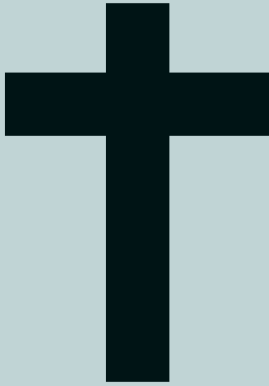

Godeya: To
Nafayo: We

The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli language
of Papua New Guinea

**Godeya: To Nafayo: We
The New Testament, Genesis, and Ruth in the Kaluli
language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Kaluli long
Niugini**

copyright © 1998-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaluli

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-02-28

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Feb 2024 from source files dated 28 Feb 2024

b1d455ca-c4bb-5822-b79f-8fad97c5b77

Contents

Madiyu	1
Mak	97
Luk	152
Yo:n	246
Iliga:felo:	312
Lom	395
1 Kolin	437
2 Kolin	476
Galasia	503
A:fesa:s	517
Filibai	532
Kolosi	542
1 Tesalonaika	552
2 Tesalonaika	560
1 Timoti	565
2 Timoti	576
Taitus	584
Filemon	590
Hibulu	593
Ya:ma:s	625
1 Bida	636
2 Bida	649
1 Yo:n	656
2 Yo:n	666
3 Yo:n	668
Yud	670
Kalaba To	674

To Nafa We Madiyu E Sa:sa:lo: Asuluma:no: Towo: we

Malolo: to nafa we Madiyu e sa:sa:lo:.

Madiyu e tamin amio: takis mole dia:likilo: ta:seno: e ko:sega, Ya:suwa:yo: e kudu mena:ki ho:idabikiyo:, Ya:suwa:lo: tili walama:no: kalu nowo: e ko:lo: fa:la:dowo:. A:la:go:ko:lo: Madiyu eyo: bugo: we e sa:sa:lo:. To alan ko:lo: elo: asulakilo: walama:no:wo: we. Gode eyo: dinali sa:labikilo:, dinali sa:lan kaluwa:lo: tamin amilo: to sa:sa:lifa: a:no:, Ya:suwa: ilili alifa:. Gode eyo: Isolael kaluka:isaleyo: a:ma:la: gasilima:kiyo:, enedo: da:feyo: kalu nowo: iliga:fa:no: a:la:dinali saefa:. A:la:ta:ga: bugo: wema:yo: Ya:su E, Godeya:lo: da:feyo: kaluleyo: o:m a:la:likiyo: kalaba wido:. Ya:suwa:lo: henfelo: wena dowakilo: dimido: a:ma:yo:, Godeya: enedo: dinali sa:lan kaluwa:lo: tamin amilo: dinali sa:la:i mio: a:no: ko:lo: ilili alitaki go.

Madiyu bugo: wenamilo: to alan sio: nowo: we. Ya:su e, widan kalu alan hendeleyo: e. Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: Ya:su e wida:lab. A:la:ta:ga: Ya:su elo: nanog dimido: a:namio:, Gode eyo: Ya:su e kaluka:isaleya: misa: kalu alan ta:fo:.

Madiyu bugo: wenamilo: to alan bila:fo: ko:lo: sa:sa:lo: da:labo: we. To agel a:no: (heb 5-7) Ya:suwo: hen mi-sio:wa ilikiyo:, kaluka:isalemo:lo: to wido: a:no: ko:lo: sa:sa:lo: da:lab. To us a:namio: Godeya: ene kaluka:isaleya:yo: ego: man dimidama:no: a:no: ko:lo: wido:. To andeb ko:lo: Madiyu elo: sa:sa:lo: a:no:, heb 10 a:na a:lab. Ya:suwa: enedo: kudu sia:lowan kalumo:, ene towo: kaluka:isale nolbo: walama: ha:nakilo: dimidama:no: a:no: ko:lo: wido:. To asol ko:lo: sa:sa:lo: a:no:, heb 13 a:namio:, Godeya: ene amisa:n ho:gi fa:la:doma:nigab a:ma: mano: Ya:su eyo: kaluka:isalemo: wido:. To fa:la:lamel ko:lo: sa:sa:lo:, heb 18 a:namio:, Ya:su eyo: tili wido: kalu hendele doma:no: man a:no: ko:lo: wido:. To bi ko:lo: sa:sa:lo:, heb 24-25 a:namio:, Ya:su eyo: elema:no: ho:len fa:la:doma:nigab a:no: a:la:ta:ga:, Godeya: ene amisa:n ho:gi mia:nigab a:no: ko:lo: wido:.

*Ya:su Kelisowa: e ma:mu i ko:lo: mio:wo: we
Luk 3.23-38*

¹ Ya:su Keliso e Da:ibid eya a:la:ta:ga: Ablahama: so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. Ya:su Kelisowa: ene so:lo: mio:wo: we.

² Ablahama: inso:wo: Aisa:g,
Aisa:ga: inso:wo: Ya:kob
Ya:koba: inso:wo: Yuda, a:la:ta:ga: ene ao i nolo:lo: a:lab.

³ Yudaya: inso:wo: Beles o:lia: Sa:la o:lia:.

A:la: wema: anowo: Tema.

Belesa: inso:wo: Heslon,

Heslona: inso:wo: Lam.

⁴ Lama: inso:wo: Aminadab,

Aminadaba: inso:wo: Nason,

Nasona: inso:wo: Salamon.

⁵ Salamona: inso:wo: Boas,

a:la:ta:ga: Boasa: anowo: Lehab.

Boasa: inso:wo: Obed

a:la:ta:ga: Obeda: anowo: Lud.

Obeda: inso:wo: Ya:si.

⁶ Ya:siya: inso:wo: Da:ibid, e misa: kalu alan fa:la:dowo:.

A:la:ta:ga: Da:ibida: inso:wo: Solomon.

Solomona: ano a:no: tamin amio: Ulayaya: ene inga ko:lo:
elen.

⁷ Solomona: inso:wo: Lehoboam,

Lehoboama: inso:wo: Abiya,

Abiyaya: ene inso:wo: Asa,

⁸ Asaya: inso:wo: Yehosafat,

Yehosafata: ene inso:wo: Yeholam,

Yeholama: inso:wo: Usaya

⁹ Usaya ene inso:wo: Yotam,

Yotama: inso:wo: Ahas,

Ahasa: inso:wo: Ha:sekaya,

¹⁰ Ha:sekaya ene inso:wo: Manasa,

Manasaya: inso:wo: Amon,

Amona: inso:wo: Yosaya

¹¹ Yosayaya: ene inso:wo: Yehoiakin o:lia: ene ao nolo:lo:.

Ho:len a:namio: Babilon kalu iliyo: bubo:wo:
tinia:sa:ga:yo:, Isolael kaluka:isaleyoy: Babilon ili hena
a:ma:la: tililia:gane.

¹² A:la:ta:ga: iyo: Babilon tililia:gane ho:len a:namio:,

Yehoiakin eyo: ene inso:wo: Seadiel a:na sa:la:li.

Seadiela: inso:wo: Selubabel.

¹³ Selubabela: inso:wo: Abiud,

Abiuda: inso:wo: Eliakim,

Eliakima: inso:wo: Asol,

¹⁴ Asola: inso:wo: Sadog,

Sadoga: inso:wo: Akim,

Akima: inso:wo: Eliud,

¹⁵ Eliuda: inso:wo: Eliesa,

Eliesaya: inso:wo: Matan,

Matana: inso:wo: Ya:kob.

¹⁶ Ya:koba: inso:wo: Yosa:b, ko:lo: Maliaya: ino: e.

Malia eyo: Ya:su ko:lo: sa:la:li. Ene wiyo: nowo: Keliso* a:la:sio:.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: so:lo: agela:i mio:wo:, Ablahama a:la:ta:ga: Da:ibid elo: fa:la:dowo: ho:len a:namio: so:lo: agelo:wo: do:la:ta:ga: fa:la:da:in fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Da:ibid eya a:la:ta:ga: Isolael kaluka:isale ko:lo: Babilon hen a:namilo: tililia:gane a:no:lo: so:lo: agelo:wo: do:la:ta:ga: fa:la:da:in fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Babilon hen a:namilo: tililia:gane a:na a:la:ta:ga: Keliso elo: fa:la:dowo: ho:len a:namio:lo: so:lo: agelo:wo: do:la:ta:ga: fa:la:da:in fa:la:dowo:.

Malia eyo: Ya:suwo: sa:la:li

Luk 2.1-7

¹⁸ Ya:su Keliso sa:la:liyo: we au fa:la:dowo:. Ene ano Malia a:no: Yosa:bo: samefo:len. A:la:yo: semo: sili alifa: a:lab a:namio:, Godeya: Mamaya: halaido:wa a:la:ta:ga:yo: Malia e so:wayo: alelabo:lo:b a:la:bo: iyo: a:na ba:ba:. ¹⁹ Elo: samefo:len kalu Yosa:bo: mada digalo: kalu ko:lo:, eyo: ga a:no: kalab amio: sendelo alifa:no:wo: mo:asulaki, eyo: ga a:no: ha:sa ta:fa:no: asulo:. ²⁰ Ko:sega Yosa:b e a:no: ko:lo: kele asula:liki elen amio:, Kalu Alana: ma:mul kalu nowo: elo: amio: ofo fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Yosa:b gi ma:muwo: Da:ibid. Giyo: ga we dia:no:wo: tagila:so:bo. Mo:wo: Malia e so:wa sab a:no: Godeya: Mamaya: eya fa:la:do alifa: ko:lo: ge tagila:so:bo. ²¹ Eyo: kalu so:wa sa:la:lia:ib ko:lo:, giyo: so:wa a:no: wiyo: Ya:su wikila:bi. A:la:do: so:lo:lo: mo:wo: we. So:wa a:ma:yo: kaluka:isale enedo:ma:lo: mogago: dimida:lab a:no: halaki, iyo: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:ib.” Ma:mul kalu eyo: a:la:sio:. ²² Kelego: fa:la:dowo: a:ma:yo:, tamin amilo: Kalu Alana:lo: ene tolo: dinali sa:lan kaluwa a:la:ta:ga:lo: sio: a:no: kolo: ilili alitakigab. Dinali sio: to a:no: we.

²³ “Ga we, kalu o:lia:yo: mo:ali amio: so:wayo: alela:sa:ga:, kalu so:wa sa:la:lia:ib ko:lo:, iliyo: so:wa a:no: Imanuel wikilima:ib.”

To wema: ha:go: we, Godeyo: ni o:lia: dofo:lab. ²⁴ Yosa:b e dasilia:ga:yo:, Alana: ene ma:mul kaluwa:lo: to saefa: o:leauka kudu ane. Eyo: Maliayo: ene aya tililia:ga: ane, ²⁵ ko:sega Malia eyo: sowa:yo: semo: sa:la:li amio:, Yosa:b e Malia o:lia:yo: do:mo: imiligo: modo:wo:. A:la:ta:ga: Malia

* **1:16:** Keliso a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Gode eyo: kaluka:isalelo: gasilia:no: da:feyo: kaluwo: we. **1:18:** Luk 1.27,35 **1:21:** Luk 1.31, 2.21 **1:23:** Ais 7.14 **1:25:** Luk 2.21

eyo: kalu so:wa a:no: sa:la:liabikiyo:, Yosa:b eyo: so:wa a:no: Ya:su wikilo:.

2

Ha:la: kalu asulo:lo: di iyo: Ya:suwo: wabuluma:ni mio:

¹ Ha:lod e misa: kalu alan elen amio:, Ya:su e Ba:diliha:m amisa:n, Yudia hen a:nami sa:la:li. Ho:len nolo: ta:ta:ga:yo:, tamin halonamilo: asulo:lo: di kalu nolo: ofdo: yan doba:da: a:la:ta:ga: Ya:lusalem a:na fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, ² “Yuwa: misa: alan doma:ib so:wa a:no: o:bamida: sa:la:liyo:? Nio: tamin elo:wo: fa:la:dowabi ba:ba: ko:lo:, nio: e ko:lo: wabudaki dulugu sa:ma:ni mio:” a:la:sio:. ³ Misa: kalu alan Ha:lod e ililo: to sio: a:no: da:dakiyo:, e mada kele asulabiki, Ya:lusalem kaluka:isale iyo:lo: mada kele asulo:. ⁴ A:la:fo:ko:lo: eyo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo:lo:, elelo: wida:sen kaluwo:lo: tambo a:na ho:le kegea:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Godeya:lo: da:feyo: kalu e o:bamida: sa:la:lia:iba?” ⁵ Iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “E Ba:diliha:m amisa:n, Yudia hen us wena sa:la:lia:ib. Godeya: tolo: dinali sa:lan kaluwa:lo: to ko:lo: sa:sa:lifa: da:labo: we, ⁶ “Ba:diliha:m amisa:n, Yuda hen amio:lo: a:lab ge, wilo:ma dowo:.

Amisa:n alan Yuda hen a:namilo: a:lab a:no: gi tiniab. Mo:wo: tif amio: bo:fo:mela:no: kalu nowo: geya a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib ko:lo:,

eyo: Isolael kaluka:isale nilo: we, dinafa tililia: ha:na:ib.”

⁷ Ha:lod eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, tamin halonamilo: asulo:lo: di kalu i a:no: wo:no:le ho:lelia:ga:, tamin a:no: ho:lono: mada iga:sa fa:la:dowabiyo: a:la:liki dinafa fanda dabu ba:da:sa:ga:yo:, e asulo:wo: a:na di. ⁸ A:la:fo:ko:lo: eyo: i a:no: Ba:diliha:m a:na iliga:takiyo: a:la:sio:, “Gio: so:wa a:no: mada dinafa keda:i ha:na:bi. Giliyo: so:wa a:no: ba:da:ga:yo:, nelo: elo:wa ha:na:sa:ga: ene wiyo: wabulu sa:ma:no: ko:lo: nelo: amio: bo:bo:ge sa:ma:ni ya:bi.”

⁹ Misa: kaluwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:ga:yo:, iyo: ha:na:ni ane. A:la:ta:ga:yo: tamin ilo: tamin amilo: fa:ladowabilo: ba:ba: a:ma:yo:, iyo: tililia: ha:na:ga:, so:wa tuo:lundo: da:lab imilide a:na kagayo:. ¹⁰ Iyo: tamin ko:lo: kagayab a:no: ba:da:ga:yo:, iyo: mada sagalo:wo: alan dowo: ¹¹ Iyo: a usa tiane amio:, so:wa a:no:lia: ano Malia o:lia:yo: a:na sena ba:da:ga:yo:, iyo: a:na gulalu misa:fu alitaki, emo:wo: a:na wabulu sio:. A:la:ta:ga: ililo: boba kelego: dia:mio: a:no: sege-selia:sa:ga:yo:, go:l o:lia: i mak mun nafalo: da:dan kelego: o:lia:, i ho:n mun nafalo: da:dan kelego: no o:lia:yo: emo:wo:

a:na dimi. ¹² A:la:ta:ga: Gode eyo: imo:wo: ofolo: meakiyo:, iyo: Ha:lodo: amio: a:ma:la:bo: ha:na:so:boka: a:la:likiyo: hagugu sio: ko:lo:, iyo: tog nodo begele ha:na:ga:, ini hena ha:na:ni ane.

Yosa:bo:, ingyayo:, so:wa a:no:lo: wo:no:le Isib mesa:ni ane

¹³ Tamin halonamilo: asulo:lo: di kalu i a:no: ha:na:ga: dowabikiyo:, Alana: ene ma:mul kaluwo: Yosa:b dowo ofo fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Ha:lod eyo: so:wa we sanala:ma:no: a:la:liki kelema:nigab ko:lo:, ge dasilia:ga:, so:wa we a:la:ta:ga: ano o:lia:yo: tililia:ga:, Isib mesa:ni bo:bo:ge ha:na:bi. A:la:ta:ga: gio: a:na silikiyo:, nilo: to sa:labo: ko:lo: yasi sa:bi.” ¹⁴ A:la:sa:labiki Yosa:b e dasilia:ga:, nulu a:naka dimadala:sa:ga:yo:, so:wa o:lia: ano o:lia:yo: tililia:ga: Isib a:na ane. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Ha:lod e soma:ki yasilakiyo:, iyo: Isib a:naka o:sen. A:la:do: gab a:na ilikiyo:, Kalu Alana: to ko:lo: dinali sa:lan kaluwa:lo: sio: a:no: ilili alifa:. To sio: a:no: we, “Ni kalu so:wa ko:lo: Isibdo: sab a:no:, ta:fo: mena:ki a:na ho:ido:.”

Ha:lod eyo: so:wayo: sanala:

¹⁶ Ha:lod eyo: tamindo: asulo:lo: kalu iyo: e dikido:lo:b a:la:asula:sa:ga:, e mada gadia:sa:ga: kulufa:yabiki, ene da:la:di kalu nolo: Ba:diliha:m amisa:n a:na iliga:takiyo: a:la:sio:, “Ba:diliha:m amisa:n amio:lo:, ha:la: doba:da:lo: sab a:namio:lo:, kalu so:wa donayo: otaleno: o:semo: gulula: a:no: tambo yasala:bi.” Ha:lod eyo: tamin a:no: ho:len iga:sa mada fa:la:dowabeyo: a:la:bo:, asulo:lo: di kalu imo:wo: dinafa fanda dabu ba:ba: ko:lo:, ho:len a:namilo: kalu so:wa sa:la:lia:lab a:no: eyo: yasala:ma:no: a:la:asulaki go: ¹⁷ A:la:fo:ko:lo: Godeya: to ko:lo: dinali sa:lan kalu Ya:limaya elo: sio: a:no: hendele ilili alifa:. To a:no: we,

¹⁸ “Lama amisa:n a:namio:

nofolakiyo: sae ya:labiki dabu.

Lesola: inso:wo: tambo yasala: ko:lo:,

emo:lo: ha:nolo sa:lab a:no: mo:da:daki, ya:lifo:ko: elen.”

Yosa:b e so:lo:wo: a:ma:la: mio:

¹⁹⁻²⁰ Ha:lod e sowa:sa:ga: dowabikiyo:, Yosa:b e Isib a:na sen amio: e ofolaki, Alana: ene ma:mul kaluwo: elo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “So:walo: sana soma:no: togdo: keda:len kalu i a:no: sowo: ko:lo:, ge dasilia:ga:, so:wa we o:lia: ano o:lia:yo: tililia:ga:, Isolael hen a:na a:ma:la: hamana.” ²¹ A:la:sa:labiki da:da:sa:ga:yo:, eyo: so:wa o:lia: ano o:lia:yo: tililia:ga:, Isolael hen a:na a:ma:la: ane. ²² Ko:sega Ha:loda: ene so:wa Akelaus a:no: iyaya: heno: ene diaki, Yudia hen a:ma: misa: kalu dowo:ka: a:la:bo:

Yosa:b e da:da:sa:ga:yo:, e a:na ha:na:no:wo: tagi dowo:. A:la:ta:ga: e ofolakiyo:, Gode eyo: e a:namio: ha:na:so:boka: a:la:liki hagugu sio: ko:lo:, iyo: Ga:lili hen a:na ane. ²³ A:na ha:na:ga:yo:, iyo: Nasala:t amisa:n a:na mesa:ni ane. Tamin amio: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu iliyo: towo: a:la:sio:, “E Nasala:t kalu a:la:sa:ma:ib.” A:la:fo:ko:lo: iyo: Nasala:tdo: mesa:ni ane a:na ilikiyo:, to sio: a:no: a:na ilili alifa:.

3

*Yo:n ho:n amilo: to:lolana: towo: wido:
Mak 1.2-8, Luk 3.1-18, Yo:n 1.19-28*

¹⁻² Dona nolo: ta:ta:sa:ga:yo:*, Yo:n ho:n amilo: to:lolan a:ma:yo: kalulo:ma hen Yudia a:namio: wida:li sia:likiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lono: ko:na:ma dowab ko:lo:, kaluka:isale gio: mogago: dimida:lono: ta:ta:ga:, Godelo:wa nodoma” a:la:wida:li sia:len. ³ Kalu a:no: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu Aisaya elo: sio:wo: o:m. Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:,

“Kalu imilig nowo: kalulo:ma hen a:na ho:le sa:lakiyo:,
‘Kalu Alando: mia:no: togo: dinafama.

Tog a:no: digale fadaifoma.’”

⁴ Yo:n elo: so:g ko:lo:wo: no: ka:mol fo:n ko:lo: alula:sa:ga: ka:la:sen, a:la:ta:ga: no: do:go:f nowo: hoda:sa:ga: yafu difa:. Ma:no: ko:lo: Yo:n elo: na:seno: sa:gema o:lia: kola: ho:n o:lia: na:sen. ⁵ Ho:len a:namio: Ya:lusalem kaluka:isaleyo:lo:, Yudia hen a:namida:lo: kaluka:isaleyo:lo: a:la:ta:ga: ho:n Yodan anib amilo: kandayo: a:no: tambo Yo:n elo:wa ya:sia:len. ⁶ Kaluka:isaleyo: mogago: dimida:lono: foga:le sa:labikiyo:, iyo: ho:n Yodan amio: Yo:na:yo: a:na to:lola:len.

⁷ A:la:ga:likiyo:, Fa:lisi kalu o:lia: Sadusi o:lia:yo: iyo:lo: ho:na to:lolab amio: modo: ya:sia:len. Ko:sega Yo:n eyo: kalu i a:no: ba:da:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: kisa:wa:lo: o:ngo: dowaka:! Godeya:lo: gadiakilo: falasila:ma:nigab a:no:, gio: begele alita:ga: hamana:kiyo: abe hagugu sio:wo:? ⁸ Ge Godeya: gadio:wo: tininima:nikiyo:, asulo: nodolo: a:ma: fo nafayo:, gililo: man dimidan us a:namio: fowo: hele alita:bi.

⁹ Nili ma:muwo: Ablaham e ko:lo: nio: o:li sili alifa:no: a:la:bo: giliyo: asula:so:bo. Niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gode eyo: falasilakiyo:, gio: tambo yasa danelalega, Gode eyo: Ablahama: ema:mu i nolo: u wena a:la:ta:ga:yo: o:lika fa:la:do

2:23: Ais 11.1, 53.2, Luk 2.39, Yo:n 1.45   **3:1-2:** Madi 4.17, Mak 1.15   * **3:1-2:** Gilig to a:la:sa:sa:lo:, “O:g ho:len a:namio:,” ko:sega Heb 2 a:la:ta:ga: Heb 3 us a:namio:, donayo: modo: ane.   **3:3:** Ais 40.3   **3:4:** 2Kin 1.8   **3:7:** Madi 12.34, 23.33   **3:9:** Yo:n 8.33,39, Lom 4.12

alifa:ib. ¹⁰ Kabiyo: o:ma i mo:wa dia:fo:lab ko:lo:, iyo: tambo fo nafalo: mo:hedab a:no: gegedelia:ga: deya gilima:ib.

¹¹ “Gio: hendele asulo:wo: nodolo: a:lakiyo:, niyo: gio: ho:ndeya to:lola:lo:l. Ko:sega kalu ni fa:s amilo: mia:nigab a:ma: ene halaido:wo: alan ko:lo:, eyo: ne tinio: ko:lo:lab. Ne wilo:ma kalu ko:lo:, e budiyo: ni dugulia:ga: dia:no:wo: mo:ililo:. Eyo: gio: Godeya: Mama o:lia: de o:lia:ma:yo: a:na to:loma:ib. ¹² Eyo: wit fowo: beseaki, bebo: dila:ma:no: a:la:liki, uo:fo: e dagi amio: ta:li sab. Eyo: wit fo hende a:no: kegea:sa:ga:, ene aya dia:fa:ib. A:la:ta:ga: sebeb mogago: o:da:lab a:no:, de mo:dalima:no: a:lab a:na gilima:ib.”

*Ya:suwo: ho:na to:lolo:
Mak 1.9-11, Luk 3.21,22*

¹³ Ho:len a:namio:, Ya:su e Ga:lili heno: ta:ta:ga:, ho:n Yodan a:namio: Yo:n emo: to:loma:ki mio:. ¹⁴ Yo:na:yo: Ya:su e ho:n amio: elo: mo:to:loma:no: asulakiyo: a:la:sio:, “Giyo: ho:n amio: ne ko:lo: to:loma:no: dowo:. Ko:sega ge ho:na to:loma:kiyo: nelo: amio: wagama:ni mio:wo:?” ¹⁵ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la: sa:lakiyo: a:la:sio:, “O:go: giyo: nilo: so:lo:l we au ka dimidama. Naindo: nanogo: dimidama:no: wema:yo:, Godeya: ene man digalo: a:no: tambo ilili alitakigab.” A:la:fo:ko:lo: Yo:n eyo: Ya:suwa:lo: asulab au dimido:. ¹⁶ Ya:suwo: ho:na to:lota:ga: ha:la:ya fa:la:dowab a:namio:, wigibole a:naka Hebeneyo: kolaetabikiyo:, Godeya: Mamayo: o:ba: hi o:ngo: ko:lo: dalolia: tinda:ga:, Ya:su eya asitabiki ba:ba:. ¹⁷ A:la:ta:ga: to nowo: Hebene a:la:ta:ga: sa:lakiyo:, “So:wa nilo: mada alan asulo:wo: we. Niyo: emo:wo: sagalo:wo: alan dowab.”

4

*Ya:sulo: da:fe ba:ba:yo: we
Mak 1.12,13, Luk 4.1-13*

¹ Ya:su e Sa:da:na: eyo: da:fe bo:ba:ki, Mama eyo: kalulo:ma hen a:na tililia:ga: ane. ² A:na silikiyo:, Ya:su e ma:no:lo: mo:nakilo: eleno:, ho:len o:lia: nulu o:lia:yo: do:la:fo: fa:la:da:in a:no: eleta:ga: dowabikiyo:, Ya:su e maiyo:wo: alan dowo:. ³ Da:fe ba:ba:no:lo: kalu Sa:da:na: e Ya:sulo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Ge hendele Godeya: so:walelalega, u we ma:n fa:la:doma, giyo: a:la:sama.” ⁴ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Ma:no:leko: na:lab a:ma:yo:,

mela:no: hendeleyo: mo:dimia:sen. Ko:sega Godeya: ene to ko:lo: sa:lab a:ma:yo: tambo mela:no:wo: dia:sen.’”

⁵ A:la:sa:labikiyo: Sa:da:na: eyo: Ya:su e malilo: hen Ya:lusalem amisa:n a:na tililia:ga:, Godeya: ene Malilo: A dog iwalulo: wa:l a:nami kagama:ki ta:fo:. ⁶ A:na kagafo:likiyo:, Sa:da:na: eyo: a:la:sio:, “Ge Godeya: ene So:walelalega, ge holona ho:lufoma. Mo:wo: ha:, Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Ene ma:mula: kalumo:wo: ge bo:fo:melea:ki sa:ma:ib. Uwa:yo: gi gibo: mogagilabena:kiyo:, iliyo: ge ili dagiya: fo:fo:lelia:ib.’”

⁷ Ya:su eyo: Sa:da:na: emo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya: bugo: amio: to nowo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Giyo: go:no:n Gode, Kalu Alan a:no: da:feakiyo: nodo ba:da:so:bo.’”

⁸ A:ma: fa:s amio:, Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: misio: alan nowa tililia: fa:la: ha:na:sa:ga: kagayakiyo:, henfelo: amilo: amisa:n toda: o:lia: kelego: nafale amisa:n a:namilo: da:lab a:no:lia:yo: Ya:sumo: tambo wido:. ⁹ Widakiyo:, Sa:da:na: eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Ge nemo: gulalu misa:fu alitaki wabulu sa:lalega, kelego: o:go:do: gilo: ba:dab we niyo: gemo: dimia:nigo:l.” ¹⁰ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Sa:da:na: ge hamana. Mo:wo: Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Giyo: go:no: Gode, Kalu Alan a:ma: ha:ga dowakiyo:, imilig eko: wabudaki dulugu sa:la:bi.’”

¹¹ A:la:sa:labiki Sa:da:na: eyo: e a:na ta:fo: ha:nabikiyo:, ma:mula: kalu iyo: ya:sa:ga:, Ya:suwo: halale alitaki e a:na asufa:.

Ya:su eyo: towo: Ga:lili a:na mo:mo:da wido:

Mak 1.14,15, Luk 4.14,15

¹² Yo:no: dibolowa to:lolo:ka: a:labo: Ya:suwo: da:da:ga:yo:, e a:ma:la: Ga:lili hen a:na ane. ¹³ E Nasala:tdo: tininita:ga: aneyo:, Kabaniom amisa:n a:na mesa:ni ane. Amisa:n a:no: Ga:lili ho:n golo: aniba a:lab ko:lo:, tamin amio: hen a:no: Yu kalu Sebuluna: e so:lo: o:lia: Nabtali ene so:lo: o:lia:mo:lo: aloba:da:sa:ga:lo: dimiyo: o:m. ¹⁴ A:namilo: mesa:ni ane a:na ilikiyo:, Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu Aisaya elo: sio: a:no: ko:lo: ilili alifa:ni ane. To sio: a:no: we,

¹⁵ “Hen a:no: gio: asuluma. Sebulun o:lia: Nabtali o:lia:ma: heno: o:m.

Ga:lili ho:n golo: aniba, Yodano: nodowa da:lab.

Ga:lili heno: o:m ko:lo:, Yu kaluka:isalema nolo: a:na mesa:ni mio:.

¹⁶ Kaluka:isale hen a:namilo: sab we sololiya sen ko:sega, o:go: iyo: ho:len alan a:no: ba:ba:.

Kaluka:isale i a:no: sowana: man a:ma: go:lula:folen ko:lo;
o:go: ho:lenu: ilo: amio: so:so:lelia:ga: fa:la:dowab.”

17 Ya:suwo: Kabaniomdo: ane ho:len a:namio:, Ya:su
eyo: to mano: mo:mo:da widakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo:
bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigab ko:lo;
gio: asugo: Godelo: doba:da: nodoma.”

*Tili walama:no: kalu taminde amilo: ho:ido:wo: we
Mak 1.16-20, Luk 5.1-11*

18 Ya:suwo: Ga:lili ho:n golo: aniba ha:na:ga: ha:nakiyo:,
ao a:la: ko:lo: ba:ba:. Nowo: Saimon, Bida a:la:do: sa:labo:
o:m, a:la:ta:ga: ene ao Andulu o:lo: a:na gido:. A:la:yo: ka:lo:
to:lolan kalu ko:lo:, dageyo: ho:na to:lola:lenu: ba:ba:. 19 Ya:su
eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: ne kudu mena. Gaindo: ka:
tili sa:la:lan aumbo:, niyo: ga:go: kaluka:isale tili sa:la:ma:no:
a:no: ko:lo: walama:no:.” 20 Wigibole a:naka a:la:yo: dageyo:
ta:ta:sa:ga:, Ya:su e ko:lo: kudu ane.

21 Ya:su e o:fina:ga: ha:nakiyo:, ao a:la: nowo: a:na ba:ba:
A:la: a:no: Sa:ba:diya: inso:, Ya:ma:s o:lia: ene ao Yo:n o:lia:yo:
a:na ba:ba:. Ya:su e, a:la:yo: iya Sa:ba:di o:lia: ho:n ko:suwa
siliki, inin dageyo: ko:lo: dinafa ya:lenu: ba:da:sa:ga:, a:la:yo:
e kudu mena:ki ho:ido:. 22 Wigibole a:naka a:la:yo:, iya o:lia:
ho:n ko:su o:lia:yo: ka ta:ta:ga:, Ya:su e ko:lo: kudu ane.

*Ya:su eyo: towo: widakiyo:, walafdo: dosdo:wo: falele al-
ifelo:*

Luk 6.17-19

23 Ya:suwo: Ga:lili hen a:na sia:likiyo:, ili tolo: wida:sen
ayamio: mano: wida:li ha:nakiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no:
hen a:ma: to nafayo: widaki a:la:ta:ga:, walaf ko:li ko:lilo:
kaluka:isale amilo: dosdo: a:no: falele alifelo:. 24 Elo:
dimido: a:no: Silia heno: tambo dabu ko:lo:, kaluka:isale
iliyo: walaf ko:li ko:lilo:lo: dowo: a:no: Ya:su elo:wa tililia:
mio:. Walaf kalu nagalo: alando: dowo:wo:, mama mo-
gago:lo: dosdo:wo:lo:, da:ba:da:seno:lo:, ko:go:neliyo:lo:, iyo:
Ya:sulo:wa tilili mio: ko:lo:, eyo: i a:no: falele alifelo:
25 Kaluka:isale modo:wo: Ya:su kudu ane. Iyo: hen ko:li
ko:lilo: amilo: mio: a:no: we. Ga:lili hen amilo:wo:lo:,
Dekabolis hen amilo:wo:lo:, Ya:lusalemdo:wo:lo:, Yudia hen
amilo:wo:lo:, a:la:ta:ga: Yodano: nodo amio: sa:sen a:no:lo:
tambo e kudu ane.

5

Ya:su eyo: mano: kaluka:isalemo:wo: misio:wa wido:

¹ Ya:su e kaluka:isale modo: kegeo: a:no: ko:lo: ba:da:ga:yo:, e do:mo:wa fa:la: ha:na:ga:, a:na sen amio:, enedo: tili wida:sen kaluka:isale iyo: elo: amio: a:na ya:sio:.

² A:la:fo:ko:lo: eyo: imo:wo: towo: a:na mo:mo:da widakio: a:la:sio:.

³ “Kaluka:isale mama amilo: wilo:ma dowab a:no: iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no:wo: us a:namio: iyo: wilo: dowab.

⁴ Kaluka:isale nofolakilo: ya:la:lab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Gode eyo: iyo: sagale alitaki, ha:nolo alifa:ib.

⁵ Kaluka:isale enena:ma:la:lo: ha:ga dowakilo:, ha:sa dowab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Gode eyo: hen inido:leyo: dimia:ib.

⁶ Kaluka:isale digalo: mando: bulu meselakilo: dowab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Gode eyo: imo:wo: ilili alifa:ib.

⁷ Kaluka:isale nolo: nofola:likilo: asuwa:ta:lab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Gode eyo: i o:mo:wo: nofolaki asuwa:fa:ib.

⁸ Kaluka:isale asulo:wo: go:go:do: nafale a:lab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: iyo: Godeyo: ba:ba:ib.

⁹ Kaluka:isale ha:fo: disa:ma:kilo: dinafalo: go:go:de sa:la:lab a:no:, iyo: ego:le sab.

Mo:wo: Gode eyo: i a:no: ene so:waka: a:la:sa:ma:ib.

¹⁰ Kaluka:isale man nafa digalo:le kudu ha:na:len amio:, nolba:yo: mogago: ko:lilo: imo:lo: dimida:lab i a:no: ego:le sab.

Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: ilino: kolo: a:lab.

¹¹ “Gio: neya dowab amilo: nolba:lo: gimo:lo: dio:ge sa:lab a:no:, hida:yo:wo: dimiab a:no:, a:la:ta:ga: to ko:li ko:lilo: gimo:lo: diga:li sa:lab a:no:, gio: ego:le dowabikigab.

¹² Hebene a:namio: wa:l gililo: dia:no:wo: alan yasisab ko:lo:, gio: iligi sagalema. Mo:wo: o:go:do: man dimidab we, tamin amilo: dinali sa:lan kalu ko:lo: dikidiakilo: eteyo: o:le o:ngab.

Gio: so:lu o:lia: ho:len o:lia: o:leo:ngo: ko:lo:lab

Mak 9.50, Luk 14.34,35

¹³ “Gio: henfelo: wema: so:lu ko:sega, so:luwa: nudo: a:no: aundo:ma fa:la:dowalega, so:luwa: nudo: a:no: nafa a:fa:la:doma:kiyo:, mada mo:dimidama:ib. So:lu a:no: nanogo: aundo:ma ko:lo:, ha:la:ya sanditalikiyo:, kaluwa:yo: mo:asulaki, ka wa:la:la:i ha:na:ib.

¹⁴ “Gio: henfelo: wema: ho:len ko:lo:lab. Amisa:n misio: amilo: a:lab a:no: mada wo:no:lebo: mo:doma:ib. ¹⁵ Kaluwa:yo: nafayo: do:lia:ga:yo: fafowa:yo: wo:no:lebo: mo:go:lu alitan. Iliyo: nafa a:no: do:lia:ga kalaba dia:tab ko:lo:, ho:len a:ma:yo: ayamilo: sen a:no: tambowo: ho:lea:tan. ¹⁶ A:la:do: dimidan o:leaumbo:, gio: ho:len gililo:wo: kaluka:isale siwa:l amio: do:ifoma. A:la:galikiyo: iyo: gililo: man nafa dimido:wo: ba:da:sa:ga:yo:, iliyo: Do Gode, Hebenelo: a:lab a:ma: wiyo: ko:lo: wabulu sa:ma:ib.”

Ya:su e eleyo: ilili alifa:ni mio:

¹⁷ Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Mo:sa:sa: ele difa: o:lia: dinali sa:lana:lo: to difa: a:no:lia:yo: niyo: dila:ma: mio: a:la:bo: giliyo: asula:so:bo. Ne kolo: mio: we, to a:no: kolo: ilili alifa:ni mio:. ¹⁸ Niyo: to we gimo:wo: hendele so:lo:l. Akin o:lia: henfelo: o:lia:yo: semo: kelege dowab amio:, Godeya: ele to difa: a:namio: to ha:lula:su heb sa:sa:lo: nowo: mada mo:kelege doma:ib. To a:no: tambo o:semo: ilili alitab amio: o:dofo:mela:ib. ¹⁹ A:la:go:ko:lo: kalu abeyo: ele difa: a:namio: to ha:lula:su nowo: o:go:sa:sa:ga:, kalu nolo:lo: to a:no: o:go:sema:ki widalega, kalu a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: e wilo:ma doma:ib. Ko:sega kalu abeyo: ele to difa: a:no: dinafa kudu ha:na:ga:, nolbo:wo: dinafa wida:lalega, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: e wi alan dia:ib. ²⁰ Niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Man digalo: gililo: dimida:lab a:ma:yo:, Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:lo: man digalo: dimida:lab a:no: mo:tininilalega, gio: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: mada mo:tiha:na:ib.

Kaluwo: sana sowa:so:bo a:la:wido:

²¹ “Tamin amilo: gili ma:mumo:lo: to saefa: a:no: gio: dabu ko:lo: to a:no: we, ‘Kalu nowo: sana sowa:so:bo. Kaluka:isale abeyo: nowo: sana sowab a:no:, e mo:walila:sa:ga: hida:yo: dia:ib’ a:la:sio:. ²² Ko:sega niyo: towo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: ene ao nowo:mbo:lo: kulufa:yab a:no: elo: mo:walila:sa:ga: hida:yo: dia:ib. A:la:ta:ga: to nowo: a:la:so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: ene ao nowo:mbo:lo: towo: fisa:le sa:lab a:no:, ganisolowa: siwa:la kagama:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: ene ao nowo:mbo:lo: wa:la: sana sa:lab a:no: de hena sandifa:ib.

²³⁻²⁴ “A:la:fo:ko:lo: ge Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen mu gulu a:namio: boba kelego:wo: Godemo: dimia:no: dowa:sena, gao noma:lo: gilo: emo:lo: hala dimido:wo: o:a:la:b a:la:bo: asulalega, ge boba kelego:wo: a:naka

dia:ta:ga: hamana. Ge gaomo:wo: tamin amio: o:ko:le sa:ma: ha:na:sa:ga:, e o:lia: digalela:sa:ga: go:go:dela:bi. Go:go:dela:sa:ga:yo:, ge a:ma:la: ya:ga: Godemo:wo: bobayo: a:na dimea:bi. ²⁵ Kalu noma:yo: ge mo:walilima:no: a:la:ta:ga: tililia: ha:nalega, toga o:ha:na:ga: ha:nakiyo:, giyo: e o:lia:yo: bo:bo:ge dinafala:bi. A:la:bo: mo:dimidalega eyo: aloba:dan kaluwa: dagiya dia:fa:ib. A:la:galikiyo:, aloba:dan kalu eyo: da:la:di kaluwa: dagiya dia:fa:ib. A:la:ta:ga: da:la:di kaluwa:yo: ge dibolowa to:loma:ib. ²⁶ Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Ge dibolo a kabilo: seno:, su mole da:fe sio: a:no: tambo semo: kedetalikiyo:, ge mada mo:sili alifa:ib.”

Ga afa dian mano: ko:lo: sio:

²⁷ Ya:suwa: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gili ma:mu ima:lo: to saefa: a:no: gio: dabu ko:lo:, to nowo: we, ‘Uwo:wo: dia:so:bo.’ ²⁸ Ko:sega niyo: gimo:wo: towo: a:la:so:lo:l. Kalu abeyo: ga nowo: ba:da:sa:ga:, ga a:no: nelo: afa dimo:losa: a:la:bo: asulalega, kalu a:ma:yo: ga a:no: ene asulo: amio: o:ma afa di ko:lo: a:lab. ²⁹ A:la:fo:ko:lo: gi si ililib a:ma:yo:, Godeya: digalo: man kudu ha:na:no:wo: ka:lalega, si a:no: dugulia:ga: sandifoma. Do:mo: gilo: ko: de hen amio: tambo sanditabena:kiyo:, do:mo: heb nowo: dilalega a:no: o:li doma:ib. ³⁰ A:la:ta:ga: gi dagi ililiba:yo: Godeya: digalo: man kudu ha:na:no:wo: ka:lalega, dagi a:no: gedelia:ga: sandifoma. Do:mo: gilo: ko de hen amio: tambo ha:nabena:kiyo:, do:mo: heb nowo: gedelalega, a:no: o:li doma:ib.”

Ga di ta:tan man a:no: ko:lo: sio:

Madi 19.9, Mak 10.11,12, Luk 16.18

³¹ Ya:suwa: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gili ma:muwa:yo: a:la:saefa:, ‘Kalu abeyo: ga di enedo: a:no: ta:fa:nikiyo:, eyo: “Niyo: ga we ta:fo:” a:la:bo: mo:fo:s sa:sa:lo:wo: gedea:sa:ga:yo:, gamo:wo: dimiaki ta:ta:bi.’ ³² Ko:sega niyo: gimo:wo: towo: a:la:so:lo:l. Kalu abeyo: ingayo: uwo: dia:nikiyo: mo:ane ko:sega, eyo: ga a:no: ka ta:talega, kalu a:ma:yo: inga a:no: uwo:wo: dima:ki ta:takigab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ga ta:fo: elen a:no: ko:lo: a:dialega, e uwo: dia:lab.”

Elela: sa:lan aumbo: dimida:so:bo

³³ Ya:suwa: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:. “Tamin amilo: gili ma:mumo:lo: to saefa: a:no: gio: dabu ko:lo: to nowo: we. ‘Giliyo: wo:lokano: golakiyo:, Godemo: dinali sa:lalega, giliyo: towo: madaliyo: sa:la:so:bo. To gililo: Kalu Alanbo:lo: dinali

sio: aumbo: hendele dimidaki kudu ha:na:bi.’ ³⁴ Ko:sega niyo: gimo:wo: towo: a:la:so:lo:l. Nolba:yo: to gilo: sa:lab a:no: hendele a:la:tili asuluma:kiyo:, giliyo: kelego: wi no amio: halale alitakiyo:, dinali sa:la:so:bo. Giliyo: towo: halale alitaki Hebene wi sa:lakiyo:, dinali sa:la:so:bo. Mo:wo: Hebene a:no: Godelo: mesa:no: i fofodo: halaido:wo: o:m. ³⁵ A:la:ta:ga: giliyo: towo: halale alitaki henfelo: wema: wi sa:lakiyo:, dinali sa:la:so:bo. Mo:wo: henfelo: we Godeya: eno: ko:lo:, ene gido:fo:lo: dia:fo:labo: o:m. Ya:lusalema: wi sa:lakiyo:, dinali sa:la:so:bo. Mo:wo: Ya:lusalem a:no: Misa: Kalu Alana: ene amisa:no: o:m. ³⁶ A:la:ta:ga: wo:lokano: golakiyo: towo: dinali sa:la:so:bo. Mo:wo: gi misa: a:namio:, misa: fo:n ko heyo:wa:le ululo:wa:le fa:la:doma:kiyo: giyo: mada mo:dimidama:ib. ³⁷ Towo: sa:lakiyo:, ‘A’ a:lalega, o ‘A’ a:lalega, to a:no:ko: hende sa:laki auma:ib. To nol ko:lo: a:kudu sa:lab a:no: mogago:lo: dimida:sen Sa:da:na: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowab.”

Mogago: gemo:lo: dimidabo: wa:dea:so:bo

Luk 6.29,30

³⁸ “Gili ma:mu ima: to saefa: a:no: gio: dabu ko:lo: to nowo: we, ‘Kalu abeyo: noma: siyo: mogagilalega, si elo:wo:lo: mogagila:bi. Kalu abeyo: noma: beso: dugulalega, bes elo:wo:lo: dugula:bi.’ ³⁹ Ko:sega niyo: towo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Mogago: kaluwa:yo: gemo:wo: hida:yo: dimialega, a:ma:la:bo: wa:dea:so:bo. Kalu abeyo: gi babo: ililiba bolalega, babo: nodowo:lo: emo: wida:bi. ⁴⁰ Kalu noma:yo: so:g gilo: wa:l amilo: sa:ga:la:sen a:no: dia:no: a:laki mo:walilima:no: asulalega, so:g a:no: dimia:sa:ga:yo:, so:g nol gilo: sa:ga:la:sen a:no:lo: emo: dimia:bi. ⁴¹ Kalu noma:yo: e kelego:wo: hena: fog a:na gemo: dia:hamana:ki dibodalega, giyo: hena: fog nowo: o:dia:ha:na:bi. ⁴² Kalu noma:yo: kelego: no:wo: gemo:wo: ha:iyalega, giyo: kelego: elo: ha:iyab a:no: dimea:bi. Kalu abeyo: kelego: gilo:wo: eyo: dia:sa:ga: a:ma:la: dimia:no: ko:lo: dabu ba:dalega, giyo: e gola ba:da:so:bo.”

Giyo: gis kaluwo: alan asula:bi

Luk 6.27,28,32-36

⁴³ “Gili ma:mu ima: to saefa: a:no: gio: dabu ko:lo: to nowo: we. ‘Giliyo: giasi kaluka:isale o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:laki, gili gis kalumo:wo: mo:bea:bi’ a:la:sio:. ⁴⁴ Ko:sega niyo: gimo:wo: towo: a:la:so:lo:l. Giliyo: gis kalumo:wo: ha:fo:wo: disa:la:bi. A:la:ta:ga: gimo:lo: dikidiab kalu i a:no: Gode eyo: kanulu alifoma:ki dulugu sa:la:lubi. ⁴⁵ Giyo: a:la:dimidalikiyo:, gio:

Do Hebenelo: a:lab a:ma: ene so:wale fa:la:doma:ib. Mo:wo: Gode eyo: mogago: kaluka:isale o:lia: nafa kaluka:isale o:lia:mo:wo: ofo: ta:mena:ki ta:ta:sen. A:la:ta:ga: Gode eyo: man digalo:lo: dimida:sen kaluka:isale imo:wo: a:la:ta:ga: man digalo:lo: mo:dimida:sen kaluka:isalemo:wo:lo: ho:no: timena:ki ta:ta:sen. ⁴⁶ Kaluka:isale gimo:lo: ha:fo:lo: disa:lab o:mo:wo: giliyo:lo: imo:wo: ha:fo: disa:lalega, mewa:l dia:no: hendeleyo: o:mba. Takis molelo: dian kalu iliyo:lo: man o:leauka dimida:li sab. ⁴⁷ Gio: gaomo:wo: disiyo: a:la:bo: ka sa:laki, ko:sega nolbo:wo: mo:sa:lalega, man gilo: dimidab a:ma:yo:, gio: nolo: waga tininima:nigaya? Ha:la: kalu ililo: dimidab o:leau giliyo:lo: a:la:ka dimidab. ⁴⁸ A:la:fo:ko:lo: gili Go:l ko:lo: Hebenelo: a:lab a:ma:lo: ha:fo: disa:lakilo: ego:le sab o:leumbo:, gio:lo: ha:fo: disa:laki, ego:le dowa:bi.”

6

Kelego:lo:ma kalu asuwa:fa:no: man sio:

¹ Ya:su eyo: towo: a:la:sio:. “Gio: dinafa dowa:bi. Giliyo: Godeya: siwa:l amilo: man digalo: a:no: dimida:likiyo:, kaluka:isaleya: siwa:l amio: bo:ba:kiyo: dimida:so:bo. Giliyo: a:la:dimidalega, Go:l Hebenelo: sab a:ma:lo: wa:l dimia:ib a:no: sulu ha:nab.

² “A:la:gab ko:lo: giliyo: wa:feyo: kaluwo: asuwa:taki dimiakiyo:, kaluka:isale nolo: bo:ba:kiyo: dimida:so:bo. Kalu nolba:yo: e nafa dimidabo:lo:b a:la:bo:ba:kilo: asuwa:ta:sen o:leumbo: giliyo: dimida:so:bo. Iliyo: tolo: wida:sen ayamio:lo:, to so:go:f a:namio:lo:, kaluka:isale nolba:yo: inin man nafa dimidabo:lo:b a:la:ba:da:sa:ga: ene wiyo: wabuluma:ki, iliyo: mada ho:le sa:lakiyo:, wa:feyo: kaluwo: a:na asuwa:ta:sen. Kalu a:la:do: dimidab a:ma:yo:, wa:lo: inino: o:ma diab ko:m. ³ Giyo: wa:feyo: kaluka:isaleyo: asuwa:takiyo:, dagi ililiba:lo: dimiab a:no: dagi fo:fo:dolo a:no: mo:asuluma:ki dimida:bi. ⁴ A:la:galega, gilo: dimidab a:no: wo:no:le doma:ib. A:la:ta:ga: gilo: wo:no:lalo: dimidabo:, Go:l eyo: ba:dab ko:lo:, gemo:wo: wa:lo: mada dimia:ib.

Godemo:lo: to sa:ma:no: man wido:

Luk 11.2-4

⁵ “Kalu nolba:lo:, iyo: nafalo:b a:la:bo:ba:kilo: dulugu sa:lan aumbo:, giliyo: dulugu sa:la:so:bo. Iliyo: tolo: wida:sen ayamio:lo:, to so:go:f a:namio:lo: kagayaki, kaluka:isale nolba:yo: inino: nafa dimidabo:lo:b a:la:bo:ba:ki, Godemo: dulugu sa:la:sen. Giliyo: Godemo: dulugu sa:lakiyo:, ililo: dulugu sa:lan aumbo: dimida:so:bo. Niyoy: towo: hendele

so:lo:l. Kalu i a:no: wa:lo: o:ma di ko:lo:lab. ⁶ Ko:sega giyo: du-lugu sa:lakiyo:, go:no:n galala:ya tina:ga:, togo: uludufo:liki, Go:l wo:no:lolo: a:lab emo: dulugu sa:la:bi. A:la:galikiyo: Go:l wo:no:lolo: da:labdo: ba:dan eyo: gemo:wo: wa:lo: dimia:ib.

⁷ “Giliyo: Godemo: dulugu sa:lakiyo:, Yu kaluka:isalema i a:ma:lo: towo: madalilo: modo: kudu sa:la:likilo: sa:lan o:leaumbo: sa:la:so:bo. Ili asulakiyo:, ililo: to modo: ko:lo: sa:la:lab a:no: Gode eyo: mada da:ba:ib a:laki ga:sen. ⁸ Gio: i o:leo:ngo:wo: dowo:so:bo. Mo:wo: giliyo: o:semo: dabu ba:ba: o:a:lab a:naka, kelego: gililo: asulab a:no: Go:la:yo: o:ma asululi ko:lo:lab. ⁹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: towo: a:la:dulugu sa:la:bi.

“Do Gode, Hebenelo: a:labo: ge,

Gi wiyo: mada malilo:le dofo:lab ko:lo: kaluka:isale iliyo: gi wi a:no: wabuluma:ki ta:foma.

¹⁰ Gi kaluka:isalelo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: fa:la:doma:ki ta:foma.

Go:no:n asulo: ko:lo: Hebene amilo: fa:la:do alifa: o:leaumbo:, henfelo: wenamio:lo: kaluka:isaleyo: gilo: asulab au kudu mena:ki ta:foma.

¹¹ O:gdo: nililo: ma:no:wo: aumbo: dimina:ki so:lo:l.

¹² Mogago: nolba:lo: nimo:lo: dimida:lab amilo: nililo: ga:lila:sen o:leaumbo:, giyo: mogago: nililo: dimido:wo:lo: hala:sa:ga: ga:lilema.

¹³ Nio: mogago:lo: dimidama:no: a:namida:yo: ha:nabena:ki, giyo: nio: tili dowo:bi.

Mogago:lolo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: nio: yasa danela:ma:ib ko:lo:, giyo: nio: sili alifoma.

Godemo: towo: a:la:dulugu sa:la:bi.

¹⁴ “Gio: kalu noma: gemo:lo: mogago: dimido: a:no: ga:lilalega, Go:l Hebenelo: a:lab a:ma:yo:lo: gi mogago: a:no: halaki ga:lila:ma:ib. ¹⁵ Ko:sega gio: kalu noma: gemo:lo: mogago: dimido: a:no: mo:ga:lilalega, Go:l eyo: gili mogago:wo:lo: mo:ga:lila:ma:ib.

Ma:no: mo:nakilo: Godemo:lo: to sa:ma:no: mano: wido:

¹⁶ “Godemo: sa:ma:nikiyo: kalu nolba:yo: ma:no:wo: ele dia:tab a:namio:, kaluka:isale nolba:yo: iyo: ba:da:sa:ga: ini wiyo: wabuluma:ki, wo:lokan ililo:wo: heselia:ga: dowo:sen. Giliyo: a:la:bo: ga:so:bo. Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu a:la:do: gab a:ma:yo: wa:lo: tambo o:ma diab ko:m.

¹⁷ Ko:sega gio: ma:no: ma:no: elelo: dia:tab a:namio:, kaluka:isale iliyo: gio: mo:bulubo:ba:kiyo:, wo:lokano: hala:sa:ga:, misa: fo:no: suda:bi. ¹⁸ Gilo: dimido:wo: kalu nolo:

mo:asuluma:kiyo: a:la:dimida:bi. Ko:sega Go:l wo:no:lelo: elen eyo: ba:ba:ib. A:la:ta:ga: Go:l wo:no:lelo: da:labdo: ba:dan eyo: ba:da:sa:ga:yo:, gemo:wo: wa:lo: mada dimia:ib.

Kelego: nafaleyo: Hebene kegene dia:foma

Luk 11.34-36, 12.22-34, 16.13

¹⁹ “Henfelo: wenamio: kelego: nafa gililo:wo: eyayaki, a:la:ta:ga: waliba: mogaila:sen. A:la:ta:ga: afalo: dian kaluwa:yo: ayo: bidila:sa:ga:, kelego: a:no: afale dia:sen. A:la:fo:ko:lo: kelego: nafaleyo: henfelo: wenamio: kegene dila:so:bo. ²⁰ Ko:sega giliyo: kelego: nafayo: ho:lenu: tambo Hebene doba:da: kegene dila: melea. Mo:wo: Hebene hen a:namio: kelego: nafayo: mo:eyayaki, a:la:ta:ga: waliba:yo: mo:mogaila:sen. A:la:ta:ga: afa dian kaluwa:yo: mo:bidilan ko:lo: afalo: mo:dia:sen ko:lo:lab. ²¹ Gili kelego: nafalelo: da:lab a:namio:, asulo: alan gililo:wo:lo: a:na doma:ib.

²² “Gi siko, do:mo:wa: ho:len ko:lo:lab. Si gilo:wo: nafa dowalega, gi do:mo:wo: tambo ho:lea:fa:ib. ²³ Ko:sega si gilo:wo: mogago: dowalega, gi do:mo:wo: tambo sololiab. A:la:fo:ko:lo: gi do:mo:wa: ho:len a:no: sololi dowalega, sololi wema:yo: mada alan doma:ib.

²⁴ “Nanog dian kalu imili nowo: bo:fo:lowan kalu a:la:ya: ha:g amio: mo:doma:ib. A:la:galega, eyo: bo:fo:lowan kalu nowo:mbo:wo: ha:fo: disa:laki, no o:lia:yo: mo:bema:ib. Bo:fo:lowan kalu nowo: ko:lo: kudu ha:naki, nowo: gola ba:ba:ib. O:leaumbo: Gode asuluma:no: tog o:lia: mole alan asuluma:no: tog a:no:lia:yo: giliyo: mada mo:kudu ha:na:no: dowo: ko:lo:lab.

Henfelo: kelego:wo: asula:so:bo

Luk 12.22-31

²⁵ “Gio: tog a:la:yo: mo:kudu ha:na:ib ko:lo:, go:no:n doma:no:wo: alano: kele asula:so:bo. Gio: ma:no: o:lia: ho:n o:lia:yo: o:b ma:no:wa:le a:la:bo: asula:so:bo. A:la:ta:ga: do:mo: amio: o:b ka:ma:no:wa:le a:la:bo: mada kele asula:so:bo. Mo:wo: Mela:no: wa:la:b kelego:wo: ma:no: na:seno: ko:mba. A:la:ta:ga: do:mo: amilo: so:g sa:ga:lema:no:wo: wa:la:b kelego:wo: o:mba. ²⁶ Gio: o:ba: iwalulo: dalale sab a:no: asuluma! Iliyo: e gelakiyo: mo:tili dowan. A:la:ta:ga: iliyo: fowo: tula:sa:ga:yo: ayamio: mo:kegene dila:sen. Ko:sega Go:l Hebenelo: a:lab a:ma:yo: imo:wo: maiya:kiyo: mea:sen. A:la:fo: ko:sega Godeya: siwa:l amio: o:ba:yo: kaluka:isale gili mada tinio: ko:lo:lab. ²⁷ Gilo: kele asulab a:ma:yo:, gi mela:no: a:namio: ofa:si imilig nowo: gigili dia:fa:iba:le? ²⁸ Giliyo: so:go: o:b

ka:ma:no:wa:le a:la:likilo: kele asulait ko mo:wo: ha:? Gio:mamo fa:la:dowa:lab a:no: asuluma! Iyo: nanogo: mo:dian, a:la:ta:ga: ene helebeso:g ka:ma:no:wo:lo: mo:dubia:sen. ²⁹ Tamin amio: misa: kalu alan Solomon e ego:le dowaki, helebeso:go: nafale momada:sen. Ko:sega mamo momado: nafale a:ma:yo:, Solomona:lo: momado: a:no: mada tininila. ³⁰ Mamo a:no: ho:leno: abolda:su dota:ga: onaliab amio:, deya sandifa:ib. Ko:sega Gode eyo: mamo a:no: momade alitaki tili dowa:sen. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: gio:lo: dinafa momade alitaki tili dofo:mela:ib. Tilidabu gililo:wo: mada ha:lu ko:lo: a:lab. ³¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: we aumbo: kele asula:so:bo. 'Nio: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: o:ba dia:sa:ga: ma:no:wa:le? A:la:ta:ga: nio: so:go: waga dia:ga: ka:ma:no:wa:le?' A:la:bo: kele asula:so:bo. ³² Ha:la: kaluka:isale iliyo: kelego: a:no: ko:lo: dia:no: a:la:likiyo: kele sab. Ko:sega kelego: gililo: kele dowab a:no: Go:l Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma asululi ko:lo:lab. ³³ Ko:sega kelego:wo: giliyo: mada dimo:losa: a:la:do: mada asula:ma:no: wa:la:bo: we. Giliyo: Godeya: enedo: bo:fo:lab a:ma: ha:ga dowaki, ene man digalo:le a:no: ko:lo: asulaki kudu hamana. A:la:dimidalikiyo: ma:no: ma:no: o:lia: so:g ka:ma:no: o:lia:yo:lo: gimo:wo: mada dimia:ib. ³⁴ "A:la:fo:ko:lo: alilo: dia:no: a:no: kele asula:so:bo. Alilo: a:no:, ali a:ma:no: doma:ib. Hida:yo: ho:len imilig a:ma:lo:wo:, ho:len a:ma:no: ka doma:ib."

7

Giliyo: nolo: aloba:da:so:bo

Mak 4.24, Luk 6.37,38,41,42

¹ "Giliyo: nolba: man dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e mogago: kalu a:la:bo: aloba:da:so:bo. A:la:dimidalega Gode eyo: gio:lo: a:la:ka aloba:ma:ib. ² Kalu nolba: man ko:lo: gililo: aloba:dab o:leaumbo:, Gode eyo: gili mano:lo: o:leauka aloba:ma:ib. Gililo: nolbo:lo: man dimidab aumbo:, gimo:wo:lo: wa:lo: o:leo:ngo: ka dimia:ib ³ Go:no:n si amilo: i dafen* alan da:lab a:no: mo:asulaki ta:fo:likiyo:, giyo: gao noma: si amilo: hena: mula:su da:lab a:no: waga kele asulaya? ⁴ Go:no:n si amio: i dafeno: o:delikiyo:, nao gi si amilo: hena: mula:su da:lab ko, ni dila:ma:nigo:l a:la:bo: giyo: waga sa:ma:no:wa:le? ⁵ To gililo: sa:lab a:no:, gililo: dimida:sen a:no:lia:yo: mo:imilab. Tamin amio: i dafen alan go:no:n

6:29: 1Kin 10.4-7, 2Sto 9.3-6   **6:32:** Madi 6.8   **6:33:** 1Kin 3.11-14,

Song 37.4,25, Lom 14.17   **7:1:** Lom 2.1, 1Kol 4.5, Ya:m 4.11-12   * **7:3:** I dafen a:la:do: bale sa:lab a:no: hala dimido: alan e amilo: da:lab a:no: ko:lo: sa:lab. A:la:ta:ga: hena: mula:su a:la:do: bale sa:lab a:no:, hala dimido: ha:lula:su a:no: ko:lo: sa:lab.

si amilo: da:lab a:no: ko:le dila:bi. A:la:dimida:sa:ga:yo:, ge siyo: o:li dinafa ba:dakiyo:, gao noma: si amilo: hena: mula:su da:lab a:no: giyo: a:namio: o:li dila:ma:ib.

⁶ “Kelego: Godeya:no: da:fe alifa: a:no: giliyo: dia:sa:ga:yo: gasamo:wo: mea:so:bo. A:la:dimialega iyo: nodola:sa:ga:yo: gio: ma:buluma:ib. A:la:ta:ga: giliyo: soma nafale ginido:wo: kabomo:wo: dimia:so:bo. Mo:wo: iliyo: madali wa:la: sa:ma:ib.

Godemo: dabu ba:dalikiyo: dimia:ib

Luk 11.9-13, Luk 6.31

⁷ “Giliyo: dabu ba:da:bi. Dabu ba:dalikiyo: gimo:wo: dimia:ib. Giliyo: keda:bi. Kedalikiyo: giliyo: ba:ba:ib. A:la:ta:ga: giliyo: tog amio: godogodola:ma. Godogodolikiyo: gimo:wo: kolalia:ib. ⁸ Mo:wo: kaluka:isale tambo Godemo:lo: dabu ba:dab i a:ma:yo: dia:sen. Kaluka:isale abeyo: keda:lab, iliyo: mada ba:ba:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: tog amilo: godogodolab imo:wo: Gode eyo: togo: kolalia:ib.

⁹ “So:wa gilo: a:ma:yo: gemo:wo: ma:no: dimena:ki dabu ba:dalikiyo:, giyo: uwo: emo:wo: dimia:no:wa:le? ¹⁰ A:la:ta:ga: so:wa gilo:ma:yo: gimo:wo: ka:yo: dimena:ki ha:iyalikiyo:, giyo: kisa:wa:lo: dimia:no:wa:le? A a:la:bo: mo:gan. ¹¹ So:walo: iya giliyo: man mogago:wo: dimida:sen ko:sega, kelego: nafaleyo: gini so:wamo:lo: dimian man a:no: gio: asulo:. A:la:fo:ko:lo: Go:l Hebenelo: a:lab a:ma:yo: kaluka:isale abeyo: emo:lo: dabu ba:dab i o:mo:wo: kelego: nafaleyo: mada hendele dimia:ib.

¹² “A:la:fo:ko:lo: man nafa kalu nolba:lo: gemo:lo: dimidama:kilo: asulab o:leaumbo:, giyo:lo: nolbo:wo: a:la:ka dimida:lubi. Man a:no: Mo:sa:sa: ele saefa: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to wido: o:lia: a:ma: mo:wo: o:m.

Mela:no: togo: ha:lu

Luk 13.24

¹³ “Mogagila:ma:no: doba:da:lo: tog gulu a:no: bamo, a:la:ta:ga: tog a:no: ho:la:lia:gane ko:lo:, kaluka:isale modo:wo: tog gulu a:na ti ha:na:lab. Ko:sega gio: tog gulu ha:lula:su a:na mada ti hamana. ¹⁴ Mela:no:lo: dia:no: tog gulu a:no: ha:lula:su ko:lo:, tog a:namilo: kudu ha:na:no:wo: mada halaido: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: tog a:no: kaluka:isale imilida:lo:wa: ba:da:ga: kudu ha:na:lab.

Fo hedab a:no: dinafa ba:da:bi

Luk 6.43,44, 13.25-27

¹⁵ “Gio: madali tolo: widan kaluwo: dinafa bo:fo:lubi. Gi ko:lo: dikidakiyo:, iyo: ha:salo: dowan kalu o:ngo: dota:ga: gilo:wa ya:lab ko:sega, asulo: ililo:wo: saila gasa elo: o:ngo: dowo: ko:lo:lab. ¹⁶ To ililo: widab a:no: fo gelan o:ngo: ko:lo:, fo a:na a:la:ta:ga:yo: ma:no: fa:la:dowab a:no: giliyo: da:fe ba:da:sa:ga:, iyo: madali tolo: widan kalulo:b a:la:bo: a:na asuluma:ib. Kaluwa:yo: do:mo me amio: waina: fowo: tuma:iba:le? A:la:ta:ga: kalu iliyo: alona: fo a:no: fugus mogago: a:na a:la:ta:ga:yo: tuma:iba:le? A a:la:do: mo:gan. ¹⁷ I nafa a:ma:yo: fowo: tambo nafa heda:sen. A:la:ta:ga: i mogago: a:ma:yo: fowo: mogago: heda:sen. ¹⁸ I nafa a:ma:yo: fo mogago:wo: a:namio: mada mo:helema:ib. A:la:ta:ga: i mogago:wa:yo: fo nafayo: mada mo:helema:ib. ¹⁹ I fowo: nafalelo: mo:hedab a:no: tambo gegedelia:sa:ga: deya sandita:sen. ²⁰ A:la:fo:ko:lo: to ilido: wido: amilo: ma:no: fa:la:dowab a:no: da:fe ba:dakiyo:, giliyo: kalu i a:no: madali tolo: widan kalulo:b a:la:asuluma:ib.

²¹ “Kaluka:isale nemo:lo:, ‘Ni Misa: Alan’ a:la:do: sa:lab a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: us a:namio: nolo: mo:tina:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Do Hebenelo: a:lab elo: asulab aundo: kudu ha:na:lab i a:no:ko: ti ha:na:ib. ²² Godeya:lo: mo:walilima:no: ho:len a:namio:, kaluka:isale modo:wa:yo: nemo:wo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ni Misa: Alan, niliyo: gi wiya a:la:ta:ga:yo: Godeya: towo: wida:len. Gi wi amio: mama mogago:wo: o:luga:fela:len. A:la:ta:ga: niliyo: gi wi amio: molo ha:na:no:wo: modo: ko:lo: dimida:len.’ ²³ Iliyo: a:la:sa:lalikiyo:, niyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:no:, ‘Ne gio: mada mo:ba:da:len. Mogago:lo: dimida:len kaluka:isale gio: nelo: wiyo: dowaso:bo. Gio: hamana.’

*A dian mano: a:la:
Luk 6.47-49*

²⁴ “Kalu abeyo: ni to we da:da:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab a:no: e asugdo: di kaluwa:lo: a halaido: di o:ngo: dowab. Kalu a:ma:yo: a diakiyo:, heno: dali alifela:i tina:sa:ga:, aiko: halaido:wo: a:na gego:. ²⁵ Eyo: ayo: halaido: di alifo:len amio:, ho:no: tindaki ho:n dia:yo: alan mio: a:la:ta:ga: fufayo: halaido: yakiyo: ayamio: bo:lo:. Ko:sega kalu elo: a halaido: di a:no: mo:dugu ali. ²⁶ Ko:sega kalu abeyo: ni to we da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab a:no: asugdo:ma kaluwa:lo: sa: wa:l amilo: a di o:ngo: dowab. ²⁷ Ho:no: tindaki, ho:n dia:yo: alan mio: a:la:ta:ga: fufayo: halaido: ba:labikiyo:, a a:no: dugu alilaki, tambo bidi ane.”

28 Ya:su eyo: towo: wida:la:ga: eletabikiyo:, kaluka:isale modo: ko:lo: kegeo: i a:no: mada iligo:. 29 Mo:wo: ha:, elo: wido: a:no:, elelo: wida:sen kaluwa:lo: wida:sen o:leau wido:ma. E wilo: di kaluwa:lo: halaido: sa:lan au wido:.

8

Ya:su eyo: aintalo: dowo: kalu nowo: falele alifa:

Mak 1.40-45, Luk 5.12-16

1 Ya:suwo: misio:wa a:la:ta:ga: ololo tindabiki, kaluka:isaleyo: mada modo:le ko:lo: e kudu mio:. 2 A:la:ta:ga: kalu aintalo: dowo: imilig nowo: ya:sa:ga:, gulalu misa:fu alilakiyo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu Alan, nelo: falele alifa:no: halaido:wo: geya a:lab ko:lo:, giyo: o:lila: asulalega, ne amilo: ainta we imulu alitaki, nafale ta:foma:ki asulab.” 3 A:la:sa:labiki Ya:su eyo: dagiyo: talagala:sa:ga:, kalu a:ma:do:mo:wa golaki a:la:sio:, “Niyo: o:li dimidama:nigo:l. Ge nafale doma.” Wigibo a:naka kalu amilo: ainta sen a:no: imulu alitaki, e nafale ta:fo:. 4 A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Ge amilo: dimido:l we kaluka:isale nolbo:wo: mada sa:la:so:boka:. Ko:sega ge bobalo: so:mea:sen kalulo:wa ha:na:sa:ga:, emo: wida:bi. A:la:ta:ga: Mo:sa:s elo: boba dimia:no: ele saefa: o:leau dimia:bi. Giyo: a:la:dimidalikiyo:, kaluka:isale iliyo: ge falelo:lo:b a:la:asuluma:ib,” a:la:sio:.

Ame misa: kaluwa:yo: ene tilidabuwo: kalaba wido:

Luk 7.1-10

5 Ya:suwo: Kabaniom amisa:na fa:la:dowakiyo:, Loma: ame kalulo: bo:fo:lowan misa: kalu noma:yo: e asuwa:foma:ki dabu ba:ba:. 6 “Kalu Alan, ni nanogdo: dian kalu nowo: do:mo:wo: ko:go:neliaki, nagalo:wo: alan dowo: ko:lo:, ene ayami uwo:ba alifo:lab.” 7 A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ne ya:ga:yo:, ko:go:neli kalu ko falele alifa:nigo:l.” 8 A:la:sa:labikiyo:, ame misa: kalu eyo: a:la:sio:, “Alan, ne wilo:ma kalu ko:lo:, ge ni a usa mia:no:wo: mo:ililo:. Ko:sega ge konaka iliki, giyo: to ko: sa:lalega, ni nanogdo: dian kalu a:no: o:li falele alifa:ib. 9 Niyo: a:la:tili asulo: mo:wo:, no:no:n ne, misa: kalu noma: bo:fo:labikiyo:, niyo:lo: ame kalu nolo: bo:fo:lo:l. Niyo: ‘Hamana’ a:lab amio:, iyo: ha:na:sen, a:la:ta:ga: ‘Mena’ a:lab amio:, iyo: ya:sen. Ni nanogdo: dian kalumo:wo: ‘Dimidama’ a:la:sa:lab amio:, iliyo: dimida:sen.”

10 Ya:suwo: to a:no: da:da:ga: modakiyo:, kaluka:isale elo: kudu ya:len o:mo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu wema: tilidabuwo: hendele alan dowo: ko:lo:, Isolael hen wenamio: ne kaluka:isaleya: tilidabu

we o:ngo:wo: mo:ba:ba:.¹¹ Niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Kaluka:isaleyo: ofdo: yan doba:da:yo:lo:, ofdo: tinan doba:da:yo:lo: kegenelia:sa:ga:, Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen us a:namio: ua sagala:li silikiyo:, ma:no:wo: a:na na:li mesa:ib.¹² Ko:sega kaluka:isale Godeya: ene hena mesea:kilo: tamin amilo: da:feyo: i a:no:, Gode eyo: ha:la: amilo: sololi a:lab a:na sandifa:ib. Iyo: a:no: siliki, kulufa:yakiyo: ya:foda:li mesa:ib.”

¹³ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: ame kalulo: bo:fo:lowan misa: kalumo:wo: a:la:sio:, “Ge a:ma:la: hamana. Go:no:ndo: tili asulab o:leau ka gelo:wa fa:la:doma:ib.” A:la:fo:ko:lo: ene nanogdo: dian kalu a:no: wigibo a:naka falele alifa:.

Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: modo: falele alifelo:

Mak 1.29-34, Luk 4.38-41

¹⁴ Ya:suwo: Bidaya: aya tina:sa:ga: Bidaya: ingaya: anowo:, ofo: walaf bo:lo: ko:lo:, ene uwo:ba alifo:lana ba:ba:¹⁵ Ya:su eyo: ga a:ma: dagiya golabiki, wigibo a:naka ofo:wo: bulu-taki, walaf a:no: falelabiki, e dasilia:ga: ma:no:wo: dia:sa:ga: Ya:sumo: dimi.

¹⁶ A:la:ta:ga: ga:lole a:namio:, kaluka:isale mama mo-gago:lo: dowo:wo: modo: elo:wa tililia: mio:. Ya:suwa: to halaido: a:ma:yo: mama mogago: a:no: o:luga:felo:. A:la:ta:ga: kaluka:isale walafdo: bo:lo: ko:lo: elo: amilo: tililia: mio: a:no: eyo: tambo falele alifelo:.¹⁷ Ya:su elo: dimido: a:ma:yo: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu Aisaya, eya a:la:ta:ga:lo: to sio: a:no: ko:lo: ilili alifa:. To saefa: a:no: we, “Ni amilo: walaf dowab a:no: ene dila:sa:ga: dia:gane,” a:la:sio:.

Ya:su eyo: e kudu yakilo: dimidama:no:wo: ko:lo: sio:

Luk 9.57-62

¹⁸ Ya:su eyo: kaluka:isale modo:wo: e kuduyakilo: kegeo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, eyo: enedo: tiliwida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Nio: Ga:lili ho:n golo: we ta:nota:ga: nodo honona ha:na:niki,” a:la:sio:.¹⁹ To a:no: sa:labikiyo:, elelo: wida:sen kalu nowo: ya:sa:ga: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, gelo: siab amio:, ne ge kudu sia:mela:no:,” a:la:sio:.²⁰ Ya:su eyo: kalu emo:wo: a:ma:la: sa:laki, “Saila gasalo: mesa:no:wo: hen aluwo: a:lab, a:la:ta:ga: o:ba:yo:lo: us silia:fa:no:wo: ayo: a:lab. Ko:sega Kalule Dowo: e, a enedo:leyo: mada aundo:ma,” a:la:sio:.²¹ A:la:ta:ga: elo: kudu sia:len kalu noma:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Ne ge kudu mia:no: ko:sega, tamin amio: ni amisa:na a:ma:la: ha:na:sa:ga:, do sowo: ko:le dali alita:ga:yo:, ge a:na kudu mia:no:wo: o:liya:le?”²² Ko:sega Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale ne amilo: mo:tilida:dab a:no:

sowo: o:ngo: sab ko:lo:, kaluka:isale i a:ma:yo: iasi sowo: a:no: ini dalima:ki ta:foma. Ge ne kudu mena.”

*Ya:su e fufalo: biso:wo: e
Mak 4.35-41, Luk 8.22-25*

²³ Ya:suwo: ho:n ko:suwa disa:labiki, enedo: tiliwida:sen kaluwo:lo: e kudu ane. ²⁴ Iyo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga: ho:n golo: usa dowabiki, fufa halaido:wo: ya:sa:ga:, ho:n ko:su a:na ba:labikiyo:, ho:no: do:lilia:ga: tinaki, ho:n ko:suwo: ho:na tina:no:wo: ko:na:ma dowo:. Ko:sega fufalo: ya:lab a:namio: Ya:suwo: alifo:len. ²⁵ Enedo: tiliwida:sen kaluwa:yo: Ya:suwo: digida:yaki, “Alan nio: soma:nigab ko:lo:, giyo: nio: asuwa:foma,” a:la:sio:. ²⁶ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Gio: tilidabuwo: ha:lula:sulo:b. Gio: tagio: mada alan dowabko: mo:wo: ha:?” A:la:sa:la:sa:ga: Ya:su e dasilia:ga:, fufa o:lia: ho:n golo: o:lia:mo:wo: bulufoma:kiyo: towo: halaido: sa:labiki, fufa o:lia: ho:n o:lia:yo: a:na bulufo:. ²⁷ Enedo: tiliwida:sen kalu iyo: dimidab a:no: ba:dakiyo:, molo tandeaki egelebo: a:la:sio:, “Fufa o:lia: ho:n o:lia:yo: elo: to sio: a:no: da:da:sa:ga: kudu ha:nab we, kalu we o:bo:ngo:wa:le?”

*Ya:su eyo: mama mogago:lo: dowo: kalu a:la:yo: falele alifa:
Mak 5.1-20, Luk 8.26-39*

²⁸ Iyo: ho:no: ta:nota:ga: Gadala hen a:na fa:la:dowakiyo:, kalu a:la: mama mogago:lo: dowo: a:no: sowo: kalulo: dali alifela:sena a:la:ta:ga: ya:sa:ga:, Ya:suwo: a:na gido:. Kalu a:la: a:ma: halaido:wa:yo: kalu nolo: yasala:ma:no: dowo:sen ko:lo:, kaluka:isaleyo: tog a:namida:yo: mo:ha:na:sen. ²⁹ A:la:ma:yo: ganagilia ho:le sa:laki, “Godeya: So:wa giyo: nimo:wo: o:b dimidama:nigaya? Da:feyo: ho:len a:no: o:semo:fa:la:dowo: amio:, giyo: nimo:wo: nagalo:wo: waga dimia:nigaya? Wangabiki mogagila:ma:nigaya?” ³⁰ Ko:na:ma a:namio: kabo fofow: modo: ko:lo: ma:no: na:li sen. ³¹ Mama mogago: i a:ma:yo: Ya:sumo: ha:nolo sa:lakiyo: a:la:sio:, “Giyo: nio: o:lusa:ma:no: a:lalega, nio: kabo fofo: honona ti hamana:ki ta:foma,” a:la:sio:. ³² Ya:su eyo: imo:wo: “Hamana” a:la:sa:labiki, iyo: ha:la:ya sili alita:ga:yo:, kabo sen a:na tiane. A:la:ta:ga: kabo i a:no: do:mo: gede to:lolo: a:na nai tina:sa:ga:, ho:n golo:wa tina:siaki, kanda sowo:. ³³ Kalu kabolo: bo:fo:lowa:sen a:no: nai ha:na:sa:ga:, inin amisa:n a:na fa:la:dowakiyo: kabo amilo: dimido: a:no:lia: kalu a:la: amilo: mama mogago: o:luso:no: a:no: tambo malola:i ane. ³⁴ A:la:fo:ko:lo: amisa:n kaluka:isale tambowo: Ya:suwo: galima:ni ane. Iyo: Ya:suwo: galilia:sa:ga:yo:, e hen ililo: a:no: ta:fo: hamana:ki towo: halaido: sio:.

9

*Ya:su eyo: ko:go:neli kalu a:no: falele alifa:
Mak 2.1-12, Luk 5.17-26*

¹ Ya:suwo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:yo:, Ga:lili ho:n golo: a:no: ta:nota:ga: ene amisa:na fa:la:dowo: ² Kalu nolba:yo: kalu nowo: do:mo:wo: ko:go:neli ko:lo: sesega-sulia:ga: Ya:sulo:wa mio:. Ya:su eyo: inin tilidabu a:no: ba:da:sa:ga:yo:, ko:go:neli kalumo:wo: a:la:sio:, “Ni so:wa, gi asulo:wo: halale doma! Man mogago: gilo: dimida:sen a:no: halaki dilo:ka:.” ³ Ho:len a:namio: elelo: wida:sen kalu nolo: a:na sen ko:lo:, iliyo: egelebo: a:la:nenelo:, “Kalu we Godeya: heno: e diaki sa:lakigab.” ⁴ Ya:su eyo: ililo: kele asulab a:no: ba:da:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Asulo: mogago: gi amio: fa:la:dowab ko mo:wo: ha:? ⁵ Gi asulo:wo: mo:da:galitaki, niyo: to o:b ko:lo: sa:ma:no:wa:le? Niyo: o:go: a:la:so:lo:l, ‘Man mogago: gilo: dimida:sen a:no: halaki dilo:ka:.’ To o:leo:ngo:ma:yo: gi asulo:wo: o:li da:galifa:iba:le? A:la:ta:ga: to nowo: we ‘Ge dasilia:ga: hamana!’ a:la:do: sa:lab a:ma:yo: gi asulo:wo: o:li da:galifa:iba:le? Giliyo: waga asulaya? ⁶ Ko:sega Kalule Dowo: ne henfelo: wena ilikiyo:, mogago:wo: halakilo: ga:lila:ma:no: a:no: ne amio: halaido:wo: a:labo:lo:b a:la:bo: giliyo: asuluma:kiyo: walama:nigo:l.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, ko:go:neli kalumo:wo: a:la:sio:, “Ge dasilia:ga:, sesegasu we dia:ga:, go:no:n aya hamana,” a:la:sio:. ⁷ A:la:fo:ko:lo: kalu a:no: dasila:sa:ga: ene aya ane. ⁸ Kaluka:isale kegeo: a:no: dimidab a:no: ba:dakiyo:, iyo: tagi dowo:. Gode eyo: halaido: wengo:wo: kalumo:wo: dimilo:b a:la:asulakiyo:, iliyo: Godeyo: wiyo: wabulu sio:.

*Ya:su eyo: Madiyu ho:ido:
Mak 2.13-17, Luk 5.27-32*

⁹ Ya:suwo: a:na a:la:ta:ga: ha:na:ga: ha:nakiyo:, kalu nowo: ba:ba:. Ene wiyo: Madiyu ko:lo:, e takis molelo: dian a usa sena ba:ba:. Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ne kudu mena.” A:la:sa:labiki Madiyu e dasila:sa:ga: Ya:su kudu ane.

¹⁰ Tif amio: Ya:su e Madiyuwa: aya ma:no: ma:ni ane ko:lo:, e ma:no: na:likiyo:, takis molelo: dian kalu nol o:lia: mogago:lo: dimida:sen kalu nolo:lo: ya:sia:sa:ga:, Ya:su o:lia: enedo: tiliwida:sen kalu i o:lia: ma:no:wo: ua na:li sen. ¹¹ Fa:lisi kaluwo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:suwo:lo: tiliwida:sen kalumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu gililo: ko, takis molelo: dia:sen kalu o:lia: mogago:lo: dimida:sen kalu i o:lia: uwa silikilo: ma:no:wo: nab we mo:wo: ha:?”

¹² Ko:sega Ya:su eyo: ililo: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Mulumulo:lo: mean kaluwa:yo: walafdo:ma kaluka:isale ilo: a:namio: mo:ha:nan. Ko:sega mulumulo:lo: mean kaluwa:yo: walafdo: bo:lo: kaluka:isale ilo:wa ha:nan. ¹³To we Godeya: bugo: amio: sa:sa:lifa: da:lab, ‘Gililo: no: ko:lo: nemo:lo: bo:ba so:mea:lab a:no: wa:la:bo: o:mba. Gio: nol o:lia:yo: nofolakilo: ha:fo: disa:lab a:no: ne mada alan asulab.’ Giliyo: to a:ma: ha:go: fanda asuluma:niki keda:bi. A:la:go:ko:lo: ne digalo: kaluwo: ko:lo: ho:lema:ni mio:ma. Ne mogago:lo: dimida:lab kaluwo: ko:lo: ho:lema:ni mio:,” Ya:su eyo: a:la:sio:.

*Man ho:gi wido:l we, mo:lulo: wida:sen a:no:lia: mo:ililo:
Mak 2.18-22, Luk 5.33-39*

¹⁴ Ho:len a:namio: Yo:na:lo: tili widan kalu nolo: ya:sa:ga: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Fa:lisi kaluwa:yo:lo:, niliyo:lo: ho:len nol amio: ma:no: ma:no:wo: eleta:ga: sa:sen. Ko:sega tili wida:sen kalu gilo: wema:yo: ma:no: ma:no:wo: ho:len nolo: mo:eletakilo: na:lab a:no: mo:wo: ha:?”

¹⁵ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: bale sa:lakiyo: a:la:sio:, “Ga tili alitakilo: kalu kegeo: a:namio:, iyo: mo:nofolaki, ma:no:wo: sagala:liki ma:ib, mo:wo: galo: in a:no: i o:lia: a:lab. Ko:sega ho:len tif amio:, galo: in a:no: iyo: ta:ta:ga: ha:nab a:namio:, kalu kegeo: a:no: nofolakiyo:, ma:no: ma:no:wo: ho:len a:na eleta:ga: mesa:ib. ¹⁶Kalu noma:yo: helebeso:g ho:giyo: o:semo: gendeli amio: dia:sa:ga:yo:, mo:luwo: bidifo: wa:l amio: mo:dubinima:ib. Kalu a:ma:yo: a:la:bo: dubialega, helebeso:g ho:gi a:no: gendelakiyo:, mo:luwo: a:no: tambo bidima:ib. ¹⁷A:la:ta:ga: bale sa:ma:no:wo: nowo: we. Kalu noma:yo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f dubio: mo:luwo: us a:namio: mo:guma:ib. A:la:dimidalega, wain ho:gi a:ma: ho ha:na:no:wo: ko:ndo:feaki, no: do:go:f mo:luwo: a:no: bidi buluga:talikiyo:, wain ho:n a:no: hena walaki, no: do:go:f dubio: a:no:lo: mogago: doma:ib. A:la:gan ko:lo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f dubio: ho:gi a:na guma:ib ko:lo:, wain o:lia: no: do:go:f dubio: a:no:lo: o:li doma:ib.”

Ka:isale so:wa sowo: a:no: dasi alifa: a:la:ta:ga: tilidabu gayo: falele alifa:

Mak 5.21-43, Luk 8.40-56

¹⁸ Ya:su e Yo:na:lo: tili widan kalumo:wo: to a:no: sa:la:len amio:, Yuwa: misa: kalu nowo: ya:sa:ga:, Ya:sulo:wa gu-lalu misa:fu alilaki a:la:sio:, “Ni na:la:yo: o:g wigibo we-naka sowab ko:lo:, ge ya:sa:ga: dagiyo: e do:mo:wa goma:ni mena. Giyo: a:la:dimidalikiyo:, e a:ma:la: dasima:ib,”

a:la:sio;. ¹⁹ Ya:suwo: dasila:sa:ga: kalu a:no:lia: ha:nabiki, enedo: tiliwida:sen kaluwo:lo: e kudu ane.

²⁰ Hen a:namio: ga nowo: donayo: kugula:fo: us a:namio: tin hoda:liki elen ko:lo:, iyo: a:na ha:nabiki ga a:no: Ya:suwa: fa:s doba:da: ya:sa:ga:, Ya:suwa: so:g sa:ga:lo: migif a:na golo. ²¹ Ga a:ma: eneno: a:la:asulo:, “Niyoy: Ya:suwa: so:g migif wenaka golalega, ne falele alitaki o:li doma:ib,” a:la:asulo:. ²² Ya:suwo: nodola:sa:ga:, ga a:no: ba:da:ga:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Na:la:, gi asulo:wo: halale doma. Go:no:n tilidabu koma:yo: ge o:li falele alitab.” A:la:sa:labiki, wigibole a:naka ga a:no: falelo:.

²³ Ya:suwo: o:ha:na:la:ga:, misa: kaluwa: aya fa:la:dowaki ba:ba:yo:, kaluka:isaleyo: sowo: a:no: kuo:ya:lana ba:ba:. Nolo: uluna tolaki, nolo: towo: halale tandea:lana ba:ba:. ²⁴ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: hamana. Ga we sowo:ma, e mida:iyo: alifo:lab.” Iliyo: Ya:suwa:lo: sa:lab a:no: da:da:sa:ga: o:go:. ²⁵ Ko:sega kaluka:isale kegeo: a:no: ha:la:ya iliga:ta:ga: sabikiyo:, Ya:suwo: a usa tiha:na:sa:ga:, ka:isale so:wa a:no: dagiya gasiliabikiyo:, e a:na dasili. ²⁶ Ya:su elo: dimido: a:no: malola:li ha:nabiyoy:, hen a:namida:yo: tambo da:da:li ane.

Ya:su eyo: siyo: ko:n kalu a:la:yo: falele alifelo:

²⁷ Ya:suwo: hen a:no: ta:ta:ga: ha:nabikiyo:, siyo: ko:n kalu a:la: nowo: e ko:lo: kudu yaki, emo:wo: ogolo ho:le sa:la:likiyo:, “Da:ibida: ema:mu giyo: na:no: nofolaki asuwa:foma,” a:la:sa:la:len. ²⁸ Ya:suwo: a usa tina:sa:ga: elena, siyo: ko:n kalu a:la: a:no: elo:wa yabikiyo:, eyo: a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ga:go: niyo: o:li falele alifa:ib a:la:bo: tili asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, a:la:ma:yo:, “A:, Kalu Alan, naino: tili asulo:l.” ²⁹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:ma: siya golakiyo: a:la:sio:, “Ga:go: hendele tilidabu o:leo:ngo: ka fa:la:doma.” ³⁰ A:la:sa:labiki, a:la:ma: siyo: kolaetabiki, o:li ba:ba:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: a:la:mo:wo: to hagugo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale nolo: asulo:wo: diabena:ki, mada sa:la:so:bo.” ³¹ Ko:sega a:la:yo: ha:na:siakiyo:, Ya:suwa:lo: dimido: a:no: hen a:namida:yo: tambo malola:i ane.

Do:fo:f kaluwo: falele alifa:

³² Kalu a:la:yo: ayo: ta:ta:ga: ha:nabikiyo:, kalu mama mogago: dowakilo: do:fo:f dowo:wo: Ya:sulo:wa tililia: mio:. ³³ Mama mogago: a:no: o:lusanaga:ta:ga:yo:, kalu do:fo:f elen a:no: towo: a:sa:labiki, kaluka:isale kegeo: a:no: molo

tandeaki a:la:sio:, “Nio: dimido: wengo:wo: Isolael hen we-namio: mada mo:ba:ba:.” ³⁴ Ko:sega Fa:lisi kalu ili sa:lakiyo:, “Kalu ko, Mama mogago: elo: o:lusa:ndab a:no:, mama mo-gago:wa: misa: a:ma: halaido: a:na iliki dimidab.”

Godeya: nanogdo: dian kaluka:isaleyo: modo:ma

³⁵ Ya:suwo: hen alan amio:lo:, amisa:n a:namio:lo: sia:likiyo:, ili tolo: wida:sen ayamio: mano: wida:li ha:nakiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:ma: to nafayo: kalaba wida:len. A:la:ta:ga: walaf ko:li ko:lilo: kaluka:isale a:namilo: dosdo: a:no: tambo falele alifela:i sia:len. ³⁶ Ya:su eyo: kalu kegeo: a:no: ba:dakiyo:, i a:no: no: sibi ko:lo: bo:fo:lowano: aundo:malo:ngo: ba:ba:. Iyo: keke asulo:wo: alan dowaki, enena:ma:la: asuwa:fa:no:wo: mo:dowo: ko:lo: Ya:su eyo: i a:no: mada nofolo:. ³⁷ A:la:fo:ko:lo: eyo: enedo: tiliwida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Egelo: amilo: fowo: nafaliabdo: tuma:no:wo: modo: dowab ko:sega, kalu o:lo: tuma:no:wo: a:la:se dowab. ³⁸ A:la:fo:ko:lo: giliyo: egelo:lo: biso:mo: dulugu sa:lakiyo:, eyo: fowo: nafaliab o:lo: tuma:no: kaluwo: modo: iliga:foma:ki dabu ba:da:bi.”

10

Ya:su elo: tiliwida:sen kalu kugula:fo: a:ma: wiyo: we
Mak 3.13-19, Luk 6.12-16

¹ Ya:su eyo: tiliwida:sen kalu kugula:fo: a:no: ene ho:le kegenelia:sa:ga:yo:, imo:wo: mama mogago:wo: o:lusanaga:felema:ki, a:la:ta:ga: walaf ko:li ko:lilo: tambo falele alifelema:kiyo:, Ya:su eyo: halaido:wo: dimi.

² Enedo: tiliwida:sen kalu kugula:fo: i a:ma: wiyo: we. Agelo: Saimon, ene wiyo: nowo: Bida, a:la:ta:ga: ene ao Andulu, a:la:ta:ga: Sa:ba:diya: inso: Ya:ma:s o:lia: ene ao Yo:n. ³ Nowo: Filib, nowo: Batolomiyu, nowo: Tomas, nowo: Madiyu, takis molelo: dian kalu, nowo: Aofiusa: inso: Ya:ma:s, nowo: Tadius. ⁴ Nowo: Saimon, e gamani ho:giyo: dimo:losa: a:lakilo: asula:seno: e a:la:ta:ga: kalu nowo: Yudas Iskaliot, Ya:sulo: teledowo:wo: o:m.

Ya:su eyo: tiliwida:sen kalu kugula:fo:wo: iliga:felo:
Mak 6.7-13, Luk 9.1-6

⁵ Ya:su eyo: kalu kugula:fo: i a:no: iliga:fa:nikiyo:, ililo: dimidama:no:wo: asulufo: hamana:ki, imo: widaki a:la:sio:, “Yu kaluka:isalema ilo: amio: ha:na:so:bo. A:la:ta:ga: Samalia kaluwa: amisa:n a:namida:yo:lo: ha:na:so:bo. ⁶ Isolael kaluka:isaleyo: no: sibi sulu aneyo: o:ngo: ko:lo:lab

ko:lo:, gio: ilo:leya ha:na:bi. ⁷ Gio: ha:nakiyo:, 'Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ko:na:ma dowab' a:la:wida:li ha:na:bi. ⁸ Giliyo: walaf kaluka:isaleyo: falele alifela:bi. Sowo: kaluka:isaleyo:lo: a:ma:la: dasi alita:bi. Aintalo: dosdo:wo: imulu alifela:bi. Mama mogago:lo: dosdo:wo: o:luga:fela:bi. Giliyo: mo:kililiaki, madali di ko:lo:, nolbo:wo:lo: madali dimia:bi. ⁹ Giliyo: go:l, silba, ko:ba moleyo: mole as amio: disa:ta:ga:yo: ha:na:so:bo. ¹⁰ As amilo: sa:la: alano: dia:ha:na:so:bo. Helebeso:g o:lia: budi nowo: a:bata:ga:yo: dia:ha:na:so:bo. A:la:ta:ga: ido:mo:lo: dia:ha:na:so:bo. Mo:wo: kalu abeyo: nanogdo: diab a:ma:yo: nanog di a:na ilikiyo:, ma:no:wo: o:li dia:sen. ¹¹ Gio: amisa:n amiya:le, hen alan amiya:le fa:la:dowakiyo:, gilo: tilidoma:no: kalu nafa nowo: keda:sa:ga: ba:dalikiyo:, a elo: a:naka sa:ga:, hen a:no: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, a a:no: a:na ta:fo: ha:na:bi. ¹² Gio: a usa tina:ga:yo:, sagalo: towo: alo: biso:mo: ko:le sa:la:bi. ¹³ Kalu a:namilo: sen a:ma:yo: gilo: tilidoma:no:wo: o:li ego: dowalega, gio: i o:lia:yo: ha:sa siliki a:naka dowa:bi. Ko:sega iliyo: gilo: tilidoma:no:wo: o:liyo: mo:dowalega, ha:salo: doma:no:wo: go:no:nka dota:ga:, ka ha:na:bi. ¹⁴ Kalu nolba:yo: gio: a a:namio: mo:tililialega, o: kalu nolba:yo: to gililo: widabo: mo:da:dalega, gili gido:fo: amilo: hena:mu bo:lo: a:no: a:naka fifla:sa:ga: ta:fo: ha:na:bi. ¹⁵ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Godeya: kaluka:isalelo: mo:walilab ho:len a:namio:, amisa:n wenamilo: hida:yo: fa:la:doma:ib a:ma:yo:, hida:yo: Sodom dia: Gomola dia:ma:lo: dia:ib a:no: tininima:ib.

Gimo:wo: hida:yo: dimiaki, mogaima:ib

Mak 13.9-13, Luk 21.12-17

¹⁶ "Gio: dabuma! Sibi ko:lo: saila gasalo: sab amilo: ha:nan aumbo:, niyo: gio: sibi o:ngo: ko:lo: iliga:to:l. A:la:fo:ko:lo: gio: sia:likiyo:, asulo: nafale diaki, ha:sa dowa:bi. ¹⁷ Gio: dinafa dowa:bi. Kalu nolba:yo: gio: ta:lia:sa:ga:, ini ganisololo:wa mo:walilima:ib. A:la:ta:ga: ili tolo: wida:sen ayamio: tililia: ha:na:sa:ga: yame tandema:ib. ¹⁸ Ne wiya a:la:ta:ga:yo:, nolba:yo: gio: tililia:ga: gamani bo:fo:lowan kalulo: amio:lo:, a:la:ta:ga: misa: kalu alando: a:namio:lo: mo:walilima:niki tililia: ha:na:ib. A:la:ta:ga: ililo: gi ko:lo: mo:walilab a:na ilikiyo:, gio: ne o:lia: sia:likilo: ba:da:len o:lia: da:da:len o:lia: a:no: misa: kalumo:wo:lo:, ha:la: kalu imo:wo:lo: kalaba sama:ki gab. ¹⁹ Ko:sega iliyo: gio: mo:walilalega, giliyo: a:ma:la:bo: o:b sa:ma:no:wa:le, waga sa:ma:no:wa:le a:la:bo:

kele asula:so:bo. Ho:len a:naka gililo: a:ma:la: sa:ma:no:wo: gimo:wo: dimia:ib. ²⁰ Mo:wo: to a:no: ginin ka sa:ma:iba. Ko:sega Dowa: Mama eyo: giya a:la:ta:ga: sa:ma:ib.

²¹⁻²² “Gio: ni wiyo: ta:lisab ko:lo:, kaluka:isale tambowa:yo: gimo:wo: kulufa:yo:wo: alan doma:ib. Ho:len a:namio: kalu noma:yo: ene aoleyo: sana soma:ki teledoma:ib. Iyaya:yo: ene inso:wo: sana soma:ki teledoma:ib. A:la:ta:ga: so:wa iliyo: iya o:lia: ano o:lia:mo:wo: a:la:iyaki, iyo: sana soma:ki teledoma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: hida:yo: a:namio: halaido: dofo:ko: ha:na:la:ga: eleya edalega, Gode eyo: iyo: asuwa:takiyo: a:ma:la: gasilia:ib.

²³ “Hen imilig no amio: gimo:wo: hida:yo: ko:li ko:lilo: dimialega, hen nowa bo:bo:ge ha:na:bi. A:la:do: so:lo:lo: mo:wo: we. Gio: sia:likiyo:, Isolael hen usamilo: amisa:no: tambo semo: ililila: elena, Kalule Dowo: e a:naka mia:ib.

²⁴ “Kaluka:isaleya: siwa:l amio:, tili wida:sen kaluwa: wi a:ma:yo: ilo: widan kaluwa: wi a:no: mo:tininima:ib. A:la:ta:ga: nanogdo: dian kaluwa: wi a:ma:yo:, ini misa: kaluwa: wi a:no: mo:tininima:ib. ²⁵ Tili wida:sen kalu iyo: ini widan kalu o:leo:ngo: doma:no:wo: o:li. A:la:ta:ga: nanogdo: dian kalu iliyo: ini misa: kalu o:ngo: doma:no:wo: o:li. Alo: biso:mo:wo:, ‘Mama mogago:wa: misa: kalu, Bia:sabul a:no: geka:’ a:la:sio:lalega, iliyo: a a:namilo: sa:sen kalu imo:wo:lo: mada mogagi sa:laki gab.

Kaluwo: tagila:so:bo

Luk 12.2-7

²⁶ “Giliyo: kalu i a:no: tagila:so:bo. Mo:wo: kelego: go:lula:fo:likilo: da:lab a:no:, tif amio: tambo kalaba fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: kelego: wo:no:lelo: delen a:no: kaluka:isaleyo: tambo asuluma:ib. ²⁷ To nilo: gimo:lo: sololi amilo: sio: a:no: giliyo: ho:lana sa:la:bi. A:la:ta:ga: nilo: gimo:lo: ka:la:n amilo: wo:no:lelo: sio: a:no:, giliyo: kalaba kagafo:liki kaluka:isalemo:wo: ho:le sa:la:bi. ²⁸ Kalu i a:ma:yo: gi do:mo:wo: o:li sana soma:ib, ko:sega gi mela:no: mama o:lo: mo:goma:ib ko:lo:, kalu i a:no: tagila:so:bo. Ko:sega gio: Godeyo: ko:lo: tagila:bi. Mo:wo: mama mela:no: o:lia: do:mo: o:lia:yo: de hen ami ta:takilo: mogagila:ma:no: a:no: halaido:wo: eya a:lab. ²⁹ O:ba: galin a:no: o:ngo:malo:ngo: dowo: ko:lo:, magede a:namio: o:ba a:la:yo: mole us imiliseya: kililia:sen. Ko:sega o:ba: galin dalale sab a:namio: imilig nowo: hena sulufo: ti ha:na:lalega, Go:la:yo: o:ba: a:no: mada ba:da:lab. ³⁰⁻³¹ O:ba: galin

10:20: Yo:n 14.26   **10:21-22:** Mai 7.6, Madi 10.35, Mak 13.12, Luk 21.16
10:24: Luk 6.40, Yo:n 13.16, 15.20   **10:25:** Madi 9.34, 12.24, Mak 3.22, Luk 11.15
10:26: Mak 4.22, Luk 8.17   **10:28:** Lom 8.31, Ya:m 4.12   **10:30-31:** Madi 6.26

modo: sab a:no: gili tinio: ko:lo:, Gode eyo: gio: mada dinafa ba:da:lab. A:la:ta:ga: Gode eyo: gili misa: fo:no: tambo agelelia:sa:ga:yo: asululi ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: gio: tagila:so:bo.

Ya:suwa: wi sa:ma:no:wo: sendelowa:so:bo

Luk 12.8-9

³² “A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: ‘Ne Kelisoka:’ a:la:bo: ko:lo: kaluka:isaleya: siwa:la sa:lalega, niyo:lo: Hebene halonamio: Dowa: siwa:l amio: ‘E nino:ka:’ a:la:bo: sa:ma:no:.
³³ Ko:sega kaluka:isale abeyo: kaluka:isaleya: siwa:l amio: ne gola ba:daki, ni wiyo: mo:sa:lalega, Hebene amio: Dowa: siwa:l amio: niyo:lo: e gola ba:daki, e wiyo:lo: mo:sa:ma:no:.

Ya:suwo: alan asula:bi

Luk 12.51-53, 14.26-27

³⁴ “Giliyo: ne mio: we, sagalo: ha:salo: mesa:no: ko:lo: dia: mio:lo:b a:la:bo: asula:so:bo. Ne wena yakiyo: ha:salo: mesa:no: dia: mio:ma. Ko:sega niyo: helebesi o:lia: dia: mia:no:.
³⁵ Ne mio: we,

“so:wayo: ene iya o:lia:yo: gis dimidama:ki a:la:ta:ga,
ka:isale so:wayo: ene ano o:lia:yo: gis dimidama:ki a:la:ta:ga,
ano o:lia: inso:wa: inga o:lia:yo: gis dimidama:ki mio:.

³⁶ Gis kalulo: fa:la:doma:ibo: ene so:lo:lema: fa:la:doma:ib.’

³⁷ “Kalu abeyo: e iya o:lia: ano o:lia:yo: mada alan asulakilo:, nelo: mo:dinafa asulab a:no:, ni so:lo: doma:no:wo: mo:ililo:. Kalu abeyo: ene ida: o:lia: inso: o:lia:yo: mada alan asulakilo:, nelo: mo:dinafa asulab a:no:, ni so:lo: doma:no:wo: mo:ililo:.
³⁸ Kalu abeyo: ene i malano: eneno: dia:sa:ga:yo: ne mo:kudu yalega, ni so:lo: doma:no:wo: mo:ililo:.*
³⁹ Kaluka:isale abeyo: ene mela:no:wo: kanulu ta:li dofo:lalega, ene mela:no: a:no: sulu ha:na:ib. Kaluka:isale abeyo: ne wiya a:la:ta:ga: ene mela:no:wo: walalega, ene mela:no:wo: dia:ib.

Wa:lo: dia:ib

Mak 9.41

⁴⁰ “Kalu o:ba:le gililo: sagala:likilo: tili dowab a:no:, nemo: sagala:liki tili dowab. A:la:ta:ga: kalu nelo: sagala:likilo: tili dowab a:no:, nelo: iliga:fo: o:mo:wo:lo: sagala:liki tili dowab.
⁴¹ Kalu abeyo: ‘kalu we dinali sa:lan kalulo:b’ a:la:asula:liki,

10:33: Mak 8.38, Luk 9.26, 2Tim 2.12   **10:35:** Mai 7.6   **10:38:** Madi 16.24-25, Mak 8.34-35, Luk 9.23-24, 17.33, Yo:n 12.25   * **10:38:** Ho:len a:namio: Lom gamani a:ma:yo: kalu nowo: sana soma:niki da:fea:sa:ga:yo:, kalu a:ma:yo: i malano: ene dia:ga: soma:no: hena ha:nan ko:lo:, Ya:suwa:lo: bale sio: we, Keliso kaluka:isaleyo:lo: soma:no: a:naka dimidalia:ga: hamana:ki sio:.   **10:40:** Mak 9.37, Luk 10.16, Yo:n 13.20

kalu a:no: sagala:liki tilidowalega, emo:wo: wa:l kililiakiyo:, dinali sa:lan kalu o:mo:lo: kililian auka kililia:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: 'we digalo: kalulo:b' a:la:asula:liki, kalu a:no: sagala:liki tilidowalega, emo:wo: wa:l kililiakiyo:, digalo: kalu o:mo:lo: kililian auka kililia:ib. ⁴² A:la:fo:ko:lo: kalu abeyo: wilo:ma kalu nowo: ba:da:ga:yo:, 'e Kelisolo:b' a:la: asula:sa:ga:yo:, hido: ho:no: emo: wasu mealega, kalu a:ma: ene wa:l dia:no:wo: mada mo:sulu ha:na:no:, hendeleyo: ko:lo: dia:ib."

11

Yo:n eyo: towo: Ya:sumo:wo: saga:fo:

Luk 7.18-25

¹ Ya:su eyo: to a:no: enedo: tiliwida:sen kalu kugula:fo: o:mo: wida:la:ga:yo:, hen a:no: ta:ta:ga: e aneyo:, Galili a:namilo: amisa:n alan dosdo: a:na sia:liki, Godeya: mano: a:na wida:li sia:len.

² Yo:no: dibolo aya silikiyo:, Ya:suwa:lo: dimidab a:no: da:da:sa:ga:yo:, eyo: dabu ba:ba:no: dowabikiyo:, enedo: tiliwida:sen kalu i a:no: Ya:sulo:wa hamana:ki iliga:fo: ko:lo:, iyo: ha:na:sa:ga:, Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, ³ "Niliyo: kalu nowo: mia:ib a:la:do: sio: a:no: yasila:len ko:lo: kalu a:no: geya:le? Mo: niliyo: kalu nowo: o:yasilima:no:wa:le?"

⁴ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: imo:wo: a:la:sio:, "Gio: a:ma:la: ha:na:sa:ga:yo:, o:gdo: gililo: ba:dab o:lia: da:dab a:no:lia:yo: Yo:nbo:wo: tambo malolo: mea:bi. ⁵ Siyo: ko:n kalu iyo: o:li a:ba:daki, gibo: ko:go:neli kalu iyo: o:li ha:na:lab. Aintalo: dowo: i a:no: imulu alitaki, ka:la:no: ko:lo: i a:no: o:li da:da:lab. Sowo: kaluka:isale nolo:lo: a:ma:la: dasi alifela:lab. A:la:ta:ga: wa:feyo: kaluka:isaleyo: Godeya: to nafalo: wida:lab a:no: da:da:lab. ⁶ Kalu abeyo: nilo: dimidab we ba:da:ga:yo:, ene tilidabuwo: mo:ta:fo: ha:nalega, e ego:le dowab." Ya:su eyo: a:la:sio:.

⁷ Yo:na:lo: tiliwida:sen kalu i a:no: a:ma:la: ha:na:ga: dowabikiyo:, Ya:su eyo: Yo:na:lo: dimida:sen a:no: kaluka:isale kegeo: imo: widaki a:la:sio:, "Gio: kalulo:ma hen a:namio: o:b ba:ba:ni aneyo:? Gio: fa:fa:sa:lo: da:fa: ida:la:likilo: madalilo: foda:lab a:no: ko:lo: da:ba:ni aneyo:?"

⁸ O:ngo:ma ko:lo:, gio: a:namio: o:b ba:ba:ni aneya:le? Giliyo: wilo: kalu ko:lo: so:g nafa kafo:labiki ba:ba:ni aneya:le? A! So:g nafalelo: kagedo: kalu iyo: misa: kaluwa: aya sena ba:da:sen. ⁹ A:la:ga:sen ko:lo:, gio: kalulo:ma hen a:namio: o:b ba:ba:ni aneyo:? Gio: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu a:no:ko: ba:ba:ni ane. A:no: hendele, a:la:ta:ga: dinali sa:lan kalu gilo: ba:ba: a:ma:yo:, dinali sa:lan kalu nolo: e tininila:

ko:lo:lab. ¹⁰ Godeya:lo: to sa:sa:lo: a:namio:, kalu we ko:lo: da:feakiyo: a:la:sa:sa:lo:,

“‘Ge semo:fa:la:dowo: amio:, niyo: no:no:n tolo: sa:ma:no: kalu nowo: tamina iliga:fa:no: ko:lo:, gelo: mia:no: tog a:no: e fadama:ib.’

¹¹ Niyo: hendele so:lo:l. Henfelo: kaluka:isaleyo: tambo ho:n amilo: to:lolan kalu Yo:n e tinio: ko:lo:lab. Ko:sega Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namio:, wilo:ma kalu dowab a:ma:yo: Yo:n e tinio: ko:lo:lab. ¹² Yo:n elo: nanogdo: mo:mo:da dia a:la:ta:ga: mio:wo:, o:g wenamio:lo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:ma:yo: alan fa:la:doma:ki halaido: di-bodabikiyo:, kalu mogago: iliyo: a:no: mo:anama:ki ka:laki bubab. ¹³ Yo:ndo: semo:fa:la:dowo: a:namio:, Mo:sa:sa: ele difa: a:no:lia: dinali sa:lan kalu i o:lia:ma:yo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ko:lo: wida:i mio:. ¹⁴ Gio: da:ba:no: asulalega, to we dabuma. Tamin amilo: ‘Elaiya e mia:ib’ a:la:do: sio: kalu a:no: Yo:n ho:n amilo: to:lolano: o:m. ¹⁵ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga: tili asula:bi.

¹⁶⁻¹⁷ “Kaluka:isale o:gdo: sab wema: man a:no: fanda widakiyo:, niyo: o:ba da:fe sa:ma:no:wa:le? Iyo: so:wagalina:lo: amisa:n ami baya silikilo:, ini mili nolo: ho:ido:wo: a:ngab.

“‘Niliyo: ulunayo: folo:, ko:sega gio: sagalakiyo: mo:ya:bale.

Ho:len no amio: niliyo: nofolo: gisalo:wo: mo:lo:, ko:sega gio: mo:ya:lale.’

Kaluka:isale henfelo: wilo: o:gdo: sab we so:wa i o:leo:ngo: dowab. ¹⁸ Nilo: a:la:do: so:lo:l a:no: mo:wo: we. Yo:no: ya:sa:ga:yo:, e wain ho:n o:lia: ma:no: o:lia:yo: eleyo: dia:ta:ga: a:labikiyo:, giliyo: ‘E mama mogago: dowab’ a:la:sa:la:sen.

¹⁹ A:la:ta:ga: Kalule Dowo: ne gilo:wa ya:ga:yo:, ma:n o:lia: wain ho:n o:lia:yo: na:lab amio:, giliyo: ne gola ba:da sa:lakiyo:, ‘Kalu we ma:no:wo: besagali naki a:la:ta:ga:, wain ho:no: na:sa:ga: no:nolab. E takis molelo: dia:sen kalu o:lia: mogago:lo: dimida:sen kalu o:lia:yo: mili dowab’ a:la:sa:la:lab. Ko:sega tif amio: nanogo: ne o:lia: Yo:n o:lia:ma:lo: dimido: a:ma: fowo: hedilikiyo:, naino: nafale asulaki dimido:lo:b a:la:walama:ib.’”

Kaluka:isale asulo:wo: mo:nodolab i o:lo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib

Luk 10.13-15

²⁰ Ya:su elo: molo ha:na:no: modo:lo: dimido: hen alan a:namio:, kaluka:isale iyo: asulo:wo: mo:nodolo: ko:lo:, o:g ho:len a:namio: Ya:su eyo: amisa:n kaluka:isale imo:

sa:lakiyo: towo: halaido: a:la:sio;, ²¹ “Wai, Kolasin amisa:n kaluka:isale gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: Besaida amisa:n kaluka:isale gilo: amio:lo: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Gilo: amio: molo ha:na:no:wo: modo: dimido:. Molo ha:na:no: wengo:wo: Taya amisa:n o:lia: Saido:n amisa:n a:na dimido: kibo:bowo;, iliyo: asulo:wo: o:li nodomabe. A:la:ta:ga: iyo: nodolo:ka: a:la:widakiyo: nofolo: so:g a:no: sa:ga:la:sa:ga:, dufuna:yo: mulumabe. ²² Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Godeya: kaluka:isalelo: mo:walilab ho:len a:namio;, Taya o:lia: Saido:n kaluka:isaleya:lo: hida:yo: ba:ba:ib a:no;, gilo: falasilakilo: hida:yo: dia:ib a:ma: tininima:ib. ²³ A:la:ta:ga: Kabaniom kaluka:isale gio:lo;, Gode eyo: gili wiyo: Hebene halomio: duluba:iba:le? A:la:do: mo:auma:ib. Gio: mada dane ane hen a:na ti ha:na:ib. Mo:wo: molo ha:na:no: gilo: amilo: dimido: aumbo;, Sodom hen alan a:na dimido: kibo:bowo;, amisa:n a:no: o:dofo:melebabe. ²⁴ Ko:sega niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Godeya: kaluka:isalelo: mo:walilab ho:len a:namio;, Sodom kaluka:isaleya:lo: hida:yo: ba:ba:ib a:no;, gilo: falasilakilo: hida:yo: dia:ib a:ma: tininima:ib.”

*Halaido:lo:ma dowalega ha:fo:wo: doma:ni mena
Luk 10.21,22*

²⁵ O:g ho:len a:namio: Ya:su eyo: a:la:sio;, “Do Gode, Hebene o:lia: henfelo: we o:lia:lo: biso:wo: ge. Giyo: nanog nilo: dimida:ma:no: man a:no: asulo:lo: di kaluka:isalemo:wo: wo:no:le dia:taki, kaluka:isale so:wala:su o:ngo: dowab o:mo:wo: kalab amio: wida:sen ko:lo;, niyo: ge wabulu sa:laki dulugu so:lo:l. ²⁶ Hendele Do gilo: dimido: a:no;, go:no:n ge sagalema:no:wo: au dimido:. ²⁷ Dowa:yo: kelego:wo: tambo ni dagiya difa:. Kaluka:isaleyo: tambo ene So:wayo: mo:asulo: ko:sega, Iya Gode imilig eneno: ene So:wayo: asulo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: tambo Iyayo: mo:asulo: ko:sega, So:wa eneno: a:la:ta:ga: kaluka:isale So:waya:lo: kalab amilo: walama:no: asulab i a:ma:yo:lo;, Iyayo: asu-lufu:lab.

²⁸ “Kaluka:isale modaki bone alifelo: sab gio: a:la:ta:ga: hida:yo: alando: ga:lifo:lab gio:lo: nelo:wa mena. Niyo: gimo:wo: ha:fo: mesa:no:wo: dimia:nigo:l. ²⁹ Ne mada ha:fa:nolo dowano: ne, a:la:ta:ga: ne no:no:n a:ma:la:yo: ha:ga dowa:sen ko:lo;, gio: ni ha:ga dowaki, nanog nilo:wo: gili diakiyo;, asulo:wo: ne ami dia:sa:ga: a:na dia:li ha:na:lubi. A:la:dimida:lalikiyo;, gili mela:no: mama

11:21: Ais 23, Ese 26-28, Joel 3.4-8, Amos 1.9-10, Sek 9.2-4 **11:23:** Mo:mo: 19.24-28, Ais 14.13-15 **11:24:** Madi 10.15, Luk 10.12 **11:25:** 1Kol 1.26-29

11:27: Madi 28.18, Yo:n 1.18, 3.35, 10.15, 17.2 **11:28:** Jer 31.25

a:no: ha:sa dofo:mela:ib. ³⁰ Mo:wo: nanog nilo: gemo:lo: dimia:nigo:l a:no: halaido:ma a:la:ta:ga: kelego: nilo: gemo:lo: dia:hamana:kilo: dimia:nigo:l a:no: fo:fo:ido: doma:ib.”

12

*Ya:su e Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:ma: biso:wo: e
Mak 2.23-28, Luk 6.1-5*

¹ O:g a:nami, Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio:, Ya:suwo: wit egelo: us a:na ha:nakiyo:, enedo: tili wida:sen kaluwo: maiyabiki, wit fo nolo: ili ma:no: a:la:ta:ga: tudu sa:la:la:i ane. ² Fa:lisi kalu iliyo:, ililo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Bo:ba! Gilo: tiliwida:sen kalu ililo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len wenamilo: dimidab wema:yo: ele saefa: nowo: ili o:go:sab.” ³ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Tamin amilo: Da:ibido: a:la:ta:ga: e o:lia:lo: sia:lowan kalu i a:no: maiyabikilo: dimido: sa:sa:lo:wo:, giliyo: mo:agela:seno:? ⁴ Da:ibid e Godeya: aya tiha:na:sa:ga:, ma:no: Godeya: siwa:l amilo: dia:ta:sen a:no:, e dia:sa:ga: mo:no:. A:la:ta:ga: ma:no: heb a:no: egeledo: sia:lowan kalumo:wo:lo: maiya:ki dimi. Ko:sega eleya: saetakiyo:, ma:n a:no: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu ili ma:ib. Madali kalu nolba:yo: na:so:bo a:la:saefa:. ⁵ A:la:ta:ga: to nowo: we. Godeya: ele difa: a:namio:, towo: a:la:sa:sa:lo:. Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu iliyo: Godeya: malilo: a bo:fo:likiyo:, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:nami nanogo: dimidab amio:, iliyo: eleyo: o:go:sab ko:sega, Godeya: siwa:l amio: halayo: mo:dimida:sen. A:la:bo: giliyo: mo:agela:seno:? ⁶ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Godeya: ene malilo: a a:no: alandeyo: o:m ko:sega, kalu o:gdo: gilo: amilo: a:lab wema:yo: malilo: a a:no: mada tinio:. ⁷ To we Godeya: bugo: amio: sa:sa:lifa: ko:lo: da:lab, ‘Gililo: boba kelego: ko:lo: nemo:lo: so:kugulu meab a:no: ne mo:beab. Gio: nol o:lia:yo: nofolakilo: ha:fo: disa:lab a:no: ne mada alan asulab.’ Giliyo: to wema: ha:g a:no: fanda asulai kibo:bowo:, giliyo: halalo: mo:dimido: kaluka:isalemo:wo: mo:diga:li sa:mabe. ⁸ Kalule Dowo: ne, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:ma: biso:wo: ne ko:lo:, man dimidama:no: a:no: no:no:no: o:li sa:ma:no:.”

*Ya:su eyo: dagiyo: ga:ga:nuli kalu nowo: falele alifa:
Mak 3.1-6, Luk 6.6-11*

⁹ Ya:suwo: hen a:no: ta:ta:ga: nowa ha:nakiyo:, ili tolo: wida:sen aya tiane. ¹⁰ A us a:namio: dagiyo: ga:ga:nuli

kalu nowo: a:na elen. Fa:lisi kalu iliyo: Ya:su e hala dimidab a:la:likilo: mo:walilima:no: togo: keda:len ko:lo:, iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ele difa: a:ma:yo:, walaf kaluwo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: falele alifa:no:wo: o:liya:le?” ¹¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: gili sibiyo: alu nowa sulufo: tinalega, giliyo: ta:lia:sa:ga:yo: susudana:le? A: a:la:bo: dimidan. ¹² Ko:sega sibi a:no: kaluwa: tinio: ko:lo: a:lab. A:la:fo:ko:lo: ha:fo:lo: dowan ho:len a:namio: man nafa dimidama:no:wo: mada o:li.” ¹³ A:la:ta:ga: eyo: kalu o:mo: sa:laki, “Dagiyo: tala-galema!” A:la:sa:labiki, kalu a:ma:yo: a:la:dimido: ko:lo:, dagi a:no: nafa nodolo: o:ngo: dowo:. ¹⁴ Ko:sega Fa:lisi kalu iyo: tolo: wida:sen aya a:la:ta:ga: a:ma:la: ha:la:ya handalota:ga: ha:nakiyo:, Ya:su sa:mba:no:wo: wo:no:le nenela:sa:ga: saefa:.

Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: Ya:su e

¹⁵ Ko:sega Ya:suwo: ililo: dimidab a:no: bulu ba:da:sa:ga:, hen a:no: a:na ta:fo:gane. Kalu modo:wo: e kudu yabiki, eyo: walaf ililo:wo: falele alifelo:. ¹⁶ Ya:suwa:yo: imo:wo: hagugu sa:lakiyo:, “Niyo: a:la:dimido:ka: a:la:likiyoy: malola:so:bo,” a:la:sio:. ¹⁷ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu Aisaya eya a:la:ta:ga:lo: to sio: a:no: ko:lo: ilili alitaki dimido:. Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:,

¹⁸ “Kalu we, ni nanogdo: dian kalu fa:la:doma:ki da:feyo:.

Niyo: e alan asula:sa:ga:, sagalo:wo: emo:wo: alan dowo:l. No:no:n mamayo: eya dia:fa:no: ko:lo:,

eyo: digale aloba:dakilo: bo:fo:lowan man a:no: henfelo:

kaluka:isale tambomo:wo: walama:ib.

¹⁹ E towo: mo:kegema:ib a:la:ta:ga: mo:gadi ho:le sa:ma:ib.

Kaluka:isaleya:yo: e baya ilikilo: to halale sio:wo: mo:da:ba:ib.

²⁰ Da:fa: ko:lo: gasele dowab a:no: eyo: mo:gulula:ma:ib.

A:la:ta:ga: ason ko:lo: dalifa:no: dowab a:no:lo: eyo: mo:dalila:ma:ib.

Eyo: kaluka:isale nolba:lo: wa:la: sa:nda:lab i a:no: asuwa:ta:li ha:na:la:ga:, man digalo: a:ma:yo: tininima:ki dimidama:ib.

²¹ Henfelo: kaluka:isale ko:li ko:lilo: we, asuwa:fa:no: a:no: ilo:wa fa:la:doma:kiyo:, ene wiya tili asulaki yasilima:ib.”

Ya:su e Sa:da:na:ya: halaido:wa iliki, nanogo: a:na dimidab a:la:diga:di sio:

Mak 3.20-30, Luk 11.14-23

²² Ho:len a:namio: kalu nowo: mama mogago: dowaki, e sio: ko:n a:la:ta:ga: do:fo:f dofo:len. Kalu a:no: Ya:sulo:wa

tililia: yabikiyo:, Ya:su eyo: e falele alitaki, e towo: a:tola:b, a:la:ta:ga: sio: kolaetabiki a:ba:ba. ²³ Kaluka:isaleyo: Ya:suwa:lo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, molo tandeeke a:la:sio:, “Da:ibid eya a:la:ta:ga:lo: so:wa ko:lo: nimo:lo: iliga:fa:no: dinali sio: kaluwo: weya:le?” ²⁴ Ko:sega Fa:lisi kalu iliyo: Ya:suwa:lo: dimido: a:no: da:da:sa:ga: a:la:sio:, “Kalu we, mama mogago:wa:lo: bo:fo:lowan misa: kalu, Bia:sabul* a:ma: halaido:wa iliki, mama mogago:wo: a:na o:luga:fela:lab,” a:la:diga:li sio:.

²⁵ Ya:su eyo: ililo: asulab a:no: ba:da:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Amisa:n imilig no amio: kaluwo: aloba:da:sa:ga: egele bubalega, amisa:n a:no: mada mogaila:ma:ib. A:la:ta:ga: so:lo: imilig nowo: egelebo: aloba:da:sa:ga: gis dialega, so:lo: a:no: mo:dinafa mesa:ib. ²⁶ Sa:da:na:ya: so:lo: noma:yo: Sa:da:na:ya: ene so:lo: nowo: o:lusa:ndalega, e inina:ma:la: usa aloba:dab ko:lo:, iyo: waga dinafa mesa:iba? ²⁷ Niyo: mama mogago:wo: o:lusa:ndab amio:, giliyo: towo: nemo: diga:li sa:laki, ‘ne Bia:sabul a:ma: halaido:wa iliki dimidab’ a:la:sio:. Ko:sega gilo: wida:sen kalu iliyo: mama mogago:wo: o:lusa:nda:sen ko:lo:, a:la:dimidalikiyo: giliyo: to o:leo:ngo:wo: imo:wo:lo: diga:li sa:ma:no:wa:le? A:la:bo: mo:sa:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: gililo: tili wida:sen kaluwa:lo: dimidab a:ma:yo:, gililo: to sa:lab a:no: hendelemaka: a:labo: kalaba widakigab. ²⁸ Ko:sega niyo: Godeya: Mamaya: halaido:wa iliki, mama mogago:wo: a:na o:lusa:nda:sen ko:lo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ya:sa:ga: gi amio: dowab a:la:liki widakigab.

²⁹ “Bale sio: to nowo: we. Afalo: dian kalu noma:yo: halaido: kalu a:ma: aya tina:sa:ga: kelego:wo: afale dia:no: asulakiyo:, eyo: waga dimidama:iba? Eyo: halaido: kalu a:no: ko:le melea:takiyo:, kelego:wo: a:namio: o:li dia:ha:na:ib.

³⁰ “Kaluka:isale abeyo: ne o:lia:yo: mo:ege dowab a:no:, ne o:lia:yo: gis dowakigab. Kalu abeyo: kaluka:isale nolo: ne o:lia:lo: mo:kegene alita:lab a:ma:yo:, kaluka:isale a:no: ko:lo: o:luga:felakigab.

³¹ “A:la:fo:ko:lo: niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Kaluka:isaleya:lo: man mogago: dimida:sen o:lia: Godemo:lo: dio:ge sa:lan o:lia:, Gode eyo: tambo o:li hala:sa:ga: ga:lila:ma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: Mamamo:wo: dio:ge sa:lalega, Gode eyo: kalu elo: hala dimidab a:no: mo:ga:lila:ma:ib. ³² Kaluka:isale abeyo: Kalule Dowo: o:mo:wo: mogagi sa:lalega, kalu elo: hala

^{12:24:} Madi 9.34, 10.25   * ^{12:24:} Bia:sabul wi a:no:, Sa:da:na: ene wi nowo: o:m.   ^{12:28:} Ilig 10.38, 1Yo:n 3.8   ^{12:30:} Mak 9.40, Luk 9.50   ^{12:31:} Hibu 6.4-6

dimidab a:no: Gode eyo: o:li hala:sa:ga: ga:lila:ma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: Mamamo:wo: mogagi sa:lalega, Gode eyo: kalu elo: hala dimidab a:no: o:gdo:wo:lo:, tif amio:lo: mada mo:ga:lila:ma:ib.”

I ele ba:ba:no:wo:, fowa: sa:ma:ib

Luk 6.43-45

³³ “I ko:lo: ele ba:ba:no:wo:, fowa: sa:ma:ib. I nafa a:ma:yo: fowo: nafale helema:ib. A:la:ta:ga: i mogago: a:ma:yo: fowo: mogago: helema:ib. ³⁴ Kalu gio: kisa:wa:la: inso: o:ngo: dowab. Asulo: usamilo: da:lab a:no: mego:f amio: kalaba sa-handalowa:lab. Gili asulo:wo: mogago:le da:lab ko:lo:, giliyo: to nafayo: mo:sa:ma:ib. ³⁵ Kalu nafa eyo:, asulo: nafa e amilo: dila:len a:no: kalaba sahandalowakiyo:, man nafale a:no: ko:lo: dimida:mela:ib. Kalu mogago: eyo:, asulo: mogago: e amilo: dila:len a:no: kalaba sahandalowakiyo:, man mogago: a:no: ko:lo: dimida:mela:ib. ³⁶ Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Godeya:lo: mo:walilima:no: ho:len a:namio:, kaluka:isale tambowa:yo: ililo: madali to ko:li ko:lilo: sa:la:len a:no: tambo Godeya: siwa:l amio: kalaba sa handalowaki sa:ma:ib. ³⁷ Gode eyo: go:no:ndo: to sa:la:len a:na ilikiyo:, ge digalo: kalu a:la:sa:ma:ib. A:la:ta:ga: go:no:ndo: to sa:la:len a:na ilikiyo:, ge mogago: kalu a:la:sa:ma:ib.”

Kaluka:isaleyo: Ya:suwa: towo: mo:kudu ane

Mak 8.11,12, Luk 11.29-32

³⁸ Ho:len no amio: Fa:lisi kalu nol o:lia: elelo: wida:sen kalu nol o:lia:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, niliyo: ge Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:lo:b a:la:asuluma:kiyo:, giyo: nimo:wo: molo ha:na:no: nowo: walama,” a:la:sio:. ³⁹ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kaluka:isale o:g ho:len wenamilo: sab we, gio: hendele mogago:le ko:lo:, gio: Gode o:lia:yo: mo:ege dowab. Gio: ele ba:ba:no:wo: Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowab a:no: ko:lo: ba:ba:no: asulab. Ko:sega gio: ele ba:ba:no: nowo: mo:ba:ba:ib. Dinali sa:lan kalu Yona elo: amilo: fa:la:dowo: a:no:ko: ba:ba:ib. ⁴⁰ Yona e ho:len otaleno: a:la:ta:ga: nulu otaleno: ka: ila:muwa delen. A:la:do: fa:la:dowo: o:leaumbo: Kalule Dowo: e ho:lono: otalen a:la:ta:ga: nulu otalen a:no: hena: usde holona doma:ib. ⁴¹ Godeya:lo: henfelo: kaluka:isalelo: mo:walilima:no: ho:len a:namio:, Ninifa kalu iyo: gi o:lia: kagafo:liki, gililo: hala dimido: a:no: iliyo: kalaba fanda sa:ma:ib. Mo:wo: Yona eyo: kaluka:isalemo:wo: wida:labikiyo:, iyo: asulo:wo: nodolo. O:go: gio: bo:ba! Yona elo: tinio: kalu nowo: o:go: wena sab. ⁴² Godeya:lo: henfelo: kaluka:isalelo: mo:walilima:no:

ho:len a:namio:, Seba hen amilo: misa: ka:isale e, gi o:lia: kagafo:liki, gililo: hala dimido: a:no: eyo:lo: kalaba fanda sa:ma:ib. Mo:wo: mo:luwo: e Solomona: ene asulo: nafale a:no: da:ba:no: yakiyo:, heno: ko:na: a:la:ta:ga: mio:. O:g wenamio: gio: bo:ba! Solomona: asulo:lo: tinio: kalu nowo: o:go: wena sab.”

Man mogago:wo: alan a:fa:la:doma:ib

Luk 11.24-26

⁴³⁻⁴⁴ “Mama mogago:wo: kalu amilo: elen a:no: handalota:ga: ha:nakiyo:, mama mogago: a:no: elo: ha:salo: mesa:no: hen a:no: kedaki, kalaleli hena sia:mela:ib. Ko:sega elo: mesa:no: hen nafa nowo: mo:ba:dalikiyo:, eyo: a:la:sa:ma:ib, ‘A nelo: tamin amilo: sen a:na a:ma:la: ha:na:nigo:l.’ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, e a:ma:la: ya:ga: ba:ba: amio:, a a:no: tabe alitaki, momade alifa: ko:sega kalulo:ma ba:ba:ib. ⁴⁵ A:la:fo:ko:lo: ayo: ba:da:sa:ga:yo:, e ha:na:sa:ga:, mama mogago: doma:la:fo: nolo: a:tililia: mia:ib. Mama mogago: doma:la:fo: a:ma: ini man dimidano: mada mogago:le ko:lo:lab. A:la:ta:ga: iyo: tambo a a:na mesa:ni tina:ib. Tamin amio: kalu a:no: hida:yo:wo: dowo: ko:sega, o:g a:namio: hida:yo:wo: mada alande a:fa:la:dowab. Man elo: amilo: fa:la:dowab o:leaumbo:, kaluka:isale mogago: o:gdo: sab wenamio:lo: a:la:ka fa:la:doma:ib.”

Ya:suwa: ano o:lia: ao o:lia: o:ba:le?

Mak 3.31-35, Luk 8.19-21

⁴⁶ Ya:su eyo: kalu kegeo: o:mo:wo: towo: o:wida:labikiyo:, Ya:suwa: ano o:lia: ao i o:lia: a:na fa:la:dowa:sa:ga:, Ya:sumo: towo: sa:ma:no: a:la:ta:ga: ha:la:ya kagafo:len. ⁴⁷ Kalu noma:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Go: o:lia: gao o:lia:yo: ha:la:ya kagafo:liki, towo: gemo: sa:ma:no: a:la:ta:ga: yasisab.” ⁴⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:lo: sio: kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Ni no: o:lia: ni nao o:lia:yo: o:ba?” ⁴⁹ Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalu i a:no: ko:lo: dagi kudu sa:laki, “Ni no: o:lia: nao i o:lia:yo: kaluka:isale i sab we. ⁵⁰ Kaluka:isale abeyo: Do Hebenelo: sab ene mando: tilida:da:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab a:no:, naoleyo:, nadoleyo:, no:leyo: i o:m.”

13

Da:si fo fifo:wa bale sio:

Mak 4.1-9, Luk 8.4-8

¹ Ho:len imilig a:namio: Ya:suwo: ha:la:ya handalota:ga:, ho:n golo: aniba mesa:ni ane. ² Kaluka:isaleyo: modo: ko:lo:

elo:wa kegea:sa:ga: dowabiki, e ho:n ko:su usa disa:la:sa:ga: asitabikiyo:, kaluka:isaleyo: sa: wa:la kagayo:.

³ Ya:su eyo: imo:wo: towo: modo: ko:lo: bale malola:i ane. To nowo: eyo: imo: a:la:sio:, “Elo: gelan kaluwa:yo: fowo: egelo:wa fifa:li ane. ⁴ E fowo: fifa:li ha:nab amio:, fo nolo: tog wa:la:la:sena tiali ko:lo:, o:ba:yo: ya:sia:sa:ga: tambo mo:no: ⁵⁻⁶ Fo nolo: ulo: elena ti ali. Hen a:no: abeyo: ko:lo: musug a:no: bo:bo:ge fa:la:ne ko:sega, musug a:ma: tef tina:no:wo: uwa midiaki, ofo: ta:ndabikiyo:, da:si musug a:no: onaliaki sowo:. ⁷ Fo nolo: do:molo: a:laba ti ali. Musug a:no: fa:la:ne ko:sega, do:mo fo a:no: bo:bo:ge fa:la:ndaki, musug a:no: mele fafululiabiki olali. ⁸ Fo nolo: hen solo: nafaya ti ali ko:lo:, musugo: nafa fa:la:nda:sa:ga:, fowo: nafale hedo:. Fo hedakiyo:, nolo: fudo: otalen hedo:, nolo: fudo: a:la: hedo:, a:la:ta:ga: nolo: fudo: imilig hedo:. ⁹ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga: fanda asula:bi.”

Ya:suwa:lo: bale sio: a:no: mo:wo: ha:?

Mak 4.10-12, Luk 8.9,10

¹⁰ Tiliwida:sen kaluwo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giyoy: kaluka:isalemo:wo: to widakiyo:, bale sa:lakilo: to widako mo:wo: ha:?” ¹¹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:ma: to wo:no:le delen a:no:, o:go: gio: o:li fanda asuluma:ki ta:tab. Ko:sega Gode eyo: asulo: a:no: kaluka:isale nolba:yo: fanda asuluma:kiyo:, mo:ta:tab. ¹² Kalu abeyo: asulo:wo: hebo: dowalega, Gode eyo: emo:wo: asulo: nolo: a:dimia:ib ko:lo:, e asulo:wo: alande doma:ib. Ko:sega kalu abeyo: asugdo:ma dowab a:no:, asulo: ha:lu e amilo: delen a:no:, tambo a:ma:la: dila:ma:ib. ¹³ Nilo: to widakilo: bale sa:la:seno: mo:wo: we. Si inido:ma:yo: ba:da:lab ko:sega, hendeleyo: mo:ba:dab. Iliyo: to sio:wo: da:da:lab ko:sega, iliyo: hendeleyo: mo:tilida:daki, ha:go: mo:fanda asulab. ¹⁴ Kaluka:isale o:gdo: sab wema:yo:, dinali sa:lan kalu Aisaya elo: to sio:wo: ilili alitab. Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:, “‘Gio: ni towo: mada da:da:mela:ib ko:sega, hendeleyo: mada mo:fanda asuluma:ib.

Gio: nilo: dimidabo: ba:da:mela:ib ko:sega, ha:go: mada mo:dinafa asuluma:ib.

¹⁵ Mo:wo: kaluka:isale i a:ma: asulo:wo: halaido: dowaki, ka:la:no: kagedeliaki, a:la:ta:ga: iliyo: ini siyo: suguli.

A:la:bo: mo:ngai kibabeyo:, ili siyo: kolaetaliki o:li ba:babe, ka:la:no: togo alitaliki o:li da:babe, a:la:ta:ga: asulo:wo: kolaetaliki o:li asulumabe.

Iyo: nelo: doba:da: nodolalikiyo:, niyo: iyo: falele alifo:lo.’
Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:.

¹⁶ Ko:sega si ginido:ma:yo: fanda ba:dab a:la:ta:ga:, ka:la:n ginido:ma:yo: digale da:dab ko:lo: gio: ego:le sab. ¹⁷ Niyo: gimo:wo: to we hendele so:lo:l. Mo:luwo: Godeya: di-nali sa:lan kalu o:lia: ene digalo: kalu modo: o:lia:ma:yo:, gililo: o:go:do: ba:dab we, iliyo:lo: bo:bo:losa: a:la:li yasila:len ko:sega mo:ba:ba:. A:la:ta:ga: gililo: o:gdo: da:dab we iliyo:lo: mada da:ba:no: a:la:li yasila:len ko:sega mo:dabu.”

Fo ffo: bale sio: a:ma: ha:g we

Mak 4.13-20, Luk 8.11-15

¹⁸ “Da:si fo amilo: bale sio: a:ma: ha:go: we ko:lo: dinafa dabuma. ¹⁹ Kaluka:isale abeyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: to nafayo: da:da:sa:ga:lo: mo:fanda asululiab a:no:, mogago:lolo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: ya:sa:ga:, ili asulo: usamilo: gelab a:no: bo:bo:ge dila:lab. Kaluka:isale a:no: fo ko:lo: tog wa:la:la:sen amilo: ti ali a:la:do: sa:labo: o:m. ²⁰ Fo ko:lo: ulo: elena ti ali a:la:do: sa:laba a:ma: ha:go: we. Kaluka:isaleyo: Godeya: to nafa a:no: iligi da:da:sa:ga:, sagala:li diab. ²¹ Ko:sega ili asulo: us amio: towo: mo:tefele ane ko:lo:, ili tilidabuwo: ho:len abolda:su doma:ib. Ini tilidabuwo: da:feab amio: a:la:ta:ga: hida:yo: fa:la:dowab amio:lo:, iyo: bo:bo:ge sulufu: tindab. ²² Fo ko:lo: do:mo fo alaba ti ali a:la:do: sa:labo: we. Kaluka:isale a:no: Godeya: to nafa a:no: dabu ko:sega, henfelo: wilo: dimidama:no: kele asulo:wo: i amio: dowa:lab a:la:ta:ga: mole alan dia:no: asulo:wa:yo: iyo: dikidaki susuda:lab ko:lo:, man a:la: a:ma:yo: Godeya: towo: go:lulaki, iyo: mo:halale dowo: ko:lo: fowo: mo:hedab. ²³ Ko:sega fo ko:lo: hen solo: nafaya ti ali a:la:do: sa:labo: we. Kaluka:isale i a:no: Godeya: to nafa a:no: dinafa da:da:sa:ga: fanda asululiab. I amio: fowo: nafa modo: hedakiyo:, nolo: fudo: otalen, nolo: fudo: a:la:, a:la:ta:ga: nolo: fudo: imilig a:la:hedo:.”

Egelo: imiliga fo nafa o:lia: mogago: o:lia: fa:la:neya bale sio:

²⁴ Ya:su eyo: bale sio: nowo: imo:wo: a:la:malolo: me. “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no:, we o:ngo: dowab ko:lo: so:lo:l. Kalu noma:yo: wit fo nafayo: ene egelo:wa fifa:li ane. ²⁵ Ko:sega e o:lia: ene nanogdo: dian kalu iyo:lo: tambo nuluwo: fufulufo:labikiyo:, gis kalu nowo: ya:sa:ga:yo:, egelo: imilig a:naka fugus mogago:wa: * fowo: fifa:la:ga: ta:fo:gane. ²⁶ Wit fo nafa a:no: musugo: fa:la:nda:sa:ga:yo:

13:16: Luk 10.23-24   **13:22:** Luk 12.16-21, 1Tim 6.9-10,17   * **13:25:** Fugus mogago: a:no: wit o:ngo: ba:ba:ib ko:sega fowo: halo: ko:lo: nalega nagalema:ib.

fowo: hedabikiyo; fugus mogago:wo:lo: a:naka fa:la:neya ba:ba. ²⁷ Nanog dian kalu iyo: egelo:lo: biso:lo:wa ya:sa:ga; a:la:dabu ba:ba; ‘Kalu alan, gi egelo: amio: fo nafale gelo: ko:lo; fugus mogago: o:lia: a:fa:la:ndab we, waga fa:la:dowo:wa:le?’ ²⁸ Egelo:lo: biso: eyo: a:la:sio; ‘Gis kalu noma: dimido:lo:ka.’ A:la:sa:labiki, ene nanog kalu iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba; ‘Nio: ha:na:sa:ga: fugus mogago: a:no: dogasela:ma:ki asulaya?’ ²⁹ Egelo:lo: biso: eyo: a:la:sio; ‘Giliyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Wit nafa a:ma: tef o:lia:yo: ida:niase dugulabena:kiyo; fugus mogago: a:no: o:go: dogasela:so:bo. ³⁰ O:go: egeleka o:fa:la:nda:melea:ki ta:ta:bi. Hendelo: tuma:no: ho:len a:namio; niyo: nanog dian kalumo:wo: a:la:sa:ma:no; “Tamin amio: fugus mogago:wo: gegedela:sa:ga; kegene bobodola:sa:ga:yo; deya gilima:no: dia:ta:bi. A:la:ta:ga:yo: wit hende nafale a:no: kegene bobodola:sa:ga; no:no:n ma:no:lo: dila:sen aya dia:ta:bi.”’”

Mased fo[†] o:lia: yis o:lia:yo: bale malolo:

Mak 4.30-34, Luk 13.18-21

³¹ Ya:su eyo: bale sio: nowo: imo:wo: a:la:malolakiyo; “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: mased fo fifo: amilo: fa:la:ndab o:ngo: dowab. Kaluwa:yo: fo a:no: egelo:wa fifo. ³² Fo a:no: ha:lula:su dowo: ko:lo; fo tambo nol a:ma:yo: e tiginila. Ko:sega e fa:la:ndakiyo; alan dowaki egelo: amilo: fa:la:ne a:no: e tiginila:ma:ib. A:la:ta:ga: eleyo: alan tagalega:felab amio; o:ba:yo: ya:ga: ayo: a:na dia:sa:ga: alila:sen.”

³³ Ya:su eyo: bale sio: nowo: imo:wo: a:la:malolo: me. “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: falawalo: anayan kelego: yis o:ngo: dowo. Ga noma:yo: yis ha:lu a:no: falawa wo:fa: otalen a:no:lia: wo:gele alitalikiyo; yiso: mo:ba:ba:ib ko:sega falawa a:no: tambo anama:ib.”

³⁴ Ya:su eyo: kaluka:isalemo:wo: man widakiyo; eyo: mo:tigini widaki, tambowo: bale sio:wa: wida:li ane. ³⁵ Elo: a:la:do: dimido: a:ma:yo; Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu eya a:la:ta:ga:lo: to sio: a:no: ko:lo: ilili alifa. To a:no: a:la:sa:sa:lo; “Niyo: gimo:wo: bale sa:laki walama:no:.”

Henfelo: welo: mo:mo:da dimido:wa a:la:ta:ga:lo: mio: amio; wo:no:le asulo: amilo: delen a:no: o:go: gimo:wo: kalaba sa:ma:no:.”

Fugus mogago: amilo: bale sio: a:ma: ha:go: we

³⁶ Ya:suwo: kaluka:isale kegeo: a:no: ta:ta:ga; aya ane. Enedo: tiliwida:sen kaluwo: ya:sa:ga; emo:wo: a:la:dabu ba:ba; “Fugus mogago: amilo: bale sio: a:ma: ha:go: nimo:wo:

[†] **13:30:** Mased fo Mased fo a:no: mada mumus galin ko:lo: kiwo:lo fo o:ngo: dowo:. **13:35:** Song 78.2

fanda sa:ma:no:wo: o:liya:le?” ³⁷ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Fo nafalo: gelo: kalu a:no:, Kalule Dowo: ne. ³⁸ Egelo: a:no: henfelo:wo: o:m. A:la:ta:ga: fo nafa ko:lo: fa:la:ne a:no:, Godeya: enedo: bo:fo:lab kaluka:isaleyoy: o:m. Fugus mogago: a:no:, mogago:lolo: dimida:sen Sa:da:na:ya: ene kaluka:isaleyoy: o:m. ³⁹ Fo mogago:lolo: gema:nikilo: gis kalu mio: a:no:, Sa:da:na:yo: o:m. Hendelo: tuma:no: ho:len a:no:, henfelo: welo: elema:no: ho:lono: o:m. A:la:ta:ga: folo: tulan nanog dian kaluka:isale a:no:, ma:mula: kaluwo: o:m. ⁴⁰ Ta:i mio: ho:lono: eletalikiyo:, fugus mogago: ko:lo: dogasela:sa:ga:lo: de amilo: gido: auma:ib. ⁴¹ Kalule Dowo: a:ma:yo: ene ma:mula: kaluwo: iliga:fa:ib ko:lo:, iliyo: mogago:lolo: dimidama:kilo: sendea:lab kaluka:isale o:lia: mogago:lolo: dimida:lab kaluka:isale a:no:lia:yo:, Godeya: bo:fo:mela:no: man amio: mo:melea:ki dila:ma:ib. ⁴² Ma:mula: kalu iliyo: kaluka:isale i a:no: de wa:sowa alando: a:lab a:na sandifa:ib. Hen a:namio: kaluka:isaleyoy: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mesa:ib. ⁴³ A:la:ta:ga: digalo: kaluka:isaleyoy:, Iyaya:lolo: bo:fo:mela:no: hena silikiyo:, iyo: ofa:lo: bumalo: o:ngo: so:so:lelia:ga: dofo:mela:ib. Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga: fanda asula:bi.”

Mole wo:no:le difa:ya bale sio:

⁴⁴ “Godeya:lolo: bo:fo:mela:no: man a:no: we o:ngo: dowab. Kalu noma:yo: mole alan ko:lo: hen amilo: wo:no:lolo: delen a:no: ba:da:sa:ga:yo:, mole a:no: hena: a:go:lu alifa:. E sagalo:wo: alan dowaki, kelego: enedo: delen a:no: nolbo: kililia:sa:ga:yo:, mole di a:ma:yo: hen a:no: a:na a:kilili.

⁴⁵ “A:la:ta:ga: Godeya:lolo: bo:fo:mela:no: man a:no: we o:ngo: dowab. Kelego:lolo: kililia:sen kalu noma:yo: gaba nafayo: keda:liki sia:len. ⁴⁶ Eyo: gaba mada nafale imilig nowo: ba:da:sa:ga:yo:, kelego: enedo: delen a:no: tambo kalu nolbo: kililia:sa:ga:, mole ko:lo: di a:ma:yo: gaba a:no: kililia:ni ane.”

Dageya bale sio:

⁴⁷ “Godeya:lolo: bo:fo:mela:no: man a:no:, dage ko:lo: ho:n golo:wa to:lolab amilo: ka: ko:li ko:lilo: a:namilo: walalano: o:ngo: dowab. ⁴⁸ Ka: ko:li ko:lilo:wo: dage a:na walala:li ha:na:la:ga: ililitab amio:, kalu iliyo: dage a:no: tililia:ya:ga:, sa:wa:la difa:. Iyo: a:na asita:ga:yo:, ka:yo: ili aloba:dakiyo:, ka: nafale a:no: asa disa:laki, a:la:ta:ga: ka: mogago:wo: sandifelo:. ⁴⁹⁻⁵⁰ Ta:i mio: ho:len we edalikiyo:, a:la:dimidama:ib.

Ma:mula: kaluwo: ya:sa:ga:yo:, mogago: kalu o:lia: digalo: kalu o:lia:yo: aloba:da:sa:ga:, mogago: kaluka:isale a:no: de wa:sowa alando: a:lab a:na sandifa:ib ko:lo:, hen a:namio: iyo: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mesa:ib.

⁵¹ “Gio: to so:lo:l we tambo dinafayo: fanda asulaya?” Ya:su eyo: a:la:dabu ba:dabiki, iliyo:, “A: nio: tambo asulab,” a:la:sio:. ⁵² A:la:ta:ga: eyo: imo:wo: a:la:sio:, “A:la:go:ko:lo: elelo: wida:sen kalu o:ba:le, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: mando: asululi kalu i a:no:, alo: biso:wo: o:ngo: dowab. Alo: biso: a:ma:yo:, ene ayamilo: kelego: ko:li ko:lilo: tamin amilo: difa: a:no:, mo:luwo: kelego:wo:lo:, ho:gi kelego:wo:lo: kalaba dia: handalowaki walama:ib.”

Nasala:t iliyo: Ya:suwo: gola ba:ba:

Mak 6.1-6, Luk 4.16-30

⁵³⁻⁵⁴ Ya:su eyo: to a:no: wida:sa:ga:yo:, e hen a:no: ta:ta:ga:, elo: anayo: hen, Nasala:t amisa:n a:na ane. E hen a:na fa:la:dowakiyo:, ili tolo: wida:sen a a:na wid-abikiyo:, kaluka:isale iliyo: e towo: da:da:sa:ga:, molo asulaki, a:la:nenelo:. “Kalu we asulo: nafa o:lia: molo ha:na:no: dimidama:no: halaido: we o:ba diya:le? ⁵⁵ E alo: dian kaluwa: so:wa, a:no: hendeleya:le? Ene anowo: Malia, a:no:lo: hendeleya:le? A:la:ta:ga: ene ao iyo: Ya:ma:so:, Yosa:bo:, Saimono: a:la:ta:ga: Yudas i o:m. ⁵⁶ Ene ado i a:no: tambo ni o:lia: wena so:lka:. A:la:fo:ko:lo: kalu wema:yo: asulo: nafa o:lia: halaido: a:no:lia:yo: o:ba a:la:ta:ga: diya:le?” Iliyo: a:la:nenelo:. ⁵⁷ Iliyo: Ya:suwo: mo:beaki gola ba:dabiki, Ya:su e ba:da:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Dinali sa:lan kalu a:ma:yo: hen nowa ha:na:sa:ga: widab amio:, kaluka:isaleya:yo: e wabulum:ib. Ko:sega ene amisa:n kaluka:isale iliyo:lo:, ene so:lo: sab a:ma:yo:lo:, emo:wo: mo:wabulu sa:la:sen.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁵⁸ Amisa:n a:namio: kaluka:isaleyo: e amio: mo:tilidabu ko:lo:, Ya:su eyo: molo ha:na:no: modo:wo: a:namio: mo:dimido:.

14

Yo:n ho:n amilo: to:lola:sen e sana sowo:

Mak 6.14-29, Luk 9.7-9

¹ Ho:len a:namio: Ga:lili hen o:lo: bo:fo:lowan kalu Ha:lod e, Ya:su elo: nanogo: halaido: dimida:lab malolo: a:no: dabu. ² Ha:lod eyo: ene nanogdo: dia:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Kalu we Yo:n, ho:n amilo: to:lola:leno: o:m. E sowa:sa:ga:, nolba:yo: e a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:, o:go: molo ha:na:no:lo: dimidama:no: halaido: alano: e amio: da:lab.” Ha:lod eyo: a:la:sio:.

³⁻⁴ Tamin amio:, Ha:lod eyo: ene ao Filiba: inga Ha:lodias, e asulia:ga: a:diabiki, Yo:na:yo:, “Gilo: dimidab wema:yo: ele saefa:yo: o:go:sab.” A:la:sa:labikiyo: Ha:lod eyo: Yo:no: ta:lia:sa:ga: dibolowa to:lo alifa:. ⁵ Ha:lod eyo: Yo:no: sana soma:no: asulo: ko:sega, kaluka:isale iliyo: Yo:n e dinali sa:lan kalulo:b a:la:tili asulo: ko:lo:, Ha:lod eyo: Yo:no: sana soma:no:wo: tagilabiki, ka ta:fo:.

⁶⁻⁷ Ko:sega Ha:lodo: sa:la:li ho:lono: fa:la:dowabiki, ma:no: alan sagalaki na:liki sen amio:, Ha:lodiasa: ida: a:ma:yo: momada:sa:ga:, kalu kegeo: us a:namio: gulo: gulabiki, Ha:lod e sagalo: alan dowo:. A:la:go:ko:lo: Ha:lod eyo: Godeya: siwa:l amio: a:la:dinali saefa:, “Giyo: nemo:wo: kelego: o:ba:le dabu ba:dalega, go:ndo: sa:lab aumbo: dimia:nigo:l,” a:la:sio:. ⁸ Ha:lodias eyo: ida:mo:wo: asulo:wo: dimi ko:lo:, ida: a:ma:yo: Ha:lodbo:wo: a:la:sio:, “Yo:na: misa:yo: gedea:sa:ga: go:fo: wa:la dia:ta:ga: nemo: dimia:bi,” a:la:sio: ⁹ Misa: kalu alan Ha:lod e to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, e kele asulaki nofolo:wo: alan dowo:. Ko:sega eyo: kalu ma:no:lo: ma:ni mio: a:ma: si wa:l amio: dinali saefa: ko:lo:, eyo: ene nanog kaluwa:yo: misa:yo: ga o:mo: dimina:ki towo: halaido: sio:. ¹⁰ Eyo: Yo:na: dagaso: gedema:ki ene nanog kaluwo: dibolo aya iliga:fo: ¹¹ A:la:fo:ko:lo: Yo:na: misa:yo: gedelea:sa:ga:, go:fo: wa:la dia:ta:ga:, ga o:mo: dimiabikiyo:, eyo: dia:sa:ga: anomo: dimi. ¹² A:la:ta:ga: Yo:na:lo: tili wida:sen kalu iyo: ya:sa:ga:, Yo:na: do:mo:wo: dia:ha:na:sa:ga: dali alitakiyo:, iyo: ha:na:sa:ga: Ya:sumo: sa:ma:ni ane.

*Ya:su eyo: kaluwo: daosen bila:fo:mo:wo: ma:no:wo: dimi
Mak 6.30-44, Luk 9.10-17, Yo:n 6.1-14*

¹³ Ya:su e Yo:no: sana sowo:ka: a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, e hen a:no: ta:ta:sa:ga:, e ina:li o:dofa:no: a:laki, ho:n ko:suwa disa:ta:ga:, kalulo:ma hen a:na ha:na:ni ane. Ko:sega kaluka:isale amisa:n a:namilo: kandayo: a:ma:yo: elo: dimido: a:no: da:da:sa:ga:yo:, iyo: ho:n golo: aniba ha:nakiyo:, Ya:suwo: ko:lo: galima:ni ha:na:ni ane. ¹⁴ Ya:suwo: ho:n ko:suwa ha:na:ga:yo:, ha:la:ya sili alita:ga: ba:ba: amio:, kaluka:isale modo: kegenefo:lana ba:ba: ko:lo:, eyo: i a:no: alan nofolaki, i amilo: kaluka:isale walafdo: dosdo: a:no: tambo falele alifelo:.

¹⁵ Ga:lo dowabiki, Ya:suwa:lo: tili wida:sen kaluwo: elo:wa ya:sa:ga: a:la:sio:, “Hen we ma:no:lo: dia:no:wo: aundo:ma, a:la:ta:ga: ga:lo dowabo:lo:biki, giyo: kaluka:isale kegeo: we ma:no: ma:no:wo: ini kililima:ki, amisa:na iliga:felema,” a:la:sio:. ¹⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kaluka:isale kegeo: we a:ma:la:bo: waga iliga:fa:no:wo:?”

Ma:no: ma:no:wo: gili dimina.” ¹⁷ A:la:sa:labiki, iyo: a:la:sio:, “Niliyo: falawa dowo:fa:yo: bila:fo:, a:la:ta:ga: ka: a:la: a:no:ko: da:lab,” a:la:sio:. ¹⁸ “A:no: nelo: wena dia:mena.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ¹⁹ Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: fugusa: wa:la kandama:ki sa:la:sa:ga:yo:, falawa dowo:fa: bila:fo: o:lia: ka: a:la: dia:sa:ga:, akino: alolo bo:fo:liki, Godemo: mada o:m a:la:dulugu sio:. A:la:sa:la:sa:ga:yo: eyo: falawa dowo:fa: a:no: a:na goda:sa:ga:, ene tiliwida:sen kalumo: dimiabiki, iliyo: kaluka:isalemo:wo: a:na so:go:. ²⁰ Kaluka:isale kegeo: a:no: tambo ma:no:wo: o:li na:sa:ga: ililitabiki, ma:no: heb ta:felab a:no: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: kegeo: amio: fafowo: kugula:fo: ko:lo: wa:litabi difa:. ²¹ Ma:no: o:lo: mo:no:, kalule agelo:wo: daosen bila:fo: ko:lo: sen (5,000.) Ko:sega ka:isale o:lia: so:wagalin o:lia:yo: mo:agelo:.

Ya:suwo: ho:n fa:sa: wa:la wa:la:la:i mio:

Mak 6.45-52, Yo:n 6.15-21

²² O:g a:nakabiyo: Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu a:no: ko:suwa disa:la:sa:ga:, ho:n golo: nodowa tamina hamana:kiyo:, imo:wo: halale sio:. Iyo: iliga:takiyo:, Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no:lo: a:ma:la: iliga:felo:. ²³ Iyo: iliga:takiyo: ina:li misio:wa fa:la: ha:na:sa:ga:, Godemo: dulugu sa:ma:ni ane. Sola:ga: yabikiyo: e ina:li ka elen. ²⁴ A:la:ta:ga: ho:n ko:suwo: ho:n sa: a:no: ta:ta:sa:ga: aneyo:, ho:n golo: usa dowabikiyo:, fufayo: alan ilo: ha:na:no: doba:da: a:la:ta:ga: yakiyo:, ma:feyo: alan a:ma:yo: iyo: nodoma:no: dowo:.

²⁵ Ho:lema:no:wo: ko:na:ma dowabikiyo:, Ya:suwo: ho:n fa:sa: wa:la wa:la:la:li ha:na:ga:, ilo:wa fa:la:dowo: ²⁶ Tiliwida:sen kaluwa:yo: Ya:suwo: ho:na: wa:la yabiki ba:ba: amio:, iyo: mada iligo:. A:la:ta:ga: iyo: tagilaki a:la:ho:le sio:, “Sowo: mama ko:lo: yabolo:ka:!” ²⁷ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: towo: imo:wo: bo:bo:ge sio:, “Gio: tagila:so:bo. We neka:! Gili asulo:wo: halale doma,” a:la:sio:.

²⁸ Bidaya: sa:lakiyo:, “Kalu Alan hendele gelalega, ne gelo: amio: ho:na: wa:la menalema,” a:la:sio:. ²⁹ Ya:su eyo: “Ge mena!” a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: Bida e ko:suwa a:la:ta:ga: ho:na: wa:la tibo:lota:ga:, Ya:sulo:wa ane. ³⁰ Ko:sega Bida e fufa alan a:no: ba:dakiyo: e tagi dowo: ko:lo:, e ho:n amio: mo:mo:da tinabikiyo:, Ya:suwo: ho:idaki a:la:sio:, “Kalu Alan, ne gasilima.” ³¹ Wigibo a:naka Ya:su eyo: Bidayo: gasiliakiyo:, “Gi tilidabuwo: ha:lulo:b. Ge asulo:wo: a:la: dowabko: mo:wo: ha:?” Ya:su eyo: a:la:sio:. ³² A:la:ta:ga: a:la:yo: ko:suwa a:disa:tabiki, fufa ya:len a:no: a:na bulufo:.

³³ Kalu ko:su amilo: sen i a:ma:yo: Ya:su e wabudaki a:la:sio:,
 “Ge mada hendele Godeya: So:walelo:ka;,” a:la:sio:.

Ya:su eyo: Genesalet kaluka:isaleyo: falele alifelo:

Mak 6.53-56

³⁴ Iyo: ho:n golo: nodowa ta:nota:ga:yo:, Genesalet hen
 a:na fa:la:dowo:. ³⁵ Genesalet amisa:n kalu iliyo: Ya:suwo:
 fanda ba:da:sa:ga:yo:, towo: amisa:n ta:i ane o:mo:wo: tambo
 saga:felo: ko:lo:, walaf kaluka:isale amisa:n a:namida:lo: sab
 a:no: tambo Ya:sulo:wa tililia: ya:sio:. ³⁶ Kaluka:isale iliyo:
 Ya:sumo: susiakiyo: a:la:sio:, “Ni walaf kalu wema:yo: gi
 helebeso:g migif kona goma:no:wo: o:liya:le?” A:la:ta:ga:
 walaf kaluka:isale abeyo: ene so:g amilo: golab a:no:, e
 falelab.

15

Godeya: ele difa: a:ma:yo: ma:muima: mano: tinio: ko:lo:lab

Mak 7.1-23

¹ Ho:len no amio:, Fa:lisi kalu nolo:lo: a:la:ta:ga: elelo:
 wida:sen kalu nol o:lia:yo:, Ya:lusalem a:la:ta:ga: yakiyo:,
 iyo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:yo:, e o:lia: towa: kegakiyo: a:la:sio:.

² “Gilo: tili wida:sen kalu iliyo: ma:no: ma:nikiyo:, dagiyo:
 tamin amio: mo:to:go:dab ko:lo:, nili ma:muwa: mano: ili
 mo:kudu ha:nab a:no: mo:wo: ha:?” ³ A:la:sa:labiki Ya:su
 eyo:lo: to o:leauka imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Giliyo: gi
 ma:muwa:lo: dimidan man a:no: ka kudu ha:naki, ko:sega
 Godeya: ele difa: a:no: gililo: o:go:sa:lab ko mo:wo: ha:? ⁴ Gode
 eyo: ele we saefa:, ‘Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki,
 ili ha:ga dowa:lubi.’ A:la:ta:ga: ele nowo: we, ‘So:wa abeyo:
 iyalia: anolia:mo:wo: to mogago:wo: sa:lalega, e mada sana
 sowa:bi,’ a:la:saefa:. ⁵⁻⁶ Ko:sega giliyo: towo: a:la:sa:la:sen,
 ‘Kalu abeyo: iyalia: anolia:mo: sa:lakiyo:, “Kelego: we gemo:
 dimia:no: ko:sega, niyo: kelego: we Godemo: dimia:no:
 da:fe alifa: ko:lo: ge mo:asuwa:fa:no:,” towo: o:leo:ngo:
 sa:lalega, kalu iyayo: mo:wabudaki gab a:no: giliyo: o:ligab
 a:la:sa:la:sen. Gilido: a:la:do: ga:lab a:na ilikiyo:, Godeya: ele
 a:no: anilakiyo: o:ngo:malo:ngo: ta:taki, gi ma:muwa: man
 a:no: wabudaki wa:la:bo: a:no: ko:lo: ta:lisab. ⁷ To mosowa:lo:
 widan kaluwo: gi we. Dinali sa:lan kalu Aisaya eyo: man
 gilido: a:no: hendele da:feakiyo:, to we a:na dinali saefa:,

⁸ “Kaluka:isale i wema: mego:f mosowa:yo: ni wiyo: ko:lo:
 wabudan,
 ko:sega inin asulo:wo: ne o:lia:yo: mo:imilo:, ko:na:
 dofo:likigab.

⁹ Iliyo: ma:muwa: man ko:lo: widakiyo:, Godeya: ene man a:no: ko:lo: wido:l a:la:sa:la:sen.
Iliyo: ne wi duludakilo: to sa:la:lab a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab.”

¹⁰ A:la:gabiki, Ya:suwa:yo: kaluka:isaleyo: elo:wa mena:ki ho:ida:sa:ga:yo:, towo: imo:wo: a:la:sio:. “Gio: to we di-nafa da:da:sa:ga: asula:bi. ¹¹ Kelego: kaluwa: mego:f amilo: ti ha:nab a:ma:yo:, Godeya: siwa:l amio: e heyo:wo: doma:kiyo: mo:dimidama:ib. Ko:sega kalu a:ma: ene mego:fa a:la:ta:ga:lo: handalowab a:ma:yo:sa, e heyo:wo: doma:ki ta:fa:ib,” a:la:sio:.

¹² Tif amio: Ya:suwa:lo: tili wida:sen kalu iyo: elo:wa ya:ga:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Fa:lisi kalu iyo: to gilo: sio: a:no: da:da:likiyo:, iyo: to a:ma:yo: gemo:wo: mo:bea:sa:ga:, gola ba:daki gab, a:la:bo: ge asulaya:le?” ¹³⁻¹⁴ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Giliyo: a:no: asula:so:bo. Ini kabi ta:ta:bi. Ni Do Hebenelo: a:lab a:ma:yo:, fo enedo: mo:gelo: a:no: tambo dugula:ma:ib. Fa:lisi kalu iliyo: kaluka:isaleyo: tililia: ha:naki bo:fo:mela:no: asulab ko:sega, iyo: siyo: ko:n kalu o:ngo: dowab. Siyo: ko:n kalu noma:yo:, siyo: ko:n kalu nowo: tililia: ha:nalega, a:la:yo: ida:niase daido:wa mada ho:lufa:ib.”

¹⁵ Ko:sega Bidaya: emo: sa:laki, “Giyo: bale sio: we nimo:wo: fanda sama.” ¹⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: o:semo: asulo:wo:? ¹⁷ Kelego: o:ba:le mego:f amilo: ti ha:nab a:no: tambo kufa: usamio: ti ha:na:sa:ga:, a:ma:la: baya ha:na:sen. Giliyo: a:la:bo: mo:asulo:wa:le? ¹⁸ Ko:sega kelego: asulo:wa a:la:ta:ga:lo: mego:f amilo: fa:la:dowab a:ma:yo:, kaluwo: heyo:wo: doma:ki ta:ta:sen. ¹⁹ Mo:wo: kaluwa: asulo: usamilo: mogago: ko:lilo: fa:la:dowa:lab a:no: we. Asulo: mogago:wo:, kalu sana soma:no: mano:, kalu galeso: o:lia: ga indo: o:lia:ma:lo: afa dian mano:, uwo: dian mano:, afa dian mano:, nowo:mbo:lo: diga:li sa:lan mano:, a:la:ta:ga: sada:dan mano: o:m. ²⁰ Godeya: siwa:l amio: kaluwo: heyo:lo: dowa:labo: man wema: gelab. Ko:sega dagiyo: mo:to:go:dakilo: mano: nan man a:ma:yo:, e amio: heyo:wo: mada mo:doma:ib.”

Ka:ina:n gayo: Ya:suwa mada tili dabu

Mak 7.24-30

²¹ A:la:ta:ga: Ya:suwo: hen a:no: ta:ta:sa:ga:, e Taya o:lia: Saido:n hen a:namida: ha:na:ni ane. ²² Ka:ina:n ga* nowo: a:na elen. Ga a:no:, Isolael gama ko:sega e Ya:sulo:wa

15:11: Madi 12.34 **15:13-14:** Luk 6.39, Lom 2.19 * **15:22:** Isolael kaluka:isaleyo: Ka:ina:n hen a:namio: semo: fa:la:dowo: amio:, kaluka:isale hen a:namilo: sen a:no: Ka:ina:n kalu a:la:sa:la:sen. Ga we, Isolael gama. E Ka:ina:n so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

yakiyo:, emo:wo: halale sa:laki a:la:sio:, “Kalu Alan, Da:ibida: so:wa, giyo: ne nofolaki asuwa:foma. Ni na:la:yo: mama mogago: dowaki mada mogagila:lab,” a:la:sio:. ²³ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:yo: to nowo: emo:wo: mada mo:sio:. Enedo: tili wida:sen kalu iyo: elo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: towo: susiaki a:la:sio:, “Ga we nili fa:sa yakiyo: towo: halale sa:la:i yab ko:lo:, e a:ma:la: iliga:foma.” ²⁴ Ya:su eyo: towo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Isolael kaluka:isaleyo: sibi sulu ane o:ngo: ko:lo:, i a:no:ko: asuwa:foma:ki, ne a:na iliga:fo:.” ²⁵ Ko:sega ga a:no: Ya:sulo:wa ya:sa:ga: gualalu misa:fu alilakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, “Kalu Alan, giyo: ne asuwa:foma.” ²⁶ Ya:su eyo: towo: a:ma:la: sa:lakiyo: a:la:sio:, “So:wagalina: ma:no:wo: asulia:ga:yo:, gasamo: sandifa:no:wo: mada mo:ililo:.” ²⁷ A:la:sa:labiki ga a:ma: sa:lakiyo:, “Kalu Alan, gilo: to sa:lab ko mada hendele. Ko:sega gasalo: biso:wa: i fofodo: ha:g ami siliki, ma:n muda:yo: sudufelab a:no: ko:lo: na:sen.” ²⁸ Ya:su eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:sio:, “Ga ge, tili dabu gilo:wo: mada alan ko:lo:, kelego: gilo: fa:la:domabesa: a:la:do: asulab a:no:, hendele fa:la:doma:ki ta:to:l.” A:la:ta:ga: wigibo a:naka gaya: ida:yo: hendele falelab.

Ya:su eyo: kaluka:isale modo:wo: falele alifelo:

²⁹ Ya:suwo: hen a:no: ta:ta:sa:ga:, Ga:lili ho:n golo: anib a:na ha:na:ni ane. A:na ha:nakiyo:, Ya:su e misio:wa fa:la: ha:na:sa:ga: a:na mesa:ni ane. ³⁰ A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: elo:wa mio:. Iliyo: ko:go:neli kaluka:isaleyo:lo:, siyo: ko:no:lo:, giligisen kaluka:isaleyo:lo:, mego:fo: do:fo:fo:lo:, a:la:ta:ga: walaf kalu nolo:lo: modo: tililia:ga:, Ya:suwa: gib anib a:na ta:felabikiyo:, eyo: i a:na falele alifelo:. ³¹ A:la:fo:ko:lo: mego:fo: do:fo:f dowo:wo: tola:b, a:la:ta:ga: giligisenolo: o:li dowa:b, gibo: ko:go:neliyo:lo: o:li ha:na:b, a:la:ta:ga: siyo: ko:no:lo: wa:ka a:ba:da:b a:la:gabiki kaluka:isale iyo: dimidab a:no: ba:dakiyo:, iyo: mo:lo: asulaki, Isolael kaluwa: Gode inido: a:ma: wiyo: ko:lo: wabudaki dulugu sio:.

Ya:su eyo: kalu daosen fa:la:da:ino: ma:no:wo: me

Mak 8.1-10

³² Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kaluwo: elo:wa mena:ki ho:ida:sa:ga:yo:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ne kaluka:isale kegeo: i we mada nofolab. Iyo: ho:len otaleno: ne o:lia: wena sen ko:lo:, o:go: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowabiki, iyo: maiyo:wo: alan dowab. Iyo: kilo:ma dowaki toga tulu alilabena:kiyo:, niyo: mo:iliga:fa:no: a:la:asulo:.” ³³ Enedo:

tili wida:sen kalu iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Nio: ma:no:loma hena so:l a:la:ta:ga: kalu kegeo:wo: modo:lo:biki, ma:no: modo:wo: o:bami dia:sa:ga: maiya:ki dimia:no:wa:le?”
³⁴ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Falawa dowo:fa:yo: giliyo: o:biba:s da:laba?” Iliyo: emo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Dom a:la:fo: a:la:ta:ga: ka: galin nolo:lo: da:lab,” a:la:sio:.
³⁵⁻³⁶ Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no: hena mesea:ki sa:la:sa:ga:yo:, eyo: falawa dowo:fa: dom a:la:fo: o:lia: ka: o:lia:yo: dia:sa:ga:, Godemo: mada o:m a:la:sio:. Dulugu sa:la:sa:ga:yo:, ma:no:wo: goda:sa:ga:, enedo: tili wida:sen kalumo: dimiabiki, iliyo: kaluka:isale kegeo: o:mo:wo: a:na so:go:.
³⁷ Kaluka:isale iyo: ma:no:wo: na:la:ga: o:li dowabiki, ma:no: heb ta:felo: a:no: ko:lo: kegeo:wo:, fafowo: dom a:la:fo: wa:li tandeo:.
³⁸ Ma:no: o:lo: mo:no:wo:, kalule agelo:wo: daosen fa:la:da:in ko:lo: sen (4,000.) Ko:sega ka:isale o:lia: so:wagalin o:lia:yo: mo:agelo:.
³⁹ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no: iliga:takiyo:, e ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Magadan hen a:na ane.

16

*Fa:lisi o:lia: Sadusi o:lia:ma:yo: Ya:su eyo: molo ha:na:no:wo: dimidama:ki sio:
 Mak 8.11-13, Luk 12.54-56*

¹ Fa:lisi kalu i o:lia: Sadusi kalu i o:lia:yo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, e ko:lo: da:fe ba:dakiyo:, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ele ba:ba:no: nowo:, Hebene halonamilo: a:lab Gode a:na a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowab a:no: nio: ba:ba:nigo:l ko:lo: walama,” a:la:sio:.
² Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Ga:lo dowaki akino: genelab amio:, ‘Aliyo: molofama:nigabo:lo:ka,’ giliyo: a:la:sa:la:sen.
³ A:la:ta:ga: kea:fo ami akino: genelaki a:la:ta:ga: kolo: heyo: dowab amio:, ‘O:go: fufa o:lia: ho:n o:lia:yo: doma:nigab,’ giliyo: a:la:sa:la:sen. A: hendele, giliyo: akin amilo: fa:la:dowab a:no: ko:lo: ele ba:da:sa:ga: a:na fanda asula:sen. Ko:sega o:g ho:len wenamilo: kelego: ho:gi fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: ele ba:ba:no:wo: giliyo: mo:fanda asulo: ko:lo:lab.
⁴ Kaluka:isale o:g wenamilo: sab we, iyo: hendele mogago:le ko:lo:, iyo: Gode o:lia:yo: mo:ege dowab. Iyo: ele ba:ba:no: Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowab a:no: ko:lo: ba:ba:no: asulab. Ko:sega ele ba:ba:no: nowo: mo:widalikiyo:, iyo: dinali sa:lan kalu Yona elo: amilo: fa:la:dowo: o:leo:ngo:ka ba:ba:ib.” A:la:sa:la:sa:ga:yo: Ya:su eyo: iyo: ta:ta:sa:ga: ha:na:ni ane.

Fa:lisi o:lia: Sadusi o:lia:yo: yis o:ngo: dowo:

Mak 8.14-21

⁵ Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu iyo: ho:n golo: a:no: ta:nota:ga: nodowa fa:la:dowakiyo:, iliyo: ma:no: dia:no:wo: ga:lila:. ⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: Fa:lisi o:lia: Sadusi o:lia:ma: falawalo: anayan kelego: yis a:no: dinafa yasi dowaki bo:fo:lubi.” ⁷ Tili wida:sen iliyo:, towo: egele nenelakiyo: a:la:sio:, “Elo: sa:lab a:no:, nio: ma:no:wo: mo:dia:mio: a:no: ko:lo: sa:lab.” ⁸ Ko:sega Ya:su eyo: ililo: nenelab a:no: asula:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: ma:no:wo: aundo:malo:b a:la:do: nenelab ko, mo:wo: ha:? Gili tilidabuwo: mada ha:lula:su dowo:. ⁹ Gio: o:semo: fanda asulaya? Nilo: falawa dowo:fa: bila:fo:wo: goda:sa:ga:, kalu 5,000 a:la:fo:mo:lo: dimi a:no:, giliyo: ga:lilaki mo:fanda asulo:wo:? Giliyo: fafowo: o:biba:s ko:lo: wa:li tandeo:wo:? ¹⁰ A:la:ta:ga: giliyo: falawa dowo:fa: doma:la:fo: ko:lo: kalu 4,000 a:la:fo: i a:ma:lo: mo:no: a:no: asuluma. Giliyo: na:sa:ga:yo:, fafowo: o:biba:s ko:lo: wa:li tandeo:wo:? ¹¹ Niyo: ma:no: kele asulakiyo: mo:sio:. Gio: a:la:bo: mo:fanda asulo:wo: mo:wo: ha:? Niyo: wa:ka sa:ma:nigo:l. Giliyo: Fa:lisi o:lia: Sadusi o:lia:ma: yiso: dinafa yasi dowaki bo:fo:lubi.” ¹² Iliyo: to elo: sa:lab a:no: ko:lo: da:dakiyo:, iyo: o:li fanda asulo:. Ya:su eyo: ma:ndo: anayan kelego: yis a:no: ko:lo: sio:malo:b. Fa:lisi o:lia: Sadusi o:lia:ma:lo: to widab a:no: ko:lo: bale sa:labo:lo:b a:la:asulo:.

Bida eyo: Ya:su e Godeya: So:waleka: a:la:fanda sio:

Mak 8.27-30, Luk 9.18-21

¹³ Ya:suwo: Sesalia Filibai hen a:na ha:na:sa:ga: fa:la:dowakiyo:, eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Ne Kalule Dowo: ko:sega kaluka:isale iliyo:, ‘Ne kalu o:b’ a:la:asulaki sa:laba:le?” ¹⁴ A:la:sa:labiki iliyo: a:la:sio:, “Nolba:yo: Yo:n ho:n amilo: to:lolano: ge. Nolba:yo: ge Elaiya. A:la:ta:ga: nolba:yo: Ya:limayaya:le o: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu imilig nowo: geya:le a:la:sa:la:sen.” ¹⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kaluka:isale iliyo: a:la:sa:la:sen ko:sega, giliyo: ne o:b a:la:sa:ma:nigaya?” ¹⁶ Saimon Bidaya: a:ma:la: sa:laki, “Ge Keliso, Mela:no:lo: A:lab Godeya: So:wayo: ge.” ¹⁷ A:la:sa:labikiyo: Ya:suwa:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Saimon, Yo:na:ya: inso: ge mada ego:lolo:b. Asulo: gilo: a:no:, henfelo: kaluwa:yo: mo:wido:. Do Hebenelo: a:lab haloma:yo: gemo: wido:. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: niyo: towo: gemo:wo: a:la:so:lo:l. Bida, ge wi a:ma: ha:go: u ko:lo:, niyo: no:no:n sa:s a:no: u

wa:l wena di alifa:no. A:la:ta:ga: sowana: halaido:wa:yo: sa:s o:lia: bubakiyo: mo:bidila:ma:ib. ¹⁹ Kaluka:isaleyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namilo: tina:liki, mo:tina:liki a:la:mela:no: halaido: a:no: gemo: dimia:no. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale tiha:na:mela:no: gilo: kalitab a:no:, Gode Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma kalifa: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isale tiha:na:mela:no: gilo: kolaetab a:no:, Gode Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma kolaefa: ko:lo:lab.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ²⁰ A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:yo: enedo: tiliwida:sen kalumo:wo: halaido: sa:lakiyo:, nolbo:wo: ne Keliso, Godeya: Da:feyo: Kalu a:la:bo: sa:la:so:bo a:la:sio:.

Ya:su enen sowa:sa:ga:lo: dasima:no: a:no: ko:lo: fanda sio: Mak 8.3-9.1, Luk 9.22-27

²¹ O:g ho:len a:namio:, Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalu imo:wo: e amilo: fa:la:doma:ib a:no: ko:lo: mo:mo:da sio:. E Ya:lusalem ha:na:sa:ga: silikiyo:, Yu ko:go:dego: kaluwa:yo:lo:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa:yo:lo:, a:la:ta:ga: elelo: wida:sen kaluwa:yo:lo: iliyoy: nagalo:wo: alan emo: dimiaki, e sana soma:ib a:la:likiyo: imo:wo: kalaba sio:. A:la:ta:ga: ho:len otaleno: ta:ta:sa:ga:yo:, mela:no:wo: a:dia:sa:ga:, a:ma:la: dasi alifa:ib a:la:liki sio:. ²² Bidayo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, eyo: Ya:suwo: ha:la:ya tililia: ha:na:sa:ga:, emo:wo: gadi sa:lakiyo: a:la:sio:, “Alan, a:la:bo: sa:la:so:bo. Kelego: a:no: gelo: amio: mada mo:fa:la:doma:ib.” ²³ Ya:suwo: a:ma:la: nodola:sa:ga:yo:, Bida emo:wo: a:la:sio:, “Sa:da:na:, ge ni fa:s doba:da: hamana. Tog nilo:wo: gi ka:lab. Mo:wo: ge Godeya:lo: asulab aumbo: mo:kudu ha:nab. Ko:sega ge kaluwa:lo: asulab au kudu ha:nab,” a:la:sio:.

I malano: dia:sa:ga:, Ya:suwo: a:na kudu ha:na:bi

²⁴ Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu imo:wo: towo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo: ne kudu mia:no: asulalega, eyo: enen asulano: ka ta:ta:ga:, i malano: ene dia:ha:naki, soma:no:wo: o:lika: a:laki, ne a:na kudu ya:bi. ²⁵ Mo:wo: kaluka:isale abeyo:, ene mela:no:wo: kanulu ta:li dofo:lalega, ene mela:no: a:no: sulu ha:na:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: ne kudu yakiyo:, ene mela:no:wo: walalega, ene mela:no:wo: a:dia:ib. ²⁶ Mo:wo: e kelego: henfelo: wilo: da:lab a:no: ko:lo: tambo asula:sa:ga: kegenela:len amio:, mela:no:le elo:wo: sulu ha:nalega, kelego: a:ma:yo: e waga asuwa:fa:iba? Kalu a:ma:yo: ene mela:no:leyo: a:ma:la: kililiakiyo:, wa:lo: o:b ko:lo: dimea:iba:le? A:la:bo: mo:dimidama:ib. ²⁷ Kalule

Dowo: e yakiyo:, Iyaya: ho:len alan a:ma: momade alitalikiyo:, ene ma:mula: kalu o:lia: mia:nigab. Ho:len a:namio: kaluka:isale ini man enedo: dimida:len o:leaumbo:, wa:lo: inibo: dimea:ib.

²⁸ “Niyo: to we hendele gimo: so:lo:l. Kaluka:isale nol wilo: kagafo:lab we, iyo: o:semo:sowo: elen amio:, Kalule Dowo:wo:, misa: kalu ko:lo: yan o:leau yaliki ba:ba:ib.”

17

*Ya:suwa: do:mo:wo: mada ko:li nafa fa:la:dowo:
Mak 9.2-13, Luk 9.28-36*

¹ Ho:len do:go:fela:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, Ya:suwa:yo: Bidayo:, Ya:ma:so: a:la:ta:ga: ene ao Yo:no:, iyo: egelese mesa:niki misio:wa tililia:gane. ² Ho:len a:namio: Ya:suwa: do:mo:wo: nodola:sa:ga:, ko:li fa:la:dowabiki ba:ba:. Ene wo:lokan amio: ho:lono: of ko:lo: so:so:lelia:ga: fa:la:dowan o:ngo: ba:ba:. A:la:ta:ga: ene so:go: ho:lo: fo:fo:lesodo: o:ngo: fa:la:dowabi ba:ba:. ³ Tili wida:sen kalu otalen iyo: bo:fo:len amio:, Mo:sa:s o:lia: Elaiya o:lia:yo: a:na fa:la:dota:ga:, Ya:su o:lia: tola:lana ba:ba:. ⁴ Bidayo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:su emo:wo: towo: a:la:sio:, “Alan, nio: wilo: dowo:wo: mada nafale. Giyo: ko:lo: a:la:asulalega, niyo: a ha:lu otaleno: dialifa:no:. Nowo: gino:, nowo: Mo:sa:s eno:, nowo: Elaiya eno:.” ⁵ Bidayo: to a:no: o:sa:la:labikiyo:, iyo: kol ho:lo: fo:fo:lesodo: ho:len a:ma:ga:lula:. Kola: us a:namio:, to nowo: a:la:sio:, “We no:no: so:wale ko:lo:, niyo: e mada alan asulo:. Gio: to elo: sa:lab a:no: dabuma.” ⁶ Tili wida:sen kalu iliyo: to a:no: da:dakiyo:, iyo: wo:lokano: hena gumisi fufudakiyo:, tagio: mada alan dowo:. ⁷ Ya:suwo: ilo:wa ya:ga:, iyo: golakiyo: a:la:sio:, “Gio: dasima. Gio: tagila:so:bo.” ⁸ Iyo: alolo ba:ba: amio:, kalu nowo: a:namio: mo:elen ko:sega, iliyo: Ya:suwo: ko:lo: ba:ba:.

⁹ Iyo: misio:wa a:la:ta:ga: tindakiyo:, Ya:su eyo: imo:wo: halale sa:laki, “Kalule Dowo: ne sowa:sa:ga: a:ma:la:yo: o:semo: dasi a:namio:, gililo: ho:le ba:ba: we malola:so:bo.”

¹⁰ A:la:ta:ga: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Elelo: wida:sen kalu iliyo: a:la:wida:sen, ‘Godeya:lo: Da:feyo: Kalu e semo:fa:la:dowo: amio:, Elaiya e ko:le tamina mea:ib.’ Ililo: a:la:do: widab a:no: mo:wo: ha:?” ¹¹ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Hendele, Elaiya e ko:le tamina ya:sa:ga:yo:, eyo: kelego:wo: tambo nafale dimidalia:ib.

¹² Ko:sega niyo: towo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Elaiya e o:ma mio: ko:lo:lab, ko:sega kaluka:isale iliyo: e mo:fanda asulo:. Iliyo: inido: asulab au kudu ha:nakiyo:, man ko:li ko:lilo:wo:

emo: dimido:. Man o:leaumbo:, kalu nolba:yo: Kalule Dowo: nemo:wo:lo: nagalo:wo: a:la:ka dimia:ib.” ¹³ Ya:su eyo: to a:no: imo:wo: sa:labikiyo:, iliyo: a:no: Yo:n ho:n amilo: to:lolano: ko:lo: sa:labo:lo:b a:la:bo: a:na fanda asulo:.

Ya:su eyo: kalu so:wa mama mogago:lo: dowo:wo: falele alifa:

Mak 9.14-29, Luk 9.27-42

¹⁴ Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu otalen o:lia:yo:, kalu modo:lo: kegenefo:labdo: a:na fa:la:doma:ni ane ko:lo:, kalu nowo: elo:wa ya:sa:ga:, gulalu misa:fu ali. ¹⁵ Kalu a:ma: sa:laki, “Alan, giyo: ni so:wayo: nofolaki asuwa:foma. E da:ba:da:sen ko:lo:, do:mo: elo:wo: mada mogago:le ko:lo: a:lab. Ho:len modo: amio: e da:ba:dakiyo:, deya tina:liki, a:la:ta:ga: ho:na tina:liki a:la:ga:sen. ¹⁶ Niyo: e tililia:ga:, gilo: tili wida:sen ilo: amio: ane ko:sega, iliyo: e ko:lo: falele alifa:no:wo: mo:ililo:.” ¹⁷ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:yo: towo: a:la:sio:, “Kaluka:isale gio: tilidabuwo: aundo:ma iliki, togo: hala kudu ha:na:sen. A:la:fo:ko:lo: ne gi o:lia:yo: ho:len o:biba:s doma:no:wa:le? Ne gio: asulo:wo: nodoma:kiyo: ho:len o:biba:s yasilima:no:wa:le? So:wa ko, nelo: wena tililia: mena.” ¹⁸ Ya:su eyo: mama mogago: o:mo:wo: gadi sa:labikiyo:, mama mogago: a:ma:yo: so:wa a:no: ta:ta:ga: ha:nabiki, wigibole a:naka walaf elo: a:no: a:na falelo:.

¹⁹ A:ma: fa:s amio:, kaluka:isale nolo: mo:a:labiki, tili wida:sen kalu iyo: Ya:sulo:wa ya:ga:yo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Niliyo: mama mogago:wo: mo: o:lusa:ma:no: dowab we, mo:wo: wangabiki gaba:le?” ²⁰⁻²¹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gili tili dabuwo: mada ha:lula:sule ko:lo:, gi o:lia:yo: mo:ililo:. Niyo: to we hendele so:lo:l. Tilidabu gililo:wo:, kiwo:lo* fo ha:lula:su o:ngo: dowalega, giliyo: misio: wemo: sa:lakiyo:, ‘Ge dasilia:ga: honona hamana,’ a:la:sa:lalikiyo:, e o:li ka ha:na:ib. A:la:ta:ga: nanog imilig gililo: mo:dimidama:no: dowo: nowo: aundo:ma.” †

Ya:su ene sowa:sa:ga:lo: dasima:no: a:no: ko:lo: wa:ka sio:

Mak 9.30-32, Luk 9.43-45

²² Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Ga:lili a:na kegeakiyo:, eyo: imo:wo: towo: a:la:sio:, “Kalule Dowo: e, kalu

17:13: Luk 1.17   **17:19:** Madi 10.1   **17:20-21:** Madi 21.21, Mak 11.23, Luk 17.6, 1Kol 13.2   * **17:20-21:** Hen a:namio: kiwo:lo a:na aundo:ma ko:lo: Ya:su eyo: “mased fo” a:no: ko:lo: sio:. Mased fo a:no: mada ha:lula:su, kiwo:lo fo o:ngo: dowab. † **17:20-21:** Asulo: kalu nolba:yo: ves usa we, to nolo: tamina sa:sa:lo: delen a:la:asulo:. To a:no: we. “Dulugu sa:ma:no: man o:lia: ma:no:lo: mo:na:sen man o:lia:ma:yo: mama mogago: we o:ngo:wo: a:na o:lusa:ma:ib. Tog nowo: mada aundo:ma.”

17:22: Madi 16.21

noma: teledowaki, gis kalumo: dimia:ib. ²³ Iliyo: e sana sowalikiyo:, ho:len otaleno: dota:ga:, e a:ma:la: dasi alifa:ib.” Tili wida:sen kalu iyo: to a:no: da:dakiyo:, ili asulo:wo: mada alan hida:li.

Ya:su eyo: takis moleyo: Godeya: aya to:lolo:

²⁴ A:ma: fa:s amio:, Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Kabaniom a:na fa:la:doma:ni ane. Godeya: ayamilo: takis molelo: kegea:sen kalu iyo: Bida elo:wa ya:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu gililo:ma:yo: Godeya: a o:mo:lo: takis mole dimia:no:wo: to:lola:sena:le?” ²⁵ A:la:sa:labiki Bida eyo: a:ma:la: sa:laki, “A:” a:la:sio:. A:la:ta:ga: Bida e a usa a:ma:la: ti ha:na:ga:yo:, to nowo: eyo: o:semo: sio: a:labikiyo:, Ya:su eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Saimon giyo: waga asulaya? Misa: kalu henfelo: wilo: a:ma:yo:, takis mole a:no: o:ba a:la:ta:ga: diaba:le? Iliyo: ini so:waya a:la:ta:ga: diaba:le, o: kaluka:isale nola a:la:ta:ga: dia:labale?” ²⁶ Bida eyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Kaluka:isale nola a:la:ta:ga: dia:sen.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: Bida emo:wo: a:la:sio:, “A:la:fo:ko:lo: misa: kaluwa: so:wa inido:ma:yo: takis moleyo: mo:to:lolaki, ga:li sab. ²⁷ O:leo:ngo: ko:lo:, Godeya: ayamilo: takis mole kililia:no:wo: nio:lo: ga:li so:l. Ko:sega molelo: kegenela:sen kalu iyo: mo:gadima:kiyo:, ge ho:n golo: holona ha:na:sa:ga:, gimio:yo: a:na to:lola:sa:ga:yo:, gilo: ka: tamin amilo: silab a:no:, giyo: dia:sa:ga: mego:fo: tagalalikiyo:, mole us nowo: a:na delena ba:ba:ib. Giyo: takis mole naindo: to:loma:no: ililo: o:leaumbo:, mole a:no: ko:lo: dia:sa:ga: imo: dimia:bi.”

18

Kalu wi alando: a:labo: o:ba:le?

Mak 9.33-37, Luk 9.46-48

¹ Ho:len a:namio: tili wida:sen kalu iyo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namilo:, wi alando: a:labo: o:ba:le?” ² A:la:dabu ba:dabiki Ya:su eyo: so:wala:su nowo: mena:ki ho:ida:sa:ga:yo:, ili milifa kagama:ki ta:fo:. ³ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Niyo: to we hendele gimo: so:lo:l. Gio: asulo:wo: nodola:sa:ga:yo:, so:wala:su o:ngo:wo: ko:lo: mo:fa:la:dowalega, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namio: mada mo:tina:ib. ⁴ Kaluka:isale abeyo: enena:ma:la:yo: ha:ga dowaki, so:wala:su wengo: dowab a:no:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namio: e wi alan doma:ib.

5 “Kaluka:isale abeyo:, so:wala:su wilo:ma we o:ngo:dowab a:no: ko:lo: ni wiya a:la:ta:ga: tilidowalega, eyo: ne ko:lo: tili dowan a:ngab. 6 Ko:sega kaluka:isale abeyo: so:wagalin we o:ngo:ma: tili dabuwo: sulufo: timana:kilo: dimidalega, Gode eyo: emo:wo: wa:deakiyo: hida:yo: alande dimia:ib. Giliyo: u alano: kalu a:ma: dagasa sunda:sa:ga: kanda soma:ki, so:lu ho:na sanditai kibo:bowo:, falasilakilo: wa:deab a:no: ha:lu domabe.

Man mogago:wa:yo: tilidabuwo: mogagila:sen

Mak 9.42-48, Luk 17.1,2

7 “Wai, kaluka:isaleya: tilidabuwo: sulufo: ti hamana:kilo: susuda:lab man a:ma:yo: henfelo: we tambowo: mogagila:lab. Kaluka:isaleya: tilidabuwo: sulufo: timana:kilo: susuda:mela:no: man ko:li ko:lilo: a:no: hendele mada fa:la:doma:ib. Ko:sega kalu abeyo: noma: tilidabuwo: sulufo: timana:kilo: susuda:lab o:mo:wo: hida:yo:wo: alan dimiaki wa:dema:ib. 8 A:la:fo:ko:lo: gi dagiya:le, giba:ya:le ge susululia:ga: mogago: dimidama:no: dowalega, giyo: a:no: gedea:sa:ga: sandita:bi. Mo:wo: giyo: dagi o:lia: gibo: o:lia:yo: mulun siliki, ko:ngo: mela:no: mela:no:lalega, a:no: o:li. Ko:sega ge dagi a:la: a:la:ta:ga: gib a:la: elena, de mela:no: mela:no:lo: a:lab a:na sanditalega, a:no: mada halaido: doma:ib. 9 A:la:ta:ga: si gilo:ma:yo: ge susululia:ga: mogago: dimidama:no: dowalega, giyo: si a:no: dugulia:ga: sandita:bi. Mo:wo: giyo: si imilise iliki, ko:ngo: mela:no: mela:no:lalega, a:no: o:li. Ko:sega ge siyo: a:la: elena, de hen a:na sanditalega, a:no: mada halaido: doma:ib.”

Sibi sulu aneya bale sio:

Luk 15.3-7

10-11 “Giliyo: so:wagalin wengo:wo: o:ngo:malo:ngo: a:la:bo: asula:so:bo. Niyo: gimo: so:lo:l. Hebene a:namio: so:wagalina: ene ma:mula: kaluwo: ho:len tambo gio: bo:fo:likiyo:, Do Godeya: ene wo:lokana dowa:sen.*

12 “Giliyo: waga asulaya? Kalu noma:yo: sibiyo: do:la:lowo:wo: do:la:fo: elen ko:lo:, sibi imilig nowo: kelege dowalega, kalu a:ma:yo: mo:kelema:iba:le? A:la:ba, eyo: sibi do:la:lowo: agado: a:la:ta:ga: agado:la:fo: nolo: hen misio: a:naka melea:ki ta:takiyo:, sibi imilig kelege dowo: a:no: mada kelema:ib. 13 Niyo: to we hendele gimo: so:lo:l. Eyo: sibi a:no: a:ba:dalega, e sagalo:wo: mada alan doma:ib. Eyo:

18:5: Madi 10.40, Luk 10.16, Yo:n 13.20

18:8: Madi 5.29-30

18:10-11:

Hibu 1.14 **18:10-11:** Luk 19.10 * **18:10-11:** Asulo: kalu nolba:yo: Madiyu eyo: ves 11 a:no: mo:sa:sa:lo: asulab. Tif amio: kalu noma:yo: Luk 19.10 a:na ba:da:sa:ga:, to a:no: dia:sa:ga:, Madiyu us a:na sa:sa:li alifa:. To ililo: difa: a:no: we. “Kaluwa: So:wale eyo: kaluka:isale sulu ane a:no: a:ma:la: gasi sa:la:ma:ni mio:.”

sibi do:la:lowo: agado: a:la:ta:ga: agado:la:fo: nol o:mo:wo: sagalema:ib. Ko:sega sibi kelege dowo: ko:lo: a:ma:la:do: a:ba:ba: o:mo:wo: mada sagalo:wo: alan doma:ib. ¹⁴ A:la:do: go: aumbo:, Do Gode Hebenelo: a:lab eyo: so:wagalin i we nowo: mada mo:sulufoma:ki asulab.”

Tilidabu kaluka:isale nol digalan mano: we

¹⁵ Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Tilidabu kaluka:isale nolba:yo: mogago:wo: gemo: dimidalega, giyo: e ba:ba:ni ha:na:sa:ga: gainsele iliki, elo: hala dimido: a:no: enebo: wida:bi. Eyo: ko:lo: gi towo: da:dalega, ge o:lia: gao a:no:lia:yo: wa:kabiyo: ha:fo: disa:laki ege doma:ib. ¹⁶ Ko:sega eyo: gi towo: mo:da:dalega, giyo: kaluka:isale imiliga:le, a:la:ya:le ge o:lia: tililia: ha:na:sa:ga:, elo: hala dimido: gilo: sa:lab a:no:, iliyo: hendele sa:lab a:la:sama:kiyo:, iyo: gi tililia: ha:na:bi. ¹⁷ Ko:sega eyo: ko:lo: to ililo:wo: mo:da:ba:no: dowalega, giyo: tilidabu kaluka:isale kegeo: us a:namio: imo: sa:la:bi. A:la:go: ka, eyo: tilidabu kaluka:isale ili towo: mada mo:da:ba:no: dowalega, giliyo: e ha:la:ya ta:takiyo:, ha:la: kalu o:lia: takis molelo: dia:sen kalu o:lia:mo:lo: ga:sen o:leauka, emo:wo:lo: a:la:dimida:bi.

¹⁸ “Niyo: to we gimo:wo: hendele so:lo:l. Henfelo: we-namilo: gililo: kalitab a:no:, Gode Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma a:la:ka kalifa: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: henfelo: wenamilo: gililo: kolaetab a:no:, Gode Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma a:la:ka kolaefa: ko:lo:lab.

¹⁹ “Niyo: towo: gimo:wo: wa:ka sa:ma:nigo:l. Henfelo: we-namio: kaluka:isale a:la: nowo:, asulo:wo: imilise dowa:sa:ga: Godemo: asuwa:foma:ki dabu ba:dalega, a:la:ma:lo: dabu ba:dab a:no: Do Hebenelo: a:lab eyo: dimidama:ib. ²⁰ Mo:wo: kaluka:isale a:la:ya:le, otalena:le ne wiya a:la:ta:ga: kegen-ema:ni yalega, no:no:n ne i o:lia: usami doma:no:.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

Noma:lo: mogago: dimido: ga:lilan mano: we

²¹ Ho:len o:g a:namio: Bidayo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Alan, ni naowa:yo: mogago:wo: nemo: dimidifo:ko: ha:na:lalega, niyo: elo: hala dimido: a:no: ho:lenu: o:biba:s ga:lila:ma:no:wa:le? Dom a:la:fo: ga:lilalega, a:no: o:liya:le?” ²² A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Dom a:la:fo:wo: mo:ililo: ko:lo:lab. Ko:sega gio: ga:lilakiyo:, ho:lenu: do:la:lowo:wo: dom a:la:ta:ga: dom a:la:fo: a:no: ga:lila:sa:ga:yo:, a:la:bo: wa:ka wa:ka a:ga:lilalega, a:no: nafa doma:ib.

23 “Dabuma, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no:, we o:ngo: dowab ko:lo: bale sa:ma:nigo:l. Misa: kalu nowo: elen ko:lo:, eyo: ene nanog dian kalu i o:lia:yo: mewa:lo: dinafama:no: asulab. 24 Eyo: mewa:l a:no: mo:mo:da di-gala:len amio:, nanog dian kalu nowo: elo:wa tililia:ga:mio: ko:lo:, kalu a:ma:yo: misa: kalumo:wo: mewa:lo: alan badio:, mo:agelema:no: dowo: ko:lo: delen. 25 Nanog dian kalu a:ma:yo: mewa:l dugu mea:no:wo: moleyo: aundo:ma dowo: ko:lo:, misa: kalu a:ma:yo: mewa:lo: dugu mea:nikiyo:, kalu a:no:, ingayo:, ene so:wagalin a:no: tambo, kalu noma: ene madali nanog dian kalu doma:ki, moleya: kililia:bi a:la:sio:. A:la:ta:ga: ene kelego: tambo a:no:lo: kililia:bi a:la:sio:. 26 Nanogdo: dian kalu eyo:, misa: kaluwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, e misa: kalu a:ma: gido:fo: aniba gulalu misa:fu alilaki, emo:wo: ha:nolo sa:laki a:la:sio:, ‘Niyo: ge digalema:no: ko:lo: giyo: ne mada o:yasilima. Niyo: mewa:l gilo: ko:lo: di a:no:, tambo a:ma:la: go:no:nbo: dugu mea:no:,’ a:la:sio:. 27 A:la:sa:labiki misa: kalu eyo: ene nanog dian kalu a:no: mada nofolo:sa:ga:, e ga:li mesea:ki ka ta:takiyo:, mewa:l elo: a:no:lo: tambo ga:lila:. 28 A:la:gabiki nanogdo: dian kalu a:no: ha:la:ya ha:nakiyo:, nanogo: ida:nido: dia:sen kalu nowo: a:na ba:ba:. Kalu no a:ma:yo: mewa:l ha:lu emo:lo: dugu mea:no: nowo: delen ko:lo:, eyo: nanogo: ida:nido: dia:sen a:no: dagasa halale ta:lia:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:sio:, ‘Gilo: mewa:l nilo: ko:lo: gilo: di a:no:, tambo a:ma:la: dugu mena,’ a:la:sio:. 29 Nanogo: ida:nido: dia:sen a:ma:yo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, e gulalu misa:fu alilakiyo: emo:wo: ha:nolo sa:laki a:la:sio:, ‘Giyo: ne mada nofolaki o:yasilima. Niyo: mewa:l gilo: ko:lo: di a:no: tambo, a:ma:la: go:no:nbo: dugu mea:no:,’ a:la:sio:. 30 Ko:sega kalu a:ma:yo: a:la: dimidama:no:wo: mo:beakiyo:, nanogo: ida:nido: dia:sen kalu a:no: mewa:lo: semo:dugu me amio:, e dibolo a a:naka o:mesea:ki to:lo alifa:

31 “E o:lia:lo: nanogdo: dian kalu nolo:, kalu a:ma:lo: man dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: emo:wo: mada kele asulo: ko:lo:, iyo: ha:na:sa:ga:yo:, nanogdo: dian kalu a:ma: man dimido:wo: tambo ini misa: kalumo: sio:. 32 A:la:go:ko:lo: ene misa: kalu eyo: nanogdo: dian kalu a:no: ho:ida:sa:ga:yo:, emo:wo: towo: a:la:sio:, ‘Ge nanog dian kalu mogago:. Tamin amio: giyo: nemo: ha:nolalikiyo:, niyo: mewa:l gilo: a:no: tambo ga:lilaki ka ta:fo:. 33 Nilo: gemo:lo: mada nofolakilo: ta:fo: o:leaumbo:, giyo: nanogo: gaindo: dia:sen kalu emo:wo:lo: nofoloma:no: dowo: ko:sega, a:la:bo: mo:dimido:lo:b.’ 34 A:la:sa:la:sa:ga:yo: misa: kalu e kulufa:yakiyo:, nolba:yo: kalu a:no: falasilaki yame

tandema:ki, dibolo aya tolo: alifa: A:la:ta:ga: eyo: mewa:lo: semo:dugu mealikiyo:, e a:naka o:mesa:ib. ³⁵ A:la:go:ko:lo: ni Do Hebenelo: a:lab haloma:yo:, gaowa:lo: mogago: gemo:lo: dimido: a:no:, giyo: hendele mo:ga:lilalikiyo:, eyo:lo: gemo:wo: mano: o:leo:ngo: ka dimidama:ib.”

19

*Ga di ta:tan man a:no: ko:lo: sio:
Mak 10.1-12, Luk 16.18*

¹ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletakiyo:, Ga:lili heno: ta:ta:sa:ga:yo:, e ho:n Yodano: ta:nota:ga:, hen nodo a:namida: ha:na:ga:, Yudia hen a:na fa:la:dowo:. ² A:na sia:lab amio: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: e kudu mio:. Eyo: walaf i amilo: elen a:no: falele alifelo:.

³ Fa:lisi kalu iyo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, e dikili ba:daki a:la:dabu ba:ba:, “Kaluwa:yo: ene ga di a:no: ta:fa:no: asulalega, nili man amio: a:no: o:liya:le?” ⁴ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: towo: a:la:sio:, “Godeya: bugo: amilo: to ko:lo: sa:sa:lo: a:no:, gio: mo:agelo:wa:le? To a:namio: a:la:sa:sa:lo:, ‘Taminde amio: Gode eyo: kaluka:isale ho:gi dimidakiyo:, kalu o:lia: ga o:lia: fa:la:doma:ki ta:fo:.’” ⁵ A:la:ta:ga: Gode eyo: towo: a:la:sio:, ‘A:la:go:ko:lo: kaluwa:yo: iya o:lia: ano o:lia:yo: ta:ta:ga:, ene inga o:lia: asulo:wo: imilise dowaki, a:la:yo: do:mo: imilise doma:ib.’” ⁶ Tamin amilo: do:mo: a:la: elen a:no: ta:ta:ga:, o:go: a:la:yo: do:mo: imilise fa:la:dowab. A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: a:la: ida:nido: kudu alifa: a:no: kaluwa:yo: mada gedea:so:bo!” ⁷ Fa:lisi kalu iliyo: Ya:su emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “A:la:go:ko:lo: Mo:sa:sa: ele nimo:lo: dimi a:na sa:lakiyo:, ‘Kalu eyo: ga dio: ta:fa:nikiyo:, mo:fo:so: sa:sa:la:sa:ga: gamo: dimiaki, e dugulakiyo: o:li iliga:tab’ a:la:do: sa:sa:lo: a:no: mo:wo: ha:?” ⁸ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Gio: a:la:iyabiki, Mo:sa:s eyo: gio: gayo: ta:fa:no:wo: o:lika: a:la:bo: a:na saefa:. Ko:sega taminde amio: man wengo:wo: mada aundo:ma elen. ⁹ Niyo: towo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Kalu abeyo: ingayo: uwo: mano: mo:dimido: ko:sega, kalu a:ma:yo: ga a:no: ta:ta:sa:ga:, ga ko:li nowo: ko:lo: dialega, kalu a:ma: eneno: uwo: man dimidakigab.”

¹⁰ Tili wida:sen kalu iliyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:. “Kaluwo: gayo: dia:sa:ga:lo: dowan man o:leo:ngo: dowalega, niliyo: ga dia:no:wo: ka ta:fa:niki.”

¹¹ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “To gilo: dimidama:no: sa:lab a:no:, kalu nolba:yo: kudu ha:na:no:wo: mo:dimidama:no: dowab. Ko:sega man a:no: ko:lo: kudu

18:35: Madi 6.15, Mak 11.25, A:fe 4.32, Kolo 3.13 **19:4:** Mo:mo: 1.27, 5.2

19:5: Mo:mo: 2.24, A:fe 5.31 **19:7:** Lo 24.1-4, Madi 5.31 **19:9:** Madi 5.32,

1Kol 7.10-11

ha:na:no:wo:, Gode eyo: kalu nolbo:wo: halaido:wo: dimi ko:lo:lab. ¹² Kalu sa:le gayo: mo:diab a:no:, i amio: mo:wo: ko:li ko:lilo: da:lab. Kalu nolo: ho:len anowa: ilo: sa:la:liab amio:, do:mo:wo: mogago: ko:lo: iyo: gayo: mo:dia:no: dowab. A:la:ta:ga: kalu nolo: kalu noma:yo: i towo: dugu ko:lo:, iyo: gayo: mo:dian. A:la:ta:ga: kalu nolo: Godeya: ene nanogde a:no:leko: dia:no: asulakiyo:, iyo: gayo: mo:diaki kata:fo:. Kalu abeyo: to we o:li kudu ha:naki, dia:no: dowalega, e o:li dia:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

So:wagalino: Ya:sulo:wa tililia:mio:

Mak 10.13-16, Luk 18.15-17

¹³ Ho:len a:namio: kaluka:isale iliyo: Ya:suwa: ene dagiyo: ili so:wagalino: golofoliki dulugu sama:ki, so:wagalin a:no: elo:wa tililia:ga: ya:sio:. Tili wida:sen kalu iliyo: kaluka:isale imo:wo: gadi sio:. ¹⁴ Ko:sega Ya:su eyo: a:la:sio:, “Giliyo: so:wagalin ko, nelo:wa mena:ki ta:foma. Giliyo: iyo: mada ka:la:so:bo. Mo:wo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no:, kaluka:isaleyo: so:wagalin we o:ngo: dowab a:ma:no: ko:lo:lab.” ¹⁵ A:la:sa:la:sa:ga: Ya:suwa: ene dagiyo: so:wagalina gola:sa:ga:yo:, i a:no: ta:ta:ga: e ane.

Kalu moleyo: modo:lo: delen a:no: Ya:sulo:wa mio:

Mak 10.17-31, Luk 18.18-30

¹⁶ Kalu nowo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu, nilo: mela:no: mela:no: dia:no: a:no:, man nafayo: o:bo:ngo: dimidali dia:no:wa:le?” ¹⁷ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Giyo: ‘man nafaleyo: o:ba:le’ a:la:do: dabu ba:ba: ko nemo:wo: wangabiki dabu ba:daya? Nafale a:labo:, imilise ko:lo:lab. Ko:sega ge mela:no: mela:no: a:no: dia:no: asulalega, ge Godeya: eleyo: mada kudu ha:na:bi.” ¹⁸ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: eleka: a:la:do: sa:lab ko ho:bo:ko:ma:le?” Ya:suwa: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Kaluwo: sana sowa:so:bo. Uwo:wo: dia:so:bo. Afayo: dia:so:bo. Diga:li sa:la:so:bo. ¹⁹ Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki, ili ha:ga dowalubi. A:la:ta:ga: gio: go:no:n asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki ha:fo:wo: disa:la:lubi.” ²⁰ Kalu a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Niyo: ele we tambo kudu ha:na:sen ko:lo:, nilo: man o:dimidama:no:wo: o:bo:mo:lo:bo:?” ²¹ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ko:lo: mada ego:le doma:no: asulalega, ge ha:na:sa:ga: kelego: go:no:ndo:wo: tambo kililia:sa:ga:, mole a:namilo: diab a:no:, giyo: mada wa:feyo: kalumo: dimea:bi. Giyo: ko:lo: a:la:dimidalikiyo:, kelego: nafale gilo:wo: Hebene a:namio:

doma:ib. A:la:dimida:sa:ga:yo: ge ne a:na kudu mena.”
²² Kalu a:ma:yo: kelego:wo: modo: delen ko:lo:, to a:no: da:da:sa:ga:yo:, asulo: elo:wo: hida:liabiki ane.

²³ A:la:ta:ga: Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu imo:wo: towo: a:la:sio:, “Niyo: to we hendele gimo: sa:ma:nigo:l. Kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:na tina:no:wo:, mada halaido: doma:ib. ²⁴ Niyo: to we wa:ka gimo:wo: a:so:lo:l. No: alan nowo: ene wiyo: ka:mol ko:lo:, e helebeso:gdo: dubian ho:la:su a:namio: o:lika tina:iba:le? A:la:do: mo:tinan aumbo:, kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:na tina:no:wo:, mada halaido:le doma:ib.” ²⁵ Tili wida:sen kalu iyo: to a:no: da:da:sa:ga: iligaki molo asulo: ko:lo:, iliyo: towo: a:la:sio:, “O:leo:ngo:lalega, mela:no: mela:no: a:no: abe dia:iba:le?” ²⁶ Ko:sega Ya:su eyo: iyo: tigini ba:da:sa:ga:yo: towo: a:la:sio:, “Kaluwa:yo: mada mo:ililo: Ko:sega Gode eyo: kelego: tambowo: o:li dimida:sen.”
²⁷ Ya:su eyo: towo: a:la:sa:labikiyo:, Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Asuluma! Nio: kelego:wo: tambo ta:ta:sa:ga:, ge ko:lo: kudu yo:l. A:la:fo:ko:lo: niliyo: kelego:wo: o:b dia:no:wa:le?” ²⁸ Ya:su eyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: to we gimo:wo: hendele so:lo:l. Henfelo: we tambo ho:gile fa:la:dowalikiyo:, Kalule Dowo: e wi alano: dia:sa:ga:, halaido: alan enedo:ma:lo: bo:fo:lab a:namio:, kalu nelo: kudu ya:len gio:lo: bo:fo:mela:no: halaido:wo: dia:sa:ga:, Isolael so:lo: kugula:fo: a:no:, mada gili bo:fo:mela:ib. ²⁹ Kaluka:isale abeyo: ni wiya doma:no: asulalikiyo:, ene ayo:, aowo:, adowo:, iyayo:, anowo:, so:wagalino:, a:la:ta:ga: ene heno: ka ta:ta:ga:lo: ha:nab i a:ma:yo:, mewa:lo: do:la:lowo:wo: do:la:fo: ko:lo: dia:ib. A:la:ta:ga: iyo: mela:no: mela:no: nafa a:no: mada dia:ib. ³⁰ Ko:sega kaluka:isale nol o:gdo: tamin amilo: a:lab a:no:, tifa doma:ib. A:la:ta:ga: kalu nol o:gdo: tifamilo: a:lab a:no:, iyo: tamina mada doma:ib.”

20

Egelo: amilo: nanog kaluwa bale sio:

¹ Ya:su eyo: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Niyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: widakiyo:, bale sio: we ko:lo: sa:ma:nigo:l. Hendo: biso: kalu imilig noma:yo: kea:fole ha:na:sa:ga:yo:, nanog dia:no: kaluwo: ene wain egelo: a:na dima:ki kelema:ni ane. ² Nanogdo: dia:no: kaluwo: ba:da:sa:ga:, i kililia:no:wo: silba mole imilise a:ma: kililia:no: a:la:bo: i o:lia: saeta:sa:ga:yo:, iyo: ene egelo:wa nanog

dima:ki iliga:fo. ³ Ofa:siyo: agado:wa dowabiki, hendo: biso: kalu e ma:no:lo: kililia:sen hen a:na ha:na:sa:ga:yo:, kalu nolo: ba madali kagafo:lana ba:ba. ⁴ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, 'Gio:lo: ha:na:sa:ga:, nanogo: ni wain egelo: a:na dialikiyo:, niyo: nanog gililo: di a:no: digale kililia:no:.' ⁵ A:la:fo:ko:lo: kalu iyo:lo: nanog dia:ni ane. Ofa:siyo: disi dowabiki, hendo: biso: kaluwo: ma:no:lo: kililia:sen hen a:na ha:na:sa:ga:yo:, eyo: tamin amilo: dimida:sen o:leau wa:ka dimido:. A:la:ta:ga: ofa:siyo: asola dowabikiyo:lo:, eyo: wa:ka a:la:ka dimido:. ⁶ Ga:lo ofa:siyo: biya dowabiki, e ha:nakiyo:, kalu nolo: madali kagafo:lana ba:ba: ko:lo:, eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, 'Gio: o:g ho:len wenamio: madali wilo: kagafo:leyo: mo:wo: ha:?' ⁷ Iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, 'Kalu imilig noma:yo: nanogo: nimo:wo: mo:dimi.' A:la:sa:labiki biso: kaluwa:yo: imo:wo: a:la:sio:, 'Gio:lo: ni wain egelo:wa dia:ni hamana,' a:la:sio:. ⁸ Ga:lo dowabikiyo:, hendo: biso: kalu a:ma:yo:, ene nanog diabdo: bo:fo:lowan kalu emo: sa:lakiyo:, 'Giyo: nanogdo: dian kaluwo: tambo ho:ida:sa:ga:, moleyo: inibo: dimina. Giyo: tifamilo: mio: a:na mo:mo:da kililia:i ya:la:ga:, ami tamin amilo: mio: i a:no: edaki kililia:bi.' ⁹ A:la:go:ko:lo: kalu ofa:siyo: bi amilo: mo:mo:do: iyo:, silba moleyo: imilig, imilig, a:la: di. ¹⁰ Kililia:i ya:la:ga:yo:, tamin amilo: nanogdo: mo:mo:do: kalu iyo: tifa yakiyo:, iliyo: moleyo: modo: ko:lo: dia:nigo:l a:la:asulo:. Ko:sega a:la:ba, iliyo:lo: silba mole imilig, imilig a:la:ka dia:i ane. ¹¹ Iliyo: mole enedo: di a:no: ba:da:sa:ga:yo:, hendo: biso:mo:wo: mo:beakiyo: a:la:sio:, ¹² 'Nio: kea:fole a:la:ta:ga: nanogo: dia:i mio: a:namio:, ofa:yo: nio: halaido: sa:ndaki, odo: ba:ba:. A:la:ta:ga: kalu tif amilo: mio: i a:no:, nanogo: ofa:si imilise ami di ko:sega giyo: nimo:lo: kilili o:leau, imo:wo:lo: a:la:ka kilili.' ¹³ Hendo: biso: kalu eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, nanogdo: dian kalu nowo:mbo:wo: a:la:sio:, 'Ne mili, niyo: gemo:wo: halayo: mo:dimido:. Tamin amio: naino: silba mole imilig dia:no: a:la:liki da:fe sio: a:no: hendeleya:le? ¹⁴ Giyo: mole gemo:lo: kilili a:no: dia:sa:ga: hamana. Niyo: gemo:lo: kilili o:leaumbo:, kalu tif amilo: mio: o:mo:wo:lo: imilo: kililia:no: asulab. ¹⁵ A:no: kelego: na:no: ko:lo:, niyo: no:no:ndo: asulab o:leaumbo: kudu ha:naki, o:li aloba:ma:no:wa:le? Niyo: kelego: no:no:ndo:wo: mo:kanulaki, kalu nolbo:wo: sagala:li sa:ga:sen ko:lo:, ge a:na mo:beaya?' ¹⁶ O:leauka kaluka:isale o:gdo: tifamilo: a:lab a:no: tamina doma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale o:gdo: tamin amilo: a:lab a:no: tifa doma:ib.'" Ya:su eyo: a:la:sio:.

*Ya:su e sowa:sa:ga:lo: dasima:no: a:no: ko:lo: wa:ka sio:
Mak 10.32-34, Luk 18.31-34*

¹⁷ Ya:suwo: Ya:lusalem halona ha:na:no: ha:nakiyo:, eyo: enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no:leko: tog anidoba:da: tililia:ga:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, ¹⁸ “Gio: dabuma. O:go: nio: Ya:lusalem halona ho:no:l ko:lo:, kalu noma:yo: Kalule Dowo:wo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:mo:wo: gasi mea:ib. A:la:ta:ga: iliyo: e mo:walila:sa:ga:yo:, sana soma:no: a:la:liki towo: saefa:ib. ¹⁹ Iliyo: e ha:la: kalumo:wo: gasi mealikiyo:, kalu i a:ma:yo: e dio:ge sa:laki, meya: yame tandeakiyo:, i malan amio: a:na alu alifa:ib. A:la:ta:ga: ho:len asol dowalikiyo:, e a:ma:la: a:dasi alifa:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

*Sa:ba:diya: inso: a:la:yo: wi alano: dima:ki dabu ba:ba:
Mak 10.35-45*

²⁰ O:g a:namio: Sa:ba:diya: ingaya:yo: ene kalu so:wa a:la:yo: tililia:ga:, Ya:sulo:wa mio: ko:lo:, eyo: Ya:sumo:wo: kelego: imilig nowo: dabu ba:ba:nikiyo:, elo:wa gulalu misa:fu asifo:. ²¹ A:la:gabiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge o:b asulakigaya?” A:la:dabu ba:dabikiyo:, ga a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Ni so:wa a:la: we gilo: bo:fo:mela:no: hen a:namio:, nowo: dagi ililib doba:da: a:la:ta:ga: nowo: dagi fo:fo:dolo doba:da: a:na siliki bo:fo:melea:ki ta:ta:bi a:la:asulo:.” ²² Ya:su eyo: to a:no: da:dakiyo:, a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Gililo: nemo:lo: dabu ba:dab we, gio: a:no: mo:dinafa fanda asulo: ko:lo:lab. Nilo: hida:yo: dia:nigo:l a:no:, ho:n halo: dia:sa:ga:lo: nan o:leo:ngo: ko:lo: ga:ino:lo: a:no: o:li ma:no:wa:le?” A:la:ma: Ya:sumo: sa:lakiyo:, “Naino: o:li ma:no:.” ²³ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Hendele, ho:n halo: nilo: ma:nigo:l a:no: ga:go:lo: ma:ib. Ko:sega ni dagi ililib doba:da:lo: mesa:no:wo: a:la:ta:ga: dagi fo:fo:dolo doba:da:lo: mesa:no: a:no: niyo: mo:da:fema:no: dowo: Dowa:lo: kalu wema: dia:ib a:la:likilo: da:fefa: a:lab a:ma: dia:ib.”

²⁴ Ya:suwa:yo: a:la:sa:labikiyo:, tili wida:sen kalu do:la:fo: iliyo:, ao a:la:ma:lo: Ya:sumo:lo: to dabu ba:dab a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: a:la:mo:wo: mo:bea:sa:ga: gadio:. ²⁵ Ko:sega Ya:su eyo: iyo: tambo kegenelia:sa:ga: imo:wo: a:la:sio:, “Yu kaluma us a:namio: misa: kalu alan iliyo: kaluka:isaleyo: dibodaki wa:la: sa:nda:sen. A:la:ta:ga: kalu alan ililo:ma:yo: mada halaido: bo:fo:lowan. Gio: a:no: o:ma fanda ba:ba:. ²⁶ Ko:sega gi usamio: man wengo:wo: mada dowa:so:bo. Kalu abeyo: e gi usamio: kalu alan doma:no:

asulalikiyo;, e gilo: asuwa:fa:no: kalu ko:le dowa:lubi.
²⁷ A:la:ta:ga: kalu abeyo;, e tamina doma:no: asulalikiyo;, e gili madali nanog dian kalu dowa:bi. ²⁸ Nilo: gimo:lo: so:lo:l o:leau, Kalule Dowo: eyo:lo: a:la:dimido:. E mio: we, kaluwa:yo: e ko:lo: asuwa:foma:ki mio:ma. Ko:sega eyo: kaluka:isale modo:wo: asuwa:fa:ni mio:. A:la:ta:ga: eyo: ene mela:no:wo: walaki, ili mogago: a:ma: wa:lo: e diakiyo;, iyo: sili alifa:ni mio:.”

Ya:su eyo: siyo: ko:n kalu a:la:yo: falelo:

Mak 10.46-52, Luk 18.35-43

²⁹ Ya:su o:lia: enedo: tiliwida:sen kalu o:lia:yo:, Ya:liko amisa:no: ta:ta:sa:ga: ha:nabikiyo;, kaluka:isale modo:wo: Ya:su e ko:lo: kudu ane. ³⁰ Siyo: ko:n kalu a:la: nowo: tog aniba silikiyo;, Ya:suwo: tiginima:ni yab a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, a:la:ma:yo: halaido: ho:idakioy:, “Kalu Alan, Da:ibida: inso:, giyo: na:no: mada nofolasa:ga:, asuwa:foma!” ³¹ Kaluka:isale kegeo: iliyo: a:la:ma:lo: ho:idab a:no: da:da:sa:ga:yo:, a:la:mo:wo: halale tandeki, “Ga:go: tola:so:bo!” Ko:sega a:la:ma:yo: halale a:ho:idakioy:, “Kalu Alan Da:ibida: inso:, giyo: na:no: mada nofolasa:ga: asuwa:foma!” ³² Ya:suwo: ha:na:leno: a:na kagatakiyo;, a:la:yo: ho:ida:sa:ga: a:la:sio:, “Niyo: ga:gbo:wo: waga dimidama:ki asulaya?” ³³ A:la:ma: a:ma:la: sa:lakiyo;, “Kalu Alan, giyo: nanin siyo: fage alifoma:ki asulo:l.” ³⁴ Ya:su eyo: a:la:yo: mada nofolakiyo;, ene dagiya:yo: a:la:ma: siya golabikiyo;, wigibole a:naka a:la:ma: siyo: o:li fagela:sa:ga: ba:ba: ko:lo:, a:la:yo: Ya:suwo: a:na kudu ane.

21

Ya:suwo: misa: kalu o:ngo: dota:ga; Ya:lusalem a:na tiane

Mak 11.1-11, Luk 19.28-40, Yo:n 12.12-19

¹⁻² Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Ya:lusalemo: ko:na:ma fa:la:doma:nikiyo;, iyo: O:lif misio:lo: a:lab anib a:namilo: Befage amisa:n a:na fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: tili wida:sen kalu a:la: nowo: tamina hamana:ki iliga:fa:nikiyo;, a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: tamina ha:na:sa:ga:, amisa:n ga:gdo: ha:na:no: doba:da: a:na ti ha:nakiyo;, wigibole a:namio: gaino: donkiyo;, ene inso: kalofa o:lia: elen ko:lo:, galo alifo:lana ba:ba:ib. Gaino: a:la: a:no: fagela:sa:ga:yo:, a:la:ka nelo:wa tililia: ya:bi. ³ Kalu noma:yo: ga:gbo:wo: dabu ba:dalega, gaino: towo: emo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Kalu Alana:yo: donki a:la: we nanog dia:no:wo: dowab.’ A:la:sa:labiki eyo: donki a:la: a:no: bo:bo:ge iliga:fa:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁴ Dimido:

fa:la:dowab wema:yo:, Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu eya a:la:ta:ga:lo: to sio: a:no: ko:lo: ilili alitakigab. Godeya: tolo: dinali sa:lan kaluwa:yo: a:la:sio:,

⁵ “Saion amisa:n kaluka:isalemo:wo: to we a:la:sama. ‘Bo:ba, misa: kalu ginido:wo: o:go: gilo:wa yab.

E enena:ma:la:yo: ha:ga dowaki, donki wa:la asita:ga: a:na yab.

E donki kalofo wa:la asita:ga: yab.’”

⁶ Tili wida:sen kalu a:la: a:no: ha:na:sa:ga:, Ya:suwa:lo: a:la:mo:lo: to sio: au dimido:. ⁷ A:la:ma:yo: donki o:lia: ene inso: kalofo o:lia:yo: Ya:sulo:wa tililia: ya:sa:ga:, so:g a:la:ma:lo: wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: donki a:la:ma: fa:sa: wa:la fele alitabiki, Ya:suwo: a:na asifo:. ⁸ Kalu kegeo: nolba:yo: ini so:g wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: elo: yab tog a:na fela:i ane. A:la:ta:ga: nolba:yo: wani fo:so: gegedelia:sa:ga: toga fela:i ane. ⁹ Kaluka:isale modo: Ya:su o:lia:lo: ha:nab a:no:, nolo: tamina a:la:ta:ga:, nolo: tifa ha:nakiyo:, iliyo: Ya:suwo: wabudaki, a:la: ho:le sio:,

“Da:ibida: inso:mo:wo: mada sagalema:niki.

Kalu we, Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:,

niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l.

Gode Iwalulo: A:lab a:no: wabuluma:niki.”

¹⁰ Iyo: ha:na:sa:ga:, Ya:suwo: Ya:lusalem usa tinabikiyo:, amisa:n kaluka:isaleyo: tambo iligakiyo:, a:la:dabu kedo:, “Kalu we hendele mada o:ba:le?” ¹¹ Kaluka:isale Ya:su o:lia:lo: mio: i a:ma: sa:lakiyo:, “Kalu we Ya:su. E Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu nowo: e ko:lo:, Ga:lili hen ami Nasala:t amisa:na a:la:ta:ga: mio:,” a:la:sio:.

Ya:su eyo: Godeya: ayamilo: kelego:lo: kililia:leno: o:luso:no: Mak 11.15-19, Luk 19.45-48, Yo:n 2.13-22

¹² Ya:su e Godeya: Malilo: Alo: a:lab amilo: ilif tolo: us a:na ti ha:na:ga:yo:, kaluka:isale kelego:lo: kililia:likilo: sen a:no: tambo ha:la:ya o:luga:felo:. Kalu nolba:yo: hen nowa a:la:ta:ga:lo: mole dia:mio: a:no: Yu mole a:nodo dia:len ko:lo:, i fofodo: ilido:wo: Ya:su eyo: nodolia:ga: buluga:felo:. A:la:ta:ga: kaluwa: o:ba:lo: kililia:likilo: i fofodo: ta:sen a:no:lo: nodolia:ga: buluga:felo:. ¹³ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Tamin amio: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Ni a we nemo:lo: dulugu sa:la:mela:no: a a:la:sa:ma:ib.’ Ko:sega giliyo: a we afalo: dian kaluwa: a o:ngo: dimidakigab,” a:la:sio:.

¹⁴ Ya:suwo: Godeya: Malilo: A baya a:labikiyo:, siyo: ko:no: a:la:ta:ga: gido:fo:wo: mogago:wo: elo:wa ya:siabiki, eyo: iyo: a:na falele alifelo:. ¹⁵ Ko:sega bobalo: so:mea:sen

misa: kalu i o:lia:, elelo: wida:sen kalu i o:lia:ma:yo:,
 Ya:suwa:lo: mo:lo: ha:na:no: dimida:lab a:no: ba:dakiyo:
 mo:beab. A:la:ta:ga: Godeya: Malilo: Abayamio: so:wagalin
 ili sa:lakilo:, “Da:ibida: inso: we niliyo: wabuluma:niki!”
 a:la:do: sa:lab a:no: da:dakiyo:, iliyo: mada mo:beo:. ¹⁶ Iliyo:
 Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “So:wagalina:lo: to sa:la:lab
 a:no: ge dabuwa:le?” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:
 sa:lakiyo:, “A: ne dabu. Gio: Godeya: to we mo:agela:sena:le?
 Gisalo bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,
 “Gode giyo:, so:wa tuo:lun o:lia: so:wa bolo: mea:sen
 o:lia:ma:yo:

Ge ko:lo: wabuluma:ki dimidaitaki ta:fo:.”

¹⁷ A:la:sa:la:sa:ga:yo: Ya:su eyo: iyo: ta:ta:ga:, Ya:lusalem
 amisa:n ha:la:ya handalota:ga:yo:, Ba:tani amisa:n a:na
 ha:na:sa:ga:, nuluwo: e a:na dowo:.

Tilidabu iliki Godemo: dulugu sa:ma:no: mano: wido:

Mak 11.12-14,20-24

¹⁸ Ya:suwo: kea:fole a:ma:la: Ya:lusalem amisa:na ha:na:ni
 ane amio:, e maiyo:wo: a:na dowo:. ¹⁹ Eyo: alona: iyo:
 tog aniba eleno:lo:biki ba:da:sa:ga:, a:na ane ko:sega, fowo:
 mo:hedaki, i fo:sde elena ba:ba:. A:la:go:ko:lo: eyo: alona:
 imo: sa:lakiyo:, “Ge wa:kabiyo: fowo: mada mo:helema:ib.”
 A:la:sa:labikiyo: wigibole a:naka alona: iyo: a:na ulula:li.

²⁰ Tili wida:sen kalu iyo: dimidab a:no: ba:da:ga: iligakiyo:
 towo: a:la:nenelo:, “Alona: i ko:lo: bo:bo:gedo: ulula:liab
 we wangabiki gaba:le?” ²¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:
 a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: to hendele sa:ma:nigo:l. Gio:
 asulo: a:la:yo: mo:dowaki, tilidabuwo: hendele dowalega,
 nilo: alona: i amilo: dimido:l we aumbo:, giliyo:lo: a:la:ka
 dimidama:ib. Ko:sega imilise a:no: ko:mba. Giliyo: mi-
 sio: wemo: sa:lakiyo:, ‘Ge go:no:na:ma:la:yo: duda:sa:ga:,
 so:lu ho:na ti hamana’ a:la:sa:lalikiyo:, gililo: sa:lab a:no:
 a:la:ka fa:la:doma:ib. ²² Gio: tilidabuwo: dowalega, gililo:
 Godemo:lo: dulugu sa:lakilo: dabu ba:dab a:no:, Gode eyo:
 dimidama:ib.”

Ya:su e wi alano: abe dimiya:le a:la:dabu kedo:

Mak 11.27-33, Luk 10.1-8

²³ Ya:suwo: Godeya: Malilo: A tolo: us a:na tina:sa:ga:, eyo:
 kaluka:isalemo: wida:labikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa:
 kalu i o:lia: Yu ko:go:dego: kalu i o:lia:yo: elo:wa ya:sa:ga:,
 emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Nanog gilo: dimidab we, abe
 wiya iliki dimidaya? Ge nanogo: we dima:kiyo: abe
 da:feabeyo:?” ²⁴ Ya:su eyo: to ililo: sa:lab a:no: a:ma:la:yo:

a:la:sio; “Niyo:lo: to nowo: gimo:wo: dabu ba:ba:nigo:l. Giliyo: ko:lo: a:ma:la:yo: nemo:wo: sa:lalega, nanog we nemo: dima:kilo: da:feyo: a:no:lo: gimo:wo: sa:ma:nigo:l. ²⁵ Yo:na:lo: ho:n amilo: to:lola:len man a:no; eyo: o:ba a:la:ta:ga: diya:le? A:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:wa:le, mo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:wa:le?” Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: a:ma:la:bo: waga sa:ma:no:wa:le a:la:liki egele nenelakiyo: a:la:sio; “Niliyo: ‘Man a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:’ a:la:sa:lalega, Ya:su eyo: nimo:wo: a:la:dabu ba:ba:ib, ‘Gio: e amio: waga mo:tili dabuwo:?’ a:la:sa:ma:ib. ²⁶ Ko:sega kaluka:isale tambowo: Yo:n e dinali sa:lan kalu a:la:bo: tili asulufo:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo; ‘Man a:no: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:’ a:la:bo: sa:lalega, kaluka:isaleya:yo: gadima:ib ko:lo; niliyo: a:la:sa:ma:no:wo: tagilab.”

²⁷ A:la:fo:ko:lo: iliyo: Ya:sumo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio; “Nio: babalab.” A:la:sa:labikiyo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio; “A:la:galega, niyo:lo: nanog we nemo: dima:kilo: da:feyo: a:no: gimo:wo: mo:sa:ma:no:.” Ya:su eyo: a:la:sio.

To sa:lab kudu ha:nan mana bale sio:

²⁸ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio; “Giliyo: waga asulaya:le? Kalu noma:yo: so:wayo: a:la: ko:lo: elen. Kalu a:no: ene so:wa wa:la:bdo:wa ha:na:sa:ga:yo; emo:wo: a:la:sio; ‘Ni so:wa, o:go: ge ha:na:sa:ga: nanogo: wain egelo:wa dia:ni hamana.’ ²⁹ A:la:sa:labiki, so:wa a:ma:yo: a:ma:la: sa:lakiyo; ‘Ne mo:beab,’ a:la:sio. Ko:sega tif amio: e asulo:wo: a:dia:sa:ga; nanogo: a:na dia:ni ane. ³⁰ A:la:ta:ga: iyayo: so:wa enedo: nolo:wa ha:na:sa:ga; wa:la:bo:lo: to sio: o:leau ka sio. So:wa a:ma:yo: a:ma:la: sa:lakiyo; ‘A: dow, ne ha:na:no;,’ a:la:sio: ko:sega e mo:ane. ³¹ A:la:fo:ko:lo: so:wa a:la: a:ma:yo: iyaya:lo: asulab aundo: kudu aneyo: o:ba:le?” Iliyo; “So:wa wa:la:b.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la: sa:laki, “Niyo: gimo:wo: to hendele sa:ma:nigo:l. Takis molelo: dian kalu o:lia: uwo:lo: dian ga o:lia:ma:yo: gio: tiginita:ga; Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namio: i ko:le tiha:nab. ³² Mo:wo: we, ho:n amilo: to:lolan kalu Yo:n e, gilo: amio: fa:la:dowakiyo; tog digalo:leyo: gimo:wo: wido: ko:sega, gio: e amio: mo:tilidabu. Ko:sega takis molelo: dia:sen kalu o:lia: uwo:lo: dia:sen ga o:lia:yo: e amio: tilidabu. A:la:ta:ga: tilidabu ilido:wo: gio: ba:ba: ko:sega, asulo: gililo:wo: mo:nodolaki, e amio: mo:tilidabu.”

*Ya:su eyo: e sa:ndakilo: dikidima:ibo: ko:lo: bale sio:
Mak 12.1-12, Luk 20.9-19*

³³ Ya:su eyo: towo: a:la:wido:, “Gio: bale sio: to nowo: dabuma. Hendo: biso: kalu noma:yo: waina: fowo: gela:sa:ga:yo:, ilifo: tolofa:. Egelo: us a:namio:, fowo: ba: sia:sa:ga:lo: wain ho:ndo: guma:no: ho:wo: nanala:sa:ga:yo:, wain egelo: o:lo: bo:fo:likilo: mesa:no: ayo: iwalu dialifa: A:la:ta:ga: eyo: egelo: a:no: ko:lo: kalu nolbo: ene wiya iliki bo:fo:melea:ki, ili dagiya dia:ta:sa:ga:, hendo: biso: kalu a:no: hen nowa ko:na: ane. ³⁴ Waina: folo: tuma:no: ho:lono: ko:na:ma fa:la:dowabikiyo:, hendo: biso: kalu eyo: ene nanogdo: dian kalu nolo: waina: fo tola:sa:ga:lo: difa:, heb a:no: dia:ni hamana:ki iliga:felo:. ³⁵ Nanogdo: dian kaluwo: a:na fa:la:dowo: ko:sega, egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: kalu i a:no: ta:lia:sa:ga:, nowo: yame tandeaki, nowo: sana sowaki a:la:ta:ga: nowo: uwa: agodaki a:la:dimido:. ³⁶ A:la:go:ko:lo: hendo: biso: kaluwa:yo: nanogdo: dian kalu nolo: ilo: a:na iliga:fo:. Eyo: kalu mada modo: nolo: a: iliga:takiyo:, tamin amilo: elo: iliga:fo: a:no: a:ma: tinio:. Ko:sega egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: man tamin amilo: dimido: o:leaumbo: imo:wo:lo: a:la:ka dimido:. ³⁷ Edakiyo: hendo: biso: kaluwa: ene so:waleyo: ilo: a:na iliga:fo:. Eyo: a:la:asulo:, ‘Iliyo: ni so:waya: towo: hendele da:ba:ib,’ a:la:asulaki iliga:fo:. ³⁸ Ko:sega egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: so:wa ko:lo: yabo: ba:da:sa:ga:yo:, egele nenelakiyo: a:la:sio:, ‘Ene so:wa imilig yab wema:yo:, iyayo: sowalikiyo: dabuno: e tambo dia:ib. Hen elo: a:no: nili dia:nikiyo:, niliyo: e sana soma:niki,’ a:la:sio:. ³⁹ A:la:go:ko:lo: iliyo: e ta:lia:sa:ga:yo:, egelo: ha:la:ya susululia: ha:na:sa:ga: ami a:na sana sowo:. ⁴⁰ Giliyo: waga asulaya? Tif amio: hendo: biso: kalu e ya:ga:yo:, egelo:lo: bo:fo:len kalu imo:wo: mano: waga dimidama:iba:le?” ⁴¹ Iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Eyo: kalu mogago: i a:no: mada mogagila:ma:ib. A:la:ta:ga: wain egelo: we eyo: kalu ko:li nolbo: bo:fo:melea:ki dimia:ib ko:lo:, folo: tulab ho:len a:namio:, kalu i a:ma:yo: fo a:no: aloba:da:sa:ga: heb elo: dia:no: aumbo: emo: dimea:ib.” ⁴² Iliyo: a:la:sa:labiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: Godeya: ene bugo: amilo: to da:lab a:no: mo:agela:sena:le? To we o:leo:ngo:, “U ko:lo: alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:, o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m.

Alana: ene dimida:sa:ga: fa:la:do alifa: ko:lo:, niliyo: a:no: mada nafale ba:ba:.’

⁴³ A:la:fo:ko:lo: niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gode eyo: enedo: bo:fo:mela:no: hen ko:lo: gili dagi amilo: da:lab a:no: dila:sa:ga:yo:, kaluka:isale fo nafalo: hele alita:sen imo:

dimea:ib. ⁴⁴ Kaluka:isale o:ba:le u a:na ifikidakilo: u wa:l amilo: tulu alilab a:no: e kiyo: go:go:bela:ma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale o:ba:le u we tinda:ga: e wa:la ti alilalikiyo:, u a:ma:yo: e tambo mula:la:ma:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

⁴⁵ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Fa:lisi kalu i o:lia:ma:yo:, bale sio: a:no: da:dakiyo:, Ya:su eyo: iyo: ko:lo: sa:lab a:la:asulo:.

⁴⁶ A:la:go:ko:lo: iliyo: Ya:suwo: ta:lia:no: asulo: ko:sega, kaluka:isale kegeo: a:no: ko:lo: tagi-laki mo:ta:li. Mo:wo: kaluka:isale a:ma:yo: Ya:su e Godeya:lo: tolo: dinali sa:lan kalu a:la:asulo:.

22

Ga tililiakilo: ma:no: ma:no:wa bale sio:
Luk 14.15-24

¹ Ya:su eyo: kaluka:isalemo: wa:ka bale sa:lakiyo: a:la:sio:.

² “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no:, we o:ngo: dowab ko:lo: bale sa:ma:nigo:l. Misa: kalu alan nowo: elen ko:lo:, eyo: so:waya:lo: ga tilili alitakilo: ma:no: ma:no:wo: dimidaefa:.

³ Ho:leno: fa:la:dowabikiyo:, kaluka:isale tamin amilo: saga:ifelo: i a:no: mena:ki, ene nanogdo: dian kaluwo: sa:ma:ni hamana:ki iliga:fo:.

Ko:sega kaluka:isale iyo: mo:mia:no: asulo:.

⁴ A:la:gabiki eyo: ene nanogdo: dian kalu nolo: wa:ka iliga:fa:nikiyo:, imo:wo: a:la:sio:, ‘Gio: kaluka:isale tamin amilo: saga:ifelo: ilo: a:na ha:na:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sa:la:be, “Niyo: ma:no: ma:no: kelego:wo: tambo dimidalia:ga: difa:.

Niyo: kao o:lia: kao kalofo o:lia:yo: yasala:sa:ga:, o:ma ufalifa: ko:lo:, gio: galo: tililiakilo: ma:no:lo: nab a:namio: mena,” a:la:sa:la:bi.’

⁵ Ene nanogdo: dian kaluwa:yo: a:la:dimido: ko:sega tamin amilo: saga:ifelo: kaluka:isale iyo: mo:beaki, inido: asulab au ha:na:sio:.

Kalu nowo: ene egelo:wa ane, nowo: mole nanog dimidama:ni ane.

⁶ A:la:ta:ga: kaluka:isale nolba:yo: misa: kaluwa: nanogdo: dian kalu i a:no: ta:lia:sa:ga:yo:, iyo: dikidia:sa:ga: yame tandeki, sana sowo:.

⁷ A:la:fo:ko:lo: misa: kalu a:no: e mada kulufa:ya:sa:ga:yo:, ene nanogdo: dian kalulo: yasala: kalu i a:no:, ene ame kalumo: yasala:ma:ki iliga:fo:.

A:la:ta:ga: amisa:n inido:wo:lo: deya gilima:ki a:na iliga:fo:.

⁸ A:la:ta:ga: misa: kalu a:ma:yo: ene nanogdo: dian kalu imo:wo: a:la:sio:, ‘Niyo: ga tililiakilo: ma:no: ma:no:wo: dimidali, ko:sega nilo: mena:kilo: ho:ido: kaluka:isale i a:no:, ini mano: mogago: ko:lo: mea:no:wo: mo:ililo:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: o:go: gio: ha:na:sa:ga: tog alana yasilaki, kalu gilido: galiliab a:no: giliyo: ma:no:lo: ma:no: wena tililia: ya:bi,’ a:la:sio:.

¹⁰ A:la:sa:labiki ene nanogdo: dian kalu iyo: ha:na:sa:ga:,

tog alana fa:la:dota:ga: yasilakiyo:, kalu nafayo:lo: mo-gago:wo:lo:, kaluka:isale ilido: gidab a:no: tambo kegea:sa:ga: tililia: mio: ko:lo:, ma:ndo: ma:no: ayo: mada ililifo.

11 “Ko:sega misa: kalu eneno: ha:na:sa:ga: kalu kegeo: a:no: sigiliga:fo: amio:, kalu nowo: ga tililiakilo: so:g nafale sa:ga:lan a:no: mo:sa:ga:lo:wa ba:ba:.” 12 Misa: kalu eyo: kalu o:mo:wo: a:la:sio:, ‘Ne mili, ge ga tililiakilo: so:g ka:lano: mo:ko:lo: amio:, ge waga tia:yo:?’ A:la:sa:labiki kalu a:no: towo: mada mo:sio:. 13 A:la:fo:ko:lo: misa: kalu a:ma:yo: ene nanogdo: dian kalumo: sa:lakiyo:, ‘Kalu wema: dagi o:lia: gib o:lia:yo: mela:sa:ga:, ha:la: amilo: sololi a:lab a:na sandi-foma. Hen a:namio: kaluka:isaleyo: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mesa:ib.’ 14 Dabuma, Gode eyo: kaluka:isaleyo: modo: mena:ki ho:leli ko:sega, kaluka:isale imilida: imilida:lo:wa: timana:ki da:fe alifa: ko:lo:lab.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

*Moleyo: Sisamo: dimia:no:wa:le a:la:dabu ba:ba:
Mak 12.13-17, Luk 20.20-26*

15 A:ma: fa:s amio:, Fa:lisi kalu iyo: ua kegea:sa:ga: nenelakiyo:, Ya:su elo: to sa:lab a:no: dehege sa:la:sa:ga: Ya:suwo: a:na mo:walilima:no: a:la:ta:ga: togo: kedo:.” 16 A:la:dimidama:kiyo: iliyo: inido: tili wida:sen kalu nolo: Ya:sulo:wa iliga:tabiki, iyo: Ha:lodo: kudu sian kalu nol o:lia:yo: Ya:sulo:wa ane. Kalu i a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, niliyo: ge to hendelelo: sa:lan kaluwo: ge a:la:asula:sen. Godeya: mano: widakiyo:, giyo: to hendeleyo: ko:lo: wida:sen. Wilo: kalumo:wo:lo:, wilo:ma kalumo:wo:lo:, giyo: to mano: imilo: ko:ngo: ka widakiyo:, ililo: asulab a:no: giyo: mo:kele asula:sen. 17 A:la:fo:ko:lo: niliyo: gemo:wo: we au dabu ba:ba:nigo:l. Loma: gamani misa: kalu alan, Sisa o:mo:lo: takis mole dimia:no: a:no: niliyo: o:li dimia:no:wa:le? O: mo:dimia:no:wa:le, giyo: waga asulaya?” 18 A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: ililo: emo:lo: man mogago: dimidama:nikilo: dimidaliab a:no: asula:sa:ga:, imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “To mosowa:lo: widan kalu giliyo:, ne dikidakilo: bale kedako, mo:wo: ha:? 19-20 Takis kililia:sen mole us nowo: nelo: walama,” a:la:sio:. Iliyo: mole us a:no: Ya:sulo: bo:ba:ki dimiabikiyo:, eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Mole wema: wa:l amio: abe wo:lokano:lo:bo:? A:la:ta:ga: mole wa:l amio: abe wi ko:lo: sa:sa:lo:lo:bo:?” 21 A:la:dabu ba:dabiki, ili a:ma:la: sa:lakiyo:, “Sisa eno:.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “A:la:fo:ko:lo: kelego: Sisa elo:wo:, a:ma:la: Sisamo: dimia:bi. A:la:ta:ga: kelego: Gode elo:wo:, a:ma:la: Godemo: dimia:bi.” 22 Iyo: Ya:suwa:lo: to

nafa a:ma:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, iyo: molo asulo:
A:la:fo:ko:lo: iyo: Ya:suwo: ta:ta:sa:ga: ha:na:sio:.

Sowo: kalu dasima:nigab a:no: wagama:iba?

Mak 12.18-27, Luk 20.27-40

²³ Sadusi kalu iliyo: tili asulakiyo:, sowo: kaluwo:
a:ma:la:yo: mada mo:dasima:ib a:la:asula:sen. A:la:fo:ko:lo:
o:g ho:lende a:namio: Sadusi kalu nolo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:
a:la:dabu ba:ba:, ²⁴ “Widan kalu, mo:luwo: Mo:sa:sa: ele
nimo:lo: sa:sa:li me a:ma:yo: a:la:sio:, So:lo: usamio: kalu
nowo: so:walo: mo:sa:la:li ka sowalega, kalu sowo: a:ma: ga
sa:ba:lo: a:no:, ene ao a:ma: dia:ib. A:la:ta:ga: kalu sowo:
a:ma: wiyo: mo:elema:ki, aowa: inga sa:ba:lo: a:no: ene
dia:sa:ga: so:wa wa:la:b sa:la:liab a:no:, ao sowo: a:ma:no:
doma:ib. Mo:sa:s eyo: a:la:saefa:. ²⁵ Niliyo: a:no: ko:lo:
da:feaki maloloma:nigo:l. Tamin amio: ao i dom a:la:fo:wo: ni
o:lia: sen. Ao wa:la:bo: gayo: di, ko:sega e so:wayo: mo:sa:la:li
ka sowo:. A:la:fo:ko:lo: ga sa:ba:lo: a:no: wa:la:ba: fa:sa: a:di.
²⁶ Elo: so:walo: mo:sa:la:li ka sowo:. Ao asol a:ma:yo: a:la:ka
dimido:. Ao i a:no: tambo a:la:dimida:i aneyo:, ao doma:
a:dia:sa:ga: sowo:. ²⁷ A:la:ta:ga: a:ma: fa:s amio:, ga sa:ba:lo:
a:no:lo: a:na sowo:. ²⁸ Kalu doma:la:fo: a:ma:yo: ga imilig
a:no:ko: dia:i ane. A:la:fo:ko:lo: kalu sowo:lo: a:ma:la: dasi
alifelab ho:len a:namio:, ga a:ma: indeyo: o:b doma:iba?”
Sadusi kalu iliyo: Ya:sumo: dehege kedakiyo: a:la:dabu
ba:ba:.

²⁹ Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Godeya: to sa:sa:lo:
o:lia:, Godeya: halaido: o:lia:yo: gio: mo:fanda asulo: ko:lo:,
giliyo: mada babale asula:sa:ga: ha:na:len. ³⁰ Kalu sowo:lo:
a:ma:la: dasi alifelab ho:len a:namio:, iyo: ga dian man o:lia:
kalu ha:nan man a:no:lia:yo: i amio: mo:doma:ib. Ko:sega iyo:
Hebenelo: ma:mula: kalu sab o:leo:ngo: doma:ib. ³¹⁻³² Sowu:
kalu ko:lo: a:ma:la: dasima:ib a:la:liki, Godeya:lo: to ko:lo:
gimo:lo: sio: a:no:, ge mo:agelo:wo:? To a:namio: a:la:sa:sa:lo:,
'Ablahama: Godeyo: Ne, Aisa:ga: Godeyo: Ne, a:la:ta:ga:
Ya:koba: Godeyo: Ne.' Gode e sowo: kalu a:ma:no:ma. E
kalu mela:no:lo: a:lab a:ma: Gode.” ³³ Kaluka:isale kegeo:
i a:ma:yo: Ya:suwa:lo: to widab a:no: da:dakiyo:, iyo: iligaki
molo asulo:.

Godeya: ele alano: o:ba:le a:la:li dabu ba:ba:

Mak 12.28-34, Luk 10.25-28

³⁴ Sadusi kalu iliyo: Ya:suwo: da:fe ba:dabikiyo:,
Ya:suwa:lo: to imo:lo: a:ma:la: sa:lab a:ma:yo:, iyo: towo:
mo:sama:ki kalifa: ko:lo:, Fa:lisi kalu iyo: a:no: da:da:sa:ga:yo:,

iliyo: Ya:sumo:wo: wa:ka dabu ba:ba:no: a:laki kegeo:
³⁵ Fa:lisi kalu nowo: elelo: doba:da:yo: asulo:wo: di ko:lo:,
 eyo: Ya:suwo: da:fe ba:dakiyo:, emo:wo: a:la: dehege
 dabu ba:ba:, ³⁶ “Widan kalu, Godeya: ele modo: difa: us
 a:namio:, ele imilig mada alandeyo: o:ba:le?” ³⁷ Ya:su eyo:
 a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Go:no:n Gode Alano: mada alan asulaki,
 go:no:n kufa: us o:lia:, go:no:n mama o:lia:, go:no:n asulo:
 o:lia:ma:yo: tambo Godemo:wo: ha:fo: disa:la:bi. ³⁸ Ele we
 mada alandeyo: o:m ko:lo:, ele nolo: tambo tinio: ko:lo:lab.
³⁹ A:la:ta:ga: ele andeb a:no:lo: imilo: ko:ngo: da:lab ko:lo: to
 a:no: we, Gio: go:no:n asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale
 nolo:lo: a:la:asulaki ha:fo:wo: disa:la:lubi. ⁴⁰ Ele a:la: a:no:,
 Mo:sa:sa:lo: ele difa: da:lab o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to
 wido: a:no:lia:ma: mo:wo: o:m ko:lo:, nolo: a:ma: go:lu alifa:
 ko:lo:lab.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

*Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: o:ba:le a:la:liki Ya:su eyo: Fa:lisi
 kalumo: dabu ba:ba:*

Mak 12.35-37, Luk 20.41-44

⁴¹ Fa:lisi kalu nolo: kegenelia:ga: a:labiki, Ya:su eyo:
 imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, ⁴² “Gililo: Godeya:lo: da:feyo:
 kalu a:la:do: sa:lab a:no:, giliyo: waga asulaya? E so:wa
 abeno:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki, iliyo:, “Da:ibida: inso:”
 a:la:sio:. ⁴³ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “A:la:go: amio:,
 Godeya: Mama eyo: Da:ibid emo: asulo:wo: dimiabikiyo:,
 Da:ibid eyo: Godeya:lo: da:feyo: kalu a:no: ko:lo: sa:laki
 a:la:sio:, ‘Ni Alanka:.’ Kalu a:no: Da:ibida: inso:lalega, Da:ibid
 eyo: ‘ni Kalu Alan’ a:la:bo: waga asulaki sio:wo:? Da:ibid eyo:
 a:la:sio:,”

⁴⁴ “‘Gode eyo: ni Alanbo:wo: a:la:sio:,”

“Ge ni dagi ililiba mesa:ni mena.

Niyo: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa: amio:,”

a:na o:sa:bi.”

⁴⁵ Da:ibid eyo: Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no:, ‘Alan nilo:wo:
 weka:’ a:la:sio: ko:lo:, giliyo: kalu a:no: Da:ibida: inso: a:la:do:
 sio:wo: mo:wo: ha:?” ⁴⁶ Ya:suwa:lo: dabu ba:dab a:no:, Fa:lisi
 kalu kegeo: tambowa:yo: a:ma:la: towo: mada mo:sa:ma:no:
 dowo:. O:g ho:len a:na a:la:ta:ga:yo:, iyo: tagilaki Ya:sumo:wo:
 wa:kabiyo: mo:dabu ba:ba:.

23

*Fa:lisi kalu o:lia: elelo: widan kalu o:lia:ma: man mogago:
 a:no: Ya:su eyo: kalaba sio:*

Mak 12.38,39, Luk 11.43,46, 20.45,46

¹ Ho: len a: namio: Ya: su eyo: kaluka: isale kegeo: o: lia: enedo: tili wida: sen kalu o: lia: mo: wo: towo: a: la: wido: .
² “Elelo: wida: sen kalu i o: lia: Fa: lisi kalu i o: lia: yo: Mo: sa: sa: mego: fo: ili dia: sa: ga:, Mo: sa: sa: ele a: no: ko: lo: wida: sen.
³ A: la: fo: ko: lo: giliyo: to ililo: widab a: no: tili da: da: sa: ga: kudu ha: na: lubi. Ko: sega nanog ililo: dimida: sen a: no: gio: kudu ha: na: so: bo. Mo: wo: iliyo: to mosowa: sa: laki, inido: to widab a: no: inino: mo: kudu ha: na: sen. ⁴ Iliyo: ele ko: li ko: lilo: wo: kaluka: isaleyo: kudu hamana: ki dia: takiyo:, hida: yo: alan a: no: imo: dimia: sen. Ko: sega kaluka: isaleya: hida: yo: dia: ha: na: no: a: no:, iliyo: mada mo: asuwa: ta: sen.
⁵ Ililo: nanog dimida: sen a: no: tambo, kaluka: isaleyo: bo: ba: ki dimido:. Kaluka: isale iliyo: i a: no: Godeya: no: lo: b a: la: asuluma: ki, iliyo: Godeya: towo: sa: sa: la: sa: ga: kam: bola: sa: ga: yo:, ini misa: amio: lo:, dagi amio: lo: sunu alifela: sen. A: la: ta: ga: kaluka: isale iliyo: i a: no: Godemo: lo: tolo: dulugu sa: la: no: lo: b a: la: bo: ba: kiyo:, iliyo: me sambowo: dia: sa: ga: inin helebeso: g ko: lo: migifa sunu alifelo: . ⁶ Iliyo: ma: no: alan ma: niki kegeakiyo:, iyo: kalu alando: sa: sena mesa: no: asulab. Godeya: lo: tolo: wida: sen ayamio: lo:, ilo: mesa: no: i fofodo: wo: ko: li nafale nowa mesa: no: asulab.
⁷ Kaluka: isaleya: yo: iyo: galilia: sa: ga: sagalakiyo:, widan kalu a: la: sama: ki, iyo: kegea: sen hen a: namio: ho: leno: tambo ha: na: sen.

⁸ “Ko: sega kalu noma: yo: ge ‘widan kalu’ a: la: sama: kiyo: dowo: so: bo. A: la: ba, mo: wo: widan kalu gililo: wo: imilise ko: lo: lab, a: la: ta: ga: gio: tambo gaole dowaki, imilo: ko: lo: lab.
⁹ A: la: ta: ga: henfelo: wiyo: giliyo: kalu imilig nowo: go: l a: la: bo: sa: la: so: bo. Mo: wo: gili go: ldeyo: imilig ko: lo: lab. E Gode Hebenelo: a: labo: o: m. ¹⁰ A: la: ta: ga: kalu noma: yo: ge wiyo: duludaki, misa: kalu a: la: sama: kiyo: dowo: so: bo. Mo: wo: ge misa: kaluwo: imilig ko: lo: lab. E Godeya: lo: Da: feyo: kaluwo: o: m. ¹¹ Gi usamio: misa: kalu a: lab a: ma: yo: gili nanogdo: dian kalu dowo: lubi. ¹² Kaluka: isale abeyo: enen wiyo: wabudab a: no:, Gode eyo: e ha: ga ta: fa: ib. Ko: sega kaluka: isale abeyo: enena: ma: la: yo: ha: g amilo: dowab a: no:, Gode eyo: ene wiyo: wabuluma: ki ta: fa: ib.”

Elelo: widan kalu o: lia: Fa: lisi kalu o: lia: mo: wo: towo: hagugu sio: .

Mak 12.40, Luk 11.39-52, 20.47

¹³⁻¹⁴ “Wai, elelo: widan kalu o: lia: Fa: lisi kalu o: lia: gilo: amio: hida: yo: wo: alan fa: la: doma: ib. To mosowa: lo: widan kalu gio: dinafaka: . Kaluka: isaleyo: Godeya: lo: bo: fo: mela: no:

man a:namilo: tina:no: tog a:no: gili kalita:lab. Ginino:lo: tog a:namio: mo:tinaki, kaluka:isale a:namilo: tiha:na:no: asulab a:no: togo: gili ka:la:lab.*

15 “Wai, elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. To mosowa:lo: widan kalu gio: dinafaka:. Gio: henfelo: amio:lo:, so:lu ho:n a:namio:lo: sia:likiyo:, kalu imilig nowo: gili tili wida:sen kalu fa:la:doma:ki, keda:li sia:sen. Gio: de hen a:ma: so:wa dowo: ko:lo:, kalu a:no: gili tili widan kalu fa:la:dowalikiyo:, elo: de hen a:ma: so:wa doma:ki ta:takiyo:, mogago: elo: dimidan a:ma:yo: mogago: gilo:wo: tiginila:ma:ib.

16 “Wai, giliyo: kaluka:isaleyo: tililia: ha:naki bo:fo:mela:no: asulab ko:sega, gio: siyo: ko:n kalu o:ngo: dowab. Giliyo: a:la:sa:lan, ‘Kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, Godeya: malilo: a a:no: ko:lo: da:fe sa:lalega, to elo: sa:lab a:no: halaido:lo:ma dowab. Ko:sega kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, go:l mole, Godeya: malilo: a amilo: da:lab a:no: ko:lo: da:fe sa:lalega, to elo: sa:lab a:no: halaido: dowab ko:lo: eyo: mada hendele dimidama:no: doma:ib.’ 17 Gio: asugdo:ma dowaki, siyo: ko:n kalu dowo:.

Godeya: siwa:l amio: kelego: halaido:le wilo:wo: o:b ko:lo: doma:iba? Go:l mole a:no: halaido:le wa:la:bo: o:doma:iba:le? Mo: Godeya: malilo: ayo: nafale wa:la:bo: o:doma:iba? Giliyo: a:la:asuluma. Godeya: malilo: a a:ma:yo: go:l a:namilo: da:lab a:no: Godeya: eno: a:la:liki fa:la:do alifa: ko:lo:, go:l a:no: halaido:wo: a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

18 A:la:ta:ga: giliyo: a:la:sa:lan, ‘Kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, Godemo:lo: so:mea:sen i fofodo: da:lab a:no: ko:lo: da:fe sa:lalega, to elo: sa:lab a:no: halaido:lo:ma dowab. Ko:sega kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, boba kelego: so:mea:sen i fofodo: wa:l a:namilo: da:lab a:no: ko:lo: da:fe sa:lalega, kalu a:ma:lo: to sa:lab a:no: halaido: dowab ko:lo:, eyo: mada hendele dimidama:no: doma:ib.’

19 Sio: ko:n kalu giliyo:, Godeya: siwa:l amio: kelego: halaido:le wilo:wo: o:b ko:lo: doma:iba? Godemo:lo: boba kelego: dimiab a:no: halaido:le wa:la:bo: o:doma:iba:le? Mo: Godemo:lo: so:mea:sen i fofodo: a:no: halaido:le wa:la:bo: doma:iba:le? Giliyo: a:la:asuluma. Godemo:lo: so:mea:sen i fofodo: a:ma:yo:, boba kelego: a:no: Godeya: eno: a:la:liki fa:la:do alifa: ko:lo:, bo:ba kelego: halaido:wo: a:na a:la:ta:ga:

* **23:13-14:** Asulo: kalu nolba:yo: ves usa we, to nolo: tamina sa:sa:lo: da:lab, a:la:asulo:. To a:no: we. Wai! Elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Mo:wo: giliyo: ga sa:ba:lo: i a:no: dikida:sa:ga:, a ililo:wo: afale dia:sen. A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: gio: nafa kalu a:la:bo:ba:ki, Godemo: dulugu sa:lakiyo:, towo: sambo sa:la:sen. A:la:fo:ko:lo: giliyo: wa:lo: mada mogago: dia:ib. **23:16:** Madi 15.14

fa:la:dowo:. ²⁰ A:la:fo:ko:lo: kalu noma:yo: ene towo: halale alitakiyo:, Godemo:lo: so:mea:sen i fofodo: a:no: da:feaki sa:lalega, kalu a:ma:yo: Godemo:lo: so:mea:sen i fofodo: a:no:lia:, boba kelego: wa:l amilo: da:lab a:no:lia: ko:lo: da:feaki sa:lab. ²¹ A:la:ta:ga: kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, Godeya: malilo: a a:no: da:fe sa:lalega, kalu a:ma:yo: Godeya: malilo: a a:no:lia:, Gode malilo: ayamilo: dowa:sen a:no:lia: ko:lo: da:feaki sa:lab. ²² A:la:ta:ga: kalu abeyo: ene towo: halale alitakiyo:, Hebene hen a:no: ko:lo: da:fe sa:lalega, kalu a:ma:yo: Godelo: sa:sen i fofodo: a:no:lia:, Gode i fofodo: a:namilo: sab a:no:lia:yo: ko:lo: da:feaki sa:lab.

²³ “Wai, elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. To mosowa:lo: widan kalu gio: dinafaka:. Mo:wo: giliyo: egelo: amio: siabulu fo:g o:lia: i fo:s galin nol o:lia:yo: kililia:sa:ga:yo:, molela:su diab a:no: do:la:fo: aloba:da:sa:ga:, heb imilise nowo: Godeya: enebo: dimian. Ko:sega Godeya: ele amio: wa:la:b to a:no: giliyo: mo:kudu ha:naki, ka ta:ta:sen. Ele difa: amilo: wa:la:b to da:labo: we, digalo: aloba:dan mano:, nofolan mano:, a:la:ta:ga: Gode amilo: tilida:dan mano: o:m. Giliyo: ele saefa: galin nolo:lo: mo:ga:lilaki, wa:la:b man a:no: ko:lo: mada dimida:lubi. ²⁴ Giliyo: kaluka:isaleyo: tililia: ha:naki bo:fo:mela:no: asulab ko:sega, gio: siyo: ko:n kalu o:ngo: dowab. Ho:n nakiyo:, kiso ha:lula:su nowo: usa ba:dab amio:, giliyo: dinafa dila:sen. Ko:sega no: ka:mol alan ho:n us amilo: da:lab a:no:, giliyo: tambo ka gamuga:ta:sen.

²⁵ “Wai, elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. To mosowa:lo: widan kalu gio: dinafaka:. Mo:wo: giliyo: kab o:lia: disi o:lia:yo: ha:la:yo: dinafa to:go:da:sen ko:sega, us a:namio: man mogago:wo: wa:lifo: ko:lo:lab. Man mogago: dimidan a:no: we, go:no:na:ma:la:yo: sagalakiyo:, kelego: noma:lo:wo: asu sa:la:la:lowan. ²⁶ Fa:lisi gio: sio: ko:n kalu dowab. Kab ha:la:yo: nafa fa:la:doma:kiyo:, giliyo: tamin amio: kab usami ko:le to:go:da:bi.

²⁷ “Wai, elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Madali tolo: sa:lan kalu gio: dinafaka:. Giliyo: kalu daido: ha:la: amio: dinafa momada:sen, ko:sega usamio: sowo: ki o:lia: do:mo: heseyo: o:lia:yo: wa:lifo:lab. Gio: o:leo:ngo: ko:lo:lab. ²⁸ Kalu nolba:yo: gi do:mo: ba:dakiyo:, ge digalo: kalu a:la:asuluma:ib. Ko:sega gili asulo: usamio: dikidan man o:lia: ele o:go:san man o:lia:yo: wa:lifo:lab.

29 “Wai, elelo: widan kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. To mosowa:lo: widan kalu gio: dinafaka:. Giliyo: dinali sa:lan kalu sowo:lo: daido: wa:l a:namio: ayo: nafale dialitaki, digalo: kalu sowo:lo: daido: a:no:lo: nafale momade alita:sen. 30 Giliyo: towo: a:la:sa:la:sen, ‘Nio: ni ma:mu ima: ho:len a:na elen kibo:bowo:, nio: i o:lia: dowakiyo:, dinali sa:lan kaluwo: mada mo:sana somo:lo.’ 31 To wema:yo: ginina:ma:la:yo: a:la:widab. Gio: dinali sa:lan kalulo: sana sowa:sen i a:ma: so:wayo: gika: a:la:widakigab. 32 A:la:go:ko:lo: gio: ha:na:sa:ga:, sana sowa:sen man gi ma:mu ima:lo: mo:mo:da dimido: a:no:, giliyo: ilili alifa:niki hamana.

33 “Gio: sowa: mogago:, kisa:wa:la: inso: o:ngo: dowab. Gode eyo: gio: mo:walila:sa:ga:, de hena hamana a:la:sa:ma:ib ko:lo:, giliyo: a:no: waga begelema:iba? 34 A:la:fo:ko:lo: gio: dabuma! Niyo: dinali sa:lan kaluwo:lo:, asulo: nafalo: di kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: elelo: widan kalu o:lia:yo: gilo:wa iliga:to:l. Ko:sega giliyo: kalu i a:no: nolo: sana sowaki, i malana alumia:ib. Nolo: Godeya: tolo: wida:sen a us a:na yame tandema:ib. A:la:ta:ga: nolo: amisa:n nowa nowa a:la: o:lusa:nda:i ha:na:ib. 35 A:la:go:ko:lo: henfelo: we ho:gi dimido: a:na a:la:ta:ga:lo: mio: a:namio:, digalo: kalu ko:lo: ililo: yasala:likilo: ho:bo: tulo: a:ma: wa:lo: tambo gili dia:ib. A:iboldo: sana sowo: a:na a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, Belekia so:wa Sekalaya elo: sana sowab a:na edakiyo:†, wa:lo: tambo gi dia:ib. Giliyo: bobalo: so:mea:no: u dibido: a:no: nol a:la:ta:ga: Godeya: malilo: ayo: nol a:lo: us a:namio: Sekalaya e a:na sana sowo:. 36 Niyo: to we hendele gimo: sa:ma:nigo:l. Man mogago:wa: wa:l dimea:no: a:no: tambo, kaluka:isale o:gdo: sab wema: dia:ib.”

Ya:su eyo: Ya:lusalemo: ba:da:ga: nofolo:

Luk 13.34,35

37 Ya:su eyo: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:. “Ha:iyo: Ya:lusalem, Ya:lusalem. Giliyo: dinali sa:lan kaluwo: sana sowa:sen. A:la:ta:ga: Godeya: tolo: dia:ya:lab kalu i a:no:lo: uwa: agoda:sa:ga: sana sowa:sen. Gogonowa:lo: inso:wo: ene a:fula: ha:g amilo: kegenelia:ga: galalan o:leaumbo:, niyo: Ya:lusalem kaluka:isale gio: a:la:kegenelia:ga: galama:no: a:la: asula:len ko:sega, gio: nemo:wo: a:la:dimidama:kiyo: mo:asulo:. 38 Bo:ba! Godeya: ene ayo: gi dagiya dia:ta:ga: ta:fo:gane, ko:sega o:go: a a:no: awafi elena ba:ba:. 39 Niyo:

23:31: Ilig 7.52   23:33: Madi 3.7, 12.34, Luk 3.7   23:35: Mo:mo: 4.8, 2Sto 24.20-21   † 23:35: Yu kaluka:isaleya: Baibo:l amio:, tamin amio: A:ibola: malolo: to a:no: ko:lo: sa:sa:lo: da:lab. Bugo: a:no: edakiyo:, Sekalayaya: malolo: to sa:sa:lo: da:lab.   23:38: 1Kin 9.7-8, Jer 22.5   23:39: Song 118.26

gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gio: ne misio: wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib. Ko:sega giliyo: towo: a:la:sa:lalikiyo:, ‘Kalu we, Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l’ to a:no: sa:lalikiyo:, ho:len a:nami o:isa, ne wa:ka ba:ba:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

24

Godeya: malilo: ayo: mogaima:ib a:la:sio:

Mak 13.1,2, Luk 21.5,6

¹ Ya:su e Godeya: malilo: a a:no: ta:ta:ga: ha:nab amio:, enedo: tili wida:sen kaluwo: elo:wa ya:ga:, Godeya: malilo: ayamilo: a nafale ko:li ko:lilo: a:no: e bo:ba:ki da:feyo:.
² Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: a di a:no: tambo ba:ba:ya:le? Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gililo: o:gdo: ba:dab we, tif amio: a we tambo bidi ha:naki, u noma: wa:l amilo: dinafa a:lab we aumbo:, mada mo:da:lana ba:ba:ib.”

Hida:yo: ko:li ko:lilo: fa:la:doma:ib

Mak 13.3-13, Luk 21.7-19

³ Ya:suwo: O:lif misio:wa sen amio:, enedo: tili wida:sen kaluwo: egelese elo:wa fa:la:dowakiyo:, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: sa:lab we ho:lenu: iga:sa fa:la:doma:iba? Ge nilo: amio: fa:la:doma:nigabo:lo:b a:la:do: asuluma:no:wo:, niliyo: waga ele ba:ba:no:wo:? A:la:ta:ga: ta:i mio: ho:len we elema:nigabo:lo:b a:la:do: asuluma:no:wo:, niliyo: waga ele ba:ba:no:wo:?”

⁴ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Madali tolo: sa:lan kaluwa:yo: gio: dikidabena:ki, giliyo: to sa:labo: dinafa alobana ba:da:bi. ⁵ Mo:wo: kalu modo:wo: ne wiya a:la:ta:ga: ya:siakiyo:, ‘Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: neka:’ a:la:sa:ma:ib. A:la:ta:ga: iliyo: kaluka:isale modo:wo: a:la: dikili sa:lakiyo:, hala tililia: ha:na:ib. ⁶ Henfelo: wenamio: bubo:wo: fa:la:dowalikiyo:lo:, bubaka: a:la:do: sio:wo: fowo: da:dalikiyo:lo:, gio: kele asulakiyo: tagila:so:bo. Mo:wo: dimido: we tamina fa:la:doma:ib, ko:sega elema:no:wo: semo:fa:la:dowo:. ⁷ Henfelo: wenamio: hen alan no o:lia: hen alan no o:lia:yo: gis diaki bubo:wo: alan fa:la:dowa:i ha:na:ib. A:la:ta:ga: misa: kalu no o:lia: no o:lia:yo: babuma:ib. Hen nol amio: hiniyo: alan tima:ib a:la:ta:ga: hen nol amio: egele:wo: mo:fa:la:ndaliki, kaluka:isaleyo: maiyo:wo: alan doma:ib. ⁸ Hida:yo: a:no: fa:la:dowalikiyo:, gaya:lo: so:wa sa:la:lia:nikilo: nagalo: tamin amilo: mo:mo:da ba:dan au fa:la:doma:ib.

⁹ “Kalu nolba:yo: gio: teledowaki ta:lia:sa:ga:yo:, yamelaki sana soma:ib. Gio: ni wiyo: ta:lisab ko:lo:

kaluka:isale tambowa:yo: gimo:wo: kulufa:yo:wo: alan doma:ib. ¹⁰ A:la:ta:ga: ho:len a:namio: kaluka:isale ne amilo: tilidabu a:no: modo:wo: ta:ta:sa:ga: ha:na:ib. Iliyo: egelebo: mo:bea:sa:ga:yo:, nolo: teledowaki gis kaluwa: dagiya dia:fa:ib. ¹¹ Madalilo: dinali sa:lan kaluwo: ya:siakiyo:, iliyo: kaluka:isale modo:wo: dikidaki, hala tililia: ha:na:ib. ¹² Henfelo: wiyo: man mogago:wo: mada alan fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isale nol o:lia:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: ti ha:na:ib. ¹³ Ko:sega kalu abeyo: hida:yo: a:namio: halaido: dofo:ko: ha:na:la:ga: eleya edalega, Gode eyo: e asuwa:takiyo: a:ma:la: gasilia:ib. ¹⁴ Kaluka:isaleyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:ma: to nafa a:no: dabuma:kiyo:, to a:no: henfelo: amio: tambo wida:li ha:na:ib. A:la:ta:ga: a:ma: fa:s amio:, ta:i mio: ho:len we ko:lo: elema:no:wo: a:na fa:la:doma:ib.”

Kelego: mogago:leyo: fa:la:doma:nigab

Mak 13.14-23, Luk 21.20-24

¹⁵⁻¹⁶ “Tamin amilo: dinali sa:lan kalu Da:niol elo: sio: a:no: giliyo: fa:la:dowaliki ba:ba:ib. Godeya: malilo: ayamio:, kelego: mogago:le nowo: a:na fa:la:dowaliki, ayo: mo:mesa:no: doma:ib ko:lo:, a a:no: o:ngo:malo:ngo: dowaki gab. Giliyo: to we agelakiyo:, dinafa asula:bi. Gio: kelego: a:no: ba:dalikiyo:, Yudia hen amilo: sen kaluka:isale a:no: tambo, gio: misio: doba:da: dalalelia:ga: ha:na:bi. ¹⁷ Kalu ene a wa:l amilo: sen a:no: tina:sa:ga:yo:, a:ma:la: a usamio: kelego:wo: dia:ni ha:na:so:bo. ¹⁸ A:la:ta:ga: kalu egelo: amilo: elen a:no:, ene helebeso:g sambo ayamilo: da:lab a:no: e a:ma:la:yo: dia:ni ha:na:so:bo. ¹⁹ Wai, ho:len a:namio: ka:isale so:walo: alela:sen o:lia: so:wamo:lo: bolo: mea:lab ka:isale a:no:lia:yo: mada halaido: doma:ib. ²⁰ Gilo: dalalema:no: ho:len a:no:, ta:n ho:len a:namiya:le, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namiya:le fa:la:dowabena:ki, Godemo: dulugu sa:la:lubi. ²¹ Mo:wo: o:g ho:len a:namio: hida:yo:wo: mada alan badio: fa:la:doma:nigab. Henfelo: we ho:gi mo:mo:do:wa a:la:ta:ga:lo: mio: a:namio:, hida:yo: wengo:wo: mo:fa:la:dowa:i mio:. A:la:ta:ga: tifamio:lo: hida:yo: wengo:wo: wa:kabiyo: mo:fa:la:doma:ib. ²² Hida:yo: ho:len a:no: Gode eyo: mo:abolda:la: kibo:bowo:, kaluka:isaleyo: mo:gasiliaki, tambo yasalemabe. Ko:sega Gode eyo: kaluka:isale enedo: da:fe alifa: a:no: asulakiyo:, hida:yo: ho:len a:no: abolda:su doma:ki ta:fa:ib. ²³ Ho:len a:namio: kalu noma:yo: gimo: sa:lakiyo:, ‘Gio: bo:ba! Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: wena sab’ a:la:ta:ga: kalu noma: sa:lakiyo:,

24:11: Madi 24.5,24, 1Yo:n 4.1

24:13: Madi 10.22

24:14: Madi 28.19

24:15-16: Dan 9.27, 11.31, 12.11

24:17: Luk 17.31

24:21: Dan 12.1

24:23: Madi 24.5

'Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: honona sab' a:la:sa:lalega, giliyo: to a:no: tilida:da:so:bo. ²⁴ Mo:wo: ho:len a:namio:, madali Keliso o:lia: madalilo: dinali sa:lan kaluwo: modo: ko:lo: fa:la:dowakiyo:, molo ha:na:no: alandeyo: ko:li ko:lilo:wo: dimidama:ib. Iliyo: Godeya:lo: da:fe alifa: kaluka:isale a:no: ko:lo: dikilima:no:laki auma:ib ko:sega iliyo: mo:ililima:ib. ²⁵ Asuluma! Niyo: dimido: we o:fa:la:doma:nigabiki, to we gimo:wo: hagugu so:lo:l. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: iliyo: gimo: sa:lakiyo:, 'Keliso e kalaleli hena a:laka.' a:la:sa:lalega, gio: a:namio: ha:na:so:bo. A:la:ta:ga: ili sa:lakiyo:, 'Keliso e a us wena sab,' a:la:sa:lalega, gio: to ililo: sa:lab a:no: tilida:da:so:bo. ²⁷ Mo:wo: ofdo: yan doba:da: a:la:ta:ga: ofdo: tinan doba:da: a:namilo: wabelego: tililakilo: ho:lea:tan o:leaumbo:, Kalule Dowo: ko:lo: mia:nigab a:no: o:leo:ngo: fa:la:doma:ib. ²⁸ Giyo: o:ba: salageyo: akina hega:lana ba:dalikiyo:, us a:namio: no: heseyo: nowo: a:na da:laliki auma:ib a:la:asula:bi."

Kalule Dowo:wo: mia:ib

Mak 13.24-27, Luk 21.25-28

²⁹ "Ko:sega ho:len a:namio:, hida:yo: a:no: fa:la:dowa:sa:ga: edalikiyo:",

"Ofo: sololiakiyo:",

ele hego: mo:doma:ib.

Tamin akin amilo: a:no: dogaselia: tina:ib, a:la:ta:ga:

Akin amilo: halaido:lo: a:lab kelego: a:no: ida:li al-ifelema:ib.'

³⁰ A:la:do: dimidab ho:len a:namio:, Kalule Dowo: e ko:lo: ele ba:ba:no:wo: akina fa:la:dowaliki ba:ba:ib ko:lo:, henfelo: kaluka:isaleyo: tambo nofolaki ya:lima:ib. A:la:ta:ga: Kalule Dowo:wo: ene halaido: o:lia: ho:len fo:fo:lesodo: alan o:lia: kola: wa:la fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isaleya:yo: ini siya: ba:ba:ib. ³¹ A:la:ta:ga: olo buluwo: folalikiyo:, eyo: ene ma:mula: kaluwo: henfelo: we tambo, ofdo: fa:la:dowan do:wa a:la:ta:ga: ofdo: tinana iliga:felema:ib. Iyo: ha:nakiyo:, Godeya:lo: da:fe alifelo: kaluka:isale a:no: tambo kegenema:ib."

Alona: iya bale sio:

Mak 13.28-31, Luk 21.29-33

³² "Gio: asulo:wo: alona: iya dia:bi. Alona: i amio: musugo: fa:la:dota:ga: fo:so: imolo: dowalikiyo:, imo ho:lenu: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:la:asula:sen. ³³ A:la:do: gan o:leaumbo:, nilo: tambolo: so:lo:l a:no: hendele fa:la:dowaliki

24:24: Lo 13.1-3, 2Tes 2.8-9, Kala 13.13-14   **24:26:** Luk 17.23-24   **24:27:** Madi 24.37-39   **24:28:** Luk 17.37   **24:29:** Ais 13.10, 34.4, Ese 32.7, Joel 2.10,31, 2Bid 3.10, Kala 6.12-13   **24:30:** Dan 7.13, Sek 12.10, Kala 1.7   **24:31:** 1Kol 15.52, 1Tes 4.16

ba:dakiyo:, giliyo: e ko:na:ma fa:la:doma:niki, toga: meya kagayab a:la:asuluma:ib. ³⁴ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale o:gdo: sab we semo:sowo: o:elenka, nilo: tambolo: so:lo:l a:no: hendele fa:la:doma:nigab. ³⁵ Henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: kelege doma:ib, ko:sega ni towo: mada mo:kelegema:ib.”

Ya:sulo: fa:la:doma:no: ho:lenu: nio: mo:asulo:

Mak 13.32-37, Luk 17.26-30,34-36

³⁶ “Nilo: so:lo:l a:no: ko:lo: fa:la:doma:no:wo:, ho:len o:lia: ofa:si o:lia:yo: kaluka:isaleyo: tambowa:yo: mo:asulo: ko:lo:lab. Ma:mula: kalu Hebenelo: a:labo:lo:, Godeya: So:wayo:lo: ho:len a:no: mo:asulo: ko:sega, Do Godeya: ina:li asulufo:lab. ³⁷ Noa ho:len amilo: dimida:len o:leaumbo:, Kalule Dowo:lo: fa:la:doma:nigab ho:len a:namio:lo: a:la:ka dimidama:ib. ³⁸ Noa ho:len amio: ho:n dia:yo: o:semo: mio: amio:, kaluka:isaleyo: ma:no: na:liki, ho:no: na:liki, gayo: dia:liki, inso:mo:wo: gayo: tili alita:liki aneyo:, Noayo: ho:n ko:suwa tinab amio:lo:, iliyo: a:la:ka dimida:li ha:na:len. ³⁹ Kaluka:isale iliyo: fa:la:doma:nigab a:no: mo:asulufo:liki elena, ho:n galusana yakiyo:, i a:no: tambo yasa danela: A:la:do: dimido: o:leaumbo:, Kalule Dowo: elo: fa:la:dowab a:namio:lo: a:la:ka dimidama:nigab. ⁴⁰ Ho:len a:namio:, kalu a:la: nowo: egelo:wa elena, nowo: diaki, nowo: ka ta:fa:ib. ⁴¹ Ga a:la: nowo: ida:ni ma:n besea:lenu, nowo: diaki, nowo: ka ta:fa:ib.

⁴² “A:la:fo:ko:lo: gili Kalu Alando: mia:no: ho:len a:no: mo:asulo: ko:lo:, giliyo: yasi siliki bo:fo:lubi. ⁴³ Ko:sega gio: to we asuluma. Alo: biso: a:ma:yo: afalo: dian kalu mia:no:wo: ofa:siyo: asulo: kibo:bowo:, e sikaga siliki bo:fo:len ko:lo:, afalo: dian eyo: a a:no: bidila:sa:ga: usa timana:kiyo: mo:ta:fabu. ⁴⁴ A:la:fo:ko:lo: gio:lo: mada dimidalia:sa:ga: yasi dowa:lubi. Mo:wo: Kalule Dowo:wo: gilido: e mo:mia:ib a:la:do: asulufo:len ho:len a:nami mia:ib.”

Nanogdo: dian kalu a:la:ya bale sio:

Luk 12.41-48

⁴⁵ “Nanogdo: dian kalu nafa a:no: niyo: gimo: walama:nigo:l. E asulo:wo: nafa diaki, ene misa: kaluwa:lo: to sa:lab a:no: tilida:da:sa:ga: dimida:sen. Misa: kalu a:ma:yo: kalu o:leo:ngo:wo: da:fealikiyo:, nanogdo: dian kalu a:ma:yo: nanogdo: dian kalu nolo: bo:fo:liki, ho:lende amio: ma:no:wo: imo:wo: sa:ga:sen. ⁴⁶ Misa: kaluwo: a:ma:la: yaki ba:ba: amio:, ene nanogdo: dian kalu a:no: ko:lo:

nanogo: nafale a:la: dia:lana ba:dalikiyo: emo:wo: sagale alifa:ib. ⁴⁷ Niyo: gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Misa: kalu eyo: ene kelego: a:no: tambo bo:fo:melea:ki, nanogdo: dian kalu a:no:ko: da:fe alifa:ib. ⁴⁸⁻⁴⁹ Ko:sega nanogdo: dian kalu nowo: mogago:lalega, eyo: ‘Ni misa: kaluwo: bo:ebo: mo:mia:nigab’ a:la:asulakiyo:, nanogdo: dian kalu nolo: e yame tandeaki a:la:ta:ga: e ma:no: o:lia: ho:n o:lia:yo: no:nola:sen kalu o:lia: siliki ma:ib. ⁵⁰⁻⁵¹ A:la:galikiyo: misa: kalulo: a:ma:la: mia:nigab a:no:, nanogdo: dian kalu e ho:lenu: mo:dimidalia:ga: elena a:la:ta:ga: ofa:siyo:lo: e mo:asulo: elen a:nami, misa: kaluwo: a:na mia:ib. A:la:ta:ga: misa: kalu eyo: ene nanogdo: dian kalu a:no: alan falasilakiyo:, madali tolo: sa:lan kalu a:no:lia: mesea:ki ta:fa:ib. Hen a:namio: iyo: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mesa:ib.”

25

Ga bolo: do:la:fo:wa bale sio:

¹ Ya:su eyo: bale sa:lakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: walama:nikiyo:, niyo: ga bolo: do:la:fo: a:no: ko:lo: bale sa:ma:nigo:l. Iliyo: ini nafayo: do:lia:sa:ga:, kalu so:wa galo: tili alifa:no:lo: yab a:no: galima:ni ane. ² Ga bolo: bila:fo: nolo: asugdo:ma ka:isale, a:la:ta:ga: ga bolo: bila:fo: nolo: asulo:lo: di nafa ka:isale. ³ Asugdo:ma ga bila:fo: a:ma:yo: nafa moso ko: diaki, wa ho:no: mo:dia:gane. ⁴ Ko:sega asulo:lo: di ka:isale iliyo: nafayo: diaki, wa ho:n nowo:lo: wasuliaki a:la:ta:ga: inin o:lia: dia:gane. ⁵ Kalu so:wa galo: dia:no: a:no: bo:ebo: mo:mio: dowabikiyo:, ga bolo: do:la:fo: a:no: tambo mida:iyaki alima:no: dowo:. ⁶ Ko:sega iyo: alifo:labikiyo:, nulu us a:namio: ho:ido: nowo: a:na fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, ‘Kalu so:wa galo: tili alifa:no:wo: e o:go: mio:ka! E galima:ni handalota:ga: meno.’ ⁷ A:la:gabiki ga bolo: i a:no: tambo dasila:sa:ga:, nafa inido:wo: dinafa kedo:. ⁸ Asugdo:ma ka:isale a:ma:yo: asulo:lo: di i o:mo:wo: a:la:sio:, ‘Giliyo: wa ho:n nolo: nilo: dimena. Nili wa ho:no: kedetaki, ho:lenu: dalifa:nigab,’ a:la:sio:. ⁹ Ko:sega asugdo: di a:ma:yo: a:ma:la: sa:laki a:la:sio:, ‘Nililo: a:no:ko: negele ka guma:no:wo: mo:ililo: ko:lo:, gio: a:ma:la: ha:na:ga: wa ho:n o:lo: dia:sendo: a:na a:kililia:ni hamana,’ a:la:sio:. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: iyo: wa ho:n a:no: o:kililia:no: a:la:ta:ga: ha:na:labikiyo:, galo: same kalu a:no: mio: ko:lo:, e o:lia: dimidalia:ga: elen ka:isale i o:lia:yo: ma:no: ma:niki a usa tina:sa:ga:yo:, togo: uludu alifa:. ¹¹ Tif amio: ga bolo: nol i a:no: ya:ga: fa:la:dowakiyo: a:la:sio:,

'Kalu Alan, Kalu Alan togo: nilo: kolama.' ¹² Ko:sega eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, 'Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Ne gio: mo:asulo:.' ¹³ A:la:fo:ko:lo: gio: Kalu Alando: fa:la:doma:nigab ho:len o:lia: ofa:si o:lia:yo: mo:asulo: ko:lo:, giliyo: yasi dofo:liki, dinafa bo:fo:melea." Ya:su eyo: a:la:wido:

Molelo: bo:fo:lowan kaluwa bale sio:

Luk 19.11-27

¹⁴ Ya:su eyo: wa:ka bale sa:lakiyo: a:la:sio:, "Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: walama:nikiyo:, niyo: bale sa:ma:nigo:l. Kalu nowo: hen ko:na: nowa sia:mela:no: ha:na:nikiyo:, ene nanogdo: dian kaluwo: ho:le kegea:sa:ga:, e ko:na: hen nowa sab a:namio: ene kelego: a:no: iliyo: bo:fo:melea:ki, imo: dia:ta:i ane. ¹⁵ Kalu a:ma:yo: nanogdo: dian kaluwa: asulo:wo: da:fe ba:da:sa:ga:, ina:li ina:li a:la:do: ililo: au aloba:da:i ane. Kalu nowo:mbo:wo: moleyo: daosen bila:fo: ko:lo: dimi. Kalu nowo:mbo:wo: moleyo: daosen a:la: ko:lo: dimi. A:la:ta:ga: kalu nowo:mbo:wo: moleyo: daosen imilig ko:lo: dimi. A:la:dimida:sa:ga:yo: e ha:na:ni ane. ¹⁶ Kalu mole daosen bila:fo:lo: di a:ma:yo: o:g ho:len a:naka dia:ha:na:ga:yo:, mole a:ma:yo: nanogo: dimido: kolo:, mole daoseno: bila:fo: nowo: a:di. ¹⁷ A:la:ta:ga: kalu daosen a:la:lo: di a:ma:yo:lo: a:la:ka dimido: kolo:, eyo:lo: daosen a:la: nowo: wa:ka a:di. ¹⁸ Ko:sega kalu daosen imiligdo: di a:ma:yo: mole a:no: dia:ha:na:sa:ga:yo:, ene misa: kaluwa: mole a:no: heno: daida:sa:ga: wo:no:le difa:

¹⁹ "A:la:fo:ko:lo: ho:len modo:wo: a:la:ga:yo:, misa: kaluwo: a:ma:la: ya:ga:, ene nanogdo: dian kalu i o:lia: siliki, mole imo:lo: dimi a:no: nanogo: waga dimido:wa:le a:la:liki di nafa alobana kedo:. ²⁰ Kalu daoseno: bila:fo:lo: di a:no:, mole daoseno: bila:fo: nowo: elo: a:di a:no:lia: dia:ga:, misa: kalulo:wa yakiyo: a:la:sio:, 'Kalu alan, giyo: nemo:wo: daosen bila:fo: dimi ko:lo:, niyo: daosen bila:fo: nowo: a:fa:la:do alifa: a:no:lo: we.' ²¹ A:la:sa:labiki ene misa: kalu a:ma:yo: emo:wo: a:la:sio:, 'Ge nanogdo: dian kalu mada nafa ko:lo:, nilo: to sa:labo: giyo: kudu ha:naki dimida:sen. Giyo: kelego: a:la:sayo: dinafa tili doma:no:lo:biki, niyo: kelego: modo:wo: gi bo:fo:melea:ki ta:fa:no:. A:la:fo:ko:lo: gelo: ne o:lia: sagalema:ni mena.'

²² "A:la:gabiki kalu daosen a:la:lo: di a:ma:yo:lo: dia:ya:ga: kagayakiyo: a:la:sio:, 'Misa: kalu gio: nemo:wo: mole daosen a:la: dimi ko:lo:, niyo: daosen a:la: nowo: a:fa:la:do alifa: a:no:lo: we,' a:la:sio:. ²³ Ene misa: kalu a:ma:yo: emo:wo: a:la:sio:, 'Ge nanogdo: dian kalu mada nafa ko:lo:, nilo:

to sa:labo: giyo: kudu ha:naki dimida:sen. Giyo: kelego: a:la:se a:no: dinafa tili doma:no:lo:biki, niyo: kelego: modo: nolo: gi bo:fo:melea:ki ta:fa:no:. A:la:fo:ko:lo: gelo: ne o:lia: sagalema:ni mena.'

²⁴ "A:la:ta:ga: kalu daosen imiligdo: di a:no:lo: ya:ga: ka: gayaki a:la:sio:, 'Misa: kalu, ge mada halaido: kalu a:la:asulo: Eyo: gilo: mo:gelo: a:namio: hendeyo: ge dia:sen. Fowo: gilo: mo:fifo: a:namio:, ge tia:sen. ²⁵ A:la:fo:ko:lo: ne mada tagilaki, mole daosen gilo: a:no: hena wo:no:le difa:. O:go: mole go:no:ndo: a:no:ko: a:dia:mio:wo: we.'

²⁶ "A:la:sa:labiki ene misa: kalu a:ma:yo: emo:wo: a:la:sio:, 'Ge bo:sulo: kalu. Nanogdo: dian kalu mogago:wo: ge. Giyo: a:la:asulo:, eyo: nilo: mo:gelo: a:namio: hendeyo: ne dia:sen. A:la:ta:ga: fowo: nilo: mo:fifo: a:namio:, ne tia:sen.

²⁷ A:la:gasen ko:lo:, mole wema:yo: nanogo: ba:ng amio: dimidiliki, mole nolo:lo: a:fa:la:doma:kilo: mo:difa:yo: wangabi go:wo:? Giyo: a:la:bo: dimido: kibo:bowo:, mole we o:lia: mole nol o:lia:yo: a:dimo:lo.

²⁸ A:la:fo:ko:lo: giliyo: mole daosen imilig kalu wema:lo: ta:lisab a:no: asula:sa:ga:, kalu daosen do:la:fo:lo: da:lab o:mo: dimiaki, elo:wa gasalifoma.

²⁹ Mo:wo: kalu abeyo: asulo:wo: hebo: dowalega, emo:wo: asulo: nolo: a:dikudu alifa:ib ko:lo:, e asulo:wo: alande doma:ib. Ko:sega kalu abeyo: asugdo:ma dowab a:no:, asulo: ha:lu e amilo: delen a:no:, tambo a:ma:la: dila:ma:ib.

³⁰ A:la:go:ko:lo: nanogdo: mo:dimidama:no: dowo: kalu we ha:la: amilo: sololi a:lab a:na sandifoma. Hen a:namio: eyo: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mesa:ib.'"

Kalule Dowo: eyo: kaluka:isaleyo: aloba:ma:ib

³¹ "Kalule Dowo: e yakiyo:, ene halaido: fo:fo:lesodo: o:lia: ene ma:mula: kalu o:lia: tambo ya:sa:ga:yo:, misa: kalu alando: mesa:no: fofodo: nafale enedo: a:na siliki bo:fo:mela:ib. ³² E a:na silikiyo:, henfelo: kaluka:isaleyo: tambo e siwa:la kegenema:ib. A:la:ta:ga: bo:fo:lowan kaluwa:lo: sibi o:lia: goudi o:lia: ko:lo: aloba:dan o:leaumbo:, eyo: kaluka:isale a:no: tambo aloba:dakiyo:, nolo: nodowa, nolo: nodowa a:la: ta:fa:ib. ³³ Eyo: a:la:dimidakiyo:, sibi a:no: ene dagi ililiba ta:fa:ib. Ko:sega goudi a:no: ene dagi fo:fo:doloba ta:fa:ib.

³⁴ "A:la:dimida:sa:ga:yo: Misa: Kalu Alan a:ma:yo: dagi ililib amilo: a:lab imo:wo: a:la:sa:ma:ib, 'Ni Dowo:lo: sagalema:kilo: ilili alifa:, gio: mena. Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: gio: dia:ni mena. Henfelo: we ho:gi dimidakiyo:, gio: dabun a:no: dima:ki, Gode eyo: tamina

dimidalia:ga: difa:.³⁵ Mo:wo: ne maiyo: elen amio:, giliyo: nemo:wo: ma:no: dimiale. Ne ho:n maiyo: elen amio:, gio: ho:no: wasu meale. Ne mageso: mio: amio:, giliyo: ne sagala:liki tilidowale.³⁶ Ne helebeso:g do:ma elen amio:, giliyo: helebeso:go: kalitale. Ne walaf elen amio:, giliyo: ne asuwa:tale. Ne dibolo aya sen amio:, gio: ne ba:ba:yale.’³⁷ Misa: Kalu eyo: a:la:sa:labiki, digalo: kaluka:isale iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sa:ma:ib, ‘Kalu Alan niliyo: ge maiyo: sabikiyo:, ma:no:wo: iga:sa dimiyo:lowa:le? Ge ho:n maiyo: sabikiyo:, ho:no: iga:sa wasu meo:lowa:le?’³⁸ A:la:ta:ga: ge mageso: yab amio: niliyo: ge iga:sa tilidowo:wa:le? Ge helebeso:g do:ma elen amio:, niliyo: helebeso:go: o:ba kalito:lowa:le?’³⁹ A:la:ta:ga: ge walaf delen amio:, o: ge dibolo aya sen amio:, niliyo: o:ba ba:ba:yo:lowa:le?’⁴⁰ Iliyo: a:la:dabu ba:dabiki, Misa: Kalu Alan a:ma:yo: imo:wo: a:la:sa:ma:ib, ‘Niyo: gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Wilo:ma kaluka:isale i we ni nao i ko:lo:, gililo: imo:lo: asufa: a:no: nemo: asuwa:tale.’

⁴¹ “A:la:ta:ga: Misa: Kalu eyo: kaluka:isale ene dagi fo:fo:dolo: amilo: a:lab imo:wo: a:la:sa:ma:ib, ‘Godeya: ene gadio:wo: gi amio: da:lab ko:lo:, gio: nelo: wenamio: ta:ta:ga: hamana. De ko:ngo: mela:no: a:lab a:no: Sa:da:na: o:lia: ene ma:mula: kalu o:lia:ma:no: dimidaefa: ko:lo:, gio:lo: a:na hamana!’⁴² Mo:wo: ne maiyo: so:likiyo:, giliyo: ne ma:no:wo: mo:miale. Ne ho:n maiyo: so:likiyo:, ho:no: maiya:kiyo: mo:wasumeale.⁴³ Ne mageso: yo:likiyo:, gio: ne mo:tilidowale. Ne helebeso:g do:ma so:likiyo:, gio: helebeso:go: ne amio: mo:kalitale. Ne walaf delen amio:, gio: ne mo:ba:ba:yale. A:la:ta:ga: ne dibolo aya sen amio:lo:, gio: ne mo:ba:ba:yale.’⁴⁴ A:la:sa:lalikiyo: iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:ib, ‘Kalu Alan, ge maiyo:wa:le, o: ho:n maiyo:wa:le, mageso: mio:wa:le, helebeso:g do:ma elena:le, o: walaf delena:le, o: ge dibolowa sena:le, niliyo: a:no: o:ba ba:da:sa:ga: mo:asuwa:taleyoy?’⁴⁵ A:la:sa:lalikiyo: Misa: Kalu eyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:ib, ‘Niyo: gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Gililo: wilo:ma kaluka:isale wemo:lo: mo:asufa: a:ma:yo:, nemo:wo:lo: mo:asuwa:taki gab.’⁴⁶ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale i we ko:ngo: mela:no: falasilab a:na mesa:ni ha:na:ib. Ko:sega digalo: kaluka:isale i a:no:, ko:ngo: mela:no: mela:no: us a:na mesa:ni tina:ib.”

26

*Ya:suwo: sana soma:no: a:la:li saefa:
Mak 14.1,2, Luk 22.1,2, Yo:n 11.45-53*

¹ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:la:ga: eletakiyo:, enedo: tili wida:sen kalumo:wo: towo: a:la:sio:, ² “Gio: asulo: ko:lo:lab. Ho:len a:la:yo: ta:takiyo:, Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len a:no: fa:la:doma:nigab ko:lo:, o:g a:namio: Kalule Dowo: e i malana sana soma:ki, gis kaluwa: dagiya gasi mia:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

³ Ho:len a:namio: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:do: kaluwo:lo: iyo: tambo bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Kaiafasa: ene aya kegea:sa:ga:, towo: a:na nenelo:. ⁴ Iliyo: Ya:suwo: dikidaki ta:lia:sa:ga:lo: sana soma:no: tog a:no: kedaki nenelo:. ⁵ Ko:sega iliyo: a:la:nenelo:, “Niliyo: Tinio: Asulo:lo: Ma:no: ho:len a:namio: Ya:suwo: mo:ta:lia:no:, mo:wo: ho:len a:na ta:lialega, kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: gadiaki, towo: alan kegema:ib.”

*Ga noma:yo: wa ho:no: Ya:suwa: misa:ya tulu alifa:
Mak 14.3-9, Yo:n 12.1-8*

⁶ Ya:suwo: Ba:tani amisa:na ilikiyo:, Saimon, aintalo: ta:len kalu a:ma: aya sen. ⁷ E a:na sabiyo:, ga imilig nowo: elo:wa ya:sa:ga:, wa ho:n mudo: nafa, u ho:lo: nafale no:no: a:namilo: wasu a:no: dia:mio:. Wa ho:n a:no: moleyo: alana: kilili ko:lo:, Ya:suwo: ma:no: na:li sabikiyo:, ga a:ma:yo: wa ho:n a:no:, Ya:suwa: misa: wa:l a:na tulo:.

⁸ Ya:suwa: tili wida:sen kaluwo: ga a:ma:lo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga: mo:beaki, egelebo: a:la:sio:, “Ga wema:lo: wa ho:n mudo: nafa wasu walab we mo:wo: ha:? ⁹ Wa ho:n a:no: mo:walai kibo:bowo:, wa ho:n a:no: kalu nolbo:wo: moleyo: alana: kililia:sa:ga:, mole a:no: wa:feyo: kalumo:wo: o:li dimibabe.”

¹⁰ Ya:su eyo: to ilido: nenelab a:no: asula:sa:ga:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: ga wemo:lo: mo:beo: to sio:wo: mo:wo: ha:? Ga wema:yo: nemo:wo: man nafale dimidab. ¹¹ Wa:feyo: kaluwo: ho:lenu: tambo gi o:lia: mela:ib, ko:sega ne ho:lenu: tambo gi o:lia:yo: mo:mela:no:. ¹² Ga wema:lo: wa ho:n ko:lo: ni do:mo: amilo: mulu alitab we, nelo: sowa:sa:ga:lo: a:le alifa:no: a:no: ko:lo: dimidaitaki gab. ¹³ A:la:fo:ko:lo: niyo: to we gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Henfelo: o:bamida:ya:le Godeya: to nafa a:no: henfelo: amio: widalikiyo:, ga wema:lo: dimidab a:no: mo:ga:lilaki, sa:la:li ha:na:mela:ib.”

*Yudas eyo: Ya:suwo: teledoma:no: a:la:saefa:
Mak 14.10,11, Luk 22.3-6*

¹⁴ Yudas Iskalioto, Ya:suwa:lo: tili wida:sen kalu kugula:fo: nowo: e ko:lo:, e ha:na:sa:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kalulo:wa fa:la:dowo:. ¹⁵ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: Ya:suwo: teledowaki, gili dagiya dia:talega, giliyo: nemo:wo: o:b dimia:no:wo:?” A:la:sa:labikiyo: iliyo: silba moleyo: do:la:fo: otalen a:la:fo:ko:lo: dimi. ¹⁶ Ho:len a:na a:la:ta:ga:yo:, Yudas eyo: Ya:sulo: teledoma:no: ho:lende a:no: fa:la:doma:ki togo: keda:li elen.

Ya:suwo: Tinio: Asulo:lo: ma:no:wo: tili wida:sen kalu o:lia: mo:no:

Mak 14.12-21, Luk 22.7-13,21-23, Yo:n 13.21-30

¹⁷ Falawa Mosolo: Dowo:fa: sagala:sen ho:len a:no: mo:mo:da fa:la:dowabiki, ho:len agel a:namio: Ya:suwa: ene tili wida:sen kaluwo: elo:wa ya:ga:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giyo: Tinio: Asulo:lo: Ma:no: ma:nikiyo:, niliyo: o:ba ha:na:sa:ga: dimidaefoma:ki asulaya?” ¹⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Gio: Ya:lusalem tina:sa:ga:yo:, kalu nowo: a:na ba:ba:ib ko:lo:, gio: emo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Widan kaluwa:yo: a:la:sa:labe, ‘Ni ho:lendeyo: ko:na:ma ililima:nigab ko:lo:, ne o:lia: no:no:n tili wida:sen kalu i o:lia:yo: Tinio: Asulo: Ma:no: a:no: gi aya siliki ma:no:.’”” ¹⁹ Ya:suwa:lo: imo:lo: sio: aumbo: iyo: kudu ha:naki, Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: a:na dimidala:li sen.

²⁰⁻²¹ Ga:lo dowabiki, Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: o:lia:yo: a:na siliki ma:no: na:likiyo:, Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gio: imilig noma:yo: ne teledoma:ib.” ²² Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, ili asulo:wo: mada hida:liaki emo:wo: a:la:sio:, “Kalu Alan, neya:le?” A:la:tandeaki Ya:sumo: dabu kedo:. ²³ Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu ni dagi o:lia:lo: fafo amilo: ma:no:lo: gele nab a:ma:yo:sa ne teledoma:ib. ²⁴ Godeya:lo: tolo: dinali sa:lan kaluwa:lo: to saetakilo: sa:sa:lo: o:leauka, Kalule Dowo:wo: tog a:no:ko: kudu ha:na:no:. A:la:fo: ko:sega wai, elo: teledowab kalu a:no: hida:yo:wo: alan dia:ib. Kalu a:no: anowa:yo: mo:sa:la:li kibo:bowo: o:li domabe.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ²⁵ Yudas, Ya:sulo: teledoma:no: kalu eyo:lo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu giyo: ne ko:lo: sa:laya:le?” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Go:no:ndo: sa:lab ko:m.”

Ya:su Asulo: Ma:no: nan man a:no: mo:mo:do:

Mak 14.22-26, Luk 22.14-20, 1Kol 11.23-34

²⁶ Iyo: ma:no: na:likiyo:, Ya:su eyo: ma:n so:fa: nowo: dia:sa:ga:, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga: ma:n a:no: enedo: tili wida:sen kalumo: goloso:go:. A:no: dimiakiyo:

a:la:sio; “Ma:n we no:no:n do:mo: ko:lo; giliyo: dia:sa:ga: maiya.” ²⁷ A:la:ta:ga: eyo: kab amilo: wain ho:n wasu a:no: dia:sa:ga; Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga; imo: maiya:ki dimiakiyo: a:la:sio; “Gio: tambo dia:sa:ga: maiya. ²⁸ Ho:n wasu we, no:no:n ho:bo:wo: o:m. Ni ho:bo: ko:lo: kaluka:isaleya: mogago: hama:kilo: tulu alifelab wema:yo; Godeya:lo: to dinali saefa: a:no: halale alitakigab. ²⁹ Niyo: gimo:wo: so:lo:l. Ne wain ho:no: wa:kabiyo: mo:mo:no:ka a:la:ga; Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man ho:gi us a:namio; ne gi o:lia: siliki a:na wa:ka ma:no:.”

³⁰ Iyo: ma:no:wo: na:sa:ga: eletakiyo; gisalo: imilig nowo: a:na mo:la:sa:ga: handalowakiyo; iyo: hen misio: O:lif a:namida: ha:na:sio:.

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:ib a:la:sio:

Mak 14.27-31, Luk 22.31-34, Yo:n 13.36-38

³¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio; “O:g nulu wenamio: gio: tambo ne gola ba:daki ha:la:ya ha:na:ib. Mo:wo: tamin amio: Godeya: bugo: amio: towo: sa:sa:lakiyo: a:la:sio; “Niyo: sibilo: bo:fo:lowano: sana soma:no: ko:lo; kabo sibiyo: a:na dalalelia:ga: ha:na:sima:ib.”

³² Ko:sega ne a:ma:la: dasi alitalikiyo; Ga:lili hen amio: ne ko:le tamina ha:na:no:.” ³³ Bida eyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo; a:ma:la:bo: a:la:sio; “Kalu nolo: tambo ge gola ba:daki, ha:la:ya ha:na:ib, ko:sega imilise niyo: ge mada mo:gola ba:ba:no:.” ³⁴ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: Bidamo:wo: a:la:sio; “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. O:g nulu wenakabiyo; gogonowo: o:ganama:no: o:lalikiyo; giyo: ne mo:asulo: a:la:bo: otalen sa:ma:ib.” ³⁵ Ko:sega Bida eyo: a:la:sio; “Niyo: a:la:bo: mada mo:sa:ma:no: Ne ge o:lia: soma:no: dowo:lalega, niyo: ge mo:asulo: a:la:bo: mada mo:sa:ma:no:.” Bida eyo: a:la:sa:labiki, tili wida:sen kalu nolba:yo:lo: to imilise a:no:ko: sa:la:i ane.

Ya:suwo: Ga:sa:ma:ni dulugu sa:ma:ni ane

Mak 14.32-42, Luk 22.39-46

³⁶ Ya:su o:lia: ene tili wida:sen kalu i o:lia:yo: hen Ga:sa:ma:ni a:la:do: sa:lab a:na ha:na:ni ane. A:na fa:la:dowakiyo; Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio; “Gio: wena ta:bi. Ne honona Godemo: sa:ma:ni ho:no:l.” ³⁷⁻³⁸ A:la:sa:la:sa:ga: eyo: Bida o:lia: Sa:ba:di inso: Ya:ma:so; Yo:no: a:no:ko: tililia: fina:sa:ga:yo; Ya:su e hida:liaki kele asulakiyo: imo:wo: a:la:sio; “Ni asulo:wo:

26:28: Kis 24.8, Jer 31.31-34, Sek 9.11, 1Kol 10.16   **26:30:** Luk 22.39, Yo:n 18.1

26:31: Sek 13.7, Yo:n 16.32   **26:32:** Madi 28.7,16   **26:34:** Madi 26.69-75

26:37-38: Yo:n 12.27

hida:yo: alan dowaki, ne tilialila soma:no: o:ngo: dowab. Gio: wena siliki ne o:lia: bo:fo:melea.”

³⁹ Ya:su eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, e heb doba:da: o:fina:sa:ga:yo:, hena gulalu misa:fu siliki, Godemo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:. “Dowa, we au dimidama:no:wo: o:li dowo:lalega, ho:n halo: go:fo: amilo: wasu ko:lo: nemo:lo: mea:nigab a:no:, ne mo:maiya:ki dila:bi. Ko:sega nilo: asulab aumbo: dimida:so:bo. Gode gilo: asulab aumbo: dimidama.” ⁴⁰ To a:no: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, enedo: tili wida:sen kalulo:wa ha:na:sa:ga: fa:la:dowaki ba:ba: amio:, iyo: mida:iyo: fufu-lufo:lana ba:ba:. E ba:da:sa:ga:, Bidamo:wo: a:la:sio:, “Sai-mon, gio: ofa:si imilig nowo: ne o:lia: yasilakiyo: mo:sikaga seno:lo:ka. ⁴¹ Gio: da:fe ba:dab amio: sulufu: tinabena:ki, gio: sikaga siliki, Godemo: dulugu sa:la:lubi. Gili ma-maya:yo: dimidama:no:wo: asulab ko:sega, gili do:mo:wo: halaido:lo:ma dowab.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

⁴² A:la:ta:ga: Ya:su eyo: to andebo: wa:ka dulugu sa:ma:ni fina:ga:yo: a:la:sio:, “Do Gode, ho:n wasu we dila:ma:no:wo: tog nowo: mo:dowalega, ne o:li ma:no:. Gilo: asulab au dimidama.” ⁴³ A:la:dulugu sa:la:sa:ga:yo:, e wa:ka a:ma:la: ya:ga: ba:ba: amio:, iyo: mida:iyo: alifo:lana ba:ba:. ⁴⁴ A:la:fo:ko:lo: iyo: ta:ta:sa:ga:yo:, e asolo: wa:ka dulugu sa:ma:ni ha:na:sa:ga:, Godemo:lo: to tamin amilo: sio: o:leauka wa:ka sio:. ⁴⁵ Eyo: dulugu sa:la:sa:ga: eletakiyo:, enedo: tili wida:sen kalulo:wa a:ma:la: ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “Gio: alifo:mela:no: ko: alifo:leya? Bo:ba! Ofa:sileyo: o:ma fa:la:dowab ko:lo:, Kalule Dowo:wo: mogago:lo: dimidan kalumo: teledowaki gasimia:nigab. ⁴⁶ Dasima! Nelo: tele-doma:ibo: weyako bo:ba. Nio: e galima:niki, ha:na:n.”

Ya:suwo: teledowaki, gis kaluwa: dagiya difa:

Mak 14.43-50, Luk 22.47-53, Yo:n 18.3-12

⁴⁷ Ya:suwo: to a:no: ko:lo: sa:la:lana, enedo: tiliwida:sen kalu imilig nowo: Yudas e a:na fa:la:dowo:. Yudasa: fa:s amio:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:dego: kalu o:lia:ma:lo: wati kaluwo: modo: mio:. Kalu i a:ma:yo: ko:lo:dowo:lo:, helebesi sambowo:lo: diadela:sa:ga: mio:. ⁴⁸ Tamin amio: Yudas eyo: wati kalumo:wo: a:la:sio:. “Kalu nilo: mimilab a:no: o:m ko:lo:, giliyo: e ta:lia:bi.” ⁴⁹ A:la:fo:ko:lo: Yudas e Ya:sulo:ka tigini ha:na:sa:ga: kagayaki a:la:sio:, “Widan kalu, ge nulu nafa.” A:la:sa:la:sa:ga: ami Ya:suwo: a:na mimilo:. ⁵⁰ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ni mili, gilo: dimidama:no: asulo: mio:wo: dimidama.” A:la:sa:labiki gis kaluwa:yo: Ya:suwo: a:na ta:li.

51 Ya:su e ta:liabiki, kalu e anib amilo: kagafo:len imilig noma:yo:, ene helebesi sambowo: sililia:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanog dian kalu a:no: helebesi a:ma: yamelabiki, ka:la:na: fo:so: a:na gede to:lolo.
 52 Ya:su eyo: kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Go:no:n helebesi sambo ko a:ma:la: disa:ma. Mo:wo: kalu abeyo: helebesi o:lia:ma:lo: buba:sen a:no:, helebesi a:ma:yo: inino:lo: tambo yasala:ma:ib. 53 Niyo: Domo:wo: dulugu sa:laki dabu ba:dalega, eyo: ma:mula: kalu daosen daosen mo:agela:ma:no: dowo: a:no:” ne asuwa:foma:kiyo: o:li iliga:fa:ib. Giyo: a:la:bo: mo:asulaya? 54 Ko:sega niyo: a:la:dimidai kibo:bowo:, Godeya: bugo: amilo: to saefa: o:leaumbo: mo:ililimabe. Mo:wo: Godeya: to a:ma:yo: kelego: we ne amio: mada fa:la:doma:ib a:la:sa:sa:lo: da:lab,” Ya:su eyo: a:la:sio:.

55 A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kalu kegeo: i o:mo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: helebesi o:lia: ko:lo:do o:lia:yo: dia:sa:ga:, ne ta:lia:ni mio:lo:b. Gililo: a:la:dimido: a:no:, afalo: dian kalu ko:lo: ta:lia:no: yakilo: gan o:leo:ngo:lo:ka. Giliyo: ne kalu we o:ngo:ka: a:la:asulo: kibo:bowo:, ho:lono: tambowo: ne Godeya: malilo: ayami tolo: wida:len amio:, giliyo: ne wangabiki mo:ta:liyo:? 56 Ko:sega o:gdo: fa:la:dowab wema:yo:, Godeya: tolo: dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lifa: a:no: ko:lo: ilili alitakigab.” Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, enedo: tili wida:sen kalu iyo: tambo e ta:ta:sa:ga: dalale ane.

Yu misa: kaluwa: Ya:suwo: mo:walilo:

Mak 14.53-65, Luk 22.54,55,63-71, Yo:n 18.13,14,19-21

57 Elelo: widan kalu iyo:lo: Yu ko:go:do: kaluwo:lo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu alan, Kaiafasa: ene aya ya:sa:ga: a:na kegenefo:len ko:lo:, Ya:sulo: ta:li kalu iliyo:, Ya:suwo: a a:na tililia:gane. 58 Ya:suwo: tililia: ha:na:ga: ha:nabikiyo:, Bidayo: Ya:suwa: fa:sa gulu dowo:liki ha:na:gane. Bidayo: ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: ayamilo: tolo: us a:na tina:sa:ga:yo:, Ya:su amilo: dimidabo: ko:lo: ba:ba:no: a:laki, e da:la:di kalu o:lia: a:na sen.

59 Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu amilo: ganisolo kalu i a:no:lo: tambo Ya:suwo: sana soma:no: a:la:liki, Ya:suwa:lo: mogago: dimido: nowo: kaluka:isaleyo: madali sama:ki, iyo: ho:ido. 60-61 Madali tolo: sa:ma:no: kaluka:isale modo:wo: ilo:wa mio: ko:sega, Ya:sulo: sana soma:kilo:

26:51: Yo:n 18.26   **26:52:** Mo:mo: 9.6, Kala 13.10   * **26:53:** Madiyu eyo: ma:mula: kalu a:no: da:feakiyo:, ame kugula:fo:wo: a:la:ta:ga: nolo:lo: a:dowo: a:la:sa:sa:lo:. O:g a:namio:, ame kalu aloba:dakiyo:, 6,000 ame kaluwo: a:la: aloba:da:sa:ga: ta:fela:i ha:na:sen. A:la:fo:ko:lo: ame kalu kugula:fo: ko:lo: alobanalifelo: us a:namio:, 72,000 kalu o:leo:ngo: dowo:.   **26:55:** Luk 19.47, 21.37   **26:60-61:** Yo:n 2.19-21

mo:walilima:no: to a:no:, imilig noma:yo: mo:sio:. A:la:ta:ga: tif amio: kalu a:la: nowo: ya:ga:yo:, towo: a:la:sio:, “Kalu wema:yo: a:la:sio:, ‘Godeya: ene malilo: ayo: niyo: o:li bidila:sa:ga:, ho:len otalen a:namio: a:ma:la: dialifa:no:,’ a:la:sa:labe.” ⁶² To a:no: da:dakiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo: kagafo:liki, Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ilo: gemo:lo: to sa:lab we, giyo: a:ma:la:bo: mo:sa:ma:no:lo:bo:?”

⁶³ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la: towo: mo:sio:. A:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Niyo: Mela:no:lo: A:lab Gode, ene wiya iliki so:lo:l ko:lo:, giyo: nimo:wo: kalaba fanda sama. Godeya: enedo: Da:feyo: Kaluwo: geya:le? A:la:ta:ga: Godeya: ene so:wa a:no: geya:le?”

⁶⁴ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:suwa: sa:laki, “Go:no:n gio:sa sa:lale. Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. O:g a:la:ta:ga:lo: aneyo:, gio: Kalule Dowo: e, Gode Halaido:lelo: A:lab a:ma: dagi ililiba sena ba:ba:ib. A:la:ta:ga: gio: e akin halona kola: wa:la fa:la:dowaliki ba:ba:ib.”

⁶⁵ Ya:suwa:yo: a:la:sa:labiki da:da:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa:yo: e kulufa:yaki, ene so:g kafo:len a:no: bidilaki, eyo: towo: a:la:sio:, “Kalu wema:yo: Godeyo: dio:ge sio: ko:lo:, niliyo: kalu nolbo:wo: a:dabu keda:so:bo. Elo: dio:ge sa:lab to a:no: gio: tambo dabu.

⁶⁶ A:la:fo:ko:lo: giliyo: waga asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, iyo: tambowa:yo: a:la:sio:, “Kalu we soma:no: dowo: au soma:ib.” ⁶⁷⁻⁶⁸ A:la:ta:ga: iliyo: ene wo:lokan ami kodofela:sa:ga: yamelaki, kalu nolba:yo: ene babowa sa:ndaki a:la:sio:, “Ge Godeya: Da:feyo: kalu ko:lo:, nimo:wo: dinali sama. Kalu gelo: sa:ndab ko giyo: ho:le ba:daki wiyo: sama.”

Bidayo: Ya:suwo: gola ba:ba:

Mak 14.66-72, Luk 22.56-62, Yo:n 18.15-18,25-27

⁶⁹ Bidayo: a baya o:sen amio:, nanog dian ka:isale nowo: elo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Ga:lili kalu Ya:su o:lia:lo: dowo:seno: nowo: ge.” ⁷⁰ Ko:sega Bida eyo: kalu kegeo: imo:wo: a:la:sio:, “Gilo: sa:lab ko ne babalab.” ⁷¹ Bida eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, ilif tolo: a:ma: tog aniba ha:na:sa:ga:yo:, nanog dian ka:isale noma:yo: Bidayo: a:na ba:ba: ko:lo:, eyo: kalu kagafo:lab i o:mo:wo: a:la:sio:, “Kalu we, e Nasala:t kalu Ya:su o:lia: dowo:sen.” ⁷² A:la:sa:labiki Bida eyo: ene towo: halale alitakiyo: wo:lokana golaki a:la:sio:, “Mada hendele, ne kalu ko mada mo:asulo:,” a:la:sio:. ⁷³ Ha:lu o:a:la:ga:, kalu kagafo:len nol a:ma:yo: Bidalo:wa ya:sa:ga: a:la:sio:, “Dagan gilo: sa:lab koma:yo:, ge hendele Ya:su o:lia:lo: sia:seno: nowo:

gelo:b.” ⁷⁴ Bida eyo: wa:sa:le sa:la:sa:ga:, to we a:la:sio:, “Niyo: do:lo:idalega, Gode eyo: nemo:wo: hida:yo: nagalo: mada dimia:ib. Kalu gilo: sa:labko, ne mada mo:asulo:ka!” Wigibo a:nakabiyo:, gogonowo: a:na go:no:. ⁷⁵ Gogonowo: ganalabiki, Bidayo: Ya:suwa:lo: to tamin amilo: sio: a:no: a:na asulo:. To sio: a:no: we, “Gogonowo: o:ganama:no: o:lalikiyo:, giyo: ne mo:asulo: a:la:bo: otalen sa:ma:ib.” Bida eyo: a:no: kele asulaki, e ha:la:ya handalota:ga: ha:nakiyo:, mada ya:lo:.

27

Iliyo: Ya:suwo: Failatdo:wa tililia:gane

Mak 15.1, Luk 23.1,2, Yo:n 18.28-32

¹ Kea:fole dowabikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:dego: kalu i o:lia: tambo kegea:sa:ga:, iliyo: Ya:suwo: sana soma:no: togo: nenela:sa:ga: saefa:
² A:la:fo:ko:lo: iliyo: Ya:suwo: mela:sa:ga:yo:, tililia:ga:, gamani misa: kalu Failatbo: dimia:ni ane.

Yudas e sowo:

³ Ililo: Ya:su sana soma:no: saetab a:no: Yudas eyo: da:da:sa:ga:yo:, e kele asula:sa:ga: asugo: nodolakiyo:, silba mole do:la:fo: otalen ililo: emo:lo: dimi a:no: dia:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: Yu ko:go:dego: kalu i o:lia:mo: a:ma:la: dimia:ni ane. ⁴ A:na ha:na:sa:ga:yo:, Yudas eyo: towo: a:la:sio:, “Digalo: kalu ko:lo: nilo: teledowo: a:no: giliyo: sana sowaki, ene ho:bo:wo: hena tuma:ib ko:lo: ne mada mogago: dimido:.” Ko:sega iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “A:no: nilino:ma. A:no: gilo: asulab au dimido: ko:m,” a:la:sio:. ⁵ A:la:gabiki Yudas eyo: silba mole a:no: Godeya: malilo: aya sandifela:sa:ga:, iyo: a:na ta:fo:gane. A:la:ta:ga: e ha:na:sa:ga:yo:, enena:ma:la: kola:fo silisa:nda:sa:ga:, a:na sowo:. ⁶ Ko:sega bobalo: so:mea:sen misa: kalu iliyo: mole a:no: dia:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Mole wema:yo:, kalu sana sowaki ho:bo: tuluma:ki kilili ko:lo:, nili ele saefa: a:ma:yo: mole we, Godeya: malilo: a a:ma: mole o:lia:yo: gasaya:so:bo a:la:saefa:.” ⁷ A:la:fo:ko:lo: iliyo: towo: nenela:sa:ga: saetakiyo:, Go:fo:lo: Dimidan kalu a:ma: hen heb nowo: ko:lo: kilili. Kalu ko:na:lo: yab sowalikilo: daida:mela:no: hen a:no: ko:lo: ta:fo:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: ho:len a:na a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, o:go:lo:, kaluka:isaleya:yo: hen a:no: Ho:bo:lo: Tulo: Hen a:la:sa:la:sen. ⁹⁻¹⁰ Ililo: dimido: a:no:, dinali sa:lan kalu Ya:limaya elo: to sio: a:no: ilili alitaki hendele fa:la:dowo: Eyo: towo: a:la:sio:,

“Isolael kaluka:isale iliyo: kalu ko ko:lo: kililima:kiyo:

silba mole do:la:fo: otaleno: da:feyo: ko:lo;
 iliyo: mole a:no: dia:sa:ga:, Go:fo:lo: Dimidan kaluwa: hen
 a:no: ko:lo: kilili.
 Ililo: dimido: a:no: Godeya: tamin amilo: nemo:lo: sio:
 o:leau dimido:.”

Ya:su ge Yudaya: misa:yo: geya:le a:la:liki dabu ba:ba:

Mak 15.2-5, Luk 23.3-5, Yo:n 18.33-38

¹¹ Ya:suwo: gamani misa: kalu Failata: milifa kagafo:labiki,
 Failat eyo: Ya:sumo:wo: dabu ba:ba:, “Yu kaluka:isaleya:
 misa: kalu alano: geya:le?” Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki,
 “Go:no:n gio:sa sa:lale,” a:la:sio:.
¹² Ko:sega bobalo:
 so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yuwa: ko:go:do: kalu i
 o:lia:ma:yo: Ya:sumo: diga:li sa:lab amio:, Ya:suwa:yo:
 a:ma:la: towo: mada mo:sio:.
¹³ A:la:gabiki Failat eyo:
 Ya:sumo:wo: wa:ka dabu ba:ba:, “Ililo: to ko:li ko:lilo:
 gemo:lo: sa:lab hono ge mo:da:daya?”
¹⁴ A:la:go: ko:sega
 Ya:su eyo: emo:lo: to diga:li sa:lab a:no: a:ma:la:bo: to nowo:
 mo:sa:ma:no: dowabiki, Failat e mada molo asulo:.

Failat eyo: Ya:suwo: i malana aluma a:la:sio:

Mak 15.6-15, Luk 23.13-25, Yo:n 18.39-19.16

¹⁵ Donayo: tambo amio:, Tinio: Asulo:lo: Ma:no: ma:no:
 ho:lenu: fa:la:dowab amio:, gamani misa: kalu eyo: dibolo
 amilo: sen kalu imilig nowo: sili alita:sen. Kaluka:isale ililo:
 asulab aundo: da:feab a:no: ko:lo: sili alita:sen.
¹⁶ O:g ho:len
 a:namio:, kalu nowo: mada mogago:le ko:lo: dibolowa sen,
 ene wiyo: Balabas.
¹⁷ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale modo:wo:
 Failata: aya kegenelia:sa:ga: dowabiki, Failat eyo: imo:wo:
 a:la:dabu ba:ba:, “Giliyo: niyo: o:b ko:lo: sili alifoma:ki
 asulaya? Niyo: Balabas a:no: ko:lo: sili alito:lo:, o: Ya:su,
 Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:la:do: sa:lab a:no: ko:lo: sili ali-
 foma:ki asulaya?” a:la:dabu ba:ba:.
¹⁸ Failat elo: a:la:do: dabu
 ba:ba: a:no:, mo:wo: eyo: a:la:asulo:. Yu misa: kalu iliyo: Ya:su
 o:lia:yo: mo:beaki gadia:sa:ga:, Ya:suwo: emo: tililia: mio:lo:b
 a:la:asulo:.

¹⁹ A:la:ta:ga: Failat e mo:walila:sendo: i fofodo: wa:l a:na
 sen amio:, ingaya:yo: to nowo: emo:wo: a:la:saga:fo:, “O:g
 nuluwo: niyo: kalu we o:lia: mogai ofolo:. Kalu we digalo:
 kalu ko:lo:, giyo: emo:wo: mogago: imili nowo: dimida:so:bo.”
 Eyo: towo: a:la:saga:fo:.

²⁰ Ko:sega bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu
 ko:go:dego: kalu iliyo: kaluka:isale kegeo: a:ma: asulo:wo:
 digidalifelakiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: Balabaso: sili
 alitaki, Ya:suwo: sanama:ki Failatbo:wo: dabu ba:da:bi,”
 a:la:sio:.
²¹ A:la:go:ko:lo: Failat eyo: kaluka:isale kegeo:

imo:wo: wa:ka dabu ba:dakiyo:, “Giliyo: niyo: kalu a:la: we o:b ko:lo: sili alifoma:ki asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, kalu kegeo: a:ma: sa:lakiyo:, “Balabaso: sili alifoma” a:la:sio:.
 22 Failat eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: a:la:dimidalikiyo:, Ya:su Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:la:do: sa:lab a:no:, giliyo: niyo: e waga dimidama:ki asulaya?” A:la:sa:labiki, iliyo: tambo a:la:sio:, “E i malana aluma.”
 23 Iliyo: a:la:sa:labiki, Failat eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Mo:wo: ha:? Eyo: mogago:wo: o:b dimido:lo:bo:?” A:la:dabu ba:ba: ko:sega kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: halaido: ho:le sa:lakiyo:, “E i malana aluma” a:la:sio:.

24 Kaluka:isale ili asulo:wo: mo:tinakilo: egeledo: babuma:no: dowab a:no: Failat eyo: asula:sa:ga:yo:, eyo: ho:no: dia:sa:ga:, ene dagiyo: kaluka:isale kegeo: siwa:l a:na to:go:do:. Eyo: dagiyo: to:go:dakiyo: a:la:sio:, “Digalo: kalu wema: ho:bo: tuma:nigab we, mo:wo: ne amio: aundo:ma. Hala dimido: a:no: giya dowab.”
 25 Kaluka:isale tambo iliyo: a:ma:la:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Kalu sana sowakilo: ho:bo: tulab we ninin ami a:la:ta:ga: nini so:waya doma:ib.”
 26 A:la:fo:ko:lo: Failat eyo: Balabaso: kaluka:isalelo:wa hamana:ki sili alita:sa:ga:, ene da:la:di kaluwa:yo: Ya:suwo: meya: sanama:ki ta:fo:. A:la:dimida:sa:ga:yo:, eyo: Ya:suwo: i malana sana soma:ki, ene da:la:di kaluwa: dagiyo: difa:.

Da:la:di kalu iliyo: Ya:suwo: dio:ge sio:

Mak 15.16-20, Yo:n 19.2,3

27 Gamani misa: kalu a:ma: ene da:la:di kalu iliyo: Ya:suwo: gamani hen a:na tililia: tina:sa:ga:yo:, da:la:di kaluwo: tambo a:na ho:le kegeo:.
 28 Iliyo: Ya:suwa: helebeso:go: hagola:sa:ga:, helebeso:g ho:mo:solo: sambo nowo: Ya:suwa kalifa:.
 29 A:la:ta:ga: misa: kalu alan ene misa: amilo: sa:ga:lan o:ngo: dimida:sa:ga:, iliyo: me olo: a:no: hega:sa:ga:, Ya:suwa: misa:ya sa:ga:li alifa:. Iliyo: bibulu nowo: Ya:suwa: dagi ililiba dia:takiyo:, iyo: elo:wa gulalu misa:fu alilaki, e a:na dio:ge sa:lakiyo:, “Ge Yu kaluka:isaleya: misa:yo: ge ko:lo:, niliyo: gi wiyo: duludo:l,” a:la:sa:la:len.
 30 A:la:ta:ga: iliyo: e kodofa: fugalakiyo:, da:fa: a:no: dia:ga:, Ya:suwa: misa:ya yame tando:.
 31 A:la: digagade o:ga: sa:la:sa:ga:yo:, so:g Ya:su amilo: kalifa: a:no: dugulia:ga: dia:takiyo:, so:g enedo:leyo: a:na kalifa:. A:la:ta:ga:yo: Ya:suwo: i malana alula:sa:ga: sana soma:ki ha:la:ya tililia:gane.

Ya:suwo: i malana sana sowo:

Mak 15.21-32, Luk 23.26-43, Yo:n 19.17-27

³² Iyo: Ya:su o:lia: amisa:n ha:la:ya ha:na:len ami, Sailini kalu nowo: ene wiyo: Saimon ko:lo:, toga ya:len ami galilia:sa:ga:, Ya:suwa: i malan a:no: emo: dia:hamana:ki dibodo:.

³³ Iliyo: Ya:suwo: tililia: ha:na:ga:, Golgoda a:la:do: sa:lab hen a:na fa:la:dowo:. Golgoda a:la:do: sa:lab mo:wo: we, hen misa:ki. ³⁴ Iliyo: wain ho:n o:lia: mulumulo: halan o:lia:yo: wo:gela:sa:ga:, Ya:sumo: maiya:ki dimi, ko:sega eyo: nola ba:da:sa:ga: mo:ma:no: asulo:.

³⁵ A:la:ta:ga: da:la:di kalu iliyo: e i malana alula:sa:ga:yo:, helebeso:g elo: sa:ga:la:sen ko:lo: duda:sa:ga:lo: difa: a:no:, da:la:di kalu noma:yo: abe dia:nigaba:le a:la:liki, iyo: ibuwo: a:na heyakiyo:, helebeso:g a:no: egele so:go:.

³⁶ Da:la:di kalu iyo: a:na siliki, Ya:su a:namilo: dimidabo: ko:lo: bo:fo:len. ³⁷ Iliyo: e mo:walilakilo: sana sowab a:ma: mo: a:no: ko:lo: sa:sa:lakiyo:, KALU WE YA:SU. YU KALUKA:ISALEYA: MISA: KALU ALANDEYO: WE a:la:liki sa:sa:lo: ko:lo:, iliyo: Ya:suwa: misa: wa:l doba:da: i malana alu alifa:.

³⁸ Ya:su e o:lia:yo: afalo: dia:sen kalu a:la: nowo: e aniba alu. Nowo: ililib doba:da:, nowo: fo:fo:doloba:da:, a:la:alu alifa:.

³⁹⁻⁴⁰ Kaluka:isale iyo: Ya:sulo: alu alifa: a:na tinia:likiyo:, mogago: towo: Ya:sumo: sa:la:liki tinia:len. Iliyo: misa:yo: mumalola:liki, dio:ge sa:lakiyo:, “Giyō: Godeya: malilo: ayo: bidila:sa:ga:, ho:len otalen amio: ho:gi dialifa:no: a:la:sio: ko:lo:, go:no:na:ma:la:yo: asuwa:foma. Ge Godeya: ene so:walelalega, go:no:no: i malan a:no: ta:ta:ga: timina,” a:la:sio:.

⁴¹⁻⁴² Ililo: dimido: o:leauka, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo:, elelo: widan kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Yu ko:go:dego: kaluwo:lo: iliyo: Ya:sumo:wo: dio:ge sa tandekiyo: a:la:sio:, “Eyo: kalu nolo: asuwa:ta:sen ko:sega, enena:ma:la:yo: mo:asuwa:tabo:lo:ka. E Isolael kaluka:isaleya: misa: kalu alan ko:lo:, e enena:ma:la:yo: i malano: ta:ta:ga: tindalega, nio: e amio: a:na tilida:ba:no:.

⁴³ Eyo:sa a:la:sio:, ‘Ne Godeya: ene so:wa ko:lo:, Gode eyo: ne mada bo:fo:mela:ib,’ a:la:sio:.

A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: e hendele asulalega, o:go: e o:li asuwa:fa:ib.”

⁴⁴ A:la:ta:ga: afalo: dia:sen kalu a:la: e o:lia:lo: alu alifa: a:ma:yo:lo:, Ya:sumo:wo: a:la:ka dio:ge sa:la:len.

Ya:suwo: sowo:

Mak 15.33-41, Luk 23.44-49, Yo:n 19.28-30

⁴⁵ Disi dowabiki, hen a:no: tambo sololiya: go:lula:ta:ga:lo: eleno:, ga:lo ofa:siyo: asola dowabi edo:.

⁴⁶ Ofa:siyo: asola dowabiki, Ya:su eyo: ogolo halale ho:idaki, a:la:ho:ido:, “*Eloi, Eloi, lama sabag tani.*” To wema: ha:go: we, “Ni Gode, ni

Gode, giyo: ne wangabiki gola ba:daya?" ⁴⁷ Kaluka:isale nol anib amilo: kagafo:len a:ma:yo: to a:no: da:da:sa:ga:yo: a:la:sio:, "Kalu we Elaiyayo: ho:idab," a:la:sio:. ⁴⁸ Kalu nowo: bo:bo:ge nai ha:na:ga:, so:g gedee: heb a:no: dia:sa:ga:, wain ho:n sesedo: a:no: ho:na gelelia:ga:yo:, ibuwa mela:sa:ga: Ya:sumo: maiya:ki dimi. ⁴⁹ Kalu nolba:yo: a:la:sio:, "Elaiya e ya:ga:yo: asuwa:fa:nigaba:le, nio: o:bo:fo:mela:niki," a:la:sio:. ⁵⁰ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: wa:ka ogolo halale ho:ida:sa:ga: ami ha:fo:wo: a:na siliga:taki sowo:.

⁵¹ O:g a:namio: helebeso:g ko:lo: Godeya: malilo: ayamilo: dehedo: a:no: iwalu halona a:la:ta:ga: usa ba:da:i tinda:ga: asula:. A:la:ta:ga: henfelo: wenamio: hinio: tilaki a:la:ta:ga: u nolo: usa basale ane. ⁵² A:la:ta:ga: sowo: kalu dali alifelo: me a:no:lo: kolaetabiki, kaluka:isale modo: Gode amilo: tili dabu ko:lo: dane ane a:no: mela:no:wo: dia:sa:ga: dasi alifelo:. ⁵³ A:la:ta:ga: Ya:suwo: dasila:sa:ga: a:labiki, kaluka:isale dasi alifelo: i a:no: daido: hen a:no: ta:ta:sa:ga: Ya:lusalem malilo: amisa:n a:na tiha:nabikiyo:, kaluka:isale modo:wa:yo: i a:no: ba:ba:. ⁵⁴ Da:la:dilo: bo:fo:lowan misa: kalu o:lia: ene da:la:di kalu Ya:sulo: bo:fo:lab i o:lia:ma:yo: hini tilab o:lia: kelego: nol fa:la:dowab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: mada tagilaki a:la:sio:, "Hendele, kalu we Godeya: ene kalu so:walelo:ka:," a:la:sio:.

⁵⁵ Ka:isale nolo: Ya:suwo: asuwa:ta:liki, Ga:lili a:na a:la:ta:ga: Ya:su kudu mio: ko:lo:, o:g a:namio: ka:isale modo: i a:no: ha:lu ko:na: kagafo:liki bo:fo:len. ⁵⁶ Ka:isale i a:namilo: elen a:no: nowo: Magdala amisa:n ga Malia, nowo: Malia, Ya:ma:s o:lia: Yosa:b o:lia:ma: anowo:, a:la:ta:ga: nowo: Sa:ba:diya: inso: a:la:ma: anowo: ko:lo: elen.

Iliyo: Ya:suwa: do:mo:wo: u no:no:wa difa:

Mak 15.42-47, Luk 23.50-56, Yo:n 19.38-42

⁵⁷ Ga:lo dowabiki, Alimatea amisa:n wilo: kalu nowo: ene wiyo: Yosa:b e a:na mio:. Ya:suwa:lo: tili wida:sen kalu nowo: e. ⁵⁸ E Failatdo:wa ha:na:sa:ga:, Ya:suwa: do:mo:wo: tagama:nigo:ka: a:la:liki dabu ba:ba:. A:la:gabiki Failat eyo: da:la:di kalu imo: sa:lakiyo:, Ya:suwa: do:mo:wo: emo: dimina a:la:sio:. ⁵⁹ Iliyo: dimiabikiyo:, Yosa:b eyo: Ya:suwa: do:mo:wo: dia:sa:ga:yo: helebeso:g nafaleya: bo:bodo:. ⁶⁰ A:la:ta:ga: eyo: do:mo: a:no: dia:ha:na:sa:ga:yo:, enedo: u no:no: ho:gi dimido: a:na difa:. Eyo: u bamo alan nowo: fo:fo:gola:i ya:sa:ga:, toga:meya asibalitakiyo:, e a:ma:la: ane. ⁶¹ Malia Magdala o:lia: Malia no o:lia:yo:, a:la:yo: daido: me imilib a:na siliki bo:fo:len.

Da:la:di kalu iyo: daido: a:no: bo:fo:len

⁶² Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namilo: dimidaefa:no: ho:len a:no: eletabikiyo:, ali kea:fo a:namio: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Fa:lisi kalu i o:lia:yo: Failatdo: ba:ba:ni ha:na:sio:.
⁶³ Iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Kalu alan, niliyo: madalilo: sa:lan kalu wema:lo: e o:silikilo: to sio: a:no: asulufo:lo:l. Eyo:, ‘Ne ho:len otaleno: ta:ta:sa:ga:yo: a:ma:la: dasima:no:,’ a:la:sio:.
⁶⁴ A:la:fo:ko:lo: giyo: da:la:di kalumo:wo: daido: a:no: ho:len otalen a:namio: dinafa bo:fo:lubika: a:la:sa:la:bi. A:la:bo: mo:dimidalega, enedo: tili wida:sen kalu iyo: ya:sa:ga:, ene do:mo:wo: afale dia:ha:nakiyo:, kaluka:isalemo:wo: e a:ma:la: dasilia:gane ka: a:la:sa:ma:ib. A:la:galikiyo: ililo: to ho:gi madalilo: sa:lab a:ma:yo:, to elo: tamin amilo: madalilo: sio: a:no: a:ma: tininima:ib.”
⁶⁵ Iliyo: a:la:sa:labikiyo:, Failat eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: da:la:di kalu we dia:sa:ga:yo:, imo:wo: daido: a:no: dinafa bo:fo:melea a:la:sa:la:bi. Gio: ha:na:sa:ga: daido: toga:me a:no: mada halale uludu alifa:no: dimida:bi.”
⁶⁶ A:la:sa:labikiyo: iyo: ha:na:sa:ga: daido: toga:me a:namio: kalu nowo: tinabena:ki, ele ba:ba:no: kelego: nowo: dia:taki uludu alifa: ko:lo:, da:la:di kalu nolo: dia:sa:ga: a:na bo:fo:melea:ki ta:fo:.

28

Ya:su e a:ma:la: dasi

Mak 16.1-10, Luk 24.1-12, Yo:n 20.1-10

¹ Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: eletabiki, doma: kea:fo ho:letabikiyo:, Malia Magdala o:lia: Malia no o:lia:yo: daido: ba:ba:no: a:la:ta:ga: ha:na:sio:.
² Wigibole a:naka hini alano: a:na tilabikiyo:, Alana: ene ma:mul kalu a:no: Hebene a:la:ta:ga: tinda:sa:ga:, daido: melo: a:na fa:la:dowakiyo:, u alana:lo: asi alifa: a:no: fo:fo:golowa:taki, e wa:l a:na sen.
³ Ma:mul kalu a:ma: ene wo:lokano:, wabeleg ho: o:ngo: ko:lo: ba:ba: A:la:ta:ga: ene helebeso:go:lo: kol ho:lo: o:ngo: ko:lo: ba:ba:.
⁴ Da:la:di kaluwo: a:no: ba:dakiyo:, iyo: tagilaki bibisoda:sa:ga:yo:, hena tulufufuda:sa:ga: habayo: sowaki, sowo: kalu o:ngo: dowo:.
⁵ Ko:sega ma:mul kalu eyo: ga a:la: o:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: mada tagila:so:bo. Ga:go: Ya:su i malan amilo: alu a:no: ko:lo: ba:ba:ni mio:lo:b niyo: a:la:asulo:l.
⁶ E wilo: mo:a:lab. Tamin amilo: enedo: sio: a:la:gaki dasilia:gane. A:la:go:ko:lo: ga:go: ene do:mo:lo: delen we ba:ba:ni mena.
⁷ A:no: ba:da:sa:ga:yo:, ga:go: bo:bo:ge ha:na:sa:ga: enedo: tili wida:sen kalu imo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘E sowa:sa:ga:, a:ma:la: dasilia:gane ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo:, e tamin doba:da: Ga:lili ha:nab ko:lo:, giliyo: e

27:63: Madi 12.40, 16.21, Mak 9.31, 10.33-34, Luk 9.22, 18.31-33, Yo:n 2.19-21

28:6: Madi 12.40, 16.21

a:na elena ba:ba:ib.’ Ne to we ko:lo: gimo: sa:ma:ni mio:.”
Ma:mul kalu eyo: a:la:sio:.

⁸ Ka:isale a:la: a:no: tagio:lo: dowo: ko:sega, sagalo:wo:lo: mada alan dowakiyo:, daido: a:no: bo:bo:ge ta:ta:sa:ga:, dalalelia: ha:na:sa:ga:yo:, enedo: tili wida:sen kalu imo: sa:ma:ni ane. ⁹ Wigibole a:naka, Ya:su eyo: a:la:yo: toga gidakiyo:, sagalo: towo: a:la:mo:wo: sio:. A:la:yo: elo:wa ma:uwa:ya ya:sa:ga:, e giba ta:li dofo:liki, emo: gulugululo:. ¹⁰ A:la:gabiki Ya:su eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: mada tagila:so:bo. Ga:go: ha:na:sa:ga: ni nao imo:wo: Ga:lili hamana a:la:sa:la:bi. Iliyo: ne a:na elena ba:ba:ib.”

Da:la:di kalu ilo: amilo: fa:la:dowo: ba:ba: a:no: ko:lo: mal-olo:

¹¹ Ka:isale a:la: a:no: toga o:ha:na:labikiyo:, da:la:di kalu nol daido:lo: bo:fo:len i a:no: amisa:n usa ti ha:na:sa:ga:yo:, kelego: a:namilo: fa:la:dowo: a:no:, iliyo: so:mea:sen misa: kalumo: tambo sio:. ¹²⁻¹³ Bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo:, Yu ko:go:do: kalu i o:lia: kegeaki nenela:sa:ga:yo:, egelebo: towo: saefa. Iliyo: moleyo: modo: ko:lo: da:la:di kalumo: dimiakiyo: a:la:sio:, “Giliyo: kaluka:isalemo:wo: mada a:la:sa:la:bi, ‘Nio: alifo:lo:liki, enedo: tili wida:sen kaluwo: nulu ya:sa:ga:, ene do:mo:wo: afale dia:gane.’ ¹⁴ Tif amio: gamani kalu alan eyo: gio: alifo:lenka: a:la:bo: to malolab a:no: da:dalega, niliyo: to a:no: e o:lia: digalalikiyo:, gio: hida:yo:wo: aundo:ma doma:ib.” ¹⁵ Imo:wo: a:la:sa:labikiyo:, da:la:di kalu iliyo: mole a:no: dia:sa:ga:yo:, imo:lo: to sio: a:no: ko:lo: kudu ane. A:la:ta:ga: madali to ililo: malolab a:no: sa:labikiyo:, Yu kaluka:isaleyo: da:da:i ane ko:lo:, o:go:lo: Yuda iliyo: to a:no: o:safo:ko: ha:na:lab.

Ya:suwa: enedo: tiliwida:sen kalumo: nanogo: dima:ki sio:

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: enedo: tili wida:sen kalu kelen a:la:fo: i a:no: Ga:lili ha:na:sa:ga:yo:, Ya:suwa:lo: hen misio: imo:lo: ha:na:bika: a:la:do: sio: a:na ane. ¹⁷ Iliyo: Ya:su e ba:da:sa:ga:yo:, e a:na wabudaki gulugululo:. Ko:sega nolo: asulo:wo: a:la: dowo:. ¹⁸ A:la:gabikiyo:, Ya:su e ma:uwa:ya ya:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Gode eyo: kelego: Hebenelo: o:lia: henfelo: amilo: o:lia:yo: nemo: bo:fo:melea:kiyo:, wi alan o:lia: halaido: o:lia:yo: nemo: dimi. ¹⁹ A:la:fo:ko:lo: gio: ha:na:siakiyo:, henfelo: wenamilo: so:lo: ko:li ko:lilo: tambo amio:, nilo: tili wida:sen kaluka:isale fa:la:doma:ki ta:ta:lubi. A:la:dimida:likiyo: Dowa: wi ami, Ene So:waya: wi ami, a:la:ta:ga: Mamaya: wi ami, giliyo: i a:no: ho:n amio: a:na

to:lola:bi. ²⁰ A:la:ta:ga: ni to ko:lo: gimo:lo: tambo wida:i mio:
a:no:, giliyo: iyo: kudu ha:na:melea:ki wida:lubi. Dabuma,
ho:len ta:i mio: we semo: edalikiyo:, ne gi o:lia: ho:lenu:
tambo dowa:i ha:na:mela:no:.”

To Nafa We Mak E Sa:sa:lo: To we tamina agelema

Ya:suwa: to nafa we Mak e sa:sa:lo:. Ya:su Kelisowo: Godeya: ene Inso:ka: a:la:walasa:laki, Mak eyo: to we a:na sa:sa:lo:. A:la:fo:ko:lo: to sa:sa:lo: we agelalikiyo:, Ya:su e Kalule Dowo: ko:lo: nanog elo: dia:li sia:likiyo:, e wabulun kalu, wilo: di ka:laki, kaluka:isaleyo: molo ha:na:no:wo: bo:ba:ki, modo: walalifela:li ane. Molo ha:na:no: elo: dimido: a:ma:yo:, Ya:su e halaido:wa:yo: kelego:wo: tambo o:li dimidama:no:ka: a:la:likiyo:, kaluka:isaleyo: bo:ba:ki, kalaba widakiyo:, mama mogago: kaluka:isale amilo: dofo:lab a:no: eyo: o:luga:fela: sen. A:la:fo:ko:lo: elo: dimidab ba:ba: amio:, e Ya:su Keliso, Godeya: ene So:wa a:la: ele ba:ba:. A:la:go:ko:lo: e kalule fa:la:dowo: ba:ba:. A:la:ta:ga: eyo: ene mela:no:wo: kaluka:isale gasiakiyo: o:li ka dimia:no: a:la:li mio:.

Mak eyo: tamin amio: Yo:n ho:n amilo: to:lolan elo: Ya:su ko:lo: to:lolo: a:no: malolo:. A:la:ta:ga: Ya:suwo: kalulo:ma kalaleli hen a:na ha:na:sa:ga:, Sa:da:na:ya: elo: da:fe ba:ba: a:no: ko:lo: malolo:. To nowo: we, Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: ha:fo: disa:laki, hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no: e dia:no: a:la:ta:ga: mio:. Enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: tamin amio: e kalu o:ba:le a:la:liki mo:fanda asulo: o:elen. Ko:sega man elo: dimidab a:no: ba:da:i ha:nakiyo:, ha:lu misili ba:da:ga: iyo: asulo:wo: a:na di. A:la:ta:ga: Mak eyo: gis kaluwa:yo: Ya:su o:lia:lo: gadio: alan fa:la:dowo: a:no:lo: malolo: ko:lo:, bugo: wema:yo: edakiyo:, Ya:su e hida:yo:wo: dia:sa:ga: sana sowa:sa:ga:, a:ma:la:do: dasi a:no: ko:lo: malolo:. Ya:suwa:lo: nanog dimido: a:no:, Mak e ba:da:sa:ga: a:na sa:sa:lo:. Ko:sega Mak eyo: Ya:suwa:lo: kaluka:isalemo:lo: dimido: malolo: nol a:no: mo:sa:sa:lo:.

*Yo:n ho:n amilo: to:lolan eyo: Ya:sulo: mia:nigabo: wido:
Madi 3.1-12, Luk 3.1-9, Yo:n 1.19-28*

¹ Godeya: ene So:wa, Ya:su Kelisowa: ene to nafalo: mo:mo:do:wo: we.

² Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu, Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo: da:lab,

“Ge semo:fa:la:dowo: amio:, tolo: sa:ma:no: kalu nowo: tamina iliga:takiyo:,
gelo: mia:no: tog a:no: e fadama:ib.”

³ “Kalu imilig nowo: kalulo:ma kalaleli hen a:na iliki ho:le

sa:lakiyo,

‘Kalu Alando: mia:no: togo: dinafama.

Tog a:no: digale fadaifoma.’”

⁴ A:la:fo:ko:lo: Yo:n e kalaleli hen a:na fa:la:dota:ga: widakiyo: a:la:sio:, “Gode eyo: gili mogago: dimida:len a:no: hala:ma:ki, gio: asulo:wo: nodola:sa:ga: foga:le sama. A:la:dimida:sa:ga:yo: ho:na to:loma:ni ya:bi” a:la:sa:la:liki wida:i ane. A:la:ta:ga: eyo: iyo: ho:n amio: a:na to:lola:len. ⁵ Yudia hen us a:namilo: sa:sen o:lia:, Ya:lusalemdo: sa:sen kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: Yo:n elo:wa tambo kegenema:ni ane. I a:namilo: kegenema:nikilo: ane a:no: mogago: dimida:lono: foga:le sa:labikiyo:, iyo: ho:n Yodan amio: Yo:na:yo: a:na to:lolo:. ⁶ Yo:n elo: helebeso:g ko:lo: sa:ga:la:seno: ka:mol fo:n ko:lo: alula:sa:ga: ka:la:sen. A:la:ta:ga: no: do:go:f nowo: hoda:sa:ga: yafu difa:. Elo: ma:no: ko:lo: na:seno: sa:gema o:lia: kola: ho:n o:lia: ko:lo: na:sen.* ⁷ A:la:fo:ko:lo: elo: to man sa:ma:ni mio:wo: we. “Kalu ni fa:s amilo: mia:nigab a:ma: ene halaido:wo: alan ko:lo:, ne e tinio:. Ne wilo:ma kalu ko:lo:, niyo: e budi sa:ga:lo: a:namilo: me melealifa: a:no: ne gulalu siliki fagela:ma:no:wo: mo:ililo:. ⁸ Niyo: gio: ho:ndeya to:lola:lo:l ko:sega, eyo: gio: Godeya: Mamaya: to:loma:ib.”

*Ya:suwo: ho:na to:lola:sa:ga:, Sa:da:na:ya: da:fe ba:ba:
Madi 3.13–4.11, Luk 3.21,22, 4.1–13*

⁹ Ho:len a:namio: Ya:suwo: Nasala:t, Ga:lili hen a:na a:la:ta:ga: Yo:ndo:wa fa:la:dowabiki, Yo:n eyo: e Yodan amio: a:na to:lolo:. ¹⁰ Ya:suwo: ho:na ti ha:na:sa:ga: fa:la:dowabikiyo:, Hebeneyo: kolaetaki, Mamayo: o:ba: hi o:ngo: ko:lo: tinda:ga:, eya mesa:ni yabi ba:ba:. ¹¹ A:na asitabiki, to nowo: Hebene a:la:ta:ga: sa:lakiyo:, “Ge no:no:n so:wa ha:fo:lo: disa:yo: ge ko:lo:, niyo: ge mada alan asulo:l.”

¹² Ya:suwo: ho:na to:lola:sa:ga:yo:, kalulo:ma kalaleli hen a:na, Mamaya: tililia:gane. ¹³ E ho:lono: do:la:fo: fa:la:da:in a:no: ilaboda: no: o:lia: sia:lab amio:, ma:mula: kaluwa: bo:fo:len. E a:na sia:len amio:, Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: mogago: dimidama:ki, a:la:ta:ga: da:fe ba:ba:.

*Ya:su e kudu mena:ki kaluwo: ho:ido:
Madi 4.18–22, Luk 5.1–11, Yo:n 1.35–42*

¹⁴ Yo:n e dibolo a usa to:lola:sa:ga: a:labiki, Ya:suwo: Ga:lili hen a:namio: Godeya: to nafayo: a:na walama:ni ane. ¹⁵ Eyo: a:la:wido:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lendeyo: ko:na:ma

1:4: Ilig 13.24, 19.4   **1:6:** 2Kin 1.8, Madi 11.8   * **1:6:** Dinali sa:lan kalu tambowo: helebeso:g o:ngo: sa:ga:la:sen a:la:ta:ga: ma:no: ko:li ko:lilo: wengo:wo: na:sen. A:la:fo:ko:lo: Yo:n eyo: a:la:dimido:.   **1:7:** Ilig 13.25   **1:11:** Song 2.7, Ais 42.1, Madi 12.18, Mak 9.7   **1:13:** Song 91.11–13   **1:14:** Mak 6.17   **1:15:** Madi 3.2

dowab. A:la:fo:ko:lo: gio: o:go: asulo:wo: nodola:sa:ga:, to nafa we tilidabuma. Ho:lendeyo: o:gdo: fa:la:dowabo: we.”

¹⁶ Ya:suwo: Ga:lili ho:n golo: aniba sia:lana, ka:lo: to:lolan kalu a:la:, Saimon dia: ene ao Andululia:yo: dage to:lola:lana ba:ba:. ¹⁷ A:la: a:no: galilia:sa:ga:yo:, Ya:suwa:yo: a:la:sio:, “Niyo: ga:go: kalu tili sa:la:lan man a:no: ko:lo: walama:no: Ga:go: ne kudu mena.” ¹⁸ Wigibole a:naka a:la:yo: dageyo: ta:ta:sa:ga:, Ya:su e ko:lo: kudu ane.

¹⁹ Ya:suwo: heb doba:da: o:fina:sa:ga:yo:, Sa:ba:diya: inso: a:la:, Ya:ma:s o:lia: ene ao Yo:no:, ho:n ko:su usa iliki, dage digala:lana ba:ba:. ²⁰ A:la: a:no: Ya:su eyo: ba:da:sa:ga:, elo:wa mena:ki ho:ido:. Ho:idabiki a:la:ma:yo: iya Sa:ba:di sulo:wo: a:la:ta:ga: ene nanog dian kalu o:lia:yo: ho:n ko:su ka ta:ta:ga:, Ya:su kudu ane.

Mama mogago:wo: Ya:suwa: o:luso:no:

Luk 4.31-37

²¹ Iyo: Kabaniom ha:na:sa:ga: sen amio:, Ha:fo:lo: Dowan ho:lono: a:na fa:la:dowabiki, Ya:suwo: ha:na:sa:ga: Godeya: mano: tolo: wida:sen ayamio: a:na mo:mo:da wido:.

²² Kaluka:isale iyo: to man elo: widab a:no: da:da:sa:ga: mada molo dabu. Mo:wo: elelo: wida:sen kalu i a:ma:yo: noma:lo: sa:sa:lo: a:no: agela:sa:ga: wido:. Ko:sega Ya:su eyo: elelo: wida:sen kaluwa:lo: wido: aumbo: mo:widaki, eyo: ene halaido: o:lia: iliki widabiki, iyo: molo asulo:.

²³ Ya:suwo: a:na wida:len amio:, kalu mama mogago:lo: dowa:sen nowo: tolo: wida:sen aya sen ko:lo:, e Ya:su elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, Ya:suwo: dabuma:ki ho:ido:.

²⁴ “Ya:su, Nasala:t kalu ge, nilo: wiyo: wagama:ni mio:wo:? Ge nio: ko:lo: mogaila:ma:ni mio:wo:? Ne ge asulab. Godeya: ene Malilo: kaluwo: ge.”

²⁵ Ko:sega Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge tola:so:bo! Ge kalu ko ta:ta:ga:, ha:la:ya handaloma!” ²⁶ A:la:fo:ko:lo: mama mogago:wa:yo: kalu a:no: mada alan bibisadoma:ki dimida:sa:ga:yo:, e gana gilia:sa:sa:ga: a:na sili alifo:gane.

²⁷ Kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: iligi ba:da:sa:ga: egelebo: nenelaki, “We waga dimidaba:le? Man halaido: we, nio: ho:gi widabiki bo:do:l. Mo:wo: kalu wema:yo: mama mogago:mo:wo: towo: halaido: sa:labiki, iyo: kudu ha:naki dimidab.” ²⁸ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: bo:bo:ge malola:likilo: aneyo:, Ga:lili hen a:no: tambo da:da:i aneyo: ililo:.

Ya:suwa:yo: walaf ko:li ko:lilo:wo: falele alifelo:

Madi 8.14-17, Luk 4.38-41

29 Ya:suwo:, Ya:ma:so:, Yo:no: iyo: tolo: wida:sen ayo: ta:ta:sa:ga:, egele Saimon dia: Andululia:ma: aya ha:na:sio:.
 30 A:la:ta:ga: Saimona: ingaya: anowo: ofo: walaf ba:la:sa:ga: uwo:ba da:labiki, iliyo: e bo:ba:ki Ya:sumo: sio:.
 31 Iliyo: a:la:sa:labiki, Ya:suwo: ga a:ma: uwo:ba ba:ba:ni ha:na:sa:ga:, ene dagiya ta:li dota:ga: ta:galifa:. A:la:dimidabiki ofo: walaf e amilo: deleno: wigibo a:naka e falelabiki, ga a:ma:yoy: iyo: asuwa:takiyo:, ma:no:wo: imo: maiya:ki so:fa:.

32 O:g ga:lo a:namio:, walaf nolo:lo:, mama mogago:lo: dowo: a:no:lo: Ya:sumo: falelema:ki a:la:ta:ga: tilili mio:.
 33 A:la:fo:ko:lo: amisa:n kaluka:isaleyo: tambo Ya:sulo: sen a toga:me a:na kegeabiki,
 34 Ya:su eyo: kalu walaf ko:li ko:lilo:lo: dowo:lo: ya:sio: a:no: modo: ko:lo: falele alifelo:. Eyo: mama mogago:wo: kalu amilo: dosdo: elen a:no: tambo o:luga:felo:. A:la:ta:ga: mama mogago: iliyo: e Gode Inso: a:la:bo: asulo: ko:lo:, Eyo: mamamo:wo: towo: sama:kiyo: fogo: mo:dimi.†

35 Kea:fo nulu sololi olabiki, Ya:suwo: dasila:sa:ga:, ayo: ta:ta:sa:ga:, ina:lilo: Godemo:lo: tolo: sa:la:sen hen a:na sa:ma:ni ane.
 36 Saimon, e o:lia:lo: sa:sen kalu a:no: Ya:suwo: keda:li ha:na:sa:ga:yoy:,
 37 Ya:suwo: galiliakiyo: emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isaleyo: tambo ge ba:ba:no: a:la:ta:ga: kedab.”
 38 Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki, “Niliyo: amisa:n nol anib amilo: sab a:na walama:ni ha:na:n. Mo:wo: ne wilo: mio:wo: o:m.”
 39 A:la:fo:ko:lo: e mano: Ga:lili anib amilo: amisa:n kandayo: a:no: tambo wida:liki ha:nakiyo:, mama mogago:lo: dosdo:wo: o:luga:felo:.

Ya:su eyo: aintalo: dowo:wo: imulu alifa:

Madi 8.2-4, Luk 5.12-14

40 Aintalo: dowo: kalu nowo: Ya:sulo:wa ya:ga:, gulalu misa:fu alilaki ha:iyakiyo: a:la:sio:, “Kalu Alan giyo: ne asuwa:fa:no: asulalega, ne falele alifoma.”
 41 Kalu a:ma:lo: dimidab a:no: Ya:su eyo: nofola:sa:ga:, e dagiyo: talagaki, kalu a:ma: do:mo:wa golakiyo: a:la:sio:, “Niyo: ge o:li asuwa:fa:nigo:l ko:lo:, do:mo: gilo:wo: nafale ta:to:l.”
 42 Wigibole a:naka, aintalo: dowo: kalu a:no: imula:sa:ga:, do:mo: elo:wo: nafale dowo:.
 43 Ya:su eyo: kalu a:no: o:g a:naka iliga:taka, emo:wo: towo: halaido: a:la:sio:,
 44 “Ge ko:lo: falele alito:l we kalu nolbo:wo: mada sa:la:so:bo. Kaluka:isale tambowa:yoy: gi ogen ko

1:34: Mak 3.10-12 † **1:34:** Ya:su e fogo: mo:dimi a:no: ha:go: we. Kaluka:isaleyo: Ya:su e kalu o:bo:ngo:wa:le a:la:bo: iyo: mo:asulo: ko:lo:, mama mogago:mo:wo: fogo: dimi kibo:bowo:, iyo: Ya:su e Gode Inso:lo:b a:la:bo: kalaba sa:mabe. A:la:fo:ko:lo: ho:len a:namio: Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: asulabena:ki, fogo: mo:dimi. **1:35:** Madi 14.23, Mak 6.46 **1:39:** Madi 4.23, 9.35 **1:44:** Wkp 14.1-32

falelo:lo:b a:la:asuluma:ki, ge bobalo: so:mea:sen kalumo:wo: walama:ni ha:na:sa:ga, Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: kudu ha:nakiyo:, Godemo: boba so:kugulu mea:niki hamana” a:la:sio:. ⁴⁵ Ko:sega a:la:bo: mo:dimidaki, e amilo: dimido: a:no: kalaba malola:li sia:len. A:la:fo:ko:lo: to sa:la:i ane a:na ilikiyo:, Ya:suwo: amisa:n usamilo: mia:no:wo: mo:mio:. A:la:gabiki e ha:la:ka sia:len ko:sega, amisa:n kaluka:isale ko:li ko:lilo: iliyo: e keda:i ya:sa:ga: elo: sena fa:la:dowa:len.

2

*Ya:su eyo: gido:fo:wo: ko:go:neli kaluwo: falele alifa:
Madi 9.2-8, Luk 5.18-26*

¹ Ho:len nolo: ta:ta:sa:ga:, Ya:suwo: a:ma:la: Kabaniom a:na fa:la:dowo:. Kaluka:isaleyo: Ya:suwo: a:ma:la: mio:wo: da:da:sa:ga:, ² iyo: a:na kegeakiyo:, a usamilo: gala tandeo:wo: wa:lifo:. A:la:ta:ga: ha:la: amio:lo: modo: kegeaki, tog amilo: tina:no:wo: kafo:labiki, Ya:su eyo: to nafayo: a:na wida:len. ³ Ya:su eyo: mano: wida:labikiyo:, kalu fa:la:da:ina:yo: kalu gido:fo:wo: ko:go:neli nowo: Ya:sumo: bo:ba:ki sesegasulia: mio:. ⁴ Iliyo: kalu sesegasu a:no: dia:ga:, Ya:sulo:wa dia: ti ha:na:no: asulo: ko:sega, togo: mo:gulabiki, iyo: a fa:sa: wa:la fa:la: ha:na:sa:ga:, Ya:sulo: a:lab imilib amilo: a fugo: a:no: nolo: da:ga:sula:sa:ga:, kalu sesegasulo: ti ha:na:no:wo: ho:wo: dowabiki, iliyo: kalu sesegasu a:no:ko:lia: Ya:sulo:wa to:lolo:. ⁵ Ya:su eyo: ililo: tilidabu a:no: ba:da:sa:ga:, ko:go:neli kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Ni so:wa, gi mogago: ko hala:sa:ga: ga:lilo:,” a:la:sio:.

⁶ A:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga: Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:yo: kele asulo:. ⁷ “Mogago:wo: hala:sa:ga:lo: ga:lilan man a:no: Gode imilig e dimida:sen. Kalu wema:lo: a:la:do: sa:lab we, waga sa:laigaba:le? Godeya: heno: e diaki sa:laigaba:le?”

⁸ I a:no: kele asulabiki, Ya:suwa:yo: asulo: ililo:wo: ba:da:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Gililo: kele asulo:wo: alan dowaike, waga asulaki gadi? ⁹ To sa:ma:no:wo: halaido:leyo: ho:bo:ko:mo:? Niyo: tamin amio: a:la:sio:, ‘Mogago: da:labko o:go: Godeya: ga:lilab’ a:la:bo:, henfelo: kaluwa:yo: o:li sa:lano:? A:la:ta:ga: to nowo: we ‘Ge geo:ndo: felo:wo: kambola:sa:ga: dasima!’ a:la:do: sa:lab a:no:, henfelo: kaluwa:yo: o:li sa:lano:? ¹⁰ Ko:sega Kalule Dowo: ne henfelo: wena ilikiyo:, mogago:lo: halakilo: ga:lila:ma:no: a:no: ne amio: halaido:wo: a:labo:lo:b a:la:bo: gio: asuluma:kiyo: walama:nigo:l.” A:la:sa:la:sa:ga:yo: ko:go:neli kalumo:wo: a:la:sio:, ¹¹ “Niyo: gemo:wo: a:la:so:lo:l. Ge dasilia:ga:, sesegasu we dia:ga:, go:no:n aya hamana.” ¹² Wigibole

a:naka ko:go:neli kalu a:no: dasilia:sa:ga:, geo:ndo:wo: dia:b a:la:ta:ga: ha:la:ya handalota:ga: ha:nabikiyo:, kaluka:isale tambo inin siya: ba:ba:. Iliyo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, molo asulaki, Godeya: wiyo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Nio: dimido: wengo:wo: mo:ba:da:sen ko:lo: bo:do:l.”

Libaiyo: ho:ido:

Madi 9.9-13, Luk 5.27-32

¹³ Ho:len imilig nowo: Ya:suwo: wa:ka ho:n golo: aniba ane. E a:na ha:na:gane amio:, kaluwo: modo: ko:lo: elo:wa kegeabiki, imo:wo: mano: wido:.. ¹⁴ E a:na ha:na:len amio:, Libai, Aofiusa: ene so:wayo: a:na ba:ba:. Libai e takis molelo: dia:seno: nowo: e. Libai e ene nanogdo: dia:sen aya sena ba:ba:. Ya:su eyo: e ba:da:ga: a:la:sio:, “Ge ne kudu mena.” A:la:sa:la:sa:ga: ha:nabiki, Libai elo: dasila:sa:ga:, Ya:su kudu ane.

¹⁵ Ya:su o:lia: ene tiliwida:sen o:lia:yo:, Libaiya: aya ha:na:sa:ga: ma:no: nakiyo:, takis molelo: dia:sen kalu nolo:lo:, mogago:lo: dimidan kaluwo:lo:, iyo: tambo Ya:suwo: kudu ane ko:lo: ma:no:wo: egele siliki na:len. ¹⁶ E ma:no:wo: mogago: kalu a:no:lia: siliki na:labiki, Fa:lisi kalu elelo: wida:sen nolba:yo:, enedo: tiliwida:senbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “E takis molelo: dia:sen kalu o:lia: mogago:lo: dimida:sen o:lia:yo: egelebo: ma:no:wo: waga naba?” ¹⁷ To a:no: da:da:ga:, Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Mulu-mulo:lo: mean kaluwa:yo: kalu do:mo:wo: nafale sab a:no: mo:asuwa:ta:sen. Ko:sega walafdo: kaluwo: asuwa:ta:sen. O:leaumbo:, ne digalo: kalu sab o:lo:wa mio:ma. Ne mogago:lo: dimida:lab kalu ko:lo: ho:lema:ni mio:.”

Fa:lisi kaluwa:yo: ele difa:yo: dabu ba:ba:

Madi 12.1-14, Luk 6.1-11

¹⁸ Ho:len no amio:, Yo:n elo: tili wida:sen kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia:yo: ma:no: mo:nakilo: san man a:no: ko:lo: kudu ha:naki sen. A:la:dimida:labiki, kalu nolba:yo: ya:sa:ga: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Fa:lisi tili wida:sen kalu o:lia: Yo:n elo: tili wida:sen kalu o:lia:ma:yo: ma:no: mo:nan man a:no: ko:lo: kudu ha:na:liki sab. Ko:sega gilo: tili wida:sen kalu wema:yo: waingo: ko:lo: mo:dimidaba?” ¹⁹ Ya:su eyo: a:ma:la: bale sa:laki a:la:sio:, “Giliyo: kaluwa:lo: galo: diab a:namilo: ma:no: dowo:tab a:no: kalu kegeo: a:ma:yo: na:so:boka: a:la:bo: mo:sa:lan. O:leaundo: mo:sa:lan ko:lo:, kalu galo: diab a:no: i o:lia: dofo:liki, kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: ma:no:wo: tambowo: a:na nalega, o:li doma:ib. ²⁰ Ko:sega tif amio: galo: diab kalu e, iasi kalu o:lia:lo:

mo:dowab ho:len a:namio:, iliyo: ma:n ma:no:wo: a:namio: o:li ka:ma:ib.”

²¹ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: to nowo: a:bale sa:lakiyo:, “Kalu noma:yo: so:g gedee: ho:gi a:no: dia:sa:ga:yo:, helebeso:g mo:luwo: wa:l amio: mo:dubinima:ib. Kaluwa:yo: a:la:bo: du-bialega, helebeso:g ho:gi dubio: a:no: halaliki gendelalikiyo:, so:g mo:luwo: a:no: alan a:bidia:fa:ib. ²² A:la:ta:ga: kalu noma:yo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f dubio: mo:luwo: us a:namio: mo:guma:ib. A:namio: gulalega, wain ho:gi a:ma: ho ha:na:no:wo: halaido: ko:lo: ko:ndo:feakiyo:, no: do:go:f mo:luwo: a:no: bidi ha:nalikiyo:, no: do:go:f o:lia: wain ho:n o:lia: a:no: wala:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f ho:gi halaido: a:na gulan.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

²³ Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio:, Ya:suwo: da:si egele: usa ha:nakiyo:, enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: da:si fo nolo: ili ma:no: a:la:ta:ga: tudu sa:la:la:i ane. ²⁴ Ko:sega Fa:lisi kalu nolba:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Iliyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len wenamilo: ma:no: tulab a:ma:yo: ele saefa: a:no: o:go:sab ko:lo:, iliyo: waga dimidaba?” ²⁵ Iliyo: a:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Da:ibido: a:la:ta:ga: e o:lia:lo: sia:lowan kalu iyo: maiyabikilo: dimido: sa:sa:lo:wo:, giliyo: mo:agelo:wo:? ²⁶ Abiata e Godemo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu elen ho:len a:namio:, Da:ibid e maiyabiki, Godeya: aya ha:na:sa:ga:, ma:no: Godeya: siwa:l amilo: dia:ta:sen a:no: e dia:sa:ga: mo:no:. A:la:ta:ga: ma:no: heb a:no: egeledo: sia:lowan kalumo: maiya:ki dimi. Ele a:ma: sa:lakiyo:, ma:n a:no: Godemo: bobalo: so:mea:sen kalu ilika ma:ib, a:la:saefa:.” ²⁷ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: to nolo: a:la:sio:, “Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: Gode eyo: dimido: ko:lo:, kaluka:isaleyo: asuwa:foma:ki dimido:. Ko:sega Godeya:lo: kaluka:isale dimido: we, ele a:no: ko:lo: asuwa:foma:ki dimido:ma. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: Kalule Dowo: ne, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:ma: biso:wo: ne ko:lo:, no:no:n bo:fo:lo:l.”

3

¹ Ho:len no amio: Ya:suwo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:, dagiyo: ga:ga:nuli kalu nowo: a:na sena ba:ba:. ² Kalu nolba:yo: Ya:su e hala dimidab a:la:likilo: mo:walilima:no: togo: kedoo: ko:lo:, iliyo: Ya:su eyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: dagiyo: ga:ga:nuli kalu a:no: falele alitaba:le a:la:liki bo:fo:len. ³ A:la:gabiki Ya:su eyo: dagiyo: ga:ga:nuli kalumo:wo: a:la:sio:, “Ge dasilia:ga:, kalu kegeo: siwa:l wena kagama:ni mena.” ⁴ Kalu a:no: dasilia:ga: kagatabiki,

Ya:suwa: imo:wo: a:la:dabu ba:ba; “Ele saetakiyo; Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: o:b ko:lo: dimidama:no: saefa:yo:? Man nafaleyo: o:li dimidama:no:wa:le? Mo: man mo-gago:wo: o:li dimidama:no:wa:le? Sana soma:no:wa:le? Mo: mela:no:wo: a:ma:la: gasiliakilo: asuwa:fa:no:wa:le? Ele saefa: a:no: ho:bo:ko:mo:lo:bo:?” A:la:dabu ba:ba: ko:sega iliyo: a:ma:la:yo: mo:sa:laki heela:li. ⁵ Iyo: asulo:wo: halaido: ko:lo:, Ya:suwa:yo: iyo: sigili ba:da:sa:ga: imo:wo: gadiaki, dagiyo: ga:ga:nuli kalumo:wo: a:la:sio:, “Ge dagiyo: tala-galema.” A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:la:dimidaki, dagi a:no: e elen o:ngo: dowo:. ⁶ Fa:lisi kalu iliyo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, ha:la:ya ha:nakiyo:, i o:lia: Ha:lodo: kudu sian kalu o:lia:ma:yo: Ya:su sa:ma:no: towo: o:g a:na mo:mo:da nenelo:.

*Kaluka:isale modo:wo: Ya:su kudu ane
Madi 12.15-16, Luk 6.17-19*

⁷⁻⁸ Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Ga:lili ho:n golo: seya ha:nabiki, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: e kudu ane. Kaluka:isale i a:no: Ga:lili kaluka:isaleyo:lo:, Yudiayo:lo:, Ya:lusalemo:lo:, Idomeayo:lo:, Yodano: nodo amilo: sano:lo:, Tayayo:lo: ami Saido:n kaluka:isale iyo: Ya:suwa:lo: dim-idab a:no: da:da:sa:ga:, tambo Ya:sulo:wa ya:sio:. ⁹⁻¹⁰ Eyo: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: falele alifelabiki, walafdo: dosdo: nolo: ya:siakiyo:, e goma:no: a:la:ta:ga: ani tandeo:. Kaluka:isaleyo: Ya:sulo: amio: modo: kegeakiyo:, e mo:ani tandema:ki a:la:ta:ga: Ya:suwa:yo: enedo: tili wida:senbo:wo: a:la:sio:, “Gio: ho:n ko:su nowo: bo:bo:li alifa:ni hamana.” ¹¹ Mama mogago: a:ma:yo: e ba:da:sa:ga:yo:, Ya:sulo: a:lab a:na gumisi fufuda:sa:ga: a:na ho:le sa:laki, “Ge mada Godeya: ene So:wa” a:la:sa:la:sen. ¹² Ko:sega e kalu o:mka: a:la:bo: mo:fanda sama:kiyo:, mama mogago:mo:wo: towo: halaido: sio:.

Kalu kugula:fo:wo: da:feyo:

Madi 10.2-4, 12.25-29, Luk 6.14-16, 11.17-22

¹³ Ya:suwo: hen misio: doba:da: halona ha:na:no: ha:nakiyo:, kalu enedo: da:fema:no: asulo:le a:no:ko: ho:leliabiki, iyo: Ya:sulo:wa ane. ¹⁴ A:la:ta:ga: Ya:suwa:yo: enen o:lia: sia:mela:no: a:la:ta:ga: mando: walama:kilo: iliga:felema:no:, kalu kugula:fo: a:no:ko: da:feyo:. A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:yo: i a:no: iliga:felo: kalu wikilo:. ¹⁵ A:la:gabiki iliyo: mano: widalikiyo:, mama mogago:wo: i a:ma:yo: o:luga:felema:ki, halaido:wo: imo: dimi. ¹⁶ Elo: kalu kugula:fo: da:feyo:wo: we. Nowo: Saimon, Saimon

e Ya:suwa:lo: wi ho:gi wikilo:wo: Bida. ¹⁷ Nowo: Ya:ma:s, Sa:ba:diya: inso:, ene ao nowo: Yo:n. Ao a:la: a:no: Ya:suwa:lo: wi ho:gi wikilo:wo: Boana:ga:s. Boana:ga:s a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, guna: so:wa. ¹⁸ Nowo: Andulu, nowo: Filib, nowo: Batolomiyu, nowo: Madiyu, nowo: Tomas, nowo: Ya:ma:s, Aofiusa: inso:, nowo: Tadius, nowo: Saimon, gamani ho:giyo: e dimo:losa: a:lakilo: asula:seno: e ko:lo:, Sa:la:t kalu a:la:sa:lan,* ¹⁹ Nowo: Yudas Iskaliot, Ya:sulo: teledowo:wo: e.

²⁰ Ya:suwa:yo: kalu kugula:fo: a:no: da:fea:sa:ga:yo:, e a:ma:la: aya ane. Iyo: aya ha:na:sa:ga: sen amio:, kaluka:isaleyoy: modo: wa:ka kegeabiki, ma:no: ma:no:wo: fogo: mo:dowo:. ²¹ Elo: dimida:len a:no: e so:lo:wa: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: e no:nolo: dowab a:la:asula:sa:ga:, e bo:fo:melea:ki mio:. ²² Ya:lusalem a:la:ta:ga:lo: elelo: wida:sen kalu i mio: a:ma:yo: a:la:sio:, “Bia:sabul, mama mogago:lo: bo:fo:lowan a:no: eya dowas:en ko:lo:, ene halaido: a:na ilikiyo: mama mogago: nolo: eyo: o:luga:fela:sen.” ²³ Ya:su eyo: kalu i a:no: ho:le kegea:sa:ga:, towo: a:na bale sio:, “Sa:da:na: eyo:, Sa:da:na: eneno: waga o:luga:felano:?” ²⁴ Amisa:n imilig no amio: ko:lo: aloba:da:sa:ga: bubalega, amisa:n a:no: mo:dinafa halale mesa:ib. ²⁵ A:la:ta:ga:yo: so:lo: imilig nowo: egele aloba:da:sa:ga: gis dialega, so:lo: a:no: mo:dinafa mesa:ib. ²⁶ O:leaumbo:, Sa:da:na: eyo: enena:ma:la:yo: aloba:da:sa:ga: bubalega, e halaido:wo: mo:dowaliki, e kelegema:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ²⁷ A:la:ta:ga: Ya:su e halaido: kaluka: a:lakiyo:, eyo: bale sio: to nowo: a:la:sio:. “Afalo: dian kalu noma:yo: halaido: kalu a:ma: aya tina:sa:ga: kelego:wo: afale dia:no: asulakiyo:, eyo: waga dimidama:iba? Eyo: halaido: kalu a:no: ko:le melea:takiyo:, kelego:wo: a:namio: o:li dia:ha:na:ib.

²⁸ “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Mogago:lo: dimida:sen o:lia: Godemo:lo: dio:ge sio:wo:lo:, Gode eyo: o:li ga:lila:ma:ib. ²⁹ Ko:sega kalu abeyo: Mama Malilo:mo:wo: dio:ge sa:lalega, mogago: elo: sa:lab a:no: mada mo:ga:lila:ma:ib. Enedo: hala dimido: a:no: mela:no: mela:no: mela:ib,” Ya:suwa:yo: a:la:sio:. ³⁰ Ya:suwa:lo: to sio: a:no: mo:wo: we. Ili sa:lakiyo:, “Ya:su e amio: mama mogago:wo: dofo:lab,” a:la:sio: ko:lo: eyo: to a:no: imo:wo: a:na sio:.

*Ya:suwa: ene ano o:lia: ao o:lia:yo: mio:
Madi 12.46-50, Luk 8.19-21*

3:17: Luk 9.54 * **3:18:** Sa:la:t a:la:do: sa:lab a:ma: ha:ga we. Kalu nolo: man ko:li ko:lilo: sa:la:likiyo: elo:wa mena:kilo: to halaido:lo: wida:lowano: e. A:la:ta:ga: ho:len a:namio: kaluwo: modo: kegea:sa:sa:, towo: imilig saeta:ga:lo: sa:sen a:ma: wiyo: we. **3:22:** Madi 9.34, 10.25

³¹ Ya:suwa: ano o:lia: ao o:lia:yo: a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, ha:la:ya kagafo:liki, kalu nowo: Ya:suwo: a usa ba:ba:ni ha:na:sa:ga:, ilo:wa mena:ki iliga:fo: ³² A:la:ta:ga: kalu modo:wo: Ya:su e o:lia: silikiyo:, iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Go: o:lia: gao o:lia:ma:yo: ge keda:liki, ha:la:ya a:lab” a:la:sio: ³³ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Ni no:wo:, ni naowo: o:ba:le?” a:la:dabu ba:ba:. ³⁴ Kaluka:isale ko:lo: e anib amilo: kandayo: a:no: eyo: sigiliga:takiyo: a:la:sio:, “A us amilo: sab we ni no:leyo: a:la:ta:ga: ni naoleyo: i o:m. ³⁵ Kaluka:isale abeyo: Godeya: mando: tilida:da:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab a:no:, naoleyo: nadoleyo: no:leyo: i o:m,” Ya:su eyo: a:la:sio:.

4

Da:si fo fifo:wa bale sio:

Madi 13.1-23, Luk 8.4-15

¹ Ya:suwo: ho:n golo: aniba silikiyo:, mano: wa:ka mo:mo:da widabiki, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: elo:wa kegeo:. Kegeo:wo: alan dowabiki, e ho:n ko:su usa tina:sa:ga:, ho:n us honona asitabiki, kaluka:isaleyo: ho:n sa: aniba ho:ndo: ya:sa:ga:lo: edo:wa siliki da:da:len. ² Eyo: towo: bale sa:la:likiyo:, man ko:li ko:lilo: a:no: imo:wo: a:na walasio:. Bale sio: nowo: Ya:su eyo: a:la:sio:, ³ “Gio: dabuma! Elo: gelan kalu nowo: ha:nakiyo:, da:si fowo: egelo:wa fifa:li ane. ⁴ E da:si fowo: egelo:wa fifa:li ha:nab amio:, fo nolo: tog wa:la:la:sena ti ali ko:lo:, o:ba:yo: ya:sia:sa:ga:, da:si fo a:no: mo:no:. ⁵⁻⁶ Fo nolo: ulo: elena ti ali. Hen a:no: abeyo: ko:lo: musug a:no: bo:bo:ge fa:la:ne ko:sega, musug a:ma: tef tina:no:wo: uwa midiyo: ko:lo:, ofo: ta:ndabikiyo:, da:si musug a:no: onaliaki sowo:. ⁷ Fo nolo: do:molo: a:laba ti ali. Da:si musug a:no: fa:la:ne ko:sega, do:mo a:no: bo:bo:ge fa:la:ndaki, da:si musug a:no: mele fafululi ko:lo:, fo nafayo: mo:hedo:. ⁸ Da:si fo nolo: hen nafa solo:wa ti ali ko:lo:, musugo: nafa fa:la:nda:sa:ga:, fowo: nafale mada hedo:. Hen nafale amilo: fa:la:ne a:ma:yo:, fo hedakiyo: nolo: fudo: otalen hedo:, nolo: fudo: a:la: hedo:, nolo: fudo: imilig hedo:.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

⁹ Bale sio: we sa:la:sa:ga:, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga: fanda asula:bi.”

¹⁰ Kaluka:isale nolo: ha:na:ga: a:labikiyo:, enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no:lia: kalu nol a:namilo: o:sen i a:ma:yo:, elo: bale sio: a:ma: ha:go: fanda sama:ki emo:wo: dabu ba:ba:. ¹¹ Dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la:bo: imo:wo:

a:la:sio;, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: to wo:no:lolo: delen a:no: o:go: gio: o:li asuluma:ki fogo: dimi ko:lo:lab. Ko:sega Godeya:lo: dinali sio: to sa:sa:lo: a:no: kalaba fa:la:doma:kiyo;, niyo: ha:la: kalumo:wo: mobale sio:. Godeya: to a:no: a:la:sa:sa:lo;,”

¹² “ ‘Iliyo: ba:ba:ib ko:sega,
hendeyo: mo:ba:ba:ib.

Iliyo: to sio:wo: da:ba:ib ko:sega,
ha:go: mo:fanda asuluma:ib.

Iliyo: dinafayo: asulo: kibo:bowo;,
iyo: asugo: nodola:sa:ga: dowaliki, Gode eyo: ililo: mo:gago: dimido: a:no: ga:lila:mabe.’ ”

¹³ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: imo: a:la:sio;, “Gio: bale sio: we ha:go: mo:dinafa asulaya? Bale sio: we ha:go: gio: mo:asulait ko:lo;, bale sio: nolo: giliyo: waga asuluma:no:wo:? ¹⁴ Elo: gelan kalu a:ma:lo: da:si fo fifo: o:leaumbo;, Godeya: towo: walasa:la:li sia:len. ¹⁵ Kaluka:isale nolo: da:si fo ko:lo: tog wa:la:la:sen amilo: ti ali o:leo:ngo: dowab. Godeya: to nafa wida:lab amio;, kalu i a:ma:yo: dabu ko:sega, Sa:da:na:yo: ya:sa:ga: to nafa widab a:no: e dila:sa:ga: ha:na:lab. ¹⁶ Kaluka:isale nolo: fo ulo: elen wa:l amilo: ti ali o:leo:ngo: dowab. Iliyo: Godeya: to nafa a:no: iligi da:da:sa:ga;, sagala:li diab. ¹⁷ Kalu i a:no: tilidabu ko:sega, ili asulo: us amio: towo: mo:tefele ane ko:lo;, ili tilidabuwo: ho:len abolda:su dowab. Hida:yo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowab amio;, iyo: bo:e sulufo: tina:lab. ¹⁸⁻¹⁹ Kaluka:isale nolo: da:si fo kiso: a:lab a:namilo: fifa:li ane o:leo:ngo: dowab. Kaluka:isale a:no: Godeya: towo: dabu ko:sega, henfelo: wilo: dimidama:no: kele asulo: o:lia;, mole alan dia:no: asulo: kelego: ko:li ko:lilo: meselo: alan fa:la:dowab a:ma:yo: tilidabu kalu a:ma:lo:wo: go:lulaliki, nafalelo: mo:dowaki, fowo: mo:helema:ib. ²⁰ Kalu nolo: hen solo: nafa amilo: ti ali o:leo:ngo: dowab. Iliyo: to man a:no: da:da:sa:ga: tilidabu ko:lo;, fowo: nafale hedakiyo;, nolo: fowo: fudo;, nolo: fowo: fudo: a:la;, nolo: fudo: otalen o:leo:ngo: hedo:.” Ya:suwa:yo: imo:wo: a:la:waliasio:.

Nafayo: kalaba do:lia:ga: dia:foma

Luk 8.16-18

²¹ Ya:su eyo: towo: imo:wo: a:la:sio;, “Giliyo: nafayo: do:lia:ga:yo;, fafo ha:g amio: go:lu alitano? O: wo:no:le kugun amio: dia:tano? A:la:bo: mo:gan ko:lo: giliyo: nafayo: do:lia:ga:yo;, kalaba iwalu dialita:sen. ²² A:la:do: gan aumbo;, wo:no:lolo: delen a:no;, tif amio: tambo kalaba fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: wo:no:lolo: delen a:no: tambo

kalaba fa:la:dowalikiyo;, kaluka:isaleyo: tambo fanda asu-luma:ib. ²³ Kaluka:isale abeyo: ge ka:la:no: a:labo:lalega, giyo: to we dinafa da:da:sa:ga: tili asula:bi.”

²⁴ Ya:su eyo: towo: a:kudu sa:laki, “To gilo: da:dab ko dinafa asula:bi. Gilo: nolbo:lo: ege meab aumbo:, gemo:wo: wa:lo: o:leo:ngo: ka dimia:ib a:la:ta:ga: heb nolo:lo: wa:ka ba:ma:ib. ²⁵ Kalu abeyo: asulo:wo: hebo: dowalega, Gode eyo: emo:wo: asulo: nolo: a:dimia:ib. Ko:sega kalu abeyo: asugdo:ma dowab a:no:, asulo: ha:lu e amilo: delen a:no:, tambo a:ma:la: dila:ma:ib.”

Fo fa:la:neya bale sio:

²⁶ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: a:no: kaluwa: halaido:wa:yo: mo:fa:la:do alifa:ib a:la:liki, Ya:su eyo: bale sio:. “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: wengaliki fa:la:doma:ib. Kaluwa:yo: ege:lo: amio: fowo: fifa:sa:ga: ta:fo:gane. ²⁷ Kalu a:no: nuluwo: alila:liki, a:la:ta:ga: kea:fowo: dasila:liki, a:la:ga:likiyo: ho:len nolo: ane ko:lo:, fo fifo: a:no: musugo: po a:la:ta fa:la:ne. A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: fo a:no: waga fa:la:neya:le, a:la:bo: e mo:asulo:. ²⁸ Mo:wo: henfelo: wema: ene halaido:wa:yo: fo a:no: a:na fa:la:do alitan. Tamina musug ko:le fa:la:dowan. A:ma: fa:s amio: fo:s fa:la:dowan. A:la:ta:ga:yo: fowo: a:na hedan. ²⁹ Fowo: heda:sa:ga: nafaliab amio: kalu a:ma:yo: o:g a:na bo:bo:ge tulan. Mo:wo: ma:no:lo: kegenema:no: ho:lenu: a:na fa:la:dowaliki auma:ib.”

Fo ha:lula:su a:no: alan doma:ib

Madi 13.31-32, Luk 13.18-19

³⁰ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: a:widakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: o:bo:ngo: ko:lo: da:laba? Gio: asuluma:ki bale sa:laki maloloma:nigo:l. ³¹ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: a:no: mased* fo fifo: amilo: fa:la:ndab o:ngo: dowab. Fo a:no: hena fifalikiyo:, e mada ha:lula:su ti alilan. ³² Ko:sega fo a:no: alan fa:la:ndakiyo:, eleyo: tagalalikiyo:, o:ba: iliyo: ayo: ha:la:s a:na dia:sen.” Ya:suwa:yo: a:la: bale sio:.

³³ Ya:su eyo: kaluka:isalemo:wo: bale sa:lakiyo:, mano: o:leo:ngo: ko:lo: wido:. Heb ililo: o:li asuluma:no: a:no:, Ya:su eyo: a:na wido:. ³⁴ Eyo: imo:wo: mo:tigini widaki, mobale sio:. Ko:sega enedo: tiliwida:sen kalu o:lia: egelese dotakiyo:, to ha:g hendeleyo: imo:wo: a:na fanda wido:.

Ya:su e fufalo: biso:

Madi 8.18,23-27, Luk 8.22-25

4:24: Madi 7.2   **4:25:** Madi 13.12, 25.29, Luk 19.26   **4:29:** Joel 3.13, Kala 14.15   * **4:31:** Mased a:la:do: sa:lab a:no:, Yu kaluwa:lo: i fo gela:seno: o:m. Fo a:no: mada ha:lula:su ko:sega fa:la:ndab amio:, alan doma:ib.

³⁵ Ga:lo a:namio; Ya:su eyo: enedo: tili wida:senbo:wo: a:la:sio; “Nio: ho:n golo: we nodo honona ha:na:n.”
³⁶ A:la:sa:labiki, kalu kegeo: a:no: kata:ta:ga; enedo: tili wida:sen kalu iyo; ho:n ko:su Ya:sulo: elen us a:na disa:la:sa:ga: ane. A:la:ta:ga: ho:n ko:su nolo:lo: ilo: ha:naba kudu mio:.
³⁷ Ha:na:len amio; fufayo: halaido: yakiyo; ho:n golo: a:no: ma:feaki, ho:no: do:lilia:ga; ho:n ko:su usa tinaki wa:ido:.
³⁸ Fufa alando: ya:lab a:namio; Ya:suwo: ho:n ko:su seba, imisaseyo: dia:taki, a:na alifo:len. A:la:ta:ga: iliyo: Ya:suwo: digida:yakiyo; emo:wo: a:la:dabu ba:ba; “Widan kalu, giyo: nio: kanda soma:ki asulaya?”
³⁹ Iliyo: a:la:sa:la:liki digida:yabiki, Ya:suwo: dasila:sa:ga; fufa ya:len o:mo: towo: halaido: sa:lakiyo; “Ge buluta:sa:ga; ga:li doma!”
A:la:sa:labiki, fufa ya:len a:no: a:naka bulutakiyo; ho:n ma:feya:len a:no:lo: ka bulufo:.
⁴⁰ Bulutabiyo: Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio; “Gio: tagio: alano: waga dowaya? Gi amio: tilidabuwo: aundo:malo:?”
⁴¹ Iyo: Ya:suwa:lo: dimidab a:no: molo ba:da:sa:ga: tagilakiyo; egelebo: nenelaki a:la:sio; “Fufa o:lia: ho:n ma:feya:len o:lia: we elo: sio:leko: kudu ha:na:sa:ga: bulutab ko:lo; kalu we o:bo:ngo:wa:le?”

5

Ya:su eyo: mama mogago:wo: o:luga:felo:

Madi 8.28-34, Luk 8.26-39

¹ Iyo: ho:no: nodowa ha:nakiyo; Gelasa kalulo: sa:sen doba:da: a:na ha:na:sa:ga; ho:n golo: aniba fa:la:dowo:.
² Fa:la:dowa:sa:ga:yo; Ya:suwo: ho:n ko:suwa a:la:ta:ga: tibo:lowakiyo; kalu mama mogago:lo: dowo:wo: a:na galili.
³⁻⁴ Kalu we a:ido:lo:wa sia:sen ko:lo: mio: Tamin amio: sa:niya: dagi o:lia: gib o:lia:yo: melea:ta:sen ko:sega, ene halaido:wa:yo: gegedela:sa:ga: ha:nab amio; kaluwa: ta:lia:sa:ga:lo: a:melea:fa:no:wo: mo:dowa:sen. A:la:fo:ko:lo: e sa:nia:yo: wa:kabiyo: mo:melefa:.
⁵ E nuluwo:lo: ho:lenowo:lo: tambo kalu a:ido:lo:wa a:la:ta:ga: hen misio: a:nami nai sia:liki, enena:ma:la: ene do:mo:wo: uwa: yame tandea:liki, ya:lilia: sia:len.

⁶ Eyo: Ya:su yabo: ko:na:ka iliki ba:da:sa:ga; nai ya:ga; Ya:su e ko:lo: wabulumaniki, Ya:suwa: gido:fo:lo:wa gumisi ali.
⁷⁻⁸ Ya:su eyo: kalu mogago:lo: dowo: o:mo:wo: a:la:sio; “Mama mogago: ge, ha:la:ya hamana” a:la:sio: Kalu a:ma:yo: a:ma:la:bo: towo: halale sa:laki, “Ya:su, Gode Alan Iwalulo: a:lab a:ma: so:wa giyo; nemo:wo: waga dimidama:ni mio:wo:? Godeya: wiya ilikiyo; ne mogagima:no:

towo: nemo:wo: sa:la:so:bo.” ⁹ A:la:gabiki, Ya:suwa: sa:laki, “Ge wiyo: o:ba?” “Ne wiyo: Modo:, mo:wo: mama mogago: niasiyoy: modo: agelema:no:wo: babalo: ko:lo: sab.” ¹⁰ Kalu a:ma:yo: Ya:sumo: ha:nolo sa:lakiyo:, “Nio: hen no amio: mada iliga:ta:so:bo” a:la:sa:laki susio:. ¹¹ Misio: anib a:namio:, kabo fofow: modo: ko:lo: ma:no: na:liki sen. ¹² A:la:ta:ga: mama mogagow:yo: Ya:sumo:wo: susiaki a:la:sio:, “Nio: kabowa doma: hamana:ki, giyo: nio: a:na iliga:foma.” ¹³ A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:yo: mama mogago:mo:wo: o:lika: a:la:sa:labiki, mama mogago: kalu amilo: sen a:no: ha:la:ya sili alifela:sa:ga:, kabowa tiane. Kabo a:no: daosen a:la: sen ko:lo:, iyo: dalalelia:ga: do:mo:wa tina:sa:ga:, ho:na tambo ho:lufa:la:sa:ga: kanda sowo:.

¹⁴ Kabolo: bo:fo:len kalu i a:no: nai ha:na:sa:ga:, amisa:n kaluka:isale noldo: sen amio:lo:, ha:la: doba:da:lo: kandaya:i ane i o:mo:wo:lo: dimido: a:no: bo:bo:ge malola:i ha:nabiki, kaluka:isaleyo: dimidab a:no: ilo: ba:ba:ni Ya:sulo:wa mio:. ¹⁵ Iyo: ya:sa:ga:yo:, kalu mama mogago: modo:lo: dowo: a:no: o:li dowo: ko:lo:, Ya:suwa: aniba sena ba:ba:. Kalu a:no: asulo: elo:wo: nafale dowabiki, e helebeso:g ka:la:liki elena ba:da:sa:ga:, iyo: tagio: alan dowo:. ¹⁶ Mama mogago:lo: dofo:len kalu amilo: fa:la:dowo: a:no: kaluka:isale iliyo: ba:ba: ko:lo:, nolbo:wo: malolo: mea:liki ane. A:la:ta:ga: kabo amilo: dimido: a:no:lo: nolbo:wo: malolo: me. ¹⁷ A:la:do: dimidab a:no: ba:da:ga:, Ya:suwo: ili heno: ta:fo: hamana:ki, towo: halaido: sio:.

¹⁸ Ya:suwo: ho:n ko:suwa disa:labikiyo:, kalu mama mogago:lo: dowo: ko:lo: o:luga:felo: a:no: Ya:su o:lia: ha:na:no: susio:. ¹⁹ Ya:su eyo: e mena a:la:bo: mo:sio: ko:sega, eyo: emo: sa:lakiyo:, “Ge a:ma:la: go:no:n so:lo:lo:wa ha:na:ga:, Godeya:lo: gemo:lo: dimido: a:no:, imo:wo: malolo: mea:ni hamana. Gode eyo: ge asulaki nofolo: alifa: ko:lo:, giyo: a:no: malola:bi.” ²⁰ A:la:fo:ko:lo: kalu a:ma:yo: ha:na:sa:ga:, Dekabolis hen us a:namilo: sa:sen kaluka:isalemo:wo: Ya:suwa:lo: e amilo: dimido: a:no: kalaba wida:len ko:lo:, tambowo: dabulia:sa:ga:yo:, molo asulo:.

*Walaf ga o:lia: ka:isale so:wa sowo: o:lia:yo: falele alifelo:
Madi 9.18-26, Luk 8.41-56*

²¹ Ya:suwo: a:ma:la: ha:na:sa:ga:, ho:n golo: a:no: nodowa a:ta:nota:ga: elen amio:, kaluka:isale modo:wo: ho:n anib a:na kegeo:. ²²⁻²³ Tolo: wida:sen alo: bo:fo:lowan kalu nowo:, Yailles elo: a:namio: elen. E Ya:suwo: galilia:sa:ga:, Ya:suwa: gido:fo:lo:wa gumisi asifo:liki, emo:wo: a:la:sio:, “Ni ka:isale

so:wayo: soma:nigab ko:lo:, ge ni aya ya:ga: gi dagiya: go-lalikiyo: falelema:ib ko:lo:, ge ni aya mena. Giyo: ko:lo: a:la:dimidalega, e o:li doma:ib,” a:la:sa:laki susio:.

²⁴ Ya:suwo: Yailesa: sendelia:ga: ha:nabiki, kaluka:isale modo: kegeo: a:no: ko:lo: ha:na:siakiyo:, anitandeya:i ane. ²⁵ Ga imili nowo: tin hoda:likilo: eleno:, donayo: kugula:fo: ko:lo: gulula:fo:len. ²⁶ Ho:lenu: tambo ga a:no: mulumulo:lo: mean kaluwa:yo: e ba:da:sa:ga: dinafa ya:len ko:sega, emo:wo: hida:yo: dimiaki, e amilo: tin hoda:len a:no: mo:falelaki, mole elo:wo: tambo wala:len. ²⁷ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: e dabu ko:lo:, Ya:suwo: kaluka:isale kegeo: a:lab us a:na yabiki, e Ya:suwa: fa:sa ha:na:sa:ga:, ene so:g sa:ga:lo: a:na golo:. ²⁸ A:la:do: go: a:no: ga a:ma: asulakiyo:, “Niyo: ko:lo: ene so:g sa:ga:lo: a:na golo:loga, ne falelema:ib” a:la:asula:sa:ga:, a:na golo:. ²⁹ Golabiki wigibo a:naka, tin hoda:len a:no: bulutabikiyo:, eneno: walaf e amilo: elen a:no: tambo falelabo:lo:b a:la:asulo:. ³⁰ Ga a:ma:yo: Ya:suwa golab amio:, Ya:suwa: halaido:wo: a:ma:la: susululia:ga: ha:nano: a:ngabiki, kalu noma:yo: e amio: golabo:lo:b a:la:asula:sa:ga:, a:ma:la: bale ba:dakiyo: a:la:sio:, “Ni helebeso:g amio: abe golo:wo:?” ³¹ A:la:dabu ba:dabiki, enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isaleyo: modo: yab wema: anilaki gab ko:lo:, giyo: ‘Ne abe golaba?’ a:la:do: sa:lab ko wangabiki sa:laya?” ³² Ko:sega Ya:su eyo: e amio: abe golo:wa:le a:la:liki, sigili keda:li ane. ³³ Ya:suwa:lo: dabu ba:dab a:no: ga a:ma:yo: ha:go: asula:sa:ga:, e tagilakiyo: bibisoda:liki, Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, a:na gumisi alifo:liki, e amilo: dimido:wo: a:na fanda sio:. ³⁴ Ya:su eyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “Na:la:, ge go:non: tilidabu koma:yo:, ge falele alifa:. Walaf ge amilo: elen ko ga:li dowab ko:lo:, ge ha:sa mesa:ni ha:na:bi.”

³⁵ Ya:suwo: to a:no: ko:lo: gamo: sa:la:lana, kalu nolo: Yailesa: aya a:la:ta:ga: ya:ga:, Yailes emo:wo: a:la:sio:, “Ga:la:yo: sowo: ko:m. Gilo: widan kalu we tililia: ha:na:nowo:, mo:wo: aundo:malo:ka:.” ³⁶ Ya:su eyo:lo: to a:no: da:dakiyo:, Yailesbo:wo: a:la:sio:, “Ge iligi da:da:so:bo. Ge neka tilida:da:bi.” ³⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: kaluka:isale nolo: a:na kagafo:melea:ki ta:takiyo:, Bidayo:, Ya:ma:so:, Ya:ma:sa: ao Yo:no:, i a:no:leko: tililia:gane. ³⁸ Iyo: Yailesa: aya fa:la:dowo: amio:, kaluka:isaleyo: tambo kegea:sa:ga: ya:fowo: modo: elena ba:ba:. ³⁹ Ya:suwo: a usa tina:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: waga ya:fodaya? So:wa we sowo:lema. E ba mida:iyo: alifo:lab.” ⁴⁰ Elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo: iyo: o:gabiki, Ya:su eyo: iyo: ha:la:ya iliga:fo:.

A:la:go:ko:lo: so:walo: iya o:lia:, ano o:lia:yo: a:la:ta:ga: tili wida:sen kalu otalen, i a:no:ko: sowo:lo: da:lab galala: a:na tiane. ⁴¹ Iyo: a:na ti ha:na:sa:ga:, eyo: gala:su a:ma: dagiya ta:li dotakiyo: a:la:sio:, “Talita kum.” A:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Ka:isale so:wa, ge dasima.” ⁴² Wigibo a:naka ka:isale so:wa a:no: a:na dasilia:ga: sia:len. Ka:isale so:wa a:no: donayo: kugula:fo: gulula:. Iyo: dimidab a:no: ko:lo: ba:ba: amio: molo asulo:. ⁴³ Ya:su eyo: imo:wo: halale sa:laki, “Dimido: we kalu nolbo:wo: kalab amio: malola:i ha:na:so:bo!” A:la:ta:ga: ma:no:wo: ka:isale so:wa o:mo:wo: maiya:ki dimina Ya:su eyo: a:la:sio:.

6

Ene amisa:ndeya:yo: Ya:su e mo:tilidabu

Madi 13.54-58

¹ Ya:su e hen a:no: ta:ta:sa:ga:, enedo: tili wida:sen kalu o:lia: ene amisa:n amio: egele ha:na:sio:. ² Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: fa:la:dowabikiyo:, eyo: tolo: wida:sen ayamio: mano: mo:mo:da widabiki, to elo: walasa:la:lab a:no: kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: iligi da:da:sa:ga: a:la:sio:, “Asulo: nafa elo: we, o:ba a:la:ta:ga: dia:le? Ene halaido: molo ha:na:no: dimida:li a:lab we, abe dimi ko:lo: gaba:le? ³ Kalu we Maliaya: so:wa ko:lo:, ene aowo: Ya:ma:so:, Yosa:bo:, Yudasos:, Saimono: a:la:ta:ga: ene ado iyo: negele wena sol ko:sega, kalu we o:bo:ngo: ko:lo: iligaba? E ba alo: dia:seno:, e malo:.” A:la:sa:lakiyo: Ya:suwo: iliyo: a:na gola ba:ba:. ⁴ A:la:sa:la:labiki Ya:su eyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Dinali sa:lan kalu a:ma:yo: hen nowa ha:na:sa:ga: widab a:namio: kaluka:isaleya:yo: wabuluma:ib, ko:sega ene amisa:n kalulo: sab us a:namio:lo:, ene so:lo: sab a:namio:lo:, elo: to dinali sa:la:lab a:no: mo:tilida:da:sen,” a:la:sio:. ⁵ A:la:fo:ko:lo: amisa:n a:namio:, eyo: molo ha:na:no:wo: mo:dimido:. Ko:sega kalu a:la:se walafdo: bo:lo: a:no: e dagiya: golab amio: falele alifelo:. ⁶ Kaluka:isaleya:lo: mo:tilida:dab a:na ilikiyo:, Ya:su eyo: mada molo asulo:. A:la:ta:ga: Ya:su e amisa:n nowa a:la:i ha:nakiyo:, towo: wida:li sia:len.

Ya:su elo: tili wida:sen kaluwo: nanogo: dima:ki iliga:felo:

Madi 10.9-14, Luk 9.3-5

⁷ Enedo: tili wida:sen kalu kugu a:la:fo: a:no: elo:wa mena:ki ho:lelia:sa:ga:, mama mogago:wo: o:lusanaga:felema:ki, imo:wo: halaido:wo: dimi. A:la:ta:ga: iyo: amisa:n ko:lilo:wa a:la:, a:la:, a:la: iliga:felo:. ⁸ Iliga:takiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: ha:nakiyo: kelego:

nolo: dia:ha:na:so:bo, ido:m imilise ko dia:sa:ga:ha:na:bi. Ma:no:wo:, aso:, moleyo: giliyo: dia:ha:na:so:bo.
 9 Giliyo: budi ko: sa:ga:laki ko:sega, so:go: a:la:yo: giliyo: sa:ga:lefo: ha:na:so:bo. 10 Gio: ha:na:sa:ga:, amisa:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, gio: a gelo: fa:la:dowab a:naka seno:, gio: amisa:n a:no: ta:fo: ha:naki, eda:bi. 11 Gio: ha:na:sia:sa:ga: amisa:n nowa fa:la:dowo: amio:, gio: ko:lo: migi widaki, gililo: to sio:wo:lo: mo:tilida:da:b a:lalega, giliyo: amisa:n a:no: mogago: da:fe alitakiyo:, gili gido:fo: amilo: hena:mu a:no: a:naka fifila:sa:ga: ha:na:bi.” Ya:su eyo: enedo: tili wido:mo:wo: a:la:wida:sen. 12 Iyo: to a:no: da:da:sa:ga: ha:na:ga:yo:, Godeya: mano: a:la:wido:, “Kaluka:isale gio: asugo: nodoma” a:la:sio:. 13 Iliyo: mama mogago:wo: o:luga:felaki, a:la:ta:ga: walaf kalu modo: a:namilo: seno:, wa ho:no: iya tulu alifelabiki, iyo: a:na falele alifelo:.

Ha:lod eyo: Yo:no: sana so:no:

Madi 14.1-12, Luk 9.7-9

14 Kaluka:isale modo:wa:yo: Ya:su eyo: nafa dimidab a:la:liki malolabiki, misa: kalu alan Ha:lod e dabu. Kalu nolba:yo: a:la:sio:, “Kalu we Yo:n ho:n amilo: to:lola:seno: o:m. E sowa:sa:ga:yo:, a:ma:la: a:dasi ko:lo:, o:go: eyo: halaido:wo: diaki, molo ha:na:no:wo: a:na dimida:lab,” a:la:sio:. 15 Kaluka:isale nolba:yo: a:la:sio:, “Kalu we Elaiya.” A:la:ta:ga: nolba:yo: a:la:sio:, “Kalu we, Godeya: tolo: dinali sa:lan kaluwo: we. Tamin amilo: Godeya: tolo: dinali sa:la:sen kalu o:ngo: ko:lo: a:lab” a:la:sio:. 16 Ko:sega misa: kalu Ha:lod e da:da:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Yo:n nilo: dagasdo: gedela:yo:, e mada a:ma:la: dasi,” a:la:sio:.

17-18 Mo:wo: tamin amio:, Ha:lod eyo: ene ao Filiba: inga Ha:lodiaso: asulia:ga: a:diabikiyo:, Yo:n eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Gilo: dimidab wema:yo: ele saefa:yo: o:go:sab.” A:la:sa:labikiyo:, Ha:lod eyo: Yo:no: mela:sa:ga: dibolowa to:lo alifa:. 19 A:la:ta:ga: Ha:lodias eyo: Yo:nbo:wo: kulufa:ya:sa:ga:, Yo:no: sana soma:no: asulo: ko:sega, elo: asulo: aumbo: mo:dimidama:no: dowo:. 20 Mo:wo: Ha:lod eyo: Yo:n e digalo: kalu a:la:ta:ga: Godeya: ene nanogdo: dian kalu nowo: e a:la:asula:sa:ga: tagilaki, eyo: e bo:fo:len. Ha:lodo: Yo:na:lo: to man wida:lab a:no: da:da:likiyo:, e kele asula:sen, ko:sega elo: to nol sa:lab a:no: iligi da:da:sen.

21 Tif amio: Ha:lodias eyo: Yo:ndo: sana soma:no: ho:len nafa nowo: a:na fa:la:dowo:. Ha:lod elo: sa:la:li ho:lono: fa:la:dowabiki, ma:no:wo: alan dowo:fa:. A:la:fo:ko:lo: gamani misa: kaluwo:lo:, da:la:di kalu misa: dosdo:wo:lo:,

Ga:lili amilo: wabulun kaluwo:lo: tambo a:na kegeo:
²² Kegeo: siwa:l amio: Ha:lodiasa: ida: a:no: ya:sa:ga,
 e bo:ba:ki gulo: a:na gulakiyo: sosomayo: a:na dowo:
 Ha:lodo: amilo: kalu kegeo: a:ma:yo:lo: sosoma dowab a:no:
 ba:da:ga:, mada asulabiki, Ha:lod eyo: ga bolo: o:mo:wo:
 a:la:sio:, “Gilo: dia:no: asulo: ko:lo: nemo:lo: dabu ba:dab
 a:no:, niyo: gemo:wo: hendele dimia:no:.” ²³ Eyo: ga bolo:
 o:mo:wo: kalu kegeo: siwa:la dinali sa:lakiyo:, “Giyo: kelego:
 o:ba:le nemo:lo: dabu ba:dab a:no:, niyo: gemo:wo: hendele
 dimia:no:ka:. Hen nilo:wo: usa aloba:da:sa:ga: nemo: dimina
 a:lalega, niyo: gemo:wo: o:li dimia:no:.” ²⁴ A:la:sa:labiki, ga
 bolo: a:no: ha:na:sa:ga:, anomo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Niyo:
 kelego: o:b ko:lo: ha:nima:no:wa:le?” Anomo:wo: a:la:dabu
 ba:dabiki, eyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “ ‘Yo:n, ho:n amilo: to:lolan
 kaluwa: misa: gedewo:wo: ko:lo: dimina’ a:la:sa:la:bi.” ²⁵ To
 a:no: da:da:sa:ga:, misa: kalu Ha:lod elo: amio: bo:bo:ge
 ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “O:go: giyo: Yo:na: misa:yo: gedea:sa:ga:
 fafo usa fo:fo:la:sa:ga: nemo: dimina” a:la:sio:. ²⁶ Ha:lod e
 to a:no: da:da:sa:ga:, e mada nofolo:wo: alan dowo:, ko:sega
 eyo: tamin amilo: dinali sio: a:no: kalu kegeo: iyo: dabu ko:lo:
 elo: dinali sio: a:no: mo:ta:fa:no: asulo:. ²⁷⁻²⁸ A:la:fo:ko:lo:
 wigibo a:naka eyo: ene da:la:di kaluwo: Yo:na: misa:yo:
 gedelia:ga: mena:ki, eyo: iyo: a:na iliga:fo:. Da:la:di kaluwo:
 dibolo aya ha:na:sa:ga:, Yo:na: misa:yo: gedelia:ga:, fafowa
 fo:fo:lelia:ga:yo:, ga bolo: o:mo: dimiabiki, eyo: anomo:
 dimi. ²⁹ Yo:na:lo: tili wida:sen kalu iliyo: dimido: a:no:
 da:da:sa:ga:yo:, iyo: ya:sa:ga:, Yo:na: do:mo: a:no: dia:sa:ga: u
 no:no: usa difa:.

Ya:su eyo: ma:no:wo: kalu daosen bila:fo:mo: dimi

Madi 14.13-21, Luk 9.10-17, Yo:n 6.5-13

³⁰ Iliga:felo: kaluwo: a:ma:la: Ya:sulo:wa kegeakiyo:, ililo:
 dimido:wo:lo:, wido:wo:lo: a:no: tambo emo: malolo: me.
³¹ Kaluka:isaleyo: modo: kegeo: ko:lo: nolo: ha:na:liki, nolo:
 ya:liki a:lai ko:lo:, iyo: ma:no: ma:no:wo: fogo: mo:dowo:
 A:la:gabiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Nio: kalulo:mala
 ha:na:sa:ga:, ha:fo: mesa:ni ha:na:n” a:la:sio:. ³² A:la:ta:ga:
 iyo: egelese ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, kalulo:ma hena
 ha:na:ni ane.

³³ Ko:sega amisa:n ko:li ko:lilo: amilo: kaluka:isale kegeo:
 a:no: Ya:sulo: iyo: ha:nabikiyo: ini siya: ba:da:sa:ga:, iyo:
 bo:bo:ge nai ha:na:sia:sa:ga:, ilo: fa:la:doma:no:lo: a:na ya:
 sisen. ³⁴ Ya:suwo: ho:n ko:suwa ya:sa:ga: kagayo: amio:
 kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: kegenefo:lana ba:ba:. I a:no:
 ba:da:sa:ga:, Ya:su eyo: nofolo:wo: alan dowakiyo: a:la:asulo:,

iyo: sibi ko:lo: bo:fo:lowano: aundo:malo:ngo:ma: gabiki, eyo: imo:wo: Godeya: to mano: modo: ko:lo: walasio:.

³⁵ Ga:lo dowabiki, tiliwida:sen kaluwo: Ya:sulo:wa sa:ma:ni ya:sa:ga: a:la:sio:, “Nio: ma:no:loma hena siliki ko:lo:, ma:no:wo: mo:mo:no:ka nudab. ³⁶ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: ma:no:wo: ini kililia:sa:ga: maiya:ki, amisa:n kandayo:lo: a:na tambo iliga:felema.” ³⁷ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Ma:no: ililo: ma:no:wo: gili dimina.” A:la:sa:labiki iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ele ola:fo: amilo: mole nanog di o:ngo:ma:, kaluka:isale wemo:wo: ma:no:wo: kililia:sa:ga: mealiki, iyo: ma:no:wo: a:na ililima:no:lo:ka:. Niliyo: mo:ililo:.” ³⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Falawa dowo:fa:yo: iliyo: o:biba:s da:laba:le kelema:ni hamana.” Iliyo: falawa dowo:fa: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Niliyo: falawa dowo:fa: bila:fo:, a:la:ta:ga: ka: a:la: ko:lo: da:lab.”

³⁹⁻⁴⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: aloba:da:sa:ga:, fudo: imilise a:la:ta:ga: fudo: a:la:, a:la:bo: fugusa: wa:la kanda:ma a:la:sio:. A:la:sa:labiki kaluka:isale iyo: aloba:da:sa:ga:, a:la:ta:i ane. ⁴¹ Ya:su eyo: falawa dowo:fa: bila:fo: o:lia: ka: a:la:yo: dia:sa:ga:, akino: alolo bo:fo:liki, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo:, falawa dowo:fa: a:no: a:na godo:. A:na goda:sa:ga:yo:, kaluka:isalemo: sagama:ki, enedo: tiliwida:sen kalumo: dimi. A:la:ta:ga: ka: a:la: a:no:lo: taboda:sa:ga:, kaluka:isalemo: so:go:. ⁴²⁻⁴³ Kaluka:isale kegeo: a:no: ma:no:wo: tambo o:li na:sa:ga: ililitabiki, falawa dowo:fa: go:go:bela: o:lia: ka: o:lia: ko:lo: heb ta:felab a:no:, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: kegeo: amio: fafowo: kugula:fo: ko:lo: wa:litabi difa:. ⁴⁴ Ho:len a:namio: kaluka:isaleyo: ma:no:wo: mada modo: ko:lo: mo:no:, ko:sega kalu ko:go:do: agelo:wo:, daosen bila:fo: ko:lo: dowo:.

Ya:suwo: ho:n fa:sa: wa:la mio:

Madi 14.22-36, Yo:n 6.15-21

⁴⁵ O:g a:nakabiyo: Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu a:no: ko:suwa bo:bo:ge disa:la:sa:ga:, ho:n golo: nodowa Besaida a:na tamina hamana:ki iliga:ta:ga:yo:, Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no:lo: a:ma:la: iliga:felo:. ⁴⁶ A:la:ta:ga:yo: eyo: iyo: ta:ta:sa:ga:, ina:li misio:wa ha:na:ga:, Godemo: dulongu sa:ma:ni ane.

⁴⁷ Sola:ga: yabikiyo: ho:n ko:suwo: ho:n golo: usa o:ha:na:ga: ha:nabi, Ya:su e ina:li a:naka elen. ⁴⁸ Fufayo: alan yakiyo:, ho:n ko:suwa ba:labiki, tiliwida:sen iyo: kolama:no:wo: halaido: dowo:. Ililo: dimidab a:no: Ya:suwo: ba:ba:. Nulu us dowabikiyo:, e ha:na:ga: ho:n fa:s wa:la

finaga: ha:nakiyo:, iyo: nodo begele ha:na:ni ane. ⁴⁹ Ko:sega iyo: Ya:su ko:lo: ho:n fa:s wa:l amilo: yab a:no: ba:da:ga:yo:, iyo: tagi ganafo:daki, we sowo: mama ko:lo: yab a:la:asulo: ⁵⁰ Iliyo: e ba:da:sa:ga: mada tagio: alan dowabiki, Ya:su eyo: wigibo a:naka imo:wo: towo: a:la:sio:, “Gio: tagila:so:bo. We neka:! Gili asulo:wo: halale doma.” ⁵¹ Ya:su e i o:lia: ho:n ko:su usa disa:la:sa:ga: dowab amio:, fufa ya:len a:no: a:naka bulutabiki, iyo: a:no: ba:da:sa:ga:yo: mada alan iligaki molo asulo: ⁵² Mo:wo: iyo: Ya:suwa:lo: kaluka:isalemo:lo: ma:no: dimiyo: ba:ba: ko:sega, iyo: ha:go: mo:dinafa asulaki, ili asulo: uso: halaido: dowaki, babalela:fo:len.

⁵³ Iyo: ho:n golo: a:no: ta:nota:ga:, Genesalet hen a:na fa:la:dowakiyo:, ho:n ko:suwo: a:na galo alifa:. ⁵⁴ Iyo: ho:n ko:suwa a:la:ta:ga: ha:la:ya handalowab amio:, kaluka:isale iliyo: we Ya:sulo:b a:la:fanda ba:ba:. ⁵⁵ Kaluka:isale iliyo: Ya:suwo: wena a:lab a:la:da:da:ga:yo:, iyo: ini amisa:n amilo: walaf kalu delen a:no: ga:lima:ni nai ha:na:sio:. Walaf kalu a:no: geo:ndo: wa:la bobodolia:ga:, Ya:sulo: a:lab a:na dia:gane. ⁵⁶ A:la:ta:ga: amisa:n elo: ha:na:ga: ha:nab amio:, walafdo: dosdo: elen a:no: kalulo: kegea:sen hen a:na dia:mio:. Walafdo: dowo: iliyo: Ya:sumo: susiakiyo: a:la:sio:, “Niliyo: gi helebeso:g migif kona goma:no:wo: o:liya:le?” A:la:ta:ga: walaf kaluka:isale abeyo: Ya:suwa: so:g ko:lo: amilo: golab a:no: falela:sen.

7

Godeya: man o:lia: ma:muwa: man o:liayo: ililo:wa:le a:la:liki da:fe ba:ba:

Madi 15.1-20

¹ Elelo: wida:sen kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:liayo: Ya:lusalem a:na a:la:ta:ga: ya:sa:ga:, Ya:sulo:wa kegeo:. ² Iyo: a:na silikiyo:, Ya:suwa:lo: tiliwida:sen kaluwo: dagi heyo:wo: mo:to:go:do:ka ma:no:wo: na:lana ba:ba:. ³ Yu kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia:ma:yo: dagiyo: mo:to:go:dalega, ma:no:wo: mo:nan. Mo:wo: inin ma:muwa: man a:ma:yo: a:la:dimidan. ⁴ A:la:ta:ga: iyo: ma:no:lo: kililia:sen hen a:na ha:na:sa:ga: yakiyo:, ma:no: a:no: o:semo:naki, ho:n ko:le mululan. A:la:ta:ga: inin ma:muwa: man nolo: kudu ha:nakiyo:, kelego: nolo: fafowo:, bana:so:go:wo:, go:fo:wo:, kelego: o:ngo:wo: tambo to:go:dan. ⁵ A:la:fo:ko:lo: Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: tiliwida:sen kalu koma:yo: nili ma:muwa:lo: ele saefa: a:no: mo:kudu ha:naki, ma:no:wo: dagiyo: mo:to:go:do: ka-bilo: nab we, mo:wo: ha:?” ⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:,

“Madalilo: dikili sa:lan kalu o:go:do: gi ko:lo: dowab we, tamin amio: Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu Aisaya eyo: hendele gi we ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sa:sa:lo:,

“Kaluka:isale i wema:yo: to mosowa:yo: ni wiyo: ko:lo: duludan,
ko:sega inin asulo:wo: ne o:lia:yo: mo:imilo:, ko:na: dofo:likigab.

7 Iliyo: henfelo:wa: eleyo: ko:lo: widakiyo:, Godeya: ene ele a:no: ko:lo: wido:l a:la:sa:la:sen.

Iliyo: hendele nelo: mo:duludaki, madali mo:lo:ma a:no: ko:lo: duluda:lab.’

Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:. ⁸ Giliyo: Godeya: ene ele saefa: a:no: ta:ta:ga:, ginido: mo:lulo: ele dimidan man a:no: ko:lo: ta:li siliki kudu ha:na:lab.”

⁹ Ya:suwa: to nowo: a:la:sio:, “Gio: mo:lulo: ele dimidan a:no: ko:lo: kudu ha:na:no: asulaki, Godeya: ele saefa: a:no: giliyo: nodola:sen. ¹⁰ Mo:sa:sa: ele difa: a:ma: sa:laki a:la:sio:, ‘Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki, ili ha:ga dowa:lubi.’ A:la:ta:ga: ‘so:wa abeyo: iya anolia:mo:wo: to mogago:wo: sa:lalega, giliyo: e mada sana sowa:bi.’ ¹¹ Ko:sega giliyo: ele ho:gileyo: ko:lo: widan. Kalu abeyo: kelego: nafa elo:wo: deliki ko:sega, eyo: iya anolia:mo:wo: a:la:sa:lakiyo:, ‘Kelego: we gemo:wo: dimia:no: ko:sega, kelego: a:no: Godemo: dimia:no: da:fefa: ko:lo: gemo:wo: mo:dimia:no:.’ ¹² So:wa a:ma:yo: a:la:sa:lalega, giliyo: so:wa a:ma:yo: iyalia: anolia: asuwa:fa:no:wo: kalaki auma:ib. ¹³ A:la:fo:ko:lo: ginin man kudu ha:nab a:ma: ilikiyo:, Godeya: ene man nafa a:ma: halaido:wo: ko:lo: dilaki dimida:lab. Giliyo: man wengo:wo: ko:li ko:lilo: dimida:sen.”

¹⁴ To a:no: sa:la:sa:ga:yo:, eyo: kaluka:isaleyo: a:kegea:sa:ga:, imo: sa:laki, “Dabuma. Giliyo: to nilo: we dinafa tili asuluma. ¹⁵⁻¹⁶ Kelego: ha:la: amilo: ko:lo: kalu kufa: us amilo: tinab a:ma:yo:, kaluwo: mo:henema:ib. Ko:sega kaluwa: asulo: us amilo: delen ko:lo: ha:la: amilo: sa handalowab a:ma: henema:ib.”*

¹⁷ Kaluka:isale kegeo: a:no: a:naka ta:ta:ga:, Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: a usa ti ha:na:sa:ga:, iliyo: bale sio: a:ma: ha:go: Ya:sumo: dabu ba:ba:. ¹⁸ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: ha:go: mo:asulaba? Kaluwa: ma:no: nab a:ma:yo: e mo:mogaima:ib. ¹⁹ Mo:wo: ma:no: a:no: kaluwa: asulo: usamio: mo:ha:nab. Ma:no: a:no: kufa: usa ha:na:sa:ga:, a:ma:la: ha:la:ya ha:nab.” (Ya:suwa: to sio:

7:10: Kis 20.12, 21.17, Lo 5.16 **7:15-16:** Ilig 10.14-15 * **7:15-16:** Asulo: kalu nolba:yo: Mak eyo: to nowo: a:kudu sa:sa:lo: a:la:asulo:. Ko:sega asulo: kalu nolba:yo: to a:no: Mak eyo: mo:sa:sa:lo: a:la:asulo: ko:lo: niliyo: to a:no: ha:g wena dia:to:l. To a:no: we. “Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab giyo:, to we dinafa da:da:sa:ga:, fanda asula:bi.”

wema:yo:, ma:no: ko:li ko:lilo: we tambo o:lika na:bika: a:laki sio:.) ²⁰ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Mogago: ko:li ko:lilo: kaluwa: asulo: usa a:la:ta:ga:lo: ha:la: amilo: sahandalowa:lab a:ma:, kaluwa: asulo:wo: heya:lab. ²¹ Mogago:wo: kaluwa: asulo: usamilo: delen ko:lo: ha:la: amilo: fa:la:dowa:labo: we. Asulo: mogago:, uwo: dian, kelego: afale dian, kalu sana sowan, kalu galeso: o:lia: ga indo: o:lia:ma: afa dian, ²² meselan, mogago: ko:li ko:lilo: dimidan, dikidan, sada:dan, no:no:n ne alan a:la:asulan, yo:le downan. ²³ Man mogago: dimidan ko:lo: sa:lab we, kaluwa: asulo: usa a:la:ta:ga: ha:la: amilo: handalowab a:ma:yo: kaluwo: mada mogagila:lab.”

Fonisia ka:isale e Ya:suwo: tilidabu
Madi 15.21-28

²⁴ Ya:suwo: Godeya: man a:no: wida:sa:ga:yo:, hen a:no: ka ta:ta:sa:ga:, e Taya hen heb doba:da: a:na ha:na:ni ane. E ha:na:sa:ga: a:na fa:la:dota:ga:yo:, e a usa wo:no:le mesa:ni ane ko:sega, kalu nolba:yo: e a:na mio:lo:b a:la:bo: asulo: ²⁵ Ga nowo: ida:la:suwo: mama mogago:lo: dowo: a:no: a:na sen ko:lo:, Ya:su mio:wo: da:da:sa:ga:, wigibole a:naka ga a:no: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, Ya:suwa: gibdo: a:na gumisi ali. ²⁶ Ga a:no: Gilig to sa:lan, e Fonisia amisa:n, Silia hen a:na sa:la:li. Eyo: mama mogago: ida: amilo: dowo: a:no:, Ya:sumo: o:luma:ki mada ha:nolo sio:. ²⁷ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “So:wagalino: ma:no:wo: tamina mea:sa:ga: o:li dowaliki ta:ta:bi. So:wagalina: ma:no:wo: asulia:ga:yo:, gasamo: sandifa:no:wo: mada mo:ililo:.” ²⁸ To a:no: da:da:sa:ga:, ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Kalu alan, giyo: hendele sa:lab ko:sega, so:wagalina:lo: ma:no: nakilo: muda:yo: sudufelab a:no:, gasaya:yo: ka ma:ib.” ²⁹ A:la:sa:labiki eyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “To nafa gilo: sa:lab a:na ilikiyo:, ga:la: amilo: mama mogago: dofo:lab a:no: e ta:fo: ha:nab ko:lo:, ge a:ma:la: aya ba:ba:ni hamana.” ³⁰ A:la:sa:labiki ga a:no: ene aya a:ma:la: ha:na:ga: ba:ba:yo:, ida: amilo: mama mogago: dofo:len a:no: ta:fo:gane ko:lo:, e ga:li uwo:ba alifo:lana ba:ba:.

Do:fo:f kalu nowo: falelo:
Madi 15.29-31

³¹ A:la:ga:sa:ga:yo: Ya:suwo: Tayalo: elen a:no: ta:ta:sa:ga:, Saido:n hen a:no: tininita:ga:, Ga:lili ho:n golo: doba:da:, Dekabolis hen a:na ane. ³² E a:na fa:la:dowo: amio:, ka:la:no: ko:lo: a:la:ta:ga: tolo: mo:dinafa sa:lan kalu nowo: a:na sen. Kalu nolba:yo: e gasilia:sa:ga:, Ya:suwa: dagiya:yo: e do:mo:wa goloma:ki dabu ba:ba:.

³³ Ya:su eyo: kalu a:no: tililia:ga:, kegeo: aniba ka:gataki, Ya:suwa: dagiyo: ka:la:n alu a:la:ya golo:. A:la:ta:ga:

mekowayo: dagiya kodofela:sa:ga; kalu a:ma: eana golo:
³⁴ A:la:dimida:sa:ga: Ya:su eyo: akino: alolo bo:fo:la:ga: ha:
 a:la:ga:takiyo:, kalu o:mo:wo: “A:fata” a:la:sio:. To wema:
 ha:go: we, “Togo alifoma.” ³⁵ A:la:sa:labiki kalu a:ma:
 ka:la:no: togo: alitaki, eano:lo: a:ma:la: nodo alitabiki, e
 towo: nafa tola:. ³⁶ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: kalu nolbo:wo:
 sa:la:so:boka: a:la:liki halaido: sio:. Ko:sega iliyo: Ya:suwa:lo:
 dimido: a:no:ko: malola:li sia:len. ³⁷ Kaluka:isaleyo: mada
 iligi ba:dakiyo: a:la:sio:, “Eyo: mada tambo man nafale
 dimido:. Ya:su eyo: ka:la:no: ko:lo: kaluka:isale a:no: a:ma:la:
 togo: alitabiki, o:li da:dab. A:la:ta:ga: eyo: do:fo:f kaluka:isale
 a:no: eano: a:ma:la: nodo alitabikiyo:, o:li tolab.”

8

*Kalu daosen fa:la:da:in o:mo:wo: Ya:su eyo: ma:no:wo: dimi
 Madi 15.32-39*

¹ Ho:len a:namio: kaluka:isale nolo:lo: Ya:sulo:wa kegeo:
 Iyo: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowo: ko:lo:, Ya:su eyo:
 enedo: tiliwida:sen kaluwo: elo:wa mena:ki ho:ida:sa:ga:
 a:la:sio:, ² “Kalu kegeo: we ho:len otaleno: ne o:lia: wena sen
 ko:lo:, iyo: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma ko:lo:, iyo: ne mada
 nofolab. ³ Niyo: iyo: a:ma:la:yo: maiyo: a:naka iliga:to:loga,
 iyo: hena: usamio: maiyakiyo: halaido:wo: aundo:ma dowaki
 habaya soma:ib. Mo:wo: kalu nolo: heno: ko:na: a:la:ta:ga:
 ya:sio: ko:lo: a:lab.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁴ Enedo: tili
 wida:sena:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Nio: ma:no:loma hena
 so:l ko:lo:, niliyo: kalu kegeo: wemo:wo: ma:no:wo: o:ba
 dia:sa:ga: mea:no:wa:le?” ⁵ “Falawa so:fa: ko:lo: gililo:
 da:lab ko o:biba:so:?” Ya:su eyo: a:la:dabu ba:dabiki, iliyo:
 a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Dom a:la:fo: ko:lo: da:lab.”

⁶ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no: hena
 mesea a:la:sio:. Falawa so:fa: dom a:la:fo: a:no: e dia:sa:ga:
 Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo:, falawa so:fa: a:no:
 Ya:suwa: goda:sa:ga:, kaluka:isale kegeo: o:mo: sagama:ki
 enedo: tiliwida:sen kalumo: dimi. A:la:ta:ga: iliyo: dia:sa:ga:
 kaluka:isalemo: so:go:. ⁷ A:la:gabiki iliyo: ka: galin nolo: delen
 ko:lo:, emo: dimiabiki, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:
 ka: a:no:lo: sagama:ki, enedo: tiliwida:sen kalumo: dimi.
⁸ Iyo: tambo ma:no:wo: na:la:ga: o:li dowabiki, ma:no: heb
 ta:fa:lab a:no: tiliwida:sen kalu ili a:kegea:sa:ga:, fafowo:
 dom a:la:fo: a:no: wa:li tandeo: ko:lo: difa:. ⁹⁻¹⁰ Ma:no:
 o:lo: mo:no:wo:, kalule agelo:wo: daosen fa:la:da:in ko:lo:
 sen. Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: a:no: a:ma:la: iliga:ta:ga:,

enen o:lia: enedo: tiliwida:sen kalu o:lia:yo: ho:n ko:su usa disa:la:sa:ga, Damanuta doba:da: ha:na:sio:.

¹¹ Iyo: a:na fa:la:dowabikiyo:, Fa:lisi kaluwo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, e o:lia: towa:yo: kego:. Ya:su e ko:lo: da:fe ba:dakiyo:, Fa:lisi kalu iliyo: a:la:sio:, “Ge hendele Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: a:la:liki widakiyo:, molo ha:na:no: nowo: dimidama” a:la:likiyo:, emo: dabu ba:ba. ¹² Ya:suwo: ha: a:la:ga:ta:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “O:g ho:len wenamilo: kaluka:isale sab wema:lo: molo ha:na:no: a:kedab we mo:lilo:. Niyo: hendele so:lo:l, kaluka:isale o:gdo: sab wema:yo: molo ha:na:no:wo: mada mo:ba:ba:ib.” ¹³ To a:no: wida:la:ga:yo:, Ya:su e Fa:lisi kalu i a:no: a:naka ta:ta:ga:yo:, ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, ho:n golo: a:no: ta:nota:ga:, nodowa ha:na:ni ane.

Ma:ndo: anayan kelego:wo: Fa:lisi iya da:laka: a:la:liki hagugu sio:

Madi 16.1-12

¹⁴ Ma:n dowo:fa: dila: a:no: dia:no:wo: enedo: tili wida:sen kalu a:ma:yo: ga:lila: ko:sega, ma:n dowo:fa: imiliseyo: ho:n ko:su usamio: delen. ¹⁵ Ya:su eyo: imo:wo: hagugu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Fa:lisi kaluwa:lo: falawalo: anayan kelego:wo:, a:la:ta:ga: Ha:lod elo: falawalo: anayan kelego: a:no: dinafa ba:da:bi.” ¹⁶ A:la:sa:labiki enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: egelebo: to a:no: nenelakiyo: a:la:sio:, “Nio: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowo: ko:lo:, to we eyo: a:na sa:lab.” ¹⁷ Ililo: nenelab a:no: Ya:su e da:da:sa:ga:, e mo:beaki imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: ma:no: ma:no:wo: aundo:malo:ka: a:la:likiyo: waga nenelaya? Gio: o:semo: fanda asulaya? Asulo: gililo:wo: babale dowaya? ¹⁸ Gi amio: siyo: a:lab, ko:sega giliyo: mo:dinafa ba:dab. Gi amio: ka:la:no: a:lab, ko:sega giliyo: mo:dinafa da:da:lab. Nilo: dimido: a:no: giliyo: ga:lila:yo:? ¹⁹ Nilo: falawa so:fa:yo: bila:fo: a:no: goda:sa:ga:, kalu daosen bila:fo:mo:lo: dimi a:no:, gio: fanda asuluma:no:wo: ga:lila:yo:? Gili na:la:ga:lo: ma:no: heb ko:lo: fafo amilo: wa:li alifelo:wo: o:biba:so:?” Ya:su eyo: a:la:dabu ba:dabiki, iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Fafowo: kugula:fo: ko:lo: wa:li alifelo:.” ²⁰ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalu daosen fa:la:da:inbo:lo: falawa so:fa: ko:lo:, goloso:go: amio: ma:n mo:no: heb ta:fa:lab a:no: kegea:sa:ga:lo: fafo ko:lo: wa:lifa:yo: o:biba:so:?” A:la:dabu ba:dabiki iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Fafowo: doma:la:fo: ko:lo: wa:li alifa:.” ²¹ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Dimido: a:no: gio: ba:ba: ko:sega, gio: o:semo: fanda asulo:.”

Ya:su eyo: siyo: ko:n kalu Besaidalo:wo: falele alifa:

²² Iyo: Besaida a:na ya:sa:ga: fa:la:dowabiki, kalu nolba:yo: siyo: ko:n kalu nowo: Ya:sumo: falele alifoma:ki, a:na tililia: mio: ko:lo:, emo: goloma:ki a:na susio:. ²³ Ya:su eyo: siyo: ko:n kalu a:no: dagiya gasilia:ga:, amisa:n ha:la:ya ha:na:sa:ga: ami, siya kodofela:sa:ga:, dagi a:la:ma:yo: eya golofoli:ki, Ya:suwa:yo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge kelego: nolo: o:li ba:daya?” ²⁴ Kalu a:ma:yo: sigili ba:da:ga: a:la:sio:, “Niyo: kalu ha:na:siabo: ba:dai, ko:sega kaluwo: i o:ngo: ko:lo: funa: bo:do:l.” ²⁵ Ya:su eyo: wa:kabiyo: kalu a:ma: si amio: dagi a:la:ma: golabikiyo:, kalu a:ma:yo: si kudu ba:dabiki, si a:no: mada falele alita:ga:, kelego:wo: tambo dinafa ba:ba:. ²⁶ A:la:dimida:sa:ga: Ya:su eyo: e ene aya hamana:ki iliga:takiyo: a:la:sio:, “Amisa:n kaluka:isale iliyo: ge ba:dabena:ki, ge o:go: amisa:n amio: ha:na:so:bo.”

Bida eyo: Ya:suwa: wiyo: kalaba sio:

Madi 16.13-16, Luk 9.18-21

²⁷ Ya:suwo: a:la:ta:ga: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Sesalia Filibai hen amilo: amisa:n nol a:na sia:len. Iyo: a:na sia:likiyo:, Ya:su eyo: imo:wo: dabu ba:ba:. “Kaluka:isale iliyo: ne ko:lo: sa:lakiyo:, ne kalu o:bka: a:la:sa:la:seno:?” ²⁸ Iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Nolba:yo: Yo:n ho:n amilo: to:lolano: ge. Nolba:yo: ge Elaiya. A:la:ta:ga: nolba:yo: ge Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu nowo: ge, a:la:sio:.” ²⁹ “Ko:sega gi wema:yo:, ne o:bka: a:la:sa:laya?” Ya:suwa: a:la:dabu ba:dabiki, Bida eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge Keliso, Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: ge.” ³⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: to a:no: kaluka:isale nolbo:wo: mada sa:la:so:boka: a:la:liki hagugu sio:.

Ya:su e soma:no: a:la:sio:

Madi 16.21-28, Luk 9.22-27

³¹ A:la:sa:la:sa:ga: eyo: imo:wo: a:la:wido:, “Kalule Dowo: nemo:wo: hida:yo: alan dimia:ib. Godemo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia: Yu ko:go:do: kalu i o:lia:ma:yo: tambo gola ba:dakiyo:, ne sana soma:ib. A:la:ta:ga: ho:len otaleno: ta:ta:sa:ga:, ne a:ma:la: dasima:no:,” a:la:liki Ya:su eyo: wido:. ³² Eyo: to a:no: kalaba fanda sa:labiki, Bida eyo: Ya:suwo: ha:la:ya tililia: ha:na:ga: a:la:sio:, “Giyo: ‘Ne soma:no:’ a:la:bo: sa:la:so:bo,” a:la:liki Bida eyo: emo:wo: hida:gi sio:. ³³ To a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Ya:suwo: nodola:sa:ga:, enedo: tili wida:sen kaluwo: a:na ba:ba: amio:, Bidamo:wo: hida:gi sio:, “Sa:da:na:, ge ni fa:s doba:da: hamana. Tog

nilo:wo: gi ka:lab. Mo:wo: ge Godeya:lo: asulab aumbo: mo:kudu ha:nab. Ko:sega ge kaluwa:lo: asulab au kudu ha:nab,” a:la:sio:.

³⁴ A:la:ta:ga: eyo: kaluka:isale o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: a:na ho:le kegenelia:ga: towo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: ne kudu mia:no: asulalega, eyo: enen asulano: ka ta:ta:sa:ga:, i malano: ene dia:ha:naki o:li soma:no:ka: a:lakiyo:, ne a:na kudu ya:bi. ³⁵ Mo:wo: kaluka:isale abeyo: ene mela:no:wo: halale ta:li dofo:lalega, ene mela:no: a:no: sulu ha:na:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: ne kudu yakiyo:, ene mela:no:wo: walalega, e mela:no:leyo: a:na dia:ib. ³⁶ Gio: kelego: henfelo: wilo: da:lab a:no: ko:lo: tambo asula:sa:ga: kegenela:len amio:, mela:no: gilo:wo: sulu ha:nalega, kelego: a:ma:yo: ge waga asuwa:fa:iba? ³⁷ Kelego: a:ma:yo: ene mela:no: a:no: o:li kililia:iba:le? ³⁸ Kaluka:isale ho:len wilo: sab we man mogago:le dimida:lab ko:lo:, kalu imilise nowo: i o:lia: siliki, ni wi sa:ma:no: o:lia: ni to walama:no: a:no: sendelowa:lalega, tif amio: Kalule Dowo: ne o:lia: ma:mula: kalu malilo: o:lia:yo:, akina a:la:ta:ga: Godeya: ene ho:len alan us a:na dota:ga: yakiyo:, niyo:lo: e wi sa:ma:no:wo: sendeloma:no:.”

9

Ya:suwa: do:mo:wo: ko:li fa:la:dowo:

Madi 17.1-13, Luk 9.28-36

¹ A:la:fo:ko:lo: eyo: imo:wo: a:la:sio:, “To we niyo: hendele sa:ma:nigo:l. Kalu nol wilo: kagafo:lab we gio: o:semo:sowo: o:elenka, henfelo: we Godeya: halaido:wa:lo: bo:fo:mela:ni mia:nigab a:no:, gio: ba:ba:ib.”

² Ho:len do:go:fela:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, Ya:suwa:yo: Bidayo:, Ya:ma:so:, Yo:no: tililia: ha:na:sa:ga:, egelese hen misio: alana mesa:ni ha:na:sio:. Iyo: ha:na:sa:ga:, hen misio: a:na siliki bo:fo:len amio:, Ya:suwa: ene do:mo: dowo:seno: mada ko:li nodola:sa:ga: elena ba:ba:. ³ Ene helebeso:g ko:lo: a:no: tambo ho:lo: fa:la:dowaki, siyo: mada bumalo: elena ba:ba:. Henfelo: wilo: kalu imilig noma:yo: helebeso:g halab amio:, ho:lo: o:ngo:wo: mada mo:fa:la:dowa:sen. ⁴ Iyo: a:no: ko:lo: bo:fo:len amio:, Elaiya o:lia: Mo:sa:s o:lia:yo: a:naka fa:la:dowa:sa:ga:, Ya:su o:lia: tola:lana ba:ba:. ⁵ Bida eyo: a:no: ba:da:ga:, Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, nio: wilo: dowo:wo: mada o:li go: ko:lo:, niliyo: a ha:lu otaleno: dia:niki. Nowo: gino:, nowo: Elaiya eno:, nowo: Mo:sa:s eno:.” ⁶ Tiliwida:sen kalu iliyo: tagio: alan dowo: ko:lo:, Bida eyo: to weno: ko:lo: so:lo:l a:la:bo:, babale dowaki a:na sio:.

⁷ A:la:ta:ga: elen amio: kolo: tinda:sa:ga:, iyo: go:lulabikiyo:, to nowo: kola: us a:na a:la:ta:ga: sa:labiki dabu. “We no:no: so:wale ko:lo:, niyo: e mada alan asulo:l. Gio: to elo: sa:lab a:no: da:da:bi” a:la:sa:labiki dabu. ⁸ Wigibole a:naka, iliyo: kalu nolo: a:namio: aundo:malo:biki, Ya:suwo: ina:li elena ba:ba:

⁹ Iyo: misio:wa a:la:ta:ga: tindakiyo:, Ya:su eyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalule Dowo: ne sowa:sa:ga: a:ma:la:yo: o:semo: dasi a:namio:, gililo: ba:ba: we malola:so:bo.”

¹⁰ Iliyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no:, inin asulo: usa dia:ta:ga:, egele nenelo:. Sowa:sa:ga: a:ma:la:do: dasima:no: a:lab a:no: wagama:no: ko:lo: sa:laba:le a:la:liki ha:go: kedo:.

¹¹ Kedakiyo: iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Elelo: wida:sen kalu iliyo: a:la:wido:, ‘Godeya:lo: Da:feyo: Kalu e semo:fa:la:dowo: amio:, Elaiya e ko:le tamina mia:ib.’ Ililo: a:la:do: widab a:no: mo:wo: ha:?”

¹² Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Hendele, Elaiya e ko:le tamina ya:sa:ga:yo:, eyo: kelego:wo: tambo nafale dimidalia:ib. Ko:sega Godeya: ene bugo: amilo: to sa:sa:lo: a:no: giliyo: asuluma. To

a:no: we, ‘Kaluka:isale nolba:yo: nagalo: halaido:wo: Kalule Dowo: nemo: dimiaki a:la:ta:ga: ne gola ba:ba:ib’ a:la:sa:sa:lo:.

¹³ Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l, ‘Hendele Elaiya e o:ma mio: ko:lo:, kaluka:isale iliyo: inido: asulab aumbo: emo: dimido:.’ Tamin amilo: bugo: amilo: sa:sa:lifa: aumbo:, imilo: fa:la:dowo:.”*

Da:ba:da:sen so:wayo: Ya:suwa: falele alifa:

Madi 17.14-19,22-23, Luk 9.37-45

¹⁴ Iyo: a:ma:la: ya:ga: ba:ba: amio:, tili wida:sen kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:yo: towa: kega:labikiyo:, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: hegea:fo:lana ba:ba:.

¹⁵ Ya:suwo: a:na fa:la:dowabikiyo:, kaluka:isale kegeo: a:no: Ya:su e ba:da:ga: iligakiyo:, iyo: Ya:suwo: ko:lo: galima:no: a:la:ta:ga: elo:wa nai ha:na:sio:.

¹⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: towo: o:b sa:la:liki kega:lano:?” ¹⁷ A:la:dabu ba:dabiki kalu kegeo: imilig noma:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Wida:sen kalu, ni kalu so:wayo: mama mogago:wo: eya dofo:likiyo:, towo: mo:tolaki do:fo:f a:lab ko:lo:, e falele alifoma:ki tililia:mio:.

¹⁸ So:wa a:no: mama mogago: dofo:likiyo:, hena besea:liki, mego:f amio: mesuba:so: ya:b, a:la:ta:ga: besa: hageno: giliyaka, so:so:golaki halaleliabiki go:l. Niyo: tililia:sa:ga:, gilo: tiliwida:sen kalumo:wo: mama mogago: a:no: o:lusanama:ki dabu ba:ba: ko:sega, iliyo: mo:o:luga:fa:no: dowab.” Kalu a:ma:yo: a:la:sio:.

9:11: Mal 3.1   **9:12:** Song 22.1-18, Ais 53.3, Mal 4.5-6   **9:13:** Madi 11.14

* **9:13:** Yo:n e mio: ko:lo: emo:lo: dimido: a:no: asulaki, Ya:suwa:yo: a:na sio:.

19 A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ha:iyo:, kaluka:isale o:g wilo: sab gio: tilidabuwo: aundo:ma. Ne gi o:lia:yo: ho:lono: tambowo: mo:mela:nigo:l. Ne gio: asulo:wo: nodoma:kiyo:, ho:len o:biba:s yasilima:no:wa:le? So:wa ko nelo: wena tililia: mena.” 20 A:la:sa:labiki iliyo: so:wa a:no: elo:wa tililia:mio:. Wigibo a:naka mama mogago: a:ma:yo: Ya:suwo: ba:da:sa:ga:, so:wa a:no: talulia:ga: hena beseakiyo:, so:so:golaki mesuba:s o:lia: fa:la:dowo:. 21 Ya:su eyo: so:walo: iyamo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “So:wa welo: da:ba:da:lono: ho:lono: o:biba:so:?” Eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “So:wa we ha:lula:suka a:la:ta:ga: mo:mo:do:. 22 E da:ba:dakiyo:, de o:lia: ho:n o:lia:ya ti ha:na:no: a:lakiyo:, enenoma:la: sana soma:no: dowa:sen ko:lo:, giyo: o:li dimidama:no:lalega, ne nofolakiyo: mada asuwa:foma.” 23 Ya:su eyo: a:la:sio:, “Giyo: ‘o:li dimidama:no:lalega’ a:la:do: sa:lab ko mo:wo: ha:? Kalu abeyo: hendele tilida:dab a:ma:yo: kelego: tambowo: o:li ka dimidama:ib.” 24 To a:no: da:da:sa:ga:, so:walo: iya a:ma:yo: a:la:sio:, “Tilidabu nilo:wo: ha:lu ko:lo:lab ko:lo:, giyo: ni tilidabuwo: halale alifoma!” 25 A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: kaluka:isale nolo: elo:wa kegeabiki ba:da:sa:ga:, eyo: mama mogago:mo:wo: a:la:sio:, “Mama mogago: ka:la:n o:lia: mego:f o:lia: do:fo:fdo: dowan ge, so:wa ko ta:ta:ga: hamana. A:la:ta:ga: wa:kabiyo: so:wa wenamio: a:tina:so:bo!” 26 Mama mogago: e halale ganagiliaki, mama mogago:wa:yo: so:wa a:no: so:so:goloma:ki ta:takiyo:, e a:na handalota:ga: ane. So:wa a:no: sowo: o:ngo: dowabiki, kaluka:isale modo:wa:yo: “So:wa we sowaka:” a:la:sio:. 27 Ko:sega Ya:su eyo: so:wa a:ma: dagiya ta:lidota:ga: gasiliabiki, so:wa a:no: e a:na dasilia:ga: kagayo:.

28 A:la:ta:ga: Ya:su o:lia: enedo: tiliwida:sen o:lia:yo: a usa ti ha:na:ga:, iliyo: emo:wo: wo:no:le dabu ba:daki a:la:sio:, “Mama mogago: ko:lo: nili sio: amilo: mo:ane a:no: wangabiki go:wa:le?” 29 Eyo: a:la:sio:, “Mama mogago: o:ngo: ko:lo: o:luma:nikiyo:, Godemo: dulugu sa:laliki a:na ha:na:ib. Giliyo: Godemo:wo: mo:dulugu sa:lalega, mo:ha:na:ib.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:.

30 A:la:ta:ga:yo: iyo: hen ilo: sen a:no: ta:ta:ga:, Ga:lili hen a:no: o:go:saki ha:na:sio:. Ko:sega kaluka:isale nolba:yo: e a:na ha:nab a:la:bo: mo:asuluma:ki, iyo: us amio: mo:kagayaki, tigini ha:na:sio:. 31 Mo:wo: Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: fanda widakiyo: towo: a:la:sio:. “Kalule Dowo: ne, gis kalumo: sana soma:ki, kalu noma:yo: teledoma:ib. Iliyo: ne sana soma:ib ko:lo:, ho:len otaleno:

ta:ta:sa:ga:yo:, ne a:ma:la: dasima:no:.” ³² Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio: ko:sega, iliyo: to elo: sa:lab a:no: ha:go: mo:fanda asulo: ko:lo:, iyo: tagilaki, emo:wo: a:ma:la:yo: mo:dabu ba:ba:.

Ya:su eyo: kalu alano: o:bo:ngo:ma: doma:iba:le a:la:liki wido:

Madi 18.1-5, Luk 9.46-50

³³ A:la:ta:ga: iyo: Kabaniom a:na fa:la:dowa:sa:ga:, iyo: a usa siliki eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: toga yakilo: to nenelo: a:no:, giliyo: towo: o:b sio:wo:?” ³⁴ A:la:dabu ba:ba: ko:sega iyo: toga yakiyo:, kalu alandeyo: o:ba:le a:la:liki nenela:i mio: ko:lo:, iliyo: Ya:sumo:wo: a:ma:la: sa:ma:no:wo: wanadota:ga:, towo: mo:sio:. ³⁵ Ya:suwo: asita:ga:yo:, tili wida:sen kalu iyo: elo:wa mena a:la:ta:ga: eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalu ge alande doma:no:lalega, ge kalu nolba: ha:ga dota:ga:, nol ko:le asuwa:ta:lubi.” ³⁶ Eyo: so:wala:su nowo: e dagiya gasilia:ga:, ilo: sab a:na ta:ulia:ga:, imo:wo: a:la:sio:, ³⁷ “Kalu abeyo: ne wiya a:la:ta:ga:yo:, so:wala:su wengo:wo: sagala:sa:ga: tili dowalega, eyo: ne ko:lo: tili dowaki auma:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ne ko:lo: tili dowalega, eyo: neko: tili dowaba, kalu nelo: iliga:fo: a:no: ko:lo: tili dowaki auma:ib.”

³⁸ Yo:n eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, niliyo: kalu noma:yo: gi wiya a:la:ta:ga: mama mogago:wo: o:luga:felabi ba:ba: ko:lo:, ni o:lia:lo: mo:dowa:sen a:ma: gab ko:lo:, niliyo: emo:wo: dimida:so:boka: a:la:liki ele alifa:.” ³⁹ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Elo: dimidab a:no: ka:la:so:bo. Kalu abeyo: ni wiya a:la:ta:ga: molo ha:na:no: dimida:lab a:no:, tif amio: ne wi a:no: mo:mogagi sa:ma:no: a:la:liki gab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: kalu a:no: ka:lakiyo: eleyo: dia:ta:so:bo. ⁴⁰ Mo:wo: kalu abeyo: ni o:lia:yo: giso: mo:dowab a:no: nilino:. ⁴¹ To we niyo: gemo:wo: mada hendele sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: ge Kelisowa dowo: a:la:asula:sa:ga:, ho:no: wasulia:ga: gemo: maiya:ki dimialega, kalu a:no: wa:l enedo:wo: nafale dia:ib.”

⁴² Ya:su eyo: to nowo: a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: tilidabu so:wala:su nowo: mogago: dimidama:ki susu:lulalega, Gode eyo: emo:wo: halaido: wa:dema:ib. Kalu a:no: tamin amio: u alano: dagasa sunda:sa:ga:, so:lu ho:na sandifo: kibo:bowo:, a:no: o:li domabe. ⁴³⁻⁴⁴ Gi dagi koma:yo: ko:lo: susululia:ga:, ge mogago:wo: dimidalega, dagi a:no: gedela:bi. Mo:wo: ge dagilo:ma iliki, ko:ngo: mela:no: mela:no:lalega, a:no: o:li. Ko:sega dagiyo: a:la: elen amio:, mo:dalilia:no: de hen a:na ha:nalega, mada

halaido: doma:ib.† 45-46 A:la:ta:ga: gi gib koma:yo: ko:lo: susululia:ga:, ge mogago:wo: dimidalega, gib a:no: gedela:bi. Ge gib nowo: aundo:ma iliki, gio: Gode o:lia: ko:ngo: mela:no: doma:no:lalega, a:no: o:li. Ko:sega gibo: a:la: iliki, de hena ha:nalega, a:no: mada halaido:‡ 47 A:la:ta:ga: gi si koma:yo: ko:lo: susululia:ga:, ge mogago:wo: dimidalega, si a:no: dugula:bi. Mo:wo: si nowo: ko:n iliki, Godeya:lo: bo:fo:lab hen a:namio: mesa: ha:nalega, a:no: o:li. Ko:sega siyo: a:la: elen amio: de hena ha:nalega, a:no: mada halaido: doma:ib.

48 De hen a:namio:,

“‘ibiya:yo: do:mo:wo: na:lalikiyo: mo:soma:ib a:la:ta:ga:, de wa:sowa a:no: mo:dalima:ib.’

49 Tamin amio: kaluka:isale iliyo: Godemo: boba so:meakiyo:, Godeya: siwa:l amio: boba a:no: digalo: bo:ba:ki, iliyo: so:luwo: bobalo: dimiab a:na fifa:sen. O:leaundo: dimidan aumbo: giliyo: mogago:wo: dimidabena:kiyo:, hida:yo:wo: deyo: o:ngo: ko:lo: gilo: amio: fa:la:doma:ib.

50 “So:luwo: nafa ko:sega, so:luwa: nudo:wo: aundo:ma dowalega, so:luwa: nudo: a:no: nafa a:fa:la:doma:kiyo:, niliyo: mo:dimidama:ib. Ginino: so:luwo: o:ngo: dofo:liki, ha:sa dowakiyo: gegelebo: ha:fo:wo: disa:la:lubi.”

10

Kalu o:lia: ga o:lia: di ta:fa:no: man

Madi 19.1-9

1 Ya:suwo: hen elo: elen a:no: ta:ta:ga:, Yudia hen a:na ha:nakiyo:, ho:n Yodan a:no: ta:nota:ga: a:na ane. E a:na fa:la:dowo: amio:, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: elo:wa kege-abikiyo:, Ya:su eyo: enedo: tamin amilo: wida:sen aumbo:, kaluka:isale kegeo: o:mo:wo: to mano: imo:wo: a:na wido:.

2 Fa:lisi kalu nolo: ya:sa:ga:, Ya:suwo: dikili ba:dakiyo: a:la:dabu ba:ba:, “Ele saefa: a:ma:yo: kaluwa:lo: ga di a:no: ta:fa:no:wo: o:liya:le?” 3 Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Mo:sa:sa: ele sa:sa:lo: a:ma:yo: ga di ta:fa:no: a:no: gimo:wo: waga sio:wo:?” 4 Iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: ga di a:no: ta:fa:nikiyo:, mo:fo:s sa:sa:lo: amio: gayo: ta:to:ka: a:la: ko:le sa:sa:la:sa:ga:yo:, o:lika ta:ta:bi a:la:liki, Mo:sa:s eyo: a:na saefa:.” 5 Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Isolael kalu, gio: a:la:iyabiki, Mo:sa:s eyo: ele a:no: a:na sa:sa:lo:.” 6 Ko:sega Gode eyo: tamin amio: henfelo: welo: dimido: amio:, ‘eyo: kalu o:lia: ga o:lia: a:no: dimida:sa:ga: ta:fo:.’ 7-8 ‘A:la:go:ko:lo:

† 9:43-44: Ves 48 a:namilo: to sa:sa:lo: da:lab a:no: dia:sa:ga:, ves 44 a:na sa:sa:li alifa. A:la:ta:ga: ves 46 a:namio:lo: to imilig a:no:ko: sa:sa:li alifa. ‡ 9:45-46:

Ves 44 a:namilo: a:no: bo:ba. 9:47: Madi 5.29 9:48: Ais 66.24 9:50: Madi 5.13, Luk 14.34 10:4: Lo 24.1-4, Madi 5.31 10:6: Mo:mo: 1.27, 5.2

10:7-8: Mo:mo: 2.24, A:fe 5.31-33

kaluwa:yo: iya o:lia: ano o:lia:yo: ta:ta:ga:, ene inga o:lia: asulo:wo: imilise dowaki, a:la:yo: do:mo: imilise doma:ib.' A:la: a:no: nowo: ko:li nowo:lo: ko:li a:la: elen, ko:sega o:go: a:la:yo: mada imilise doma:ib. ⁹ A:la:fo:ko:lo: a:la: a:no: Gode eyo: ida:ni kudu alifa: ko:lo:, kaluwa:yo: a:la: a:no: mada gede:so:bo!" Ya:suwa:yo: a:la:sio:.

¹⁰ Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: ha:na:sa:ga:, a usa tina:sa:ga: siliki, to a:no: Ya:sumo:wo: wa:ka dabu ba:ba:. ¹¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, "Kalu abeyo: ga enedo:wo: ta:ta:sa:ga:lo: ga nowo: a:diab a:no:, e uwo: dia:lab. ¹² A:la:ta:ga: ga abeyo: ino: ta:ta:ga:, kalu nowa ha:nalega, ga a:ma:yo:lo: uwo: dia:lab."

Ya:sulo:wa so:wagalino: tililia:mio:

Madi 19.13-15, Luk 18.15-17

¹³ Kaluka:isale iliyo: so:wagalino: Ya:sumo: goloma:ki, elo:wa tililia: ya:sio:. Ko:sega enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: so:wagalino: Ya:sulo: amio: tililia: ya:so:boka: a:la:liki halaido: sio:. ¹⁴ Ililo: dimidab a:no: Ya:su eyo: ba:da:sa:ga:, e mo:sagalabiki imo:wo: a:la:sio:, "Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: so:wa i we o:ngo:ma:no: da:lab ko:lo:, giliyo: so:wa i we nelo: amio: mena:ki ka:la:so:bo. ¹⁵ To we niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: so:wagalin we o:ngo:ma:lo: Godeya: ha:g amilo: dowab o:leaumbo: mo:dowalega, iyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: us a:namio: mada mo:tina:ib." ¹⁶ To a:no: imo:wo: sa:la:sa:ga:, so:wagalin i a:no: ta:ulia:sa:ga:yo:, Ya:suwa: dagiyo: so:wagalina golaki, iyo: nafale mesea:ki dulugu salifelo:.

Kelego:wo: modo:lo: kaluwo: Ya:sulo:wa mio:

Madi 19.16-30, Luk 18.18-30

¹⁷ Ya:suwo: ha:na:no: dowasena, kalu nowo: nai ya:sa:ga:, elo:wa gulalu misa:fu alilakiyo: a:la:sio:, "Widan kalu nafaleyo: ge, nilo: mela:no: mela:no: dia:no: a:no: waga dimidaliki dia:no:wa:le?" ¹⁸ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: emo:wo: a:la:sio:, "Gilo: nemo:lo: 'Ge nafaleka:' a:la:do: sa:lab ko mo:wo: ha:? Gode imilise e mada nafale ko:lo: a:lab. ¹⁹ Godeya: ele difa: da:lab a:no: ge asulo:. Kaluwo: sana sowa:so:bo. Uwo:wo: dia:so:bo. Afayo: dia:so:bo. Diga:li sa:la:so:bo. Kalu noma: kelego:wo: dia:nikiyo: dikida:so:bo. Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki, ili ha:ga dowalubi." Ya:su eyo: a:la:wido:. ²⁰ Kalu a:ma:yo: a:la:sio:, "Widan kalu, gilo: to sa:lab ko ne so:walo: elen a:na a:la:ta:ga:yo: kudu mio: ko:m." ²¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: e si kudu ba:da:sa:ga:, e mada alan asulakiyo: emo:wo: a:la:sio:, "Gilo: mo:dimido:

nowo: o:a:lab. Kelego: gilo: da:lab a:no: kililia:sa:ga:, mole a:no: kelego:lo:ma dowab kalu i o:mo: sa:ga:bi. A:la:galega, Hebene a:namilo: kelego: nafale sagalema:no: da:lab a:no: ge dia:ib. A:la:dimida:sa:ga:yo:, ge ne a:na kudu ya:bi.” ²² To a:no: da:da:sa:ga:, kalu a:ma: wo:lokano: hesega:fo:. Mo:wo: e kelego:wo: mada modo: delen ko:lo: sa:labiki, e a:ma:la: ha:nakiyo: asulo:wo: hida:liabiki ane.

²³ Ya:su eyo: sigiliga:ta:ga:, enedo: tili wida:sen kalu imo:wo: a:la:sio:, “Kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no:, e Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:no:wo: mada halaido: ko:lo: a:lab.” ²⁴ Tili wida:sen kalu iyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga: iligabiki, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Na: so:wagalin, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namilo: tina:no:wo: mada halaido: ko:lo: a:lab. ²⁵ No: alan nowo: ene wiyo: ka:mol ko:lo:, e helebeso:gdo: dubian ho:la:su a:nami tina:no:wo: halaido:. Ko:sega kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:no:wo:, mada halaido:le doma:ib.” ²⁶ Enedo: tili wida:sen kalu iliyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, mada iliga:sa:ga: modaki, egelebo: a:la:nenelo:, “A:la:go:lo:biki mela:no: mela:no: a:no: kaluka:isale abe dia:nigaba:le?” ²⁷ Ya:su eyo: to a:no: da:da:sa:ga:, iyo: sigiliga:ta:ga:yo: a:la:sio:, “Kaluwa: ene halaido:wa: dimidama:no:wo: mada mo:ililo: ko:sega, Gode eyo: kelego:wo: tambowo: o:li ka dimidan ko:lo:, eyo: o:li dimidama:ib.”

²⁸ A:la:ta:ga: Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Asuluma! Nio: ninin kelego:wo: tambo ka ta:ta:sa:ga:, ge ko:lo: kudu yo:l.” ²⁹⁻³⁰ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Niyo: to hendele so:lo:l. Kalu abeyo: ne asula:sa:ga: ni towo: ko:lo: walama:ni ha:nakiyo:, kelego: elo:wo: tambo ka ta:ta:ga: ha:nalega, tif amio: kalu a:ma:yo: mada kelego:wo: modo:le dia:ib. Kalu a:no: ne wiya a:la:ta:ga:yo: hida:yo:wo: dia:li mesa:ib. A:la:ta:ga: amisa:no:, aowo:, adowo:, anowo:, iyayo:, so:wayo:, hen enedo:wo:, kelego: o:ngo:wo: kata:ta:ga: ha:nalega, elo: henfelo: wilo: kelego: ta:tab aumbo: a:ma:la:yo: mada modo: a:dia:ib. A:la:ta:ga: tif amio:, e mela:no: mela:no:wo: dia:ib. ³¹ Kaluka:isale o:gdo: tamin amilo: a:lab a:no: tifa doma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale o:gdo: tif amilo: elen a:no:, tamina a:doma:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

Ya:su eyo: e soma:no: a:no: wa:ka sio:

Madi 20.17-19, Luk 18.31-33

³² Ya:suwa: tamita:ga:, iyo: Ya:lusalem toga ha:nakiyo:, enedo: tiliwida:sen kaluwo: molo asula:li ha:nabiki, kaluka:isale nol kudu mio: a:ma:yo: tagila:li ya:sio:. Ya:su eyo:

tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no: ha:la: doba:da: tililia:ga: kagayakiyo:, kelego: e amilo: fa:la:doma:nigab a:no: imo:wo: a:la:wido:. ³³⁻³⁴ “O:go: nio: Ya:lusalem halona ho:no:l ko:lo:, kalu noma:yo: Kalule Dowo:wo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:, elelo: wida:sen kalu i o:lia:mo:wo: gasimea:ib. A:la:ta:ga: iliyo: e mo:walila:sa:ga:yo:, sana soma:no: a:la:liki towo: saefa:ib. Iliyo: e ha:la: kalumo:wo: gasimealikiyo:, kalu i a:ma:yo: e dio:ge sa:laki, mekowaya: fugala:ma:ib. A:la:ta:ga: iliyo: meya: yame tandea:sa:ga: sana soma:ib. Ko:sega ho:len asol dowalikiyo:, e a:ma:la: a:dasi alifa:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

Ya:ma:s o:lia: Yo:n o:lia:ma:yo: dabu ba:ba:

Madi 20.20-28

³⁵ Sa:ba:diya: inso:, Ya:ma:so: o:lia: Yo:no: o:lia:yo: Ya:sulo:wa ya:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Widan Kalu ge, nililo: gemo:lo: dabu ba:dab aumbo:, giyo: mada dimidama:ki asulo:l.” ³⁶ “Niyo: ga:gbo:wo: o:b dimidama:ki asulaya?” Ya:su eyo: a:la:dabu ba:ba:. ³⁷ A:la:ma:yo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Ge ho: alan o:lia: tinda:sa:ga:lo: tambolo: bo:fo:mela:no: a:namio:, na:n we nowo: ililib doba:da:, nowo: fo:fo:doloba:da: siliki, ua bo:fo:mela:no: asulab.” ³⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “To gaindo: nemo:lo: dabu ba:dab ko, ga:go: mo:wo: mo:dinafa fanda asulab. Nilo: hida:yo: dia:no:wo:, ga:go:lo: o:li dia:nigaba:le? A:la:ta:ga: ne soma:no: aumbo:, ga:go:lo: o:li soma:iba?” * ³⁹ A:la:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Gilo: sa:labko, naino: o:li dimidama:no:.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Hida:yo: nilo: dia:no:wo:, ga:go:lo: dia:ib, a:la:ta:ga: ne soma:no: aumbo:, ga:go:lo: soma:ib. ⁴⁰ Ko:sega ga:go: dagiyo: ililib o:lia: fo:fo:dolo:b a:namilo: mesa:no:wo:, niyo: ga:gbo:wo: o:lika: a:la:bo: mo:sa:ma:no:. Mo:wo: a:namilo: mesa:no: a:no:, kalu Godeya: eno:le a:la:ta:ga:lo: dimidaefa: a:ma: mesa:ib.”

⁴¹ Tili wida:sen kalu do:la:fo: nol a:ma:yo: to sio: a:no: da:da:sa:ga:, Ya:ma:s o:lia: Yo:n o:lia:mo:wo: mo:bea:sa:ga: gadio:. ⁴² A:la:gabiki Ya:su eyo: i a:no: tambo elo:wa mena:ki ho:lelia:ga:yo: a:la:sio:, “Yu kaluma us a:namio: misa: kalu alan iliyo: kaluka:isaleyo: dibodaki wa:la: sa:nda:sen. A:la:ta:ga: kalu alan ililo:ma:yo: mada halaido: bo:fo:lowan. Gio: a:no: o:ma fanda ba:ba:. ⁴³ A:la:gab ko:sega gi usamio:

10:38: Mak 14.36, Luk 12.50 * **10:38:** Ya:suwa:lo: to bale sio: wema: ha:go: halonamio: sa:sa:lo: da:lab. Ya:su elo: bale sa:lakilo: sio: a:no: to we. Kab amilo: wasu nilo: ma:nigo:l a:no: ga:go:lo: o:lika ma:no:wo:? A:la:ta:ga: ne ho:n amilo: to:loma:no: a:no:, ga:go:lo: o:lika to:loma:no:wo:? **10:39:** Ilig 12.2, Kala 1.9

10:42: Luk 22.25-26 **10:43:** Madi 23.11, Mak 9.35

man wengo:wo: mada dowa:so:bo. Kalu abeyo: e gi usamio: kalu alan doma:no: asulalikiyo:, e gili madali nanog dian kalu ko:le dowa:lubi. ⁴⁴ A:la:ta:ga: kalu abeyo: e wabulun kalu doma:no: asulalega, e madali nanog dian kalu ko:le doma. ⁴⁵ Mo:wo: Kalule Dowo: nelo: mio: we, kaluwa:yo: ne ko:lo: asuwa:foma:ki mio:ma, ko:sega niyo: kaluka:isaleyo: asuwa:fa:ni mio: ko:lo:, niyo: ili mogago:wa: wa:l diaki, ni mela:no: a:no: wala:ma:niki mio:.”

Siyo: ko:n kalu, Batimias e falele alifa:

Madi 20.29-34, Luk 18.35-43

⁴⁶ Iyo: Ya:liko a:na ane ko:lo:, Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia: a:la:ta:ga: kaluka:isale elo: kudu mio: a:no:lia:yo: Ya:liko amisa:no: ta:ta:ga: ha:nab amio:, Ya:liko tog anib a:namio: siyo: ko:n kalu nowo:, Timiasa: inso: Batimias, e moleyo: elo: mena:ki a:na siliki ha:iya:len. ⁴⁷ Nasala:t kalu, Ya:suwo: a:namilo: yab a:no: e da:da:sa:ga:, Batimias eyo: towo: ho:idaki a:la:sio:, “Ya:su, Da:ibida: inso:, giyo: ne mada nofolasaga: asuwa:foma!” ⁴⁸ Kalu nolba:yo: siyo: ko:n kalu a:no: halalalakiyo: a:la:sio:, “Ge tola:so:bo!” A:la:sio: ko:sega, kalu a:ma:yo: towo: halale ho:ida:liki a:la:sio:, “Da:ibida: so:wa, giyo: ne mada nofolasaga: asuwa:foma!” ⁴⁹ Ya:suwo: ha:na:leno: a:na kagatakiyo: a:la:sio:, “Kalu a:no: wena mena:ki ho:lema.” A:la:gabiki kalu nolba:yo: siyo: ko:n a:no: mena:ki ho:idaki a:la:sio:, “Ge kele asula:so:bo. Ya:su eyo: ge elo:wa mena:ki sio: ko:lo:, ge dasima.” ⁵⁰ Siyo: ko:n a:ma:yo: da:da:sa:ga:yo:, so:g wa:l amilo: sa:ga:lo: a:no: hagola:sa:ga:, ho:lu yabalakiyo: Ya:sulo:wa ane. ⁵¹ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gemo:wo: waga dimidama:ki asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, siyo: ko:n kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Widan Kalu, ne siyo: fage alifoma:ki asulab.” ⁵² “Go:no:ndo: tilidabu koma:yo: ge falelab ko:lo: ge mada ga:li ha:na:bi.” Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, wigibole a:naka ene siyo: falela:sa:ga:, e tog a:na ha:naki Ya:su kudu ane.

11

Ya:suwo: misa: kalu o:ngo: dota:ga:, Ya:lusalem a:na tiane
Madi 21.1-9, Luk 19.29-38, Yo:n 12.12-15

¹ Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: Ya:lusalem a:na fa:la:doma:no: ha:nakiyo:, O:lif misio:lo: a:lab anib a:namilo: Ba:tani o:lia: Befage o:lia: amisa:n a:la: a:na fa:la:dowo:. E a:na fa:la:dowakiyo:, enedo: tili wida:sen kalu a:la: nowo: tamina hamana:ki iliga:fa:nikiyo: a:la:sio:, ² “Ga:go: tamina ha:na:sa:ga:, amisa:n ga:gdo: ha:na:no:

doba:da: a:na ti ha:nakiyo:, donki kalofu nowo:, kaluwo: wa:l a:namilo: o:semo: sa:sen a:no: a:na galo alifo:lana ba:ba:ib. A:la:fo:ko:lo: ga:go: donki a:no: fagela:sa:ga:, tililia: ya:bi. ³ Kalu nolba:yo: ‘Ga:go: donki kalofu ko wagama:ni fage-laya?’ a:la:sa:lalega, gaino: ‘Kalu alana:yo: nanog dia:no:wo: dowabiki tililia: ho:no:l ko:lo:, a:ma:la:yo: bo:bo:ge tililia: mia:no:ka:’ a:la:sa:la:bi.” ⁴⁻⁵ A:la:fo:ko:lo: a:la:yo: a:naka tigrini ha:na:sa:ga: ba:ba: amio:, donki kalofowo: aiko:wa galolo: alifa: ko:lo:, tog aniba kagafo:lana ba:ba:. Donki galolo: a:no: fagelabikiyo:, kalu nol kagafo:len a:ma:yo: a:la:sio:, “Ga:go:, donki ko:lo: galolo: ko o:b dia:ni fagelaya?” ⁶ A:la:dabu ba:dabiki, a:la:ma:yo: Ya:suwa:lo: sio: aumbo: imo:wo: a:ma:la: sa:labiki, a:la:mo: ka fagelia: hamana:ki, towo: a:ma:la:bo: mo:sio:. ⁷ A:la:ma:yo: donki kalofu a:no: Ya:sulo:wa tililia: ya:sa:ga:, so:g wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: donki fa:sa: wa:la fele alitabiki, Ya:su e a:na asita:ga: ane. ⁸ Kalu modo:wa:yo: ini so:g wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: elo: yab tog a:na fela:li ha:nabiki, nolba:yo: fasi fo:s ko:lo: gegedo: a:no: ko:lo: fela:i ane.* ⁹ A:la:ga:li yabikiyo:, kaluka:isale nolo: tamina ha:naki a:la:ta:ga: nolo: tifa yakiyo:, iyo: sagalaki gisalo:wo: mo:la:i ane.

“Godeya: wiyo: wabuluma:niki.

Kalu we, Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l.

¹⁰ Ni ma:muwo: Da:ibid elo: bo:fo:lowan aumbo:, kalu wema: bo:fo:mela:ni yab ko:lo:, Godeyo: e mada nafaleyo: e.

Gode iwalulo: sab a:no: ko:lo: wabuluma:niki.” †

¹¹ Ya:su e Ya:lusalem fa:la:dota:ga:yo:, e Godeya: Malilo: aya tiane. A:na tina:sa:ga:, a usa sia:liki, kelego: tambo a:namilo: da:lab a:no: bebea:len. Ko:sega ga:lo dowabiki, iyo: a:ma:la: Ba:tani ane.

Ya:su eyo: Godeya: malilo: ayamilo: kelego:lo: kililia:len kalu i a:no: o:luso:no:

Madi 21.12-22, Luk 19.45-47, Yo:n 2.13-16

¹² Ba:tani alita:ga:, kea:fo a:ma:la: ha:nakiyo:, Ya:suwo: maiyo:wo: a:na dowo:. ¹³ E a:na ha:nakiyo:, alona: i fo:so: nafale ko:lo: ko:na: a:labiki ba:da:ga:, alon a:namio: fowo: hedo:wa:le a:la:li mo:wa ba:ba:ni ane. E i mo: a:na fa:la:dowa:sa:ga: ba:ba: amio:, fowo: mo:hedaki, i fo:sde elena ba:ba:, mo:wo: ho:len a:no: i folo: hedan gima ko:lo: fo:s moso

* **11:8:** Ho:len a:namio:, misa: kalu nowo: toga ha:nalega, kaluka:isaleyo: so:g o:lia: fasi fo:s ko:lo: gegedo: a:no: toga dila:i ha:nan. A:la:do: dimida:sen a:no:, iliyo: kalu a:no: alan a:la:li wabudaki gan. **11:9:** Song 118.25-26 † **11:10:** Iliyo: Ya:suwo: ili misa: kalu fa:la:dowab a:la:asulaki, iliyo: gisalo: we a:na mo:lo: **11:13:** Luk 13.6

ba:ba. ¹⁴ I a:no: fowo: mo:hedo: ko:lo:, eyo: i o:mo:wo: towo: a:la:sio:, “Ge fowo: wa:kabiyo: mada mo:helema:ib.” Ya:su eyo: towo: a:la:sa:labikiyo:, enedo: tili wida:sen kalu mio: a:no: tambo dabu.

¹⁵ Iyo: Ya:lusalem a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, Ya:su e Godeya: Malilo: a isagena ti ha:na:ga:yo:, kaluka:isaleyo: no: Godemo:lo: boba dimia:no: a:no: kililia:liki a:la:ta:ga:, mole ililo: hen nowa a:la:ta:ga:lo: dia:mio: a:no: ho:gi a:dia:li sena ba:ba. Ya:su eyo: kaluka:isale malilo: ayamilo: kelego:lo: kililia:likilo: sen a:no: tambo ha:la:ya o:lusanaga:ta:ga:, molelo: delen i fofodo: a:no:lia:, o:ba:lo: kililia:likilo: kalulo: ta:sen i fofodo: a:no:lia:yo: kolodolia:ga: sandifo:. ¹⁶ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: Godeya: alilo: a isagen amio: kaluka:isaleyo: kelego: kililia:nikiyo:, wenamio: tinia:so:boka: a:la:liki halaido: sio:. ¹⁷ Ya:su eyo: a:la:dimida:sa:ga:, imo:wo: a:na wido:, “Tamin amio: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Ni a we henfelo: kaluka:isale tambowa: nemo:lo: dulugu sa:la:mela:no: a doma:ib. Ko:sega giliyo: a we afalo: dian kaluwa: a o:ngo: dimidagab.’”

¹⁸ Ya:suwa:lo: to wido: a:no: kaluka:isale kegeo: iliyo: molo dabu ko:lo:, Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:ma:yo: Ya:sumo:wo: kele asulaki mo:beo:. A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:lo: dimido: a:no: da:da:sa:ga:, iliyo: Ya:su e sana soma:no: a:la:liki togo: kedo:. ¹⁹ Ga:lo dowabiki, Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu o:lia:yo: amisa:n a:no: ta:ta:ga:, ha:la:ya a:ma:la: ane.

²⁰ Iyo: kea:fo nulu tog a:na a:ma:la: yakiyo:, alona: i a:no: duna a:la:ta:ga: tefa: mo: a:no: tambo o:lalia ba:ba. ²¹ Bidayo: Ya:suwa:lo: to sio:wo: asulufolen ko:lo:, alona: i olali a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, aliyo: giyo: alona: imo:lo: fowo: mo:helema:ib a:la:do: sa:lalo:, o:go: alona: iyo: olali a:no: ge bo:ba.” ²² Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge Godeyo: mada tili da:da:bi. ²³ Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: asulo: a:la:lo: mo:iliki, elo: Godemo:lo: to sio: a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:tili asulakiyo: Godemo: dulugu sa:lalega, to elo: sio: a:no: ka hendele fa:la:doma:ib. Kalu o:ngo:ma:yo: hen misio:mo: sa:laki, ‘Ge go:no:na:ma:la:yo: duda:sa:ga:, so:lu ho:na ti hamana’ a:la:sa:lalega, a:no: hendele fa:la:doma:ib. ²⁴ A:la:fo:ko:lo: ge hendele tilidabu iliki, Godemo:wo: kelego: imilise nowo: dimidama:ki dabu ba:dalega, Gode eyo: mada hendele gilo: sa:lab a:no: dimidama:ib. ²⁵⁻²⁶ A:la:ta:ga: ge kagafo:liki, Godemo:

dulugu sa:lakiyo:, Go:l Hebenelo: sab haloma:yo:lo: gi mo-gago:wo: hala:sa:ga: ga:lila:ma:ki, giyo: kalu nolba:lo: mo-gago: gemo:lo: dimido: a:no: asulufo:la:lalega, giyo: a:no:ko:le ga:lila:bi.”‡

Ya:su e wi alano: abe dimiya:le a:la:dabu kedo:

Madi 21.23-27, Luk 20.1-8

²⁷ Iyo: ya:sa:ga: Ya:lusalem a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, Ya:su e Godeya: Malilo: a isagena sia:labikiyo:, Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo:, elelo: wida:sen kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Yu misa: kalu i o:lia:yo: Ya:sulo:wa mio:. ²⁸ Iyo: a:na ya:sa:ga:yo:, Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Nanog gilo: diab we, abe wiya iliki dimidaya? Ge abe iliga:tabi dimidaya?” a:la:liki iliyo: dabu ba:ba:. ²⁹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: to nowo: dabu ba:ba:nigo:l. Giliyo: nilo: gimo:lo: sa:ma:nigo:l we ko:lo: a:ma:la:bo: sa:lalega, niyo: nanog dimido:l we, kalu wema: iliga:tabi dio:ka: a:la:bo:, gimo:wo: a:na sa:ma:no:.” ³⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Yo:na:lo: ho:n amilo: to:lola:len man a:no:, eyo: o:ba a:la:ta:ga: diya:le? A:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:wa:le, mo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:wa:le? Giliyo: nemo:wo: a:ma:la: sama.” ³¹ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: a:ma:la:bo: waga sa:ma:no:wa:le a:la:liki egele nenelakiyo: a:la:sio:. “Niliyo: ‘Man a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:’ a:la:sa:lalega, Ya:suwa:yo: nimo:wo: a:la:dabu ba:ba:ib, ‘Gio: e amio: waga mo:tili dabuwo:?’ a:la:sa:ma:ib. ³² Ko:sega kaluka:isale tambowa:yo: Yo:n e dinali sa:lan kalu a:la:bo: asulufo:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo:, ‘Man a:no: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:’ a:la:bo: sa:lalega, kaluka:isaleyo: gadima:ib ko:lo:, nio: a:la:sa:ma:no:wo: tagilab.” ³³ A:la:fo:ko:lo: iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Nio: babalab.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: a:ma:la:bo: nemo:wo: mo:sa:lab ko:lo:, niyo:lo: nanog nilo: dio:l we, wema: wiya iliki dimido:l a:la:bo: gimo:wo: mo:sa:ma:no:.”

12

Ya:su eyo: e sa:ndakilo: dikidima:no: a:no: ko:lo: bale sio:

Madi 21.33-46, Luk 20.9-19

¹ Ya:su eyo: Yu misa: kalumo:wo: to nowo: bale mal-olo:. “Hendo: biso: kalu noma:yo: waina: fowo: gela:sa:ga:, ilifo: tololia: difa:. Egelolo: us a:namio:, eyo: waina:

‡ 11:25-26: Tif amio: kalu noma:yo: to we a:kudakiyo: a:la:sa:sa:lo:, “Giyo: kalu nolba:lo: mogago: gemo:lo: dimido: a:no: mo:ga:lilalega, gi Go:l Hebenelo: sab a:ma:yo: mogago: gilo: a:no:lo: hala:sa:ga:yo: mo:ga:lila:ma:ib.” 12:1: Ais 5.1-2

folo: basima:no: ho:wo: daida:sa:ga:yo:, wain egelo: o:lo: bo:fo:likilo: mesa:no:wo: ayo: iwalu dialifa: A:la:ta:ga: eyo: egelo: a:no: nanogdo: dia:no: kalu nolba: dagiya dia:ta:sa:ga:, hendo: biso: kalu a:no: hen nowa ko:na: ha:nakiyo: a:la:sio:, 'Ge ni egelo: we bo:fo:lubi. Tif amio: fowo: tulakiyo:, nolo: ge diaki, nolo: no:no: dia:no:' a:la:salifo:gane. ² A:la:fo:ko:lo: folo: tuma:no: ho:leno: dowabikiyo:, kalu bo:fo:melea:kilo: ta:fo: i a:ma:yo: fo nolo: enebo: iliga:foma:kiyo:, hendo: biso: kalu eyo: ene nanogdo: dian kalu nowo: a:na iliga:fo:. ³ Nanog kalu e a:na fa:la:dowo: ko:sega, egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: e ta:lia:sa:ga: yame tande:sa:ga:, e hendo: biso:lo:wa a:ma:la: madali iliga:fo:. ⁴ A:la:ta:ga: hendo: biso: eyo: nanog kalu nowo: wa:ka iliga:fo:, ko:sega iliyo: kalu a:no: misa:ya yame tande:sa:ga:, sasedeaki sendelo alifa:. ⁵ A:la:go:lo:biki eyo: nowo:lo: wa:ka iliga:fo: ko:sega, iliyo: kalu a:no: sana sowo:. Tif amio: kalu modo: nolo: wa:ka a:iliga:fo:, ko:sega kalu a:no: nolo: yame tandeaki, nolo: sana sowo:.

⁶ "A:la:gabiki hendo: biso: a:ma:yo: nanog kalu nowo: a:iliga:fa:no:wo: aundo:ma dowabiki, ene so:wa imilise ha:fo:lo: disa: a:no:ko: dowabi iliga:fa:nikiyo:, eneno: a:la:sio:, 'Iliyo: ne so:wa we iligi ba:da:sa:ga:, kudu ha:na:ib.' A:la:asula:sa:ga:yo:, ene so:wa a:no: a:na iliga:fo:. ⁷ Ko:sega egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: egele nenelakiyo: a:la:sio:, 'Ene so:wa imilig yab wema:yo:, iyayo: sowalikiyo: dabuno: e tambo dia:ib. Dabun a:no: nili dia:no: ko:lo: e sana soma:niki.' ⁸ A:la:fo:ko:lo: iliyo: e ta:lia:sa:ga: sanaeta:ga:yo:, iliyo: e dia:ga: wain egelo: ha:la:ya sandifo:.

⁹ "A:la:dimido: ko:lo:, hendo: biso: a:ma:yo: egelo:lo: bo:fo:len kalu i o:mo:wo: waga dimidama:iba? Hendo: biso: e ya:ga:yo:, egelo:lo: bo:fo:len kalu a:no: tambo yasala:sa:ga:, wain egelo: a:no: kalu nolbo: dimia:ib. ¹⁰ Godeya: to ko:lo: sa:sa:lo: we giliyo: agelo:wo:? Hendele, to a:na sa:lakiyo: a:la:sio:,"

"U ko:lo: alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:, o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m.

¹¹ Alana: ene dimida:sa:ga: fa:la:do alifa: ko:lo:, nini siya:yo: mada nafa ba:ba: ko:lo: nio: sagalab.' "

¹² Ya:su eyo: a:la: malolabikiyo:, Yu misa: kalu iliyo: Ya:suwa:lo: bale sa:lab a:no: iyo: ko:lo: sa:lab a:la:asulo:. Ya:su eyo: iyo: egelo:lo: bo:fo:len kalu mogago: o:ngo: a:la:liki bale sio: ko:lo:, iliyo: e ta:lia:sa:ga: emo:wo: mo:walilima:no: a:la:ta:ga: togo: kedo:. Ko:sega iyo: kaluka:isale kegeo: a:no: tagilaki, Ya:suwo: a:naka ta:ta:sa:ga:, iyo: a:ma:la: ha:na:sio:.

Takis moleyo: Sisamo: dimia:~no:~wa:~le a:~la:~liki Ya:~sumo:~dabu ba:~ba:

Madi 22.15-22, Luk 20.20-26

¹³ Tif amio: Yu misa: kaluwa:yo: Ya:suwa:lo: to sa:labo: ka:la:gedema:ki asulo: ko:lo:, iliyo: Fa:lisi kalu o:lia: Ha:lodo: kudu sian kalu o:lia: nolo: Ya:sulo:wa iliga:fo: ¹⁴ Iyo: elo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Widan kalu, nili asulakiyo:, ge to hendele sa:laki wida:sen a:la:asulo:. Kalu nolba:lo: to sa:lab a:no: giyo: mo:kele asula:sen ko:lo:, giyo: kaluka:isale ko:li ko:lilo:mo:wo: man imilise a:la:ka dimida:sen. Godeya:mano: giyo: digalo:le wida:sen. A:la:fo:ko:lo: niliyo: gemo:wo: we au dabu ba:ba:nigo:l. Loma: gamani misa: kalu alan, Sisa o:mo:lo: takis mole dimia:~no: a:~no: niliyo: o:li dimia:~no:~wa:~le? O: mo:dimia:~no:~wa:~le, giyo: waga asulaya? ¹⁵ Niliyo: takis moleyo: dimia:~no:~wa:~le a:~la:~bo:, giyo: waga sa:~ma:~nigaya?” A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: ililo: e ko:lo: diga:li sa:~ma:~nikilo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giliyo: ne dikidakilo: bale kedako, mo:wo: ha:? Loma: mole us a:no: nelo: ba:ba:nigo:l ko:lo:, nelo: wena dia:mena” a:la:sio:. ¹⁶ Iliyo: mole us a:no: Ya:sulo: bo:ba:ki dimia:sa:ga:, eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Mole wema: wa:l amio: abe wo:lokano:lo:bo:? A:la:ta:ga: mole wa:l amilo: wi sa:sa:lo: a:no: abeno:lo:bo:?” Iliyo: a:~ma:~la:~bo: a:~la:~sio:, “Sisa eno:.” ¹⁷ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “A:la:fo:ko:lo: kelego: Sisa elo:wo:, a:~ma:~la: Sisamo: dimia:bi. A:la:ta:ga: kelego: Gode elo:wo:, a:~ma:~la: Godemo: dimia:bi.” Ya:su eyo: a:~ma:~la:~bo: towo: nafa sa:labi, iyo: iliga:sa:ga: molo asulo:.

Sadusi kaluwa:yo: kalu sowo: a:~ma:~yo: gayo: dia:~iba a:~la:~li Ya:~sumo:~dabu ba:~ba:

Madi 22.23-33, Luk 20.27-38

¹⁸ Sadusi kalu iliyo: tili asulakiyo:, sowo: kaluwo: a:~ma:~la:~yo: mada mo:dasima:ib a:la:asula:sen. A:la:fo:ko:lo: iyo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga: a:la:dabu ba:ba:. ¹⁹ “Widan kalu, tamin amio: Mo:sa:s elo: ele nimo:lo: sa:sa:li me a:~ma:~yo: a:~la:~sio:, ‘Kalu nowo: so:walo: mo:sa:la:li ka sowalega, kalu sowo: a:~ma: ga sa:ba:lo: a:no:, ene aowa: mada dia:ib. A:la:ta:ga: kalu sowo: a:~ma: wiyo: mo:elema:ki, aowa: inga sa:ba:lo: a:no: ene dia:sa:ga:, so:wa sa:la:liab a:no:, ao sowo: a:~ma: no: doma:ib.’ Mo:sa:s eyo: a:la:saefa:.

²⁰ “Nio: a:no: ko:lo: da:feaki maloloma:nigo:l. Kalu noma:yo: kalu so:wayo: doma:la:fo: ko:lo: sa:la:li. Ao wa:la:bo: gayo: di, ko:sega e so:wayo: mo:sa:la:li ka sowo: ²¹⁻²² Ga sa:ba:lo: a:no: wa:la:ba: fa:s a:~ma: a:di, ko:sega elo:

so:walo: mo:sa:la:li ka sowabiki, ao asol a:ma:yo:lo: a:la:ka dimido:. Ao i doma:la:fo: a:no: tambo ga imilise a:no:ko: dia:li ane ko:sega, iyo: tambo so:walo: mo:sa:la:li ka danili. Tif amio: ga a:no:lo: sowo:. ²³ Kalu doma:la:fo: a:ma:yo: ga imilig a:no:ko: dia:i ane. A:la:fo:ko:lo: kalu sowo:lo: a:ma:la: dasi alifelab ho:len a:namio:, ga a:ma: indeyo: o:b doma:iba?" Sadusi kalu iliyo: Ya:sumo: dehege kedaki a:na dabu ba:ba:

²⁴ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, "Godeya: to sa:sa:lo: o:lia: Godeya: halaido: o:lia:yo: gio: mo:fanda asulo: ko:lo:, giliyo: mada babale asula:sa:ga: ha:na:lab. ²⁵ Sowu: kaluka:isale iyo: a:ma:la: a:dasilalikiyo:, kaluwa:yo: gayo: mo:diaki, gaya:lo: kaluwo: mo:ha:na:ib. Ko:sega iyo: Hebenelo: ma:mula: kalu sab o:leo:ngo: doma:ib. ²⁶ A:la:ta:ga: o:go: niyo: gimo:wo: kalu sowo: ko:lo: a:ma:la:do: dasilan a:no: walama:nigo:l. Godeyo: i usa ilikilo: Mo:sa:s emo: sa:labilo:, Mo:sa:s elo: sa:sa:lo: a:no: gio: mada agelo:. Malolo: a:namio:, Gode eyo: Mo:sa:sbo:wo: a:la:sio:, 'Ablahama: Godeyo: Ne, Aisa:ga: Godeyo: Ne, a:la:ta:ga: Ya:koba: Godeyo: Ne.' ²⁷ Kalu i a:no: sowo: ko:sega Godeya: sa:lakiyo: i a:no: mela:no:wo: o:lab a:la:sa:lab ko:lo: Gode e kalu sowo: a:ma:no:ma. E kalu mela:no:lo: a:lab a:ma: Gode. A:la:fo:ko:lo: gililo: kalu sowo:wo: mo:dasima:ib a:la:do: asulo: a:no:, giliyo: hala asula:lab."

Elelo: widan kalu imilig noma:yo: ele alano: o:ba:le a:la:dabu ba:ba:

Madi 22.34-40

²⁸ Elelo: wida:sen kalu imilig nowo: a:na fa:la:dowa:sa:ga:, Sadusi kalu o:lia: Ya:su o:lia: kegakilo: nenelab a:namio:, Ya:suwa:lo: to nafa a:ma:la: sa:lab a:no: e da:da:sa:ga:, kalu a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, "Gode eyo: eleyo: modo: difa: ko:sega, nililo: hendele kudu ha:na:no:wo: ele imilig a:no: o:ba:le?" ²⁹ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, "Gilo: mada kudu ha:na:no: eleyo: we, 'Isolael kaluka:isale gio: dinafa dabuma. Godeyo: nili misa: Alano: e. Godeyo: imilise ko:lo: a:lab. ³⁰ Kalu Alano: gi Gode, ge mada asula:bi. Gi mela:no: o:lia: asulo: o:lia:yo: Godemo: dimia:bi. Go:no:n halaido:wa: iliki, Godeyo: a:na kudu ha:na:lubi.' Ele we tamindeyo: o:m. ³¹ A:la:ta:ga: ele a:ma: fa:s amilo: da:labo: we, 'Go:no:n asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki ha:fo:wo: disa:la:lubi.' Ele difa: da:lab nolba:yo: ele a:la: we, mo:tinio: ko:lo: a:lab." Ya:su eyo: kalu o:mo:wo: a:la:sio:.

³² Kalu a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, "Widan kalu, giyo: nafa sio:. Godeyo: imilise ko:lo: a:lab, a:la:ta:ga: Godeyo:

nowo: mada aundo:ma a:la:do: gilo: sa:lab a:no: hendele.
 33 Giliyo: Gode emo:wo: ha:fo: disa:laki, go:no:ndo: asulan
 o:lia:, go:no:n asulo: o:lia:, go:no:n halaido: o:lia: a:na tambo
 ilikiyo:, Gode emo:wo: alan asula:bi. A:la:ta:ga: gio: go:no:n
 asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki
 ha:fo:wo: disa:la:lubi. Man a:la:do: dimidab a:ma:yo: Godeyo:
 mada sagale alitab ko:lo:, man a:ma:yo: Godemo:lo: boba
 dimian o:lia: no: so:kugulu mean o:lia:yo: tinio: ko:lo:lab.”

34 Ya:su eyo: kalu elo: a:ma:la: sa:lab a:no: nafale
 da:da:ga:yo:, emo:wo: a:la:sio:, “Ge Godeya:lo: bo:fo:mela:no:
 hen a:namio: semo: tiane ko:sega ko:na:ma dofo:lab.”
 A:la:sa:labiki kaluka:isaleyo: tambo Ya:sumo:lo: dehege
 dabu kelema:no:wo: tagilaki, wa:kabiyo: mo:dabu ba:ba:.

Ya:su eyo: Godeya: malilo: a isagena towo: wido:

Madi 22.41-46, 23.1-7, Luk 20.41-47

35 Ya:suwo: Godeya: malilo: a isagena Godeya: man
 wida:likiyo:, eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Elelo: wida:sen
 kaluwa:lo: Keliso, Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no:, Da:ibida:
 inso: a:la:do: sa:la:sen a:no: mo:wo: waga asulaki sio:wo:?”

36 Da:ibid eyamio: Godeya: Mamaya:yo: asulo:wo: dimi-
 abikiyo:, eyo: a:la:sio:,

“Gode eyo: ni Alanbo: sa:lakiyo:,

‘Niyo: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa: amio:,
 Nani bo:fo:mela:niki, ge ni dagi ililiba mesa:ni mena.’

37 Da:ibid eyo: Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: ‘Alan’
 a:la: da:feyo: ko:lo:, kalu a:no: Da:ibida: inso:wo: waga
 dowaba:le?” A:la:widabiki kaluka:isale modo: kegeo: iliyo:
 Ya:suwa:lo: to widab a:no: sagala:liki dabu.

38 Ya:su eyo: a:no: ko:lo: widakiyo: a:la:sio:, “Giliyo:
 elelo: wida:sen kaluwa: man a:no: dinafa aloba:da:sa:ga:
 dinafa dowaba:bi. Iliyo: helebeso:go: mada nafale tig-
 ilo: sa:ga:lala:sa:ga:yo:, kalu nolba:yo: e momado: a:no:
 ba:da:sa:ga: iyo: wabulumaki, ma:no:lo: kililia:sen hen
 a:na ha:na:no: asula:sen. 39 Tolo: wida:sen ayamio:lo:,
 ililo: mesa:no: i fofodo:wo:lo: ko:li nafale nowa mesa:no:
 asula:sen. A:la:ta:ga: ma:no:wo: alan ma:ni kegeakiyo:,
 iyo: kalu alando: sa:sen a:na mesa:no: asula:sen. 40 Iliyo:
 ga sa:ba:lo: i a:no: dikida:sa:ga:, a ililo:wo: afale dia:sen.
 Iliyo: a:la:dimida:likiyo:, kalu nolba:yo: iyo: nafa kalu
 a:la:bo:ba:ki, Godemo: dulugu sa:lakiyo:, towo: sambo
 sa:la:sen. A:la:fo:ko:lo: kalu a:la:do: dimida:lab o:mo:wo:
 mada alan falasila:ma:ib.”

Ga sa:ba:lo: molela:su enedo: delen a:no: Godemo: dimi
Luk 21.1-4

⁴¹ Kaluka:isaleyo: modo: ya:sia:labikiyo:, Ya:su e molelo: to:lola:sen go:fo: anib a:na kagafo:liki bo:fo:len. Kaluka:isale moleyo: modo:lo: delen iliyo: moleyo: modo: ko:lo: to:lolo: ⁴² Ko:sega ga sa:ba:lo: imilig noma:yo: e mole nolo: aundo:ma ko:lo: mole us a:la: a:no:ko: to:lolabi ba:ba:. ⁴³ Enedo: tili wida:sen kalu iyo: elo:wa mena a:la:ta:ga:, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: to we gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Ga sa:ba:lo: wema:lo: mole ha:lu ko:lo: to:lolab we, Godeya: si wa:l amio: nolba:lo: alan dimiab a:no: e tinio: ko:lo:lab. ⁴⁴ Kaluka:isale moleyo: modo:lo: delen iliyo:, mole ililo:wo: alobanalia:ga:, heb alano: inino: dia:taki, heb nolo: a:na to:lolab. Ko:sega ga sa:ba:lo: eyo:, mole ha:lula:su enedo: ma:no: kililia:no: delen a:no:ko: tambo dia:sa:ga: to:lolab.”

13

Henfelo: we edakilo: hida:yo: alan fa:la:doma:ib a:no: Ya:su eyo: wido:

Madi 24.1-51, Luk 21.5-36

¹ Ya:su e Godeya: malilo: ayo: ta:ta:ga: ha:nab amio:, enedo: tili wida:sen kalu noma:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, ge bo:ba! Uwa:lo: a di we, u alan nafaya: di a:la:ta:ga: a we nafale momade alifela:sa:ga: a:lab.” ² Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge uwa:lo: a nafale di we ba:da:sa:ga: asuluma. Giliyo: nafa ba:dab, ko:sega tif amio: a we tambo bidi ha:naki, u noma: wa:l amilo: dinafa a:lab we aumbo: mo:doma:ib.”

³ Iyo: Ya:lusalemo: ta:ta:ga:, O:lif misio: a:na fa:la: ha:na:sa:ga: dowakiyo:, Godeya: malilo: a a:no: a:ma:la: ololo bo:fo:liki, Bidayo:, Ya:ma:so:, Yo:no:, a:la:ta:ga: Anduluwo:, i a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, ⁴ “Gilo: to sa:lalo:, ho:lono: iga:sa fa:la:doma:iba? Ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigabo:lo:b a:la:bo:, niliyo: waga ele ba:ba:no:wo:? Giyo: nimo:wo: walama.”

⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalu nolba:lo: to dikili sa:lab a:ma:yo: gio: hala tililia: ha:nabena:ki, dinafa bo:fo:lubi. ⁶ Mo:wo: ni wiya a:la:ta:ga:yo:, kaluwo: modo: ya:siakiyo: ‘Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: ne’ a:la: dikili sa:lalikiyo:, kaluka:isaleyo: modo: tilida:ba:ib. ⁷ Henfelo: wenamio: bubo:wo: alan fa:la:dowalikiyo:lo:, bubaka: a:la:do: sio:wo: fowo: da:dalikiyo:lo:, gio: iliga:so:bo. Mo:wo: dimido: we tamina fa:la:doma:ib, ko:sega henfelo: we semo: elema:ib.

⁸ Henfelo: wenamio: hen alan no o:lia: hen alan no o:lia:yo:, gis diaki bubo:wo: alan fa:la:dowa:i ha:na:ib. A:la:ta:ga: misa: kalu no o:lia: no o:lia:yo: babuma:ib. Hen nol amio: hiniyo: alan tima:ib, a:la:ta:ga: hen nol amio: egielo:wo:

mo:fa:la:ndaliki, kaluka:isaleyo: maiyo:wo: alan doma:ib. Hida:yo: a:no: fa:la:dowalikiyo:, gaya:lo: so:wa sa:la:lia:nikilo: nagalo: tamin amilo: ba:dan au fa:la:doma:ib.

⁹ “Ge asulo:wo: dimidalia:ga: yasita:bi! Mo:wo: kalu nolba:yo: gio: amisa:n misa: kalumo: ta:lia:sa:ga: dimia:ib. Iliyo: gio: Godeya:lo: tolo: wida:sen aya mo:walila:sa:ga:, yame tandema:ib. A:la:ta:ga: gio: ni wiyo: ta:lisab ko:lo:, gio: tililia: ha:na:sa:ga:, gamani misa: kaluwa: siwa:la mo:walilalikiyo:, gili tilidabu a:no: imo:wo: a:na fanda sa:ma:ib.

¹⁰ Henfelo: we o:elema:nigalikiyo:, Godeya: ene to nafayo: henfelo: kaluka:isale tambomo:wo: tamina walama:ib. ¹¹ Gelo: ta:lia:sa:ga:lo: mo:walilab amio:, giliyo: a:ma:la:yo: waga sa:ma:no:wa:le a:la:likiyo: kele asula:so:bo. Gilo: sa:ma:no:wo: Godeya: Mamaya:yo: gemo: dimia:ib ko:lo:, Mamaya: to a:no: gi mego:fa fa:la:doma:ib.

¹² “Ho:len a:namio: kalu noma:yo: ene aoleyo: sana soma:ki teledoma:ib. Iyaya:yo: inso:wo: sana soma:ki teledoma:ib. A:la:ta:ga: so:wa iliyo: iya o:lia: ano o:lia:mo:wo: a:la:iyaki, iyo: sana soma:ki teledoma:ib. ¹³ Gio: ni wiyo: ta:lisab ko:lo:, kaluka:isale tambowa:yo: gimo:wo: kulufa:yo:wo: alan doma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: hida:yo: a:namio: halaido: dofo:ko: ha:na:la:ga: eleya edalega, Gode eyo: e asuwa:takiyo: a:ma:la: gasilia:ib.”

¹⁴ Kalu abeyo: to welo: agelab a:ma:yo: mada dinafa asula:bi. Ya:su eyo: to nolo: imo:wo: a:sio:, “Giliyo: kelego: mada mogago: imilig nowo: Godeya: Malilo: hen a:na delena ba:ba:ib. Kelego: mogago: a:no: Godeyo: ba:dalikiyo:, e gadia:sa:ga: ene ayo: ta:ta:ga: ha:na:no: asu-luma:ib. Giliyo: kelego: a:no: ba:dalikiyo:, Yudia hen amilo: sen kaluka:isale a:no: tambo, gio: mo:soma:nikiyo:, hen misio: nol a:namida: nai ha:na:sia:bi.

¹⁵ Kalu ene a wa:l amilo: sen a:no: tina:sa:ga:yo:, a:ma:la: a usamio: kelego:wo: dia:ni ha:na:so:bo. ¹⁶ A:la:ta:ga: kalu egele: amilo: elen a:no:lo:, ene helebeso:g sambo ayamilo: da:lab a:no: e a:ma:la:yo: dia:ni ha:na:so:bo. Ge hen misio:wa nai ha:na:bi.

¹⁷ Ho:len a:namio: ka:isale so:walo: alela:sen o:lia: so:wamo:lo: bolo: mea:lab ka:isale a:no:lia:yo: mada halaido: doma:ib. ¹⁸ Gilo: dalalema:no: ho:len a:no: ta:na fa:la:dowabena:ki, Godemo: dulugu sa:la:bi. ¹⁹ Mo:wo: ho:len a:namio: hida:yo:wo: mada alan doma:ib. Henfelo: we ho:gi mo:mo:do:wa a:la:ta:ga:lo: mio: a:namio:, hida:yo: wengo:wo: tamin amio: mo:fa:la:dowa:i mio: ba:ba:.

A:la:ta:ga: tif amio:lo: hida:yo: wengo:wo: wa:kabiyo: mo:fa:la:doma:ib.

²⁰ Hida:yo: ho:len a:no: Gode eyo: mo:abolda:lai kibo:bowo:, kaluka:isaleyo: mo:gasiliaki tambo yasalemabe. Ko:sega Gode eyo: kaluka:isale enedo: da:fe alifa: a:no: asulakiyo:, hida:yo: ho:len a:no: abolda:su doma:ki ta:fo:. ²¹⁻²² Ho:len a:namio: madali Kelisowo:, a:la:ta:ga: madalilo: dinali sa:lan kaluwo: modo: ko:lo: fa:la:dowa:sa:ga:, molo ha:na:no:wo: mada ko:li ko:lilo: dimidama:ib. Iliyo: Godeya:lo: da:fe alifa: kaluka:isale a:no: ko:lo: dikilima:no:laki auma:ib ko:sega, iliyo: mo:ililima:ib. A:la:galikiyo: kalu noma:yo: gimo: sa:laki, 'Gio: bo:ba! Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: wena sab.' A:la:ta:ga: kalu noma: sa:laki, 'Da:daya? Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: honona saka:' a:la:sa:lalega, giliyo: to a:no: tilida:da:so:bo!

²³ A:la:fo:ko:lo: niyo: dimido: we o:fa:la:doma:nigabiki, tamin amio: to we gimo:wo: dinali salito:l ko:lo:, gio: asulo:wo: dimidalia:ga: kagaya:bi.

²⁴ "A:la:fo:ko:lo: ho:len a:namio:, hida:yo: a:no: fa:la:dowa:sa:ga: edalikiyo:,
 "Ofo: ho:lendo:ma dowaki sololia:ib,
 a:la:ta:ga: ele ho:wo:lo: mo:dimia:ib.

²⁵ Tamin akin amilo: ga:go: a:no: dogasefo: tindaliki,
 akin amilo: kelego: da:lab a:no: tambo ida:li alifelema:ib.'

²⁶ "O:g ho:len a:namio: Kalule Dowo: e yakiyo:, ha-laido: alan o:lia: ho:len fo:fo:lesodo: o:lia: kola: wa:la yaliki, kaluka:isaleya:yo: ini siya: ba:ba:ib. ²⁷ A:la:ta:ga: Godeya:lo: da:fe alifa: kaluka:isale a:no: kegenema:ki, niyo: no:no:n ma:mula: kaluwo:, henfelo: we tambo ofdo: fa:la:dowana a:la:ta:ga: ofdo: tinana iliga:felema:no:.

²⁸ "Gio: alona:i amilo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga: asula:bi. Alona: i amio: musugo: fa:la:dota:ga: fo:so: imolo: dowalikiyo:, imo ho:lenu: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:la:asula:sen. ²⁹ Gio: to nilo: so:lo:l we hendele fa:la:dowab a:no: ba:dakiyo:, giliyo: Kalule Dowo: e toga: meya kagayab ko:lo: ko:na:ma mia:nigab a:la:asuluma:ib. ³⁰ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale o:gdo: sab we semo:sowo: o:elenka, nilo: so:lo:l we hendele fa:la:doma:nigab. ³¹ Henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: kelege doma:ib ko:sega, ni towo: mo:kelegema:ib.

³² "Nilo: so:lo:l a:no: ho:len o:lia: ofa:si o:lia:yo: iga:sa fa:la:doma:nigaba:le, kaluka:isaleyo: tambo mo:asulo: ko:lo:lab. Ma:mula: kalu Hebenelo: a:labo:lo:, Godeya: So:wayo:lo: ho:len a:no: mo:asulo: ko:sega, Do Godeya: ina:li e asulufo:lab. ³³ A:la:fo:ko:lo: gio: asulo:wo: dimidalia:ga: yasita:bi! Mo:wo: o:lo: fa:la:doma:nigab ho:len a:no: ge

mo:asulo: ko:lo:lab. ³⁴ Alo: biso: eneno: mageso: ha:nakiyo:, e alo: bo:fo:mela:no:wo: ene nanog kalumo: nanogo: sagaletaki, togdo: bo:fo:ta:sen kalu o:mo:wo: a:la:sio:, 'ge toga bo:fo:liki yasila:lubi' a:la:sio:.

³⁵⁻³⁶ "Togdo: bo:fo:ta:sen kaluwa:lo: ba:da:li yasila:len aumbo:, nelo: a:ma:la:lo: mia:no:wo: gio: dinafa ba:da:liki yasila:lubi. Mo:wo: alo: biso:lo: a:ma:la: mia:ibo:, ge ho:lenu: mo:asulo: ko:lo:lab. E ga:lo mia:iba:le, o: nulu mia:iba:le, o: kea:fo ho:idaba mia:iba:le babalo: ko:lo:, e bo:e yakiyo: gio: alifo:lenu ba:dabena:ki, gio: dimidalia:ga: bo:fo:lubi. ³⁷ To nilo: gimo:lo: so:lo:l we, kaluka:isaleyo: tambomo:wo: a:la:so:lo:l, 'Gio: dimidalia:ga: bo:fo:lubi.' "

14

Ya:su e Ba:tani ane

Madi 26.2-16, Luk 22.1-6, Yo:n 12.1-8

¹ Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len o:lia: Falawa Mosolo: Dowo:fa: sagalema:no: a:no:lo:, ho:len a:la: a:no: o:fa:la:doma:nigabiki, Godemo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:, elelo: wida:sen kalu i o:lia:ma:yo:, Ya:suwo: ta:lia:sa:ga: sa:mba:niki, togo: wo:no:le keda:len. ² Iliyo: e sana soma:no:wo: togo: kedesa:ga: nenelakiyo: a:la:sio:, "Niliyo: Tinio: Asulo:lo: Ma:no: ho:len a:namio: Ya:su mo:ta:lia:no:, mo:wo: ho:len a:na ta:lialega, kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: gadiaki, towo: alan kegema:ib," a:la:sio:.

³ Ya:su e Ba:tani ilikiyo:, Saimon Aintalo: ta:sen a:ma: aya siliki, ma:no:wo: a:na na:len ami, ga imilig nowo: mahen amilo: wa ho:n wasuwo: dia:sa:ga:, Ya:sulo:wa mio:. Mahen elo: dia:mio: a:no: meyo: usa gula:sa:ga:, Ya:suwa: misa: wa:l a:na tambo kolodo:. ⁴ Kalu i a:namilo: sen nol a:ma:yo: ga a:ma:lo: dimidab a:no: ba:da:ga:, iyo: kele asula:sa:ga: mo:beaki, egelebo: a:la:sio:, "Ga we hala dimidab. Wa ho:n we madali walab. ⁵ Wa ho:n we kililiai kibo:bowo:, silba mole fudo: agado:la:fo: a:no: dia:sa:ga:, wa:feyo: kalumo: o:li dimibabe. Ko:sega ga wema:yo: a:la:do: mo:dimidab" a:la:sio:. A:la:asulabiki, iliyo: emo:wo: sendeloma:no: towo: a:na sio:. ⁶ Ililo: gamo:lo: sa:lab a:no: Ya:su eyo: da:da:sa:ga: a:la:sio:, "Ga we ka ta:foma. Giliyo: emo:wo: mo:beo: towo: sa:la:so:bo! Eyo: nemo:wo: mada nafale dimidab. ⁷ Wa:feyo: kaluwo: ho:len tambo gi o:lia: mela:ib. A:la:fo:ko:lo: gi o:lia:lo: a:lab ho:len a:namo: giliyo: a:namio: asuwa:foma:ki asulalikiyo:, o:li asuwa:fa:ib. Ko:sega ne ho:lenu: tambo gi o:lia:yo: mo:mela:no:. ⁸ Ga wema:yo: imilise enedo: delen aumbo: nemo: walab. Elo: wa ho:n delen aumbo: neka

kolodo: alitab. Mo:wo: e nelo: sowa:sa:ga:lo: a:le alifa:no: a:no: ko:lo: dimidaliaki, wa ho:n elo: we ni do:mo: amio: a:na mulu alitab. ⁹ A:la:fo:ko:lo: niyo: to we gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Godeya: to nafa a:no: henfelo: amio: widalikiyo:, ga wema:lo: dimidab a:no: mo:ga:lilaki, wida:li ha:na:mela:ib,” a:la:sio:.

¹⁰ Yudas Iskaliot e, Ya:suwa:lo: tili wida:sen kalu kugula:fo: nowo: e. A:la:fo:ko:lo: e ha:na:sa:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kalulo:wa fa:la:dowa:sa:ga:, Ya:suwo: teledoma:no: a:la:liki egele nenelema:ni ane. ¹¹ Iliyo: elo: to saetab a:no: da:da:sa:ga: sagalakiyo:, iliyo: moleyo: emo: dimia:no: a:la:liki dinali salifa:. A:la:ta:ga: Yudas eyo: Ya:sulo: imo:lo: teledoma:no:wo: togo: keda:li elen.

*Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no: ho:len
Madi 26.17-39, Luk 22.7-23, 1Kol 11.23-25*

¹² Falawa Mosolo: Dowo:fa: sagala:sen ho:len a:namio:, Isolael so:lo: tambowa:yo: sibiyo: ina:li ina:lila: sa:nda:sen ko:lo:, ho:len agelo: a:na fa:la:dowabiki, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Niliyo: Tinio: Asulo: Ma:no: we o:ba ha:na:sa:ga: dimidaefoma:ki asulaba?” ¹³ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: ha:na:sa:ga: Ya:lusalem amisa:na tinakiyo:, kalu nowo: ho:no: go:fo: ami wasulia:ga: dia:ha:na:lana galima:ib. ¹⁴ Ga:go: e ha:nab au kudu ha:na:sa:ga:yo:, e a usa tinalikiyo:, gaino: alo: biso:mo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Widan Kaluwa: sa:lakiyo:, “Niyo: no:no:ndo: tili wida:sen kalu o:lia:lo: Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: ayo: galala: o:bamida: ma:no:wa:le?”’ a:la:dabu ba:da:bika:labe. ¹⁵ A:la:sa:lalikiyo:, eyo: galala: alan wa:l amilo: nowo:, mesa:no: kelego:wo: tambolo: da:lab a:no: ga:gbo: walama:ib ko:lo:, ga:go: a:na dimidalia:bi.”

¹⁶ Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, a:la:yo: amisa:n a:na ha:na:sa:ga:yo:, Ya:su elo: a:la:mo:lo: sio: aumbo: hendele fa:la:dowo: ko:lo:, a:la:ma:yo: Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: a:na dimidalia:ga: difa:.

¹⁷ Ga:lo dowabiki, Ya:su o:lia: enedo: tili widan kalu kugula:fo: o:lia:yo: a:na fa:la:dowo:. ¹⁸ Iyo: a:na siliki, ma:no: na:likiyo:, Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gio: o:gdo: ne o:lia:lo: ma:ndo: nab we, imilig noma:yo: ne teledoma:ib” a:la:sio:. ¹⁹ Ya:su elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, iliyo: asulo:wo: hida:ya:liki emo:wo: a:la:sio:, “Neya:le?” a:la:tandeaki Ya:sumo: dabu ba:ba:. ²⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Hendele kalu kugula:fo: gi us wenamio: imilig noma:yo: dimidama:nigaka:. Kalu ni dagi o:lia:lo: fafo amilo: ma:no:lo: gele nab a:no:

o:m. ²¹ A:la:fo:ko:lo: Kalule Dowo: ne, to sa:sa:lo: amilo: saefa: o:leauka dimidama:ni ha:na:no:. A:la:fo: ko:sega, Kalule Dowo: nelo: teledowab a:no: hida:yo:wo: alan dia:ib. Kalu a:no: anowa:yo: mo:sa:la:li kibo:bowo:, o:li domabe” a:la:sio:.

²² Ma:no: na:likiyo:, Ya:su eyo: ma:n so:fa: nowo: dia:sa:ga:, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo:, ma:n a:no: enedo: tili wida:sen kalumo: goloso:go:. A:no: dimiakiyo: a:la:sio:, “Ma:n we no:no:n do:mo: ko:lo:, giliyo: dia:sa:ga: maiya.”

²³ A:la:ta:ga: ami, eyo: kab amilo: wain ho:n wasu a:no: dia:sa:ga:, Godemo: mada o:m sa:la:sa:ga:yo:, imo: maiya:ki dimi. Iliyo: ho:n a:no: dia:sa:ga:, a:na na:i ane. ²⁴ “Ho:n wasu we, no:no:n ho:bo:wo: o:m. Ni ho:bo: ko:lo: kaluka:isaleyo: tambo asuwa:takilo: tulu alifelab wema:yo: Godeya:lo: to dinali saefa: a:no: halale alitakigab. ²⁵ Niyo: to we hendele so:lo:l. Ne wain ho:no: wa:kabiyo: mo:mo:no:ka a:la:ga:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na siliki, ho:giyo: a:na ma:no:.”

²⁶ Iyo: ma:no: na:sa:ga: eletakiyo:, gisalo: imilig nowo: a:na mo:la:sa:ga:yo:, dasila:sa:ga: iyo: hen misio: O:lif, a:namida: ha:na:sio:.

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:ib a:la:saefa:

Madi 26.31-35

²⁷ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: tambo ne gola ba:daki ha:la:ya ha:na:ib. Tamin amio: Godeya: bugo: amio: sa:sa:lakiyo: a:la:sio:,

“Niyo: sibilo: bo:fo:lowano: sana soma:no: ko:lo:, kabo sibiyo: a:na dalalelia:ga: ha:na:sima:ib.’

²⁸ Ko:sega ne dasila:sa:ga:yo:, Ga:lili hen amio: ne ko:le tamina ha:na:no:.” ²⁹ Ya:su elo: to sa:lab a:no:, Bida eyo: da:da:sa:ga:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu nolo: tambo ge gola ba:daki ha:la:ya ha:na:ib, ko:sega imilise ne ge mo:ta:fo: ha:na:no:.” ³⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: Bidamo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. O:g nulu we-namio:, gogonowo: andebo: semo: go:no: o:lalikiyo:, giyo: ne mo:asulo: a:la:bo: otalen sa:ma:ib.” ³¹ Ko:sega Bida eyo: towo: halaido: sa:laki a:la:sio:, “A:la:bo: mada mo:dimidama:no:. Ne ge o:lia: soma:no: dowo:lalega, niyo: ge mada mo:gola ba:ba:no:.” Bida eyo: a:la:sa:labiki, tili wida:sen kalu nolba:yo:lo: to imilise a:no:ko: kudu sa:la:i ane.

Iyo: Ga:sa:ma:ni ane

Madi 26.36-46, Luk 22.40-46

³² Iyo: hen Ga:sa:ma:ni a:la:do: sa:lab a:na ha:na:ni ane. Fa:la:dowa:sa:ga:yo:, Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen

kalumo:wo: a:la:sio:, “Ne hosona ha:na:sa:ga: Godemo: to sa:ma:ni ho:nol ko:lo:, gio: wenaka o:ta:bi.” ³³ A:la:sa:la:sa:ga: eyo: Bidayo:, Ya:ma:so:, Yo:no: a:no:ko: tililia:sa:ga:, Godemo: sa:ma:ni ane, a:la:ta:ga: e amio: molo asulo:wo: alan fa:la:dowabiki a:la:sio:, ³⁴ “Ni asulo:wo: hida:yo: alan dowaki, ne tilialila soma:no: o:ngo: dowab. Gio: wena siliki bo:fo:melea” a:la:sio:. ³⁵ E heb doba:da: o: fina:sa:ga:, hena gulalu misa:fu alilakiyo: a:la:sio:, hida:yo: yab we tinin-ima:no: togo: dowo:lalega dila:ma a:lakiyo: Godemo: dulugu sio:. ³⁶ Eyo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Dowa, giyo: kelego: tambowo: o:li dimidan. A:la:fo:ko:lo: go:fo: amilo: wasu ko:lo: nemo:lo: mea:nigab a:no: giyo: dila:bi. Ko:sega nilo: asulab aumbo: kudu ha:na:so:bo. Gilo: asulab auka kudu ha:na:bi.”

³⁷ To a:no: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, enedo: tili wida:sen kalulo:wa ha:na:sa:ga: fa:la:dowaki ba:ba: amio:, iyo: mida:iyo: fufulufo:lana ba:ba:. E ba:da:sa:ga:, Bidamo:wo: a:la:sio:, “Saimon, ge mida:iyo: alifo:leya? Ge ofa:si imilig nowo: ne o:lia: sikaga silikiyo: mo:yasiseno:lo:ka: ³⁸ Gio: da:fe ba:dab amio: sulufo: tinabena:ki, gio: sikaga siliki, Godemo: dulugu sa:la: melea. Gili mamaya:yo: dimidama:no:wo: asulab ko:sega, gili do:mo:wo: halaido:lo:ma dowab,” Ya:su eyo: a:la:sio:.

³⁹ A:la:ta:ga: Ya:suwo: to tamin amilo: sio: a:no:ko: wa:ka sa:ma:ni fiane. ⁴⁰ Dulugu sa:la:sa:ga:, a:ma:la: ya:ga: ba:ba:yo:, iyo: mida:iyo: alifo:lana ba:ba:. A:la:go:ko:lo: iyo: sendelowaki, towo: mo:sio:. ⁴¹ Asolo: wa:ka sa:ma: ha:na:sa:ga:, a:ma:la: ya:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: a: alifo:lano:lo:ka:! O:li. Ho:lendeyo: o:ma fa:la:dowab. Dabuma, teledowo: kalu a:ma:yo: Kalule Dowo: ne, mogago:lo: dimidan kalumo: gasimia:nigab. ⁴² Dasima! Nelo: gasimia:nigab kaluwo: weyako bo:ba. Nio: e galima:niki ha:na:n” a:la:sio:.

Ya:suwo: teledowo:

Madi 26.47-56, Luk 22.47-50, Yo:n 18.3-11

⁴³ Ya:suwo: to a:no: ko:lo: sa:la:lana, enedo: tiliwida:sen kalu imilig nowo: Yudas, e a:na fa:la:dowo:. Yudasa: fa: amio:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:lo: wati kaluwo: modo: ko:lo: mio:. Kalu i a:ma:yo: ko:lo:lowo:lo:, helebesi sambowo:lo: diadela:sa:ga: mio:.

⁴⁴ Tamin amio: teledowo: kalu a:ma:yo: wati kalu imo:wo: a:la:sio:, “Kalu nilo: mimilab a:no: o:m ko:lo:, giliyo: kalu a:no: ta:lia:sa:ga:, gasili ha:na:bi.” ⁴⁵ A:la:fo:ko:lo: Yudas e Ya:sulo:ka tigini ha:na:ga: kagayaka a:la:sio:, “Widan kalu.” A:la:sata:ga: ami Ya:suwo: a:na mimilo:. ⁴⁶ Gis kaluwa:yo:

Ya:su e a:na ba:da:sa:ga: ta:li. ⁴⁷ Ya:su e ta:liabiki, e anib amilo: kalu kagafo:len a:ma:yo:, ene helebesi sambowo: sililia:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanog dian kaluwo: helebesi a:ma: yamelaki, ka:la:na: fo:so: gede to:lolo:.

⁴⁸ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Gilido: helebesi sambo o:lia: ko:lo:do o:lia: dia:mio: we, ne buban kalu o:ngo: a:la:biki ta:lia:ni mio:wo:? ⁴⁹ Ho:lono: tambowo: ne gi o:lia: Godeya: Malilo: aya siliki wida:len, ko:sega giliyo: a:namio: ne mo:ta:liale. Ko:sega dimidab wema:yo: bugo: amilo: to dinali saefa: o:leaumbo: ilili alitakigab.” ⁵⁰ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, enedo: tili wida:sen kalu iyo: tambo e ta:ta:sa:ga: dalaido:.

⁵¹⁻⁵² A:la:gabiki kalu so:wa nowo: helebeso:go: nafale imilig a:no:ko: tigilo: sa:ga:la:sa:ga:, Ya:suwo: a:na kudu mio: Ko:sega gis kaluwa:yo: e ta:liabiki, helebeso:g elo: ko:lo: a:no:ko: duguliabikiyo:, so:wa a:no: e hagulabo nai ane.

Yu misa: kaluwa: Ya:suwo: mo:walilo:

Madi 26.57-68, Luk 22.67-71, Yo:n 18.12,13,19-24

⁵³ Iliyo: Ya:suwo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu alana: ene aya tililia:gane. Ya:suwo: a:na tililia:ga: fa:la:dowabiki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i a:no: tambo, a:la:ta:ga: ko:go:do: kaluwo:lo:, elelo: wida:sen kaluwo:lo:, a:na kegeo:.

⁵⁴ Ya:suwo: tililia:ga: ha:nabiki, Bidayo: Ya:suwa: fa:sa gulu dowa:liki ha:na:gane. Bidayo: ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: ayamilo: tolo: us a:na tiane. Da:la:di kalu nolo: baya de go:la:labiki, Bidayo:lo: de go:la:liki, egele a:na sen.

⁵⁵ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu misa: kalu i o:lia:yo: Ya:suwo: sana soma:no: a:la:liki, Ya:suwa:lo: mogago: dimido: nowo: kaluka:isaleyo: sama:ki, iyo: ho:ido:. Iliyo: kedo: ko:sega, Ya:suwa:lo: mogago: dimido: imilig nowo: mo:ba:ba:.

⁵⁶ Mo:wo: kaluwo: modo: ya:ga:, Ya:suwa:lo: mo:dimido:wo: sio: ko:sega, madali to ililo: sio: a:ma:yo: mo:imilo: dowo:.

⁵⁷ A:la:ta:ga: kalu nolo: kaga dosd- ofo:liki, Ya:suwa:lo: mo:dimido:wo: a:na sio:.

⁵⁸ Ya:su eyo: a:la:sa:labikiyo:, nio: dabu. To elo: sio:wo: we, “Godeya: malilo: a ko:lo: kaluka:isaleya: dagiya:lo: di we, ne bidila:sa:ga:, ho:len o:talena wa:ka dialifa:no:. Ho:gi a:dialifa:no: a:no:, kaluka:isaleya: dagiya:yo: mo:dia:ib” a:la:sio:.

⁵⁹ Ko:sega ililo: to a:la:do: sio: a:ma:yo:lo: mo:imilo: dowo:.

⁶⁰ Bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo: milifa kagafo:liki, Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ililo: gemo:lo: diga:li sa:lab we, giyo: a:ma:la:bo: mo:sa:ma:no:lo:bo:?” ⁶¹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la: towo: mo:sio:.

A:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa:yo: Ya:sumo: wa:ka dabu ba:daki, “Ge Godeya:lo: Da:feyo: kalu, nili wabuluna: so:wayo: geyo:?” a:la:dabu ba:ba:. ⁶² A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su e sa:lakiyo:, “A:no: neka! Gio: tif amio: Kalule Dowo: ne, Gode Halaido:lelo: a:lab a:ma: dagi ililiba sena ba:ba:ib.* A:la:ta:ga: tif amio: akin halona a:la:ta:ga: kola: wa:la tindaliki ba:ba:ib” a:la:sio:. ⁶³ Ya:suwa:yo: a:la:sa:labiki da:da:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa:yo: e kulufa:yaki, ene so:g kafo:len a:no: gegedela: Eyo: a:la:sio:, “Niliyo: mada kalu nolbo:wo: a:dabu keda:so:bo! ⁶⁴ Ya:su eyo:, ‘ne Godeya: So:waka:’ a:la:sa:labiki, eyo: o:ma Godeya: wiyo: dio:ge sa:lab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: a:no: da:da:ga:yo: waga asulaya?”

A:la:dabu ba:dabiki, iyo: tambowa:yo: a:la:sio:, “Ya:su eyo: Godeyo: o:ma dio:ge sa:lab ko:lo: e soma:ib” a:la:sio:. ⁶⁵ A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: e kodofela:sa:ga: ami, e siyo: helebeso:ga: mele alita:sa:ga:, e a:na sa:ndakiyo:, “Kalu gelo: sa:ndabko giyo: ho:le ba:daki wiyo: sama” a:la:sio:. A:la:ta:ga: da:la:di kalu i a:namilo: elen a:ma:yo: e gasilia:sa:ga: a:na sa:nda:i ane.

Bidayo: Ya:su e gola ba:ba:

Madi 26.69-75, Luk 22.56-62

⁶⁶ Bidayo: baya elen ko:lo:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: ene nanogdo: dian ka:isale nowo: a:na ya:sa:ga:, elo:wa fa:la:dowo:. E ya:sa:ga:, Bidayo: de go:la:lana ba:ba:. ⁶⁷ E dinafa ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “Gelo: Nasala:t kalu, Ya:su we o:lia:lo: eleno: nowo: ge.” ⁶⁸ Ko:sega Bida eyo:, “Ko nema. Ne gilo: sa:labko mada babalab” a:la:sio:. Eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, ha:lu heb doba:da: ha:na:ga:, tog aniba kagayo:. E a:na kagayabiki, gogonowo: a:na go:no:.

⁶⁹ Nanogdo: dian ka:isale a:no:, Bida e wa:ka ba:da:sa:ga:, kalu i kagafo:lab nol o:mo:wo: a:la:sio:, “Kalu we, e Ya:su o:lia:lo: eleno: nowo: e” a:la:sio:. ⁷⁰ Bidaya: wa:ka sa:laki, “Ko nemalo:ka:!”

Ha:lu o:la:ga:, Bida o:lia:lo: kagafo:len kalu nol a:ma:yo: a:la:sio:, “Ge Ga:lili kalu ko:lo: ge hendele Ya:su o:lia:lo: eleno: nowo: ge.” ⁷¹ Bida eyo: mada a:la:sio:, “Niyi: ko:lo: mada do:lo:idaki sa:lalega, nemo:wo: hida:yo: nagalo:wo: dimia:ib. Kalu gilo: sa:labko, ne mada mo:ba:da:sen. Ko nemalo:ka:!” ⁷² Wigibo a:naka, gogonowo: wa:ka go:no:. Gogonowo: ganalabiki, Bidayo: Ya:suwa:lo: tamin amilo: emo:lo: to sio: a:no: a:asulo:, “Gogonowo: andebo: o:ganama:nigalikiyo:, giyo: ne

* **14:62:** Godeya: dagi ililib a:namio:, wabulun kaluwo: a:na mesa:ib. Gode o:lia: e o:lia: kelego: tambo o:li bo:fo:mela:ib. **14:64:** Wkp 24.16, Yo:n 19.7

mo:asulo:ka: a:la:bo: otalen sa:ma:ib” a:la:sio:. Bidayo: a:no: ko:lo: kele asulakiyo:, e a:na ya:lo:.

15

*Ya:suwo: Failatdo:wa mo:walilima:ki tililia:gane
Madi 27.11-26, Luk 23.2,3,18-25, Yo:n 18.29-19.16*

¹ Kea:fole bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo:, elelo: wida:sen kaluwo:lo:, ko:go:do: kaluwo:lo: kegea:sa:ga:, iyo: nenela:i ha:na:sa:ga:yo: towo: a:na saefa:. Iliyo: Ya:suwo: mela:sa:ga:yo:, tililia:ga:, Failatbo: dimi. ² Failat eyo: Ya:sumo:wo:, “Ge Yu kaluka:isale a:ma: misa: kalu alano: geya:le?” a:la:dabu ba:ba:. Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Go:no:n gio:sa sa:lale” a:la:sio:.

³ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:ma:yo: diga:li sa:lakiyo:, Ya:suwa:lo: mo:dimido:wo: modo: ko:lo: sio:. ⁴ Failat eyo: Ya:sumo: sa:laki, “Ili: to ko:li ko:lilo: gemo:lo: diga:li sa:lab hono, giyo:lo: a:ma:la: towo: sa:ma:nigaya?” ⁵ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la: towo: mo:sa:ma:no: dowabiki, Failat e mada iligo:.

⁶ Tinio: Ma:no: ma:no: ho:lendo: dowab a:namio:, Failat eyo: donayo: tambo amio: mano: we au dimida:sen. Dibolo amilo: to:lofo:len kalu nowo: sili alifoma:ki, kaluka:isalemo:wo: dabu ba:da:sen ko:lo:, iliyo: kalu imilig nowo: da:fe sa:lab amio:, da:fe sio: kalu a:no: ko:lo: sili alita:sen. ⁷ O:g a:namio:, kalu nowo: dibolowa sen, ene wiyo: Balabas. E kalu sa:nda:likilo:, gamani kalu o:lia:lo: gisdo: dia:seno: nowo: e. ⁸ A:la:fo:ko:lo: dibolo kalu nowo: ha:la:ya sili alifoma:ki, kaluka:isaleya:yo: Failatbo: da:ba:ni mio:. “O:g ho:len wenamio:, gilo: dimida:sen o:leaumbo: dimidama:nigaya?” a:la:liki dabu ba:ba:. ⁹ Failat eyo: kaluka:isalemo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giliyo: Yu kaluka:isale a:ma: misa: alan kalu we sili alifoma:ki asulaya?” ¹⁰ Eyo: a:la:asulo:, Ya:su o:lia:lo: gadiab a:no: bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:ma: ili gadia:sa:ga: tililia: mio:lo:b, a:la:asulo:. ¹¹ Ko:sega bobalo: so:mea:sen misa: kalu iliyo: kaluka:isaleya: asulo:wo: digidalifelakiyo: a:la:sio:, “Giliyo: Failat emo:wo: Balabaso: ko:lo: sili alifoma, a:la:sama.” ¹² Failat eyo: imo: sa:laki, “Yu kaluka:isaleya: misa: kaluka: a:la:do: sa:lab emo:wo:, niyo: waga dimidama:ki asuladi?” ¹³ A:la:dabu ba:dabiki, iliyo: halale sa:laki a:la:sio:, “E i malana aluma! E i malana sana soma!” ¹⁴ A:la:sa:labiki Failat eyo: imo: dabu ba:ba:, “Elo: mogago: dimido:wo: o:ba?” a:la:dabu ba:ba:. Ko:sega iliyo: ogolo ho:le sa:laki, “E i malana aluma! E i malana sana soma!” a:la:sio:.

¹⁵ Failat eyo: kaluka:isale kegeo: a:no: ko:lo: sagalema:ki asulakiyo:, Balabas e ha:la:ya sili alita:sa:ga:, Ya:suwo: da:la:di kaluwa: me olo:wa: sa:nda:sa:ga:, da:la:di kalu nolbo: i malana sana sowaka aluma:ki tililia:gane.

Da:la:di kaluwa:yo: Ya:suwo: dio:ge sio:

Madi 27.27-31

¹⁶ Da:la:di kalu nol a:ma:yo: Ya:suwo: tililia:ga:, Failatdo: sen galala: nowa tililia: tiane. (Galala: a:ma: wiyo: Ba:la:toliam.) A:na tililia:sa:ga:, da:la:di kaluwo: tambo ho:le kegeo:. ¹⁷ Kegea:sa:ga:yo: iliyo: so:g ho:mo:solo: sambo nowo: Ya:suwa kalita:sa:ga:, me olo: a:no: hega:sa:ga:, Ya:suwa: misa: a:na sa:ga:li alifa:. Iliyo: Ya:su e misa: kalu a:la:liki dio:ge sio: ¹⁸ Iliyo: emo:wo: dio:ge sa:laki, “Ge Yu kaluka:isaleya: misa:yo: ge” a:la:sio:. ¹⁹ A:la:ta:ga: iliyo: Ya:suwa: misa:yo: i bolodowa: bese tandea:sa:ga:, e kodofa: fugalo:. A:la:ta:ga: iyo: e milifa gulalu misa:fu alilaki, e wiyo: madali wabulu sio:. ²⁰ A:la:dimida:la:ga: ta:takiyo:, so:g ho:mo:solo: ko:lo: Ya:su amilo: kalifa: a:no: dugulia:ga: dia:taki, enedo:leyo: a:na kalifa:. So:g a:no: kalita:sa:ga:yo:, e sa:ma:niki ha:la:ya tililia:gane.

I malana sana sowo:

Madi 27.33-44, Luk 23.33-43, Yo:n 19.17-24

²¹ Alegsanda dia: Lufus dia:ma: iya Saimon, a:no: Sailini kalu ko:lo:, e toga ya:len ami, da:la:di kaluwa:yo: e usa galilia:sa:ga:, Ya:suwa: i malan a:no: emo: dia:hamana:ki dibodo:. ²² Ya:su e Golgoda hen a:na tililia:gane. Golgoda a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Hen Misa:ki. ²³ Wain ho:n o:lia: mulumulo: o:lia: wo:gela:sa:ga:, nagalo:wo: bulufoma:ki dimi ko:sega, eyo: mo:mo:no:. ²⁴ A:la:ta:ga: iliyo: e i malana alu alifa:. I malana alula:sa:ga:, helebeso:g elo: a:no:, da:la:di kalu iliyo: abe dia:nigaba:le a:la:liki, iliyo: ibuwo: a:na heyo:.

²⁵ Kea:fo ofa:siyo: agado:wa dowabiki, iliyo: Ya:suwo: i malan amio:, a:na alu alifa:. ²⁶ Iliyo: e mo:walilakilo: sana sowab a:ma: mo: a:no: ko:lo: sa:sa:lo:, YU KALUKA:ISALEYA: MISA: KALU ALANDEYO: WE a:la:liki sa:sa:lo: ko:lo:, e misa: wa:ldo: a:na alu alifa:. ²⁷⁻²⁸ A:la:ta:ga: Ya:su e o:lia:yo: mogago: kalu a:la: nowo: e aniba alu. Nowo: ililiba, nowo: fo:fo:doloba a:la:alu alifa:.*

²⁹⁻³⁰ Kaluka:isale iyo: Ya:sulo: alu alifa: a:na tinia:likiyo:, mogago: towo: Ya:sumo: sa:la:liki tinia:len. Iliyo: misa:yo:

15:21: Lom 16.13   **15:24:** Song 22.18   **15:27-28:** Ais 53.12   * **15:27-28:** Asulo: kalu nolba:yo: to nowo: wenamio: da:lab a:la:asulo:. To a:no: we. “Tamin amio: Godeya: to a:ma:yo: weau fa:la:doma:ib a:la:likiyo: dinali saefa:. To a:no: we, ‘Kaluka:isaleya:yo: e mogago:lo: dimidan kalu o:ngo: ba:ba:ib’ a:la:sa:sa:lo:.”

15:29-30: Song 22.7, 109.25, Mak 14.58

mumalola:likiyo: dio:ge sio:, “Giyo: Godeya: malilo: ayo: bidila:sa:ga:, ho:len otalen amio: ho:gi dia:la:ga:, disandala:ma:no:ka: a:la:sio: ko:lo:, go:no:na:ma:la:yo: asuwa:takiyo:, ge timena,” a:la:sio:.

³¹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:yo:, egele nenelakiyo: a:la:dio:ge sio:, “Eyo: kaluka:isale nolo: asuwa:ta:sen ko:sega, enena:ma:la:yo: mo:asuwa:tabo:lo:ka:. ³² E hendele Isolael kaluka:isaleya: misa:, Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: elalega, e i malan amilo: alu alifo:lab a:no: ta:ta:sa:ga: timena. Eyo: a:la:dimidalega, niliyo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e amio: o:li tili da:ba:no:.” A:la:ta:ga: kalu a:la: e o:lia:lo: alu alifa: a:ma:yo:lo:, Ya:sumo:wo: a:la:ka dio:ge sa:la:len.

Ya:suwo: sowo:

Madi 27.45-56, Luk 23.44-49

³³ Disi dowabiki, hen a:no: tambo sololiya: go:lula:ta:ga:lo: eleno:, ga:lo ofa:siyo: asola dowabi edo:. ³⁴ Ofa:siyo: asola dowabiki, Ya:su eyo: ogolo halale ho:idakiyo:, “*Eloi, Eloi, lama sabag tani.*” To wema: ha:go: we, “Ni Gode, ni Gode, giyo: ne wangabiki gola ba:daya?” ³⁵ E anib amilo: kaluka:isale nol ko:lo: elen a:ma:yo: to a:no: da:da:ga:yo: a:la:sio:, “Dabuma! Eyo: Elaiyayo: ho:idab” a:la:sio:. ³⁶ Kalu nowo: nai ha:na:ga:, wain ho:n sesedo: a:no: igala: gelelia:ga:, a:ma:la: ya:ga:, da:fa:ya mela:sa:ga: emo: maiya:ki dimi. “E Elaiya eyo: i malan amilo: alu a:no: tagalia: tima:nigaba:le, nio: o:bo:fo:mela:niki” a:la:sio:.

³⁷ Ya:suwo: halale ho:ida:sa:ga:, ha:fo:wo: a:na siliga:fo:. ³⁸ Helebeso:g ko:lo: Godeya: malilo: ayamilo: dehedo: a:no: iwalu halona a:la:ta:ga: usa ba:da:i tia:yo:, migifde hen amilo: wena asula:

³⁹ Da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu Ya:suwa: anib amilo: ka:gafo:len a:ma:yo: Ya:suwo: sowakilo: sio:wo: da:da:sa:ga:, eyo: a:la:sio:, “Hendele, kalu we Godeya: ene so:walelo:ka:” a:la:sio:.

⁴⁰ Ka:isale nolo: ha:lu ko:na: kagafo:liki, dimidab a:no:ko: bo:fo:len. Ka:isale egelelo: elen a:no: nowo: Malia Magdala, nowo: Ya:ma:s o:so:wa o:lia: Yose o:lia: a:la:ma: anowo: Malia, nowo: Salome ko:lo: elen. ⁴¹ Ya:suwo: Ga:lili hen a:na sia:lab amio:, ka:isale i a:no: e o:lia:lo: sia:likilo: asuwa:ta:leno: i we. A:la:ta:ga: ka:isale nolo: modo: ko:lo: Ya:su o:lia:lo: Ya:lusalemdo: mio: i a:no:lo: a:na elen.

Ya:suwo: u no:no:wa difa:

Madi 27.57-61, Luk 23.50-56, Yo:n 19.38-42

⁴²⁻⁴³ Aliyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: fa:la:doma:ib ko:lo:, o:g ho:len wenamio:, a:no: ko:lo: dimidaefano: dowo:

ko:lo:lab. Alimatea kalu, Yosa:b e Yu amilo: ganisolo kalu nowo: e ko:lo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len fa:la:dowab a:no: ko:lo: ba:ba:no:wo: e sagala:liki yasisen. A:la:fo:ko:lo: ga:lowo: o:doma:nigabiki, e Failatdo:wa ha:na:sa:ga:yo:, Ya:suwa: do:mo:wo: tagalia: ha:na:no: a:la:liki, dabu ba:ba:ni ane. ⁴⁴ Failat e Ya:suwo: sowo:ka: a:la: da:da:sa:ga:, mada iliga:sa:ga:, eyo: da:la:di kalumo:wo: a:dabu ba:ba:. ⁴⁵ Da:la:di kalu eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “A: hendele, Ya:su e sowo: ko:m” a:la:sa:labiki, Failat eyo: Yosa:bo: sa:laki, “Ya:suwa: do:mo:wo: tagama:ni hamana” a:la:sio:. ⁴⁶ A:la:sa:labiki da:da:sa:ga:yo:, Yosa:b eyo: helebeso:g nafa:leyo: kililia: ha:na:ga:yo:, Ya:suwa: do:mo:wo: tagalia:ga: dia:tia:. Do:mo:wo: helebeso:g nafale a:ma: bobodolia:ga:, kalu sowo:lo: dia:fa:no: u no:no: usa difa:. U no:no: usa dia:ta:sa:ga:, toga:me amio: u bamo alan nowo: fo:fo:gola:i ya:sa:ga: a:na asibalifa. ⁴⁷ Ya:sulo: dia:fa:ni ha:nab a:no:, Malia Magdala o:lia: Yose ano Malia o:lia:yo: a:no: ba:ba:.

16

Ya:suwo: a:ma:la: dasi

Madi 28.1-8, Luk 24.1-10

¹⁻² Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: edabikiyo:, Malia Magdalayo:, Ya:ma:sa: ano Maliayo:, a:la:ta:ga: Salomeyo: iliyo: wa ho:n mundo: nafayo: Ya:suwa: do:mo:wa dia:fa:no: a:la:ta:ga: kilili ko:lo:, doma: kea:fo, ofo: fa:la:dota:ga: so:so:labikiyo:, iyo: toga ha:nakiyo: ³ egelebo: a:la:sio:, “U alana:lo: ifa: a:no:, a:ma:la:bo: abe fo:fo:goloma:nigaba:le?”

⁴ Iyo: ha:na:sa:ga:, u no:no:lo: a:no: ko:na:ma dowaki ba:ba: amio:, u no:no: amilo:, u alan a:no: fo:fo:golofa:ya ba:ba:. ⁵ Ba:da:sa:ga:, iyo: u no:no: us a:na tiane. Iyo: a:na tiane amio:, kalu so:wa nowo:, helebeso:g ho:lo:wa: momadelia:ga:, dagi ililiba sena ba:ba:. Ba:da:sa:ga: iyo: mada iligo:.

⁶ Kalu a:ma: sa:laki, “Gio: iligakiyo: tagila:so:bo! Gio: Nasala:t Ya:su so:no: difa: weno: ko:lo: ba:ba:ni mio:. Ko:sega e o:ma dasilia:gane. E wilo:ma. Elo: difa: we, gio: bo:ba. ⁷ Ko:sega gio: a:ma:la: ha:na:ga:, Bidayo: a:la:ta:ga: enedo: tiliwida:sen kalu nolbo:wo:lo: a:la:sa:la:bi, ‘Ga:liliyo: e ko:le tamina ha:nab ko:lo:, gio: e a:na galima:ib. Tamin amilo: enedo: gimo:lo: sio: o:lea:ngab,’” a:la:sio:.

⁸ Iyo: kiyoy: bibisoda:sa:ga:, asugo: babale dowabiki, ha:la:ya handalota:ga: dalaido:. Iyo: tagi dalaidakiyo:, kalu nolbo:wo: mo:malolome.

⁹ Ya:suwo: doma: kea:fole dasilia:ga:, Malia Magdala elo: amio: tamina handalowo:. Ga a:no: tamin amio: mama amogo: dom a:la:fo:wo: eya elen ko:lo:, Ya:su e o:luga:felo:.

¹⁰ A:la:ta:ga: kaluka:isale Ya:su o:lia:lo: sia:sen a:no: nofo-laki ya:la:li sen ami, Malia eyo: Ya:suwo: ba:ba: ko:lo:, e ha:na:sa:ga: fa:la:dowakiyo: imo: malolome. ¹¹ Malia eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ya:suwo: mela:no:wo: dia:sa:ga: dasilia: ha:nabiki, ni ba:ba:” a:la:likiyo:, imo:wo: malolome ko:sega, iliyo: to elo: sio: a:no: mo:tilidabu.

¹² Tif amio: Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu a:la:yo: ilaboda: ha:na:len amio:, Ya:su e do:mo:wo: ko:li dota:ga:, a:la:lo: a:na handalowo:. ¹³ A:la:yo: a:ma:la: ha:na:sa:ga:, Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu nolbo:wo: sio: ko:sega, iliyo: a:la:ma:lo: to sa:lab a:no:lo: mo:tilidabu.

¹⁴ Tif amio: Ya:suwo: ha:na:sa:ga:, tili wida:sen kalu ke-len a:la:fo:lo: ma:n nalikilo: sendo: a:naka handalowo:. Iliyo: Ya:suwo: a:ma:la: dasika: a:la:likilo:, nolba:lo: ba:ba: sa:lab a:no: mo:tilidabu ko:lo:, iyo: mo:tilidabu a:na ilikiyo:, Ya:su eyo: mo:beo: towo: imo:wo: a:na sio:. ¹⁵ To a:no: sa:la:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gio: henfelo: we tambo sia:likiyo:, ni to nafa we kaluka:isaleyo: tambo dabuma:ki, walasa:ma:ni hamana! ¹⁶ Kaluka:isale abeyo: to gilo:wo: tilida:da:sa:ga: ho:na to:lolalega, niyo: e a:ma:la: gasilia:no: Ko:sega kaluka:isale abeyo: to a:no: mo:tilida:dalega, Gode eyo: mo:walilaki falasila:ma:ib ¹⁷ Tilidabu kaluka:isale iliyo: nanog dimidalikiyo:, e amilo: ele ba:ba:no:wo: we o:ngo: fa:la:doma:ib. Iyo: ne wi halaido: a:na ilikiyo:, mama mogago: dowab a:no: o:luga:felema:ib. A:la:ta:ga: to ho:gi ko:li ko:lilo:wo: ili mego:fa sahandaloma:ib. ¹⁸ Iliyo: kisa:wa:lo: ga:li ta:li doma:ib. A:la:ta:ga: iso:lo ibo: nalikiyo:, iyo: mo:mogagila:ma:ib. Iliyo: walaf kaluwa: do:mo:wa gola-likiyo:, walafo: falele alita:mela:ib.”

¹⁹ Alan Ya:su eyo: imo:wo: towo: sa:la:sa:ga: dotabiyo:, Gode eyo: e Hebene halona dia:gane ko:lo:, Ya:su e Godeya: ene dagi ililiba mesa:ni ane. ²⁰ A:la:ta:ga:yo: Ya:suwa: enedo: tili wida:len kaluwo: ha:na:siakiyo:, to nafa a:no: heno: tambo amio: wida:liki sia:len. Iliyo: to nafa a:no: widab amio:, Alan Ya:su eneno: i o:lia: dowaki, kaluka:isaleyo: ili to a:no: hendele tilidabuma:kiyo:, molo ha:na:no:wo: a:na dimida:li sia:len.

16:14: 1Kol 15.5   **16:15:** Ilig 1.8   **16:16:** Ilig 2.38   **16:17:** Ilig 2.4, 8.7

16:18: Luk 10.19, Ilig 28.3-6   **16:19:** Ilig 1.9-11, 2.33-34   **16:20:** Ilig 14.3,

Hibu 2.3-4

To Nafa We Luk E Sa:sa:lo: Asuluma:no: to we

Ya:suwa: to nafa we Luk e sa:sa:lo:. Luk elo: bugo: nowo: ko:lo: sa:sa:lo:wo:, Iliga:felo: kaluwa:lo: nanog dimido: a:no: sa:sa:lo:. To nafa Luk elo: sa:sa:lo: we, nili ba:ba: amio:, Ya:su eyo: Isolael kaluka:isale o:lia: ha:la: kaluka:isale o:lia:yo: a:ma:la: gasilia:ni mio:. Ya:suwa:lo: nanog dimido: o:lia:, e sowo: o:lia:, e a:ma:la: dasilia:ga: Hebenelo: ane a:no: tambo Luk eyo: bugo: wenami sa:sa:lo:.

Ya:su eyo: kaluka:isale hida:yo: ko:li ko:lilo: diab a:no: nofolaki asufa: ko:lo:, Luk bugo: wenamio: malolo: a:no: sa:sa:lo:. Ya:suwa:lo: dimido: malolo: nol o:lia: Ya:suwa:lo: bale sio: to nol o:lia:yo:, to nafalo: sa:sa:lo: bugo: nol amio: mo:sa:sa:lo: ko:sega Luk enen sa:sa:lo:.

Luk eyo: malolo: we Tiofelas emo: sa:sa:liga:fo:

¹⁻² Gode Elo: o:gdo: ni us amilo: hendele fa:la:do alifelo: a:no: Godeya: ene nanog dian kaluwa: inin siya:lo: ba:da:i mio: a:no: ko:lo: widabiki, kalu nolba:yo: towo: a:na sa:sa:lo:.

³ A:la:fo:ko:lo: niyo: to tamin amilo: sa:la:i mio: a:no: agele ba:da:ga:yo:, niyo: malolo: a:no: dinafa sa:sa:lo: ko:lo:, kalu alan, Tiofelas giyo: to we agelema:ki, gemo: sa:sa:liga:fa:no:.

⁴ Gemo:lo: to wido: a:no: giyo: hendele a:la:asuluma:ki, niyo: to we a:na sa:sa:liga:to:l.

Ma:mul kaluwo: Sekalayamo:wo: towo: dinali sio:

⁵ Ha:lod e misa: kalu iliki, Yudia hendo: bo:fo:len ho:len a:namio:, bobalo: so:mea:sen kalu nowo:, ene wiyo: Sekalaya ko:lo: elen. E Abiyaya: eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, nanogo: diakiyo:, Abiyaya: eso:lo: o:lia: egele dia:sen. A:la:ta:ga: ene inga Elisabed elo: A:lona: ene so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ⁶ A:la:yo: Godeya: ele saefa: o:lia: ene to man o:lia:yo: mada tambo kudu ha:na:liki, Godeya: si wa:l amio: a:la:yo: digalo: ko:lo: elen. ⁷ Ko:sega Elisabed e faino dowabiki, a:la:yo: so:walo:ma, anaso: ko:lo: elen.

⁸⁻⁹ Ho:len no amio: Sekalaya e o:lia:lo: nanogdo: dia:sen kalu iyo: nanogo: dimidabikiyo:, Sekalaya eyo:lo: Godeya: siwa:l amio: bobalo: so:mea:sen nanog a:no: dimido:. Iliyo: bobalo: so:mea:sen kaluwa: man a:no: ko:lo: kudu ha:naki, Godeya: malilo: a us a:namilo: mundo: so:fea:no: a:no: abe tina:nigaba:le a:la:liki, Godemo: da:fema:ki, iyo: ibuwo: a:na

goda:sa:ga: sili ko:lo:, Sekalaya e tiniabiki, malilo: a usamio: e tiane. ¹⁰ Mun nafalo: da:ba:no: ho:lendeyo: fa:la:dowabiki, Isolael kaluka:isaleyoy: ha:la:ya kegea:sa:ga:, Godemo: dulugu sa:la:labikiyo:, Sekalaya e mundo: da:ba:no: a:no: so:fa:ni tiane. ¹¹ E a usa sofea:liki ba:ba: amio:, Godeya: ma:mula: kalu imilise nowo:, mun nafalo: so:mea:sen mu gulu ililib doba:da: kagafo:lana ba:ba:. ¹² Sekalaya e ba:da:sa:ga: iligakiyo:, tagio: alan dowo: ¹³ Ko:sega ma:mul kalu eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Sekalaya, ge tagila:so:bo! Gilo: Godemo:lo: dulugu sio:wo: Eyo: dabu ko:lo:, ga: ga Elisabed eyo: kalu so:wayo: sa:la:lia:ib. Giyo: so:wa a:no: wiyo: Yo:n wikila:bi. ¹⁴⁻¹⁵ So:wa gilo: sa:la:lia:nigab a:ma:yo:, ga:go: mada sagale alifa:ib. Godeya: si wa:l amio: e halaido: doma:ib ko:lo:, e sa:la:lialikiyo:, kaluka:isale modo:wo: sagalema:ib. E wain ho:n o:lia: aluna: ho:n o:lia:yo: mea:so:bo. E anowa:yo: sa:la:lialikiyo:, Mama Malilo: a:no: e amio: wa:lifo: a:no:ko: dofo:mela:ib. ¹⁶ A:la:ta:ga: eyo: Isolael kaluka:isale modo:wo: nodoma:ki dimida:sa:ga:, Gode Alan inido:le a:no: a:na tililia: mia:ib. ¹⁷ Eyo: Elaiyaya: man o:lia: halaido: o:lia:yo: o:ngo: ko:lo: dia:ga: fa:la:dowalikiyo:, eyo: Alano: mea:nigaka: a:la:likiyo: tamina ha:na:ib. Yo:n eyo: iya ima:yo: so:wa o:lia:yo: ha:fa:nolo mesea:ki ta:fa:ib. A:la:ta:ga: eyo: yo:le dosodan kalu nolo: asulo: ilido:wo: a:ma:la: nodo alitalikiyo:, iyo: digalo: kaluwa: man a:no: ko:lo: kudu hamana:ki ta:fa:ib. Kaluka:isaleyoy: Alan mia:nigab a:no: ko:lo: dimidalima:ki, Yo:n e a:na mia:ib.”

¹⁸ Ma:mul kaluwa:yo: a:la:sa:labiki, Sekalaya eyo: ma:mul kalumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Na:no: anaso: ko:lo: niyo: to gilo: sa:lab ko hendele fa:la:doma:ib a:la:bo:, waga a:la: ba:ba:no:wo:?” ¹⁹ Ma:mul kalu eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Ne Ga:biol. Ne Godeya: ene wo:lokan amilo: dowa:seno: ne ko:lo:, to nafa we ge dabuma:ki, Gode eyo: ne wena iliga:fo: ko:lo: sa:ma:ni mio:. ²⁰ Ge nilo: to so:lo:l we mo:tilida:dab ko:lo:, o:go: ge do:fo:f dowaki, towo: mo:toma:ib. To nilo: so:lo:l we hendele fa:la:dowalikiyo:, ge towo: a:na a:tola:ma:ib” a:la:sio:.

²¹ A:no: elo:wa fa:la:dowabiki, kaluka:isale iliyo: Sekalaya e yasisen ko:sega, ofa:si modo:wo: Sekalaya e malilo: a us a:naka o:a:labiki, iliyo: wangaba:le a:la:liki kele asulo:. ²² Sekalaya e ha:la:ya handalowakiyo:, e mego:fo: do:fo:f dowo:. Eyo: towo: mo:tolaki, imo:wo: dagiya: da:feabiki, ili asulakiyo:, e malilo: a us a:namio: kelego: nowo: ho:le ba:ba:lo:b a:la:asulo:.

²³ A:la:ta:ga: nanog elo: a:namilo: dia:no:wo: kedetabiki, Sekalaya e a:ma:la: ene hena ane. ²⁴⁻²⁵ A:ma:la: ha:na:sa:ga:, ene aya sen amio:, inga Elisabedo: so:wayo: a:na alelo:. Alela:sa:ga:yo:, Elisabed eyo: a:la:sio:, “Kalu Alana:yo: hendele nemo:wo: nafale dimido:. Ne amilo: kaluka:isaleya:lo: sendelo alifa: a:no: ko:lo: dilaki go: ko:lo:, Gode eyo: ne mada sagale alifa:.” Eyo: a:la:asulakiyo:, e ele bila:fo: a:namio: ene a ka sen.

Ma:mul kaluwo: Maliamo:wo: towo: dinali sio:

²⁶ Elisabed e alelo:wo: ele do:go:fe a:la:fo:wo: dufula-biki, Gode eyo: ma:mul kalu Ga:biol e amisa:n Nasala:t, Ga:lili hen a:na iliga:fo:. ²⁷ Gode eyo: ma:mul kalu e, ga bolo: kalu o:lia:lo: mo:alila:sen elo:wa iliga:fo:. Ga a:ma: wiyo: Malia ko:lo: e kalumo: samefo:len. Kalu a:ma: wiyo: Yosa:b. E Da:ibida: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio:. ²⁸ Ga:biolo: ha:na:sa:ga:, Malialo:wa fa:la:dowaki a:la:sio: “Malia, disi nafa. Gode eyo: gemo:wo: sagalaki, e ge o:lia: sab” a:la:sio:. ²⁹ Maliayo: to a:no: da:da:sa:ga: iligakiyo:, to we o:bo:ngo: sa:laigabele a:la:kele asulo:.

³⁰ Ko:sega ma:mul kaluwa:yo: emo:wo: a:la:sio: “Malia, ge tagila:so:bo. Gode eyo: ge o:lia:yo: sagalo:wo: alan dowab. ³¹ Ge so:wayo: alela:sa:ga:, kalu so:wa sa:la:lia:ib. So:wa a:no: giyo: Ya:su wikila:bi.* ³² E kalu halaido: doma:ib, a:la:ta:ga: kaluka:isale iliyo: e Gode Iwalulo: A:lab a:ma: so:waka:, a:la:sa:la:mela:ib. Gode Alan eyo:, e ma:mu Da:ibid misa: kalu sen o:leaumbo:, elo: misa: kalu mesea:ki, da:fe alifa:ib. ³³ Ya:koba a:la:ta:ga:lo: so:lo: mio: a:no:, Ya:su E misa: dowaki bo:fo:mela:ib. A:la:fo:ko:lo: elo: bo:fo:likilo: ha:nab a:no: mo:elema:ib.”

³⁴ A:la:sa:labiki, Malia eyo: ma:mul kalumo: dabu ba:daki, “Ne ga bolo:, kaluwo: o:semo: ane ko:lo:, to gilo: sa:lab ko waga fa:la:doma:iba:le?” ³⁵ Ma:mul kaluwa: a:ma:la: sa:laki a:la:sio:, “Mama Malilo: a:no: gelo:wa mia:ib ko:lo:, Gode Iwalulo: A:lab a:ma: halaido:wa:yo: ge go:lu alifa:ib. A:la:fo:ko:lo: malilo: so:wa gilo: sa:la:liab a:no:, Godeya: Ene So:waleka: a:la:sa:la:mela:ib. ³⁶ A:la:ta:ga: ge so:lo: amilo: Elisabed, e anaso: dowo: ko:sega, o:go: e alelo: ko:lo: sab. Tamin amio: e fainoka: a:la:sa:la:sen ko:sega, o:go: e alela:leno: eleyo: do:go:fela:fo:wo: o:ma dufula:. ³⁷ Mo:wo: Gode eyo: kelego: tambowo: o:li dimidama:ib.” ³⁸ A:la:sa:labiki, Malia eyo: a:la:sio:, “Ne Alana: ene nanogdo: dian ga ko:lo:, eyo: gilo:

1:27: Madi 1.16,18   **1:31:** Ais 7.14, Madi 1.21-23   * **1:31:** Ya:su a:la:do: wikilo: a:ma: ha:go: we, Kalu Alan a:ma:la: gasilian. Wi imilig a:no: Hibulu to amio: Yo:sua a:la:sa:la:sen. A:la:fo:ko:lo:, Ya:su o:lia: Yo:sua o:lia: a:ma: ha:go: imilise a:lab.   **1:32:** 2Sam 7.12,13,16, Ais 9.7   **1:37:** Mo:mo: 18.14

sa:lab ko aumbo: nemo:wo: ka dimidama:ib.” A:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, ma:mul kalu e a:na ta:fo:gane.

Maliayo: Elisabedo: ba:ba:ni ane

³⁹ Ma:mul kaluwo: ta:ta:ga: ho:no:go:labiki, Malia e dimidalia:sa:ga:, Yuda hen misio:lo: dosdo: a:namida: amisa:n nowa bo:bo:ge ane. ⁴⁰ E ha:na:sa:ga: fa:la:dowakiyo:, Sekalaya ene aya tina:sa:ga:, sagalo: towo: Elisabedmo: sio:. ⁴¹ Elisabed e Maliaya:lo: sagalo: to sa:lab a:no: dabu amio:, so:wa ko:lo: kufa: usamilo: sen holoma:yo: iligaki nanogo: dimidabiki, Mama Malilo: a:no: Elisabed amio: wa:lifo:. ⁴² Wa:lita:ga:, eyo: towo: halaido: sa:laki, “Gode eyo: ge mada sagale alifa: ko:lo: ka:isale nol sab we tambo, gi tininilab. So:wa gilo: sa:la:lia:nigab ko, Gode eyo: mada sagale alifa:ib. ⁴³ Ne mo:ililo: ga ko:sega ni Kalu Alana: ano ge nelo:wa ya:sa:ga:, giyo: ne ko:lo: sagale alifa:. ⁴⁴ Sagalo: to gilo: sa:lab a:no: ne dabu amio:, so:wa ni kufa: usamilo: sab wema:yo: sagalaki iligi dasilab. ⁴⁵ Gode Elo: gemo:lo: to sio: a:no: hendele dimidama:ib a:la:bo:, giyo: mada tilidabu ko:lo:, ge sagale alifa:.” Elisabed eyo: a:la:sio:.

Maliayo: sagalaki, Godeyo: wabulu sio:.

⁴⁶ Malia eyo: a:la:sio:,
 “Ni asulo:wa:yo: Gode Alana: ene wiyo: dulugu so:lo:l.
⁴⁷⁻⁴⁸ Ne ene nanog dian ga. Ne elo: dianba, ko:sega
 Eyo: ne kanulu alitaki gasili ko:lo:,
 No:no:n mamayo: iliga:sa:ga:, Godemo:wo: alan sagalab.
 O:g wena a:la:ta:ga: tif amio:lo:,
 kaluka:isale ta:i ha:na:no: a:ma:yo:
 ne wilo: di a:la:sa:la:mela:ib.
⁴⁹ Mo:wo: Gode Halaido:lolo: A:lab eyo: ne alan asuwa:taki
 nafale dimido:
 Ene wiyo: malilo: nafale dofo:mela:ib.
⁵⁰ Kaluka:isale abeyo: Godeyo: tagilakilo: wabulu sa:la:lab
 a:no:,
 Godeya: ene kanulo: a:ma: iyo: go:lu alita:sen.
 Kalu i a:ma: ini so:wamo:wo:lo:, i ma:mu i ta:i
 ha:na:nigab o:mo:wo:lo: a:la:ka dimida:i ha:na:mela:ib.
⁵¹ Gode ene dagiya: nanog halaido: dimido:
 Kalu inina:ma:la:yo: asulo: amio: kailo: dowab a:no:,
 Gode eyo: ha:la:ya o:luga:felo:
⁵² Misa: kalu nolo: enena:ma:la:yo: alan dowab a:no:, Gode
 eyo: iyo: ha:ga ta:felo: ko:sega,
 wilo:ma kalu a:no: iwalu halona wabulun ta:felo:.

53 Kalu maiyo: alando: a:lab i a:no;, Gode eyo: ilili alifa: ko:sega,
kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab i a:no;, madalile iliga:felo:.

54-55 Eyo: ene nanog dian kaluka:isale Isolael a:no: ko:lo: asufa:.

Imo:wo: nofolo:wo: alan wida:sen.

Dinali sio: a:no: Gode eyo: Ablaham o:lia: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga:lo: ta:i ha:na:mela:ib i o:mo: sio: ko:lo: asuwa:ta:mela:ib.”

Malia eyo: a:la:wabulu sio:.

56 Maliayo: e Elisabed o:lia: seno;, ele otaleno: dufula:sa:ga;, e a:ma:la: ene hena ane.

Elisabed eyo: Yo:no: sa:la:li

57 Elisabed e, so:wayo: sa:la:lia:no: ho:lenu: dowabiki, eyo: kalu so:wa ko:lo: sa:la:li. 58 A:la:ta:ga: Elisabed ene eso:lo: o:lia: ene amisa:n o:lia:yo: Gode eyo: emo:wo: nofolaki asufa: a:no: da:da:sa:ga:, iliyo: e o:lia:yo: sagalo:wo: alan dowo:.

59 Sa:la:lia:sa:ga: a:namio:, ho:len agelo:wo: o fa:la:dowabiki, so:wa a:no: do:go:fo: hege gedema:ni mio:. Iliyo: so:wa we iya Sekalaya ko: wikilima:no: a:la:sio: ko:sega, 60 ene anowa: sa:laki, “Iyayo: mo:wikilima:no. Niliyo: so:wa we, Yo:n wikilima:niki” a:la:sio:. 61 Eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge so:lo: us amio: wi ko:ngo:wo: tamin amio: mo:wikila:sen.” 62 A:la:sa:labiki, iyaya: asulo:wa:yo: so:wa we wiyo: o:b ko:lo: wikilima:nigaya a:la:liki, ene asulo:wo: ko:lo: dabu ba:dakiyo:, iliyo: dagiya: da:fe kedaka emo:wo: a:na dabu ba:ba:. 63 A:la:ta:ga: Sekalaya eyo: mo:fo:s nowo: dimina:ki, dagiya: da:feyo: ko:lo:, mo:fo:s a:namio: a:la:sa:sa:lo: “Ene wiyo: Yo:n.” A:la:sa:sa:labiki, iyo: tambo mada mologa:ifelo:. 64 Wigibo a:naka Sekalaya e do:fo:f elen a:no: kolaetabiki, e towo: tolaki, Godeya: wiyo: a:na dulugu sio:. 65 A:la:ta:ga: ene amisa:n kalu iliyo: mada molo asulaki, Yudia hen misio:lo: doba:da:lo: ta:i ane a:no: dimido: a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: nenela:i ane. 66 Kalu dimido: o:lo: dabu i a:no: tambo kele asulakiyo: a:la:sio:, “Tif amio: kalu so:wa we o:bo:ngo: ko:lo: fa:la:doma:nigaba:le?” a:la:asulo:. Mo:wo: Godeya: ene dagi wa:la ta:fo:liki, so:wa we a:na tili dofo:len.

Tif amilo: fa:la:doma:ibo: Sekalaya eyo: dinali sio:

67 Godeya: Mama Malilo:wo: Sekalaya e amio: wa:lifo:liki, eyo: dinali sa:lakiyo: a:la:sio:.

68 “Isolaela: Gode a:ma:yo: ene kaluka:isalelo:wa ya:sa:ga;, niyo: ga:li mesea:ki gasili ko:lo:,”

niliyo: Alana: wiyo: dulugu sa:ma:niki.

69 Gode eyo: nilo: gasilia:no: kalu halaido: nowo: nimo: dimi.
Kalu a:no: Godeya: ene nanog dian kalu Da:ibida: ene
eso:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

70 Tamina Gode enedo: dinali sa:lan kaluwa:yo: a:la:dinali
sio: ko:lo,
o:go: to we hendele fa:la:dowo:.

71 Ni o:lia:lo: gisdo: dimida:lab o:lia:
nimo:lo: kulufa:yab kalu o:lia:ma: dagi amilo: elen a:no:
kalu wema:yo: nio: ko:lo: asuwa:taki, a:ma:la: gasili.

72 Elo: dinali sio: a:no: asulufo:liki,
ene nofolo: a:no: nili ma:mu imo: widaki go:.

73 Dinali saefa: a:no:, Gode eyo: nili ma:mu Ablaham o:lia:
dinali saefa:.

74 Nio: gisa: dagi usamilo: elen a:no: ko:lo: fage alitakiyo:,
enedo: dinali sio: a:la:ka go:.

A:la:go:ko:lo: nio: mo:tagilaki, ene nanog dia:melea:ki ta:fo:.

75 Nio: nanogo: dimidakiyo:, ho:lono: tambo malilo: dofo:liki,
man digalo: a:no: ko:lo: kudu ha:na:melea:ki ta:fo:.”

76 “A:la:ta:ga: ni so:wa Yo:n ge, Gode Iwalulo: a:ma: dinali
sa:lan kaluwo: ge:ka: a:la:sa:ma:ib.
Alano: o:mia:nigab amio:, elo: mia:no: tog a:no:
fadama:niki, ge ko:le ha:na:ib.

77 Gode eyo: kaluka:isale enedo:wo: a:ma:la: gasilima:kiyo:,
mogago: inido: dimida:sen a:no: ga:lila:ma:ib.

Iliyo: a:la:asuluma:kiyo:, giyo: wida:liki ha:na:ib.

78 Nili Gode eyo: ni o:lia:yo: ha:sa dowaki, nofolo alita:sen
ko:lo:,
nio: a:na a:la:ta:ga: gasili.

A:la:go:ko:lo: Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: ofa: ya:no: o:ngo:
ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga: ni o:lia: mesa:no:
mia:nigab.

79 Kaluka:isale sololi usa siliki, soma:no:wo: tagilakilo: sab i
a:no:, ho: a:ma:yo: ho:le alifa:ib.

A:la:gakiyo: ha:salo: mesa:no: tog nafa a:no: eyo: imo:wo:
walama:ib.”

Sekalaya eyo: to a:no: a:la:sio:.

80 Tif amio: so:wa a:no: kalu alan dowalikiyo:, ene ma-
mayo:lo: halaido: dowo:. E kalulo:ma kalaleli hen a:na
ha:na:sa:ga: silikiyo:, Isolael kaluka:isaleya: siwa:l amilo:
fa:la:doma:no: ho:len a:no: yasilakiyo: a:na sen.

2

Maliaya: Ya:suwo: sa:la:li

¹ Ho:len a:namio:, Lom misa: kalu alan, Sisa Ogastus, eyo: ele nowo: a:la:saefa:. Kaluka:isale Loma: misa: kaluwa:lo: bo:fo:lab hen a:namilo: sab a:no:, wiyo: tambo bugo:wa dia:fa:niki, sa:sa:lima:ni ya:bika: a:la:sio:. ² Kilinius e Silia hen a:na gamani misa: kalu silikiyo:, wiyo: a:na mo:mo:da diaki sa:sa:lo:. ³ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: tambo ene amisa:ndeya wiyo: a:na sa:sa:lima:ni ha:na:sio:.

⁴ Yosa:b e Da:ibida: ene eso:lo: ko:lo:, e hen Ga:lili a:namio: Nasala:t amisa:n a:no: ta:ta:sa:ga:, Yudia hen a:namio:, Da:ibida: amisa:n Ba:diliha:m a:na ane. ⁵ Ga Yosa:bo:lo: same, Malia a:no: alela:len ko:lo:, a:la:yo: wiyo: sa:sa:lima:ki ane. ⁶ A:la:yo: amisa:n a:naka o:sena, Maliayo: so:wa sa:la:lia:no: ho:lono: a:na fa:la:dowo:. ⁷ A:na fa:la:dowabiki, Malia eyo: kalu so:wa wa:la:bo: sa:la:li. Amisa:n a:namio: mageso: ayo: kaluwa: wa:lifo: ko:lo:, eyo: so:wa a:no: helebeso:ga: mela:sa:ga:, kaowa: ma:no:lo: na:sen i fofodo: wa:l a:na dinafa mali alifa:.

Ma:mula: kaluwo: sibilo: bo:fo:lowando:wa mio:

⁸ Hen a:namio:, sibilo: bo:fo:lowan kalu nolo: amisa:n ha:la:ya siliki, nulu a:namio: sibiyo: bo:fo:len. ⁹ A:na sen amio:, Alana: ene ma:mul kaluwo: ilo:wa fa:la:dowakiyo:, Alana: ene ho:len halaido: fo:fo:lesodo: a:ma:yo: iyo: ho:lelia:ga: dia:tabikiyo:, iyo: mada tagio: alan dowo:. ¹⁰ Ko:sega ma:mul kaluwa:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: tagila:so:bo! Niyo: to nafa we gimo: sa:ma:ni mio:. To nafa wema:yo: kaluka:isaleyo: tambo sagale alifa:ib. ¹¹ O:g ho:len wenamio:, Da:ibida: ene amisa:n amio:, so:wayo: sa:la:liab. So:wa a:no: Kalu Alan, Godeya:lo: da:feyo: kaluwo:* o:m ko:lo:, gilo: a:ma:la:do: gasilia:no:wo: e. ¹² Giliyo: so:wa tuo:lun a:no: hendelelo:b a:la:do: ele ba:ba:no: a:no: niyo: walama:nigo:l. So:wa tuo:lun a:no: helebeso:ga: mela:sa:ga:, kaowa: ma:no:lo: na:sen fofodo: wa:l ami mali alifo:lana ba:ba:ib.”

¹³ A:la:sa:la:sa:ga: edabiki, wigibo a:naka ma:mula: kalu modo: nolo: Hebene a:la:ta:ga: a:na fa:la:dowa:sa:ga:, Godeya: wiyo: alan dulugu sa:laki a:la:sio:.

¹⁴ “Iwalu halonamio: Gode E mada alan wabulun a:lab. Henfelo: kaluka:isale Gode elo: asulab i a:no:, ene ha:sa mesea:ki ta:tab.”

Sibilo: bo:fo:lowano: Ya:suwo: ba:ba:ni ane

* **2:11:** Nio: “Keliso” a:la:do: sio: a:ma: ha:go: we, Godeya:lo: da:feyo: kalu.
2:14: Luk 19.38

15 Ma:mula: kaluwo: towo: sa:la:sa:ga:, a:ma:la: Hebene halona ha:na:ga: dotabiki, sibilo: bo:fo:lowan iliyo: egelebo: a:la:nenelo. “O:gdō: fa:la:dowab a:no:, Kalu Alana: nimo: widab ko:lo:, nio:lo: ba:ba:niki, Ba:diliha:m hosona ha:na:n” a:la:sio:. 16 A:la:fo:ko:lo: iyo: bo:bo:ge keda:i aneyo:, Yosa:b dia: Malia o:lia:yo: a:na ba:ba: A:la:ta:ga: so:wa tuo:lun a:no: kao ma:no:lo: na:sen fofodo: wa:la delena ba:ba:. 17 Iliyo: so:wa a:no: ba:da:sa:ga:yo:, ma:mula: kaluwa:lo: so:walo: doba:da:lo: sio: a:no: kalaba sa:la:i ane. 18 Kaluka:isaleyo: sibilo: bo:fo:lowana:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, iyo: tambo iligi dabu. 19 Ko:sega Malia eyo: to sio: a:no: tambo ene asulo: usamio: sagala:li elen ko:lo:, to a:ma: ha:go: o:b sa:lakigaba:le a:la:asula:len. 20 A:la:ta:ga: sibilo: bo:fo:lowan kalu ililo: dabu o:lia: ililo: ba:ba: o:lia: a:no:, ma:mula: kaluwa:lo: to sio: o:leaumbo: tambo hendele fa:la:dowabiki ba:ba: ko:lo:, iliyo: Godeya: ene wiyo: a:na dulugu sa:la:liki a:ma:la: ha:na:sio:.

Ya:suwo: Godemo: dimia:niki, Ya:lusalem ane

21 Ho:len owo: fa:la:dowabiki, so:wa tuo:lun a:ma: do:go:fo: hege gedea:sa:ga:, ene wiyo: Ya:su wikilo:. Wi we, Maliayo: o:alela:ma:no: a:labiki, ma:mul kaluwa: tamina wikili alifa:.

22 Yosa:b o:lia: Malia o:lia:yo: Mo:sa:s elo: ele saefa: a:no: kudu ha:naki, Godeya: siwa:l amilo: malilo: doma:no: ho:len a:no: fa:la:dowabiki, a:la:ma:yo: so:wa a:no: ta:ulia:ga: Godemo: dimia:niki, Ya:lusalem ane. 23 Mo:wo: Alana: ele difa: a:namio: a:la:sa:sa:lo:, “Kalu so:wa wa:la:b sa:la:liab a:no:, Gode Alanbo: tambo dimia:bi” a:la:saefa:.

24 A:la:ma:yo: a:la:dimidama:no: a:la:ta:ga: ha:nakiyo:, a:la:yo: Godemo: boba nowo: so:mea:ni ane. Mo:wo: Alana: ele difa: a:namio: a:la:sa:sa:lo:, “O:ba: hi a:la:ya:le, mo: o:ba: hifun a:la:ya:le a:la: dimia:bi” a:la:saefa: ko:lo:, a:la:dimidama:ni ane.

Simeon dia: Analia:yo: Ya:suwo: ba:ba:

25 Ho:len a:namio: kalu nowo: Ya:lusalem a:na sen. Ene wiyo: Simeon. E mada digalo: kalu a:la:ta:ga:, Godeya: ene mando: kudu ha:na:lenu: e. Isolael kaluka:isaleyo: ha:sa mesea:kilo: mia:nigab a:no: ba:ba:no: ko:lo: yasisen. Mama Malilo: a:no: e amio: wa:lifo: ko:lo: 26 Mamaya: emo:wo: widakiyo: a:la:sio:, “Ge o:semo:sowo: elen ami, Godeya:lo: Da:feyo: Kalu Alan a:no: go:no:n siya: ba:ba:ib” a:la:sio:. 27 A:la:fo:ko:lo: Godeya: Mamayo: Simeon amio: wa:litabiki, Mama a:ma:yo: e tililia:ga:, Godeya: malilo: aya ane. A:la:ta:ga: Yosa:b o:lia: Malia o:lia:ma:yo: ele saefa: a:no: ko:lo: kudu ha:naki, Ya:su tuo:lun a:no: Godeya: malilo: aya

ta:ulia:gane. A usa ta:ulia:ga: fa:la:dowabiki, ²⁸ Simeon eyo: so:wa tuo:lun a:no: fo:fo:lelia:ga: ta:lidotaki, Godeya: wiyoy: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:,

²⁹ “Gode Ge, kelego: tambolo: Bisowo: imilise Ge.

Ne gi nanog dian kalu.

Gilo: tamin amilo: dinali sio: a:no: dimido: ko:lo:, giyo: ne ha:sa mesa: hamana:ki fage alifoma.

³⁰ Mo:wo: nilo: a:ma:la: gasilia:no: kalu, gilo: iliga:fo: a:no: no:no:n siya: bo:do:l.

³¹ Henfelo: kaluka:isaleyo: tambo bo:ba:kiyo:, giyo: a:na dimidaefa:

³² E ho:len doma:ib ko:lo:, Yu kaluka:isalema iliyo: Godeyo: asuluma:kiyo:, ho:len a:ma:yo: walama:ib.

A:la:ta:ga: ho: a:ma:yo: Isolael kaluka:isale go:no:ndo:mo:wo: wi alano: ko:lo: dimia:ib.”

³³ A:la:sa:labiki iya o:lia: ano o:lia:yo: Simeon elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, a:la:yo: molo dabu. ³⁴ Simeon eyo: iyo: sagale alifoma:ki, Godemo: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, to nowo: anomo:wo: a:la:sio:. “Dabuma. So:wa we, Gode Ene da:fea:sa:ga: iliga:fo:lo:biki, Isolael kaluka:isale nolo: hena sana to:loma:ib ko:sega, nolo: gasilia:ga: iwalu ta:felema:ib. E ele ba:ba:no:wo: o:ngo: dowaliki, kaluka:isale modo: nolba:yo: emo:wo: mo:beaki gadi sa:ma:ib. ³⁵ Eyo: kaluka:isale ililo: wo:no:ledo: asulo:wo: kalaba walama:ki ta:fa:ib. A:la:ta:ga: nagalo: alan a:ma:yo: gi asulo: amio: helebe siya:lo: olo:wo: auma:ib.” Simeon eyo: a:la:sio:.

³⁶ Ho:len a:namio: Godeya:lo: dinali sa:lan ga nowo: Ana ko:lo: elo: us a:na elen. Ene iyayo: Fanuel. Ene so:lo: mio:wo:, Asel. E mada anaso: ulula:li. Tamin amio: e kaluwa:yo: dia:sa:ga:, dona dom a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, ene ino: a:na sowo:. ³⁷ Ino: sowabikiyo: ga a:no: sa:ba:lo: elen. E donayo: do: a:la:lowo:wo: o a:la:ta:ga: fa:la:da:in gulula: ko:lo: elen. E Godeya: malilo: a us a:na iliki, ma:no:wo: mo:naki, ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: Godemo: dulugu sa:la:len. ³⁸ Simeon eyo: Maliamo: sa:la:labikiyo:, wigibo a:naka, Ana elo: ko:na:ma finda:ga: kagayaka, Godemo: mada o:m a:la:sio:. Ana eyo: so:wa we ko:lo: malolakiyo:, Godeya:lo: Ya:lusalem kaluka:isaleyo: ga:li mesea:kilo: sili alifa:no: yasila:len kaluka:isale i o:mo:wo: malolo: me.

Iyo: Nasala:t a:ma:la: ane

³⁹ A:la:fo:ko:lo: iyo: Alana:lo: ele to saefa: a:no: tambo dimida:sa:ga: ko:m a:la:takiyo:, iyo: ini amisa:n Nasala:t, Ga:lili hen a:na a:ma:la: ane. ⁴⁰ A:la:ta:ga: so:wa Ya:su a:no: mada

halaido: anayakiyo:, asulo:lo: di kalu dowabiki, Godeya: kanulo:wo: e o:lia: elen.

Ya:suwo: malilo: aya ane

⁴¹ Donayo: tambo amio: Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no: ho:len a:no: fa:la:dowab amio: Ya:suwa: ene iya o:lia: anolia:yo: Ya:lusalem a:na ha:na:sen. ⁴² Ya:suwo: donayo: kugula:fo: dowabikiyo:, iyo: Yuwa: man ko:lo: kudu ha:naki, Ya:lusalem halona ane. ⁴³ Tinio: Asulo: Ma:no: na:i mio:wo: a:na eda:sa:ga:, a:la:yo: a:ma:la: ini amisa:na ha:nabiki, so:wa a:no: Ya:lusalem a:naka sen. Ko:sega, a:la:ma:yo: e hende ta:fo: mio: a:la:bo: mada mo:asulo:. ⁴⁴ A:la:ma:yo: e iasi nol o:lia: yab a:la:asulaki, ho:len imiligo: ka ha:na:sa:ga: dotabikiyo:, a:la:ma:yo: so:lo: o:lia: iasi kalu i us a:namio: mo:mo:da kedo:. ⁴⁵ A:la:ma:yo: e kedo:wo: mo:ba:dabiki, a:la:yo: a:ma:la: Ya:lusalem a:na ane. ⁴⁶ Ho:lono: otalen ta:ta:ga: ami, e Godeya: malilo: a us a:na sena ba:ba:. A:namio: e widan kalu o:lia: siliki, ililo: to sa:lab a:no: da:da:la:ga:yo:, imo: dabu ba:da:liki sena ba:ba:. ⁴⁷ Kalu Ya:su elo: a:ma:la: sa:labikilo: dabu iliyo: ene asulo:wo: ba:da:ga:, tambo molo asulo:. ⁴⁸ A:la:ma:yo: e ba:da:ga:, mada iligo:. Ba:da:sa:ga:, ene anowa:yo: emo:wo: a:la:sio:. “Ni so:wa, ge na:nbo:lo: a:la:do: dimidab ko waga dimidaya? Go:l na:no: kele asulaki, ge a:na kelelia:ga: mio:” a:la:sio:. ⁴⁹ Eyo: a:la:sio:, “Gaino: ne waga keda:i mio:wo:? Ne dowa: aya sab a:la:bo:, gaino: mo:asulo:wo:?” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁵⁰ Ko:sega elo: to sa:lab a:no:, a:la:ma:yo: ha:go: mo:fanda asulo:. ⁵¹ A:la:ta:ga: e a:la: o:lia: a:ma:la: Nasala:t holona ha:na:sa:ga: silikiyo:, e a:la:ma: ha:ga dowaki, to a:la:ma:lo: sa:lab a:no: ko:lo: kudu ha:na:len. Ko:sega kelego: tambo fa:la:dowo: a:no: Malia eyo: asulo: usa asulufo:liki elen.

⁵² Ya:suwo: analiakiyo:, ene asulo:wo: nafa halaido: dowabiki, Godeya: si wa:l amio:lo:, kaluka:isaleya: ba:ba: amio:lo:, emo:wo: sagala: mela:no: dowo: ba:ba:.

3

Yo:n eyo: towo: wido:

Madi 3.1-12, Mak 1.1-8, Yo:n 1.19-28

¹ Sisa Taibelias e Lom misa: kalu bo:fo:likilo: eleno:, donayo: do:la:ta:ga: bila:fo: gulula:sa:ga:yo:, Fondias Failat e Yudia hen a:namio: gamani misa: sen. O:g a:namio: Ha:lod e Ga:lili hen a:no: e bo:fo:liki, ene ao Filib e Idulia o:lia: Takonitis hen a:la: a:no: e bo:fo:len. A:la:ta:ga: Lisantias e Abilene hen a:no: e bo:fo:len. ² Kaiafas o:lia: Anas o:lia:yo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu dowab ho:len a:namio:, Sekalayaya:

inso: Yo:n e kalaleli hen a:na sabiki, Godeya: towo: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ³ A:la:fo:ko:lo: eyo: ho:n Yodan anib doba:da:lo: amisa:n a:na wida:i sia:likiyo:, “Gode eyo: gili mogago: dimida:sen a:no: hala:ma:ki, gio: asulo:wo: nodolaki, ho:na to:loma” a:la:sa:la:liki wida:i ane. ⁴ Dinali sa:lan kalu Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:,

“Kalu imilig nowo: kalaleli hen a:na iliki ho:le sa:lakiyo:,

‘Kalu Alando: mia:no: togo: dinafama. Tog a:no: digale fadaifoma.

⁵ Hen gagodo: a:no: tambo ko:le alifelaki, hen misio: a:no: tambo dali ko:nela:bi.

Tog kowagelo:wo: digale imili fadaitaki, tog mogago: a:lab a:no:lo: dinafale fadaita:bi.

⁶ A:la:dimidalikiyo: Godeya:lo: asuwa:takilo: gasilian man a:no: henfelo: kaluka:isaleyo: tambo ba:ba:ib.’ ” *

Aisaya eyo: Yo:n elo: nanog dia:nigab a:no: ko:lo: asulaki, to a:no: a:na sa:sa:lo:.

⁷ Kaluka:isale modo: a:no: Yo:n elo:wa ho:na to:loma:ki mio: ko:lo:, Yo:n eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: kisa:wa:lo: o:ngo: dowo:. Godeya:lo: mo:walilakilo: falasila:ma:nigab a:no:, gio: begele alita:ga: hamana:kiyo: abe hagugu sio:wo:? ⁸ Gio: Godeya: gadio:wo: tininima:nikiyo:, asulo: nodolo: a:ma: fo nafayo:, gililo: man dimidan us a:namio: fowo: hele alita:bi. Ablahamo: nili ma:mu ko:lo: nio: o:li sili alifa:no: a:la:likiyo: gegelebo: sa:la:lowa:so:bo. Niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gode eyo: Ablahama: ema:mu i nolo: u wena a:la:ta:ga:yo: o:lika fa:la:do alifa:ib. ⁹ Kabiyo: imo: amio: o:ma dia:fo:lab ko:lo:, iyo: tambo fo nafalo: mo:hedab a:no: gegeledia:ga: deya gilima:ib.”

¹⁰ Yo:n eyo: a:la:sa:labiki, kalu kegeo: iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “A:la:go:lo:biki, niliyo: waga dimidama:no:wa:le?”

¹¹ Eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: helebeso:g ka:la:seno: a:la: da:lalega, nowo: kalu aundo:ma dowab emo: dimia:bi. A:la:ta:ga: kalu ge ma:no:wo: da:lalega, a:la:ka dimida:bi” a:la:sio:. ¹² A:la:ta:ga: takis molelo: dia:sen kalu nolo: Yo:n elo:wa ho:na to:loma:ki mio: ko:lo:, iliyo: Yo:nbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu, niliyo: waga dimidama:no:wa:le?” ¹³ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: gamani kaluwa:lo: saefa: o:leauka dia:bi. Moleyo: wa:l amio: nolo: bama:kiyo: ha:iya:so:bo.” ¹⁴ Da:la:di kalu

nolba:yo: Yo:nbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Niliyo:lo: waga dimi-dama:no:wa:le?” A:la:da:dabiki eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Mole gimo:lo: kililia:sen o:leauka dia:no: sagala:bi. Giliyo: mole nolo: dia:no: a:lakiyo:, go:no:n halaido:wa:yo: susuda:so:bo. A:la:ta:ga: dikili sa:lakiyo: diga:lila:so:bo.”

¹⁵ Kaluka:isale iyo: sagala:liki yasisen ko:lo: ili asulo: amio: “Yo:n e Godeya:lo: Da:feyo: Kaluwo: weya:le?” a:la:asula:len. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Yo:n eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gio: ho:ndeya to:lola:lo:l. Ko:sega kalu ni fa:s amilo: mia:nigab a:ma:, ene halaido:wo: alan ko:lo:, ne e tiniab. Ne wilo:ma kalu ko:lo:, niyo: e budi sa:ga:lo: a:namilo: me mealealifa: a:no: ni fagela:ma:no:wo: mo:ililo:. Eyo: gio: Mama Malilo: o:lia: de o:lia: a:na to:loma:ib. ¹⁷ Eyo: bebo: dila:sa:ga:, wit fo hende a:no: kegenema:no: a:la:liki, uwa:fo: e dagi amio: ta:li sab. Eyo: wit fo hende a:no: kegea:sa:ga:, ene aya dia:fa:ib. A:la:ta:ga: sebeb mogago: o:da:lab a:no:, de mo:dalima:no: a:lab a:na gilima:ib.” ¹⁸ Yo:n eyo: to widakiyo:, tog ko:li ko:lilo:wa wido:. Eyo: kaluka:isaleya: asulo:wo: digidalitakiyo:, Godeya: to nafa a:no: a:na wida:len.

Ha:lod eyo: Yo:no: dibolo aya disa:

¹⁹ Yo:n eyo: gamani misa: kalu Ha:lodbo:wo: a:la:sio:, “Ge gaowa: inga Ha:lodias o:lia:lo: mogago: dimido: a:no: mo:lilo:.” Ha:lod elo: man mogago: ko:li ko:lilo: nol dimida:sen a:no:lo: tambo Yo:n eyo: kalaba sio:. ²⁰ A:la:sa:labiki Ha:lod elo: mogago: tamin amilo: dimida:len a:no: wa:ka a:kudu dimidakiyo:, Yo:n e dibolo aya to:lo alifa:.

Ya:suwo: Yo:na: ho:na to:lolo:

Madi 3.13-17, Mak 1.9-11

²¹⁻²² Ho:len no amio: Yo:n eyo: kaluka:isale modo: nolo: ho:na to:lola:labikiyo:, Ya:su elo: ho:na to:lolo:. To:lola:sa:ga: Ya:su eyo: Godemo: dulugu sa:labikiyo:, Hebene a:no: ko-laetabiki, Mama Malilo:wo:, o:ba: hi o:ngo: ko:lo: Hebene a:la:ta:ga: dalolia: tinda:ga:, elo:wa mio:. A:la:ta:ga: to nowo: Hebene a:la:ta:ga: sa:lakiyo:, “Ge no:no:n so:wa ha:fo:lo: disa:yo: ge. Giyo: ne mada sagale alitakigab” a:la:sio:.

Ya:suwa: ema:mu i mio:wo: we

²³ Ya:su e donayo: do: a:la:fo:wo: otalen a:no: gulula:sa:ga:yo:, Godeya: towo: a:na mo:mo:da wido:. Kaluka:isaleya:yo: Ya:su e Yosa:ba: ene inso: a:la:asulo:.

²⁴ Yosa:b e Heliya: inso:.

Heli e Madada: inso:.

Madad e Libaiya: inso:.

Libai e Melkiya: inso:.

Melki e Yanaiya: inso:
 Yanai e Yosa:ba: inso:
²⁵ Yosa:b e Madatiasa: inso:
 Madatias e A:mosa: inso:
 A:mos e Nahuma: inso:
 Nahum e Hesliya: inso:
 Hesli e Nagaiya: inso:
²⁶ Nagai e Mada: inso:
 Mad e Madatiasa: inso:
 Madatias e Semena: inso:
 Semen e Yosega: inso:
 Yoseg e Yodaya: inso:
²⁷ Yoda e Yoanaya: inso:
 Yoana e Lesaya: inso:
 Lesa e Selubabela: inso:
 Sa:lubabel e Seadiela: inso:
 Seadiel e Neliya: inso:
²⁸ Neli e Melkiya: inso:
 Melki e Adiya: inso:
 Adi e Kosama: inso:
 Kosam e Elmadama: inso:
 Elmadam e Ela: inso:
²⁹ El e Yosua: inso:
 Yosua e Eliesaya: inso:
 Eliesa e Yolima: inso:
 Yolim e Madada: inso:
 Madad e Libaiya: inso:
³⁰ Libai e Simeona: inso:
 Simeon e Yudaya: inso:
 Yuda e Yosa:ba: inso:
 Yosa:b e Yonama: inso:
 Yonam e Eliakima: inso:
³¹ Eliakim e Meleaya: inso:
 Melea e Menaya: inso:
 Mena e Madadaya: inso:
 Madada e Natana: inso:
 Natan e Da:ibida: inso:
³² Da:ibid e Ya:siya: inso:
 Ya:si e Obeda: inso:
 Obed e Boasa: inso:
 Boas e Salamona: inso:
 Salamon e Nasona: inso:
³³ Nason e Aminadaba: inso:
 Aminadab e Admina: inso:
 Admin e Aniya: inso:
 Ani e Heslona: inso:
 Heslon e Belesa: inso:
 Beles e Yudaya: inso:
³⁴ Yuda e Ya:koba: inso:

Ya:kob e Aisa:ga: inso:
 Aisa:g e Ablahama: inso:
 Ablaham e Telaya: inso:
 Tela e Nahola: inso:
³⁵ Nahol e Seluga: inso:
 Selug e Leuwa: inso:
 Leu e Belega: inso:
 Beleg e Ebela: inso:
 Ebel e Silaya: inso:
³⁶ Sila e Ka:ina:na: inso:
 Ka:ina:n e Alafasaga: inso:
 Alafasag e Sa:ma: inso:
 Sa:m e Noaya: inso:
 Noa e Lamega: inso:
³⁷ Lameg e Metuselaya: inso:
 Metusela e Inoga: inso:
 Inog e Yaleda: inso:
 Yaled e Mahalalela: inso:
 Mahalalel e Ka:ina:na: inso:
³⁸ Ka:ina:n e Enosa: inso:
 Enos e Sa:da: inso:
 Sa:d e Adama: inso:
 Adam e Godeya: ene so:wa.

4

Ya:suwo: da:fe ba:ba:

¹ Ya:suwo: ho:n Yodan a:na to:lola:sa:ga: a:ma:la: mio: amio:, Mama Malilo:wo: e amio: wa:lifo: ko:lo:, Mama Malilo: a:ma: tililia:ga: kalaleli hena ane. ² Ya:su e ho:len do:la:fo: fa:la:da:in a:no: kalaleli hen a:na sabiki, Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: a:na da:fe ba:da:len. Ho:len a:namio: Ya:suwo: ma:no:wo: mada mo:nabikiyo:, maiyo:wo: alan dowo:. ³ A:la:go:ko:lo: Sa:da:na: eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Ge Godeya: so:walelalega, u we ma:n fa:la:doma:ki sama.” ⁴ Ya:su eyo: emo: a:ma:la: sa:laki, “Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo:lab, ‘Ma:no:leko: na:lab a:ma:yo:, mela:no: hendeleyo: mo:dimia:sen.’ ”

⁵ A:la:sa:la:sa:ga: Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: iwalu tililia:ga: fa:la:dowakiyo:, wigibole a:naka henfelo: amilo: amisa:n dila: we tambo emo: widabi ba:ba:. ⁶ Ba:da:sa:ga: Sa:da:na: eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Henfelo: amilo: amisa:n we tambo ge misa: kalu iliki bo:fo:melea:ki, niyo: halaido:wo: gemo: dimia:no: ko:lo:, ge wabulun kalu doma:ib. Halaido: a:no: nemo: dimi ko:lo:, kalu o:bmo:wa:le dimia:no: dowalega, niyo: o:lika dimia:no:. ⁷ A:la:fo:ko:lo: ge ni ha:ga dowaki, ne

dulugu sa:lalega, niyo: kelego: we tambo gemo: dimia:no:.”
⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, ‘Giyo: go:no: Gode, Kalu Alan a:ma: ha:ga dowakiyo:, imilig eko: wabudaki dulugu sa:la:bi.’”

⁹ A:la:ta:ga: Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: tililia:sa:ga: Ya:lusalem a:na ha:nakiyo:, Godeya: Malilo: a dogo: wa:la fa:la: ha:na:sa:ga: kagayaki, emo:wo: a:la:sio:. “Ge Godeya: so:walelalega, hen holona ho:lufoma. ¹⁰ Mo:wo: Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab,

“ ‘Gode eyo: ene ma:mula: kalumo:wo: ge asuwa:foma:ki sa:ma:ib.

¹¹ Gi gibo: u amio: walalabena:ki, ili dagi wa:la talulia:ib.’ ”

¹² A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya: to sa:sa:lo: a:namio: a:la:sio: ko:lo:lab, ‘Giyo: go:no:n Gode, Kalu Alan a:no: da:feakiyo: nodo ba:da:so:bo.’ ”

¹³ Sa:da:na: eyo: Ya:suwo: da:fe ba:da:i ha:na:len a:no: eda:sa:ga:yo:, ho:len nafa nowo: fa:la:dowalikilo: da:fema:no: a:no: ko:lo: yasilakiyo:, Ya:suwo: ta:fo:gane.

*Ya:suwo: nanogo: Ga:lili a:na mo:mo:do:
 Madi 4.12-17, Mak 1.14,15*

¹⁴ Mama Malilo:wa: halaido:wo: Ya:su e o:lia: iliki, e Ga:lili a:ma:la: ane. Ya:sulo: doba:da:lo: malolo: a:no: amisa:n us a:namilo: ta:i ane a:no: tambo da:da:i ane. ¹⁵ Ho:len a:namio: Ya:su eyo: tolo: wida:sen a usa ha:na:sa:ga:, mano: a:na widabiyoy:, kaluka:isale iliyo: e a:na wabuda:len.

*Nasala:t kaluka:isaleya:yo: Ya:suwo: o:luga:fo:
 Madi 13.53-58, Mak 6.1-6*

¹⁶⁻¹⁷ A:la:ga:sa:ga:yo: Ya:su e, elo: anayo: hen Nasala:t amisa:n a:na a:ma:la: ane. Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: dowabiki, Ya:su e enedo: dimida:sen au dimidaki, tolo: wida:sen a a:na tiane. E Godeya: to sa:sa:lo: a:na agelema:no: a:la:ta:ga: dasiliabikiyo:, iliyo: dinali sa:lan kalu Aisaya elo: sa:sa:lo: kombo: a:no: emo: dimi. Eyo: kombo: a:no: a:ma:la: fagela:sa:ga:, to sa:sa:lo: we ba:da:sa:ga: a:na agelo:.

¹⁸ “Godeya: Mamayo: neya sab.

Ne to nafa a:no: wa:feyo: kalumo:wo: walama:ki, eyo: ne a:na da:feyo:.

Eyo: ne kaluka:isalelo:wa iliga:takiyo:, dibolo amilo: sab kalu a:no: sili alifoma:kiyo:, a:la:ta:ga: siyo: ko:n kalu sab a:no: fagela:sa:ga: a:bo:ba:kiyo:, a:la:ta:ga:

kaluka:isale nolba:lo: wa:la: sa:ndakilo: sab a:no: ga:li
mesea:ki,

Ne a:na iliga:fo:.

¹⁹ A:la:ta:ga: o:go: Godeya:lo: nimo:lo: ha:fo: disa:ma:no:
ho:len a:no: fa:la:dowab a:la:liki,
nemo: sama:ki iliga:fo:.”

²⁰ Ya:su eyo: to a:no: agela:sa:ga:, kombo:wo: a:ma:la:
kambola:sa:ga:yo:, o:lo: dia:fo:len kalu o:mo: dimia:sa:ga:, e
mesa:ni ane. E asitabiki kaluka:isale tolo: wida:sen ayamilo:
sen a:no: tambo eko: sikudu ba:dabikiyo:, ²¹ Ya:su eyo:
imo:wo: mo:mo:da widakiyo: a:la:sio:, “Godeya: to ko:lo: gilo:
da:dab a:no: o:go: hendele fa:la:dowab” a:la:sio:. ²² Iliyo: to
nafale elo: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, molo asulaki, “E nafaka:”
a:la:duludakiyo:, iliyo: “Wai! Kalu we Yosa:ba: inso:wa:le?”
a:la:sio:.

²³ Eyo: imo:wo: a:la:sio: “Gio: nemo:wo: mada a:la:sa:ma:ib,
‘Falela:sen kaluwo: ge ko:lo: go:no:na:ma:la:yo: mada falele
alifoma!’ Giliyo: nemo: bale sa:lakiyo: a:la:sa:ma:ib, ‘Kaban-
iom amisa:n amilo: gilo: dimido: a:no: nio: dabu ko:lo:, giyo:
go:no:n amisa:n wenamio:lo: a:la:dimidama.’ ²⁴ Niyo: mada
hendele gimo: so:lo:l. Dinali sa:lan kaluwa:yo: towo: ene
amisa:na widab amio:, kaluka:isale iliyo: e mo:wabuda:sen.
²⁵ Niyo: to a:no: wa:ka kudu sa:ma:nigo:l. Dinali sa:lan
kalu Elaiyalo: elen ho:len a:namio: dona otalen a:la:ta:ga: ele
do:go:fela:fo: us a:namio: ho:no: mada mo:tinda:len ko:lo:,
ma:n ma:no:wo: mo:fa:la:ndaki, iyo: maiyo:wo: alan dowo:.
Ho:len a:namio: ga sa:ba:lo: modo: nolo: Isolael hen a:na
sen. ²⁶ Ko:sega Gode eyo: Isolael ga sa:ba:la:lo: a:namio:
Elaiya e mo:iliga:fo:. A:la:ba. Gode eyo: Elaiya e Saido:n
hen a:na iliga:taki, ga sa:ba:lo: nowo: Salefat amisa:n amilo:
sabdo: a:na iliga:fo:. ²⁷ O:leau ka, dinali sa:lan kalu Elaisalo:
elen ho:len amio:lo:, aintalo: sen kalu modo:wo: Isolael hen
a:na sen ko:sega, i amio: imilig noma:lo:wo: mo:falele alifa:
A:la:ba, Silia kalu, Naman eko: falele alifa:.”

²⁸ Ya:suwa:yo: a:la:sa:labiki, kaluka:isale tolo: wida:sen
ayamilo: sen a:no: tambo da:da:sa:ga:yo:, Ya:sumo:wo: gadio:
alan dowo:. ²⁹ Iyo: dasila:sa:ga: Ya:suwo: amisa:n ha:la:ya
hamana:ki o:luga:fo:. Iliyo: e susululia:ga:, hen misio:lo: bu-
luso:no: a:na kani to:loma:no: a:la:liki tililia:gane. ³⁰ Ko:sega
eyo: iyo: ka ta:takiyo:, kaluka:isale noldo: a:lab us a:namio:
ga:li ane.

*Mama mogago: sen a:no: Ya:suwa:yo: o:luso:no:
Mak 2.21-28*

³¹ Ya:su e Ga:lili hen Kabaniom amisa:n a:na tina:sa:gayo:, Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: dowabiki, eyo: kaluka:isalemo:wo: Godeya: towo: a:na mo:mo:da wido:. ³² Ya:su eyo: towo: halaido: wido: ko:lo: iliyo: to a:no: molo dabu.

³³ Kalu nowo: mama mogago:lo: dowo: a:no: tolo: wida:sen ayami sen ko:lo: eyo: halale sa:laki a:la:sio:, ³⁴ “A! Ya:su Nasala:t kalu ge, nilo: wiyo: wagama:ni mio:wo:? Ge nio: ko:lo: mogaila:ma:ni mio:wo:? Ne ge asulab. Godeya: ene Malilo: kaluwo: ge.” ³⁵ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo: halaido: sa:laki, “Ge tola:so:bo! Kalu ko ta:ta:ga:, ha:la:ya handaloma!” A:la:sa:labiki mama mogago:wa:yo: kalu a:no: ta:uliaki, ilo: elen milif a:na besea:sa:ga:, mama mogago: a:no: kaluwo: mo:mogagaki ta:fo:gane. ³⁶ Kaluka:isale tambo molo asula:sa:ga: egelebo: a:la:sio:, “Wai! Kalu wema:lo: to sa:lab we waga widakigaba:le? E halaido:wo: iliki, mama mogago:mo:wo: towo: halaido: sa:labikiyo:, iyo: a:no: ko:lo: kudu ha:naki, ha:la:ya handalota:ga: ha:na:sio:.” ³⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:su elo: dimido: a:no: malolabikiyo:, kaluka:isale us a:namilo: ta:i ane a:no: tambo da:da:i ane.

Ya:suwa:yo: kalu modo:wo: falele alifelo:

Madi 8.14-17, Mak 1.29-34

³⁸ Ya:su e tolo: wida:sen ayo: ta:ta:sa:ga:, Saimon Bidaya: ene aya ane. Saimona: ingaya: anowo: ofo: walafo: alan bo:lo: ko:lo:, iliyo: Ya:sumo: asuwa:foma:ki dabu ba:ba:. ³⁹ A:la:gabiki Ya:su e ga elo: alifo:lab anib a:na kagayakiyo:, walafdo: delen o:mo:wo: halaido: sio: ko:lo:, walaf a:no: a:na bulufo:. Wigibo a:naka, ga a:no: dasilia:ga:, egeledo: ma:n ma:no: a:no: a:na mo:mo:da so:fa:.

⁴⁰ Ofo: tinaki Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: elema:no: dowabiki, kaluka:isale walaf ko:li ko:lilo:lo: dosdo: a:no: Ya:sulo:wa tililia:mio:. Ya:su e dagiyo: kaluka:isale ina:li ina:lilo:wa: wa:la golabikiyo:, iyo: falele alifelo:. ⁴¹ A:la:ta:ga: mama mogago:wo: kaluka:isale modo: a:namilo: sen a:no: tambo ha:na:sia:likiyo:, halale sa:laki, “Ge Godeya: ene so:waleka:” a:la:sio:. Ko:sega iyo: towo: mo:sama:ki, Ya:su eyo: imo:wo: halaido: sio:. Mo:wo: iliyo: e Godeya: Da:feyo: kalu a:labo: asulo:.

Ya:suwo: amisa:n nola sia:mela:ni ane

Mak 1.34-39

⁴² Kea:fo nulu amio: Ya:suwo: ina:li mesa:niki, kalaleli hen doba:da: ane. Kaluka:isale iliyo: e keda:li ha:na:sa:ga: ba:dakiyo:, iliyo: Ya:su e iyo: mo:ta:fo: hamana:ki su:sio:. ⁴³ Ko:sega eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:nigab to nafa a:no: amisa:n nol amio: wida:li

sia:mela:no. Mo:wo: Gode eyo: ne nanog a:no: ko:lo: dimi-dama:ki iliga:fo:,” a:la:sio:. ⁴⁴ A:la:fo:ko:lo: e Yudia hen a:naka sia:likiyo:, tolo: wida:sen aya mano: a:na wida:len.

5

*Ya:suwa: enedo: tiliwida:sen kalu nolo: da:feyo:
Madi 4.18-22, Mak 1.16-20*

¹ Ho:len no amio: Ya:suwo: Genesalet ho:n golo:* sa:ya ka-gafo:liki, kaluka:isale modo:wo: elo:wa kegea:sa:ga:, Godeya: to elo: widab a:no: ko:lo: da:da:len. ² Ka:lo: to:lolan kalu nolba:yo: ho:n ko:su a:la: a:no: sa:wa:la susululia:ga: dia:takiyo:, iyo: ini dageyo: ko:lo: hala:liki a:labikiyo:, Ya:su eyo: ho:n ko:su a:la: a:no: a:na ba:ba:. ³ E Saimona: ko:suwa asita:ga:, Saimonbo: ho:n mogan hononamida: aniga:foma a:la:sio:. E a:na siliki, kaluka:isale imo: towo: a:na wido:.

⁴ Eyo: towo: wida:la:ga: eletakiyo:, Saimonbo:wo: a:la:sio:, “Ge ho:n ko:su we ko:lalia:ga: ho:n golo: us a:na ha:na:sa:ga:, ka:yo: to:loma:niki, dageyo: fase to:lofelema.” ⁵ A:la:sa:labiki, Saimon eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Nio: o:g nuluwo: nanogo: halaido: dimidaki, dage to:lola:len amio: ka: imilig nowo: mada mo:di. Ko:sega o:go: giyo: sa:labo:lo:biki, niliyo: dageyo: ka to:loma:nigo:l.” ⁶ Iliyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, ka:yo: modo: walalabiki, dage a:no: mada mo:mo:da gegedo:. ⁷ A:la:go:ko:lo: iliyo: egeledo: nanogdo: dia:sen kalu, ho:n ko:su no amilo: sab a:no: iyo: asuwa:fa: mena:ki, dagiya: da:feaki ho:ido:. I a:no: ya:sa:ga: ami ka: a:no: ko:su ilido:wa alobana disa:labiki, ho:n ko:su a:la: a:no: ka:ya: hida:yaki ho:na tina:no: dowo:.

⁸ Saimon Bida e a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Ya:suwa: gido:fo:lo:wa gulalu misa:fu alilaki, a:la:sio:, “Kalu Alan, ne mada mogago: kalu ko:lo: giyo: ne ta:ta:sa:ga: hamana.” ⁹ Elo: a:la:do: sio:wo: mo:wo: we. E o:lia: iasi kalu o:lia:ma:yo: ka: modo: di a:no: ba:da:sa:ga:, iyo: molo tandeo:. ¹⁰ A:la:ta:ga: Saimon o:lia:lo: nanogo: ualo: dia:sen kalu a:la: nowo:, Sa:ba:diya: so:wa Ya:ma:s dia: Yo:n dia:yo:lo: ba:da:sa:ga: molo tandeo:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: Saimonbo:wo: a:la:sio:, “Tagila:so:bo! O:g wena a:la:ta:ga: tif amio:lo: gilo: ka: dian o:leaumbo: kaluka:isaleyo: a:la:dia:ib.” ¹¹ A:la:sa:labiki iyo: ho:n ko:su a:la: a:no: susululia:ga: ha:la:ya dia:ta:ga:yo:, kelego: a:no: tambo ta:taki, iyo: Ya:su kudu ha:na:ni ane.

*Ya:su eyo: aintalo: dowo: kaluwo: falelo:
Madi 8.1-4, Mak 1.40-45*

4:44: Madi 4.23   **5:1:** Madi 13.1-2, Mak 3.9-10   * **5:1:** Ho:n we wiyo: nowo: “Ga:lili” a:la:sa:lan.   **5:5:** Yo:n 21.3-8   **5:11:** Madi 19.27

12 Ya:su e amisa:n nowa sabikiyo;, aintalo: kandayo: kalu nowo: elo:wa mio:. Kalu a:no: Ya:suwo: ba:da:sa:ga;, Ya:suwa: milifdo: a:na gumisi alilaki ha:nolo sio:, “Kalu Alan giyo: ne falele alifa:no: asulalega, ne malilo:wo: o:li ta:fa:ib.” 13 Ya:suwa: dagiyo: talagalaki, kalu a:ma: do:mo:wa golakiyo: a:la:sio:, “Niyo: ge o:li asuwa:fa:nigo:l ko:lo:, do:mo: gilo:wo: falele alitaki malilo: ta:to:l.” Wigibole a:naka, aintalo: sen kalu a:no: imula:sa:ga;, do:mo: elo:wo: nafale dowo:. 14 Ya:suwa:yo: kalumo:wo: halaido: sa:laki a:la:sio:, “Gelo: falele alitab we, kalu nolbo:wo: mada sa:la:so:bo. Kaluka:isale tambowa:yo: gi ogen ko falelo:lo:b a:la:asuluma:ki, ge bobalo: so:mea:sen kalumo:wo: walama:ni ha:na:sa:ga;, Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: kudu ha:nakiyo:, Godemo: boba so:kugulu mea:niki hamana.” 15 Ko:sega Ya:su elo: dimido: a:no: mada safoda:i ane ko:lo:, kaluka:isale modo:wo: elo: widab a:no: ba:ba:no: a:la:ta:ga: i amilo: walafdo: dosdo: a:no: falele alifoma:ki, Ya:sulo:wa ya:sio:. 16 Ko:sega ho:len nol amio;, e kaluka:isaleyo: ta:taki kalulo:ma hen a:na ha:na:sa:ga;, Godemo: dulugu sa:la:len.

*Ya:su eyo: do:mo:wo: ko:go:neli kaluwo: falele alifa:
Madi 9.1-8, Mak 2.1-12*

17 Ho:len no amio: Ya:suwo: kaluka:isalemo: mano: wida:len amio:, Fa:lisi kaluwo:lo: Yuwa: elelo: widan kaluwo:lo: Ya:suwa:lo: man wida:lab a:no: da:da:liki sen. Iyo: amisa:n ko:li ko:lilo: Ga:lili heno:lo: Yudia heno:lo: a:la:ta:ga: Ya:lusalem a:na a:la:ta:ga:yo:lo: mio:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: walaf kaluwo: falele alifelema:ki, Gode Alana: ene halaido:wo: e amio: elen. 18 Kalu nolba:yo: ko:go:neli kalu no:wo: sesegasulia: yakiyo;, Ya:sulo: a:lab milif a:na a usa dia:fa:no: a:la:liki dia:mio:. 19 Ko:sega a uso: kaluwa: wa:lifo: ko:lo:, iliyo: dia: tina:no:wo: fogo: mo:dowabiki, iyo: a fa:sa: wa:la fa:la: ha:na:sa:ga:yo:, a fugo:wo: sudula:sa:ga;, kalu sesegasu a:no: kalu kegeo: us a:na to:lolakikiyo:, Ya:sulo: a:lab milif a:na ti ali.

20 Ya:su eyo: ililo: tilidabu a:no: ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “Ni mili, mogago: gilo: dimida:sen a:no: hala:sa:ga: ga:lilo:l,” a:la:sio:. 21 A:la:gabiki, Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:yo: a:la:kele asulo:. “Mogago:wo: hala:sa:ga:lo: ga:lilan a:no: Gode eka dimida:sen. Kalu wema:yo: Godeya: heno: e diaki sa:laigaba:le? Kalu we o:bo:ngo: iliki dimidaba:le?” 22 Ya:su eyo: ililo: asulab a:no: ba:da:sa:ga;, imo:wo: a:la:sio:, “Gili asulo: us amilo: asulab a:no: waga asulakigaya? 23 To sa:ma:no: halaido:leyo: ho:bo:ko:mo:? Niyo: tamin amio: a:la:sio:, ‘Mogago: da:labko

o:go: Godeya: ga:lilab' a:la:bo:, henfelo: kaluwa:yo: o:li sa:lano:? A:la:ta:ga: to nowo: we 'Ge dasilia:ga: hamana!' a:la:do: sa:lab a:no:, henfelo: kaluwa:yo: o:li sa:lano:? Giliyo: waga asulaya? ²⁴ Ko:sega Kalule Dowo: ne henfelo: wena ilikiyo:, mogago:wo: halakilo: ga:lila:ma:no: a:no: ne amio: halaido:wo: a:labo:lo:b, a:la:bo: giyo: asuluma:kiyo: walama:nigo:l." A:la:sa:la:sa:ga:yo:, ko:go:neli kalumo:wo: a:la:sio:, "Niyo: gemo:wo: a:la:so:lo:l. Ge dasilia:ga:, sesegasu we dia:ga:, go:no:n aya hamana." ²⁵ Wigibo a:naka kaluka:isale ili siwa:l amio: e dasilia:sa:ga:, ene geo:ndo:wo: dia:sa:ga:, a:ma:la: ene aya ha:nakiyo:, Godeya: wiyo: duluda:i ane. ²⁶ Kalu iyo: tambo molo tandeakiyo:, Godeya: wiyo: dulugu sio:. Iliyo: iligakiyo:, "O:go: we nio: mada ko:li bo:do:lka:" a:la:sio:.

Ya:suwo: Libaiyo: ho:ido:

Madi 9.9-13, Mak 2.13-17

²⁷ A:ma: fa:s amio: Ya:suwo: ha:na:sa:ga: takis molelo: dia:sen kalu nowo:, ene nanogdo: dia:sen aya sena ba:ba:. Ene wiyo: Libai ko:lo: Ya:suwa:yo: e ba:da:ga: a:la:sio:, "Ge ne kudu mena." ²⁸ A:la:sa:labiki, Libai e dasila:sa:ga:, ene kelego: a:no: tambo a:naka ta:ta:ga:, Ya:suwo: kudu ane.

²⁹ Libai eyo: Ya:suwo: sagale alitakiyo:, ma:no: alan a:no: e aya dimidali ko:lo:, takis molelo: dia:sen kalu iyo: a:la:ta:ga: kalu nolo: a:na Ya:su o:lia: kegea:sa:ga:, ma:no:wo: a:na ma:ni sen. ³⁰ Ko:sega Fa:lisi kalu i o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:ma:yo: Ya:suwa: enedo: tiliwida:sen kalumo:wo: eteaki a:la:sio:, "Gio: takis molelo: dia:sen kalu o:lia: mogago:lo: dimida:sen kalu nol o:lia:yo: ua silikiyo:, ma:no:wo: waga naya?"

³¹ Ya:suwa:yo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, "Kalu walafdo:ma a:no: mulumulo:lo: mean kalulo: amio: mo:ha:nan. Ko:sega kalu walafdo: bo:lo: a:no: mulumulo:lo: mean kalulo: amio: ha:na:ib. ³² O:leaumbo: ne digalo: kalu sab o:lo:wa mio:ma. Ne mogago:lo: dimida:lab kalu ili asulo:wo: nodola:sa:ga: foga:le sama:ki mio:." Ya:su eyo: a:la:sio:.

Ma:no:wo: mo:nan ele a:no: ko:lo: nenelo:

Madi 9.14, Mak 2.18-22

³³ Kalu nolba:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, "Yo:na:lo: tiliwida:sen kalu iyo: ho:len nol amio: ma:n ma:no:wo: ele-takiyo:, Godemo: dulugu sa:la:len. A:la:ta:ga: Fa:lisiya:lo: tiliwida:sen kalu iliyo:lo: a:la:ka dimida:len. Ko:sega gilo: tiliwida:sen kalu iliyo: ma:n o:lia: ho:n o:lia:ko: na:lowa:sen."

³⁴ A:la:sa:labiki Ya:suwa:yo: imo:wo: a:la:sio:, "Galo: tili alitakilo: sagalab ho:len a:namio:, kalu galo: dia:nigab a:no: gi o:lia:

silikiyo:, kalu kegeo: o:mo:wo: ma:no:wo: na:so:boka: a:la:bo: giliyo: mada mo:sa:ma:ib. ³⁵ Ko:sega tif amio: gis kaluwa:yo: galo: diab kalu e dia:sa:ga: ha:nalikiyo:, ma:n ma:no:wo: a:na o:li elema:ib.”

³⁶ A:la:ta:ga: Ya:suwa:yo: imo: bale sa:lakiyo: a:la:sio:, “Kalu noma:yo: so:g sa:ga:la:sen mo:luwo: bidi ane a:no: dowalega, eyo: so:g sa:ga:la:sen ho:gi heb nowo: gedea:sa:ga:yo:, so:g mo:luwo: a:namio: mo:dubinima:ib. Mo:wo: eyo: a:la:dimidalega, so:g ho:gi a:no: mogagilaki, a:la:ta:ga: so:g mo:luwo: a:namio:, ho:gi heb a:no:lia:yo: mo:imilo: doma:ib. ³⁷ A:la:ta:ga:yo: kalu noma:yo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f dubio: mo:luwo: us a:namio: mo:guma:ib. A:la:dimidalega, wain ho:gi a:ma: ho ha:na:no:wo: ko:ndo:feaki, no: do:go:f mo:luwo: a:no: bidi buluga:talikiyo:, wain ho:n a:no: hena walaki, no: do:go:f dubio: a:no: mogago: doma:ib. ³⁸ A:la:go:ko:lo: wain ho:n ho:gi a:no: no: do:go:f dubio: ho:gi a:na guma:ib. ³⁹ A:la:ta:ga: kalu abeyo: wain ho:n mo:luwo: a:no: nalikiyo:, wain ho:n ho:gi a:no: ma:no:wo: mo:asuluma:ib. Mo:wo: eyo: a:la:sio:, ‘Mo:luwo: a:no: nafaka:’ a:la:sa:ma:ib.” Ya:su eyo: a:la: bale sio:.

6

Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: nenelo:

Madi 12.1-8, Mak 2.23-28

¹ Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio:, Ya:suwo: da:si wit egelo: usa ha:nakiyo:, enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: da:si fo nolo: tudu sa:la:la:i ha:nakiyo:, beb a:no: dagiya: haboba:liki, uso: na:i ane. ² Ko:sega Fa:lisi kalu nolba:yo: a:la:dabu ba:ba:, “Giliyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len wenamilo: ma:no: tulab a:ma:yo: ele saefa: a:no: o:go:sab ko:lo:, giliyo: waga dimidaya?” ³ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Tamin amilo: Da:ibido: a:la:ta:ga: e o:lia:lo: sia:lowan kalu iyo: maiyabik-ilo: dimido: sa:sa:lo:wo: giliyo: mo:agelo:wo:? ⁴ Da:ibid e Godeya: aya ha:na:sa:ga:, ma:no: Godeya: siwa:la dia:ta:sen a:no:, e dia:sa:ga: mo:no:. A:la:ta:ga: ma:no: heb a:no: egeledo: sia:lowan kalumo:wo:lo: maiya:ki dimi. Ko:sega eleya: saetakiyo:, ma:n a:no: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu ili ma:ib. Madali kalu nolba:yo: na:so:bo a:la:saefa:. A:la:fo:ko:lo: Da:ibid eyo: ele difa:yo: o:go:so:.” ⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: to nolo: a:la:sio:, “Kalule Dowo: ne, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:ma: biso:wo: ne ko:lo:, no:no:n bo:fo:lo:l.”

*Ya:su eyo: dagiyo: ga:ga:nuli kaluwo: falele alifa:
Madi 12.9-14, Mak 3.1-6*

⁶ Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio: Ya:su e Yuwa: tolo: wida:sen aya tina:sa:ga: widabiki, dagi ililibo: ga:ga:nuli dowo: kalu nowo: a:na sen. ⁷ Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma:yo: Ya:su e hala dimidab a:la:likilo: mo:walilima:no: togo: keda:len ko:lo:, iliyo: Ya:su eyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: dagiyo: ga:ga:nuli kalu a:no: falele alitaba:le a:la:liki bo:fo:len. ⁸ Ko:sega Ya:su eyo: ililo: asulo: a:no: ba:da:sa:ga:, dagiyo: ga:ga:nuli kalumo: sa:laki, “Ge dasilia:ga: kaluka:isale siwa:l wena kagama:ni mena.” A:la:sa:labiki, kalu a:no: dasilia:sa:ga: a:na ka:gayabiki, ⁹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ele saetakiyo:, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: o:b ko:lo: dimidama:no: saefa:yo:? Man nafaleyo: o:li dimidama:no:wa:le? Mo: man mogago:wo: o:li dimidama:no:wa:le? Sana soma:no:wa:le? Mo: mela:no: a:ma:la: gasiliakilo: asuwa:fa:no:wa:le? Ele saefa: a:no: ho:bo:ko:mo:lo:bo:?” ¹⁰ A:la:sa:la:sa:ga: Ya:su eyo: iyo: sigiliga:takiyo:, kalu emo:wo: a:la:sio:, “Ge dagiyo: tala:galema.” A:la:sa:labiki, kalu a:ma:yo: a:la:dimidakiyo:, dagi a:no: elen o:ngo: nafale dowo:. ¹¹ Ko:sega Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu i a:ma:yo: Ya:sumo:wo: kulufa:yo:wo: alan dowaki, “Niliyo: Ya:sumo:wo: waga dimidama:no:wa:le” a:la:liki o:g a:nami nenelo:.

*Ya:suwa:yo: tili widan kalu kugula:fo:wo: da:feyo:
Madi 10.1-4, Mak 3.13-19*

¹² Ho:len no amio: Ya:suwo: misio:wa Godemo: du:lugu sa:ma:ni ha:na:sa:ga:, nulu a:na dulugu sa:la:len. ¹³ Kea:fo ho:le bidabiki, enedo: tiliwida:sen kaluwo: ho:le kegenelia:ga: ta:takiyo:, eyo: kalu kugula:fo: nowo: enedo: iliga:felo: kalu doma:ki da:feyo:. ¹⁴ Elo: kalu kugula:fo: da:feyo:wo: we. Nowo: Saimon, Saimon e Ya:suwa:lo: wi ho:gi wikilo:wo: Bida. Nowo: ene ao Andulu, nowo: Ya:ma:s, nowo: Yo:n, nowo: Filib, nowo: Batolomiyu. ¹⁵ Nowo: Madiyu, nowo: Tomas, nowo: Ya:ma:s, Aofiusa: inso:, nowo: Saimon, e gamani ho:giyo: e dimo:losa: a:lakilo: asula:sen ko:lo: Sa:la:t kalu a:la:sa:lan. ¹⁶ Nowo: Yudas, Ya:ma:sa: inso:, a:la:ta:ga: nowo: Yudas Iskaliot, Ya:sulo: teledowo:wo: e.

*Kaluka:isale modo:wo: Ya:suwo: kudu ane
Madi 4.24-25, Mak 3.7-12*

¹⁷ Ya:su o:lia: ene tiliwida:sen kalu o:lia:yo: a:ma:la: tina:sa:ga:, hen fua:lo: a:na kagayo:. Elo: kudu sia:sen kaluka:isale nolo:lo: a:na kegeo:. A:la:ta:ga: kaluka:isale modo: nolo:, Yudia hen a:namilo: kandayo:wo:lo: Ya:lusalemdo:wo: a:la:ta:ga: so:lu ho:n anib amilo: amisa:n Taya o:lia: Saido:n o:lia: a:namilo: kandayo: a:no:lo: tambo

ya:sio. ¹⁸ Kaluka:isale i a:no: Ya:suwa:lo: widab a:no: da:ba:no: a:la:ta:ga:, i amilo: walafdo: a:lab a:no:lo: falele alifelema:ki mio:. A:la:ta:ga: Ya:suwa:yo: kaluka:isale mama mogago:lo: dowo: a:no: falele alifelo:. ¹⁹ Kaluka:isale iliyo: Ya:suwo: golabikiyo:, halaido:wo: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowakiyo:, walafdo: dowo: a:no: falele alifelo:. A:la:gabiki kaluka:isale tambowa:yo: e amio: goma:no: asulo:.

Gode eyo: gio: sagale alifa:ib

Madi 5.1-12

²⁰ Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kaluwo: ba:dakiyo: a:la:sio:.

“Wa:feyo: kaluka:isale gio:, Gode eyo: sagale alitakiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: biso:wo: gi ko:lo: a:lab.

²¹ Kaluka:isale o:go: maiyo:wo: alando: dowab gio:, Gode eyo: sagale alitakiyo:, ma:no:wo: o:li ilili alifa:ib.

Kaluka:isale o:gdo: ya:la:lab gio:, Gode eyo: sagale alitakiyo:, gio: o:ga:li mesea:ki ta:fa:ib.

²² Gio: Kalule Dowo: kalu a:no: kudu ha:nab amio:, kalu nolba:yo: gimo:wo: kulufa:yaki dianilalikiyo:, Gode eyo: gio: sagale alifa:ib.

Kalu nolba:yo: gimo:wo: dio:gelaki, gili wiyo: mogai sa:lalikiyo:.

Gode eyo: gio: sagale alifa:ib.

²³ “Ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, gio: sagalaki tiya:ba:bi. Mo:wo: Hebene a:namio: wa:l dia:no: alano: a:na da:lab. Asuluma. Gimo:lo: dimidab o:leaumbo:, ili ema:mu i a:ma:yo: dinali sa:lan kalu imo:wo:lo: a:la:ka dimido:.

²⁴ “Wai! Kelego:wo: modo:lo: da:lab kalu gio: hida:yo:wo: dia:ib.

Gio: ha:salo: mesa:no: a:no: o:ma di ko:m.

²⁵ Wai! O:go: ma:no:wo: modo:lo: da:lab kalu gio: hida:yo:wo: dia:ib.

Gio: maiyo:wo: alan doma:ib.

Wai! O:go: sagala:likilo: o:ga:lab gio: hida:yo:wo: dia:ib.

Gio: nofolakiyo: ya:lima:ib.

²⁶ Wai! Kalu tambowa:yo: ‘ge nafaleka:’ a:la:sa:lalikiyo:, ge hida:yo:wo: dia:ib.

Mo:wo: ili ema:mu i a:ma:yo: madalilo: dinali sa:lan kalu imo:wo:lo: a:la:ka dimido:.

Gis kalumo:wo: ha:fo: disa:ma

Madi 5.38-48

²⁷ “Kaluka:isale ni sio:lo: kudu ha:na:lab gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gimo:lo: gisdo: dowab kalu imo:wo: giliyo:.

ha:fo:wo: disa:la:bi. Gimo:lo: kulufa:yab kaluka:isale imo:wo:, man nafa dimida:bi. ²⁸ Kaluka:isale gimo:lo: wa:sa:le sa:lab a:no: giliyo: imo:wo: sagale alita:bi. Kaluka:isale gimo:lo: dianilab a:no:, giliyo: i a:no: Godemo: asuwa:foma:ki dulugu sa:la:bi. ²⁹ Kalu noma:yo: gi babowa yamilalega, giyo: babo nodowo: emo: a:wida:bi. Kalu noma:yo: so:g gilo: wa:l amilo: sa:ga:la:sen a:no: dia:no: a:laki mo:walila:sa:ga: dialega, so:g nol gilo: sa:ga:la:sen a:no:lo: emo: dimia:bi. ³⁰ Kaluka:isale iliyo: gemo:wo: dabu ba:dalikiyo:, giyo: madali dimia:bi. Iliyo: kelego: gilo:wo: dialega, giyo: go:no:na:ma:la: a:dia:no: a:lakiyo: towo: halaido:wo: sa:la:so:bo. ³¹ Man nafa kalu nolba:lo: gemo:lo: dimidama:kilo: asulab o:leau, giyo:lo: nolbo:wo: a:la:ka dimida:bi.

³² “Kaluka:isale gimo:lo: ha:fo:lo: disa:lab o:mo:wo: giliyo:lo: ha:fo:wo: disa:lalega, a:na ilikiyo: gio: wi alano: mo:doma:ib. Mo:wo: kalu nolba:yo: mogago:lo: dimida:sen kalu o:mo:wo: ha:fo:wo: disa:lalega, mogago: kalu iliyo:lo: ha:fo:wo: imo:wo: o:li disa:ma:ib. ³³ Kaluka:isale gimo:lo: man nafalo: dimidab o:mo:wo: giliyo: imo:wo:lo: man nafa dimidalega, a:na ilikiyo: gio: wi alano: mo:doma:ib. Mo:wo: mogago: kalu iliyo:lo: a:la:ka dimida:len. ³⁴ A:la:ta:ga: giyo: kalu nolba:yo: wa:lo: a:ma:la:yo: o:li dimia:ib a:la:asulaki dimialega, a:na ilikiyo: gio: wi alano: mo:doma:ib. Mo:wo: mogago:lo: dimida:sen kalu iliyo:lo: ‘wa:lo: o:li dimia:ib’ a:la:asulaki, mogago: kalu nolbo:wo: a:na dimia:sen. ³⁵ Ko:sega gimo:lo: gisdo: dowab kalu o:mo:wo: gio: ha:fo:wo: disa:laki, man nafaleyo: dimida:bi. Giliyo: wa:lo: a:ma:la:yo: mo:dia:no: a:la:asulaki, moleyo: madali dimia:bi. Giliyo: a:la:dimidalega, wa:l dia:no:wo: alan dowaki, gio: Gode Iwalulo: A:lab a:ma: so:wale doma:ib. Mo:wo: Gode eyo: mogago: kaluka:isale o:lia: emo:lo: mada o:m a:la:sa:ma:no:lo: mo:asulab kaluka:isale i o:mo:wo:lo:, Gode eyo: ha:fo:wo: disa:laki, man nafale dimida:sen. ³⁶ Dowa:lo: kaluka:isalemo:lo: nofola:sen aumbo:, giliyo:lo: kalu nolo: a:la:ka nofola:bi.

Kalu nowo: aloba:da:so:bo

Madi 7.1-5

³⁷ “Giyo: kalu nowo: aloba:da:so:bo. Giyo: a:la:bo: mo:dimidalikiyo:, Gode eyo: gelo: mo:aloba:ma:ib. Giyo: kalu nowo: aloba:dakiyo:, ‘Ge mogago: kalu’ a:la:bo: sa:la:so:bo. Giyo: a:la:bo: mo:dimidalikiyo:, Gode eyo: gemo:wo: a:la:bo: mo:dimidama:ib. Giyo: kalu noma:lo: mogago: dimido:wo: ga:lilema. Giyo: a:la:dimidalikiyo:, Gode eyo: mogago: gilo: dimido: a:no:lo: ga:lila:ma:ib. ³⁸ Gilo: kelego:wo: nolbo:wo:

dimia:bi. A:la:dimidalikiyo:, giyo:lo: dia:ib. Gode eyo: gilo: dia:nigab a:no: ko:lo: dimidaliakiyo:, kali disa:la:sa:ga: wa:litab amilo: o:go:sab o:leau ililibo: gemo: dimia:ib. Giyo: kalu nolbo:lo: dimiab o:leauka, Gode eyo: gimo:wo: wa:lo: a:la:ka dimia:ib.”

³⁹ Ya:suwa:yo: to nowo: imo: bale sa:lakiyo: a:la:sio:, “Siyo: ko:n kalu noma:yo: siyo: ko:n kalu nowo: o:li tililia: ha:na:iba? A, a:la:dimidalega, a:la:yo: gana a:na sulufo: tina:ib. ⁴⁰ Tili wida:sen kalu a:ma:yo: elo: widan kaluwo: mo:tininima:ib. Ko:sega iyo: wida:sa:ga: eletalikiyo:, widan kalu o:ngo: fa:la:doma:ib. ⁴¹ Go:no:n si amilo: i dafen alan da:lab a:no: mo:asulaki ta:fo:likiyo:, giyo: gao noma: si amilo: i mu da:lab a:no: waga kele asulaya? ⁴² Go:no:n si amilo: i banala: da:lab a:no: mada mo:ba:dakiyo:, gao nowo:mbo:wo: a:la:sa:laki, ‘Nao, gi si amilo: i mu da:lab ko ni dila:ma:nigo:l’ a:la:bo: waga sa:ma:no:wo:? Madali tolo: sa:lan kalu giyo:, tamin amio: i banala: go:no:n si amilo: da:lab ko:le dila:sa:ga:yo:, gaowa: si amilo: i mu dila:ma:no: a:no: o:li fanda ba:ba:ib.

I fo hedan

Madi 7.16-20, 12.33-35

⁴³ “I nafa a:namio:, fo mogago:wo: mo:helema:ib. A:la:ta:ga: i mogago: a:namio:, fo nafayo: mo:helema:ib. ⁴⁴ I fo hedab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, i we o:mo:lo:b a:la:bo: a:na asuluma:ib. Na:bo i amio: uka fowo: mo:tulan. A:la:ta:ga: bilisa: me amio: wain fo a:no: mo:tulan. ⁴⁵ Kalu nafa eyo:, asulo: nafa e amilo: dila:len a:no: kalaba handalowakiyo:, man nafale a:no: ko:lo: dimida:mela:ib. Kalu mogago: eyo:, asulo: mogago: e amilo: dila:len a:no: kalaba handalowakiyo:, man mogago: a:no: ko:lo: dimida:mela:ib. Asulo: usamilo: da:lab a:no:, mego:f amio: kalaba sahandaloma:ib.

A dian man a:la:

Madi 7.24-27

⁴⁶ “Giyo: nemo:wo: ‘Ni Misa: Alan’ a:la:sa:la:lab ko:sega, nilo: to saefa: a:no: mo:kudu ha:nab a:no:, mo:wo: ha:? ⁴⁷ Kalu abeyo: nelowa ya:ga:lo:, ni tolo: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:lo: kudu ha:nab a:ma: ene mano:, niyo: gimo:wo: walama:no:. ⁴⁸ Kalu a:no: alo: dian kaluwo: o:ngo: dowo:. Eyo: a diakiyo:, heno: tambo dali alifela:sa:ga:, aiko: halaido:wo: a:na gego: ko:lo: fufa alano: ya:sa:ga:, aya ba:labikiyo: mo:ida:lo:. Mo:wo: a a:no: mada halaido: di. ⁴⁹ Ko:sega kalu abeyo: ni towo: da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab a:no:, kaluwa: a diakilo:, heno: abol daida:sa:ga:, aiko:wo: taiyo: gego:wo: o:ngo: dowo:. A a:namio: ho:n o:lia: fufa o:lia:yo: ya:ga:

ba:labikiyo:, a a:no: dugu alilaki, tambo bidi ane.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

7

*Loma: ame kalu nowo: tilidabuwo: alan dowo:
Madi 8.5-13, Yo:n 4.43-54*

¹ Ya:su eyo: kaluka:isalemo:wo: to a:no: wida:la:ga: ele-takiyo:, e Kabaniom amisa:n a:na a:ma:la: ane. ² Loma: ame kalu nowo:, da:la:di kalu modo:lo: bo:fo:lowa:sen a:no: a:na sen. Enen nanogdo: dian kalu nowo: e mada mo:ta:fa:no: asula:sen ko:sega, nanogdo: dian kalu a:no: walaf dowaki soma:no:wo: ko:na:ma dowo:. ³ Ame kalu eyo: Ya:suwa:lo: dimida:labo: da:da:ga:yo:, eyo: Yu misa: kalu nolo: Ya:sulo:wa iliga:fo:. Ya:su e elo:wa ya:sa:ga: ene nanogdo: dian kalu a:no: falele alifoma:ki, kalu i a:no: sa:ma:ni hamana:ki iliga:fo:. ⁴⁻⁵ I a:no: Ya:sulo:wa fa:la:dowakiyo:, Ya:suwo: mena:ki susiakiyo:, towo: a:la:sio:, “Ame kalu we mada nafa ko:lo:, giyo: e ko:lo: asuwa:fa:no:wo: mada o:li. Eyo: Yu kaluka:isale nio: mada alan asulakiyo:, nili tolo: wida:sen ayo: e di alifa:. E kalu nafa ko:lo:, giyo: e asuwa:fa: mena:ki asulo:l.” ⁶ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su e i o:lia: ane. Ya:suwo: ayamio: ko:na:ma fa:la:doma:ni ha:nab amio:, amelo: bo:fo:lowan kalu a:ma:yo: ene mili kalu nolo: Ya:sumo:wo: towo: sama:ki iliga:fo:. Iliyo: Ya:suwo: galili-akiyo:, ame kaluwa: to saga:fo:wo: we, “Alan, ne wilo:ma kalu ko:lo:, ge ni a usa mia:no:wo: mo:ililo:. ⁷ A:la:ta:ga:, neko: gelo:wa mia:no:wo:lo: mo:lilo:. Ko:sega ge konaka iliki, giyo: to ko: sa:lalega, ni nanogdo: dian kalu a:no: o:li falele alifa:ib. ⁸ Ne a:la:asulo: mo:wo: no:no:n ne, misa: kalu noma: bo:fo:labikiyo:, niyo:lo: ame kalu nolo: bo:fo:lo:l. Niyo: ‘Hamana’ a:lab amio:, iyo: ha:na:sen, a:la:ta:ga: ‘Mena’ a:lab amio:, iyo: ya:sen. Ni nanogdo: dian kalumo:wo: ‘Dimidama’ a:la:sa:lab amio:, iliyo: dimida:sen.”

⁹ Ya:su eyo: to a:no: da:da:sa:ga: modakiyo:, e nodola:sa:ga:, kaluka:isale modo: elo: kudu ya:len imo:wo: towo: a:la:sio:, “Kalu wema: tilidabuwo: hendele alan dowo: ko:lo:, Isolael hen tambo us wenamio: ne kaluka:isaleya: tilidabu we o:ngo:wo: mo:ba:ba:” Ya:suwa:yo: a:la:sio:. ¹⁰ Ya:sulo: amilo: iliga:fo: kalu i a:no: a:ma:la: aya ha:na:sa:ga: fa:la:dowaki ba:ba: amio:, nanogdo: dian kalu a:no: falelo:wa ba:ba:.

Ya:su eyo: ga sa:ba:lo:wa: inso:wo: dasi alifa:

¹¹ A:ma: fa:s amio:, Ya:suwo: Nain amisa:n a:na ha:nabiki, enedo: tili wida:sen kalu o:lia:, kaluka:isale modo: nolo: e o:lia: ane. ¹² Iyo: ha:na:sa:ga:, amisa:n toga:meya ko:na:ma fa:la:dowakiyo:, iyo: ba:ba: amio: amisa:n kaluwo: kalu

sowo: nowo: i kalulia:ga: handalowabi ba:ba:. Kalu sowo: a:ma: anowo: sa:ba:lo: ko:lo:, eyo: kalu so:wa nowo: mada aundo:ma. A:la:go:ko:lo: amisa:n kaluka:isale modo:wo: e o:lia: ha:na:len. ¹³ Kalu Alan eyo: ga a:no: ba:da:sa:ga:, alan nofolakiyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ya:la:so:bo!” ¹⁴ E ha:na:sa:ga: dagiyo: i kolo:wa golabikiyo:, iyo: a:naka kagayabiki, eyo: a:la:sio:, “So:wa, ge dasima!” ¹⁵ A:la:sa:labiki kalu sowo: a:no: a:ma:la: dasi asita:ga: mo:mo:da tolabikiyo:, Ya:su eyo: anomo:wo: a:la:sio:, “Gi so:wayo: we.” ¹⁶ Kaluka:isale iyo: iligaki tagio: alan dowo: ko:lo:, Godeyo: wabudaki a:la:sio:, “Dinali sa:lan kalu halaido: nowo: nilo: wenamio: fa:la:dowab. Godeyo: kaluka:isale enedo:wo: asuwa:fa:ni mio:.” ¹⁷ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: sa:la:i aneyo:, Yudia hen a:na a:la:ta:ga: amisa:n ko:na:lo: kandayo: a:no: tambo da:da:i ane.

Yo:n ho:n amilo: to:lolan eyo: Ya:sumo:wo: towo: saga:fo: Madi 11.2-19

¹⁸⁻¹⁹ Yo:n elo: tili wida:sen kalu iliyo:, Ya:suwa:lo: dimido: a:no: tambo emo: malolo: meabiki, Yo:n eyo: kalu a:la: nowo: da:fea:sa:ga:, Ya:sumo:wo: dabu bo:ba:ki iliga:takiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: da:feyo: kalu nimo:lo: iliga:fa:no: sio:wo: geya:le? Mo: niliyo: kalu nowo: o:yasilima:no:wa:le?” a:la:sama:ki iliga:fo:. ²⁰ A:la:yo: Ya:sulo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sio:, “Yo:n ho:n amilo: to:lolan a:ma:yo: na:no: gelo:wa iliga:takiyo:, gemo:wo: a:la:dabu ba:da:bika: a:la:sio:, ‘Godeya:lo: da:feyo: kalu nimo:lo: iliga:fa:no: sio:wo: geya:le? Mo: niliyo: kalu nowo: o:yasilima:no:wa:le?’” a:la:dabu ba:ba:.

²¹ Ho:len a:namio: Ya:suwa:yo: walaf ko:li ko:lilo:lo: dowo: a:no: falele alifelaki a:la:ta:ga: mama mogago:lo: dowo: a:no: o:luga:fela:b. A:la:ta:ga: sio: ko:n dowo: a:no:lo: fage alifela:b a:lo:. ²² A:la:fo:ko:lo: eyo: Yo:na:lo: tolo: saga:fo: kalu o:mo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ga:go: a:ma:la: ha:na:ga:yo:, gaindo: ba:dab o:lia: da:dab a:no:lia:yo: Yo:nbo:wo: a:la:malolo: mea:bi. Siyo: ko:n kalu iyo: o:li a:ba:daki, gibo: ko:go:neli iyo: o:li ha:na:lab. Aintalo: dowo: i a:no: imulu alitaki, ka:la:no: ko:lo: i a:no: o:li da:da:lab. Sowu: kaluka:isale nolo:lo: a:ma:la: dasi alifela:b. A:la:ta:ga: wa:feyo: kaluka:isaleyo: Godeya: to nafa wida:lab a:no: da:da:lab. ²³ Kalu abeyo: nilo: dimidab we ba:da:ga:yo:, ene tilidabuwo: mo:ta:fo: ha:nalega, Gode eyo: e sagale alifa:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

²⁴ Yo:na: tolo: sa:ma: mio: kalu a:no: ha:na:ga: dowabiki, Ya:su eyo: Yo:na:lo: dimida:sen a:no: ko:lo: kaluka:isale kegeo: o:mo: widaki a:la:sio:, “Gio: kalaleli hen a:namio: o:b ba:ba:ni

aneyo:? Gio: fa:fa:sa:lo: i ida:la:lab a:no: ko:lo: ba:ba:ni
 aneyo:? ²⁵ O:ngo:ma ko:lo:, gio: a:namio: o:b ba:ba:ni aneyo:?
 Kalu nowo: so:g nafalelo: kafa:labiki ba:ba:ni aneyo:? A!
 So:g nafalelo: ko:lo: o:lia: kelego: nafa modo:lo: da:lab a:no:lo:
 misa: kaluwa: aya sena ba:dan. ²⁶ A:la:gan ko:lo:, gio: kalaleli
 hen a:namio: o:b ba:ba:ni aneyo:? Gio: dinali sa:lan kalu a:no:
 ba:ba:ni ane. A:no: hendele, a:la:ta:ga: dinali sa:lan kalu gilo:
 ba:ba: a:ma:yo:, dinali sa:lan kalu nolo: e tininila: ko:lo:lab.
²⁷ Godeya:lo: to sa:sa:lo: a:namio:, kalu we ko:lo: da:feakiyo:
 a:la:sa:sa:lo:,

“Ge semo:fa:la:dowo: amio:,
 tolo: sa:ma:no: kalu nowo: tamina iliga:takiyo:,
 gelo: mia:no: tog a:no: e fadama:ib.’

²⁸ Ne hendele so:lo:l. Henfelo: kaluka:isaleyoy: tambo Yo:n
 e tinio: ko:lo:lab. Ko:sega Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen us
 a:namio:, tilidabu kalu wilo:ma o:ngo: a:lab a:ma:yo: Yo:n e
 tininima:ib.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

²⁹ Kaluka:isale modo: nolo: a:la:ta:ga:, takis molelo: dia:sen
 kalu iyo: Yo:nbo: ho:na to:loma:ki ane ko:lo:, Ya:suwa:lo: to
 widab a:no: da:da:likiyo:, iliyo: Godeya: man a:no: hendele
 a:la:sio:. ³⁰ Ko:sega Fa:lisi kalu o:lia: elelo: asulo: kalu
 o:lia:yo: ho:na to:loma:kiyo:, Yo:ndo: amio: mo:ane ko:lo:, iyo:
 Godeya:lo: i asulakilo: dimadali a:no: gola ba:daki, mo:kudu
 ane.

³¹ Ya:su eyo: a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Kaluka:isale o:gdo:
 sab wema: man a:no: fanda widakiyo:, niyo: waga bale
 sa:ma:no:wa:le? ³² So:wagalin iyo: amisa:n baya siliki,
 egelebo: a:la:nenelo:.

“Niliyo: ga tililiakiyo: ulunayo: folo:,
 ko:sega gio: sagalakiyo: mo:ya:bale.

Niliyo: nofolo: gisalo:wo: mo:lo:,
 ko:sega gio: mo:ya:lale.’

Kaluka:isale henfelo: wilo: o:gdo: sab we so:wagalin ililo:
 a:la:do: nenelo: o:leo:ngo: dowo:. ³³ Mo:wo: Yo:n ho:n amilo:
 to:lolan e ya:ga:yo:, wain ho:n o:lia: ma:n ma:no: o:lia:yo:
 ka:laki mo:na:sen. Man a:no: e kudu ha:nabikiyo:, giliyo: e
 gola ba:da sa:laki, ‘E mama mogago: dowab’ a:la:sa:la:lab.

³⁴ A:la:ta:ga: Kalule Dowo: ne gilo:wa ya:ga:yo:, ma:n o:lia:
 ho:n o:lia:yo: no:likiyo:, giliyo: ne gola ba:da sa:lakiyo:, ‘Kalu
 we ma:no: besagali naki a:la:ta:ga:, aluna: ho:no: na:sa:ga:
 no:nolab. E takis molelo: dia:sen kalu o:lia: mogago:lo:
 dimida:sen kalu o:lia:yo: mili dowab’ a:la:sa:la:lab. ³⁵ Ko:sega
 kaluka:isale Godeya:lo: asulab aundo: kudu ha:na:lab i

a:ma:yo: Godeya: mano: hendele digalo:, a:la:widakigab.”
Ya:su eyo: imo:wo: a:la:wido:.

Ya:suwa: gibo: mogago:lo: dimida:sen gaya: heyo:

³⁶ Ho:len no amio:, Fa:lisi kalu noma:yo: Ya:suwo: ene aya ma:no: ma:niki mena a:la:sa:labiki, Ya:suwo: a usa tina:sa:ga: hena sen. ³⁷ Amisa:n a:namio:, ga nowo: mogago:lo: dimida:lowano: elen ko:lo:, Ya:suwo: Fa:lisi kaluwa: aya sab a:la:da:da:ga:yo:, e wa ho:n mundo: nafayo:, u ho:lo: go:fo: amilo: wasu a:no: dia:sa:ga:, Ya:sulo:wa ha:na:sa:ga: fa:la:dowo:. ³⁸ Ga a:no: Ya:suwa: fa:sa kagafo:liki ya:la:likiyo:, Ya:suwa: gib a:no: si ho:na: badala:labiki, ene misa: fo:n a:ma: Ya:suwa: gibo: a:na hala:len. Eyo: gib a:no: mimila:liki, wa ho:n a:no: a:na tula:i ane. ³⁹ Fa:lisi kalu Ya:sulo: tililia:mio: a:ma:yo: enena:ma:la:yo: a:la:asulo:. “Kalu we dinali sa:lan kalu hendele kibo:bowo:, eyo: ga we o:ngo:ma: golabo:lo:b a:la:bo: o:li fanda asulumabe. Eyo: aloba:dakiyo:, ga we mogago:lo: dimida:sen a:la:bo: o:li asulumabe.” ⁴⁰ Fa:lisi kalu eyo: a:la:asulabiki, Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Saimon, niyo: gemo:wo: to sa:ma:no: nowo: da:lab.” A:la:sa:labiki, “Widan kalu, nemo:wo: sama.”

⁴¹ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Kalu a:la:ma:yo: kalu no amio: moleyo: di ko:lo: mewa:lo: da:lab. Noma:yo: mewa:lo: silba moleyo: fudo: bila:fo: di*, a:la:ta:ga: noma:yo: silba moleyo: do:la:fo: bila:fo: di.† ⁴² Kalu a:la:ma:yo: mole wa:l a:ma:la: dimia:no:wo: aundo:ma dowabiki, molelo: biso: a:ma: sa:laki, ‘Ga:go: molelo:malo:biki, niyo: ga:lilo:l ko:lo: ga:go: sagala:li ha:na:bi.’ A:la:sa:lab ko:lo: kalu o:mo:wo: abe mada alan asulaba?” ⁴³ Ya:su eyo: a:la:dabu ba:dabiki, Saimon eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu moleyo: alando: di ko:lo: ta:tab e mada alan asuluma:ib, niyo: a:la:asulo:l.” A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ge hendele sa:lab.” ⁴⁴ A:la:sa:laki, Ya:su e galo: doba:da: nodolakiyo:, Saimonbo:wo: a:la:sio:, “Ga we ba:daya? Ne gi aya mio: amio:, giyo: ho:no: ni gib to:go:dema:kiyo: mo:wasumeale. Ko:sega ga wema:yo: si ho:n enedo:ma: ni gibo: to:go:daki, misa: fo:n enedo:ma: halifa:. ⁴⁵ Ne gi aya fa:la:dowab amio:, giyo: ne mo:mimilale ko:sega, ne ho:gi fa:la:dowab amio: ga wema:yo: gib nilo: we mimila:fo: ko: a:lab. ⁴⁶ Giyo: o:lif wel ho:n a:no: ni misa: amio: mo:tulu alitale. Ko:sega ga wema:yo: wa ho:n mundo: nafa a:no: ni giba tulo:. ⁴⁷ A:la:fo:ko:lo: niyo: gemo:wo: a:la:so:lo:l. Ga wema:lo: mogago: modo: dimida:len a:no: niyo: halaki ga:lila: ko:lo:, eyo: ne mada alan asulakigab.

7:37: Madi 26.7, Mak 14.3, Yo:n 12.3 * **7:41:** Iliyo: dona a:la: a:nami nanogo: diab amilo:, mole kililiano: o:m. † **7:41:** Iliyo: so:agelo: do:la:fo: a:nami nanogo: diab amilo:, mole kililiano: o:m.

Ko:sega kalu abeyo: mogago: ha:lulo: dimido: a:no: halaki ga:lilalikiyo:, eyo: ne ba ha:lu asuluma:ib.” ⁴⁸ A:la:sa:la:sa:ga:, Ya:su eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Mogago: gilo: dimido:wo: tambo halaki ga:lilo:l ko:m.” ⁴⁹ A:la:sa:labiki, kaluka:isale nol ma:ndo: na:likilo: sen a:ma:yo: egele nenelaki a:la:sio:, “Mogago: dimido: a:no: halaki ga:lilo:ka:, a:la:do: sa:lab a:no:, kalu we o:ba:le?” ⁵⁰ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: gamo:wo: a:la:sio:, “Go:no:n tilidabu koma: ge a:ma:la: gasiliab ko:lo: ge ha:sa dowa:i ha:na:bi.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

8

Ka:isale nolo: Ya:su kudu ane

¹ Tif amio: Ya:su e amisa:n nowa nowa a:la:sia:likiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:nigab to nafa a:no: ko:lo: wida:li sia:len. Enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no: e o:lia: sia:len. ² A:la:ta:ga: ga nolo:lo:, nolo: mama mogago:lo: dowo: o:luso:no: a:no:lo:, nolo: walafdo: delen falelo: a:no:lo: iyo: tambo egele sia:len. Ga nowo: wiyo: Malia, e Magdala amisa:n ga ko:lo:, mama mogago: dom a:la:fo:lo: o:luso:no:wo: o:m. ³ Ga nowo: Yoana. Ene ino: Kusa, Ha:loda: ene alo: bo:fo:lowan kaluwo: e. Ga nowo:, Susana, a:la:ta:ga: ka:isale nolo:lo: egele sia:len. Ka:isale i a:ma:yo: mole o:lia: kelego: inido: delen a:no:lia:yo: kegea:sa:ga:, egeledo: sia:len a:no: ko:lo: asuwa:ta:len.

Fo fifo:wa bale sio:

Madi 13.1-9, Mak 4.1-9

⁴ Kaluka:isale amisa:n ko:li ko:lilo: amilo: ya:sio: a:no: modo: kegea:sa:ga: dowabiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:na bale sio:. ⁵ “Elo: gelan kalu nowo: ha:nakiyo:, fowo: egelo:wa fifa:li ane. Eyo: fowo: egelo:wa fifa:li ha:nab amio:, fo nolo: tog wa:la:la:sena ti ali. Fo a:no: kaluwa: wa:la: basiab amio:, o:ba:yo: ya:sia:sa:ga:, fo a:no: mo:no:. ⁶ Fo nolo: ulo: elena ti ali ko:lo:, musug a:no: fa:la:dowab amio:, ho:no: aundo:ma dowabiki, onaliaki sowo:. ⁷ Fo nolo: kisdoo: a:lab a:na ti alilab amio: kis o:lia: fa:la:ne ko:lo:, e fa:la:ne a:no: ha:gulu dowo:. ⁸ Fo nolo: hen nafa solo:wa ti ali ko:lo:, musugo: nafa fa:la:nda:sa:ga:, fowo: nafale mada hedakiyo:, fudo: otalen o:leo:ngo: hedo:.” Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletakiyo:, eyo: towo: halale sa:laki, “Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga:, fanda asula:bi.”

⁹ Ya:su eyo: to a:no: a:la:sio: ko:lo: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: bale sio: a:ma: ha:go: fanda sama:ki, emo:wo: dabu ba:ba:. ¹⁰ Dabu ba:dabiki Ya:su eyo: a:ma:la:yo: imo:wo:

a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: to wo:no:le delen a:no: o:go: gio: o:li asuluma:ki fogo: dimi ko:lo:lab. Ko:sega Godeya:lo: dinali sio: to sa:sa:lo: a:no: ililima:kiyo:, niyo: kalu nolbo:wo: mobale sio:. Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo:,

“Iliyo: ba:ba:ib ko:sega,
hendeyo: mo:ba:ba:ib.

Iliyo: to sio:wo: da:ba:ib ko:sega,
ha:go: mo:fanda asuluma:ib.’

¹¹ “Bale sio: a:ma: ha:go: we. Fo fifo: a:no:, Godeya: towo: o:m. ¹² Kaluka:isale nolo:, fo ko:lo: tog wa:la:la:sen amilo: ti ali o:ngo: dowab. Kaluka:isale i a:no: Godeya: towo: da:da:labiki, Sa:da:na: e ya:sa:ga:, ili asulo: amilo: to dabu a:no: e dila:lab. A:la:gab amio:, iyo: mo:tilida:daliki, a:ma:la:yo: mo:gasilia:ib. ¹³ Kaluka:isale nolo: fo ko:lo: ulo: elen wa:l amilo: ti ali o:ngo: dowab. Kaluka:isale a:no: Godeya: to nafa a:no: iligi da:da:sa:ga:, sagala:li di. Ko:sega ili asulo: us amio: towo: mo:tefele ane ko:lo:, ili tilidabuwo: ho:len abolda:su dowo:. Da:fe ba:ba:yo: fa:la:dowalikiyo:, iyo: bo:e sulufo: tina:lab. ¹⁴ Kaluka:isale nolo: fo kido: a:lab a:na ti ali o:ngo: dowo:. Kaluka:isale a:no: Godeya: towo: dabu ko:sega, henfelo: wilo: dimidama:no: keke asulo: o:lia:, mole alan dia:no: asulo: o:lia:, sagalema:no: man o:lia:ma:yo: ili tilidabuwo: go:lulaki, iyo: mo:halale anama:ib. ¹⁵ Ko:sega kaluka:isale nolo: fo hen nafa solo:wa ti ali o:ngo: dowo:. Kaluka:isale ili mano: nafale dowaki, Godeya: towo: da:da:sa:ga:yo:, dinafa tilidabu ko:lo:, iyo: halale kagayaki, fowo: nafale hedo:.” Ya:suwa:yo: a:la:sio:.

Nafayo: kalaba do:lia: difa:

Mak 4.21-25

¹⁶ Ya:su eyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalu noma:yo: nafayo: do:lia:ga:yo:, fafowo: wa:l amio: mo:go:lu alitan. A:la:ta:ga: wo:no:lebo: mo:dia:tan. A:la:bo: mo:gan ko:lo: kalu eyo: nafayo: do:lia:sa:ga:yo:, kalu a usamilo: yab i a:no: ho:lenu: bo:ba:ki, kalaba iwalu dia:ta:sen. ¹⁷ A:la:gab amio:, kelego: wo:no:lelo: delen a:no:, tif amio: tambo kalaba fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: kelego: wo:no:lelo: difa: a:no: tambo kalaba fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isaleyo: tambo fanda asuluma:ib. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ni towo: da:da:likiyo:, dinafa dabuma. Kalu abeyo: asulo:wo: heb dowalega, Gode eyo: emo:wo: asulo: nolo: a:dimia:ib. Ko:sega kalu abeyo: asulo:wo: aundo:ma da:lab a:no:, asulo: ha:lu e amilo: delen a:no:, tambo a:ma:la: dila:ma:ib.”

*Ya:suwa: ene ano o:lia: ao o:lia: mio:
Madi 12.46-50, Mak 3.31-35*

¹⁹ O:g a:namio: Ya:suwa: ano o:lia: ao i o:lia:yo: e ba:ba:ni mio: ko:sega, kaluka:isaleyo: modo: Ya:sulo:wa banagalifa: ko:lo:, iyo: ma:uwa: amio: mo:tiane. ²⁰ A:la:go:ko:lo: kalu noma:yo: Ya:sumo: sa:laki, “Go: o:lia: gao nol o:lia:yo: ge ba:ba:no: asulaki, iyo: ha:la:ya yasisab.” ²¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo: Godeya: towo: da:da:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab i a:no:, ni no:leyo:, ni naoleyo: o:m.”

Ya:suwo: fufalo: biso:

Madi 8.23-27, Mak 4.35-41

²² Ho:len no amio: Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Nio: ho:n golo: we nodo honona ha:na:n.” A:la:sa:labiki iyo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga: a:na ane. ²³ Iyo: ho:n golo: usa ha:na:labikiyo:, Ya:su e alifo:len. Wigibo a:naka fufa alano: ya:sa:ga:, ho:n ko:su a:na ba:labikiyo:, ho:no: do:lilia:ga: tinaki, ho:n ko:suwo: ko:na:ma kandama:no: dowo:. ²⁴ A:la:gabiki tili wida:sen kalu iyo: Ya:sulo:wa ha:na:sa:ga:, e digida:yakiyo: a:la:sio:, “Kalu Alan, Kalu Alan, nio: mada kanda soma:nigab.” A:la:sa:labiki Ya:su e dasilia:ga:, fufa o:lia: ho:n ma:feya:len o:lia:mo:wo: bulufoma:ki, towo: halaido: sio:. A:la:sa:labikiyo: fufa ya:len o:lia: ho:n gon halaido: fa:la:da:len a:no:lo: a:naka bulufo: ²⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Tilidabu gililo:wo: ha:?” Iyo: tagilaki, molo asulo: ko:lo:, egelebo: a:la:nenelo:, “Kalu we o:bo:ngo:wa:le? Eyo: halaido: sa:labikiyo:, fufa o:lia: ho:n o:lia:yo: elo: sa:lab ko: da:da:sa:ga: kudu ane.”

Ya:suwa:yo: mama mogago:wo: o:luga:felo:

Madi 8.28-34, Mak 5.1-20

²⁶ Iyo: Ga:lili hen a:no: ta:ta:ga: ho:n ko:suwa ha:nakiyo:, Gelasa kalulo: sa:sen hen a:namida: ha:na:ni ane. ²⁷ A:na fa:la:dota:ga:yo:, Ya:su e ho:n ko:suwa handalota:ga: ka:gayabikiyo:, amisa:n kalu nowo:, mama mogago:lo: dowo: a:no: Ya:sulo:wa mio:. Kalu a:no: ayamio: mo:silikiyo:, e helebeso:go: mo:ka:laki, kalu daido:lo: hen a:na dowo:sen. ²⁸⁻²⁹ Ho:lenu: tambo mama mogago: a:no: kalu a:namio: ililitab amio:, ili bo:fo:lowa:sen. Amisa:n kalu iliyo: kalu we sa:niya: melea:taki bo:fo:len ko:sega, eyo: sa:ni a:no: gegedela:sa:ga:, mama mogago: a:ma: tililia: ha:nakiyo:, kalulo:ma hena ane. Kalu a:no: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:yo:, Ya:su eyo: mama mogago: o:mo:wo: ha:la:ya handaloma a:la:liki sio:. A:la:sa:labiki, kalu a:no: Ya:suwo: ba:da:sa:ga:yo:, e gib aniba gulalu misa:fu alilaki, halaido: gana giliyo:, “Ya:su,

Gode Iwalulo: a:lab a:ma: So:wa giyo: nemo:wo: waga dimidama:ni gaya? Ne hida:yo:wo: dimiakiyo: mogaila:so:bo.”³⁰ A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge wiyo: o:ba?” A:la:sa:labiki, “Ne wiyo: Modo:” a:la:sio:. Mo:wo: mama mogago: modo:wo: eya tiane. ³¹ Iyo: hen alu dondo:ma a:namio: mo:iliga:foma:ki, Ya:sumo: susio:.

³² Misio: anib a:namio:, kabo fofow:wo: modo: ko:lo: ma:no: na:li sen. A:la:ta:ga: mama mogago:wa:yo: Ya:sumo:wo: ha:nolo sa:laki, “Nio: kabowa doma: ha:na:no:wo: o:liyo:?” A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: “O:lika:” ³³ A:la:gabiki mama mogago: iliyo: kalu a:no: ta:ta:sa:ga:yo:, kabowa tiane ko:lo:, kabo a:no: tambo do:mo: gede to:lolo: a:na nai dalale ha:na:sa:ga:, ho:n go:lo: a:na tinabiki kanda sowo:.

³⁴ Kabolo: bo:fo:len kalu iyo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: nai ha:na:ga:, amisa:n kaluka:isale o:lia: hena usamilo: sen i o:mo:wo:lo: dimido: a:no: malola:i ane. ³⁵ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: dimidab a:no: iyo:lo: ba:ba:no: a:la:ta:ga: ane. Iyo: Ya:sulo:wa fa:la:dowakiyo:, kalu mama mogago: modo:lo: dowa:sen a:no: o:li dowo: ko:lo:, Ya:suwa: gib aniba sena ba:ba:. Kalu a:no: asulo: elo:wo: nafale dowakiyo:, e helebeso:g ka:la:liki elena ba:da:sa:ga:, i a:no: tagio: dowo:. ³⁶ Kaluka:isale dimido: welo: ba:ba: iliyo:, kalu we waga falele alifa:ya:le a:la:liki kaluka:isale nolbo:wo: malolo: me. ³⁷ Gelasa kaluka:isale iyo: tagi alan dowabiki, Ya:suwo: ili heno: ta:ta:sa:ga: hamana:ki, towo: halaido: sio:. A:la:go:ko:lo: Ya:su o:lia: ene tiliwida:sen kalu o:lia:yo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, iyo: ta:fo:gane. ³⁸ Iyo: semo: ane amio: kalu mama mogago:lo: dowo: ko:lo: ga:li dowo: a:no:, Ya:sulo: ha:naba ha:na:no: a:la:ta:ga: susio:. Ko:sega Ya:su eyo: e iliga:fa:nikiyo: a:la:sio:, ³⁹ “Ge a:ma:la: go:no:n aya ha:na:ga:, Godeya:lo: gemo:lo: dimido: a:no: malolo: mea:bi.” A:la:fo:ko:lo: kalu e ha:na:sa:ga:yo:, Ya:suwa:lo: e amilo: dimido: a:no: amisa:n a:na malolo:.

Walaf ga o:lia: ka:isale so:wa sowo: o:lia: falelo:

Madi 9.18-26, Mak 5.21-43

⁴⁰ Kaluka:isale modo: a:no: Ya:su e Ga:lili a:ma:la:lo: mia:nigab a:no: yasila:len ko:lo:, e fa:la:dowabikiyo:, iliyo: e sagala:liki ba:ba:. ⁴¹ Tolo: wida:sen alo: bo:fo:lowan kalu nowo:, Yailes elo: a:namio: elen. E Ya:suwo: galilia:sa:ga:, Ya:suwa: gido:fo:lo:wa gumisi asifo:liki, Ya:suwo: e aya mena:ki susio:. ⁴² Mo:wo: ida: imilig a:no: donayo: kugula:fo: ko:lo:, e soma:no: ko:na:ma dowo:.

Ya:su e Yailes o:lia: ene aya ha:nabikiyo:, kaluka:isale modo:wo: e o:lia: ha:na:siakiyo:, Ya:su e anetandeyo:. ⁴³ Ga imili nowo: tin hoda:likilo: eleno:, dona kugula:fo: ko:lo:

gulula:fo:len. Ga a:ma:yo: ene moleyo: tambo mulumulo:lo: mean kalumo: kililia:liki wala: ko:sega, walaf elo: a:no: mo:falele alifa:no: dowo: ko:lo: elen. ⁴⁴ Ga a:no: Ya:suwa: fa:sa ya:ga: yakiyo:, e so:g sa:ga:lo: migif a:na golabikiyo:, tin hoda:len a:no: a:na bulufo:. ⁴⁵ Wigibo a:naka Ya:su eyo: a:la:dabu ba:ba, “Ne abe golaba?” Kaluka:isale iyo: tambo sa:laki “Nilo: mo:go:” a:la:sa:la:i ha:nabiki, Bida eyo: a:la:sio:, “Kalu Alan, kaluka:isaleyo: modo: ya:siakiyo:, geya anitandeab.” ⁴⁶ Ko:sega Ya:su eyo: a:la:sio:, “Noma:yo: ne amio: go:lo:ka:. Halaido: ne amilo: elen a:no: ha:la:ya handalowo: a:la:asulo:l.” ⁴⁷ Ga wema:yo: e wo:no:lebo: mo:doma:nigabo:lo:b a:la:asulaki, e bibisoda:liki, Ya:suwa: gibdo: a:na gumisi ali. Kaluka:isale kegeo: ili si wa:l amio:, elo: Ya:su ko:lo: golo: mo:wo: widakiyo:, “ne wigibole ka falele alitaka:” a:la:liki imo: wido:. ⁴⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Na:la:, ge go:no:n tilidabu koma:yo:, ge falele alitab ko:lo: ha:sa dowaki hamana.”

⁴⁹ Ya:suwo: towo: ga o:mo:wo: o:sa:la:labikiyo:, kalu nowo:, tolo: wida:sen alo: bo:fo:lowan kalu Yailesa: aya a:la:ta:ga: sa:ma:ni yakiyo:, Yailes emo:wo: a:la:sio:, “Ga:la:yo: sowo: ko:m. Gilo: widan kalu we tililia: ha:na:no:wo:, mo:wo: aundo:malo:ka:.” ⁵⁰ Ya:su eyo: to a:no: da:dakiyo:, Yailesbo:wo: a:la:sio:, “Ge tagila:so:bo! Ge neko: tilida:da:bi. A:la:galega, ga:la: a:no: falele alifa:ib.” ⁵¹⁻⁵³ A:la:sa:la:sa:ga:yo: iyo: ha:na:ga:, Yailesa: aya fa:la:dowakiyo:, kaluka:isale kegeo: a:no: ya:foda:li a:labiki, Ya:suwa:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: ya:la:so:bo! E sowo:lema. E ba mida:iyo: alifo:lab” Kaluka:isale ili asulakiyo: so:wa a:no: hendele sowo: ko:m a:laki, Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: e o:go:. Ya:su eyo: kaluka:isale nolo: a usamio: mo:timena:ki ka:la:sa:ga:, eyo:, Bidayo:, Yo:no:, Ya:ma:so:, a:la:ta:ga: iyalia: anolia: i a:no:ko: a usa tiane. ⁵⁴ Ko:sega Ya:suwa:yo: so:wa a:ma: dagiya ta:li dota:ga: sa:laki, “Ni so:wa, ge dasima.” ⁵⁵ A:la:sa:labiki so:wa a:ma: mamayo: a:ma:la: ya:ga: dowabikiyo:, wigibole a:naka e dasili. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: so:wa o:mo:wo: ma:n ma:no:wo: dimina:ki sio:. ⁵⁶ Iya o:lia: anolia:ma:yo: mada molo asulo: ko:sega, Ya:su eyo: a:la:mo:wo: fa:la:dowab we nolbo:wo: sa:la:so:boka: a:la:sio:.

9

*Ya:su eyo: tili wida:sen kalu kugula:fo:wo: iliga:fo:
Madi 10.5-15, Mak 6.7-13*

¹ Ho:len no amio:, Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo:wo: kegenelia:sa:ga:, iliyo: mama mogago:wo: tambo o:lusanaga:felema:ki, a:la:ta:ga: walaf ko:li ko:lilo:lo:

a:lab a:no:lo: falele alifelema:ki, halaido:wo: imo: dimi.
² Iliyo: kaluka:isalemo:wo: Godeya:lo: bo:fo:mela:nigab a:no: widaki, a:la:ta:ga: walaf ko:li ko:lilo: a:lab a:no: falele alifelema:ki iliga:fo:.
³ Ya:su eyo: iyo: iliga:takiyo: a:la:sio:, “Gio: ha:nakiyo:, kelego: nolo: dia:ha:na:so:bo. Ido:mo:, aso:, ma:no:wo:, moleyo:, a:la:ta:ga: helebeso:g sa:ga:lema:no: ko:li nowo: dia:ha:na:so:bo.
⁴ Gio: ha:na:sa:ga:, amisa:na fa:la:dowakiyo:, gio: a gelo: fa:la:dowab imilig a:naka sa:ga:, gio: amisa:n a:no: ta:ta:ga: ha:naki a:na eda:bi.
⁵ Ge amisa:na fa:la:dowo: amio:, kaluka:isale iliyo: gio: migi widalega, giliyo: amisa:n a:no: mogago: da:fe alitakiyo:, gili gido:fo: amilo: hena:mu bo:lo: a:no: a:naka fifila:sa:ga: ta:fo: ha:na:bi.”
⁶ A:la:wida:sa:ga:yo:, iyo: ha:na:siakiyo:, Godeya: to nafa a:no: amisa:n nowa wida:liki, nowa wida:liki a:la:i ha:nakiyo:, kaluka:isale walafdo: a:lab a:no: falele alifela:i ane.

⁷ A:la:fo:ko:lo: amisa:n a:namilo: dimida:i ane a:no:, Ga:lili misa: kalu Ha:lod e da:da:sa:ga:yo: kele asulo:. Mo:wo: kalu nolba: sa:lakiyo:, “Yo:n ho:n amilo: to:lolan kalu a:no: a:ma:la: dasi ko:lo:lab” a:la:sio:.
⁸ A:la:ta:ga: kaluka:isale nolba:yo: “Elaiya e a:ma:la: handalowaki dimidab.” A:la:ta:ga: nolba:yo: “Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu, mo:lulo: elen a:no: ko:lo: a:ma:la: dasilia:ga: mio:lo:b” a:la:sa:la:li ane.
⁹ Ko:sega Ha:lod eyo: a:la:sio:, “Niyo: Yo:n e ko:la:fo: gedela: ko:m ko:lo:, to nelo: da:dab we abe dimidaba?” Eyo: a:la:asulakiyo:, Ya:su e ba:ba:no: asulo:.

*Ya:su eyo: kaluwo: daosen bila:fo:mo: ma:no:wo: me
 Madi 14.13-21, Mak 6.30-44, Yo:n 6.1-13*

¹⁰ Iliga:felo: kaluwo: a:ma:la: kegeakiyo:, ililo: dimido: a:no: tambo Ya:sumo: malolo: me. A:la:ta:ga: Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu a:no: egelese doma:ki, iyo: tililia:ga: Be-saida a:na ane.
¹¹ Ko:sega kaluka:isale kegeo: a:no: Ya:sulo: ane a:no: da:da:sa:ga:yo:, iyo: e kudu ha:na:sio:. Elo:wa fa:la:dowabikiyo:, Ya:su eyo: imo:wo: sagalakiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:nigab to a:no: widaki, a:la:ta:ga: walafdo: a:lab kaluka:isale a:no:lo: falele alifelo:.

¹² Ga:lo dowabiki, enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no: elo:wa ya:sa:ga: a:la:sio:, “Nio: kalulo:ma hena so:bo:lo:biki, kaluka:isale kegeo: we ma:no: ma:no:wo: a:la:ta:ga: a alima:no:wo: kelema:ki, amisa:n anib amilo: kandayo: a:na iliga:felema.”
¹³ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ma:no: ilido: ma:no:wo:, gili dimina.” Iliyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Niliyo: falawa dowo:fa: bila:fo: a:la:ta:ga: ka: a:la: a:no:ko: da:lab. Kalu modo: kegeo: wema:lo: ma:no:wo: nili kililima:ki asulaya?”
¹⁴ Ilido: a:la:do: sio:wo: mo:wo:

we, kalule kegeo: a:no: daosen bila:fo: ko:lo: sen. Ko:sega Ya:su eyo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: kaluwo: aloba:daki a:namio:, do:la:fo: bila:fo: a:la:ta:li hamana.”¹⁵ A:la:sa:labiki iliyo: a:la:dimida:sa:ga:, kaluka:isaleyo: tambo hena sen.¹⁶ Ya:su eyo: falawa dowo:fa: bila:fo: o:lia: ka: a:la: o:lia:yo: dia:sa:ga:, akino: alolo bo:fo:liki, mada o:m a:la:dulugu sa:la:sa:ga:yo:, ma:no: a:no: aloba:da:sa:ga:, kaluka:isalemo: sagama:ki, enedo: tiliwida:sen kalumo: dimi.¹⁷ Kaluka:isale kegeo: a:no: ma:no:wo: tambo o:li na:sa:ga: ililitabiki, ma:no: heb ta:felab a:no: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: kegeo: amio: fafowo: kugula:fo: ko:lo: wa:litabi difa:.

Bida eyo: Ya:suwa: wiyo: kalaba sio:

Madi 16.13-19, Mak 8.27-30

¹⁸ Ho:len no amio: Ya:su e dulugu sa:la:labiyo:, enedo: tili wida:sen kalu a:no:ko: e o:lia: ka sen ko:lo:, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: ne kalu o:bka: a:la:sa:laba?”¹⁹ Iliyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Kalu nolba:yo: ge Yo:n ho:n amilo: to:lolano: ge a:la:sio:. Nolba:yo: ge Elaiya a:la:sio:. A:la:ta:ga: nolba:yo: ge Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu, mo:lulo: elen ko:lo: a:ma:la: dasilia:ga:lo: mio:wo: ge a:la:sio:.”²⁰ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ko:sega gi wema:yo: ne kalu o:b a:la:asulaya?” Ya:suwa: a:la:dabu ba:dabiki, Bida eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge Keliso, Godeya:lo: da:feyo: kalu.”²¹ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: to a:no: kaluka:isale nolbo:wo: mada sa:la:so:boka: a:la:liki hagugu sio:.

Ya:su eyo: e soma:no: a:la:dinali sio:

Madi 16.20-28, Mak 8.30-9.1

²² A:la:sa:la:sa:ga:yo: eyo: imo:wo: a:la:wido:, “Kalule Dowo: nemo:wo: hida:yo: alan dimia:ib. Godemo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia: Yu ko:go:do: kalu i o:lia:ma:yo: tambo gola ba:dakiyo:, ne sana soma:ib. A:la:ta:ga: ho:len otaleno: ta:ta:sa:ga:yo:, ne a:ma:la: dasima:no:.”

²³ A:la:sa:la:sa:ga: Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo: ne kudu mia:no: asulalega, eyo: enen asulano: ka ta:ta:sa:ga:, ho:lono: tambo ene i malano: dia:liki soma:no:wo: o:lika: a:laki, ne a:na kudu ya:bi.”²⁴ Mo:wo: kaluka:isale abeyo: ene mela:no:wo: halale ta:li dofo:lalega, ene mela:no:wo: sulu ha:na:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: ne kudu yakiyo:, ene mela:no:wo: walalega, e mela:no:leyo: dia:ib.²⁵ Gio: kelego: henfelo: wilo: da:lab a:no: ko:lo: tambo asula:sa:ga: kegenela:len

amio:, mela:no: gilo:wo: sulu ha:nalega, kelego: a:ma:yo: gio: waga asuwa:fa:iba? ²⁶ Kaluka:isale abeyo: ni wi sa:ma:no: o:lia: ni to walama:no: a:no:lia:yo: sendelowalega, tif amio: Kalule Dowo: ne yakiyo:, ni ho:len fo:fo:lesodo: o:lia:, Do Godeya: ene ho:len fo:fo:lesodo: o:lia:, ma:mula: malilo: a:ma: ene ho:len fo:fo:lesodo: o:lia: yakiyo:, niyo:lo: e wi sa:ma:no:wo: sendeloma:no:. ²⁷ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale gi usamio: nolo: o:semo:sowalikiyo:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no:wo: a:na ba:ba:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

Ya:suwa: do:mo:wo: ko:li fa:la:dowo:

Madi 17.1-13, Mak 9.2-13

²⁸ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, ho:len ola:fo:wo: ta:ta:ga:, eyo: Bida, Ya:ma:s, Yo:n a:no:ko: tililia:ga:, Godemo: to sa:ma:niki, iyo: hen misio:wa tililia:gane. ²⁹ Ya:su eyo: dulugu sa:la:lana, ene wo:lokano: ko:li fa:la:dowaki, a:la:ta:ga: ene helebeso:g ko:lo: a:no: ho:len halaido: fo:fo:lesodo: fa:la:dowakiyo:, wabeleg sililakilo: ho:len o:ngo: dowo:. ³⁰⁻³¹ A:la:ta:ga: Mo:sa:s dia: Elaiya o:lia:yo: wigibo a:na fa:la:dowabikiyo:, a:la: a:namio:lo: ho:len halaido: a:no: fo:fo:lesodo:. A:la:yo: Ya:su o:lia: tolakiyo:, e sowa:sa:ga:lo: ha:na:no: a:no:, Ya:lusalem a:namilo: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: nenela:len. ³² A:no: fa:la:dowab amio:, Bida e o:lia:lo: mio: kalu a:no: alifo:len ko:lo:, dasila ba:ba: amio:, ho:len Ya:su amilo: fo:fo:lesodo: a:no:lia: kalu a:la: nowo: e aniba kagafo:lana ba:ba:. ³³ Kalu a:la: a:no: Ya:suwo: ta:ta:ga: ha:na:no: dowabikiyo:, Bida eyo: Ya:sumo: a:la:sio:, “Kalu Alan, o:go: nio: wilo: dowo:wo: o:li go: ko:lo:, a ha:lu otaleno: dia:niki. A nowo: gino:, nowo: Mo:sa:s eno:, nowo: Elaiya eno:.” Bida eyo: to we ko:lo: so:lo:l a:la:bo:, babale dowaki sio:.

³⁴ Bida e a:no: ko:lo: sa:la:len amio:, kolo: tinda:sa:ga:, iyo: go:lulabikiyo:, tagio: alan dowo:. ³⁵ To nowo: kola: us a:na a:la:ta:ga: sa:lakiyo:, “Kalu we ni so:wa, no:no:ndo: da:feyo:wo: we. To elo: sa:labo: da:da:bi.” ³⁶ To a:no: sa:la:sa:ga: eletabiyo:, iyo: Ya:su e ina:li elena ba:ba:. Ko:sega o:g ho:len a:namilo: ililo: ba:ba: a:no: kaluka:isale nolbo:wo: mada mo:malolo: me.

Ya:su eyo: so:wa mama mogago:lo: dowo: a:no: falele alifa:

Madi 17.14-21, Mak 9.2-13

³⁷ Kea:fo iyo: misio: a:na a:la:ta:ga: tindabikiyo:, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: Ya:suwo: galima:ni mio:. ³⁸ Kegeo: us a:namio: kalu noma:yo: Ya:sumo:wo: ho:le

susiaki a:la:sio:, “Widan kalu, niyo: kalu so:wayo: mada imilig we ko:lo:, giyo: nofolakiyo: o:li ba:ba:no:wo:? ³⁹ Mama mogago: nowo: so:wa wena ti ha:nab amio:, so:wa we wigibole a:naka ganagilia:sen. Mama mogago: eyo: e da:ba:nama:ki ta:tab amio:, mesuba:s o:lia: fa:la:dowa:sen. Mama mogago: eyo: emo:wo: nagalo:wo: dimia:liki, bo:ebo: mo:ta:fo: ha:na:sen. ⁴⁰ Niyo: gilo: tiliwida:sen kalumo:wo: mama mogago: a:no: o:lusanama:kiyo: susio: ko:sega, i o:lia:yo: mo:ililo:.” ⁴¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ha:iyo:, o:g ho:len wenamilo: kaluka:isale sab gili asulo:wo: babale dowaki, ne amilo: tilidabuwo: aundo:ma dowo: ko:lo:, Ne gi o:lia:lo: doma:no:wo: halaido:. Ne gio: asulo:wo: nodoma:kiyo: ho:len o:biba:s yasilima:no:wa:le? Gi so:wako: nelo:wa tililia: mena” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁴² So:wa a:no: Ya:sulo:wa yabikiyo:, mama mogago: a:ma:yo: e hena beseakiyo:, da:ba:nama:ki ta:fo:. Ko:sega Ya:su eyo: mama mogago:mo:wo: gadi sa:la:sa:ga:yo:, so:wa a:no: falele alitaki, a:ma:la: iyamo: dimi. ⁴³ A:la:dimidabikiyo: kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: Godeya: halaido: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: molo asulo:.

*Ya:su e soma:no:wo: wa:ka sio:
Madi 17.22-23, Mak 9.30-32*

Kaluka:isale kegeo: a:no: Godeya: ene halaido: a:no: ba:da:sa:ga: iligo:. Iyo: Ya:su elo: dimido: a:no: molo tandealabikiyo:, Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalu imo:wo: a:la:sio:, ⁴⁴ “To nilo: sa:ma:nigo:l we, dinafa da:da:ga:, tifa a: asula:bi. Kalule Dowo: Ne, kalu noma: teledowaki, gis kalumo: gasimea:ib.” ⁴⁵ Ya:suwa:yo: a:la:sio: ko:sega, iyo: to a:ma: ha:go: babale dowo:. To a:ma: ha:go: wo:no:le delen ko:lo: iyo: mo:fanda asulo:. A:la:ta:ga: iyo: tagilaki, Ya:sumo:wo: mo:dabu ba:ba:.

Ya:suwa:yo: kalu alano: o:bo:ngo:ma: doma:iba:le a:la:liki wido:

Madi 18.1-5, Mak 9.3-40

⁴⁶ Ya:suwa: enedo: tiliwida:sen kalu i a:no: inina:ma:la: usa alo: banatakiyo:, “ni wenamio: wabulun alandeyo: abe dia:nigaba:le” a:la:likiyo: egelebo: towa:yo: kego:. ⁴⁷⁻⁴⁸ Ko:sega Ya:su eyo: ililo: asulufo:lab a:no: ba:da:sa:ga:, so:wala:su nowo: tililia:ga:, e aniba kagafo:melea:ki ta:takiyo:, imo:wo: a:la:sio: “Kalu abeyo: ne wiya a:la:ta:ga:yo:, so:wala:suwo: sagala:liki tili dowalega, eyo: ne ko:lo: tili dowakigab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ne sagala:liki tili dowalega, eyo: nelo: iliga:fo: o:mo:wo:lo: sagalaki tili

dowaki auma:ib. Gi usamio:, kalu abeyo: e o:ngo:malo:ngo: a:laki ha:ga dowalega, hendele wa:la:b alano: e dowab.”

⁴⁹ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, Yo:n eyo: a:ma:la:bo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu, niliyo: kalu noma:yo: gi wiya a:la:ta:ga: mama mogago:wo: o:luga:felabi ba:da:ga:, nilo: gasalo: mo:dowa:sena: gab ko:lo:, niliyo: emo:wo: dimida:so:boka: a:la:liki ele alifa:.” ⁵⁰ A:la:sa:labiki Ya:suwa:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Elo: dimidab a:no: ka:la:so:bo. Mo:wo: kalu abeyo: gi o:lia:lo: gisdo: mo:dowab a:no:, gilino:le dowab.”

Samalia amisa:n noma:yo: Ya:suwo: mo:tili dowo:

⁵¹ Ya:suwo: Hebene a:ma:la: ha:na:no: ho:lenu: ko:na:ma dowabikiyo:, e mada Ya:lusalem ha:na:no: a:la: asululi. ⁵² Ya:su e Samalia hen amisa:n nowa alima:niki, eyo: amisa:n a:no: dimidalima:kiyo:, towo: saga:fo: ⁵³ Ko:sega iliyo: Ya:su e Ya:lusalem ha:nab a:la:asulaki, iliyo: e ili amisa:na mena:kiyo: mo:ho:leli. ⁵⁴ Tiliwida:sen kalu a:la:, Ya:mas o:lia: Yo:n o:lia:yo:, ililo: man dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, a:la:ma:yo: Ya:sumo:wo: dabu ba:ba:, “Kalu Alan, naino: de Hebene a:la:ta:ga:lo: tima:no: a:ma:yo: kaluka:isale we tambo yasala:ma:kiyo:, de a:no: ho:lema:ki asulaya?” ⁵⁵ A:la:dabu ba:ba: ko:sega, Ya:su e a:ma:la: nodola:sa:ga:, a:la:ma:lo: hala sa:lab a:no: digalaki halaido: sio:. ⁵⁶ A:la:sa:la:sa:ga:yo: iyo: amisa:n nowa ha:na:ni ane.

Ya:su kudu ha:na:no: mano: wido:

Madi 8.9-22

⁵⁷ Iyo: toga ha:na:ga: ha:nakiyo:, kalu noma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Gelo: ha:nab amio:, ne ge kudu sia:mela:no:.” ⁵⁸ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Saila gasalo: mesa:no:wo: aluwo: da:lab a:la:ta:ga: o:ba:ya:yo: us silia:fa:no:wo: ayo: da:lab. Ko:sega Kalule Dowo: e, a enedo:leyo: mada aundo:ma.” ⁵⁹ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kalu nowo:mbo:wo: a:la:sio:, “Ge ne kudu mena.” Ko:sega eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Alan, ni amisa:na a:ma:la: ha:na:sa:ga:, do sowo: ko:le dali alita:ga:yo:, ge a:na kudu mia:no:wo: o:liya:le?” ⁶⁰ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kaluka:isale ne amilo: mo:tilida:dab a:no: sowo: o:ngo: sab ko:lo: i a:no: sowo: egele dalima:ki ta:foma. Ge Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: ko:lo: walama:ni hamana.”

⁶¹ A:la:ta:ga: noma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Ne ge kudu mia:no: asulo: ko:sega, ne a:ma:la: ha:na:sa:ga:, so:lo:mo:wo: ta:biyo: a:la: ko:le sa:la:sa:ga: mia:no:.” ⁶² Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo:, ne mo:mo:da kudu

yakiyo:, man tamin amilo: dimida:sen a:no: a:ma:la:yo: asuluma: ha:nalega, e Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen us amilo: nanog dimidama:no:wo: mo:ego: doma:ib.”

10

Ya:su eyo: kalu do:la:lowo: dom a:la:ta:ga: a:la: a:no: iliga:felo:

¹ A:ma: fa:s amio: Alan eyo: elo: kudu mio: kalu do:la:lowo: dom a:la:ta:ga: a:la: a:no: da:fea:sa:ga:, amisa:n ko:li ko:lilo: elo: ha:na:no: asulab a:namida: tamina hamana:ki, eyo: kaluwo: a:la: a:la:, a:la: iliga:felo: ² Iyo: o:iliga:fa:nikiyo:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Egelo: amilo: fowo: nafaliabdo: tuma:no:wo: modo: dowab ko:sega, kalu o:lo: tuma:no:wo: a:la:se dowab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: egelo:lo: biso:mo: dulongu sa:lakiyo:, eyo: fowo: nafaliab o:lo: tuma:no: kaluwo: modo: iliga:foma:ki dabu ba:da:bi. ³ O:go: gio: ha:na:nigab ko:sega tamin amio: asuluma. Gio: sibi inso: o:ngo: ko:lo:, niyo: saila gasaya:lo: gilo: yasala:ma:no: hen o:ngo:wa iliga:fa:nigo:l. ⁴ Gio: ha:nakiyo:, moleyo:, budiyo:, kelego: nolo: dimida sa:la: a:no: ka ta:ta:sa:ga: ha:na:bi. Gio: kalu nolo: tog amio: gidakiyo:, i o:lia: towo: modo:wo: kuda:so:bo. ⁵ Gio: aya fa:la:dowakiyo:, tamin amio: imo:wo: sagalo: towo: a:la:sa:la:bi, ‘Gode eyo: kaluka:isale a wilo: sab a:no: ha:sa mesea:ki ta:fa:ib.’ ⁶ Gio: a:la:sa:lalikiyo:, kalu a a:namilo: sa:sen a:no: ha:sa san o:lalega, gilo: ha:salo: mesa:no: to sa:lab a:no: e amio: doma:ib. Ko:sega e ha:sayo: mo:dowa:sen o:lalega, to a:no: a:ma:la: go:no:na a:doma: mia:ib. ⁷ A gilo: fa:la:dowab a:naka dowaki, a nowa a:la:bo: sia:so:bo. A a:na silikiyo:, ma:no:wo:lo:, ho:no:lo: ililo: gimo:lo: meab a:no: ko:lo: na:lubi. Mo:wo: nanogdo: dian kaluwo: wa:lo: o:li dian ko:lo:, gilo: nanog di wa:lo: o:m. ⁸ Gio: amisa:n nowa fa:la:dowo: amio:, iliyo: gio: tilidowalega, ma:no:wo: ililo: gimo:lo: dimiab a:no: ko:lo: na:bi. ⁹ Walaf kaluka:isale a:namilo: sab a:no: giliyo: falele alita:bi. A:la:ta:ga: imo:wo: towo: a:la:wida:bi, ‘Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: gilo: amio: ko:na:ma ya:ga: a:lab.’ ¹⁰ Ko:sega gio: amisa:n nowa fa:la:dowo: amio:, iliyo: gio: mo:tilidowalega, gio: baya kagayakiyo:, imo:wo: towo: a:la:sa:labi, ¹¹ ‘Gililo: hala dimido: a:no: widakiyo:, gili hen wenamilo: hena:mu nili gib amilo: oga:do: a:no:, a:ma:la: wena fifila:sa:ga: ha:na:no:. Ko:sega gio: to we asuluma. Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: gilo: amio:

ko:na:ma ya:ga: a:lab.' ¹² A:la:ta:ga: niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Godeya: kaluka:isalelo: mo:walilab ho:len a:namio:, amisa:n kaluka:isale we falasilakilo: hida:yo: dia:nigab a:no:, Sodom kaluka:isaleya:lo: hida:yo: ba:ba:ib a:no: wema: tininima:ib.

Amisa:n nolo: mo:tilidabu ko:lo: hida:yo:wo: dia:ib

Madi 11.20-24

¹³ “Wai, Kolasin amisa:n kaluka:isale gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: Besaida amisa:n kaluka:isale gilo: amio:lo: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Gilo: amio: molo ha:na:no:wo: modo: dimido:. Molo ha:na:no: wengo:wo: Taya amisa:n o:lia: Saido:n amisa:n a:na dimido: kibo:bowo:, iliyo: man mogago: dimida:len a:no: ka ta:ta:sa:ga:, asulo:wo: nodolo:ka: a:la:widakiyo:, iliyo: nofolo: so:g a:no: sa:ga:la:sa:ga:, dufuna:yo: mulumabe.

¹⁴ Godeya: kaluka:isalelo: mo:walilab ho:len a:namio:, Taya o:lia: Saido:n kaluka:isaleya:lo: hida:yo: ba:ba:ib a:no:, gilo: falasilakilo: hida:yo: dia:ib a:ma: tininima:ib. ¹⁵ A:la:ta:ga: Kabaniom kaluka:isale gili wiyo: Gode eyo: iwalu duluba:iba:le? A:la:ba, gio: mada dane ane hen a:na ti ha:na:ib.

¹⁶ “Kaluka:isale abeyo: gili to sa:labdo: dabu a:no:, ni towo: da:dan. Kaluka:isale abeyo: gilo: gola ba:dab a:ma:yo: nelo: gola ba:dab. A:la:ta:ga: kaluka:isale nelo: gola ba:dab a:ma:yo:, Gode nelo: iliga:fo: a:no:lo: gola ba:dakigab.”

Kalu i a:no: nanogo: dimida:la:ga:yo:, sagala:liki a:ma:la:mio:

¹⁷ Nanog a:no: dimida:la:ga:yo:, kalu do:la:lowo: dom a:la:ta:ga: a:la: a:no: sagala:li a:ma:la: yakiyo: a:la:sio:, “Alan, niliyo: gi wiya iliki to sa:lab amio:, mama mogago: iliyo:lo: nili to a:no: kudu ane.” ¹⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: Sa:da:na: e, wabeleg o:ngo: ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga: sulufo: tindabiki ba:ba:. ¹⁹ Dabuma. Gio: kisa:wa:l o:lia: ma:ilagana o:lia:yo: wa:la: sa:nda:i hamana:ki, a:la:ta:ga: gili gis kalu, Sa:da:na:ya: halaido: a:no: tambo gili tininima:kiyo:, halaido:wo: gimo: dimi ko:lo:, kelego: imilise noma:yo: gio: mada mo:mogagima:ib. ²⁰ Ko:sega mama mogago:wa:lo: gili to sio: ko:lo: kudu ha:nab a:no:, gio: sagala:so:bo. Hebene a:namilo: gili wi sa:sa:li alifa: a:no: ko:lo: sagala:bi.” Ya:su eyo: towo: a:la:sio:.

Ya:su eyo: Iyamo: dulugu sio:

Madi 11.25-27, 13.16-17

²¹ Ho: len a: naka, Mama Malilo: eyo: Ya: suwo: sagalo: wa: ililitabiki, Ya: su eyo: a: la: dulugu sio:. “Do Gode, Hebene o: lia: henfelo: we o: lia: lo: biso: wo: ge. Giyo: to we asulo: lo: di kaluka: isalemo: wo: wo: no: le dia: taki, kaluka: isale so: wala: su o: ngo: dowab o: mo: wo: kalab amio: wida: sen ko: lo:, niyo: ge wabulu sa: laki, dulugu so: lo: l. Hendele Do gilo: dimido: a: no:, go: no: n ge sagalema: no: wo: au dimido:.” ²² Dowa: yo: kelego: wo: tambo ni dagiya difa:. Kaluka: isaleyo: tambo ene So: wa a: no: mo: asulo: ko: sega, Iya Gode imilig eka So: wayo: asulo: ko: lo: lab. A: la: ta: ga: kaluka: isaleyo: tambo Iyayo: mo: asulo: ko: sega, So: wa eneno: a: la: ta: ga: kaluka: isale So: waya: lo: kalab amilo: wido: i a: ma: yo: lo:, Iyayo: asu: lufo: lab.” Ya: su eyo: a: la: dulugu sio:.

²³ A: la: dulugu sa: la: sa: ga: yo:, Ya: su e nodola: sa: ga:, enedo: tili wida: sen kalu imo: wo: towo: ha: sa sa: laki a: la: sio:, “Kalu abeyo: kelego: gilo: ba: ba: a: no: ba: dakiyo:, iyo: mada sagalema: ib. ²⁴ Mo: luwo: Godeya: dinali sa: lan kalu o: lia: misa: kalu modo: o: lia: ma: yo:, gililo: ba: ba: a: no: iliyo: lo: bo: bo: losa: a: la: li yasila: len ko: sega mo: ba: ba. A: la: ta: ga: gililo: dabu a: no: iliyo: lo: mada da: ba: no: a: la: li yasi elen ko: sega mo: dabu.”

Samalia kaluwa: man nafa dimido: wo: we

²⁵ Ho: len no amio: Ya: su e to wida: labiki, elelo: asulo: kalu nowo: dasilia: sa: ga:, Ya: suwo: da: fe ba: dakiyo:, emo: wo: a: la: dabu ba: ba. “Widan kalu, nilo: mela: no: mela: no: dia: no: a: no:, waga dimidaliki dia: no: wa: le?” ²⁶ A: la: dabu ba: dabiki, Ya: suwa: a: ma: la: emo: sa: laki, “Godeya: ene to sa: sa: lo: a: ma: yo: waga sio: wo: ? Giyo: agelakiyo:, ha: go: waga asulo: wo: ?” ²⁷ Eyo: a: ma: la: sa: laki a: la: sio:, “Go: no: n Gode Alano: mada alan asulaki, go: no: n kufa: us o: lia:, go: no: n mama o: lia:, go: no: n do: mo: wa: halaido: o: lia:, go: no: n asulo: o: lia: ma: yo: tambo Godemo: wo: ha: fo: disa: la: bi. A: la: ta: ga: gio: go: no: n asulan o: leaumbo:, giasi kaluka: isale nolo: lo: a: la: asulaki ha: fo: wo: disa: la: lubi.” ²⁸ Ya: su eyo: a: ma: la: yo: a: la: sio:, “Gio: hendele sa: lab. Giyo: a: la: dimidalega, ge mela: no: mela: no: wo: dia: ib.”

²⁹ Ko: sega kalu a: ma: yo: eneno: mo: sendeloma: ki, wi du: ludakiyo:, Ya: sumo: wo: a: la: dabu ba: ba:, “Niasi kaluka: isale a: la: do: sa: lab a: no: kalu o: b ko: lo: sa: laba: ?” ³⁰ A: la: dabu ba: dabiki, Ya: su eyo: bale sio: we a: na malolo: me. “Kalu nowo: Ya: lusalemo: ta: ta: sa: ga:, Ya: liko holona ha: na: ni ane. E toga ha: nab amio:, afalo: dian kalu nolo: wo: no: le ba: naefo: la: ga: handalowakiyo:, kelego: elo: wo: tambo ho: go: fe

sa:la:la:sa:ga; e habaya sanaeta:ga: a:na ha:na:sio:.³¹ O:g ho:len a:namio:, bobalo: so:mea:sen kalu nowo: tog a:na ti ha:na:ni ane ko:lo:, kalu a:no: toga sanaefo:lana ba:da:sa:ga;, e ha:la:ya begele ane.³² A:ma: fa:s amio:, Godeya: alo: bo:fo:lowan kalu* nowo: ya:sa:ga;, kalu a:no: ba:da:ga:yo:, elo: begele ane.†

³³ “Ko:sega Samalia kalu nowo: toga ha:na:ga: ha:nakiyo:, kalu o:lo:wa fa:la:dowakiyo: ba:da:sa:ga;, e nofolo:wo: alan dowo:.³⁴ E elo:wa ha:na:sa:ga: fa:la:dowakiyo:, wain ho:n o:lia: wa ho:n o:lia:yo: yame tandeo: a:na mulula:sa:ga: mebe alifelo:. A:la:ta:ga: eyo: kalu a:no: fo:fo:la:sa:ga;, ene donki wa:la dia:ta:ga:, mageso: kaluwa: aya dia:ha:na:sa:ga:, a:na bo:fo:len.³⁵ Ho:len a:ma: fa:s amio: e ha:na:nikiyo:, eyo: silba mole a:la:yo: alo: biso:mo: dimiakiyo: a:la:sio:, ‘Kalu we gi bo:fo:lubi. Giyo: kalu we bo:fo:len amio:, mole we kedeta:ga:, go:ndo:ma: kililialega, ne a:ma:la: yakiyo:, wa:lo: gemo:wo: dimia:no:.’ ”

³⁶ Ya:su eyo: malolo: a:no: sa:la:sa:ga:, elelo: wida:sen kalumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu i otalen us a:namio:, afalo: dian kaluwa:lo: kalu sanaefa: a:ma: ene iasileyo: ho:bo:ko:mo:lo:bo:?”³⁷ Elelo: asulo: kalu eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Kalu nofolo:sa:ga:lo: asufa: a:no:, ene iasi kaluwo: o:m.” A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge man o:leo:ngo:ka dimidama:ni hamana.”

Malia o:lia: Mata o:lia:

³⁸ Ya:su o:lia: ene tiliwida:sen kalu i o:lia:yo: Ya:lusalem o:ha:na:ga: ha:nakiyo:, iyo: amisa:n nowa tiane. Amisa:n ga nowo: ene wiyo: Mata ko:lo:, eyo: Ya:suwo: e aya tililia:gane.³⁹ Mataya: ene adowo: wiyo: Malia. E Ya:suwa: gib aniba siliki, Ya:suwa:lo: to wida:lab a:no: da:da:li sen.⁴⁰ Ko:sega Mata e ma:no: ma:no: dimidala:likiyo:, kele asulo:wo: alan dowo:. A:la:gabiki e Ya:sulo:wa ha:na:sa:ga: a:la:sio:, “Alan, nadowa:yo: ma:no: dimidalia:no: nanog a:no: nina:li nemo: ta:tab a:no: giyo: waga asulaba? Ne asuwa:foma:ki, giyo: emo:wo: sama.”⁴¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Mata, Mata, kelego: ko:li ko:lilo: amio: ge kele asulo:wo: modo: dowab.⁴² Ko:sega kelego: imilise nowo: mada alan asulufo: mela:no: ko:lo:lab. Malia elo: asulakilo: dimidab we mada nafale dowo: ko:lo:, noma:yo: elo: asulakilo: dimidab a:no: mo:dila:ma:ib.”

* **10:32:** Godeya: alo: bo:fo:lowan kalu iyo: Libaiya: eso:lo: mio:wo: o:m.

† **10:32:** Kalu a:la: a:ma:yo: Godeya: siwa:l amio: heyabena:ki, sowo: kalu do:mo: a:namio: mo:goma:no: a:la:ta:ga: begele ane. **10:39:** Yo:n 11.1, 12.2-3 **10:42:** Madi 6.33

11

*Godemo: dulugu sa:lan mano: we
Madi 6.9-15, 7.7-11*

¹ Ho: len no amio: Ya: suwo: hen nowa siliki, Godemo: dulugu sa: la: len. Eyo: dulugu sa: la: la: leno: eletabikiyo:, enedo: tiliwida: sen kalu noma: yo: emo: wo: a: la: sio:, “Alan, Yo: na: enedo: tili wida: sen kalumo: lo: dulugu sa: lan man wido: o: leaumbo:, giyo: nimo: wo: lo: walama.” ² A: la: sa: labiki Ya: su eyo: imo: wo: a: la: sio:, “Giliyo: dulugu sa: lakiyo: a: la: sa: la: bi.

“Dowa,

kaluka: isaleya: yo: ge wiyo: wabuluma: ki so: lo: l.

Ge misa: kalu dowakilo:, tambolo: bo: fo: mela: no: ho: len a: no: ko: lo: fa: la: doma: ki so: lo: l.

³ Gio: ma: no: wo: ho: leno: tambo nililo: ma: no: ililo: aumbo: dimia: lubi.

⁴ Mogago: nolba: lo: nimo: lo: dimida: lab amilo: ga: lila: sen o: leaumbo:,

Giyo: lo: mogago: nililo: dimida: lo: l a: no: hala: sa: ga: ga: lila: bi.

A: la: ta: ga: nio: mogago: lo: dimidama: no: a: namida: yo: ha: nabena: ki,

giyo: nio: tili dowa: bi.’ ”

⁵⁻⁶ A: la: sa: la: sa: ga: yo: Ya: su eyo: imo: wo: bale sa: laki malolo: me. “Kalu nowo: nulu us amio: ene mililo: wa ha: na: ga: fa: la: dowakiyo: a: la: sa: ma: ib, ‘Ni mili, na: mili nowo: sia: la: ga: o: go: nelo: wa fa: la: dowab ko: lo:, nilo: ma: no: emo: lo: mea: no: wo: aundo: ma dowab. A: la: fo: ko: lo: giyo: ma: n dowo: fa: otaleno: nemo: dimia: no: wo: o: liyo:?’

⁷ Eyo: a: la: dabu ba: dabiki, kalu a usamilo: elen a: ma: yo: a: la: sa: ma: ib, ‘A, ne digida: ya: so: bo. Togo: o: ma uluda: sa: ga:, ne so: lo: wo: tambo uwo: ba alilo: l. Ne a: dasilia: sa: ga: yo:, kelego: wo: gemo: wo: mada mo: dimia: no:’ a: la: sa: ma: ib.

⁸ Malolo: a: no: gio: asuluma: kiyo:, niyo: to we gimo: so: lo: l. Kalu a usamilo: elen a: ma: yo: ene mili kalu tamina ya: sa: ga: dabu ba: dabikiyo:, ma: no: mo: dimi. Ko: sega mili kalu a: no: mo: sendelowaki, ha: nifo: ko: dowa: labiki, mo: wo: a: na ilikiyo:, kalu a usamilo: elen a: no: dasilia: ga:, elo: dia: no: asulab aumbo: emo: wo: o: li dimia: ib.

⁹ “A: la: fo: ko: lo: niyo: gimo: wo: a: la: wido: l. Giliyo: Godemo: dabu ba: da: lubi. A: la: galikiyo: giliyo: dia: ib. Giliyo: kelefo: ko: dowa: lubi. A: la: galikiyo: giliyo: ba: ba: ib. A: la: ta: ga: toga godogodola: lubi. A: la: galikiyo: togo: gimo: wo: ko: lalia: ib. ¹⁰ Mo: wo: kaluka: isale abeyo: Godemo: lo: dabu ba: dab iliyo: dia: ib. Kaluka: isale abeyo: keda: lab iliyo: mada ba: ba: ib. A: la: ta: ga: kaluka: isale abeyo: tog amilo: godogodolab imo: wo: Gode eyo: togo: kolalia: ib. ¹¹ So: walo: iya gio: asuluma. So: wa gilo: wo: maiyakiyo: ka: ha: iyalega,

giyo: kisa:wa:lo: dimia:no:wa:le? ¹² A:la:ta:ga: so:wa gilo:wo: o:ba: uso: ha:iyalega, giyo: ma:ilaganayo: dimia:no:wa:le? A:la:bo: mo:dimia:ib. ¹³ Mogago: kalu giliyo: go:no:n so:wamo:lo: kelego: nafayo: dimia:sen a:no: ko:lo: asuluma. A:la:fo:ko:lo: Do Gode Hebenelo: sab a:ma:yo:, kaluka:isale emo:lo: dabu ba:dab o:mo:wo: Mama Malilo: a:no: mada hendele dimia:ib.”

*Ya:su e Sa:da:na:ya: ene nanog dian kalu a:la:sio:
Madi 12.22-30, Mak 3.20-27*

¹⁴ Kalu nowo: mama mogago: dofo:liki, mego:fo: do:fo:f ta:fo: ko:lo:, ho:len no amio: Ya:suwa: o:lusa:ndabiki, mama mogago: a:no: a:na ane. Ha:nabikiyo: kalu a:no: towo: wa:ka tolabiki, kaluka:isaleyo: mada molo asulo:.
¹⁵ Ko:sega kaluka:isale nolba:yo: a:la:sio:, “Kalu we, mama mogago:wa:lo: bo:fo:lowan misa: kalu, Bia:sabul* a:ma: halaido:wa iliki, mama mogago:wo: a:na o:luga:felab” a:la:sio:.
¹⁶ A:la:ta:ga: kaluka:isale nolba:yo: Ya:su e ko:lo: da:fe ba:dakiyo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge hendele Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: a:la:liki widakiyo:, molo ha:na:no: nowo: dimidama” a:la:sio:.
¹⁷ Ko:sega Ya:su eyo: ililo: asulab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Amisa:n imilig no amio: kaluwo: aloba:da:sa:ga: egele bubalega, amisa:n a:no: mada mogaila:ma:ib. A:la:ta:ga: so:lo: imilig nowo: aloba:da:sa:ga: egele gis dialega, so:lo: a:no: mada sudu ha:na:ib.
¹⁸ A:la:do: gan o:leaumbo:, giliyo: ne Bia:sabul a:ma: halaido:wa iliki, mama mogago:wo: o:luga:felab a:la:sa:lait. Ko:sega Sa:da:na:ya: ene so:lo:wo: usa aloba:da:sa:ga: egele a:bubalega, iyo: halaido:wo: mo:doma:ib.
¹⁹ Niyo: Bia:sabul† a:ma: halaido:wa iliki, mama mogago:wo: a:na o:lusa:ndai kibo:bowo:, gilo: tili wida:sen kalu i a:ma:lo: mama mogago: o:lusa:nda:sen a:no:, halaido: dowakiyo: abe dimidamabeyo:? A:la:fo:ko:lo: gilo: to hala sa:lab a:no:, gilo: tiliwida:sen kalu iliyo: to a:no: hendelemaka: a:lakiyo:, gimo:wo: widakigab.
²⁰ Ko:sega niyo: Godeya: halaido:wa: mama mogago:wo: a:na o:luso:no:lalega, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lenu: o:ma fa:la:dowo: ko:lo:lab a:la:li widakigab.

²¹ “Kalu halaido: nowo: ene buban kelego: a:no: dia:sa:ga:, ene ayo: dinafa yasi dowo:lalega, a elo: a:no: o:li dofo:mela:ib.

²² Kalu wema:yo: buban kelego: enedo: a:no: ko:lo: tili asulufolab. Ko:sega kalu halaido:lolo: a:lab noma:yo: elo:wa fa:la:dowa:sa:ga:, e o:lia: buba:la:ga: tinialega, tiniab kalu

11:15: Madi 9.34, 10.25 * **11:15:** Bia:sabul a:la:do: sio: a:no:, Sa:da:na:ya: wiyo: nowo: o:m. **11:16:** Madi 12.38 † **11:19:** Bia:sabul wi a:no:, Sa:da:na: ene wi nowo: o:m. **11:22:** Kolo 2.15

a:ma:yo: buban kelego: elo: a:no: afale dia:b a:la:ta:ga:,
 ayamilo: kelego: delen a:no:lo: afale dia:ha:na:sa:ga:
 sagama:ib. ²³ Kaluka:isale abeyo: ne o:lia:yo: mo:ege
 dowab a:no:, ne o:lia: gis dowakigab. Kaluka:isale abeyo:
 kaluka:isale noldo: mo:kegene alita:lab a:ma:yo:, kaluka:isale
 a:no: ko:lo: o:luga:felakigab.”

Mama mogago: o:luso:no: a:no: a:ma:la: mia:ib

Madi 12.43-45

²⁴⁻²⁵ Ya:su eyo: to heb a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Mama
 mogago:wo: kalu amilo: elen a:no: handalota:ga: ha:nakiyo:,
 mama mogago: a:no: elo: ha:salo: mesa:no: hen a:no: kedaki,
 kalaleli hena sia:len. Ko:sega elo: mesa:no: hen nafa nowo:
 mo:ba:dalikiyo:, eyo: a:la:sa:ma:ib, ‘A nelo: tamin amilo: sen
 a:na a:ma:la: ha:na:nigo:l.’ A:la:sa:la:sa:ga:yo: e a:ma:la: ya:ga:
 ba:ba: amio:, a a:no: tabe alitaki, momade alifo:labiki ba:ba:
²⁶ A:la:fo:ko:lo: eyo: ba:da:sa:ga:yo:, man mogago:lo: dimidak-
 ilo: tinia:sen mama mogago: doma:la:fo: nolo: tililia:sa:ga:,
 iyo: tambo a a:na mesa:ni tiane. Tamin amio: kalu
 a:no: hida:yo:wo: dowo: ko:sega o:g a:namio: hida:yo:wo:
 mada alande dowab.” ²⁷ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:labikiyo:,
 kegeo: usamilo: ga imilig noma:yo: Ya:sumo:wo: ho:le sa:laki
 a:la:sio:, “Go: gelo: sa:la:lia:sa:ga:lo: bolo: me o:mo:wo: Gode
 eyo: sagale alifa:ib.” ²⁸ A:la:sio: ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:
 sa:laki, “Kaluka:isale abeyo: Godeya: towo: da:da:sa:ga: kudu
 ha:na:lab o:mo:wo: Gode eyo: alan sagale alifa:ib” a:la:sio:.

Kaluka:isaleyo: Ya:suwo: mo:tilidabu

Madi 12.38-42, Mak 8.12

²⁹ Kaluka:isale modo:wo: Ya:sulo:wa o:ya:sia:labiki, Ya:su
 eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ho:len wenamilo: kaluka:isale sab we
 mada mogago:le elen. Iliyo: ne Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:lo:b
 a:la: ele ba:ba:nikiyo:, niyo: molo ha:na:no:wo: dimidama:ki
 asulab. Ko:sega imo:wo: ele ba:ba:no: nowo: mo:widaki, Yona
 elo: dimido: a:no:ko: asuluma:ki walama:no:. ³⁰ Yona elo:
 amio: fa:la:dowo: a:no:, Ninifa kaluka:isaleya:yo: e hendele
 Godeya: iliga:fo:lo:b a:la: ele bo:ba:ki a:na dimido:. A:la:ta:ga:
 o:g wenamio:, Kalule Dowo: ne amilo: fa:la:doma:nigab
 a:no:, kaluka:isale o:g wenamilo: a:lab a:ma:yo: ne Godeya:
 iliga:fo:lo:b a:la: ele bo:ba:ki fa:la:doma:nigab. ³¹ Godeya:lo:
 henfelo: kaluka:isalelo: mo:walilima:no: ho:len a:namio:,
 Seba hen amilo: misa: ka:isale e gi o:lia: kagafo:liki, gililo:
 hala dimido: a:no: eyo: kalaba walama:ib. Mo:wo: mo:luwo:
 e Solomona: ene asulo: nafale a:no: da:ba:no: yakiyo:, heno:
 ko:na: a:la:ta:ga: mio:. A:la:ta:ga: Solomona: asulo:lo: tinio:

kalu nowo: o:go: wena sab ko:sega gio: e mo:fanda ba:dab.
³² Godeya:lo: henfelo: kaluka:isale mo:walilima:no: ho:len
 a:namio:, Ninifa kalu iyo: gi o:lia: kagafo:liki, gililo: hala
 dimido: a:no: iliyo: kalaba fanda sa:ma:ib. Mo:wo: Yona
 eyo: kaluka:isalemo:wo: wida:labikiyo:, ili asulo:wo: nodolo:.
 O:go: gio: bo:ba! Yona elo: tinio: kalu nowo: o:go: wena sab.”
 Ya:su eyo: a:la:wido:.

*Do:mo:wa: ho:len
 Madi 5.15, 6.22-23*

³³ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Kaluka:isaleya:yo:
 nafayo: do:lia:ga:yo: wo:no:lebo: mo:dia:tan. A:la:ta:ga:
 nafa a:no: fafo usamio: mo:go:lu alitan. A:la:bo: mo:gan
 ko:lo: nafayo: do:lia:ga:yo:, kalu a usamilo: yab i a:no:
 ho:lenu: bo:ba:ki, kalaba iwalu dehele alitan. ³⁴ Gi siko,
 do:mo:wa: ho:len ko:lo:lab. Si gilo:wo: nafa dowalega,
 ho:lenu:yo: gi do:mo:wo: tambo wa:lifo:lab. Ko:sega si
 gilo:wo: mogago: dowalega, ge do:mo:wo: tambo sololiab.
³⁵ Giyo: ho:len ta:liso:l a:la:liki, ta:lisab amio: sololiyo: ko:lo:
 a:ta:lisena ba:dabena:ki, dinafa asululia:bi. ³⁶ A:la:fo:ko:lo:
 gi amio: sololi heb nowo: aundo:ma dofo:liki, ho:lenu:
 gi mela:no: usamio: tambo wa:lifo:lalega, nafa ho:len
 so:so:lesodo: o:leo:ngo:wo:, ge amio: ililitakiyo:, sololiyo: ge
 amio: mo:doma:ib.”

*Fa:lisi kalu ililo: man mogago: dimidan a:no: Ya:su eyo:
 kalaba sio:*

Madi 23.1-36, Mak 12.38-40

³⁷ Ya:su eyo: towo: wida:sa:ga: eletabikiyo:, Fa:lisi kalu
 noma:yo: e o:lia:yo: ma:no: ma:ni mena:ki sio: ko:lo:, Ya:suwo:
 a a:na tina:sa:ga: ma:no: ma:ni asifo:. ³⁸ Ya:suwa: ene
 dagiyo: mo:to:go:do:ka ma:no:wo: a:na nabiyo:, Fa:lisi kalu
 eyo: a:no: ba:da:ga:yo: modaki kele asulo:. ³⁹ A:la:go:ko:lo:
 Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Fa:lisi kalu gio:, kab o:lia: disi
 o:lia:yo: ha:la: amilo: ka to:go:da:sen o:ngo: dowo: ko:sega,
 gili asulo: usamilo: kelego: noma:lo: asu sa:la:lan man o:lia:
 man mogago:le dimidan o:lia:yo: wa:lifo: ko:lo:lab. ⁴⁰ Gio:
 babale dowo: kalu! Gode eyo: ha:la: amilo: da:lab a:no:
 dimidaki, a:la:ta:ga: us amio:lo: eka dimido:. Gio: a:no:
 mo:asulaba:le? ⁴¹ Giliyo: kelego: disi usamilo: da:lab a:no:
 wa:feyo: kaluka:isalemo: dimia:bi. A:la:galikiyo: Godeya:
 siwa:l amio: gi do:mo:wo: tambo go:go:do: doma:ib.

⁴² “Wai! Fa:lisi kalu gilo: amio: hida:yo: alano:
 fa:la:doma:ib. Giliyo: siabulu fo:g ha:lu nolo: kililia:sa:ga:yo:,
 molela:su diab a:no: dinafa aloba:da:sa:ga:, heb imilise
 nowo: Godemo: dimian. Ko:sega giliyo: man digalo:wo:

kalu nolbo:wo: mo:dimidaki, a:la:ta:ga: Gode asulan man a:no:lia:yo: ka ta:ta:sen. Giliyo: ele saefa: nolo:lo: mo:ga:lilaki, man digalo: o:lia: Gode asulan man a:no:lia:yo: dimida:lubi.

43 “Wai! Fa:lisi kalu gilo: amio: hida:yo: alano: fa:la:doma:ib. Giliyo: tolo: wida:sen ayamio: misa: kalulo: sa:sen a:no: dia:no: asula:sen. A:la:ta:ga: amisa:n bayamio:lo: kaluka:isale iliyo: gi wiyo: wabuluma:ki asula:sen.

44 “Wai! Fa:lisi kalu, gilo: amio: hida:yo: alano: fa:la:doma:ib. Gio: kalu sowo:lo: daido: amilo: ele ba:ba:no:wo: mo:difa: o:leo:ngo: ko:lo:lab. Ele ba:ba:no:wo: mo:dia:tab amio:, kalu nowo: heseyo: us amilo: da:lab a:no: mo:asulaki, daido: wa:l a:naka ha:na:lab.”

45 Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, elelo: asulo: kalu noma:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, to gilo: sa:lab koma:yo:, nio:lo: dio:ge sa:lakigab.” 46 Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Wai! Elelo: asulo: kalu gilo: amio:lo: hida:yo: alano: fa:la:doma:ib. Giliyo: ele ko:li ko:lilo:wo: kaluka:isaleyo: a:no: kudu hamana:ki dia:taki, hida:yo: alano: imo: dimia:sen ko:lo:, iyo: a:no: kudu ha:na:no:wo: halaido: dowab amio:, giliyo: i asuwa:takiyo: nanog ha:lu nowo: mada mo:dimida:sen. 47 Gilo: amio: hida:yo: alano: fa:la:doma:ib! Mo:luwo: gi ma:mu ima:yo: dinali sa:lan kalu iyo: yasala: ko:lo:, o:go: dinali sa:lana: towo: giliyo: mo:kudu ha:na:lab ko:sega dinali sa:lan kalu i a:no: wa:ka asula:melea:ki, ili hen daido:lo: a:no: giliyo: momade alita:sen. 48 Gio: a:la:dimidakiyo:, gi ma:mu ima:lo: dimido: a:no: nafale a:la:li widaki, a:na dimido:. Iliyo: dinali sa:lan kaluwo: yasala: ko:lo:, giliyo: daido: a:no: momade alita:sen. 49 A:la:fo:ko:lo: asulo:lo: di alan Gode eyo: tamina sa:lakiyo:, ‘Niyu: dinali sa:lan kalu o:lia: iliga:felo: kalu o:lia:yo: iliga:fa:no: ko:lo:, kaluka:isale iliyo: nolo: sana sowaki, a:la:ta:ga: nolo: hida:yo: dimia:ib.’ Gode eyo: a:la:sio:. 50 A:la:fo:ko:lo: henfelo: we ho:gi dimido: a:na a:la:ta:ga:lo: mio: a:namio:, dinali sa:lan kalu ililo: yasala:likilo: ho:bo: tulo: a:ma: wa:l a:no:, kalu o:gdo: sab wema: dia:ib. 51 A:iboldo: sana sowo: a:na a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, Sekalaya[‡] elo: sana sowab a:na edakiyo: wa:lo: tambo o:gdo: kaluka:isale sab wema: dia:ib. Sekalaya e bobalo: so:mea:no: u dibido: a:no: nol a:la:ta:ga: Godeya: malilo: ayo: nol a:lo: us a:na sana sowo:.

52 “Wai! Elelo: asulo: kalu gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Kaluka:isale Godelo: asulo:lo: dia:no: tog a:no: gili asifo:lab. Gio: tog a:namio: mo:ti ha:naki, kaluka:isale

‡ 11:51: Kalu Sekalaya we, Yo:n ho:n amilo: to:lolan a:ma: iyayo: o:mba. Kalu we mo:lu elen ko:lo: Godeya: bugo: amio: 2 Stori 24.20-22 a:na ba:da:bi.

nolo:lo: ti ha:nabena:ki, togo: gili uludu alifo:lab.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:.

⁵³⁻⁵⁴ Ya:su e iyo: ta:ta:ga: ha:na:nigab amio:, elelo: wida:sen kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia:ma:yo: e o:lia:yo: gis alan dia:no: mo:mo:daki, Ya:su eyo: towo: hala sama:kiyo:, emo:wo: ko:li ko:lilo:wo: a:na dabu ba:da:len.

12

Ya:su eyo: towo: hagugu sio:

Madi 10.26,27

¹ O:g ho:len a:namio: kaluka:isaleyoy: daosen modo:wo: a:na kegeo: ko:lo:, iyo: dedelakiyo:, noma: giba: wa:la: tandea:i ane. Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu imo: ko:le widakiyo: a:la:sio:, “Fa:lisi kalu ili falawalo: anayan kelego: yis a:no: dinafa bo:fo:lubi. Yis a:la:do: bale sa:lab a:ma: ha:go: we, to ililo: widab a:no: inin man dimidan a:no:lia:yo: mo:imilab.

² Kelego: ga:lula:folikilo: da:lab a:no:, tif amio: tambo kalaba fa:la:doma:ib. A:la:ta:ga: kelego: wo:no:lelo: delen a:no: kaluka:isaleyoy: tambo asuluma:ib. ³ A:la:fo:ko:lo: gililo: sololi amilo: sio: a:no:, ho:len amio: kaluka:isale iliyo: da:ba:ib. A:la:ta:ga: to gililo: wo:no:le ilikilo: nunugulu sio: a:no:, nolba:yo: amisa:n amio: baya ho:le sa:ma:ib.”

Kaluwa:yo: Godeyo: tagila:bi

Madi 10.28-31

⁴ Ya:su eyo: towo: kudu sa:laki a:la:sio:, “Ni mili, to nowo: we gimo: sa:ma:nigo:l. Gio: kalu nowo: tagila:so:bo! Iliyo: gi do:mo: ko o:li sana soma:ib ko:sega, a:ma: fa:s amio: ge amio: kelego: imilise nowo: mo:dimidama:ib. ⁵ Ko:sega gilo: tagima:no:wo:, niyo: gimo:wo: fanda sa:ma:nigo:l. Gode eyo: gio: sana sowa:sa:ga:yo:, tif amio: de hen amilo: sandifa:no: a:no: e halaido:wo: a:lab ko:lo:, gio: e ko:lo: mada tagila:bi.

⁶ O:ba: galin bila:fo: a:no: mole us imiliseya: kililia:sen a:no: gio: tambo asulo:. Ko:sega Gode eyo: o:ba: imilise nowo: mada mo:ga:lilaki asula:sen. ⁷ A:la:ta:ga: Gode eyo: o:ba: asula:sen ko:mba! Eyo: gili misa: fo:no: tambo ageleli ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: gio: tagila:so:bo! Godeya: siwa:l amio: gio: o:ba: galin modo: a:no: gili tinio:.

Ne Keliso a:la:do: sa:ma:no:wo: sendelowa:so:bo

Madi 10.32,33, 12.32, 10.19,20

⁸ “Niyo: to we gimo: so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: ‘Ne Ya:su amio: tilidabuka:’ a:la:liki kalaba sa:lalega, Kalule Dowo: eyo:lo: kalu a:no: Godeya: ma:mula: kaluwa: si wa:l amio: ‘E nino:’ a:la:liki sa:ma:ib. ⁹ Ko:sega kaluka:isale abeyo: nolba: siwa:la ilikiyo:, ne gola ba:dalega, niyo:lo:

kalu a:no: Godeya: ene ma:mula: kaluwa: si wa:l amio: gola ba:ba:no:. ¹⁰ Kaluka:isale abeyo: Kalule Dowo: nemo:wo: mogagi sa:lalega, kalu elo: hala dimidab a:no: Gode eyo: o:li hala:sa:ga: ga:lila:ma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: Mamamo:wo: mogagi sa:lalega, Gode eyo: kalu elo: hala dimidab a:no: mo:ga:lila:ma:ib.

¹¹ “Gio: ta:lia:sa:ga: tolo: wida:sen ayami mo:walilalikiyo: a:la:ta:ga: gamani kaluwa: siwa:l amilo: mo:walilab a:namio:, giliyo: a:ma:la:yo: waga sa:ma:no:wa:le a:la:likiyo: kele asula:so:bo! ¹² Gilo: mo:walilab ho:len a:namio: Godeya: Mama eyo: to gililo: sa:ma:no: a:no: gimo:wo: walama:ib.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

Kelego: modo:lo: da:lab a:no: ko:lo: bale sio:

¹³ Kaluka:isale kegeo: us a:namio: kalu noma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, giyo: naomo:wo: do sowo:ma: dabun kelego: ta:fo:gane a:no: nolo: aloba:da:sa:ga: nilo:wo: dimina:ki emo:wo: sama.” ¹⁴ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Ne gain hida:yo: a:no: digala:sa:ga:, kelego: gaindo:ko usa alobanalifoma:kiyo:, kalu abe da:feo:wo:?” ¹⁵ Ya:su eyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo:, kaluka:isale kegeo: o:mo:wo: a:la:sio:, “Kelego: modo: gi amilo: da:lab a:ma:yo: mela:no: nafaleyo: mo:dimia:ib. A:la:fo:ko:lo: gio: kelego:wo: meselabena:ki, ginina:ma:la:yo: dinafa bo:fo:lubi.”

¹⁶ A:la:sa:la:sa:ga:yo: Ya:su eyo: imo:wo: bale malolaki a:la:sio:, “Ho:len no amio:, moleyo: modo:lo: delen kalu nowo: elen ko:lo:, ene egelo: amio: fowo: modo: ko:lo: heda:len. ¹⁷ Kalu a:ma:yo: enena:ma:la: asulaki a:la:sio:, ‘Niyo: ma:no: dia:fa:no: ayo: fogo: aundo:ma ko:lo: waga dimidama:no:wa:le? ¹⁸ Niyo: a:la:dimidama:nigo:l. No:no:n ma:no:lo: dia:fa:no: ayo: bidila:sa:ga:yo:, alande a:dia:sa:ga:, egelo: amilo: ma:no: di o:lia: na: kelego: o:lia:yo: tambo a:na dia:fa:no:.’ ¹⁹ Niyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, no:no:no: a:la:sa:ma:no:, ‘No:no:n kelego: modo: nafale dio:l wema:yo: dona modo:wo: ne o:li doma:no:. A:la:go:ko:lo: ne ha:sa siliki, ma:no: a:no: na:likiyo:, ne sagala:li mesa:no:.’ ²⁰ Kalu a:ma:yo: a:la:asulaki sio: ko:sega Gode eyo: emo: sa:laki ‘Ge asulo:lo:ma! O:g nulu wenamio: ge soma:ib ko:lo: kelego: ga:no: a:la:ta:ga:lo: dila: a:no: kalu abe dia:iba?’ ²¹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: ene kelego:wo: modo: kegenela:liki Godeya:lo: asulab aumbo: mo:dimida:lab a:no:, kalu welo: amilo: fa:la:dowo: aumbo: elo:wa fa:la:doma:ib.”

*Godeyo: tilida:dakiyo: kele asula:so:bo**Madi 6.25-34*

²² Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalumo:wo: o:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gio: henfelo: wenamilo: mesa:no:wo: kele asula:so:bo. Ma:no: nan o:lia: helebeso:g do:mo: amilo: ka:lan o:lia:yo: giliyo: alano: kele asula:so:bo. ²³ Mo:wo: mela:no: a:no: mada ko:lile ko:lo:, gililo: ma:n o:lia: ho:n o:lia: nab ko:mba. A:la:ta:ga: do:mo: gililo: koma:yo: helebeso:g ka:ma:no: a:no: tinio: ko:lo:lab. ²⁴ Gio: o:ba:yo: asuluma! Iyo: eyo: gelakiyo: mo:tili dowan. A:la:ta:ga: o:ba:yo: fowo: tula:sa:ga:yo: mo:kegene dila:sen. Ko:sega Gode eyo: imo:wo: maiya:kiyo: mea:sen. A:la:fo: ko:sega Godeya: siwa:l amio: o:ba:yo: kaluka:isale gili mada tinio: ko:lo:lab. ²⁵ Gilo: kele asulab a:ma:yo:, gi mela:no: a:namio: ofa:si imili nowo: gigili dia:fa:iba:le? ²⁶ Giliyo: a:la:bo: mo:dimidama:no: dowalega, gio: henfelo: wena silikiyo: ko:li ko:lilo: a:kele asuluma:no:wo: mo:wo: ha:? ²⁷ Gio: mamofa:lan dan a:no: asuluma! Iyo: nanogo: mo:diaki, a:la:ta:ga: ene helebeso:g ka:ma:no:wo: mo:dubia:sen. Tamin amio: misa: kalu Solomon eyo: e ego:le dowaki, helebeso:go: nafale momada:sen. Ko:sega mamomomado: nafale a:ma:yo:, Solomona: momado: a:no: mada tininila:. ²⁸ Mamo a:no: ho:lenu: abolda:su dota:ga: onaliab amio:, deya sandifa:ib. Ko:sega Gode eyo: mamomomado: a:no: tili dowas:en. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: gio:lo: mada dinafa tili dofo:mela:ib. A:la:bo: giliyo: mo:tili asulalega, tilidabu gililo:wo: mada ha:lu ko:lo: a:lab. ²⁹ A:la:ta:ga: gio: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: o:b ma:no:wa:le a:la:likiyo:, mada keda:so:bo. Kelego: a:no: gio: kele asula:so:bo. ³⁰ Henfelo: amilo: ha:la: kaluka:isale iliyo: kelego: a:no: ko:lo: dia:no: a:la:likilo: kele sab. Ko:sega kelego: gililo: kele dowab a:no: Go:l Hebenelo: a:lab a:ma:yo: o:ma asululi ko:lo:lab. ³¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: ko:le asulaki kudu hamana. A:la:dimidalikiyo: kelego: nolo:lo: gimo:wo: dimia:ib.”

*Hebeneyo: wa:lo: dia:niki dimidaita:bi**Madi 6.19-21*

³² “Nilo: tiliwida:sen kalu gio: kaluka:isale a:la:se dowaki, halaido:wo: aundo:ma ko:sega, Do Godeya: enedo: bo:fo:mela:no: hen us a:na mesea:ki ta:fa:no: asulab ko:lo: gio: tagila:so:bo. ³³ Kelego: gililo:wo: kalu nolbo: kililia:sa:ga:, mole a:no: kelego:lo:ma kalumo:wo: dimia:bi. Molelo: disa:ma:no: as, mo:mogaima:no: a:no: ko:lo: dimidalia:bi. Mole Hebenelo: da:lab a:no: mada mo:kedefa:ib. Mole a:no: walabo a:ma:yo: mo:gegedaki, a:la:ta:ga: kalu noma:yo:

afayo: mo:dia:ib. ³⁴ Gili kelego: nafalelo: da:lab a:namio:, asulo: alan gililo:wo:lo: a:na doma:ib.

Giliyo: dimidalia:sa:ga: bo:fo:lubi

Madi 24.42-44

³⁵ “Gio: helebeso:go: ka:laki, nafayo: do:itakiyo:, nanog dimidama:no:wo: dimidalia:sa:ga: yasila:lubi. ³⁶ Misa: kalu nowo: ga tililiakilo: sagalo: ma:no: ma:ni ane amio:, ene nanogdo: dian kalu iyo: e a:ma:la: mia:nigab a:no: ko:lo: yasil-ima:ib. Iilo: dimido: o:leaumbo:, giliyo:lo: a:la:dimida:lubi. Ili misa: kalu a:no: fa:la:dowa:sa:ga: toga godogodolalikiyo:, iliyo: bo:eka ko:lalia:no: a:la:ta:ga: dimidalia:sa:ga: yasisen. ³⁷ Misa: kalu e a:ma:la: ya:sa:ga: ba:ba: amio:, enen nanogdo: dian kaluwo: mo:alilaki, bo:fo:li yasiseno:lalega, eyo: iyo: o:li sagale alifa:ib. Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Misa: kalu a:ma:yo: ene nanogdo: dian kaluwa: heno: e diakiyo:, ma:n sa:gakilo: so:g ka:la:sen a:no: ene sa:ga:la:sa:ga:, iyo: ma:no: ma:ni mesea a:la:ta:ga:yo:, eyo: ma:no: a:no: imo: sagama:ib. ³⁸ Misa: kaluwo: nulu usamiya:le, kea:fo nuluwa:le yalikiyo:, ene nanogdo: dia:sen kalu iyo: mo:alilaki sikaga sena ba:dalega, eyo: iyo: o:li sagale alifa:ib.

³⁹ “To we gio: asuluma. Alo: biso: a:ma:yo: afalo: dian kalu mia:no:wo: ofa:siyo: asulo: kibo:bowo:, eyo: a a:no: bidila:sa:ga: usa timana:kiyo: mo:ta:fabo. ⁴⁰ A:la:go:ko:lo: Kalule Dowo: ne, ho:len gio: ne mo:mia:ib a:la:do: asulufo:lab a:na fa:la:doma:no: ko:lo:, giliyo:lo: dimidalia:ga: bo:fo:lubi.”

Nanogdo: dian kalu nafale a:no: ko:lo: bale sio:

Madi 24.45-51

⁴¹ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, Bida eyo: emo:wo: dabu ba:daki a:la:sio:, “Alan, bale sio: gilo: sa:lab a:no:, nimo: ka sa:laya, mo: kaluka:isale tambomo: sa:laya?” ⁴² Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Misa: kalu nowo: elen ko:lo:, ene nanogdo: dian kalu nowo: elo: sa:lab a:no: kudu ha:nakiyo:, asulo: nafayo: di ko:lo: so:lo:l. Nanogdo: dian kalu o:leo:ngo: a:no: misa: kalu eyo: kalu nolo: e bo:fo:melea:ki ta:tabikiyo:, nanog dian kalu a:ma:yo: ma:no:wo: aloba:da:sa:ga: sagama:ib. ⁴³ Misa: kalu e a:ma:la: ya:sa:ga:yo:, nanogdo: dian kalu a:no: nanogo: nafale dia:lana ba:dalikiyo:, misa: kalu eyo: emo:wo: sagale alifa:ib. ⁴⁴ Niyo: hendele so:lo:l. Nanogdo: dian kalu a:no: misa: kalu eyo: enen kelego:wo: tambo emo: bo:fo:melea:ki ta:fa:ib. ⁴⁵ Ko:sega nanogdo: dian kalu a:ma:yo: enena:ma:la: sa:laki, ‘Ni misa: kaluwo: bo:ebo: mo:mia:nigab’ a:la:asula:sa:ga:, eyo: nanogdo: dian kaluka:isale nolo: yame tandeki, a:la:ta:ga: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: naki a:namio: e no:nolalega, o:b

ko:lo: fa:la:doma:iba? ⁴⁶ Nanogdo: dian kaluwa: ene misa: kaluwo: o:go: mo:mia:ib a:la:do: asulufo:len ho:len a:nami mia:ib ko:lo:, misa: kalu eyo: kalu a:no: alan falasilakiyo:, e mo:tilidabu kaluka:isale o:lia: mesea:ki ta:fa:ib. ⁴⁷ Nanogdo: dian kalu abeyo: ene misa: kaluwa:lo: asulo: a:no: asulo: ko:sega eyo: mo:dimidalia:ga:, misa: kaluwa:lo: to sio: a:no: mo:kudu ha:nalega, falasilakiyo: yame tandema:ib. ⁴⁸ Ko:sega nanogdo: dian kalu abeyo: ene misa: kaluwa:lo: asulo: a:no: mo:fanda asulaki, eyo: halayo: alan dimidalega, falasilakiyo: ha:sa sa:ma:ib. Kalu abeyo: Godeya:lo: kelego: modo:lo: dimi o:mo:wo: a:ma:la:yo: kelego:wo: modo:le dimina:ki dabu ba:ba:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: Gode eyo: nanog alan dimidama:ki ta:talega, Gode eyo: kalu a:no: nanog alande nowo: dimidama:ki asuluma:ib.

Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: usa aloba:ma:ni mio:

Madi 10.34-36

⁴⁹ “Niyo: henfelo: we deya: doma:ni mio: ko:lo:, de a:no: o:ma wa:sowala:lab a:la:asulo:l. ⁵⁰ Da:fe ba:ba:no: alan nowo: ho:n amilo: to:lolan o:ngo: ko:lo: nelo:wa fa:la:doma:ib ko:lo:, a:no: o:semo:fa:la:dowo: a:namio:, ne kele asulo:wo: alan dowab. ⁵¹ Ne henfelo: kaluka:isaleyo: tambo ha:sa mesea:ki mio: a:la:bo: gio: asulaya? O:ngo:ma! Ne kaluka:isaleyo: aloba:ma:ni mio:. ⁵² O:g a:la:ta:ga: tif amio:, so:lo:wo: us a:namio: bila:fo: dowalega, iyo: aloba:da:sa:ga:, a:la:yo: nodo dowaki, otaleno: nodo doma:ib. ⁵³ A:la: aloba:dakiyo:, iya o:lia: inso: o:lia:yo: kegaki, ano o:lia: ida: o:lia:yo: kegaki, a:la:ta:ga: ano o:lia: inso:wa: inga o:lia:yo: kegema:ib.” Ya:su eyo: ene tili wida:sen kalumo: a:la:wido:.

Kelego: fa:la:doma:nigab a:no: asulufo:lubi

Madi 16.2-3, 5.25-26

⁵⁴ Ya:su eyo: kaluka:isale kegeo: o:mo:wo: a:la:sio:, “Gio: kolo: ofdo: tinan doba:da: yaliki ba:dakiyo:, giliyo: ho:no: tima:nigab a:la:liki asula:sen. A:la:ta:ga: ho:no: hendele a:naka tinda:sen. ⁵⁵ Gio: fa:fa:s yab a:no: ba:dakiyo:, ‘molo-fayo: alan doma:nigab’ a:la:asula:sen. A:la:gab amio:, molo-fayo: hendele a:naka fa:la:dowa:sen. ⁵⁶ Gio: kalu nafalema! To gililo: sa:lab a:no:, man gililo: o:lia:yo: mo:imilab. Gio: hen o:lia: akin o:lia:yo: ba:dakiyo:, kelego: a:no: fa:la:doma:nigab a:la:bo: gio: o:li asulo: ko:sega, kelego: o:gdo: nilo: dimida:lo:l we gio: ha:go: mo:fanda asulo:.

⁵⁷ “Gio: man nafa dimidama:no:wo: mo:alobana ba:dako: mo:wo: ha:? ⁵⁸ Kalu noma:yo: ge mo:walilalega, ge kalu a:no:lia: mo:walilima:no: o:ha:nakiyo:, ge towo: e o:lia:yo: digala:la:bi. Ge a:la:bo: mo:dimidalega, kalu a:ma:yo: ge

mo:walilan kalu a:ma: dagiya dia:ta:sa:ga:, mo:walilan kalu eyo: ge da:la:di kaluwa: dagiya dia:talikiyo:, eyo: ge dibolo aya to:loma:ib. ⁵⁹ Gilo: su silimia:no: a:no: mole us imilise nowo: mo:sili mealikiyo:, ge dibolo a a:naka o:ta:i ha:na:ib.” Ya:su eyo: a:la:wido:.

13

Asugo: mo:nodolalega soma:ib

¹ Kalu kegeo: nolba:yo: Ya:sumo:wo: to nolo: malolo: meaki, Ga:lili kalu noldo: amilo: fa:la:dowo: a:no: ko:lo: malolo:. Ga:lili kalu i a:ma:yo: no: sa:ndaki, Godemo:wo: boba so:meabikiyo:, Failat eyo: kalu i a:no: sana soma:ki sio: ko:lo: iyo: sana sowa:sa:ga:yo:, ho:bo: ililo: o:lia: no: ho:bo: o:lia:yo: ua gasalifa. ² Ya:suwo: malolo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Ga:lili kalu ko:lo: sana sowo: a:ma: mogago: ililo: dimida:len a:ma:yo:, Ga:lili kalu nolba:lo: mogago: dimida:lab a:no: ili tiniabiki dimido: a:la:asulaya? ³ A:la:baka! Ko:sega mogago: gililo: dimida:len a:no: ta:ta:sa:ga:, Godelo:loba:da:yo: mo:nodolalega, gio:lo: a:la:soma:ib. ⁴ A:la:ta:ga: Ya:lusalem amisa:n amilo: fa:la:dowo: a:no: gio: dabu. Siloam hen a:namio: a iwalulo: nowo: dugu alilaki, kalu do:la:ta:ga: ola:fo:wo: a:na sowo:. Kalu sowo: a:ma: mogago: ililo: dimida:len a:ma:yo:, Ya:lusalem kalu nolba:lo: mogago: dimida:lab a:no: ili tiniabiki dimido: a:la:asulaya? ⁵ A:la:ba! Niyo: wa:ka a:so:lo:l. Mogago: gililo: dimido: a:no: ta:ta:sa:ga:, Godelo:loba:da:yo: mo:nodolalega, gio:lo: tambo a:la:soma:ib.”

I fowo: mo:hedo:wa bale sio:

⁶ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: bale sio: we imo: malolo: me. “Kalu noma:yo: ene egelo: amio:, alona: iyo: a:lab ko:lo:, ho:len no amio: e alona: fowo: tuma:ni ane ko:sega fo imilise nowo: mo:ba:ba:. ⁷ A:la:go:ko:lo: eyo: ene egelo:lo: bo:fo:len kalumo:wo: a:la:sio:, ‘Dona otalen us a:namio:, i we fowo: hedo:wa:le a:la:li ba:ba: ya:len ko:sega, i a:no: fowo: mada mo:hedo: ba:ba:. I a:no: ba madali ka iliki heno: a:ma: walab ko:lo:, giyo: kunuma.’ ⁸ A:la:sa:labiki, egelo:lo: bo:fo:len kalu eyo: a:la:sio:, ‘Kalu Alan, dona imilise nowo: i we ka o:ta:takiyo:, niyo: i mo: a:namio: heno: daida:sa:ga:, bea:susugo: a:na to:loma:no:. ⁹ Dona hononamio: fowo: hedalega, a:no: nafa ko:m. Fowo: mo:hedalega, gio: a:na kunuma a:la:sa:la:bi.’ ”

Ya:su eyo: ga nowo: falele alifa:

10-11 Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio:, Ya:su eyo: tolo: wida:sen a a:namio: kaluka:isalemo: widakiyo:, ga imilise nowo: a:na elen. Ga a:no: donayo: do:la:ta:ga: ola:fo: a:namio: mama mogago:wo: eya ilikiyo:, fa:so: kogo: dowaki, mo:digale kagama:no: dowas:sen. ¹² Ya:su eyo: ga a:no: ba:da:ga:yo:, elo:wa mena:ki ho:ida:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Ga, ge amilo: walaf ba:la:len a:no: o:go: ge ga:li dowab.” ¹³ A:la:sa:la:sa:ga: ene dagiyo: ga a:ma: do:mo:wa golabiki, ga a:no: digale kagayakiyo:, Godeya: wiyo: a:na wabulu sio:

¹⁴ Tolo: wida:sen alo: bo:fo:lowan misa: kalu eyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namilo: Ya:suwa:lo: falele alitab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e mo:beaki kaluka:isalemo:wo: a:la:sio:, “Ho:len do:go:fela:fo: a:namio: nanog dia:no:wo: a:na doma:ib ko:lo: gio: falele alifoma:kiyo: ho:len a:na ya:bi. Ko:sega Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: falelema:kiyo: ya:so:bo.” ¹⁵ A:la:sa:labiki, Kalu Alan eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “To gililo: sa:lab a:no:, gililo: dimida:sen a:no:lia:yo: mo:imilab! Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: giliyo: donki ayamilo: galo alifelo: a:no: ho:no: maiya:kiyo:, fage alifa:la:sa:ga:, ha:la:ya tililia: ha:na:sen. ¹⁶ Ga we Ablahama: eso:lo: ko:lo:, Sa:da:na: eyo: donayo: do:la:ta:ga: ola:fo: us a:namio: mele alitaki ta:fo:len. A:la:go:ko:lo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio: e o:li fage alifa:iba:le?” ¹⁷ Ya:su eyo: a:la:sa:labikiyo:, kalu e o:lia:lo: kega:sen i a:no: sendelowo:. Ko:sega kaluka:isale iyo: elo: man nafale dimida:len a:no: ba:da:sa:ga:yo:, sagalo:wo: alan dowas:sen.

Mased fowa bale sio:

Madi 13.31-32, Mak 4.30-32

¹⁸ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: widakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: o:bo:ngo: ko:lo: da:laba? Niyo: a:no: gimo:wo: waga walama:no:wa:le? ¹⁹ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: a:no: mased* fo fifo: amilo: fa:la:ndab o:ngo: dowab. Kaluwa:yo: fo ha:lula:su a:no: egelo:wa fifo: ko:lo:, alan fa:la:ndaki eleyo: tagalakiyo:, o:ba: iliyo: ayo: so:go:f a:na dia:sen.”

Falawa anayan kelego: a:na bale sio:

Madi 13.33

²⁰ Ya:su eyo: to nolo: a:widakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: o:bo:ngo: ko:lo: da:laba? Niyo: a:no: gimo:wo: waga walama:no:wa:le? ²¹ A:no: falawa anayan kelego: yis o:ngo: dowo:. Ga noma:yo: yis ha:lu a:no:

13:14: Kis 20.9-10, Lo 5.13-14   **13:15:** Luk 14.5   * **13:19:** Mased a:la:do: sa:lab a:no:, Yu kaluwa:lo: i fo gela:seno: o:m. Fo a:no: mada ha:lula:su ko:sega fa:la:ndab amio:, alan doma:ib.

falawa wo:fa: otalen a:no:lia: wo:gele alitalikiyo:, yis a:no: mo:ba:ba:ib ko:sega falawa a:no: tambo anama:ib.”

Tog ha:luwa hamana

Madi 7.13-14, 7.21-23

²² Ya:su e Ya:lusalem ha:na:ni ha:nakiyo:, eyo: amisa:n alan o:lia: ha:lu o:lia: a:na wida:li ane. ²³ E ha:nabikiyo:, kalu noma:yo: emo: dabu ba:daki, “Kalu Alan, Gode eyo: kaluka:isaleyo: a:la:se ko: gasilia:iba?” ²⁴ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale modo:wo: Hebene usamio: tina:no: a:la:asula:li ane ko:sega midima:ib. A:la:fo:ko:lo: gio: tog ha:lu a:na tina:nikiyo:, nanogo: halaido: dimida:lubi. ²⁵ Alo: biso:wa:yo: togo: uludu alitalikiyo:, ge ha:la:ya kagafo:liki toga godogodolalikiyo:, gio: a:la:sa:ma:ib, ‘Nio:lo: a usa mia:niki togo: kolama.’ Ko:sega eyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ne gio: mo:asulo: Gilo: mio:wo: ne babalab.’ ²⁶ Eyo: a:la:sa:labiki, giliyo: a:la:sa:ma:ib, ‘Nio: ge o:lia:yo: ma:no:wo: na:sen a:la:ta:ga: giyo: to mano: nili amisa:n amio: wida:sen.’ ²⁷ Ko:sega eyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ne gio: mo:asulo: a:la:ta:ga: gilo: mio:wo: ne babalab ko:lo:, mogago:lo: dimida:sen kalu gio: tambo hamana!’ ²⁸ Tif amio: gio: Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo:, a:la:ta:ga: dinali sa:lan kaluwo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na sena ba:ba:ib. Ko:sega Gode eyo: gio: ha:la:ya sandifa:ib ko:lo: gio: kulufa:yakiyo:, ya:foda:li mela:ib. ²⁹ Kaluka:isale ofdo: yan doba:da:yo:lo:, ofdo: tinan doba:da:yo:lo:, henfelo: we tambo amilo: mio: a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen us a:na ua kegeaki, sagalo: ma:no:wo: a:na ma:ib. ³⁰ Gio: to we asuluma. O:gdo: kalu wa:feyo: a:lab a:no:, ho:len a:namio: e wabulun kalu doma:ib. A:la:ta:ga: kalu o:gdo: wilo: a:lab a:no:, ho:len a:namio: e tifa doma:ib.”

Ya:su eyo: Ya:lusalemo: alan nofolo:

³¹ O:g ho:len a:namio:, Fa:lisi kalu nolo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Misa: kalu Ha:lod eyo: ge sana sa:ma:no: asulab ko:lo:, ge hen we ta:ta:ga: nowa hamana.” ³² A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ha:lod e saila gasa o:ngo: dowo: ko:lo: to we emo:wo: sa:ma:ni hamana, ‘O:go: niyo: mama mogago:wo: o:lusa:ndaki, walaf kaluwo: falele alifelema:no:. A:la:ta:ga: aliyo: niyo: wa:ka a:dimida:sa:ga:yo:, ho:len asol a:namio:, niyo: nanog we dia:la:ga: a:na el-ema:no:.’ To a:no: Ha:lodbo:wo: sa:la:bi. ³³ Ya:lusalem amisa:n a:no: dinali sa:lan kalulo: sana sowan heno: o:m. Hendele o:go:, aliyo:, a:la:ta:ga: inaliyo:, ne ka ha:na:ga:

ha:na:no:. Mo:wo: dinali sa:lan kaluwo: hen nowa sana sowa:likiyo: mo:lilo:. Tambo Ya:lusalem a:naka sana sowa:len.

³⁴ “Wai Ya:lusalem Ya:lusalem. Gio: dinali sa:lan kaluwo: sana sowa:sa:ga:, Godeya: tolo: dia:ya:lab kaluwo: uwa: agoda:sa:ga: sana sowa:sen. Gogonowa:lo: inso:wo: ene a:fula: ha:g amilo: kegenelia:ga: tili downan o:leaumbo:, niyo: Ya:lusalem kaluka:isale gio: a:la:kegenelia:ga: tili doma:no: a:la: asula:lo:l ko:sega, gio: nemo:wo: a:la:dimidama:kiyo: mo:asulab. ³⁵ Dabuma! Gode e gi amisa:no: ta:fo:gane ko:lo: mogago: a:lab. A:la:ta:ga: gio: ne misio: wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib. Ko:sega giliyo: towo: a:la:sa:lalikiyo:, ‘Kalu we, Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l’ to a:no: sa:lalikiyo:, ho:len a:nami o:isa, ne wa:ka ba:ba:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

14

Ha:fo:lo: downan ho:len a:namio: Ya:su eyo: kalu nowo: falele alifa:

¹ Ha:fo:lo: Downan ho:len no amio:, Ya:su e Fa:lisi misa: kaluwa: aya ma:no: ma:ni ha:nabiki, kaluka:isale iliyo: e dinafa bo:fo:len. ² Kalu nowo: dagi o:lia: gib o:lia:yo: alan da:iyo: ko:lo: e Ya:sulo:wa mio:. ³ Ya:su eyo: kalu a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Fa:lisi kalu i o:lia: elelo: asulo: kalu o:lia:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Nili ele difa: a:ma:yo:, walaf kaluwo: Ha:fo:lo: Downan ho:len a:namio: falele alifa:no:wo: o:liya:le?” ⁴ Ko:sega iyo: to:lo:ma dowabikiyo:, Ya:su eyo: walaf kalu a:no: golaki falele alita:ga:yo:, a:ma:la: iliga:fo:. ⁵ A:la:dimida:sa:ga:yo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ha:fo:lo: Downan ho:len a:namio: gili so:waya:le, gili kaowa:le ho:n si daido:wa sulufo: tinalega, giliyo: bo:bo:ge a:ma:la: gasilia:ib. A:no: hendeleya:le?” ⁶ A:la:sa:labikiyo: iliyo: a:ma:la: to sa:ma:no:wo: aundo:ma dowo:.

Ha:g amilo: downan mano: wido:

⁷ Ma:no: ma:nikilo: ho:ido: kaluka:isale nolo: misa: kalulo: sa:sen a:na mesa:no:laki ya:siabiki, Ya:su eyo: ba:da:sa:ga:, to we imo:wo: a:na malolo: me. ⁸ “Kalu noma: ga tililiaki ma:no: ma:niki gio: ho:idalikiyo:, gio: ha:na:sa:ga:, misa: kalulo: sa:sen a:namio: sa:so:bo. Mo:wo: gelo: ho:ido: kalu eyo: wilo: kalu ge o:lia:lo: mo:ililo: a:no: ho:idalega, sa:sen nafa gelo: sab a:no: wilo: kalumo: mesea:ki da:fema:ib. ⁹ A:la:galega ga:gdo: ho:ido: kalu eyo: gelo:wa ya:sa:ga:yo: a:la:sa:ma:ib, ‘Gelo: sab we nolbo: mesea:ki da:feyo: ko:lo: ge dasilia: hamana.’ A:la:sa:lalikiyo:, ge sendelowaki, fa:s doba:da:

mesa:ni ha:na:ib. ¹⁰ Ma:no: ma:niki ho:idalikiyo:, ge tamin doba:da:yo: mo:mesa: ha:naki, fa:s doba:da: mesa:ni ha:na:bi. A:la:dimidalega, gelo: ho:ido: kalu eyo: gelo:wa ya:sa:ga:yo:, ‘Ni mili, sa:sen nafa we ge mesa:ni mena’ a:la:sa:ma:ib. A:la:sa:lalikiyo:, kaluka:isale kegeo: ili siwa:l amio:, ge wilo: kalu doma:ib. ¹¹ Kaluka:isale abeyo: enen wiyo: wabudab a:no:, Gode eyo: e ha:ga ta:fa:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: enena:ma:la:yo: ha:g amilo: dowab a:no:, Gode eyo: ene wiyo: wabuluma:ki ta:fa:ib.”

¹² A:la:ta:ga: Ya:su eyo: Fa:lisi kalu emo:lo: ma:no:wo: ma:nikilo: ho:ido: o:mo:wo: a:la:sio:, “Giyo: ma:no: alan dimidaliakiyo:, go:no:n miliyo:, gaowo:, ge so:lo:wo:, a:la:ta:ga: amisa:n amilo: kelego:wo: modo:lo: da:lab kalu iyo: ma:no:wo: mena:kiyo: saga:ta:so:bo. Iyo: saga:talega, tif amio: iliyo: ge ini aya mena:ki ho:idalikiyo:, giyo: wa:lo: a:no:ko: dia:ib. ¹³ A:la:bo: mo:gaki, ma:no: alan dimidaliakiyo:, wa:feyo: kaluwo:, giligi sen kaluwo:, gido:fo:wo: ko:go:neli kaluwo:, a:la:ta:ga: siyo: ko:n kaluwo: iyo: mena:ki ho:ida:bi. ¹⁴ A:la:galikiyo: iliyo: wa:lo: mo:dimia:no: doma:ib ko:lo:, digalo: kaluka:isalelo: sowo: a:ma:la:do: dasilab ho:len a:namio:, Gode eyo: wa:lo: gemo:wo: a:na dimia:ib.”

Ma:no: alan dowo:fa:ya bale sio:

Madi 22.1-10

¹⁵ Kalu ma:no:wo: egele nakilo: sen noma:yo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:ga:lo: Godeya: ma:no: alando: ma:ib i o:mo:wo: mada sagale alitab.” ¹⁶ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki a:la:sio:, “Kalu noma:yo: ma:no:wo: alan dowo:fa:niki, kaluka:isale modo: nolo: ma:no:wo: ma:ni mena:ki saga:felo:. ¹⁷ Ho:len ma:no:lo: dowo:fa:no: a:no: fa:la:dowabikiyo:, eyo: ene nanogdo: dian kaluwo: enedo: saga:felo: kaluka:isale a:no: ba:ba: hamana:ki, towo: saga:takiyo:, ‘Ma:no:wo: dimidali ko:lo: gio: mena’ a:la: salifelema:ki iliga:fo:. ¹⁸ Ko:sega to a:no: imo:wo: sio: amio:, iyo: tambo mo:mia:no: a:laki, towo: ko:li ko:lilo:wo: sio:. Noma:yo: a:la:sio:, ‘Ha:iyo:, ma:no:lo: nab konamio: ne mo:mia:no:. Ne hen nowo: kilili ko:lo:, ba:ba: ho:no:l.’ ¹⁹ A:la:ta:ga: noma:yo: a:la:sio:, ‘Ha:iyo:, ma:no:lo: nab konamio: ne mo:mia:no:. Ne kaowo: do:la:fo: kilili ko:lo:, niyo: kao a:no: da:fe ba:dakiyo:, nanogo: dimidama:ni ho:no:l.’ ²⁰ A:la:ta:ga: noma:yo:, ‘Ha:iyo:, ne gayo: ho:gi di ko:lo:, ma:no:lo: nab konamio: ne mo:mia:no:’ a:la:sio:.”

21 “A:la:fo:ko:lo: nanogdo: dian kalu e a:ma:la: ya:sa:ga:yo:, to ililo: sio: a:no: tambo ene misa: kalumo: wido:. Misa: kalu eyo: to a:no: da:da:ga:yo:, gadio: alan dowaki, ene nanogdo: dian kalumo:wo: a:la:sio:, ‘Ge amisa:na bo:bo:ge ha:na:ga:, bayamio:lo:, tog ha:lu ayamilo: ha:na:sen o:lia: ana ha:nakiyo:, wa:feyo: kaluwo:, giligi sen kaluwo:, siyo: ko:n kaluwo:, a:la:ta:ga: gido:fo: ko:go:neli kaluwo:, iyo: tambo ma:no:wo: maiya:ki tililia: ya:bi.’

22 “Nanogdo: dian kalu eyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, ene misa: kalumo:wo: a:la:sio:, ‘Gilo: sio: o:leaumbo: o:ma dimido: ko:sega ayo: fogo: o:dowab.’ 23 Misa: kaluwo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, a:ma:la:yo: a:la:sio:, ‘Ge amisa:na ta:ta:ga:, tog alan o:lia: to so:go:f o:lia: a:na ha:nakiyo:, ni ayo: wa:lifoma:kiyo:, kaluka:isalemo:wo: halaido: sa:lakiyo: ha:nola:la:ga: tililia: ya:bi. 24 Niyo: gimo:wo: mada a:la:so:lo:l. Kalu tamin amilo: nilo: ho:ido: i a:no:, ni ma:no: alan dowo:fa: we heb ha:lu nowo: iyo: mada mo:ma:ib.’ ”

*Ya:suwa:lo: tili wido: kaluwa: man
Madi 10.37,38*

25 Kaluka:isale modo:wo: Ya:su o:lia: ha:nabiki, e nodola:sa:ga: kagayakiyo: imo:wo: a:la:sio:, 26 “Kaluka:isale abeyo: nelo: amilo: mio: a:no:, ene iyayo:, anowo:, ingayo:, so:wayo:, aowo:, adowo:, a:la:ta:ga: ene mela:no: a:no:lo: mo:gola ba:dalega, e nilo: tili wido: kaluleyo: mo:doma:ib. 27 A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: ene i malano: dia:sa:ga:yo:, ne mo:kudu yalega, e nilo: tili wido: kaluwo: mo:doma:ib.

28 “Kalu noma:yo: a alan nowo: dia:no: asulalega, tamin amio: e o:b dimidama:no: asulano:? Tamin amio: a a:no: di-akilo: kelego: dia:no: a:no: ko:lo: da:feakiyo:, e mole a:ma:yo: o:li kililia:sa:ga: ililima:iba:le a:la:liki aloba:da:li mesa:ib. 29 A:la:bo: mo:dimidalega, eyo: aiko: ko gililia:ga:, mole elo:wo: kedetalikiyo:, kaluka:isale nolba:yo: e ba:da:ga:yo:, dio:ge sa:ma:ib. 30 Iliyo: a:la:sa:ma:ib, ‘Kalu wema:yo: ayo: mo:mo:da di ko:sega, eyo: mo:ditandala:ma:no: dowabiki ta:fo:lo:ka:.’

31 “A:la:ta:ga: misa: kalu noma:yo: misa: kalu no o:lia: babuma:ni ha:nakiyo:, tamin amio: e ha:sa siliki dinafa asuluma:ib. ‘Buban kalu nilo: 10,000 wema:yo:, gis kaluwa: buban kaluwo: 20,000 yab a:no: o:li tiginima:ni gaba:le’ a:la: aloba:ma:ib. 32 Eyo: mo:tiginima:no:lo:b a:la:asulalega, ene gis kaluwo: ko:na: o:a:lab amio:, eyo: towo: tamina saga:takiyo:, ‘Na:no: mo:bubaki ha:sa mesa:nikiyo:, towo: waga saefa:no:wa:le?’ a:la:liki saga:fa:ib. 33 A:la:do: gan o:leaumbo:, kalu abeyo: elo: kelego: da:lab a:no: tambo mo:gola ba:dalega, e nilo: tili wido: kaluwo: mo:doma:ib.

³⁴ “So:luwo: nafa ko:sega, so:luwa: nudo: a:no: aundo:ma fa:la:dowalega, so:luwa: nudo: a:no: nafa a:fa:la:doma:kiyo:, niliyo: mada mo:dimidama:ib. ³⁵ So:lu nudo:lo:ma dowab a:no: nanogo: mada aundo:ma dowab. So:lu a:no: egelo: fa:la:doma:kiyo: mo:dia:tan. Niliyo: so:lu a:no: ba madali sanditan. Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, to we dinafa da:da:sa:ga: fanda asula:bi.”

15

Sibi ko:lo: kelege dowo:wa bale sio:

Madi 18.12-14

¹ Takis molelo: dia:sen kalu i a:no: a:la:ta:ga: mogago:lo: dimida:sen kalu nolo: ya:ga:, Ya:suwa:lo: widab a:no: da:da:liki sen. ² Ho:len a:namio:, Fa:lisi kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu iliyoy: Ya:suwo: sada:da:liki a:la:sio:, “Kalu wema:yo: mogago:lo: dimida:sen i o:lia: ege dowaki, ma:no:wo: i o:lia: ka na:liki dowa:sen” a:la:sio:.

³ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: bale sio: we imo: malolo: me. ⁴ “Kalu gi us konamio: imilig noma:yo: sibiyo: do:la:lowo: do:la:fo: bo:fo:la:ga:, ho:len no amio: sibi imilig nowo: kelege dowalega, eyo: waga dimidama:iba? Eyo: sibi do:la:lowo: agado: a:la:ta:ga: agado:la:fo: nolo: fugus na: melea:ki ha:la: ka ta:ta:sa:ga:, sibi kelege dowo: a:no: keda:i ha:na:ib. ⁵⁻⁶ Sibi a:no: ba:dalikiyo:, e mada sagala:sa:ga:, sibi a:no: ta:ulia:ga:, kelena dia:fo: mia:ib. E amisa:na a:ma:la: fa:la:dowakiyo:, ene miliyo: ho:le kegea:sa:ga: a:la:sa:ma:ib, ‘Ni sibi ko:lo: kelege dowo: a:no: ba:da:ga: dia:mio: ko:lo:, giliyo: ne o:lia:yo: sagalema.’ ⁷ A:la:do: go: o:leaumbo:, kalu do:la:lowo: agado: a:la:ta:ga: agado:la:fo: a:no: ini asulo: amio: digalo: dowo: a:laki, asulo: nodoma:no:wo: mo:dowo:, a:la:do: asu:lab i o:mo:wo: Hebeneyo: mo:sagalema:ib. Ko:sega mogago:lo: dimida:sen kalu imilise nowo: asugo: nodola:sa:ga:, Godelo:wa ha:nalikiyo:, Hebene a:namio: sagalo:wo: mada alan doma:ib.”

Mole us sulu aneya bale sio:

⁸ Ya:su eyo: to nolo: bale sa:laki a:la:wido:, “Ga imilig noma:yo: silba mole uso: do:la:fo: ko:lo: ta:lisen.* Eyo: mole imilig nowo: sulu ha:nalega, waga dimidama:iba? Eyo: nafayo: do:la:sa:ga:, ayo: ta:ba:liki, dinafa keda:i ha:na:ib. ⁹ Mole a:no: ba:dalikiyo:, ene miliyo: ho:le kegea:sa:ga: a:la:sa:ma:ib, ‘Ni mole sulu ane a:no: a:di ko:lo:, giliyo: ne o:lia:yo: sagalema.’ ¹⁰ A:la:do: go: o:leaumbo:, mogago:lo: dimida:sen kalu imilise nowo: asugo: nodola:sa:ga:,

15:2: Luk 5.30   **15:4:** Ese 34.11,16, Luk 19.10   * **15:8:** Mole us imilig we ho:len imilig amilo: kaluwa: nanog diab amilo: kililiano: o:m.

Godelo:wa ha:nalikiyo:, Godeya: ene ma:mula: kalu iyo: sagalo:wo: alan dowab.”

Inso:wa: iya ta:fo:ganeya bale sio:

¹¹ Ya:su eyo: to nolo: bale sa:lakiyo: a:la:wido:, “Kalu noma:yo: kalu so:wa a:la: ko:lo: elen. ¹² Kalu so:wa tif a:ma:yo: iyamo:wo: a:la:sio:, ‘Do, gi dabun kelego: ko: aloba:da:sa:ga:, heb nilo: dia:no: aumbo: dimina.’ A:la:sa:labiki, iyaya:yo: kelego: a:no: aloba:da:sa:ga:, so:wa a:la:mo: dimi. ¹³ Ho:len a:la:se dota:ga:yo:, so:wa tif a:ma:yo: ene kelego: o:lia: mole o:lia:yo: dimidalia:ga:, heno: ko:na: ha:na:ni ane. Hen a:na silikiyo:, yo:le dowaki ene moleyo: wala:. ¹⁴ Moleyo: tambo kedetabikiyo:, hen a:no: tambo molofa alan fa:la:dowaki, maiyo:wo: alan dowo: ko:lo:, so:wa a:no: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowo:. ¹⁵ A:la:gabiki so:wa a:no: hendo: biso: kalu noma: nanog dian kalu dowo:. A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: ene kabo bo:fo:melea:ki, kabolo: dowas:en a:na iliga:fo:. ¹⁶ So:wa a:no: kabowa:lo: ma:no: na:lab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, elo: ma:no: asulo:. Ko:sega, kalu imilig noma:yo: emo:wo: ma:no:wo: mo:dimi.

¹⁷ “So:wa a:ma:yo: asulo: nafayo: a:dia:sa:ga:yo:, enena:ma:la: asulaki a:la:sio:, ‘Ni dowas:en nanogdo: dia:sen kalu iyo: ma:no: ma:no:wo: modo: dowaki o:li nas:en ko:sega, ne wenamio: maiyo: soma:ni mio:lo:b. ¹⁸⁻¹⁹ A:la:fo:ko:lo: ne hen we ta:ta:sa:ga:, dolo:wa a:ma:la: ha:na:nigo:l. A:na fa:la:dowakiyo:, emo:wo: a:la:sa:ma:no:, “Do, niyo: Gode Hebenelo: a:lab o:mo:wo:lo:, gemo:wo:lo: mogago: dimido: ko:lo:, ne wa:kabiyo: gi so:wa a:la:sa:ma:no:wo: mo:ililo:. Giyo: ne go:no:n nanogdo: dian kalu o:ngo: ta:foma.”” ²⁰ So:wa a:ma:yo: a:la:asulakiyo:, e dasila:sa:ga: iyalo:wa a:ma:la: mio:.

“Ko:sega e ko:na:lo: yab a:no: ba:da:ga:yo:, iyaya:yo: ha:fo: disa:laki, nofolo:wo: alan dowo: ko:lo:, so:walo:wa nai ha:na:sa:ga:, a:na fafulaki mimilo:. ²¹ A:la:dimidabikiyo: so:wa a:ma:yo: iyamo:wo: a:la:sio:, ‘Do, niyo: Gode Hebenelo: a:lab o:mo:wo:lo:, gemo:wo:lo: mogago: dimido: ko:lo:, ne wa:kabiyo: gi so:wa a:la:sa:ma:no:wo: mo:ililo:.’ ²² Ko:sega iyaya:yo: ene nanogdo: dian kalu imo:wo: a:la:sio:, ‘Gio: bo:e ha:na:sa:ga:, so:g sa:ga:lan sambo nafale a:no: dia:ya:sa:ga:, eya sa:ga:le alifoma. A:la:ta:ga: go:fo: ki dagi gasa amilo: ka:lan o:lia: budi o:lia: a:no:lo: eya kalifoma. ²³ Nililo: kao kalofa nafale saefa: a:no: tililia: ya:sa:ga:, sa:mba:ni hamana. Nio: tambo sagalaki ma:niki. ²⁴ Mo:wo: ni sowa: we sowo: ko:sega e mela:no:wo: a:dia:sa:ga: a:lab. E kelege dowo:

ko:sega o:go: niyo: a:ma:la: a:di.' A:la:sa:la:sa:ga:yo: iyo: ma:no:wo: uta:sa:ga, tambo nakiyo:, sagalo:wo: alan dowo:.

²⁵ "Ho:len a:namio: inso: wa:la:b a:no: egelo:wa nanog dia:len ko:lo:, e a:ma:la: ayamio: ko:na:ma fa:la:doma:no: dowaki dabu amio:, kaluka:isaleyo: sagala:sa:ga: yababi di-aki, ilibo: sa:ndabiki dabu. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: eyo: nanogdo: dian kalu nowo: ho:lelia:sa:ga:, emo:wo: 'ko o:b ko:lo: fa:la:dowabi dimidaba?' a:la:dabu ba:ba:. ²⁷ Nanog kalu a:ma: sa:laki, 'Gaowo: a:ma:la: mio: ko:lo:, go:la:yo: kaowo: sa:nda:sa:ga: sagalaki dimidab.' ²⁸ Ko:sega so:wa wa:la:b a:no: towo: da:da:sa:ga:yo:, e gadio:wo: alan dowaki, sagala:likilo: dowab us a:namio: mo:tiane. Iyayo: ha:la:ya handalota:ga:, e usa mena:ki ha:nola:liki sa:la:len. ²⁹ Ko:sega eyo: iyamo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, 'Dabuma! Donayo: modo:wo: ne gi nanog dian kalu o:ngo: iliki, nanogo: halaido: dia:sen. Niyo: to gilo: sa:lab imilig nowo: mo:ta:ta:sen. Ko:sega giyo: ne no:no:n mili o:lia: sagalaki maiya:kiyo:, no: goudi nowo: nemo:wo: mada mo:sana mia:sen. ³⁰ Ko:sega so:wa gilo: koma:yo:, e uwo: dia:liki mole gilo:wo: e wala:sa:ga:, a:ma:la: yab amio:, giyo: e sagale alitakiyo:, kao kalofo nafale saefa: a:no: sa:ndaki, ma:no:wo: a:na utab.'

³¹ "A:la:sa:labiki iyaya:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, 'Ni so:wa, ge ho:lenu: tambo ne o:lia: wena elen ko:lo:, kelego: nilo: da:lab we tambo gino: ko:lo:lab. ³² Ko:sega gao sowo: a:no:, mela:no:wo: a:dia:sa:ga: a:lab. E kelege dowo: ko:lo:, naino: e a:ma:la: a:di. A:la:fo:ko:lo: niliyo: sagala:liki ma:no: ma:no:wo: nafale dowo: ko:lo:lab.' "

16

Dikidakilo: nanogdo: dian kalu a:no: asulo:wo: alan dowo:wa bale sio:

¹ Ya:su eyo: bale sio: we enedo: tiliwida:sen kalu imo: widakiyo: a:la:sio:, "Kelego:wo: modo:lo: da:lab kalu nowo: elen ko:lo:, ene kelego:lo: bo:fo:mela:no: nanog kalu nowo: a:na ta:fo:. Ho:len no amio:, kalu nowo: elo:wa ya:sa:ga:yo:, gi nanogdo: dian kalu a:ma:yo: gi kelego:wo: wala:lab a:la:liki sa:ma:ni mio:. ² A:la:sa:labiki eyo: nanogdo: dian kalu a:no: ho:lelia:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:. 'Gilo: hala dimida:len a:no: ne dabu ko:lo: waigo:wo:? Niyo: ge dugula:ma:no: ko:lo:, ne kelego: gilo: bo:fo:len a:no: tambo fanda sa:sa:la:sa:ga:, nemo:wo: dimia:bi.'

³ "A:la:sa:labiki nanogdo: dian kalu eyo: enena:ma:la: asulaki a:la:sio:, 'Ni misa: kalu eyo: nilo: nanog dia:lenu: dugula:ma:nigab ko:lo:, ne waima:no:wa:le? Ne gana gedema:no:wo: halaido:wo: aundo:ma dowaki, a:la:ta:ga:

mole nolbo:lo: ha:iya:li sima:no:wo: sendelowab. ⁴ A:, ne eyo: ko:lo: dugulalikiyo:, kalu nolba:yo: ili ayamio: ne sagala:li tililia: hamana:kiyo:, nilo: dimidama:no:wo: no:no:no: o:li asulo:l.' ⁵ A:la:fo:ko:lo: nanogdo: dian kalu a:ma:yo: kalu o:ba:le ene misa: kalu o:lia:lo: mewa:l:do: da:lab a:no: ho:le kegea:sa:ga:, ina:lile dabu kedo:. Kalu tamin amilo: yab emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, 'Giyo: ni misa: kalu o:lia:yo: me wa:lo: o:biba:s da:laba?' ⁶ Kalu a:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, 'Ni mewa:l a:no:, o:lifa: ho:n ko:lo: go:fo: alan amilo: wasula: a:no: do:la:lowo:wo: do:la:fo: ko:lo: difa:.' A:la:sa:labiyo: nanogdo: dian kalu a:ma:yo: a:la:sio:, 'Tamin amilo: mewa:l difa: gilo: sa:sa:lo: da:lab a:no: bo:bo:ge hala:sa:ga:, bugo: a:namio: do:la:lowo:wo: bila:fo: a:la:sa:sa:li alifoma.' ⁷ Kalu a:ma: fa:s amilo: yab emo:wo:lo: a:la:dabu ba:ba:, 'Giyo: mewa:lo: o:biba:s da:laba?' Eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, 'Ni mewa:l a:no:, da:si wit fo wo:fa:yo: 1,000 ko:lo: da:lab.' A:la:sa:labiyo: nanogdo: dian kalu a:ma:yo: a:la:sio:, 'Tamin amilo: mewa:l difa: gilo: sa:sa:lo: da:laba: we ko:lo: giyo: bugo: a:namio: 800 a:la:sa:sa:li alifoma.'

⁸ "Misa: kalu a:ma:yo: ene nanogdo: dian kalu wema:yo: mo:tilidowano:lo:b a:la:asulo: ko:sega, enena:ma:la:lo: asuwa:fa:no:wo: asulo:wo: alan dowo:lo:bi ba:dakiyo:, eyo: e wabudo:. Henfelo: kaluka:isale i a:ma:yo: nanogo: egele dimidama:nikiyo:, asulo: ko:li ko:lilo: dia:sa:ga: dimida:len. Ko:sega kaluka:isale ho:len usamilo: dowab iliyo: a:la:bo: mo:dimida:sen. ⁹ Niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. O:go: gio: nolo: asuwa:taki, i o:lia:yo: mili doma:niki, henfelo: mole we wala:ma. A:la:galega ho:len moleya:lo: nanog dimida:lono: kedetalikiyo:, gimo:wo: Hebene mela:no: mela:no: doma:ki mena a:la:sa:ma:ib.

¹⁰ "Kalua abeyo: ni asulo:wo: kudu ha:naki, kelego: ha:luwo: ko:lo: dinafa tili dofo:lalega, eyo: alan kelego:wo:lo: o:li tili doma:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ha:lu kelego: amio: ko:lo:, eyo: man digalo:wo: mo:dimidalega, eyo: alan kelego: amio:lo: man digalo:wo: mo:dimidama:ib. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ne asulo: a:no: mo:kudu ha:naki, henfelo: wenamilo: mole da:lab a:no: mo:dinafa bo:fo:lalega, Godeya: siwa:l amilo: kelego: wa:la:b dowab a:no: gili bo:fo:melea:kiyo: gimo:wo: mada mo:dimia:ib. ¹² A:la:ta:ga: giliyo: kalu noma: kelego:wo: mo:dinafa tili dofo:lalega, Gode eyo: kelego: go:no:ndo:leyo: gimo:wo: mada mo:dimia:ib.

¹³ "Nanogdo: dian kalu imili nowo: bo:fo:lowan kalu a:la:ya: ha:g amio: mo:doma:ib. A:la:galega, eyo: bo:fo:lowan kalu nowo:mbo:wo: ha:fo: disa:laki, no o:lia:yo: mo:bema:ib. Bo:fo:lowan kalu nowo: ko:lo: kudu ha:naki, nowo: gola

ba:ba:ib. O:leaumbo: Gode asuluma:no: tog o:lia: mole alan asuluma:no: tog a:no:lia:yo: giliyo: mada mo:kudu ha:na:no: dowo: ko:lo:lab.”

Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len o:lia: ele saefa: o:lia:yo: wido:

Madi 11.12-13, 5.31-32, Mak 10.11,12

¹⁴ Fa:lisi kaluwo: moleyo: alan asula:sen ko:lo:, iyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:dakiyo:, e dio:ge sio:
¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kalu nolba:yo: ge digalo: kalu a:la:sama:ki, giliyo: ini siwa:l amio: man ililo: asulo: a:no: dimida:sen. Ko:sega, Gode eyo: gili asulo: usamilo: da:lab a:no: tambo asulufo:lab. Henfelo: kaluwa:lo: wabuda:lab a:no:, Godeya: siwa:l amio: mogago:le ba:dab.

¹⁶ “Yo:n e semo:fa:la:dowo: amio:, ele difa: to o:lia: dinali sa:lan kaluwa: to o:lia:yo: sa:sa:lifa: delen ko:lo:, kaluka:isaleyo: a:no:ko: kudu ha:na:len. Ko:sega Yo:n elo: elen ho:len a:na a:la:ta:ga: o:g wenamio:, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: to nafa a:no: ko:lo: wida:labikiyo:, kaluka:isale tambowa:yo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen usami ti ha:na:no: a:la:liki halaido: susiab. ¹⁷ Henfelo: we o:lia: akin o:lia:yo: inina:ma:la:yo: mo:kelegab o:leaumbo:, Godeya:lo: ele difa: a:namio:, to ha:lu imilig nowo: kelege doma:no:wo: togo: mada aundo:ma.

Ga di ta:tan man a:no: ko:lo: sio:

Madi 5.31-32, Mak 10.11-12

¹⁸ “Kalu abeyo: ga enedo:wo: ta:ta:sa:ga:lo: ga nowo: a:diab a:no:, e uwo: dia:lab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ga nowo: ino: kata:ta:ga:lo: elen a:no: a:dialega, e uwo: dia:lab.”

Moleyo: modo:lo: delen kalu o:lia: Lasalas o:lia:ma: malolo:

¹⁹ Ya:su eyo: to a:no: a:kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Moleyo: modo:lo: delen kalu nowo: elen ko:lo:, eyo: helebeso:g nafaleyo: ha:ga sa:ga:la:sa:ga:, helebeso:g ho:mo:solo: sambowo: wa:la sa:ga:la:sen. A:la:ta:ga: ho:lono: tambo e ma:no:wo: nafale na:len. ²⁰⁻²¹ Ene abayamio: wa:feyo: kalu nowo: tog anib a:na ha:iya:liki sa:sen. Kalu a:ma: wiyo: Lasalas. Moleyo: modo:lo: delen kaluwa: ma:n mudo: sudufa:lab a:no: e ma:no: a:la:liki yasisen. Ko:sega elo: mo:diaki yasila:labi, gasayo: ya:ga: ogen e amilo: kandayo: a:no: da:ba:len.

²² “A:la:ga:lana, Lasalas e sowabiki, ma:mula: kalu iliyo: dia:ha:na:sa:ga:, Ablaham elo: sab hen a:na mesea:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: moleyo: modo:lo: delen kalu a:no:lo: sowabiki, hena dali alifa:. ²³ E dane ane hena silikiyo:, nagalo:wo: alan ba:da:liki, alolo ba:ba: amio:, Ablahamo: ko:na: siliki, Lasalaso: e aniba sabi ba:ba:. ²⁴ A:la:ta:ga: eyo: ho:le sa:lakiyo:

a:la:sio;, 'Do Ablahamo;, de wiyo: nagalo:wo: odo: bo:do:l ko:lo;, giyo: ne nofola:sa:ga;, Lasalas koma: dagi gasa to: hebda:suwo: ho:na degela:sa:ga;, ne eana golaliki agoloma:ki iliga:foma' a:la:sio:.

²⁵ "Ko:sega Ablaham eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio;, 'So:wa, ge asuluma. Ge henfelo: holona o:silikiyo;, ge kelego:wo: modo: nafale dia:lab amio;, Lasalas e kelego:lo:ma nagalo: ba:da:liki sen. Ko:sega o:go: Gode eyo: Lasalas e ha:sa mesea:ki sagale alita:lab amio;, ge nagalo:wo: alan odo: ba:da:liki sab. ²⁶ A:la:ta:ga: mo:dimidama:no: dowo: nowo: we. Gilo: sab o:lia: nilo: o:lo:l we o:lia:yo: us amio: Gode eyo: hen gede to:lolo:wo: alan ta:fo: ko:lo;, wena a:la:ta:ga: gelo: amilo: ha:na:no:wo: mo:ililo;, a:la:ta:ga: gelo: wenamilo: mia:no:wo:lo: mada mo:ililo:.'

²⁷ "A:la:sa:labiki, moleyo: modo:lo: delen kalu eyo: towo: ha:nolo sa:laki a:la:sio;, 'A:la:go:lalega giyo: Lasalaso: dowo: aya hamana:ki iliga:foma. ²⁸ Niyo: nao i bila:fo:wo: o:sab ko:lo;, iyo: hen nagalo:lo: diab wenamio: yabena:ki, giyo: Lasalaso: hagugo: towo: sa:ma:ni hamana:ki iliga:foma' a:la:sio:. ²⁹ Ko:sega Ablaham eyo: a:ma:la: sa:laki, 'Mo:sa:s elo: to sa:sa:lo: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lo: a:no: gao i o:lia: a:lab ko:lo: iliyo: to a:no: o:li da:ba:ib.' ³⁰ A:la:sa:labiki, moleyo: modo:lo: delen kalu eyo: a:la:sio;, 'Do Ablahamo;, iyo: to a:no: mo:tilida:ba:ib ko:sega, sowo: kalu nowo: a:ma:la: dasila:sa:ga: ilo:wa ha:na:sa:ga: sa:lalega, iyo: asulo:wo: a:na nodoma:ib.'

³¹ "A:la:fo:ko:lo: Ablaham eyo: emo:wo: a:la:sio;, 'Iyo: Mo:sa:s elo: to sa:sa:lo: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lo: a:no:lia:yo: mo:da:dalega, sowo: kaluwo: a:dasila:sa:ga: towo: sa:ma:no: kibo:bowo;, iyo: a:no:lo: mo:tilida:babe.' "

17

Mogago:lo: dimida:sen man

Madi 18.6-7,21-22, Mak 9.42

¹ Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu imo:wo: a:la:sio;, "Kaluka:isale mogago:lo: dimidama:kilo: susulu sa:la:ma:no: man ko:li ko:lilo: a:no: hendele mada fa:la:doma:ib. Ko:sega kalu abeyo: nolo: mogago: dimidama:kilo: susulu sa:la:lab o:mo:wo: hida:yo:wo: alan dimia:ib. ² Kalu a:no: u alano: dagasa sunda:sa:ga;, so:lu ho:na sanditai kibo:bowo;, falasi-lakilo: wa:deab a:no: o:li domabe. Ko:sega kalu abeyo: tilidabu so:wala:su nowo: mogago: dimidama:kilo: susululab emo:lo: Gode elo: wa:dema:ib a:no: tininila:sa:ga;, mada alande doma:ib. ³ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ginina:ma:la:yo: dinafa

bo:fo:lubi! Tilidabu kalu nowo: mogago: dimidalega, giyo: digalakiyo: emo:wo: halaido: sa:la:bi. E asulo:wo: nodolalega, giyo: mogago: elo: dimido: a:no: hala:sa:ga: ga:lila:bi. ⁴ Ho:len imilise amio:, e mogago:wo: gemo:wo: dom a:la:fo: dimidalega, gelo: amio: dom a:la:fo: foga:le sa:lalikiyo:, giyo: mogago: elo: dimido: a:no: hala:sa:ga: ga:lila:bi.”

Tilidabuwo: halaido: doma:no: mano: we

⁵ Tiliwida:sen kalu kugula:fo: iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Giyo: nili tilidabuwo: alan doma:ki analifoma!”
⁶ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Tilidabu gililo:wo: kiwo:lo fo ha:lula:su o:ngo: dowalega, giyo: i alan wemo: sa:lakiyo:, ‘Ge go:no:na:ma:la: dugulia: ha:na:sa:ga:, so:lu ho:na wa:ka a:gema:ni hamana’ a:la:sa:lalikiyo:, gilo: to sa:lab a:no: e o:lika kudu ha:na:ib.”

Madali nanogdo: dian kaluwa: mano: we

⁷ “Nanogdo: dian kalu nowo: e sibi bo:fo:len a:lalikiyo:lo:, hen daida:len a:lalikiyo:lo:, nanog a:no: dia:la:ga: aya a:ma:la: fa:la:dowalikiyo:, ene misa: kaluwa:yo: emo:wo: ‘ge wena ha:sa siliki ma:no:wo: ma:ni mena’ a:la:sa:ma:iba?
⁸ A:la:baka:. Misa: kalu eyo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ge ni ma:no:wo: so:da:sa:ga:, ma:n sa:gakilo: so:g ka:lan a:no: ka:la:sa:ga:yo:, ma:no: nilo: ko:le tamina mea:la:ga: ami, go:no:ndo:wo: a:na ma:ni hamana’ a:la:sa:ma:ib. ⁹ A:la:ta:ga: nanog kalu a:ma:yo: ene misa: kaluwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga: dimidilikiyo:, misa: kalu eyo: emo:wo: mada o:m a:la:bo: sa:ma:iba? A:la:bo: mo:sa:ma:ib. ¹⁰ O:leaumbo: giliyo: nanog gimo:lo: dimidama:kilo: sio: a:no: tambo kedetalikiyo:, ginino: ‘Ne madali nanog dian kalu wilo:malo:ngo: dowo: ko:lo:, ne no:no:n nanog ka dimido:l’ a:la:sa:la:bi.”

Ya:su eyo: aintalo: dowo: kalu do:la:fo: falelo:

¹¹ Ya:suwo: Ya:lusalem ha:nakiyo:, e Samalia hen o:lia: Ga:lili hen o:lia: ele a:na ha:na:ni ane. ¹²⁻¹³ E amisa:n nowa fa:la:dowabiyo:, kalu do:la:fo: aintalo: kandayo: a:no: Ya:suwo: ba:ba:ni ya:sa:ga: iyo: ko:na:ma kagafo:liki, Ya:sumo: ogolo ho:le sa:lakiyo: a:la:sio:, “Misa: kalu Ya:su giyo:, nio: nofolaki asuwa:foma.” ¹⁴ Ya:su eyo: iyo: ba:dakiyo: a:la:sio:, “Gio: ha:na:sa:ga:, gili domo:wo: bobalo: so:mea:sen kalu imo: walama:ni hamana.” A:la:sa:labiki, iyo: a:na ha:nab amio: do:mo: ililo:wo: falelo:. ¹⁵ I a:namio: kalu imilise nowo: falelab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e nodola:sa:ga:, Godeya: wiyo: ogolo wabudaki Ya:sulo:wa a:ma:la: ane. ¹⁶ E Ya:sulo:wa fa:la:dowaki, Ya:suwa: giba: aniba gumisi alilakiyo:, emo:wo: mada o:m a:la:sio:. Kalu a:no: Samalia

kalu. ¹⁷ A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Niyo: kalu do:la:fo:wo: falelab a:la:asulo: ko:sega kalu agado:la:fo:wo: ha:? ¹⁸ Godeya: wilo: dulugu sa:ma:no:wo: kalu nowo: mo:mio:wa:le? Samalia kalu imilise weko: mio:lo:b.” ¹⁹ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kalu emo:wo: a:la:sio:, “Go:no:n tilidabu koma:yo: ge falele alitab ko:lo:, ge dasilia:ga: hamana.”

*Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lenu: fa:la:doma:nigab
Madi 24.23-28,37-41*

²⁰ Fa:lisi kalu nolba:yo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lenu: iga:sa fa:la:doma:iba a:la:liki Ya:sumo: a:la:dabu ba:ba: Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:lenu: a:no: fa:la:dowab amio:, kaluwa: siya:yo: mo:ele ba:ba:no: dowo: ko:lo:lab. ²¹ A:la:ta:ga: kaluwa:yo: ‘E wena sab’ o: ‘E honona a:lab’ a:la:bo: mada mo:sa:ma:ib. Mo:wo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: a:no: gi usa o:ma a:lab.”

²² A:la:ta:ga: Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalu imo:wo: a:la:sio:, “Tif amio: giliyo: henfelo: we Kalule Dowo: nilo: nafale bo:fo:likilo: mesa:no: a:no: ba:ba:no: a:lakiyo: bulu meselo:wo: alan doma:ib ko:sega, o:g a:namio: mo:fa:la:doma:ib. ²³⁻²⁴ Wabeleg tililakilo: akino: tambolo: ho:lea:tan o:leaumbo:, Kalule Dowo:lo: kalab amilo: fa:la:doma:nigab ho:lenu: a:namio:lo: o:leo:ngo: fa:la:doma:ib. A:la:fo:ko:lo: kalu nolba:yo: gimo: sa:laki, ‘Bo:ba! E honona a:laka:’ o: ‘E wena yaka:’ a:la:sa:lalikiyo:, giliyo: to a:no: kudu ha:nakiyo: ba:ba:ni ha:na:so:bo. ²⁵ Ko:sega ho:lenu: a:no: semo:fa:la:dowo: amio:, e hida:yo: nagalo:wo: alan dialikiyo:, kaluka:isale o:go:do: sab wema:yo: e gola ba:ba:ib.

²⁶ “Noa ho:lenu: amilo: dimida:len o:leaumbo:, Kalule Dowo: mia:nigab ho:lenu: a:namio:lo: a:la:ka dimidama:ib. ²⁷ Noa elo: elen ho:lenu: a:namio:, kaluka:isale iyo: ma:no: na:liki, ho:no: na:liki, gayo: dia:liki, gayo: tili alita:liki a:la:dimida:li ha:na:lenu: Noayo: ho:n ko:su usa tiane. Ti ha:nabikiyo:, ho:n galusana yakiyo: kaluka:isaleyo: tambo yasala:.

²⁸⁻²⁹ “A:la:do: go: o:leaumbo:, Lod ho:lenu: a:namio:lo: kaluka:isaleyo: ma:no: na:liki, ho:no: na:liki, kelego:wo: kililia:liki, eyo: gela:liki, ayo: dia:liki, a:la:dimida:li ha:na:lenu: ko:sega, Lod e Sodomo: ta:ta:sa:ga: ha:nabikiyo:, de o:lia: u hudu: o:lia:yo: Hebene a:la:ta:ga: tindakiyo:, iyo: tambo yasala:.” ³⁰ A:la:do: go: o:leaumbo:, Kalule Dowo: e kalab amilo: fa:la:dowab ho:lenu: a:namio: kaluka:isaleyo: a:la:ka dimida:li ha:na:ib. ³¹ Ho:lenu: a:namio: kalu isagen amilo: elen a:no: nai ha:naki, a:ma:la: a usamio: kelego:wo: dia:ni

ha:na:so:bo. O:leaumbo:, kalu egelo: amilo: elen a:no:lo: nai ha:naki, a:ma:la: ayami ha:na:so:bo. ³² Giliyo: Loda: ingayo: asuluma. ³³ Kaluka:isale abeyo: ene mela:no:wo: halale ta:li dofo:lalega, ene mela:no:wo: sulu ha:na:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: ene mela:no:wo: walalega, e mela:no:leyo: dia:ib. ³⁴ Ho:len a:namio:, a:la:yo: uwo:b imilise nowa alifo:lenu:lalikiyo:, nowo: diaki, nowo: ka ta:fa:ib. ³⁵⁻³⁶ Ga a:la: nowo: ida:ni ma:n besea:lenu, nowo: diaki, nowo: ka ta:fa:ib.”* ³⁷ A:la:sa:labiki iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “O:ba fa:la:doma:iba?” Ya:su eyo: bale sa:lakiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Giyo: o:ba: salageyo: akina hega:lenu ba:dalikiyo:, us a:namio: no: heseyo: nowo: da:laliki auma:ib a:la:asula:bi.”

18

Ga sa:ba:lo: eyo: towo: dabu ba:da:i ane

¹ Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu iyo: ho:lenu: tambo mo:mo:beaki dulugu sa:la:melea:ki, bale sio: we imo:wo: a:na wido:. ² Ya:su eyo: a:la:sio:, “Hen no amio: mo:walilab o:lo: aloba:dan kalu nowo: a:na elen. E Godeyo: mo:tagilaki, eyo: kaluka:isaleyo: o:ngo:malo:ngo: asula:sen. ³ Amisa:n a:namio: ga sa:ba:lo: nowo: elen ko:lo:, ho:lenu: tambo ga sa:ba:lo: a:no: mo:walilan kalu elo:wa ha:na:sa:ga:yo:, ‘gis kalu noma:yo: ne mogagila: ko:lo: ne hida:yo: a:no: asuwa:taki, giyo: ne dinafama’ a:la:sa:la:len. ⁴ Ho:len modo: amio: ga sa:ba:lo: eyo: a:la:dabu ba:da:labikiyo:, mo:walilan kalu eyo: e gola ba:da:len. Ko:sega tif amio: eyo: enena:ma:la:yo: a:la:asulo:, ‘Ne Godeya: ha:g amio: mo:dowaki, kaluka:isaleyo: o:ngo:malo:ngo: asula:sen. ⁵ Ko:sega ga we ho:lenu: tambo nelo: amio: da:ba: sala:lab ko:lo:, tif amio: ne elo: to sa:la:lab a:no: da:ba:no:wo: mo:beabena:ki, niyo: mo:walilaki aloba:ma:nigo:l.’” ⁶ Ya:su eyo: towo: a:kudu sa:laki a:la:sio:, “Gio: mo:walilan kalu mogago:wa:lo: man a:no: dinafa asula:bi. ⁷ Godeya: ene mano: o:leo:ngo:ma. Godeya: enedo: da:feyo: kaluka:isaleyo: ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: tambo emo: dulugu sa:lalikiyo:, Gode eyo: iyo: asuwa:taki, imo:lo: mogago:lo: dimida:sen o:mo:wo: wa:dema:ib. Eyo: bo:ebo: mo:asuwa:fa:iba:le? A:la:bo: mo:auma:ib. ⁸ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gode eyo: kaluka:isale enedo:wo: asuwa:taki, mogago:lo: dimida:senbo:wo: bo:bo:ge wa:dema:ib. Ko:sega Kalule

17:32: Mo:mo: 19.17,26   **17:33:** Luk 9.24   * **17:35-36:** Asulo: kalu nolba:yo: to we Luk eyo: mo:sa:sa:lo: a:la:asulo:, ko:sega bugo: no amio: to we a:la:sa:sa:lo:. Kalu a:la: nowo: ida:ni egelo:wa nanog dia:len amio:, nowo: diaki, nowo: ka ta:fa:ib.   **18:1:** Kolo 4.2, 1Tes 5.17

Dowo: e yalikiyo:, henfelo: amilo: tilidabu kaluka:isaleyo: o:biba:s elena ba:ba:iba?”

Fa:lisi kalu o:lia: takis molelo: dia:sen kalu o:lia: a:na bale sio:

⁹ Kaluka:isale nolba:yo: inino: mada digalo: a:la:asulaki, a:la:ta:ga: nolo: o:ngo:malo:ngo: a:la:asulabi, Ya:su eyo: to we imo:wo: a:na bale sio:. ¹⁰ “Kalu a:la:yo: Godeya: malilo: ayami dulugu sa:ma:ni ane. Nowo: Fa:lisi kalu, a:la:ta:ga: nowo: takis molelo: dia:sen kalu. ¹¹ Fa:lisi kalu e ina:li kagafo:liki a:la:dulugu sio:, ‘Gode, ne kalu nol o:ngo:wo: mo:dowo:. Kalu afalo: dia:seno:lo:, mogago:lo: dimida:seno:lo:, a:la:ta:ga: uwo:lo: dia:seno:lo:, ne i o:ngo:ma iliki, niyo: gemo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. A:la:ta:ga: ne takis molelo: dia:sen kalu we o:ngo:ma iliki, mada o:m a:la:so:lo:l. ¹² So:go: agelo:wo: tambo amio:, ho:len a:la:yo: ne ma:no:wo: mo:naki ele alita:sen. A:la:ta:ga: kelego: tambo nilo: diab a:no: heb do:la:fo: a:no: aloba:da:sa:ga:, heb imilise nowo: gemo: dimia:sen’ Godemo: a:la:dulugu sio:. ¹³ Ko:sega takis molelo: dia:sen kalu e ko:na: kagafo:likiyo:, Hebene alolo ba:ba:no:wo: sendelowa:sa:ga:, ene dagiyo: fo:ga ta:li dotaki, Godemo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, ‘Gode ne mogago:lo: dimida:sen kalu ko:lo:, giyo: ne nofoloma’ a:la:sio:.” ¹⁴ Ya:su eyo: to a:no: bale sa:lakiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Hendele, takis molelo: dia:sen kalu a:no: ene aya ha:nab amio:, Gode eyo: e digalo: kalu dowabi ba:ba:. Ko:sega Gode eyo: Fa:lisi kalu a:no: o:ngo:wo: mo:dowabi ba:ba:. Mo:wo: kaluka:isale abeyo: enen wiyo: wabudab a:no:, Gode eyo: e ha:ga ta:fa:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: enena:ma:la:yo: ha:g amilo: dowab a:no:, Gode eyo: ene wiyo: wabuluma:ki ta:fa:ib.”

Gio: so:wagalin o:ngo: dowa:bi

¹⁵ Kaluka:isale iliyo: so:wa tuo:luno: Ya:sumo: goloma:ki, elo:wa ga:gililia:ga: ya:sio:. Ya:suwa: enedo: tiliwida:sen kalu iyo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, imo:wo: “Giliyo: a:la:bo: dimida:so:boka:” a:la:liki halaido: sio:. ¹⁶ Ko:sega Ya:su eyo: so:wayo: ho:le kegeaki, a:la:sio:, “Giliyo: so:wa i we nelo:wa mena:ki ka:la:so:bo. Mo:wo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no:wo: kaluka:isale so:wagalin i we o:ngo: dowab a:ma:no:. ¹⁷ To we niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: so:wagalin ko:lo: Godeya: ha:g amilo: dowab o:leaumbo: mo:dowalega, iyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: us a:namio: mada mo:tina:ib.”

Misa: kalu moleyo: modo:lo: delen a:ma: malolo:

Madi 19.16-30, Mak 10.17-31

18 Yu misa: kalu nowo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga, a:la:dabu ba:ba, “Widan kalu nafaleyo: ge, nilo: mela:no: mela:no: dia:no: a:no: waga dimidaliki dia:no:wa:le?” 19 Ya:suwa:yo: a:ma:la:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Gilo: nemo:lo: ‘Ge nafale’ a:la:do: sa:lalo: mo:wo: ha:? Gode imilise esa nafale ko:lo: a:lab. 20 Godeya: ele difa: da:lab a:no: ge asulo:. Uwo:wo: dia:so:bo. Kaluwo: sana sowa:so:bo. Afayo: dia:so:bo. Diga:li sa:la:so:bo. Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki, ili ha:ga dowa:lubi.” Ya:su eyo: a:la:wido:. 21 Kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Gilo: to sa:lab ko ne so:wa iliki kudu ha:na:i mio:.” 22 A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Kelego: imilise nowo: giyo: mo:dimido:. Kelego: gilo: da:lab a:no: tambo kililia:sa:ga:, mole a:no: kelego:lo:ma kalu dowab i o:mo: sa:ga:bi. Giyo: a:la:dimidalega, kelego: nafale gilo: a:no: Hebene a:namio: doma:ib. A:la:dimida:sa:ga:yo:, ge ne kudu ya:bi.” 23 Kalu a:ma:yo: kelego:wo: modo: delen ko:lo:, to a:no: da:da:sa:ga:yo:, asulo: elo:wo: hida:yo: dowo:. 24 Ya:su eyo: kalu a:no: ba:da:ga:yo: a:la:sio:, “Kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no:, e Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:no:wo: mada halaido: ko:lo: a:lab. 25 No: alan nowo: ene wiyo: ka:mol ko:lo:, e helebeso:gdo: dubian ho:la:su a:namio: o:lika tina:iba:le? A:la:do: mo:tinan aumbo:, kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:no:wo:, mada halaido:le doma:ib.” 26 Kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: Ya:su elo: to sa:lab a:no: da:daki, molo tandeakiyo: a:la:sio:, “A:la:galega mela:no: mela:no: a:no: abe dia:nigaba:le?” 27 Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Kaluwa:lo: mo:dimidama:no: dowo:le a:no:, Gode eyo: o:li dimidama:ib.” 28 A:la:ta:ga: Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Asuluma! Nio: ninin kelego:wo: tambo ka ta:ta:sa:ga:, ge ko:lo: kudu yo:l” 29-30 A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: ti ha:na:nikiyo:, ene ayo:, gayo:, aowo:, iyayo:, anowo:, so:wayo: ka ta:ta:ga: ha:nalega, kalu a:no: henfelo: wena o:silikiyo:, kelego: nolo: a:diakiyo:, tamin amilo: delen a:no: tiginita:ga:, modo:le dia:b. A:la:ta:ga: Hebene a:namio:, e mela:no: mela:no:wo: dia:ib.”

*Ya:su enen soma:no:wo: wa:ka sio:
Madi 20.17-19, Mak 10.32-34*

31 Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalu kugula:fo: a:no: tililia:ga: aniba iliki imo:wo: a:la:sio:, “Tamin amio: dinali sa:lan kalu iliyo: Kalule Dowo: e amilo: fa:la:doma:no:wo: to ko:li ko:lilo: sa:sa:li alifa: ko:lo: a:lab. O:go: nio: Ya:lusalem ho:no:l ko:lo:, ililo: sa:sa:li alifa: o:leaumbo: tambo hendele

fa:la:doma:nigab. ³² Kalu noma:yo: e Yu kaluma imo:wo: gasi mealiki, iliyo: e dio:ge sa:la:likiyo:, e mekowaya: fu-gala:ma:ib. ³³ A:la:ta:ga: iliyo: e meya: yame tandea:sa:ga:, sana soma:ib. Ko:sega ho:len asol dowalikiyo:, e a:ma:la: a:dasi alifa:ib” a:la:sio:. ³⁴ Ko:sega iliyo: to a:no: tambo mo:dinafa asulo:. Ya:suwa:lo: to sa:lab a:ma: ha:go: wo:no:le delen ko:lo:, iyo: mo:fanda ba:ba:.

Siyo: ko:n kaluwo: falelo:

Madi 20.29-34, Mak 10.46-52

³⁵ Ya:su e Ya:liko amisa:n a:namio: ko:na:ma fa:la:doma:no: yabikiyo:, siyo: ko:n kalu nowo: tog aniba siliki, moleyo: ha:iya:len. ³⁶ E kaluka:isale modo: ya:siab a:no: da:da:sa:ga:yo:, imo:wo: o:b fa:la:doma:nigaba a:la:dabu ba:ba:. ³⁷ Iliyo: emo: sa:lakiyo:, “Nasala:t kalu Ya:su e ko:lo: tiginima:ni ha:nab.” ³⁸ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: ogolo ho:le sa:laki, “Ya:su, Da:ibida: inso: giyo: ne mada nofola:sa:ga: asuwa:foma.” ³⁹ Kalu tamin amilo: ha:na:len i a:ma:yo: halale tandeki “Ge tola:so:bo!” Ko:sega kalu a:ma:yo: towo: ogolo halale ho:le sa:lakiyo:, “Da:ibida: inso:, Ya:su giyo: ne mada nofola:sa:ga:, ne asuwa:foma!” ⁴⁰ Ya:suwo: ha:na:leno: a:na kagatakiyo:, “Kalu a:no: nelo:wa tililia: mena” a:la:sio:. Kalu a:no: Ya:sulo:wa fa:la:dowabikiyo:, Ya:su eyo: emo: dabu ba:ba:, ⁴¹ “Niyo: gemo:wo: waga dimidama:ki asulaya?” Ya:suwa:yo: a:la:dabu ba:dabiki, siyo: ko:n kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Kalu Alan, ni siyo: fage alifoma:ki asulab.” ⁴² “Go:no:ndo: tilidabu koma:yo: ge falelab ko:lo:, gi siyo: o:li ba:dab” a:la:sio:. ⁴³ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, wigibole a:naka ene siyo: kolaetabiki, e Godeya: wiyo: wabudaki, Ya:suwo: ko:lo: kudu ane. A:la:ta:ga: kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: ba:da:sa:ga:yo:, iliyo:lo: Godeya: wiyo: wabudaki dulugu sa:la:i ane.

19

Ya:suwo: Sakiaso: galili

¹ Ya:su e Ya:liko amisa:n us a:na tina:sa:ga: ha:na:ni ane. ² Amisa:n a:namio: kalu nowo:, ene wiyo: Sakias ko:lo: elen. E takis molelo: dia:sen misa: kalu elen ko:lo:, e moleyo: modo: ko:lo: delen. ³ E Ya:suwo: ba:ba:no: asulo: ko:sega e abolda:su ko:lo:, kalu kegeo: a:ma:yo: e galalowaki, Ya:suwo: mo:ba:ba:no: dowo:. ⁴ A:la:fo:ko:lo: Sakias e Ya:suwo: ba:ba:no: asulaki, tamina nai ha:na:sa:ga:, Ya:sulo: mia:no: tog a:na alona:iya fa:la: ane. ⁵ Ya:su e a:na fa:la:dowaki, alolo ba:ba: amio:, Sakiaso: a:na ba:da:ga:

emo:wo: a:la:sio:, “Sakias ge hena bo:bo:ge timina. Ne o:go: gi aya mesa:no: asulab” a:la:sio:. ⁶ A:la:fo:ko:lo: Sakias e bo:e tinda:sa:ga:, e sagala:liki Ya:suwo: e aya tililia:gane. ⁷ Ko:sega kaluka:isaleyo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: mo:beaki, sada:dakiyo: a:la:sio:, “Ya:suwo: mogago:lo: dimida:sen kaluwa: aya mageso: mesa:ni ha:nab” a:la:sa:la:li ane. ⁸ Sakias e kagayakiyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Kalu Alan, ge dabuma. Mole nilo: delen a:no: usa aloba:da:sa:ga:, hebo: kelego:lo:ma kalumo: sagama:no:. A:la:ta:ga: kalu nolba: mole ko:lo: nilo: dikili sa:lakilo: afale dia:len a:no:, a:ma:la:bo: ininbo:wo: fa:la:da:in a:dugumia:nigo:l.” ⁹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Kalu welo: Ablahama: eso:lo: ko:lo:, o:go: a wenamilo: ta:sen kalu i a:no: Gode eyo: a:ma:la: a:gasiab. ¹⁰ Mo:wo: Kalule Dowo: mio: we, kaluka:isale sulu ane a:no: keda:sa:ga:, a:ma:la: gasi sa:la:ma:ni mio:.”

*Nanog dian kalu do:la:fo: a:na bale sio:
Madi 25.14-30*

¹¹ Kaluka:isale kegeo: a:no: Ya:suwa:lo: to wida:lab a:no: da:da:labikiyo:, Ya:su eyo: bale sio: nowo: imo:wo: a:na wido:. Elo: bale sio:wo: mo:wo: we. E Ya:lusalemo: ko:na:ma fa:la:dowabikiyo:, iliyo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: bo:bo:ge a:naka fa:la:doma:nigab a:la:asulabiki, Ya:su eyo: imo:wo: to we a:na bale sio:. ¹² Ya:su eyo: a:la:sio:, “Wi alando: di kalu nowo: ene heno: ta:ta:sa:ga:, misa: kalu alan doma:ni, ko:na: hen nowa ane. A:la:ta:ga: tif amio: e a:ma:la: a:mia:no: a:la:asulufo:liki ane. ¹³ E ha:na:nikiyo:, ene nanog dian kalu do:la:fo: nolo: ho:le kegea:sa:ga:yo:, imo:wo: mole us go:l amilo: dimido: a:no: imilig imilig a:la: sagalitakiyo: a:la:sio:, ‘Gio: mole we dia:sa:ga:yo:, ne o:mia:nigab a:namio: mole we anama:ki nanogo: dimida:lubi’ a:la:sio:. ¹⁴ Ko:sega e ha:na:sa:ga: dotabikiyo:, ene amisa:n amilo: kaluka:isale iliyo: e mada mo:asulaki, ‘Niliyo: kalu we nili misa: kalu alan doma:kiyo: mo:asulaka:’ a:la:sa:ma:ni hamana:ki, tolo: sa:ma:no: kalu nolo: hen ko:na: elo: sab a:na iliga:fo:. ¹⁵ Tif amio: e misa: kalu alan dota:ga:, ene hena a:ma:la: ya:sa:ga:yo:, ene nanog dian kalu molelo: sagalifa: a:no: elo:wa mena:ki ho:ido:. Ina:li ina:lilo:wa:lo: nanog dimido: amilo: mole fa:la:dowo:wo: o:biba:so: a:la:dabu ba:ba:.

¹⁶ “Nanog dian kalu agel a:no: dasila:sa:ga: a:la:sio:, ‘Kalu Alan, mole imilise gilo: nemo:lo: dimi a:ma:yo: nilo: nanog dimido: a:namio:, mole us go:l amilo: dimido: agelo:wo: do:la:fo: ko:lo: fa:la:dowo:.’ ¹⁷ A:la:sa:labiki, misa: kalu alan eyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Nanog kalu nafale giyo: nanogo:

19:7: Luk 15.2   **19:8:** Kis 22.1, Nam 5.6-7   **19:9:** Luk 13.16, Ilig 16.31

19:10: Luk 15.4, Yo:n 3.17, 1Tim 1.15   **19:17:** Luk 16.10

kobale dimido. Giyo: ha:lu kelego: we nilo: asulab au kudu ha:naki dinafa bo:fo:len ko:lo, niyo: amisa:n alan do:la:fo: a:no: gi bo:fo:melea:ki ta:fa:no:’ a:la:sio:.

¹⁸ “Nanog dian kalu andeb a:no: dasila:sa:ga: a:la:sio:, ‘Kalu alan, mole imilise gilo: nemo:lo: dimi a:ma:yo:, mole us go:l amilo: dimido: agelo:wo: bila:fo: ko:lo: fa:la:dowo:.’

¹⁹ A:la:sa:labiki Kalu alan eyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Niyo: amisa:n alan bila:fo: a:no: gi bo:fo:melea:ki ta:fa:no:’ a:la:sio:.

²⁰ “A:la:ta:ga: ami, nanog dian kalu nowo: dasila:sa:ga: a:la:sio:, ‘Kalu alan, mole gilo: nemo:lo: dimi a:no:, niyo: helebeso:ga asola:sa:ga:, wo:no:le difa: ko:lo: mole weno:ko: go:no:n dima. ²¹ Ge halaido: kalu. Kelego: gilo: mo:difa: a:no: gi ka dia:sen. A:la:ta:ga: ma:no: gilo: mo:gelo: a:no:lo:, gi ka tula:sen. A:la:fo:ko:lo: ne ge tagilab.’ ²² A:la:sa:labiki kalu alan eyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Ge nanog dian kalu mogo:go:. Go:no:ndo: to sa:lab a:na ilikiyo:, niyo: ge a:na aloba:ma:no:. Ne halaido: kalu ko:lo:, nilo: mo:difa: a:no: ka diaki, ma:no: nilo: mo:gelo: a:no:lo:, niyo: ka tula:sen a:la:bo: giyo: asulo. ²³ A:la:fo:ko:lo: ge a:no: asulakiyo:, ni moleyo: ba:ng amio: wangabi mo:difa:yo:? Giyo: a:la:dimido: kibo:bowo:, ne a:ma:la: yakiyo:, mole heb a:fa:la:dowo: a:no: no:no:n dimo:lo.’ ²⁴ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, eyo: kaluka:isale anib amilo: kagafo:lab imo: sa:laki, ‘Giliyo: kalu wema:lo: mole dia:fo:len a:no: asulia:sa:ga:, kalu mole us go:l amilo: dimido: do:la:fo:lo: da:lab a:ma:lo:wa gasalifoma.’ ²⁵ A:la:sa:labiki iliyo: a:la:sio:, ‘Kalu alan, eyo: mole us do:la:fo:wo: o:ma da:labo:lo:ka.’ ²⁶ A:la:sa:labiki, Kalu alan eyo: a:la:sio:, ‘Kaluka:isale abeyo: asulo:wo: hebo: dowalega, Gode eyo: emo:wo: asulo: nolo: a:dimia:ib ko:lo:, e asulo:wo: alande doma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: asugdo:ma dowab a:no:, asulo: ha:lu e amilo: delen a:no:, tambo a:ma:la: dila:ma:ib. ²⁷ Ko:sega kaluka:isale ne ili misa: kalu doma:kilo: mo:asulab a:no:, ne o:lia:lo: giso: i o:m. A:la:fo:ko:lo: i a:no: tililia: ya:sa:ga:, ni milif wena sana soma.’”

Ya:suwo: misa: kalu o:ngo: dota:ga, Ya:lusalem a:na tiane Madi 21.1-11, Mak 11.1-11, Yo:n 12.12-19

²⁸ Ya:su eyo: bale sio: a:no: wida:sa:ga: eletakiyo:, Ya:lusalem tog a:namio: egele fa:la: ha:naki, e tamita:ga: ane. ²⁹ Ya:su e O:lif misio:lo: a:lab anib a:namilo:, Ba:tani o:lia: Befage o:lia: amisa:n a:la: a:na ko:na:ma fa:la:dowo:. E a:na fa:la:dowakiyo:, enedo: tili wida:sen kalu a:la: nowo: tamin doba:da: hamana:ki iliga:fa:nikiyo: a:la:sio:, ³⁰ “Ga:go: tamina ha:na:sa:ga:, amisa:n ga:gdo: ha:na:no: doba:da: a:na ti ha:nakiyo:, donki kalofu nowo: kaluwo: wa:l

a:namio: o:semo: sa:sen a:no: a:na galo alifo:lana ba:ba:ib. A:no: ba:da:ga:yo:, ga:go: donki a:no: fagela:sa:ga:, tililia: ya:bi. ³¹ Kalu noma:yo: ‘Ga:go: donki kalofu ko wagama:ni fagelaya?’ a:la:sa:lalega, gaino: ‘Kalu Alana:yo: donki we nanog dia:no:wo: dowab’ a:la:sa:la:bi.”

³² A:la:fo:ko:lo: a:la:yo: tigrini ha:na:sa:ga: ba:ba: amio:, Ya:suwa:lo: sio: o:leau ka eleno:lo:bi ba:ba:. ³³ A:la:yo: donki a:no: fagela:lana, o:lo: biso: i a:ma:yo: a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Donki ko waima:no: ko:lo: fagelaya?” ³⁴ A:la:sa:labiki a:la:ma:yo:, “Kalu alana:yo: donki ko nanog dia:no:wo: dowab” a:la:sio:.

³⁵ A:la:ma:yo: donki kalofu a:no: Ya:sulo:wa tililia: ya:sa:ga:, so:g a:la:ma:lo: wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: donki fa:sa: wa:la fele alita:sa:ga:yo:, Ya:su e donki wa:la mesea:ki, gasilia:ga: a:na ta:fo:. ³⁶ E donki wa:la asita:ga: ha:nab amio:, kaluka:isaleyo: inin so:g wa:l amilo: sa:ga:lan a:no: elo: yab tog a:na fela:li ane. ³⁷ O:lif misio:wa a:la:ta:ga: ti ha:na:no: dowabikiyo:, elo: kudu ha:na:sen kaluka:isale modo: iliyo: molo ha:na:no: ba:ba: a:no: ko:lo: asulakiyo:, sagala:liki Godeya: wiyo: ogolo ho:le sa:laki wabuda:i ane. ³⁸ Iliyo: wabudakiyo: a:la:sio:,

“Misa: kalu alan we, Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l.

Hebene a:namio: ha:salo: mesa:no: man a:no: ililifo:lab ko:lo:, Godeya: wiyo: iwalu duluba:niki.”

³⁹ Kaluka:isale kegeo: a:namio: Fa:lisi kalu nol a:ma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, go:no:ndo: tili wida:sen kalu ko to wengo:wo: sa:labena:ki giyo: kama!” ⁴⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Iyo: ko:lo: hela:fo: kibo:bowo:, u wema:yo: towo: halaido: sa:mabe” a:la:sio:.

Ya:suwo: Ya:lusalem asulaki ya:lo:

⁴¹ Ya:suwo: Ya:lusalemo: ko:na:ma fa:la:dowaki ba:da:sa:ga:yo:, e a:na ya:lo:. ⁴² E ya:laki a:la:sio:, “O:g ho:len wenamio: gio: ha:salo: mesa:no: man a:no: mo:asulo:lo:biki, ne nofolaki ya:lo:l. Ko:sega o:go: asulo: a:no: gilo: amio: wo:no:le da:lab. ⁴³ Tif amio: kelego: we gelo:wa fa:la:doma:ib. Gis kalu iyo: gi amisa:na fa:la:dota:ga:, ilif anib amio: heno: dibida:i ha:na:la:ga: galila:takiyo:, gis kalu iliyo: gi amisa:no: bana galila:fo:lalikiyo:, gio: mo:sili handaloma:ib.

⁴⁴ Iliyo: amisa:n ge bidilaki, so:wa gi usamilo: elen a:no:lo: yasalakiyo:, uwa:lo: tolo: a:no: a:la:ta:ga: ayo: tambo mula:lia:ga: buluga:fa:ib. Gode eyo: gio: asuwa:taki a:ma:la:

gasilima:kiyo: fogo: dimi ko:sega gio: mo:fanda asululi ko:lo: a:no: fa:la:doma:ib.” Ya:su e ya:lakiyo: a:la:sio:.

Ya:su eyo: Godeya: malilo: ayamilo: kelego:lo: kililia:len kalu i a:no: o:luso:no:

Madi 21.12-17, Mak 11.15-19, Yo:n 2.13-22

⁴⁵⁻⁴⁶ Ya:su e Godeya: malilo: alo: a:lab amilo: ilif tolo: us a:na ti ha:na:ga:yo:, kelego:lo: kililia:len kalu iyo: o:lusa:ndakiyo: imo:wo: a:la:sio:, “Tamin amio: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, ‘Ni a we nemo:lo: dulugu sa:la:mela:no: a doma:ib. Ko:sega giliyo: a we afalo: dian kaluwa: a o:ngo: doma:ki dimidakigab,’ ” a:la:sio:.

⁴⁷ Ho:lenu: tambowo: Ya:su eyo: Godeya: malilo: ayamio: towo: wida:len. Ko:sega Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:, elelo: wida:sen kalu i o:lia:, a:la:ta:ga: Yu misa: kalu i o:lia:ma:yo: Ya:su e sana soma:no: a:la:liki togo: keda:li elen. ⁴⁸ Ko:sega kaluka:isaleyo: tambo elo: to widab a:no: mada sagala:li iligi da:dabiki, misa: kalu iliyo: e sana soma:no: tog nowo: mada mo:ba:ba:.

20

Ya:su e wi alano: abe dimiya:le a:la:dabu kedo:

Madi 21.23-27, Mak 11.27-33

¹ Ho:len no amio: Ya:su e Godeya: malilo: a tolo: us a:namio:, Godeya: to nafayo: kaluka:isalemo: sa:la:liki wida:labikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo:, elelo: wida:sen kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Yuwa: misa: kalu i o:lia:yo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, ² “Nanog gilo: dimida:lab a:no:, abe wiya iliki dimidaya? Ge abe iliga:tabi dimidaya?” ³⁻⁴ A:la:dabu ba:dabiki Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Niyo:lo: to nowo: gimo:wo: dabu ba:ba:nigo:l. Yo:na:lo: ho:n amilo: to:lola:len man a:no:, eyo: o:ba a:la:ta:ga: diya:le? A:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:wa:le, mo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:wa:le? Giliyo: nemo:wo: a:ma:la: sama.” ⁵ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: a:ma:la:bo: waga sa:ma:no:wa:le a:la:liki, egele nenelakiyo: a:la:sio:. “Niliyo: ‘Man a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:’ a:la:sa:lalega, Ya:suwa:yo: nimo:wo: a:la:dabu ba:ba:ib, ‘Gio: e amio: waga mo:tili dabuwo:?’ a:la:sa:ma:ib. ⁶ Ko:sega kaluka:isaleyo: tambo Yo:n e Godeya: dinali sa:lan kalu a:la:tili asulufo:lab ko:lo:, niliyo: ‘Man a:no: henfelo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowaka:’ a:la:sa:lalega, iliyo: nio: uwa: ago-daki sana soma:ib.” ⁷ A:la:nenela:sa:ga:yo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Yo:na: halaido: we o:ba diya:le nio: babalab.”

⁸ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: a:la:sio:, “A:la:galega niyo:lo: nanog nilo: dimida:len a:no:, wema: wiya iliki dimida:len a:la:bo: gimo:wo: mo:fanda sa:ma:no:.”

Egelo:lo: bo:fo:len kalu mogago:wa bale sio:

Madi 21.33-46, Mak 12.1-12

⁹ Ya:su eyo: kaluka:isalemo:wo: bale sio: to nowo: widaki a:la:sio:, “Hendo: biso: kalu nowo: waino: gele alita:ga:, kalu nolbo: bo:fo:melea:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: e ko:na: hen nowa ha:na:sa:ga:, ho:lono: modo:wo: a:na sen. ¹⁰ Waina: folo: tuma:no: ho:lono: dowabikiyo:, hendo: biso: kalu eyo: fo nolo: enedo:wa dia:mena:ki, ene nanog dian kalu nowo: ilo:wa iliga:fo:. Kalu a:no: a:na fa:la:dowo: ko:sega, egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: e yame tandea:sa:ga:, e hendo: biso:lo:wa a:ma:la: madali iliga:fo:.”

¹¹ “A:la:ta:ga: hendo: biso: eyo: nanog kalu nowo: wa:ka iliga:fo: ko:sega, iliyo: kalu a:no: yame tandea:sa:ga:, sasedeaki sendelo alifa: ko:lo:, e a:ma:la: madali hamana:ki iliga:fo:. ¹² A:la:go:lo:biki, hendo: biso: kalu eyo: nanog kalu asol a:no: a:na iliga:fo:. Kalu a:no: alan mada yame tandea:sa:ga:, ha:la:ya sandifo:. ¹³ A:la:fo:ko:lo: hendo: biso: eyo: a:la:sio:, ‘Niyo: waga dimidama:no:wa:le? Niyo: a:la:dimidama:nigo:l. No:no:n so:wa ha:fo:lo: disa: a:no: ko:lo: iliga:fa:nigo:l. Iliyo: ni so:wa we iligi ba:da:sa:ga: kudu ha:na:iba:le?’ ¹⁴ Ko:sega egelo:lo: bo:fo:len kalu iliyo: ene so:wa a:no: ba:da:sa:ga:yo:, egele nenelaki a:la:sio:, ‘Ene so:wa imilig yab wema:yo: iyayo: sowalikiyo: dabuno: e tambo dia:ib. Dabun a:no: nili dia:no: ko:lo: e sana soma:niki.’ ¹⁵ A:la:sa:la:sa:ga:yo: iliyo: e ta:lia:sa:ga:, egelo:lo: ha:la:ya sanditaki, a:na sana sowo:.”

Ya:su eyo: to a:na edakiyo:, kalu kegeo: o:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “A:la:galega, hendo: biso: a:ma:yo: egelo:lo: bo:fo:len kalu i o:mo:wo: waga dimidama:iba? ¹⁶ Hendo: biso: e ya:ga:yo:, egelo:lo: bo:fo:len kalu a:no: tambo yasala:sa:ga:, wain egelo: a:no: kalu nolbo: dimia:ib.” Iliyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo: a:la:sio:, “A:la:bo: mada mo:fa:la:doma:ki asulo:l.” ¹⁷ A:la:sa:labikiyo: Ya:su eyo: iyo: tigrini ba:da:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: a:la:asulufo:lalega, Godeya: bugo: amilo: to sa:sa:lo: we ha:go: o:b ko:lo: sio:wo:?”

“U ko:lo: alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:, o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m.’

¹⁸ Kaluka:isale o:ba:le u a:na ifikidakilo: u wa:l amilo: tulu alilab a:no:, e kiyoy: go:go:bela:ma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale

o:ba:le u we tinda:ga: e wa:la ti alilalikiyo:, u a:ma:yo: e tambo mula:la:ma:ib.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:wido:.

¹⁹ Elelo: wida:sen kalu i o:lia: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:ma:yo: Ya:suwa:lo: bale sa:lab a:no: iyo: ko:lo: sa:lab a:la:asulaki, iliyo: Ya:suwo: wigibo a:naka ta:lia:sa:ga: mo:walilima:no: asulo:. Ko:sega iliyo: kaluka:isale kegeo: a:no: tagilaki kata:fo:.

Moleyo: Sisamo: dimia:no:wa:le a:la:dabu ba:ba:

Madi 22.15-22, Mak 12.13-17

²⁰ A:la:fo:ko:lo: iliyo: Ya:suwa:lo: dimidab a:no: bo:fo:liki, elo: to sa:lab a:no: ka:la:gedema:ki, kalu nolo: a:na iliga:fo:. Iyo: Ya:suwa:lo: to widab a:no: hendele da:ba:ni yab a:la:asuluma:ki go:, ko:sega iliyo: Ya:suwa:lo: to imilig hala sa:lab nowo: da:da:sa:ga:yo:, gamani misa: kaluwa: dagiya dia:ta:sa:ga:, eyo: Ya:suwo: mo:walilima:ki a:na dimido:. ²¹ A:la:go:ko:lo: iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu, nili asulakiyo:, ge to hendele sa:laki wida:sen a:la:asulo:. Giyo: wilo: kalumo:wo:lo:, wilo:ma kalumo:wo:lo: man imilise a:la:ka dimida:sen. Godeya: mano: giyo: digalo:le wida:sen. A:la:fo:ko:lo: niliyo: gemo:wo: we au dabu bo:do:l. ²² Niliyo: Loma: gamani kalu alan, Sisa o:mo:wo: takis moleyo: dimia:no:wo: o:liya:le?” ²³ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: ililo: madali dikidakilo: dimidab a:no: fanda ba:da:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, ²⁴ “Loma: mole us nowo: nemo:wo: walama. Mole wema: wa:l amio: abe wo:lokano:lo:bo? A:la:ta:ga: mole wa:l amilo: wi sa:sa:lo: a:no: abeno:lo:bo?” Iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Sisa eno:.” ²⁵ A:la:sa:labiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “A:la:fo:ko:lo: kelego: Sisa elo:wo:, a:ma:la: Sisamo: dimia:bi. A:la:ta:ga: kelego: Gode elo:wo:, a:ma:la: Godemo: dimia:bi” a:la:sio:. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: iliyo: Ya:suwa:lo: to kalab amilo: sa:lab a:ma:yo: e mo:ta:lia:no: dowo:. Elo: a:ma:la:lo: sa:lab a:no: iliyo: molo asulaki hela:fo:.

Sowo: kaluwo: dasima:nigab a:no: wagama:iba:le?

Madi 22.23-33, Mak 12.18-27

²⁷ Sadusi kalu iliyo: tili asulakiyo:, sowo: kaluwo: a:ma:la:yo: mada mo:dasima:ib a:la:asula:sen. A:la:fo:ko:lo: iyo: nolo: Ya:sulo:wa ya:sa:ga: a:la:dabu ba:ba:. ²⁸ “Widan kalu, mo:lu Mo:sa:s elo: ele nimo:lo: sa:sa:li me a:ma:yo: a:la:sio:, ‘Kalum nowo: so:walo: mo:sa:la:li ka sowalega, kalu sowo: a:ma: ga sa:ba:lo: a:no:, ene aowa: mada dia:ib. A:la:ta:ga: kalu sowo: a:ma: wiyo: mo:elema:ki, aowa: inga sa:ba:lo: a:no: ene dia:sa:ga: so:wa sa:la:liab a:no:, ao sowo:

a:ma:no: doma:ib.’ Mo:sa:s eyo: a:la:saefa:.²⁹ Nio: a:no: ko:lo: da:feaki maloloma:nigo:l. Kalu noma:yo: kalu so:wayo: doma:la:fo: ko:lo: sa:la:li. Ao wa:la:bo: gayo: di, ko:sega e so:wayo: mo:sa:la:li ka sowo:.³⁰⁻³¹ Ga sa:ba:lo: a:no: wa:la:ba: fa:s a:ma: a:di, ko:sega elo: so:walo: mo:sa:la:li ka sowabiki, ao asol a:ma:yo:lo: a:la:ka dimido:. Ao i doma:la:fo: a:no: tambo ga imilise a:no:ko: dia:li ane ko:sega iyo: tambo so:walo: mo:sa:la:li ka danili.³² Tif amio: ga a:no:lo: sowo:.³³ Kalu doma:la:fo: a:ma:yo: ga imilig a:no:ko: dia:i ane. A:la:fo:ko:lo: kalu sowo:lo: a:ma:la: dasi alifelab ho:len a:namio:, ga a:ma: indeyo: o:b doma:iba?”

³⁴ Iliyo: a:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “O:g henfelo: wena silikiyo:, kaluwa:yo: gayo: diaki a:la:ta:ga: gayo: kalulo:wa ha:na:lab.³⁵ Ko:sega tif amio: kaluka:isaleyo: a:ma:la: dasila:sa:ga:lo: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: o:li mia:ib a:la:do: asulakilo: da:feyo: kaluka:isale i a:no:, kaluwa:yo: gayo: mo:diaki, a:la:ta:ga: gaya:lo: kaluwo: mo:ha:na:ib.³⁶ Mo:wo: iyo: ma:mula: kalu sab o:leo:ngo: dowaki, wa:kabiyo: mada mo:soma:ib. Gode eyo: iyo: a:ma:la: a:dasi alifa:ib ko:lo:, iyo: Godeya: so:wale doma:ib.³⁷ Ko:sega i amilo: de wa:sowa sasada:lab malolo: a:no: Mo:sa:s eyo: sa:sa:lo: ko:lo:, malolo: a:ma:yo: sowo: kaluka:isaleyo: hendele a:ma:la: a:dasima:ib a:la:li widaki go:. Mo:sa:s eyo: malolo: a:no: sa:sa:lab amio:, Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: i a:no: mo:lu sowo: ko:sega, Mo:sa:s eyo: Alano: da:feakiyo: a:la:sa:sa:lo:, ‘Ablahama: Gode, Aisa:ga: Gode, a:la:ta:ga: Ya:koba: Godeyo:’ a:la:sa:sa:lo:.³⁸ Gode e kalu sowo: a:ma:no:ma. Gode e kalu mela:no:lo: a:lab a:ma:no:. A:la:fo:ko:lo: ene kaluka:isale sowo: a:no: mada a:ma:la: dasila:sa:ga:, e ha:ga mela:no: mesa:ib.”³⁹⁻⁴⁰ Ya:su eyo: a:la:widabikiyo:, kalu kegeo: a:no: tambo tagilaki wa:kabiyo: mo:dabu kedo: ko:lo:, elelo: wida:sen kalu nolba:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Giyo: to ko nafale sa:lab.”

Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: o:ba

Madi 22.41-46, Mak 12.35-37

⁴¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu nolba:yo: Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: Da:ibida: inso: a:la:sio: ko:lo:, a:no: mo:wo: waga asulaki sio:wo:? ⁴²⁻⁴³ Gisalo: bugo: a:namio: Da:ibid eneno: a:la:sio:,

“Gode Alan eyo: ni Alanbo: sa:lakiyo:,

‘Niyo: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa: amio:, Nani bo:fo:mela:niki, ge ne dagi ililiba mesa:ni mena.’

44 Da:ibid eyo: Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: 'ni Alan' a:la: da:feyo: ko:lo:, kalu a:no: Da:ibida: inso:ka: a:la:bo: waga sa:laba:le?"

Ya:su eyo: hagugo: towo: sio:

Madi 23.1-36, Mak 12.38-40, Luk 11.37-54

45 Kaluka:isale kegeo: a:no: da:da:labikiyo:, Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, 46 "Gio: elelo: wida:sen kaluwa: man a:no: dinafa aloba:daki, kudu ha:na:so:bo. Iyo: helebeso:go: mada nafale tigilo: sa:ga:lela:sa:ga:yo:, kalu nolba:yo: e momado: a:no: ba:da:sa:ga:, iyo: wabuluma:ki, kegea:sen hen a:na sia:mela:no: asulab. Tolo: wida:sen ayamio:lo:, ilo: mesa:no: i fofodo:wo:lo: ko:li nafale nowa mesa:no: asulab. A:la:ta:ga: ma:no:wo: alan ma:niki kegeakiyo:, iyo: kalu alando: sa:sena mesa:no: asulab. 47 Iliyo: ga sa:ba:lo: i a:no: dikida:sa:ga:, a ililo:wo: afale dia:sen. A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: iyo: nafa kalu a:la:bo:ba:ki, Godemo: dulugu sa:lakiyo:, towo: sambo sa:la:sen. A:la:fo:ko:lo: kalu a:la:do: dimida:lab o:mo:wo: mada alan falasila:ma:ib."

21

Ga sa:ba:lo:wa: mole to:lolo:

Mak 12.41-44

1 Ya:su e Godeya: malilo: aya iliki bo:fo:len amio:, moleyo: modo:lo: delen kaluka:isale iliyo: ini moleyo: go:fo: amilo: bobalo: to:lola:len a:na to:lola:labi ba:ba:. 2 E bo:fo:len amio:, ga sa:ba:lo: imilig noma:yo: e wilo:ma ko:lo: mole us a:la: a:no:ko: to:lolabi ba:ba:. 3 Ya:su eyo: a:la:sio:, "Niyo: to we gimo:wo: hendele sa:ma:nigo:l. Ga sa:ba:lo: wema:lo: mole to:lolab we, nolba:lo: alan dimiab a:no: e tiniab. 4 Kaluka:isale moleyo: modo:lo: delen iliyo:, mole ililo:wo: alobanalia:ga:, heb alano: inino: dia:taki, heb nolo: a:na to:lolab. Ko:sega ga sa:ba:lo: eyo:, mole ha:lula:su enedo: ma:no: kililia:no: delen a:no:ko: tambo dia:sa:ga: to:lolab."

Henfelo: we elema:nigalikiyo: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib

Madi 24.1-14, Mak 13.1-13

5 Tiliwida:sen kalu nolba:yo: Godeya: malilo: a di a:no: ba:da:sa:ga:yo:, u nafaleya:lo: a di a:no:lia:, kaluka:isaleya:lo: boba kelego: nafale ko:lo: a momade alifelema:kilo: dimi a:no:lia: ba:dakiyo: nenelo:. Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, 6 "O:go:do: gililo: ba:dab we, tif amio: a we tambo bidi ha:naki, u noma: wa:l amilo: dinafa a:lab we aumbo: mada mo:doma:ib."

⁷ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, kaluka:isale nolba:yo: a:la:dabu ba:ba:, “Widan kalu, gilo: sa:lab we ho:lenu: iga:sa fa:la:doma:iba? Ho:lu: a:nu: ko:na:ma fa:la:doma:nigabo:lo:b a:la:bo:, niliyo: waga ele ba:ba:nu:wo:?” ⁸ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Kalu nolba:lo: to dikili sa:lab a:ma:yo: gio: hala tililia: ha:nabena:ki, dinafa bo:fo:lubi. Mo:wo: ni wiya a:la:ta:ga:yo:, kalu modo:wo: ya:siakiyo: ‘Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: ne’ a:la:sa:laki, a:la:ta:ga: ‘Ho:lenu: o:go: fa:la:doma:nigab’ a:la:sa:lalikiyo:, giliyo: ililo: sa:lab a:nu: tilida:da:so:bo. ⁹ Gio: ‘hen no o:lia: bubo:wo: alan fa:la:dowaka:’ a:la:ta:ga: ‘kalu nolo: gamani o:lia: bubaka:’ a:la:bo: da:dalikiyo:, gio: tagila:so:bo! Mo:wo: dimido: we tamina fa:la:doma:ib, ko:sega elema:nu: ho:lenu: o:g a:namio: bo:ebo: mo:fa:la:doma:ib.

¹⁰ “Hen no amilo: san o:lia:, hen no amilo: san o:lia:yo: gis diaki bubo:wo: alan fa:la:dowa:i ha:na:ib. ¹¹ Hiniyo: mada alan tima:ib. Hen ko:li ko:lilo: wenamio: walafo: alan fa:la:doma:ib a:la:ta:ga: egelo:wo: mo:fa:la:ndaliki, kaluka:isaleyo: maiyo:wo: alan doma:ib. Gio: tagima:kiyo:, akin halonamio: ele ba:ba:nu:wo: ko:li ko:lilo: ka fa:la:doma:ib.

¹² “Ko:sega kelego: a:nu: semo: fa:la:dowalikiyo:, kelego: nolo: tamina fa:la:doma:ib. Ni wiyo: gili ta:lisab ko:lo:, kalu nolba:yo: gio: ta:lia:sa:ga:, gimo:wo: hida:yo:wo: ko:li ko:lilo: dimia:ib. Iliyo: gio: Godeya: tolo: wida:sen aya mo:walila:sa:ga:, dibolowa to:loma:ib. A:la:ta:ga: gio: tililia: ha:na:sa:ga:, gamani misa: kaluwa: siwa:la ta:fo:liki mo:walilima:ib. ¹³ Iliyo: gio: mo:walilalikiyo:, gili tilidabu a:nu: imo:wo: a:na fanda sa:ma:ib. ¹⁴⁻¹⁵ Niyo: gio: mo:walilalikilo: to sa:ma:nu: asulo: nafale a:nu: gimo: dimia:nu: ko:lo:, gili gis kalu iliyo: to gililo: sa:lab a:nu: mo:wala: sa:ndaki, gililo: to a:nu: a:ma:la:bo: mo:sa:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: gio: mo:walilab a:namio: o:b sa:ma:nu:wale a:la:bo: o:g wenamio: kele asulakiyo: to sa:ma:nu:wo: dimidalia:so:bo. ¹⁶ Gili go:la:yo:, go:wa:yo:, gaowa:yo:, so:lo:wa:yo:, a:la:ta:ga: miliya:yo: iliyo: gio: teledoma:ib. A:la:ta:ga: gio: nolo: sana soma:ib. ¹⁷ Gio: ni wiyo: ta:lisab ko:lo:, kaluka:isale tambowa:yo: gimo:wo: kulufa:yo:wo: alan doma:ib. ¹⁸ Ko:sega gili misa: fo:n imilig nowo: mada mo:sulufa:ib. ¹⁹ Hida:yo:wo: gilo:wa fa:la:dowab amio:, gio: halaido: dowa:i ha:nalikiyo: mela:nu: mela:nu: dia:ib.

Ya:lusalemo: bidila:ma:ib
Madi 24.15-21, Mak 13.14-19

20 “Ko:sega gio: gisa: ame kaluwa:yo: Ya:lusalemo: bana gidabiki ba:dakiyo:, Ya:lusalemo: bidila:ma:no: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:la:asuluma:ib. 21 Dimidab a:no: fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isaleyo: tambo Yudia hen amilo: sen a:no: hen misio: nol a:namida: nai ha:na:sia:bi. Kaluka:isale Ya:lusalemo: sen a:no: ta:ta:ga: ha:la:ya ha:na:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale ha:la: amilo: sen a:no: a:ma:la: amisa:n usamio: tina:so:bo. 22 Ho:len we, Godeya: enedo: wa:dema:no: ho:lenu: o:m ko:lo:, Godeya: ene to sa:sa:lo: a:no: tambo ilili alitaki, kelego: a:no: fa:la:doma:ib. 23 Ho:len a:namio: ka:isale so:walo: alela:sen o:lia:, so:wamo:lo: bolo: mea:lab ka:isale a:no:lia:yo:, mada halaido: doma:ib. Mo:wo: hen wenamio: hida:yo:wo: alan fa:la:dowaki, Gode eyo: kaluka:isale wemo: gadiakiyo: falasila:ma:ib. 24 Gis kalu iliyo: iyo: helebesi sambowa: sana soma:ib. A:la:ta:ga: nolo: ta:lia:sa:ga: madali nanog dima:ki, heno: tambo ami tililia: ha:na:sima:ib. Yu kaluma iliyo: Ya:lusalem amisa:no: wa:la: sa:nda:liki eleno:, ho:len imo:lo: bo:fo:melea:kilo: da:feyo: a:no: edaliki elema:ib.

Kalule Dowo:wo: mia:ib

Madi 24.29-31, Mak 13.24-27

25 “Ho:len a:namio: ofo:, eleyo:, a:la:ta:ga: tamino: a:namio: ele ba:ba:no: ko:li ko:lilo:wo: fa:la:doma:ib. Henfelo: wenamio: so:lu ho:n gomo: alan dibidaki, fowo: alan doma:ib ko:lo:, kaluka:isale tambowo: babale dowaki kele asuluma:ib. 26 Kaluka:isaleyo: kelego: o:b fa:la:doma:nigaba:le a:la:li kele asulakiyo:, alan tagilaki habaya soma:ib. Mo:wo: akin amilo: kelego: da:lab a:no: tambo ida:li alifelema:ib. 27 O:g ho:len a:namio: Kalule Dowo: e, halaido: o:lia: ho:len fo:fo:lesodo: alan o:lia: kola: wa:la yalikiyo:, kaluka:isaleya:yo: ini siya: ba:ba:ib. 28 Dimido: ko:li ko:lilo: a:no: mo:mo:da fa:la:dowalikiyo:, gililo: ga:li sili alitakilo: gasilia:no:wo: ko:na:ma dowaliki auma:ib ko:lo:, gio: dinafa kagafo:liki alolo bo:fo:lubi.”

Alona:iya bale sio:

Madi 24.32-35, Mak 13.28-31

29 Ya:su eyo: to nowo: bale sa:laki a:la:sio:, “Gio: alona:i o:lia: i nol o:lia: a:no: tambo asuluma. 30 I fo:s ho:giyo: fa:la:dowab amio:, gio: ba:da:sa:ga:yo:, ho:len a:no: imo doma:no:wo: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:la:asula:sen. 31 O:leaumbo: nilo: so:lo:l a:no: hendele fa:la:dowaliki ba:dakiyo:, gio: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ko:na:ma dowab a:la:asuluma:ib. 32 Niyo: gimo:wo: hendele

so:lo:l. Kaluka:isale o:gdo: sab we semo:sowo: o:elenka, nilo: so:lo:l we hendele fa:la:doma:nigab. ³³ Henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: kelege doma:ib, ko:sega ni towo: mada mo:kelegema:ib.

Dinafa yasita:bi

³⁴⁻³⁵ “Gio: ginina:ma:la:yo: dinafa bo:fo:lubi. Gio: aluna: ho:n na:sa:ga:lo: no:nolakilo: dimidan man a:no:lia:, a:la:ta:ga: gili do:mo:wa:lo: tili doma:no: kele asulan man a:no:lia:yo:, gili asulo: amio: go:lulia:sa:ga: dia:foma:kiyo: asula:so:bo. Gio: ko:lo: a:la:dimidalega, dafa amilo: walalan o:leaumbo:, ho:len a:no: gilo: amio: a:la:ka fa:la:doma:ib. Ho:len a:no: kaluka:isale henfelo: wilo: sab a:namio: tambo fa:la:doma:ib. ³⁶ A:la:fo:ko:lo: gio: ho:lenu: tambowo: yasi siliki bo:fo:lubi. Gio: hida:yo: fa:la:doma:nigab a:no: tambo tininila:sa:ga: ga:li doma:ki, a:la:ta:ga: Kalule Dowo: e siwa:l amio: mo:sendelowa kagama:ki, giliyo: Godemo: dulugu sa:la:lubi.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:wido:.

³⁷ Ho:lenu: tambo amio: Ya:su eyo: Godeya: malilo: ayamio: to mano: wida:sen. A:la:ta:ga: ho:lenu: tambo ga:lo dowab amio:, e a:ma:la: ha:na:sa:ga:, nuluwo: e O:lif misio: a:na doma:ni ha:na:sen. ³⁸ Ho:lenu: tambo kea:foleyo: kaluka:isaleyo: Ya:suwa:lo: Godeya: malilo: ayamio: to man widab a:no: da:ba:ni ya:sen.

22

Yudas eyo: Ya:suwo: teledoma:no: a:la:saefa:

Madi 26.1-5,14-16, Mak 14.1,2,10-11, Yo:n 11.45-53

¹ Falawa Mosolo: dowo:fa: sagalo: ho:len a:no:, nowo: wiyo: Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len, a:no: ko:na:ma fa:la:dowo:.

² Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:ma:yo:, kaluka:isaleyo: tagilaki, Ya:suwo: ta:lia:sa:ga: sa:mba:niki togo: wo:no:le kedo:. ³ Yudas Iskaliot e Ya:suwa:lo: tili widan kalu nowo: e ko:lo:, o:g a:namio: Sa:da:na:yo: eya tina:sa:ga: dowo:. ⁴ Yudas e ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: da:la:di kalu malilo: alo: bo:fo:lowan ilo: a:na fa:la:dota:ga:, elo: Ya:su teledoma:no:wo: a:na nenelo:. ⁵ Iyo: Yudas elo: to saetab a:no: da:da:sa:ga: sagalakiyo:, moleyo: emo:wo: dimia:no: dinali sio:. ⁶ Yudas eyo: towo: i o:lia: saetakiyo:, eyo: Ya:suwo: kalu noldo:ma ina:li dowab ami teledoma:no: a:la:li togo: keda:li elen.

Tinio: Asulo: Ma:no:wo: dimidaifa:ni ane

Madi 26.17-25, Mak 14.12-21, Yo:n 13.21-30

⁷ Falawa Mosolo: Dowo:fa: sagala:sen ho:len a:namio; Isolael so:lo: tambowa:yo: sibi inso:wo: ina:li ina:lila: sa:nda:sen ko:lo; ho:len a:no: a:na fa:la:dowo. ⁸ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: Bida o:lia: Yo:n dia:yo: iliga:takiyo: a:la:sio; “Nio: Tinio: Asulo: Ma:no: a:no: ma:no: ko:lo: dimidaefa:ni, ga:go: tamina hamana.” ⁹ A:la:sa:labiki emo:wo: a:la:dabu ba:ba; “Giyo: naino: ma:no:wo: o:ba dimidaefoma:ki asulaba?” ¹⁰⁻¹¹ A:la:sa:labiki eyo: a:la:mo:wo: a:la:sio; “Ga:go: ha:na:sa:ga: Ya:lusalem amisa:na tinakiyo; kalu nowo: ho:no: go:fo: ami wasulia:ga: dia:ha:na:lana a:na galilia:ib. Ga:go: e ha:nab au kudu ha:na:sa:ga:yo; e a usa tinalikiyo; gaino: alo: biso:mo:wo: a:la:sa:la:bi, ‘Widan kaluwa: sa:lakiyo; “Niyo: no:no:ndo: tili wida:sen kalu o:lia:lo: Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: ayo: galala: o:bamida: ma:no:wa:le?” a:la:dabu ba:da:bika:labe.’ ¹² Gaino: a:la:sa:lalikiyo; eyo: galala: alan wa:l amilo: nowo; mesa:no: kelego:wo: tambolo: da:lab a:no: ga:gbo: walama:ib ko:lo; ga:go: a:na dimidalia:bi.” ¹³ Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo; a:la:yo: a:na ha:na:sa:ga:yo; Ya:su elo: a:la:mo:lo: sio: aumbo: hendele fa:la:dowo: ko:lo; a:la:ma:yo: Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: a:na dimidalia:ga: elen.

*Ya:su Asulo: Ma:no: nan man a:no: mo:mo:do:
Madi 26.26-30, Mak 14.22-26, 1Kol 11.23-25*

¹⁴ Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no:wo: ofa:siyo: fa:la:dowabiki, Ya:su o:lia: enedo: iliga:felo: kalu i o:lia:yo: ma:no: ma:ni sen. ¹⁵ A:na silikiyo; Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio; “Ne hida:yo:wo: o:dia:no: ilikiyo; Tinio: Asulo: Ma:no: we gi o:lia:yo: sagala:li siliki ma:no:wo: alan asulab. ¹⁶ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Niyo: ma:no: we wa:kabiyo: mo:naki, ma:no: a:ma: ha:go: hendeleyo: kalaba fa:la:dowa:sa:ga; Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:namio; Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no: a:na ma:no:.” ¹⁷ Ya:su eyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo; wain ho:n wasuwo: imilise nowo: dia:sa:ga; Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo; imo: a:la:sio; “Gio: we dia:sa:ga: sagama. ¹⁸ Mo:wo: niyo: to we hendele so:lo:l. Ne wain ho:no: wa:kabiyo: mo:mo:no:ka a:la:ga; Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: fa:la:dowaliki a:na ma:no:.” ¹⁹ A:la:sa:la:sa:ga:yo: Ya:su eyo: ma:n so:fa: nowo: dia:sa:ga; Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga; ma:n a:no: enedo: tili wida:sen kalumo: goloso:go. A:no: dimiaki a:la:sio; “Ma:n we no:no:n do:mo:wo: o:m. Ni do:mo: we gi asuwa:foma:ki dimio:l ko:lo; giliyo: ne asula:likiyo: a:la:dimida:lubi.” ²⁰ A:la:ta:ga: iyo: ma:no: na:sa:ga:yo; Ya:su eyo: o:leauka dimidakiyo; wain ho:n wasu a:no: dia:sa:ga; imo:wo: a:la:sio; “Wain

ho:n we Gode elo: ho:gi dinali saefa:yo: o:m. Ni ho:bo: ko:lo: gi asuwa:foma:kilo: tulu alifelab wema:yo: Godeya:lo: to dinali saefa: a:no: halale alitakigab. ²¹ Ko:sega bo:ba! Nelo: teledoma:ib kalu a:ma: dagiyo: ne o:lia: i fofodo: wa:l wena dia:fo:labi so:lo:l. ²² Kalule Dowo: e tamin amilo: Godeya:lo: dinali saefa: au kudu ha:na:ib. Ko:sega wai, kalu elo: teledowab a:no: hida:yo:wo: alan dia:ib.” ²³ A:la:sa:labiki, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: egele nenelakiyo:, kalu we abe dimidama:nigaba:le a:la:nenelo:

Alandeyo: o:b doma:iba:le a:laki iyo: towa:yo: kego:

²⁴ Ya:suwa: ene tili wida:sen kalu i a:no: usa alobanatakiyo:, “ni wenamio: wabulun alandeyo: abe dia:nigaba:le” a:la:likiyo: egelebo: towa:yo: kego:. ²⁵ A:la:gabiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Henfelo: wenamio: misa: kalu alan iyo: iwalu dowaki, kaluka:isale inido:wo: halaido: bo:fo:len. A:la:ta:ga: inina:ma:la:yo: ‘noldo: asuwa:ta:sen kalu’ a:la:sa:la:sen. ²⁶ Ko:sega giliyo: man o:leo:ngo:wo: kudu ha:na:so:bo. Kalu nowo: gi usamio: kalu alande doma:no: asulalega, e ha:ga dowan kalu doma. A:la:ta:ga: misa: kalu doma:no: asulalega, e nanogdo: dian kalu o:ngo: dowa:lubi. ²⁷ Kalu alandeyo: o:ba? Ma:no:lo: na:sen kalu o:ma:le mo: nanog dian kalu ma:no:lo: so:mea:sen o:ma:le? Wa:la:bo: ma:no:lo: na:sen kalu o:m. Ko:sega ne gi o:lia: silikiyo:, nanogdo: dian kalu o:ngo: so:l.

²⁸ “Nelo: hida:yo:lo: dia:lab amilo: kagaya:labo: gi o:m. ²⁹ Dowo:yo: kaluka:isalelo: bo:fo:mela:no: halaido: a:no: nemo:lo: dimi o:leaumbo:, niyo:lo: bo:fo:mela:no: halaido: a:no: gimo: dimio:l. ³⁰ Nilo: bo:fo:mela:no: ho:len a:namio:, gio: wilo: dowaki, ma:no:wo: ne o:lia: siliki maiya:ki, niyo: halaido:wo: dimio:l. O:g a:namio: gio: ina:lila: misa: kalulo: sa:sen i fofodo: wa:l a:na siliki, Isolael so:lo: kugula:fo: a:no: gili bo:fo:liki mo:walilima:kiyo:, halaido:wo: gimo: dimio:l.”

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:ib

Madi 26.31-35, Mak 14.27-31, Yo:n 13.36-38

³¹ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Saimon, Saimon, ge dabuma. Kaluwa:lo: da:si beb dila:sa:ga:lo: sanditan o:leaumbo:, Sa:da:na: eyo: gio: da:fe ba:ba:no: a:la:liki Godemo:wo: dabu ba:ba:. ³² Ko:sega Bida ge tilidabuwo: mo:sulufo: ti hamana:ki, niyo: ge o:ma dulugu sio:. Ge nelo:wa a:ma:la: nodola:sa:ga:, giyo: gao i nolo: asuwa:taki halale alita:bi.” ³³ A:la:sa:labiki Bida eyo: a:la:sio:, “Alan, ne ge o:lia: dibolo amilo: ha:na:no:wo:, a:la:ta:ga: ge o:lia:lo:

soma:~no:~wo: ne dimidalia:~ga: so:l.” ³⁴ Ya:su eyo: a:~ma:~la:~bo: a:~la:~sio:, “Bida, niyo: gemo:~wo: hendele sa:~ma:~nigo:l. O:~g nulu wenamio: gogonowo: o:~ganama:~no: o:lalikiyo:, giyo: ne mo:~asulo: a:~la:~bo: otalen sa:~ma:~ib.”

³⁵ A:~la:~ta:~ga: Ya:su eyo: imo:~wo: a:~la:~dabu ba:~ba:, “Tamin amio: niyo: gio: to walama:~kiyo:, moleyo:, aso:, budiyolo: aundo:~ma iliga:~fo: a:~namio:, gio: kelego:~wo: aundo:~malo: elo:~dowo:~wo:?” Iliyo: “A aundo:~ma” a:~la:~sio:. ³⁶⁻³⁷ Ya:su eyo: a:~la:~sio:, “Godeya: bugo: amio: towo: a:~la:~sa:~sa:~lo:, ‘Kaluka:~isaleya:~yo: e elelo: o:~go:~sa:~sen kalu o:~ngo: ba:~ba:’ a:~la:~sa:~sa:~lo:. To dinali sio: a:~no: ne sio: ko:~lo:, o:~go: hendele nelo: amio: fa:~la:~doma:~nigab. A:~la:~fo:~ko:~lo: o:~go: gio: moleyo: da:~lalega, mole a:~no: dia:~ha:~na:~bi. A:~la:~ta:~ga: aso: da:~lalega, a:~no:~lo: dia:~ha:~na:~bi. Gio: helebesi sambowo: aundo:~malalega, go:~no:~n helebeso:~g wa:l amilo: sa:~ga:~lan a:~no: kililia:~sa:~ga:, helebesiyo: a:~na dia:~bi.” ³⁸ Enedo: tili wida:~sen kalu iliyo: a:~la:~sio:, “Alan, giyo: nilido: helebesi sambo a:~la: ta:~liso:l we bo:~ba.” A:~la:~sa:~labiki, Ya:su eyo:, “A:~no: o:~li” a:~la:~sio:.

O:lif misio:~wa dulugu sio:

Madi 26.36-46, Mak 14.32-42

³⁹ Ya:suwo: O:lif misio: a:~namilo: ha:~na:~sen o:~leaumbo:, e amisa:~no: ta:~ta:~sa:~ga: a:~na ha:~nakiyo:, enedo: tili wida:~sen kalu iyo: e kudu ane. ⁴⁰ E ha:~na:~sa:~ga: a:~na fa:~la:~dowakiyo:, imo:~wo: a:~la:~sio:, “Gio: da:~fe ba:~dab amio: sulufo: tinabena:~ki, Godemo: dulugu sa:~la:~lubi.” ⁴¹ Iyo: ta:~ta:~ga: ha:~na:~sa:~ga:~yo:, e ko:~na:~ma anib a:~naka gulalu siliki, dulugu sa:~laki a:~la:~sio:, ⁴² “Dowa, giyo: a:~la:~dimidama:~no: asulalega, hida:~yo: nilo: dia:~nigab ko giyo: dila:~bi. Ko:~sega nilo: asulab aumbo: mo:~kudu ha:~naki, gilo: asulab auka dimida:~bi.”

⁴³ Ya:su eyo: a:~la:~sa:~labikiyo:, ma:~mul kaluwo: Hebene a:~la:~ta:~ga: elo:~wa handalowaki, e a:~na halale alitaki asufa:. ⁴⁴ Ya:suwo: hida:~yo:~wo: mada alan iliki, halaido: dulugu sa:~la:~lab amio:, ene ha:~fa:~fo: ho:~bo: o:~ngo: dudaki hena ti ali. ⁴⁵ E dulugu sa:~la:~sa:~ga: dasilia:~ga:~yo:, enedo: tili wida:~sen kalulo:~wa a:~ma:~la: fa:~la:~dowaki ba:~ba: amio:, iyo: nofolo:~wo: alan dowa:~sa:~ga:, kele asulakiyo:, halaido:~lo:~ma dowabiki, fufulufo:~lena ba:~ba:. ⁴⁶ Eyo: ba:~da:~sa:~ga:~yo:, imo:~wo: a:~la:~sio:, “Gio: wangabi alifo:~leya? Gio: dasima. Gio: da:~fe ba:~dab amio: sulufo: tinabena:~ki, Godemo: dulugu sama.”

Yudas eyo: Ya:suwo: teledowo:

Madi 26.47-56, Mak 14.43-50, Yo:n 18.3-11

⁴⁷ Ya:suwo: to a:~no: sa:~la:~len amio:, kaluwo: modo: ko:~lo: a:~na fa:~la:~dowo:. Yudas, Ya:su elo: tili wida:~sen kugula:~fo:

a:no:, nowo: e ko:lo: kalu i a:no: e tililia:ga: mio:. A:la:ta:ga: Yudas e Ya:suwo: mimila:ma:niki, elo: a:na fa:la:dowo:.
 48 Ko:sega Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Yudas, giyo: Kalule Dowo: e mimilaki teledowaya?”

49 Enedo: tili wida:sen kalu nolba:yo: Ya:su amilo: dimidama:nigab a:no: fanda ba:dakiyo: emo:wo: a:la:sio:, “Alan giyo: niliyo: helebesi sambo wema: iyo: yasala:ma:ki asulaya?”
 50 A:la:sa:la:sa:ga:yo:, nolba:yo: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanog dian kaluwo: helebesi a:ma: yamelaki, ka:la:n ililib amilo: a:no: gede to:lolo:.
 51 Ko:sega Ya:su eyo: a:la:sio:, “Wa:kabiyo: a:la:bo: dimida:so:bo!” A:la:sa:la:sa:ga:yo: eyo: kalu a:ma: ka:la:na golabiki, e falele alifa:.

52 Bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo:lo:, malilo: alo: bo:fo:lowan da:la:di misa: kalu iyo:lo:, Yu ko:go:do: kalu i o:lia:ma:yo: Ya:suwo: ta:lia:ni mio: ko:lo: eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gilido: helebesi sambo o:lia:, digau o:lia: dia:mio: we, ne gamani o:lia:lo: buban kalu o:ngo: a:labiki ta:lia:ni mio:wo:?”
 53 Ho:lenu: tambowo: ne gi o:lia: Godeya: malilo: aya dowo:sen, ko:sega giliyo: ne mo:ta:liale. Ko:sega sololi a:ma: halaido:wa:yo: o:g we bo:fo:labikiyo:, gililo: dimidama:no: ho:len we, o:g wenaka fa:la:dowabi gab.”

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:

Madi 26.57,58,69-75, Mak 14.53,54,66-72, Yo:n 18.12-18,25-27

54 Iliyo: Ya:suwo: ta:lia:sa:ga: ina:li tililia:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: a usa tililia:gane. A:la:gabikiyo:, Bidayo: ili fa:sa kudu ha:nakiyo:, ha:lu ko:na: dowo:i ane.
 55 Kaluka:isale nolba:yo: deyo: baya gida:sa:ga:, iyo: de go:la:li a:na sen ko:lo:, Bida elo: ya:ga:, i o:lia: sen.
 56 Nanog dian ga nowo: Bidayo: de ho:wa sabi ba:da:sa:ga:yo:, e dinafa sikudu ba:dakiyo: a:la:sio:, “Kalu we Ya:su o:lia:lo: dowo:seno: nowo: e.”
 57 Ko:sega Bida eyo: a:la:sio:, “Ga ge hala sa:lab. Kaluko ne mo:asulo:.”
 58 Ha:lu o:la:ga: kalu noma:yo: e ba:da:ga:yo: a:la:sio:, “Ge hendele Ya:sulo: gasalo: eleno: nowo: geka:.”
 Ko:sega Bida eyo: a:ma:la: sa:laki, “Kalu, ko nemalo:ka:” a:la:sio:.
 59 Ofa:si imilise nowo: o:dota:ga:yo:, noma:yo: halale sa:laki a:la:sio:, “Kalu we Ga:lili kalu ko:lo: e hendele Ya:su o:lia:lo: dowo:seno: nowo: e.”
 60 Bida eyo: a:la:sio:, “Gilo: sa:labko, ne mada babalab.”
 A:la: o:sa:la:len ami, wigibo a:naka gogonowo: a:na go:no:.
 61 A:no: fa:la:dowabikiyo:, Alan e nodola:sa:ga:, Bidayo: a:na tigini ba:ba:. O:g a:namio: Bida e Ya:suwa:lo: to tamin amilo: emo:lo: sio: a:no: a:asulo:, “O:go: gogonowo: o:ganama:nigab

a:namio;, giyo: ne mo:asulo:ka: a:la:bo: otalen sa:ma:ib” a:la:sio:. ⁶² Bidayo: a:no: ko:lo: kele asulakiyo:, ha:la:ya ha:na:sa:ga: mada ya:lo.

Ya:suwo: dio:ge sa:laki yame tandeo:

Madi 26.67,68, Mak 14.65

⁶³ Da:la:di kalu Ya:sulo: bo:fo:lab iliyo: Ya:su e dio:ge sa:la:liki yame tandealen. ⁶⁴ Iliyo: e siyo: helebeso:ga: mele alita:ga:yo:, emo:wo: dio:ge sa:laki, “Kalu gelo: sa:ndabko giyo: ho:le ba:daki wiyo: sama” a:la:sa:la:li elen. ⁶⁵ A:la:ta:ga: iliyo: e dio:ge sa:lakiyo:, to mogago: ko:li ko:lilo:wo: emo:wo: modo: sa:la:len.

Ganisolo kalu iliyo: Ya:sumo: dabu ba:ba:

Madi 26.59-66, Mak 14.55-64, Yo:n 18.19-24

⁶⁶ Kea:fo ho:letabikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:, elelo: wida:sen kalu i o:lia:yo:, Yu amilo: ko:go:do: ganisolo a:la:do: sa:la:sen a:no: a:na kegeo:. Ya:suwo: tililia: ha:na:ga:, ini ganisololo:wa ta:taki, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:. ⁶⁷ “Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: gelalega, giyo: nimo:wo: sama.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “To a:no: niyo: gimo:wo: so:lo:loga, giliyo: nilo: sa:lab a:no: mo:tilida:ba:ib. ⁶⁸ A:la:ta:ga: niyo: gimo:wo: dabu bo:do:loga, giliyo: a:ma:la:bo: mo:sa:ma:ib. ⁶⁹ O:g wena a:la:ta:ga:yo:, Kalule Dowo: e, Gode Halaido:lolo: a:lab a:ma: ene dagi ililiba mesa:ib.”

⁷⁰ A:la:sa:labiki iliyo: tambo emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “A:la:go:ko:lo: Godeya: ene inso: a:no: geya:le?” Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Gilido: sa:lab ko:m.” ⁷¹ A:la:fo:ko:lo: iliyo: a:la:sio:, “Niliyo: kalu nolbo: a:fanda sa:ma:ni mena a:la:bo: waga ho:le kegenema:no:wo:? Ene mego:f amilo: sa:lab a:no: nio: dabu ko:m.”

23

Failat eyo: Ya:suwo: mo:walilo:

Madi 27.1-2,11-14, Mak 15.1-5, Yo:n 18.28-38

¹ Yu amilo: ganisolo kalu iyo: tambo ha:na:sa:ga:, Ya:suwo: Failatdo:wa tililia:gane. ² Iliyo: Ya:sumo: diga:lilaki, Failatbo:wo: a:la:sio:, “Kalu wema:yo: nili gamaniyo: wa:la: sanama:ki kaluka:isaleya: asulo:wo: e da:galifelabi ba:ba: Niliyo: takis mole Sisamo:lo: dimia:sen a:no: e ka:la:sen. A:la:ta:ga: e sa:lakiyo: e Godeya:lo: Da:feyo: kalu dowaki, nili misa: kalu alano: eka:” a:la:sio:. ³ Failat eyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge Yu kaluka:isale a:ma: misa: kalu alano: geya:le?” Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki, “Go:no:n gio:sa sa:lale.” ⁴ A:la:fo:ko:lo: Failat eyo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:

kaluka:isale kegeo: nol o:lia:mo:wo: a:la:sio:, “Niyo: kalu we mo:walilima:no:wo: elo: hala dimido: nowo: mo:bo:do:l.”
⁵ Ko:sega iliyo: towo: halaido: sa:lakiyo:, “Kalu wema:yo: to mano: Yudia heno: tambo widakiyo:, Ga:lili hen a:na a:la:ta:ga: amisa:n wena yakiyo: kaluka:isaleya: asulo:wo: tambo da:galfelaki wido:.”

Ya:suwo: Ha:lodo:wa tililia:gane

⁶ Failatdo: to a:no: da:dakiyo:, “e Ga:lili kaluwa:le” a:la:dabu ba:ba:. ⁷ O:g ho:len a:namio:, Ha:lod e Ya:lusalem a:na sen ko:lo:, Failat eyo: Ya:suwo: Ha:lod elo: bo:fo:lab hen a:na a:la:ta:ga: mio:lo:b a:la:asulakiyo:, eyo: Ya:suwo: Ha:lod elo:wa iliga:fo:.

⁸ Tamin amio: Ha:lod eyo: Ya:suwo: bo:bo:losa: a:la:asula:len. Ya:suwa:lo: dimida:len a:no: e dabu ko:lo:, Ya:su elo: molo ha:na:no: dimidab nowo: e mada ba:ba:no: a:la:asulo:. A:la:go:ko:lo: Ha:lod eyo: Ya:suwo: ba:dakiyo:, e sagalo:wo: alan dowo:. ⁹ Eyo: Ya:sumo:wo: modo: dabu ba:da:i ane ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:bo: mo:sio:. ¹⁰ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: elelo: wida:sen kalu i o:lia:yo: aniba kagafo:likiyo:, Ya:sumo: diga:lilakiyo: halaido: sa:la:len. ¹¹ Ha:lod o:lia: ene da:la:di kalu i o:lia:ma:yo: Ya:suwo: digagadaki, dio:ge sio:. A:la:dimidakiyo: helebeso:g sambo nafale a:no: eya kalita:ga:, a:ma:la: Failatdo:wa iliga:fo:. ¹² Tamin amio: Ha:lod o:lia: Failat dia:yo: gis elen ko:sega o:g ho:len a:namio: a:la:yo: mili dowo:.

Kaluka:isale iliyo: Ya:suwo: sana soma a:la:sio:

Madi 27.15-26, Mak 15.6-15, Yo:n 18.39-19.16

¹³ Failat eyo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: Yuwa: misa: kalu o:lia: kaluka:isaleyo: tambo ho:le kegea:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, ¹⁴ “Gili sa:lakiyo:, kalu wema:yo: gamaniyo: wa:la: sanama:kiyo:, kaluka:isaleya: asulo:wo: e da:galfela:sen ko:lo: wena tililia: mio:. Niyo: gili si wa:l amio: e dinafa fanda kedo: ko:sega gililo: elo: hala dimido: sio: a:no: ne mo:wo: mo:ba:ba:. ¹⁵ A:la:ta:ga: Ha:lod eyo:lo: a:la:ba:da:sa:ga:, e a:ma:la: nilo:wa iliga:fo:. Gio: bo:ba! Kalu we sana soma:no:wo:, elo: hala dimido: nowo: mada aundo:ma. ¹⁶⁻¹⁷ A:la:fo:ko:lo: niyo: e sa:nda:la:ga: sili alifa:nigo:l.” *

¹⁸ Kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: ua halale tandeaki a:la:sio:, “Kalu we sana soma! Balabašo: sili alifoma!” ¹⁹ Amisa:n wenamio: Balabas eyo: gamani kalu o:lia:lo: babuma:no:wo:

23:7: Luk 3.1 * **23:16-17:** Asulo: kalu nolba:yo: Luk eyo: to nolo: a:kudu sa:sa:lo: a:la:asulo:, ko:lo: a:no: we ko:lo: sa:lab. “Ini man amio:, Tinio: Asulo: Ma:no: ma:no: ho:len a:namio:, misa: kalu eyo: dibolo kalu imilise nowo: sili alita:sen.” Ko:sega asulo: kalu nolba:yo: to a:no: Luk elo: mo:sa:sa:lo: a:la:asulo:.

e mo:mo:da:sa:ga:, kalu nowo: e sana sowo: ko:lo:, e di-bolowa disalifo:len. ²⁰ Failat eyo: Ya:suwo: sili alifa:no: a:la:asulakiyo:, kaluka:isale iyo: asulo: a:no: dima:ki, towo: wa:ka halaido: sio:. ²¹ Ko:sega iliyo: ho:le sa:la:liki, “E i malana aluma! E i malana sana soma!” a:la: halale sa:la:len. ²² Failat eyo: kaluka:isale imo:wo: asolo: wa:ka a:la:sio:, “E sana soma:no:wo: mo:wo: ha? Elo: hala dimido:wo: o:ba? Kalu we sana soma:no:wo:, elo: hala dimido: nowo: niyo: mo:bo:do:l. A:la:fo:ko:lo: niyo: e sa:nda:la:ga: sili alifa:nigo:l.” ²³ Ko:sega kaluka:isale iliyo: Ya:su e i malana sana soma a:la:liki mada halale ho:le sa:la:la:ga:, ililo: to sio: a:ma:yo: Failato: tinio:. ²⁴ A:la:gabiki Failat eyo: asulo: ilido: a:no: dia:sa:ga:, ililo: to sa:lab o:leauka dimidama:no: a:la:saefa:. ²⁵ Kaluka:isale iliyo: Failat emo:wo: gamani kalu o:lia:lo: buba:likilo: kalulo: sana sowo: dibolo amilo: disa: a:no: sili alifoma:ki, dabu ba:ba: ko:lo:, eyo: kalu a:no: ga:li sili alifa: A:la:ta:ga: Failat eyo: Ya:su e amio: ililo: asulab o:leau dimidama:ki ta:fo:.

Ya:suwo: i malana sana sowo:

Madi 27.32-44, Mak 15.21-32, Yo:n 19.17-27

²⁶ Da:la:di kalu iliyo: Ya:suwo: tililia: ha:nab amio:, Sailini kalu nowo:, Saimon, e ilaboda: a:la:ta:ga: ya:lana galiliakiyo:, iliyo: e ta:lia:sa:ga:, Ya:suwa: fa:sa ha:nakiyo:, ene i malan a:no: dia:hamana:ki, kelena: wa:la difa:. ²⁷ Kaluka:isale modo:wo: Ya:su kudu ha:naki, ka:isale modo: nolo: e ko:lo: nofolaki ya:la:li ha:na:sio:. ²⁸ Ya:su e a:ma:la: bale ba:dakiyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ya:lusalem ka:isale gio:, ne asulakiyo: ya:la:so:bo. Gio: ginino: a:la:ta:ga: ginin so:wayo: ko:lo: asulaki ya:lima. ²⁹ Tif amio: hida:yo: alano: fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isale iliyo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ga faino, so:walo:ma dowakilo: bolo: mo:mia:lab a:no: ga:li dowaki, mada nafale mesa:ib.’ ³⁰ Ho:len a:namio: hida:yo: a:ma:yo: iyo: mo:dima:ki, iliyo: misio:mo:wo: a:la:sa:ma:ib, ‘Ge nili wa:la gulu alilaki yasalema.’ ³¹ Mo:wo: i ho:ndo: dowo: ho:len wenamio:, iliyo: man mogago: we dimidab ko:lo:, tif amio: i odo: dowab amio:, iliyo: waga dimidama:iba:le?” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:.

³² Mogago:lo: dimida:sen kalu a:la: nowo: Ya:su o:lia: sana soma:ki tililia:gane. ³³ Iyo: ha:na:sa:ga:, Hen Misa:ki a:la:do: sa:lab a:na fa:la:dota:ga:yo:, Ya:suwo: i malana alu alifa:. A:la:ta:ga: mogago:lo: dimida:sen kalu a:la:yo:, nowo: ililib doba:da:, nowo: fo:fo:doloba:da: a:la:alu alifa:. ³⁴ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: a:la:sio:, “Do, ililo: nemo:lo: dimidab

a:no: iyo: mo:asulakigab ko:lo:, giyo: ililo: dimidab a:no: ha-laki ga:lilema” a:la:sio:. A:la:ta:ga: iliyo: Ya:suwa: helebeso:g a:no: heb heb a:la:bo: abe dia:nigaba:le a:la:liki ibuwu: a:na heyo:.

³⁵ Kaluka:isale kegeo: i a:no: bo:fo:likiyo:, Yu misa: kalu iliyo: Ya:suwo: dio:ge sa:laki a:la:sio:, “Eyo: kaluka:isale nolo: asuwa:ta:sen ko:lo:, e Godeya:lo: Da:feyo: kalu hendele dowo: kibo:bowo:, enena:ma:la:yo: o:li asuwa:fabe.” ³⁶⁻³⁷ Da:la:di kalu iliyo:lo: Ya:su e dio:ge sio:. Iliyo: wain ho:n sesedo: a:no: emo: dimiakiyo: a:la:sio:, “Ge hendele Yuwa: misa: kalu alano:lalega, go:no:na:ma:la:yo: asuwa:foma” a:la:sio:. ³⁸ A:la:ta:ga: iliyo: i banaleyasa:sa:lakiyo:, “YU KALUKA:ISALEYA: MISA: KALU ALANDEYO: WE” a:la:liki sa:sa:la:sa:ga:, e misa: wa:lido: a:na alu alifa:.

³⁹ Mogago:lo: dimida:sen kalu e o:lia:lo: alu imili noma:yo: Ya:suwo: digagade sa:laki a:la:sio:, “Godeya:lo: Da:feyo: kaluwu: geya:? O:ngo:lalega giyo: go:no:na:ma:la:yo: asuwa:taki, na:no:lo: asuwa:foma” a:la:sio:. ⁴⁰ Ko:sega mogago:lo: dimida:sen kalu nodolo: alu a:ma:yo: kalu o:mo:wo: a:la:sio:, “Ge hala sa:lab. A:la:bo: sa:la:so:bo! Kalu we soma:no: saefa: o:leaumbo: gelo: soma:no: saefa: ko:lo:, ge Gode ba:ba:no:wo: mo:tagilaba? ⁴¹ Mo:wo: na:no: digalo: mo:walilaki, naindo: man hala dimido: o:leauka, iliyo:lo: falasilakiyo: a:la:ka dimidab. Ko:sega kalu wema:yo: hala imilig nowo: mada mo:dimido:.” ⁴² A:la:ta:ga: eyo: Ya:sumo: sa:laki, “Ya:su ge misa: kalu alande fa:la:dowalikiyo:, giyo: ne mada asula:bi.” ⁴³ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. O:go: ge ne o:lia: Godeya: ene sagalema:no: hena mesa:no:” a:la:sio:.

Ya:suwo: sowo:

Madi 27.45-56, Mak 15.33-41, Yo:n 19.28-30

⁴⁴⁻⁴⁵ Disi dowabiki, ofa: ho:lenu: aundo:ma dowo: ko:lo:, hen a:no: tambo sololiya: go:lula:ta:ga:lo: eleno:, ga:lo ofa:siyo: asola dowabi edo:. A:la:ta:ga: helebeso:g ko:lo: Godeya: malilo: ayamilo: dehedo: a:no: usa ba:da:i tinda:ga: asula:. ⁴⁶ O:g a:namio: Ya:su eyo: ogolo ho:le sa:lakiyo:, “Dowa, ni mela:no: mamayo: gi dagiya dia:to:l.” A:no: satakiyo:, ha:fo:wo: a:na siliga:fo:.

⁴⁷ Da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu e kelego: fa:la:dowab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Godeya: wiyo: duludaki, “Kalu we hendele digalo: kalulo:b” a:la:sio:. ⁴⁸ Kaluka:isale ba:ba:nikilo: kegeo: a:no: tambo kelego: fa:la:dowab a:no: ba:da:sa:ga:, a:ma:la: aya ha:na:siakiyo:, iyo: nofolo:wo: alan dowaki ini fo:ga ta:li

dosda:li ane. ⁴⁹ Ko:sega kaluka:isale Ya:sulo: asulo: a:no:lia:, ka:isale Ga:lili a:la:ta:ga:lo: elo: kudu mio: a:no:lia:yo: iyo: tambo kelego: fa:la:dowab a:no: ha:lu ko:na: iliki bo:fo:len.

Ya:suwo: u no:no:wa difa:

Madi 27.57-61, Mak 15.42-47, Yo:n 19.38-42

⁵⁰⁻⁵¹ Yudia hen a:namilo: Alimatea amisa:n kalu nowo: ene wiyo: Yosa:b. E digalo: nafale kalu ko:lo: e Godeya:lo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: ko:lo: fa:la:dowab ba:ba:no: sagala:liki yasisen. Yu amilo: ganisolo kalu nowo: e ko:sega ganisolo kalu ililo: to saetab a:no: eyo: o:lika: a:la:bo: mo:sa:la:sa:ga:, ililo: dimida:len a:namio:lo: eyo: o:lila:bo: mo:asulo:. ⁵² Yosa:b e Failatdo:wa ha:na:sa:ga:yo:, Ya:suwa: do:mo:wo: dia:no: a:la:liki dabu ba:ba:ni ane. ⁵³ A:la:ta:ga:yo: Ya:suwa: do:mo: i malan amilo: alu a:no: eyo: tagalia: tinda:sa:ga:, helebeso:g nafale a:ma: boboda:sa:ga:yo:, u no:no: kalu sowo:lo: semo:dia:ta:sen a:na difa:. ⁵⁴ O:g a:namio: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namilo: dimidaefa:no: ho:lenu: dowo: ko:lo:, Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: ko:na:ma fa:la:doma:nigab.

⁵⁵ Yosa:b eyo: Ya:suwa: do:mo:wo: dia:ha:nab amio:, ka:isale Ga:lili a:la:ta:ga:lo: Ya:sulo: kudu mio: iyo: Yosa:ba: fa:sa kudu ha:naki, u no:no: o:lia:, Ya:suwa: do:mo:wo: waga dia:taba:le a:la:liki ba:ba:ni ane. ⁵⁶ Ba:da:sa:ga:yo: iyo: a:ma:la: aya ha:na:sa:ga:, mundo: nafa kelego: o:lia: wa ho:n o:lia:yo:, Ya:suwa: do:mo:wa dia:fa:no: a:la:ta:ga: dimidali. Ko:sega Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: fa:la:dowabikiyo:, iyo: ele saefa: a:no: kudu ha:naki, ha:fo: dowo:.

24

Ya:su e a:ma:la: dasi

Madi 28.1-10, Mak 16.1-8, Yo:n 20.1-10

¹ Doma: kea:fo ho:le bidab amio:, ka:isale i a:no: u no:no:lo:wa ha:nakiyo:, mundo: kelego: ililo: dimidaefa: a:no: dia:gane. ² Iyo: ha:na:ga:, u no:no:lo:wa fa:la:dowaki ba:ba:yo:, u alana:lo: tog amilo: ifa: a:no: fo:fo:gololia:ga: aniba difa:ya ba:ba:. ³ Ko:sega iyo: usa tina:sa:ga:yo:, Alan Ya:suwa: do:mo:wo: mo:ba:ba:. ⁴ Iyo: moda:li asula:liki a:na kagafo:len amio:, kalu a:la: helebeso:g fo:fo:lesodo:lo: sa:ga:lo: a:no: wigibo a:naka ilo: elen aniba handalowo: ⁵ Iyo: tagio: alan dowaki, gumisi alifo:labiki, kalu a:la:ma:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: kalu mela:no:lo: a:labo:, sowo: daido:lo: amio: kelema:ni mio:wo: mo:wo: ha:? ⁶ E wiyo: aundo:ma. E a:ma:la: dasi. Eyo: gegele Ga:lili silikilo: sio:wo: asuluma. ⁷ ‘Kalule Dowo: e kalu noma:yo: tele dowalikiyo:,

mogago:lo: dimida:sen kalu iliyo: e ta:lia:sa:ga: i malana alu alifa:ib ko:sega ho:len asol dowab amio: e a:ma:la: dasima:ib.' ” ⁸ A:la:sa:labiki ka:isale iliyo: Ya:suwa:lo: to sio: a:no: wa:ka a:asulo: ⁹ Iyo: u no:no:lo: a:na a:la:ta:ga: a:ma:la: ha:na:sa:ga:yo:, kelego: a:namilo: fa:la:dowo: a:no: tambo iliga:felo: kalu kelen a:la:fo: i o:lia: kaluka:isale nol o:lia:mo: sio:. ¹⁰ Ka:isale iliga:felo: kalumo:lo: tolo: malolo: a:no: we. Malia Magdala, Yoana, Ya:ma:sa: ano Malia, a:la:ta:ga: ka:isale egeledo: aneyo: i o:m. ¹¹ Ko:sega iliga:felo: kalu iliyo: ka:isale ilido: to sa:lab a:no: o:ngo:ma sa:lab a:la:asulaki, iyo: mo:tilidabu. ¹² Ko:sega Bida e dasilia:ga:, u no:no:lo:wa nai ane. A:na fa:la:dota:ga:yo:, e waseseta:ga: ha:la:li ba:ba: amio:, helebeso:g deko: delena ba:ba:. Ba:da:sa:ga:yo:, e a:ma:la: ha:nakiyo:, o:b fa:la:dowo:wa:le a:la:liki kele asula:li ane.

A:la:yo: Emeus toga ane

Mak 16.12,13

¹³ O:g a:namio:, tili wida:sen kalu a:la: nowo: Emeus amisa:n a:na ha:na:ni ane. Ya:lusalem a:la:ta:ga: Emeus fa:la:doma:no: ha:nab amio: ofa:siyo: a:la: o:ngo: ha:na:sen. ¹⁴ A:la:yo: toga ha:nakiyo:, kelego: tambo a:namilo: fa:la:dowo: a:no: nenela:i ane. ¹⁵ A:la:yo: to a:no: nenela:i ha:nabiyo:, Ya:su eneko: a:la:lo:wa fa:la:dota:ga: egele ane. ¹⁶ Ko:sega a:la:ma: siyo: kalifa: ko:lo:, kalu we Ya:sulo:b a:la:bo: mo:fanda ba:ba:.

¹⁷ A:la:ta:ga: eyo: a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ga:go: ha:nakilo: to sa:lab ko, o:b nenela:i ha:naya?” A:la:dabu ba:ba: amio:, a:la:yo: ha:na:leno: kagatabiyo:, nofolo:wo: alan elena ba:ba:. ¹⁸ Kalu ha:na:len a:no: nowo: Kiliobas ko:lo: eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ya:lusalem amisa:n wenamio: mageso: kaluka:isaleyo: modo: mio: a:no: tambo asulo: ko:sega, so:agelo: hononamilo: Ya:lusalemdo: fa:la:dowo: a:no: imilig ge wangabiki mo:asulo:wo:?” ¹⁹ Eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “O:b ko:lo: fa:la:dowo:wo:?”

A:la:sa:labiki a:la:ma:yo: a:la:sio:, “Nasala:t kalu, Ya:su e amilo: dimido: a:no: ko:lo: so:lo:l. Godeya: siwa:l amio:lo:, kaluka:isaleya: siwa:l amio:lo: e dinali sa:lan kalu ilikiyo:, towo: halaido: wida:liki a:la:ta:ga: molo ha:na:no:wo: dimida:len. ²⁰ Ko:sega nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:, nili ganisolo kalu i o:lia:ma:yo:, e mo:walila:sa:ga: sana soma:ki, gamani kaluwa: dagiya dia:tab amio:, Ya:suwo: iliyo: i malana alula:sa:ga: sana sowo:. ²¹ Kalu a:ma:yo: Isolael kaluka:isaleyo: ga:li mesea:ki gasilia:ni mio: a:la:bo: nio: bo:bo:losa: a:la:asula:len. Dimido: fa:la:dowo: a:no:

ho: len otaleno: o: ma ta: fo. ²²⁻²³ A: la: ta: ga: to nolo: lo: da: lab ko: lo: sa: ma: nigo: l. Ka: isale elo: kudu sia: sen nolba: yo: nimo: wo: molo ha: na: no: malolo: me. O: g kea: fole a: namio:, iyo: u no: no: wo: ba: ba: ni ane ko: sega, Ya: suwa: do: mo: wo: mo: ba: ba: Iyo: a: ma: la: ya: sa: ga:, nimo: malolo: meakiyo:, iliyo: ma: mula: kaluwo: ho: le ba: dabikiyo:, ma: mula: kalu iliyo: imo: wo: a: la: sio:, ‘Ya: su e o: sab’ a: la: malolabi dabu. ²⁴ A: la: fo: ko: lo: kalu nol ni o: lia: lo: sen a: no: u no: no: Ya: sulo: difa: a: namio: nai ha: na: sa: ga: ba: ba: amio:, ka: isale ililo: sio: o: leo: ngo: elena ba: ba: Ko: sega iliyo: lo: Ya: suwo: mo: ba: ba:.”

²⁵ A: la: sa: labiki Ya: su eyo: a: la: mo: wo: a: la: sio:, “Asugdo: ma kalu gio:, dinali sa: lan kalu ililo: tamin amilo: to sa: la: len a: no: tambo giliyo: bo: bo: gebo: mo: tilidabu. ²⁶ Gode eyo: a: la: dimidaefa: da: lab. Enedo: Da: feyo: kalu e hida: yo: na: galo: a: no: ko: le dia: i ha: na: la: ga:, wi alano: a: na dia: sa: ga: wabulun mesa: ib.” ²⁷ A: la: sa: la: sa: ga: yo: Ya: su eyo: a: la: mo: widakiyo:, Mo: sa: s dia: dinali sa: lan kalu i o: lia: ma: lo: sa: sa: lo: a: na mo: mo: data: ga:, Godeya: to enedo: doba: da: lo: sio: a: no: tambo a: la: mo: fanda wido:.

²⁸⁻²⁹ A: la: wida: i ha: na: ga: amisa: n anib a: na dowakiyo:, Ya: suwo: tigini ha: na: nikilo: dowano: a: ngabiki, a: la: ma: yo: ha: nolo sa: laki, “Wai nudabo: lo: ka:, o: go: negele ya al: ma: niki.” A: la: sa: labiki Ya: su e a: la: o: lia: mesa: ni ane. ³⁰ Iyo: ma: no: ma: nikiyo:, Ya: su eyo: ma: n dowo: fa: yo: dia: sa: ga: Godemo: dulugu sa: la: sa: ga: yo:, goda: sa: ga: a: la: mo: maiya: ki dimi. ³¹ Eyo: a: la: dimidab amio:, a: la: ma: siyo: kolaetaki, Ya: suwo: fanda ba: dabikiyo:, e a: na kelege dowo:. ³² A: la: yo: ida: ni nenelakiyo: a: la: sio:, “Nio: toga yakiyo:, Godeya: to sa: sa: lo: a: no: e fanda wida: i yab amio:, nai asulo: wo: iligaki sagalo:.” ³³ Wigibo a: naka a: la: yo: dasila: sa: ga:, a: ma: la: Ya: lusalem ane. A: la: yo: ha: na: sa: ga: fa: la: dowakiyo:, Ya: suwa: lo: tili wida: sen kalu kelen a: la: fo: o: lia: i o: lia: lo: elen kaluka: isale nolo: lo: a: na sena ba: ba:. ³⁴ Iliyo: a: la: mo: wo: a: la: sio:, “Alan Ya: suwo: hendele a: ma: la: dasilia: gane ko: lo:, e Saimon elo: wa fa: la: dowo:” a: la: sio:. ³⁵ A: la: ta: ga: a: la: lo: wa tog amilo: fa: la: dowo: o: lia: Ya: suwa: lo: ma: n goda: sa: ga: meabikilo: e ko: lo: fanda ba: ba: a: no: lia: yo: imo: wo: malolo: me.

Tili wido: kaluwo: Ya: suwo: ba: ba:

Madi 28.16-20, Mak 16.14-18, Yo: n 20.19-23

³⁶ A: la: ma: yo: to a: no: o: malola: lena, Ya: su eneno: ilo: sen us a: na kagayakiyo:, imo: wo: a: la: sio:, “Ha: salo: dowano: gi o: lia: doma.” ³⁷ Iliyo: sowo: mama ko: lo: yab a: la: asulaki, iliga: sa: ga: tagio: alan dowo:. ³⁸ Ya: su eyo: imo: wo: a: la: sio:,

“Gio: wangabi kele asulaya? Gio: asulo:wo: a:la: dowako mo:wo: ha:? ³⁹ Gio: ni dagi o:lia: gib o:lia: we bo:ba! We neka:! Sowu: mamayo: ho: o:lia: ki o:lia:yo: nilo: wengo:wo: aundo:ma. Gio: asuluma:nikiyo:, do:mo: nilo: we goloma.”
⁴⁰ Eyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo:, ene dagi o:lia: gib o:lia:yo: imo:wo: bo:ba:ki wido:. ⁴¹ Iyo: sagala:sa:ga: modaki, hendeleyo: semo: tili asulabiki, eyo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ma:no: so:fa:yo: da:laba?” ⁴²⁻⁴³ Iliyo: ka:, de amilo: so:fa: heb difa: a:no: emo: dimi ko:lo:, eyo: dia:sa:ga: iyo: bo:fo:labi mo:no:.

⁴⁴ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ne gi o:lia: o:ilikiyo:, to we gimo:wo: sa:la:len. Mo:sa:so:, dinali sa:lan kaluwo: a:la:ta:ga: Gisalo: bugu: o:lia:ma:yo: ne amilo: fa:la:doma:no: to sa:sali alifa: a:no: tambo ilili alifa:ib.” ⁴⁵ A:la:sa:la:sa:ga: iyo: Godeya: to sa:salo: a:no: fanda asuluma:ki, ili asulo:wo: kolaefa:
⁴⁶⁻⁴⁷ Eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Godeya: to a:namio: a:la:sa:sali alifa:. Godeya:lo: Da:feyo: kalu e nagalo:wo: dia:sa:ga:, ho:len asol amio: e a:ma:la: dasima:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isaleya: asulo:wo: nodola:sa:ga: Gode eyo: mogago: ililo: dimida:len a:no: ga:lila:ma:kiyo:, to nafa a:no: ene wiya a:la:ta:ga:, Ya:lusalem a:na mo:mo:data:ga:, henfelo: we tambo wida:li ha:na:ib. ⁴⁸ A:la:ta:ga: gililo: ba:ba: a:no: nolbo:wo: wida:li ha:na:lubi. ⁴⁹ Asuluma! Dowa:lo: dinali sio: aumbo:, niyo: Godeya: Mamayo: gimo: iliga:fa:nigo:l. Ko:sega halaido: iwalulo: a:lab a:no: gilo: amio: o:semo: go:lu alitalikiyo:, gio: amisa:n wena siliki yasila:bi.”

Gode eyo: Ya:suwo: Hebene dia:gane

Mak 16.19,20, Ilig 1.9-11

⁵⁰ Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kaluwo: Ba:tani tililia: ha:na:sa:ga:yo:, iyo: nafale mesea:ki, eyo: ene dagiyo: du-lugufo:liki, dulugu sio:. ⁵¹ Eyo: a:la:sa:la:lab amio:, iyo: a:naka ta:taki, Gode eyo: Ya:suwo: Hebene dia:gane. ⁵² Tili wida:sen kalu iliyo: Ya:suwo: wabudaki dulugu sa:la:sa:ga:yo:, iyo: a:ma:la: Ya:lusalem ha:nakiyo:, sagalo:wo: alan dowai ane. ⁵³ Iyo: a:na silikiyo:, ho:lono: tambo Godeya: malilo: aya siliki, Godeyo: wabuda:li sen.

**To Nafa We
Yo:n
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: to we**

To nafa we Yo:n e sa:sa:lo:. Ya:su e, Godeya: ene to ko:lo:, e kalu do:mo:le dowaki, kaluka:isale ni usa fa:la:dowa:sa:ga: elen. Yo:na:lo: to bugo: amilo: sa:sa:lo: mo:wo: we. Kaluka:isaleya:yo: Ya:su e hendele Godeya: ene so:wa nilo: gasilia: mio:wo: elo:b a:la:liki tilida:da:sa:ga:, mela:no: mela:no:wo: dima:ki, Yo:n eyo: mo:fo:s we a:na sa:sa:lo: (Yo:n 20.31.)

Yo:n elo: to tamin amilo: sa:sa:lo:wo: we, “To e tamindeya Gode o:lia: elen. To a:no: kalu fa:la:dowo:.” A:ma: fa:s amio: Ya:suwa:lo: ha:fo: disa:lan man a:no:lia: a:la:ta:ga: molo ha:na:no: wida:len a:no: ko:lo: malolo:. Kaluka:isaleya:yo: to a:no: da:dakiyo:, Ya:su e Godeya: Ene so:wale a:la:tili asuluma:ki, to a:no: a:na sa:sa:lo:.

Yo:n eyo: Ya:suwa:lo: molo ha:na:no: dimida:len a:ma: ha:go: nimo:wo: fanda wido:. Kaluka:isale nolo: Ya:su amio: tilida:da:sa:ga: iyo: e ko:lo: kudu ha:naki, ko:sega kaluka:isale nolo: Ya:su amio: mo:tilida:dab.

Yo:n Heb 13 - 17 a:namio:, Ya:suwa: gis kaluwa:lo: e ta:lia:nikilo: nulu a:namilo: fa:la:dowo: a:no: ko:lo: malolaki sa:sa:lo:. Ya:su Keliso e enedo: tiliwida:sen kalu o:lia: iliki, to nafayo: imo:wo: a:na wida:len. A:ma: fa:s amio: gis kaluwa:yo: Ya:suwo: ta:lia:sa:ga: a:na mo:walila:sa:ga:yo:, i malan amio: Ya:su e a:na alu. To a:no: edakiyo: Ya:su ko:lo: a:ma:la: dasilia:gane a:no:, enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: ba:ba:ka: a:la:liki sa:sa:lo:.

Yo:n eyo: Ya:su e Godeya: ene So:walelo:b a:la:fanda ba:ba: ko:lo:, niliyo:lo: a:la:ka tili asuluma:ki, to we a:na sa:sa:lo:.

To mela:no:lo: a:lab a:no: kalu fa:la:dowo:

¹ Taminde amio: Towo: elen. To a:no: Gode o:lia: elen. To a:no: Gode. ² Taminde amio: e Gode o:lia: sen. ³ Gode eyo: kelego: tambowo: Towa: dimida:sa:ga: ta:fo:. Kelego: tambolo: dimido: a:no:, tog no amilo: mo:fa:la:dowo:. ⁴ Mela:no:wo: eya elen ko:lo:, mela:no: a:no: kaluwa: ho:lenu: o:m. ⁵ Ho: a:no: sololia ho:lea:ta:sen ko:lo:, sololi a:ma:yo: ho:lenu: mo:dalila:sen.

⁶ Gode eyo: kalu nowo: iliga:tabiki, e wena fa:la:dowo:. Kalu a:ma: wiyo: Yo:n. ⁷ E mio: a:no:, ho:len a:no: ko:lo: kalaba

walama:ni mio:. Kaluka:isaleyo: tambo to elo: sa:lab a:no: da:da:sa:ga: tilidabuma:kiyo:, eyo: to ho:len a:no: walama:ni mio:. ⁸ Enen e ho:len o:mba. Yo:n eyo: ho:lenu: weka: a:la:liki, wala sa:ma:ni mio:. ⁹ Ho:len hendeleyo:, kaluka:isale tambo amilo: ho:lea:fa:no: a:no: henfelo: wenamio: o:mia:nigab.

¹⁰ To a:no: henfelo: wenamio: ya:ga: elen. A:la:ta:ga: Gode eyo: henfelo: we eya a:la:ta:ga: dimido: ko:sega, kaluka:isale iliyo: e mo:fanda asulo:. ¹¹ Ene hendeya mio: ko:sega, kaluka:isale enedo:lema:yo: e mo:tili dowo:. ¹² Ko:sega kaluka:isale nolba:yo: e tililia:sa:ga:, e amio: tilidabu ko:lo:, iyo: Godeya: ene so:wale doma:ki, eyo: wi a:no: imo:wo: dimi. ¹³ Henfelo: wenamilo: so:wa sa:la:lian tog o:leo:ngo: amio: iyo: Godeya: so:wayo: mo:fa:la:dowo:. Kaluwa: asulo:wa a:la:ta:ga:yo: mo:sa:la:li. Godeya: enen asulo: a:na a:la:ta:ga:yo: iyo: ene so:wale fa:la:doma:ki ka ta:fo:.

¹⁴ To a:no: kalu do:mo:le fa:la:dowo: ko:lo:, ni o:lia: elen. Godeya: ene So:wa imiligo: e ko:lo:, ho:len fo:fo:lesodo: a:no: e amio: a:labi ba:ba:. Ha:fo: disa:lan man o:lia: to hendelelo: sa:lan man o:lia:yo: e amio: wa:lifo:.. ¹⁵ Yo:n eyo: kalu a:no: ko:lo: sa:lakiyo:, kaluka:isalemo:wo: fanda widaki a:la:sio:, “Tamin amio: niyo: kalu we ko:lo: da:fe sa:lakiyo: a:la:sio:, ‘Kalu ni fa:s amilo: yab a:no:, no:wa:yo: ne o:semo: sa:la:li amio: e tamindeya elen ko:lo: eyo: ne tinio:.’ ” ¹⁶ Ha:fo: disa:lan man a:no: kalu wenamio: wa:lifo: ko:lo:, nio: tambomo:wo: ha:fo:wo: disa:fo:ko: a:lab. ¹⁷ Ele difa: a:no: Mo:sa:s eya a:la:ta:ga:yo: nimo: dimi. Ha:fo: disa:lan man o:lia: to hendele o:lia:yo: Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga: mio:. ¹⁸ Kaluka:isale imilig noma:yo: Godeyo: mada mo:ba:ba:. Ko:sega Godeya: So:wa imilig e Gode o:leo:ngo: dowo: ko:lo:, e iya o:lia: oga:di fo:lab. Eyo: Godeyo: nio: asuluma:ki fanda wido:.

Yo:n ho:na to:lolan eyo: Ya:suwo: kalaba wido:

Madi 3.1-12, Mak 1.7-8, Luk 3.15-17

¹⁹ Yuwa: ko:go:do: kalu i o:lia:, bobalo: so:mea:sen kalu nol o:lia:, Libai kalu nol o:lia:yo: Yo:nbo:wo: “Ge o:ba?” a:la:liki dabu bo:ba:ki iliga:fo: amio:, Yo:n elo: sio:wo: we. ²⁰ Yo:n eyo: mo:do:lo:le sa:laki, imo:wo: kalab amio: a:la:sio:, “Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo:* nemaka:.” ²¹ A:la:sa:labiki, iliyo: a:la:sio:, “O:ngo:lalega ge o:ba:le? Ge Elaiyaya:le?” “Ne o:mba.” A:la:sa:labiki iliyo: “Dinali sa:lan kalu, nililo: yasiseno: geya:le?” “A, a:no:lo: nema.” ²² A:la:fo:ko:lo: iliyo:

1:9: Yo:n 8.12   **1:13:** Yo:n 2.11, 3.3-6, 1Bid 1.23   **1:14:** Fili 2.7   **1:17:** Kis 34.28, Lom 6.14   **1:18:** Kis 33.20, Yo:n 6.46, 1Tim 6.16   * **1:20:** Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:la:do: sa:sa:lo: a:no: Gilig towa:yo: “Keliso” a:la:sa:lan a:la:ta:ga: Hibulu to a:ma:yo: “Mesaya” a:la:sa:lan.   **1:21:** Lo 18.15,18, Madi 11.14

emo:wo: wa:ka dabu ba:dakiyo: a:la:sio:, “A:la:fo:ko:lo: ge mada o:ba:le? Nilo: iliga:fo: kalumo:wo: a:ma:la:bo: sa:ma:no: ko:lo: go:no:no: ge o:bka: a:la:sa:ma:nigaya?” ²³ Iliyo: a:la:dabu ba:dabikiyo:, Yo:n eyo: dinali sa:lan kalu Aisaya elo: to sa:sa:lo: a:no: dia:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Kalu nowo: kalulo:ma kalaleli hen amio: ho:idakio: a:la:sio:, ‘Kalu Alando: mia:no: togo: digale fadaifoma’ a:la:do: sio: a:no: ne.” Yo:n eyo: a:la:sio:.

²⁴⁻²⁵ A:la:ta:ga: Fa:lisi kalu ko:lo: Yo:ndo: amilo: iliga:fo: i a:ma:yo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge Godeya:lo: Da:feyo: kaluma, ge Elaiyama, ge dinali sa:lan kalumalalega, giyo: kaluka:isale we ho:n amio: waga to:lolaya?” ²⁶ Yo:n eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Niyo: ho:ndeya to:lola:lo:l. Ko:sega kalu gilo: mo:fanda asulo: nowo: gi us konamio: kagafo:lab. ²⁷ Kalu a:no: ni fa:sa mia:nigab. Ko:sega ne wilo:ma kalu ko:lo: E budi sa:ga:lo: a:namilo: me melealifa: a:no: ni fagela:ma:no:wo: mo:ililo:.” ²⁸ To nenelo: a:no: ho:n Yodano: nodowa, Ba:tani amisa:n a:na, Yo:n elo: ho:n amilo: to:lola:len hen a:na nenelo:.

Godeya: sibi inso:wo: Ya:su e

²⁹ Ho:len a:ma: fa:s amio:, Yo:n eyo: Ya:suwo: elo:wa yabiki ba:da:ga:yo: a:la:sio:, “Bo:ba. Godeya: Sibi Inso: we henfelo: kaluka:isaleya: mogago: dimida:sen a:no: dila:ma:no:wo: ko:lo: yab. ³⁰ Tamina niyo: gimo: sa:lakiyo:, ‘Kalu nowo: ni fa:sa mia:ib. Kalu a:no: ne o:sa:la:lia:no: amio: ko:ngo: elen ko:lo:, ne e tinio:.’ Nilo: sio: a:no: kalu we. ³¹ Nelo: kalu e mo:asulo:. Ko:sega Isolael kaluka:isale iliyo: e fanda bo:ba:kiyo:, ne ko:le ya:sa:ga:yo: ho:na to:lola:len.”

³² Yo:n elo: ba:ba: a:no: kalaba malolaki a:la:sio:, “Mamayo: o:ba: hi o:ngo: ko:lo: Hebene a:la:ta:ga: dalolia: tinda:ga:, eya asitabiki ba:ba:. ³³ Niyo: e mo:fanda asulo: ko:sega, nilo: ho:na to:loma:kilo: iliga:fo: a:ma:yo: nemo:wo: a:la:sio:, ‘Ge Mamayo: tinda:sa:ga: kalu nowa dowabi ba:ba:ib ko:lo:, kalu a:ma:yo: Mama Malilo:wa to:loma:ib.’ ³⁴ Niyo: a:no: ba:ba: ko:lo: kalu we Godeya: Kalu So:waleka: a:la:bo: gimo:wo: hendele fanda sa:la:len.”

Ya:su eyo: kalu otaleno: tamina ho:ido:

³⁵⁻³⁶ Ho:len a:ma: fa:s amio:, Yo:n eyo: enedo: tili wida:sen kalu a:la: o:lia: kagafo:len amio:, e Ya:su tiniab a:no: ba:da:ga:yo: a:la:sio:, “Bo:ba! Godeya: sibi inso:wo: we.” ³⁷ Yo:n elo: tili wida:sen kalu a:la: a:no: elo: to sio: a:no: da:da:ga:yo:, a:la:yo: Ya:su kudu ane. ³⁸ Ya:suwo:

nodola:sa:ga; elo: kudu yab kalu a:no: ba:dakiyo: a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: o:b asulaya?” A:la:sa:labiki a:la:ma:yo: a:la:sio:, “Labai, ge o:ba sano:?” Labai a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, widan kalu. ³⁹ Ya:suwa: sa:laki, “Ga:go: ba:ba:ni mena.” Ofa:siyo: fa:la:lamelo: o:ma dowo: ko:lo:, a:la:yo: e o:lia: ha:na:sa:ga: elo: sendo:wo: ba:da:sa:ga:yo:, ho:len a:namio: e o:lia: elen.

⁴⁰ Yo:na:lo: sa:labo: da:da:ga: Ya:sulo: kudu mio: kalu nowo: Andulu. E Saimon Bidaya: ene ao. ⁴¹ Andulu eyo: ene ao Saimono: tamina bo:bo:ge keda:sa:ga: galiliakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, “Nio: Ma:saya† e ba:ba: ko:m” a:la:sio:. Ma:saya a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, Godeya:lo: Da:feyo: kalu. ⁴² A:la:sa:la:sa:ga: Andulu eyo: Saimon e Ya:sulo:wa tililia: yabiki, Ya:su eyo: e ba:dakiyo: a:la:sio:, “Ge Yo:na: inso: Saimon. O:go: gi wi ho:giyo: Sifas a:la:sa:ma:ib.” Hibulu towo: Sifas a:no: nodo sa:lakiyo:, Bida‡ a:la:do: sa:labo: o:m.

Ya:su eyo: Filib o:lia: Nataniel o:lia:yo: ho:ido:

⁴³ Ho:len a:ma: fa:s amio:, Ya:su e Ga:lili ha:na:no: asulo: E Filibo: galilia:sa:ga; eyo: “ne kudu mena” a:la:sio:. ⁴⁴ Filib e Besaida kalu. Andulu o:lia: Bida o:lia:ma: heno:lo: o:m.

⁴⁵ Filib eyo: Natanielo: keda:sa:ga: galiliakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, “Mo:sa:s elo: ele sa:sa:lakilo: sio: kalu a:no:, a:la:ta:ga: dinali sa:lan kalu ililo: sa:sa:lakilo: sio: a:no:lo: nio: ba:ba: ko:m. E Nasala:t kalu, Yosa:ba: inso: Ya:suwo: o:m.”

⁴⁶ A:la:sa:labiki Nataniel eyo: a:la:sio:, “Kelego: nafa imilise nowo: Nasala:t a:la:ta:ga: fa:la:doma:iba:le?” A:la:dabu ba:dabiki, Filib eyo: a:la:sio:, “Go:no:n ka ba:ba:ni mena.”

⁴⁷ Ya:su e Nataniel elo:wa yabi ba:da:sa:ga: a:la:sio:, “Kalu wenamio: dikili sa:lan man a:no: e amio: mada aundo:ma ko:lo:, e Isolael kalu hendele dowab.” ⁴⁸ Nataniel eyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giyo: ne waga asulo:wo:?” Ya:su eyo: emo: sa:laki, “Niyo: Filiba:yo: ge o:ho:lema:nigabiki, ge alona: i ha:g amilo: saba ba:ba:.”

⁴⁹ A:la:sa:labiki Nataniel eyo: a:la:sio: “Widan kalu, Godeya: ene So:wayo: ge. Isolaela: misa: kalu alano: ge.”

⁵⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Niyo: ge alona: i ha:ga sabeka: a:la:bo: gemo: malolo: me ko:lo:, a:no:leko: asulakiyo: giyo: ne amio: a:na tili da:daya:le? Tif amio: alande dimidama:no: da:lab a:no: giyo: ba:ba:ib.” ⁵¹ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: towo: kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Tif amio: Hebeneyo: kolaetalikiyo:, Godeya: ma:mula:

1:40: Madi 4.18-20 † **1:41:** Hibulu to “Ma:saya” a:la:do: sa:lab a:no:, Gilig towa:yo: “Keliso” a:la:sa:lan. To a:ma: ha:go: we, Godeya:lo: Da:feyo: kalu. **1:42:** Madi 16.18 ‡ **1:42:** Sifas o:lia: Bida o:lia:ma: ha:go: we u. **1:45:** Lo 18.18, Ais 7.14, 9.6, Jer 23.5, Ese 34.23 **1:49:** Madi 14.33, 16.16, Mak 3.11 **1:51:** Mo:mo: 28.12

kalu iyo: Kalule Dowo: a:namio: tinda:liki nolo: fa:la:nda:liki a:la:lana ba:ba:ib.”

2

Ya:su eyo: ho:ndeyo:, wain ho:n fa:la:do alifa:

¹ Ho:len a:la:yo: ta:ta:ga:yo:, Ga:lili hen Kana amisa:n a:namio: gayo: a:na tili alitaki kegeo:. Ya:suwa: anowo: a:namio:lo: dowo:. ² A:la:ta:ga: Ya:su o:lia: ene tili wida:sen kalu iyo:lo: galo: tililiab a:namio: mena:ki ho:ido: ko:lo: a:na sen. ³ Iyo: sagala:likilo: aneyo: wain ho:no: kedetabiki, Ya:suwa: anowa:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Kegeo: wenamilo: wain ho:n a:namilo: ma:no:wo: kedefo:.” ⁴ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ga, ko nino:ma ko:lo: nemo:wo: sa:la:so:bo. Ho:lende nilo:wo: o:semo:fa:la:dowo:.” ⁵ A:la:sa:labiki Ya:suwa: anowa:yo: nanogdo: dian kalu imo:wo: a:la:sio:, “Gio: elo: sa:lab au dimida:bi.”

⁶ O:g ho:len a:namio:, Yu kaluka:isale iliyo: Godeya: si wa:l amio: nafale doma:ki, ho:n mululan mano: eleyo: modo: dila: ko:lo:, a a:namio: ho:ndo: gulu alifela:sen go:fo: u amilo: dimido: do:go:fela:fo:wo: a:na dila: delen. Go:fo: imilig a:namio:, 100 lita a:ma: wa:lita:sen.* ⁷ A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: nanogdo: dian kalu imo:wo: a:la:sio:, “Go:fo: wenamio: ho:ndeyo: gulu alifelema.” A:la:sa:labiki iliyo: a:no: tambo meya wa:li alifela:i ane. ⁸ A:la:dimida:sa:ga:yo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ho:n gililo: gulu alifelo: a:no: go:fo: ha:lu nowa wasulia:sa:ga:, kegeo:lo: biso: o:mo: dia: hamana.” A:la:sa:labiki iliyo: a:la:dimido:. ⁹ Kegeo:lo: biso: a:ma:yo: ho:nde ko:lo: wain fa:la:dowo: a:no: eyo: nola ba:ba:. Eyo: wain ho:n a:no: o:ba a:la:ta:ga: mio:wa:le a:la:bo: mo:asulo: ko:sega, nanogdo: dian kalu ho:ndo: wasulia: mio: i a:ma:yo: asulo:. Eyo: galo: dia:no: kalu a:no: ho:lilia:ga:yo:, ¹⁰ emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale ililo: dimidano: o:m. Wain nafale a:no: kaluka:isale kegeo: o:mo: tamina dimia:sen. Iyo: a:no: modo: na:sa:ga: no:nolab amio:, wain nudo:lo:ma a:no: a:na mia:sen. Ko:sega giyo: wain nafale a:no: yasi difa: ko:lo: o:go: dimiab” a:la:sio:.

¹¹ Ya:su eyo: molo ha:na:no: tamin amilo: dimido: a:no: we. Eyo: Ga:lili hen, Kana amisa:n a:nami dimido:. A:na dimidakiyo: ene wi halaido:wo: kalaba wido: ko:lo:, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: e amio: a:na tili dabu.

¹² A:no: eleta:ga:yo:, Ya:su e Kabaniom ha:nakiyo:, ene anowo:, ene ao iyo:, a:la:ta:ga: enedo: tiliwida:sen kalu i o:lia: amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, ho:len nolo: a:na sen.

2:4: Yo:n 7.30, 8.20 * **2:6:** 100 lita a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go:, 20 lita ho:n wasu bila:fo:wo: fa:la:dowalega, 100 lita a:na fa:la:doma:ib a:no: ko:lo: sio:. **2:12:** Madi 4.13

*Godeya: ayamilo: kelego:lo: kililia:lenu: o:luso:no:
Madi 21.12-13, Mak 11.15-17, Luk 19.45-46*

¹³ Yu kaluka:isale ili Tinio: Asulo: Ma:no:lo: na:sen ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigabiyo:, Ya:su e Ya:lusalem halona ane. ¹⁴ E Godeya: Malilo: a tolo: us a:na tina:ga: ba:ba: amio:, kalu iliyo: kaowo:, sibiyo:, o:ba: hiyo: a:na kililia:li sena ba:ba:. Kalu nolba:yo: hen nowa a:la:ta:ga:lo: mole dia:mio: a:no: Yu moleyo: a:nodo dia:liki, i fofodo:lo:wa sena ba:ba:. ¹⁵ Ya:su eyo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iyo: yasama:niki me nolo: kegene sunda:sa:ga:, iyo:lo:, ini kaowo:lo: a:la:ta:ga: sibiyo:lo: ha:la:ya hamana:ki o:luso:no:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kalu molelo: a:nodo dia:len a:ma: mole us a:no: fifila:sa:ga:, ili i fofodo: a:no: nodolia:ga: buluga:felo:. ¹⁶ Eyo: o:ba: hilo: kililia:len kalu imo: sa:laki, “Kelego: we dia: hamana. Dowa: a we kelego:lo: kililia:sen a o:ngo:wo: dowa:so:bo” a:la:sio:. ¹⁷ A:la:ta:ga: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: Godeya:lo: to tamin amilo: sa:sa:lo: a:no: wa:ka asulo:, “Nilo: gi a ko:lo: mada alan asulo: a:no: ni asulo: usamio: halaido: dowaki, de ko:lo: sasadano: a:ngab.”

¹⁸ A:la:fo:ko:lo: Yuwa: ko:go:do: kalu iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: dimidab we halaido:wo: o:ba dia:sa:ga: dimidaya? Godeya a:la:ta:ga: dimilalega, nio: ele ba:ba:niki giyo: molo ha:na:no: nowo: walama.”

¹⁹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Malilo: a we giliyo: bidilia: dia:talikiyo:, niyo: ho:len otalen a:namio: a:ma:la: a:dialifa:no:.” ²⁰ A:la:sa:labikiyo: Yu kalu iliyo: a:la:sio:, “Malilo: a we ko:lo: dia:lenu:, donayo: do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: do:go:fela:fo: us a:na dia:la:ga: disandala:. A:la:go:ko:lo: giyo: ho:len otalen amio: ayo: a:ma:la: dialifa:no:wo?”

²¹ Ko:sega Ya:suwa:lo: malilo: a sio: a:no:, ene do:mo:wo: ko:lo: bale sio:. ²² A:la:fo:ko:lo: e sowa:sa:ga: a:ma:la: dasilia:ga: a:labikiyo:, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: to elo: sio: we a:na asulakiyo:, iyo: Godeya:lo: to sa:sa:lo: a:no:lia: Ya:su elo: to sio: a:no:lia:yo: hendelelo:b a:la:bo: a:na tili asulo:.

²³ Tinio: Asulo: Ma:no:lo: na:sen ho:len a:namio:, Ya:su e Ya:lusalem silikiyo:, kaluka:isale modo:wo: molo ha:na:no: elo: dimida:lab a:no: ba:ba: ko:lo:, e amio: a:na tili dabu. ²⁴ Ko:sega Ya:su eyo: kaluka:isaleya: mano: fanda asulo: ko:lo:, iyo: elo: doba:da:lo: mo:doma:ib a:la:bo: asulaki, Ya:su eyo: iyo: mo:tili asulo:. ²⁵ Kaluka:isaleya: mano: noma:yo: Ya:sumo:wo: mo:wala sa:ma:ib mo:wo: ili asulo: amilo: da:lab a:no: e o:ma asululi ko:lo:lab.

3

Ya:suwo: Nikodimas o:lia: tola:len

¹ Fa:lisi kalu nowo: Nikodimas ko:lo: elen. Yu amilo: ganisolo kalu nowo: e. ² Nulu no amio: e Ya:sulo:wa ha:na:ga: a:la:sio:, “Widan kalu, kalu nowo: Godeyo: e o:lia: mo:dowai kibo:bowo:, molo ha:na:no: gilo: dimidab o:leaumbo: mada modimidamabe. A:la:fo:ko:lo: widan kalu Godeya:lo: iliga:fo:wo: ge, niliyo: a:la:asulo:l.”

³ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: e wa:kabiyo: mo:sa:la:lialega, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:no: mo:ba:ba:ib.” ⁴ A:la:sa:labiki Nikodimas eyo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu ko:go:do: dowo: a:no: wa:ka a:sa:la:lia:nikiyo:, anowa: kufa: usamio: mada mo:tinan ko:lo: e waga a:sa:la:lia:iba:le?”

⁵ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: ho:n o:lia: Mama o:lia: a:na ilikiyo: mo:sa:la:lialega, e Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: mo:tina:ib. ⁶ Do:mo:wa:lo: sa:la:liab a:no: do:mo:wa:no: ka doma:ib. Ko:sega Mamaya:lo: sa:la:liab a:no:, mamaya:no: doma:ib. ⁷ Nilo: ‘Gio: wa:ka sa:la:lia:bi’ a:la:do: so:lo:l a:namio: molo asula:so:bo. ⁸ Fa:fa:so: enedo: asulab au ka ha:na:sen. Giyo: fa:fa:sa: fowo: da:dan ko:sega, e o:bamida: a:la:ta:ga: yaba:le, o: o:bamida: ha:naba:le giyo: mo:asulab. A:la:gab ko:lo: kaluka:isale Mama amilo: sa:la:liab a:no:lo: o:lea:ngab.”

⁹ Nikodimas eyo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo: a:la:dabu ba:ba:, “To gilo: sa:lab ko waga fa:la:doma:iba?” ¹⁰ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Isolael kaluka:isalelo: widan kaluwo: ge ko:sega, ge to we o:semo: fanda asulo:wo: mo:wo: ha:? ¹¹ Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Nililo: asululi a:no: widaki, a:la:ta:ga: nililo: ba:ba: a:no: fanda sa:la:len. Ko:sega gio: to nilo: sio: a:no: gola ba:ba. ¹² Niyo: gilido: henfelo: amilo: kelego: ba:da:sen a:no: ko:lo: sa:lab amio:, giliyo: mo:tilida:dab. A:la:fo:ko:lo: niyo: Hebenelo: kelego: halo ko:lo: gimo: sa:lalega, giliyo: waga tili da:ba:no:wo:? ¹³ Kaluka:isale nolo: Hebeneyo: mo:ane ko:lo:lab. Kalule Dowo: Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: imilise e ba:ba: ko:lo:lab. ¹⁴ Mo:sa:s elo: kalaleli hen amilo: sowa: ko:lo: i amilo: de:heda:sa:ga:lo: dulugu alifa: o:leaumbo:, Kalule Dowo: elo: a:la:dulugu alifa:ib. ¹⁵ Kaluka:isaleyo: e amilo: tilida:dab a:no: tambo ko:ngo: mela:no:wo: dima:kiyo:, e a:na dulugu alifa:ib.

¹⁶ “Gode eyo: henfelo: kaluka:isaleyo: mada alan asulo: ko:lo:, ene so:wa imiligo: a:na dimi. A:la:dimido: ko:lo:,

kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no: mo:sowaki, mela:no: mela:no:wo: dia:ib. ¹⁷ Gode elo: ene so:wa ko:lo: henfelo: wenamilo: iliga:fo: a:no:, kaluka:isale we ko:lo: mo:walila:sa:ga:, ge halayo: dimido: a:la:sama:ki iliga:foma. Ko:sega so:waya a:la:ta:ga:yo: henfelo: kaluka:isale we a:ma:la: gasilima:ki, a:na iliga:fo:. ¹⁸ Kaluka:isale abeyo: e amilo: tili da:dab a:no: mo:walilab amio:, e hala dimido: a:la:bo: mo:sa:ma:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: e amilo: mo:tili da:dab a:no: iyo: o:ma mo:walila:sa:ga: hala dimido: a:la:safo:lab, mo:wo: i a:no: Godeya: ene so:wa imilise a:ma: wi amio: mo:tili dabu. ¹⁹ A:la:ta:ga: mo:walilima:ib a:ma: mo:wo: we. Ho:lendeyo: henfelo: wenamio: fa:la:dowo: ko:sega, kaluka:isale iliyo: man mogago:le dimida:likiyo: ho:lenu: mo:asulaki, iyo: sololiyo: mada alan asula:sen. ²⁰ Kaluka:isale man mogago:le dimida:lab a:ma:yo: ho:lenu: mada mo:beakigab. Mogago: ililo: dimida:lab a:no: kalab amio: mo:walama:no: asulaki, iyo: ho:len us a:namio: mo:tina:sen. ²¹ Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: to hendelelo: kudu ha:na:lab a:no:, ho:lenu: usa doma:ni ya:sia:lab. Kalu nolba:yo: nanog ililo: dimido: a:no: Gode eya iliki dimido: a:la:asuluma:kiyo:, iyo: ho:len usa dowab.”

Yo:n ho:n amilo: to:lolan a:ma:yo: Ya:suwo: fanda wido:

²² A:ma: fa:s amio: Ya:suwo: o:lia: enedo: tili wida:sen kalu i o:lia:yo: Yudia hen a:na ane. E ho:len nolo: i o:lia: a:na silikiyo:, kaluka:isaleyo: ho:na to:lola:len. ²³ O:g a:namio: Yo:n eyo:lo: ho:na to:lola:len. Salim aniba Ainon amisa:n a:namio: ho:no: modo: delen ko:lo: kaluka:isale modo:wo: ho:na to:loma:kiyo:, Yo:n elo:wa ya:sia:len. ²⁴ Ho:len a:namio: Yo:n e dibolo ayamio: o:semo: to:lolo:

²⁵ Yo:n enedo: tili wida:sen kalu nol o:lia: Yu kalu nowo:lia:yo: towa: mo:mo:da kego:. Godeya: siwa:l amio: kaluwo: nafale doma:kilo: ho:n amilo: to:go:dan man a:no: egelebo: towa:yo: kego:. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: iyo: Yo:n elo:wa ya:ga:yo: a:la:sio:, “Widan kalu, ge Yodano: nodowa silikilo: kalu ge o:lia:lo: dofo:likilo: gilo: fanda sio: kalu a:no: asuluma. Kalu a:ma:yo: kaluka:isaleyo: ho:na to:lola:labikiyo:, kaluka:isale tambowo: elo:wa ha:na:sia:lab.” ²⁷ A:la:sa:labiki Yo:n eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gode Hebenelo: a:lab eyo: nanog nowo: mo:da:fea:sa:ga: ta:talega, kaluwa:yo: kelego: imilig nowo: mada mo:dimidama:ib. ²⁸ Niyo: gimo:wo: tamin amio: a:la:sio:, ‘Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: nema. Ko:sega tamina hamana:kilo: iliga:fo:wo: ne.’ Nilo: sio: a:no: gio: dabu ko:lo: o:li sa:ma:ib. ²⁹ Kaluwa:yo: gayo: diab amio:, ga ko: kalu elo: samelo:wa ha:na:ib. Kalu ida:nido: ege downan a:no:

kalu mia:no: a:no: ka:la:gede yasila:la:ga; kalu a:ma: towo: da:da:ga:yo:, e sagalo:wo: alan doma:ib. O:leaumbo:, o:go: ne sagalo:wo: mada alan dowab. ³⁰ Kalu e, wilo: alande doma:ib. A:la:ta:ga: ne wilo:ma e ha:ga doma:ib.

³¹ “Halona a:la:ta:ga:lo: mio: kalu a:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo e tinio: ko:lo:lab. Henfelo: kaluwo: henfelo: a:ma:no: ko:lo:, henfelo: kelego: a:no: ko:lo: sa:la:mela:ib. Ko:sega Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:no:, kaluka:isaleyo: tambo e tinio: ko:lo:lab. ³² Elo: ba:ba: o:lia: dabu a:no:lia:yo: eyo: fanda wida:len. Ko:sega kaluka:isale iliyo: elo: to sio: a:no: gola ba:da:len. ³³ Kaluka:isale abeyo: to elo: sio:lo: tilida:dab a:ma:yo: Gode eyo: hendele sio:lo:b a:la: widaki-gab. ³⁴ Mo:wo: Gode eyo: enedo: iliga:fo: o:mo:wo: ene Ma-mayo: mo:aloba:daki, tambo ililo:le dimi ko:lo: kalu a:ma:yo: Godeya: toleyo: ko:lo: sa:la:sen. ³⁵ Iyaya:yo: ene So:wayo: mada alan asulab ko:lo:, e bo:fo:melea:kiyo: kelego: tam-bowo: e dagiya difa:. ³⁶ Kaluka:isale abeyo: So:wa amilo: tili da:dab a:no:, ko:ngo: mela:no:wo: di ko:lo:lab. Ko:sega kaluka:isale abeyo: inso:wa: tolo: gola ba:dab a:no:, ko:ngo: mela:no:wo: mo:dia:ib. A:la:ta:ga: Godeya: gadio:wo: e amio: dia:fo:mela:ib.”

4

Ya:suwo: Samalia ga o:lia: tola:len

¹ Ya:su eyo: kaluka:isale modo:wo: ho:na to:lolabiki, kaluka:isale iliyo: enedo: tili wida:sen kalu a:no: agelo: amio:, Ya:su elo:ma:yo: Yo:n elo: tili wida:sen kaluwo: tiniab a:la:liki malola:i ane ko:lo:, Fa:lisi kalu iyo: a:na dabu. ² Ko:sega hendele Ya:su eyo: ho:n amio: elo: mo:to:lola:len. Enedo: tili wida:sen kalu ili to:lola:len. ³ Ya:su eyo: malolo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, e Yudia heno: ta:ta:sa:ga:, a:ma:la: Ga:lili ha:na:ni ane.

⁴ Ya:su e Ga:lili a:na ha:nakiyo:, togo: Samalia hen a:na ha:na:sen ko:lo: e a:na tinia:li ane. ⁵ A:la:fo:ko:lo: e Samalia hen a:namio: Sikal amisa:n a:na fa:la:dowo:. Sikal amisa:n a:no: Ya:koba: kalu so:wa Yosa:bo:lo: hen dimi anib a:na a:lab. ⁶ Mo:lulo: Ya:koba:lo: ho:n si daido:wo: a:na elen ko:lo:, Ya:suwo: ko:na: ya:la:ga: disi dowabi bo:e yabikiyo:, e ho:n si dajido: anib a:na sen.

⁷ Samalia ga nowo: ho:n wa:fa:ni a:na mio: ko:lo:, Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: ho:no: nelo: ma:niki wasu mea:no:wo: o:liyo:?” ⁸ Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu iyo: ma:no: kililia:no: a:la:ta:ga: amisa:na tiane ko:lo:, Ya:su e ina:li a:naka sen. ⁹ Ya:su eyo: a:la:dabu ba:dabiki, Samalia

ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Ge Yu kalu. Ne Samalia ga ko:lo: giyo: nemo:wo: ho:no: waga wasu mena:ki sa:laya?” Elo: a:la:do: dabu ba:ba:yo: mo:wo: we. Yu kaluka:isale iliyo: Samalia kaluka:isale o:lia:yo: mo:ege dowan. ¹⁰ Ya:su eyo: ga o:mo:wo: a:ma:la: sa:laki a:la:sio:, “Ga ge Godeya:lo: boba dimia:no: a:no:lia:, kalu gemo:lo: ho:ndo: wasu mena a:lab a:no:lia:yo: ge fanda asulo: kibo:bowo:, giyo: emo: dabu ba:ba: ko:lo:, eyo: mela:no:lo: a:lab ho:n a:no: gemo:wo: wasu mebabe.” ¹¹ A:la:sa:labiki ga a:ma:yo: a:la:sio: “Ho:n daido: we kiyo: wi henba ko:lo:, gilo: ho:ndo: wasulia:sa:ga:lo: dia: fa:la:ma:no:wo: kelego:wo: aundo:ma. A:la:fo:ko:lo: gio: mela:no:lo: dimia:lab ho:n a:no: o:bamida: dia:no:wo:? ¹² Nili ma:mu Ya:kob eyo:lo:, ene so:lo:wo:lo:, ene no: fofow:lo: ho:n we na:la:ga:yo:, eyo: ho:n we nimo: na:melea:ki ta:fo:gane ko:lo:, Ya:kobo: gi tinio: a:la: sa:laya:le?” ¹³ A:la:dabu ba:dabikiyo:, Ya:su eyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale abeyo: ho:n welo: nab a:no: wa:kabiyo: ho:n maiyo:wo: a:doma:ib. ¹⁴ Ko:sega kaluka:isale abeyo: ho:n nilo: dimia:no: welo: nab a:no:, e tif amio: ho:n maiyo:wo: mo:doma:ib. A:la:ba, ho:n nilo: emo:lo: dimia:no: a:ma:yo: e usamio: ho:n si ko:lo: foga fa:la:dowa:lo:wo: a:gaki, emo:wo: ko:ngo: mela:no:wo: dimia:ib.” ¹⁵ Ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Kalu Alan, ho:n ko nemo: dimina. A:la:galikiyo: ne ho:n maiyo:wo: wa:kabiyo: mo:doma:ib ko:lo:, ne ho:n si daido: wenamio: mo:wa:fa: ya:mela:no:.”

¹⁶ Ya:su eyo: emo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge ha:na:sa:ga:, ge kaluwo: wena tililia: ya:bi.” ¹⁷ A:la:sa:labiki, ga a:ma: sa:laki, “Ne kaluwo: aundo:ma” a:la:sio:. Ya:su eyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “Gilo: ne kaluwo: aundo:ma a:la:do: sa:lab a:no: hendele. ¹⁸ Ge kaluwo: bila:fo:wa ha:na:sa:ga: ta:felo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: kalu o:gdo: ge o:lia:lo: sab ko, ge kalulema. A:la:fo:ko:lo: giyo: hendele sio:.” ¹⁹ A:la:sa:labikiyo: ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Kalu Alan, niyo: dinali sa:lan kaluwo: ge a:la:asulo: ko:lo: giyo: nemo:wo: fanda sa:ma:no:wo: o:liyo:? ²⁰ Nili ma:mu ima:yo: hen misio: wenamio: Godemo: wabulu sa:la:sen. Ko:sega Yu kalu giliyo: Godemo:wo: Ya:lusalem a:naka wabulu sa:la:lubi a:la:sa:la:sen. A:no: mo:wo: ha:?” ²¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ni to we ge tili asu-luma. Ho:len nowo: fa:la:doma:nigab ko:lo:, ho:len a:namio: kaluka:isaleyo: misio: wenamio:lo:, Ya:lusalem a:namio:lo: Do Godeyo: mo:wabulu sa:ma:ib. ²² Samalia kaluka:isale giliyo: gilo: mo:asulo: o:mo: wabulu sa:la:sen. Ko:sega Yu

kalu niliyo: nililo: fanda asulo: o:mo: wabulu sa:la:sen. Mo:wo: Gode eyo: Yu kaluka:isaleya a:la:ta:ga:yo: henfelo: kaluka:isaleyo: tambo ga:li mesea:ki a:ma:la: gasilia:ib. ²³ Ko:sega ho:len no amio:, Godemo:lo: hendele wabudab kaluka:isale i a:ma:yo:, Mamaya: halaido: o:lia: Godeya: to hendele a:na ilikiyo:, Domo: wabulu sa:la:mela:ib. Ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigab. Hendele ho:len a:no: o:ma fa:la:dowab. Dowa:yo: emo:lo: wabulu sa:ma:no:wo: kaluka:isale o:leo:ngo:wo: ko:lo: kedab. ²⁴ Gode e mama ko:lo:, kaluka:isale elo: wabulu sa:lab a:ma:yo: Mamaya: halaido: o:lia: Godeya: to hendele a:na ilikiyo:, o:li wabulu sa:ma:ib.” ²⁵ A:la:sa:labiki ga a:ma:yo: a:la:sio:, “Niyo: Ma:saya e mia:nigab a:la:asulo:. Kalu a:ma: ene wiyo: nowo: Keliso a:la:sio:. E fa:la:dowa:sa:ga:yo:, nimo:wo: kelego: a:na tambo fanda sa:ma:ib, niyo: a:la:asulab.” ²⁶ Ya:su eyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “Gilo: sa:lab ko, ge o:lia:lo: tola:yo: ne.”

²⁷ Ya:su e to a:no: o:sa:la:lana, enedo: tili wida:sen kalu iyo: a:ma:la: fa:la:dowakiyo:, e ga o:lia: tola:lana ba:da:sa:ga: iyo: iligo:. Ko:sega iliyo: “ge o:b kedaki tola:lano?” o: “Ge ga o:lia:yo: waga tola:lano?” a:la:bo: mo:dabu ba:ba:. ²⁸ A:la:ta:ga: ga a:ma:yo: ene go:fo: ho:ndo: wa:sa:sen a:no: ho:n si daido: anib a:na ta:taki, e amisa:na a:ma:la: ha:na:ga:yo:, kaluka:isale imo:wo: a:la:sio:, ²⁹ “Nilo: wo:no:lolo: dimido: a:no: tambo kalu noma:yo: kalaba sio: ko:lo:, kalu a:no: gio: ba:ba:ni mena. Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: eya:le?” ³⁰ A:la: malolabikiyo:, iyo: amisa:no: ta:ta:sa:ga:, ha:la:ya handalowakiyo:, Ya:sulo:wa ya:sio:.

³¹ Ga a:no: amisa:na ha:na:sa:ga: o:malola:lab amio:, Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: Ya:sumo:wo: “Widan kalu, ge ma:no:wo: maiya” a:la:liki dibodo:. ³² Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ma:no:wo: gilo: mo:asulo: a:no:, ne amio: da:lab.” ³³ A:la:sa:labiki iliyo: egelebo: towo: sa:lakiyo:, “Kaluka:isale noma:yo: ma:no:wo: emo:wo: dia: mio:wa:le?” a:la:nenelo:. ³⁴ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Nelo: iliga:fo: kalu a:ma: asulo: au kudu ha:naki, a:la:ta:ga: nanogo: elo: a:no: ko:lo: ditandala:ma:no: a:no: ni ma:no:wo: o:m. ³⁵ To we giliyo: bale sa:lakiyo: a:la:sa:la:sen, ‘Ele fa:la:da:ino: ta:ta:ga:yo:, egelo: a:no: nafalia:sen.’ Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gio: dasiliakiyo: egelo: we sigili bo:ba. Egelo: amio: fowo: nafale dia:no:le ko:lo:lab. ³⁶ Hendo: biso: kalu eyo: folo: tulan kalu ili nanog di amio: moleyo: kililia:lab, a:la:ta:ga: ililo: fo tulab a:no: kaluka:isale mela:no: mela:no:lo: dio: o:m. A:la:fo:ko:lo: elo: gelan kalu o:lia: folo: tulan kalu i a:no: egelebo: sagala:li

doma:ib. ³⁷ To gililo: sa:la:sen we hendele. ‘Kalu noma:yo: eyo: gela:sen ko:sega, noma:yo: fowo: tula:sen.’ ³⁸ Egelo: amilo: nanogo: gilo: mo:dimido: a:namio:, niyo: gio: fowo: a:na tuma:ki iliga:fo:. Nanog halaido:wo: kalu nolba: dimido: ko:lo:, ililo: nanog dimido: a:ma: fowo:, giliyo: a:na tulab.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

³⁹ Ga a:ma:yo: ene amisa:n kaluka:isalemo: sa:lakiyo:, “Nilo: dimida:len a:no: tambo kalu wema:yo: kalaba sio:.” A:la:sa:la:labikiyo: Samalia kaluka:isale a:namilo: sa:sen modo:wo: Ya:su amio: a:na tilidabu. ⁴⁰ Samalia kaluka:isaleyo: Ya:sulo:wa fa:la:dowakiyo:, e i o:lia: doma:niki ha:nolo sio: ko:lo:, Ya:su e ho:len a:la:yo: i o:lia: a:na dowo:. ⁴¹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale modo:wo: elo: to sa:lab a:no: da:da:ga:yo:, Ya:su amio: a:na tilidabu. ⁴² Iliyo: ga o:mo:wo: a:la:sio:, “Gilo: sa:la:lab amio:, nio: Ya:su amio: tilidabu ko:sega, o:go: Ya:suwa: enedo: widab a:no: nio:lo: da:da:sa:ga:, hendele tili do:do:l. Niliyo: kalu we henfelo: kaluka:isalelo: gasilia:nikilo: mio:wo: hendele welo:b a:la:asulo:l.”

Ya:su eyo: gamani nanog dian kaluwa: inso:wo: falele alifa:

⁴³ Ya:su e hen a:namilo: seno: ho:len a:la:yo: ta:ta:sa:ga:yo:, e Ga:lili ane. ⁴⁴ Tamin amio: Ya:suwa: ene sa:lakiyo:, “Dinali sa:lan kaluwa: ene amisa:n a:namio:, kaluka:isaleya:yo: e mo:wabuda:sen.” ⁴⁵ A:la:fo:ko:lo: Ya:su e Ga:lili a:na fa:la:dowabikiyo: kaluka:isale iliyo: sagala:liki ba:ba:. Mo:wo: tamin amio: Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len a:namio: iyo: Ya:lusalem a:na kegeakiyo:, Ya:su elo: a:namilo: dimido: a:no: tambo ba:ba:.

⁴⁶ A:la:ta:ga: Ya:suwo: Ga:lili hen a:na sia:la:ga:yo:, elo: tamin amilo: ho:ndelo: nodola:sa:ga: wa:indo: fa:la:dowo: amisa:n Ka:na a:na wa:ka ane. Ho:len a:namio: Kabaniom amisa:n amio: gamani nanogdo: dian kalu nowo: sen ko:lo:, ene inso:wo: walaf delen. ⁴⁷ Kalu a:ma:yo: Ya:suwo: Yudia heno: ta:ta:ga: Ga:lili hen a:na mio:ka: a:la:sa:labiki dabu ko:lo:, e Ya:sulo:wa mio:. E a:na ha:na:ga:yo:, ene so:wa ko:lo: walaf soma:no: da:lab a:no: Ya:suwo: ya:sa:ga: falele alifoma:ki susio:. ⁴⁸ A:la:susiabikiyo: Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Gio: molo ha:na:no: dimido: a:no:lia: ele ba:ba:no: ko:li ko:lilo: a:no: mo:ba:dalikiyo:, gio: mada mo:tilida:ba:ib.”

⁴⁹ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Kalu Alan, ni so:wayo: o:soma:nigab a:naka ge ni amisa:na bo:e mena” a:la:li susio:.

⁵⁰ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Gi so:wayo: o:li mesa:ib ko:lo: ge a:ma:la: hamana.” Kalu a:ma:yo: to sa:lab a:no: tili da:da:sa:ga:yo:, e a:ma:la: ane.

⁵¹ Kalu a:no: ene ayamio: o:fa:la:doma:ni ha:na:ga: ha:nabikiyo:, ene nanogdo: dian kalu nolo: e toga galiliakiyo:, gi so:wayo: o:li saka: a:la:malolo: me. ⁵² A:la:malolo: meabikiyo:, kalu a:ma:yo: ene so:wayo: ofa:siyo: o:bami o:li dowabeyo: a:la:dabu ba:ba:. A:la:dabu ba:dabikiyo: iliyo: a:la:sio:, “Aliyo: ofa:siyo: agela dowabiki, ofo: walaf e amilo: elen a:no: a:na bulutabe.” ⁵³ A:la:sa:labiki iyaya:yo: ofa:si Ya:suwa:lo: “Gi so:wayo: o:li mesa:ib” a:la:do: sio:, ofa:sile a:naka o:li dowo:lo:b a:la:asulo:. A:la:fo:ko:lo: kalu a:no:lo:, ene ayamilo: sa:sen a:no:lo: tambo Ya:su amio: a:na tilidabu. ⁵⁴ Ya:suwo: Yudia heno: ta:ta:sa:ga:, Ga:lili fa:la:dowo: a:namio:, molo ha:na:no: andeb dimido:wo: o:m.

5

Ba:ta:sda ho:n golo: amio: Ya:su eyo: kalu nowo: falele alifa:

¹ Tif amio: Yu kaluwa:lo: gulugululan alan ho:len nowo: fa:la:dowabikiyo:, Ya:suwo: Ya:lusalem ane. ² Ya:lusalem ilif us a:namio: Sibilo: Ha:na:sen Tog anib amio: ho:n golo: nowo: delen ko:lo:, ho:n a:no: Alam towa:yo: Ba:ta:sda a:la:sa:la:sen. Ha:fo:lo: mesa:no: a bila:fo:wo: ho:n golo: anib a:na elen. ³⁻⁴ A a:namio: walafdo: dosdo: kaluka:isaleyo:, siyo: ko:no:lo:, giligi seno:lo:, ko:go:neli kaluka:isaleyo:lo: modo: ko:lo: ho:n anib a:na sen.

⁵ Kalu nowo: a:namilo: seno:, donayo: do:la:fo: otalen a:la:ta:ga: ola:fo: a:no: e giligo: sen. ⁶ Ya:su eyo: kalu a:no: ba:dakiyo:, e donayo: modo: a:namio: giligi seno:lo:b a:la:asulakiyo:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge walaf ko falelema:ki asulaya?” ⁷ Walaf kalu eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu alan, ho:no: ko:gobayab amio:, ne ho:n usa hamana:kilo: asuwa:fa:no: kalu nowo: aundo:ma dowas:sen. A:la:fo:ko:lo: ne ho:na ti ha:na:no: dowab amio:, kalu nowo: e ko:le tamina tinaba ta:ta:sen.” ⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge dasima! Go:no:n geo:ndo:wo: dia:sa:ga: hamana.” ⁹ Wigibole a:naka kalu a:no: falele alifa: ko:lo:, ene geo:ndo:wo: dia:sa:ga: a:na ane.

Dimido: we Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:nami go:. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: Yu ko:go:do: kalu iliyo: falele alifa: kalu emo:wo: a:la:sio:, “O:go: Ha:fo:lo: Dowan ho:len ko:lo: gilo: geo:ndo: dia:ha:nab koma:yo:, nili ele difa: a:no: gi o:go:sab.” ¹¹ Ko:sega eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Nelo: falele alifa: kalu a:ma:yo: ‘Geo:ndo:wo: dia:sa:ga: hamana’ a:la:sio: ko:lo: dia:ho:no:l.” ¹² A:la:sa:labiki iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “‘Ge geo:ndo:wo: dia:ga: hamana’ a:la:bo: kalu abe sa:labeyo:?” ¹³ Ko:sega kalu elo: falele alifa: a:no: e mo:asulo:.

Mo:wo: kaluka:isaleyo: modo: kegeo: ko:lo:, Ya:su e us a:naka kelege dowabiki, kalu elo: falele alitab a:no: e mo:fanda ba:ba:

¹⁴ A:ma: fa:s amio: Ya:suwo: Godeya: Malilo: A ilif tolo: usa tina:sa:ga:, kalu a:no: a:na elena galilia:sa:ga:yo:, Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Dabuma! O:go: ge o:li dowo:lo:biki, hida:yo: alan nowo: gelo: amio: a:fa:la:dowabena:ki, ge man mogago:wo: wa:kabiyo: dimida:so:bo!” ¹⁵ A:la:sa:labi da:da:ga:yo:, kalu a:no: ha:na:sa:ga:, Yu ko:go:do: kalumo: sa:lakiyo:, “Nelo: falele alifa: a:no: Ya:suwa: go:lo:bo” a:la:sio:. ¹⁶ Ya:su eyo: kelego: we o:ngo:wo: Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu dimida:len ko:lo:, Yu ko:go:do: kalu iliyo: Ya:sumo:wo: hida:yo:wo: a:na dimia:len. ¹⁷ Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Dowa:yo: nanogo: ho:lenu: tambo dia:li mio: ko:lo:, niyo:lo: nanogo: we a:na dimida:lo:l.” ¹⁸ To a:la:do: sio: a:na ilikiyo:, Yu ko:go:do: kalu iliyo: Ya:su e sanala:ma:no: a:la:liki togo: halaido: kedo:. Mo:wo: Ya:su eyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:luen amilo: nanog di a:no: ko:mba. Eyo: Godeyo: iyaka: a:la:sio: ko:lo:, to a:namio: Ya:su elo: Gode o:ngo:ka imili dowab a:la:asulo: ko:lo:, iliyo: to a:no:lia: dikudaki, sanala:ma:no: kedo:.

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: fanda widaki a:la:sio:, “Niyo: to we hendele sa:ma:nigo:l. So:wa eyo: ene asulo:wa:yo: nanogo: mada mo:dimida:sen. Ko:sega Iyaya:lo: dimidabikilo: ba:ba: a:no:leko: dimidama:ib. Iyaya:lo: dimidab aumbo:, Inso:wa:yo:lo: a:la:ka dimidama:ib. ²⁰ Mo:wo: iyaya:yo: ene Inso:wo: mada alan asulo: ko:lo:, elo: dimida:sen a:no: inso:mo:wo: tambo wida:lab. Hendele, gio: iligaki molo asuluma:no: a:no: bo:ba:kiyo:, o:gdo: dimido: we ha:lula:su o:ngo: ta:taki, Iyaya:yo: nanog halaido: alan nolo: emo: dimidama:ki walama:ib. ²¹ Iyaya:yo: sowo: kaluwo: mela:no:wo: dimiaki dasi alita:sen. A:la:do: dimido: aumbo:, Inso:wa:yo:lo: mela:no:wo: kaluka:isale enedo: dimia:no: asulab o:mo: dimia:sen. ²² Iyaya:yo: kaluka:isale imilig nowo: mo:walilakiyo: mo:aloba:ma:ib. Ko:sega eyo: mo:walilakilo: aloba:ma:no: halaido: a:no: Inso:mo: tambo dimi ko:lo:lab. ²³ Elo: dimido: a:no: mo:wo: we. Kaluka:isale iliyo: Iyamo:lo: wabudan o:leaumbo:, Inso:mo:wo:lo: a:la:ka wabuluma:ki dimido:. Kaluka:isale abeyo: Inso:lo: mo:wabuda:sen a:ma:yo:, elo: iliga:fo: Iya a:no:lo: mada mo:wabuda:sen.

²⁴ “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: ni to sio: a:no: da:da:sa:ga:, nelo: iliga:fo: kalulo: tili asulab a:no:, e mela:no: mela:no:wo: di ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: kalu a:no: mo:walilabdo: a:namio: e mo:falasila:ma:ib. E soma:no:lo:

doba:da:lo: elen a:no: ta:ta:sa:ga:, o:ma mela:no: usa tiane ko:lo:lab.

²⁵ “To we gimo:wo: hendele so:lo:l. Ho:len no amio: kaluka:isale sowo: o:ngo: elen a:no: Godeya: ene So:waya: dagano: da:ba:ib ko:lo:, kaluka:isale o:lo: da:dab a:no: mela:no:wo: dia:ib. Ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigab. Hendele ho:len a:no: o:ma fa:la:dowab. ²⁶ Mela:no: mo:wo: Iya amio: a:lab ko:lo: halaido: a:no: inso:mo:wo: dimiabiki, mela:no: mo: a:no: e amio:lo: a:lab. ²⁷ Kalule Dowo:wo: e ko:lo:, Iyaya:yo: kaluka:isale mo:walilima:no: a:no: halaido:wo: emo: dimi. ²⁸⁻²⁹ Gio: to nilo: sio: a:no: da:dakiyo: iliga:so:bo! Ho:len nowo: fa:la:dowalikiyo:, kaluka:isale sowo: ko:lo: daido: amilo: da:lab a:no: Kalule Dowo:wa: dagano: da:dalikiyo:, iyo: a:ma:la: dasilia:ga: handaloma:ib. Kaluka:isale abeyo: man nafalelo: dimida:len a:no: dasilia:ga:yo:, ko:ngo: mela:no: mela:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: man mogago:lelo: dimida:len a:no: dasilia:ga:yo:, mo:walila:sa:ga: falasila:ma:no: us a:na doma:ib.

Ya:su e kalu o:ba:le a:laki nolba:yo: fanda sio:

³⁰ “No:no:n asulo: amio: kelego: imilise nowo: mada mo:dimidama:no:. Godeya:lo: nemo:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, kaluka:isaleyo: a:na mo:walilo:l. No:no:ndo: asulab aumbo: mo:kudu ha:nakiyo:, nelo: iliga:fo: kalu elo: asulab a:no: ko:lo: kudu ha:naki, digalo:le mo:walilo:l. ³¹ Ne nina:li iliki, kalu we o:ngo: a:la:li kalab ami so:lo:loga, nilo: to sa:lab a:no: hendele a:la:bo: kalu nolba:yo: mo:tilida:ba:ib. ³² Ko:sega kalu nowo: a:lab* ko:lo:, ne kalu o:ba:le a:lakiyo: eyo: fanda sio:. A:la:ta:ga: ne ko:lo: elo: fanda sa:lab a:no: niyo: mada hendele sa:lab a:la:asulo:.

³³ “Giliyo: Yo:na:lo: to sa:lab a:no: dabuma:kiyo:, kalu nolo: elo:wa iliga:fo: ko:lo:, Yo:n elo: ne ko:lo: kalab amilo: wido: a:no: hendele. ³⁴ Ne halale alitakiyo:, kaluwa:yo: mo:sama:ki asulo:. Ko:sega Godeya: gi ko:lo: a:ma:la:do: gasilia:no: a:no: asulaki, niyo: Yo:n elo: to widab a:no: ko:lo: so:lo:l. ³⁵ Yo:n elo: to wido: a:no: nafa do:itab amilo: ho:len ko:lo: ho:lea:tan o:ngo: dowo: ko:lo:, fog abolda:su a:namio: gio: ho:len us a:na sagala:liki sen.

³⁶ “Ko:sega kelego: nol da:lab a:ma:yo: Yo:n elo: to sio: a:no: tinio: ko:lo:, kelego: a:no: nanog nilo: dimida:lo:lo: o:m. Nanog we Dowo:yo: nemo: ditandala:ma:ki dimi ko:lo:, niyo: we a:na dimido:l. Nanog nilo: dimido:l a:ma:yo: ne kalu

5:28-29: Dan 12.2, Madi 16.27, Ilig 24.15   **5:30:** Yo:n 5.19, 6.38   * **5:32:** “Kalu nowo: a:lab” a:la:do: sio: a:no: Godeyo: ko:lo: da:fe sa:lab.   **5:36:** Yo:n 3.2, 14.11

o:ba:le a:laki, a:la:ta:ga: Dowa:yo: ne hendele iliga:fo: a:la:liki kalaba fanda widaki gab.

³⁷⁻³⁸ “A:la:ta:ga: Do nelo: iliga:fo: a:ma:yo:lo: ne ko:lo: fanda widaki sio:. Ko:sega giliyo: elo: iliga:fo: kalu a:no: mo:tilidabu ko:lo:, gio: Dowa: towo: mo:da:daki, e misio: mo:ba:ba: A:la:ta:ga: ene towo:lo: gi usamio: mo:da:lab.

³⁹⁻⁴⁰ “Godeya: to ko:lo: bugo: amilo: da:lab a:ma:yo: gimo:wo: mela:no: mela:no:wo: dimia:ib a:la:asulab ko:lo:, gio: to a:no: ho:lenu: tambo agelakiyo: aloba:da:sen. Godeya: bugo: wema:yo: ne ko:lo: kalaba wida:sen ko:sega, gio: nelo: amio: mela:no: dia:no:wo: mo:beaki mo:yale.

⁴¹ “Kaluka:isaleya:yo: wi alan a:no: nemo: dimina:kiyo: ne mo:asulo:. ⁴² Ko:sega ne gio: asulo:l. Gili asulo: us amio:, Godeya: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: aundo:ma dowo: ko:lo:lab a:la:asulo:l. ⁴³ Ne Dowa: wiya iliki mio: ko:sega, giliyo: ne mo:tilili ko:lo:lab. Ko:sega kalu nowo: ene wiya a:la:ta:ga: yalega, giliyo: e sagala:liki tililia:ib. ⁴⁴ Giliyo: gi usamilo: wi alan dia:no: a:no:ko: asulab. Ko:sega Gode imilise elo: wi alan gimo:lo: dimia:no: a:no: gio: mo:beab ko:lo:, giliyo: waga tili da:ba:no:wa:le?”

⁴⁵ “Ko:sega gio: Do Godeya: siwa:l amilo: mo:walilab a:namio:, kalu gililo: hala dimido:lo: kalab amilo: walama:no:wo: nimaka:. Kalu gilo: asuwa:fa:ib a:la:do: asulufo:lab a:no: Mo:sa:s ko:sega, eyo: gililo: hala dimido: a:no: kalaba sa:ma:ib. ⁴⁶ Giliyo: Mo:sa:s e hendele tili asulo: kibo:bowo:, nelo: tili asulumabe. Mo:wo: Mo:sa:s elo: to sa:sa:lo: a:no: ne ko:lo: sio:. ⁴⁷ Ko:sega giliyo: to elo: sa:sa:lo: a:no: mo:tili asulo: ko:lo:, to nilo: so:lo:l we waga tili da:ba:no:wo:?”

6

Ya:suwa:yo: ma:no:wo: 5,000 kalulemo: so:go:

¹ Tif amio: Ya:suwo: ho:n golo: Ga:lili, Taibelias a:la:do: sa:la:sen a:no: ta:noa:sa:ga: nodowa ane. ² Ya:su elo: walaf kaluka:isale falele alifelakilo: molo ha:na:no: dimidab a:no: ba:ba: ko:lo: kaluka:isale modo:wo: e kudu mio:. ³ Ya:suwo: misio:wa fa:la: ha:na:sa:ga:, enedo: tili wida:sen kalu o:lia: sen. ⁴ A:la:ta:ga: o:g ho:len a:namio:, Tinio: Asulo: Ma:no: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:dowo:. ⁵ Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: elo: amilo: yab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Fil-ibo: sa:laki, “Kaluka:isale we ma:no:wo: o:ba kililia:sa:ga: mea:no:wa:le?” a:la:dabu ba:ba:. ⁶ Ya:su eyo: enedo: dimi-dama:no:wo: asulufo:liki, ba Filib e ko:lo: da:fe ba:daki sio:.

⁷ Filib eyo: emo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ele ola:fo:wo: nanogo: dia:la:ga: ami, mole diab a:ma:yo: kaluka:isale i wema: ma:no:wo: kililia:sa:ga: dimialikiyo: mo:ililima:ib” a:la:sio:. ⁸ A:la:ta:ga: enedo: tiliwida:sen kalu nowo: Saimon Bidaya: ao, Andulu eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, ⁹ “So:wala:su wema:yo: bali amilo: falawa dowo:fa:yo: bila:fo: a:la:ta:ga: ka: galin a:la:yo: da:lab. Ko:sega kaluka:isaleyo: modo: kegeo: we waga ililima:nigaba:le?” a:la:sio:. ¹⁰ Misio: a:namio: fuguso: modo: dowo: ko:lo: Ya:suwa: sa:laki, “Kaluka:isaleyo: a:na mesea a:la:sama.” A:la:sa:labiki kaluwo: tambo a:na ta:i ane ko:lo:, kalule a:namilo: sen agelo:wo: daosen bila:fo: ko:lo: dowo: (5,000.)

¹¹ Ya:su eyo: falawa dowo:fa: bila:fo: a:no: dia:sa:ga:, Godemo: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, kaluka:isalemo: so:go:. A:la:ta:ga: ka:yo:lo: a:la:ka dimida:sa:ga:yo:, kaluka:isaleyo: tambo ma:no: a:no: o:li ililo: di. ¹² Kaluka:isaleyo: tambo nai ha:na:la:ga: o:li dowabiki, Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalumo: sa:laki, “Ma:n heb ta:felab a:no: walabena:ki kegenema” a:la:sio:. ¹³ A:la:fo:ko:lo: bali amilo: falawa dowo:fa: bila:fo: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: nai ha:na:la:ga: heb ta:felo: ko:lo: kegeo: a:no:, fafowo: kugula:fo: ko:lo: wa:li tandeo:.

¹⁴ Kaluka:isaleyo: Ya:suwa:lo: molo ha:na:no: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, ili sa:lakiyo:, “Dinali sa:lan kalu ko:lo: Godeya:lo: henfelo: wenamilo: iliga:fa:no: sio: a:no: hendele mio: welo:ka:” a:la:sio:. ¹⁵ Iliyo: Ya:su e ini misa: kalu doma:kilo: dibodama:nigab a:no:, Ya:su eneno: asula:sa:ga:yo:, eyo: iyo: ka ta:ta:sa:ga:, ina:li hen misio:wa ha:na:ni ane.

Ya:suwo: ho:n fa:sa: wa:la wa:la:la:i mio:

¹⁶ Ga:lo sololiabiki, enedo: tiliwida:sen kaluwo: ho:ndo: golo: a:na tiane. ¹⁷ Sololiabikiyo: Ya:suwo: ilo: amio: semo:fa:la:dowo: ko:lo:, iyo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:yo:, ho:n golo: a:no: ta:nota:ga: Kabaniom amisa:na ha:na:ni ane. ¹⁸ Fufayo: alan yakiyo:, ho:n golo: a:no: ma:feyo:wo: alan dowo:. ¹⁹ Iyo: ko:suwo: koda:i ha:na:la:ga:, fogo: sambo dota:sena,* Ya:suwo: ho:n fa:sa: wa:la ilo: doba:da: ko:na:ma ya:ga: yabi ba:ba: ko:lo:, iyo: mada tagio: alan dowo:. ²⁰ Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “We neka: Gio: tagila:so:bo!” ²¹ Iliyo: sagalaki, Ya:suwo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, wigibole a:naka hen ilo: ha:na:no: asulo: a:na fa:la:dowa:sena ba:ba:.

Ya:suwo: mela:no: ma:no: e

6:15: Yo:n 18.36 * **6:19:** Fog ilo: ane a:no:, kilomita agelo:wo: bila:fo: o:ngo: dowo:sen. Da:feyo: a:no: Muluma a:la:ta:ga: Suguniga o:ngo: a:no: ko:lo: sio:.

22 Ho:len no amio: kaluka:isale ho:no: nodo amilo: o:elen iliyo: ko:su imilise a:no: aliyo: a:na da:labe a:la:bo: asulo:. A:la:ta:ga: Ya:suwo: ho:n ko:su a:namio: enedo: tiliwida:sen kalu o:lia:yo: mo:disa:laki, iko: anelo:b a:la:asulo:
 23 Ho:n ko:su nolo: Taibelias amisa:na a:la:ta:ga: yakiyo:, kaluka:isaleyo: Ya:su Alan elo: ma:no: maiya:kilo: dulugu sa:la:sa:ga:lo: ma:ndo: mo:no: hen anib a:na ya:ga: kagayo:
 24 Kaluka:isale i a:ma:yo: Ya:su o:lia: enedo: tiliwida:sen kalu o:lia:yo: hen a:namio: mada mo:seno:lo:biki, iyo: ho:n ko:su a:na disa:la:sa:ga:, Ya:suwo: keda:liki Kabaniom ane.

25 Kaluka:isaleyo: ha:na:sa:ga: ho:n golo:wo: nodowa fa:la:dowaki, Ya:suwo: galilia:sa:ga:, emo: sa:laki, “Widan kalu, ge wiyo: iga:sa mio:wo:?” a:la:dabu ba:ba. 26 Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gililo: ne keda:li mio: we, nilo: molo ha:na:no: dimido: a:ma: ha:go: ko:lo: fanda asulaki mio:malo:ka:. Gio: ma:no: nilo: dimi amilo: o:li mo:no: a:no:ko: asulaki keda:i mio:lo:b.
 27 Giliyo: ma:no: mogagima:no: a:no: ko:lo: dia:no:lakiyo:, nanogo: halaido:wo: dimida:so:bo. Ko:sega ma:no: dowai ha:na:la:ga:lo: mela:no: mela:no:lo: dimia:no: a:no: ko:lo: dia:no:lakiyo:, giliyo: nanogo: halaido: dimida:lubi. Ma:no: a:no: Kalule Dowo: eyo: gimo:wo: dimia:ib, mo:wo: nanog a:no: e dimidama:ki, Do Gode eyo: e da:fea:sa:ga:, halaido:wo: emo: dimi.”

28 Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba, “Niliyo: Godeya: nanog dimidama:nikiyo:, waga dimidama:no:wa:le?” 29 Ya:suwa: imo: a:ma:la: sa:laki, “Godeya: nanogo: we. Kalu elo: iliga:fo: a:no: giliyo: tili da:da:bi.”
 30-31 Iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Nili ma:mu iyo: kalaleli hena yakiyo:, manayo: a:na mo:no:. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, ‘Eyo: imo: maiya:kiyo:, ma:no: Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: ko:lo: dimi.’ A:la:go:ko:lo: giyo: nimo:wo: nanogo: o:b dimidama:no:wo:? Nio: ba:da:sa:ga: geya tilidabuma:kiyo:, giyo: molo ha:na:no:wo: o:bo:ngo: walama:nigaya?”

32 Iliyo: a:la:sa:labiki, Ya:su eyo: imo: sa:laki, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Ma:n Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: Mo:sa:s eyo: mo:dimi. A:la:ba! Ma:n hendele Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: Dowayo: gimo: dimia:sen. 33 Ma:n hendele Gode elo:wo: we. Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:ma:yo:, henfelo: kaluka:isalemo:lo: mela:no:lo: dimia:seno: o:m.”
 34 A:la:sa:labiki iliyo: emo: sa:laki, “Kalu alan, giyo: nimo:wo: ho:lono: tambo ma:n a:no: meya:melea” a:la:sio:.

³⁵ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Mela:no:lo: a:lab ma:no: ne. Kaluka:isale nelo: amilo: yab a:no: e wa:kabiyo: mo:manima:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale ne amilo: tilida:dab a:no:, ho:n maiyo:wo: wa:kabiyo: mo:dowa:mela:ib. ³⁶ Tamin amio: niyo: gimo:wo: a:la:sio:. Giliyo: ne ba:ba: ko:sega, ne amio: semo: tilidabu o:labo:lo:b. ³⁷ Kaluka:isale Dowa:lo: nemo:lo: dimiab a:no: tambo nelo: amio: mia:ib ko:lo:, niyo: iyo: mada mo: o:lusanaga:felema:no:. ³⁸ Mo:wo: ne henfelo: wenamilo: mio: a:no:, no:no:ndo: asulab au dimidama:ni mio:ma. Ko:sega nelo: iliga:fo: kaluwa:lo: asulab au dimidama:ni mio:. ³⁹ A:la:ta:ga: Gode nelo: iliga:fo: elo: asulabo: we. Kaluka:isale nemo:lo: dimi a:no: imilig nowo: niyo: mada mo:sulutaki, elema:no: ho:len amio: tambo a:ma:la: dasi alifoma:ki asulab. ⁴⁰ Do Gode elo: asulabo: we. Kaluka:isaleyo: ene so:wayo: ba:da:sa:ga:lo: e amilo: tili asulab a:no: tambo mela:no: mela:no: dia:ib. A:la:ta:ga: henfelo: welo: edab amio: niyo: iyo: a:ma:la: dasi alifelema:no:” Ya:su eyo: a:la:sio:.

⁴¹ Yu kalu iyo: Ya:suwa:lo: “Ne mela:no: ma:n Hebene a:la:ta:ga:lo: mio:wo: neka:” a:la:sa:labi dabu ko:lo:, iliyo: Ya:suwa:lo: to sio: a:no: mo:beakiyo:, egelebo: towo: ha:laido: nenelo:. ⁴² Iliyo: nenelakiyo: a:la:sio:, “Ya:su we, Yosa:ba: inso:ka:. Iya o:lia: ano o:lia:yo: nio: asulo: ko:lo:, e ‘Hebene a:la:ta:ga: mio:ka:’ a:la:do: sa:lab a:no: waga asulaki sa:laba:le?” ⁴³ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: mo:beakiyo: towo: nenela:so:bo! ⁴⁴ Kaluka:isaleyo: inido: asulab a:namio: nelo: amio: mo:mia:ib. A:la:ba. Do nelo: iliga:fo: a:ma:yo: kaluka:isaleya: asulo:wo: digidalita:ga:lo: tililia: yab a:no:leko: mia:ib. A:la:ta:ga: niyo: elema:no: ho:len a:namio: kaluka:isale i a:no: a:ma:la: dasi alifelema:no:. ⁴⁵ Godeya: dinali sa:lan kalu noma:yo: bugo: amio: a:la:sa:salifa: ko:lo:lab, ‘Gode eyo: kaluka:isale tambomo:wo: walama:ib.’ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Dowa:lo: widabo: da:da:sa:ga:lo: asululiab a:no: tambo nelo:wa mia:ib. ⁴⁶ Kalu imilise noma:yo: Dowo: mo:ba:ba: ko:lo:lab. Ko:sega kalu Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: mio: eyo:sa ba:ba:. ⁴⁷ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: ne amio: tilida:dalega, e mela:no: mela:no:wo: di ko:lo:lab. ⁴⁸ Mela:no:lo: a:lab ma:no: ne. ⁴⁹ Gi ma:mu iyo: kalaleli hen amio: manayo: mo:no: ko:sega i a:no: tambo danili. ⁵⁰ Ko:sega ma:n Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: wenamio: a:lab ko:lo:, kaluka:isale abeyo: nalega iyo: mada mo:soma:ib. ⁵¹ Mela:no:lo: a:lab ma:n Hebene a:la:ta:ga:lo: mio:wo: ne.

Kaluka:isale abeyo: e mela:no: ma:n a:no: nalega, e mela:no: mela:no: mela:ib. A:la:ta:ga: ma:n a:no: no:no:n do:mo:wo: o:m ko:lo:, henfelo: kaluka:isaleyo: mela:no:wo: dima:ki dimia:no:.”

⁵² Ya:suwa:yo: a:la:sa:labiki, Yu kalu iliyo: egelebo: towa:yo: kegakiyo: a:la:sio:, “Wai, kalu wema: ene do:mo:wo: nimo: maiya:kiyo: waga dimia:nigaba:le?” ⁵³ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gio: Kalule Dowo:wa: ene do:mo: o:lia: ene ho:bo: o:lia:yo: mo:nalega, gi amio: mela:no:wo: aundo:ma doma:ib.

⁵⁴ Ko:sega kaluka:isale abeyo: ni do:mo: o:lia: ni ho:bo: o:lia:yo: nalega, e mela:no: mela:no:wo: a:lab. A:la:ta:ga: elema:no: ho:len amio:, niyo: e a:ma:la: dasi alifa:no:.

⁵⁵ Mo:wo: ni do:mo:wo: ma:no: hendeleyo: o:m. A:la:ta:ga: ni ho:bo:wo: ho:n hendeleyo: o:m. ⁵⁶ Kaluka:isale abeyo: ni do:mo: o:lia: ni ho:bo: o:lia:yo: nalega, iyo: ne o:lia: kudalikiyo:, nelo: i o:lia:yo: kuduma:no:.

⁵⁷ Do mela:no:lo: a:lab eyo: ne iliga:fo: ko:lo:, ni mela:no: mo: a:no: Dowo a:la:ta:ga: dia:ga:lo:l. A:la:gakiyo:, kalu abeyo: ni do:mo:lo: nab a:no:, ene mela:no: halaido: a:no: neya a:la:ta:ga: dia:ib.

⁵⁸ Ma:n Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: we, gi ma:mu ima:lo: mo:no: o:leo:ngo:ma. Iyo: na:sa:ga:yo: tambo sowo: ko:sega, kaluka:isale abeyo: ma:n we nalega, iyo: mela:no: mela:no: mela:ib,” Ya:su eyo: a:la:sio:. ⁵⁹ Ya:su e Kabaniom tolo: wida:sen aya iliki, to we a:na wido:.

Ya:su e amio: to mela:no: mela:no:wo: a:lab

⁶⁰ Ya:su elo: to widab a:no: da:dakiyo:, elo: kudu sia:len kaluka:isale modo: a:ma:yo: a:la:sio:, “To elo: widab we mada halaido: ko:lo: abe dia:nigaba:le?”

⁶¹ Ililo: mo:beakilo: nenelab a:no: Ya:su e asulo: ko:lo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gi ko:lo: tili da:ba:no:wo:, to nilo: wido: a:ma: ka:laba:le? ⁶² A:la:go:ko:lo: giliyo: Kalule Dowo: e tamin amilo: elen a:na a:ma:la: ha:na:lana ba:daki kibo:bowo:, gio: o:semo: tili da:babe. ⁶³ Godeya: Mama eyo: kaluka:isalemo:wo: mela:no:wo: dimia:sen. Kaluwa: halaido: a:no: o:ngo:malo:ngo: dowo:sen. Nilo: to gimo:lo: sio: wena a:la:ta:ga:yo:, Mama eyo: mela:no:wo: dimia:sen. ⁶⁴ Ko:sega kalu nol gi usamilo: a:lab ko mo:tilidabu ko:lo:lab” Ya:su eyo: a:la:sio:. Taminde amio: Ya:su eyo: kalu imilida:lo:wo: e amio: mo:tilida:ba:ib a:la:bo: o:ma asululi. A:la:ta:ga: kalu abeya:le elo: teledoma:ib a:no:lo: e asululi ko:lo:lab. ⁶⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: to we kudu sa:laki, “Niyo: gio: mo:tilidabu a:labiki, gimo:wo: a:la:sio:, ‘Dowa:yo: kaluka:isaleya: asulo:wo:

mo:digidalitalega, imilise nowo: nelo: amio: mo:kudu mia:ib,' " a:la:sio:.

⁶⁶ Ya:su elo: to wido: a:namio:, kaluka:isale modo: elo: kudu mio: a:no: e gola ba:daki, wa:kabiyo: e amio: mo:kudu ane. ⁶⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: enedo: tiliwida:sen kalu kugula:fo: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, "Gio:lo: ne ta:ta:sa:ga: ha:na:no: asulaya?" ⁶⁸ Saimon Bida eyo: Ya:sumo: a:ma:la: sa:laki, "Kalu Alan, nio: o:bdo:wa ho:no:lo:? To gilo: koma:yo: mela:no: mela:no:wo: dimia:sen. ⁶⁹ Niliyo: ge tilida:dakiyo:, ge Godeya: Ene Malilo: kaluwo: gelo:b a:la:fanda asulo:." ⁷⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:ma:la: sa:laki, "Waingo:wa:le? Kalu kugula:fo: gio:, no:no:n da:fe alifa: Ko:sega kalu gi usamio: imilig nowo: Sa:da:na: o:ngo: ko:lo:lab." ⁷¹ Ya:su elo: to sio: a:no:, Saimon Iskaliot inso: Yudas eyo:, Ya:sulo: teledoma:ib a:no: e ko:lo: sio:.

7

Ya:suwa: ao iyo: e amio: mo:tilidabu

¹ A:ma: fa:s amio: Yu misa: kalu Yudialo: sen a:ma:yo: Ya:suwo: sana soma:no: dowabikiyo:, e Yudia hen a:namio: mo:ha:nakiyo:, Ga:lili hen a:naka sia:len. ² Ko:sega Yu kaluka:isaleya:lo: sagala:sen ho:len nowo: ko:na:ma fa:la:dowo:. Ho:len a:no: egelo: amilo: ha:la:su mesa:no: a di alifa: a:nami sagalakilo: mesa:no: ho:lenu: o:m. ³ A:la:go:ko:lo: Ya:suwa: ene ao i a:ma:yo: emo:wo: a:la:sio:, "Gilo: molo ha:na:no: dimida:sen a:no: gelo: kudu sia:len kaluka:isale nolba:yo: bo:ba:ki, ge hen we ta:ta:sa:ga:, Yudia hen a:na ha:na:bi. ⁴ Kalu noma:yo: kaluka:isale nolba:yo: e asuluma:ki asulalega, eyo: nanogo: wo:no:lebo: mo:dimidakiyo:, kalaba dimidama:ib. Giyo: nanog o:leo:ngo:wo: dimida:lab ko:lo:, kaluka:isale tambowo: bo:ba:ki kalaba wida:bi!" ⁵ Ene ao iyo:lo: e amio: mo:tilidabu ko:lo: to we a:na sio:. ⁶ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, "Ho:lende nilo:wo: semo:fa:la:dowo: ko:lo:lab. Ko:sega gi amio: ho:lenu: tambowo: ga:li dowab ko:lo: o:li ha:na:ib. ⁷ Henfelo: kaluka:isale iliyo: gi o:lia:yo: mo:lo:malamio: giso: mo:doma:ib. Ko:sega niyo: ililo: dimida:sen a:no: mogago: a:lakiyo: kalaba sa:la:sen ko:lo: iliyo: ne o:lia:yo: giso: a:na dowab. ⁸ Gio: alan kegeakilo: sagalo:lo: dowab a:na fa:la: ha:na:ni hamana. Ho:lende nilo: a:no: semo:fa:la:dowo: ko:lo:, ne alan kegeakilo: sagalo:lo: dowab a:namio: mo:ha:na:no:." ⁹ Eyo: to a:no: imo:wo: sa:la:sa:ga:yo:, e Ga:lili a:naka elen.

Ya:su eyo: Ya:lusalem a:namio: kalaba wido:

¹⁰ Ko:sega ene ao iyo: sagala:likilo: kegeab a:na tamina ha:na:ga: dotabiki, elo: tidoba:da: ane ko:sega, e kalab amio: mo:ha:naki, wo:no:le ane. ¹¹ Kaluka:isale alan kegeakilo: sagalo:lo: dowab a:namio:, Yu misa: kalu i a:ma:yo: Ya:suwo: kedakiyo:, “Kalu we o:ba a:laba:le?” a:la:dabu kedo:. ¹² Kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: egelebo: towo: wo:no:le nunugulu sa:lakiyo:, nolba:yo:, “E kalu nafale” a:la:sa:labiki, nolba:yo:, “A, eyo: kaluka:isaleyo: dikida:sen” a:la:sa:la:li ane. ¹³ Ko:sega iliyo: Yu misa: kaluwo: tagilaki, kalu imilig noma:yo: e kalab amio: mo:sio:.

¹⁴ Kaluka:isale sagalakilo: kegeo: a:no: ho:len nolo: ta:ta:sa:ga: usa dowabiki, Ya:su e Godeya: malilo: aya ha:na:sa:ga:, towo: a:na mo:mo:da wido:. ¹⁵ Yu misa: kalu iliyo: Ya:suwa:lo: to widab a:no: da:da:sa:ga: iligakiyo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu we widan kalu noma:yo: mo:wido: ko:lo:, asulo: alan elo: we o:ba diya:le?” ¹⁶ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “To nilo: so:lo:l we, no:no:n asulo: amilo: a:no: ko:lo: wido:lba. To we nelo: iliga:fo: a:ma:no: ko:lo: wido:l. ¹⁷ Kalu abeyo: Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:no: asulab a:ma:yo:, to nilo: widab we Godeya a:la:ta:ga: widaba:le mo: no:no:n asulo:wa a:la:ta:ga: widaba:le a:lakiyo: mo:wo: fanda asuluma:ib. ¹⁸ Kalu abeyo: enen asulo:wa a:la:ta:ga:lo: widab a:ma:yo:, enena:ma:la: ene wiyo: ko:lo: duluba:no: asulakigab. Ko:sega kalu abeyo: elo: iliga:fo: kalu a:ma: wilo: duludab a:no:, e to hendele sa:laki widab ko:lo:, madali towo: e amio: aundo:ma. ¹⁹ Mo:sa:s eyo: eleyo: gimo:wo: dimi ko:sega, gio: imilig noma:yo: ele a:no: mo:kudu ane. Giliyo: ne sana soma:no: asulab ko mo:wo: ha:?” ²⁰ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: a:la:sio:, “Mama mogago:wo: ge amio: a:labo:lo:ka. Ge abe sa:ma:nigaba?” ²¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: molo ha:na:no: imilise nowo: dimido: amio:, gio: iligale. ²² Mo:sa:s eyo: do:go:fo: hege gedema:no: eleyo: gimo: dimi. Hendele, ele a:no: Mo:sa:s eya a:la:ta:ga:yo: mo:fa:la:dowo:. Ele a:no: tamin amio: gi ma:mu i a:na a:la:ta:ga: mio:. Ele a:no: gi o:lia: a:lab ko:lo: ho:len o: agelo: a:no: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:na fa:la:dowalega, giliyo: a:naka hege gedea:sen. ²³ Giliyo: Mo:sa:s elo: ele difa: a:no: mo:o:go:sema:no: a:lakiyo:, Ha:fo:lo: dowan ho:len a:namio: giliyo: kalu so:waya: do:go:fo: hege gedea:sen. A:la:fo:ko:lo: niyo: kaluwo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:nami falele alitab

7:15: Madi 13.54, Luk 2.47   **7:16:** Yo:n 12.49, 14.10   **7:18:** Yo:n 8.50

7:19: Ilig 7.53, Lom 2.21-24   **7:20:** Yo:n 8.48, 10.20   **7:22:** Mo:mo: 17.9-13,

Wkp 12.3   **7:23:** Yo:n 5.8-10,16

amio:, giliyo: nemo:wo: wangabiki gadiaya? ²⁴ Giliyo: kalu nowo: aloba:dakiyo:, gili siya:lo: ba:dab a:nakabiyo: aloba:da:so:bo. Giliyo: man digalo: a:na iliki, kalu nowo: a:na aloba:da:bi.”

Ya:suwo: Godeya: Da:feyo: kaluwa:le?

²⁵ Ya:lusalem kaluka:isale nolba:yo: Ya:su e ba:da:ga:yo:, egelebo: a:la:nenelo:, “Yu misa: kaluwa:lo: sa:ma:no: dowabo: kalu welo:b a:la:asulo:. ²⁶ Ko:sega eyo: towo: kalaba sa:la:li siabikiyo:, iliyo: emo:wo: towo: mada mo:sio:. Kalu we Godeya:lo: Da:feyo: kalu ko:lo: mio:lo:b a:la:bo: Yu misa: kalu iliyo: asulaba:le? ²⁷ Ko:sega to a:no: mo:imilab. Mo:wo: Ya:suwa: ene amisa:ndeyo: niliyo: asulo:. Ko:sega Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: yalikiyo:, e o:ba a:la:ta:ga: mio:wa:le a:la:bo: kalu imilise noma:yo: mada mo:asuluma:ib.” Iliyo: a:la:sa:la:i ane. ²⁸ Ya:suwo: Godeya: malilo: aya wida:likiyo:, towo: ogolo sa:lakiyo:, “A:, giliyo: ne asulo:. Ne wena a:la:ta:ga: mio:lo:b a:la:bo:lo: giliyo: asulab. Ne wenamio: no:no:n asulo: mio:ma. Ko:sega nelo: iliga:fo: kalu a:no: to hendeleyo: mo:wo: e. Giliyo: kalu a:no: mo:asulo: ko:lo:lab. ²⁹ Ko:sega ne e o:lia: elen ko:lo:, eyo: ne iliga:tabi mio: A:la:fo:ko:lo: niyo:isa e fanda asulo:.”

³⁰ Ya:su eyo: to a:no: sa:labiki, iliyo: e ta:lia:no: asulo: ko:sega, ho:len enedo:wo: semo: fa:la:dowabiki, kalu imilig noma:yo: e mo:golo:. ³¹ Ko:sega kaluka:isale modo:wa:yo: a:la:sio:, “Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: yalikiyo:, kalu wema:lo: molo ha:na:no: dimidab we, eyo: mada mo:tininima:ib.” A:la:go:ko:lo: iliyo: kalu we Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: o:m a:la:tili asulo:.

Da:la:di kaluwo: Ya:suwo: ta:lima:ki iliga:fo:

³² Kaluka:isale kegeo: ililo: Ya:sulo: doba:da:lo: to nenela:li ha:nab a:no: Fa:lisi kalu iyo: da:da:sa:ga:yo:, i o:lia: bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia:ma:yo: da:la:di kalu iliyo: Ya:suwo: ta:lima:ki iliga:fo:. ³³ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ho:len a:la:seyo: ne gi o:lia: wena a:la:ga:yo:, a:ma:la: nelo: iliga:fo:lo:wa ha:na:no:. ³⁴ Giliyo: ne kelema:ib ko:sega ne mo:ba:ba:ib. A:la:ta:ga: nelo: mela:no:lo: hen a:namio:, gio: mo:mia:no: dowo:lo:b.” ³⁵ A:la:sa:labiki Yu misa: kalu iliyo: egelebo: a:la:sio:, “Niliyo: e misio: mo:ba:ba:ib a:la:do: sa:lab we, e o:ba ha:na:ni sa:labale? E niasi kalu Giligdo: sab a:na ha:na:sa:ga: i o:lia: siliki, towo: imo: wida:laba:le? ³⁶ Wai! Kalu wema:lo:, ‘Giliyo: ne kelema:ib ko:sega ne mo:ba:ba:ib. A:la:ta:ga: nelo: mela:no:

hen a:namio; gio: mo:mia:no: dowo:lo:b' a:la:do: sa:lab a:no: waga asulaki sa:laba:le?" Iliyo: egelebo: a:la:nenelo:.

Mela:no: ho:n

³⁷ Sagalo: ho:len a:no: edakilo: ho:len alan a:no: fa:la:dowabikiyo; Ya:suwo: dasilia:ga: towo: ogolo sa:laki, "Kaluka:isale abeyo: ho:no: maiyalega, nelo:wa ya:sa:ga: ho:no: maiya. ³⁸ Kaluka:isale abeyo: ne amio: tilida:dalega, Godeya: bugo: amilo: to sio: o:leaumbo: e amio: fa:la:doma:ib. Bugo: amio: a:la:sa:sa:lo; 'Ho:n si mela:no:lo: a:lab a:no: eya a:la:ta:ga: handalowa:mela:ib.'" ³⁹ Ya:su elo: to sio: a:no; tilidabu kaluka:isaleya:lo: Godeya: Mama tif amilo: dia:ib a:no: ko:lo: sio: O:g ho:len a:namio; Ya:suwo: dasila:sa:ga: Hebeneyo: semo: ane ko:lo; Mamayo: imo:wo: semo: dimi.

⁴⁰ Kaluka:isale kegeo: iyo: to elo: sa:lab a:no: da:dakiyo; nolba:yo: a:la:sio; "Dinali sa:lan kalu, nililo: yasila:len a:no: welo:ka:." ⁴¹ A:la:ta:ga: kalu nolba: sa:lakiyo; "Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: welo:b" a:la:sio: Ko:sega nolba:yo: a:la:sio; "A wema! Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:no: Ga:lili hen ami a:la:ta:ga:yo: waga fa:la:doma:iba? ⁴² Godeya: bugo: a:nami sa:lakiyo; 'Godeya:lo: Da:feyo: kalu e Da:ibida: ene so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib ko:lo; Da:ibida: ene amisa:n, Ba:diliha:m a:na sa:la:lia:ib' a:la:sio:." ⁴³ Kaluka:isale kegeo: iliyo: Ya:sulo: doba:da:yo; asulo: nolo: ko:li ko:lilo: asulaki, usa alobanale. ⁴⁴ Kalu nolba:yo: e ta:lia:no: asulo: ko:sega, kalu imilig noma: dagiya:yo: e amio: mo:golo:.

Yu misa: kaluwa:yo: Ya:suwo: mo:tilidabu

⁴⁵ Godeya: malilo: alo: bo:fo:lowan da:la:di kalu iyo: ha:na:sa:ga; bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Fa:lisi kalu i o:lia:lo: a:na fa:la:dowabikiyo; "Giliyo: Ya:suwo: mo:tililia: yab ko mo:wo: ha:?" ⁴⁶ Da:la:di kalu iliyo: a:ma:la:yo: a:la:sio; "Kalu wema:lo: to widab o:leaumbo; kalu nolba:yo: tamin amio: a:la:bo: mo:wida:sen." ⁴⁷ A:la:sa:labiki Fa:lisi kalu iliyo: imo:wo: dio:ge sa:laki, "Kalu koma:yo; gio:lo: dikidaba:le? ⁴⁸ Yu misa: kalu o:lia: Fa:lisi kalu ni us wenamio; kalu imilig nowo: e amio: tili da:daba? A mada aundo:ma! ⁴⁹ Ko:sega kaluka:isale kegeo: a:no: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: iyo: mo:asulaki, e amio: tilidabu ko:lo; iyo: Godeya: ene gadio: alan a:ma: ha:ga dowab" a:la:sio:.

⁵⁰ Fa:lisi kalu nowo: Nikodimas, e tamina Ya:sulo: amio: ane ko:lo: imo:wo: a:la:sio; ⁵¹ "Nililo: ele saefa: a:ma:yo; kaluwo: ba madali aloba:ma:no:wo: mo:ililo: Niliyo: tamin

amio: elo: to sa:lab a:no: da:dakiyo:, elo: dimidabo: fanda asululia:sa:ga:, a:na aloba:ma:ib.” ⁵² A:la:sa:labiki iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Gelo: Ga:lili kaluwa:le? Ge Godeya: to sa:sa:lo: a:no: asuluma:nikiyo: go:no:no: dinafa agela:bi. A:la:galega, dinali sa:lan kalu nowo: Ga:lili a:la:ta:ga:yo: mo:mia:ib a:la:bo: giyo: fanda asululia:ib.”*

⁵³ A:no: nenela:sa:ga:yo:, iyo: a:ma:la: ini aya ha:na:sio:.

8

Kaluwa:lo: afa di ga a:no: tililia: mio:

¹ Ko:sega Ya:su e a:ma:la: O:lif misio:wa ane. ² Kea:foleyo: Ya:suwo: wa:ka a:ma:la: ha:na:sa:ga:, Godeya: Malilo: aya fa:la:dowo:. Kaluka:isale modo:wo: a:na kegeabikiyo:, Ya:su e a:na asifo:liki imo:wo: a:na wido:. ³ E a:na wida:labikiyo:, elelo: wida:sen kalu o:lia: Fa:lisi kalu o:lia:ma:yo: ga indo: nowo:, kalu no o:lia: sena ba:ba: ko:lo: tililia:sa:ga:, kaluka:isaleya: siwa:la ta:fo:. ⁴⁻⁵ Iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Widan kalu, ga indo: we kalu no o:lia: sabikiyo:, nolba:yo: ba:ba: ko:lo:, Mo:sa:sa: ele saefa: a:ma:yo:, ga a:la:do: dimidab a:no: uwa: agodaki sana sowa:bi a:la:sio:. Giyo: waga sa:ma:nigaya?” ⁶ Iliyo: Ya:suwa:lo: to hala sa:lab a:no: ko:lo: da:da:sa:ga:yo:, e mo:walilima:no: a:laki dehege dabu ba:ba: Ko:sega Ya:su e wa:sesefo:liki, dagiya:yo: hen ami mo:mo:da sa:sa:lo:.

⁷ Iliyo: emo:wo: o:dabu kedelabiki, e dasilia:ga: kagatakiyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale gi usamilo: a:lab ko mogago: imilig nowo: mo:dimido:lalega, ga wenamio: uwa:yo: gi ko:le tamina o:ma.” ⁸ A:la:bo: sa:la:sa:ga:yo:, e wa:sesefo:liki hen amio: wa:ka sa:sa:lo:. ⁹ Ya:su elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, kaluka:isaleyo: imilida:la: ha:na:siakiyo:, ko:go:do:leyo: tamin doba:da: ha:nabiki, nolo: tambo tifa ane. Iyo: ha:na:sia:la:ga: kedetabikiyo:, Ya:suwo: ina:li dowo: ko:lo: ga a:no: ene milifa kagayo:. ¹⁰ Ya:su e dasilia:ga: kagayakiyo:, ga emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale iyo: o:ba ha:nabeyo:? Gelo: mo:walilima:no: kalu imilig nowo: o:a:laba?” ¹¹ Ga a:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu alan, kaluwo: wiyo: aundo:ma.” A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: gamo: sa:laki, “Niyo:lo: ge mo:walilakiyo:, mo:falasila:ma:no: ko:lo:, ge ha:na:sa:ga:yo:, mogago:wo: wa:kabiyo: a:dimida:so:bo” a:la:sio:.

Ya:suwo: henfelo: wema: ho:lenu: e

7:52: Yo:n 7.41-42 * 7:52: Yo:n 7.53 - 8.11 to us a:namilo: da:lab a:no: bugo: no amio: to sa:sa:lo: a:no: da:lab ko:sega bugo: nol amio: to sa:sa:lo: a:no: aundo:ma.

8:4-5: Wkp 20.10, Lo 22.22-24 8:7: Lo 17.7 8:11: Yo:n 5.14

12 Ya:su eyo: kaluka:isalemo: wa:ka sa:laki a:la:sio:, “Ne henfelo: wema: ho:lenu: ne. Kalu abeyo: nelo: kudu yab a:no: sololi amio: mo:sia:mela:ib. Ko:sega mela:no:lo: dimia:sen ho:len a:no: e amio: doma:ib.” 13 A:la:sa:labiki Fa:lisi kalu iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge kalu we o:ngo:ka: a:la:bo: kalab amio: go:no:na:ma:la: sahandalowab. Gilo: to o:leaundo: sa:lab a:namio: halaido:wo: aundo:ma dowab ko:lo:, kaluka:isaleyo: mo:tili da:ba:ib.” 14 Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Hendele no:no:n ne, kalu we o:ngo:ka: a:la:likiyo: kalaba fanda so:lo:l. Mo:wo: nelo: mio:wo: a:la:ta:ga: nelo: ha:na:no:wo: ne asulo: ko:lo:, to nilo: so:lo:l we mada hendele. Ko:sega nelo: mio:wo: a:la:ta:ga: nelo: ha:na:no:wo: gio: mo:asulo: ko:lo:lab. 15 Giliyo: aloba:dakiyo:, henfelo: kaluwa:lo: asulab a:na ilikiyo:, nolo: aloba:da:sen. Niyo: kaluka:isale imilig nowo: mo:aloba:da:sen. 16 Ko:sega niyo: kaluwo: aloba:dalega, to nilo: saefa: a:no: hendele doma:ib. Mo:wo: ne nina:liyo: mo:so:l. Do nelo: iliga:fo: e ne o:lia: so:l. 17 Gili ele saefa: a:namio:, kalu a:la:ma:lo: to sa:lab a:no: imilalega, to a:no: hendele sa:lab a:la:liki widakigab. 18 Ne kalu we o:ngo:ka: a:lakiyo: no:no:na: kalaba wido:l. A:la:ta:ga: Do nelo: iliga:fo: eyo:lo: ne kalaba widakigab.” 19 A:la:sa:labiki, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Go:lo: o:ba saba?” Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Giliyo: ne mo:asulo: a:la:ta:ga: Dowo:lo: mo:asulo:. Giliyo: ne asulo: kibo:bowo:, Dowo:lo: asulumabe” a:la:sio:. 20 Ya:su e Godeya: malilo: aya iliki, kaluka:isaleya:lo: molelo: to:lola:sen anib a:namio:, to we a:na wida:len. Ko:sega ene ho:lendeyo: semo:fa:la:dowo: ko:lo:, kalu imilig noma:yo: e mo:walilima:nikiyo: mo:ta:li.

21 Ya:su eyo: imo:wo: wa:ka widakiyo: a:la:sio:, “Ne gio: ta:ta:ga: ha:na:no: ko:lo: giliyo: ne kelema:ib. A:la:ta:ga: gio: mogago: dimida:li ha:na:la:ga: soma:ib. Nelo: ha:na:no: a:namio:, gio: mia:no:wo: mo:lilo:.” 22 Yu misa: kalu iliyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga: egelebo: a:la:nenelo:, “Elo: sa:lakilo:, ‘nelo: ha:nab amio: gio: mia:no:wo: mo:ililo:’ a:la:do: sa:lab a:no: waga sa:lakigaba:le? E enena:ma:la: sana soma:no: a:la:li sa:lakigaba?” 23 Ya:su eyo: towo: kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gio: ha:g wema:no:. Ne iwalu haloma:no:. Gio: henfelo: wema:no:lo:b. Ne henfelo: wema:no:maka: 24 A:la:fo:ko:lo: to we gimo:wo: a:la:so:lo:l, ‘Gio: mogago: dimida:li ha:na:la:ga: soma:ib.’ Kaluka: a:la:do: so:lo:l a:no: no:no:n ne ko:lo:, giliyo: a:no: mo:tili da:dalega, gio: mogago: dimida:li ha:na:la:ga: soma:ib.”

25 A:la:sa:labiki iliyo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu ge o:ba?”

Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Gimo:lo: nilo: tamin amilo: sa:la:i ya:len a:no: neka. ²⁶ Niyo: man gililo: dimidab kon-amio: aloba:ma:no: towo: modo: da:lab. Ko:sega kalu nelo: iliga:fo: a:ma:yo: to hendeleyo: ko:lo: sa:la:sen. A:la:ta:ga: to nilo: e amilo: dabu a:no: niyo: henfelo: kaluka:isalemo:wo: a:no:leko: wido:l.”

²⁷⁻²⁸ Ya:su eyo: ene Iya a:la:do: sa:lab a:no: iliyo: mo:fanda asulabiki, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: Kalule Dowo: e dulugu alitalikiyo:, nilo: Kalu weka: a:la:do: so:lo:l a:no: no:no:n ne a:la:bo: giliyo: a:na asuluma:ib. A:la:ta:ga: niyo: nanogo: dimidakiyo:, no:no:ndo: asulab aumbo: mo:kudu ha:naki, Dowo:lo: nemo:lo: widab a:no: ko:lo: wida:seno:lo:b a:la:bo: giliyo: a:na asuluma:ib. ²⁹ Nelo: iliga:fo: kalu a:no: ne o:lia: o:lo:l. Ho:lenu: tambo nilo: nanog dimido:l we, elo: asulab o:leau dimido:l ko:lo:, eyo: ne nina:liyo: mo:ta:fo:gane.” ³⁰ Ya:su elo: to widab we da:dakiyo:, kaluka:isale modo:wo: e amio: a:na tilidabu.

To hendele a:ma:yo: gio: ga:li sili alifa:ib

³¹ Ya:su eyo: Yu kaluka:isale e amilo: tilidabu i o:mo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: to nilo: wida:sen a:no: ko:lo: kudu ha:na:lalega, gio: no:no:ndo: tiliwida:sen kalu hendeleyo: o:m. ³² A:la:dimidalikiyo: giliyo: to hendele a:no: asululia:ib ko:lo:, to hendele a:ma:yo: gio: ga:li mesea:ki sili alifa:ib.” ³³ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, iliyo: a:ma:la: sa:laki, “Nio: Ablahama: ene eso:lo: ko:lo: ho:len imilig no amio:, kalu noma: ha:ga dowakiyo:, madali nanogdo: dian kaluwo: mo:dowa:sen. A:la:go:ko:lo: gilo: nio: ga:li mesea:ki, sili alifa:ib a:la:do: sa:lab ko waga sa:laya?”

³⁴ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: to hendele so:lo:l. Kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab i a:no:, mogago:wa: madali nanog dian kalu dowab. ³⁵ Madali nanog dian kalu a:no: so:lo: hendeleyo: mo:dofomela:ib. Ko:sega kaluwa: so:wa a:no: iyaya: ene so:lo:le dowamela:ib. ³⁶ A:la:fo:ko:lo: Kalule Dowo: eyo: gio: ga:li mesea:ki sili alitalega, gio: hendele ga:li mesa:ib. ³⁷ Niyo: gio: Ablahama: eso:lo: a:la:asulo:l. Ko:sega to nilo: ko:lo: gi usamilo: doma:no:wo: giliyo: fogo: mo:dimi ko:lo:, giliyo: ne sana sa:ma:no: asulaki togo: kedab. ³⁸ Ne Do o:lia: silikilo: ba:ba: a:no: gimo: wido:l. A:la:ta:ga: giliyo: go:la:lo: gimo:lo: wido: o:leau dimida:lab.”

³⁹ A:la:sa:labiki, iliyo: a:ma:la: sa:laki, “Nili dowo: Ablaham.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gio: hendele Ablahama: so:wa kibo:bowo:, Ablaham elo: man dimida:len

o:leau giliyo:lo: a:la:dimidamabe. ⁴⁰ Niyo: Godeya: to hendele sa:labikilo: dabu a:no: gimo:lo: wida:seno: ne ko:sega, giliyo: sana soma:no: asulab. Ablaham eyo: man o:leaumbo: mo:dimida:sen. ⁴¹ Giliyo: go:la:lo: dimida:sen man a:no:ko: dimida:lab.” A:la:sa:labiki iliyo: a:ma:la: sa:laki, “Nili no:wo: uwo: dia:la:ga: nio: a:na sa:la:lima! Nili Dowo: imilise, Gode eko: a:lab.” ⁴² Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Godeyo: gili go:l hendele kibo:bowo:, giliyo: ne mada alan asulumabe. Mo:wo: ne Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:lo: so:l. Ne henfelo: wiyo: no:no:ndo: asulab au mio:ma. Ne Dowo: iliga:tabiki mio:.

⁴³ “Gio: to nilo: sio: a:no: mo:dinafa fanda asululiabo: mo:wo: ha:? To nilo: sa:lab we gio: da:ba:no:wo: mo:beakiyo:, mo:fanda asulab. ⁴⁴ Go:lo: Sa:da:na: ko:lo: gio: eno:. Gio: go:la:lo: asulab a:no: ko:lo: dimidama:no: asulab. E taminde amilo: kalulo: sana sowa:i mio:wo: e ko:lo:, to hendeleyo: e amio: aundo:ma dowaki, to hendele a:no: eyo: gola ba:ba:. Madali tolo: sa:lano: e a:la:ta:ga: madali tolo: sa:lana: iyayo:lo: e ko:lo:, eyo: madali to sa:lakiyo:, to enedo:ma: sio:. ⁴⁵ Ko:sega niyo: to hendeleyo: sa:la:sen, a:la:ta:ga: to a:namio: giliyo: mo:tili da:dan. ⁴⁶ Nilo: mogago: dimido: nowo: hendele ba:ba:lalega, kalu noma:yo: kalaba sama. Ko:sega niyo: to hendeleyo: so:lo:loga, giliyo: nelo: mo:tilida:dab ko mo:wo: ha:? ⁴⁷ Kaluka:isale abeyo: Godeya: eno:le dowab a:no: Godeya:lo: to sa:lab a:no: da:da:sen. Gio: Godeya: eno:ma ko:lo: elo: to sa:lab a:no: mo:da:da:sen.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

Ablaham e semo:fa:la:dowo: amio: Ya:suwo: elen

⁴⁸ Yu misa: kalu iliyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Ge Samalia kalu, ni o:lia:lo: gisdo: dowabo: ge a:la:ta:ga: mama mogago:wo: ge amio: dowo: niliyo: a:la:asulaki so:lo:l ko:lo: a:no: hendeleya:le?” ⁴⁹ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ne amio: mama mogago:wo: aundo:ma. Niyo: Dowo: wabudaki duludo:l ko:sega giliyo: ne wiyo: golaki, wa:la: sa:ndab. ⁵⁰ Ne no:no:n wiyo: mo:duluguma:no: asulo:l. Ko:sega ni wilo: duluba:no: kalu nowo: a:lab ko:lo:, eyo: digale aloba:da:sen. ⁵¹ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: ni towo: ko:lo: kudu ha:nalega, kalu a:no: mada mo:soma:ib.”

⁵² A:la:sa:labiki Yu kalu iliyo: emo: sa:laki, “Mama mogago:wo: ge amio: hendele dowo:lo:b a:la:bo: o:go: niliyo: fanda bo:do:l. Mo:wo: Ablaham o:lia: dinali sa:lan kalu o:lia:yo: tambo sowo: ko:m. A:la:fo:ko:lo: gi sa:lakilo: kaluka:isale abeyo: gi towo: ko:lo: kudu ha:nalega, kalu a:no: mada mo:soma:ib a:la:do: sa:lab a:no: waga sa:laya? ⁵³ Nili

ma:mu Ablahamo: gi tinio: a:la:asulaya? E sowo:, a:la:ta:ga:dinali sa:lan kaluwo:lo: sowo:. Go:no:n ge o:bo:ngo:wa:le?”⁵⁴ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Niyo: no:no:n wiyo: ko:lo:duludai kibo:bowo:, to a:no: o:ngo:malo:ngo: domabe. Do nilo: a:no: giliyo:lo: ‘Nili Gode’ a:la:sa:la:sen ko:lo:, Gode wema:yo: ni wiyo: dulugu alita:sen.”⁵⁵ Giliyo: e mada mo:asulo: ko:sega, niyo: e asulo:l. Niyo: e mo:asulo: a:la:sio:kibo:bowo:, ne madalilo: dikili sa:lan kalu gi o:ngo: domabe. Ko:sega niyo: e hendele fanda asulo: ko:lo:, to elo: a:no:kudu ha:na:lo:l.⁵⁶ Gili ma:mu Ablaham eyo: nelo: yab ho:len a:no: ba:ba:no:wo: mada bulu meselaki, asulo:wo: alan dowo:. A:la:fo:ko:lo: nelo: yab ho:len a:no: fa:la:dowab amio:, e ba:da:sa:ga: sagalo:wo: alan dowo:.”⁵⁷ A:la:sa:labiki ili sa:laki, “Ge dona do:la:fo: bila:fo:wo: semo: ta:fo:ka, ge Ablaham e ba:ba: a:la:sa:laya?” a:la:dabu ba:ba.⁵⁸ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Ablaham e semo:sa:la:li amio: Ne Elen.”*⁵⁹ To a:no: da:dakiyo:, iliyo: Ya:suwo: sana soma:no: a:la:liki, uwo: dia:sa:ga: agodoma:no:dowo: ko:sega, Ya:su e a:na wo:no:le a:la:ga:, Godeya: Malilo:ayo: a:na ta:fo:gane.

9

Ya:suwa: siyo: ko:n kaluwo: falelo:

¹ Ya:su e ha:na:ga: ha:nakiyo:, kalu nowo: anowa:yo: e siyo: ko:n sa:la:li ko:lo: a:na elena ba:ba. ² Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba, “Widan kalu, kalu siyo: ko:n ko:lo: sa:la:li we wangabiki go:wa:le? Mogago:wo: abe dimido:wo:? Ene dimido:wa:le, mo: iya o:lia: anolia:ma: dimido:wa:le?” ³ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu wema: ene mogago: dimido: a:namima. A:la:ta:ga: iyalia: anolia:ma:lo: mogago: dimido: a:namima. Ko:sega Godeya: ene nanog halaido: a:no: eya a:la:ta:ga:yo: kalaba walama:kiyo:, kalu we siyo: ko:n sa:la:li. ⁴ Ho:lono: o:lab wenamio:, niliyo: nelo: iliga:fo: kalu a:ma: ene nanogo: a:na dimidama:niki. Sololiyo: fa:la:doma:nigab ko:lo: kalu imilig noma:yo: nanogo: a:namio: mo:dimidama:ib. ⁵ Ne henfelo: wenamilo: o:a:lab a:namio:, henfelo: wema: ho:lono: ne.”

⁶ Eyo: to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, hena kodofela:sa:ga:, hen o:lia: wo:gela:sa:ga:, isigo: fa:la:dowab a:no: kalu a:ma: siya

---

8:58: Yo:n 1.1 * **8:58:** Ya:su eyo: Gilig to amio: a:la:sio:, “Ne O:lo:l.” Mo:sa:s e Godeyo: ho:gi galilia:ga:yo:, eyo: Godemo: a:la:dabu ba:ba, “Gi wiyo: o:ba?” A:la:dabuba:dabiki, Gode eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Ne O:lo:l.” Hibulu to a:namio:, Ne O:lo:l a:la:do: sa:lab o:lia: Yawe a:la:do: sa:lab o:lia:yo:, to a:la: a:no: imilo:wo: o:ngo: dowo:. **9:2:** Ese 18.20, Luk 13.2,4 **9:3:** Yo:n 11.4 **9:5:** Madi 5.14, Yo:n 8.12 **9:6:** Mak 8.23

halifa. ⁷ A:la:ta:ga: kalu emo: sa:laki, “Ge ha:na:sa:ga: Siloam ho:n golo: a:na siyo: hama:ni hamana.” Siloam a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, iliga:fo:. A:la:fo:ko:lo: kalu a:no: ha:na:sa:ga:yo:, isigo:wo: hala:sa:ga: a:ma:la: yakiyo: o:li ba:da:i mio.

⁸ Kalu a:ma: ene iasi kaluka:isale o:lia: elo: tamin amilo: molelo: ha:iya:labikilo: ba:da:sen i o:lia:ma:yo: sasandeakiyo: a:la:sio:, “Tamin wena silikilo: molelo: ha:iya:seno:, kalu weya:le?” ⁹ Kalu nolba:yo: “Welo:ka:.” Nolba:yo: “Ema. Misido:wo: e o:ngo: ba:ba:.” Ko:sega kalu a:ma: eneno: halale sa:laki, “Ko neka:” a:la:sio:.

¹⁰ A:la:fo:ko:lo: iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge wa:kabilo: ba:dako: waigo:wo:?” ¹¹ Eyo: a:la:sio:, “Kalu Ya:su a:la:do: sa:la:sen a:ma:yo: isigo:wo: dia:sa:ga:, ni siya halita:sa:ga:yo:, nemo: sa:lakiyo:, ‘Ge ha:na:sa:ga: Siloam ho:n a:namio: siyo: hama:ni hamana’ a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: ne ha:na:ga: a:na hala:sa:ga:yo:, niyo: o:li ba:ba:.” ¹² A:la:sa:labiki iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu a:no: o:ba saba?” A:la:sa:labiki, “Ne babalab” a:la:sio:.

¹³ Kaluka:isale iliyo: kalu siyo: ko:n elen ko:lo: wa:kabilo: ba:dab a:no: Fa:lisi kalu ilo:wa tililia:gane. ¹⁴ Ya:suwa:lo: isigo:wo: dimida:sa:ga:lo: siyo: ko:n kalulo: falele alifa: a:no:, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:na dimido:. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Fa:lisi kalu iliyo:lo: kalu siyo: ko:n elen emo:wo:, “Ge ba:dako: waga falelo:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki, eyo: a:la:sio:, “Eyo: isigo:wo: ni siya halifa: ko:lo:, niyo: ho:na hala:sa:ga:yo:, o:go: ne o:li bo:do:l.” ¹⁶ Fa:lisi kalu nolba:yo: a:la:sio:, “Kalu ko Ha:fo:lo: Dowan ho:len amilo: ele difa: a:no: e o:go:so: ko:lo:, e Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:malo:b.” Ko:sega nolba:yo: a:la:sio:, “Mogago:lo: dimida:sen kalu eyo: molo ha:na:no: o:leo:ngo:wo: mada mo:dimidama:ib.” A:la: nenelakiyo:, iyo: usa alobono:. ¹⁷ Iliyo: a:la:nenela:sa:ga:yo:, kalu siyo: ko:n tamin amilo: elen emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu gi silo: falele alifa: ko, giyo: e o:b a:la:asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, eyo: imo:wo: a:ma:la: sa:laki, “E dinali sa:lan kalu” a:la:sio:.

¹⁸ Ko:sega Yu misa: kalu iliyo:, kalu a:no: siyo: ko:n elen ko:lo: wa:kabiyo: o:li ba:dab a:la:bo: mo:tili asulabiki, iliyo: iya o:lia: anolia:mo:wo: dabu ba:ba:niki, towo: saga:fo:. ¹⁹ A:la:yo: a:na fa:la:dowabikiyo:, Yu kalu iliyo: a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gaindo: sa:lakilo: so:wa we siyo: ko:n ko:lo: sa:la:lika: a:la:do: sio:wo:, kalu weyo:? E o:go: o:lilo: a:ba:dab we waga go:wa:le?” ²⁰ A:la:ma:yo: a:ma:la: sa:laki, “Kalu we hendele nani so:wale ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: e siyo: ko:n ko:ngo: sa:la:li a:la:bo: na:no: asulo:l. ²¹ Ko:sega e siyo: ko:n elendo: falele alifa: a:no: waga go:wa:le na:no: babalab.

A:la:ta:ga: kalu abeya:le elo: falele alifa: a:no:lo: na:no: ba-balab. E kalu alan dowo: ko:lo: eneno: o:li fanda sa:ma:ib. Giliyo: enebo: dabu bo:ba” a:la:sio:. ²² Tamin amio: Yu misa: kalu ili sa:lakiyo:, “Kaluka:isale abeyo: Ya:su e Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: o:m a:la:sa:lalega, niliyo: kalu a:no: gulugululan ayamio: ha:la:ya ta:fa:no:” a:la:saefa:. A:la:go:ko:lo: Yu kaluwa: to saefa: a:no: tagilaki, a:la:ma:yo: to a:no: a:na sio:. ²³ A:la:fo:ko:lo: a:la:yo: tagio: alan dowabiki, a:la:ma:sa:laki “E kalu alan dowo: ko:lo: enebo: dabu bo:ba,” a:la:sio:. ²⁴ A:la:go:ko:lo: Yu kalu iliyo: kalu siyo: ko:n elen a:no: wa:ka mena:ki saga:ta:sa:ga: fa:la:dowabikiyo:, emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: to hendele sa:ma:no: a:lakiyo:, Godeya: siwa:l amio: dinali sama. Kalu gilo: sa:lab ko, e mogago:lo: dimida:sen kalu a:la:bo: niliyo: asulufo:lo:l.” ²⁵ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “E kalu mogago:lo: dimida:sen o:ma:le mo: o:mbala:le, ne mo:fanda asulo:. Ko:sega kelego: imilise nilo: fanda asulab a:no: we. Tamin amio: ne sio: ko:n elen ko:sega, o:go: ne o:li bo:do:l.”

²⁶ Iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Eyo: gemo:wo: waga dimidabeyo:? Gi si ko waga falele alitabeyo:?” ²⁷ A:la:dabu ba:dabiki, kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Niyo: tamin amio: gimo:wo: sio: ko:sega giliyo: mo:dinafa dabulo:b. Gio: wa:kabiyo: waga da:ba:nigaya? Gio:lo: enedo: tiliwida:sen kalu doma:no: asulaya?” ²⁸ A:la:sa:labiki iliyo: e dio:ge sa:laki a:la:sio:, “Ge kalu koma:lo: tiliwido: kaluwo: ge. Ko:sega nio: Mo:sa:s elo: tiliwida:sen kaluwo: ni ko:lo: o:lo:l. ²⁹ Niliyo: Gode eyo: towo: Mo:sa:sbo: sio: a:la:asulo:. Ko:sega kalu we, e o:ba a:la:ta:ga: mio:wa:le nio: babalab.” ³⁰ A:la:sa:labiki kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Wai, gililo: babale dowab ko, ne molo asulo:l. Kalu koma:yo: ni siyo: falele alifa: ko:sega, giliyo: e o:ba a:la:ta:ga: mio:wa:le a:la:bo: mo:fanda asulab. ³¹ Nio: tambowa:yo: a:la:asulab. Gode eyo: mogago:lo: dimida:sen kaluwa:lo: to sa:lab a:no: mo:da:da:sen. Ko:sega kalu abeyo: Godeyo: wabudaki, elo: asulab aundo: kudu ha:na:lab a:no:, Gode eyo: kalu a:ma:lo: to sa:lab a:no: ko:lo: da:da:sen. ³² Henfelo: welo: mo:mo:da fa:la:dowo: a:na a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, o:g wenamio:lo: kalu sio: ko:n ko:lo: sa:la:li a:no:, kalu noma:lo: falele alifa: malolo:wo: mada mo:dabu. ³³ Kalu we Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:ma kibo:bowo:, eyo: nanog imilig nowo: mada mo:dimidamabe.”

³⁴ A:la:sa:labiki Yu misa: kalu iliyo: a:la:sio:, “Ge go:wa:lo: sa:la:li ho:len a:na a:la:ta:ga: mio:wo:, ge mogago:wo: mada dimida:len ko:lo:lab. Kalu ge o:ngo:ma:yo: nimo:wo: ka widano:?” A:la:sa:lakiyo: iliyo: inido: wida:sen a a:namio: mo:doma:ki, e ha:la:ya o:luga:fo:.

Mo:tilidabu kaluwo: sio: ko:n o:ngo: a:lab

³⁵ Yu misa: kalu ililo: kalu a:no: ko:lo: o:lusanaga:fo: malolo: a:no: Ya:su e dabu ko:lo:, e ha:na:sa:ga: kalu a:no: galiliakiyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge Kalule Dowo: a:namio: tilidabuwo:?” ³⁶ A:la:dabu ba:dabiki, eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ne e amio: tili da:ba:niki, giyo: nemo:wo: kalu weka: a:la:bo: walama.” ³⁷ Ya:su eyo: kalu o:mo: sa:laki, “Ge kalu a:no: o:ma ba:ba: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kalu ge o:lia:lo: to:la:labo: o:m” a:la:sio:. ³⁸ Kalu a:ma:yo: a:la:sio:, “Alan, ne mada tili do:do:l” a:la:sa:lakiyo: e gulalu misa:fu asifo:liki, Ya:suwa: wiyo: wabudaki dulugu sio:.

³⁹ Ya:su eyo: a:la:sio:, “Ne henfelo: wenamilo: mio:wo: mo:wo: we. Niyo: kaluka:isaleyo: aloba:dakiyo:, siyo: ko:n elen a:no: o:li a:bo:ba:ki, a:la:ta:ga: kaluka:isale ba:da:likilo: elen a:no: siyo: ko:n doma:ki, ne a:na mio:.” ⁴⁰ Fa:lisi kalu Ya:suwa: anib amilo: kagafo:len iliyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: nio:lo: sio: ko:n ko:lo: a:lab a:la:li sa:laya?” ⁴¹ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Gio: siyo: ko:n dowo: kibo:bowo:, gili mogago: dimida:len a:no: aundo:ma domabe. Ko:sega gili sa:lakiyo:, ‘nio: o:li bo:do:l’ a:la:sa:lab ko:lo:, mogago: ginido:wo: o:da:lab.”

10*Sibilo: bo:fo:lowan nafayo: ne*

¹ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: hendele sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: e sibilo: tina:sen tog a:namio: mo:ha:naki, tog nodo keda:i sia:la:ga: ilif tolo: a:no: mofa:la:na:sa:ga: tinalega, e afalo: dian kalu, a:la:ta:ga: kalulo: mogaila:seno: kaluwo: o:m. ² Ko:sega kalu abeyo: e sibilo: tina:sen tog a:na tinalega, kalu a:no: e ene sibilo: bo:fo:lowan hendeleyo: o:m. ³ Sibilo: bo:fo:lowan kaluwo: yab amio: togdo: bo:fo:lowan kalu eyo: togo: a:na kolaeta:sen. A:la:ta:ga: sibi a:ma:yo: inido: bo:fo:lowan kaluwa: daganano: da:da:sen. Eyo: ene sibi a:ma: wiyo: wela:liki, ha:la:ya tililia: ha:na:sen. ⁴ Eyo: wela:lab amio: sibi enedo:leyo: tambo ha:la:ya handalota:ga:yo:, eneno: tamina ha:nab amio:, sibi iliyo: ene daganano: asulo: ko:lo:, ene fa:sa kudulia: ha:na:sen. ⁵ Ko:sega sibi iliyo: kalu ilo: mo:asulo: a:no: mo:kudu ha:na:sen. Iyo: kalu a:ma: daganano: mo:asulo: ko:lo: e ta:taki nai ha:na:sen.” ⁶ Ya:su eyo: bale sio: we malilo: meabikiyo:, kaluka:isale iliyo: to sa:lab a:ma: ha:go: mo:fanda asulo:.

⁷ A:la:gabiki Ya:suwa:yo: wa:ka imo: sa:laki, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Sibiya: togo: no:no:n Ne. ⁸ Ne

o:mia:nigab amilo: kalu tamin amilo: yab iyo: afalo: dian kalu a:la:ta:ga: kalulo: mogaila:sen kaluwo: o:m ko:lo:, sibi iliyo: to ililo: sa:lab a:no: mada mo:da:da:sen. ⁹ Togo: no:no:n Ne. Kaluka:isale abeyo: nelo:wa ya:sa:ga: tinalega, Gode eyo: e gasialikiyo:, e o:li mesa:ib. Iyo: tolo: usa tina:liki, a:la:ta:ga: a:ma:la: ha:la:ya handalowa:liki a:lalikiyo:, iyo: ma:no:wo: o:li naki, sagala:li sia:mela:ib. ¹⁰ Afalo: dian kalu yakiyo: sibiyo: afale diaki a:la:ta:ga: sibiyo: yasalaki, a:la:ta:ga: sibiyo: mogaila:ma:no:le a:no:ko: asulaki mia:ib. Ko:sega kaluka:isale iyo: mela:no: mela:no:wo: dimiaki, i amio: ililita:ga: hamana:ki, ne a:na mio:.

¹¹ “Sibilo: bo:fo:lowan nafayo: Ne. Sibilo: bo:fo:lowan nafale eyo: ene sibi asuwa:takiyo: ene mela:no:wo: a:na wala:ma:ib. ¹² Kalu abeyo: e kililima:ki a:la: asula:sa:ga:lo: bo:fo:lab a:no: e sibilo: bo:fo:lowan kalu hendeleyo: mo:doma:ib. E sibilo: biso:ma. A:la:fo:ko:lo: saila gasayo: yalikiyo:, e sibiyo: egelese ka ta:ta:ga:, e nai ha:na:ib. A:la:ta:ga: saila gasaya: sibiyo: ti handalaki ta:lialikiyo:, sibi nolo: imilida:la: dalalelia:ga: ha:na:sima:ib. ¹³ Kalu nai ha:nab a:no: mo:wo: we. E mole dia:no: ko: asulaki, sibi a:no: mo:dinafa bo:fo:mela:no: asula:sen.

¹⁴⁻¹⁵ “Sibilo: bo:fo:lowan nafayo: Ne. Dowa:yo: ne asu-lab a:la:ta:ga: niyo:lo: Dowo: asulo:l. A:la:do: go: aumbo: niyo: sibi no:no:ndo:leyo: asulo:l a:la:ta:ga: iliyo:lo: ne asu-lab. Niyo: no:no:n mela:no:wo: sibi asuwa:taki wala:ma:no:. ¹⁶ A:la:ta:ga: sibi nilo: nolo: a:lab ko:sega iyo: tolo: us wiyo: mo:a:lab. Niyo: iyo:lo: tililia: mia:no: ko:lo: iliyo: ni dagano: da:ba:ib. A:la:ta:ga: sibilo: bo:fo:lowano: imilise dowaki, sibi iyo: so:lo: imilise doma:ib. ¹⁷ Niyo: no:no:n mela:no: ko:le wala:sa:ga:yo:, mela:no: a:no: a:ma:la: dia:no: ko:lo:, Dowa:yo: ne alan asulab. ¹⁸ Kalu imilig noma:yo: ni mela:no: a:no: mada mo:dila:ma:ib. No:no:ndo: asu-lab au dimia:no:. No:no:n mela:no:wo: dimiaki a:la:ta:ga: a:ma:la:do: dia:no: halaido: a:no: ne amio: a:lab. Mo:wo: niyo: a:la:dimidama:kiyo:, towo: Dowa:yo: nemo:wo: saefa:.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

¹⁹ Ya:suwa:lo: to sio: a:no: da:dakiyo:, Yu kaluka:isale iyo: usa alobanale. ²⁰ Kaluka:isale modo: nolba: sa:lakiyo:, “Mama mogago:wo: e amio: dowaki, e no:nolab. Gio: elo: to sa:lab a:no: wangabiki da:daya?” ²¹ Ko:sega nolba: sa:lakiyo: “A, to elo: wido: a:no:, mama mogago:lo: dowo: kaluwa:lo: widan o:ngo:ma. A:la:ta:ga: mama mogago: a:ma:yo: siyo: ko:n kaluwo: mada mo:falele alifa:ib.”

Ya:su eyo: ne Godeya: So:wa a:la:sio:.

²² Yu kaluka:isale iliyo: Godeya: Malilo: ayo: Godemo: dimiakilo: ho:gi kodo: a:no: asulakiyo:, donayo: tambo amio: iyo: Ya:lusalem a:na sagala:liki kegea:sen. A:la:fo:ko:lo: fufa ho:lendo: dowab a:namio:, Ya:suwo: Ya:lusalem ha:na:ga: sen ami, kegeo: a:no: a:na fa:la:dowo:. ²³⁻²⁴ Ya:su e Godeya: Malilo: a anib amilo: “Solomona: Isagen” a:la:do: sa:la:sen a:na sia:labiki, Yu kaluka:isale iliyo: e hege gidaki, emo:wo: a:la:sio:, “Nio: da:ba:no: yasila:len ko:lo: giyo: nimo:wo: ho:len iga:sa fanda sa:ma:no:wo:? Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: gelalega, giyo: nimo:wo: kalaba fanda sama.”

²⁵ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Niyo: gimo:wo: o:ma sio:, ko:sega giliyo: mo:tili da:dale. Dowa: wi amilo: nilo: molo ha:na:no: dimido: a:ma:yo:, ne ko:lo: kalaba widaki-gab. ²⁶ Ko:sega gio: sibi nino:ma ko:lo:, giliyo: ne amio: mo:tili da:dab. ²⁷ Sibi nilo:wo: no:no:n dagano: da:da:sen. Niyo: iyo: asulo: ko:lo:, iliyo: ne kudu ya:sen. ²⁸ Niyo: mela:no: mela:no:wo: imo:wo: dimi ko:lo: iyo: mo:soma:ib. A:la:ta:ga: ni dagi amilo: da:lab a:no: kalu imilig noma:yo: mada mo:asulia:ga: ha:na:ib. ²⁹ Dowa:yo: kalu i a:no: nemo: dimi ko:lo:, Do a:ma:yo: tambo tinio: ko:lo:lab. I a:no: Dowa: dagiya da:lab ko:lo:, kalu imilig noma:yo: mada mo:asulia:ga: ha:na:ib. ³⁰ Do na:no: imilise.”

³¹ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, Yu kalu iliyo: Ya:suwo: sana soma:no: a:la:liki, uwo: wa:ka dia:sa:ga: agodoma:no: dowo:. ³² Ko:sega Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: Dowa a:la:ta:ga:yo: nanog nafa modo: nolo: gimo:wo: bo:ba:ki wido:. A:la:go:ko:lo: giliyo: ne uwa:lo: sana soma:nigab koma:yo:, nanog nafa nilo: dimido: o:bami gaya?” ³³ Yu kalu iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Niliyo: ge uwa:lo: agodoma:nigo:l we, molo ha:na:no: gilo: dimido: a:namima. Ko:sega ge henfelo: kalule ko:so:ma:lo:, ‘Ne Godeka:’ a:la:do: dio:ge sa:lab a:na go:l.”

³⁴ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Gili bugo: amilo: ele sa:sa:lo: a:namio:, Gode eyo: a:la:sio:, ‘Gio: gode dowab, Niyo: a:la:so:lo:l.’ ³⁵ Tamin amio: Gode eyo: kaluka:isale ene tolo: di i o:mo:wo: ‘Gio: gode’ a:la:sio:. A:la:ta:ga: Godeya: bugo: amilo: to sa:sa:lo: a:no: mada ko:liyo: mo:doma:ib. ³⁶ Gode eyo: ne eneno: a:la:da:fea:sa:ga:, henfelo: wenamio: a:na iliga:fo:. A:la:go:ko:lo: niyo: ‘ne Godeya: So:waka:’ a:la:do: sio: a:namio:, niyo: Godeyo: dio:ge sa:lab a:la:bo: giliyo: waga sa:laya? ³⁷ Niyo: Dowa: nanogo: mo:dimidabo:lalega, giliyo: ne amio: tilida:da:so:bo.

³⁸ Ko:sega niyo: nanog Dowa:lo:wo: ko:lo: hendele dimido: amio:, giliyo: ne amio: mo:tili da:dalega, molo ha:na:no: nilo: dimidab a:namio: gio: o:li tili da:da:bi. A:la:galega Dowo: neya a:labo:lo:b a:la:ta:ga: ne Dowa a:labo:lo:b a:la:bo: giliyo: asuluma:ib.” ³⁹ Yu kalu iliyo: Ya:suwo: wa:ka ta:lia:no: dowo: ko:sega, Ya:su e ga:li ane.

⁴⁰ Ya:su e ho:n Yodan a:no: a:ma:la: ta:nota:ga:, tamin amilo: Yo:na:lo: ho:n amilo: to:lola:len hen a:na ha:na:sa:ga: elen. ⁴¹ Ya:suwo: a:na sen amio:, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: elo:wa ya:sio:. Ili sa:lakiyo:, “Yo:n eyo: to enedo:wo: halale alitakiyo:, ele ba:ba:no: nowo: mo:dimido: ko:sega, elo: kalu welo: doba:da:lo: to sio: a:no: tambo o:go: hendele fa:la:dowab” a:la:sio:. ⁴² A:la:ta:ga: hen a:namio:, kaluka:isaleyo: modo:wo: Ya:su amio: tili dabu.

11

Lasalaso: sowo:

¹ Kalu nowo: ene wiyo: Lasalas ko:lo: e walaf delen. E Ba:tani amisa:na sen. Maliaya: ene ado Mata o:lia:ma: ini amisa:no: o:m. ² Ga Malia we, Ya:suwa: gib amilo: wa ho:n mundo: nafalo: koloda:sa:ga:lo:, ene misa: fo:n a:ma:lo: heyo:wo: e. Kalu walafdo: bo:lo: a:no:, Maliaya: ene aowo: o:m. ³ A:la:fo:ko:lo: ado a:la:ma:yo: towo: Ya:sumo:wo: a:la:saga:fo:, “Kalu Alan, ga: mili ha:fo:lo: disa: a:no: walaf da:lab” a:la:liki saga:fo:. ⁴ Ya:suwa:yo: to a:no: da:da:sa:ga:yo: eyo: a:la:sio:, “Walaf a:ma:yo: e mo:soma:ib. A:la:ba. Walaf a:ma:yo: Godeya: halaido:wo: kaluka:isalemo: widaki auma:ib. A:la:galikiyo: Godeya: So:waya: ene halaido:wo:lo: widaki auma:ib.”

⁵ Ya:su eyo: Matayo:, ado Maliayo:, a:la:ta:ga: Lasalaso: iyo: mada alan asulo:. ⁶ Ko:sega Ya:su e Lasalaso: walaf da:lab a:la:bo: da:da:sa:ga:yo:, hen elo: elen a:namio:, ho:len a:la:yo: a:naka o:dowo:. ⁷ A:la:ta:ga: Ya:suwa:yo: enedo: tili wida:sen kalumo: sa:laki, “Nio: a:ma:la: Yudia hena ha:na:niki” a:la:sio:. ⁸ Ko:sega enedo: tili wida:sen kaluwa:yo: a:la:sio:, “Widan kalu, Yu kalu iliyo: ho:lenu: a:la:se a:namio: ge uwa: agoda:sa:ga: sana soma:no: dowo: ko:lo:, o:go: ge a:ma:la: hen a:na a:ha:na:no:wo: waga asulaya?” ⁹ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ho:len imilig no amio:, ofa:si kugula:fo: us a:namio: ofo: ta:ndan, a:no: hendeleya:le? Kaluka:isaleyo: ho:lenu: sia:lalega, iyo: mo:walama:ib. Mo:wo: iyo: henfelo: wema: ho:len a:namio: o:li ba:da:liki sia:lab. ¹⁰ Ko:sega kaluwo: sololiya ha:nalega, e walama:ib mo:wo: e ho:lenu: aundo:ma.”

¹¹ To a:no: sa:la:sa:ga:yo:, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Nili mili Lasalaso: alifo:lab ko:lo:, ne a:na ha:na:sa:ga:, e dikidalifa:ni ho:no:l.” ¹² Enedo: tili wida:sen kalu iliyo: a:la:sio:, “Kalu Alan, e alifo:lalega, walaf bo:lo: a:no: o:li doma:ib.” ¹³ Ya:su eyo: Lasalas e sowo:ka: a:la:bo: bale sio: ko:sega, enedo: tili wida:sen kalu iyo: Lasalaso: hendele alifo:lab a:no: ko:lo: sa:lakigab a:la:asulo:. ¹⁴ A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: imo:wo: fanda sio:, “Lasalaso: sowo: ko:m. ¹⁵ Gio: ko:lo: asulakiyo:, ne o:g a:namio: e o:lia:lo: mo:elen a:no: ne sagalab. Mo:wo: nilo: dimidama:no: a:namio: gio: hendele tili dabuma:ki auma:ib. A:la:fo:ko:lo: nio: elo: a:na ha:na:n” a:la:sio:. ¹⁶ Tomas, ene wiyo: nowo: Didimus a:la:do: sa:la:sen eyo:, tili wida:sen kalu nolbo:wo: a:la:sa:laki, “Nio: tambo e o:lia: soma:niki ha:na:n” a:la:sio:.

Ya:su eyo: a:ma:la: dasi alitakilo:, mela:no:lo: dimia:seno: e

¹⁷ Ya:su e Ba:tani amisa:na fa:la:dowaki dabu amio:, Lasalaso: sowa:sa:ga:, ho:len fa:la:da:ino: u amilo: no:no: a:na da:laka: a:la:sa:labi dabu. ¹⁸⁻¹⁹ Ba:tani a:la:ta:ga: Ya:lusalem o:lia:yo: ko:na:ma dowo:* ko:lo:, Yu kaluka:isale modo:wo: Mata o:lia: Malia o:lia:lo: a:na ya:ga: siliki, ao Lasalas sowo: a:no: ua nofolaki, kuo:ya:liki sen.

²⁰ Matayo: Ya:suwo: yaka: a:la:do: sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, e Ya:suwo: toga galima:no: ane. Ko:sega Maliayo: a ka sen. ²¹ Mata eyo: Ya:su e galiliakiyo: emo:wo: a:la:sio:, “Alan, ge ya o:elen kibo:bowo:, naowo: mo:somabe. ²² Ko:sega o:g wenamio:, giyo: Godemo:lo: o:ba:le dabu ba:dab a:no:, eyo: gemo:wo: dimia:ib niyo: a:la:asulo:.”

²³ Mata eyo: a:la:sa:labiki, Ya:su e sa:lakiyo:, “Gaowo: mela:no:wo: dia:sa:ga: a:ma:la: dasima:ib” a:la:sio:. ²⁴ Mataya: Ya:sumo: a:ma:la: sa:laki, “Elema:no: ho:len amio:, kaluka:isale tambo a:ma:la:do: dasima:ib ho:len a:namio:, elo: a:dasima:ib a:la:asulo:l.” ²⁵ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Kaluka:isale a:ma:la:lo: dasi alifa:no:wo: no:no:n ne. A:la:ta:ga: mela:no:wo: mo:wo: ne. Kaluka:isale abeyo: ne amilo: tili dabu a:no: mela:no: dofo:mela:ib ko:lo: e sowalega, ko:ngo: mela:no: mela:ib. ²⁶ A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: ne amilo: tilida:da:sa:ga, mela:no: hendelelo: diab i a:no: tambo mada mo:soma:ib. Giyo: to a:no: tili da:daya?” ²⁷ Mataya: a:ma:la: Ya:sumo: sa:laki, “A: hendele Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: geka:. Godeya: ene So:wa henfelo: wenamilo: iliga:fa:no: sio: a:no: gelo:b a:la:tili asulo:l.”

11:16: Mak 14.31 * **11:18-19:** Ba:tani a:la:ta:ga:lo: Ya:lusalem do: ha:na:no:wo: kilomita agelo:wo: otalen o:ngo: dowo: **11:24:** Yo:n 6.40
11:27: Yo:n 6.69

²⁸ To a:no: sa:la:sa:ga: ami, Mata e a:ma:la: ha:na:sa:ga:yo:, ene ado Maliamo:wo: wo:no:le sa:laki, “Widan kaluwo: wena ya:ga: iliki, ge ba:ba:no: asulab.” ²⁹ Maliayo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, e bo:bo:ge dasilia:ga:, Ya:suwo: galima:ni ane. ³⁰ Ya:suwo: amisa:n amio: o:semo: tinakiyo:, e Matalo: galili hen a:naka o:elen. ³¹ Yu kaluka:isale nolo: Malia o:lia: a usa siliki nofolali sen ko:lo:, iyo: Maliayo: bo:bo:ge dasilia:ga: ha:nabi ba:ba: amio:, ili asulakiyo: ene ao daido:lo: hen a:na ya:lima:ni ha:nab a:la:asulaki, iyo: e kudu ane.

³² Maliayo: ha:na:sa:ga: Ya:sulo: elendo: a:na fa:la:dowakiyo:, e Ya:suwa: gido:fo: aniba gulalu misa:fu alilaki a:la:sio:, “Alan, ge wena elen kibo:bowo:, ni naowo: mo:somabe.” ³³ Ya:su eyo: Maliaya:lo: ya:lab a:no: a:la:ta:ga: Yu kaluka:isale e o:lia:lo: mio: a:ma:lo: ya:foda:lab a:no: ba:da:ga:yo:, e nofolaki kele asulo:. ³⁴ Ya:su eyo: towo: imo: sa:laki, “Giliyo: e o:ba daido:wo:?” A:la:sa:labiki iliyo: emo: sa:laki, “Alan, ge daido:wo: ba:ba:ni mena” a:la:sio:. ³⁵ A:la:ta:ga: Ya:su e ya:lo:. ³⁶ Yu kaluka:isale ili sa:laki, “Ya:su eyo: kalu we mada alan asulo: ko:lo: gabolo:ka:” a:la:sio:. ³⁷ Ko:sega Yu kalu nolba: sa:lakiyo:, “Eyo: siyo: ko:n kaluwo: a:bo:ba:kiyo: falele alifa: ko:lo:, kalu we sowabena:kiyo:, mo:asufa: we mo:wo: ha:?” a:la:sio:.

Ya:su eyo: Lasalaso: a:ma:la: dasi alifa:

³⁸ Ya:su e wa:ka mada nofolabikiyo:, e ha:na:sa:ga: daido:lo: hen a:na fa:la:dowo:. Do:mo:lo: difa: hen a:no: hen alu nowo: o:m ko:lo: me a:namio: u alana: asibalifa:. ³⁹ A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: imo: sa:laki, “U we dila:ma.” A:la:sa:labiki kalu sowo: a:ma: ene ado Mata e sa:laki, “Alan, e daido: amilo: deleno:, o:go: ho:lenu: fa:la:lamel fa:la:dowab ko:lo:, heseno: doma:ib” a:la:sio:. ⁴⁰ Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Niyo: tamin amio: gemo:wo: a:la:sio:, ‘Ge tili dabulalega, Godeya: ene halaido:wo: widalikiyo: ba:ba:ib.’ ” ⁴¹ A:la:sa:labikiyo: iliyo: me amilo: u alana:lo: asibalifa: a:no: dila:sa:ga:yo:, Ya:su e alolo bo:fo:liki a:la:sio:, “Do, nilo: to so:lo:l we giyo: da:dab ko:lo: mada o:m. ⁴² Niyo: a:la:asulo:l. Nilo: gemo:lo: to sa:la:sen a:no: giyo: tambo da:da:sen. Ko:sega kaluka:isale kagafo:lab i we asulakiyo:, niyo: to we a:na so:lo:l. Giyo: ne henfelo: wenamio: iliga:fo:lo:b a:la:bo: iliyo: tili asuluma:ki, to we a:na so:lo:l.”

⁴³ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletakiyo:, eyo: halale ho:le sa:laki, “Lasalaso, ge ha:la:ya mena” a:la:sio:. ⁴⁴ A:la:sa:labiki Lasalaso, tamin amilo: sowo: a:no: e ha:la:ya handalota:ga: mio:. Ene dagiyo:lo: gido:fo:wo:lo: helebeso:g banala: a:ma: bobodo: a:no:ko: elena ba:ba:, a:la:ta:ga: ene

wo:lokano: helebeso:ga:lo: go:lu alifa: a:no:ko: ba:ba:. Ya:su e sa:laki, “Helebeso:g e amilo: bobodo: alifa: a:no: fagela:sa:ga:, hamana:ki ta:foma” a:la:sio:.

Ya:suwo: sana soma:no: saefa:

⁴⁵ Yu kaluka:isale Malia o:lia:lo: mio: i a:no: Ya:suwa:lo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, modo: nolo: e amio: a:na tilidabu. ⁴⁶ Ko:sega i nolo: ha:na:sa:ga:, Ya:suwa:lo: dimido: a:no: Fa:lisi kalu imo:wo: malolo: me. ⁴⁷ A:la:gabiki bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Fa:lisi kalu i o:lia:ma:yo: gan:isolo kaluwo: kegenema:ki ho:ido:. Iyo: kegea:sa:ga:yo:, egelebo: a:la:nenelo:, “Kalu wema:yo: molo ha:na:no:wo: modo: dimida:lab ko:lo:, niliyo: e waga dimidama:no:wa:le? ⁴⁸ Niliyo: e man o:leo:ngo: a:no:ko: dimida:i ha:na:melea:ki ta:talega, kaluka:isaleyo: tambo eya tili da:ba:ib. A:la:ta:ga: Lom kalu iyo: a:no: da:da:sa:ga: yakiyo:, nili malilo: a o:lia: nililo: hen bo:fo:lab o:lia:yo: ili dia:ib.”

⁴⁹ Ko:sega Fa:lisi kalu nowo: ilo: us a:namilo: eleno: ene wiyo: Kaiafas. Dona a:namio: e bobalo: so:mea:sen misa: kalu elen. Eyo: imo: sa:lakiyo:, “Gio: asulo:wo: aundo:malo:ka:. ⁵⁰ Gilo: asuwa:fa:nigab tog a:no: gio: mo:asulo: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Kaluka:isale nili hen amilo: sab a:no: tambo sowabena:kiyo:, kalu imilise we nili heno: e diaki sowalega, mada nafa” a:la:sio:.

⁵¹ Kaiafas eyo: to a:no: ene asulo:wa a:la:ta:ga: sio:ma. Ko:sega e dona o:g a:namio: bobalo: so:mea:sen misa: kalu sen ko:lo:, Yu kaluka:isale asuwa:foma:kiyo:, Ya:su e soma:ib a:la:bo: eyo: dinali sio:. ⁵² A:la:ta:ga: Ya:su e Yu kaluka:isale i a:no:ko: asuwa:taki soma:iba. A:la:ba. Godeya: ene so:wa ko:lo: dalalelia:ga:lo: ane a:no: ko:lo: tambo kegenelia:ga:, so:lo: imilise ta:taki go:. ⁵³ O:g ho:len a:namio: Yu misa: kalu iliyo: towo: mo:mo:da nenela:i ha:na:ga:yo:, Ya:suwo: sana soma:no: a:la:liki saefa:.

⁵⁴ A:la:gabikiyo: Ya:suwo: Yu kaluka:isale ilo: us a:namio: kalab amio: wa:kabiyo: mo:sia:len. E hen a:no: sili alita:ga:, kalaleli hen doba:da: ha:na:sa:ga:, enedo: tili wida:sen kalu i o:lia: A:flam amisa:n a:na sen.

⁵⁵ Yu kaluka:isale ililo: sagala:likilo: kegea:sa:ga:lo: Tinio: Asulo: ma:no:lo: na:sen ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigabiki, i ko:le Godeya: siwa:l amio: nafale doma:ki a:la:ta:ga:, ili man a:no: ko:lo: kudu ha:naki, kaluka:isale modo:wo: Ya:lusalem halona ha:na:sio:. ⁵⁶ Kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: Ya:suwo: keda:likiyo:, malilo: a anib a:na kagafo:liki egelebo: towo: dabu kedo:, “Giliyo: waga asulaya? E nililo: sagalakilo: Tinio: Ma:no:lo:

ma:no: ho:len wenamio: mia:nigaba:le?" a:la:nenelo:
⁵⁷ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Fa:lisi kalu i
 o:lia:ma:yo: kaluka:isalemo:wo: tamin amio: a:la:saefa:
 "Niliyo: Ya:suwo: ta:lia:no: asulo: ko:lo:, kalu imilig noma:yo:
 e misio: ba:dalega, nimo:wo: sa:ma: ya:bi" a:la:liki saefa.

12

Malia eyo: wa ho:no: Ya:suwa: giba tulo:

Madi 26.6-13, Mak 14.3-9

¹ Tinio: Asulo: Ma:no: ma:nikilo: kegea:sen a:no: ho:len
 do:go:fela:fo:wo: o:labikiyo:, Ya:su e ko:le Ba:tani ha:na:sa:ga:
 a:na sen. Ba:tani a:no: tamin amilo: Lasalas sowo:lo: a:dasi
 alifa: heno: o:m. ² Iliyo: Ya:su yab a:no: ko:lo: sagalakiyo:,
 ma:no:wo: a:na dimidali. A:la:ta:ga: Matayo: ma:no: a:no:
 ko:lo: sa:ga:labikiyo:, Lasalas e, Ya:su o:lia: kalu noldo: sab
 a:na sen. ³ Malia eyo: wa ho:n wasu mundo: nafa nolo:
 moleyo: alana: kilili ko:lo: iyo: a:na sabikiyo:, Malia eyo:
 wa ho:n a:no: dia:sa:ga:, Ya:suwa: giba tula:sa:ga:yo:, ene
 misa: fo:n a:ma: heyo:. A:la:gabikiyo: mun nafa a:ma:yo: a
 us a:no: tambo ililifo:. ⁴⁻⁵ Ko:sega enedo: tiliwida:sen kalu
 Yudas Iskaliot, tif amilo: Ya:sulo: teledoma:no: kalu eyo:
 a:la:sio:, "Niliyo: wa ho:n mundo: nafa we kililia:sa:ga:, silba
 mole fudo: agado:la:fo: diab a:no: wa:feyo: kalumo:wo: o:li
 dimia:no: dowo: ko:lo: mo:dimiaki, walab we waga dim-
 idaigaba?" ⁶ Yudas elo: to sio: a:no: wa:feyo: kalu asulaki
 go:ma. E afalo: dia:sen kalu a:ma: sio:. Tili wida:sen kaluwa:
 mole as a:no: e bo:fo:likiyo:, mole ililo: to:lolab a:no: e afale
 dia:sen.

⁷ Ya:su eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo: a:la:sio:, "Ga we ka
 ta:foma. Wa ho:n enedo: ta:liab we, ni do:mo: dalima:no:
 a:no: ko:lo: e dimidaitaki gab. ⁸ Wa:feyo: kaluwo: ho:lenu:
 tambo gi o:lia:yo: mela:ib. Ko:sega ne ho:lenu: tambo gi
 o:lia:yo: mo:mela:no:." Ya:su eyo: a:la:sio:.

Lasalaso: sana soma:no: saefa:

⁹ Yu kaluka:isale modo: iliyo: Ya:suwo: Ba:tani saka: a:la:do:
 sio: a:no: dabu ko:lo:, iyo: a:na ba:ba:ni ya:sio:. I ko:lo:
 a:namilo: mio: a:no: Ya:su imilise eko: ba:ba:ni mio:ma. Iliyo:
 Lasalas Ya:suwa:lo: a:ma:la:do: a:dasi alifa: a:no:lo: ba:ba:ni
 ya:sio:. ¹⁰ A:la:go:ko:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iliyo:
 Lasalas elo: sana soma:no: a:la:liki nenela:sa:ga: towo: saefa:
¹¹ Mo:wo: Lasalas ko:lo: Ya:suwa:lo: a:ma:la:do: a:dasi alifa:
 a:namio:, Yu kaluka:isale modo: i a:ma:yo: Yu misa: kalu i
 a:no: fa:s dimiaki, Ya:su amio: tili da:da:lab.

Ya:suwo: misa: o:ngo: dowaki, Ya:lusalem tiane

Madi 21.1-11, Mak 11.1-11, Luk 19.28-40

¹²⁻¹³ Ho:len a:ma: fa:s amio:, kaluka:isale modo:wo: Tinio: Asulo: ma:no: ma:nikilo: Ya:lusalemdo: kegeo: i a:ma:yo:, Ya:suwo: Ya:lusalem yab a:la:bo: dabu. A:la:fo:ko:lo: iliyo: wani fo:so: dia:sa:ga:, e toga galima:ni ane. Iliyo: halale sa:laki,

“Godeya: wiyo: wabuluma:niki.

Kalu we Gode Alana: wiya a:la:ta:ga: mio: ko:lo:,

niliyo: sagala:liki, Godemo: mada o:m a:la:so:lo:l.

E Isolaela: Misa: Kalu Alano: o:m.”

¹⁴ Ya:su eyo: donki kalofowo: dia:sa:ga:, e a:ma: wa:la asita:ga: a:na ane. A:la:do: dimido: a:no:, tamin amio: Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo:,

¹⁵ “Saion* kaluka:isale gio: mada tagila:so:bo!

Bo:ba. Misa: Alan Kalu gililo:wo: donki kalofu wa:la asita:ga: yab.”

¹⁶ O:g ho:len a:namio: Ya:suwa: enedo: tili wida:sen kalu iliyo: Ya:su amilo: fa:la:dowo: a:no: ha:go: mo:dinafa asulo:. Ko:sega tif amio: Gode eyo: Ya:suwo: dasi alitaki wi alano: dimita:ga: dowabikiyo:, iliyo: Ya:su amilo: dimido: a:no:lia:, Godeya: bugo: amilo: sa:sa:li alifa: a:no:lia:yo: asulufo:len.

¹⁷ Ya:su eyo: Lasalaso: daido: amilo: sowo: delen a:no: ho:ida:sa:ga:lo: dasi alitab a:namio:, kaluka:isaleyo: modo: kegeo: elen ko:lo:, iliyo: Ya:suwa:lo: dimido: a:no: nolbo:wo: malolo: mea:i ane. ¹⁸ Kaluka:isale modo:wo: Ya:suwa:lo: molo ha:na:no: dimido: a:no: dabu ko:lo:, iliyo: e toga galima:no: ha:na:sio:. ¹⁹ A:la:fo:ko:lo: Fa:lisi kalu iliyo: towo: egele sa:laki, “Nililo: asulo: a:no: mo:dimidama:nigo:bo:lo:ka: Bo:ba! Kaluka:isaleyo: tambo e ko:lo: kudu ha:na:lab” a:la:sio:.

Ya:su eyo: ene soma:no:wo: ko:lo: sio:

²⁰ Tinio: Asulo: Ma:no: ma:nikilo: kegeab ho:len a:namio:, kaluka:isaleyo: Ya:lusalem gulugulula:ma:ni ha:nabikiyo:, Gilig kalu nolo: i o:lia: ane. ²¹ A:la:ta:ga: Filib e Ga:lili hen, Besaida kalu ko:lo: Gilig kalu iyo: elo:wa ya:sa:ga: emo: sa:laki, “Kalu alan, nio: Ya:suwo: ba:ba:no: asulab” a:la:sio:.

²² A:la:sa:labikiyo:, Filibo: ha:na:sa:ga: Andulumo: sio:.

²³ A:la:ta:ga: a:la:yo: ha:na:sa:ga:, Ya:sumo:wo: a:na sio:.

²⁴ A:la:tabiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Kalule Dowo: kaluwa: wi alan dia:no: ho:lenu: o:go:isa ko:na:ma fa:la:dowab.

²⁴ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Da:si fowo: hen amio:

12:12-13: Song 118.25-26, Yo:n 1.49   **12:15:** Sek 9.9   * **12:15:** Saion
a:la:do: sa:lab a:no:, Ya:lusalem a:no: ko:lo: sio: **12:16:** Yo:n 2.22   **12:23:**
Yo:n 13.31-32, 17.1   **12:24:** 1Kol 15.36

mo:tualila:sa:ga: sowalega, imilig eko: doma:ib. Ko:sega e sowalega, eyo: fowo: mada modo: ko:lo: helema:ib. ²⁵ Kalu abeyo: ene mela:no:wo: mada alan asulalega, mela:no: kalu a:ma:lo:wo: sulu ha:na:ib. Kalu abeyo: henfelo: wena silikiyo: mela:no: enedo:wo: gola ba:daki fa:s dimialega, e ko:ngo: mela:no:wo: dia:ib. ²⁶ Kaluka:isale abeyo: ni nanogdo: dia:no: asulab a:no:, e neko: mada kudu ya:lubi. A:la:dimidalikiyo: hen nelo: a:lab a:namio:, ni nanogdo: dian kaluwo:lo: ne o:lia: a:na doma:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ni nanogdo: dimidab a:no:, Dowa:yo: wi alano: emo: dimia:ib.

²⁷ “O:go: ni asulo:wo: hida:liaki, mada kele asulab ko:lo:, niyo: waga sa:ma:no:wa:le? Niyo: ‘Dowa, hida:yo: nelo: amilo: fa:la:doma:nigab we, giyo: dila:ma’ a:la:sa:ma:no:wa:le? A:la:ba! Ko:sega ne mio:wo:, mo:wo: hida:yo: a:no: ko:lo: dia:ni mio:.” ²⁸ Dowa, go:non wi alan a:no: kaluka:isalemo: walama!” Ya:suwa:yo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletabikiyo:, to nowo: Hebene a:la:ta:ga: sa:laki, “Ni wi alan a:no: tamin amio: wido: ko:lo:, tif amio:lo: niyo: wa:kabiyo: a:walama:no:” a:la:sio:. ²⁹ Kaluka:isale kagafo:len i a:ma:yo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: gun ko:lo: guiyab a:la:sio:. Nolba: sa:lakiyo: ma:mul kaluwa: towo: emo: sa:lab a:la:sio:. ³⁰ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “To o:go:do: sa:lab ko, ne ko:lo: asuwa:taki sa:laba. Gio: ko:lo: asuwa:takigab. ³¹ O:go: Gode eyo: henfelo: kaluka:isaleya: man a:no: ko:lo: aloba:ma:nigab. A:la:ta:ga: o:go: eyo: henfelo: welo: bo:fo:lab kalu a:no: o:lusanaga:fa:nigab. ³² Ne henfelo: wena o:lo:l ko:sega, ne iwalu dulugu alitalikiyo:, niyo: kaluka:isale tambo nelo:wa mena:ki susuba:no:.” ³³ Ya:suwa:lo: to sio: a:no:, e sowakilo: dimidama:no: a:no: ko:lo: sa:laki wido:.

³⁴ A:la:widabiki kaluka:isale kegeo: iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Godeya: to sa:sa:lo: a:no: agelaki dabu amio:, Godeya:lo: Da:feyo: kalu e mela:no: mela:no: mela:ib a:la:sa:labi dabu. A:la:fo:ko:lo: giyo: Kalule Dowo: kalu e iwalu dulugu alifa:ib a:la:bo: waga sa:lakigaya? A:la:ta:ga: Kalule Dowo: kalu e mada o:bo:ngo:wa:le?”

³⁵ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ho:len ho:lea:tan we gi o:lia: abolda:su doma:ib. Sololi a:ma:yo: gio: go:lulabena:ki, ho:lenu: gi o:lia:lo: dowab a:namio: gio: ho:lenu: sia:lubi. Kalu sololi amilo: sia:lab a:no:, e wena ha:nab a:la:bo: mo:asulo: ko:lo:lab. ³⁶ Gio: ho:lenu: ene so:wa doma:nikiyo:, ho:lenu: gi o:lia:lo: o:a:lab a:namio:, ho:len a:na tili da:da:bi.” Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletabikiyo:, iyo: ta:ta:ga: e wo:no:le doma:ni ane.

12:25: Madi 16.25

12:27: Song 6.3, 42.5, Madi 26.38

12:32: Yo:n 3.14

12:33: Yo:n 19.6

12:34: Song 110.4, Ais 9.7, Dan 7.14

12:35: Yo:n 8.12

12:36: A:fe 5.8

Yu kaluka:isale iliyo: Ya:suwo: mo:tili dabu

³⁷ Ya:su eyo: molo ha:na:no: modo:wo: ili siwa:l amio: dimido: ko:sega, iyo: e amio: semo: tili dabu. ³⁸ Dinali sa:lan kalu Aisaya elo: to sa:sa:lo: a:no: ililima:kiyo:, a:no: ko:lo: fa:la:dowo:. Eyo: tamin amio: Godemo: sa:lakiyo: a:la:dinali sio:;

“Kalu Alan, to nililo: sio: a:no: kalu imilise noma:yo: mo:tili dabu.

Kalu Alana: ene halaido: widab a:no: noma:yo:lo: mo:fanda asulo:.”

³⁹ Aisaya elo: to sio: o:leaumbo: iliyo: Ya:su amio:lo: mo:tili da:ba:no: dowab. A:la:ta:ga: Aisaya eyo: ililo: mo:tili da:ba:no: dowab a:no: mo:wo: fanda sa:lakiyo:, to nolo: a:la:dinali sio:.

⁴⁰ “Gode eyo: kaluka:isale i wema: siyo: ko:ne alitakiyo:, asulo:wo: ko:ndo:fe alifa: ko:lo: a:lab.

A:la:bo: mo:ngo: kibabeyo:, ili siyo: kolaetaliki o:li ba:babe, a:la:ta:ga: asulo:wo: kolaetaliki asulumabe.

A:la:ta:ga: iyo: Godelo: doba:da: nodolalikiyo:, Eyo: iyo: falele alifabe.”

⁴¹ Aisaya eyo: ho:le ba:dakiyo:, Ya:suwa: ene halaido: fo:fo:lesodo: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, eyo: elo: doba:da: sa:lakiyo:, to a:no: ko:lo: sa:sa:lo:.

⁴² Dinali saefa: a:no: a:lab ko:sega, o:g a:namio: misa: kalu modo: nolo: Ya:su amio: tilidabu. Ko:sega iyo: Fa:lisi kaluwo: tagilaki, tilidabu ililo:wo: kalab amio: mo:sio:. Mo:wo: Fa:lisi kalu i a:ma:yo: iyo: ha:la:ya ta:fa:ib a:la:asulakiyo:, iyo: tagilaki mo:sio:. ⁴³ Kaluka:isale i a:ma:yo: ili tilidabuwo: kalaba amio: mo:wido:. Mo:wo: kalu nolba:yo: ili wiyo: wabuluma:ki asulo: ko:sega, Gode eyo: ili wiyo: wabuluma:kiyo: mo:asulo:.

Ya:su eyo: kaluka:isaleyo: gasilia:ni mio:

⁴⁴ Ya:su eyo: towo: halaido: sa:laki a:la:sio:, “Kalu abeyo: ne amilo: tilida:dab a:no:, e imilise neka tilida:daba. E kalu nelo: iliga:fo: a:no:lo: tilida:dab. ⁴⁵ Kalu abeyo: nelo: ba:dab a:no:, eyo: kalu nelo: iliga:fo: a:no:lo: ba:ba: ko:lo: a:lab. ⁴⁶ Henfelo: wenamio: ne ho:len o:ngo: mio: ko:lo:, kaluka:isale ne amilo: tilida:dab a:no: sololi amio: mo:doma:ib. ⁴⁷ Kalu abeyo: ni to we da:da:sa:ga: mo:kudu ha:nalega, niyo:isa e aloba:dakiyo: mo:mo:walilima:no:. Mo:wo: ne henfelo: kaluka:isale we ko:lo: mo:walilima:ni mio:ma. Ko:sega ne iyo: ko:lo: a:ma:la: gasilia:ni mio:.

⁴⁸ Kaluka:isale abeyo: ne gola ba:daki, ni tolo: mo:diab i a:no:, mo:walilima:no: doma:ib. Elema:no: ho:lono: fa:la:dowalikiyo:, elo: mo:walilab a:namio:, nilo: to wido: wema:yo: mogago: elo: dimido: a:no: kalaba walama:ib.

⁴⁹ Mo:wo: to sio: a:no: no:no:n asulo:wa: sio:ma. To a:no:

Do nelo: iliga:fo: eya a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:. Eyo: to nilo: sa:ma:no: a:no: tambo e saefa:. ⁵⁰ Dowa:lo: to saefa: a:ma:yo:, mela:no: mela:no:wo: a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowa:lab. Niyo: a:la:asulo: ko:lo: towo: tambo nilo: wido:l we, Dowa:lo: nemo:lo: saefa: o:leauka so:lo:l.”

13

Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kaluwa: gibo: to:go:de alifelo:

¹ Tinio: Asulo: Ma:no: ma:nikilo: kegea:sen ho:lenu: fa:la:doma:nigabikiyo:, Ya:su e henfelo: we ta:ta:ga:, Iyalo: amilo: ha:na:no: ho:lenu: o:ma fa:la:dowab a:la:bo: eneno: asulo:. Ya:su eyo: henfelo: kaluka:isale eno:le dowab a:no: mada asula:len ko:lo:, eyo: henfelo: wilo: o:a:lab a:namio:, eyo: iyo: mada o:asulufoko: ha:na:lab.

² Ga:lo dowabikiyo:, Ya:su o:lia: enedo: tiliwida:sen kalu i o:lia:yo: ma:no: na:liki sen. Saimon Iskaliota: inso: Yudas eyo: Ya:suwo: teledoma:no: asulo: a:no: Sa:da:na: eyo: Yudasa: asulo: usamio: o:ma difa:. ³ Ya:suwa: eneno: a:la:asulo:. Gode eyo: kelego: tambo a:no: emo: bo:fo:melea:ki, halaido:wo: emo: dimi. A:la:ta:ga: e Godelo:wa a:la:ta:ga: ya:sa:ga:yo:, Godelo:wa a:ma:la: ha:na:no: a:la:bo: asulo:. ⁴ A:no: ko:lo: asulakiyo:, Ya:su e ma:no: na:lenu: ta:takiyo:, e dasila:sa:ga: helebeso:g wa:l amilo: ko:lo: a:no: hagolia:ga: dia:takiyo:, do:welo nowo: dia:sa:ga: ene kalana melo:. ⁵ A:la:ta:ga: eyo: ho:no: disi nowa gula:sa:ga:, enedo: tiliwida:sen kaluwa: gido:fo:wo: a:na mo:mo:da halifela:sa:ga:, do:welo ko:lo: ene kalan amilo: melo: a:ma: heyo:.

⁶ Ya:suwa:yo: a:la:dimida:li ha:na:la:ga:, Saimon Bidalo:wa fa:la:dowabikiyo:, Bida eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu Alan, giyo: ni gibo: hama:nigaya?” ⁷ Ya:su eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Nilo: dimido:l we, o:go: giyo: mo:fanda asulab. Ko:sega tif amio: giyo: dinafa fanda asululia:ib.” ⁸ Bida eyo: emo: sa:laki, “A:la:bo: dimida:so:bo! Giyo: ni gibo: mada mo:hama:ib.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo: sa:laki, “Niyo: ko:lo: ge mo:halitalega, ge ne o:lia:yo: mo:ege doma:ib,” a:la:sio:. ⁹ Saimon Bida eyo: emo: sa:laki, “Alan, a:la:gakiyo:, giyo: ni gib imilise ko: hala:so:bo. Ko:sega giyo: ni dagi o:lia: ni misa: o:lia:yo:lo: tambo halifoma.” ¹⁰ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: ho:no: mulu ko:mo:lalega, e tambo go:go:do: dowab ko:lo:, wa:kabiyo: tambo mo:mululaki, gib ko: hama:ib. A:la:ta:ga: gio: go:go:do: dowo: ko:sega, niyo: to we gimo: tambo so:lo:ba” a:la:sio:. ¹¹ Ya:su eyo: elo: teledoma:no: kalu a:no: o:ma asulo: ko:lo:, eyo: to we a:la:sa:laki sio:, “Niyo: to we gimo: tambo so:lo:ba.”

¹² Ya:su eyo: ili gibo: halifela:sa:ga: ko:m a:la:takiyo:, ene helebeso:g wa:l amilo: ko:lo: a:no: wa:ka ka:la:sa:ga:, a:ma:la: asita:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “Nilo: gimo:lo: dimido:l we, gio: ha:go: fanda asulaya? ¹³ Giliyo: nemo: sa:lakiyo:, ‘Widan kalu’ a:la:ta:ga: ‘Kalu Alan’ a:la:sa:la:sen. Ne hendele o:m ko:lo: gililo: sa:lab ko digale sa:lab. ¹⁴ Gili Alano: a:la:ta:ga: widan kaluwo: ne. Niyo: no:no:no: ha:ga dowaki, gili gibo: halifelo: ko:lo:, giliyo:lo: gegelebo: gib noma:lo:wo: a:la:halita:bi. ¹⁵ Niyo: gililo: dimidama:no:wo: walalifa: ko:lo:, giliyo:lo: nilo: dimido: o:leauka kudu ha:naki dimida:lubi. ¹⁶ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Nanogdo: dian kaluwa:yo: ene misa: kaluwo: mo:tininima:ib. A:la:ta:ga: tolo: dia:ha:nab kalu a:ma:yo:, elo: iliga:fo: kalu a:no: mo:tininima:ib. ¹⁷ O:go: giliyo: to nilo: so:lo:l we asululiab ko:lo:, giliyo: a:no: kudu ha:nalega, Gode eyo: gio: nafale mesea:ki ta:fa:ib.

¹⁸ “Niyo: to we gio: tambomo: sa:laki so:lo:ba. No:no:ndo: da:fe alifelo: kaluka:isale i a:no: ne asulo:. Ko:sega Godeya: bugo: amilo: to sa:sa:lo: a:no: hendele ilili alitaki fa:la:doma:ib. To a:no: a:la:sa:sa:lo:, ‘Kalu ne o:lia:lo: ma:ndo: mo:no: a:ma:yo:, ne gola ba:daki eyo: ne wa:la basima:no: dowab.’ ¹⁹ Kelego: we semo:fa:la:dowo: o:a:labiki, niyo: gimo:wo: salito:l. Kelego: a:no: fa:la:dowalikiyo: giliyo: Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo: nelo:b a:la:bo: tili asuluma:ki, o:go: gimo:wo: a:na so:lo:l. ²⁰ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kalu abeyo: nilo: iliga:fo: kaluwo: tili dowalega, eyo: nelo: tili dowab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ne tili dowalega, nelo: iliga:fo: kalu a:no:lo: tili dowab.”

Ya:su eyo: elo: teledoma:no:wo: ko:lo: sio:

Madi 26.20-25, Mak 14.17-21, Luk 22.21-23

²¹ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, ene asulo:wo: hida:liaki mada kele asulo: ko:lo:, eyo: imo:wo: kalabami sa:lakiyo:, “Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gio: imilig noma:yo: ne teledoma:ib” a:la:sio:. ²² To a:no: sa:labiki, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: elo: to sa:lab a:no: o:bmo: sa:laba:le a:lakiyo: babale dowabiki, egelebo: noma:yo: no ko: ba:da:b a:la:go:. ²³ Tili wida:sen kalu nowo:, Ya:suwa:lo: mada alan asula:sen a:no:, Ya:sulo: ma:no: na:likilo: sab anib a:na sen. ²⁴ Saimon Bida eyo: wo:lokano: Ya:suwa:lo: asula:senbo: duludaki emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: emo:wo: kalu o:b ko:lo: sa:laya:le a:la:bo: dabu bo:ba.” ²⁵ Tili wida:sen kalu a:no: Ya:suwa: fo:ga ani alifo:liki, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Alan, gilo: sa:lab ko o:ba:le?” ²⁶ Ya:suwa: a:ma:la:

sa:laki, “Nilo: ma:no: ho:na gelelia:sa:ga:lo: dimiab kalu a:no: o:m.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, eyo: ma:n hebo: gelelia:sa:ga:yo:, Saimon Iskaliota: inso: Yudas emo: dimi. ²⁷ Yudas eyo: ma:n a:no: dia:sa:ga: dowabikiyo:, Sa:da:na:yo: eya tiane. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: emo: sa:laki, “Gilo: dimidama:nigab ko:, giyo: bo:bo:ge dimidama.” ²⁸ Kalu ma:no: nakilo: sen a:no: tambo, Ya:suwa:lo: Yudasbo:lo: to sa:lab a:ma: ha:go: mo:fanda asulo:. ²⁹ Yudas: molelo: bo:fo:lowano: e ko:lo:, tili wida:sen kalu nolba:yo: Ya:su eyo: Yudasbo:wo:, “Sagalakilo: kegeo: a:nami kelego: kililia:ni hamana” a:la:sa:laba:le asulo:. Ko:sega kalu nolba:yo: eyo: wa:feyo: kalumo: kelego: dimina:ki sa:laba:le a:la:asulo:. ³⁰ Yudas e ma:n heb a:no: dia:sa:ga: dotakiyo:, ha:la:ya handalota:ga: ane. A:la:ta:ga: nuluwo: o:ma fa:la:dowo:.

Ya:su eyo: ele ho:giyo: saefa:

³¹ Yudas: ha:na:sa:ga: dotabikiyo:, Ya:su eyo: a:la:sio:, “O:go: Kalule Dowo: kalu a:ma: wi alano: kalaba fa:la:dowabikiyo:, Godeya: wi alano:lo: e ami a:la:ta:ga:yo: kalaba fa:la:dowab. ³² Godeyo: wi alano: eya a:la:ta:ga: dia:sa:ga: a:namio:, Godeya: ene wi alano: Kalule Dowo: emo:wo: o:g a:naka dimia:ib. ³³ Ni so:wa, ho:len a:la:seyo: ne gi o:lia: doma:no:. Ne ane amio: giliyo: ne kelema:ib ko:sega, nilo: Yu misa: kalumo:lo: sio: o:leaumbo:, o:go: gimo:wo:lo: a:la:ka so:lo:l. Nelo: ha:na:no: a:namio:, gio: mo:mia:ib. ³⁴ A:la:fo:ko:lo: niyo: ele ho:gi we gimo: dimio:l. Giliyo: gegelebo: ha:fo:wo: disa:la:bi. Nilo: gimo:lo: ha:fo: disa: o:leaumbo:, giliyo:lo: gegelebo: ha:fo:wo: a:la:disa:la:lubi. ³⁵ Giliyo: nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:lalega, gio: nilo: tili wida:sen kalu hendelelo:b a:la:bo: man a:ma:yo: kaluka:isalemo:wo: tambo walama:ib.” Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:.

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:ib

Madi 26.31-35, Mak 14.27-31, Luk 22.31-34

³⁶ Saimon Bida eyo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Alan ge o:ba ha:na:nigaya?” A:la:dabu ba:dabiki Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki, “Nelo: ha:na:nigo:l we, o:go: ge mo:kudu mia:nigab. Ko:sega tif amio: gio: ne kudu mia:ib” a:la:sio:. ³⁷ Bida eyo: a:la:sa:laki, “Alan, ne gelo: ha:nab amilo: mo:mia:no:wo: waigo:wo:? Niyo: ge asuwa:takiyo:, ni mela:no:wo: o:li wala:ma:nigo:l.” ³⁸ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: a:ma:la: sa:laki, “Giyo: mada hendele ne asuwa:takiyo:, go:no:n mela:no:wo: o:li wala:ma:no:wa:le? Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l.

Gogonowo: o:semo: go:no: o:lalikiyo:, giyo: ne mo:asulo: a:la:bo: otalen sa:ma:ib.”

14

Godelo: amilo: ha:na:no: togo: Ya:su e

¹ Ya:su eyo: enedo: tili wida:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “Gili asulo:wo: hida:liakiyo:, kele asula:so:bo. Gio: Gode amio: tili da:daki, a:la:ta:ga: ne amio:lo: tili da:da:bi. ² Dowo: ayamio: gala tandeyo:wo: modo: a:lab. A:la:do: mo:dowo: kibo:bowo:, niyo: a:na ha:na:sa:ga:, gilo: mesa:no:wo: a:na dimidaefa:nigo:l, a:la:bo: gimo:wo: mo:so:mo:lo. ³ Ne ha:na:sa:ga:, gilo: mesa:no:wo: dimida:lia:sa:ga:yo:, ne a:ma:la: yakiyo:, gio: ne o:lia: doma:niki tililia: ha:na:no: A:la:gakiyo: nelo: mesa:no: a:namio:, gio:lo: a:na mesa:ib. ⁴ Hen nelo: ha:na:no: a:no: togo: gio: mo:asulab” a:la:sio:.

⁵ A:la:sa:labiki Tomas eyo: a:ma:la: sa:laki, “Alan, gelo: ha:nab ko, nio: mo:asulo:l ko:lo:, tog ha:na:no: a:no: nio: waga asuluma:no:wa:le?” ⁶ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Togo: no:no:n ne. To hendeleyo: no:no:n ne. A:la:ta:ga: mela:no: mo:wo: no:no:n ne. Kalu imilig noma:yo: Dolo: amio: tog nowa a:la:ta:ga:yo: mo:mia:ib. Togo: no:no:n ne ko:m. ⁷ Giliyo: ne hendele asululialega, Dowo:lo: giliyo: asululia:ib. A:la:galikiyo: o:go:lo:, tif amio:lo: gio: e ba:ba: ko:lo: asululi ko:lo:lab.”

⁸ A:la:sa:labiki Filib e sa:laki, “Alan giyo: Go:lo: nimo:wo: walama. A:la:dimidalikiyo: nio: ha:sa doma:no:.”

⁹ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Filib, ho:len modo:wo: ne gi o:lia: elen ko:lo: ge ne mo:asulo: o:eleno:? Kaluka:isale abeyo: nelo: ba:ba: a:no:, e Dowo:lo: ba:ba. A:la:go:ko:lo: giyo: ‘Dowo: nimo:wo: walama’ a:la:do: sa:lab ko, mo:wo: ha:? ¹⁰ Ne Do ami o:lo:l a:la:ta:ga: Dowo: neya a:lab a:la:bo: giyo: mo:tili asulo:wo:? To nilo: gimo:lo: so:lo:l we no:no:n asulo:wa: so:lo:ba. Ko:sega Do ne amilo: a:lab wema: ene nanog dimidakigo:l. ¹¹ Ne Do ami o:lo:l a:la:ta:ga: Dowo: neya a:lab nilo: a:la:do: so:lo:l a:no: giyo: tili dabuma. A:la:bo: mo:dimidalega, nanogo: nafale nilo: dimida:len a:no:ko: asulaki, tili dabuma. ¹² Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Kaluka:isale abeyo: ne amilo: tilida:dab a:ma:yo:, nanog nilo: dimido: o:leaumbo: dimidama:ib. A:la:ta:ga: nanog elo: dimidama:ib a:no: alan dowaki, nanog nilo: dimido: a:no: tiginima:ib. Mo:wo: ne Dolo:wa mesa:ni ho:no:l. ¹³ Dowo: wi alano: Ene So:waya a:la:ta:ga: kalaba fa:la:doma:kiyo:,

kelego: tambowo: giliyo: ni wi amilo: dabu ba:dab a:no:, niyo: dimidama:no:. ¹⁴ Giliyo: kelego: o:ba:le ni wiya a:la:ta:ga: nemo: dabu ba:dalega, niyo: dimidama:no:.

Mama Malilo: mia:no: a:no: dinali sio:

¹⁵ “Giliyo: ne alan asulalega, to nilo: saefa: a:no: giliyo: dinafa kudu ha:na:ib. ¹⁶ Niyo: Domo:wo: dabu ba:ba:no: ko:lo:, eyo: gilo: halale alitakilo: asuwa:fa:no: nowo: gimo: dimia:ib a:la:ta:ga:, e ho:leno: tambo gi o:lia: dowa:i ha:na:mela:ib. ¹⁷ Mama a:no: to hendelelo: sa:la:seno: o:m. Henfelo: kaluka:isale iliyo: e mo:ba:daki a:la:ta:ga: e mo:fanda asulo: ko:lo: iliyo: e mo:tililiab. Ko:sega giliyo: Mama a:no: fanda asulab. Mo:wo: e gi o:lia: dowaki, gi usa mela:no: mela:ib.

¹⁸ “Niyo: gio: dabuso: so:wagalin o:ngo: doma:kiyo: mo:ta:fa:no:. Ne gilo: amio: a:ma:la: mia:no:. ¹⁹ Ho:len a:la:se a:namio:, henfelo: kaluka:isale iliyo: ne wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib. Ko:sega giliyo: ne ba:ba:ib. Ne mela:no: o:lo:l ko:lo: gio:lo: mela:no: mela:ib. ²⁰ Ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, ne Dowa o:lo:l, gio: neya a:lab, a:la:ta:ga: ne giya a:lab a:la:bo: giliyo: fanda asuluma:ib. ²¹ Kaluka:isale abeyo: ni elelo: dia:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab a:no:, nelo: mada asula:sen kaluka:isaleyo: o:m. Kaluka:isale nelo: asula:sen a:no:, Dowa:yo: e mada alan asuluma:ib. A:la:ta:ga: niyo:lo: e alan asulaki, no:no:n nelo: emo:wo: kalaba walama:no:.”

²² Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, Yudas Iskaliot ema, Yudas noma:yo: Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Alan, giyo: go:no:no: kalaba amio: nimo:wo: ka widaki, ko:sega henfelo: kaluka:isalemo:wo: mo:fanda walama:no: a:no: waima:iba?”

²³ Ya:su eyo: towo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: ne alan asulalega, eyo: to nilo:wo: dinafa kudu ha:na:ib. Dowa:yo: e mada alan asulakiyo:, Do na:no: kalu elo:wa ya:ga:, e o:lia: mesa:no:. ²⁴ Kalu abeyo: ne mo:asulalega, eyo: to nilo:wo: mo:dinafa kudu ha:nab. To nilo: sio: gilo: dabu a:no: nino:ma. To a:no: Do nelo: iliga:fo: a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

²⁵ “Ne gi o:lia: o:ilikiyo:, niyo: to we gimo:wo: wido:.” ²⁶ Ko:sega gilo: halale alitakilo: asuwa:fa:no: Mama Malilo: a:no:, Dowa:yo: ni wiya a:la:ta:ga: iliga:talikiyo:, eyo: kelego:wo: tambo gimo: walama:ib. A:la:ta:ga: to nilo: gimo:lo: wido: a:no: tambo gio: wa:ka asuluma:ki, eyo: walama:ib. ²⁷ Niyo: ha:salo: mesa:no: man a:no: gi o:lia: doma:ki ta:to:l. Ha:salo: mesa:no: man ne o:lia:lo: a:lab we, gi o:lia: melea:ki dimio:l. Nilo: dimi a:no:, henfelo: kaluka:isale ililo: dimia:sen o:leo:ngo:ma. Gio: asulo:wo: hida:liakiyo:, mada kele asula:so:bo. Gio: tagila:so:bo. ²⁸ To nilo: sio:

we gio: dabu, ‘Ne gio: ta:ta:sa:ga: ha:na:nigo:l a:la:ta:ga: ne gilo: amio: a:ma:la: mia:no:’ a:la:sa:labi dabu. Giliyo: ne mada asulalega, ne Dolo: amilo: ha:na:nigo:l a:namio: gio: sagalema:ib. Mo:wo: Do e alan dowaki, ne tinio: ko:lo:lab. ²⁹ Kelego: nowo: fa:la:dowab a:namio: gio: tili dabuma:kiyo:, a:no: semo:fa:la:dowo: o:a:labiki, niyo: to we gimo:wo: a:na salito:l. ³⁰ Henfelo: welo: bo:fo:lab misa: kalu a:no: o:go: yab ko:lo:, ne gi o:lia:lo: toma:no:wo: ofa:siyo: aundo:ma. Halaido: nilo: we elo:ma:yo: mo:bo:fo:lab. ³¹ Ko:sega henfelo: kaluka:isaleyo: niyo: Dowo: mada alan asulab a:la:bo: asuluma:kiyo:, ne Dowo:lo: saefa: a:no:leko: kudu ha:na:sen. Nio: dasila:sa:ga: ha:na:niki” a:la:sio:.

15

Ya:suwo: waina: i hendeleyo: E

¹ Ya:su eyo: towo: a:la:sio:, “Waina: i hendeleyo: no:no:n ne. A:la:ta:ga: ni Dowo: wain egelo:lo: bo:fo:lowa:seno: e. ² Dowo:yo: no:no:n ele amilo: folo: mo:hedab a:no: gegedelia:sa:ga: dila:sen. A:la:ta:ga: ele folo: hedab a:no: nafale doma:kiyo:, Dowo:yo: ele a:no: abol gegedela:sen ko:lo:, tif amio: ele a:ma:yo: fowo: modo: nolo: helema:ib. ³ Ni to ko:lo: gimo:lo: wido: a:ma:yo: gio: o:ma nafale go:go:do: ta:fo: ko:lo:lab. ⁴ A:la:fo:ko:lo: gio: neya kuda:bi. A:la:ta:ga: nelo: giya kuduma:no:. I eleyo: gali alilab amio:, fowo: mada mo:helema:ib. Ko:sega i eleyo: i amio: kudufo:lalega, fowo: o:li helema:ib. A:la:do: gan aumbo: gio: ne amio: mo:kudufo:lalega, fowo: mo:helema:ib.

⁵ “Waina: i mo:wo: no:no:n ne a:la:ta:ga: ele a:no: gi ko:lo:lab. Kaluka:isale abeyo: neya kudaki, a:la:ta:ga: ne eya kudalega, eyo: fowo: modo: ko:lo: helema:ib. Gio: ne o:lia:yo: alobanaga:ita:ga: mo:ege dowalega, giliyo: kelego: imilise nowo: mada mo:dimidama:ib. ⁶ Kaluka:isale abeyo: ne amilo: mo:kudufo:lab a:no:, i ele ko:lo: sanditab amilo: olali o:leaumbo:, eyo:lo: sandifa:no: ko:lo: olalia:ib. Ele a:no: kegenelia:ga:, deya gilima:ki sandita:sen. ⁷ Gio: neya kudaki, to nilo: wido: a:no: gi amio: dowalega, go:no:ndo: asulab a:no: ko:lo: dabu ba:dalikiyo:, gilo: dabu ba:dab a:no:ko: dimia:ib. ⁸ Gio: fowo: modo: hedab amio:, nilo: tili wida:sen kalu hendele a:la:bo: kalaba widaki gab ko:lo:, man a:na ilikiyo: Dowo: wi alano: a:na dia:ib.

⁹ “Dowa:lo: nemo:lo: ha:fo: disa: o:leaumbo:, niyo:lo: gio: ha:fo:wo: disa:fo:lo:l. A:la:fo:ko:lo: gio: nilo: ha:fo: disa:lan man us a:na dofo:lubi. ¹⁰ Niyo: Dowo:lo: ele saefa: a:no: kudu

ha:naki, ene ha:fo: disa:lan man us amilo: elen o:leaumbo:, giliyo: nilo: ele saefa: a:no: kudu ha:nalega, gio: nilo: ha:fo: disa:lan man us a:nami doma:ib. ¹¹ Sagalan nilo:wo: gi amio:lo: dowaki, sagalan gilo: a:no: ililima:kiyo:, to we gimo:wo: a:na so:lo:l.

¹² “Ni ele difa:yo: we. Niyo: gimo:wo: ha:fo: disa: o:leaumbo:, gio: gegelebo: ha:fo:wo: a:la:ka disa:la:lubi. ¹³ Kalu noma:yo: ene miliyo: asuwa:taki, mela:no: enedo: ko: walalega, ha:fo: disa:lan man a:ma:yo:, ha:fo: disa:lan man nolo: tininila: ko:lo:lab. ¹⁴ Giliyo: nilo: gimo:lo: ele saefa: a:no: ko:lo: kudu ha:nalega, gio: no:no:n mili hen-dele ko:lo:lab. ¹⁵ Madali nanog dian kaluwo: kalu alan enedo:ma:lo: kelego: dimidab a:no: e mo:fanda asula:sen. Ko:sega Dowa:lo: to nimo:lo: sio: a:no: tambo niyo: gimo:wo: kalaba wido:. A:la:fo:ko:lo: niyo: gio: ‘madali nanog dian kalu’ a:la:bo: wa:kabiyo: mada mo:so:lo:l. Niyo: gio: ‘mili’ a:la:so:lo:l. ¹⁶ Giliyo: ne mo:da:feyo: ko:sega, niyo: gio: da:fe alifa:. Gio: ha:na:sa:ga: nanogo: diakiyo:, fowo: modo: helema:ki, a:la:ta:ga: fo a:no: dowa:i ha:na:melea:ki, a:na da:fea:sa:ga: ta:fo:. Gio: a:la:dimidalikiyo:, giliyo: kelego: o:ba:le ni wiya a:la:ta:ga:lo: dabu ba:dab a:no:, Dowa:yo: gimo:wo: dimia:ib. ¹⁷ Nilo: gimo:lo: ele saeto:l we. Gio: gegelebo: ha:fo:wo: disa:la:lubi.

Henfelo: kaluka:isale iliyo: gi o:lia:yo: gis doma:ib

¹⁸ “Henfelo: kaluka:isale iliyo: gimo:wo: mo:bealega, iliyo: nemo:wo: tamin amio: mo:beo:lo:b a:la:ka asula:bi. ¹⁹ Gio: henfelo: kalu wema: ini so:lo:le dowo: kibo:bowo:, iliyo: gio: mada asulumabe. Ko:sega gio: henfelo: wema:no:ma. O:leaumba. Gio: henfelo: man we ta:foma:ki, niyo: a:na da:fe alifa:. A:la:fo:ko:lo: iliyo: gio: mada mo:beab. ²⁰ To nilo: tamin amilo: gimo:lo: wido: we a:asuluma. ‘Madali nanogdo: dian kalu a:ma:yo: ene misa: kaluwo: mada mo:tininima:ib.’ Henfelo: kaluka:isale iliyo: tamin amio: nemo:wo: hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: dimi ko:lo:, gimo:wo:lo: a:la:ka dimidama:ib. Ko:sega to man nilo: wido: a:no: iliyo: kudu mio:lalega, gililo: to widab a:no:lo: kudu mia:ib. ²¹ Iliyo: man a:no: gimo:wo: a:la:ka dimidama:ib mo:wo: gio: ni wiya a:lab. A:la:ta:ga: iliyo: nelo: iliga:fo: kalu a:no: mo:asulo:. ²² Niyo: towo: ilo: amio: mo:walama:ni mio: kibo:bowo:, ililo: mo:gago: dimido: a:no: ga:li domabe. Ko:sega o:go: iliyo: ‘Niyo: mogago:wo: mo:dimido:’ a:la:sa:ma:no:wo: aundo:ma dowo:. ²³ Kalu abeyo: nemo:lo: mo:beab a:ma:yo:, Domo:wo:lo:

15:12: Yo:n 13.34   15:13: Yo:n 10.11, 1Yo:n 3.16   15:14: Madi 12.50

15:17: Yo:n 13.34   15:19: Yo:n 17.14   15:20: Yo:n 13.16   15:23: Luk 10.16

mo:beakigab. ²⁴ Kalu noma:lo: tamin amilo: molo ha:na:no: mo:dimida:sen a:no: niyo: i usamio: mo:dimido: kibo:bowo:, ililo: mogago: dimido: a:no: ga:li domabe. Ko:sega o:go: iliyo: molo ha:na:no: nilo: dimido: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, iliyo: Do na:n o:lia:yo: o:mo:bea:lab. ²⁵ Man ililo: dimido: a:ma:yo:, Godeya:lo: to sa:sa:lo: da:lab we ilili alitakigab, 'Kalu i wema:yo: nemo:wo: ba madali mo:bea:lab.'

²⁶ "Gilo: halale alitakilo: asuwa:ta: mela:no: Mama a:no: Do o:lia: a:lab ko:lo:, niyo: e gi o:lia: melea:ki iliga:fa:no:. Mama to hendelelo: sa:lan e Do o:lia: elen ko:lo: mia:ib. E yalikiyo: nelo: doba:da: sa:laki, gimo:wo: dinafa fanda walama:ib. ²⁷ A:la:ta:ga: nilo: nanogdo: mo:mo:da dilo: a:na a:la:ta:ga:lo: mio: a:namio:, gio: ne o:lia: elen ko:lo:, giliyo:lo: nelo: doba:da: sa:lakiyo:, kalu nolbo:wo: walama:ib."

16

¹ "Gili tili dabuwo: ta:tabena:ki, niyo: to a:no: tambo gimo:wo: wido:. ² Iliyo: inido: tolo: wida:sen ayamio: gio: ha:la:ya ta:felema:ib. A:la:ta:ga: tif amio: kalu abeyo: gilo: sana sowab iliyo: Godeya: ene nanog dimido:l a:la:asulaki dimidama:ib. ³ Iliyo: Do o:lia: a:la:ta:ga: ne o:lia:yo: mada mo:fanda asululi ko:lo:, man a:no: a:na dimidama:ib. ⁴ Ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, nilo: gimo:lo: to hagugu sio: we dinafa asuluma:ki, o:go: a:na so:lo:l.

Godeya: Mamaya: nanog dimidano: we

"Tamin amio: ne gi o:lia: elen ko:lo:, niyo: to a:no: gimo:wo: a:na mo:fanda sio:. ⁵ O:go: ne nelo: iliga:fo:lo: a:na a:ma:la: ho:no:l ko:sega, giliyo: imilig noma:yo: 'Ge o:ba ha:naya?' a:la:bo: mo:dabu ba:dabo:lo:b. ⁶ A:la:bo: mo:gaki, nilo: to gimo:lo: sa:lab a:namio:, gio: nofolo:wo: alan dowakigab. ⁷ Ko:sega niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Ne ha:na:no: a:ma:yo: gio: mada asuwa:fa:ib. Mo:wo: ne mo:ha:nalega, gilo: halale alitakilo: asuwa:ta: mela:no: Mama a:no: gilo: amio: mo:mia:ib. Ko:sega ne ko:lo: ho:no:loga, e gi o:lia: melea:ki iliga:fa:no:. ⁸ E ya:sa:ga:yo:, mogago:lo: dimida:sen man a:no:, a:la:ta:ga: digalo: man a:no:, a:la:ta:ga: Godeya:lo: aloba:dakilo: mo:walilima:ib a:no: tambo henfelo: kaluka:isale imo:wo: asuluma:ki walama:ib. ⁹ Mama eyo: ililo: mogago: dimida:sen a:no: ko:lo: fanda walama:ib, mo:wo: iliyo: ne amio: mo:tilida:dab. ¹⁰ Mama eyo: man digalo: dimida:sen a:no: ko:lo: fanda walama:ib, mo:wo: ne Dolo:wa ha:na:no: ko:lo: giliyo: ne wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib. ¹¹ A:la:ta:ga: Godeya:lo: aloba:dakilo: mo:walilima:ib a:no:

ko:lo: fanda walama:ib, mo:wo: Gode eyo: henfelo: wema: misa: kaluwo: o:ma mo:walila:sa:ga: ta:li ko:m.

¹² “Niyo: towo: gimo:lo: sa:ma:no:wo: modo: da:lab ko:sega, to a:no: giliyo: mada hida:yo: da:ba:ib ko:lo: mo:sa:ma:no:.”
¹³ Ko:sega Mama to hendelelo: sa:lan e yalikiyo:, eyo: gio: to hendele a:no: tambo asuluma:ki, tililia: ha:nakiyo: walama:ib. Ene asulo:wa:yo: mo:sa:ma:ib ko:sega, eyo: nilo: sa:labilo: dabu a:no:ko: walama:ib. A:la:ta:ga: eyo: tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: gimo:wo: walama:ib. ¹⁴ Eyo: to nilo: a:no: dia:sa:ga:, gimo:lo: kalab amilo: widab a:namio:, nemo:wo: wiyo: alan dimia:ib. ¹⁵ Dowa:lo: kelego: tambo da:lab a:no: nino:. A:la:fo:ko:lo: niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l, Mama eyo: to nilo: a:no: dia:sa:ga:, gimo:wo: kalab amio: walama:ib.

Nofolo: a:no: ta:ta:sa:ga:, sagalo: dia:ib

¹⁶ “Ho:len a:la:se a:namio:, giliyo: ne mo:ba:ba:ib. A:la:ta:ga: ho:len a:la:se nowo: dota:ga:yo:, giliyo: ne a:na ba:ba:ib.” Ya:su eyo: a:la:sio:. ¹⁷ A:la:sa:labiki enedo: tiliwida:sen kalu iliyo: egelebo: a:la:nenelo:, “Kalu wema: sa:lakiyo:, ‘Ho:len a:la:se a:namio:, giliyo: ne mo:ba:ba:ib. A:la:ta:ga: ho:len a:la:se nowo: dota:ga:yo:, giliyo: ne a:na ba:ba:ib’ Eyo: a:la:sio: ko:lo: to elo: sio:wo: nowo: we, ‘ne Dolo:wa mesa:ni ho:no:l’ to a:la: elo: sio: a:ma: ha:go: o:ba:le?”
¹⁸ Egelebo: o:nenelefo: ko: ilikiyo: a:la:sio:, “Eyo: ‘ho:len a:la:se’ a:la:do: sa:lab a:no: mo:wo: o:ba:le? Nio: to a:ma: ha:go: babalab.”

¹⁹ Ya:su e ililo: dabu ba:ba:nigab a:no: asulo: ko:lo:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: tamin amio: gimo:wo: a:la:sio:, ‘Ho:len a:la:se a:namio:, giliyo: ne mo:ba:ba:ib.’ A:la:ta:ga: ‘ho:len a:la:se nowo: dota:ga:yo:, giliyo: ne a:na ba:ba:ib’ a:la:do: sio: a:ma: ha:g a:no: gegelebo: nenelakiyo: dabu kedayo? ²⁰ Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Giliyo: ya:lakiyo: nofoloma:ib ko:sega, henfelo: kaluka:isale iliyo: sagalema:ib. Giliyo: kele asulo:wo: alan doma:ib ko:sega, kele asulo: gililo: a:no: nodola:sa:ga: sagalo: fa:la:doma:ib. ²¹ Gayo: so:walo: sa:la:lia:no: ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, e nagalo:lo: dia:no: ho:len a:no: dowab ko:lo:, e kele asuluma:ib. Ko:sega so:wayo: sa:la:lia:sa:ga:yo:, eyo: so:wa ho:gi henfelo: we-namilo: fa:la:dowab a:no: ko:lo: sagala:li asulakiyo:, nagalo: di a:no: ga:lila:ma:ib. ²² O:leo:ngo: ko:lo: o:go: gio: kele asulo:wo: alan fa:la:dowab ko:sega, niyo: gio: wa:ka ba:ba:no: ko:lo: gio: sagalo:wo: alan dowaki, kalu imilig noma:yo: sagalo: a:no: mo:dila:ma:ib. ²³ Ho:len a:namio: giliyo: kelego:

imilig nowo: nemo:wo: mo:dabu ba:ba:ib. Niyo: gimo:wo: hendele so:lo:l. Giliyo: kelego: o:ba:le ni wiya a:la:ta:ga: Domo: dabu ba:dalikiyo:, eyo: gimo:wo: tambo dimia:ib. ²⁴Tamin amio: gio: ni wiya a:la:ta:ga:yo: kelego: imilig nowo: mo:dabu ba:dale. Ko:sega o:go: giliyo: dabu ba:da:bi. Dabu ba:dalikiyo:, giliyo: dia:ib ko:lo: sagalo:wo: gi amio: ilili alifa:ib.

²⁵ “Tamin amio: niyo: towo: gimo:wo: bale sa:la:len ko:sega, ho:lenu: ko:na:ma fa:la:doma:nigab a:namio: niyo: gimo:wo: mo:bale sa:laki, Dolo: doba:da:yo: kalaba fanda sa:ma:nigo:l. ²⁶ Ho:len a:namio: giliyo: ni wiya a:la:ta:ga:yo: dabu ba:ba:ib. Niyo: gio: asuwa:foma:kiyo:, Domo:wo: ni ka dabu ba:ba:no:ka: a:la:bo: mo:so:lo:l. ²⁷ A:la:ba. Giliyo: ne alan asulakiyo:, ne Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: a:la:bo: gio: tilidabu ko:lo:, Dowa:yo: gio: mada alan asulo: ko:lo:lab. ²⁸ Ne Dolo:wa a:la:ta:ga: yakiyo: henfelo: wena fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: o:go: ne henfelo: we ta:takiyo:, a:ma:la: Dolo:wa ha:na:nigo:l.”

²⁹ Ya:su eyo: a:la:sa:labiki, enedo: tili wida:sen kalu iliyo: a:la:sio:, “O:go: giyo: mo:bale sa:laki, kalaba fanda widab.

³⁰ Giyo: kelego: tambowo: asulo:lo:biki, kalu imilig noma:yo: gimo:wo: semo: dabu ba:ba: o:lalikiyo:, ge o:ma asulo: ko:lo: o:li sa:ma:ib. O:go: niliyo: a:no: fanda asululi. Gilo: asulab koma:yo:, ge Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: a:la:bo: niliyo: tili asulo:l.”

³¹ A:la:sa:labiki Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “O:go: gio: hendele tili da:daya:le? ³² Gio: dalalelia:ga:lo:, gini hen amilo: ha:na:no: ho:len a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigab. Hendele ho:len a:no: o:ma fa:la:dowab. Giliyo: ne nina:li ka ta:fo: ha:na:ib. Ko:sega Dowo: ne o:lia: a:lab ko:lo: ne nina:liyo: mo:o:lo:l. ³³ Gio: neya ilikiyo:, ha:salo: doma:no: man a:no: gi amio: doma:ki, niyo: to we gimo:wo: sio:. Gio: henfelo: wena ilikiyo:, hida:yo:wo: dia:mela:ib. Ko:sega henfelo: wema: halaido: a:no: ni tininila: ko:lo:, gio: halale kagaya:bi.” Ya:su eyo: a:la:sio:.

17

Ya:su eyo: Iyamo:wo: dulugu sio:

¹ Ya:suwa:yo: to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, e Hebeneyo: alolo bo:fo:liki a:la:sio:, “Dowa, ho:len nilo:wo: o:ma fa:la:dowaka:. Gi so:wa niyo: gi wiyo: wabuluma:no: ko:lo:, giyo: ni wiyo: wabuda:bi. ² Do, giyo: saetakiyo:, gi so:wa niyo: kaluka:isaleyo: tambo bo:fo:melea:kiyo:, halaido:wo: nemo: dimi. Kaluka:isale gilo: nemo:lo: dimi a:no: mela:no:

mela:no:wo: dima:ki, halaido:wo: emo: dimi. ³ Mela:no: mela:no: a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Gode Hendele imilise, Ge o:lia: gilo: iliga:fo: Ya:su Keliso a:no:lia:yo: ililo: fanda asululiab a:no: o:m. ⁴ Nanogo: gilo: nemo:lo: henfelo: wenamilo: dimidama:kilo: dimi a:no: niyo: ditandalab a:na ilikiyo:, gi wi alan o:lia: halaido: gilo: o:lia:yo: kalaba wido:. ⁵ A:la:fo:ko:lo: Dowa, henfelo: we semo:fa:la:dowo: amio:, ne ge o:lia: ilikiyo:, wi nilo:wo: alan elen ko:lo:, o:go: gi siwa:l amio: giyo: ne wiyo: alan elen o:ngo:ka doma:ki ta:ta:bi.

⁶ “Niyo: henfelo: kaluka:isale gilo: nemo:lo: dimi i o:mo:wo: gi wiyo: kalaba wido:. Kaluka:isale i a:no: gino: dowo: ko:lo:, giyo: nemo: dimiabikiyo:, iliyo: gi to a:no: kudu ane. ⁷ Kelego: tambo gilo: nemo:lo: dimi a:no: gelo:wa a:la:ta:ga: mio:lo:b a:la:bo:, o:go: iliyo: fanda asulab. ⁸ Mo:wo: niyo: to gilo: nemo:lo: dimi a:no: imo:wo: wido: ko:lo: iliyo: di. Ne gelo:wa a:la:ta:ga: mio: a:la:bo: iliyo: hendele asulo:. A:la:ta:ga: ne gi iliga:fo:lo:b a:la:bo: iliyo: tili asulo:. ⁹ Niyo: iyo: ko:lo: dulugu so:lo:l. Henfelo: kaluka:isale iyo: ko:lo: dulugu so:lo:ba. Kaluka:isale gilo: nemo:lo: dimi a:no: tambo gino: ko:lo:, niyo: i a:no: ko:lo: dulugu so:lo:l. ¹⁰ Kaluka:isale nilo: a:no: tambo gino:. A:la:ta:ga: kaluka:isale gilo: a:no: tambo nino:. Ni wi alan a:no: kaluka:isale i a:na a:la:ta:ga: kalaba wida:lab. ¹¹ Ne gelo:wa mia:nigo:l. Ne henfelo: wenamio: mo:doma:no: ko:sega, kaluka:isale iyo: henfelo: wiyo: o:mesa:ib. Do Malilo:, go:no:n wiyo: nemo: dimi ko:lo:, Do na:no: asulo:wo: imilise o:lo:l o:leaumbo:, iyo:lo: asulo:wo: imilise a:la:doma:ki, giyo: kaluka:isale i a:no: gi wi halaido: us a:na bo:fo:lubi. ¹² Ne i o:lia: ilikiyo:, iyo: wi alan gilo: nemo:lo: dimi us a:na a:labikiyo:, niyo: iyo: bo:fo:len. Iyo: nowo: mo:sulu ane ko:sega, Godeya: to sa:sa:lo: a:no: ililima:kiyo:, kalulo: mogagila:ma:no:wa kudu ha:nab a:no:ko: sulufa:ni ha:nab.

¹³ “O:go: ne gelo:wa mia:nigo:l. Ko:sega sagalo: nilo:wo: kaluka:isale i a:namio: mada ililifoma:ki, ne henfelo: wena o:silikiyo:, to we a:na so:lo:l. ¹⁴ To man gilo:wo: niyo: imo:wo: wido:. Ne henfelo: wema:no:ma o:leaumbo:, iyo:lo: henfelo: wema:no:ma ko:lo:, henfelo: kaluka:isale iliyo: imo:wo: mo:bea:lab. ¹⁵ Giyo: iyo: henfelo: wenamilo: elen a:no: ko:lo: tililia:ga: handaloma:ki so:lo:ba. Ko:sega giyo: i a:no: bo:fo:liki, mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: iyo: mogagilabena:ki a:na dulugu so:lo:l. ¹⁶ Ne henfelo: wema:no:ma o:leaumbo:, iyo:lo: henfelo: wema:no:ma. ¹⁷ To gilo:wo: mada hendele dowo: ko:lo:, giyo: to hendele a:ma:yo: iyo:

malilo:le dimidaki, gino: doma:ki ta:ta:bi. ¹⁸ Gilo: ne henfelo: kaluka:isalelo: amilo: iliga:fo: o:leaumbo:, niyo:lo: i we henfelo: kaluka:isale ilo: us a:na iliga:felema:no:. ¹⁹ Iyo: to hendele a:na ilikiyo:, malilo:le dowaki gino:le doma:kiyo:, no:no:no:lo: malilo: dowaki gino:le doma:ki ta:to:l.

²⁰ “Niyo: kalu i weno:ko: asuwa:foma:ki dulugu so:lo:ba. Ko:sega kalu i wema:lo: to man widab a:no: da:da:sa:ga:lo: ne amilo: tilida:dab kaluka:isale a:no:lo: asuwa:foma:ki dulugu so:lo:l. ²¹ Do ge neya dowabilo:, ne geya dowo:l o:leaumbo:, i a:no:lo: tambo asulo:wo: imilise doma:ki dulugu so:lo:l. A:la:ta:ga: henfelo: kaluka:isale iliyo: ne gi iliga:fo:lo:b a:la:bo: tili asuluma:kiyo:, kalu i we na:na doma:ki dulugu so:lo:l. ²² Do na:no: asulo:wo: imilise dowo: o:leaumbo:, iyo:lo: asulo: imilise doma:kiyo:, wi alan gilo: nemo:lo: dimi a:no:, niyo: imo: dimi ko:lo:lab. ²³ Iyo: asulo:wo: mada imilise doma:kiyo:, ne iya dowo:l a:la:ta:ga: ge neya dowab. Iyo: asulo:wo: imilise dowalikiyo:, henfelo: kaluka:isale iliyo: ne gi iliga:fo:lo:b a:la:bo: asulaki, a:la:ta:ga: giyo: nelo: alan asulaki ha:fo: disa: o:leaumbo:, giyo: iyo:lo: alan asulaki, ha:fo: disa: a:la:bo: iliyo: asuluma:ib.

²⁴ “Dowa, kaluka:isale gilo: nemo:lo: dimi we, iyo: nelo: doma:no: hen a:na ne o:lia: siliki, ni wi alan halaido: a:no: bo:ba:ki asulab. Do giyo: henfelo: we o:dimidama:no: amio:, ne mada alan asulo: ko:lo:, wi alan halaido: a:no: nemo: dimi. ²⁵ Dowa, ge mada digalo:le. Henfelo: kaluka:isale iliyo: ge mo:fanda asululi ko:lo:lab. Ko:sega niyo: ge asululi ko:lo: kalu i wema:yo: ne gi iliga:fo:lo:b a:la:bo: asulab. ²⁶ Niyo: gi wiyo: imo:wo: kalaba wido:. Gilo: nemo:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: i amio: dowaki, a:la:ta:ga: nelo: iya doma:kiyo:, niyo: gi wiyo: o:wida:li mela:no:.”

18

Ya:suwo: teledowo:

Madi 26.47-56, Mak 14.43-50, Luk 22.47-53

¹ Ya:su eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: eletakiyo:, enedo: tili wida:sen kalu o:lia: ha:na:sa:ga:, Kidolon ho:n kago a:no: ta:ta:ga:, nodowa ane. Ho:no: nodo a:namio:, o:lif egelo: nowo: elen ko:lo: iyo: a:na tiane. ² Ya:su o:lia: enedo: tili wida:sen kalu i o:lia:yo: egelo: a:namio: kegea:sen ko:lo: Ya:sulo: teledowo: kalu Yudas eyo: hen a:no: asulo:. ³ A:la:ga:sen ko:lo: Yudas e egelo: a:na mio:. Eyo: ame kaluwo: a:la:ta:ga: Fa:lisi o:lia: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: da:la:di kalu i o:lia: tililia: mio:. Iliyo: nafa o:lia: gele o:lia: buban kelego: o:lia:yo: dia:mio:. ⁴ Ya:su eyo: kelego: e amilo:

fa:la:doma:nigab a:no: eneno: tambo asululia:ga: elen ko:lo:, e ilo:wa ha:na:ga: galiliakiyo:, imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gio: o:b kedaya?”⁵ Iliyo: emo:wo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Nasala:t kalu, Ya:suwo: ko:lo: kelema:ni mio:.” A:la:sa:labiki Ya:su e sa:laki, “Neka:” a:la:sio:. Ya:sulo: teledowo: kalu, Yudas e i o:lia: kagafo:len. ⁶ Ya:su eyo: “Neka:” a:la:sa:labikiyo:, iyo: a:ma:la: gigida:sa:ga:, hena tulu fufudo:.

⁷ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: wa:ka dabu ba:dakiyo:, “Gio: o:b kedaya?” A:la:dabu ba:dabiki, ili sa:lakiyo:, “Nasala:t kalu, Ya:suwo: ko:lo: kelema:ni mio:” a:la:sio:. ⁸ Ya:su eyo: imo: sa:laki, “Niyo: tamin amio: Neka: a:la:sio: ko:lo:, giliyo: ne ko:lo: kedalega, kalu nol we hamana:ki ta:foma.” ⁹ Ya:su eyo: to a:no: sa:lakiyo:, tamin amilo: to elo: dinali sio: we, “Kalu nemo:lo: dimi a:no:, imilig nowo: mada mo:sulu ane ko:lo:lab” to a:no: ko:lo: ilili alitakiyo:, towo: a:la:sio:. ¹⁰ A:la:gabikiyo: Saimon Bida elo: helebesi sambo delen a:no: sililia:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanogdo: dian kalu a:no: helebesi a:ma: yamelaki, ka:la:n ililib amilo: a:no: gede to:lolo:. Nanogdo: dian kalu a:ma: wiyo: Malkus. ¹¹ A:la:dimidabiki Ya:su eyo: Bidamo:wo: a:la:sio:, “Go:no:n helebesi sambo ko a:ma:la: disa:ma. Dowa:lo: go:fo: amilo: wasu a:no: giyo: ne mo:maiya:ki gaya?”

Ya:suwo: Anasdo:wa tililia:gane

¹² A:la:go:ko:lo: ame kalu i o:lia: ilo: bo:fo:lowan kalu o:lia: a:la:ta:ga: Yu misa: kaluwa: da:la:di kalu i a:no: tambo Ya:suwo: ta:lia:sa:ga: melo:. ¹³ Iliyo: e tililia:sa:ga:, Anasdo: ami ko:le ane. Anasa: ida:yo: Kaiafas e di ko:lo:, o:g dona a:namio:, Kaiafas e bobalo: so:mea:sen misa: kalu elen. ¹⁴ Tamin amio: Kaiafas eyo: Yu misa: kalumo: sa:laki, “Kalu imilig we, kaluka:isale nililo:ma: heno: e diaki sowalega, mada nafa” a:la:saefa:.

Bida eyo: Ya:suwo: gola ba:ba:

Madi 26.69-70, Mak 14.66-68, Luk 22.55-57

¹⁵ Saimon Bida o:lia: tili wida:sen kalu no o:lia:yo: Ya:suwa: fa:sa kudu ha:na:ga: ane. Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: tili wida:sen kalu no a:no: asulo: ko:lo:, e Ya:su o:lia: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: aya ha:nakiyo:, a:la:yo: tolo: usa tiane. ¹⁶ Ko:sega Bida e tolo: amilo: tog aniba yasila:len. Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: tili wida:sen kalu nowo: asulo: ko:lo:, kalu a:no: a:ma:la: handalowakiyo:, nanogdo: dian ga bolo: togdo: bo:fo:len emo: sa:la:sa:ga:yo:, eyo: Bidayo: tolo: usa tililia:gane. ¹⁷ Nanogdo: dian ga tog amilo: elen a:ma:yo: Bidamo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu

wema:lo: tili wida:sen kalu nowo: geya:le?" A:la:sa:labiki Bida eyo: a:ma:la: sa:laki, "Ko: nema" a:la:sio:.¹⁸ Hido: dowabiki, ayamilo: nanogdo: dian kalu i o:lia: da:la:di kalu i o:lia:yo: de ge a:no: kegea:sa:ga: gido: ko:lo:, iyo: aniba hege kagafo:liki, de go:la:liki elen. A:la:ta:ga: Bida elo: a:na ha:na:ga: kagafo:liki, de go:la:len.

Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: Ya:sumo: dabu ba:ba: Madi 26.59-66, Mak 14.55-64, Luk 22.66-71

¹⁹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: Ya:sumo:wo: enedo: tili wida:sen kalu o:lia: elo: to man wida:sen o:lia:yo: ko:lo: dabu ba:ba:.²⁰ Ko:sega Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, "Niyo: kaluka:isalemo:wo: towo: kalaba wida:sen. Yu kaluka:isaleyo: tolo: wida:sen a o:lia: Godeya: Malilo: a a:namio:lo: kegea:sen ko:lo:, niyo: ho:lono: tambo a:namio: kalaba wida:sen. Niyo: towo: wo:no:lebo: mada mo:wido:.²¹ A:la:fo:ko:lo: gilo: nemo:lo: dabu ba:dab ko mo:wo: ha:? To man nilo: widabilo: dabu kaluka:isalemo: dabu bo:ba. Nilo: to sio: a:no: ili asulo: ko:lo:lab."

²² Ya:su eyo: to a:no: sa:labikiyo:, da:la:di kalu anib amilo: kagafo:len a:ma:yo: e dagiya: babowa yamelaki, emo:wo: a:la:sio:, "Giyo: bobalo: so:mea:sen misa: kalumo:lo: to we o:ngo: sa:lab ko, giyo: e wa:la sa:ndaki gaya?"²³ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, "Niyo: towo: hala sio:lalega, nilo: to hala sio: a:no: kalaba sama. Ko:sega niyo: to digalo: sio:lalega, giyo: ne wangabiki yamela:yo:?"²⁴ A:la:gabiki Ya:su amilo: melo: a:no: mo:fagelaki, Anas eyo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Kaiafas elo: a:na iliga:fo:

Bida eyo: Ya:suwo: wa:ka gola ba:ba:

²⁵ Saimon Bida e kagafo:liki de go:la:len amio:, iliyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, "Kalu honoma:lo: tili wida:sen kalu nowo: geya:le?" A:la:sa:labiki Bidaya: sa:laki, "Ko hendele nemalo:ka:" a:la:sio:.

²⁶ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:ma: nanogdo: dian kalu nowo: a:na elen. Kalu we tamin amilo: Bidaya:lo: ka:la:ndo: gedeo: kalu a:ma: ene so:lo:wo: o:m. A:la:fo:ko:lo: eyo: Bidamo:wo: a:la:sio:, "Ya:su o:lia: egelo: amilo: a:labikilo: ba:ba:yo: nowo: geya:le" a:la:sio:.²⁷ Bida eyo: "Ko nemalo:ka:" a:la:bo: wa:ka a:sa:labiki, wigibole a:naka gogonowo: a:na go:no:

Ya:suwo: Failatdo:wa tililia:gane

²⁸ Yu misa: kalu iliyo: Ya:suwo: tililia:ga:, Kaiafasa: ayamilo: elen a:no: ta:ta:ga:, Loma: misa: kaluwa: aya ane. O:g a:namio: kea:fole dowabiki, iyo: Tinio: Asulo: ma:no:wo: ma:no: dowo: ko:lo:, Godeya: siwa:l amio: mogago:

dowabena:ki a:la:asulakiyo:, Loma: misa: kaluwa: ayamio: mo:tiane. ²⁹ A:la:fo:ko:lo: Failat e ha:la:ya ya:sa:ga: imo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Giliyo: kalu wema:yo: o:b dimido:lo:biki mo:walilima:ni mio:wo:?” ³⁰ Iliyo: emo: a:ma:la: sa:laki, “E mogago:lo: dimida:sen kaluma kibo:bowo: niliyo: e gelo: amio: mo:tililia:ga: mibo:lo.” ³¹ Iliyo: a:la:sa:labiki, Failata: imo: a:ma:la: sa:laki, “Giliyo: e a:ma:la: tililia: ha:na:sa:ga:, ele ginido: a:ma: mo:walilima:ni hamana.” Yu kalu iliyo: emo: sa:laki, “Ko:sega niliyo: kalu nowo: sana soma:no:wo: mo:ililo:” a:la:sio:. ³² Tamin amio: Ya:su eyo: ne we au soma:no: a:la:liki sio: ko:lo:, to a:no: hendele ilili alitakiyo: kelego: we a:na fa:la:dowo:.

³³ A:la:gabiki Failata: ene gamani aya a:ma:la: tina:sa:ga:, Ya:suwo: elo:wa mena:ki sio: ko:lo:, tililia: yabikiyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Yu kaluka:isale a:ma: misa: kalu alano: geya:le?” ³⁴ A:la:dabu ba:dabiki Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki, “To ko go:no:n asula:sa:ga: nemo:wo: a:na dabu ba:daya, mo: kalu nolba:yo: gimo:wo: nelo: doba:da:yo: elo: sa:labeyo:?” ³⁵ Failat eyo: a:ma:la: sa:laki, “Ne Yu kalumaka:. Kaluka:isale go:no:ndo:ma:yo: a:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iliyo: ge nemo: mo:walilima:ki tililia: mio:. A:la:fo:ko:lo: gilo: dimido:wo: o:ba?” ³⁶ A:la:dabu ba:dabiki Ya:suwa: a:ma:la: sa:laki, “Nilo: bo:fo:lowan hen a:no: henfelo: wema:no:ma. Henfelo: wema:no: kibo:bowo:, Yu misa: kaluwa: ne ta:lia:no: dowab amio:, no:no:n nanog kalu iliyo: ne asuwa:taki o:li babumabe. Ko:sega nilo: bo:fo:lowan hen a:no: nowa a:lab,” a:la:sio:. ³⁷ A:la:ta:ga: Failat eyo: Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “O:ngo:lalega ge misa: kalulo:ka:.” A:la:sa:labiki Ya:suwa: emo: a:ma:la: sa:laki, “Giyo: ne misa: kalu a:la:sa:lab. No:wa:lo: ne sa:la:liyo: mo:wo: we, a:la:ta:ga: ne henfelo: wenamilo: mio:wo: mo:wo: we. Ne to hendeleyo: ko:lo: kalaba walama:niki mio:. Kaluka:isale abeyo: to hendelelo: ta:lisab a:no: to nilo:wo: da:da:sen.” ³⁸ A:la:sa:labikiyo: Failat eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “To hendele a:no: o:ba:le?”

To a:no: dabu ba:da:sa:ga:yo:, Failat e a:ma:la: ha:la:ya handalota:ga:, Yu kaluka:isalemo:wo: a:la:sio:, “Niyo: kalu we mo:walilima:no:wo: hala dimido: nowo: mada mo:bo:do:l. ³⁹ Ko:sega gili man amio:, donayo: tambowo: Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len a:no: fa:la:dowab amio:, niyo: dibolo kalu nowo: ga:li hamana:ki sili alita:sen. A:la:fo:ko:lo: giliyo: Yu kaluka:isale a:ma: misa: kalu alan we sili alifoma:ki asulaya?” ⁴⁰ A:la:dabu ba:dabiki iliyo: a:ma:la: halale ho:le sa:laki, “Kalu koma. Balabaso: sili alifoma” a:la:sio:. Balabas e gamani o:lia:lo: buba:sen kaluwo: e.

19

Ya:suwo: sana soma:no: a:la:sio:

¹ Failat eyo: towo: saeta:sa:ga:yo:, ene ame kalu iliyo: Ya:suwo: meya: yame tandeo. ² A:la:ta:ga: iliyo: e misa: kalu a:la:li digagadakiyo:, me olo: a:no: hega:sa:ga:, Ya:suwa: misa: a:na sa:ga:le alita:sa:ga:yo:, so:g ho:mo:solo: sambo nowo: eya kalifa. ³ A:la:ga:sa:ga:yo: iliyo: Ya:sulo:wa sia:likiyo:, emo:wo: dio:ge sa:laki, “Wiso:! Yu kaluka:isale ili misa: kalu alano: ge.” A:la:sa:lakiyo:, iliyo: e babowa yame tandealen.

⁴ Failat e wa:ka handalota:ga: Yu kaluka:isalemo: sa:laki, “Niyo: kalu wema:lo: hala dimido: mo:walilima:no: nowo: mada mo:ba:ba:lo:b a:la:bo: giliyo: asuluma:ki, niyo: e a:ma:la: tililia:ga:, ha:la:ya handaloma:nigo:l” a:la:sio:.

⁵ Ya:suwo: a:na handalowabiki ba:ba: amio:, e me olo: hegesa:ga:lo: sa:ga:le alifa: a:no:lia:, so:g ho:mo:solo: sambo kalifa: a:no:lia: handalowabikiyo:, Failat eyo: imo: sa:laki, “Bo:ba! Kalu nilo: gimo:lo: so:lo:lo: we” a:la:sio:.

⁶ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: ini da:la:di kalu iliyo: Ya:suwo: ba:da:ga:yo:, halale sa:laki a:la:sio:, “E i malana aluma. E i malana sana soma.” Ko:sega Failat eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niyo: kalu wema:lo: hala dimido: mo:walilima:no: nowo: mada mo:bo:do:l ko:lo:, e ginin i malana aluma:ni tililia: hamana.” ⁷ Yu kaluka:isale iliyo: a:ma:la: emo: sa:laki, “Kalu wema: sa:lakiyo: e Godeya: ene so:waka: a:la:bo: eneno: sio: ko:lo:, nili ele da:lab a:ma:yo: kalu a:la:do: sa:lab a:no: mada soma:ib a:la:saefa:.”

⁸ Failat eyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, tagi elo:wo: mada alan dowo. ⁹ E gamani aya a:ma:la: usa tina:sa:ga:, Ya:sumo: sa:laki, “Ge o:ba a:la:ta:ga: mio:wo:?” a:la:dabu ba:ba:. Ko:sega Ya:su eyo: towo: a:ma:la:bo: mo:sio:.

¹⁰ A:la:fo:ko:lo: Failat eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Giyo: nemo:wo: a:ma:la:bo: mo:sa:lab ko mo:wo: ha:? Niyo: ge ga:li hamana a:la:do: sa:ma:no: a:no: halaido:wo: ne amio: a:lab, a:la:ta:ga: ge i malana sana soma a:la:do: sa:ma:no: a:no:lo: halaido:wo: ne amio: a:lab. A:la:bo: giyo: mo:asulaba:le?”

¹¹ Ya:su eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Gode Iwalulo: A:lab a:ma:yo: halaido:wo: gemo:wo: mo:dimi kibo:bowo:, gilo: nelo: doba:da:lo: sa:ma:no: a:no: halaido:wo: aundo:ma domabe. A:la:fo:ko:lo: kalu nelo: dia:ga:lo: gi dagi amilo: dia:tab a:no: ene mogago: dimido: a:ma:yo:, mogago: gilo: dimidab ko e tinio: ko:lo:lab.” ¹² Failat eyo: Ya:suwa:lo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, Ya:suwo: sili alifa:no: togo: a:na mo:mo:da keda:len ko:sega, Yu kaluka:isale iliyo: halale

o:sa:la:likiyo;, “Kalu abeyo: e misa: kalu alanka: a:la:do: sa:lab a:ma:yo: Sisa o:lia:yo: gis dimidab. A:la:fo:ko:lo: giyo: kalu we sili alitalega, ge Sisaya: ene milima.”

¹³ Failat eyo: to a:no: da:da:sa:ga;, Ya:suwo: ha:la:ya tililia:ga:yo;, Failat e mo:walilakilo: sa:sen i fofodo: a:na mesa:ni ane. I fofodo: o:lo: a:lab a:ma: wiyo: “U bamo gela:li ane” a:la:wikilo:. A:la:ta:ga: Hibulu towo: “Gabada” a:la:sa:la:sen. ¹⁴ O:g a:namio: Tinio: Asulo: Ma:no: ho:len a:namilo: dimidaefa:no: ho:lono: fa:la:dowo: ko:lo: disi doma:nigabiki, Failat eyo: Yu kaluka:isale imo: sa:laki, “Bo:ba! Gili misa: kalu alano: weka:” a:la:sio:. ¹⁵ A:la:sa:labiki iliyo: halale sa:laki, “E tililia:ga: dulugu alifoma. E i malana sana soma.” A:la:sa:labiki Failat eyo: a:ma:la: sa:laki, “Gili misa: kalu alan we niyo: i malana sana soma:no:wo:?” A:la:dabu ba:dabiki bobalo: so:mea:sen misa: kalu ili sa:lakiyo;, “Nili misa: kalu nowo: mada aundo:ma. Sisa imilise e ko:m” a:la:sio:. ¹⁶ A:la:sa:labiki Failat eyo: Ya:suwo: i malana aluma:ki inin dagiya difa:.

Ya:suwo: i malana alu alifa:

Madi 27.32-44, Mak 15.21-32, Luk 23.26-43

A:la:fo:ko:lo: ame kalu iliyo: Ya:suwo: tililia:ga: ha:nakiyo;, ¹⁷ Ya:su eyo: i malan a:no: ene dia:ga;, Hen Misa:ki a:la:do: sa:lab a:na ane. Hen a:no: Hibulu towa:yo: Golgoda a:la:sa:la:sen. ¹⁸ Hen a:namio:, iliyo: Ya:suwo: i malana alu alitakiyo:, e usa ta:taki, kalu a:la:yo:, nowo: nodowa, nowo: nodowa a:la:alu alifa:.

¹⁹ A:la:ta:ga: Failat eyo: to nowo: dimidalia:ga:, kalu nowo:mbo:wo: i banale nowa sa:sa:lima:ki sio:. To a:no: we, NASALA:T KALU YA:SU, YU KALUKA:ISALEYA: MISA: KALU ALANDEYO: WE a:la:sa:sa:li alifa: ko:lo:, iliyo: i malan a:na dehele alifa:. ²⁰ Ililo: to sa:sa:lo: a:no: Hibulu to o:lia: Latin to o:lia: a:la:ta:ga: Gilig to o:lia: sa:sa:la:sa:ga: dehedakiyo;, Ya:sulo: alu alifa: hen a:no: amisa:n o:lia:yo: ko:na:ma dowo: ko:lo:, Yu kaluka:isale modo: iliyo: to a:no: agelo:. ²¹ A:la:go:ko:lo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo: Failatdo:wa ha:na:ga:yo: a:la:sio;, “Giyo: kalu we ‘Yu kaluka:isaleya: Misa: Kalu Alan’ a:la:bo: sa:sa:la:so:bo. Ko:sega giyo: we au sa:sa:lima:no:wo: mo:go:lo:b, ‘E sa:lakiyo: Ne Yu kaluka:isaleya: Misa: kalu Alano: Ne’ a:la:sa:sa:lima.” ²² A:la:sa:labiki Failat eyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio;, “To nilo: sa:sa:li alifa: a:no:leko: doma:ib” a:la:sio:.

²³ Ame kalu iliyo: Ya:suwo: i malana alu alitakiyo;, helebeso:g elo: a:no: dia:sa:ga: fa:la:da:in aloba:dakiyo;, iyo: tambo imilig a:la: dia:i ane. A:la:ta:ga: so:g sambo elo: ha:g amilo: sa:ga:la:sen a:no: noma:yo: semo:di. Ko:sega so:g a:no: sambo tigilo: dimidaki, kudu dubio:wo: aundo:ma.

²⁴ A:la:fo:ko:lo: iliyo: egele nenelakiyo: a:la:sio:, “Niliyo: so:g we mo:bidima:no: ko:lo:, ibuwo: gula:sa:ga: kalu tiniab a:ma:dima:ki henema:niki” a:la:sio:.

Dimido: fa:la:dowab wema:yo: Godeya: to sa:sa:lo: delen a:no: ilili alifoma:ki fa:la:dowo:. To saefa: a:no: we, “Iliyo: helebeso:g nilo:wo: aloba:da:sa:ga:,

so:g ha:g amilo: sa:ga:la:sen a:no: kalu abe dia:nigaba:le a:la:likiyo: ibuwa: heyo:.”

A:la:fo:ko:lo: o:g a:namio:lo: ame kalu iliyo: a:la:ka dimido:.

²⁵ Ya:sulo: alu alifa: i malan anib a:namio:, Ya:suwa: ano Maliayo:, a:la:ta:ga: ene anowa: adowo:, a:la:ta:ga: Kolobasa: inga Maliayo:, a:la:ta:ga: Malia Magdalayo: iyo: tambo a:na kagafo:len. ²⁶ Ya:su eyo: ano o:lia:, enedo: tiliwida:sen kalu elo: mada alan asulo: a:no:lo: aniba kagafo:labi ba:da:sa:ga:yo:, eyo: anomo: sa:laki, “Ga ge, gi so:wayo: koka:” a:la:sio:. ²⁷ A:la:ta:ga: eyo: enedo: tili wida:sen kalu emo: sa:laki, “Go:wo: koka:” a:la:sio:. O:g a:na a:la:ta:ga:yo:, enedo: tiliwida:sen kalu eyo: Maliayo: tililia:ga:, ene aya bo:fo:len.

Ya:suwo: sowo:

Madi 27.45-56, Mak 15.33-41, Luk 23.44-49

²⁸ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: nanog elo: dimidama:no: a:no: tambo ditandala: a:la:asulakiyo:, Godeya:lo: to sa:sa:lo: delen a:no: hendele ilili alifa:no: a:lakiyo:, “Ne ho:n maiyab” a:la:sio:. ²⁹ A:la:sa:labikiyo: go:fo: amilo: halan ho:n wain wasuwo: anib a:na delen ko:lo:, iliyo: igal o:ngo: nowo: wain ho:n sesedo: a:no: a:na gelelia:sa:ga:, da:fa:ya mela:sa:ga:yo:, Ya:suwa: mego:fa dia:taki ta:li dowo:. ³⁰ Ya:su eyo: wain ho:n sesedo: a:no: na:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Ditan-dalo:ka:” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, ene misa:yo: gulaki ha:fo:wo: a:na siliga:fo:.

³¹ O:g a:namio: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namilo: dimidaefa:no: ho:lono: dowo:. Ha:fo:lo: Dowan ho:len o:gdo: fa:la:doma:nigab a:no: mada malilo: dowo:. A:la:fo:ko:lo: Yu kaluka:isale iliyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len alan a:namio: do:mo:wo: i malan amio: mo:dehele alifo:mela:no: asulaki, iyo: ha:na:sa:ga: Failat emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “I malan amilo: alu alifelo: kalu i a:no: bo:e sowa:sa:ga: do:mo:wo: tagama:kiyo:, ili gido:fo: a:no: kiyo: go:go:be alifelema:no:wo: o:liya:le?” a:la:dabu ba:ba:. ³² A:la:gabikiyo: ame kalu iyo: ha:na:sa:ga:, Ya:suwa: anib amilo: alu alifelo: kalu a:la: a:ma: gido:fo:wo: a:na go:go:be alifelo:. ³³ Ko:sega iyo: Ya:sulo:wa fa:la:dota:ga: ba:ba: amio:, e o:ma sowo:lo:biki, gido:fo: elo: a:no: mo:gulaki kata:fo:. ³⁴ Ko:sega ame kalu noma:yo:

Ya:suwo: o:fo:fa ba:iso:bowa: olabikiyo:, ho:bo: o:lia: ho:n o:lia:yo: a:na mio:. ³⁵ Malolo: a:no: kalu a:ma: ene siya:lo: ba:ba: a:no: nolbo:wo: kalaba widab ko:lo:, to a:no: hendele sa:lab. Eyo: to kalab amilo: widab a:no: eyo: hendele a:la:asulo: ko:lo:, gio: tilidabuma:ki widab. ³⁶ Godeya: ene bugo: amilo: to saefa:yo: we, “Ene ki imilig nowo: mada mo:gulu alifa:ib” a:la:dinali sio: ko:lo:, to a:no: ilili alifoma:ki, kelego: we a:na fa:la:dowo:. ³⁷ A:la:ta:ga: Godeya: bugo: amilo: to nowo: saefa:yo: we, “Iliyo: kalu o:fo:f amilo: olab a:no: ba:ba:ib” a:la:sio:.

Ya:suwo: daido:wa difa:

Madi 27.57-61, Mak 15.42-47, Luk 23.50-56

³⁸ A:ma: fa:s amio: Alimatea kalu Yosa:b eyo: Ya:suwa: do:mo:wo: tagama:ni ha:na:no:wo: o:liya:le a:la:liki Failatbo: da:ba:ni ane. Ya:suwa:lo: tili wida:seno: nowo: Yosa:b e, ko:sega e Yu misa: kaluwo: tagilaki, tili dabu elo:wo: wo:no:le difa:. Failat eyo: o:lika: a:la:sa:labikiyo:, Yosa:b e ha:na:sa:ga: Ya:suwa: do:mo:wo: tagalia:ga: dia:gane. ³⁹ A:la:ta:ga: kalu nowo:, Ya:sulo:wa tamin amilo: nululo: mio: a:no:, Nikodimas elo: Yosa:b o:lia: a:na ane. Nikodimas e ha:nakiyo:, mundo: nafa kelego: nolo: dia:gane. Kelego: a:no: i mak o:lia: mundo: nafa kelego: nowo: wo:gela:sa:ga: dimido: ko:lo:, hida:yo: a:no: kilowo: do:la:fo: otalen dowo:. ⁴⁰ A:la:ma:yo: Yu kaluwa:lo: sowab amilo: do:mo: daidan man a:no: ko:lo: kudu ha:naki, Ya:suwa: do:mo: a:namio: mundo: nafa kelego: a:no: dia:takiyo:, helebeso:g nafale a:namio:lo: tula:i ha:naki, do:mo:wo: a:na melo:. ⁴¹ Ya:sulo: i malan amilo: alu alifa: anib a:namio:, e ko:li ko:lilo:lo: gelo: nowo: a:na elen ko:lo:, egelo: us a:namio:, u ho:gi no:no: nowo:, kalu sowo:lo: semo:dia:ta:seno: a:na elen. ⁴² O:g a:namio: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namilo: dimidaefa:no: ho:lono: a:na dowo:. A:la:fo:ko:lo: daido:lo: hen a:no: ko:na:ma dowo: ko:lo:, a:la:ma:yo: Ya:suwa: do:mo:wo: a:na difa:.

20

Ya:suwo: a:ma:la: dasi alifa:

Madi 28.1-8, Mak 16.1-8, Luk 24.1-12

¹ Doma: kea:fo o:solodowo: a:labiki, Malia Magdala e daido:lo:wa ha:na:sa:ga:yo:, toga: me amilo: uwa:lo: ifa: a:no: fo:fo:gololia:ganeya ba:ba:. ² A:la:fo:ko:lo: e nai ha:na:sa:ga:, Saimon Bidalo:wa, a:la:ta:ga: tili wida:sen kalu nowo: Ya:suwa:lo: ha:fo:lo: disa:la:sendo:wa fa:la:dowakiyo:, a:la:mo:wo: a:la:sio:. “Iliyo: kalu alana: do:mo:wo: daido:

amilo: difa: a:no: dia:gane ko:sega, ililo: difa:yo: nio: babalab” a:la:sio:.

³ To a:no: da:da:sa:ga:yo:, Bidayo: a:la:ta:ga: tili wida:sen kalu no o:lia:yo: daido:lo: a:lab a:na ha:na:sio:. ⁴ A:la:yo: ida:niase nai ane ko:sega, Bidayo: noma: tinia:sa:ga:yo:, daido:lo: amio: e ko:le fa:la:dowo:. ⁵ E wa:sesefo:liki daido: us a:no: ko:lo: ba:ba: amio:, helebeso:g nafa Ya:suwa: do:mo: amilo: melo: a:no:ko: delena ba:ba: ko:lo:, e us amio: mo:tiane. ⁶ Saimon Bidayo: e fa:sa kudu ya:ga: fa:la:dowakiyo:, e daido: usa ti ha:na:sa:ga:yo: helebeso:g nafa Ya:suwa: do:mo: amilo: melo: a:no:ko: delena ba:ba:. ⁷ A:la:ta:ga: eyo: helebeso:g nowo: Ya:suwa: misa: amilo: melealifa: a:no:lo: ba:ba: ko:sega, helebeso:g a:no: kambololia:sa:ga: nowa difa:ya ba:ba:. ⁸ A:la:go:ko:lo: tili wida:sen kalu tamin amilo: fa:la:dowo: a:no:lo: usa tiane. E a:no: ba:dakiyo:, a:na tili dabu. ⁹ Ya:suwo: a:ma:la: dasima:ib a:la:likiyo:, tamin amio: Godeya: ene bugo: amilo: to dinali sio: a:no:, ho:len a:namio: iyo: semo: dinafa asulo:. ¹⁰ A:la:ta:ga:yo:, a:la:yo: a:ma:la: aya ane.

Malia Magdala eyo: Ya:suwo: ba:ba:

Madi 28.9-10, Mak 16.9-11

¹¹⁻¹² Ko:sega Malia e u no:no: anib a:na kagafo:liki ya:la:len. E ya:la:li wa:sesefo:liki daido: usa a:na ba:ba: amio:, ma:mul kalu a:la:yo:, helebeso:g ho:lo:wa: sa:ga:lala:sa:ga: a:na elena ba:ba:. Tamin amilo: Ya:suwa: do:mo:lo: delen a:namio:, nowo: misa:lo: doba:da: a:la:ta:ga: nowo: gido:fo:lo: doba:da: a:na sena ba:ba:. ¹³ A:la:ma:yo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ga ge, wangabiki ya:la:leya?” A:la:dabu ba:dabiki, eyo: a:la:mo: a:ma:la: sa:laki, “Ni Alana: do:mo:wo: nolba: dia:gane ko:lo:, elo: difa:yo: ne babalab” a:la:sio:. ¹⁴ To a:no: sa:la:sa:ga:yo:, e nodolaki ba:ba: amio:, Ya:suwo: a:na kagafo:lana ba:ba: Ko:sega Malia eyo: we Ya:sulo:b a:la:bo: mo:fanda ba:ba:.

¹⁵ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ga ge, wangabiki ya:la:la:ya? Ge o:b kedaya?” A:la:sa:labiki Malia eyo: kalu a:no: ege:lo:lo: biso:wo: o:ma:le a:la:asulaki, emo:wo: a:la:sio:, “Kalu Alan, e do:mo:wo: gi dia:ganelalega, no:no:n dia:ni ha:na:nigo:l ko:lo:, gilo: difa:yo: nemo:wo: sama.” ¹⁶ A:la:sa:labiki Ya:su eyo:, “Malia” a:la:sio:. Malia e Ya:sulo: doba:da: nodola:sa:ga:, Alam to sa:lakiyo:, “Labonai” a:la:sio:. Alam to a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, widan kalu. ¹⁷ Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ne Dolo: halonamio: semo: ane ko:lo:, giyo: ne ta:lia:so:bo! Ko:sega ge ha:na:sa:ga:, nao imo:wo: towo: a:la:sa:la:bi, ‘Ne halona ha:nakiyo:, ni Dolo:wa, gili Go:ldo:wa a:na ho:no:l. E ni Gode a:la:ta:ga:, e gili Gode.’ ”

¹⁸ A:la:sa:labiki Malia Magdala e ha:na:sa:ga; tili wida:sen kalu nolbo:wo: a:la:sio; “Ne Kalu Alano: ba:ba:.” A:la:ta:ga: Ya:suwa:lo: emo:lo: to sio: a:no: imo:wo: malolo: me.

Ya:suwa: eneno: tili wida:sen kalumo: fanda wido:

Madi 28.16-20, Mak 16.14-18, Luk 24.36-49

¹⁹ O:g ga:lo a:namio: tili wida:sen kalu iyo: Yu misa: kaluwo: tagilabiki, togo: uluda:sa:ga: aya sen. Wigibole a:naka Ya:suwo: ya:ga; ilo:wa kagayaki, imo:wo: a:la:sio; “Gio: ha:sa mesea.” ²⁰ A:la:sa:la:sa:ga:yo; eyo: ene dagi o:lia: o:fo:f o:lia:yo: imo: widabikiyo; tili wida:sen kalu iliyo: Kalu Alan e ba:dakiyo: sagalo:wo: alan dowo: ²¹ Ya:su eyo: imo:wo: wa:ka a:sa:laki, “Gio: ha:sa mesea. Dowa:lo: ne iliga:fo: o:leaumbo; niyo: gio:lo: a:la:ka iliga:to:l.” ²² Ya:su eyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo; ene meho:wo: ilo:wa fologa:takiyo; imo:wo: a:la:sio; “Mama Malilo:wo: dima. ²³ Giliyo: kalu nolba: mogago:wo: ga:lilalega, Gode eyo:lo: mogago: ililo:wo: ga:lila: ko:lo:lab. Giliyo: kalu nolba: mogago:wo: mo:ga:lilalega, Gode eyo:lo: mogago: ililo: a:no: mo:ga:lila: ko:lo:lab.”

Ya:suwa: eneno: Tomasbo:wo: fanda wido:

²⁴ Ya:su e ene tili wida:sen kalu ilo: amilo: handalowo: a:namio; kalu kugula:fo: a:no: imilig nowo: i o:lia:yo: mo:elen. Kalu a:no: Tomas ko:lo: ene wiyo: nowo: Didimus.*

²⁵ A:la:fo:ko:lo: tili wida:sen kalu nolba:yo: emo: sa:lakiyo; “Niliyo: Kalu Alan e ba:ba:ka:” a:la:sio: Ko:sega Tomas eyo; “Niyo: ene dagi amilo: ikogowa:lo: alu imu a:no: ba:da:sa:ga; no:no:n dagi fa:la:lamelo: us a:na golaki, a:la:ta:ga: o:fo:f amilo: imu a:no: no:no:n dagiya:yo: goma:no: asulo:l. A:la:bo: mo:golalega, niyo: mada mo:tili asuluma:no:” a:la:sio:

²⁶ So:go: agelo: imilise nowo: ta:ta:sa:ga:yo; enedo: tili wida:sen kalu iyo: wa:ka a usa kegeneliakiyo; Tomas elo: i o:lia: a:na sen. Iliyo: togo: uludu alifela:sa:ga: sen ko:sega Ya:su e ya:sa:ga; ilo: sen us a:na kagayabiki ba:ba: Eyo: imo:wo: a:la:sio; “Gio: ha:sa mesea.” ²⁷ A:la:ta:ga: eyo: Tomasbo: sa:laki, “Ni dagiyo: ba:da:sa:ga; Gi dagi fa:la:lamelo: a:na goloma. A:la:ta:ga: gi dagiyo: talagalaki, ni o:fo:f amio: goloma. Ge asulo:wo: a:la: dowab ko ta:foma. Ge tili asuluma!” ²⁸ A:la:sa:labiki Tomas eyo: emo:wo: a:la:sio; “Ni Kalu Alano: ge, a:la:ta:ga: ni Godeyo:lo: ge.” ²⁹ A:la:gabiki Ya:su eyo: a:la:sio; “Giyo: ne ba:da:sa:ga: a:na tili asulab. Ko:sega kaluka:isale nolo: ne mo:ba:ba: ilikilo: tilida:dab i a:no: nafale mesea:ki ta:to:l.”

20:20: Yo:n 16.22, 1Yo:n 1.1   **20:23:** Madi 16.19   * **20:24:** Didimus a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, anowa:yo: mogai sen imiliga so:wayo: a:la: sa:la:li a:no: ko:lo: sio:wo: o:m.   **20:29:** 1Bid 1.8

³⁰ Ya:su eyo: molo ha:na:no: enedo: tili wida:sen kaluwa: ini siwa:l amilo: modo: dimido: nol a:no:, bugo: wenamio: mo:sa:sa:lo:. ³¹ Ko:sega giliyo: Ya:su e Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: e a:la:ta:ga: Ya:su e Godeya: ene So:walelo:b a:la:tili asuluma:kiyo:, bugo: we a:na sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: gio: eya tili da:dalikiyo:, ene wi a:namio: mela:no: mela:no: mela:ib.

21

Tili wida:sen kalu doma:la:fo: a:no: fanda bo:ba:kiyo:, Ya:su eneno: kalaba wido:

¹ Tif amio: Ya:su e enedo: tili wida:sen kalu iyo: bo:ba:ki, wa:ka kalaba fa:la:dowo:. Iyo: Taibelias* ho:n sa: a:na sab amio:, Ya:suwa: eneno: imo:wo: a:la:wido:. ² Saimon Bidayo:, Tomas ene wi nowo: Didimus a:no:lo:, Ga:lili hen Kana amisa:n kalu Nataniel a:no:lo:, Sa:ba:diya: inso: a:la:yo:lo:, a:la:ta:ga: tili wida:sen kalu a:la: nowo: i o:lia: tambo a:na elen. ³ Saimon Bida eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ne ka: to:loma:ni ho:no:l.” A:la:sa:labiki, iliyo: a:la:sio:, “Nio:lo: ge o:lia: ha:na:no:.” A:la:fo:ko:lo: iyo: ha:na:sa:ga:yo:, ho:n ko:suwa disa:lia:ga:, ka: to:loma:ni ane ko:sega, o:g nulu a:namio: ka:yo: mada mo:di.

⁴ Kea:fole dowabiki, Ya:su e ho:n sa:ya kagayo:, ko:sega iliyo: kalu we Ya:sulo:b a:la:bo: mo:ele ba:ba:. ⁵ Ya:su eyo: imo:wo: ho:le sa:laki, “Ni so:wale, gio: ka:yo: diya:le?” “A, niliyo: mada mo:di” a:la:sio:. ⁶ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: dage a:no: ho:n ko:suwo: ililib doba:da: to:lolalega, ka:yo: dia:ib.” A:la:sa:labiki, iliyo: a:la:dimido: ko:lo:, ka:yo: modo: walalaki, dage a:no: susuba:no:wo: halaido: dowo:.

⁷ A:la:ta:ga: tili wida:sen kalu nowo:, Ya:suwa:lo: mada alan asula:sen a:ma:yo: Bidamo:wo: a:la:sio:, “Kalu we nili Kalu Alano: o:m.” Saimon Bida eyo: nanog dimidama:nikiyo: so:g wa:l amilo: sa:ga:la:sen a:no: dugufa: ko:lo:, eyo: “Kalu we nili Kalu Alano: o:m” a:la:do: sa:lab a:no: da:dakiyo:, so:g a:no: wa:ka sa:ga:la:sa:ga:yo:, e ho:n ko:suwo: ta:ta:ga: ho:na ho:lufu:. ⁸ Ho:n ko:su a:no: ho:n sa: o:lia:yo: ko:na:ma iliki, 100 mita o:leo:ngo: dowo: ko:lo:, tili wida:sen kalu nolo: ho:n ko:suwa iliki, Bida kudu ha:nakiyo:, ka: dage amilo: wo:lo: a:no: susuda:i mio:.

⁹ Iyo: ho:n sa:ya fa:la:dowakiyo:, ka:yo: de geya so:fo:lana ba:ba:. A:la:ta:ga: ma:n dowo:fa: nolo: a:na delena ba:ba:.

¹⁰ Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Gililo: ka: di nolo: nelo:wa dia:mena.” ¹¹ Saimon Bida eyo: ho:n ko:suwa fa:la:na:sa:ga:

20:31: Yo:n 3.15, Lom 1.17, 1Yo:n 5.13 * **21:1:** Ho:n Taibelias a:la:do: sa:lab a:no:, wi nowo: ho:n Ga:lili. **21:3:** Luk 5.4-7 **21:7:** Madi 14.29, Yo:n 13.23
21:11: Luk 5.6

ami, dageyo: susululia:ga: sa:ya ane. Dage a:namio: ka:yo: toda:le wo:lo: ko:lo: agelo:wo: 153 a:la:fo:. Ka:yo: dage a:namio: modo: wo:lo: ko:sega, mo:bidima:no: dowo:. ¹² Ya:su eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ma:no:wo: ma:ni mena.” Tili wida:sen kalu iliyo: we Ya:sulo:b a:la:bo: asulufo:likiyo:, emo:wo: “Kalu ge o:ba:le?” a:la:do: dabu ba:ba:no:wo: tagilaki mo:sio:. ¹³ Ya:suwo: ha:na:sa:ga:yo:, ma:n dowo:fa: a:no: dia:sa:ga: imo: so:go:. A:la:ta:ga: ka:yo:lo: o:leauka dimido:. ¹⁴ Ya:sulo: a:ma:la: dasiya a:la:ta:ga:yo:, tamin amio: enedo: tili wida:sen kalulo: amio: a:la: fa:la:dowo: ko:lo:, o:gdo: fa:la:dowab we asolo: o:m.

Ya:su eyo: Bidamo: wido:

¹⁵ Iliyo: ma:no:wo: na:sa:ga: ko:m a:la:takiyo:, Ya:su eyo: Saimon Bidamo:wo: a:la:sio:, “Yo:na: so:wa Saimon giyo: ne mada hendele asulaya? Gilo: ne asulab a:ma:yo: kalu nol wema:lo: ne asulab a:no: tinio: a:la:asulaya:le?” A:la:dabu ba:dabiki eyo:, “A:, niyo: ge alan asulab a:la:bo: ge asulufo:lab.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ni sibi inso:wo: ma:no:wo: mea:lubi.”

¹⁶ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: Bidamo:wo: wa:ka sa:laki, “Yo:na: so:wa Saimon, giyo: ne alan asulaya?” A:la:dabu ba:dabiki, eyo:, “A:, niyo: ge alan asulab a:la:bo: ge asulufo:lab.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ni sibiyo: dinafa tili dowab:bi.”

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: Bidamo:wo: to asolo: wa:ka sa:laki, “Yo:na: so:wa Saimon, giyo: ne alan asulaya?” Ya:su eyo: to otaleno: a:la:dabu ba:dabikiyo:, Bida e kele asulaki emo:wo: a:la:sio:, “Kalu Alan, ge kelego: tambo asulufo:lab ko:lo:, niyo: ge alan asulab a:la:bo: ge asulo:.” A:la:sa:labiki Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge ni sibiyo: ma:no:wo: mea:lubi. ¹⁸ Niyo: gemo:wo: hendele so:lo:l. Ge o:so:wa ilikiyo:, go:no:n helebeso:go: ka:la:sa:ga:, go:ndo: asulab au ha:na:sen. Ko:sega ge anaso: dowalikiyo:, gi dagiyo: talagalaki, kalu noma:yo: ge helebeso:go: kalita:sa:ga:, gelo: mo:ha:na:no: asulufo:lab a:namida: tililia: ha:na:ib.” ¹⁹ Ya:su elo: bale sio: a:no:, tif amilo: Bida e soma:no: a:ma:yo: Godeyo: wabuluma:ib ko:lo: Bida e waga soma:nigabele a:la:liki bale sio:. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ne kudu mena.”

²⁰ Bida e nodola:sa:ga: ba:ba: amio:, tili wida:sen kalu Ya:suwa:lo: alan asula:sen e, ilo: ha:nab a:na kudu ya:lana ba:ba:. Tamin doba:da:yo: iyo: ma:no: nakiyo:, kalu we Ya:suwa ani dowaki, emo:wo: “Alan ge, kalu abe tele doma:iba?” a:la:dabu ba:ba:. ²¹ Bida e kalu a:no: ba:dakiyo:,

Ya:sumo:wo: a:la:sio:, “Alan, kalu welo: waigo:wo:?” ²² Ya:su eyo: emo: sa:laki, “Ne a:ma:la:do: mia:no: ho:len a:namio:, niyo: kalu we semo: sowo:ka o:sena mia:no: asulalega, giyo: a:no: kele asula:so:bo. Ge ne kudu mena” a:la:sio:. ²³ To a:no: tilidabu kaluka:isale iyo: da:da:i ha:nakiyo:, iliyo: kalu a:no: mo:soma:ib a:la:asulo:. Ko:sega Ya:su eyo: a:la:bo: mo:sio:. Eyo: a:la:sio:, “Ne a:ma:la:do: mia:no: ho:len a:namio:, niyo: kalu we semo: sowo:ka o:sena mia:no: asulalega, giyo: a:no: kele asula:so:bo.”

²⁴ Tili wida:sen kalu a:ma:yo: to we kalab amio: hendele sa:laki, bugo: we a:na sa:sa:lifa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: to elo: sa:sa:lo: a:no: hendele ko:lo: a:lab a:la:asulo:. ²⁵ A:la:ta:ga: Ya:su eyo: kelego: modo: nolo: dimido:. Ko:sega elo: dimido: a:no: tambo bugo: amio: sa:sa:lo: kibo:bowo:, henfelo: wenamio: bugo: dila:ma:no: a:no: fogo: mo:domabe.

Iliga:felo: Kaluwa: Nanog Dimida:leno: We Asuluma:no: towo: we

Iliga:felo: bugo: we Luk e sa:salo. Tamin amio:, Luk e Ya:su o:lia: sia:la:ga, Ya:suwa:lo: dimido: a:no: tambo e sa:salo: ko:lo: malolo: a:no:, Luk Bugo: a:namio:, ge agelema. A:la:ta:ga: Luk Bugo: a:namilo: malolo: da:lab a:no:, hebo: Iliga:felo: bugo: wena kudu sio: ko:lo: da:lab.

Bugo: wema: usamio:, malolo: ko:li ko:lilo: da:lab. Godeya: Mamayo:, tilidabu kaluka:isaleya ilili alitaki, halaido: o:lia: asulo: nafa o:lia:yo: imo: dimi. Iyo: Ya:suwa: to a:no: dia:sa:ga:, heno: tambo wida:li ha:nakiyo:, Ya:su amilo: tilidabu kaluka:isaleyo: modo: fa:la:dowaki, sa:so: a:na anayo:.

Tamin amio: Ya:suwa: mano: Yu kaluka:isale ili ko:le kudu ane ko:sega, Gode eyo:, to nafa a:no: henfelo: kaluka:isale we tambo tilidabuma:ki, widabiki, iliyo: dia:ga:, Yu kaluka:isalema i o:mo:wo:lo: wida:li ane. Tamin amio: Ya:suwa:lo: tili wido: kalu iyo: Godeya: towo: wida:i ane ko:sega, tif amio: Ya:su eyo: Solo: ene nanog dima:ki da:feyo:. A:la:fo:ko:lo: Iliga:felo: bugo: wenamio:, nanog alan elo: dimido:wo: a:na sa:salo: da:lab.

Iliga:felo: bugo: we heb do:go:fela:fo: ko:lo: da:lab. To a:no: tambo edakiyo:, Luk eyo: a:la:sa:salo:, “Ya:suwa: towo: wida:i ha:nab amio:, tilidabu kaluka:isaleyo: modo: fa:la:dowaki, sa:so: anayo:” a:la:sa:salo:. Heb agelo: we, Ya:lusalem amio: Bida e towo: widakiyo:, Ya:su e Godeya:lo: da:feyo: kaluwo: eka: a:la:liki wido:. (1.1–6.7) Heb andebo: we, Yudia hen o:lia:, Samalia hen o:lia:, Ga:lili hen o:lia: a:namio:, Ya:suwa: to nafa a:no: wida:i ane. (6.8–9.31) Heb asolo: we, tilidabu kalu iyo: wida:i ha:nakiyo:, to nafayo: Antio:g amisa:na fa:la:dowo:. (9.32–12.24)

Heb fa:la:lamelo: we, Ya:su amilo: tilidabu man a:no: anaya:sa:ga:, A:sia hen a:na ane. (12.25–16.5) Heb biyo: we, Fo:l eyo: Kolin amisa:n o:lia: A:fesa:s amisa:n o:lia: a:namio: sa:s ho:giyo: a:na mo:mo:do: (16.6–19.20) Heb do:go:feyo: we, to nafayo: Lom amisa:n a:na fa:la:dowa:sa:ga:, anayo: (19.21–28.31)

Ya:su E Hebene halona ha:na:nikiyo:, Godeya: Mamayo: mia:ib a:la:saefa:

¹⁻² Tiofelas ge, Ya:suwa:lo: tamin amilo: mo:mo:da wido:wo:lo: dimido:wo:lo: a:la:ta:ga: Hebenelo: a:ma:la:do:

ane a:no, Luk niyo: tamin amio: gemo: sa:sa:liga:fo: Gode eyo: Ya:suwo: Hebene halonamio: semo: tililia: ha:naki, eyo: enedo: iliga:felema:no: kaluwo: da:fea:sa:ga, asuluma:no: to nowo: ene Mamaya: imo:wo: sio. ³ Ya:suwo: sowa:sa:ga: mela:no:wo: a:dia:sa:ga: dasilakiyo, enedo: iliga:felema:no: kaluwo: e hendele dasilia:ga: mela:no:wo: di a:la:tili asuluma:ki, e ho:lono: do:la:fo: fa:la:da:ino: i o:lia: sia:len. A:la:ta:ga:yo: eyo: Godeya: ene kaluka:isale ko:lo: bo:fo:lab man a:no: wida:len. ⁴ Ya:suwa:yo: egele silikiyo: imo:wo: a:la:sio, “Gio: Ya:lusalemo: semo: ta:fo: ha:nakiyo, Dowa:lo: boba kelego: gimo:lo: dimia:no: dinali sio: a:no, niyo: gimo:wo: tamin amio: sio: ko:lo: giliyo: a:no: dia:ni yasita:bi. ⁵ Yo:na:yo: ho:ndeya to:lola:len ko:sega, Gode eyo: gio: ene Mamaleya:lo: to:loma:no:wo: ho:len a:la:se ko:na:ma dowab.”

⁶ A:la:fo:ko:lo: iyo: kegea:sa:ga, Ya:sumo:wo: a:la:dabu ba:ba, “Alan, Isolael kaluka:isaleyo: halale alitakiyo, inin amio: misa: kalu nowo: fa:la:dota:ga: wa:ka bo:fo:melea:ki, giyo: o:go: o:li dimidama:no:wa:le?” ⁷ A:la:dabu ba:dabiki, Ya:suwa:yo: a:ma:la:yo: a:la:sio, “Kelego: fa:la:doma:no: ho:len a:no: Dowa: ene da:feyo: ko:lo, gio: mada mo:asulo: ko:lo:lab. ⁸ Ko:sega Mamaya:yo: gio: go:lu alitalikiyo, gio: halaido:wo: dia:sa:ga: ami, ni towo: Ya:lusalemo:lo, Yudiayo:lo, Samalia hen a:namio:lo, a:la:ta:ga: henfelo: we tambo amio: wida:li sia:mela:ib,” a:la:sio. ⁹ To a:no: sa:la:sa:ga: eletakiyo, Ya:suwo: halona ha:nabiki, iyo: alolo bo:fo:lono, e kola: go:lulabiki, iliyo: wa:kabiyo: mo:ba:ba. ¹⁰ Ya:suwo: akina o:ha:na:labiki, iyo: a:no: alolo bo:fo:li elen ami, kalu a:la: nowo: helebeso:g ho:lo: ka sa:ga:lala: ko:lo, wigibole a:naka handalota:ga, ili aniba kagayo. ¹¹ Kalu a:la:ma:yo: imo:wo: a:la:sio, “Ga:lili kalu gio, madali akin amio: alolo bo:fo:leko: mo:wo: ha:? Ya:su gi o:lia:lo: elen ko:lo: Godeya: Hebenelo: tililia:gane a:no: e a:ma:la: yalikiyo, e Hebenelo: ha:nabikilo: ba:dab o:leau a:ma:la:yo:lo: a:la:ka mia:ib.”

Iliyo: Yudasa: hendo: dia:no: kaluwo: da:feyo:

¹² O:lif misio: a:no: Ya:lusalem o:lia:yo: ko:na:ma ko:lo,* iyo: O:lif misio:wo: ta:ta:sa:ga: a:ma:la: Ya:lusalem ane. ¹³ Iyo: Ya:lusalem fa:la:dowa:sa:ga:yo, ilo: sa:sen galala: wa:l amilo:

1:3: Luk 24.36-49, Ilig 10.41   **1:4:** Luk 24.49, Yo:n 14.16-17, Ilig 2.33   **1:5:** Madi 3.11   **1:6:** Luk 24.21   **1:7:** Mak 13.32   **1:8:** Madi 28.19, Luk 24.48   **1:11:** Madi 26.64, Luk 21.27   **1:12:** Luk 24.50-53   * **1:12:** Gilig towo: a:la:sa:sa:lo, “O:lif misio:wa a:la:ta:ga: Ya:lusalemdo: fa:la:doma: ha:nab a:no, Ha:fo:lo: Dowan ho:len amilo: ha:nan o:leo:ngo: ilido: ko:lo:lab.” Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:namio, iliyo: kilomita imiliseyo: o:li ha:nan ko:lo, O:lif misio: a:la:ta:ga:yo: Ya:lusalem ha:na:no:wo: o:leo:ngo: ko:lo:lab.   **1:13:** Madi 10.2-4

a:na tiane. Kalu i a:namilo: seno: we, Bida, Yo:n, Ya:ma:s, Andulu, Filib, Tomas, Batolomiyu, Madiyu, Ya:ma:s Aofiusa: inso:, Saimon Sa:la:t kalu†, a:la:ta:ga: Yudas Ya:ma:sa: inso:.
 14 Kalu i a:ma:yo: asulo:wo: imilise dota:ga:, Godemo: dulugu sa:la:len. A:la:ta:ga: Ya:su ano, Malia, o:lia: ka:isale nolo:lo:, a:la:ta:ga: Ya:suwa: ao i nolo:lo:, i o:lia: siliki dulugu sa:la:len. 15 Ho:len a:namio: Ya:su amilo: tilidabu kaluka:isale agelo:wo:, do:la:lowo:wo: do:la:fo: a:la:ta:ga: do:la:fo: a:la: Iyo: kegeneliabiki, Bidayo: usa dasilia:ga: kagafo:liki, towo: imo:wo: a:la:sio:, 16-17 “Nao i, Yudas e ni o:lia: sia:likilo: nili nanogdo: dia:seno: nowo: e. Mo:luwo: Mamaya:yo: emo: dinali sa:labikiyo:, Da:ibid eyo: Godeya: bugo: amio:, Yudas eyo: Ya:suwo: teledoma:ib a:la:bo:, Da:ibid e sa:sa:li alifa: A:la:fo:ko:lo: o:g wenamio: hendele fa:la:dowab.” Bida eyo: imo:wo: a:la:sio:.

18 Yudas eyo: mogago:wo: dimida:sa:ga:, mole elo: di a:ma:yo: hen nowo: kilili. A:la:ta:ga: Yudas e hen a:na ha:na:sa:ga:, sulufo: tindakiyo:, kuf elo: a:no: gasedaki, gono: ha:la:ya sugusulia:ga: handalowo:. 19 Ya:lusalem kaluka:isaleyo: tambo dabu ko:lo:, iliyo: hen a:no: ene to wikilakiyo:, Akedama a:la:sio:. To a:ma: ha:go: we, ho:bo:lo: tulo: hen.

20 Bida eyo: towo: wa:ka a:kudu sa:lakiyo:, “Gisalo: bugo: amio: a:la:dinali sio:, ‘Hen elo: a:namio: kelego:wo: aundo:ma doma:ib ko:lo:, kalu imilig nowo: a:namio: mada mo:doma:ib.’ A:la:ta:ga: Gisalo: bugo: amio: to nowo: a:la:sio:, ‘Kalu noma:yo: nanog elo: dia:sen a:no: o:lika dia:ib.’ 21-22 A:la:fo:ko:lo: kalu imilig nowo: ni o:lia: gasayaki, Ya:su a:ma:la:do: dasi a:no: eyo: walama:ki niliyo: da:fema:nigo:l. Kalu a:no: negeledo: Ya:su o:lia:lo: sia:likilo: Yo:n elo: ho:n amio: to:lolo:wa a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, Ya:su elo: Hebene a:ma:la: anelo: ba:ba: a:no: ko:lo: da:fema:no:” Bida eyo: a:la:sio:. 23 A:la:fo:ko:lo: iliyo: kalu wiyo: a:la: ko:lo: salifa:. Kalu nowo: Matias. Kalu nowo: Yosa:b ko:lo: sio:. Yosa:ba: ene wi nowo: Basabas a:la:ta:ga: wi nowo: Yastus. 24 Wi a:la: a:no: salitakiyo:, iliyo: Godemo:wo: a:la:dulugu sio:, “Alan giyo: nili kufa: uso: ba:da:sen ko:lo:, a:la: we nowo: giyo: da:feyo:lalega, giyo: nimo:wo: walama. 25 Yudas e nanog enedo:wo: ta:ta:sa:ga:, hen elo: ego:le enedo: a:na doma:ni ane ko:lo:, kalu a:no: e nanogo: dia:sa:ga:, iliga:felo: kalu doma:ki, giyo: nimo:wo: walama.” 26 Iliyo: a:la:dulugu sa:la:sa:ga: ami, iyo: wi imilig nowo: fa:la:doma:ki, a:la:ma:

† 1:13: Sa:la:t a:la:do: sa:labo: ha:ga we. Kalu i a:no: nanogo: halaido: dimidan ko:lo: iyo: gamani ho:gi diakilo: nanogo: dimidama:no: asulan a:ma: wiyo: we.

1:16-17: Song 41.9 1:18: Madi 27.3-8 1:20: Song 69.25, 109.8 1:21-22: Mak 1.9, 16.19, Yo:n 15.27

wiyo: ibuwa sa:sa:la:sa:ga:, a:na hea:sa:ga: ba:ba: amio: Mati-asa: wiyo: di ko:lo:, e iliga:felo: kalu kugu a:no: e ko:lo: dowo:.

2

Godeya: Mamayo: mio:

¹ Ba:ndiko:s ho:len* a:no: fa:la:dowabikiyo:, tilidabu kaluka:isaleyo: sagala:liki, a usa tambo kegeo:. ² Iyo: a:na sen amio:, wigibo a:naka fo alano:, fufa alan o:ngo: ko:lo: halona a:la:ta:ga: a uso: tambo wa:lifo:. ³ Iliyo: kelego: nowo:, de wa:sowayo: eano: o:ngo: ko:lo: ba:da:sa:ga:, de ean o:ngo:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo gogo alifela:i ane. ⁴ I a:no: tambo amio: Mamayo: wa:lita:sa:ga:, to ko:li ko:lilo:wo: sama:ki, Mama eyo: iyo: ilili alitabiki, iliyo: a:na mo:mo:da sio:.

⁵ Ho:len a:namio: Yuwa: mando: kudu ha:nan kalu nolo: hen ko:li ko:lilo:wa a:la:ta:ga: ya:sa:ga:, Ya:lusalem a:na sen. ⁶ Iyo: fo alan a:no: da:da:ga:yo: tambo kegea:sa:ga: ami, iliga:felo: kalu iliyo: to sa:lakiyo:, kalu kegeo: i a:ma: towo: sa:labiki, iyo: iligaki kele asulu tandeo:. ⁷⁻⁸ Iyo: molo asulaki a:la:sio:, “Kalu i we Ga:lili kalule ko:sega o:go: ililo: to sa:labo:, niliyo: nini to a:da:dab we, mo:wo: o:ba:le?” ⁹⁻¹⁰ Nio: heno: ko:li ko:lilo:wa a:la:ta:ga: mio:. Nolo: Batia, Midia, Elam. Nowo: Mesobotemia, Yudia, Kabadosia, Fontus, A:sia, Filigia, Bafilia, Isib, a:la:ta:ga: Libia hen anib amilo: Sailini amisa:n a:namilo: sa:sen a:no: ko:lo: mio:, a:la:ta:ga: nolo: Lom a:na a:la:ta:ga: ya:sio:. ¹¹ Ni us amio:, nolo: Yu kalu, nolo: Yu kaluma ko:sega, Yu kalu ililo: tilidabu o:leau iyo:lo: a:la:tilidabu. Nolo: Kilit kalu, nolo: Alabia kalu, ko:sega ililo: Godeya:lo: molo ha:na:no: to widab a:no:, niliyo: ninin towa: do:do:l” a:la:sio:. ¹² Iyo: moda:sa:ga:, kele asulaki egelebo: a:la:dabu ba:ba:, “We o:bo:ngo: fa:la:dowaba:le?” ¹³ Ko:sega kalu nolba:yo: dio:ge sa:laki, “Kalu we wain ho:n na:sa:ga: dafolakigab” a:la:sio:.

Bidayo: towo: kalu kegeo: o:mo: wido:

¹⁴ Bida e, iliga:felo: kalu kelen a:la:fo: nol o:lia: dasila:sa:ga: kagafo:liki, Bida eyo: kaluka:isale kegeo: imo:wo: towo: halale widakiyo: a:la:sio:, “Yu kalu o:lia: Ya:lusalemdo: sa:sen kalu gio:, niyo: mo:wo: dinafa fanda sa:ma:nigo:l ko:lo: gio:

2:1: Wkp 23.15-21, Lo 16.9-11 * **2:1:** Ba:ndiko:s ho:len a:la:do: sa:labo: mo:wo: we. Mo:luwo: Tinio: Ma:no: Ma:no:wo: Ho:lenu: ta:ta:sa:ga:yo:, ho:len agelo:wo: do:la:fo: bila:fo: fa:la:dowab amio:, Isolael kaluka:isaleyo: sagalaki kegea:sen. (Lo 23.15-22) Ho:len do:la:fo: bila:fo: fa:la:dowab a:no: Gilig towo:, “Ba:ndiko:s” a:la:sa:la:sen. **2:3:** Madi 3.11 **2:4:** Mak 16.17, Ilig 4.31, 10.44-46, 19.6

dabuma. ¹⁵ Gili asulakiyo: kalu i we dafolab a:la:asulab†
ko:sega, o:go: ofa:siyo: agado:wa dowab ko:lo: kalu i we mada
mo:dafolab. ¹⁶ O:ngo:ma! Kalu i we dinali sa:lan kalu Yoel,
elo: dinali sio: o:leau dimidab. Yoel eyo: a:la:sio:,

¹⁷ “ ‘Godeya: sa:lakiyo:, “Elema:no: ho:lono: ko:na:ma dowa-
likiyo:,

Ni Mamayo: kaluka:isale tambo amio: ko:go:lu al-
ifelema:no: ko:lo:,

Gi so:wa iyo:lo: ga:la:la:yo:lo:, dinali sa:lan kaluwa:lo: widan
o:ngo: doma:ib.

So:wa iliyo: ho:le ba:ba:ib a:la:ta:ga:,

kalu anaso: imo:wo: ofowo: walalifelema:ib.

¹⁸ Ho:len a:namio: madali nanogdo: dian kaluka:isale i
a:namio:lo:,

Ni Mamayo: ko:go:lu alifelema:no: ko:lo:,

iyo:lo: dinali sa:lan kaluwa:lo: widan o:ngo: doma:ib.

¹⁹ Niyo: akin halonamio: molo ha:na:no:wo: dimidama:no:.

A:la:ta:ga: henfelo: wiyo:lo: a:la:dimidama:no:.

Ho:bo: o:lia: de o:lia: a:la:ta:ga: de ho:mo:no: alan
fa:la:doma:ki dimidama:no:.

²⁰ Alana: ho:len nafaleyo: o:semo:fa:la:dowalikiyo:,

ofo: sololiaki,

eleyo: ho:bo: o:ngo: doma:ib.

²¹ Ho:len a:namio: kaluka:isale abeyo: Godeya:lo:

asuwa:foma:kilo: tolo: dulugu sa:la:lab a:no:,

iyo: wa:lo: mo:diaki, ga:li mesea:ki ta:fa:no:.” ’

²² “Isolael kalu gio:, ni to we dabuma. Nasala:t kalu
Ya:su, elo: molo ha:na:no: o:lia: ele ba:ba:no: ko:lo: gilo:
amilo: dimido: a:no: giliyo: ba:ba: ko:lo:, E hendele Godeya:
da:fea:sa:ga: iliga:fo:lo:b a:la:asuluma:ki go:.” ²³ Gode eyo:

Ya:suwo: gili dagiya difa: ko:lo:, giliyo: E mogago: kalu nolbo:
i malana aluma:kilo: ta:fo: a:no:, gili sa:ndan o:ngo: ko:lo:
giliyo: a:la:dimidama:ib a:la:likiyo:, Gode eyo: mo:lu da:fefa:.

²⁴ Ko:sega Gode eyo: Ya:suwo: soma:no: nagalo:lo: doba:da:yo:
ga:li sili alitaki, eyo: mela:no:wo: a:dimiabikiyo:, Ya:su e
a:ma:la:yo: a:na dasi. Mo:wo: sowana: halaido: a:ma:yo:
Ya:suwo: mada mo:ta:li. ²⁵ Taminde amio: Da:ibid eyo: Ya:su

amilo: fa:la:doma:ibo: ko:lo: asulakiyo:, towo: a:la:sio:,

“ ‘Ho:lono: tambowo: Alan e ne o:lia: elena ba:ba:.

E ni dagi ililiba iliki, ne asuwa:fa:ib ko:lo: ne mada
mo:tagima:no:.

²⁶⁻²⁷ A:la:go:ko:lo: ne sagalo: siliki, niyo: towo: mada sagalo:le
sa:la:lo:l.

Ne sowalikiyo:, giyo: ne dane ane hen a:namio: mo:ta:fa:ib.

† **2:15:** Yu kalu ili man amio:, wain ho:n kea:fo mo:nan. Iyo: ga:lowo: nan ko:lo:
iyo: a:namio: o:li no:nolan. I Tes 5.7 **2:17:** Joel 2.28-32 **2:25:** Song 16.8-11

A:la:ta:ga: gilo: da:feyo: kalu a:no: hesema:kiyo:
mo:ta:fa:ib.

A:la:fo:ko:lo: ne to a:no: fanda asulakiyo:, mada mo:kele
asuluma:no:. ²⁸ Giyo: ne mela:no:lo: dia:no: tog a:no:
wido: ko:lo:

ne ge o:lia: silikiyo:, mada sagalo:wo: alan doma:no:.'

²⁹ "Ni nao i, to a:no: Da:ibid eyo: a:la:sio: ko:lo: niyo:
o:go: gimo:wo: fanda so:lo:l. Mo:luwo: nili ma:mu Da:ibid
e sowabiki daido: ko:lo: elo: daido: hen a:no: nilo: sab
anib wena a:lab. ³⁰ E dinali sa:lan kalu ko:lo: Da:ibida:
e ma:mu amilo: kalu so:wa fa:la:dowab a:ma:yo:, tif amio:
e misa: kalu dowaki, hen elo: a:no: bo:fo:mela:ib a:la:liki,
Godeya:lo: dinali sio: a:no:, eyo: asulo:. ³¹ A:la:fo:ko:lo: Da:ibid
eyo: Godeya:lo: dimidama:ib a:no: e tamin amio: asulakiyo:
a:la:sio:, 'E sowalikiyo:, dane ane hen a:namio: mo:ta:fa:ib
a:la:ta:ga: ene do:mo:wo: mo:hesema:ib.' Da:ibid eyo: to
a:no: sa:lakiyo:, Gode elo: da:feyo: kalu a:ma:la:do: dasima:ib
a:no: ko:lo: sio:. ³² Gode Eyo: Ya:su E mela:no:wo: a:ma:la:
dimia:sa:ga:lo: dasi alifa: a:no:, nio: tambo ninin siya: ba:ba:
ko:lo: so:lo:l. ³³ Gode eyo: Ya:suwo: wabudakiyo:, ene wiyo:
dulugu sa:lakiyo:, Ya:su e Godeya: dagi ililiba mesea:ki ta:fo:
Do Godeya:lo: dinali sio: aumbo: dimidakiyo:, Ya:sumo:wo:
Mamayo: dimi ko:lo: gilido: o:go:do: ba:dab o:lia: da:dab o:lia:
a:no:, Eyo: ni amio: ko:go:lu alifelab. ³⁴⁻³⁵ Da:ibid e Hebene
halonamio: mo:ane ko:sega eyo: a:la:sio:,

" 'Gode eyo: ni Alanbo:wo: a:la:sio:,

Niyo: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa: amio:, ge
ni dagi ililiba siliki, ne o:lia: bo:fo:lubi.'

³⁴ "A:la:fo:ko:lo: to we Isolael kaluka:isale giliyo: tambo
dinafa asuluma. Kalu gililo: i malana amilo: sana sowo: a:no:,
Gode eyo: e Kalu Alan a:la:ta:ga: e Keliso, a:la:liki doma:ki
da:feaki ta:fo:." Bida eyo: towo: a:la:wido:.

³⁷ Kaluka:isaleyo: to Bida elo: widab a:no: da:dakiyo:,
iyo: to a:ma:yo: himuwa olabiki, iliyo: Bidayo: a:la:ta:ga:
iliga:felo: kalu nol o:lia:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, "Ni nao i,
niliyo: waga dimidama:no:wa:le?" ³⁸ A:la:dabu ba:dabiki,
Bida eyo: a:la:sio:, "Man mogago: gililo: ina:li ina:li a:la:do:
dimida:leno: ta:taki, asugo: nodola:sa:ga:yo:, Ya:su Kelisowa:
wiya ho:na to:loma. A:la:dimidalikiyo: Gode eyo: gilo:
mogago: dimida:leno: hala:sa:ga:, eyo: ene Mamayo: boba
dimia:ib. ³⁹ Godeya:lo: tamin amilo: dinali sio: a:no:
gimo:wo:lo:, gi so:wa i o:mo:wo:lo:, kaluka:isale ko:na:lo:
a:lab o:mo:wo:lo: a:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: Gode Alan

2:29: 1Kin 2.10   **2:30:** 2Sam 7.12, Song 89.3-4, 132.11   **2:31:** Song 16.10

2:33: Ilig 5.32, 7.55-56   **2:34-35:** Song 110.1   **2:36:** Ilig 5.30-31   **2:39:**

elo: amilo: mena:kilo: ho:idab o:mo: tambo sio:.” Bida eyo: a:la:sio:.

⁴⁰ Bida eyo: imo:wo: towo: ko:li ko:lilo: wida:sa:ga:, hagugo: towo:lo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale o:gdo: mogago:lo: dimida:likilo: sab we wa:dema:ib ko:lo:, gio:lo: Gode eyo: wa:deabena:ki dinafa dowa:bi” a:la:sio:. ⁴¹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale Bidaya: to sa:labdo: tilidabu a:no:, iyo: ho:na to:lofelo: ko:lo: ho:len a:namilo: ho:gi tilidabu kaluka:isale agelo:wo:, daoseno: otalen (3,000) ko:lo: fa:la:dowo:.

Ho:gi tilidabu kaluka:isale ili mano: we

⁴² Ho:gi tilidabu kaluka:isale iliyo: iliga:felo: kaluwa:lo: to widab a:no: tilida:dakiyo:, egele dowa:sen. A:la:ta:ga: ma:no:wo: ua saga na:likiyo:, Ya:suwa: asulo: ma:no:wo:lo: ua nakiyo:, Godemo: dulugu sa:la:sen. Iyo: a:no: ko:lo: dimidakiyo:, halaido: dimida:len. ⁴³ Iliga:felo: kaluwa:yo: molo ha:na:no:wo: dimidabiki, kaluka:isaleyo: tambo a:no: ba:dakiyo: molo tandeaki, Godeya: wiyo: ko:lo: wabudo:. ⁴⁴ Tilidabu kaluka:isale iyo: asulo: imilise dowaki, kelego: da:lab ilido: a:no: tambo ua dia:mela:no: a:la:liki ta:fo:. ⁴⁵ A:la:go:ko:lo: kalu nolba:yo: ene hen o:lia: kelego: o:lia:yo: nowo:mbo: kililia:sa:ga:, mole diab a:no: kalu hebeda:lab o:mo: sa:ga:liki ane. ⁴⁶ Ho:lenu: tambowo: iyo: asulo:wo: imilig dia:taki, Godeya: malilo: ayami kegea:sen. Iyo: noma: aya kegea:liki a:la:li ma:no: nakiyo:, iyo: sagala:liki mo:kanulu na:sen. ⁴⁷ Iliyo: Godeyo: wabuda:len a:la:ta:ga: kaluka:isale tambowa:yo: iyo: nafa dowab a:la:asulo:. Ho:lenu: tambowo: Gode eyo: tilidabu kalu ho:gi nolo: i a:na gasalita:sen.

3

Giligisen kaluwo: falelo:

¹ Ho:len no amio:, dulugu sa:la:seno: ofa:siyo: asola dowabiki, Bida o:lia: Yo:n o:lia:yo: Godeya: malilo: aya ha:na:ni ane. ² Godeya: malilo: a amilo: tog nowo: “Tog Nafale” a:la:sa:la:sen ko:lo:, a:la:yo: tog a:na ha:nakiyo:, giligisen kalu nowo: tog aniba sena ba:ba:. Kalu a:no: anowa: e sa:la:liakiyo:, e giligo: ko:ngo: sa:la:li ko:lo:, kaluka:isaleyo: a usamilo: ti ha:na:lab o:mo:wo: moleyo: ha:iya:melea:ki, ho:lenu: tambo kalu nolba:yo: e ga:lilia:ga:, Tog Nafale a:na tagai ta:lila:sen. ³ Giligisen kalu a:no: Bida o:lia: Yo:n o:lia:yo: fa:la:dowabiki ba:da:sa:ga:yo:, a:la:mo:wo: moleyo: ha:iyo:. ⁴ A:la:ma:yo: e ko:lo: sikudu ba:dakiyo:, Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Na:no: bo:ba!” ⁵ Eyo: mole dia:no: a:la:asulaki, a:la:yo: a:na sikudu ba:ba:. ⁶ Ko:sega Bida eyo: emo:wo:

a:la:sio; “Ne mole imilig nowo: mada aundo:ma ko:sega, nilo: da:lab we gemo: dimia:nigo:l. Nasala:t kalu, Ya:su Kelisowa: wi halaido: a:na ilikiyo:, ge dasilia:ga: hamana!” ⁷⁻⁸ Bida eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, e dasilima:ki, dagi ililiba: gasiliabiki, wigibo a:naka kalu a:ma: gib o:lia: giba: kagoman o:lia:yo: halaido: dowabiki, ho:lu ya:ba:sa:ga: e a:na ane. A:la:ta:ga: egele Godeya: malilo: a usa ti ha:nakiyo:, e sagala:liki, ho:lu yabala:liki a:la:i siaki, Godeyo: ko:lo: wabulu sa:la:li ane. ⁹⁻¹⁰ Kaluka:isale tambowa:yo: e ha:na:ga: ha:nakiyo:, Godeya: wiyo: wabuda:i ha:nabiki ba:ba: ko:lo:, iliyo: e giliga:sen kalu Tog Nafaleya silikilo: molelo: ha:iya:sen o:mo:lo:b a:la:asulakiyo:, iliyo: e falele alifa:lo:b a:la:asula:sa:ga:, iyo: iligakiyo: molo asulo:. ¹¹ Iyo: Godeya: Malilo: aya, “Solomona: Isagen” a:la:do: sa:la:sen a:na siliki, kalu a:no: Bida o:lia: Yo:n o:lia:ya ta:li dofo:labikiyo:, kaluka:isaleyo: molo tandea:sa:ga:, ilo:wa nai dalaido:.

Bida eyo: mano: Godeya: malilo: a usa wido:

¹² Bida e kaluka:isale kegeab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio; “Isolael kalu gio:, dimidab we ba:dakiyo:, waga molo tandeaya? Nanin halaido:wa:yo: kalu we mo:falelo: a:la:ta:ga: na:no: Godeya: siwa:l amio:lo: digalo: kalu ko:lo: we a:na dimido:lba. A:la:fo:ko:lo: giliyo: na:no: ba:da:sa:ga:yo: moda:so:bo. ¹³ Nili ma:mu Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: i a:ma: Gode eyo: wi alano: Ene Nanogdo: Dian kalu, Ya:sumo: dimi. Ko:sega kalu a:no: giliyo: gamani kalumo: sanama:ki dimia:sa:ga:, Failat eyo: e ga:li hamana:ki ta:fa:no: asulab, ko:sega gio: Failatdo:wa silikiyo: e gola ba:ba:. ¹⁴⁻¹⁵ Ya:su e mada malilo: digalo: kalu ko:sega giliyo: e gola ba:da:sa:ga:, kalu noldo: yasala:sen a:no: Failatbo:wo: ga:li fagega:foma a:la:sa:laki, giliyo: kaluka:isalemo:lo: mela:no:lo: dimia:sen kalu a:no: sana sowo:. Ko:sega Gode eyo: e a:ma:la: dasi alitabikiyo:, nio: tambo ba:ba:. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: kalu gilo: ba:da:sen we, e Ya:suwa: wiya tilida:dakiyo:, ene tilidabu a:ma:yo: e falele alifa:. Ya:suwa: wi o:lia:, tilidabu eya a:la:ta:ga:lo: mio: o:lia:ma:yo: e falele alifa: ko:lo: o:go: e ga:li sabikiyo:, gio: tambo ba:dab.

¹⁷ “Nao i, gi o:lia: gili misa: kalu o:lia:ma:lo: Ya:sumo:lo: dimido: a:no: gio: babale dofo:liki dimido:, niyo: a:la:asulo:. ¹⁸ Mo:luwo: Gode eyo: enedo: dinali sa:lan kaluwa: sama:ki, towo: imo:wo: tambo dimiakiyo:, Enedo: da:feyo: kalu a:no: odo: sia:la:ga: soma:ib a:la:saefa: ko:lo:, o:go: Gode eyo: a:la:ka dimidama:ki ta:fo:. ¹⁹⁻²⁰ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: gili mogago: dimida:sen a:no: hala:ma:ki, gio: mogago:wo: ta:ta:sa:ga:,

Godelo:loba:da: nodoma. Gode eyo: Enedo: da:feyo: kalu, Ya:su E a:ma:la: iliga:talikiyo:, Alan a:no: gi o:lia: siliki, ha:salo: mesa:no: ho:len nafale a:no: gimo:wo: dimina:ki, gio: asugo: nodoma. ²¹ O:go: Ya:su E Hebene ilikiyo:, Godeya:lo: kelego:wo: tambo ho:gi fa:la:doma:nigab ho:len a:no: ko:lo: yasisab. Ho:len a:no: tamin amio: Gode eyo: Enedo: dinali sa:lan kaluwa: sama:ki, towo: imo: salifa:. ²² Tamin amio: Mo:sa:s eyo: a:la:sio:, 'Gode Alana:yo: ne ko:lo: gimo:lo: iliga:fo: aumbo:, dinali sa:lan kalu noma:yo: gimo:wo: sama:kiyo:, Isolael kalu go:no:na a:la:ta:ga: iliga:fa:ib ko:lo:, giliyo: to elo: sa:labo: tilida:da:bi. ²³ Kalu abeyo: dinali sa:lan kaluwa: to sa:lab a:no: mo:tilida:dalikiyo:, Gode eyo: aloba:da:sa:ga: yasala:ma:ib.' Mo:sa:s eyo: a:la:saefa:.

²⁴ "Tamina Godeya: dinali sa:lan kalu, Samuel eya mo:mo:data:ga:lo: mio:wo:, o:go:do: fa:la:dowab we iliyo: a:no: ko:lo: tambo sio:. ²⁵ Gi ma:mu imo:lo: dinali sa:lan kalu tamin amilo: sio: a:no:, giliyo:lo: a:no:ko: dia:ib. A:la:ta:ga: Gode eyo: Ablaham o:lia: e ma:mui o:lia:mo:wo: towo: saetakiyo:, 'Gilo: so:wa sa:la:la:i ha:nab i a:na a:la:ta:ga:yo:, henfelo: amilo: so:lo: mesa:ib a:no: tambo halaido: mesea:ki ta:fa:no:.' To saefa: a:no: gimo:wo:lo: sio:. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: gio: man mogago: dimida:seno: ta:ta:sa:ga:, halaido:wo: dimina:ki, Godeya: Ene nanogdo: dian kaluwo: da:fea:sa:ga:, gilo:wa tamina iliga:fo:."

4

Bida o:lia: Yo:n o:lia:yo: dibolo aya disa:

¹ Bida o:lia: Yo:n o:lia:yo: kaluka:isalemo:wo: o:wida:lana, Godeya: Malilo: alo: bo:fo:lowan misa: kalu o:lia: Godemo:lo: boba so:mea:sen kalu i o:lia:, Sadusi kalu o:lia:, iyo: tambo ya:ga:, a:la:lo:wa fa:la:dowo:. ² A:la:ma:yo: kaluka:isalemo:wo: Ya:su e a:ma:la: dasi ko:lo:, kaluka:isale nolo: o:li dasima:ib a:la:likilo: wida:lab a:no: kalu i a:no: da:da:sa:ga: mada mo:beo:. ³ A:la:fo:ko:lo: iliyo: kalu a:la: a:no: mo:walilima:ni ta:li ko:sega, ofo: tinabiki iliyo: ali mo:walilima:no: a:la:ta:ga: a:la:yo: dibolo a usa disalifa:. ⁴ Ko:sega a:la:ma:lo: to wida:lab a:namio:, kaluka:isale modo:wo: da:da:sa:ga: tilidabu ko:lo: kalu agelo:wo: daoseno: bila:fo: (5,000.)

⁵⁻⁶ Kea:fo Yu ko:go:do: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia: Yu misa: kalu iyo: tambo Ya:lusalem a:na kegea:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu Anas o:lia:, ene eso:lo: nolo:lo:, a:la:ta:ga: Kaiafaso:lo:, Yo:no:lo:, Alegsandayo:lo:, i a:no: tambo Ya:lusalem a:na kegeo:. ⁷ Iliyo: a:la:yo: tililia:ga:, ilo:

a:lab us a:na ta:takiyo;, a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gaindo: dimido: ko, halaido:wo: o:ba dia:sa:ga: dimido:wo:? Abe wi a:la:ta:ga: dimido:wo:?”

⁸ A:la:dabu ba:dabiki, Bida e Godeya: Mamayo: wa:lifo: ko:lo:, eyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Yu misa: kalu o:lia: ko:go:do: kalu gio: dabuma. ⁹⁻¹⁰ Naindo: giliga:sen kalu ko:lo: asuwa:takilo: falele alifa: a:no: da:da:sa:ga:, giliyo: o:go: na:no: a:na mo:walilab ko:lo: giyo:lo: Isolael kaluwo:lo: tambo asuluma:ki, niyo: walama:no:. Kalu giliga:sen ko:lo: falele alita:ga:lo: kagayab we, Nasala:t kalu Ya:su Kelisowa: wi halaido: a:ma:yo: mada falele alifa:. Giliyo: Ya:su e i malana sana sowo: ko:lo:, Gode eyo: e a:ma:la: a:dasi alifa:. ¹¹ Godeya: bugo:wa sa:lakiyo:, ‘U ko:lo: alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:, o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m. U a:no: Ya:su e.’ ¹² Kaluka:isale gasilima:kilo: Godeya:lo: henfelo: wenamilo: iliga:fo: kalu nowo: mada aundo:ma. Ya:su imilise eyo:sa kaluka:isaleyo: asuwa:taki, a:ma:la: gasilia:ib.” Bida eyo: imo:wo: a:la:sio:.

¹³ Iliyo: a:la:yo: mo:sugululo: a:la:asulo: ko:sega, to a:la:ma:lo: halaido: sa:lab a:no: da:daki, molo asulo: ko:lo:, iliyo: kalu a:la: we tamin amio: Ya:su o:lia:lo: sia:leno: o:mo:lo:b a:la:bo: a:na asulo:. ¹⁴ Ko:sega giligo: kalu ko:lo: falelo: a:no: a:la: o:lia:lo: kagayab a:no: iliyo: ba:ba: ko:lo:, iliyo: to halaido:wo: a:la:mo:wo: mo:sio:. ¹⁵⁻¹⁶ A:la:fo:ko:lo: iliyo: a:la:yo: ha:la:ya o:hamana a:la:ta:ga:, egelebo: towo: a:la:nenelo:, “Niliyo: kalu a:la: o:mo:wo: waga dimidama:no:wa:le? A:la:ma:lo: molo ha:na:no: dimido: a:no: Ya:lusalem kaluka:isaleyo: tambo o:ma asululi ko:lo:, niliyo: ‘we hendelema’ a:la:bo: mo:sa:ma:no:. ¹⁷ Ko:sega a:la:ma:lo: dimido: a:no: kaluka:isale nolo: da:dabena:ki, a:la:mo:wo: towo: halaido: a:la:sa:ma:no:, ‘Ga:go: Ya:suwa: wi amio: wa:kabiyo: wida:so:boka:’ a:la: sa:ma:nigo:l.”

¹⁸ Iliyo: a:la:nenela:sa:ga: dotakiyo:, a:la:yo: a:ma:la: mena:ki ho:lelia:ga:, a:la:mo:wo: a:la:sio:, “Gaino: Ya:suwa: wi sa:lakiyo: wa:kabiyo: mada wida:so:bo:,” a:la:liki iliyo: halaido: sio:. ¹⁹ Ko:sega Bida o:lia: Yo:n dia:ma:yo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Na:no: gili to ko kudu ha:na:no: kibo:bowo:, Godeya: towo: mo:kudu ho:no:bo:lo ko:lo:, ginino: dinafa alobana ba:da:bi. ²⁰ Mo:wo: naindo: ba:ba:yo: a:la:ta:ga: dabu a:no: mada tambo wida:mela:no: ko:lo: mo:ka:ma:no:.”

²¹ A:la:ma:yo: a:la:sa:labiki, iliyo: a:la:mo:wo: towo: wa:ka halaido: sa:la:sa:ga:, a:la:yo: ga:li iliga:fo:. Mo:wo: Ya:lusalem kaluka:isale ililo: ba:ba: a:no: Godeyo: wabudabiki, Yu misa:

kaluwa:yo: a:la: falasila:ma:no:wo: mo:dowo:. ²² Mo:wo: giliga:sen kalu e, donayo: do:la:fo: fa:la:da:in dota:sa:ga:, molo ha:na:no: dimidaki a:na falele alifa:.

Tilidabu kaluka:isaleyo: Godemo: dulugu sio:

²³ A:la:yo: ga:li iliga:tab amio:, tilidabu kaluka:isalelo: saba ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: Yu ko:go:do: kalu o:lia:ma:lo: sio: a:no: a:la:ma:yo: imo:wo: tambo malolo: me. ²⁴ Iliyo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, tambo kegea:sa:ga: Godemo:wo: a:la:dulugu sio:, “Wiso: Alan, ge akino:lo:, henfelo:wo:lo:, ho:no:lo: a:la:ta:ga: kelego: tambo usamilo: a:lab a:no:, tambo gi dimido:.” ²⁵ Nili ma:mu Da:ibid e gi nanogdo: dian kalu ko:lo: Godeya: Mamaya: ene halaido:wo: emo: dimiabiki, gi to we a:na sa:sa:lo:,

“ ‘Henfelo: kaluka:isaleyo: waga mada kulufa:yaba:le?

Iliyo: Gode o:lia: madalilo: babuma:no: saetab we, waga nenelaba:le?

²⁶ Henfelo: amilo: misa: kaluwo: kegea:sa:ga:, Gode o:lia: Enedo: Da:feyo: Kalu o:lia:yo: babuma:ni dimidaliab.’

²⁷⁻²⁸ Go:no:n towo: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo:, o:g a:namio: Ha:lod o:lia: Fondias Failat o:lia: Yu kaluma i o:lia: Isolael kalu o:lia:yo: Ya:lusalem wena kegea:sa:ga:, Ya:su gili digalo: nanogdo: dian kalu e sana soma:no:wo: togo: kedo:. Ya:su e Go:no:n Da:feyo: Kalu ko:lo: ililo: kegea:sa:ga:lo: dimido: a:no: tambo, mo:luwo: go:no:n asulo: o:lia: go:no:n halaido: o:lia:ma: saefa: ko:lo: fa:la:dowo:. ²⁹ A:la:fo:ko:lo: Alan ge, Yu misa: kalu ililo: nimo:lo: to halaido: sio: a:no: asulaki, go:no:n nanog dian kalu nio:, gi towo: halaido: walama:ki asuwa:ta:biyo:. ³⁰ Gode go:no:n halaido:wa: widakiyo:, ginin digalo: nanogdo: dian kalu Ya:suwa: wiya ilikiyo:, kaluka:isaleyo: falele alifelaki, molo ha:na:no: nolo: dimida:lubi.”

³¹ Iliyo: dulugu sa:la:sa:ga: dotabiki, a ilo: sen a:no: ida:li soda:sa:ga:, Mamayo: i amio: wa:litabiki, iyo: mo:tagilaki Godeya: towo: halaido: mo:mo:da wido:.

Tilidabu kaluka:isaleyo: egelebo: asuwa:ta:sen

³² Tilidabu kaluka:isaleyo: asulo:wo: imilise dota:ga:, iyo: “kelego: we na:no:” a:la:bo: mo:asulaki, tambowo: ua a:no: dowo:. ³³ Iliga:felo: kalu iliyo: a:la:widaki, “Alan Ya:su E hendele a:ma:la: dasilia:ga:, mela:no: a:laka:!” a:la:likiyo: towo: halaido: wida:len ko:lo:, Gode eyo: ene kelego: nafaleyo: iya ko:go:lu alifa:. ³⁴⁻³⁵ I usamio: kalu imilig nowo: ma:no:wo:, kelego:wo: aundo:malo: mo:dowo:. Mo:wo: kalu imilig nowo:

kelego:lo:ma dowalikiyo:, kalu noma:yo: ba:da:ga:, ene hen o:lia: a o:lia:yo: kililia:sa:ga:, mole a:no: iliga:felo: kalu o:mo: dimi ko:lo: iliyo: aloba:da:sa:ga:, kelego:wo: hebeda:lab kalu i o:mo: dimia:li ane.

³⁶ A:la:gabiki kalu imilig nowo: ene wiyo: Yosa:b eyo: a:la:dimido:. Ene mo:mio:wo: Libai ko:lo: hen elo:wo: Saibulus. Iliga:felo: kalu i a:ma:yo: ene wi ho:gi nowo:, Banabas wikilo:. Ene wi a:ma: ha:go: we, nowo: sagalema:kilo: asuwa:ta:sen kalu. ³⁷ Banabas eyo: hen heb enedo:wo: kililia:sa:ga:, moleyo: dia:ya:sa:ga:, iliga:felo: kalu i o:mo: dimi.

5

Ananias o:lia: Safaila o:lia:ma:yo: Godeya: Mamayo: dikido:

¹⁻² Ko:sega kalu a:namilo: seno: nowo: ene wiyo: Ananias, a:la:ta:ga: ene ingayo: Safaila ko:lo: sen. A:la:ma:yo:lo: hen heb inido:wo: kililia:sa:ga:yo:, Ananias eyo: mole hebo: ene kanulu difa:. A:la:do: gab a:no: ingaya:yo:lo: o:li gabo:lo:b a:la:asulo:. Ananias eyo: mole heb nolo: iliga:felo: kalulo:wa dia:ha:na:ga: dimi. ³ Emo: dimiabiki, Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ananias, asulo: gilo:wo: Sa:da:na:ya: bo:fo:melea:ki fogo: dimi ko:lo:, giyo: Godeya: Mamayo: a:na dikili sa:lakiyo:, moleyo: hebo: go:no:ndo: kanulu difa: a:no:, waga asulaki dimido:wo:? ⁴ Giyo: heno: semo:kilili amio:, hen a:no: hendele ga:no: ko:lo:, kililia:sa:ga: mole di a:no: gilo: asulab aumbo: o:li dimidama:no: dowo:. A:la:fo:ko:lo:, giyo: dikilima:no: a:la:likiyo: waga asulaki sa:laya? Madalilo: sa:lab ko, giyo: kaluwo: ko:lo: dikidaba. Godeyo: ko:lo: dikili sa:lab.”

⁵ Ananias e to a:no: da:da:sa:ga:, elo: elen a:naka sulufo: tina:sa:ga: sowo: ko:lo:, kalu nolo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, tagio: alan dowo:. ⁶ Ananias e sowabiki, kalu so:wa nolo: ya:ga:, so:ga: mela:sa:ga: dia:ha:na:ga: a:na daido:.

⁷ A:la:ta:ga: ofa:si otaleno: ta:ta:sa:ga:yo:, ingayo: in sowo:wo: mo:dabu ko:lo:, elo: Bidalo:wa mio:. ⁸ A:na fa:la:dowabiki, Bidaya: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Mole gaindo: di a:no:, tambo yo:mo:?” A:la:sa:labiki, Safaila eyo: a:la:sio:, “A:, moleyo: tambo dia:mio: yo:m.”

⁹ A:la:fo:ko:lo: Bida eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ga:go: towo: imilise saeta:ga:yo:, Godeya: Mamayo: da:fe ba:dakiyo:, emo:wo: waga dikili sa:laya? Ge kalulo: dali alifa:ni ane kalu i a:no: ya:ga:lo: tog amilo: kagayab o:m ko:lo: gelo: a:na dia:ha:na:sa:ga: dalima:nigab.” ¹⁰ Safaila e to a:no:ko: da:dabikiyo:, e sulufo: tina:sa:ga: sowo: ko:lo:, kalu so:wa i

a:no: ya:ga:yo:, e sowo:lo:bi ba:da:ga:, iliyo: e dia:ha:na:ga: indo: daido: anib a:na dali alifa:. ¹¹ Tilidabu kaluka:isale o:lia: kalu nol a:namilo: sen a:no:lia:yo:, malolo: a:no: da:da:sa:ga:, iyo: tambo tagio: alan dowo:.

Iliga:felo: kalu iliyo: kaluka:isaleyo: modo: falele alifelo:

¹² Iliga:felo: kalu iliyo: molo ha:na:no: ko:li ko:lilo:wo: amisa:n us a:na dimida:len. Tilidabu kaluka:isale iyo: ua, Solomona: Isagen a:na kegea:sen. ¹³ Ha:la: kaluka:isale nol a:ma:yo: iyo: mada nafale a:la:asulo: ko:sega ha:la: kaluka:isale i a:no: tagilaki, i o:lia:yo: mo:gasa dowo:sen. ¹⁴ Ko:sega ho:lenu: tambowo:, kaluka:isale modo: nolo: Alano: tilida:da:sa:ga:, tamin amilo: tilidabu kaluka:isale i o:lia:yo: ua gasa ya:len. ¹⁵ Amisa:n kaluka:isaleyo: iliga:felo: kalu ililo: molo ha:na:no: dimida:lab a:no: ba:ba: ko:lo:, ili asulakiyo:, Bidayo: ha:nab amio: mama elo:ma:yo: walaf kaluka:isale i amio: ba:lalega falelema:ib a:la:asula:sa:ga:, iliyo: i a:no: ga:gililia: ya:ga:, nolo: uwo:ba, nolo: geo:ndo: wa:la alima:ki, tog anib a:na ta:felo:. ¹⁶ A:la:ta:ga: kaluka:isale modo:, Ya:lusalem anib amilo: kandayo: i a:no: kegeo:. A:la:ta:ga: iyo: walafdo: kaluka:isale o:lia: kalu mama mogago:lo: dosdo: o:lia:yo: tililia:ga:, iliga:felo: kalulo:wa yabiki, i a:no: tambo falele alifelo:.

Iliga:felo: kaluwo: dibolo aya to:lolo:

¹⁷⁻¹⁸ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: ene mili, Sadusi kalu o:lia:ma:yo: iliga:felo: kalu ililo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, iliyo: iliga:felo: kalumo:wo: mo:beaki eteyo:wo: alan fa:la:dowo: ko:lo:, iliyo: iliga:felo: kalu i a:no: ta:lia:sa:ga:, mogago: kalu o:lia: dibolo a usa disa:. ¹⁹⁻²⁰ Ko:sega o:g nulu a:namio:, Godeya: ma:mul kaluwa:yo: dibolo a a:no: togo: koda:sa:ga:, iyo: ha:la:ya tililia:ga: handalowakiyo: a:la:sio:, “Gio: ha:na:sa:ga: Godeya: malilo: a usa kagafo:liki, gililo: mela:no: ho:gi di a:no: kaluka:isalemo:wo: tambo wida:lubi” eyo: a:la:sio:. ²¹ Elo: sio: o:leau iliyo: a:la:dimidaki, kea:fo nulu ofo: yabikiyo:, iyo: Godeya: malilo: aya tina:sa:ga:, a:na mo:mo:da wido:.

O:g kea:fo nulu a:namio:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu o:lia: e o:lia:lo: elen kalu o:lia:ma:yo:, Yu amilo: ganisolo dosdo:wo: a:na kegeo:. Isolael misa: kaluwo: tambo a:na kegea:sa:ga:, iliyo: iliga:felo: kaluwo: tililia: mena:ki dibololo: sab a:na towo: saga:fo:. ²²⁻²³ Ko:sega dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwo: aya ha:na:sa:ga: ba:ba: amio:, iliga:felo: kalu i a:no: a:namilo: mo:sena ba:ba: ko:lo:, iyo: a:ma:la: ha:na:sa:ga: misa: kalumo:wo: a:la:sio:, “Nio: dibolo aya fa:la:dowaki ba:ba: amio:, togo: tambo uludo:

ko:lo:, dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwo: toga:me amio: o:li yasila:len ko:sega, nio: dibolo a usamio:, kalu i a:no: mada aundo:ma elena ba:ba:.”²⁴ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Godeya: malilo: alo: bo:fo:lowan misa: kalu o:lia:ma:yo: to a:no: da:da:sa:ga:, iyo: molo asulakiyo:, o:b ko:lo: fa:la:doma:nigaba:le a:la:liki modo:.”²⁵ Iyo: a:la:asula:li elen ami, kalu imilise nowo: ya:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Dabuma! Kalu gililo: dibolo ayamilo: disa: a:no:, Godeya: malilo: aya kagafo:liki, kaluka:isalemo:wo: towo: a:na wida:lab” a:la:sio:.”²⁶ A:la:sa:labiki, Godeya: malilo: alo: bo:fo:lowan misa: kalu o:lia: dibolo alo: bo:fo:lowan i o:lia:yo: ha:na:sa:ga:, iliga:felo: kalu i a:no: a:ma:la: tililia: mio:.” Kaluka:isale i a:namilo: sab a:ma:yo: bo:fo:lowan kalu iyo: uwa:yo: agodoma:ib a:la:asula:sa:ga:, iyo: tagilaki, iliga:felo: kalu a:no: mo:yami tandeaki, ha:sa tililia:mio:.”

²⁷⁻²⁸ Dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: iliga:felo: kalu iyo: tililia: ya:sa:ga:, Yuwa: ganisolo kalulo:wa ta:fo:liki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Niliyo: tamin amio: gimo:wo: ‘kalu wema: wi amio: kaluka:isalemo:wo: wida:so:boka:’ a:la:bo: towo: halaido: saefa: ko:sega, giliyo: Ya:lusalem kaluka:isalemo:wo: towo: tambo wida:li ha:nab ko:lo:, giliyo: kaluka:isalemo:wo: ‘kalu we nili sana sowo:ka:’ a:la:li diga:li sa:la:lab” a:la:sio:.”²⁹ To a:no: da:da:sa:ga:, Bida o:lia: iliga:felo: kalu i nol a:ma:yo: towo: a:la:sio:, “Niliyo: kaluwa: towo: mo:kudu ha:na:no: ko:sega, Godeya: Ene toleyo: ko:lo: mada kudu ha:na:no:.”³⁰ Giliyo: Ya:suwo: i malana alula:sa:ga: sana sowo: ko:sega, nili ma:muwa: Gode eyo: e a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:lab.”³¹ Isolael kaluka:isaleya:yo: asugo: nodola:sa:ga:, ililo: mogago: dimida:seno: hama:ki, Gode eyo: Ya:suwo: iwalu dia:takiyo:, ene dagi ililiba ta:fo: ko:lo:, Ya:su e misa: kalu dowaki, eyo: kaluka:isaleyo: a:ma:la: gasilia:no: dowo:.”³² A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: e tolo: kudu ha:na:sen kaluka:isale imo:wo: ene Mamayo: dimi ko:lo:, Godeya:lo: dimido: a:no: tambo ni o:lia: Godeya: Mama o:lia:ma:yo: ba:ba: ko:lo: wido:l.”

Gamaliel eyo: i asuwa:takiyo: to nolo: sio:

³³ Iliyo: Bida elo: to sa:lab a:no: da:dakiyo:, kulufa:yo:wo: alan dowo:sa:ga:, iyo: yasala:ma:no: asulo:.”³⁴⁻³⁵ Ko:sega Fa:lisi kalu nowo:, ene wiyo: Gamaliel, e elelo: widan kalu ko:lo: Yu kaluka:isale iliyo: man elo:wo: nafale ba:da:sen. O:g a:namio: Gamaliel e, misa: kalu o:lia: sen ko:lo:, e dasila:sa:ga: kalu nolbo:wo: “Iliga:felo: kaluwo: ha:la:ya o:tililia: hamana” a:la:sa:la:sa:ga:, Yu misa: kalu imo:wo: a:la:sio:, “Isolael kalu

giliyo:, kelego: nowo: kalu i wemo:wo: dimidama:no:lalega, giliyo: dinafa asula:bi. ³⁶ Mo:wo: o:semo: amalela: amio:, kalu nowo: Teudas e babuma:niki, kalu alan o:ngo: dasilabiyo:, kalu do:la:lowo:wo: do:la:fo: fa:la:da:ino: e kudu ane. Ko:sega e sana sowabikiyo:, kalu elo: kudu ane a:no: tambo dalale ane ko:lo:, elo: dimidama:no: asulo: a:no: madali wala:. ³⁷ A:ma: fa:s amio:, wilo: sa:sa:lan ho:lenu: dowabikiyo:, Yudas, Ga:lili kalu eyo:lo: dasila:sa:ga:, eyo: kalu nolo: hala tililia:gane ko:sega, e sana sowabikiyo:, kalu elo: kudu ane a:no: tambo dalale ane. ³⁸⁻³⁹ A:la:fo:ko:lo: o:gdo: fa:la:dowab we gio: asula:bi. Ililo: dimidab we, inin asulo:wa fa:la:dowa:sa:ga: dimidabo:lalega, ililo: dimidama:no: asulab a:no: madali wala:ma:ib. Ko:sega nanog a:no: Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:lalega, giliyo: ililo: nanog diab a:no: mada mo:ka:ma:ib. Giliyo: ko:lo: ka:ma:no: susialega, gio: Gode o:lia: bubaki auma:ib. A:la:fo:ko:lo: giliyo: mogago: imili nowo: i o:lia:yo: mo:dimidaki, iyo: ga:li melea:ki ta:ta:bi.” ⁴⁰ Gamaliel eyo: a:la:sa:labiki, Yu misa: kalu iliyo: elo: to sa:lab a:no: ko:lo: kudu ane. Iliyo: iliga:felo: kaluwo: a:ma:la: tililia:sa:ga: dotabiki, dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: iyo: sanama:ki a:na sio: ko:lo:, sa:nda:sa:ga:yo: iliga:felo: kalu imo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: Ya:suwa: wi sa:lakiyo:, wa:kabiyo: mada wida:so:bo.” Imo:wo: towo: a:la: halale sa:la:sa:ga: iliga:fo: ⁴¹ A:la:fo:ko:lo: iyo: Yu misa: kalu kegeo: a:no: ta:ta:sa:ga: ha:nakiyo:, Gode eyo: iyo: Ya:suwa: wiya a:la:ta:ga:lo: sende-lowo:wo: o:li diab a:la:do: asulab a:no:, iyo: sagala:liki ane. ⁴² A:la:ta:ga: Godeya: malilo: ayamio:lo:, kaluka:isaleya: ayamio:lo: Godeya: ene to nafa widakiyo:, Ya:su e, Godeya: Enedo: Da:feyo: kaluwo: e a:la:liki iliyo: ho:lenu: tambo wida:li sia:liki mo:edo:.

6

Iliga:felo: kaluwo: asuwa:foma:ki, kalu dom a:la:fo:wo: da:feyo:

¹ Ho:len a:namio: Gode amilo: tilidabu kaluwo: modo: fa:la:dowo: ko:lo:, i us a:namio: Gilig tolo: sa:lan kaluwa:yo:, Alam tolo: sa:lan kalumo:wo: a:la:sio:, “Giliyo: ma:no: sagakiyo:, ka:isale sa:ba:lo: nilido: a:lab a:no: mo:mia:sen” a:la:sa:laki, iyo: towa:yo: kego:. ² A:la:fo:ko:lo: iliga:felo: kalu kugula:fo: a:ma:yo:, tilidabu kaluwo: tambo ho:le kegea:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Nio: nanog diakiyo:, Godeya: to walama:no:wo: ka ta:taki, ma:no: sagama:no: dowalega mogago: doma:ib. ³ A:la:fo:ko:lo: giliyo: kalu dom a:la:fo:wo: da:fea:sa:ga:, niliyo: nanog we imo: dima:ki dimia:no:.

Kalu gililo: da:feab a:no:, iyo: asulo:wo: alan, Godeya: Mamalo: wa:lifo: a:lab a:no: ko:lo: da:fea:bi. ⁴ Giliyo: ko:lo: a:la:dimidalikiyo:, ho:lenu: tambowo: niliyo: Godemo: dulugu sa:la:liki, ene towo: ko:lo: walasa:la:li mesa:no:.” ⁵ Iliyo: a:la:sa:labiki, tilidabu kaluka:isale iliyo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga: tambo sagalaki, iliyo: kalu nolo: da:feyo:. Da:feyo: kaluwo: nowo: Sitifen. E tilidabuwo: alan a:la:ta:ga: Godeya: Mamayo: e amio: wa:lifo:. Da:feyo: kalu nowo: we, Filib, Bolokolus, Nikanol, Timon, Bamenas, a:la:ta:ga: nowo: Nikolas, e Antio:g amisa:n kalu ko:lo: e tamin amio: Yu kaluwa:lo: tilidabu a:no: elo: kudu ane. ⁶ Tilidabu kalu iyo: doma:la:fo: a:no: da:fea:sa:ga:, iliga:felo: kalulo:wa tililia: mio: ko:lo:, iliga:felo: kalu ili dagiyo: ili misa: wa:la dia:fo:liki, Godemo: dulugu sio:. ⁷ A:la:fo:ko:lo: Godeya: towo: da:da:i ha:nakiyo:, Ya:lusalem amisa:n amio: tilidabu kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu nolo:lo: modo: tilidabu.

Sitifeno: ta:lia:sa:ga: mo:walilo:

⁸ Gode eyo: Sitifeno: asuwa:taki, halaido:wo: emo:wo: dimi ko:lo:, Sitifen eyo: kaluka:isale siwa:l amio: molo ha:na:no:wo: ko:li ko:lilo: dimido:. ⁹ Ko:sega Yu kalu nolba:yo: e o:lia:yo: towa:yo: kego:. Kalu i a:ma: tolo: wida:sen a wiyo: we “Ga:lilo: ha:na:sen kaluwa: a” a:la:sa:la:sen. Kalu i a:no: nolo: Sailini amisa:n o:lia: Alegsandia amisa:na a:la:ta:ga: mio:. A:la:ta:ga: nolo:, Silisia hen o:lia: A:sia hena a:la:ta:ga: mio: ko:lo: iyo: Sitifen o:lia:yo: towa:yo: kego:. ¹⁰ Ko:sega Godeya: Mamaya:yo: Sitifen emo:wo: asulo: nafayo: dimia:len ko:lo:, kalu i e o:lia:lo: towa:lo: kegab a:no: mo:tiniaki, iyo: wana dowo:. ¹¹ A:la:gabiki, iliyo: towo: wo:no:le sa:la:li sia:likiyo:, “Sitifen eyo: Gode o:lia: Mo:sa:s o:lia:mo:wo: dio:ge sa:lab a:la:bo: niyo: dabulo:boka:” a:la:bo: kalu nolbo:wo: sama:ki, salifela:i ane. ¹² Iliyo: kaluka:isale o:lia: ko:go:do: kalu o:lia: elelo: wida:sen kalu o:lia:ma: asulo:wo: digidalifela:liki ane ko:lo:, iliyo: Sitifen e ta:lia:sa:ga: mo:walilima:ni, Yu amilo: ganisolo kalulo:wa tililia:gane. ¹³ A:la:fo:ko:lo: e mo:walilakiyo:, Sitifen elo: mo:dimido:lo: sa:ma:no: kaluwo: tililia:ga: ta:taki, iliyo: madali towo: a:na sa:lakiyo:, “Sitifen eyo: Mo:sa:s ele saefa:yo: a:la:ta:ga: gulugulula:sen a malilo:wo: dio:ge sa:la:lab. ¹⁴ Kalu wema:yo: ‘Ya:su, Nasala:t kalu a:ma:yo: Godeya: Malilo: a we bidilaki, Mo:sa:sa: ele man ko:lo: nimo:lo: dimi a:no: togonola:ma:ib’ a:la:wida:labiki dabu” a:la:sio:. ¹⁵ Kalu elo: mo:walila:likilo: sen i a:ma:yo: tambo,

Sitifena: wo:lokan sikudu ba:ba: amio:, wo:lokan elo: a:no: ma:mul kaluwa:lo:wo: o:ngo:lo:biki ba:ba:.

7

Sitifen eyo: towo: wido:

¹ Sitifen e mo:walila:la:ga: dotabikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:ma:yo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “To gemo:lo: mo:walilakilo: sa:lab we hendeleyo:?”

²⁻³ To elo: dabu ba:dab a:no:, a:ma:la: sa:lakiyo: a:la:sio:, “Nao i, do i, gio: dabuma! Nili ma:mu Ablaham eyo: Halan amisa:n amio: semo: ha:naki, Mesobotemia hen a:naka o:sen amio:, Gode halaido: a:no: elo:wa fa:la:dowakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, ‘Ge go:no:n mo:mio: o:lia:, go:no:n hen o:lia:yo: ta:taki, hen ko:li nilo: gemo:lo: walama:no: a:no:, ge a:na mesa:ni hamana.’ ⁴ A:la:sa:labikiyo:, Ablaham e Kaldia* hen a:no: kata:ta:sa:ga:, Halan amisa:n a:na ha:na:sa:ga: sen. A:na sen ami iyayo: sowabikiyo:, Gode eyo: e a:na a:la:ta:ga: tililia:ga:, o:go:do: gilo: sab hen wena tililia: mio:. ⁵ Ho:len a:namio:, hen ha:lu nowo: emo:wo: mada mo:dimi. Ko:sega Godeya: emo: dinali sa:laki a:la:sio:, ‘Niyo: hen we tambo ge o:lia: gilo: so:wa sa:la:la:i ha:nab o:lia:mo:wo: dimia:no:.’ Ablaham e so:walo:ma dowo: ko:sega, Gode eyo: emo:wo: a:la:dinali salifa:. ⁶ Gode eyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Gi so:wa sa:la:la:i ha:na:lab i a:no: ini heno: ta:ta:sa:ga:, hen noma:lo:wa mageso: kalu ko:lo: mio: san o:ngo: mesa:ib ko:lo:, donayo: 400 a:la:fo: a:na silikiyo:, hendo: biso: kalu iliyo: iyo: madali nanogdo: dian kalu dowaki, iyo: dikidi sa:ndamela:ib. ⁷ Ko:sega niyo: ilo: da:ibo: so:wa doma:kilo: ta:fo: kalu i a:no: mo:walilakiyo: wa:dema:no:. A:la:ta:ga: tif amio: niyo: gi so:wa sa:la:la:i ha:nab i a:no: a:ma:la: tililia:ga:, hen wena siliki, nemo:wo: wabulu sa:la:mela:ib.’ Gode eyo: a:la:salifa: ⁸ A:la:dinali sio: ko:lo:, emo:lo: dinali sio: a:no: ele ba:ba:no: a:lakiyo:, ‘Ge do:go:fo: hege gedema:ib’ a:la:salifa: ko:lo:, Ablaham eyo: Aisa:go: sa:la:liakiyo:, ho:len ola:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, do:go:fo: hege gede alifa:. A:la:go:ko:lo: tif amio: Aisa:g eyo: Ya:kobo: sa:la:li, a:la:ta:ga: Ya:kob eyo: so:wa kugula:fo:wo: sa:la:li ko:lo:, so:wa i a:na a:la:ta:ga:yo: Isolaela: eso:lo: kugula:fo:wo: a:na fa:la:dowo:.

⁹⁻¹⁰ “Nili ma:mu, Ya:koba: insiso:i nolba:yo: Yosa:bo:wo: kele asula:sa:ga:, e Isib kaluwa: da:ibo: kalu doma:ki, moleya:

7:2-3: Mo:mo: 11.31, 12.1   **7:4:** Mo:mo: 11.31-12.5   * **7:4:** Kaldia hen a:la:do: sa:lab a:no:, wiyo: nowo: Mesobotemia a:la:sa:lan. Heno: we tamin amilo: Ablahamdo: seno: o:m.   **7:5:** Mo:mo: 12.7, 15.18, 17.8   **7:6:** Mo:mo: 15.13-14, Kis 12.40   **7:7:** Kis 3.12   **7:8:** Mo:mo: 17.9-14, 21.4   **7:9-10:** Mo:mo: 37.11,28, 39.2,21-23   **7:9-10:** Mo:mo: 41.37-44

kilili. Ko:sega Gode eyo: Yosa:b e hida:yo: ba:dab a:namio;, e o:lia: dofo:liki asufa: ko:lo:, emo:wo: asulo: alan dimiabiki, Isib misa: kalu, Fa:lo:wa: siwa:l amio: Yosa:ba: ene mano: nafa ba:da:sa:ga:, Fa:lo: e sagalaki, Isib hen o:lia: ene a o:lia:yo: Yosa:b emo: bo:fo:melea:ki ta:fo:.

¹¹ “A:la:ta:ga: Isib hen o:lia: Ka:ina:n hen a:namio: maiyo:wo: alan fa:la:dowaki, hida:yo: alan dowo: ko:lo:, ni ma:muwa:yo: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowo:.
¹² A:la:fo:ko:lo: Ya:kob eyo: Isib hen amio: ma:no:wo: da:laka: a:la:sa:labiki da:da:sa:ga:yo:, eyo: nili ma:mu iyo: tamin amio: a:na iliga:fo:.
¹³ Iyo: andeb ane amio:, Yosa:b eyo: ao imo:wo: eneno: a:na wida:sa:ga: dowabiki, Fa:lo: e Yosa:ba: so:lo:wo: welo:b a:la:bo: a:na asulo:.
¹⁴⁻¹⁵ A:ma: fa:s amio:, Yosa:b eyo: ene iya Ya:kob o:lia: ene so:lo: o:lia:yo: elo:wa tambo mena:ki saga:fo:. To saga:fo: a:no: da:da:sa:ga:, Ya:kobo: Isib ane ko:lo:, Ya:koba: so:lo: Isibdo: a:lab a:no:lia: agelo:wo: do:la:fo: dom a:la:ta:ga: bila:fo: ko:lo: fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Ya:kob o:lia: ene so:wayo:lo: a:naka sowo:.
¹⁶ Tif amio: inin ki a:no: a:ma:la: dia:ya:sa:ga:, Sekem hen a:namio:, Hamola: ene so:lo:wa: heno: Ablaham eyo: tamina moleya: kilili ko:lo: ene kiyoy: a:na daido:.

¹⁷ “Gode eyo: Ablahambo:lo: dinali sio: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:dowabiki, Isib a:namio: Isolael kaluka:isaleyo: mada modo: ko:lo: fa:la:dowo:.
¹⁸⁻¹⁹ A:la:ta:ga: Isib a:namio: misa: kalu ho:gi fa:la:dowakiyo:, eyo: Yosa:bo: mo:fanda asulo: ko:lo:, eyo: ni ma:mu imo:wo: dikida:sa:ga: hida:yo:wo: alan dimi. A:la:gabiki, eyo: inin so:wa sa:la:liab a:no: ka soma:ki, sa:la: buluga:fela:bi a:la:saefa:.

²⁰ “Ho:len a:namio:, Godeya: siwa:l amio: Mo:sa:s e mada gesego: ko:lo: sa:la:li. Ele otalen us a:namio: iyaya: aya siliki bo:fo:len.
²¹ Ko:sega iyo: misa: kaluwo: tagilaki, e ha:la:ya ta:fa:ni ane ko:lo:, Isib misa: kaluwa: ida:ya: ta:ulia:ga:, ene so:wayo: o:ngo: fofoy:.
²² A:la:fo:ko:lo: Isib kalu ili mano: Mo:sa:s emo:wo: tambo walali ko:lo:, Mo:sa:s elo: to sa:lan o:lia: man dimidan o:lia:yo: halaido:lo: di kalu ko:lo: fa:la:dowo:.

²³ “Mo:sa:s e donayo: do:la:fo: fa:la:da:ino: ta:ta:ga: dowabiki, Isolael kaluka:isale ene ao i a:no: ba:ba: ha:na:no: asulo:.
²⁴ E a:na elen amio:, Isib kalu noma:yo: Isolael kaluwo: mogagi dikidi sa:ndabiki ba:ba: ko:lo:, eyo: Isolael kalu a:no: asuwa:taki wa:deakiyo:, Isib kalu a:no: sanaefa:.
²⁵ Mo:sa:s eyo: a:la:asulo:. Gode eyo: eya a:la:ta:ga:yo:

7:11: Mo:mo: 41.54, 42.1-2   **7:13:** Mo:mo: 45.1-4,16   **7:14-15:** Mo:mo: 45.9-11, 46.27   **7:14-15:** Mo:mo: 46.1-7, 49.33   **7:16:** Mo:mo: 23.2-20, 33.19, Jos 24.32   **7:17:** Kis 1.7-8   **7:18-19:** Kis 1.11-22   **7:20:** Kis 2.2   **7:21:** Kis 2.3-10   **7:24:** Kis 2.11-15

kaluka:isaleyo: tambo asuwa:taki gasiliab a:la:asulo: A:la:ta:ga: Mo:sa:s eyo: ene ao i a:ma:yo:lo: asulo:wo: imilise o:ngo: doma:ib a:la:asulo: ko:sega iliyo: a:la:bo: mo:fanda asulo:.²⁶ Ho:len no amio:, Mo:sa:s e Isolael kalu a:la:nowo: buba:lana ba:ba:. E ba:da:ga:, a:la:yo: ha:sa mesea:ki sagale alitakiyo:, towo: a:la:sio:, ‘Gao gaino:, waga bubadi?’²⁷ Ko:sega kalu noldo: sa:nda:likilo: ha:nab a:ma:yo:, Mo:sa:s e kanilaki, emo:wo: a:la:sio:, ‘Nio: gi bo:fo:liki mo:walila:lubika: a:la:bo:, abe saefa:yo:?’²⁸ Alilo: Isib kalu nowo: gilo: so:no: aumbo:, o:go:lo: nelo: gi sanaefa:nigaya?’²⁹ To sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Mo:sa:s e nai ha:na:ga:, Isib heno: ta:ta:ga:, Midian hen a:na ha:na:sa:ga:yo:, e mageso: kalu o:ngo: a:na sa:sen. A:na silikiyo:, so:wayo: a:la: ko:lo: sa:la:li.

³⁰ “Mo:sa:s e hen a:na sen amio:, donayo: do:la:fo: fa:la:da:ino: a:na gulula:sa:ga:yo:, e kalaleli hen Sainai misio: anib doba:da: sia:len amio:, i abol ko:lo: nudula: a:no: deyo: wa:sowala:lana ba:ba:. A:la:ta:ga: delo: wa:sowala:lab us a:namio: ma:mul kaluwo: a:na elena ba:ba:.³¹ Mo:sa:s eyo: ba:da:ga:yo:, e moda:sa:ga:, e ma:uwa:ya ba:ba:ni ha:nabiki, Gode Alana: towo: a:na dabu.³² Gode eyo: Mo:sa:s emo:wo: a:la:sio:, ‘Ne gi ma:mu Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: i a:ma: Godeyo: Ne.’ A:la:sa:labiki Mo:sa:s e tagilaki bibisoda:sa:ga:, e mo:sikudu ba:ba:.

³³ “A:la:ta:ga: Gode eyo: emo:wo: a:la:sio:, ‘Hen gelo: ka:gafo:lab we mada malilo: hen ko:lo:, gi gido:fo: amilo: budi sa:ga:lo: ko dugula:ma!’³⁴ Kaluka:isale nilo: ko:lo: Isib hen ami silikilo: hida:yo: ililo: diab a:no: ne ba:ba:. Ne ililo: ya:la:lab a:no: da:da:sa:ga:, ne iyo: ko:lo: sili alifa:ni mio: A:la:fo:ko:lo: ge mena. Niyo: ge a:ma:la: Isib iliga:fa:nigo:l.’ Gode eyo: a:la:sio:.”

³⁵ A:la:fo:ko:lo: Sitifen eyo: to nolo: a:kudu sio:, “Isolael kaluka:isale iliyo: Mo:sa:s e gola ba:dakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, ‘Nio: gi bo:fo:liki mo:walila:lubika: a:la:bo:, abe saefa:yo:?’ Iliyo: a:la:sio: ko:sega kalu imilig a:no:ko: Gode eyo: ma:mul kalu ko:lo: de wa:sowaya amilo: handalowab a:ma: ilikiyo:, Mo:sa:s e Isolael kaluka:isaleyo: sili alita:ga: bo:fo:melea:ki iliga:fo:.³⁶ Kalu imilig a:ma:ka iyo: Isibdo: seno: sililia:ga: handaloma:nikiyo:, eyo: molo ha:na:no:wo: modo: dimido:. Isib hen amio:lo:, ho:n genelo: amio:lo:, a:la:ta:ga: Isolael kaluka:isaleyo: dona do:la:fo: fa:la:da:ino: kalaleli hen usa sia:likiyo:lo:, e tililia: ha:na:likiyo:, molo ha:na:no:wo: dim:ida:len.

³⁷ “Mo:sa:s imilig eka Isolael kaluka:isalemo:wo: a:la:sio:, ‘Gode eyo: Isolael gi amio: kalu nowo: da:fea:sa:ga:, e dinali sa:lan kalu ne o:ngo: doma:ki fa:la:do alifa:ib.’ ³⁸ Isolael kaluka:isaleyo: kalaleli hena siliki kegea:len amio:, Mo:sa:so: i o:lia: elen. A:la:ta:ga: ni ma:mui Isolael i o:lia: elen amio:, e misio: Sainai fa:la:dowo: a:namio:, ma:mul kaluwo: e o:lia: tola:. A:la:fo:ko:lo: eyo: to mela:no:lo: a:lab a:no: nimo: malolo: mea:niki di.

³⁹ “Ko:sega nili ma:mu iya:yo: Mo:sa:sa: towo: mo:kudu ha:naki, iliyo: Mo:sa:s e gola ba:da:sa:ga:, asulo: inido:wo: a:ma:la: Isib ane. ⁴⁰ A:la:fo:ko:lo: iliyo: A:lonbo:wo: a:la:sio:, ‘Mo:sa:s nilo: Isib a:la:ta:ga:lo: tililia:mio: we, e amio: o:b fa:la:dowaba:le babalab ko:lo:, giyo: gode nolo: nilo: tililia:ga:lo: tamifo: ha:na:no:wo: dimidama’ a:la:sio:. ⁴¹ Ho:len a:namio: iliyo: madali godeyo:, kao inso: o:ngo: a:na dimida:sa:ga: ta:fo:liki, iliyo: o:mo: boba so:meaki gulugulula:len. Iliyo: ini dagiya:lo: dimido: gode a:no: ko:lo: wabudakiyo:, ma:no: nakiyo: sagalo:wo: alan dowo:. ⁴² Iliyo: a:la:dimidabikiyo:, Gode eyo: iyo: gola ba:da:sa:ga:, iyo: ofo:, tamino:, eleyo:, a:no: ko:lo: wabuluma:ki ta:fo:. Dinali sa:lan kaluwa: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“ ‘Isolael kaluka:isale gio:, kalaleli hen amio: dona do:la:fo: fa:la:da:in a:namio: no:wo: sa:nda:sa:ga:lo: so:kugulu mean a:no: dimi.

Ko:sega giliyo: ne wabudakiyo:, hendelelo: mo:dimi.

⁴³ Gio: gulugululan helebeso:g a dia:likilo: sia:len a:no: madali gode Moleg eno: a:la:ta:ga: madali gode tamin ko:lo: wabudab a:no: Lafan eno:.

Gini dagiya: madali gode a:no: dimida:sa:ga:, o:mo:wo: wabulu sio:.

A:la:fo:ko:lo: niyo: gini hende amio: a:ma:la:yo: mo:mena:ki, Babilon heno: tiginita:ga: ko:na: ta:foma:ki ta:fa:no:.’ Dinali sa:lan kaluwa:yo: a:la:sa:sa:lo:.

⁴⁴ “Kalaleli hen a:namio: nili ma:mu iyo: a:na sia:likiyo:, Godelo: dowo:sen so:g a a:no: ili dia: sia:len. So:g a a:no: dia:no:wo:, Gode eyo: Mo:sa:sbo: wido: ko:lo:, elo: sio: o:leau kudu ha:naki dimido:. ⁴⁵ Tif amio: ni ma:mu i a:ma:yo: ini so:wamo:wo: so:g a a:no: dimi ko:lo: iyo: dia:li ha:na:sa:ga:yo:, Yosua e tililia: ha:nakiyo:, iyo: Godeya: halaido: o:lia:ma:yo:, ha:la: kalu hen a:namilo: sano: o:luga:felesa:ga:yo:, so:g a a:no: a:na dialifa:. A:la:ta:ga: a a:no: ho:len a:na a:la:ta:ga:lo: dowo:i mio:wo:, Isolael misa: Da:ibid ho:len a:na edo:. ⁴⁶ Gode eyo: Da:ibid e sagale alifa: ko:lo:, Da:ibid eyo: a ho:gi

nowo: Ya:koba: Gode mesea:ki dia:nikiyo:, Godemo:wo: dabu ba:ba:.⁴⁷ Ko:sega Godeya: a a:no: inso: Solomona: di.

⁴⁸ “Ko:sega Gode Iwalulo: A:lab E henfelo: kaluwa:lo: a dimido: usamio: mo:san. Dinali sa:lan kaluwa:yo:, Godeya: towo: sa:lakiyo: a:la:sio:,

⁴⁹ “ ‘Hebene halo misa: kalu nelo: mesa:no: i fofodo:wo: o:m, a:la:ta:ga: henfelo: we ni gido:fo:lo: wa:la:fo:mela:no:wo: o:m.

A:la:fo:ko:lo: a nelo: mesa:no: o:leo:ngo:wo: gio: waga dia:no:wo:?

Nelo: ha:salo: mesa:no: ayo: mada mo:dialifa:ib.

⁵⁰ Mo:wo: kelego: we no:no:n tambo dimido:.’ Godeya: a:la:sio:.”

⁵¹ Sitifen eyo: to kudu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Asulo: gililo:wo: halaido: dowa:sa:ga:, ka:la:no: kali ko:lo:, asulo: gililo:wo: ha:la: kalu o:ngo: dowo:. Godeya: Mamaya:lo: gimo:lo: to sa:lab a:no:, giliyo: ho:lono: tambo gola ba:da:sen. Giliyo: ge ma:mu ima:lo: man dimida:sen au dimida:lab. ⁵² Gi ma:mu iyo: Godeya:lo: dinali sa:lan kaluwo: tambo mo:beaki, imo:wo: hida:yo:wo: dimia:sen. A:la:ta:ga: tamin amio: dinali sa:lan kalu nolba: widakiyo:, Godeya: Ene Digalo: Kaluwo: mia:ib a:la:do: sio: i a:no:lo:, iliyo: sana sowa:sen. A:la:go:ko:lo: o:go: kalu a:no: mio: ko:lo: giliyo: E tele-dowa:sa:ga: sana sowo:. ⁵³ Godeya: ma:mula: kaluwa:yo: ene eleyo: gininbo:wo: dimi ko:sega giliyo: mo:kudu ane.” Sitifen eyo: towo: a:la:wido:.

Sitifen e uwa: sana sowo:

⁵⁴ A:la:fo:ko:lo: Yu misa: kaluwa:yo: Sitifena: to a:no: da:da:ga:yo:, mada beso: galita:ga:, emo:wo: kulufa:yo:wo: alan dowo:. ⁵⁵ Ko:sega Sitifen e Godeya: Mamayo: e amio: wa:lifo: ko:lo:, eyo: Hebeneyo: alolo ba:ba: amio:, Godeya: ene halaido: malilo:wo: ba:da:ga:yo:, Ya:suwo: Godeya: ene dagi ililiba kagayabiki ba:ba:. ⁵⁶ A:la:ta:ga: eyo: a:la:sio:, “Gio: bo:ba! Ne Hebeneyo: kolaetabiki ba:ba: amio:, Kalule Dowo: E Godeya: ene dagi ililiba kagayabiki bo:do:l.” ⁵⁷⁻⁵⁸ Iyo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, ini ka:la:no: ka:la:sa:ga:, emo:wo: halale sio:. A:la:ta:ga: iyo: tambo elo:wa nai ha:na:ga:, e ta:lia:sa:ga:, amisa:n ha:la:ya susululia:ga:, uwa: agodo:. Iliyo: a:la:dimidabikiyo:, Sitifen elo: mo:dimido:lo: dikili sio: kalu i a:ma:yo: helebeso:g wa:l amilo: kafo:lono: hagu-lia:sa:ga:, kalu so:wa So:l a:ma: gido:fo: aniba difa:. ⁵⁹ Iliyo: uwa: agodabikiyo:, Sitifen eyo: Godemo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Ya:su Alan, giyo: ni mama mela:no:wo: dima.”

⁶⁰ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, e tulu alila:sa:ga: gulalu silikiyo:, towo: halaido: sa:laki, “Alan giyo:, mogago: ililo: dimidab we, ga:lilaki wa:dea:so:bo.” Sitifen e to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, e ha:fo:wo: siliga:taki sowo:.

8

So:l eyo: sa:so: mogagila:len

¹ Ililo: Sitifen sana sowab a:no:, So:l eyo: o:li dimidab a:la:asulo:.

O:g ho:len a:namio: gis kaluwa:yo: Ya:lusalem Keliso kaluka:isalemo:wo: hida:yo: modo: nolo: mo:mo:dabiki, tilidabu kaluka:isale iyo: dalalelia:ga:, Yudia hen o:lia: Samalia hen o:lia: a:na ane. Ko:sega iliga:felo: kalu iyo: mo:dalaidaki, Ya:lusalem a:naka sen. ² A:la:ta:ga: Godeya: tolo: kudu ha:na:sen kalu nolba:yo: Sitifena: ene do:mo:wo: dia:sa:ga:, dali alita:sa:ga:yo:, iyo: ya:foda:li ha:na:sio:. ³ Ko:sega So:l eyo: Ya:sulo: kudu ha:nab a:no: kata:foma:ki dikidiakiyo:, eyo: tilidabu kaluwa: a ka ha:na:ga:, iyo: tililia:ga: dibolo aya to:lolo:.

Filibo: Samalia siliki wido:

⁴ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale ilo: dalalelia:ga:lo: ha:nab a:namio:, Godeya: to nafayo: wida:li ane. ⁵ Filibo: Samalia amisa:n a:na tina:sa:ga:, Godeya:lo: Da:feyo: Kalu Ya:suwo: weka: a:la:liki fanda wido:. ⁶ Kaluka:isale kegeo: a:namilo: sen a:ma:yo: Filiba: to widakilo: molo ha:na:no: dimidab a:no: ba:dakiyo:, iliyo: elo: to sa:lab a:no: dinafa dabu. ⁷ Filib eyo: kaluka:isale amilo: mama mogago: dosdo: a:no: e o:luga:felabiki ha:na:siakiyo:, iyo: ganafoda:liki ane. A:la:ta:ga: ko:go:neli kaluka:isale o:lia: giliga:sen kaluka:isale o:lia:yo: modo: ko:lo: falele alifelo:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: Samalia amisa:n kaluka:isaleyo: sagalo:wo: mada alan fa:la:dowo:.

⁹⁻¹⁰ Amisa:n a:namio: kalu imilise nowo: ene wiyo: Saimon ko:lo: a:na sen. Eyo: fofa ko:li ko:lilo: dimida:labiki, Samalia amisa:n kaluka:isaleyo: molo asula:len. E enena:ma:la: wiyo: duluda:liki, misa: kaluwo:lo:, wa:feyo: kaluwo:lo: tambo elo: to sa:lab a:no: iligakiyo:, “Halaido: Alan, Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: e amio: a:lab” a:la:sio:. ¹¹ Saimon eyo: fofa man a:no: imo:wo: ko:li ko:lilo: wida:li ha:na:labiki, iyo: molo asulaki elo: to sa:lab a:no: iligi dabu. ¹² Ko:sega Filib eyo: Godeya: ene kaluka:isale ko:lo: bo:fo:lab man nafa o:lia:, Ya:su Kelisowa: wi a:no:lia:yo: wido: amio:, kaluka:isaleyo: tilida:dabiki, iyo: ho:na to:lolo:. ¹³ A:la:ta:ga: Saimon elo: tilida:da:sa:ga: dowabiki ho:na to:lolo: ko:lo:, e Filib o:lia:

kudu sia:la:ga;, Filib elo: molo ha:na:no: dimidab a:no: ba:da:ga:yo:, e molo asulo:.

¹⁴ Iliga:felo: kalu Ya:lusalemdo: sen a:ma:yo:, Samalia kaluka:isaleyo: Godeya: mano: tilidabuka: a:la:dabu ko:lo:, iliyo: Bida o:lia: Yo:n dia:yo: ilo: a:na iliga:fo:. ¹⁵ A:la:yo: fa:la:dowa:sa:ga:yo:, i a:no: Godeya: Mamayo: dima:ki, Godemo:wo: dulugu sio:.

¹⁶ Mo:wo: iyo: Ya:suwa: wi amio: ho:na to:lolo: ko:sega, Godeya: Mamayo: i amio: semo:mio:.

¹⁷ A:la:go:ko:lo: Bida o:lia: Yo:n dia:ma:yo: dagiyo: kaluka:isale amio: golabiki, iyo: Godeya: Mamayo: a:na di. ¹⁸⁻¹⁹ Iliga:felo: kaluwa:lo: dagiya: golab amilo: Mama ko:lo: diab a:no: ba:da:ga:yo:, Saimon eyo: a:la: a:no: moleya: kililia:no: asulaki, a:la:mo:wo: dabu ba:ba:, “Gaindo: man dimidab ko aumbo:, niyo:lo: dagiya:yo: kalu nolo: golalikiyo: Mamayo:lo: dima:ki, halaido: gaindo: ko nelo: dia:no: ko:lo: kililia:nigo:l.”

²⁰ Ko:sega Bida eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Godeya: boba kelego: we gi moleya: kililia:no: a:la:liki asulab ko:lo:, go:no:n o:lia: mole gilo: a:no:lia:yo: de hena soma:ni ha:na:ib.

²¹ Gi asulo:wo: Godeya: siwa:l amio: digalo:leyo: mo:a:lab ko:lo:, nanog naindo: dio:l we, ge o:lia:yo: mada mo:ililo:.

²² Mogago: gilo: dimido: a:no: ta:ta:sa:ga:, Godemo: foga:le sama. Giyo: a:la:dimidalikiyo:, Gode eyo: asulo: mogago: gilo: ko ga:lila:ma:iba:le a:la:asulo:l. ²³ Mo:wo: ge meselo:wo: alan dowaki, man mogago: ko:lilo: a:ma:yo: ge melea:fo:lab.”

²⁴ A:la:sa:labiki, Saimon eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kelego: gaindo: sa:lab a:no: ne amio: fa:la:dowabena:kiyo:, ne mada gaino: Godemo: dulugu sama.”

²⁵ A:la:ma:yo: Alana: to o:lia: a:la:mo:lo: dimido: o:lia:yo: malolo: mea:sa:ga:yo:, a:ma:la: Ya:lusalem ha:nakiyo:, Samalia amisa:n nol amio:lo: to nafale a:no: ko:lo: wida:li ane.

Filib eyo: Itiobia kalumo:wo: wido:

²⁶ A:la:fo:ko:lo: Godeya: ma:mul kaluwa:yo: Filibo:wo: a:la:sio:, “Ge dimidalia:ga:, kalaleli hen a:namio: tog nowo: Ya:lusalem a:la:ta:ga: Gasa amisa:n a:na ha:na:sen a:lab ko:lo:, ge a:na ti ha:na:bi.” ²⁷ A:la:sa:labiki, Filib e tog a:na ha:na:lana, Itiobia kalu nowo: a:na yabiki ba:ba:.

Kalu a:ma: ito:wo: dugula:. Kalu a:no: Itiobiaya: misa: ka:isale, Kandasiya:* ene nanogdo: dian kalu alan nowo: e. E Kandasiya: moleyo: a:la:ta:ga: kelego: nafalelo: tambo bo:fo:lowano: e. E Godeyo: wabuluma:niki, Ya:lusalem ane ko:lo: a:ma:la: ya:lana ba:ba:. ²⁸⁻²⁹ E ho:s amilo: i

8:17: Ilig 19.6 * **8:27:** Kandasi a:la:do: sa:lab a:no:, ga amilo: misa: alan dowo: a:no: a:la:sa:lan. Ene wileyo: ko:li ko:lo:lab ko:sega, Kandasi a:la:bo: a:no: ko:lo: sa:lakigo:l.

fofodo: wa:la siliki, dinali sa:lan kalu, Aisaya bugo: a:no: halale agela:liki mio: ko:lo:, Godeya: Mamaya:yo: Filibo:wo: a:la:sio:, “Ge elo: yab anidoba:da:, e o:lia: ha:na:ga: ha:na:ni hamana.” ³⁰ A:la:sa:labiki, Filib e nai ha:na:sa:ga:, i fofodo: ha:nab anib a:na fa:la:dowakiyo:, kalu a:ma:lo: dinali sa:lan Aisaya bugo: agela:i ha:nab a:no:, e dabu. A:la:fo:ko:lo: Filib eyo: kalu o:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “To gilo: agelo: a:no:, ge ha:go: fanda asulaya?” ³¹ A:la:dabu ba:dabiki, kalu a:ma:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Kalu noma:yo: nemo:wo: mo:fanda sa:lalega, ne mada mo:fanda asuluma:no:.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, Filibo: elo: sab i fofodo: anib wa:l a:na “Mesa: mena” a:la:sio:. ³² Godeya: to ko:lo: elo: agelo:wo: we,

“E tililia: mio: a:no:, sibi sa:ma:nikilo: tililia: yan o:ngo: dimido:
Sibi inso: a:no: fo:no: gedeab amilo: mo:ganagiliano:
o:ngo: dowaki,
e mego:fo: mo:tagali.

³³ E sendelawalitaki, mo:digale mo:walilo:

E ma:mu iyo: weka: a:la:bo: mo:malola:i ha:na:mela:ib,
Mo:wo: e henfelo: wenamilo: mela:no:wo: nolba:yo:
sanala:.”

³⁴ Itiobia kaluwa:yo: to a:no: agela:sa:ga:yo:, Filibo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Dinali sa:lan kaluwa:lo: a:la:do: sio: we, o:b ko:lo: sa:laigaba:le? Eno: ko:lo: sa:laba:le? O: kalu nowo: ko:lo: sa:laba:le?” ³⁵ A:la:dabu ba:dabiki, Filib eyo: Godeya: to a:no: mo:mo:da widakiyo:, Ya:suwa: to nafa a:no: ko:lo: wido:. ³⁶ A:la:yo: toga ha:na:la:ga:, ho:ndo:wa fa:la:dowakiyo: Itiobia kaluwa:yo: a:la:sio:, “Bo:ba! Ho:no: we ko:lo:, gio: ne ho:na to:loma:no:wo: o:liyo:?” ³⁷ Filib eyo: a:la:sio:, “Ge asulo: amio: hendele tilida:dalega, ge ho:n amio: o:li to:loma:nigo:l.” A:la:sa:labiki, Itiobia kalu eyo: a:la:sio:, “Ya:su E Godeya: ene So:wa a:la:bo: ne tili asulo:l.” ³⁸ A:la:sa:la:sa:ga: e i fofodo: a:no: a:na kagafoma:ki sio: ko:lo:,† kagayabikiyo:, a:la:yo: ho:na tina:sa:ga:, Filib eyo: kalu a:no: ho:na to:lolo: ³⁹ A:la:yo: ho:na a:la:ta:ga: ha:la:ya fa:la:dowabikiyo:, Godeya: Mamaya:yo: Filibo: wigibole a:naka dia:gane ko:lo:, Itiobia kalu eyo: wa:kabiyo: mada mo:ba:dabiki, e sagala:liki ane. ⁴⁰ Ko:sega Filib e wigibo Asotus amisa:n a:naka handalowo: ko:lo:, e Ya:suwa: to nafayo: wida:liki, amisa:n nolo: ilili alita:ga: aneyo:, Sesalia amisa:n a:na fa:la:dowo:.

8:32: Ais 53.7-8   **8:36:** Ilig 10.47
ho:sdo: tililia: ha:na:len kalu o:mo: sio:

† **8:38:** “Kagama” a:la:do: sio: a:no:,
8:40: Ilig 21.8

9

So:l e asulo:wo: nodolo:

¹ O:g ho:len a:namio: So:l eyo: Alan amilo: tilidabu kaluka:isaleyoy: yasala:ma:no: a:la:liki towo: sa:la:li sia:len. E mo:fo:so: dia:no: a:la:liki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu elo:wa dabu ba:ba:ni ane. ² So:l e Damaskas amisa:na ha:na:no: asulabiki, e a:na ha:na:ga:yo:, Alana: Mando: kudu ha:nab kaluka:isale a:no: ba:dalega, iyo: ta:lia:sa:ga:, a:ma:la: tililia:ga:, Ya:lusalem dibolo aya to:loma:no: a:la:asulo: A:la:fo:ko:lo: So:l eyo: bobalo: so:mea:sen kalu eyo: o:lika: a:la:liki mo:fo:s nowo: sa:sa:la:sa:ga:, emo: dimiab amio:, eyo: dia:ha:na:sa:ga: Damaskasdo: tolo: widan misa: kalu dosdo:mo: walama:no: a:la:liki, dabu ba:ba:ni ane. ³ Mo:fo:s a:no: dia:sa:ga:, Damaskas amisa:no: ko:na:ma fa:la:doma:no: dowab amio:, wigibole a:naka ho: nowo: wabeleg o:ngo: ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga: so:so:lelia:ga: tindaki, So:l e a:ma: hegelia:ga: difa:. ⁴ A:la:gabiki So:l e hena sulufo: tina:sa:ga: deliki, to nowo: emo: sa:labiki dabu. “So:l, So:l, Giyo: ne mogagakiyo:, waga migi kudaya?”

⁵ A:la:sa:labiki, So:l eyo:, “Alan, ge o:ba?” a:la:sio:.

“Ne Ya:su ko:lo: gilo: mogagila:leyo: ne. ⁶ Ge dasilia:ga:, amisa:n usa ti hamana. A:namio:, kalu imilig noma:yo: gilo: dimidama:no:wo: wala sa:ma:ib” a:la:sio:.

⁷ Kalu So:l o:lia:lo: ane iliyo: to sa:lab a:no: dabu ko:sega, kalu misio: mo:ba:dabiki, iyo: modaki tolo: mo:sa:ma:no: dowo:. ⁸ A:la:ta:ga: So:l e dasila:sa:ga: siya:yo: sigido: ko:sega, kelego:wo: mada mo:ba:ba:no: dowabiki, iliyo: e dagiya gasilia:ga:, Damaskas amisa:n a:na tililia:gane. ⁹ E ho:len otaleno: siyo: mo:ba:ba:no: dowabiki, e ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: mo:mo:no:.

¹⁰ Damaskas amisa:n a:namio: tilidabu kalu nowo:, Ananias e a:na sen. E ho:le ba:dakiyo:, Alana:yo: “Ananias!” a:la:ho:idabiki dabu.

Eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Alan, ne weko:.”

¹¹⁻¹² Alana:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge Tog Digalo: a:na ha:na:ga:, Yudasa: aya fa:la:dowakiyo:, Tasus amisa:n kalu nowo: ene wiyo: So:l ko:lo:, e ba:ba:nikiyo:, emo:wo: dabu ba:ba:ni hamana. Mo:wo: e a a:na dulugu sa:la:liki sab ko:lo: eyo:lo: ofolakiyo:, kalu imilig nowo: ene wiyo: Ananias, e elo:wa ya:ga:, e dagiyo: wa:la golalikiyo:, ene siyo: o:li o:bo:ba:ki a:la:likiyo: ofowo: ba:ba: ko:lo:lab ko:lo:, ge elo:wa hamana.”

¹³ Ananias eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Alan, ne kalu koma:lo: gi tilidabu kaluka:isale Ya:lusalemdo: sab o:mo:lo: mogago: dimida:seno: modo: ko:lo: dabu. ¹⁴ A:la:ta:ga: e

bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: to halaido: saefa: a:no: dia:sa:ga:, o:go: amisa:n wena ya:ga:, tilidabu kaluka:isale a:no: ta:lia:sa:ga:, dibolo aya to:loma:ni mio:.”

¹⁵ Ko:sega Alana:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Ha:la: kaluwo: a:la:ta:ga: ene misa: kaluwo:, a:la:ta:ga: Isolael kalu o:lia:yo: tambo no:no:n wiyo: walama:ki, kalu we no:no:n da:fe alifa: ko:lo: ge elo:wa hamana. ¹⁶ E ni wiyo: widalikilo:, hida:yo: ko:li ko:lilo: ba:da:i ha:na:no:wo:, no:no:no: walama:no:” a:la:sio:.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: Ananias e ha:na:sa:ga:yo:, a elo: sab a:na tina:ga:, e dagiya:yo: Solo: golakiyo: a:la:sio:, “Nao So:l, ne Alana:yo: gelo:wa iliga:tabi mio:. Ge toga ya:len amilo:, Ya:su gelo: amilo: handalowo: a:ma: iliga:tabi mio:. Ge wa:ka o:li ba:da:sa:ga:, Godeya: Mamayo: ge amio: wa:lifoma:ki, ne gelo:wa iliga:fo:.” ¹⁸ A:la:sa:labiki, wigibo a:naka si amilo: kelego: noma: ko:lo: o:ngo: a:no: sululabiki, e o:li a:ba:ba:. A:la:fo:ko:lo: e dasilia:ga: ho:na to:lolo:. ¹⁹ E ma:no: na:sa:ga:yo:, halaido:wo: o:li a:dowo:.

So:l e Godeya: mano: wido:

Ho:len nolo: So:l e tilidabu kalu nol o:lia: Damaskas amisa:n a:na sen. ²⁰ E Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya bo:bo:ge walama:ni ha:na:sa:ga:yo:, “Ya:su E Godeya: ene So:wale” a:la:liki wido:. ²¹ Kaluka:isale iyo: to man elo: widab a:no: da:da:ga:, iligakiyo: a:la:sio:, “Ya:lusalem us-amilo: kaluka:isale Ya:su amilo: tilidabu ilo: mogagila:lenu: kalu weyele? A:la:ta:ga: e amisa:n wenamilo: mio: we, iyo: ta:lia:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalulo:wa tililia: ha:na:ni a:ngaba:le?” a:la:sio:. ²² Ko:sega So:l elo: to widab a:no: mada halaido: fa:la:dowaki, Ya:su E Godeya:lo: Da:feyo: Kaluwo: Eka: a:la:liki hendele fanda sa:labiki, Yu kalu Damaskasdo: sen a:ma:yo:, a:ma:la:do: a:la:sa:ma:no:wo: aundo:ma dowo:.

²³ A:ma: fa:s amio:, ho:len modo:wo: ta:ta:sa:ga:yo:, Yu kaluwo: kegea:sa:ga:, So:l e sana soma:no: nenela:sa:ga: saefa:. ²⁴ Ko:sega So:l eyo: ililo: saefa: a:no: dabu. Ho:len o:lia: nulu o:lia: amio:, iliyo: amisa:n amilo: tog ha:na:sen a:namio: e ta:lia:sa:ga: sana soma:no: a:la:liki yasila:len. ²⁵ Ko:sega nulu no amio:, So:la: enedo: kudu sian kalu iliyo: e asuwa:takiyo:, asa disa:la:sa:ga:, amisa:na:lo: ilif tolo: amilo: ho: gulu nowa meya: sunda:sa:ga:, ha:sa to:lolo:.

²⁶ E amisa:n a:namilo: seno: sili alita:sa:ga:, Ya:lusalem a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, tilidabu kalu a:namilo: sen a:no:lia: gasama:no: asulo: ko:sega, e Ya:su amio: hendele tilidabu

a:la:bo:, iyo: mo:fanda asulo: ko:lo:, iliyo: e tagilaki e o:lia:yo: mo:gasayo:.²⁷ Ko:sega Banabas eyo: So:lo: asuwa:takiyo:, e iliga:felo: kalulo:wa tililia:gane. Banabas eyo: imo:wo: dinafa fanda sa:lakiyo:, So:l e Damaskas tog a:na ha:na:lana, elo: Kalu Alan ba:ba: a:no:lia:, Alana:lo: emo:lo: to sio: a:no:lia:yo: imo:wo: malolo: me. A:la:ta:ga: So:l e Damaskas amisa:na ha:na:sa:ga:, Ya:suwa: wi sa:ma:no:wo: eyo: mo:tagilaki, amisa:n amio: wida:len a:la:liki, Banabas eyo: imo:wo: a:na fanda wido:.²⁸ A:la:kudu meabiki, So:l eyo: i o:lia: gasaliki, Ya:lusalem us a:namio: nanogo: egele dimidaki, So:l e Ya:suwa: wiyo: halaido: wido:.²⁹ So:l e Yu kalu, Gilig tolo: sa:lan i o:lia:yo: towa:yo: kego: ko:lo:, iliyo: e sana soma:no: dowo:.³⁰ Ao i, tilidabu nolba:yo: a:no: da:da:ga:, iliyo: e Sesalia amisa:na tililia: ha:na:ga:, Tasus amisa:n a:na hamana:ki ho:n ko:suwa iliga:fo:.

³¹ A:la:go:ko:lo: ho:len a:namio: tilidabu kaluka:isale, Yudia hen o:lia: Ga:lili heno:lo:, Samalia heno:lo: us a:namio: ha:sa dowaki sagala:li sen. Iliyo: Godeya: mano: dinafa kudu ha:nabikiyo:, Godeya: Mamaya:yo: ili asulo:wo: halale alitaki, kalu modo:wo: wa:ka a:kudu mio:.

Bida eyo: Ainiaso: falele alifa:

³² Bidayo: amisa:n ko:li ko:lilo:wa sia:la:ga:, tilidabu kaluka:isale Lida amisa:n amilo: seno: e ba:ba:ni ane.³³ E a:na fa:la:dowo: amio:, kalu nowo: Ainiyas ko:lo: e a:na galili. Ainiyas e ko:go:neli ko:lo:, e donayo: ola:fo: a:no: uwo:ba delen.³⁴ Bida e fa:la:dowakiyo:, Ainiyas emo:wo: a:la:sio:, “Ainiyas, Ya:su Kelisowa:yo: ge falele alitab ko:lo: ge dasila:sa:ga:, geo:ndo:wo: kamboloma.” A:la:sa:labiki, wigibo a:naka Ainiyas e dasi.³⁵ Lida amisa:no: a:la:ta:ga: Salon fua:lo: hen a:namilo: sen kaluka:isale iyo:, Ainiyas e ko:lo: falele alitab a:no: ba:da:ga:, iyo: asulo:wo: nodola:sa:ga:, Alano: kudu ane.

Bida eyo: Tabita e sowo: ko:lo: dasi alifa:

³⁶ Yoba amisa:n amio: tilidabu ga nowo: a:na sen. Ene wiyo: Tabita, ko:sega Gilig towa: sa:lakiyo:, Dokas a:la:sa:la:sen. E man nafa dimida:likiyo:, wa:feyo: kaluka:isale kelego:lo:ma a:no: ko:lo: asuwa:ta:sen.³⁷ Ho:len a:namio: e walaf ba:la:sa:ga: sowo: ko:lo:, ene do:mo:wo: ho:no: mulu alita:sa:ga:, galala: wa:l amilo:wa dia:fo:len.³⁸ Lida amisa:n o:lia: Yoba amisa:n o:lia:yo: ko:na:ma ko:lo:, tilidabu kaluka:isale iliyo: Bida e Lida a:na saka: a:la:da:da:ga:yo:, iliyo: kalu a:la:yo: elo:wa iliga:ta:ga:, emo:wo: ha:nolo sa:lakiyo: a:la:sio:, “O:go: ge mada nilo:wa mena!”³⁹ A:la:sa:labiki, Bida e a:la: o:lia: ha:na:ga: fa:la:dowabikiyo:, iliyo: e tililia:ga:, galala: wa:l amilo:wa tiane. Ga sa:ba:lo:

nolo: elo:wa hege kagafo:liki ya:foda:likiyo:, Tabita e o:silikilo: helebeso:g elo: dubio: a:no: Bida emo: wido:.
⁴⁰ Bida eyo: kaluka:isaleyo: tambo ha:la:ya iliga:ta:sa:ga:, e gulalu siliki Godemo: dulugu sio:. E ga sowo:lo: doba:da: nodolakiyo: a:la:sio:, “Tabita, ge dasima!” A:la:sa:labiki, ga a:no: siyo: fagela:sa:ga:, Bida e sikudu ba:da:sa:ga:yo:, e dasi asi. ⁴¹ Bida eyo: ga a:no: dagiya gasilia:ga:, dasi alifa: A:la:dimida:sa:ga:, eyo: tilidabu kaluka:isale o:lia: ga sa:ba:lo: o:lia:yo: ho:ida:sa:ga:, ga sowo: a:no: a:ma:la: dasi sab a:la:liki imo:wo: wido:. ⁴² Elo: dimido: a:no:, Yoba amisa:n amio: sa:la:i ha:nabikiyo:, tambo dabu ko:lo:, iyo: Alan amio: modo: tilidabu. ⁴³ Bida e ho:len nolo: Yoba amisa:n a:namio:, no: do:go:fdo: dinafaya:sen kalu, Saimon e aya sen.

10

Ma:mula: kaluwo: Konilias elo:wa mio:

¹ Sesalia amisa:n a:namio:, kalu nowo: ene wiyo: Konilias ko:lo: e a:na sen. Eyo: Loma: ami kalu “Itali” a:la:do: sa:lan us a:namio: nanogo: dimidakiyo:, da:la:di kalu 100 a:la:fo:lo: bo:fo:lowan kalu nowo: e. ² Konilias o:lia: ene eso:lo: o:lia:ma:yo: Godeya: mano: kudu ha:na:likiyo:, iyo: ho:lono: tambo Godemo: dulugu sa:la:len. A:la:ta:ga: Yu kalu molelo:ma wa:feyo: o:mo:wo: dimia:len. ³ Ho:len no amio:, ofa:siyo: ga:lo asola dowabiki, e ho:le ba:dakiyo:, Godeya: ma:mula: kaluwo: elo:wa ya:sa:ga: a:la:sio:, “Konilias!” ⁴ A:la:sa:labiki, Konilias e ba:da:ga: tagilakiyo: a:la:sio:, “Kalu alan, o:ba?” A:la:dabu ba:dabiki, ma:mula: kaluwa:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Gilo: dulugu sa:la:seno: a:la:ta:ga: boba kelego: ko:lo: wa:feyo: kalumo:lo: dimia:sen a:no:lo:, o:go: Godemo:lo: boba dimi o:ngo: fa:la:dowo: ko:lo:, Gode eyo: a:no: ba:dakiyo: sagalab. ⁵⁻⁶ A:la:fo:ko:lo: Saimon Bida e mena:ki, o:go: ge kalu nolo: Yoba amisa:na iliga:foma. Bida e no: do:go:fdo: dinafaya:sen kalu, Saimon o:lia: so:lu ho:n aniba sab ko:lo:, e gelo:wa mena:ki, kalu nolo: iliga:foma.” ⁷ Ma:mula: kaluwa:yo: a:la:sa:la:sa:ga: ha:na:ga: dotabiki, Konilias eyo: ene nanogdo: dian kalu a:la:yo: a:la:ta:ga: ene da:la:di nowo: elo:wa mena:ki ho:ido:. ⁸ Konilias elo: dabu a:no: imo:wo: tambo malolo: mea:sa:ga:, i a:no: Yoba amisa:na iliga:fo:.

Bida eyo: Koniliaso: wido:

⁹ Ho:len no amio: iyo: ha:na:la:ga:yo:, amisa:no: ko:na:ma fa:la:doma:niki disi dowabikiyo:, Bida e Godemo: sa:ma:ni, a fa:sa: wa:la fa:la: ane. ¹⁰ E a:na silikiyo: maiyo:wo: alan dowabiki, ma:no:wo: so:fa:ki sa:la:sa:ga:, iyo: ma:no: so:da:lab amio: e ho:le ba:ba:. ¹¹ Eyo: ho:le ba:dakiyo:,

Hebeneyo: kolaeta:sa:ga:, kelego: nowo: helebeso:g alan o:ngo: ko:lo: migif fa:la:da:in amio: ta:lidota:ga:, ololo to:lola:i tindabi ba:ba. ¹² Helebeso:g us amio: no: ko:li ko:lilo:wo:lo:, sowa:lo:, a:la:ta:ga: o:ba: ko:li ko:lilo:, Godeya:lo: na:so:boka: a:la:likilo: saefa: a:no:lo: a:na delena ba:ba. ¹³ A:no: ba:da:sa:ga:yo:, to nowo: a:la:sio:, “Bida, ge dasima! No: we yasala:sa:ga: maiya!” ¹⁴ A:la:sa:labiki, Bida eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Alan, ne a:la:bo: mada mo:dimidama:no! Yu kaluwa: ele difa: usamilo: ‘Na:so:bo’ a:la:do: saefa: a:no: ne mada mo:nan.” ¹⁵ A:la:sa:labikiyo:, towo: emo:wo: wa:ka a:sa:lakiyo:, “Godeya:lo: ‘gemo:lo: we nafa ko:lo: o:li na:bika:’ a:la:do: sio: a:no:, giyo: ma:no: a:no: Godeya: siwa:l amio: mogo: a:la:likiyo: sa:la:so:bo” a:la:sio:. ¹⁶ A:la:dimida:lowo:wo: otalen fa:la:dota:ga:, wigibo a:naka kelego: a:no: a:ma:la: Hebene dia:gane.

¹⁷ Bida eyo: ho:le ba:ba: a:ma: ha:go: keda:lena, Koniliasa:lo: iliga:fo: kalu i a:no: amisa:na fa:la:dowa:sa:ga:, Saimona: ayo: keda:i ya:ga:, a elo: a:na fa:la:dowo:. ¹⁸ Iyo: a:na fa:la:dowakiyo:, “Saimon Bidayo: wiyo: saba?” a:la: ho:le dabu. ¹⁹⁻²⁰ Bida eyo: ho:le ba:ba: a:ma: ha:go: o:keda:len amio:, Godeya: Mamaya:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Saimon, kalu otalena:yo: ge kedab ko:lo: ge dasila:sa:ga:, ha:g holona timana. I a:no: no:no:n gelo:wa iliga:fo: ko:lo: ge i o:lia: ha:nakiyo:, kele asulakiyo: ha:na:so:bo.” ²¹ A:la:sa:labiki da:da:sa:ga:yo:, Bida e ha:ga tina:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Gililo: keda:i mio:wo: ne ko:lo:, giliyo: nemo:wo: o:b sa:ma:ni mio:wo:?” ²² A:la:dabu ba:dabiki, iliyo: a:la:sio:, “Loma: da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu Konilias eyo: nio: iliga:tabiki, gelo:wa mio:. Konilias, e man digalo: kudu ha:nakiyo:, Godeya: mano: kudu ha:na:sen ko:lo:, Yu kaluka:isale iliyo: tambo e ko:lo: wabuda:sen. A:la:ta:ga: Godeya: ma:mul kaluwo: elo:wa ya:sa:ga: sa:lakiyo:, ‘Bida elo: to sa:lab a:no: gelo: da:ba:niki, e mena:ki ho:lema’ a:la:sio: ko:lo: mio:.” ²³ A:la:sa:labiki, Bida eyo: iyo: a:na alima:ki, a usa tililia:gane.

Iyo: alita:ga:yo:, kea:fo amio: Bida o:lia: Yoba tilidabu ao i nol o:lia: Koniliasa:lo: iliga:fo: kalu a:no:lia: iyo: a:ma:la: ha:na:ni ane. ²⁴ Ho:len imiligo: alita:ga:yo:, Sesalia amisa:na fa:la:dowo:. Konilias eyo: i a:no: mia:ib a:la:bo: asula:sa:ga:, eyo: ene so:lo: o:lia: ene milileyo: elo:wa kegenefo:liki yasilo:. ²⁵ A:la:fo:ko:lo: Bida e aya fa:la:dowabikiyo:, Konilias eyo: Bidayo: ebea:sa:ga:yo:, e wabudaki gulalu misa:fu ali. ²⁶ Ko:sega Bida eyo: e gasiliakiyo: a:la:sio:, “Dasima, nelo: kalu ge o:ngo:” a:la:sio:. ²⁷ Bida eyo: e o:lia: nenela:liki, a usa tina:ga:, kaluka:isale kegeo:wo: modo: ko:lo: sena

ba:ba. ²⁸ Bida eyo: kalu kegeo: o:mo:wo: a:la:sio:, “Yuwa: ele amio:, Yu kaluwa:yo: ha:la: kalu o:lia:yo: ualo: gasa ya:so:bo a:la:saefa:. Ele a:no: gio: asulo: ko:sega niyo: kalu nowo: ‘Godeya: siwa:l amio: e mogago:’ a:la:bo: mo:sama:ki asulakiyo:, Gode eyo: nemo: wido:.” ²⁹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ne mena:ki ho:idabikiyo:, ne mo:mo:beaki mio: ko:lo:, gililo: ne mena:kilo: saga:fo: a:no: o:b dia:ni ho:ido:wo:?” ³⁰⁻³¹ A:la:sa:labiki, Konilias eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “A:ma: inali amio:,* ne ga:lowo: ofa:siyo: asola dowabikiyo:, ne aya siliki Godemo: dulugu sa:la:li sen. Wigibole a:naka kalu nowo: helebeso:g ho:lo:, siyo: funa: a:la:ma:no: a:no: nelo:wa fa:la:dowakiyo:, nemo:wo: a:la:sio:, ‘Konilias, gilo: Godemo:lo: dulugu sio: a:no: Godeyo: dabu. A:la:ta:ga: gilo: wa:feyo: kalumo:lo: boba dimia:sen a:no: E asulaki go:.” ³² A:la:fo:ko:lo: ge kalu nolo: Yoba amisa:na iliga:ta:ga:, Saimon Bidayo: nelo:wa mena:ki, sa:ma: hamana. Bida e kalu noma: aya sab. Kalu a:ma: wi a:no:lo: Saimon ko:lo:, e so:lu ho:n aniba siliki no: do:go:fo: dinafaya:li ta:sen’ a:la:sio:.” ³³ A:la:fo:ko:lo: ge nelo: wena mena:ki, niyo: kalu we gelo: amio: bo:e iliga:fo: ko:lo: ge mada o:li mio:. A:la:go:ko:lo: nio: o:ma Godeya: siwa:l amio: tambo kegenelia:ga:lo: sen we, Godeya:lo: gemo:lo: sama:kilo: sio: a:no:, nilo: da:ba:niki so:l.” ³⁴ A:la:sa:labiki, Bida eyo: a:la:sio:, “Niyo: o:go: fanda asulakiyo:, Gode eyo: henfelo: kaluka:isale ko:li ko:lilo: sab o:mo:wo:, mano: imilo: dimida:sen. ³⁵ Kaluka:isale abeyo:, man digalo:le dimidaki E ha:ga dowalega, Gode eyo: i o:mo:wo: sagale alita:sen. Kaluka:isale henfelo: amilo: ko:li ko:lilo:wa a:la:ta:ga:lo: mio: a:no:, Gode eyo: i o:mo:wo: a:la:dimida:sen. ³⁶ Godeya:lo: sagalo: to ko:lo: Isolael kaluka:isalemo: saga:fo: a:no: gio: asulo: ko:lo:lab. To nafa a:no: we, Ya:su Keliso e nili tambowa: Alan ko:lo:, eya a:la:ta:ga:yo: nio: Gode o:lia:yo: o:li ege doma:no:.” ³⁷ Yo:n elo: ho:na to:lolan mando: wido:lo:wa a:la:ta:ga: mio:wo:, kelego: tambo Ga:lili hena mo:mo:dakilo:, Yudia hen amio:lo: dimido: a:no: gio: asulo: ³⁸ Niyo: a:no: ko:lo: sio:. Ya:su, Nasala:t kalu e, Gode eyo: da:fea:sa:ga:yo:, ene halaido: o:lia: Ene Mama o:lia:yo: dimi ko:lo:, Ya:su e, Gode o:lia: ilikiyo:, man nafa dimida:liki sia:len. A:la:ta:ga: eyo: kaluka:isaleyo: Sa:da:na:ya: bo:fo:likilo: dikidia:sen a:no: sili alifelo:.” ³⁹⁻⁴⁰ Elo: Yuwa: hen o:lia: Ya:lusalem amisa:n amilo: dimido: a:no: nio: ba:ba: ko:lo: asulo:. A:la:ta:ga: tif amio: iliyo: e i malana alula:sa:ga: sana sowo: ko:sega, ho:len

* **10:30-31:** Kelego: fa:la:dowo:lo: ba:ba: a:na a:la:ta:ga:lo: malolo: sio: we, ho:lono: fa:la:da:in ta:ta:ga: sio:. **10:34:** Lo 10.17, Lom 2.11 **10:37:** Madi 4.12-17 **10:38:** Madi 3.16, Luk 4.17-21

otaleno: ta:ta:sa:ga:, Gode eyo: e a:ma:la: a:dasi alita:ga:, kalu nolbo:wo: hendele bo:ba:ki ta:fo:. ⁴¹ Ya:su e ko:lo: dasili a:no:, kalu tambowa:yo: mo:ba:ba: ko:sega, Godeya:lo: tamin amilo: da:feyo: kalu nolba: ba:ba:. Da:feyo: kalu a:no: ni ko:lo:, Ya:suwo: dasila:sa:ga: ilikiyo:, negele siliki ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: na:len. ⁴² Kaluka:isale mela:no:lo: o:lab o:lia: dane ane o:lia:lo: alobanama:no:wo:, Gode eyo: Ya:su ko:lo: da:fe alifa:ka: a:la:bo:, niliyo: nolbo: wida:melea:ki salifa:. ⁴³ Tamin amio: dinali sa:lan kalu tambowa:yo: Ya:su ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sio:, ‘Kaluka:isale abeyo: eya tilida:dalega, Ya:su Keliso a:ma: wiya ilikiyo:, Gode eyo: mogago: ililo:wo: ga:lila:ma:ib.’ ”

⁴⁴ Bida e to a:no:ko: o:sa:la:lana, Godeya: Mamayo: kaluka:isale tolo: da:da:lab ilo:wa tinda:ga: dowo:. ⁴⁵⁻⁴⁶ Godeya: Mamayo: Yu kaluma i amio:lo: dowasa:ga:, iyo: to ko:li ko:lilo: sa:laki, Godeya: wiyo: dulugu sio:. Ililo: sa:lab a:no: Yoba a:la:ta:ga:lo: Yu tilidabu kalu, Bida o:lia:lo: mio: a:no:, iliyo: da:da:ga:yo: iligo:. ⁴⁷ A:la:gabiki, Bida eyo: a:la:sio:, “Kaluka:isale i we Godeya: Mamayo: nililo: di o:ngo: di ko:lo:, kalu nolba:yo: i we ho:na to:loma:no:wo: mo:ka:ma:ib.” ⁴⁸ A:la:go:ko:lo: Bida eyo: iyo: Ya:su Kelisowa: wiya iliki ho:na to:loma a:la:sa:labiki ho:na to:lolo: ko:lo:, iliyo: Bida e ho:len nolo: i o:lia: o:doma:ki dabu ba:ba:.

11

Bida elo: dimido:wo: Ya:lusalem kalumo:wo: malolome

¹ Iliga:felo: kalu o:lia: tilidabu kalu Yudia hen amilo: sen nol o:lia:yo:, Yu kaluma nolo: Godeya: towo: tilidabuka: a:la:sa:labi dabu. ²⁻³ A:la:fo:ko:lo: Bida e Ya:lusalem ha:na:ga: fa:la:dowabikiyo:, tilidabu kalu do:go:fo: hege gedee: iliyo: Bidamo:wo: gadi sa:laki a:la:sio:, “Ge do:go:fo: mo:hege gedee: kaluwa: aya siliki, ma:no: gegele na:len.” ⁴⁻⁵ A:la:sa:labiki, Bida eyo: dimido: fa:la:dowo: o:leaumbo: kalu imo:wo: tambo fanda sa:laki a:la:sio:, “Ne Yoba amisa:na siliki dulugu sa:la:len amio:, ne ho:le ba:dakiyo:, Hebeneyo: kolaeta:sa:ga:, kelego: nowo: helebeso:g alano: o:ngo: ko:lo: migif fa:la:da:in ami ta:lidota:ga:, ololo to:lola:i tindabi ba:ba:. ⁶ Helebeso:g us amio: no: fofow:lo:, no: mo:fofo:wo:lo:, sowa:yo:lo:, o:ba:yo:lo: ko:li ko:lilo: Godeya:lo: na:so:boka: a:la:likilo: saefa: a:no: a:na delena ba:ba:. ⁷ A:no: ba:da:sa:ga:yo:, to nowo: a:la:sio:, ‘Bida, ge dasima! No: we yasala:sa:ga: maiya!’ ⁸ A:la:sa:labiki, niyo: a:ma:la:bo:

a:la:sio:, 'Alan, ne a:la:bo: mada mo:dimidama:no! Yu kaluwa: ele difa: usamilo: "Na:so:boka:" a:la:do: saefa: a:no: niyo: mada mo:na:sen.' ⁹ A:la:sa:labikiyo: to nowo: nemo:wo: wa:ka a:sio:, 'Godeya:lo: gemo:lo:, "we nafa ko:lo: o:li na:bika:" a:la:do: sio: a:no:, giyo: ma:no: a:no: Gode siwa:l amio: mogago: a:la:likiyo: sa:la:so:bo' a:la:sio:.
¹⁰ A:la:dimida:leno: otalen fa:la:dota:ga:, wigibo a:naka kelego: a:no: Hebene halona a:ma:la: susululiabi ba:ba:
¹¹ Wigibo a:naka, kalu otalen, Konilias elo: Sesalia a:la:ta:ga:lo: iliga:fo: a:no: a nilo: sen a:na fa:la:dowo:
¹² A:la:ta:ga: Godeya: Mamaya:yo: nemo:wo: a:la:sio:, 'Ge i o:lia: ha:nakiyo:, kele asula:likiyo: ha:na:so:bo' a:la:sio:.
 A:la:ta:ga: tilidabu kalu do:go:fela:fo: we ne o:lia: ha:na:sa:ga:, Koniliasa: a usa ane. ¹³ Konilias eyo: elo: amilo: fa:la:dowo: a:no: nemo:wo: a:la:malolo: meabe. Ma:mul kaluwo: Koniliasa: aya fa:la:dota:ga: ilikiyo:, emo:wo: a:la:sio:, 'Saimon Bida a:no: wena mena:ki, o:go: giyo: kalu nolo: Yoba amisa:na iliga:foma. ¹⁴ Eyo: to nafayo: gimo:wo: sa:ma: mia:ib ko:lo:, gi o:lia: gi ayamilo: so:lo: sab a:no:lo: a:ma:la: gasiliakilo: nafale mesa:no: to a:no: walama:ib.'
¹⁵ Ma:mul kaluwa:yo: to a:no: Koniliasmo:wo: sio: ko:lo:, ne a:na ha:na:sa:ga:yo:, niyo: towo: halaido: mo:mo:da wida:sen amio:, Godeya: Mamayo: tamina nilo: amilo: mio: aumbo:, ilo: amio:lo: a:la:ka mio:. ¹⁶ A:la:gabikiyo:, niyo: Ya:suwa:lo: nimo:lo: tamin amilo: sio: a:no: a:asulo:. Eyo: tamin amio: a:la:sio:, 'Yo:na:yo: ho:ndeya to:lola:len ko:sega o:go: giliyo: Godeya: Ene Mamaleya to:loma:ib.'
¹⁷ Tamin amio: nio: Ya:su Kelisowa tilida:dabikilo: Godeya:lo: boba nimo:lo: dimi a:no:, o:go: imo:wo:lo: dimi ko:lo:, Godeya:lo: dimidab a:no: niyo: waga ka:ma:no:wo:?" Bida eyo: a:la:sio:.
¹⁸ Yu amilo: tilidabu kaluka:isaleyo: to a:no: da:dakiyo:, iyo: wa:kabiyo: mo:kele asulaka, Godeya: wiyo: ko:lo: dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, "O:go: Yu kaluka:isalema i a:no:lo: asugo: nodola:sa:ga: mela:no:wo: dima:ki, Gode eyo: fogo: hendele dimilo:ka:" a:la:sio:.

Antio:g kaluka:isaleyo: Keliso dowo:

¹⁹ Sitifendo: sa:ndab ho:len a:namio:, hida:yo: alan fa:la:dowo: a:ma: ilikiyo:, tilidabu kaluka:isaleyo: dalalelia:ga:, nolo: Fonisia hen a:na, nolo: Saibulus hen a:na, a:la:ta:ga: nolo: Antio:g amisa:n a:na ane. Iyo: ha:na:siakiyo:, Godeya: to nafayo: Yu kaluka:isalemo: ka wida:li ane.
²⁰ A:la:ta:ga: Saibulus o:lia: Sailini amilo: tilidabu kalu nolo: Antio:g amisa:na ha:na:siakiyo:, Ya:su Alana: to nafa

a:no;, Yu kaluka:isalema imo:wo:lo: wido:. ²¹ A:la:fo:ko:lo: Alana: halaido:wo: i amio: asulo:wa dofo:liki wido: ko:lo:, kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: tilida:da:sa:ga:, Ya:su Alan e ko:lo: kudu ane.

²² Amisa:n a:namilo: fa:la:dowo: a:no: Ya:lusalem tilidabu kaluka:isaleyo: dabu ko:lo:, iliyo: Banabaso: Antio:g a:na iliga:fo:. ²³ E a:na fa:la:dowaki ba:ba:yo:, Godeya:lo: kaluka:isaleyo: asuwa:takilo: ha:fo: disa:la:lab a:no: ba:da:ga:yo:, e sagalakiyo:, iyo: Alan o:lia: tambo ege dowaki, asugo: himuwa oga:dita:ga: doma:ki, eyo: towo: halale salifa:.

²⁴ Banabas e kalu nafa, a:la:ta:ga: tilidabu elo:wo: halaido: a:la:ta:ga: Godeya: Mamayo: eyamio: wa:lifo:liki wido: ko:lo:, kaluka:isale modo:wo: asugo: nodola:sa:ga:, Ya:su Alan e ko:lo: kudu ane. ²⁵⁻²⁶ A:la:ta:ga: Banabas e So:l kelema:ni ane. E Tasmus amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, So:lo: a:na galili ko:lo:, Antio:g amisa:na a:ma:la: tililia: mio:. A:la:yo: dona imiligo: tilidabu kaluka:isale o:lia: silikiyo:, kaluka:isale modo:mo: wida:len. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale a:namilo: sen a:ma:yo: Ya:sulo: kudu ha:nab kaluka:isale a:no: “Keliso kaluka:isaleka:” a:la:liki Antio:g a:na mo:mo:da wikilo:.

²⁷ Ho:len a:ma: imilib amio:, Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu nolo: Ya:lusalem a:la:ta:ga: Antio:g a:na ane. ²⁸ Kalu i a:no;, nowo: wiyo: Agabus ko:lo: Godeya: Mamaya: halaido:wo: eya dowaki ho:le ba:dakiyo:, e kalu kegeo: siwa:la kagayaki a:la:sio:, “Henfelo: wenamio: maiyo:wo: alan fa:la:doma:ib” a:la:sio:. Eyo: a:la:saefa: ko:lo:, Kalodius e Lom hendo: bo:fo:lab ho:len a:namio:, dinali sio: a:no: hendele fa:la:dowakiyo:, maiyo:wo: alan dowo:. ²⁹ A:la:fo:ko:lo: tilidabu kaluka:isale iliyo: towo: saetakiyo:, moleyo: enedo: asulab au kegea:sa:ga:yo:, Yudia hen amilo: ao i sab nolo: asuwa:fa:niki kegeo:. ³⁰ Kegea:la:ga:, Ya:lusalem misa: kalulo:wa dia:hamana:ki, Banabas dia: So:l dia:yo: a:na iliga:fo:.

12

Ha:lod eyo: Ya:ma:so: sa:nda:sa:ga:, Bidayo: dibolo aya to:lolo:

¹ O:g ho:len a:namio:, Misa: kalu Ha:lod eyo: tilidabu kaluka:isale nolo: mogagima:no: a:la:likiyo: towo: saefa: ko:lo:, iyo: ta:lia:sa:ga: dibolo aya disalifelo:.

² A:la:dimida:likiyo:, eyo: Yo:na: ao, Ya:ma:so: a:na helebesi sambowa: sana sowo:. ³ Ma:n moso dowo:fa:lo: na:sen ho:len a:no: fa:la:dowabikiyo:, Ha:lod elo: dimido: a:no: Yu kalu iyo: da:daki sagalo: ko:lo:, Ha:lod eyo: ililo: sagalab

a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Bida elo: a:na ta:li. ⁴ Bida e ta:lia:sa:ga:, dibolo aya to:lo alita:ga:yo:, e bo:fo:melea:ki, da:la:di kalu do:la:ta:ga: do:go:fela:fo:wo: da:fea:sa:ga:, kalu fa:la:da:in fa:la:da:in a:la:bo: yasilima: ya:melea:ki, aloba:da:sa:ga: ta:felo:. Tinio: Asulo: Ma:no:lo: ma:no: ho:len a:no: edabikiyo:, Ha:lod eyo: Bida e a:na sili alitaki, kaluka:isale siwa:la mo:walilima:no: asulo:. ⁵ A:la:go:ko:lo: Bida e dibolo aya ta:li sabiki, tilidabu kaluka:isale iyo: aya silikiyo:, Bidayo: mada asuwa:foma:ki, Godemo: halaido: dulugu sa:la:li sen.

Godeya: ma:mul kaluwa:yo: Bidayo: sili alifa:

⁶ Bidayo: mo:walilima:no: ho:lenu: o:fa:la:doma:nigabikiyo:, nulu a:namio: e dibolo aya ali. E sa:ni a:la:ya: galolo: ko:lo: da:la:di kalu a:la:ma: alaba delen a:la:ta:ga: nolo: toga yasisen. ⁷ Wigibole a:naka, Alana: ene ma:mul kaluwo: Bidalo:wa handalowo: ko:lo:, dibolo a us a:no: ho:lenu: ho:lelia: difa:. Ma:mul kaluwa:yo: Bidaya: o:fo:fa besega:takiyo: a:la:sio:, “Ge bo:bo:ge dasima.” A:la:sa:labikiyo:, sa:ni ko:lo: Bidaya: dagi amilo: galolo: a:no: ene asulo:ka a:duali. ⁸ A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge go:no:n yafuwo: ba:la:sa:ga:, budiyo: sa:ga:lema.” A:la:sa:labiki Bidayo: a:la:dimida:sa:ga: dotabikiyo:, ma:mul kalu eyo: wa:ka a:la:sio:, “Hido: so:go: sa:ga:la:sa:ga:, ne kudu mena” a:la:sio:. ⁹ Bida e ma:mul kalu ha:nab au kudu ha:naki, dibolo ayo: ta:ta:ga: handalowo:. Ko:sega eyo: ma:mul kaluwa:lo: dimido: a:no: hendele gab a:la:bo:, e mo:dinafa asulakiyo:, ofo gaba:le a:la:asulo:. ¹⁰ A:la:yo: ha:nakiyo:, da:la:diya:lo: bo:fo:len agelo: tinio:, a:la:ta:ga: andebo:lo: tininita:ga:, tog amisa:n amilo: ha:na:sen go:fo: kiya:lo: ifa: a:na fa:la:dowabikiyo:, tog a:no: ene asulo: kolaetabiki, a:la:yo: tog a:naka handalota:ga:, ida:ni ka ha:na:ga:, tog so:go:fa fa:la:dowakiyo:, ma:mul kaluwo: a:na kelege dowo:.

¹¹ Ma:mul kalu e kelege dowabikiyo:, Bida e amilo: dimido: a:no: asulakiyo: a:la:sio:, “Dimido: we mada hendelo:b a:la:asulo:l. Ha:loda: ene halaido: Yu kaluwa:yo:lo: nemo:lo: dimidama:no: a:no:lo: kata:foma:ki, Alana: ene ma:mul kaluwo: nelo:wa iliga:fo: ko:lo:, eyo: ne sili alifa:.” ¹² Bidayo: a:no: asula:sa:ga:, kaluka:isalelo: kegean a:na ane. Iyo: Yo:n Maga: ene ano Maliaya: aya kegenefo:liki Godemo: dulugu sa:la:lab ko:lo:, Bida e a:na ane. ¹³ Bidayo: ha:na:ga:, ha:la: amilo: tog ifa: a:no: godogodolabiki, nanog dian ga, Loda, e da:da:ga:, tog a:no: e kolama:ni ane. ¹⁴ Loda eyo: Bidaya: daganko: da:da:sa:ga:yo:, e sagalo:wo: alan dowaki, tog kolama:no:wo: babalela:sa:ga:, e a:ma:la: aya ha:na:sa:ga:

a:la:sio:, “Bida e ha:la:ya a:lab.” ¹⁵ A:la:sa:labikiyo:, iliyo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge no:nolai sa:lab!” Ko:sega eyo: to a:no: hendele wa:ka halale a:sa:labikiyo:, iliyo: a:la:sio:, “Ko, Bidaya: ene ma:mul kalu ko:lo: mio:wa:le?” a:la:sio:. ¹⁶ Iyo: a:la: nenelelabikiyo:, Bida eyo: tog ifa: a:no: godogodo a:la:fo:ko:labiki, iliyo: togo: a:na koda:sa:ga:, Bida e ko:lo: ba:dakiyo: iligi sagalo:. ¹⁷ Bida eyo: iyo: ha:sa mesea:ki, dagiya: da:fea:sa:ga: hela:tabiki, Alana:lo: e ko:lo: dibolo aya a:la:ta:ga:lo: sili alifa: a:no: imo:wo: malolome. A:la:ta:ga:yo: imo:wo: a:la:sio:, “To we Ya:ma:s o:lia: tilidabu kaluka:isale nol o:lia:mo:wo: malolomea:bi.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, e hen nowa ane. ¹⁸ A:la:dimido: ko:lo:, kea:fowo: da:la:di kalu iliyo: Bida e waga kelege dowo:wa:le a:la:liki, iyo: kele asulakiyo: mada babale dowo:. ¹⁹ Ha:loda: ene nanog dian kaluwo: Bidayo: kelema:ni hamana:ki sio: ko:sega, iliyo: mo:galili ko:lo:, Ha:lod eyo: da:la:di kalu Bidalo: bo:fo:len o:mo:wo: wa:ka dabu ba:da:sa:ga:, iyo: yasala:ma:no: saefa:. A:la:ta:ga: Ha:lod e Yudia heno: ta:ta:sa:ga:, Sesalia amisa:na mesa:ni ane.

Ha:lod e sowo:

²⁰ Ha:lod eyo: Taya kaluka:isale o:lia: Saido:n kaluka:isale o:lia:mo:wo: gadio:wo: alan dowas:en. Ko:sega iliyo: ma:no:wo: Ha:loda: hena a:la:ta:ga: dia:sen ko:lo:, Ha:lod o:lia:yo: giso: mo:dia:li mesa:no: a:la:asulaki, iyo: kegea:sa:ga: Ha:lod o:lia: nenelema:no: a:la:liki togo: kedo:. A:la:go:ko:lo: Balastus e Ha:loda: ene nanog dian kalu digalo:le nowo: e ko:lo: e i o:lia: ko:le nenela:la:ga:, e o:lia:yo: asugo: imilise dowabiki, iyo: asuwa:fa:no: a:la:li saefa:. ²¹ Tolo: nenelema:no:lo: saefa: ho:len a:namio:, Ha:lod e misa: kaluwa: so:go: ka:la:sa:ga:, i fofodo: nafa a:na asifo:liki, kalu kegeo: o:mo:wo: towo: halaido: sio:. ²² To sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, e sagalema:kiyo:, iliyo: halale sa:la:likiyo: a:la:sio:, “To elo: sa:lab ko, kaluwa: mego:fa: sa:labaka:yo: to elo: a:ma:yo: godeya:lo: sa:lan augabo:.” ²³ A:la:sa:labiki Ha:lod e Godeya: wiyo: mo:dulugu sa:labiki, wigibole a:naka Godeya: ma:mul kaluwa:yo: e walaf mogago: dima:ki golo: ko:lo:, e fesa: na:i ha:na:la:ga: sowo:.

²⁴ Ko:sega ho:len a:namio: Godeya: towo: halaido: fa:la:dowaki, kaluka:isaleyo: asulo:wo: modo: nodola:i ane.

²⁵ Banabas o:lia: So:l o:lia:yo: Ya:lusalemdo: nanog dia:lenu: ililita:ga:yo:, Antio:go: a:ma:la: ha:nakiyo:, Yo:n Mak o:lia: tililia:gane.

13

Banabas o:lia: So:l o:lia:yo: da:fea:sa:ga: iliga:fo:

¹ Antio:g sa:s a:namio:, dinali sa:lan kalu nol o:lia: a:la:ta:ga: widan kalu nol o:lia:yo: a:na elen. Kalu i a:no: nowo: wiyo: Banabas, nowo: Simeon ene wiyo: nowo: Nigal,* nowo: Lusius e Sailini kalu, nowo: So:l, nowo: Manain, e so:wa o:ilikiyo:, gamani misa: Ha:lod o:lia: anayo:. ² Iyo: ma:no:lo: mo:nakiyo: Godemo: dulugu sa:la:len amio:, Godeya: Mamaya:yo: imo:wo: a:la:sio:, “Banabas dia: So:l dia: we, ni nanogo: dima:ki da:feyo: ko:lo:, giliyo:lo: a:la:yo: tililia:ga: da:fema.” ³ Mamaya: a:la:saefa: ko:lo: iliyo: ma:no:wo: mo:naki, Godemo: dulugu sa:la:sa:ga:yo:, ili dagiyo: a:la:ma: wa:la dia:ta:sa:ga, a:la:yo: a:na iliga:fo:.

Saibulus amio: Banabas dia: So:l dia:ma:yo: mano: wido:

⁴ A:la:fo:ko:lo: Banabas dia: So:l dia:yo:, Godeya: Mamaya: iliga:tabiki, a:la:yo: Selusia amisa:na a:la:ta:ga:yo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Saibulus ho:na:lo: hegefa: hen a:na ane. ⁵ Yo:n Mak a:no: a:la:yo: asuwa:foma:ki, egele ha:na:sa:ga:, Salamis amisa:na fa:la:dowakiyo:, Godeya: mano: Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen a a:na wida:li sia:len. ⁶⁻⁸ Iyo: hen ho:na:lo: hegefa: us a:na sia:la:ga:, Bafos amisa:n a:na fa:la:dowo: amio:, Yu amilo: madalilo: dinali sa:lan kalu nowo: Ba-Ya:su e a:na galili. Madalilo: fofalo: dimida:sen kaluwo: e ko:lo:, Gilig to amio:, kalu a:no: Elimas a:la:wikilo:, mo:wo: Gilig to amilo: Elimas a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, fofalo: dimidan kalu. Hen a:namilo: gamani misa: kalu, Segius Fo:lus, e asulo:lo: di kalu ko:lo:, e Godeya: towo: da:ba:no: asulabiki, Banabas o:lia: So:l o:lia:yo: elo:wa walama: mena:ki saga:fo:. Ko:sega fofalo: dimida:sen kalu a:ma:yo: e mili ko:lo:, Banabas dia: So:l dia:mo:wo: gis dowaki, misa: kaluwo: asugo: mo:nodoma:ki, man walama:no:wo: e ko:lo:. ⁹ A:la:go:ko:lo: So:l, e wiyo: nowo: Fo:l, Godeya: Mamayo: e amio: wa:lifo:liki, Elimas eko: sikudu bo:fo:likiyo: towo: a:la:sio:, ¹⁰ “Ge mada Sa:da:na:ya: inso: ko:lo:, man digalo: o:lia:lo: gisdo: dowaseno: ge. Ge madalilo: dikili sa:lan man ko:li ko:lilo: a:no: gi asulo:wa wa:lifo:liki, Godeya: to nafa digalo:lo: sa:lab a:no: gi da:la:li sa:la:sen. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: Godeya: halaido:wa:yo: ge sa:ndalikiyo:, gi siyo: ko:n dowaki, ofo: gelo: mo:ba:ba: ka a:la:ga:, ho:len nolo: o:doma:ib” a:la:sio:. Wigibole a:naka, Elimasa: siyo: funa:laki sololiabiki, eyo: kalu nolo: e gasilia: hamana:ki, keda:i ane. ¹² A:la:gabiki, misa: kalu a:ma:yo: dimido: fa:la:dowab a:no:

* **13:1:** Nigel wi a:ma: ha:go: “Heyo:.” **13:2:** Ilig 9.15 **13:3:** Ilig 6.6 **13:5:** Ilig 12.12, 15.39 **13:11:** Ilig 9.8

ba:dakiyo:, e Godeyo: a:na tilidabu. Mo:wo: Alana: to man ko:lo: widab a:namio: e mada alan iligo.

A:la:yo: Bisidia hen amio:, Antio:g amisa:na mano: wido:

¹³ Fo:l o:lia: kalu a:la: e o:lia:lo: mio: a:no:, Bafos amisa:no: ta:ta:ga:, ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Bafilia hena ha:na:sa:ga:, Bega amisa:na fa:la:dowo:. Amisa:n a:na dota:ga:yo:, Yo:n Mago: a:la:yo: ta:ta:ga:, a:ma:la: Ya:lusalem ane. ¹⁴ Kalu a:la:yo: Bega a:na ta:ta:ga: aneyo:, Bisidia hen amio: Antio:g amisa:n a:na fa:la:dowa:sa:ga:, Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: dowabiki, Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya tina:ga: sen. ¹⁵ Kalu noma:yo: Mo:sa:sa: ele sa:sa:lo: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lo: a:no:lia: agela:sa:ga:yo:, alo: bo:fo:lowan kalu i a:ma:yo: a:la:mo:wo: towo: saga:taki, “Nao i, ga:go: to mano: kaluka:isaleya: asulo: halale alitakilo: sa:ma:no:wo: da:labolalega, ga:ino:lo: sa:ma:ni mena” a:la:liki saga:fo:.

¹⁶ Fo:l e dasilia:sa:ga: kagayakiyo:, iyo: ha:sa mesea:ki dagiya: da:fea:sa:ga: hela:tabikiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Isolael kalu o:lia: Yu kaluma Godelo: wabuda:len a:no:lia:yo: gio: to we dabuma! ¹⁷ Isolaela: Gode eyo: nili ma:mu iyo: da:feyo: ko:lo:, iyo: Isib a:na sen amio: modo: fa:la:doma:kiyo: dinafa bo:fo:la:ga:yo:, ene halaido:wa: Isibdo: seno: ta:ta:ga: tililia:mio:.. ¹⁸ A:la:ta:ga: iyo: kalaleli hen amilo: donayo: do:la:fo: fa:la:da:indo: sia:len a:namio:, Gode eyo: man mo:gago: ililo: dimida:lab a:no: e ha:sa iliki, tili dofo: ha:na:len. ¹⁹ A:la:ta:ga: Ka:ina:n hen a:na ha:na:ga: fa:la:dowakiyo:, Gode eyo: hendo: biso: so:lo: doma:la:fo: sen a:no: yasa danela:sa:ga:, hen a:no: kaluka:isale enedo:le o:mo: dima:ki dimi. ²⁰ A:la:do: dimida:lenu:, donayo: 450 a:la:fo:wo: gulula:.

“A:ma: fa:s amio:, Gode eyo: ilo: dinafalo: bo:fo:mela:no: kalu nolo: imo:wo: dimia:li a:la:likilo: mio:wo:, dinali sa:lan kalu Samuel elo: fa:la:dowo:wa edo:.. ²¹ Ho:len a:namio:, iliyo: ilo: bo:fo:mela:no: misa: kalu alan nowo: doma:no: asulakiyo:, Godemo: ha:iyabiki, Gode eyo: Ba:nsamena: e ma:mui us a:namio: nowo: Kisa: inso:wo: So:lo: a:na da:feyo: ko:lo:, elo: bo:fo:lenu: donayo: do:la:fo: fa:la:da:in dowo:.. ²² A:la:ta:ga:yo: Gode eyo: So:l e dugula:sa:ga:, Da:ibid e Isolael misa: kalu alan ta:fo:.. Gode eyo: Da:ibid dia:no: sa:lakiyo: a:la:sio:, “Ya:siya: so:wa Da:ibid we, ne ba:da:sa:ga: da:feyo:.. Kalu nemo:lo: mada sagale alita:seno: e ko:lo:, nilo: emo:lo: dimidama:kilo: asulab a:no: eyo: tambowo: dimidama:ib’ a:la:sio:.. ²³ Kalu wema: e

ma:mu i ta:i ha:na:nigab a:na a:la:ta:ga:yo: Isolaeldo: a:ma:la: gasilia:no:wo:, Godeya:lo: dinali sio: aumbo:, Ya:suwo: a:na fa:la:dowo:. ²⁴ Ya:suwo: o:semo:fa:la:dowo: amio:, Yo:n eyo: Isolael kaluka:isaleyo: asugo: nodola:sa:ga:, ho:na to:loma:nikiyo:, iyo: tambomo:wo: mano: a:na wida:len. ²⁵ Yo:na:lo: nanog dia:lenu: elema:nikiyo:, eyo: a:la:sio:, 'Giliyo: ne kalu o:b a:la:asulaya? Ne gililo: yasila:len kalu o:mba. E ni fa:sa mia:nigab. Niyo: e budi sa:ga:lo: amilo: me ko:lo: melealifa: a:no: ni fagela:ma:no:wo: mo:ililo:' a:la:sio:.

²⁶ "Nao i, Ablahama: ema:mu i o:lia: Yu kaluma Godelo: wabuda:len o:lia:yo:, gio: tambo dabuma. Nilo: a:ma:la:lo: gasili to nafa a:no: Gode eyo: nimo:wo: sama:kiyo:, nilo:wa iliga:fo:. ²⁷ Ya:lusalem kaluka:isale o:lia: ini misa: kalu o:lia:yo: Ya:su e a:ma:la:do: gasilia:no: kalulo:b a:la:bo: mo:fanda asulo:. A:la:ta:ga: iliyo: Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: tambo a:namio:, dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lo: a:no: agela:likiyo:, to a:ma: ha:go:lo: mo:dinafa asulo:. Ko:sega Yu iliyo: Ya:su e sana sowo: a:namio:, dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lo: a:no: a:na ilili alifa:. ²⁸ Iliyo: Ya:suwa:lo: mo:gago: dimido: kudu sa:lakilo: sa:ma:no:wo: nowo: mo:ba:ba: ko:lo:, iliyo: Failat eyo: e sana soma:ki susio:. ²⁹ Iliyo: Godeya: to sa:sa:lo: aumbo: dimida tandala:sa:ga:, iliyo: i malana amilo: dehedo: a:no: tagalia:sa:ga:, u no:no:lo:wa dia:gane. ³⁰ E sowo: ko:sega, Gode eyo: e a:ma:la: dasi alifa:. ³¹ A:la:dimidabikiyo:, kaluka:isale e o:lia:lo: tamin amilo: Ga:lili a:la:ta:ga:lo: Ya:lusalem amilo: sia:lowan a:ma:yo:, Ya:su e ho:len nol amio: galilia:sa:ga:yo: ba:da:len. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale i a:ma:yo: inin siya:yo: ba:ba: ko:lo:, o:go: iliyo: Isolael kaluka:isalemo:wo: wida:lab.

³²⁻³³ "Gode eyo: nili ma:mu imo:lo: tamin amilo: dinali sio: a:no:, o:go: inin ma:mu i nimo:wo: ilili alitakiyo:, Ya:suwo: dasi alifa: ko:lo:, na:no: to nafa we gimo:wo: a:na wido:l. Gisalo: bugo:, heb andeb a:namio: a:la:sa:sa:lo:, "Ge na: So:wa dowab.

O:go: ne gi go:l dowo:l' a:la:sa:sa:lo:.

³⁴ Ya:suwo: sowa:sa:ga: a:labiki, Gode eyo: e a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:, tif amio: e do:mo:wo: mada mo:hesema:ib. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: a:la:sio:, 'Niyo: Da:ibidmo:lo: dinali sio: a:no: gimo: dimiakiyo:, gio: nafa halaido: mesea:ki sa:ma:nigo:l.'

³⁵ A:la:ta:ga: Gisalo: sa:sa:lo: no amio: a:la:sio:, 'Giyo: go:no:ndo: da:feyo: kalu a:no: o:ido: amio: mo:hesema:ki ta:fa:no:' a:la:sio:.

³⁶ “Da:ibid e Godeya:lo: to saefa: a:no: kudu ha:na:la:ga: sowabiki, e ma:mu ilo: dane anelo: o:ido: aniba o:ido: ko:lo: elo: a:na hese ane. ³⁷ Ko:sega sowo: kalu ko:lo: Godeya:lo: o:ido: amilo: dasi alifa: a:no: ene do:mo:wo: mo:hese ane.

³⁸ “A:la:fo:ko:lo: ni nao i, na:no: to we gimo:wo: a:la:wido:l. Ya:su we nili mogago: dila:ma:niki mio: a:la:asuluma. ³⁹ Ya:su wema:yo: kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no:, ili mogago:wo: dila:sa:ga:, digalo: kaluka:isale wikilaki ga:li ta:fa:ib. Mo:sa:sa: ele saefa: a:ma:yo: a:la:bo: mada mo:dimidan ko:sega kalu wema: dimido:. ⁴⁰ Dinali sa:lan kaluwa:lo: tamin amilo: bugo: amilo: hagugo: to sa:sa:lo: we, gi amio: fa:la:dowabena:ki, dinafa dowa:bi. ⁴¹ Dinali sa:lan kaluwa:yo: Godeya: towo: dia:sa:ga:yo: a:la:sa:sa:lo:, “‘Dio:ge sa:labdo: kalu gio: dabuma! Gio: molo asula:sa:ga:yo: soma:ib.

Mo:wo: o:g ho:len gilo: sab wenamio:,
niyo: nanog ko:li nowo: dimidama:no: ko:lo:,
kalu nolba:yo: a:no: ko:lo: gimo:wo: malolome kibo:bowo:,
giliyo: to a:no: mo:tili da:babe.’ ”

Fo:l eyo: a:la:sio:.

⁴² Fo:l dia: Banabas dia:yo: towo: sa:la:sa:ga: ha:na:nigabikiyo:, kalu kegeo: a:ma:yo: a:la:yo: Ha:fo:lo: Dowan ho:len no amio: tamin amilo: man wido: a:no: wa:ka walama:ki dabu ba:ba. ⁴³ Fo:l dia: Banabas dia:yo: tolo: wida:sen ayo: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, Yu kaluka:isale o:lia: Yu kaluma Godelo: wabuda:len a:no:lia: egele tola:i ha:nakiyo:, imo:wo: a:la:sio:, “Gode eyo: asuwa:fa:ib ko:lo:, gio: E ko:lo: dinafa kudu ha:na:bi” a:la:sio:.

⁴⁴ Ha:fo:lo: Dowan ho:len nowo: fa:la:dowabikiyo:, amisa:n kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: Alana: to man a:no: da:ba:no: a:la:ta:ga: kegeo: ⁴⁵ A:la:gabikiyo:, Yu kaluwa:yo: kegeo: a:no: ba:da:ga:, a:la:mo:wo: kulufa:yaki, Fo:l elo: to widab a:no: madali dikili sa:lab a:la:likiyo:, a:la:mo:wo: dio:ge sio:.

⁴⁶ Ko:sega Fo:l dia: Banabas dia:yo: a:ma:la:bo: halaido: sa:lakiyo:, “Na:no: Godeya: to mano: Yu kalu gimo: ko:le wido: a:no: nafale, ko:sega gio: to a:no: gola ba:dakiyo:, mela:no: mela:no: a:no: giliyo: dio:l a:la:bo: mo:egab a:la:asulo: ko:lo:, na:no: o:go: Yu kaluka:isalema o:lo:wa ha:na:sa:ga: walama:no:.” ⁴⁷ Mo:wo: we, Alana:yo: na:nbo:wo: saetakiyo: a:la:sio:, ‘Niyo: ga:go: Yu kaluka:isalema usa ilikiyo:, ho:len o:ngo: ko:lo: dimio:l. Niyo: henfelo: kaluka:isaleyo: tambo a:ma:la: gasilima:kiyo:, gaino: henfelo: amio: towo: dia:ha:na:ga: sa:la:mela:ib.’ ” ⁴⁸ Yu kaluka:isalema iliyo: to a:no: da:da:la:ga: sagalakiyo:, “Godeya: to we mada nafale”

a:la:sio:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kaluka:isale mela:no:wo: dima:ki a:la:likilo: da:feyo: i a:ma:yo: Alan amio: a:na tilid-abu. ⁴⁹ A:la:fo:ko:lo: Alana: to man wido: a:no: amisa:n a:namilo: kandayo: a:no: tambo da:da:i ha:na:la:ga: ililila:.

⁵⁰ Ko:sega Yu kalu iliyo: misa: ka:isale Yuwa: mando: kudu ha:na:sen i o:lia:, amisa:n ko:go:do: kalu o:lia:ma:yo: a:la:mo:wo: gadima:ki, digene me. A:la:ta:ga: a:la:mo:wo: hida:yo:wo: alan dimiaki, a:la:yo: hen a:namilo: eleno: o:luso:no:.

⁵¹ A:la:dimidabiki, Fo:l dia: Banabas dia:ma:yo: a:la:ma: gido:fo: amilo: hena:mu a:no: fifi alita:sa:ga:yo:,† a:la:yo: Aikonium amisa:na ane. ⁵² A:la:ta:ga: Antio:gdo: tilidabu kaluka:isale a:no: Godeya: Mamayo: i amio: wa:lita:ga:, iyo: tambo ha:fo: disa:laki sagalo:.

14

Aikonium amio:, Fo:l dia: Banabas dia:ma:yo: to mano: wido:

¹ Fo:l dia: Banabas dia:yo: Aikonium amisa:n a:namio:, Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya tina:sa:ga:, Godeya: to man nafayo:, a:la:ma:lo: Antio:gdo: wida:len o:leau, halale widabiki, Yu kaluka:isale o:lia: Yu kaluka:isalema o:lia:yo: asugo: modo: ko:lo: nodolo:. ² Ko:sega Yu kalu mo:tilidabu nol ko:lo: sen a:ma:yo: Yu kaluka:isalema iliyo: tilidabu kaluka:isalemo:wo: gadima:ki towo: dimi. ³ A:la:fo:ko:lo: Fo:l dia: Banabas dia:yo: amisa:n a:namio: ho:lono: modo: siliki, Alana: wiya ilikiyo:, to man a:no: halale wida:len. A:la:ma:yo: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan to mano: wida:len ko:lo: nolba:yo: to a:no: hendelelo:b a:la:asuluma:kiyo:, Alana:yo: a:la:mo:wo: halaido:wo: dimiabiki, a:la:ma:yo: molo ha:na:no:wo: ko:li ko:lilo: dimido:. ⁴ Amisa:n kaluka:isale a:namilo: seno: usa aloba:da:sa:ga:, nolo: Yu kalu o:lia: dowaki, nolo: iliga:felo: kalu a:la: a:no:lia: dowo:. ⁵ A:la:ta:ga: Yu kalu nol o:lia: Yu kaluma nol o:lia: a:la:ta:ga: ini misa: kalu o:lia:yo: kegenefo:liki nenelo: ko:lo:, iliyo: Fo:l dia: Banabas dia:yo: hida:yo: ko:li ko:lilo: dimia:no: a:laki, uwa: agoda:sa:ga: sana soma:no: saefa:.

⁶⁻⁷ Ko:sega ililo: dimidama:nigab a:no: a:la:ma:yo: da:da:ga:, a:la:yo: Likonia hen a:na nai ane. A:na sia:likiyo:, a:la:yo: to nafayo: Lista amisa:n o:lia: Debe amisa:n a:na wida:li ha:nakiyo:, amisa:n anib amilo: kandayo: a:no:lo: wida:li sia:len.

Fo:l dia: Banabas dia:yo: “godeka:” a:la:wikilo:

13:51: Madi 10.14, Ilig 18.6 † **13:51:** Gode eyo: kaluka:isale a:no: gola ba:da:sa:ga: falasila:ma:ib ko:lo:, a:la:ma:yo: a:no: ko:lo: widaki, hena:muwo: a:na fifo:. **14:3:** Mak 16.20, Hibu 2.4 **14:5:** Ilig 14.19

⁸ Lista amisa:n a:namio:, kalu imilig nowo:, anowa: e sa:la:liakiyo: gib a:la:yo: mogago: o:ngo: ka sa:la:li ko:lo:, kalu a:no: eneno: mada mo:sia:lowan. ⁹⁻¹⁰ Kalu a:no: Fo:l elo: Godeya: to man widab a:no: dinafa da:dabiki, Fo:l eyo: e sikudu ba:da:ga:, kalu e amio: tilidabuwo: a:labo:lo:b a:la:asula:sa:ga:, kalu o:mo:wo: ogolo ho:le sa:lakiyo:, “Ge dasi kagama!” A:la:sa:labiki kalu giliga:sen a:no: tiya-bala:sa:ga: sia:len. ¹¹ Kalu kegeo: a:ma:yo: Fo:l elo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, Likonia to egele nenelaki sagalakiyo:, a:la: ho:le sio:, “Gode a:la: nowo:, kalu do:mo:le fa:la:dota:ga:, nilo: us wena mio: ko:lo:lab!” a:la:sio:. ¹² A:la:fo:ko:lo: iliyo: Banabaso: “Sus” wikilo: a:la:ta:ga: Fo:l e towo: wala sa:lab ko:lo: e “Helmis” wikilo:.* ¹³ Sus gulugulula:sen a a:no: amisa:n a:no: ilif tolo: ha:la:ya elen ko:lo:, Sus godemo:lo: bobalo: so:mea:sen kalu a:ma:yo:, kao de o:lia: mammo o:lia:yo: dia:ya:ga:, amisa:n toga difa:. Mo:wo: iliyo: Fo:l dia: Banabas dia:ma: wi wabudaki, so:mea:no: asulaki go:. ¹⁴ Ko:sega Fo:l dia: Banabas dia:yo: ililo: dimidama:nigab a:no: da:da:sa:ga:, iliyo: ka ta:foma:kiyo:, a:la:ma:yo: so:g ko:lo: a:no: bidila:sa:ga:, kalu kegeo: us a:na nai ha:na:ga: halale sio:, ¹⁵ “Kaluka:isale gililo: dimidab we, waga asulabiki dimidaya? Na:no:lo: henfelo: kalule, ge o:ngo: mio: ko:lo:, gililo: madali godemo:lo: dulugu sa:la:lab a:no: kata:ta:sa:ga:, Gode mela:no:lo: a:lab a:no:, Hebeneyo:lo:, henfelo:wo:lo:, so:lu ho:n o:lia: kelego: a:namilo: da:lab dimido:lo: o:mo: dulugu sama:ki, walama:ni mio:. ¹⁶ Taminde amio:, Gode eyo: kaluka:isaleyo: man mogago: inido: a:no: ko:lo: dimida:melea:ki ta:fo:. ¹⁷ Ko:sega kaluka:isale iliyo: e hendele a:lab a:la:bo: asuluma:kiyo:, eyo: mano: nafale dimida:len. Eyo: ho:no: akina a:la:ta:ga: timena:ki dimia:sen, a:la:ta:ga: egelo: amio: fowo: ho:len enedo:leya helema:ki dimia:sen. A:la:ta:ga: giliyo: dia:sa:ga: nakiyo:, gio: sagalo:wo: alan doma:ki dimida:len.” Fo:l eyo: a:la:sio:. ¹⁸ To a:no: imo:wo: sio: ko:sega kaluka:isale iliyo: boba so:mea:no: a:no: mo:ta:fa:no:, dimidama:no:le asula-biki, imo:wo: mo:dimidama:ki, a:la:ma:yo: towo: halaido: sa:la:i ha:nabiki, iliyo: mo:dimido:.

¹⁹ Tif amio:, Yu kalu Aikoniumdo: seno: a:la:ta:ga: Antio:gdo: seno: ya:sia:sa:ga:, Lista a:na fa:la:dota:ga:yo:, kaluka:isale kegeo: a:no: digene alitabikiyo:, iyo: Fo:l emo:wo: gadia:sa:ga:, uwa: agodo: ko:lo: e sowab a:la:asulaki,

---

14:11: Ilig 28.6 * **14:12:** Kaluka:isale i we, gode ko:li ko:lilo: tili asulakiyo:, gode alandeyo: “Sus” a:la:sa:lan a:la:ta:ga: gode nol a:ma: to sa:labdo: dia:ya:ga:lo: wala sa:lab kalu a:no: “Helmis” a:la:sa:lan. **14:15:** Song 146.6, Ilig 10.26

14:16: Ilig 17.30 **14:17:** Jer 5.24 **14:19:** Ilig 17.13, 2Kol 11.25

do:mo:wo: susululia:ga:, amisa:n ha:la:ya sandifo:. ²⁰ Ko:sega tilidabu kaluka:isale iyo: ya:sa:ga:, e banagalia:tabiki, Fo:l e a:ma:la: dasilia:ga:, amisa:n usa a:ma:la: ane. A:la:ta:ga: o:g a:no: a:naka alita:ga:, a:la:yo: amisa:n a:no: ta:ta:sa:ga:, Debe amisa:na ha:na:ni ane.

A:la:yo: Silia hen, Antio:g a:na a:ma:la: wida:li ane

²¹ A:la:yo: ha:na:sa:ga:, Godeya: to mano: Debe amisa:n a:na wido: amio:, Ya:suwa:lo: tiliwida:sen kaluka:isaleyo: modo: fa:la:dosdo:. A:ma: fa:s amio: a:la:yo: a:ma:la: Lista ha:na:sa:ga:yo:, Aikonium ane. A:la:ta:ga:yo: Bisidia hen, Antio:g a:na fa:la:dowo:. ²² A:la:yo: a:na ha:na:sa:ga:yo:, tilidabu kaluka:isale a:no: man hendele usa ti ha:na:sa:ga:, tilidabuwo: halaido: dima:ki, widakiyo: a:la:sio:, “Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:na tina:nikiyo:, niliyo: hida:yo: ko:li ko:lilo: ko:le ba:da:i ha:na:la:ga: a:na ha:na:no:” a:la:wida:i ane. ²³ Amisa:n a:la:lo: ane a:namio:, Fo:l dia: Banabas dia:yo: sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwo: a:na da:fe alifa: ko:lo:, Alando: tilidabu kaluka:isale a:no: Alana:yo: bo:fo:melea:ki, ma:no: mo:naki Godemo: dulugu salifa:. ²⁴⁻²⁵ A:la:yo: Bisidia hen a:namio: sia:la:ga:yo:, Bafilia hena fa:la:dota:ga: ha:nakiyo:, Bega amisa:n a:namio:lo: to mano: wido: A:la:ta:ga: a:la:yo: amisa:n a:no: ta:ta:ga:yo:, Atalia amisa:na ha:na:ga: fa:la:dowo:. ²⁶ Atalia a:na a:la:ta:ga:yo:, a:la:yo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Antio:g amisa:na a:ma:la: ane. Tamin amio: amisa:n a:namio: tilidabu kaluka:isale iliyo: a:la:ma: nanog a:no: nafale dia:i hamana:kiyo: Godemo:wo: dulugu sio: ko:lo:, nanogo: o:g a:na eleta:ga:, a:ma:la: hen a:na ane. ²⁷ A:la:yo: a:na fa:la:dowakiyo:, tilidabu kaluka:isaleyo: tambo kegea:sa:ga:, a:la:ma: dagiya:lo: Godeya: nanog dimido: a:no: imo:wo: malolome. A:la:ta:ga: Gode eyo: Yu kaluka:isalemalo: asugo: nodola:sa:ga: tilidabuma:ki, togo: waga kodo:wo: a:la:liki imo:wo: malolome. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: a:la:yo: tilidabu kaluka:isale i a:no:lia:yo: ho:lono: modo:wo: ka o:elen.

15

Misa: kaluwo: Ya:lusalem kegeo:

¹ Fo:l dia: Banabas dia:yo: Antio:g a:na sen amio:, Yudia kalu nolo: ya:sa:ga:, tilidabu kaluka:isale imo:wo: a:la:waliasio:, “Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: mo:kudu ha:naki, do:go:fo: mo:hege gedealega, Gode eyo: gio: a:ma:la:bo: mo:gasilia:ib,” a:la:liki wido:. ² Fo:l dia: Banabas dia:yo: to a:no: dabu amio: mo:sagalabiki, egelebo: towa:yo:

kega:la:ga:yo: halaido: nenelo:. A:la:fo:ko:lo: sa:s amilo: tilidabu kaluka:isale iliyo: Fo:l dia: Banabas dia:yo: a:la:ta:ga: tilidabu kalu nolo:lo: Ya:lusalem ha:na:ga:yo:, iliga:felo: kalu o:lia: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu nol o:lia:yo:, hida:yo: a:no: dinafama: hamana:ki, a:na da:feyo:. ³ Tilidabu kaluka:isale i a:ma:yo: iyo: Ya:lusalem a:na iliga:fo:. Iyo: Fonisia hen o:lia: Samalia hen o:lia: a:na tinia:li ha:nakiyo:, iliyo: tilidabu kaluka:isale nol o:mo:wo: Yu kaluka:isalema iyo: asugo: ho:gi nodola:sa:ga:, Ya:su amilo: tilidabu a:no: imo:wo: wida:li ane ko:lo:, to a:no: da:da:sa:ga: sagalo:wo: alan dowo:. ⁴ Iyo: ha:na:sa:ga:, Ya:lusalem fa:la:dowabikiyo:, iliga:felo: kalu o:lia: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu o:lia: sa:s amilo: tilidabu kaluka:isale o:lia:ma:yo: imo:wo: sagaleliabikiyo:, Godeya:lo: a:la: amilo: a:la:ta:ga:lo: dimido: a:no: tambo Ya:lusalemdo: senbo:wo: malolome. ⁵ To a:no: da:da:sa:ga:, Fa:lisi amilo: Ya:sulo: tilidabu kalu nolo: dasilia:ga:yo: a:la:sio:, “Yu kaluka:isalema tilida:dab a:ma:yo: Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: kudu ha:nakiyo:, iyo: do:go:fo: hege gedea:bi.”

⁶ A:la:sa:labiki, iliga:felo: kalu o:lia: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu o:lia:yo: kegea:sa:ga:, dabu ba:ba: a:no: nenela:li sen. ⁷ Iyo: nenela:len amio:, Bida e us a:na dasilia:ga:yo: towo: a:la:sio:, “Ni nao i, tamin amio: Yu kaluka:isalema a:no: Godeya: to nafa ko:lo: nilo: widab a:no: da:da:sa:ga: tilidabuma:kiyo:, Gode eyo: ni us wenamio: keda:sa:ga: ne a:na da:fe alifa:, a:la:bo: gio: asulo:. ⁸ Gode eyo: nili kufa: uso: tambo tigini ba:ba: ko:lo:, Yu kaluka:isalema iyo:lo: o:li tilida:dab a:la:bo: nimo:wo: widakiyo:, Mama Malilo: ko:lo: nimo:lo: dimi o:leaumbo:, imo:wo:lo: dimi. ⁹ Gode eyo: ni o:lia: i o:lia:yo: imilo: ba:dabiki, iyo: Ya:suwa tilida:dab amio:, ili mogago:wo: hala:sa:ga:, malilo: ta:fo:. ¹⁰ Tamin amio: hida:yo: ni o:lia: nini ma:mu i o:lia:ma:yo: dia:ga:lo: ha:na:no: mo:ililo: dowo: a:no:, o:go: giliyo: Yu kaluka:isalema ho:gi tilidabu a:ma: dia:hamana:ki, kelena: wa:l amilo: dia:fa:nigab a:no:, mo:wo: ha:?”* A:la:fo:ko:lo: giliyo: Godelo: da:fe ba:dabko mo:wo: ha:? ¹¹ Giliyo: a:la:do: ga:so:bo! Nio: Ya:su Alana tilida:dabikiyo:, elo: nio: ha:fo: disa:lakilo: a:ma:la: gasili aumbo:, Yu kaluka:isalema iyo:lo: a:ma:la: gasilia:ga: ta:fo:.” Bida eyo: a:la:sio:.

¹² Kaluka:isale kegeo: a:no: tambo hela:ta:ga:, da:da:li sabikiyo:, Fo:l dia: Banabas dia:ma:yo: imo:wo: malolome.

15:4: Ilig 14.27   **15:7:** Ilig 10.1-43   **15:8:** Ilig 10.44, 11.15   **15:10:**

Madi 11.30, Gala 3.10   * **15:10:** Hida:yo: a:la:do: sa:lab we, ele difa: modo: ko:lo: kaluka:isale kuduma:ki difa: a:no: sa:lakigo:l. Tamin amio: Mo:sa:s eyo: eleyo: difa: ko:sega tif amio: Yu kaluwa:yo: ele inido:wo: modo: modo: ko:lo: bo:lo: Hida:yo: we ko:lo: bale sio:.   **15:11:** Gala 2.16, A:fe 2.5-8

Gode eyo: a:la:ya a:la:ta:ga:lo: molo ha:na:no:wo: Yu kaluka:isalema usamilo: dimi a:no: imo: malolome.¹³ A:la:ma:yo: malola:la:ga: eletabikiyo:, Ya:ma:s eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Nao i, to nilo: sa:ma:nigo:l we, gio: dabuma.¹⁴ Godeya:lo: tamin amilo: Yu kaluka:isalema imo:wo: kanulakilo:, nolo: ene so:lo:le doma:ki da:feyo: a:no:, Saimon Bida eyo: towo: tamin amilo: widabo: o:m.¹⁵ Bidaya: to sio: a:no:lia:, Godeya:lo: dinali sa:lan kaluwa:lo: tamin amilo: sa:sa:lo: to a:no:lia:yo: imilo: dowab ko:lo:, Godeya: to amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab,

¹⁶⁻¹⁸ “ ‘Henfelo: kaluka:isale o:lia:, Yu kaluka:isalema ni wilo: diab tambo a:no:lia:yo:, ne asula:sa:ga: fanda bo:ba:kiyo:,

Gode ne, tif amio: a:ma:la: ya:ga:yo:, Da:ibida: a ko:lo: bidila: a:no: dinafayaki,

a ho:gi nafaleyo: wa:ka a:dialifa:no:†

Tamin amilo: dinali sio: o:leaumbo:, Alan Niyo: o:go: dimido:l.’ ”

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: Ya:ma:s eyo: wa:kabiyo: a:la:sio:, “Ni asulo: amio:, Yu kaluka:isalema ko:lo: Godemo:lo: nodolab o:mo:wo:, niliyo: hida:yo:wo: mo:dia:fa:niki.

²⁰ A:la:dimidakiyo:, niliyo: imo:wo: to sa:sa:lakiyo:, ma:no: ko:lo: madali godemo:lo: bobalo: dimi a:no: na:so:bo. A:la:ta:ga: uwo:wo: dia:so:bo. A:la:ta:ga: no: ho:bo: a:no:lia:, no:wo: dagasa sili sa:nda:sa:ga:lo: ho:bo:wo: mo:ane a:no:lia:yo:, na:so:bo. A:la:likiyo: imo:wo: asuluma:kiyo:, mo:fo:s amio: sa:sa:liga:fa:niki.²¹ Mo:wo: Mo:sa:sa: ele saefa: a:no:, ma:muima: mo:lu a:la:ta:ga: da:da:i mio:wo:, amisa:no: tambo wida:la:ga: ililitakiyo:, Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen a a:namio:lo:, Ha:fo:lo: Dowan ho:lono: tambo wida:i mio:.” Ya:ma:s eyo: a:la:sio:.

Kalu kegeo: a:ma:yo: Yu kaluma imo:wo: mo:fo:so: sa:sa:liga:fo:

²² To a:no: nenela:sa:ga: saetakiyo:, iliga:felo: kaluwo:lo:, sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwo:lo:, sa:s kaluka:isale tambolo: kegeo: iliyo:, Fo:l dia: Banabas dia:lo: Antio:gdo: ha:na:no:wo:, kalu nolo: da:feyo:. Kalu nowo: Yudas Basabas, nowo: Sales ko:lo: kalu a:la: we, tilidabu kaluka:isalelo: bo:fo:lowan ko:lo: elen.²³ Antio:g ha:nakiyo:, ililo: mo:fo:s sa:sa:lo: dia:ganeyo: we.

Ni iliga:felo: kalu o:lia: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu o:lia: gi gao niliyo: mada o:m a:lo: to sa:laki, Yu kaluka:isalema

15:13: Gala 2.9 **15:16-18:** Amos 9.11-12 † **15:16-18:** Da:ibida: a bidila: a:la:do: sa:lab a:no: bale sa:lakiyo:, eso:lo:wo: Isolael misa: kalu dota:ga:lo: bo:fo:la:ga:lo: edo:, a:no: ko:lo: sio:. Ko:sega e ma:mu i amio: nowo: fa:la:dowa:sa:ga:lo: Isolaelo: bo:fo:mela:ib. **15:20:** Kis 34.15-17, Wkp 17.10-16

ko:lo: tilidabu, Antio:g amisa:ndo: sabo:, Silia hen amilo: sabo:, a:la:ta:ga: Silisia hen amilo: sab gimo:wo: sagalaki, mo:fo:s we a:na iliga:to:l.

²⁴ Kalu nolo: nilo: wena a:la:ta:ga: gilo:wa ya:ga: wido: ko:lo:, to wido: a:ma:yo: gio: kele asulo:wo: dima:kiyo:, no:nolo: alifa:ka:, niyo: a:la:dabu. Kalu a:no: nili da:fea:sa:ga: iliga:foma. ²⁵ A:la:fo:ko:lo: nio: kegea:sa:ga:, towo: imilig dia:ta:ga:, ni o:lia:lo: ha:fo:lo: disa: kaluwo: Fo:l dia: Banabas dia:yo: da:feyo:. A:la:ta:ga: kalu nolo:, a:la: o:lia: mena:ki da:fea:sa:ga:, gilo:wa iliga:to:l. ²⁶ A:la:ma: ene mela:no: wala:ma:no:wo: mo:keleasulaki, Ya:su Keliso Alana: nanog dimida:len ko:lo: gilo:wa iliga:to:l. ²⁷ A:la:ta:ga: niliyo: kalu a:la: nowo:, Yudas dia: Sales dia:yo:, to nililo: sa:sa:lo:l we a:la:ma:yo:lo: sama:ki iliga:to:l. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: Godeya: Mamayo: ni o:lia: iliki, to we a:na saefa: ko:lo:, hida:yo: nolo: gimo: dima:kiyo: mo:sa:ma:no:. Ko:sega ele nowo: gimo:lo: sa:ma:nigo:lo: we. ²⁹ Ma:no: ko:lo: madali godemo:lo: dimiab a:no: na:so:bo. A:la:ta:ga: no: ho:bo: a:no:lia:, no:wo: dagasa sili sa:nda:sa:ga:lo: ho:bo:wo: mo:ane a:no:lia:yo: na:so:bo. A:la:ta:ga: uwo:wo: dia:so:bo. Man a:no: ko:lo: kudu ha:nalega, gio: kobale mesa:ib.

To nililo: gimo:lo: so:lo:lo: o:m.

³⁰ Mo:fo:s sa:sa:lo: a:no: dia:sa:ga:, kalu iyo: Ya:lusalem a:no: ta:ta:sa:ga:, Antio:g a:na ha:na:ga: fa:la:dowakiyo:, sa:s kaluka:isaleyo: kegea:sa:ga:, mo:fo:s sa:sa:lo: a:no: agelema:ki, dimi. ³¹ Mo:fo:s sa:sa:lo: a:no: ko:lo: agelaki dabu amio:, tilidabu ililo: halale alitakilo: to sio: a:no: da:dakiyo:, sagalo:wo: alan dowo:. ³² A:la:ta:ga: Yudas dia: Sales dia:yo: Godeya: ene dinali sa:lan kalu dowo: ko:lo:, a:la:ma:yo: tilidabu ililo:wo: halale dowo:i hamana:ki, tilidabu kaluka:isalemo:wo: to a:no: wala sa:la:len. ³³⁻³⁴ A:la:yo: ho:len nolo: to mano: wida:liki, Antio:g a:naka o:sa:ga:yo:, a:la:lo: iliga:fo: kalulo:wa a:ma:la: hamana:kiyo:, iliyo: a:la:mo:wo: sagale alita:sa:ga:, a:ma:la: Ya:lusalem iliga:fo:. ³⁵ Ko:sega Fo:l dia: Banabas dia:yo: a:naka o:siliki, a:la:ma:yo:lo: kalu nolba:yo:lo: Alana: to mano: wida:len.

Fo:l dia: Banabas dia:yo: aloba:no:

³⁶ Ho:len nolo: ta:ta:sa:ga:yo:, Fo:l eyo: Banabasbo:wo: a:la:sio:, “Na:no: a:ma:la: amisa:n ko:li ko:lilo: Alana: to mando: wida:i anelo: a:namio: ha:na:ga:, tilidabu kaluka:isale iyo: waga saba:le a:la:liki ba:da:i ha:na:nigo:l” a:la:sio:. ³⁷⁻³⁸ A:la:sa:labiki, Banabas eyo: Yo:n Mago: tililia:ga:

ha:na:no: asulo: ko:sega, Fo:l eyo: Mak e tililia: ha:na:no: a:la:bo: mo:asulo:, mo:wo: tamin amio: ililo: wida:i ane amio:, Mak e Bafiliala hen a:namio: a:la:yo: ta:ta:ga:, nanogo: elo: dia:i ha:na:nen a:no: kata:fo:. ³⁹ To a:namio: a:la:yo: alan kega:sa:ga:, alobono: ko:lo:, Banabas eyo: Yo:n Mago: e tililia:ga:, hon ko:suwa disa:la:sa:ga:, Saibulus a:na ane. ⁴⁰ Ko:sega Fo:l eyo: Saleso: tililia:ga: ha:nabikiyo:, tilidabu kaluka:isaleya:yo: a:la:mo:wo: Gode eyo: asuwa:foma:ki dulugu sa:la:sa:ga:, a:la:yo: a:na ane. ⁴¹ A:la:yo: Siliala hen a:na a:la:ta:ga: Silisiala hena ha:nakiyo:, sa:s kaluka:isaleya: tilidabuwo: halaido: doma:ki, wida:li ane.

16

Timotiyo: Fo:l dia: Sales dia:yo: galiala

¹ A:la:yo: ha:na:sa:ga: Debe fa:la:dota:ga:yo: Listala fa:la:dowakiyo:, tilidabu so:wa nowo: a:na galiala. Ene wiyo: Timotiala:la:ta:ga: ene anowo: Yu ka:isale Ya:su amilo: tilidabuwo: e. Ko:sega ene iyayo: Gilig kalu. ² Keliso kaluka:isale, Listala:la:ta:ga: Aikonium amisa:n amilo: sen a:ma:yo: man elo:wo: nafale ba:ba: ko:lo:, e digalo: so:wa a:la:sa:la:sen. ³ Fo:l eyo: Timotiyo: e tiliala: sia:mela:no: asulo: ko:lo:, ene do:go:fo: hege gede alifa:. Mo:wo: Yu kaluka:isale amisa:n a:namilo: sen a:ma:yo: Timotiya: iyayo: Gilig kalu a:la:asulo:.* ⁴ Iyo: amisa:n ko:li ko:lilo:wa wida:li siakiyo:, iliga:felo: kalu o:lia: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu ililo: Ya:lusalem a:na nenela:la:ga:lo: saefa: a:no: tilidabu kaluka:isaleya:yo: kudu hamana:ki, wida:li ane. ⁵ A:la:fo:ko:lo: sa:s a:namio:, kaluka:isaleya: tilidabuwo: halaido: fa:la:dowo: a:la:ta:ga:, kaluka:isale nolo:lo: asugo: nodolaki modo: fa:la:dowo:.

Fo:l eyo: Masedonia kaluwo: ofolaki ba:ba:

⁶ Tamin amio: Godeya: Mamaya:yo: Fo:l o:lia: e o:lia:lo: sia:sen kalu iyo: A:siala hen a:namio: man walama:no:wo: ko:lo:. A:la:fo:ko:lo: iyo: ha:na:siakiyo:, Filigiala hen o:lia: Galasiala hen us a:namio: tinini ane. ⁷ Iyo: Misiala hen eleya fa:la:dowakiyo:, Bitiniala hen amio: ha:na:no: asulo:, ko:sega Ya:suwa: Mamaya:yo: a:namilo: ha:na:no:wo: ko:lo:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: iyo: Misiala hen a:no: da:la:li ha:na:sa:ga:, Toloas amisa:na tiane. ⁹ A:na silikiyo:, nulu amio: Fo:l eyo: ho:le ba:dakiyo:, Masedonia kalu nowo: ene hena kagafo:liki, Fo:l e mada mena:kiya: a:la:sio:, “Ge Masedonia ya:sa:ga:, nio:

16:1: Ilig 14.6, 2Tim 1.5   **16:2:** Fili 2.19-22   * **16:3:** To ha:go: we, Timotiya: iyayo: Gilig kalu ko:lo: Timotiyo: sa:la:liakiyo:, do:go:fo: mo:hege gedeo:. A:la:go:ko:lo: a:la:yo: to mano: wida:i kibo:bowo:, Yu kaluka:isaleya:yo: mo:tilida:babe. A:la:fo:ko:lo: Fo:l eyo: Timotiya: do:go:fo: a:na hege gede alifa:.

16:4: Ilig 15.23-29   **16:6:** Ilig 18.23

asuwa:fa:ni mena” a:la:liki susiabiki ba:ba. ¹⁰ Fo:l elo: ho:le ba:dab a:no: nimo:wo: sa:labikiyo:†, Godeya: mano: nio: a:na walama:ki sa:labo:lo:b a:la:asulakiyo:, nio: Masedonia ha:na:niki, wigibo a:naka dimadali.

Lidia e Alana tilidabu

¹¹ Nio: dimidalia:sa:ga:, ho:n ko:suwo: Toloas a:na disa:la:sa:ga:, ho:na:lo: hegefa: hen Samotilas a:na fofa:sa: dia:sa:ga: onolo ha:nakiyo:, ho:len imilig nowo: ta:ta:ga:, Neapolis a:na fa:la:dowo:. ¹² Nio: a:na fa:la:dota:ga:yo:, hena ha:na:la:ga: Filibai a:na fa:la:dowo:. Filibai a:no: Masedonia hen amilo: amisa:n alano: o:m. Amisa:n a:no: tamin amio: Lom kaluwa: bo:fo:len. Nio: ho:len nolo: a:na sen. ¹³ Ha:fo:lo: Dowan ho:lenu: fa:la:dowabiki, nio: Yu kaluwa:lo: dulugu sa:la:sen hen a:no: keda:i ha:nakiyo:, amisa:no: ta:ta:ga:, ho:n aniba ka:isale nolo: a:namilo: kegenefo:len a:no:lia: siliki, towo: imo:wo: wido:. ¹⁴ Nililo: to widabdo: da:da:len ga nowo: Lidia. Ga we Taiataila amisa:n ga ko:lo:, helebeso:g ho:mo:solo: nafalelo: kililia:seno: e. Godeya: wilo: wabulu sa:la:seno: nowo: e. Alana:yo: ga a:ma: asugo: kolaetabikiyo:, Fo:l elo: to widab a:no: tilidabu. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: ga a:no: a:la:ta:ga: kaluka:isale ene a:namilo: sen a:no:lia:yo:, tambo ho:na to:lolo: ko:lo:, Lidia eyo: nio: e aya mena:ki susiakiyo:, “Gio: ne hendele Alan amio: tilida:dab a:la:asulalega, ni aya mesa: mena,” a:la:sa:labikiyo:, nio: e o:lia: ane.

Fo:l dia: Sales dia:yo: dibolo aya to:lolo:

¹⁶ Ho:len no amio:, nio: tolo: dulugu sa:la:sen hena ha:na:ni ha:nakiyo:, madalilo: nanogdo: dian ga nowo: toga gido:. Ga e amio: mama mogago:wo: dofo:liki, tif amilo: fa:la:doma:nigabo: e ho:le ba:da:sa:ga:, dinali sa:la:sen. A:la:fo:ko:lo: galo: biso:wa:yo: moleyo: modo: ko:lo: dia:sen. ¹⁷ Ga we Fo:l do: nio: kudu ya:ga: yakiyo:, towo: halale sa:laki, “Kalu i we, Gode Iwalulo: a:laba: Ene nanog dian kaluwo: we ko:lo:, man gilo: a:gasilia:no: a:no: ko:lo: wida:li yab” a:la:sio:. ¹⁸ Ga a:ma:yo: ho:len modo: amio: a:la:sa:la:li ya:len ko:lo:, Fo:l e mo:bea:sa:ga:, nodolakiyo: mama mogago:mo:wo: towo: a:la:sio:, “Niyo: Ya:su Kelisowa: wi halaido: a:na ilikiyo:, ge ga we ta:fo: hamana,” a:la:sio:. A:la:sa:labiki wigibo a:naka mama mogago: e amilo: elen a:no: ta:fo:gane.

¹⁹⁻²⁰ Madali nanogdo: dian galo: biso: a:ma:yo: wa:kabiyo: iliyo: moleyo: mo:dia:nigo:bo:lo:b a:la:asulakiyo:, iliyo: Fo:l dia: Sales dia:yo: ta:lia:sa:ga:, amisa:n kalulo: kegea:sen a:na susululia:ga:, Loma: mo:walilabdo: da:dan kalulo:wa ta:takiyo: a:la:sio:, “Kalu a:la: we Yu kalu ko:lo:, a:la:ma:yo:

† **16:10:** Bugo: we Luk e sa:sa:lo: ko:lo: e “nimo:wo:” a:la:sa:sa:lakiyo:, elo: us a:na tiane. **16:17:** Mak 1.24 **16:19-20:** Mak 13.9

kaluka:isaleya: asulo:wo: babale alitaki, nili amisa:n we mogagila:lab. ²¹ Lom kaluka:isale nililo: man mo:dimidama:no: a:la:likilo: saefa: a:no: kalu a:la: wema:yo: man a:no: ko:lo: kudu hamana:ki wida:lab.” ²² A:la:sa:labiki kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo: elo: sa:lab a:no: hendele a:la:asulakiyo:, iliyo:lo: a:la:mo:wo: gadio:wo: dowo:. Loma: mo:walilabdo: da:dan kaluwa:yo: a:la:ma: so:go: kalu nolba: bidila:sa:ga:, bi buluwa: sanama a:la:sio:. ²³ Iliyo: a:la:yo: moma:ni sa:nda:sa:ga:, dibolo aya to:lolo: ko:lo:, dibolo alo: bo:fo:lowan kalumo:wo: a:la:yo: dinafa bo:fo:melea:ki salifa:. ²⁴ Bo:fo:lowan kaluwa:yo: to a:no: da:da:sa:ga:, a:la:yo: dibolo a usamilo: halaido: galala:ya to:lo alita:ga:yo:, a:la:yo: mo:hamana:ki, a:la:ma: gibo: i ko:no: a:la:ya: diga:da:sa:ga: uludu alifa:.

²⁵ Nulu us amio:, Fo:l dia: Sales dia:yo: Godemo: dugu sa:la:liki, gisalo:wo: mola:labiki, dibolo kalu nolo: da:da:li sen. ²⁶ Wigibo a:naka hiniyo: alan silaki, dibolo ayo: ida:lakiyo:, togo: tambo kolaetaki, dibolo kalu sa:niya:lo: dila: a:no: ene asulo: a:dufufudo:. ²⁷⁻²⁸ Bo:fo:lowan kaluwo: si kagayaki ba:ba: amio:, dibolo ayo: togo: kolalifelo:wa ba:da:ga:, eyo: dibolo kaluwo: tambo dalaido:wa:le a:la:asulakiyo:, e helebesi sambowo: dia:sa:ga:, enena:ma:la: sana soma:nigabiki, Fo:l eyo: towo: halale sa:laki a:la:sio:, “Nio: tambo o:so:l ko:lo:, ge go:no:na:ma:la:yo: mogagila:so:bo!” ²⁹ Dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: deyo: do:lia: mena:ki ho:ida:sa:ga:yo:, e bo:e ha:na:sa:ga:, Fo:l dia: Sales dia:lo:wa bibisoda:liki tulu ali. ³⁰ Eyo: a:la:yo: ha:la:ya tililia: handalowakiyo:, a:la:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gode eyo: ne gasilima:kiyo:, waga dimidama:no:wa:le?” ³¹ A:la:sa:labikiyo: a:la:ma:yo: a:la:sio:, “Ge o:lia: gi ayamilo: sa:sen a:no:lia:yo: Ya:su Alan amio: tilida:dalikiyo:, Gode eyo: gio: a:ma:la: gasilia:ib” a:la:sio:. ³² A:la:fo:ko:lo: Fo:l dia: Sales dia:ma:yo: Ya:su Alana: mano: e o:lia:, e ayamilo: sa:sen tambo o:lia:mo:wo: wido:. ³³ Nulu us a:naka, bo:fo:lowan kalu eyo: a:la:yo: tililia:sa:ga:, a:la:ma: do:mo: amilo: gegede alifelo: a:no: ho:na: to:go:de alifelabiki, o:g a:naka e o:lia: e ayamilo: sa:sen o:lia:yo: ho:na to:lofelo:. ³⁴ A:la:ta:ga:yo: dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: a:la:yo: e aya tililia: ha:na:sa:ga:, ma:no:wo: maiya:ki so:da:sa:ga: dimi. E o:lia: e ayamilo: sa:sen i a:no: tambo Godeyo: tilidabu ko:lo:, iyo: sagalo:wo: mada alan dowo:.

³⁵ Kea:fo ho:le bidabiki, Loma: mo:walilabdo: da:dan kalu iliyo: dibololo: bo:fo:lowan kalumo:wo: to saga:takiyo:, “Kalu a:la:ko: sili alifoma” a:la:liki, da:la:di kalumo:

saga:fo:. ³⁶ A:la:fo:ko:lo: dibolo alo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: Fo:lbo:wo: towo: saga:takiyo: a:la:sio:, “Ga:go: sili alita:bika: a:la:liki saga:fo: ko:lo: ga:go: sagala:liki mesa:ni hamana.”

³⁷ Ko:sega Fo:la:yo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Na:no: Lom kalu ko:sega iliyo: mo:mo:walilaki, na:no: kaluka:isale siwa:la yame tandea:sa:ga:, dibolowa to:lolo: ko:lo:, o:go: na:no: iliyo: wo:no:le sili alifa:no: asulab, ko:sega na:no: a:la:bo: mo:dimidama:no:. Inino: ya:sa:ga:, na:no: ha:sa tililia:ga: ha:la:ya ta:talega, na:no: a:na ha:na:no:.”

³⁸ Da:la:di kaluwa:yo: ha:na:sa:ga:, Fo:l elo: to sa:lab a:no: Loma: mo:walilabdo: da:dan kalu imo:wo: sa:labikiyo:, a:la:yo: Lom kaluka: a:la:do: sio: a:no: iyo: da:da:sa:ga:, tagio: dowo:. ³⁹ Iyo: dibolo aya ha:na:sa:ga:, hala dimido: a:no: foga:le sa:la:sa:ga:yo:, a:la:yo: ha:la:ya tililia: ha:na:ga:, ili amisa:no: ta:ta:ga: hamana:ki, towo: halaido: sio:. ⁴⁰ A:la:go:ko:lo: a:la:yo: ha:na:nikiyo:, Lidia ene aya ha:na:sa:ga:, Keliso kaluka:isale nolo: a:na galili. A:la:ma:yo: Keliso kaluka:isale i a:ma: asulo:wo: halale alitaki towo: wida:sa:ga:, a:la:yo: a:na ane.

17

Fo:l eyo: Tesalonaika amisa:na towo: wido:

¹⁻² Fo:l dia: Sales dia:yo: ha:nakiyo:, Afibolis amisa:n o:lia: Abolonia amisa:n a:no:lo: tinia:li ha:na:ga:, Tesalonaika amisa:n a:na fa:la:dowo:. Amisa:n a:namio: Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen ayo: elen ko:lo:, Fo:l elo: dimidan o:leaumbo: e a:na ha:na:sa:ga:, Godeya: towo: wida:len. So:go: agelo: otalen a:namio:, Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no: tambo eyo: Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen ayamio: ha:na:sa:ga:, Godeya: to tamin amilo: sa:sa:lo: a:no: eyo: a:fanda wido:. ³ Tamin amilo: dinali sa:lan kalu ililo: sa:sa:lo: a:namio:, Godeya:lo: Da:feyo: Kalu e mada nagalo: dia:la:ga: soma:ib ko:sega e a:ma:la: dasima:ib a:la:sa:sa:lo: ko:lo: wido:. A:la:fo:ko:lo: kalu nilo: mando: wido:l Ya:su we, Godeya:lo: Da:feyo: Kaluwo: e. Fo:l eyo: a:la:wido:. ⁴ Fo:l elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:, Yu kalu nolo:lo:, Gilig kalu Godemo:lo: wabuda:seno: modo:le a:no:lo: a:la:ta:ga: amisa:n amilo: misa: ka:isale nolo:lo: iyo: tambo asulo:wo: nodola:sa:ga:, a:la: o:lia: dowo:. ⁵ Ko:sega Yu misa: kalu iliyo: Fo:l dia: Sales dia:mo:wo: alan mo:beaki gadia:sa:ga:, iyo: amisa:ndo: kegea:sen hen amilo: kalu bo:bo:gedo: gadia:sen a:no: kegea:sa:ga:, gadima:kiyo: towo: digene sio:. Iliyo: to a:no: iligi dabu ko:lo:, Fo:l dia: Sales dia:yo: ta:lia:niki, Yesona: aya ane. ⁶⁻⁷ Ko:sega kalu a:la: a:no: mo:ba:dabikiyo:, iliyo: Yeson o:lia: tilidabu kalu nol

a:namilo: elen a:no: susulu sa:la:la:sa:ga:, gumiti kalu imo: mo:walilima:ki tililia: yakiyo:, a:la:sio:, “Fo:l dia: Sales dia:yo: amisa:n tambo amio: mogago:wo: dimida:li sia:len ko:lo:, o:go: a:la:yo: amisa:n wena fa:la:dowabiki, Yeson e aya tililia:gane ko:lo: sab. I a:no: tambo Ya:su e misa: kalu a:la:liki sa:lakiyo:, Loma: misa: alan Sisaya: ene ele difa:yo: ili tambo o:go:so:.”

⁸ Amisa:n kaluka:isale o:lia: gumiti kalu i o:lia:ma:yo: to a:no: iligi da:da:ga:, iyo: tambo kulufa:yo:wo: alan dowaki, towo: halale tandeo:. ⁹ A:la:fo:ko:lo: gumiti kalu iliyo:, Yeson o:lia: tilidabu kalu nol o:lia:yo: o:mo:walilima:no: yasilaki ga:li mesea:kiyo:, moleyo: silimalabiki, sili ko:lo: iyo: ha:la:ya sili alifa:.

Fo:l eyo: Belia amisa:na towo: wido:

¹⁰ O:g nulu a:namio:, tilidabu kalu iyo: Fo:l dia: Sales dia:yo: Belia a:na iliga:tabiki, a:la:yo: ha:na:sa:ga: Belia amisa:na fa:la:dota:ga:yo:, Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen a a:na ane.

¹¹ Belia kaluka:isaleya: man a:no: nafale ko:lo:, man ililo: a:ma:yo: Tesalonaika kaluka:isaleya: mano: tinio: ko:lo:lab. Belia kaluka:isaleya: kufa: uso: kolaefa: ko:lo:, iyo: Fo:la: to sa:lab a:no: sagalo: da:daki, e towo: hendele sa:laba:le a:la:li, Godeya: towo: ho:lono: tambo agelaliki, dinafa alobana asula:len. ¹² A:la:go:ko:lo: Yu kaluka:isaleyo: asugo: modo: nodolo:, a:la:ta:ga: Gilig kalu o:lia: Gilig ka:isale amilo: amisa:n misa: dowo: a:no:lo: modo: ko:lo: tilidabu. ¹³ Ko:sega Yu kalu Tesalonaikalo: sen a:ma:yo:, Fo:l eyo: Godeya: towo: Belia a:na widab a:la:asulaki, iyo: a:na ya:sa:ga:, amisa:n kaluka:isaleya:yo: Fo:l dia:mo:wo: kulufa:ma:ki, towo: ko:li ko:lilo: digene me. ¹⁴ Wigibo a:namio:, tilidabu kaluka:isale iliyo: Fo:lo: so:lu ho:n aniba iliga:fo: ko:sega, Sales dia: Timoti dia:yo: mo:ha:naki, a:naka sen. ¹⁵ Fo:l o:lia:lo: ane kalu iyo: Folo: Atens a:na ta:ta:ga:, a:ma:la: yabikiyo:, Fo:l eyo: Sales dia: Timoti dia:yo: elo: amio: bo:bo:ge mena:ki, towo: imo: saga:fo:.

Fo:l eyo: Atens amisa:na towo: wido:

¹⁶ Fo:l e a:la:yo: yasila:liki, Atens a:na silikiyo:, e amisa:n usamilo: madali gode dimido: a:no: modo: ba:da:sa:ga:, kele asulakiyo: hida:yo:wo: alan dowo:. ¹⁷ A:la:fo:ko:lo: e Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:, Yu kaluwo:lo: Gilig kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Godemo: gulugulula:sen i o:mo:wo: dinafa wida:len. A:la:ta:ga: ho:lono: tambo e kelego:lo: kililia:sen hen a:namio:lo: ha:na:sa:ga:, kaluka:isale kegea:lab o:mo:wo:lo: dinafa wida:len. ¹⁸ Fo:l eyo: Ya:su ko:lo:

sowa:sa:ga:lo: a:ma:lo: dasi a:no: ko:lo: wida:len amio:, widan kalu nolo: Ebikuli man a:no: kudu ha:na:sen a:la:ta:ga: nolo: Sitoig man o:lo: kudu ha:na:sen* ko:lo:, kalu iyo: ya:sa:ga:, Fo:l o:lia:yo: towo: kego:. A:la:ta:ga: nolba:yo: a:la:dabu ba:ba:, “Kalu we o:ngo:ma to sa:lab ko:lo:, to we o:bo:ngo: sa:laba?” A:la:ta:ga: kalu nolba:yo:, “E godeya: man ho:gi nowo: a:dia:yaki widab” a:la:sio:. ¹⁹ Iliyo: Fo:l e tililia: ha:na:sa:ga:, Aleo:bagus hen a:namio:, ganisolo kalulo: kegeab us a:na tililia: tina:ga:, emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Gilo: man ho:gi wido: a:no: nimo:wo: walama:nigaya? ²⁰ Giyo: mano: ko:li wido: amio:, nio: ho:gi dabu ko:lo: a:ma: ha:go: giyo: fanda sama” a:la:sio:. ²¹ Atens kaluka:isale o:lia: mageso: mio: kalu a:namilo: sen o:lia:yo: madali siliki, to ho:gi dia:mio: sa:lab a:no: da:da:liki nenela:len. ²² A:la:fo:ko:lo: Fo:l e ganisolo ili tolo: nenela:lab usa dasilia:ga: kagayaki a:la:sio:, “Atens kalu giyo:, ni ba:ba: amio:, gulugululan gililo:wo: ko:li ko:lilo: ko:lo:lab. ²³ Ne amisa:n us wena sia:likiyo:, gili madali gode ko:li ko:lilo: gililo: gulugululan a:no: dinafa ba:ba: A:la:ta:ga: u kegene dibido: imilig wa:l amilo: wi sa:sa:lo:wo: we ‘Gode Wilo: Babalab a:ma:no:’ a:la:sa:sa:lo: ko:lo: ba:ba: A:la:fo:ko:lo: giyo: Godeyo: mo:asulufo:likilo: gulugulula:sen a:no: o:go: gimo:wo: fanda sa:ma:nigo:l.

²⁴ “Gode wema:yo: henfelo:wo: dimida:sa:ga:, mela:no:lo: a:labo: tambowo: e dimida:sa:ga: ta:fo:. Gode we henfelo:wo:lo:, akino:lo: eneno: biso: a:la:liki bo:fo:lab ko:lo:, e gulugululan a, kaluwa: dagiya:lo: dimido: a:namio: mo:ta:sen. ²⁵⁻²⁶ Gode eyo: mela:no: meho: o:lia: kelego: henfelo: amilo: a:lab we tambo kaluka:isalemo: dimi ko:lo:, Gode e halaido:wo: o:li ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleya:yo: Gode e ko:lo: a:asuwa:fa:no:wo: mo:ililo:. Tamin amio: Godeya: kalu imilig nowo: dimido: ko:lo: o:go: henfelo: amilo: kaluka:isale ko:li ko:lilo: sab we a:na fa:la:dowo:. Kaluka:isale a:no: semo:fa:la:dowo: amio:, Gode eyo: hen ililo:wo: ele alifela:sa:ga:, ho:len a:na doma:ib a:la:bo: dinali da:fe salifelo: ko:lo:lab. ²⁷ Henfelo: kaluka:isale tambowa:yo: Gode e kelelia:ga:yo: fa:la:doma:ki, kaluwo: a:na dimido:. A:la:fo: ko:sega, Gode e ni o:lia:yo: ko:na:lo: mo:a:lab. ²⁸ Gode eyo: nimo:wo: halaido:wo: dimia:labiki, nio: a:na ilikiyo:, nanogo: a:na dimida:lo:l. Giasi kalu nolba:yo: a:la:sa:sa:lo:, ‘Nio: Ene so:wa ko:lo:lab.’

²⁹ “A:la:fo:ko:lo: nio: Godeya: ene so:wa ko:lo: Gode e,

* **17:18:** Tamin amio: Ebikuli o:lia: Sitoig o:lia:yo: asulo:wo: di kalu elen ko:lo: a:la:ma: mano: wida:len. A:ma: fa:s amio:, kalu nolo: Ebikuli mano: kudu ha:na:sen a:la:ta:ga: kalu nolo: Sitoig man a:no: kudu ha:na:sen. **17:24:** 1Kin 8.27, Ilig 7.48 **17:25-26:** Song 50.12 **17:27:** Song 145.18, Jer 23.23 **17:29:** Ais 40.18-20, 44.10-17, Ilig 19.26

gode madali u amilo: dagiya:lo: dimido: o:ma:le a:la:bo: asula:so:bo. E kaluwa: asulo:wa:lo: dimido: go:lo: o: sil-bayo: o:ngo:ma. ³⁰ Tamin amio: kaluka:isaleyo: babale dofo:liki dimida:labikiyo:, Gode eyo: ka ta:fo:len ko:sega, o:go: kaluka:isale tambo henfelo: wenamilo: a:lab a:no: asulo:wo: nodoma:ki, towo: halaido: sio:. ³¹ Gode eyo: henfelo: kaluka:isalelo: mo:walilima:no:wo: ho:len imilig nowo: da:fe alifa: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: eyo: digalelo: mo:walilima:no: kalu nowo: da:feyo: ko:lo:, Gode eyo: kalu we nanogo: o:li dimidama:ib a:la:liki widakiyo:, e sowo: a:no: a:ma:la: a:dasi alifa:.” Fo:l eyo: a:la:wido:.

³² Iyo: kalu sowo: a:ma:la: dasi a:la:do: sa:lab a:no: da:dakiyo:, nolba:yo: Folo: dio:ge sio: ko:sega, nolba:yo: “To a:no: nio: a:da:ba:no: ko:lo: wa:ka sama” a:la:sio:. ³³ A:la:dimida:sa:ga:, Fo:l e Aleo:bagusa: ganisololo: kegea:sen hen a:no: a:na ta:fo:gane. ³⁴ Fo:l elo: to wido: a:no: kalu nolo: tilidabu ko:lo:, Ya:su kudu ane. Tilidabu kalu nowo: Dionisus, Aleo:bagusa: ganisolo kalu nowo: e. A:la:ta:ga: nowo: ga Damalis, a:la:ta:ga: kaluka:isale nolo:lo: tilidabu.

18

Fo:l eyo: Kolin amisa:na towo: wido:

¹ Tif amio:, Fo:l e Atens amisa:no: ta:ta:ga:, Kolin amisa:na ane. ² A:namio: kalu imilig nowo: a:na galili, ene wiyo: Akwila. Hen elo: sa:la:liyo:, Fontus, ko:sega e o:lia: ene inga Bisila o:lia:yo: o:go: Itali hen a:na ta:fo: mio:. Mo:wo:, Loma: misa: kalu, Kalodius e sa:lakiyo:, “Yu kalu mio:, gio: Lom hen we ta:ta:sa:ga: hamana” a:la:sio: ko:lo: a:la:yo: a:na ya:sa:ga: sen. ³ Helebeso:g alo: diano: ga a:la:ma: dubia:sen a:la:ta:ga: Fo:l elo: nanogo: o:leo:ngo: dian kalu ko:lo: e a:la: o:lia: siliki, nanog a:no: ko:lo: dia:len. ⁴ Ha:fo:lo: Dowan ho:lono: tambo amio:, Fo:l eyo: Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:, Yu kalu o:lia: Gilig kalu o:lia:yo: asugo: nodoma:kiyo:, towo: wido:.

⁵ Sales dia: Timoti dia:yo: Masedonia hena a:la:ta:ga: Fo:l elo:wa fa:la:dowabikiyo:, e nanog nowo: mo:diaki, ho:lono: tambo Yu kaluka:isalemo:wo: man wida:likiyo:, Godeya:lo: Da:feyo: kaluwo:, Ya:su Keliso eka: a:la:liki wida:len. ⁶ Ko:sega Yu kalu iliyo: to man elo: wido: a:no: gola ba:daki, e dio:ge sa:labikiyo:, Fo:l eyo: so:g sa:ga:lo: enedo: a:no: duda:sa:ga: hena:mu ko:lo: babedo: a:no: fifilaki a:la:sio:, “Gio: falasilalega, ginido: hala dimido: a:na auma:ib. Ne amio: halayo: aundo:ma ko:lo: ne ga:li doma:no:. O:g wena

a:la:ta:ga:yo:, ne Yu kaluka:isalema imo:wo: towo: walama: ha:na:nigo:l.”

⁷ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, Fo:l e tolo: wida:sen ayo: ta:ta:sa:ga:, a anib amilo: Titius Yastus ene aya tiane. Kalu a:no: Godeya: wiyo: dulugu sa:la:sen ko:lo: Folo: e o:lia: sen. ⁸ Tolo: wida:sen alo: bo:fo:lowan kalu, Kilisbus, e o:lia: ene so:lo: o:lia:yo: Alano: tilidabu ko:lo:, Kolin kaluka:isale modo:wo:, to elo:wo: da:da:sa:ga:yo:, iyo:lo: Alano: tilida:dabikiyo:, iyo: ho:n amio: a:na to:lolo:.

⁹ Nulu no amio:, Fo:l e ho:le ba:dakiyo:, Alana:yo: emo:wo: a:la:sio:, “Ge mano: walama:no:wo:, tagilakiyo: eda:so:bo. Walafo: ko: dofo:lubi. ¹⁰ Mo:wo: ne ho:lenu: tambo ge o:lia: dofo:mela:no:. Amisa:n kaluka:isale modo: sab we nino: ko:lo: gisa:yo: ge mo:mogagima:ib” Alana:yo: a:la:sio: ¹¹ A:la:fo:ko:lo: Fo:l e donayo: imilig a:la:ta:ga: ele do:go:fela:fo:wo: Kolin amisa:n a:naka siliki, Godeya: to mano: imo:wo: a:na wida:len.

¹² Galio e Akaya hen a:namio: gamani kalu dowakiyo:, Yu kalu nolo: kegeakiyo:, Fo:l e ta:lia:sa:ga:, mo:walilima:ni ane. ¹³ Iliyo: mo:walilakiyo: a:la:sio:, “Kalu wema:yo: kaluka:isalemo: widakiyo:, Godeya:lo: ele saefa:yo: mo:kudu ha:naki, nio: hala guluguluma:kiyo: e wido: ko:lo:, gemo: mo:walilima:ki tililia: mio:.” ¹⁴ Fo:l eyo: towo: a:ma:la:bo: sa:ma:nigabikiyo:, Galio eyo: Yu kalu imo:wo: a:la:sio:, “Yu kalu giliyo:, kalu wema:yo: halayo: dimidaba:le, o: gamaniya: ele difa: nowo: o:go:saba:le a:la:liki mo:walilima:ni tililia: mio: kibo:bowo:, niyo: o:li do:bo:lo. ¹⁵ Ko:sega hida:yo: we, gini towo:lo:, a:la:ta:ga: wiyo: ko:li ko:lilo: a:no:lo:, a:la:ta:ga: gini ele saefa: a:no:lo: gio: a:namio: towa: kego: ko:lo:, to we gegele ka digalela:bi. Niyo: hida:yo: we mo:mo:walilima:no:.”

¹⁶ To a:no: sa:la:sa:ga:, Galio eyo: iyo: hamana:ki, o:luga:felo: ¹⁷ Iliyo: ha:la:ya ha:nakiyo:, kaluka:isale kegeo: a:ma:yo: wida:sen alo: bo:fo:lowan kalu, Sostenes emo:wo: gadiakiyo:, e ta:lia:sa:ga:, mo:walila:sen hena so:no:. Ko:sega Galio eyo: ililo: dimidab a:no: mo:kele asulo:.

Fo:l e Antio:g amisa:na a:ma:la: ane

¹⁸ Kolin amisa:n amio:, Fo:l e ho:len nolo: tilidabu kaluka:isale o:lia: a:na sa:ga:, Keliso kaluka:isale a:namilo: senbo:wo: ta:biyo: a:la:sa:la:sa:ga:, Fo:l eyo:, Bisila o:lia: Akwila o:lia:yo: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Silia hen a:namida: ane. E semo: ane Senkilia amisa:n a:naka o:silikiyo:, Fo:l eyo: Godemo: dinali saefa: ko:lo:, Yuwa: man kudu ha:naki, ene misa: fo:no: gedee:. ¹⁹ Iyo: ha:na:sa:ga: A:fesa:s amisa:n a:na fa:la:dowakiyo:, Fo:l e Bisila o:lia: Akwila o:lia:yo: a:naka

ta:ta:ga:, e Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:, Yu kalu o:lia: towo: nenelo:. ²⁰ Iliyo: Fo:l e ho:len modo: nolo: i o:lia:yo: o:doma a:la:dabu ba:dabikiyo:, Fo:l eyo: ne wilo: mo:doma:no: a:la:sio:. ²¹ Ko:sega e ha:na:nikiyo:, eyo: a:la:dinali saetakiyo: a:la:sio:, “Gode eyo: ne a:ma:la: mena:ki da:fealega, ne a:mia:no:.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, e ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, A:fesa:so: a:na ta:ta:ga: ane.

²² Fo:l e ho:n ko:suwa ha:na:ga:, Sesalia fa:la:dowakiyo:, e Ya:lusalem fa:la:na:sa:ga:, tilidabu kaluka:isalemo:wo: sagalo: towo: sa:la:sa:ga:yo:, e Antio:g amisa:na a:ma:la: ane. ²³ Ho:len nolo: Antio:g a:na sa:ga:yo:, e Galasia o:lia: Filigia hen a:namio:, amisa:n nowa, amisa:n nowa a:la:sia:likiyo:, tilidabu kaluka:isaleya: asulo:wo: halale alitakiyo: wida:li sia:len.

Abolos eyo: A:fesa:s amisa:na towo: wido:

²⁴ Fo:l e sia:labikiyo:, Yu kalu nowo:, Abolos e Alegsandia kalu ko:lo: e A:fesa:s amisa:na mesa:ni mio:. E Godeya: to sa:sa:lo:wo: fanda asululiaki, towo: digalo:lolo: sa:la:seno: e. ²⁵ A:la:ta:ga: Alana: man a:no: e asulo: ko:lo:, eyo: iligi mada wida:sen. E man nolo: semo:asulaki, Yo:na:lo: ho:n amilo: to:lolan man a:no:ko: asulo: ko:sega, elo: Ya:suwa:lo: dimido: man ko:lo: wido: a:no: digalo: wido:. ²⁶ Abolos eyo: Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:, Godeya: mano: mo:tagigi sio: ko:lo:, Bisila o:lia: Akwila o:lia:ma:yo: to man widab a:no: da:da:sa:ga:yo:, a:la:ma:yo: Aboloso: aya tililia: ha:na:sa:ga:, Godeya: man nolo:lo: emo:wo: dinafa a:fanda wido:.

²⁷ A:la:ta:ga: Abolos e Akaya hen a:na ha:na:no: dowabikiyo:, A:fesa:s tilidabu kaluka:isale iyo: e hamana:kiyo: asulo:wo: imilise dowaki, Akayalo: tilidabu kaluka:isale a:ma:yo: e dinafa tililima:kiyo:, iliyo: mo:fo:s nowo: sa:sa:liga:fo:. Tamin amio: Gode eyo: kaluka:isale i o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:labikiyo:, iyo: tili dabu ko:lo: Abolos eyo: Akaya hen a:na fa:la:dowakiyo:, kaluka:isale i a:no: eyo: mada asufa:. ²⁸ Mo:wo: e amisa:na: siwa:l amio:, Yu kalu o:lia: towa:yo: kego:. Eyo: Godeya: to sa:sa:lo: a:no: widakiyo:, Ya:su e Godeya:lo: Da:feyo: Kaluwo: eka: a:la:liki, dinafa fanda wido:.

19

Fo:l e a:ma:la: A:fesa:s ane

¹⁻² Abolos e Kolin a:na elen amio:, Fo:l e wa:l toga ya:la:ga:,* A:fesa:s a:na fa:la:dowakiyo:, tilidabu kaluka:isale

nolo: a:na galilia:sa:ga; imo:wo: a:la:dabu ba:ba; “Gio: ho:gi tilidabu amio; Godeya: Mamayo: a:namio: dio:?” To a:no: da:da:sa:ga; iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio; “A, Godeya: Mamayo: a:lab a:la:bo; nio: mo:dabu.”

³ A:la:sa:labikiyo; Fo:l eyo: a:la:dabu ba:ba; “Gio: ho:n amio: wangabi to:lolo:wo:?”

Iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio; “Nio: Yo:na:lo: to:lolan man a:no: ko:lo: di.” ⁴ A:la:sa:labiki Fo:l eyo: imo:wo: a:la:sio; “Yo:na:lo: to:lolo: a:no: kaluka:isaleyo: asugo: nodola:sa:ga; Godeyo: ko:lo: kudu hamana:ki; a:na to:lolo: A:la:ta:ga: Yo:n eyo: kalu ni fa:s amilo: mia:nigab a:no: ko:lo: tilida:da:bi a:la:liki wido: ko:lo; kalu elo: sio: a:no; Ya:suwo: o:m.” ⁵ To a:no: da:da:ga: dowabiki; iyo: Ya:su Kelisowa: wiya iliki; ho:na to:lolo: ⁶ Fo:l e dagiyo: ili wa:la dia:tabiki; Mama Malilo: a:no: i amio: a:na dowakiyo; iyo: towo: ko:li ko:lilo: tolaki; Godeya: mano: a:na wido: ⁷ Kalu a:namilo: seno: kugula:fo:.

⁸ Fo:l e Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen aya ha:na:sa:ga:yo; Godeya: enedo: kaluka:isale ko:lo: bo:fo:lab man a:no: widaki; kaluka:isaleyo: to elo: a:no: tilidabuma:kiyo; e ele otalen a:namio: halale wida:len. ⁹ Ko:sega kalu nolo: asulo: ililo:wo: halaidaki gola dowakiyo; iliyo: Alana: man a:namio: mogago: towo: kalaba sio: A:la:gabiki; Fo:l eyo: iyo: a:na ta:ta:ga:yo; tilidabu kaluka:isale o:lia:yo: egele ha:na:sa:ga; ho:lono: tambo amio: Tilanusa: sugululo: aya siliki; nenela:len. ¹⁰ Donayo: a:la: us a:namio; to a:no:ko: nenela:li sen ko:lo; Yu kalu o:lia: Gilig kalu o:lia:yo: A:sia hen a:namilo: sen a:no: Alana: to a:no: tambo dabu.

¹¹ A:la:ta:ga: Gode eyo: Fo:l eya a:la:ta:ga:yo: molo ha:na:no: ko:li ko:lilo: dimido: ¹² A:la:go:ko:lo: ha:fa:fdo: halan helebeso:g o:lia; nanog diakilo: ka:lan helebeso:g a:no:lia:yo; Fo:l amilo: golo: a:no: dia:ha:na:sa:ga; walaf kaluka:isalemo:wo: dimiab amio; iyo: falele alifelo: a:la:ta:ga: nolo: mama mogago: dowo: a:no: sili alifo:gane. ¹³ Yu kalu nolba:yo: mama mogago:wo: o:lu ga:fela:li sia:sen ko:lo; o:g a:namio: iyo: Ya:su Kelisowa: wiyo: da:fe ba:dakiyo; mama mogago: nolo: o:luga:felaki a:la:sio; “Fo:l elo: Ya:suwa: wi ko:lo: wido: a:na ilikiyo; mama mogago: ge hamana;” a:la:sio:.

¹⁴⁻¹⁵ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu nowo: ene wiyo: Sigeba; ene so:wa doma:la:fo: a:ma:yo: a:la:dimidabikiyo; mama mogago: nolba:yo: imo:wo: a:la:sio; “Ne Ya:suwo: asulo: A:la:ta:ga: Fo:l elo: dimido:wo: dabu. Ko:sega kalu ge o:ba?”

¹⁶ A:la:sa:labiki kalu mama mogago:lo: dowo: a:ma:yo: i o:lia: alan bubaki; kalu doma:la:fo: i a:no: yame tandea:sa:ga;

helebeso:go: tambo bidila: ko:lo:, iyo: ho:bo:lo: a:la:ta:ga: dalaido:. ¹⁷ Yu kalu o:lia: Gilig kalu o:lia: A:fesa:sdo: sen a:no: tambo, dimido: a:no: da:da:sa:ga:yo:, iyo: tagilakiyo:, Ya:su Alan a:ma: wiyo: wabudaki dulugu sio:. ¹⁸ A:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale modo: a:no: kalaba ya:sa:ga:, mogago: dimida:len ilido:wo: tambo foga:le sio:. ¹⁹ Kalu nolo: fofalo: dimida:sen i a:ma:yo: ene fofalo: dimida:sen mo:fo:s ko:lo: kambolola:le a:no: dia:sa:ga:, tambo siwa:la gido:. Mo:fo:s de amilo: gido: a:no: mole diano: ililo: o:ngo: agelo:wo: 50,000 silba o:ngo: ko:lo: gido:. ²⁰ A:la:do: dimido: a:namio:, Alana: to we kalab amio: halaido: fa:la:dowakiyo:, kaluka:isaleyo: tambo da:da:li ha:na:ga: ilido:.

²¹ A:ma: fa:s amio:, Fo:l e Masedonia a:la:ta:ga: Akaya hen a:no: tinia:liki, Ya:lusalem ha:na:no: asulo:. “Ne a:na ha:na:ga:yo:, Lom a:namio:lo: ha:na:no: asulo:l” a:la:sio:. ²² A:la:fo:ko:lo: Fo:l elo: asuwa:ta:sen kalu a:la:, Timoti o:lia: Elastus a:no: Masedonia iliga:takiyo:, e A:sia hen a:naka o:elen.

A:fesa:s kaluka:isale iyo: Fo:lbo:wo: gadio:

²³ Ho:len a:namio: Alana: man o:lo: kudu ha:na:lab a:no:lia:yo: kego:wo: mada alan fa:la:dowo:. ²⁴ Kalu nowo: ene wiyo: Demitius, eyo: silbayo: dia:sa:ga:, madali gode Atemis a:no: misido: momada:sa:ga:, amisa:n kalumo: kililia:sen. Kalu egeledo: nanogdo: dia:sen i a:no:lo: mole alan dia:sen. ²⁵ Demitius eyo: nanogdo: dia:sen kalu a:no: tambo kegea:sa:ga:, imo:wo: a:la:sio:, “Nanog nilido: dimida:sen wema:yo:, moleyo: nafa dia:sen a:no: gio: asulab. ²⁶ Ko:sega Fo:l we nili amisa:n o:lia: A:sia heno:lo: wida:li sia:likiyo: ililima:nigab ko:lo:, nili dagiya:lo: dimido: gode a:no:, gode hendelema a:la:wido: ko:lo:, kaluka:isaleya: asulo:wo: e no:nolo: alita ta:fo:. A:la:do: go: a:no: gio: tamina ba:ba: a:la:ta:ga: dabu. ²⁷ A:la:fo:ko:lo: o:go: nili mole anama:kilo: nanogdo: dia:sen wema: wi nafayo: mogagila:ma:nigab. Imili weno: ko:mba. Ko:sega nili gode Atemis, A:sia heno: tambo o:lia: henfelo: tambo amio: wabuda:sen a:no:, ene wi alan a:no: wilo:ma doma:ib. A:la:ta:ga: ene gulgululan a a:no: o:ngo:malo: o:ngo: a:la:asuluma:ib” Demitius eyo: a:la:sio:.

²⁸ Kaluka:isaleyo: to a:no: da:da:sa:ga:, kulufa:yakiyo: towo: halaido: sa:lakiyo:, “A:fesa:s kaluka:isaleya: gode alandeyo: Atemis eka:.” ²⁹ A:la: ho:le sa:la:li ha:nakiyo:, amisa:n kaluka:isaleyo: tambo kulufa:yo: kego:. Kalu

a:la: Gaius dia: Alistakus dia: a:no:, Fo:l o:lia: Masedonia a:la:ta:ga:lo: mio: i a:no: ta:lia:sa:ga:, kegea:sen a us a:na anilia:ga: tiane. ³⁰ Fo:l e kaluka:isalelo: kegeab a:namio: towo: sa:ma: ha:na:no: asulo: ko:sega, tilidabu kalu iliyo: e mo:hamana:ki ta:li. ³¹ A:la:ta:ga: A:sia hen amilo: gamani misa: kalu nolba:yo:, Fo:l e mili ko:lo:, e ililo: kegea:sen hen a:namio: mo:hamana:kiyo: towo: hagugu saga:fo:. ³² Kaluka:isale kegeo: a:ma:yo:, noma:yo: to ko:li halale sa:lab amio:, noma:yo:lo: to ko:li ka sa:la:li a:lakiyo:, tambo no:nolo: dowo:. A:la:fo:ko:lo: iyo: mo:wo: wena iliki kegeo: a:la:bo:, kalu modo:wo: mo:asulo:. ³³ A:la:gabikiyo:, Yu kaluwa:yo: Alegsanda, e susululia:ga: tamina ta:takiyo:, to elo: sa:ma:no:wo: emo:wo: a:na wala sio:. Alegsanda eyo: towo: dinafa fanda sa:ma:no: a:la:liki, kaluka:isaleyo: towo: hela:foma:kiyo: dagiya: da:feyo:. ³⁴ Ko:sega kalu kegeo: i a:ma:yo:, e Yu kalulo:b a:la:bo: ele ba:da:sa:ga:yo:, ofa:si a:la: a:namio: towo: halale sa:la:likiyo:, “A:fesa:s kaluka:isaleya: gode alandeyo: Atemis eka:” a:la:sa:la:likiyo: mo:bulufo:.

³⁵ A:la:ga:i ha:na:la:ga:yo:, gamaniya: mo:fo:sdo: sa:sa:lan kalu a:ma:yo:, kalu kegeo: tolo: sa:la:lan a:no: hela:foma a:la:ta:ga:yo:, imo:wo: a:la:sio:, “A:fesa:s kalu gio: dabuma. Nili gode alan Atemisa: misido: u momado: a:no:, akina a:la:ta:ga:lo: sulufo: tia: a:no:lia:, ene gulugululan a a:no:lia:yo: A:fesa:s nili bo:fo:lo:l ko:lo:, henfelo: kaluka:isale tambowa:yo: nili bo:fo:lab a:la: asulufo:lab. ³⁶ To so:lo:l we hendele a:lab ko:lo:, kalu imilig noma:yo: o:ngo:ma a:la:bo: mo:sa:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: giliyo: ha:sa dowaki, hala nowo: dimida:so:bo. ³⁷ Kalu a:la: wema:yo: gulugululan ayamilo: kelego: nowo: mo:afale di a:la:ta:ga:, nili godeyo: mo:dio:ge sio:. Ko:sega giliyo: a:la: we madali tililia: mio:. ³⁸ Kalu noma:yo: Demitius e o:lia:lo: nanogdo: dian o:lia:mo:wo: hala nowo: dimido:lalega, mo:walilima:no:wo: digalo: da:lab a:la:ta:ga: gamani misa: kalu iyo: sab ko:lo:, a:na tililia:ga:, ililo: hala dimido: a:no: fanda sa:ma:ni ha:na:bi. ³⁹ Giliyo: hala dimido: sa:ma:no: nolo: dowalega, nili ele difa: a:no: kudu ha:nakiyo:, kegea:sa:ga: ua digalema:niki. ⁴⁰ Nilido: o:gdo: dimido: wema:yo: mo:lo:ma ka dimido: ko:lo:, nio: o:li ka mo:walilimabe ko:lo: ne tagilab. Gamani kaluwa:yo: dabu ba:dalega, nio: tolo: mo:sa:ma:no: doma:ib.” ⁴¹ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, kaluka:isaleyo: tambo hamana:ki, towo: sio:.

20

Fo:l eyo: Masedonia o:lia: Gilig hen o:lia: a:na ane

1 Kaluka:isaleya:lo: gadiakilo: halaido: to sa:la:lano: edabikiyo:, Fo:l eyo: tilidabu kaluwo: ho:le kegea:sa:ga:yo:, iyo: halale mesea:ki towo: sa:lakiyo: “Gio: ta:biyo:” a:la:sa:la:sa:ga:, e Masedonia hena ha:na:ni ane. 2 E a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, amisa:n ko:lilo: a:na tinia:li ha:nakiyo:, kaluka:isaleyo: halale alitakiyo: mano: wida:li ha:na:la:ga:, Gilig hena fa:la:dowo:. 3 E ele otaleno: a:naka o:sa:ga:, ho:n ko:suwa a:la:ta:ga: Silia hena ha:na:no: asulabiki, Yu kaluwa:yo: e a:namilo: sa:ma:no: saetab a:no: eneno: da:da:sa:ga:, e a:ma:la: Masedonia hen doba:da: ha:na:ni ane. 4 Kalu e o:lia:lo: aneyo: nowo: Sobata, e Belia amisa:n kalu Bilusa: inso:. A:la:ta:ga: kalu a:la: nowo:, Alistakus o:lia: Sekudus a:no: Tesalonaika kalu. Nowo: Gaius, Debe kalu, a:la:ta:ga: nowo: Timoti. Kalu a:la: nowo: Tikikus o:lia: Tolofimus a:no: A:sia kalu. 5 Kalu i a:no: tamina ha:na:sa:ga:, Toloas amisa:n a:namio:, nio: a:na galima:ni yasisen. 6 Sagala:sa:ga:lo: Ma:n Mosolo: na:sen ho:lano: a:na eleta:ga:, nio: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Filibai amisa:no: ta:ta:ga:, ho:lano: bila:fo:wo: alita:ga:yo:, iyo: Toloas a:na galilia:ga:, ho:len dom a:la:fo:wo: a:na sen.

Yutikus e sowo: ko:lo: a:ma:la: dasi alifa:

7 Doma:yo: nio: Ya:su Asulo: Ma:no: naki kegeo: ko:lo:, Fo:l e oogela:yo: ha:na:no: ko:lo:, towo: wida:li ha:na:la:ga:, nulu us a:namio: o:wida:len. 8 Nio: a iwalulo: a:na kegeakiyo:, nafayo: modo: ko:lo: da:ifo:liki, a:na wida:len. 9 Nulu amio: Fo:l e mano: wida:li ha:na:labiki, kalu so:wa nowo:, ene wiyo: Yutikus, e a asol fofodo: a:namio: ho: ko:lo: gulu a:ma: wa:l ami siliki da:da:len ko:lo:, e mida:i ya:la:ga: ofowo: ha:nakiyo:, sulufo: tinda:ga:, hena beseyo:. Iliyo: e gasilia:ni tiane ko:sega, e o:ma sowo:lo:bi ba:ba:. 10 A:la:fo:ko:lo: Fo:l e tina:ga:, so:wa a:no: a:ma: wa:la fafula:fo:liki, imo:wo: a:la:sio: “Gio: tagilakiyo: iliga:so:bo! So:wa we o:sab.” 11 A:la:bo: sa:la:sa:ga:yo:, Fo:l e a:ma:la: fa:la:na:sa:ga:, ma:n dowo:fa:yo: goda:sa:ga: ua mo:no:. Ma:no: na:sa:ga:yo:, Fo:l eyo: to man ko: wida:liki aneyo:, ho:le bidabikiyo:, e ta:fo:gane. 12 Iyo: a:ma:la: aya ha:nakiyo:, so:wa a:no: mo:sowo: ko:lo: sagala:liki tililia:gane.

Fo:l eyo: Afesa:s sa:sdo: bo:fo:lowan kalumo:wo: mano: wido:

13 Fo:l e hena ha:na:no: asulo: ko:lo: eyo: nio: ho:n ko:suwa hamana:ki dimidali ko:lo:, nio: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, e Asos amisa:na galima:ni, nio: tamina ane. 14 Asos a:namio:, Fo:l e galilia:sa:ga:yo:, nio: tambo ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Mitilini a:na ane. 15 Ho:len no amio:, Kios hen aniba ha:na:la:ga: alita:ga:yo:, Samos hen a:na fa:la:dowo:. Ho:len a:ma: fa:s amio:, nio: ha:na:la:ga:, Miletus

a:na fa:la:dowo:.¹⁶ Fo:l eyo: Ba:ndiko:s ho:len a:namio: Ya:lusalemo: e doma:no: a:lakiyo:, e bo:bo:ge ha:naki A:fesa:s amisa:n A:sia hen a:namio:, ho:lenu: modo:wo: mo:doma:no: asulaki, e tigini ane.¹⁷ Miletus a:na silikiyo:, Fo:l eyo: A:fesa:s sa:sdo: bo:fo:lowan kalu i a:no: e a:na galima: mena:ki, towo: saga:fo:.¹⁸ Iyo: ya:sa:ga: elo:wa fa:la:dowabikiyo:, eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Ne tamina A:sia hen wena ya:sa:ga:, ho:lenu: tambo gi o:lia: silikilo: dimida:len a:no: gio: asulufo:lab.¹⁹ Yu kalu iliyo: ne mogagila:ma:no: saefa: ko:lo: ne hida:yo: ko:li ko:lilo: di. Ne Godeya: ene nanog dia:li ha:na:len amio:, no:no:na:ma:la: ha:ga dota:ga:, ne si ho:no: gula:liki, Alana: ene nanog dia:lenu:, gio: asulab.²⁰ Niyo: Godeya: mano: kalu kegeo: siwa:l amio: kalaba wida:sen. A:la:ta:ga: gili ayamio:lo: walama:ni ya:sen. Gilo: asuwa:fa:no: man a:no: niyo: mo:go:lu alitakiyo:, gimo:wo: tambo fanda wida:sen, a:no: gio: asulab.²¹ Niyo: Yu kalu o:lia: Gilig kalu o:lia:mo:wo: hagugu alitakiyo:, ‘Gio: asugo: Godemo: nodola:sa:ga:, nili Alan Ya:suwa tilidabuma’ a:la:likiyo: wido:.

²² “O:go: ne Godeya: Mamaya:lo: sa:lab au kudu ha:naki, Ya:lusalem ha:na:nigo:l ko:lo:, a:namio: nelo: amio: o:bo:ngo: fa:la:doma:nigaba:le babalab.²³ Ko:sega imilig nowo: ne asulufo:lo:l. Amisa:n tambo nelo: sia:len amio:, Godeya: Mamaya:yo: nemo:wo: sa:la:li ha:nakiyo:, ne hida:yo: halaido:wo: diaki, dibolowa to:loma:ib a:la:liki sa:la:lab.²⁴ A:la:fo: ko:sega, Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:la:likilo: to nafa a:no: Ya:su Alana:yo: nemo: walama:ki dimi ko:lo:, niyo: nanog we dimida:i ha:na:la:ga: ilililai kibo:bowo:, ni mela:no: we, o:li wala:ma:no: ko:lo:lab.

²⁵ “Ne gi usa sia:likilo: Godeya: ene kaluka:isale ko:lo: bo:fo:mela:no: man a:no: widabilo: da:da:len kalu gio:, ne misio: wa:kabiyo: mada mo:ba:ba:ib, a:la:asulo:l.²⁶⁻²⁷ Kelego: tambo Godeya:lo: gimo:lo: dimidama:no: asulab a:no:, ne mo:gigili kagayaki tambo wida:len. A:la:fo:ko:lo: gio: soma:no:lo: doba:da: dowalega, halayo: nemaka:, a:la:liki fanda so:lo:l.²⁸ Ginina:ma:la:yo: dinafa bo:fo:likiyo:, sa:s kaluka:isaleyo: Godeya: ene inso: Ya:suwa: ho:bo:wa:lo: kilili a:no:lo:, dinafa bo:fo:lubi. Kaluka:isale a:no:, Godeya: sibi o:ngo: ko:lo:, Godeya: Mamaya:yo: gimo: bo:fo:melea:ki, gio: a:na da:feyo:.²⁹ Ne ha:na:ga: dotalikiyo:, kalu nolo: ni fa:sa ya:siakiyo:, saila gasa o:ngo: ko:lo: ya:ga:, sibiyo: o:lusa:ndaki, yasala:ma:ib, niyo: a:la:asulab.³⁰ A:la:ta:ga: gini sa:s usamilo: elen nol a:ma:yo:, tilidabu kaluka:isaleyo: e

kudu mena:ki, susulu sa:la:lakiyo:, mano: dikili walama:ib.
³¹ A:la:dimidama:ib ko:lo: gio: dinafa bo:fo:lubi. Dona
 otalen us a:namio:, niyo: gimo:wo: hagugu sa:la:likiyo:,
 ho:lenowo:lo: nuluwo:lo: giyo: nofolakilo: wida:len a:no:
 ko:lo: asulufo:lubi.

³² “A:la:fo:ko:lo: o:go: niyo: gio: Godeya: dagiya difa:
 ko:lo: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan to man a:no: giliyo: asu-
 lufo:ko: a:lalikiyo:, to man a:ma:yo: gio: halale alitakiyo:,
 Godeya:lo: malilo: ta:felo: kalu nolbo:lo: boba kelego: dimi
 o:li aumbo: gimo:wo:lo: o:leo:ngo: ka dimia:ib. ³³ Ne kalu
 noma:lo: momado: so:g o:lia: mole da:lab a:no: ba:da:ga:yo:
 mo:mesela:sen. ³⁴ Niyo: no:no:n asuwa:takiyo:, na: dagi
 wema: nanogo: dimida:sa:ga:, ne o:lia:lo: dowab a:no:lo:
 a:ma: asuwa:ta:sen, a:no: gio: asulo:. ³⁵ Giliyo: wa:feyo:
 kalu asuwa:foma:kiyo:, nanog halaido: nilo: dimida:sen a:no:
 gio: ko:lo: widakigo:l. Ya:su Alana:yo: towo: a:la:sio:, ‘Dimi-
 abdo: ge mada sagalo:wo: alan doma:ib ko:sega diabdo: ge
 sagalo:wo: ha:lu doma:ib.’ To we giliyo: asulufo:lubi.”

³⁶ Fo:l eyo: to a:no: sa:la:sa:ga: edakiyo:, iyo: tambo gulalu
 siliki, Fo:l e Godemo: dulugu sio:. ³⁷ Iyo: tambo ya:foda:liki
 fafulakiyo:, Fo:lo: mimilo:. ³⁸ Fo:l e wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib
 a:la:do: sio: a:no: iyo: asulakiyo:, nofolo:wo: alan dowo:
 A:la:fo:ko:lo: iliyo: e ho:n ko:suwa disa:ma:ki, tililia:gane.

21

Fo:l e Ya:lusalem ane

¹⁻² Nio: A:fesa:s sa:sdo: bo:fo:lowan kalumo:wo: ta:biyo:
 a:la:bo: sa:la:sa:ga:, ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, ho:na:lo:
 hegefa: hen, Kos a:na tigini ane. Ho:len a:ma: fa:s amio:
 nio: ha:na:sa:ga: Lodes a:na fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: ho:len
 a:ma: fa:s amio: nio: Batala a:na fa:la:dota:ga:yo:, ho:n ko:su
 nowo:, Fonisia hena ha:nabiki, nio:lo: a:na disa:la:sa:ga:
 ane. ³ Nio: ha:nakiyo:, ho:na:lo: hegefa: hen Saibulus
 a:no: dagi fo:fo:doloba:da: ta:ta:i aneyo:, Silia hen a:na
 ha:naki Taya amisa:na fa:la:dowakiyo:, kelego:wo: a:na
 segeselabiki, nio:lo: a:na sili alifa:. ⁴ Taya amisa:n a:namio:
 tilidabu kaluka:isale nolo: a:na galilia:sa:ga:, ho:len dom
 a:la:fo:wo: i o:lia: silikiyo:, Godeya: Mamaya:yo: tilidabu
 kaluka:isale o:mo:wo: asulo:wo: dimiabiki, iliyo: Fo:l e
 Ya:lusalem ha:nabena:ki hagugu sio:. ⁵ Nio: ho:len a:namilo:
 mesa:no:wo: aumbo: edakiyo:, amisa:n a:no: ta:ta:ga:,
 kaluka:isaleyo: so:wagalin o:lia: nio: tambo ho:nsa:ya tia:
 ko:lo:, a:na gulalu siliki Godemo: dulugu sio:. ⁶ Dulugu

sa:la:sa:ga:yo: imo:wo: ta:biyo: a:la:bo: sa:la:sa:ga:, iyo: amisa:na a:ma:la: ha:nabikiyo:, nio: ho:n ko:suwa disa:
 7 Nio: Taya a:no: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, Tolemes amisa:na fa:la:dota:ga:yo:, tilidabu kaluka:isale nolo: a:na galilia:sa:ga:, ho:len imilig nowo: a:na ali. 8 Kea:fowo: nio: Tolemes a:no: ta:ta:ga: ha:nakiyo:, Sesalia a:na fa:la:dowa:sa:ga:, amisa:n kalu nowo: Filib ene aya ali. Filib e to nafalo: wida:sen kalu nowo: e. A:la:ta:ga: iliga:felo: kalu iyo: asuwa:foma:ki, tamin amilo: kalu doma:la:fo: da:feyo:wo: nowo: e. 9 Filiba: ida:la:la: bola:so: fa:la:da:in a:ma:yo: Godeya: towo: widaki, dinali sa:la:sen. 10 Nio: ho:len nolo: i o:lia: a:na o:dowo: ko:lo:, dinali sa:lan kalu nowo:, Agabus e Yudia hena a:la:ta:ga: mio:. 11 E nilo:wa fa:la:dowakiyo:, Agabus eyo: Fo:la: yafuwo: dia:sa:ga:, ene gido:fo: o:lia: dagi o:lia:yo: yafuwa: mela:sa:ga:yo: a:la:sio:, “Nilo: dimido:l we aumbo:, Ya:lusalem amilo: Yu kalu sab a:ma:yo: yafulo: biso:wo: mela:sa:ga:, Yu kaluma imo:wo: dimia:ib a:la:bo: Mamaya:yo: dinali sio: ko:lo: gimo: wido:l.” 12 To a:no: da:da:sa:ga:, ni o:lia: amisa:n kalu a:namilo: sen o:lia:ma:yo:, Fo:l e Ya:lusalem halonamio: mo:hamana:kiyo:, towa:yo: ha:nolo sio:. 13 Ko:sega Fo:l eyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Gi ko:lo: ya:fodait koma:yo:, ne nofolo:wo: alan dowaki, halaido:lo: mo:doma:kilo: dimidait ko mo:wo: ha:? Ya:lusalemo: ne dibolo amio: mela:sa:ga: to:lolalega o:li ko:m. A:la:ta:ga: ne Ya:su Alana: wi wabulu sa:la:lan a:na iliyo: ne sana sowalega, ne o:li soma:no:” Fo:l eyo: a:la:sio:. 14 Niliyo: asulo: elo: we mo:ka:ma:no:lo:biki, wa:kabiyo: mo:ha:nolo sa:ma:no: a:la:likiyo:, niliyo: sio:, “Alana:lo: dimidama:no: a:no: ka fa:la:doma:ki ta:fa:no:.” 15 A:la:fo:ko:lo: ho:len no amio: nio: dimidalia:sa:ga:, Ya:lusalem halona ha:na:no: ane. 16 Sesalialo: tilidabu kalu nolo: negele ha:na:sio:. Nio: Nasona: aya mesea:ki, iliyo: a:na tililia:gane. Nason e Saibulus kalu ko:lo: tamin amilo: tilidabu kalu dowo:wo: nowo: e.

Fo:l e Ya:lusalem fa:la:dowakiyo:, Ya:ma:s o:lia: towo: nenelo:

17 Nio: Ya:lusalem a:na fa:la:dowabiki, tilidabu kaluka:isaleyoy: ni ba:da:ga:yo: mada sagalo:wo: alan dowo:. 18 Ho:len a:ma: fa:s amio:, nio: Ya:ma:so: ba:ba:niki, Fo:lido: nio: tambo a:na ane amio:, sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwo: tambo a:na sena ba:ba:. 19 A:la:fo:ko:lo: Fo:l eyo: mada o:m a:la:bo: sa:la:sa:ga:yo:, Yu kaluka:isalemalo:wa ha:na:ga:lo:, Godeya: nanog dimido: a:no:, imo:wo: malolo: me. 20 Fo:l elo: malolab a:no: da:da:sa:ga:yo:, iliyo: Godeya: wiyo: a:na

dulugu sio: ko:lo:, iliyo: Fo:lbo:wo: a:la:sio:, “Nao, o:go: Yu kaluka:isale daoseno: modo:wo: tilidabu ko:lo:, iyo: Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: ko:lo: halale kudu ha:na:lab a:no: ge o:go: asula:bi. ²¹ Giyo: Yu kaluka:isaleyo: ha:la: o:lia:lo: sab o:mo: wida:li siakiyo:, Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: Yu kaluwa:yo: dila:ma:ki, a:la:widabikiyo:, tilidabu kalu wilo: sen a:ma: dabu. Gi sa:lakiyo:, inin so:wagalino: do:go:fo: hege gedea:so:bo a:la:ta:ga: Yuwa: mano:lo: kudu ha:na:so:boka: a:la:do: gilo: wido: a:no: iyo: asulufo:lab. ²²⁻²³ A:la:go:ko:lo: niliyo: waga dimidama:no:wa:le? Ge wena ya:ga: sab a:la:bo: iliyo: da:ba:ib ko:lo:, nililo: gemo:lo: sa:ma:nigo:l a:no: kudu ha:na:bi. Kalu fa:la:da:in nolo: Godemo:lo: dinali saefa: a:no: ne o:lia: so:l. ²⁴ O:go: kalu i we, Godeya: siwa:l amio: malilo: doma:no: man a:no: kudu ha:na:ni ha:nab ko:lo:, gelo: i we o:lia: ha:na:ga: ililo: dimidab o:leau, giyo:lo: a:la:dimidama:ni hamana. A:la:ta:ga: man ililo: dimidan ho:len a:namilo: boba dimian a:no: gi kililia:bi. A:la:dimidalikiyo:, iyo: misa: fo:no: o:li hanula:ma:ib. Giyo: a:la:dimidalikiyo:, Yu kaluka:isaleyo: dimido: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, ge Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: hendele kudu ha:nabo:lo:b a:la:asuluma:ib ko:lo:, kaluka:isaleya:lo: to sio: ko:lo: dabu a:no: madali sio:lo:b a:la:asuluma:ki, ge i o:lia: hamana.

²⁵ “A:la:fo: ko:sega, Yu kaluka:isalema ko:lo: tilidabu o:mo:wo: niliyo: mo:fo:so: tamina sa:sa:liga:takiyo:, imo:wo: a:la:sio:, ‘Gio: madali godemo:lo: fofa tolo: dimido: ma:no: a:no: mogago: dowo: ko:lo: na:so:bo. A:la:ta:ga: no: ho:bo: a:no:lia:, no:wo: dagasa sili sa:nda:sa:ga:lo: ho:bo:wo: mo:ane a:no:lia:yo:, na:so:bo. A:la:ta:ga: uwo:wo: dia:so:bo.’ Nio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo:, iyo: man a:na kudu hamana:kiyo:, mo:fo:so: tamina sa:sa:liga:fo:.”

²⁶ Iliyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo:, kea:fo amio: Fo:l eyo: kalu fa:la:da:in i a:no: tililia:sa:ga:, iyo: tambo Godeya: siwa:l amio: malilo: doma:no: man a:no: kudu ha:na:sa:ga:yo:, Fo:l eyo: Godeya: malilo: aya ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen kalumo:wo: a:la:sio:, “So:agelo: imilig nowo: tandala:ta:ga:yo:, kalu fa:la:da:in we malilo: doma:no:wo: elema:ib ko:lo:, iyo: kelego:wo: boba so:mena:ki, a:ma:la: wena mia:ib” a:la:sio:.

Fo:l e Yu kaluwa: ta:li

²⁷ So:agelo: a:no: ko:na:ma kedefa:no: dowabikiyo:, Yu kalu A:sia hena a:la:ta:ga:lo: mio: a:ma:yo:, Fo:l e Godeya: malilo: aya sena ba:da:ga:yo:, iyo: kaluka:isaleyo: kegea:sa:ga:, ili asulo:wo: da:ga: alifelo: ko:lo:, kalu kegeo: a:ma:yo:

Fo:l e ta:li. ²⁸ Iyo: halale sa:la:likiyo: a:la:sio:, “Iso-lael kalu gio: nio: asuwa:foma. Kalu we, heno: tambo wida:li sia:likiyo:, kaluka:isalemo:wo: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: mo:kudu hamana:ki sio:. Eyo: Godeya: malilo: a we dio:ge sa:la:len. A:la:ta:ga: o:go: eyo: Yu kaluma nolo: Godeya: Malilo: hen we Godeya: siwa:l amio: mogagabiki, tililia: mio: ko:lo: a:lab” a:la:sio:. ²⁹ (Iilo: sio: a:no: mo:wo: we. Tamin amio:, iyo: Tolofimus, A:fesa:s kalu e, Fo:l o:lia: Ya:lusalem amio: sia:labiki ba:ba: ko:lo:, iliyo: Fo:l e kalu a:no: malilo: a usa tililia: mio: a:la:asulakiyo:, towo: halaido: a:na sio:.) ³⁰ Amisa:n kaluka:isaleyo: to a:no: da:da:ga:yo:, iyo: tambo iligaki, ko:li ko:lilo: dalalelia:ga: kegeakiyo:, Fo:l e a:na ta:lia:sa:ga:, ha:la:ya susululia:ga: ta:takiyo:, malilo: a a:ma: togo: uludu alifa:. ³¹⁻³² Iyo: Folo: sanala:ma:no: sa:ndabikiyo:, Lom da:la:diya: misa: kalu e, ililo: gadiakilo: yame tandeab a:no: da:da:ga:, eyo: da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu i o:lia: da:la:dileyo:lo: tililia:ga:yo: nai ya:la:ga:, kalu kegeo:lo: halale tandealab a:na fa:la:dowo:. Kaluka:isale iliyo: da:la:di misa: kalu o:lia: ene da:la:dile kalu i a:no: fa:la:dowabiki ba:da:ga:yo:, Fo:l sa:nda:leno: a:na ta:fo:. ³³ Da:la:diya: misa: kaluwo: a:na fa:la:dowakiyo:, Fo:l e ta:lia:sa:ga:, sa:ni a:la:ya: melealifoma:ki sa:la:sa:ga:yo:, Fo:l we o:b kaluwa:le, a:la:ta:ga: eyo: o:b dimido:wo: a:la:liki dabu ba:ba:. ³⁴ Ko:sega kaluka:isale kegeo: nolba:yo: to imilido: mo:sa:laki, nolba:yo: to ko:li ko:lilo: sio: ko:lo:, misa: kalu e to hendeleyo: mo:dinafa da:ba:no: dowabikiyo:, eyo: Folo: da:la:di kalulo: sa:sen aya tililia: hamana:ki sio:. ³⁵ Iyo: Folo: aya tililia:ga:, wo:ldo: kodo:wa fa:la:dowabikiyo:, kaluka:isale kegeo: i a:no: gadio:wo: mada alan dowo: ko:lo:, da:la:di kaluwa:yo: Folo: fo:fo:lelia:ga: a usa tiane. ³⁶ Kalu kudu mio: a:ma:yo: ho:le sa:lakiyo:, “Fo:l ko sanalema!” a:la:sio:.

Fo:l eyo: elo: tilidabu mo:wo: fanda sio:

³⁷ Iliyo: Folo: a usamio: o:tina:niki, isagena kagayabikiyo:, Fo:l eyo: misa: kalumo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Niyo: gemo:wo: to nowo: sa:ma:no:wo: o:liyo:?” Fo:l eyo: Gilig to a:la:liki dabu ba:dabiki, misa: kalu eyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Ge Gilig towo: asulo:lo:ka? ³⁸ Ge Isib kalu ko:lo: kalulo: yasala:sen kalu 4,000 a:la:fo:wo: gilo: kalaleli hena a:la:ta:ga: kegeakilo: gamani kalu o:lia: gisdo: dia:leno:, hendele geya:le?” ³⁹ A:la:dabu ba:dabiki, Fo:l eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “A, ne Yu kalu, Silisia hen amio: Tasus amisa:n alan a:no: kaluwo: ne ko:lo:, giyo: ne kaluka:isale kegeo: wemo:wo: towo: sama:kiyo:, fogo: dimia:no:wo: o:liyo:?” ⁴⁰ Emo:wo: fogo: dimiabikiyo:, Fo:l e wo:la: mea kagafo:liki, kaluka:isale

kegeo: a:no: hela:foma:ki, dagiya: da:feyo:. Kaluka:isale iyo: hela:tabiki, Fo:l eyo: kaluka:isalemo:wo: inin Alam to sa:la:likiyo: a:la:sio:.

22

¹ “Ko:go:do: kalu o:lia: nao i, gio: dabuma. Niyo: halalo: mo:dimido: a:la:liki, gimo: fanda sa:ma:nigo:l.” ² Iyo: Fo:l elo: Alam to sa:lab a:no: da:dakiyo:, iyo: mada hela:ta:ga: dabu. ³ Da:da:labiki Fo:l eyo: a:la:sio:, “Ne Yu kalu, Silisia hen amio: Tasmus amisa:n a:na sa:la:li ko:sega, ne amisa:n wena siliki anayo:. Ne Gamaliel e ha:ga ilikiyo:, nili ma:muwa: mano: nemo: kefele wido: ko:lo:, o:gdo: gili Godemo:lo: kudu ha:nab o:leaumbo:, niyo:lo: Godeya: man o:leo:ngo:ka kudu ha:na:sen. ⁴ Niyo: Alana: Mando: kudu ha:nab a:no: ka ta:foma:ki, niyo: mogagakiyo:, tilid-abu kaluwo:lo: ka:isaleyo:lo: ta:lia:sa:ga:, dibolo aya to:lo alifela:sa:ga:, nolo: sana sowa:sen. ⁵ Niyo: a:la:dimida:senka: a:la:likiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo: a:la:ta:ga: ganisolo kalu o:lia:ma:yo: hendeleka: a:la:likiyo: gimo:wo: o:li maloloma:ib. Iliyo: mo:fo:so: sa:sa:la:sa:ga:, Yu kalu Damaskasdo: sab i o:mo: dimina:ki, nemo: dimiab amio:, niyo: tilidabu kaluka:isale a:namilo: sab a:no: Ya:lusalem a:ma:la: tililia:sa:ga: mo:walilima:ki, a:na ane.

⁶ “Ofo: disi dowabikiyo:, ne Damaskaso: ko:na:ma fa:la:doma:no: dota:sen amio:, wigibole a:naka ho: nowo: wabeleg o:ngo: ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga: so:so:lelia:ga: tindakiyo:, ne ho: a:ma: hegelia:ga: difa:. ⁷ A:la:gabiki ne hena sulufu: tina:sa:ga:, to nowo: nemo: sa:labiki dabu. ‘So:l, So:l, giyo: Ne mogagakiyo:, waga migi kudaya?’ ⁸ A:la:sa:labiki, niyo:, ‘Alan, ge o:ba?’ a:la:sio:. ‘Ne Ya:su, Nasala:t kalu. Gilo: mogagila:yo: Ne’ a:la:sio:. ⁹ Kalu negeledo: ane a:ma:yo: ho:len tia: a:no: ba:ba: ko:sega kalu to nemo:lo: sa:lab a:no: iyo: mo:fanda dabu. ¹⁰ A:la:ta:ga: niyo: emo:wo: a:la:dabu ba:ba:, ‘Giyo: ne o:b dimidama:ki asulaya?’ Niyo: a:la:dabubo:do:liki, Alana:yo: a:la:sio:, ‘Ge dasilia:ga:, Damaskas amisa:n usa ti hamana. A:namio:, nanog ko:lo: gilo: dimidama:no:wo: noma:yo: dinafa wala sa:ma:ib’ a:la:sio:. ¹¹ Ne ho: a:no: ba:ba: amio: siyo: bumale bido: ko:lo:, mo:ba:da:li ha:na:no: dowabiki, kalu negeledo: ane a:ma:yo: ne mogasilia:sa:ga:, Damaskas ane.

¹² “Ne a:na sen amio:, Damaskas kalu nowo: Ananaias eyo: ne ba:ba:ni mio:. Kalu we Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: kudu ha:na:len ko:lo:, Yu kaluka:isale amisa:ndo: sab a:ma:yo: e wabulu sa:la:sen. ¹³ Kalu e nelo:wa ya:ga: kagayakiyo:

a:la:sio:, 'Nao So:l, ge siyo: a:dinafa bo:ba:ki so:lo:l' Wigibole a:naka, ni siyo: falele alitabiyo:, niyo: e ba:ba: ¹⁴ A:la:ta:ga: Ananias eyo: nemo:wo: wa:ka a:la:sio:, 'Nili ma:muwa: Gode eyo: ge da:feakiyo:, elo: dimidama:no: asulo: aumbo: asuluma:ki go: a:la:ta:ga: Godeya: ene Digalo: Kalu bo:ba:ki, a:la:ta:ga: ene to sa:labo: dabuma:ki, ge a:na da:feyo:. ¹⁵ Ene towo: widakiyo:, gilo: ba:ba: o:lia: dabu o:lia:yo: kaluka:isale tambomo:wo: gi fanda walama:ib. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: ge we-namio: o:b yasila:leya? Ge dasilia:ga:, ho:na to:lola:sa:ga:yo:, Alan emo: dulugu sa:lalikiyo:, mogago: gilo:wo: hama:ib.' Ananias eyo: a:la:sio:.

¹⁷⁻¹⁸ "A:la:go:ko:lo: ne Ya:lusalem a:ma:la: ya:sa:ga:, Godeya: malilo: ayamio: dulugu sa:la:lana, ne ho:le ba:dakiyo:, Alana:yo: towo: nemo: sa:la:lana ba:ba:. 'Ge dasima! Giyo: to nilo:wo: Ya:lusalem wenamio: wida:lalega, amisa:n kaluka:isale iyo: mada mo:tigi da:ba:ib ko:lo: ge bo:bo:ge ta:fo: hamana.' ¹⁹ Niyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, 'Kalu Alan, ne Yuwa: tolo: wida:sen a nola tina:likiyo:, ge amilo: tilidabu kaluka:isaleyo: yasala:sa:ga: dibolo aya to:lola:sen a:no:, kaluwo: tambowo: asulufo:lab. ²⁰ A:la:ta:ga: Alan, gi wilo: wida:sen Sitifen, elo: sana sowo: a:namio:, niyo:lo: e o:li sa:ndab a:la:asulakiyo:, Sitifendo: sa:ndab kalu a:ma: so:g ho:go:fela:yo:, ni ta:lisen.' ²¹ A:la:sa:la:sa:ga:yo:, Alana:yo: nemo:wo: a:la:sio:, 'Ge ka hamana. Niyo: ge Yu kalumalo: amio: ko:na: iliga:fa:no: ko:lo:, ge Ya:lusalemo: ta:fo: hamana.' Alana:yo: nemo:wo: a:la:sio:."

²² Fo:l eyo: malolabikiyo:, kalu kegeo: iyo: o:li da:da:len, ko:sega Fo:l eyo: to a:no:* sa:labikiyo:, iyo: gadia:sa:ga:, a:ma:la:yo: towo: halale sa:lakiyo: a:la:sio:, "Kalu we henfelo: wilo: mesa:no:wo: mo:ego: ko:lo:, e sanalema." ²³⁻²⁴ Iliyo: halale tandeakiyo:, so:g wa:l amilo: ko:lo:wo: hagolia: sandifelaki, sa:yo: tagulia:ga: sandifelo:† A:no: ba:da:sa:ga:yo: ililo: dimidab a:no: Fo:l eyo: mo:wo: fanda sama:ki, da:la:diya: misa: kaluwa:yo: ene da:la:dile kalumo: sa:lakiyo:, Folo: ilo: sa:sen a usa tililia: tina:ga:, meya: sa:nda:sa:ga:, dabu ba:da:bi a:la:sio:. ²⁵ Iliyo: Folo: meya: sa:ma:no: a:la:ta:ga: melabikiyo:, eyo: da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu anib a:namilo: kagafo:len o:mo:wo: a:la:dabu ba:ba:, "Gio: Lom kalule‡ a:no: mo: mo:walilo:ka, madali sa:ma:no: a:la:likiyo:, gili

22:17-18: Ilig 9.29-30   **22:19:** Ilig 8.3, 26.9-11   **22:20:** Ilig 8.1   **22:21:**

Ilig 9.15   * **22:22:** Fo:l eyo: Alana:yo: e Yu kaluka:isalema ilo:wa iliga:fo: a:la:li sa:labikiyo:, Yu kaluwo: gadia:sa:ga: ka:laki, halale tandeo:.   † **22:23-24:** Yu kaluwa:lo: a:la:do: dimidab a:no:, iyo: alan gadio: a:la:liki widakigo:l.   **22:25:** Ilig 16.37   ‡ **22:25:** Kalu abeyo: Lom kalule dowo:lalega, Loma: ele saefa: a:no: e asuwa:ta:mela:ib. Kalu a:no: madaliyo: mo:yami tandema:ib. A:no: ko:lo: sio:.

ele difa: a:ma:yo: waga saefa: da:laba?" ²⁶ Da:la:dilo: bo:fo:lowan kaluwo: to a:no: da:da:sa:ga:yo:, da:la:diya: misa: kalulo:wa ha:na:sa:ga:, Fo:l elo: to sio: a:no: emo:wo: sa:laki a:la:sio:, "Kalu we Lom kalule dowo: ko:lo: nio: waga dimidama:no:wa:le?" ²⁷ A:la:sa:labikiyo:, misa: kalu a:no: ha:na:sa:ga:, Fo:lbo:wo: a:la:dabu ba:dakiyo: a:la:sio:, "Ge hendele Lom kalule dowo:lalega, nemo: sama."

"A:, ne Lom kalule ko:lo:lo:l" a:la:sio:. ²⁸ A:la:ta:ga: da:la:di misa: kaluwa:yo: a:la:sio:, "Ne Lom kalule doma:nikiyo:, moleyo: mada modo:wa: kilili." A:la:sa:labikiyo:, Fo:l eyo: a:la:sio:, "Ko:sega ne Lom kaluleya: sa:la:li ko:lo: ne Lom kalule ko:lo:lo:l."

²⁹ To a:no: da:da:sa:ga:yo:, da:la:di kalu iyo: emo:lo: dabu ba:ba:no: a:la:likilo: elen a:no: tagilaki, a:ma:la: gigili kagayo:. A:la:ta:ga: da:la:di misa: kaluwa:yo:, Fo:l e Lom kalule ko:lo: sa:niya:lo: elo: melo: a:no: asulakiyo:, e tagio: dowo:.

Fo:l eyo: Yuwa: ganisolo misa: kalumo:wo: towo: sio:

³⁰ Da:la:di misa: kalu eyo:, Yu kaluka:isale kegeo: a:ma:lo: Fo:lbo:lo: towo: diga:li sio: a:no: mo:wo: o:ba:le a:la:liki kedo:. A:la:fo:ko:lo: ho:len no amio: eyo: Fo:l e fage alita:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo:lo:, Yuwa: ganisolo kaluwo:lo: tambo kegenema:ki saga:felo: ko:lo:, iyo: kegeakiyo: Folo: tililia:ga:, usa ta:fo:.

23

¹ Fo:l eyo: ganisolo kalu a:no:ko: si kudu ba:da:ga:yo: a:la:sio:, "Ni nao, ne Godeya: nanog dimida:i mio: a:namio: mela:no: nilo: we, Godeya: siwa:l amio: no:no:no: digalo:le dimida:i mio: a:la:asulo:l." ²⁻³ A:la:sa:labiki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Ananaias eyo: Fo:l e anib amilo: kagafo:lab o:mo:wo: Fo:l a:no: mego:fa bola:ma a:la:liki sio:. A:la:sa:labiki Fo:l eyo: a:la:sio:, "Ge a o:fo:f amilo: ho:lo: nafa mulu o:leo:ngo: dowo:* ko:lo: Gode eyo: gelo: bola:la:ma:ib. Gio: Mo:sa:sa: ele difa: a:na ilikiyo: ne mo:walilima:niki sab ko:sega, giyo: ne bola:ma a:la:do: sa:lab a:ma:yo: ele saefa: a:no: o:go:sab." ⁴ Fo:l eyo: a:la:sa:labiki, e anib amilo: kalu kagafo:len a:ma:yo: a:la:sio:, "Ge Godeya: bobalo: so:mea:sen misa: kalu komo:wo: giyo: mogagi mada sa:laka:!" ⁵ A:la:sa:labiki, Fo:l eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, "Nao i ha:iyo:. E bobalo: so:mea:sen misa: kalulo:b a:la:bo: ne mo:fanda asulo: ko:lo:, ne a:la:bo: asulo: kibo:bowo:, niyo: to a:no:

22:29: Ilig 16.38   **23:2-3:** Yo:n 18.22-23   **23:2-3:** Madi 23.27   * **23:2-3:**

Fo:l elo: to sio: a:no:, e ko:lo: dio:ge sio:. To a:ma: ha:go: nio: mo:dinafa asulo: ko:sega nolba:yo: to a:ma: ha:go: a:la:asulab. Kaluwa: do:mo: ba:ba: a:no: nafa ko:sega asulo: usamilo: da:labo: mogago:le da:lab. A:no: ko:lo: sio:.   **23:5:** Kis 22.28

mo:so:mo:lo. Mo:wo: Godeya: to sa:sa:lo: amio: a:la:sio:, 'Misa: kalu gilo: bo:fo:lab imo:wo: mogago: towo: sa:la:so:bo.' ”

⁶ Fo:l e ganisolo kalu kegeo: us a:namio:, kalu nolo: Fa:lisi a:la:ta:ga: nolo: Sadusi kalu ko:lo: elena ba:da:ga:yo:, eyo: imo:wo: towo: halale sa:lakiyo:, “Ni nao i, ne Fa:lisi kalu a:la:ta:ga: dowo:lo: Fa:lisi kalu. Niyo: Godeya:lo: sowo: kalu ko:lo: a:ma:la:do: a:dasi alifa:ib a:no: hendele dimi-dama:ib a:la:liki tilidabu ko:lo:, ne o:go: a:na mo:walilab.”

⁷ Fo:l eyo: to a:no: sa:labikiyo:, Fa:lisi kalu o:lia: Sadusi kalu o:lia:yo: towo: egele kegakiyo:, ganisolo iyo: asulo:wo: a:la: dowo:. ⁸ Mo:wo: Sadusi iliyo: sowo:wo: a:ma:la:yo: mo:dasima:ib a:la:tiliasulaki, ma:mula: kalu o:lia: mama o:lia:yo: aundo:mo: a:lab a:la:tili asulo:. Ko:sega Fa:lisi kalu iliyo: man a:no: ko:lo: tambo tili asulab. ⁹ A:no: ko:lo: tili asulakiyo:, towo: halaido: halale tandea:sa:ga:yo:, elelo: wida:sen kalu nolo:, Fa:lisi ko:lo: iyo: dasila:sa:ga: towo: halaido: kegaki a:la:sio:, “Kalu wenamio: hala dimido: nowo: aundo:ma ba:ba:. A:la:ta:ga: mamaya:le, ma:mula: kaluwa:le, emo:wo: sio:wa:le nio: mo:dinafa asulo: ko:lo: niliyo: e mo:walila:so:bo” a:la:sio:.

¹⁰ To kegakiyo: bubo: a:no: mada alan fa:la:dowabikiyo:, da:la:di misa: kalu e iyo: Folo: ta:li siliki susulu tandeakiyo: gedema:ib a:la:kele asulaki, ene da:la:di kaluwo: ho:ida:sa:ga:, Fo:lo: gasilia:ga: ilo: sa:sen aya tililia: hamana:ki sio:.

¹¹ O:g nulu a:namio:, Alan e ya:sa:ga:, Fo:la: aniba kagayaki, emo:wo: a:la:sio:, “Gi asulo:wo: halaido: dowa:bi. Giyo: Ya:lusalem kaluka:isalemo:wo: ni wi ko:lo: wido: o:leaumbo:, Lom a:namio:lo: a:la:ka wida:bi” a:la:sio:.

Yu kaluwa:yo: Folo: sanala:ma:no: a:la:li saefa:

¹² Kea:fowo: Yu kalu iyo: nenela:sa:ga:yo:, Folo: sana soma:no: a:la:saefa: ko:lo: Fo:lo: semo:sana sowo: amio:, iliyo: ma:no: o:lia: ho:n o:lia:yo: mada semo:naki elefo: ko:lo:, Folo: sana sowa:sa:ga: ami ma:no:wo: a:na ma:no: a:la:tili saefa:. ¹³ Tolo: saefa: kalu agelo:wo: do:la:fo: fa:la:da:in a:no: tinio: a:ma: saefa:. ¹⁴ Iyo: ha:na:sa:ga:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:do: kalu o:lia:mo:wo: a:la:sio:, “Nio: Fo:lo: semo:sanaefa: amio:, ho:n o:lia: ma:n o:lia:yo: elefo: dia:to:l ko:lo: semo:ma:no: a:la:liki tili salia: difa:.” ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: gi o:lia: ganisolo kalu gio: ha:na:sa:ga:, da:la:di misa: kalumo:wo: dikili sa:lakiyo:, Fo:lbo:lo: mo:walilo: a:no: wa:ka a:fanda da:ba:no: ko:lo: tililia: mena:ki, gio: sa:ma:ni hamana. Da:la:di iliyo: Fo:l e tililia: yalikiyo:, gilo: amio: o:fa:la:doma:ni yaliki, niliyo: e usa sa:ma:no:. Nio: a:la:dimidama:no: ko:lo: gio: to a:no: sa:ma:ni hamana.”

16 To nenelakilo: saetab a:no; Fo:la: e babo: a:ma: da:da:la:ga:yo; e da:la:dilo: sa:sen aya ha:na:ga; Fo:lbo:wo: to a:no: malolome. 17 Fo:l e to a:no: da:da:ga:yo; da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu nowo: ho:lelia:sa:ga; emo:wo: a:la:sio; “So:wa wema:yo: da:la:diya: misa: kalumo:wo: to nowo: sa:ma: mio: ko:lo: e a:na tililia: hamana” a:la:sio. 18 A:la:fo:ko:lo: da:la:dilo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: so:wa a:no: tililia:ga; ene misa: kalumo:wo: a:la:sio; “So:wa wema:yo: to nolo: gemo: sa:ma:ni mio: ko:lo: dibolo kalu Fo:l eyo: gelo:wa tililia: hamana a:la:liki, nemo: dabu ba:dabiki, a:na tililia: mio:.” 19 Da:la:diya: misa: a:ma:yo: so:wa a:no: dagiya gasilia:ga; o:fo:f doba:da: ta:ta:ga: ha:nakiyo; “Ge nemo:wo: o:b sa:ma:ni mio:wo:?” a:la:dabu ba:ba:. 20 So:wa a:ma:yo: a:la:sio; “Yu kalu iliyo: nenela:sa:ga: towo: saefa: ko:lo: aliyo: ganisololo: amio: Folo: ge tililia: ya:bi a:la:bo: Yu kaluwa:yo: gemo:wo: dabu ba:ba:ib. Iyo: Fo:lbo:lo: mo:walilo: a:no: wa:ka a:fanda da:ba:no: a:la:likiyo: ge dikili sa:ma:ib. 21 Ko:sega ililo: dabu ba:dab aumbo: dimida:so:bo. Mo:wo: kaluwo: do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: tininila: a:no: usa yasila:ga; Folo: a:na banaefo:la:ga: sa:ma:ib. Iliyo: Folo: mo:sanaetakiyo; ho:n o:lia: ma:n o:lia:yo: elefo: difa: ko:lo: semo:ma:ib a:la:liki tili saefa: ko:lo:lab. Iyo: dimidalia:sa:ga; gilo: a:ma:la: to sa:labo: ko:lo: yasilab.” 22 To a:no: da:da:sa:ga:yo; da:la:diya: misa: kaluwa:yo: so:wa o:mo:wo: hagugu sa:lakiyo; “Giyo: to we nemo:wo: sio:ka: a:la:likiyo; kalu nolbo:wo: sa:la:so:bo.” A:la:sa:la:sa:ga: so:wa a:no: a:ma:la: iliga:fo:

Folo: Sesalia a:na mo:walilima:ki iliga:fo:

23 Da:la:diya: misa: kalu eyo; da:la:dilo: bo:fo:lowan kalu a:la: nowo: ho:ida:sa:ga; a:la:mo:wo: a:la:sio; “Ga:go: da:la:di kalu 200 a:la:fo; a:la:ta:ga: ho:s wal amilo: sa:sen da:la:di kaluwo: 70 a:la:fo: a:la:ta:ga: ba:iso:bolo: sandima:no:wo: 200 a:la:fo: a:no: tambo dimidalia:sa:ga; nulu ofa:siyo: agado:wa dowalikiyo; Sesalia amisa:na ha:na:bi. 24 A:la:ta:ga: Fo:l e dinafa hamana:kiyo; ho:s nolo: emo: dimia:sa:ga; a:na asita:ga; gamani misa: kalu, Fela:ksdo: amio: fa:la:doma: ha:na:bi.” 25 To a:no: sa:la:sa:ga:yo; eyo: mo:fo:so: iliga:takiyo: a:la:sa:sa:lo:

26 Ne Kalodius Lisias, niyo: mo:fo:so: we gamani misa: alan kalu Fela:ks gemo: sa:sa:liga:to:l.

Niyo: sagalo: towo: gemo:wo: so:lo:l.

27 Yu kalu iliyo: kalu we ta:lia:sa:ga: sana soma:nigabikiyo; niyo: e Lom kalulo:b a:la:asula:sa:ga; ne o:lia: ni da:la:di kalu o:lia:yo: ha:na:sa:ga; e asuwa:taki

gasili. ²⁸ Niyo: Yu kalu ililo: diga:li sio: a:no: mo:wo: fanda ba:ba:no: a:la:liki, e Yuwa: ganisolo ilo: amio: a:na tililia:gane. ²⁹ E mo:walili ba:ba: amio:, iliyo: Yuwa: ini ele a:no: ko:lo: alobana kedo: ko:sega, kalu we ni ba:ba: amio:, e dibolo amilo: to:loma:no: hala dimido: nowo: mo:ba:ba:. A:la:ta:ga: elo: sana soma:no: hala dimido: nowo:lo: mo:ba:ba:. ³⁰ Yu kalu ililo: kalu we ko:lo: sana soma:no: a:la:ta:ga:lo: dimidaitab a:no: ne da:da:sa:ga:, niyo: Fo:l e gelo:wa bo:bo:ge iliga:to:l. A:la:ta:ga: e o:lia:lo: kego: kalu iyo:lo: gelo:wa ya:sa:ga:, gi siwa:la mo:walilaki sama:kiyo:, gelo:wa hamana a:la:sio:.

Eyo: mo:fo:so: a:la:sa:sa:lo:.

³¹ Da:la:di kalu iyo:, ini misa: kaluwa:lo: sio: aumbo: kudu ha:naki, nuluwo: Fo:lo: tililia: ha:na:sa:ga: Antibatilis amisa:n a:na fa:la:dowo:. ³² Kea:fowo: ho:s wa:l amilo: sa:sen da:la:di kalu iliyo: Folo: tililia:ga: ha:nabikiyo:, da:la:di kalu nolo: a:ma:la: ilo: sa:sen aya ane. ³³ Da:la:di kalu Fo:l:do: tililia:gane a:no: Sesalia fa:la:dowakiyo:, iliyo: gamani misa: kalumo:wo: mo:fo:so: dimiakiyo:, Fo:l elo: tililia:ga: elo:wa ta:fo:. ³⁴⁻³⁵ Gamani misa: kaluwa:yo: mo:fo:s sa:sa:lo: a:no: agela:sa:ga:, Fo:l emo:wo:, “Gi heno: o:ba?” a:la:dabu ba:ba: ko:lo: misa: kaluwa:yo: Folo: Silisia kalulo:b a:la:asulakiyo:, emo:wo: a:la:sio:, “Gemo:lo: diga:li sio: kalu a:no: wena fa:la:dowalikiyo:, ge nio: a:na mo:walili da:ba:no:.” A:la:sa:la:sa:ga:yo:, Fo:l e Ha:loda: a alan a:namilo: dibolo a a:na disalifo:liki, bo:fo:melea:ki ta:fo:.

24

Fela:ks eyo: Folo: mo:walilo:

¹ Ho:len bila:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Ananiaso: a:la:ta:ga: Yu ko:go:do: kalu nolo: a:la:ta:ga: mo:walilabdo: asuwa:ta:sen kalu* Tetuluso:, iyo: Sesalia ha:na:sa:ga:, gamani misa: kalu si wa:l amio: Fo:l elo: hala dimido: diga:li sio: a:no: fanda sio:. ²⁻³ Folo: a usa mena:ki ho:lelia:sa:ga:yo:, Tetulus eyo: Fo:lbo:lo: diga:li sio: a:na falasila:ma:kiyo:, Fela:ksbo:wo: malolomeakiyo: a:la:sio:.

“Kalu alan Fela:ks, hen nililo: we gilo: bo:fo:len amio:, nio: sagala:liki ha:sa sa:i mio: a:la:ta:ga: gilo: asulo: alan nafa koma:yo: nio: asuwa:ta:sen. Gilo: dimido: a:no: tambo asulakiyo:, amisa:no: tambowa:yo: mada sagalaki, nio: mada o:m a:la:sa:la:sen. ⁴ Gio: mo:beabena:ki, sambowo:

23:28: Ilig 22.30   **23:30:** Ilig 23.16-23, 24.1-9   * **24:1:** Lom kalu iliyo: Mo:walilima:no:lo: kagayab amio:, kalu asuwa:ta:sen nolba:yo: to nafayo: dimidalia:sa:ga:, mo:walilabdo: da:dan kalumo:wo: dimia:sen.

mo:sa:ma:no: ko:sega giyo: nimo:wo: nofolakiyo:, nilo: to ha:lu sa:ma:nigo:l a:no: ge mada dabuma:ki sa:ma:nigo:l.

⁵ Kalu we kulufa:yakilo: hida:ya:lo: mo:mo:da:seno: e, a:la:ta:ga: Yu kaluka:isale hen ko:li ko:lilo: amilo: sab iyo: babuma:kilo: digene mia:seno: e. Eyo: gamani gilo: we mogagima:ki, e misa: doma:no: a:laki, iliyo: Nasala:t gamani a:la:wikilo:. Eyo: a:la:dimidabiyo:, nio: ba:ba: ⁶⁻⁸ A:la:ta:ga: eyo: malilo: ayo: mogagima:nigabiki, nio: e a:na ta:li. Fela:ks, Kalu alan giyo: enebo:wo: mo:walilaka dabu ba:dalikiyo:, nililo: so:lo:l we, gio: hendelelo:b a:la:asuluma:ib.” Tetulus eyo: a:la:sio:.

⁹ Yu kalu kegeo: sen a:ma:yo: Tetulus eyo: hendele sa:lab a:la:likiyo:, iliyo:lo: sio:.

¹⁰ A:la:fo:ko:lo: gamani misa: kalu Fela:ks eyo: Fo:l e towo: sama:kiyo: fogo: dimiabiki, Fo:l eyo: a:la:sio:,

“Ge donayo: modo:wo: wena silikiyo:, Yu kaluka:isale nio:, giyo: bo:fo:likiyo: mo:walila:sen ko:lo:, niyo: halalo: mo:dimido: a:la:likiyo:, o:go: ne towo: sagala:li fanda sa:ma:nigo:l. ¹¹ Ho:len kugula:fo: us a:namio:, ne Ya:lusalem ha:na:sa:ga:, Godemo: wabulu sa:ma:ni ane ko:lo:, giyo: nilo: sa:labo: hendelelo:b a:la:likilo:, kalu nolbo:lo: dabu kelema:no:wo: halaido:ma. ¹² Ne Godeya: malilo: a amio: kalu nol o:lia:yo: towa:lo: kego:wo:, Yu kalu wema:yo: mada mo:ba:ba: A:la:ta:ga: ne Yu kaluwa:lo: tolo: wida:sen ayamio:lo:, amisa:na sia:likiyo:lo:, kaluka:isaleyo: ni digene alitabikiyo:, iyo: mada mo:ba:ba: ¹³ A:la:fo:ko:lo: ililo: nemo:lo: diga:lilakilo: mo:walilab we, nilo: dimido:wo: hendele a:la:bo:, iliyo: mo:fanda walama:ib. ¹⁴ Ko:sega nelo: golo:wo: imilig nowo: gemo:wo: fanda sa:ma:nigo:l. Kalu i wema:yo: Alana: Mando: kudu ha:nab a:no: hala kudu ha:nab a:la:sio: A:la:fo: ko:sega, niyo: nili ma:muwa: Gode a:no: ko:lo: wabudakiyo:, Alana: man a:no: kudu ha:na:sen. Mo:sa:sa: ele sa:sa:lo: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: to sa:sa:lifa: a:no: tambo niyo: tilidabu. Yuwa: man a:no: ko:lo: kudu ane. ¹⁵ A:la:ta:ga: digalo: kalu sowo:wo:lo:, mogago:lo: dimidan kalu sowo:wo:lo: Godeya:lo: a:ma:la: a:dasi alifa:ib a:no: niyo: hendele tilida:daki yasilo:l. Tilida:da:sa:ga:lo: nilo: yasilo:l aumbo:, kalu i wema:yo:lo: a:la:ka yasilab. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: niyo: mo:kele asuluma:kiyo:, Gode o:lia: kaluka:isale o:lia:ma: siwa:l amio:, ho:lono: tambo niyo: digalo: man dimida:sen. ¹⁷ Dona nolo: ta:ta:sa:ga:yo:, ne a:ma:la: Ya:lusalem ya:ga:, niasi kaluka:isale usamilo: wa:feyo: kalu o:mo:wo:

moleyo: boba dimiaki, Godemo:wo: boba so:mea:ni mio:
¹⁸ Niyo: Godeya: siwa:la nafale dowan man a:no: kudu ane
 ko:lo:, ne Godeya: malilo: a baya sen amio:, kalu i wema:yo:
 ne a:na ba:ba. Ko:sega kaluka:isaleyo: nelo: amio:
 mo:kegeo: a:la:ta:ga: kaluka:isale egelebo: gadima:kilo: di-
 gene mean man a:no: aundo:ma elen.

¹⁹ Ho:len a:namio:, Yu kalu nolo: A:sia hena a:la:ta:ga:
 mio: a:no: a:na sen ko:lo: i a:ma:yo: nemo:wo: diga:li
 sa:lakilo: mo:walilima:no:wo: dowo:lalega, kalu i a:no: gi
 siwa:la kagafo:liki, ne a:na mo:walilima:no:wo: o:li. ²⁰ Kalu
 i a:no: wilo:malalega, kalu o:go:do: sab wema:yo:, ganisolo
 inido:wo: Ya:lusalem kegeakilo: ne mo:walilo: a:namio:,
 nilo: hala dimido: ba:ba: a:no: gemo:wo: sama:ki, giyo:
 imo:wo: dabu bo:ba. ²¹ Ililo: to ne o:lia:lo: golo sa:ma:ibo:
 imilig we. Iliyo: nelo: mo:walilo: amio:, niyo: halale sa:laki,
 ‘Godeya:lo: sowo: kalu ko:lo: a:ma:la:do: a:dasi alifa:ib a:no:
 hendele dimidama:ib a:la:liki, niyo: tilidabu ko:lo: ne o:go:
 a:na mo:walilab.’ ” Fo:l eyo: towo: a:na edo:.

²² Fela:ks eyo: Alana: Man kudu ha:nan a:no: e asulo:
 ko:lo: mo:walilima:no:wo: a:na ele alita:ga:, imo:wo: a:la:sio:,
 “Da:la:diya: misa: kalu, Lisias, e yalikiyo:, gililo: mo:walilab
 we, niyo: a:na alobana sa:ma:no:.” ²³ A:la:ta:ga: Fela:ks eyo:
 da:la:dilo: bo:fo:lowanbo:wo: a:la:sio:, “Giyo: Fo:l e dibolo aya
 disa:la:bi. Ko:sega, ene mili kaluwa:yo: eka asuwa:foma:ki,
 togo: ka:la:so:bo” a:la:sio:.

Dona a:la:yo: Folo: dibolo aya sen

²⁴ Ho:len nolo: ta:ta:sa:ga:yo:, Fela:ksa: inga Dulusila, e Yu
 ka:isale ko:lo: a:la:yo: Fo:l do: disalifo:labdo: a:na ha:na:ga:yo:,
 Folo: ho:lelia:sa:ga:, Fo:l elo: Ya:su Keliso amilo: tilidabu
 a:no: malolabiki, a:la:yo: da:da:len. ²⁵ Fo:l eyo: digalo:
 doma:no: man o:lia: kalu enena:ma:la:lo: asulo: tilidoma:no:
 man o:lia: Godeya: tif amilo: nio: mo:walilima:no: man a:no:
 widabikiyo:, Fela:ks e tagila:sa:ga:, a:la:sio:, “A:naka elema!
 Ne tif amio: ho:lenu: dowalega, ge ho:ida:sa:ga: a:na toma:no:
 ko:lo: ge hamana.” ²⁶ A:la:ta:ga: Fela:ks eyo: Fo:l a:yo: emo:wo:
 moleyo: dimina:ki a:la:asulo: ko:lo:, ho:len nol amio: eyo:
 Folo: ho:ida:sa:ga:, towo: a:na nenela:sen. ²⁷ Dona a:la:yo:
 ta:ta:ga:yo:, Fela:ks e misa: kalu eleno: a:na ta:taki, Bosius
 Festus e gamani misa: kalu ho:gi dowabikiyo:, Fela:ks eyo:
 Yu kaluka:isale sagalema:kiyo:, Fo:lo: dibolo a ka o:mesea:ki
 ta:fo:.

25

Fo:l e Festus siwa:la kagayo:

¹ Festus e gamani misa: ho:gi dowakiyo:, ho:len otaleno: Sesalia sa:ga:yo:, e Ya:lusalem halonamio: a:na ane. ² Festus e a:na fa:la:dowabikiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:do: kalu i o:lia:yo: elo:wa fa:la:dowakiyo:, Fo:l elo: hala dimido: a:no: emo:wo: malolome. ³ Festus eyo: iyo: asuwa:foma:ki, iliyo: emo:wo: dabu ba:dakiyo:, Fo:l e a:ma:la: Ya:lusalem iliga:foma:ki, ha:nolo sio:. Mo:wo: Fo:l e Ya:lusalemo: yalikiyo:, iliyo: e toga banaefo:la:ga: a:na sana soma:no: dimidaefo:liki, dabu ba:ba:. ⁴ Iliyo: a:la:dabu ba:dabiki, Festus eyo: a:ma:la:yo: a:la:sio:, “Fo:l e Sesalia dibolo aya sab a:la:ta:ga: ne a:namio: ko:na:ma ha:na:no:. ⁵ A:la:fo:ko:lo: Fo:l e hendele halabo: dimido:lalega, misa: kalu gililo:wo: nolo: ne o:lia: ha:na:sa:ga:, a:na mo:walilima:no:” a:la:sio:.

⁶ Festus e ho:len ola:fo: o: do:la:fo:wo: i o:lia: o:la:ga:yo:, e Sesalia a:na tiane ko:lo:, ho:len a:ma: fa:s amio:, e mo:walilima:no: aya ha:na:ga: silikiyo:, Fo:l e mena:ki ho:ido:. ⁷ Fo:l e a:na tindabikiyo:, Yu kalu Ya:lusalem a:la:ta:ga:lo: mio: i a:ma:yo:, Fo:l e banagalia:fo:liki, elo: mogago: dimido: a:no: Festus e dabuma:ki sa:la:len ko:sega, hendele sa:lab a:la:bo: mo:fanda asulo:. ⁸ Iliyo: emo:wo: diga:li sa:la:sa:ga:yo:, Fo:l eyo: enena:ma:la: asuwa:takiyo: a:la:sio:, “Niyo: Yuwa: mano: mada mo:o:go:so: a:la:ta:ga:, Godeya: malilo: a a:no: mo:mogagila: a:la:ta:ga: gamani misa: kalu Sisamo:wo: mogago:wo: mo:dimido:.” ⁹ Fo:l eyo: a:la:sa:la:sa:ga:, Festus eyo: Yu kaluwo: sagale alitakiyo:, Fo:lbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ge Ya:lusalem ha:na:sa:ga:, ililo: gemo:lo: diga:lilab we, ni siwa:la mo:walilima:no:wo: o:liya:le?”

¹⁰ A:la:dabu ba:dabiki, Fo:l eyo: a:la:sio:, “A, ne Sisa elo: mo:walilan a wena mo:walilab ko:lo: ne wenaka mo:walilima:no:. Niyo: Yu kaluka:isalemo:wo: halabo: mada mo:dimido: a:la:bo: giyo: asulo:. ¹¹ Niyo: hala nowo: dimido: ami sana soma:no: kibo:bowo:, ne mo:nai ho:no:bo:lo. Ko:sega ililo: nemo:lo: su agelabko hendelema ko:lo:, giyo: ili dagi amilo: dia:tab a:no: digalo:ma. Ne mada Sisaya: ene mo:walilima:ki asulab.”

¹² Festus eyo: to a:no: ene ganisolo o:lia: nenela:sa:ga:, eyo: a:la:sio:, “Ge Sisaya: mo:walilima:ki dabu ba:daliba: ko:lo: ge Sisalo:wa ha:na:ib.”

Festus eyo: misa: kalu Agiliba o:lia: nenelo:

¹³ Ho:len nolo: ta:ta:sa:ga:yo:, misa: kalu Agiliba o:lia: ado Benaisi o:lia:yo: Festuso: ba:ba:ni ya:sa:ga:, Sesalia a:na

fa:la:dowo:. ¹⁴ A:la:yo: ho:len modo:wo: a:na silikiyo:, Festus eyo: Fo:l elo: mo:walilo: a:no: misa: kalu o:lia: nenelakiyo: a:la:sio:, “Fela:ks elo: dibolo kalu nowo: wenaka to:lo alita:ga: ta:fo:gane ko:lo:lab. ¹⁵ Ne Ya:lusalemdo: ane amio:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu i o:lia: Yu ko:go:do: kalu i o:lia:ma:yo: ne mo:walila:sa:ga: wa:dema:ki salifa:. ¹⁶ Ko:sega niyo: imo:wo: a:la:sio:, ‘Lom nili man amio:, kalu noma:yo: kalu nolbo:wo: towo: diga:li sa:la:sa:ga:, mo: mo:walilo: amio:, “e dimido:” a:la:bo: mo:sa:la:sen. Tamin amio: emo:lo: diga:li sa:lab kalu o:lia: kagafo:likiyo:, eyo: towo: dinafa fanda sa:lab amio:, niliyo: mo:walila:sa:ga:, a:na fanda ga:fa:ib.’ ¹⁷ Niyo: imo:wo: to a:no: wido: ko:lo: ne a:ma:la: yakiyo:, i o:lia: mio: ko:lo:, ho:len a:ma: fa:s amio: niyo: iyo: mo:ka:laki, ne mo:walila:sen aya ha:na:ga: silikiyo:, kalu a:no: mena:ki ho:ido:. ¹⁸ Yu kaluwa:yo: dasila:sa:ga: Fo:l elo: hala dimido: sa:lab amio:, nilo: asulo: a:no: iliyo: a:la:bo: mo:sio:. ¹⁹ Iliyo: ini gulugululan man a:no:lia: sowo: kalu nowo: ene wiyo: Ya:su a:no:lia: sa:laki kego:. Kalu a:no: dasila:sa:ga:, mela:no: a:lab a:la:liki Fo:l e sio: ko:lo: egelebo: towa:yo: kego:. ²⁰ To ililo: sa:lab a:no: ko:lo: nilo: alobana walama:no:wo: ba-bale dowabiki, niyo: kalu e Ya:lusalem ha:na:sa:ga: a:na mo:walilima: hamana:ki dabu ba:ba:. ²¹ Ko:sega e a:la:bo: mo:dimidama:no: a:laki, e Sisaya: ene mo:walilima:ki, dibolo aka yasi mesa:no: asulo: ko:lo: niyo: e Sisalo: amio: iliga:fa:no: togo: semo: ba:dabiki, e dibolo ka ta:fo:lo:l.” ²² Festus eyo: a:la:sa:labiki, Agiliba eyo: a:la:sio:, “Kalu a:ma: enedo: to sa:labo:, no:no:n mada da:ba:no: asulab.” A:la:ta:ga: Festus eyo: a:la:sio:, “Ge ali da:ba:ib.”

Fo:l eyo: Agiliba emo:wo: malolome

²³⁻²⁴ Ho:len a:ma: fa:s amio: Agiliba o:lia: Benaisi o:lia:yo: ya:ga: yakiyo:, kaluka:isaleyo: a:la:ma: wiyo: wabulu sio: ko:lo:, kegea:sen aya tinakiyo:, da:la:di misa: kalu i o:lia: ko:go:do: kalu o:lia:yo: egele tiane. Festus eyo: Fo:lo: tililia: mena:ki sio: ko:lo:, Folo: tililia: fa:la:dowabikiyo:, Festus eyo: a:la:sio:, “Misa: kalu Agiliba, ge a:la:ta:ga: kaluka:isale wenamilo: kegeo: gio: kalu we bo:ba. Ne Ya:lusalemdo: ane amio:, Yu kaluka:isale ililo: gadio:wo: nemo: sa:ma: mio: a:la:ta:ga: Sesalia a:namio:lo: nelo:wa ya:sa:ga:, kalu we sanala:ma:no: a:la:likiyo: halale sio:. ²⁵ Niyo: mo:walilo: amio:, elo: sanala:ma:no: man hala dimido: nowo: mo:ba:ba: ko:sega, eneno: e Sisamo: mo:walilima:ki a:la:dabu ba:dabiki, niyo: e Lom a:na iliga:fa:no: saefa:. ²⁶ Niyo: e iliga:takilo: hala elo: dimido: a:no: sa:sa:lilia:ga:, Lom alan misa: kalumo:lo: iliga:fa:no:wo: mo:bo:do:l ko:lo: o:gdo: kalu kegeo: gio:

tambo a:la:ta:ga: misa: kalu Agiliba gelo: dabuma:kiyo:, kalu we gilo:wa tililia: mio:. To elo: sa:lab a:no: nio: da:da:sa:ga: nenelakiyo:, mo:fo:s amilo: to sa:sa:lima:no:wo: a:na fa:la:doma:ib. ²⁷ Mo:wo: niyo: dibolo kalu nowo: elo: hala dimido:wo: mo:fo:s amio: mo:sa:sa:la:sa:ga: iliga:talega, man a:no: hala dimidama:no:lo:b a:la:asulo:l.” Festus eyo: imo:wo: a:la:sio:.

26

¹⁻² Agiliba eyo: towo: Fo:lbo:wo: a:la:sio:, “Gilo: sa:ma:no: asulo: aumbo: sama.” A:la:sa:labiyo:, Fo:l eyo: dagiyo: dudula:sa:ga:, emo:wo: a:la:sio:, “Misa: kalu Agiliba, niasi Yu kalu ililo: nemo:lo: diga:li sa:lab a:no: o:go: ne gi milifa kagafo:liki, fanda sama:kiyo: fogo: dimiabko, ne sagalo:.” ³ Mo:wo: giyo: Yu nili mano: dinafa asulo: ko:lo:, nili tilidabu ko:lilo: amilo: aloba:dakiyo: kego: a:no:lo: ge asulo: A:la:fo:ko:lo: nilo: gemo:lo: fanda sa:ma:nigo:l we, dinafa da:da:bi.

⁴ “Ne so:wa silikiyo:, niasi kalu i o:lia: sa:ga: analiakiyo: ne Ya:lusalem a:na sen ko:lo:, nilo: man dimida:i mio: a:no: Yu kalu iyo: tambo fanda asulufolab. ⁵ Fa:lisi kaluwa: ele ko:li ko:lilo: difa: a:ma:yo: Yuwa: man us a:namilo: ele difa: nolo: tinio: ko:lo:lab. Niyo: Yuwa: mano: kudu ha:naki, Fa:lisiya: ele difa: a:no:lo: dinafa kudu ha:na:sen. Dona modo: us a:namio: Fa:lisi kalu iliyo: ne dinafa asulo: ko:lo:, iliyo: ni man a:no: kalab amio: o:lika sa:ma:no: dowo: ko:sega, iliyo: sa:ma:nigaba:le babalab. ⁶ Ko:sega Gode eyo: nili ma:mu imo:lo: to dinali sio: a:no: hendele ilili alifa:ib a:la:likiyo:, ne hendele tilida:daki yasila:len ko:lo:, o:go: ne a:na mo:walila:lab. ⁷ A:la:ta:ga: Yuwa: so:lo: kugula:fo: a:ma:yo: Godeya:lo: dinali sio: a:no: ko:lo: ilili alifoma:kiyo:, iliyo: ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: Godeyo: wabuda:liki yasila:sen. Misa: kalu Agiliba, nelo: dinali sio: imilig a:no:ko: tilidabu ko:lo:, iliyo: a:na mo:walilaki diga:li sa:lab. ⁸ Gode eyo: sowo: kaluwo: a:ma:la: a:dasi alita:sen a:la:do: Yu kalu gio: mo:tili da:daidko mo:wo: ha:?”

⁹ “Tamin amio:, Nasala:t kalu Ya:suwa: wiyo: ko:lo: wa:la: sanama:kiyo:, niyo: man ko:li ko:lilo:wo: halaido: dimidama:no: a:la:liki tili asulo:.” ¹⁰ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo: asulo: imilise dowabiki, niyo: ini wiya ilikiyo:, ne Ya:lusalem mo:mo:dakiyo:, Ya:su amilo: tilidabu kalu modo:wo: dibolo aya to:lolo:. A:la:ta:ga: kalu i a:no: sana soma:nikiyo:, niyo:lo: ‘sanama’ a:la:sa:la:sen. ¹¹ Niyo: Yu kaluwa: tolo: wida:sen a ko:li ko:lilo:wa sia:likiyo:, Keliso kaluka:isaleyo: yame tandeaki, hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no:

imo:wo: dimia:sen. A:la:ta:ga: ini tilidabu a:no: ta:foma:kiyo: dibodo:. Ne imo:wo: mada alan gadiakiyo:, iyo: nagalo:wo: dima:ki, Yu kaluma amisa:n amio: hen ko:li ko:lilo: a:na keda:li sia:len.

¹² “Ho:len imilise no amio:, nanog a:no: ko:lo: dimi-dama:kiyo:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu iliyo: halaido:wo: nemo: dimiabiki, Damaskas amisa:na ha:na:ni ane. ¹³ Misa: kalu, Agiliba ge da:da:melea. Ne tog a:na ha:na:len amio: disi dowabikiyo:, ho:wo: mada alan, ofa:siyo: o:ngo:ma ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga: so:so:lelia:ga: tindakiyo:, ne o:lia:lo: ane kalu a:no:lo: tambo ho:lelia:ga: dia:tabiki ba:ba:. ¹⁴ Nio: hena sulufu: ti ha:na:sa:ga:, fufulufo:liki dabu amio:, nemo:wo: Alam to sa:lakiyo: a:la:sio:, ‘So:l, So:l giyo: Ne mogagakiyo:, waga migi kudaya? Gilo: dimidako, mo:lo:ma ka dimidab ko:lo: i miyo:wa:lo: go:no:n a:ma:la:lo: olo:wo: a:ngab.’* ”

¹⁵ “A:la:sa:labiki, niyo: ‘Alan, ge o:ba?’ a:la:sio:.”

“Ne Ya:su. Gilo: mogaga:leko Ne. ¹⁶ Ge dasila:sa:ga: kagama. Niyo: ge no:no:n nanog dian kalu fa:la:doma:ki da:feyo:. Gilo: ba:da:sa:ga:lo: asululiab a:no:lia:, nilo: tifa gemo:lo: a:walama:no: a:no:lo:, kalu nolbo:lo: walama:no: a:no: ge ko:lo: da:fema:no: a:la:liki, ne gelo:wa fa:la:doma: mio:. ¹⁷⁻¹⁸ Giasi kalu o:lia: Yu kaluma o:lia:ma:yo: ge mogagima:no: dowalikiyo:, niyo: ge gasiliaki bo:fo:mela:no:. Yu kaluka:isalema ili siyo: fagela:sa:ga:, iyo: sololiyo: ta:ta:ga:, ho:len doba:da: nodolaki, Sa:da:na:ya: halaido: amilo: elen a:no: ta:ta:ga: Godelo:wa hamana:kiyo:, Niyo: ge Yu kaluka:isalema ilo:wa iliga:fa:no:. Yu kaluka:isale iyo: a:la:dimidalikiyo:, mogago: ililo:wo: hala:sa:ga: ga:lila:ma:no:. A:la:ta:ga:, kaluka:isale ne tamina tilida:dabilo: nino: a:la:likilo: da:feyo: a:no:, iyo:lo: usa tindaliki nino: doma:ib.’ Alana:yo: nemo:wo: a:la:sio:.”

¹⁹ “A:la:fo:ko:lo: misa: kalu Agiliba, nilo: ho:le ba:ba: a:no: mada kudu ane. ²⁰ Ne kaluka:isalemo:wo: widakiyo: a:la:sio:, ‘Gililo: mogago: dimida:seno: ta:ta:sa:ga:, Godelo: doba:da: nodola:bi. A:ma: fa:s amio:, asulo:wo: hendele nodolo: a:la:liki widakiyo:, man nafayo: dimida:lubi.’ Tamin amio: niyo: Damaskas amisa:n kaluka:isalemo: wido:. A:la:ta:ga: Ya:lusalem o:lia: Yudia heno: tambo amio: ha:na:ga: ilikiyo: wida:len. A:la:ta:ga: niyo: Yu kaluka:isalema imo:wo:lo: wida:li ane. ²¹ Niyo: a:la:wido: ko:lo:, ne Godeya: malilo: aya silikiyo:, Yu kalu iliyo: ne ta:lia:sa:ga:, sana soma:no: asulab.

* **26:14:** Bale sio: a:no:, Kaluli towa:yo: sa:lano: we, “Giyo: da: inso:wo: silo: doba:da:yo: tila:so:bo.” Bale sio: to a:la: a:ma: ha:go: we, giyo: nowo:mbo:wo: nagalo: dima:ki go: ko:sega nagalo: a:no: go:no:n dia:ib. **26:17-18:** Ais 42.16, A:fe 2.2, Kolo 1.13

²² Ko:sega ho:len a:na a:la:ta:ga: mio: amio:, Gode eyo: ne asuwa:ta:i ya:ga:, o:go: ne wena kagafo:liki, wilo: kalu o:lia: wilo:ma kalu o:lia:mo:wo: to hendeleyo: ko:lo: malolomeo:l. To nolo: mo:malolomeakiyo:, Mo:sa:s o:lia: dinali sa:lan kalu o:lia:ma:lo: kelego: fa:la:doma:ib a:la:do: sio: a:no:ko: wido:l. ²³ To a:no: we, Godeya:lo: Da:feyo: Kalu e nagalo: alan dia:li ha:na:ga: sota:ga:yo:, sowo:lo: mo:dasilan a:no: tamin amio: e ko:lo: a:dasima:ib. A:la:dimida:sa:ga:, eyo: ene kaluka:isale o:lia: Yu kaluka:isalema o:lia:mo:wo: Godeya: ho:len a:no: ko:lo: walama:ib. Dinali sa:lan kaluwa:yo: a:la:bo: fa:la:doma:ib a:la:likilo: dinali saefa: a:no: niyo: wido:l.”

²⁴ Fo:l eyo: to a:no: o:sa:la:lenka, Festus eyo: halalelaki a:la:sio:, “Ge no:nolo: kalu. Ge asulo:wo: modo: diabiki, asulo: gilo: ko no:nolab.” ²⁵ A:la:sa:labiki, Fo:l eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Misa: kalu Festus, ne no:nolo:ma. Nilo: to so:lo:l wenamio:, mo:wo: da:labiki hendele so:lo:l. ²⁶ To nilo: so:lo:l we, wo:no:lebo: mo:dimido: ko:lo:, misa: kalu Agiliba e dabulab, niyo: a:la:asulo:l. E asulo: ko:lo:labiki, niyo: kalab amio: emo:wo: a:na malolo:. ²⁷ Misa: kalu Agiliba ge, dinali sa:lan kaluwa:lo: sio: a:no: ge tilida:daya? A:, niyo: ge hendele tilida:dab a:la:asulo:l.” ²⁸ A:la:sa:labiki Agiliba eyo: Fo:lbo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Ho:len abolda:su wenaka, ne asulo:wo: nodola:sa:ga:, Kelisowa tilidabuma:ki sa:layele?” ²⁹ A:la:sa:labiki Fo:l eyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ho:len o:g wenakabiyo:lo: o: ho:len tambo dowai ha:na:lalikiyo:lo:, gelo: a:la:ta:ga: kaluka:isale nilo: sa:labdo: da:da:likilo: sab we tambo, ne o:ngo: doma:ki, Godemo: dulugu so:lo:l. Ko:sega sa:ni wema:yo: giyo:lo: a:la:ka galoloma:kiyo: mo:asulo:.”

³⁰⁻³¹ Fo:l eyo: a:la:sa:la:sa:ga:yo:, misa: kalu Agiliba o:lia: Festus o:lia: Benaisi o:lia:lo: sen kaluka:isaleyo: a:na dasilia:ga: ha:nakiyo:, egelebo: nenelakiyo: a:la:sio:, “Kalu we halalo: mo:dimido: ko:lo:, e dibolo amio: to:loma:no:wo: o: sana soma:no:wo: mo:lo:ma.” ³² A:la:go:ko:lo: Agiliba eyo: Festusbo:wo: a:la:sio:, “Kalu we eneno: e Sisamo: mo:walilima:ki a:la:bo: mo:sio: kibo:bowo:, e ga:li sili alifo:lo” a:la:sio:.

27

Fo:l e Lom ane

¹ Iliyo: nio: ho:n ko:suwa disa:la:sa:ga:, Itali hen a:na ha:na:no: a:la:saefa: ko:lo:, Folo: a:la:ta:ga: dibolo kalu nolo: tililia:sa:ga:, Loma: ame misa: nowo: Yulius emo: bo:fo:melea:ki ta:fo:. Yulius eyo: Loma: ame kalu 100 a:la:fo: a:no: ko:lo: bo:fo:lowa:sen. Ame kalu i a:no: Loma: misa: kalu

alan a:ma: ene da:la:di kaluwo: o:m. ² Ho:n ko:su nowo:, Adamitium a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: A:sia hen a:namida: amisa:n ko:li ko:lilo:wa fa:la:dowa:li ha:na:nigabiki, nio: a:na disa:la:sa:ga: ane. Masedonia hena, Tesalonaika amisa:n kalu nowo:, Alistakus e ni o:lia: disa:la:sa:ga: ane. ³ A:ma: kea:fowo:, nio: Saido:n a:na fa:la:dowakiyo:, Yulius eyo: Folo: nofola:sa:ga: asuwa:takiyo:, Fo:l e ene mili kaluwa:yo: asuwa:foma:ki a:lakiyo:, Fo:l e ha:la: amio: ga:li sia:melea:ki ta:fo:. ⁴ Nio: a:ma:la: disa:la:sa:ga: ha:nakiyo:, fufayo: nilo: doba: yabiki, nio: Saibulus hen ho:na:lo: hegefa: anib fufalo: mo:ba:ma:no: a:namida: ane. ⁵ Saibulus heno: ta:ta:ga:yo: nio: so:lu ho:n alan a:no: onolo ta:notakiyo:, Silisia o:lia: Bafiliala hen a:no: tininita:ga: aneyo:, Lisia hen amio:, Maila amisa:na fa:la:dowo:. ⁶ A:na fa:la:dota:ga:yo:, Yulius eyo: ho:n ko:su nowo: Alegsandia a:la:ta:ga:lo: Italilo: ha:na:nigabo: ba:da:sa:ga:, nio: ho:n ko:su no a:na disa:ma:no: sio: ko:lo:, nio: ua disa:la:sa:ga: ane. ⁷ Ho:len nolo: nio: ho:n ko:su a:no: ha:sa ha:na:ga: ha:nakiyo:, Nidus amisa:n anib a:na fa:la:dowo: ko:sega, fufayo: nilo: ha:na:no:lo: doba:da: mio: ko:lo:, tigrini ha:na:no:wo: mo:dowabi, nio: nodota:ga: Kilit hen a:namida: ha:na:no: ha:nakiyo:, hen ko:lo: bofiya:, Salamone a:na ta:ta:ga:yo: Kilit ho:na:lo: hegefa: anib fufalo: mo:ba:ma:no: doba:da: ane. ⁸ Nio: Kilit hen anib a:na halaido: ba:da:i ha:na:la:ga:, ho:n ko:sulo: kagaya:sen hege ane hen nafa, Lasea amisa:n anib a:na fa:la:dowakiyo: a:na kagayo:.

⁹ Nio: ho:len modo:wo: a:na wala:sa:ga:, Yu ili ma:no:lo: mo:ma:no: ho:len a:no: o:ma tinio: ko:lo:, fufalo: yan ho:lenu: fa:la:dowo: ko:lo:, nio: ho:n ko:suwo: ha:na:no:wo: halaido: doma:nigab. Fo:l eyo: tagilaki, imo:wo: hagugu sio:, ¹⁰ “Kalu gio: dabuma. Nio: o:go: ho:n ko:su we ka ha:nalega, nio: mo:gagakiyo: kelego: o:lia: ho:n ko:su o:lia:yo: walaki, nio: nolo: soma:no:.” ¹¹ Fo:l elo: sio: a:no:, Yulius eyo: mo:tilida:daki, ho:n ko:sulo: biso: o:lia: o:lo: dia:ha:nan kalu o:lia:ma:lo: to sa:labde a:no: ko:lo: kudu ane. ¹² Fufa alano: yalikiyo:, nio: ho:n ko:sulo: kagaya:sen hege ane hen a:namilo: mesa:no:wo: halaido: doma:ib. A:la:fo:ko:lo: ho:n ko:su amilo: sen kalu iliyo: saetakiyo: a:la:sio:, Kilit hen anib doba:da: ha:na:ga:, Finiks amisa:n a:na ha:na:ga: mesa:no: ko:lo: da:fe ba:ba:no:. A:namio: fa:la:dowalega, fufalo: yab ho:len a:namio:, nio: a:na mesa:no: a:la:liki saefa:. Mo:wo: Finiks a:namio:, ho:n ko:sulo: kagaya:sen hege ane hen a:no: nafa ko:lo:, nio: dona fufalo: yabo: a:na iliki, yasi mesa:no:wo: nafa ko:lo:lab.*

Fufayo: alan mio:

27:2: Ilig 19.29   * **27:12:** Baibo:l a:la:sa:laki, ho:n ko:sulo: kagaya:sen hege ane hen a:namio:, fufayo: ofdo: tinan kini doba:da:yo:lo:, ofo: tinan eleb doba:da:yo:lo: a:namida: mio:.

13 Fa:fa:so: fo:fo:doloba:da: yabiki ba:da:sa:ga:, ililo: nenela:sa:ga:lo: saefa: a:no: dimidama:no: ho:lenu: fa:la:dowab a:la:asulakiyo:, iyo: ko:suwo: fasela:sa:ga:, Kilit hen aniba ha:na:ga: ane. ¹⁴⁻¹⁵ A:na ha:na:sen amio:, mo:amalela: a:naka fufa alano:, Kilit hendo: doba:da: a:la:ta:ga: yakiyo:, ho:n ko:su a:no: anilia:ga: ha:naki, fufalo: yab doba:da:lo: nodoma:no:wo: halaido: dowabiki, nio: ho:n ko:su a:no: fufaya: dia:hamana:ki ka ta:fo:. Fufa a:ma: wiyo:, Yulakilo:† a:la:sa:lan.

16 Nio: ha:na:sa:ga:, ho:na:lo: hegefa: hen ha:lu nowo:, Kauda a:na fa:la:dowakiyo:, fufaya:yo: mo:bama:ki, anib a:na ha:na:ni ane. A:na ha:nakiyo:, ho:n ko:su ha:lu nolo: ko:lo: susululia: yab a:no: mo:basale hamana:ki, ho:n ko:su alan a:ma: wa:la dia:ta:ga: melakiyo:, halaido: dimido:. ¹⁷ Nio: halaido: ba:da:i ha:na:la:ga: dia:takiyo:, ho:n ko:su alan a:no: halalema:kiyo:, kigil nolo: ho:n ko:su a:ma: ha:ga to:lo felesa:ga:, nodolo: o:lia: sili sunu alifa:. Saitis ho:n hegefa: anib amio:, ho:no: mo:gagulia:ga: tiane ko:lo:, ho:n ha:g amio: sa: dibido: a:ma: wa:la fa:la: alilaki mogagabena:ki, iyo: tagilabiki ho:n ko:su amilo: so:g dehedo: alan a:no: fage to:lolo:. A:la:go:ko:lo: fufaya:yo: ho:n ko:su a:no: ha:sa anelia:gane.

18 Fufa alan yakiyo:, ho:n ma:feyo: alan a:ma:yo: ho:n ko:suwa mada alan bese tandeo: ko:lo:, a:ma: kea:fowo:, ho:n ko:su amilo: kelego: disa: a:no: ho:na mo:mo:da sandifelo:. ¹⁹ A:la:ga:i ha:na:la:ga:yo:, ho:len asol fa:la:dowabikiyo:, iliyo: ho:n ko:sulo: hamana:kilo: nanogo: dian kelego: nol a:no: ene dagiya: dia:ga: ho:na sandifelo:. ²⁰ Ho:len modo: sen a:namio:, of o:lia: tamin o:lia:yo: mo:ba:daki, fufayo: alan o:ya:lab a:ma:yo: nili asulo:wo: kelegelaki, nio: soma:nigo:bo:lo:b a:la:asulo:.

²¹ Ho:lenu: modo: sen a:namio:, kalu i a:no: ma:no:lo: mo:mo:no: dowa:i mio: a:no: ba:da:sa:ga:, Fo:l eyo: dasilia:ga: a:la:sio:, “Kalu gio: nilo: Kilit hen a:na mo:ta:fo: mia:no: a:la:likilo: nilo: gimo:lo: hagugu to sio: a:no: kudu ane kibo:bowo:, hida:yo: we gio: mo:ba:daki, kelego:wo: mo:walemo:lo. ²² Ko:sega o:go: niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gio: imilig nowo: ho:na:yo: mo:kanda soma:ib, ko:lo: gio: mo:tagilaki, halaido: doma. Ho:n ko:su weko: mada mogagima:ib. ²³ Ne Gode eno: dowaki, emo: wabulu sa:la:sen ko:lo: ali nuluwo: ene ma:mul kalu nowo: nelo:wa ya:ga: kagayakiyo: a:la:sio:, ²⁴ ‘Fo:l ge tagila:so:bo. Ge ha:na:ga:yo: Sisaya: siwa:la kagafo:liki mo:walilima:ib. A:la:ta:ga: Godeya: ene ha:fo: disa: a:ma: ilikiyo: ge asuwa:takiyo:, ho:n ko:su amilo: disa: kalu a:no:lo: Gode eyo: tambo gasilia:ib ko:lo:

† 27:14-15: Yulakilo: to a:no: Gilig to ko:lo:, a:ma: ha:go: we. Fufa ofdo: yan kini doba:da: mio:. 27:24: Ilig 23.11

mo:soma:ib' a:la:sio:. ²⁵ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: nemo:lo: sio: o:leau ka dimidama:nigab a:la:tili asulo:l ko:lo:, gio: halaido: dowaki tagila:so:bo. ²⁶ A:la:bo: fa:la:doma:ib ko:sega tamin amio: fufaya:yo: ho:n ko:suwo: dia:ha:na:ga:, ho:na:lo: hegefafa: hen a:na basama:ki ha:na:no:.” Fo:l eyo: imo:wo: a:la:sio:.

²⁷ Nio: Medita:lenian so:lu ho:n us a:naka sia:lenu:, ho:len agelo:wo: do: a:la:ta:ga: fa:la:da:in dowabikiyo:, nulu us-amio: ho:n ko:sulo: dia:sian kalu iliyo: ha:la:ya dowabo:lo:b a:la:asulo:. ²⁸ A:la:asulakiyo: iliyo: me amio: hida:yo: sunda:sa:ga:, ho:n ki da:fe ba:ba: agelo:wo: 40 mita a:la:fo: fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: a:fina:ga: da:fe ba:ba: amio:, 30 mita a:la:fo: fa:la:dowo:. ²⁹ Nio: ho:n ko:su we ulu: elena ha:na:ga: basama:nigaba:le a:la:kele asulakiyo:, iliyo: go:fo: ki hida:yo: fa:la:da:in, me amilo: sunu alifelo: a:no: ho:n ko:suwo: halale kagafo:melea:ki, seb doba:da: a:na fage to:lo alifelo: A:la:ta:ga: ho:lefoma:kiyo:, iyo: inin godemo: dulugu sa:la:len.

³⁰ Ho:n ko:sulo: dia:sian kalu iyo: sili alifo: ha:na:no: asulakiyo:, iyo: go:fo: ki hida:yo: nolo: ko:lo: migifa fage to:lolabo:lo:b a:la:bo:ba:ki dikidakiyo:, iyo: ko:su ha:lu wa:l amilo: difa: a:no: fagela:sa:ga:, to:lola:li tiane. ³¹ Ko:sega Fo:l eyo: Yulius o:lia: da:la:di kalu o:lia:mo:wo: a:la:sio:, “Ho:n ko:sulo: dia:sian kalu i wema:yo: ho:n ko:su we ta:ta:ga: nai ha:nalega, gilo: gasilia:no: togo: aundo:ma doma:ib.” ³² A:la:sa:labikiyo:, da:la:di kalu i a:ma:yo: ho:n ko:su ha:lulo: fage to:lolab me a:no: gede alitabiki, ho:n ko:su a:no: sulufo: tina:ga: ha:lelia:gane. ³³ Ho:idabikiyo: Fo:l eyo: imo:wo: ma:no:wo: maiya:kiyo: a:la:sio:, “Gio: ho:lenu: do: a:la:ta:ga: fa:la:da:in amio:, kele asulo:wo: alan dowo: ko:lo: ma:no:wo: mo:dinafa mo:no:.” ³⁴ A:la:fo:ko:lo: gio: ma:no:wo: maiya. Mo:nalega, halaido:wo: aundo:ma dowaki soma:ib. Ko:sega gio: ma:no:wo: nalega, gio: imilig nowo: hida:yo:wo: mada mo:dia:ib.”

³⁵ Fo:l eyo: to a:no: sa:la:sa:ga:yo:, eyo: ma:n so:fa: nolo: dia:sa:ga:, ili milifa kagafo:liki, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:, a:na gululia:ga: mo:no:. ³⁶ A:la:ta:ga: iyo: tambo asulo:wo: halaido: a:dowakiyo:, ma:no:wo: a:na mo:no:. ³⁷ Iyo: ho:n ko:su usamilo: disa: agelo:wo: 276 a:la:fo: ko:lo: sen. ³⁸ Iyo: tambo ma:no:wo: na:sa:ga:yo:, ho:n ko:suwo: hida:yabena:ki, da:si wit wo:fa: a:no: so:lu ho:na sandifelo:.

Ho:n ko:suwo: basale ane

³⁹ Ho:le bidabikiyo:, iyo: hen nowo: ba:ba: ko:sega, heno: we o:mo:lo:b a:la:bo: mo:fanda asulo:. Iyo: ho:n anib amilo: dugu ane a:na sa: felo:wo: ba:da:ga:, ho:n ko:suwo: a:namio:

o:li kagama:no:lo:b a:la:asulaki, iyo: a:namida: ha:na:ga; sa: wa:la kagama:niki a:la:sio:. ⁴⁰ A:la:go:ko:lo: iliyo: go:fo: ki hida:yo: fa:la:da:indo: suwo: me a:no: gege dela:sa:ga; ho:n a:naka ta:felo:. A:la:ta:ga: ho:n ko:sulo: nodoma:no:lo: melo: me a:no:lo: fagela:. A:la:ta:ga: ko:su hamana:kilo: helebeso:g migi amilo: deheda:sen a:no: fage dehele alita:sa:ga; fufaya: anilia:ga: ha:na:sa:ga; sa: doba:da: ane. ⁴¹ Ko:sega so:lu ho:n uska o:ha:na:lana, ho:n ko:su migi ha:g a:no: sa:ya halale gelabiki halaido: dowo: ko:lo; tif doba:da:yo: ho:n ma:feyo: alan gululia: yaki, ho:n ko:suwa bolabikiyo; basale ane.

⁴² A:la:gabikiyo: dibolo kaluwo: ho:no: dasia:takiyo: dalale ha:nabena:kiyo; da:la:di kaluwa:yo: iyo: yasala:ma:no: asulo:. ⁴³ Ko:sega Yulius eyo: Fo:l e mo:soma:ki asuwa:takiyo; da:la:di kaluwa:lo: yasala:ma:no: asulo: a:no: ka:lakiyo; kalu ho:ndo: dasa:sen a:no; iyo: tambo ho:na ho:lufela:sa:ga; dasa:i ha:na:la:ga; sa:lo:wa fa:la:doma:ni hamana a:la:sio:. ⁴⁴ A:la:ta:ga: kalu ho:ndo: mo:dasa:sen a:no: tambo ho:n ko:su ko:lo: basale ha:na:siab heb a:no: ta:lidota:ga; ha:lilia: ha:na:la:ga; sa:lo:wa hamana a:la:sio:. A:la:do: dimido: a:na ilikiyo; iyo: tambo ha:la:ya fa:la:dowo: ko:lo; imilig nowo: ho:n amio: mo:kanda sowo:.

28

Fo:l e Malta hena fa:la:dowo:

¹ Nio: tambo gendo: mo:dowo: ko:lo: ha:la:ya o:li daselia:ga: fa:la:dowa:sa:ga:yo; ho:na:lo: hegefa: hen Malta a:na fa:la:dowo:bo:lo:b a:la:asulo:. ² O:g a:namio: ho:no: tindaki hido:wo: dowo: ko:lo; kalu a:namilo: sen a:ma:yo; nimo:wo: mano: mada nafale dimidakiyo; iliyo: deyo: gili alitaki, nio: dinafa tili dowo:. ³ Fo:l e de eleyo: kegenelia: ya:ga: deya dia:tabikiyo; sowa: kisa:wa:lo: usa delen ko:lo; ofabiki handalowakiyo; Fo:la: dagiya ma:buluta:ga: sunu hedo:. ⁴ Amisa:n kaluka:isale a:ma:yo: sowa:yo: Fo:la: dagiya sunu helefo:labiki ba:da:ga:yo; egelebo: a:la:sio; "Kalu we hendele tamin amio: kalu nowo: e so:no: ko:lo: a:ma: wa:l diakiyo; e so:lu ho:na soma:ki a:la:liki go: ko:sega e ha:la:ya dasefa: ko:lo: mo:mesea:kiyo; sowa: wema:yo: e soma:ki o:lab." ⁵ Iliyo: a:la:asulaki nenelo: ko:sega, Fo:l eyo: dagiyo: fugalalabiki, sowa: a:no: deya tagafo: tia: a:la:ta:ga: e nagalo:wo: mo:di. ⁶ Iliyo: Fo:l e dagiyo: da:ima:iba:le, o: e wigibo a:naka soma:nigabele a:la:asula:liki yasila:li ane ko:sega, e amio: hida:yo: nowo: mo:fa:la:dowabikiyo; iliyo: a:no: ba:da:sa:ga: a:asulakiyo; kalu we godelo:b a:la:sio:.

⁷ Nilo: fa:la:dowo: hen a:no: Malta misa: kalu Bubilus ene hen ko:lo: eyo: nio: asuwa:takiyo:, ene aya tililia:ga:, ho:len otaleno: eyo: nio: dinafa bo:fo:len. ⁸ Bubilusa: iyayo: ofo: walaf o:lia: kuf nagalaki, ila: ho:n o:lia:yo: dowo: ko:lo: uwo:b ka alifo:len. Fo:lo: elo:wa ha:na:sa:ga:, dagiyo: eya golofoli:liki, Godemo: dulugu sa:labikiyo:, e falelo:. ⁹ Elo: dimido: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, ho:na:lo: hegefafa: hen a:namilo: walaf kalu sen nol a:no:, Fo:l elo:wa mio: ko:lo:, iyo: falele alifelo:. ¹⁰ Iliyo: nio: sagale alitaki, man nafale ko:li ko:lilo: nimo: dimido: ko:lo:, nio: ho:n ko:suwa ha:na:nigabikiyo:, kelego: nililo: mo:dowo: aumbo:, nimo:wo: tambo dimi.

Fo:l e Lom amisa:na fa:la:dowo:

¹¹ Nio: ele otaleno: a:na sa:ga:yo: ha:na:no: ko:lo:, ho:n ko:su nowo: Aleksandia a:la:ta:ga:lo: mio: a:no:, fufalo: mio: ho:len a:namio: Malta a:na kagafo:len. O:go: a:namio: fufayo: edo: ko:lo: ha:na:no: a:la:asulo:. Ho:n ko:su a:ma: migi amio:, madali gode ao a:la: a:no: misido: momade alifa:. Madali gode a:no: so:wa a:la: alelo: imilig amilo: sa:la:liyo: o:m. Nio: ho:n ko:su a:na disa:la:sa:ga: ane. ¹² Nio: ha:na:sa:ga:yo:, Silakus amisa:n a:na fa:la:dota:ga:, ho:len otaleno: a:na sen. ¹³ Silakus a:no: ta:ta:ga: aneyo:, Legium amisa:na fa:la:dowo:. Ho:len a:ma: fa:s amio:, fa:fa:so: fa:s doba:da: yabikiyo: nio: ha:na:sa:ga:, ho:len a:ma: fa:s amio: Buteoli amisa:na fa:la:dowo:. ¹⁴ Amisa:n a:namio:, tilidabu kalu nolo: a:na galilia:ga:, iliyo: so:agelo: imilig nowo: i o:lia: a:naka mesea:ki sio: ko:lo:, iyo: a:na sa:ga:yo:, Lom a:na ane. ¹⁵ Nio: fa:la:doma:ni yab a:la:bo: Lom amilo: tilidabu kaluka:isale nolo: da:da:sa:ga:yo:, iyo: nio: galima:ni mio: ko:lo:, Abius Magede amisa:no: ta:ta:sa:ga: mio:wo:, mageso: a nowo: A Otalen a:la:do: wikilo: a:na galili. Fo:l eyo: kalu a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo:, e halaido:wo: a:na di.

¹⁶ Nio: Lom fa:la:dota:ga:yo:, Lom gamani kalu iyo: Fo:l e dibolo a amio: mo:to:lolaki, e ina:li a nowa mesea:ki ta:takiyo:, da:la:di kalu nolo: a:na bo:fo:melea:ki ta:fo:.

Fo:l eyo: Lom a:namio: towo: wido:

¹⁷ Ho:len otaleno: ta:ta:sa:ga:yo:, Fo:l eyo: Yu ko:go:do: kaluwo: ho:le kegea:sa:ga:, towo: imo:wo: a:la:sio:, “Ni nao i, niyo: kaluka:isale nililo:mo:wo: mogago:lo: mo:dimida:b a:la:ta:ga: nili ma:muwa: mano:lo: mo:mogagila: ko:sega, ne Ya:lusalem amio: mo:walilima:kiyo: ta:lia:sa:ga:, Lom kalumo:wo: a:na dimi. ¹⁸ Iyo: nemo:lo: diga:li sio: a:no: aloba:da:sa:ga:yo:, nelu: sana soma:no: mo:wo: mo:ba:ba: ko:lo: ne sili alifa:no: asulo:. ¹⁹ Ko:sega Yu misa: kalu

iliyo: a:la:bo: mo:dimidama:ki asulabiki, ne Sisa emo: mo:walilima:ki a:la:liki dabu ba:ba: A:la:dimido: ko:sega, Yu kaluka:isale na:lo:mo:wo: niyo: gadiakiyo: imo:wo: mo:walilima:no:wo: nowo: aundo:ma. ²⁰ A:la:dimida:i mio: ko:lo:, o:go: niyo: gio: ba:da:sa:ga:yo: gimo:wo: malolomea:ni ho:ido:. Isolael kalu nililo: tili da:da:sa:ga:lo: yasilo: a:na ilikiyo:, ne sa:niya: a:na uludu alifa:.”

²¹ Fo:l eyo: a:la:sa:labiki, Yu ko:go:do: kalu iliyo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Ge a:la:go:ka: a:la:likiyo: mo:fo:so: nimo:wo: Yu: dia a:la:ta:ga:yo: mo:sa:sa:liga:fo:. A:la:ta:ga: nao i nolo: ko:na: a:la:ta:ga: mio: a:ma:yo:lo: gilo: mogago: dimido:wo: we a:la:bo: nimo:wo: mo:malolome. ²² Heno: tambo amio: kaluka:isaleyo: ho:gi gulugululan man fa:la:dowab a:no: mogago: dimida:lab a:la:sio: dabu ko:lo:, asulo: gilo:wo: nio:lo: da:ba:no: ko:lo: sa:la:bi.” ²³ Iliyo: Fo:la:yo: towo: sama:kiyo:, ho:len nowo: da:fe alifa: ko:lo:, ho:len a:no: fa:la:dowabikiyo:, kaluka:isale modo:wo: Fo:la: aya kegeo:. Kea:folo: a:la:ta:ga:lo: aneyo: ga:lo a:namio:, Godeya: ene kaluka:isale ko:lo: bo:fo:lab man a:no: widakiyo:, iyo: Ya:suwo: tilidabuma:ki, Mo:sa:sa: ele saefa: o:lia: dinali sa:lan kaluwa:lo: sa:sa:lo: a:no: agele meakiyo:, fanda wido:.

²⁴ Fo:la:lo: to sa:lab a:no: kalu nolo: tilidabu ko:sega nolo: mo:tilidabu. ²⁵ Iliyo: asulo:wo: imiliseyo: mo:dowa:sa:ga:, nolo: ha:na:nigabiki, Fo:l eyo: elema:nikiyo:, towo: a:la:sio:, “Godeya: Mamaya:yo: ge ma:mu imo:wo: to hendeleyo: dinali sa:lan kalu Aisaya eya a:la:ta:ga: sa:lakiyo: a:la:sio:,

²⁶ “Kaluka:isale ilo:wa ha:na:sa:ga:yo:,
imo:wo: a:la:sa:la:bi.

Gio: ni towo: mada da:da:mela:ib ko:sega,
hendeleyo: mada mo:fanda asuluma:ib.

Gio: nilo: dimidano: ba:da:mela:ib ko:sega
ha:go: mada mo:dinafa asuluma:ib.

²⁷ Mo:wo: kaluka:isale i wema:
asulo:wo: ko:ndo:fe alitaki,
ka:la:no: kagedeliaki, a:la:ta:ga:
iliyo: ini siyo: suguli.

A:la:bo: mo:ngai kibabeyo:,
ili siyo: kolaetaliki o:li ba:babe,
ka:la:no: togo alitaliki o:li da:babe, a:la:ta:ga:
asulo:wo: kolaetaliki o:li asulumabe.

Iyo: nelo: doba:da: nodolalikiyo:,
Niyoy: iyo: falele alifo:lo.’ Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:.

²⁸⁻²⁹ “A:la:fo:ko:lo: gio: dinafa asula:bi. Godeya:lo:
kaluka:isalelo: gasilia:no: to man nafa a:no: Yu

kaluka:isalema ilo:wa iliga:fo: ko:lo:, iyo: hendele iligi da:ba:ib.” Fo:l eyo: imo:wo: wido:.

³⁰ Dona a:la: a:namio: Fo:l eyo:, a elo: sab a:no: ene kililia:likiyo:, kaluka:isale elo: amilo: yab a:no: e sagalo: ba:da:sen. ³¹ A:la:gabiki, kalu noma:yo: Folo: mo:ko:lo: ko:lo:, eyo: Godeya: ene kaluka:isale ko:lo: bo:fo:lab man o:lia:, Ya:su Keliso Alan a:ma: mano: halaido: wido:.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Lom
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Fo:l elo: mo:fo:s ko:lo: sa:sa:lo: mo:wo: we. Keliso kaluka:isale ko:lo: Lom amisa:n alan a:namilo: sab a:no: Fo:l eyo: ba:ba: ha:na:no: asulufo:liki a:na sa:sa:lo:. E a:na ha:na:ga:yo:, ho:len abolda:su nolo: Keliso kaluka:isale a:namilo: sab o:lia: silikiyo:, nanogo: i o:lia: dia:la:ga: dota:ga:yo:, to nafayo: Seba:in hen a:na walama:ni ha:na:no: a:la:asulo:. Fo:l elo: mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio:, Ya:suwa: mal-olo: to nafa a:no: kalaba dia:taki, a:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: Ya:su kudu ha:nakiyo:, ili mela:no: usamio: tilidabuwo: halale ta:li dofo:ko: ha:na:la:ga: elema:ni hamana:ki sa:sa:lo:.

Fo:l elo: mo:fo:s sa:sa:lo: a:namio: to ki sa:sa:lo:wo: we. Kaluka:isaleyo: tambo, Yudaya: so:lo:wa:le, a:la:ta:ga: so:lo: nolba:ya:le, i a:no: tambo mogago: ko: dimida:liki, a:ma: halaido:wa: ha:ga sen. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Ya:su Kelisowa tilida:dabikiyo:, Godeya: siwa:l amio: digalo:wo: a:na fa:la:dowaki, Gode o:lia:yo: a:na ege dowo:. A:la:gabikiyo: kaluka:isale iyo: Ya:su Keliso e amio: mela:no: ho:giyo: a:na di. Tilidabu kaluka:isale dowab a:no: Godeya: ene Mاما:yo: iyo: mogago:wa: halaido: ha:ga ilikilo: soma:no: ha:na:len a:no: sili alifa: ko:lo:, kaluka:isale a:no: Gode o:lia:yo: ha:sa mesa:ib. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: iyo: mada alan kanulaki, a:ma:la: a:gasilialikiyo:, mela:no: ililo:wo: mada ho:gi ta:fa:ib. A:la:ta:ga: Godeyo: i o:lia: dowaki, ene Mama Malilo:wo: i amio: wa:lifa:ib. Iyo: Godeya: ene mili hendele dowaki, Ya:su Kelisowa: ene aole fa:la:dowo:.

A:la:ta:ga: Fo:l eyo: hida:yo: elo: a:no: kalaba sa:lakiyo: a:la:sio:, Ne Yuda kalu, a:la:ta:ga: Gode eyo: Yuda kaluka:isale a:no: ene so:lo:le doma:kiyo: tamina da:fe alitaki ta:fo:. Ko:sega Yuda kaluka:isale iyo: Ya:suwo: fa:s dimiaki mo:tilidabu ko:lo:lab. A:la:do: go: a:namio: Godeya: to nafa a:no: henfelo: wenamilo: so:lo: ko:li ko:lilo:lo: a:lab a:na ane. Iyo: Ya:su amio: tilida:dabikiyo:, Godeya: ene so:lo:le fa:la:dowo:. Yuda kaluka:isaleyo: mo:tili dabu ko:lo:, Godeya:lo: nafa kelego: ilo: amilo: dimidama:nigab a:no: mo:fanda asulo: ko:lo:lab. Ko:sega tifamio:lo: Yuda kaluka:isale iyo: Ya:su amio: tilida:dalikiyo: ene so:lo:leyo: a:na doma:ib.

A:la:ta:ga: Fo:la: mo:fo:s sa:sa:lo: a:no: eletakiyo: to we a:la:sio:. Keliso kaluka:isaleyo: Ya:su amio: tilida:da:sa:ga: ilikilo:, E kudu ha:na:mela:no: man a:no: ko:lo: halale alitaki

sio:. A:la:ta:ga: kaluka:isale nol o:lia:lo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: ko:lo: sio:.

Fo:l eyo:, Godeya: nanog dian man a:no:lo:, gamaniya: ha:g amilo: doma:no: man a:no:lo:, a:la:ta:ga: kaluka:isale nol asuwa:fa:no: man a:no:lo: tambo sio:. Fo:l eyo: towo: sae-belakiyo:, enedo: doba:da: sa:laki, a:la:ta:ga: Godeyo: ko:lo: wabulu sio:.

¹ Ne Fo:l, Ya:su Kelisowa: ene nanogdo: dian kalu nowo: ne ko:lo:, mo:fo:s we ni sa:sa:liga:to:l. Godeya: enedo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Gode eyo: to nafa enedo:wo: walama:ki ne a:na da:feyo:. ² Taminde amio: Godeya: ene to nafa a:no: dinali saefa: ko:lo:, tolo: dinali sa:lan kalu enedo:ma:yo: bugo: amio: a:na sa:sa:lo:. ³ Godeya: to a:ma:yo:, ene so:wayo: ko:lo: kalaba wido:. E henfelo: kalule hendele a:la:widakiyo:, e Da:ibida: ene so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ⁴ A:la:ta:ga: Gode eyo: Mamaya: halaido: a:na ilikilo:, e daido: amilo: a:ma:la: dasi alifa: a:ma:yo:, e Godeya: So:wale a:la:widaki go:. A:la:fo:ko:lo:, Ya:su Keliso e nili misa: Kalu Alano: e. ⁵ Ya:su eya a:la:ta:ga:yo:, Gode eyo: nio: ha:fo: disa:lakiyo:, enedo: iliga:felo: kaluka:isale doma:ki da:feyo:. Gode elo: ni ko:lo: da:feyo:wo: mo:wo: we. Henfelo: kaluka:isaleyo: tambo Ya:suwa tilida:da:sa:ga: kudu ha:nakiyo:, wi alano: emo: dimina:ki go:. ⁶ A:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale Lom a:namilo: sab gio:, Ya:su Kelisowa: eno:le doma:kilo: da:feyo:wo: nolo: gi ko:lo:lab.

⁷ A:la:fo:ko:lo: mo:fo:s we Keliso kaluka:isale, Lom amisa:n amilo: sab gimo: sa:sa:liga:to:l. Gode eyo: gio: mada alan asula:sa:ga:, malilo: kaluka:isale eno:le doma:kiyo:, o:ma da:feyo:. Nili Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l.

Godemo: mada o:m a:la:sio:

⁸ Nilo: tamin amilo: sa:ma:nigo:lo: we. Kalu nolba:yo: tilidabu gililo: a:no: malolakiyo:, henfelo: we tambowo: sa:la:i ha:na:ga: ilililab ko:lo:, ne Ya:su Kelisowa: ene wiya dowakiyo:, Godemo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. ⁹⁻¹⁰ Niyo: Godeya: ene So:waya: to nafayo: wida:likiyo:, halaido: nilo:wo: tambo ene nanog a:na dowaki dimida:lo:l. A:la:ta:ga: niyo: ho:lono: tambo Godemo:lo: dulugu sa:la:li ya:lab a:namio:, niyo: gio: asulufolab a:la:bo:, Godeya: eneno:lo: asulo: ko:lo:lab. Ne gilo:wa mia:no:wo: asulabiki, o:g we-namio: Godeya:lo: asulab aumbo:, togo: mada kolalitalikiyo:, ne gio: ko:lo:, halaido: dulugu so:lo:l.

¹¹ Ne mada gio: galima:no: yasiso:l ko:lo:, gio: ba:dakiyo:, tilidabu gililo:wo: Alan amio: halaido: anama:kiyo:, boba kelego: Mamaya:lo: a:no: gimo: dimia:no: asulab. ¹² Nilo: asulo:lo: mada we. Na:no: nani dowakiyo:, tilidabu gilo:ma:yo: ne asuwa:ta:b a:la:ta:ga: tilidabu nilo:ma:yo:lo: gelo: a:asuwa:fo:b a:la:ma:no: asulab. ¹³ Nao nado i, gio:lo: asuluma. Niyo: Yu kaluka:isalema nol us a:na nanog dimidakilo: fowo: fa:la:do alifelo: aumbo:, tilidabu gililo:wo: halaido: fa:la:doma:kiyo:, ne gi us amio: nanogo: dimidama:ni mia:no: asulab. Ne ho:lenu: tambo gilo:wa mia:no: asulakiyo: mada dimadalia:sen ko:sega, kelego: ko:li ko:lilo: fa:la:dowab wema: ka:laki, mo:mio: ka eleno: o:gdo: fa:la:dowab we.

¹⁴ Niyo: Godeya: to nafayo: kaluka:isaleyo: tambomo:lo: walama:no:wo: mesele asulo:wo: alan dowo:. Kaluka:isale amisa:n alan amilo: san o:lia:, ilaboda:lo: san o:lia:, kaluka:isale asulo:lo: di o:lia:, asulo:lo: mo:di o:lia:mo:wo: niyo: to we dinafa walama:no: asulab. ¹⁵ A:na ilikiyo:, Lomdo: sab kaluka:isale gimo:wo:lo: to nafa a:no: walama:no:wo: mada bulu meselo:wo: alan dowo:.

¹⁶ Ne Godeya: to nafa a:na halale kagayakiyo: mo:sendeloma:no:. Mo:wo: Godeya: ene halaido:wo: to a:namio: da:lab ko:lo:, to a:ma:yo: tilidabu kaluka:isale a:no: asuwa:takiyo:, a:ma:la: gasiliab. Yu kaluka:isale iyo:lo: a:la:ta:ga: Yu kaluka:isalema iyo:lo: tambo a:ma:la: gasiliab. ¹⁷ To nafa a:ma:yo: nio: Godeya: siwa:l amio: digalo:le dowab a:la:likiyo: kalaba widab. Ge digalo:le a:la:do: sa:ma:ibo:, ga:lo: tilidabu a:ma: ilikiyo: ilili alitab. Godeya: to a:no: ko:lo: bugo: amilo: sa:sa:lo:wo: we. Kaluka:isale Godeya:lo: digalo: a:la:do: sa:lab a:no:, ene tilidabu a:ma:yo: ene mela:no:wo: dinafa tili dofo:mela:ib.

Gode eyo: man mogago: ko:li ko:lilo: a:no: mada gadiab

¹⁸ Kaluka:isale Godeyo: gola ba:dakilo: man mogago:lo: dimida:len a:ma:yo:, inido: man mogago: dimidan a:na ilikiyo:, Godeya: to hendele a:no: ili ka:la:len. Ko:sega Godeya: ene kulufa:yo:wo: Hebene a:la:ta:ga: yakiyo:, ilo: amio: kalaba dia: handalowaki wa:deab. ¹⁹ Mo:wo: Godeya: ene mano: kalaba dia:tabikiyo:, iyo: ba:da:sa:ga:yo: fanda asululi. ²⁰ Gode eyo: henfelo: we mo:mo:da dimidakiyo:, ene mano: kalab amio: a:na wida:li mio:. Kaluka:isale iliyo: ene halaido:wo: ko:ngo: dofo:lab a:no:lia:, ene man dimidan a:no:lia:yo:, ba:da:ga: dinafa fanda asululi ko:lo:, iliyo: Godeyo: mo:asulo: a:la:do: sa:ma:no:wo: togo: aundo:ma ko:lo:lab.

²¹ Iyo: Godeyo: asululi ko:sega, iliyo: e Gode hendele a:la:bo: mo:wabulu sa:laki, mada o:m a:la:bo:lo: mo:sa:la:len. Iliyo: a:no: dimidakiyo:, asulo: nafalo: dia:sen a:no: aundo:ma dowaki, asulo: ililo:wo: babale dowaki, sololi o:ngo: dowai mio. ²² Inina:ma:la: sa:lakiyo: iyo: mada asulo:lo: di a:la:kaila:lab ko:sega, asulo: ililo:wo: no:nolo: ko:lo:lab. ²³ Iliyo: Gode ko:ngo: mela:no:lo: a:lab o:mo:lo: wabulu sa:ma:no: a:no: ka ta:takiyo:, kalu misido:wo:lo:, o:ba: misido:wo:lo:, no: misido:wo:lo:, a:la:ta:ga: sowa: misido:wo:lo:, ini madali gode ko:lo: dagiya:lo: dede dimido: a:no: ko:lo: wabulu sa:la:len.

²⁴ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: kaluka:isale i a:no: gola ba:daki ta:tabikiyo:, inin uwo: dia:no: meselan man a:ma:yo: iyo: bo:fo:liki, egelebo: ini do:mo: amio: man mogago: ko:li ko:lilo: dimida:len. ²⁵ Iliyo: Godeya: to hendele a:no: ka ta:taki, to madalilo: a:no: ko:lo: tili da:da:len. Iliyo: Godeya:lo: kelego: dimido: a:no: ko:lo: iwalu duludaki, wabulu sa:la:len ko:sega, Gode henfelo:lo: dimido: o:mo:wo: mo:wabuda:len. Ko:sega niliyo: Godeyo: ho:lenu: tambo wabuda: mela:niki. Hendele.

²⁶ Iliyo: a:la:dimida:len ko:lo:, Gode eyo: iyo: inin uwo: dian man a:no: ko:lo: kudu ha:na:melea:ki ka ta:fo:. Ka:isale iliyo: in o:lia:lo: dowas:en a:no: ka ta:ta:ga:, ga egele uwo: dia:len. ²⁷ O:leau dimidakiyo:, kalu iliyo:lo: ini inga o:lia:lo: dowas:en a:no: ka ta:ta:ga:, kalu egele da: dimia:len. Iliyo: a:la:dimidakiyo:, man inido: hala dimido: a:ma: wa:l a:no: diakiyo:, ini do:mo: a:nami fa:la:dowa:i ya:len. ²⁸ Iyo: Gode asuluma:no: a:no: mo:beabiki, Gode eyo: iyo: asulo: mogago: inido: a:ma: bo:fo:melea:ki ta:fo: ko:lo:, iliyo: mo:dimidama:no: dowo: man ko:li ko:lilo: a:no:ko: dimida:li ha:na:len.

²⁹⁻³⁰ Iyo: man digalo: dimidama:no:wo: ta:ta:ga:yo:, man mogago: ko:li ko:lilo: dimida:lab a:no: we. Kelego: kanulakilo: kegeano:, yo:le dowano:, meselano:, kalu nolo: sana sowano:, eteano:, dikili sa:lano:, a:la:ta:ga: nowo:mbo:lo: mo:beano:. Man a:no: tambo i amio: wa:lifo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga:yo:, ililo: dimida:labo: nowo: we. Sada:dan, madali yo:ido: to sa:lan, Godeyo: mo:bean, nolo: wa:la sa:ndaki kailan, a:la:ta:ga: inina:ma:la:yo: e o:li a:la:asulan. Iliyo: mogago: ho:gi dimidama:no: a:la:ta:ga: togo: kedan. Iya o:lia: ano o:lia:mo:wo: gola ba:dan. ³¹ Iyo: asugdo:ma dowan. Iyo: dinali sa:la:sa:ga:yo: mo:dimidan. Iyo: ha:fo:wo: mo:disa:lan. A:la:ta:ga: kalu nolo: mo:nofolan.

³² Kalu man weo:ngo:lo: dimida:lab a:no:, Godeya: ene to digalo: a:ma:yo: iyo: mo:walilaki, sana soma:no: a:la:saefa:

ko:lo: da:lab. Iyo: a:la:bo: asulo: ko:sega, dimidafo:ko: susiya:i ha:nakiyo:, kalu nolo:lo: a:la:dimidama:kiyo: ili tili wida:i ha:na:lab.

2

Gode eyo: kaluka:isaleyo: digale mo:walilima:ib

¹ A:la:fo:ko:lo: gio: kalu nolba: man ko:lo: aloba:da:lab a:no:, go:no:n ge ko:lo: a:sili alifa:no:wo: togo: aundo:ma ko:lo:lab. Gio: kalu nolo: mogago: dimido: ko:lo: falasilo:wo: dima:ki a:la:sa:lalega, go:no:ndo: falasilo: dia:no: a:no: ko:lo: da:feaki gab. Mo:wo: man ililo: dimido: a:no: giliyo:lo: dimida:sen ko:lo:lab. ² Gode eyo: kaluka:isale man o:ngo:lo: dimida:lab a:no: mo:walilab amio:, niliyo: eyo: man digalo: kudu ha:naki mo:walilab a:la:asulo:. ³ Ge kaluka:isale nolo: aloba:dab a:namio:, go:no:n gelo: man o:leo:ngo:wo: dimida:lab ko:lo:, Godeya:lo: wa:deab a:namio: ge sili alifa:nigab a:la:bo: ge asulaya? Wa:deabdo: ho:len a:namio: ge mo:sili alifa:ib. ⁴ Gode eyo: kaluka:isaleyo: ha:fo: disa:lakiyo:, ha:sa iliki yasila:lab ko:sega, giyo: man nafa elo: a:no: gola ba:daya? Gode eyo: ge asulo:wo: nodoma:kiyo: gemo:wo: ha:fo:wo: disa:fo:ko:lab. A:la:bo: ge mo:asulaya?

⁵ Ko:sega gi asulo:wo: halaido:le dowaki, Gode amio: mo:nodoma:no: a:lab ko:lo:, a:la:do: gab a:namio: gililo: wa:l dia:no:wo: modo: dibida:i fa:la:ndab. Godeya:lo: digalelo: mo:walilab ho:len a:namio:, gadio: elo:wo: kalaba fa:la:dowakiyo:, ge a:na fanda bo:ba:kiyo:, wa:lo: mogago: dimia:ib. ⁶ Gode eyo: kaluka:isaleyo: mo:walila:sa:ga: wa:l dimiakiyo:, man inido: dimida:len o:leau dimia:ib. ⁷ Kaluka:isale abeyo: nanogo: nafa halale dimida:i ha:na:lalikiyo:, wi alan dia:no: o:lia: ko:ngo: mela:no: a:no:lia:yo: keda:ikilo: ha:nab o:mo:wo:, Gode eyo: ko:ngo: mela:no:wo: dimia:ib. ⁸ Ko:sega kaluka:isale abeyo: enedo: asulab au kudu ha:nakiyo:, to hendele a:no: gola ba:daki, man mogago:lo: kudu ha:nab a:no:, Gode eyo: iyo: wa:deakiyo:, ene kulufa:yo: o:lia: gadio: o:lia:yo: imo: dimia:ib.

⁹ Hida:yo: alan o:lia: nagalo: alan o:lia:yo: kaluka:isale tambo man mogago:lo: dimida:lab ilo:wa fa:la:doma:ib. Hida:yo: a:no: Yu kaluka:isalelo: amio: tamina fa:la:doma:ib, a:la:ta:ga: a:ma: fa:s amio: Yu kaluka:isalema ilo: amio:lo: fa:la:doma:ib. ¹⁰ Ko:sega Gode eyo: kaluka:isale tambo man nafalo: dimida:lab a:no: wabulu sa:lakiyo: iwalu dulugu alita:ga:, iyo: ha:sa mesea:ki ta:fa:ib. Godeya:lo:

man dimidama: no: a: no:, Yu kaluka: isalelo: amio: tamina fa: la: doma: ib, a: la: ta: ga: a: ma: fa: s amio: Yu kaluka: isalema ilo: amio: lo: fa: la: doma: ib. ¹¹ Mo: wo: Gode eyo: kaluka: isaleyo: mo: walilakiyo:, man imilig a: naka iliki, tambo imilo: aloba: ma: ib.

¹² Yu kaluka: isalema iyo: Godeya: ele saefa: a: no: mo: asulo: elen ko: sega, iyo: mogago: dimidab a: namio:, Gode eyo: iyo: lo: falasila: ma: ib. Ko: sega ele difa: a: ma: aloba: dakiyo: mo: falasila: ma: ib. A: la: ta: ga: Yu kaluka: isale iliyo: Godeya: ele saefa: a: no: dia: ga: asululi ko: lo:, iliyo: man mogago: dimidab a: namio:, Godeya: ene ele saefa: a: na ilikiyo:, iyo: lo: aloba: daki falasila: ma: ib. ¹³ Kaluka: isale abeyo: ele saefa: lo: mo da: da: lab a: no:, Godeya: siwa: l amio: digalo: wo: mo: fa: la: doma: ib. Ko: sega kaluka: isale abeyo: ele saefa: yo: tilida: dakilo: kudu ha: na: lab a: no:, Gode eyo: iyo: digalo: kaluka: isale a: la: sa: ma: ib. ¹⁴ Yu kaluka: isalema iyo: Godeya: ele saefa: a: no: mo: dabu elen. Ko: sega man ililo: kudu ha: nakilo: dimidan a: no: eleyo: o: ngo: dowaki, Godeya: ele saefa: a: no: lia: yo: imilo: dowab ko: lo:, iliyo: man mogago: o: lia: man digalo: o: lia: yo: o: li aloba: ma: no: a: la: widakigab. ¹⁵ Iliyo: a: la: dimidab amio:, Godeya: ele saefa: a: no: ili asulo: usamio: o: ma elen a: la: widakigab. Iliyo: man mogago: dimidakiyo:, iyo: sendelowa: sen. A: la: ta: ga: man digalo: dimidakiyo:, iyo: sagala: sen ko: lo:, man a: la: a: ma: yo: lo: Godeya: towo: ili asulo: amio: delen a: la: widakigab. ¹⁶ Ya: su Keliso eyo: Godeya: halaido: wa iliki, kaluka: isaleya: asulo: usamilo: wo: no: lelo: delen a: no: kalaba mo: walilima: ib ko: lo:, o: g ho: len a: namio:, man a: no: kalaba fa: la: doma: ib. To nafa nilo: wida: sen a: ma: yo: a: la: sio:

¹⁷ Gi us amio: kaluka: isale nolba: yo: ginina: ma: la: kailakiyo: a: la: sio:, “Ne Yu kalu ko: lo:, Godeya: ele saefa: a: na halale kagafo: liki, ne Gode o: lia: mada ege dofo: lo: l” a: la: sio:. ¹⁸ Giliyo: ele saefa: a: no: agela: sa: ga: asululi ko: lo:, Godeya: lo: gimo: lo: dimidama: kilo: sio: a: no: fanda asululiakiyo:, man we digalo: lo: b a: la: bo: alobana asulab. ¹⁹⁻²⁰ Gi sa: lakiyo:, “Niyo: Godeya: ele saefa: a: no: di ko: lo:, ne to hendeyo: tambo asululi” a: la: sio:. Giyo: a: la: asulakiyo:, siyo: ko: ndo: tililia: ha: na: no: wo: ge, a: la: ta: ga: kaluka: isale sololi amilo: sab a: ma: ho: leno: ge, a: la: bo: asulab. Man digalo: lo: mo: asulo: o: lo: fanda walama: no: wo: ge, a: la: ta: ga: babale dowo: kaluka: isalelo: tili walama: no: wo: ge, a: la: asulab. ²¹ A: la: fo: ko: lo: a: la: bo: go: no: no: asulakiyo:, kaluka: isale nolo: wido: lalega, go: no: na: ma: la: yo: mo: widako mo: wo: ha: ? Giliyo: “kelego: wo: afalebo: dia: so: bo!” a: la: bo:

wida:likiyo:, go:no:no:lo: afayo: dia:leya? ²² Giliyo: “uwo: dia:so:bo” a:la:bo: wida:likiyo:, go:no:n gelo: uwo: dia:leya? Giyo: widakiyo:, madali gode dagiya:lo: dimido: a:no: mada mogago: a:la:widab, ko:sega ge madali godemo:lo: gulugululan aya ha:na:ga:yo:, kelego: a:namilo: a:no: gi afale dia:ga: a gilo:wa dia:fo:leya? ²³ Ge Godeya: ele saefa:ya dowakiyo:, go:no:na:ma:la:yo: kailab ko:sega, ge ele a:no: o:go:saki, Godeya: wiyo: wa:la sa:nda:leya? ²⁴ Bugo: amio: Godeya: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo:lab, “Gililo: man dimidan a:na ilikiyo:, Yu kaluka:isalema iliyo: Godeya: wiyo: dio:ge sa:la:sen.”

²⁵ Godeya: eleyo: gio: tilida:daki kudu ha:na:labo:lalega, do:go:fo: hege gedeo: man a:no: hendeleyo: o:m a:la:widakigab. Ko:sega gio: eleyo: mo:kudu ha:naki o:go:sa:labo:lalega, gio: do:go:fo: mo:hege gedeo: kalu o:ngo: dowab. ²⁶ A:la:go:ko:lo: kalu do:go:fo: mo:hege gedeo: a:ma:yo: eleyo: tilida:da:sa:ga: dinafa kudu ha:na:lalega, kalu a:no: Godeya: siwa:l amio: do:go:fo: hege gedeo: kalu o:leo:ngo:le dowab. ²⁷ Yu kalu gio:, ele a:no: dia:ga:yo:, do:go:fo: hege gedeo: ko:lo:lab ko:sega, eleyo: mo:kudu ha:naki dio:ge sa:lab. A:la:galikiyo:, kalu abeyo: do:go:fo: mo:hege gedeo: iliki elelo: kudu ha:na:lab a:ma:yo:, ge sendelo alitaki sa hilima:ib.

²⁸ Kalu nolo: Yu kalu hendele doma:nikiyo:, Yuwa: man kudu ha:na:no: a:no: ko:mba. A:la:ta:ga: do:go:fo: hege gedema:no: man hendele a:no:, do:mo:le amilo: gedeo: o:mba. ²⁹ Ko:sega Yu kalu hendele doma:nikiyo:, gi asulo:wo: Gode o:lia: mada ege dowab a:no:, Yu kalu hendele dowabo: o:m. Ele kudu ha:nab a:namio: mo:fa:la:do alifa:ib. A:la:ta:ga: do:go:fo: hege gedean man hendele a:no:, Godeya: Mاما:yo:lo: gi asulo: ko:lo: nodo alita:lab a:no: hendeleyo: o:m. Kalu o:ngo: dowab a:no:, henfelo: kaluwa:yo: ene wiyo: mo:dulugu alifa:ib ko:sega, Gode eyo: dulugu alifa:ib.

3

Gode e mada digalo: ko:lo:lab

¹ A:la:go:ko:lo: nio: Yu kalu doma:no: a:no: nafaleya:le? Do:go:fo: hege gedeo: a:ma:yo: nio: asuwa:fa:iba:le? ² A:, a:ma:yo: mada nafale asuwa:fa:ib. Godeya:lo: Yu kalumo:lo: wa:la:b ko:lo: dimiyo: we. Gode eyo: ene towo: Yu kalumo: tili dofo:melea:ki dimi.

³ Hendele, Yu kaluka:isale nolo: Godeya: to saefa: a:no: mo:kudu ane ko:lo:, man ililo: dimidab a:na ilikiyo:, Gode eyo: ene to saefa: a:no: ka ta:fa:iba:le? ⁴ A:la:do:

mo:auma:nigab! Kaluka:isale tambowa:yo: o:lika dikili sa:la:lab ko:sega, Gode eyo: towo: hendele sa:la:sen. Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo,

“Ge hendele digalo:lo:b a:la:bo: to gilo:ma:yo: walama:ib.

Gelo: mo:walilab amio: to gilo: a:ma:yo: tininima:ib.”

⁵ Ko:sega kalu nolba: asulakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Man mogago: nililo: dimidab wema:yo: Godeya: ene man digalo: da:lab a:no: kalaba widakigab.” A:la:fo:ko:lo: niliyo: waga sa:ma:no:wa:le? “Gode elo: ni ko:lo: wa:deab a:no:, hala dimidab” a:la:sa:ma:no:wa:le? A, asulo: a:no: henfelo: wena a:la:ta:ga: fa:la:dowab. ⁶ A:la:bo: asula:so:bo! Godeya: ene mano: digalo:wo: mo:dowo: kibo:bowo:, eyo: henfelo: kaluka:isale sab we mo:mo:walilimabe. ⁷ A:la:ta:ga: kalu nolba: asulakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Dikidakilo: to sa:lan nilo:ma:yo: Godeya: wiyo: duludaki, e digalo:le a:lab a:la:widalega, Gode eyo: ne mogago:lo: dimida:sen kalu a:lakiyo: waga mo:walilaba?” ⁸ Kalu nolba: asulakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Man nafayo: fa:la:doma:ki, nio: man mogago:le dimida: mela:niki” a:la:sa:ma:ib. Kalu nolba:yo: to a:no: ni wida:lab a:lakiyo: nemo:wo: madali diga:li sa:la:lab. Gode eyo: kalu i a:no: mo:walila:sa:ga: wa:dealega o:li gabo:lo:b a:la:asulo:l.

Henfelo: kaluwo: tambo digalo:ma

⁹ A:la:fo:ko:lo: Yu kalu niliyo: kaluka:isale nol a:lab a:no: tinio:wa:le? A:la:ba! Tamin amilo: nilo: sio: aumbo: wa:ka sa:ma:nigo:l. Yu kaluka:isale o:lia: Yu kaluka:isalema o:lia:yo: tambo, man mogago:wa: halaido: a:ma: ha:ga sab. ¹⁰ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab,

“Godeya: siwa:l amio: digalo:le kaluka:isale imilig nowo: mada aundo:ma.

¹¹ Asugdo: di kalu imilig nowo: mada aundo:ma.

Gode elo: keda:lab kalu imilig nowo: mada aundo:ma.

¹² Kaluka:isale iyo: tambo Godeyo: fa:s dimita:ga:, nodo ane ko:lo: mogago:le dofo:lab.

Man nafalo: dimidama:no: kalu imilig nowo: mada aundo:ma.”

¹³ “To ililo:wo: kalu sowo: a:ma: hesen o:ngo: ko:lo:lab.

Mego:f ililo:ma:yo: dikido: towo: sa:la:sen.

To ililo:ma:yo: kisa:wa:l kalulo: sana sowan o:ngo: dowas:sen.

¹⁴ Kealan o:lia: to disa:lan o:lia:yo: i amio: wa:lifo:.

¹⁵ Iliyo: kalu nolo: yamilaki sana soma:nikiyo:, bo:bo:ge kia:bibia:sen.

¹⁶ Iyo: nolbo:wo: hida:yo: dimia:liki sia:lowan.

¹⁷ I a:no: ha:salo: mesa:no: tog a:no: mo:asulo:

¹⁸ Iyo: Godeyo: mo:tagilaki, e ha:g amio: mo:dofolab.”

¹⁹ Godeya: ele saefa: a:no: Yu kaluka:isale nimo:wo: dimi ko:lo:, ele saefa: a:ma:yo: nimo:wo: sa:la:lab. A:la:fo:ko:lo: ele a:ma:yo: Godeya: siwa:l amio: kaluka:isaleyo: tambo halabo: dimida:laka: a:la:li widakigab. A:la:ta:ga: henfelo: kaluka:isale sab we ha:na:ga: miditakiyo:, a:begele sa:ma:no:wo: togo: aundo:ma ko:lo:lab. ²⁰ Kaluka:isale elelo: kudu ha:na:lab man a:ma:yo: Godeya: siwa:l amio: digalo:wo: mo:fa:la:do alifa:ib. A:la:baka:. Ele a:ma:yo: nililo: hala dimida:leno: nininbo:wo: kalaba fanda wida:lab.

Tilidabu a:ma:yo: ge digalo: fa:la:do alifa:ib

²¹ Elelo: kudu ha:na:lab tog a:ma:yo: nio: Godeya: siwa:l amio: digalo: fa:la:doma:kiyo: mo:ta:ta:sen. Ko:sega o:go: Gode eyo: tog ho:gi nowo: nimo:wo: kalaba widab. Taminde amio:, tog ho:gi a:no: ko:lo: sa:lakiyo:, Mo:sa:s o:lia: dinali sa:lan kalu o:lia:ma:lo: to sa:sa:lo: a:ma:yo: togo: weka: a:la:li sio:. ²² Tog a:no: we. Kaluka:isale abeyo: Ya:su amilo: tilida:dab a:no:, Gode eyo: iyo: digalo: dowab a:la:sa:ma:ib. Gode eyo: tog imilig a:naka kudu ha:naki, Yu kaluka:isalemo:wo:, Yu kaluka:isalema imo:wo:lo: man imilig a:no:ko: dimidama:ib. ²³ Mo:wo: kaluka:isale nio: tambo mogago:wo: dimida:sen ko:lo:, Godeya: ene malilo: mano: e o:ngo: fa:la:doma:no:wo: nio: hebeda:li ko:lo:lab. ²⁴ Ko:sega Godeya: enen ha:fo: disa:lan man a:no: nimo:wo: ba madali dimiakiyo:, Ya:su Keliso eneno: nili mogago: dimido:wa: su dimiabikiyo:, nio: ga:li sili alitaki, Gode eyo: nio: digalo: dowab a:la:sio: ko:lo:lab.

²⁵ Godeya: kulufa:yo: nimo:lo: da:lab a:no: dila:ma:nikiyo:, ene so:wa Ya:su a:no: soma:ki iliga:fo:. Kalu abeyo: Ya:su amio: tili da:dalikiyo:, Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma:yo: kaluwa: mogago:wo: halaliki, Gode eyo: i a:no: digalo:le dowab a:la:sa:ma:ib. Ya:su e semo:sowo: amio:, Gode eyo: kaluka:isaleya:lo: mogago: dimida:len a:no: mo:wa:deaki yasila:len. Ko:sega o:go: Ya:suwa:lo: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: ene mano: digalo: a:la:widakigab. ²⁶ A:la:ta:ga: o:g wenamio:, Gode eyo: e mada digalo:leka: a:la:li widakiyo:, kaluka:isale Ya:su amilo: tilida:dab a:no: Gode eyo: iyo: digalo: kaluka:isale a:la:sa:lab.

²⁷ A:la:fo:ko:lo: ninina:ma:la:yo: waga kaila:ma:no:wo:? Niliyo: a:la: asuluma:no:wo: mo:ililo:. Nili mogago:wo: Godeya:lo: halabo: mo:wo: o:bamio:? Nio: ele kudu ha:na:lab a:ma: ilikiyo:, digalo: a:la:sio:ma. Ninindo: tilida:dab

a:ma: ilikiyo:, digalo:wo: a:na fa:la:do alitab. ²⁸ Niliyo: a:la:asulo:. Kaluka:isaleyo: tilida:dab a:namio:, Gode eyo: digalo: kalu a:la:bo: a:na sa:la:sen. Ele kudu ha:na:lab a:ma: ilikiyo:, nio: digalo: dowab a:la:bo: mo:sa:ma:ib. ²⁹ Gode e Yu kalu ilino:le ko:ma:le? Gode e Yu kaluka:isalema ilino: mala:le? O:ngo:maka:. E Yu kaluka:isale o:lia: Yu kaluka:isalema o:lia:ma: Godeyo: e. ³⁰ Godeyo: imilise ko:lo:lab. Do:go:fo: hege gedeo: kalu o:lia: mo:hege gedeo: kalu a:no:lia:ma:lo: tilida:dab a:na ilikiyo:, Gode a:ma:yo: iyo: digalo:le a:la:sa:ma:ib. ³¹ A:la:gakiyo:, nili tilidabu a:ma:yo: ele saefa: a:no: mogagilakiyo:, o:ngo:malo:ngo: ta:taba:le? A:la:bo: mo:gab. Nili tilidabu a:ma:yo:, ele saefa: a:no: ko:lo: ilili alitaki halaido:le ta:takigab.

4

Ablahamo: tilida:dabiki, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:da:fe alifa:

¹ Ablaham e nili ma:mu ko:lo:, niliyo: e amilo: fa:la:dowo: a:no: asulakiyo:, waga sa:ma:no:wa:le? ² Hendele, Ablahama: ene man nafale dimido: a:ma: ilikiyo:, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:sio: kibo:bowo:, ene wiyo: o:li dulugu alifabe. Ko:sega a:la:bo: mo:go: ko:lo:, Ablaham eyo: Godeya: siwa:l amio: ene wi dulugu sa:ma:no:wo: mo:ililo:. ³ Godeya: bugo: amilo: sa:sa:lo: a:ma:yo: nimo:wo: waga sa:laba? A:namilo: sa:sa:lo:wo: we, “Ablaham e Gode amio: tilidabu ko:lo:, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:bo: a:na saefa:.”

⁴ Kaluka:isale ini nanog di amilo: wa:l kililiab a:no:, boba kelego: dio:l a:la:bo: mo:sa:la:sen. Ene nanog di a:no: ko:lo: kililiab. ⁵ Kaluwa:lo: nanog dimida:sen a:na ilikiyo:, Gode eyo: kalu a:no: digalo: a:la:bo: mo:sa:ma:ib. Ko:sega Gode eyo: mogago:lo: dimida:sen kaluwa: ene tilidabu a:no: ko:lo: ba:dakiyo:, e digalo: a:la:bo: a:na sa:ma:ib. ⁶ To a:no: Da:ibid elo: sio: o:leo:ngo:ka fa:la:dowo:. Gode elo: digalo: kalu a:la:do: sa:ma:ibo: nanog dimidab a:namima, ko:sega kalu abeyo: Gode amilo: tilida:dab a:na ilikiyo:, e digalo: a:la:sa:ma:ib ko:lo:, kalu a:no: sagale alitaki nafale dowab. To a:no: Da:ibid eyo: a:la:sa:sa:lo:,

⁷ “Kaluka:isale abeyo: mogago:wo: dimido: ko:lo:, Gode eyo: hala:sa:ga:lo: ga:lilabdo: gi a:no:, sagale alitaki nafale dowab.

⁸ Kaluka:isale abeyo: Gode eyo: mogago: gililo: dimida:seno: dila:sa:ga:lo: wa:kabilo: mo:kudu asuluma:ib gi a:no: sagale alitaliki nafale dowab.”

9 A:la:go:ko:lo: sagalesa:ga:lo: nafale mesa:no: a:no: do:go:fo: hege gedee: kalule ilino: ko:ma:le? A:la:ta:ga: mo:hege gedee: kalu i a:no:lo: doma:nigaba:le? Ablaham elo: tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e digalo: a:la:sio:. To a:no:, niliyo: gimo:wo: sa:la:i mio:. 10 Ko:sega Gode elo: sio: a:no:, ho:lono: iga:sa sio:wo:? Ablaham e do:go:fo: hege gedee:sa:ga: a:labiki sio:wa:le? O: do:go:fo: semo:gedee:wa sio:wa:le? E do:go:fo: semo: gedee:wa sio:. 11 E do:go:fo: semo: gedee: ilikiyo:, e tilida:dabiki, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:sio: ko:lo:, tif amio: e digalo: kalu dowo:lo:b a:la: ele ba:ba:no: a:lakiyo:, e do:go:fo: a:na gedee:. A:la:fo:ko:lo: o:go: do:go:fo: mo:hege gedee: kalu iliyo: Godeya tilida:dab amio:, Godeya:lo: iyo: digalo: a:la:do: ba:ba:no:wo: togo: kolaefa: ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: do:go:fo: mo:hege gedee: dowakilo: tilida:dab kalu i a:ma: iyaleyo:, Ablaham e. 12 Ablaham e do:go:fo: o:hege gedema:no: iliki a:na tilidabu ko:lo:, kalu abeyo: do:go:fo: hege gedee:sa:ga: ilikiyo:lo:, Ablaham elo: tilidabu o:leaundo: tilida:dab a:ma: ene iyayo: Ablaham e ko:lo:lab.

13 Gode eyo: Ablaham o:lia: ema:mu i sa:la:la:i ha:na:mela:ib o:mo:wo: henfelo: we tambo dimia:no: a:la:dinali sio:. Ablaham emo:lo: dinali sio: a:no: mo:wo: ha:? Ablaham elo: ele kudu ane a:ma: go:ma. E tili da:dabiki, Godeya:lo: e digalo: kalu a:la:do: sio:wo: a:ma: go:. 14 Godeya:lo: dinali sio: a:no: kaluka:isale elelo: kudu ha:nab o:mo:ka dimi kibo:bowo:, tilidabu man a:no: o:ngo:malo:ngo: dowaki, Godeya:lo: dinali sio: to a:no: madali walemabe. 15 Kaluka:isaleyo: eleyo: asulufo:likilo: o:go:sa:lab a:namio:, man dimidab a:ma:yo: Godeya: kulufa:yo:wo: a:na fa:la:do alita:sen. Eleyo: aundo:ma kibo:bowo:, eleyo: o:go:sab a:la:bo: mo:sa:mabe.

16 A:la:fo:ko:lo: Gode elo: dinali sio: a:no: dimia:nikiyo:, eyo: kaluwa: tilidabu a:no: ko:lo: ba:da:sen. Gode eyo: imo:wo: ha:fo: disa:laki dimia:sen ko:lo:, Ablahama: ene eso:lo:le a:no: tambomo:wo: dinali sio: a:no: hendele sa:lab a:la:bo: asuluma:ib. Yu kaluka:isale elelo: di o:lia: Ablaham elo: tilidabu o:leaundo: tilida:dab kaluka:isale i a:no:lia:yo: dinali sio: to a:no: o:li dia:ib. Tilida:dab kaluka:isale a:no: tambo ili iyayo: Ablaham e. 17 Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo:lab, “Niyoye ge so:lo: ko:li ko:lilo: a:ma: iya doma:ki ta:to:l.” Dinali sa:labdo: Gode a:no: Ablaham eyo: tilidabu. Gode a:no:, sowo: kaluwo: a:ma:la: dasi alita:ga:lo: mela:no:lo: dimia:seno: e ko:lo:, kelego: mo:da:lab a:no: eyo: fa:la:do

alita:sen. A:la:fo:ko:lo: dinali sio: a:no: ho:leno: tambo halaido:ko: dofo:lab.

¹⁸ Ablaham elo: mo:dimidama:no: dowo: a:no:, Gode eyo: hendele fa:la:do alifa:ib a:la:tili asula:liki yasila:len. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Geya a:la:ta:ga:lo: so:wa sa:la:la:i ha:na:ib a:no: tamin o:leo:ngo: doma:ib.” Eyo: to a:no: tili asulo: ko:lo:, so:lo: ko:li ko:lilo: a:no: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ¹⁹ Ablaham e donayo: do:la:lowo:wo: do:la:fo: doma:no:wo: ko:na:ma dowo: ko:lo:, do:mo: elo:wo: halaido:lo:ma, tanili dowo:. A:la:ta:ga: inga Sa:la e faino ga a:la:ga: ko:go:do: dowo: ko:lo:, so:wa sa:la:lia:no:wo: edo: a:la:asulo:. Ko:sega Ablahama: ene tilidabuwo: mo:tanila: halaido:ko: elen. ²⁰ Ablaham eyo: Godeya:lo: dinali sio: a:no: tili dabu ilikiyo:, asulo:wo: a:la:yo: mo:dowo:. Ene tilidabuwo: halaido: dowai ha:nakiyo:, Godeya: wiyo: dulugu sa:la:len. ²¹ Ablaham eyo: Godeya:lo: dinali sio: a:no: hendele o:li dimidama:ib a:la:tili asulo:. ²² A:la:go:ko:lo: tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:bo: a:na sio:. ²³ Ko:sega Godeya:lo: to sio:wo: we, “Ge digalo: kalu” a:la:do: sio: a:no: Ablaham imilig emo: ka sio:ma. ²⁴ To a:no: nimo:wo:lo: sa:lab. Mo:wo: Gode eyo: nili Alan Ya:su sowo: a:no: a:ma:la: dasi alifa: a:la:bo: niliyo: tili asulo: ko:lo:, Gode eyo: nio: digalo: kalu a:la:sio:. ²⁵ Gode eyo: mogago: nililo: dimida:len a:no: hala:ma:kiyo:, Ya:suwo: ko:lo: sana soma:ki dimi. A:la:ta:ga:yo: Gode eyo: nio: digalo: kalu a:la:sama:kiyo:, Ya:suwo: a:ma:la: dasi alitaki, mela:no:wo: dimi.

5

Nili tilidabu a:na ilikiyo:, Gode o:lia: ege dowo:

¹ A:la:fo:ko:lo: niliyo: Ya:su amio: tilida:dabiki, Gode eyo: nio: digalo: kaluka:isale a:la:sio: ko:lo:, nili Alan Ya:su Keliso a:na ilikiyo:, nio: Gode o:lia: ege dowo:. ² Nililo: tilidabu a:na ilikiyo:, Ya:su eyo: nio: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man us a:na mesea:ki tililia:ga: ta:fo: ko:lo:, nio: a:na so:l. A:la:ta:ga: tif amio: nio: Godeya: ene malilo: ho:len nafa a:no:lia: mesa:no: ko:lo: a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:asulakiyo:, niliyo: yasilaki sagala:li so:l. ³ A:la:ta:ga: sagala:likilo: mesa:no: a:no: ko:mba. Hida:yo:wo: nilo:wa fa:la:dowab amio:, nio: sagala:liki so:l, mo:wo: hida:yo: a:ma:yo: nio: halale alita:lab a:la:asulo:l. ⁴ Nio: halale alita:lab amio:, Godeya:lo: asulab man a:no: ni amio: fa:la:do alifa:ib. A:la:ta:ga: niliyo: man a:no: diakiyo:, Gode elo: dimidama:no: a:no: hendele fa:la:do alifa:ib a:la:asulaki, ha:sa iliki yasiso:l. ⁵ Nililo: asulo: a:no: hendele fa:la:doma:ib ko:lo:, nio: mada mo:sendeloma:ib.

Mo:wo: Godeya: ene Mama Malilo: a:no: boba kelego: o:ngo: ko:lo: nimo: dimiabikiyo:, Mama a:ma:yo: ene ha:fo: disa:lan man a:no: ni amio: ilili alitaki ko:go:lu alifa:.

⁶ Nio: ninina:ma:la:yo: mo:asuwa:fa:no: dowo:lo:biki, Gode elo: ho:lende da:fe alifa: a:no: imilitabikiyo:, Ya:su e mogago:lo: dimida:sen kaluka:isale ni asuwa:taki sowo:.

⁷ Henfelo: kaluka:isale noma:yo: ene mela:no:wo:, digalo: kalu nowo: asuwa:takiyo: mo:wala:sen. Kalu noma:yo:, kalu nafalelo: dowab a:no: asuwa:takiyo:, ene mela:no:wo: o:li ka wala:ma:iba:le babalab. ⁸ Ko:sega Gode eyo: ni o:lia:yo: ha:fo:wo: mada disa: a:la:li widakiyo:, nio: mogago:le dimida:li sab amio:, Keliso e nio: ko:lo: asuwa:taki sowo:.

⁹ Gode eyo: Ya:suwa: ho:bo: a:na ilikiyo:, nio: digalo: kalu a:la:sio:. Gode eyo: nanog a:no: ditandale ko:m ko:lo:, nanog no we eyo: hendele dimidama:ib a:la:bo: asuluma. Godeya: ene kulufa:yo:wo: ni amio: mo:ko:go:luma:kiyo:, Ya:su eyo: nio: ga:li doma:ki ta:fa:ib. ¹⁰ Niliyo: Gode o:lia: gis dowab amio:, Ya:su sowo: a:na ilikiyo:, nio: Gode o:lia: ege doma:ki ta:fo:. A:la:go:ko:lo: o:go: nio: Gode o:lia: ege dowakiyo:, Gode eyo: Ya:suwa: ene mela:no: a:na ilikiyo:, nio: mada a:ma:la: gasilia:ib. ¹¹ A:la:ta:ga: a:no: ko:mba! Alan Ya:su Kelisowa:lo: dimido: a:na ilikiyo:, nio: Gode o:lia: ege dowo: ko:lo:, nio: a:no: asulakiyo:, mada sagala:liki so:l.

Adam eya a:la:ta:ga:yo: soma:no:wo: fa:la:dowo: ko:sega, Ya:su eyo: mela:no:wo: fa:la:do alifa:

¹² Kalu imilig noma:lo: mogago: dimido: a:na a:la:ta:ga:yo: man mogago:wo: henfelo: wenamio: a:na fa:la:dowo: ko:lo:, man mogago: a:ma:yo: soma:no: tililia: mio:. A:la:do: dimido: a:na ilikiyo:, henfelo: kaluka:isaleyo: tambo mogago:wo: dimida:sen ko:lo:, soma:no: a:ma:yo: iyo: tambo go:lu alifo:lab. ¹³ Eleyo: semo: difa: amio:, man mogago:wo: henfelo: amio: elen. Ko:sega, eleyo: aundo:ma a:labikiyo:, Gode eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab a:no: mo:agela:sen. ¹⁴ Ko:sega Adam elo: elen a:na a:la:ta:ga: Mo:sa:sdo: fa:la:dowo: ho:len a:namio:, kaluka:isaleyo: tambo soma:no: a:ma:yo: halaido: bo:fo:len. Soma:no: a:ma:yo: kaluka:isale abeyo: Adam elo: mogago: dimido: o:leo:ngo:lo: mo:dimido: a:no:lo: halaido: bo:fo:len. Tif amilo: mia:no: kalu Ya:su e ko:lo: widakiyo:, Adam e tamina fa:la:dowo:.

¹⁵ Ko:sega Godeya:lo: ha:fo: disa:lakilo: boba kelego: nimo:lo: dimi a:no:, Adam elo: mogago: dimido: a:no:lia:yo: mo:imilo: dowo:. Adam imilig elo: ele o:go:so: a:na ilikiyo:, kaluka:isaleyo: tambo sowa:i ya:len. Ko:sega Godeya: ha:fo:

disa:lan man o:lia: elo: ha:fo: disa:lakilo: boba kelego: dimi a:no:lia:ma:yo: mada tinio: ko:lo:lab. Boba kelego: a:no: Ya:su Keliso imilig eya a:la:ta:ga: fa:la:dota:ga:yo:, kaluka:isale tam-bolo:wa fa:la:dowa:i ane. ¹⁶ Godeya:lo: boba kelego: o:lia: Adam elo: mogago: dimido: a:no:lia:yo: fowo: ko:lilo: hedo: Adam imilise elo: mogago: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: kaluka:isaleyo: mo:walilakiyo:, soma:ib a:la:saefa:. Ko:sega nio: mogago: dimida:lab amio:, Gode eyo: bobayo: nimo: dimi ko:lo:, a:na ilikiyo: nio: digalo: kaluka:isale a:la:sa:la:sen. ¹⁷ Adam imilig elo: ele o:go:so: a:na ilikiyo:, soma:no: man a:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo halaido: bo:fo:len. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: boba kelego:lo: diab a:no:, Gode eyo: i o:lia:yo: mada ha:fo: disa:laki, digalo: kaluka:isale a:la:sa:la:lab ko:lo:, iliyo: Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga:yo: misa: kalu o:ngo: dowaki bo:fo:mela:ib.

¹⁸ A:la:fo:ko:lo: kalu imilig elo: mogago: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: wa:l dimiakiyo:, tambowo: soma:ib a:la:saefa:. O:leaumbo: kalu imilig noma:lo: man digalo: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: kaluka:isaleyo: digalo: a:la:sa:la:sa:ga:yo:, imo:wo: mela:no: mela:no: dimia:sen. ¹⁹ Kalu imilig a:ma:yo: Godeya: towo: o:go:so: ko:lo:, kaluka:isaleyo: tambo mogago: dimida:melea:ki fa:la:do alifa:. O:leaumbo: kalu imilig noma:yo: Godeya: towo: kudu ane ko:lo:, a:na ilikiyo: Gode eyo: kaluka:isaleyo: tambo digalo: a:la:sa:ma:ib.

²⁰ Kaluka:isale iyo: mada mogago:le dimida:lenu:lo:b a:la:asuluma:kiyo:, Gode eyo: eleyo: a:na saetaki difa:. Ko:sega man mogago: dimida:len a:no: alan fa:la:ndabikiyo:, Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:no:lo: alan mada fa:la:ndaki tinio. ²¹ Tamin amio: man mogago: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo bo:fo:liki, iyo: soma:no:lo: doba:da: elen. Ko:sega o:go: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: kaluka:isaleyo: bo:fo:lalikiyo:, ko:ngo: mela:no: mela:ib. Mo:wo: Ya:su Kelisowa:lo: dimido: a:na ilikiyo:, nio: Godeya: siwa:l amio: digalo: ko:lo:lab.

6

Nio: Ya:su o:lia: sowo:

¹ A:la:go:ko:lo: niliyo: waga sa:ma:no:wa:le? Godeya: ha:fo: disa:lan man a:no: anama:kiyo:, niliyo: mogago:wo: dimidafo:ko: ha:na:mela:no:wa:le? ² A:la:bo: niliyo: mada mo:dimidama:niki! Man mogago:lo: dimidama:no:lo: doba:da:yo:, nio: sowo: ko:lo:lab. Nio: wa:kabiyo: man a:no:

mo:dimida:i ha:na:no. ³ Gio: to we dinafa fanda asuluma. Nio: Ya:su Kelisowa dowabikilo: ho:na to:lolo: a:ma:yo:, nio: e o:lia: sowo: a:la:widaki go:. ⁴ Nio: ho:na to:lolab amio:, Ya:su o:lia: sowabiki, daido:wa difa:. A:na ilikiyo:, malilo: halaido:lo: a:lab Gode eyo: Ya:su e dasi alitakilo: mela:no: dimi o:leaumbo:, eyo: nio:lo: mela:no: ho:gi a:na dota:ga:, ha:na:melea:ki ta:fo:.

⁵ Nio: ho:na to:lolab amio:, Ya:suwa dowaki e o:lia: sowo: ko:lo:, e a:ma:la: dasili o:leaumbo: nio:lo: e o:lia: a:ma:la: dasi alifa:ib. ⁶ Ya:su e i malana sana sowo: amio:, nili do:mo:wa:lo: man mogago: kudu ha:nakilo: dimidan a:no: tambo e o:lia: i malana alu alifa:. Tamin amio: man mogago:wa: halaido: a:ma:yo: nio: bo:fo:len ko:lo:, halaido: a:no: o:ngo:malo:ngo: ta:takiyo:, nio: mogago: a:ma:yo: wa:kabiyo: mo:bo:fo:melea:ki a:na dimido:. Nio: to a:no: asulo:. ⁷ Kaluka:isale abeyo: sowo:le dowab a:no: man mogago: a:ma: ha:g amio: mo:mesea:ki sili alifa: ko:lo:lab.

⁸ Nio: Ya:su o:lia: sowo: ko:lo:, nio: e o:lia: mesa:no: a:la:tili asulo:l. ⁹ Nio: to a:no: asulo: ko:lo:lab. Mo:wo: Keliso e sowa:sa:ga: a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:, e wa:kabiyo: mo:soma:ib. Sowana: halaido: a:ma:yo: e wa:kabiyo: mada mo:bo:fo:mela:ib. ¹⁰ Ya:su e ko:lo: sowo: a:ma:yo:, mogago:wa: halaido: a:no: tambo e bidila: ko:m. Ko:sega mela:no: elo: dia:ga:lo: sab a:ma:yo:, Godeyo: ko:lo: wabulu alitakigab. ¹¹ O:leaumbo:, man mogago:lo: dimidan doba:da:yo:, gio: sowo: o:ngo: ko:lo:lab. Ko:sega Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga:yo:, gio: mela:no:wo: dia:ga: Godeya dofo:lab.

¹² Do:mo: gililo:wo: man mogago: a:ma: bo:fo:melea:kiyo: ta:ta:so:bo. Man ko:li ko:lilo: mesela:sa:ga:lo: dia:no: asulan a:no: kudu ha:na:so:bo. ¹³ Gi amilo: do:mo: heb ko:li ko:lilo: a:lab koma:yo: Sa:da:na:ya: ene nanog dimidama:kiyo:, fogo: dimia:so:bo. Ko:sega gio: sowo: kalu ko:lo: dasi alifa: o:leo:ngo: dowo: ko:lo:, go:no:no: Godemo: dimia:lubi. Man digalo: dimidama:kiyo:, do:mo: heb ko:li ko:lilo: gi amilo: a:lab ko Godemo: dimia:lubi. ¹⁴ Gio: eleya: ha:g amio: mo:dofolab. Ko:sega gio: Godeya: ha:fo: disa:lan man a:ma: ha:ga dowab. A:la:go:ko:lo: man mogago:wa:yo: gio: mada mo:bo:fo:mela:ib.

Gio: digalo: man a:ma: ha:ga dowab

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: niliyo: waga dimidama:no:wa:le? Nio: eleya: ha:g amio: mo:dowaki, Godeya: ha:fo: disa:lan man a:ma: ha:ga dowo: ko:lo:, niliyo: man mogago:wo: dimida: mela:no:wa:le? A:la:bo: dimida:so:bo. ¹⁶ Gio: kalu

noma: ha:ga dowaki e kudu ha:na:lalega, eyo: gio: halale bo:fo:mela:ib. Gio: man mogago:wa: nanog dian kalu dowalega, gio: soma:no:lo: doba:da: ha:na:ib. Ko:sega gio: Godeya: ene mano:ko:lo: kudu ha:na:lalega, Gode eyo: gio: digalo: kalu a:la:sa:ma:ib. Gio: to a:no: mo:asulaya:le? ¹⁷ Tamin amio: gio: man mogago:wa: madali nanog dian kalu elen ko:sega, nililo: to gimo:lo: widab a:no:, gio: tilida:da:sa:ga: hendele kudu ane ko:lo:, niyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. ¹⁸ Gio: man mogago:wa: halaido: ha:g a:namilo: elen a:no: gio: ga:li mesea:ki sili alitakiyo:, man digalo:wa: nanog dian kalu dowo: ko:lo:lab.

¹⁹ To nilo: so:lo:l a:no: gio: mo:dinafa fanda asulo: ko:lo:, niyo: henfelo: kelego: a:na da:fe so:lo:l. Tamin amio: do:mo: heb ko:li ko:lilo: gi amilo: a:lab koma:yo: man mogago:wo: dimidama:kiyo:, fogo: dimifo:labiki, dimidafoko: ya:len. A:la:do: go: o:leaumbo:, o:go: do:mo: heb ko:li ko:lilo: gi amilo: a:lab koma:yo: man digalo: dimidama:ki, Godeya: ha:ga dowaki emo: dimia:bi. A:la:dimidalikiyo:, ge malilo: dowaki, Godeya: eno:le doma:ib. ²⁰ Man mogago:wa: halaido: a:ma: gelo: bo:fo:len amio:, man digalo:wa: halaido: a:no: giyo: mo:asula:sen. ²¹ O:g ho:len a:namilo: man mogago: gilo: dimida:len a:ma: fo hedo:wo: o:ba:le? Man a:ma:yo: gio: soma:no:lo: doba:da: tililia: ha:na:len. A:la:ta:ga: tamin amilo: gilo: dimida:len a:ma:yo:, o:go: ge sendelo alitab. ²² Man mogago:wa: halaido: a:namilo: eleno:, gio: ga:li sili alitaki, Godeya: ha:ga dowakiyo:, ene nanog dian kalu fa:la:dowo:. A:na ilikiyo:, ge Godeya: eno:le dowaki, malilo:le fa:la:dowa:i ha:na:la:ga:, ko:ngo: mela:no: dia:no: ta:tab. ²³ Man mogago: a:ma: wa:lo: soma:no: ko:lo: dia:ib. Ko:sega Godeya:lo: boba kelego: ko:lo: madalilo: dimia:sen a:no: ko:ngo: mela:no:wo: o:m. Mela:no: a:no: nili Alan Ya:su Kelisowa a:la:ta:ga: dia:sen.

7

Nio: ele a:namio: ga:li sili alifa: ko:lo:lab

¹ Nao nado i, nilo: to so:lo:l we elelo: asululi kaluka:isale gimo: so:lo:l. Giliyo: a:la:asula:bi. Kaluka:isale mela:no:lo: o:lab a:namio:, ele saefa: a:ma:yo: iyo: tambo halale ta:li dofo:lab. Ko:sega kaluka:isale sowab a:no:, ele a:ma:yo: iyo: mo:ta:liab. ² Niyo: to a:no: da:fe sa:ma:nigo:l. Gayo: ino: o:sab amio:, ga dian man a:ma: ha:ga iliki, indo:le dofo:lab. Ko:sega ino: sowalega, ga dian man a:ma: ha:ga ilikilo: in o:lia:lo: dowano: ga:li dowab. ³ O:leaumbo:, ga e ino: o:sab amio: kalu nowa ha:nalega, ga a:no: uwo:lo: dian ga a:la:sa:ma:ib.

Ko:sega ino: sowab amio:, eleya:lo: bo:fo:len a:no: sili alifa: ko:lo:, e kalu nowa a:ha:nalega, uwo:lo: dian ga a:la:bo: mo:sa:ma:ib.

⁴ A:la:do: gan aumbo:, nao nado i gio:lo: a:la:go: ko:lo:lab. Gio: Ya:su Kelisowa: ene do:mo:wa kudalikiyo:, ele saefa: a:ma: ha:g amilo: elen a:no:, gio: sili alifa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: o:go: gio: kalu noma:no: dowab. Gio: Godeya: nanog diaki fo nafale helema:kiyo:, Ya:su e sowa:sa:ga:lo: a:ma:la:do: dasi alifa: a:ma:no: dowab. ⁵ Nio: do:mo:wa:lo: asulo: a:no: o:kudu ha:na:len amio:, ele a:ma:yo: nili mogago: dimidama:no: asulan a:no: digidalifa: ko:lo:, nililo: mogago: dimida:len a:ma: fo hedakiyo:, sowan ko:lo: heda:len. ⁶ Ko:sega nio: Ya:su o:lia: sowo: ko:lo:, tamin amilo: eleya:lo: ni ko:lo: melealifa: a:no: fage alitaki, nio: ga:li sili alifa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: Godeya: nanog dia:nikiyo:, Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: kudu ha:nakilo: mo:lulo: dimida:len man a:no: mo:kudu ho:no:l. O:go: nio: Mamaya: mela:no: ho:giya dowaki, Godeya: ene nanog dimida:lo:l.

Man mogago:wa:yo: ni usamio: buba:lab

⁷ A:la:go:ko:lo: niliyo: waga sa:ma:no:wa:le? Ele a:no: mogago:wa:le? A:la:baka:. Eleyo: mo:difa: kibo:bowo:, man mogago: we mo:ele ba:babe. Godeya: ele a:ma:yo: “Mesela:so:bo” a:la:bo: mo:saefa: kibo:bowo:, niyo: meselan man a:no: mo:asulumabe. ⁸ Ko:sega ele a:ma:yo: togo: wida:lab ko:lo:, ni asulo: us amio: man mogago: a:ma:yo: meselan man ko:li ko:lilo:wo: dimidama:ki digidalifa:. Eleyo: aundo:ma kibo:bowo:, man mogago: a:no: halaido:lo:ma sowo: o:ngo: domabe. ⁹⁻¹⁰ Tamin amio: ne eleyo: mo:asulo: amio:, ne sagala:liki elen. Ko:sega ele a:no: fa:la:dowakiyo: halaido:wo: e diaki, ne sowo: kalu dowo:. Ele a:ma:yo: nemo:wo: mela:no:wo: dimia:nigab a:la:asulo: ko:sega, soma:no:wo: ko:lo: dimiab. ¹¹ Ele a:ma:yo: fogo: dimiabikiyo:, man mogago: a:ma:yo: ne dikida:sa:ga: sana sowo:. ¹² Ele difa: a:no: Godeya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: Godeya: ene to saefa: a:no: tambo nafale digalo: da:lab. ¹³ Waima:iba:le? Nafale kelego: a:ma:yo: ne sana soma:ki dimido:wa:le? A:la:ba! Mogago: man a:ma:yo: nafale kelego: a:no: dia:sa:ga:, ne a:ma: sana sowo:. A:la:do: dimido: a:na ilikiyo:, mogago: dimidan man a:no: kalaba dia:taki, mogago:wo: welo:b a:la:asuluma:ki widaki go:.

¹⁴ Ele a:no: Godeya: Mamalo:wa a:la:ta:ga: mio:. Ko:sega ne henfelo: kalu ko:lo:, man mogago:wa: halaido: a:ma: ha:ga dowo:. ¹⁵ Ne no:no:ndo: dimido:l a:no: mo:fanda asulo:.

Nilo: dimidama: no: asulo: a: no: mo: dimidaki, man nilo: mada mo: bea: sen a: no: ko: lo: dimida: sen. ¹⁶ Nilo: mo: dimidama: no: dowo: a: no: dimida: lo: l. A: na ilikiyo:, niyo: ele a: no: nafale a: la: asulo: ko: lo: widakigab. ¹⁷ Mogago: nilo: dimida: lo: l a: no: no: no: n dimido: lba. Man mogago: ne amilo: da: lab wema: dimida: lab. ¹⁸ Ni do: mo: amio: man nafayo: aundo: ma da: lab a: la: asulo: l. Mo: wo: niyo: man nafa dimidama: no: asula: sen ko: sega mo: dimida: sen. ¹⁹ Nilo: nafa dimidama: no: asulo: a: no: mo: dimidaki, man mogago: nilo: mo: asulo: a: no: ko: lo: dimida: sen. ²⁰ Nilo: mo: dimidama: no: asulo: a: no: ko: lo: dimidalega, mogago: dimida: lo: l a: no: no: no: n dimido: lba. Man mogago: ne amilo: da: lab wema: dimida: lab.

²¹ A: la: fo: ko: lo: ne amilo: fa: la: dowa: sen a: no: o: go: ne fanda asulab. Niyo: man nafa dimidama: no: asulab amio:, man mogago: wo: neya ilikilo: susuda: lab a: ma: ga: lab. ²² Ni asulo: us amio:, Godeya: lo: ele saefa: a: no: mada alan asulo: ko: lo: lab. ²³ Ko: sega kelego: nowo: neya da: lab ko: lo:, a: ma: yo: ne o: lia: bubaki alan tadowo: lab. Man mogago: a: ma: yo: nemo: lo: asulo: nafalo: dimia: sen a: no: lia: yo: buba: sa: ga: tiniaki, elo: asulo: au dimidama: kiyo: dibodafo: ko: lab. ²⁴ Wai! Ne sagalo: lo: ma dowakiyo:, molo asulaki hida: yab. Do: mo: wa: lo: soma: no: amilo: tililia: ga: lo: ha: nab we abe sili alifa: nigaba: le? ²⁵ Nili Alan Ya: su Keliso a: ma: yo: nio: asuwa: ta: sen ko: lo:, Godemo: wo: mada o: m a: la: sa: la: mela: niki. Ni asulo: wema: yo: Godeya: ele a: no: ko: lo: kudu ha: na: no: asulo: l ko: sega, do: mo: no: ndo: ma: lo: dimidan a: ma: ha: ga dowaki, man mogago: a: no: ko: lo: kudu ha: na: sen.

8

Nili mela: no: wo: Mama eya dofo: lab

¹ A: la: fo: ko: lo: kaluka: isale abeyo: Ya: su Keliso o: lia: lo: dowab i a: no:, Gode eyo: mo: walilakiyo: mo: wa: dema: ib. ² Kaluka: isale Ya: su Keliso amilo: dowab gi o: mo: wo: Godeya: Mama a: ma: yo:, mela: no: ho: giyo: dimia: sen. Mama a: ma: yo: gio: tili dowaki, ga: li doma: ki ta: fo: ko: lo:, o: go: mogago: wa: man o: lia: soma: no: man o: lia: ma: yo: gio: mo: bo: fo: lab. ³ Ni do: mo: wa: lo: asulo: a: ma: yo: ele a: ma: mano: halaido: lo: ma ta: fo: ko: lo:, ele a: ma: yo: nio: ga: li melea: ki ta: fa: no: wo: mo: ililo: dowo:. A: la: gabiki, Gode eyo: ene so: wayo: mogago: wa: wa: l dima: kiyo:, henfelo: kalu o: ngo: iliga: fo: ko: lo:, Ya: suwa: ene do: mo: a: na ilikiyo:, Gode eyo: man mogago: a: no: bidila:. ⁴ Godeya: lo: dimido: a: ma: yo:, ele saefa: a: no: ni amio: ilili alifa: nikiyo:, nili do: mo: wa: lo: asulo: a: no:

ta:ta:ga:, Mamaya: asulo: a:no: kudu ha:na:melea:ki, Gode eyo: a:la:dimido:.

⁵ Kaluka:isale abeyo: man mogago:wa:lo: asulab aundo: tilidowakilo: bo:fo:lab a:ma:yo:, asulo: ililo:wo: tambo tililia:ga:, man mogago: dimidama:no: a:na dia:ta:sen. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Mamaya:lo: asulab aundo: tilidowakilo: bo:fo:lab a:ma:yo:, asulo: ililo:wo: tambo dia:ga:, Mamalo: doba:da: dia:ta:sen. ⁶ Kalu abeyo: ene asulo:wo: man mogago: amilo: dia:ta:lab a:no:, soma:no:lo: doba:da: ha:nab. Ko:sega kalu abeyo: ene asulo:wo: Mamaya:lo: asulab a:namilo: dia:ta:lab a:no: mela:no:wo: dia:sa:ga:, ha:salo: mesa:no:wa dowab. ⁷ Mo:wo: kalu abeyo: ene asulo:wo: man mogago: amilo: dia:ta:lab a:no: Gode o:lia: gis diab. Kalu a:no: Godeya: ene ele ha:ga doma:no:wo: mada gola ba:da:sen, ko:lo: eyo: kudu ha:na:no:wo: mo:ililo:. ⁸ Man mogago:wa:lo: bo:fo:lab kalu i a:ma:yo: Godeyo: ko:lo: sagale alifa:no:wo: mo:ililo:.

⁹ Ko:sega o:go: man mogago: a:ma:yo: gio: mo:tililia: ha:na:lab. Godeya: Mamayo: ge amio: sabo:lalega, Mama eyo: ge tililia: ha:na:lab. Kaluka:isale o:ba:le Kelisowa: Mamalo: mo:a:lab a:no:, e Kelisowa:no:ma. ¹⁰ Man mogago: a:na ilikiyo:, do:mo: gilo:wo: soma:ib ko:sega, Keliso e ge amio: dowalega, Gode eyo: ge digalo: kalu dowab a:la:sa:lakiyo:, Mama eyo: mela:no:wo: gemo: dimi ko:lo:lab. ¹¹ Godeya: Mama, Ya:su sowo:lo: dasi alifa: a:no: ge amio: sab ko:lo:, Mama imilig gi amilo: a:lab a:ma:yo:, gi do:mo: soma:no: a:no: e dasi alitaki mela:no:wo: dimia:ib.

¹² A:la:fo:ko:lo: nao nado i, ni amio: me wa:lo: da:lab. Ko:sega nili do:mo:wa:lo: asulan man a:no:lia:yo: mewa:lo: aundo:ma ko:lo: man a:no: kudu ha:na:so:bo. ¹³ Gio: do:mo:wa:lo: asulab mano: dimidafo:ko: ha:nalega, ge soma:ib. Ko:sega giliyo: Mamaya: halaido: a:na ilikiyo:, do:mo:wa:lo: dimidan man a:no: sana sowa:lalega, ge mela:no: mela:ib. ¹⁴ Kaluka:isale abeyo: Godeya: Mamaya:lo: tililia: ha:na:lab a:no:, Godeya: ene so:wale ko:lo:lab. ¹⁵ Godeya:lo: mama ko:lo: gimo:lo: dimi a:ma:yo: ge madali nanog dian kalu doma:ki ta:foma. Gode eyo: a:la:liki ta:fo: kibo:bowo:, gio: Gode o:lia: tagi domabe. Ko:sega Mama gimo:lo: dimi a:ma:yo: gio: Godeya: ene so:wale ta:takigab. A:la:go:ko:lo: niliyo: Godemo: sa:lakiyo:, “Dowa” a:la:sa:la:sen. ¹⁶ Godeya: Mamayo: nili mama o:lia: dowaki, nio: Godeya: ene so:wa hendele dowab a:la: wida:lab. ¹⁷ Nio: Godeya: ene so:wale dowo: ko:lo:, kelego: nafale

Godeya:lo: ene so:wamo:lo: dimia:no: a:no: nio:lo: tambo dia:no:. A:la:ta:ga: Gode eyo: kelego: nafale Ya:su Kelisomo:lo: dimia:nigab a:no: nio:lo: ko:ngo: dia:no:. Nio: nagalo:wo: Ya:sumo:lo: dimi o:leo:ngo: dia:i ha:na:lalega, tif amio: e fo:fo:lesodo: halaido: kagayab a:namio:, nio:lo: o:leo:ngo: kagama:no:.

Tif amio: nio: Ya:su o:lia:yo: nafale mesa:ib

¹⁸ Tif amilo: Godeya:lo: ni amilo: nafale dimidama:nigab a:no: asulakiyo:, o:g ho:len wenamilo: hida:yo: ko:li ko:lilo: nililo: dia:i ha:na:lab a:no: o:ngo:malo:ngo: doma:ib. ¹⁹ Godeya:lo: kelego: fa:la:do alifelo: a:no: tambo yasilakiyo:, Gode eyo: ene so:waleyo: weka: a:lakilo: kalab amilo: walama:nigab a:no: mada ba:ba:no: a:lakiyo:, sagala:liki yasila:lab. ²⁰ Henfelo: wenamio: mogago:wo: fa:la:dowabikiyo:, Godeya:lo: kelego: fa:la:do alifelo: a:ma:yo: nanog ilo: dimido: hendeleyo: mo:fa:la:doma:kiyo:, sowana: halaido: a:ma: ha:ga ta:fo:. A:la:do: dimido: a:no: kelego: fa:la:do alifelo: a:ma: inin asulo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:ma. Godeya: ene asulo:wa a:la:ta:ga: fa:la:do alifelo:. A:la:ta:ga: henfelo: kelego: tambo o:lia:ma:yo: nafale a:fa:la:domabese a:la:likiyo: o:yasila:lab. ²¹ O:go: Godeya:lo: fa:la:do alifa: kelego: a:no: tambo mogagaki, soma:no: doba:da: tina:lab. Ko:sega tif amio: Gode eyo: kelego: a:no: ga:li mesea:ki sili alifa:ib ko:lo:, a:no: asulakiyo:, kelego: a:no: sagala:liki yasilab. Ho:len a:namio:, henfelo: kelego: o:lia: Godeya: so:wa o:lia:yo: sili alita:ga:yo:, egelebo: ga:li mesa:ib.

²² Niliyo: a:la:asulo:. Gaya:lo: so:wa sa:la:liakilo: nagalo: dian o:leaumbo:, Godeya:lo: fa:la:do alifa:lo: kelego: tambo a:ma:yo: nagalo: diakiyo: nea:liki ya:la:lab. ²³ Ko:sega henfelo: kelego: ko:mba. Nio:lo: nagalo:wo: a:la:ka dia:lab. Gode eyo: nimo:wo: boba kelego: nolo: hendele dimia:no: a:lakiyo:, ene Mamayo: nimo:wo: dimi. Nio: ene so:wale ta:takiyo:, nili do:mo: ho:gi a:ma:yo: mogago:wo: mo:dimidama:ki sili alifa:ib ko:lo:, niliyo: a:no: ko:lo: dia:no: yasilakiyo:, nagalo: diaki nea:lo:l. ²⁴ Gode eyo: nilo: a:ma:la: gasili ho:len a:na a:la:ta:ga:yo:, nio: kelego: a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:liki yasila:i mio:. Nililo: yasisen a:no: ba:dakiyo:, wa:kabiyo: mo:ya:asilan. Mo:wo: kelego: o:ma fa:la:dowo: a:no:, kaluwa:yo: mo:yasilan. ²⁵ Ko:sega nililo: mo:ba:ba: kelego: a:no: hendele dia:no: a:la:asulaki, ha:sa yasi mesa:niki.

²⁶ O:leaumbo:, nio: halaido:wo: aundo:ma dowab amio:, Mama eyo: nio: mada asuwa:ta:sen. Niliyo: waga du-lugu sa:ma:no:wa:le a:la:likilo: babale dowab a:namio:,

Mama eyo: nililo: hida:yakilo: midi dowab a:no: asulufo:liki, Godemo:wo: e dulugu sa:la:lab. Elo: dulugu sa:la:lab a:no:, tolo:ma iliki, mo nunugulu sa:la:lab. ²⁷ Gode nili asulo:lo: fanda asululi eyo:, asulo: Mamaya:lo: a:no:lo: e asulo:. Mo:wo: Mama eyo: tilidabu kaluka:isale ni asuwa:foma:ki dulugu sa:lakiyo:, Godeya:lo: asulab au to sa:la:lab.

²⁸ A:la:fo:ko:lo: niliyo: a:la:asulo:. Kaluka:isale Gode elo: asulab o:mo:wo: kelego: nafale fa:la:doma:kiyo:, dimidai ta:sen. Kaluka:isale i a:no: Gode eyo: ene nanog dima:ki, da:fea:sa:ga:lo: ho:leliyo: o:m. ²⁹ Gode eyo: enedo: da:feyo: kaluka:isale i a:no: tamina fanda asululi ko:lo:, iyo: ene so:wa Ya:su o:ngo: fa:la:doma:ki da:feyo:. A:la:do: dimido: a:namio:, tilidabu kaluka:isale ni us amio:, Ya:su e wa:la:b so:wa fa:la:dowo:. ³⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale tamin amilo: da:feyo: i a:no:, eno: doma:ki ho:ido:. Kaluka:isale elo: ho:ido: a:no:, digalo: kaluka:isale a:la:sio:. A:la:ta:ga: digalo: kaluka:isale a:la:do: sa:lab imo:wo:, malilo: halaido: enedo:wo: dimi ko:lo:lab.

Godeya: nimo:lo: ha:fo: disa: a:no: mo:asula:ma:ib, ko:ngo: ka mela:ib

³¹ Gode eyo: man a:no: nafale dimido: ko:lo: waga sa:ma:no:wa:le? Gode e ni o:lia: dowab ko:lo:, gis kaluwa:yo: ni o:lia:yo: mo:babuma:ib. ³² Gode eyo: ene So:wayo: mo:kanulu ta:liaki, ni asuwa:takiyo: madali dimi. A:la:ta:ga: eyo: nimo:wo: kelego: nolo:lo: tambo dimia:ib. ³³ Godeya:lo: da:feyo: kaluka:isale nio: kalu abe diga:li sa:laki mo:walilima:iba? Nio: kalu noma:yo: mo:mo:walilima:ib, mo:wo: Gode eyo: nio: digalo: kalu a:la:safolab. ³⁴ A:la:ta:ga: nio: de hena hamana a:la:bo: kalu abe sa:ma:iba? Kalu noma:yo: a:la:bo: mo:sa:ma:ib. Ya:su Kelisowo: sowa:sa:ga:lo: a:dasili a:no: Godeya: dagi ililiba siliki, nio: asuwa:takiyo: dulugu sa:la:lab. ³⁵ Ya:su Kelisowa:lo: nimo:lo: ha:fo: disa:lab a:no: kalu abe asula:ma:iba? Hida:yo: dowaki a:la:ta:ga: kele asulo: alan dowab a:ma:yo: asula:ma:iba:le? Kalu mogagila:ma:kilo: migi kudab a:ma:yo: asula:ma:iba:le? Maiyo: alan dowaki, a:la:ta:ga: kelego:lo:ma dowab a:namio: asula:ma:iba:le? Gelo: mogaima:no: fa:la:dowaki a:la:ta:ga: soma:no: dowab a:ma:yo: asula:ma:iba:le? Hida:yo: kelego: tambo gelo: amilo: fa:la:dowa:i yab a:ma:yo: mada mo:asula:ma:ib.

³⁶ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab, "Nio: gi wiya ilikiyo:, ho:lenu: tambo kalu nolba:yo: nio: sana soma:no: migi kuda:lab.

Nio: sibi sa:mba:nikilo: tililia: ha:nano: a:ngab.”

³⁷ Keliso eyo: nimo:wo: ha:fo: disa: ko:lo:, ene halaido: a:na dowakiyo:, niliyo: hida:yo: a:no: tambo mada tinin-ima:no:. ³⁸⁻³⁹ Nili Alan, Ya:su Keliso a:ma: ilikiyo:, Gode eyo: ni o:lia:yo: ha:fo: disa: ko:lo:, ene ha:fo:lo: disa:fo:lab a:no: kelego: imilig noma:yo: mo:asula:ma:ib. Ni mela:no: a:ma:yo:lo:, soma:no: a:ma:yo:lo:, ma:mula: kaluwa:lo:, mamalo: bo:fo:lowan a:ma:yo:lo:, kelego: o:go:do: fa:la:dowab o:lia: tif amilo: fa:la:doma:ib a:no:lia:ma:yo:, halaido:lo: da:lab kelego: a:ma:yo:lo:, iwalulo: da:lab o:lia: hen ha:g amilo: da:lab a:no:lia:ma:yo:lo:, kelego: tambo henfelo: wilo: a:lab a:no:lia:ma:yo: mada mo:asula:ma:ib. Niyo: a:la:asulo: ko:lo:lab.

9

Gode eyo: Isolael kaluka:isaleyo: ene so:lo:le doma:ki da:feyo:

¹ Ne Ya:su Kelisowa:no: ko:lo:, niyo: towo: mo:dikidaki hendele so:lo:l. Mama Malilo: a:ma:yo: nilo: so:lo:l we hendele sa:lab a:la:bo: widabikiyo:, ni asulo: us amio:lo: hendele so:lo:l a:la:asulo:. ² Ho:lenu: tambo ne nofolo:wo: alan dowaki, kele asula:lo:l. ³ Isolael kaluka:isaleyo: no:no:n ho:bo: ko:lo:, niyo: iyo: mada asuwa:fa:no: a:la:asulo:l. Niyo: iyo: hendele asuwa:tai kibo:bowo:, ne Ya:su Keliso o:lia:lo: dowo: a:no: o:li ta:ta:ga:, e ko:lo: soma:ni ha:nab o:leaumbo:, ne soma: ha:na:no:wo: o:li a:la:asulumo:lo. ⁴ Gode eyo: Isolael kaluka:isale i a:no: ene so:lo:le doma:ki da:fe alifa:, Godeya: ene malilo: halaido:wo: imo:wo: wido:. A:la:ta:ga: i o:lia:yo: towo: saeta:li mio:. Elo: ele sa:sa:lo:wo: imo:wo: dimi. Iliyo: Gode e wabuda:melea:kiyo:, eyo: mano: imo:wo: wido:. A:la:ta:ga:yo: Godeya: enedo: dinali sio: a:no: iyo: hendele di. ⁵ Nili ma:mu ima: halaido: a:no:, Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: i a:na a:la:ta:ga: mio:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: da:feyo: kalu a:no: i a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. Ya:su Keliso e Gode. Henfelo: kelego: we tambowo: e bo:fo:lab ko:lo:, ene wiyo: dulugu sa:la:liki ha:na:mela:no:! Hendele.

⁶ Ko:sega Godeya:lo: Isolaelbo:lo: dinali sio: to a:no: madali wala: a:la:bo: mo:so:lo:l. Mo:wo: Isolael us a:namilo: kalu fa:la:dowab a:no: nolo: Godeya: eno:lema. ⁷ A:la:ta:ga: Ablahama:lo: sa:la:la:i mio: nol a:no:lo: Ablahama: ene so:walema. Gode eyo: Ablahambo:wo: a:la:sio:, “Aisa:g eya a:la:ta:ga:yo: gi so:lo:wo: a:na fa:la:doma:ib” ⁸ A:no: we au sa:laki go:l. Godeya: siwa:l amilo:, Ablahama: ho:bo:wa a:la:ta:ga:lo: so:wa sa:la:la:i mio: nol a:no: Godeya: ene so:walema.

Godeya:lo: dinali sio: a:na a:la:ta:ga:lo: so:wa sa:la:liab i a:no: Ablahama: ene so:waleyoy: o:m. ⁹Godeya:lo: dinali sio:wo: we, “Dona no honona ho:len wengalikiyo:, ne mada gelo: amio: a:mia:no: ko:lo:, ga: ga Sa:la eyo: kalu so:wayoy: sa:la:lia:sa:ga: elena doma:ib.”

¹⁰ A:la:ta:ga: Godeya:lo: dinali sio: to no we asuluma. Tif amio: La:ba:ga eyo: mogai sen imilig amio: so:wayoy: a:la: sa:la:li. So:wa a:la: a:ma: ini iyayo: imilig, a:no: nili ma:mu Aisa:g. ¹¹⁻¹² Ko:sega La:ba:ga eyo: so:wa a:la: a:no: semo:sa:la:li amio:, Gode eyo: emo:wo: a:la:sio:, “Wa:la:bo: tifa: nanog dian kalu doma:ib.” Tolo: dinali sio: a:namio:, so:wa a:la:ma:yoy: mano: nafaleyale, mogago:wa:le o:dimidama:no: a:labiki saefa:. A:la:do: dimido: a:ma:yoy: Godeya: enedo: asulab au da:feyoy:wo: ko:lo: widakigab. A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: da:feyoy: a:no:, kaluwa:lo: dimido: a:na iliki da:feyoy:ma. Godeya: enedo: asulab au da:feyoy:. ¹³ Godeya: bugoy: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Niyo: Ya:koboy: alan asulo: ko:sega, Iso:wo: mada mo:beaki, e gola ba:ba:.”

¹⁴ A:la:go:ko:lo: niliyo: waga sa:ma:no:wa:le? “Gode eyo: hala aloba:dana:le?” A a:la:baka:!¹⁵ Gode eyo: Mo:sa:sbo:wo: a:la:sio:,

“Kaluy: o:ba:le niloy: nofoloy: alifa:no: asulab a:no:, kaluy: a:no: nofoloy: alifa:no:.”

Kaluy: o:ba:le niloy: asuwa:fa:no: asulab a:no:, niyo: kaluy: a:no: asuwa:fa:no:.”

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: kaluy: da:feab a:no:, kaluwa: ene asulo: o:lia: ene nanog dimidan o:lia: a:na iliki da:feanba. Godeya: enedo: nofolakilo: asulan a:na iliki ga:lab. ¹⁷ Godeya: bugoy: a:namio:, Fa:lo: emo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isaleyoy: ha:laidoy: alan niloy:wo: ba:dakiyo:, ni wiyo: henfeloy: amio: tambo wabulu sama:ki, niyo: ge misa: kaluy: alan doma:ki ta:fo:.”

¹⁸ A:la:go:ko:lo: Gode eyo: ene asulo:wo: kudu ha:nakiyo:, kaluy: o:ba:le nofoloy: alifa:no: asulab i a:no: nofoloy: alita:sen. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluy: nolo: to sio:wo: mo:kudu ha:naki a:la:iya:melea:ki asulalega, eyo: i a:no: a:la:iyo: ka melea:ki da:fe alita:sen.”

¹⁹ Ko:sega kaluy: gi koma:yoy: nemo:wo: a:la:dabuy: ba:ba:nigab, “Gode eyo: kaluwo: a:la:ma:ib a:la:liki da:fe alifeloy:lalega, Godeya:lo: i a:no: ko:lo: mo:walilima:nigab a:no: mo:wo: ha:? Godeya: ene asula:sa:ga:lo: saefa: a:no:, nio: tog no amio: mo:begele ha:na:no: dowoy: ko:lo:lab,” giliyo: a:la:sa:ma:ib. ²⁰ Ko:sega niyo: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Godeya: toloy: halalelab ge kaluy: o:bo:ngoy: dowakigaya? To niloy: da:fe sa:ma:nigoy:lo: we. As a:ma:yoy:, eloy: asu

o:mo:wo:, “Gilo: ne weaundo: dimido:wo: waigo:wo:” a:la:bo: sa:ma:iba:le? ²¹ Asdo: a:tan ka:isale a:ma:yo: dalo: modo: dia:sa:ga:, as a:takiyo: nowo: sa:sa:li as asu, nowo: kelego: disa:la:mela:no: as asu ko:lo:, a:la:do: dimido: a:no: eyo: mogago: dimido:wa:le? A eyo: hala dimido:ma. Eyo: asulo: enedo:wo: kudu ha:naki, aso: ko:li ko:lilo: asu.

²² Gode eyo:lo: a:la:dimida:lab. Ene kulufa:yo: o:lia: ha:laido: elo:wo:lo: kaluka:isalemo:wo: kalaba walama:no: asu:lab. Godeya:lo: kaluka:isale soma:no: hen amilo: ha:na:no: da:fe alita:ga:lo: ta:fo:lab i o:mo:wo: walama:no: asulo: ko:sega bo:ebo: mo:wa:deaki, ha:sa yasi dofo:lab. ²³ Elo: dimida:lab a:no: mo:wo: we. Godeya: ene halaido: malilo: nafale a:no:, kaluka:isale sagalo: dima:ki da:fe alita:ga:lo: ta:fo:lab imo:wo: walama:no: asulab ko:lo:, Gode eyo: kaluka:isale i a:no: malilo: nafale enedo:wo: dima:ki, tamina dimidalia:ga: ta:fo:.

²⁴ Godeya:lo: da:fea:sa:ga:lo: ta:fo:wo: ni o:m. Da:fea:sa:ga:lo: ta:felo:wo: Yu kaluka:isale ko:mba. Gode eyo: Yu kaluka:isalema a:no:lo: da:fe alifelo: ko:lo:lab. ²⁵ Dinali sa:lan kalu Hosea ene bugo: a:namio:, Gode eyo: a:la:sio:, “Kaluka:isale nino:ma elen a:no:, kaluka:isale we nino: a:la:sa:ma:no:.

Ga nilo: mo:asula:sen a:no:, nilo: alan asulabo: ga we a:la:sa:ma:no:.”

²⁶ “Tamin amilo: ‘Gio: kaluka:isale nino:ma’ a:la:do: sio: hen imilig a:namio:,”

‘Gio: Gode mela:no:lo: a:lab ene so:wale’ a:la: sa:ma:ib.”

²⁷ Aisaya eyo: Isolael kaluka:isale asulaki ho:le sa:lakiyo:, “Isolael kaluka:isaleyo: modo: dowaki, ho:n anib amilo: sa: o:ngo: doma:ib ko:sega,

Gode eyo: a:la:seyo: ko:lo: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:ib.

²⁸ Mo:wo: Alan eyo: henfelo: kaluka:isaleyo: mo:walila:sa:ga:lo: wa:dema:no: saefa: a:no: tambowo: bo:bo:ge ka dimidama:nigab.”

²⁹ A:la:ta:ga: Aisayayo: to nolo:lo: tamin amio: a:la:sio:,”

“Alan Halaido:lolo: A:lab a:ma:yo: ni so:wa i nolo: o:li mesea:ki alobanalifa:. Eyo: a:la:bo: mo:dimido: kibo:bowo:,”

Sodom o:lia: Gomola o:lia: ko:lo: yasala: aumbo:, nio:lo: tambo yasa danela:mabe.”

Isolael kaluka:isaleyo: mo:tilidabu

³⁰ A:la:fo:ko:lo: niliyo: waga sa:ma:no:wa:le? Yu kaluka:isalema iliyo: Godeya: siwa:l amilo: digalo: doma:no:wo:, eleyo: mo:kudu ha:na:sen ko:sega, inido:

tilida:dab a:na ilikiyo:, Gode eyo: iyo: digalo: kalu dowab a:la:sio:. ³¹ Isolael kaluka:isale iliyo: Godeya: siwa:l amio: digalo: fa:la:doma:no: a:lakiyo:, ele saefa: a:no: mada kudu ha:na:len ko:sega, Godeya: siwa:l amio: iyo: digalo:lolo: mo:fa:la:dowo:. ³² Iyo: digalo:lolo: mo:fa:la:dowo: a:no: wangabi go:wo:? Iyo: tilidabu man a:namio: mo:kagayaki, ele kudu ha:nab man a:ma:yo: iyo: asuwa:fa:ib a:la:asulaki dimido:. A:la:dimido: ko:lo:, iyo: u kalulo: ifikida:sen a:na ifikidaki, sulufu: tiane. ³³ Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab,

“Gio: asuluma! Niyo: uwo: Saion a:na difa: ko:lo:lab.

U a:namio: kaluka:isale nolo: ifikidaki sulufu: tina:mela:ib.

Ko:sega kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no: mada mo:sendelo alifa:ib.”

10

¹ Ne mili, niyo: niasi Isolael kaluka:isale a:no: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Gode eyo: iyo: asuwa:taki gasilima:kiyo:, niyo: mada alan asula:sa:ga, Godemo: dulugu so:lo:l. ² Niyo: ililo: man dimida:i ha:na:lab a:no: fanda ba:da:sa:ga: so:lo:l. Iyo: Gode kudu ha:na:no: mada asulo: ko:sega, Gode kudu ha:nan man hendeleyo: iyo: babale dowaki, hala kudu ha:na:lab. ³ Kaluka:isale nio: Godeya: siwa:l amilo: digalo: doma:no: man a:no: iyo: babale dowo: ko:lo:, iyo: digalo: doma:no: a:la:ta:ga: tog inido:leyo: kelelia: sia:len. Ko:sega tog Godeya:lo: dimido: a:no: iliyo: mo:beaki gola ba:da:len. ⁴ Ele Godeya:lo: dimi a:no: nanogo: dowo: ko:lo:, nanog a:no: Ya:su Keliso eyo: tambo ilili alitaki tininila:. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale e amilo: tilidabu a:no: Gode eyo: iyo: digalo: kaluka:isale a:la:sa:la:sen ko:lo:lab.

⁵ Ele kudu ha:nakilo: digalo: doma:no: man a:no: Mo:sa:s e widakiyo: a:la:sa:sa:lo:, “Kalu abeyo: ele a:no: tambo dinafalo: kudu ha:na:lab a:no:, mela:no:wo: dia:ib.” ⁶ Ko:sega tog nowo: da:lab. Tog a:la:do: sa:lab a:no: tilidabuwa kagayalikiyo:, Godeya: siwa:l amio: digalo:le doma:ib. Kalu abeyo: tog a:namilo: kudu ha:na:lab a:no: to sa:lab we ko:lo: kudu ha:na:lab. “Go:no:n a:ma:la:yo: to we o:ngo:wo: dabu ba:da:so:bo. ‘Ya:su Keliso e ko:lo: henfelo: we-namio: tililia: mena:kiyo:, Hebene halonamio: kalu abe ha:na:nigaba:le?’ ⁷ A:la:ta:ga: Ya:su Keliso e tililia: mena:kiyo:, ‘dane ane hen amio: abe ti ha:na:nigaba:le’ a:la:bo:lo: dabu ba:da:so:bo.” ⁸ Ko:sega kalu abeyo: Ya:su amilo: tilidabu a:ma:yo: a:la:sa:ma:ib, “Godeya: towo: gelo: amio: fa:la:dota:ga: aniba da:lab. To a:no: gi asulo: usa dowaki,

a:la:ta:ga: gi mego:f amio:lo: da:lab.” To a:na tilida:ba:no: dowo: ko:lo:labiki, niliyo: to a:no: wida:sen. ⁹ Giyo: Ya:su sowo: a:no: Gode eyo: a:ma:la: dasi alifa: a:la:bo: hendele tili asulaki, “Ya:su e Alanka:” a:la:liki kalab amio: fanda sa:lalega, Gode eyo: ge a:ma:la: gasilia:ib. ¹⁰ Mo:wo: gi asulo: amio: tilida:dalikiyo:, Gode eyo: ge digalo: kalu a:la:sa:lab. A:la:ta:ga: mego:fa:yo: tilidabu gilo:wo: fanda sa:lalikiyo:, Gode eyo: ge gasiliab. ¹¹ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no: mada mo:sendelo alifa:ib.”

¹² A:la:fo:ko:lo: Yu kaluka:isale o:lia: Yu kaluka:isalema o:lia:yo: mada imilo: ko:lo:lab. Kalu Alano: imilig e ko:lo:, kaluka:isale tambowa: Alano: e ko:lo:lab. Kalu Alan eyo: kaluka:isale abeyo: emo:lo: asuwa:foma:kilo: ho:idabdo: i o:mo:wo: nafale mesa:no:wo: dimia:sen. ¹³ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Kaluka:isale abeyo: Alanbo:lo: asuwa:foma:kilo: ho:idab a:no: tambo, eyo: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:ib.”

¹⁴ Ko:sega kaluka:isale Alan amilo: mo:tili da:dalega, i asuwa:foma:kio: e mada mo:ho:lema:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: to elo:wo: mo:da:dalega, iyo: mada mo:tili da:ba:ib. A:la:ta:ga: kalu noma:yo: imo:wo: mo:widalega, iyo: mada mo:da:ba:ib. ¹⁵ A:la:ta:ga: Gode eyo: tolo: widan kaluwo: mo:iliga:talega, iyo: to nafa walama:no:wo: mo:ha:na:ib. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab, “Kaluka:isaleyo: to nafalo: dia:yab i a:no: ba:da:ga:yo:, iligaki sagala:sen.”

¹⁶ Ko:sega kaluka:isale nolo: to nafa a:no: mo:tilidabu. Aisaya eyo: a:la:sa:sa:lo:, “Alan, to nilo: wido: a:no: abe tili dabuwa:le?” ¹⁷ A:la:go:ko:lo: Ya:su Keliso amilo: tilida:ba:no: a:no:, to da:dab a:na iliki fa:la:dowa:lab. A:la:ta:ga: to da:ba:no: a:no:, Ya:suwa: to ko:lo: widab a:na iliki fa:la:dowa:lab.

¹⁸ Ko:sega, Isolael kaluka:isale iyo: to nafa a:no: mo:dabuwa:le? A iyo: dabu. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“To nafa a:no: henfelo: we tambo amio: wida:li ane ko:lo:, kaluka:isale iliyo: tambo dabu.”

¹⁹ A:la:ta:ga: Isolael kaluka:isaleyo: to a:no: da:da:ga:yo: mo:asululiya:le? A iyo: asululi ko:sega mo:tilidabu. Dabu ba:ba: to a:no: Mo:sa:s eyo: o:ma a:ma:la: sio:. Eyo: Alana:lo: to sio: a:no: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Isolael kaluka:isale gio:, kelego: kalu noma:lo: ta:lisab a:no: meselema:kiyo:, niyo: ha:la: kaluka:isale wilo:ma a:no: ko:lo: asuwa:fa:no:.

Gio: meselaki gadio: doma:kiyo:, niyo: asulo:lo:ma kaluka:isale i a:no: * asuwa:fa:no:.”

²⁰ A:la:ta:ga: tif amio: Aisaya e mo:tagilakiyo: Godeya: to a:no: ko:lo: widakiyo: a:la:sio:,

Kaluka:isale nelo: mo:kedab i a:ma:yo: ne ba:ba: ko:m.

Kaluka:isale nelo: mo:ba:ba:no: dowo: imo:wo:, no:no:n ne fanda wido:.

²¹ Ko:sega Aisaya eyo: Isolael kaluka:isale asulakiyo:, to we a:la:sa:sa:lo:,

Kaluka:isale i we a:la:iyaki ni towo: mo:kudu ha:na:sen.

Ko:sega iyo: nelo:wa mena:kiyo: ho:lono: tambowo: ni dagiya:yo: gasilia:niki yasiso:l.

11

Isolael a:no: Gode eyo: mo:gola ba:ba:

¹ A:la:fo:ko:lo: niyo: a:la:dabu bo:do:l. Isolael kaluka:isale enedo: a:no: Gode eyo: gola ba:ba:ya:le? A eyo: a:la:bo: mada mo:dimido:. Nelo: Isolael kalu. Ablaham eya a:la:ta:ga:lo: e ma:mu i fa:la:dowo: nowo: ne. Ne Ba:nsamena: so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ² Gode eyo: kaluka:isale eno:le ko:lo: tamin amilo: elo: da:feyo: a:no: mada mo:gola ba:ba: ko:lo: a:lab. Elaiya eyo: Godeya: bugo: amilo: sa:sa:lo: da:lab we gio: asulaya? Eyo: Isolael kaluka:isaleya:lo: hala dimido: a:no: Godemo: sa:lakiyo: a:la:sio:. ³ “Alan, iliyo: dinali sa:lan kalu gilo: a:no: yasala:, a:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen u dibido: a:no: tambo bidila:. Dinali sa:lan kaluwo: imilise neko: dowab ko:lo:, iliyo: nelo: sanala:ma:no: dowaki migi kudab.” ⁴ Eyo: a:la:sa:labikiyo:, Gode eyo: a:ma:la: towo: emo:wo: waga sio:wo:? Gode eyo: Aisayamo:wo: a:la:sio:, “Niyo: 7,000 kaluka:isale no:no:ndo:wo: ga:li o:sab. I a:no: madali gode Bal o:mo:wo: gulalu silikiyo:, mo:wabulu sa:la:sen ko:lo:lab.” ⁵ Gode eyo: a:la:sio: ko:lo:, o:g we-namio:lo: o:leo:ngo: dowab. Gode eyo: Isolael kaluka:isale ha:fo:wo: disa:lakiyo:, nolo: da:fe alifelo: ko:lo:, iliyo: Godeyo: o:kudu ha:na:lab. ⁶ Godeya:lo: da:fe alifelo: a:no: ini nanog nafa dimido: a:namima. Godeya: ene ha:fo: disa:man a:na iliki da:feyo:. Gode eyo: ili man dimido: a:na iliki da:feai kibo:bowo:, Godeya: ha:fo: disa:lan man a:no: o:ngo:malo:ngo: domabe.

* **10:19:** Fo:l eyo: ha:la: kaluka:isale a:la:do: sa:lab a:no:lia: asulo:lo:ma kaluka:isale a:la:do: sa:lab a:no:lo:, Yu kaluka:isalema a:no: ko:lo: sa:laigo:l.

10:20: Ais 65.1   **10:21:** Ais 65.2   **11:1:** 1Sam 12.22, Song 94.14, Fili 3.5   **11:3:** 1Kin 19.10,14   **11:4:** 1Kin 19.18   **11:6:** Gala 3.18

⁷ A:la:fo:ko:lo: niliyo: waima:no:wa:le? Isolael kaluka:isale iyo: Godeya: siwa:l amio: digalo: doma:no: a:lakiyo: halaido: keda:len ko:sega, iyo: digalo:leyo: mo:dowo:. Ko:sega Godeya:lo: da:feyo: kaluka:isale iyo: digalo: dowo:. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale nol a:ma: asulo: nodoma:no:wo: halaido: ta:fo: ko:lo:lab. ⁸ To a:no: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab.

“Iliyo: mo:asuluma:kiyo:, Gode eyo: iyo: ko:ndo:fe alitakiyo:, ofowo: ane o:ngo: ta:fo:.

Iliyo: mo:bo:ba:kiyo:, siyo: ko:n ta:fo:.

Mo:dabuma:kiyo:, ka:la:no:lo: kalifa:.

A:la:ta:ga: iyo: a:la:do: ka dowa:i mio:wo:, o:gdo: wenamio:lo: a:la:ka a:lab ko:m.”

⁹ A:la:ta:ga: Da:ibid eyo: a:la:dulugu sio:,

“Sagalo: ma:no: ililo: nab a:ma:yo: inino: ka:na walama:ki dia:tan auma:ib ko:lo:,

iyo: ka:n a:na walalalikiyo:, ini man dimido: a:ma: wa:lo: dima:ki a:la:asulo:.

Iyo: u ami ifikidakilo: sulufo: timana:ki a:la:asulo:.

¹⁰ Iyo: mo:bo:ba:ki, siyo: ko:n ta:foma.

A:la:ta:ga: iyo: hida:yo:wo: ga:lita:ga:, wa:sesefo: ha:na:melea:ki ta:foma.” Da:ibid eyo: a:la:dulugu sio:.

Gode eyo: Yu kaluka:isalema iyo: asuwa:taki gasili

¹¹ A:la:go:ko:lo: niyo: a:la:dabu bo:do:l. Isolael kaluka:isale iyo: Ya:suwo: gola ba:daki midi dowab a:namio:, ililo: tili da:dan tog a:no: tambo edo:wa:le? O:leaumbaka:! Yu kaluka:isale ililo: mo:tilida:dab a:na ilikiyo:, Yu kaluka:isalema i a:no: Godeya: ene mela:no:wo: dima:kiyo: togo: kolaefa:. Godeya:lo: dimido: a:no:, Isolael kaluka:isale iyo: Yu kaluka:isalema a:no: ba:da:sa:ga: iligakiyo: meselema:ki dimidalifa:.

¹² Isolael kaluka:isale iyo: Godeyo: gola ba:daki, tog hala ane ko:lo:, inido: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: henfelo: kaluka:isale nolo: mada asuwa:takiyo:, kelego: nafale a:no: imo: dimi. A:la:fo:ko:lo: Isolael kaluka:isaleyo: a:tilida:daki, a:la:ta:ga: agelo: a:no: ilili alitalikiyo:, Gode eyo: kaluka:isale tambomo:wo: kelego:wo: mada nafale a:dimia:ib.

¹³ O:go: niyo: Yu kaluka:isalema gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gode eyo: ne gilo:wa iliga:fo: ko:lo:, nanog nilo: dimida:lab a:no: mada wa:la:b ko:lo: ne sagala:li dimida:lo:l. ¹⁴ Ni nao, Yu kalu nolo: nanog nilo: dimido:l we ili asulo:wo: digidalitaki, iyo: meselaki tili dabuma:kiyo:, nanog we a:na dimido:l. ¹⁵ Gode eyo: Yu kaluka:isalelo: gola ba:ba: amio:,

henfelo: kaluka:isale ha:la: nol o:lia: ha:fo: disa:laki, ege dowo:. A:la:fo:ko:lo: Yu kaluka:isaleyo: Gode o:lia: wa:ka ege dowalikiyo:, sowo: kalu ko:lo: a:ma:la: dasiliyo: o:ngo: doma:ib. ¹⁶ Ma:n wo:fa: ho:gi a:no: halolia:ga:, heb a:no: Godemo: ko:le boba dimialega, wo:fa: tambo a:no:lo: Godeya: siwa:l amio: nafa malilo: dowab. I tef a:no: nafa malilo: dowalega, i ele a:no:lo: nafa malilo: dowab. *

¹⁷ Isolael i a:no: o:lif i ko:lo: egelo: amilo: gele alifa: o:ngo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Yu kaluka:isalema gio: hena: usamilo: o:lif i a:s ko:lo: madalilo: fa:la:ne o:ngo: ko:lo:lab. Gode eyo: o:lif i ko:lo: egelo: amilo: elen a:ma: ele nolo: gegedelia:ga: dila:. A:la:ta:ga:yo: hena: usamilo: o:lif a:s ele nowo: Gode eyo: gedelea:saga:, egelo: amilo: o:lif i a:na kudu alifa:. A:la:fo:ko:lo: egelo: amilo: o:lifa: tef a:ma:yo: ho:no: gimo:wo: nafale dimia:lab.

¹⁸ Ko:sega giliyo: ele gagadela: a:no: mogago:lo:b a:la:asulakiyo:, ginina:ma:la:yo: kaila:so:bo. Asuluma! Gio: ele o:ngo: dowo: ko:sega ele a:ma:yo: tefo: mo:asuwa:ta:sen. Tef a:ma:yo: mela:no: ho:no: gimo: dimia:sen. ¹⁹ Giliyo: a:la: sa:ma:nigaba:le, "Gode eyo: nio: i amio: o:li kuduma:kiyo:, ele nolo: tamina gagadela:." ²⁰ To a:no: hendele ko:sega, ililo: mo:tilidabu a:ma: iliki gagadela:. A:la:ta:ga: gini tilidabu a:na ilikiyo:, gio: halale dofo:lab. A:la:fo:ko:lo: go:no:na:ma:la:yo: ge nafale a:lakiyo: kaila:so:bo. Gelo: amio: a:la:bo: fa:la:dowando: a:lakiyo:, molo asulaki tagi dowa:bi. ²¹ Mo:wo: Gode eyo: ene egelo: amilo: o:lif ele nolo: gagadelia:ga: dila: ko:lo:, gio:lo: tilidabu amio: mo:dowalega, o:leauka dimidama:ib. ²² A:la:fo:ko:lo: giliyo: Godeya: ene ha:fo: disa:lan man o:lia: ene halaido: dimidan man o:lia:yo: asuluma. Gode eyo: mo:tilida:dab kaluka:isale o:mo:wo: mada halaido: dimida:sen. A:la:ta:ga: gio: e o:lia:yo: ege dofo:ko:lalega, eyo: gimo:wo: ha:fo:wo: disa:la:mela:ib. Ko:sega ge mo:tilida:dalega, gelo: a:la: galila:ma:ib. ²³ Yu kaluka:isale iliyo: nodolaki, wa:ka a:tilida:dalega, Godeyo: halaido:wo: a:lab ko:lo: eyo: kaluka:isale a:no: o:lif i amio: wa:ka kudu alifa:ib. ²⁴ Yu kaluka:isalema gio:, o:lif a:s a:ma: ele o:ngo: ko:lo:, Gode eyo: gio: galilia:sa:ga:, o:lif i hendele a:nami kudu alifa:. A:la:bo: ene asulo:wo: mo:fa:la:dowan ko:sega, Godeya: ene halaido:wa: dimido:. Ko:sega Yu kaluka:isale iyo: egelo: amilo: o:lifa: eleleyo: o:m ko:lo:, a:ma:la: o:lif i inin amilo: kuduma:no:wo: halaido:ma.

Gode eyo: Isolael kaluka:isaleyo: gasilia:ib

* **11:16:** Bale sio: a:ma: ha:go: we. Ablaham e Godeya: eno:le dowalega, ene so:wa sa:la:la:i mio: a:no:lo: Godeya: eno:le dowo. **11:17:** A:fe 2.11-19

11:22: Yo:n 15.2,4

²⁵ Yu kaluka:isalema gio: ginina:ma:la:yo: kailabena:kiyo:, niyo: to wo:no:lolo: elen we gimo:wo: kalaba fanda walama:nigo:l. Yu kaluka:isale nolo: mo:tilida:daki, iyo: asulo: a:nodoma:no:wo: halaido: dofo: ha:na:lab. Ko:sega Yu kaluka:isalema Godeya:lo: tamin amilo: da:feyo: i a:no: tambo Keliso amio: tilida:dabikiyo:, Yu kaluka:isaleyo: wa:kabilo: tilida:ba:no: ho:lono: a:na fa:la:doma:ib.
²⁶ A:la:dimidalikiyo: Gode eyo: Yu kaluka:isale tambowo: a:na asuwa:taki gasilia:ib. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: “Asuwa:takilo: gasilian kalu a:no: e Saion a:na a:la:ta:ga: mo:mo:dalia:ga: mia:ib.

Ya:koba: insiso:iya:lo: Godeyo: mo:beakilo: fa:s dimifo:len man a:no:, eyo: dila:ma:ib.”

²⁷ A:la:ta:ga: Gode eyo: a:la:sio:, “Niyo: ililo: mogago: dimida:len a:no: hala:sa:ga: dila:ma:no: a:la:likiyo:, towo: i o:lia:yo: dinali saefa:no:.”

²⁸ O:go: Yu kaluka:isale nolo: Godeya: to nafayo: mo:tilida:daki, Gode o:lia:yo: gis dowab. A:la:do: gab a:na ilikiyo: to nafa a:no: Yu kaluka:isalema gilo: amio: a:na fa:la:dowo:. Ko:sega tamin amio: Gode eyo: Isolael kaluka:isaleyo: eneno: doma:ki da:feyo: ko:lo:, ili ma:mu Ablahamo:, Aisa:go:, Ya:kobo: i a:no: ko:lo: asulakiyo:, Gode eyo: iyo: tambo ha:fo:wo: disa: ko:lo:lab. ²⁹ Gode eyo: kaluka:isaleyo: ho:ida:sa:ga:, boba kelego: nafaleyo: dimialikiyo:, eyo: ene asulo:wo: ko:li nowo: mo:doma:ib. Boba kelego: Gode elo: dimi a:no: a:ma:la:yo: mo:dia:ib, a:la:ta:ga: kaluka:isale elo: da:fe alifa: a:no: mada mo:ta:fa:ib.
³⁰ Tamin amio: gio: Gode o:lia:yo: a:la:i ya:len ko:sega, o:go: Yu kaluka:isale iliyo: Gode o:lia:yo: a:la:iyab ko:lo:, Gode eyo: gio: nofolo alifa: ko:lo:lab. ³¹ O:lea:gakiyo:, Godeya:lo: gimo:lo: nofolo: a:na ilikiyo:, imo:wo:lo: nofolan man a:no: ko:lo: fa:la:doma:kiyo:, o:go: iyo: Gode o:lia:yo: a:la:iyab. ³² Gode eyo: henfelo: kaluka:isaleyo: tambo a:la:iya:melea:kilo: ta:fo: a:no:, ene nofolakilo: ha:fo: disa:lan man a:no: tif amio: walama:no: a:la:asulaki go:.

³³ Wai! Godeya: ene asulo: a:no: mada alan badio: ko:lo:, iwalu dowo: ko:lo:lab.

Godeya: enedo: alobanalia:ga:lo: difa: a:no:, nio: mo:asuluma:ib.

A:la:ta:ga: ene man dimidan a:no:lo: niliyo: mo:fanda asuluma:ib.

³⁴ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Alana: asulo:wo:, kalu imilig noma:yo: mo:asulo: ko:lo:lab.

A:la:ta:ga: kalu imilig noma:yo: emo:wo: asulo:wo: mo:wido:.”

35 “Gode o:lia: mewa:lo: dia:fa:nikiyo:, kaluka:isaleya:yo: kelego: nowo: emo:wo: mada mo:dimia:no: dowo: ko:lo:lab.”

36 Alan eyo: kelego: tambowo: fa:la:do alifa:.

Kelego: tambo a:no: mo:wo: e ko:lo:lab.

A:la:ta:ga: kelego: tambowo: eneno: ko:lo:lab.

A:la:fo:ko:lo: niliyo: Alana: wiyo: dulugu sa:la:mela:niki.

Mada hendeleyo: o:m.

12

Go:no:n ge Godemo: dimia:lubi

¹ A:la:fo:ko:lo: nao nado i gimo:lo: dimidama:kilo: sa:ma:nigo:lo: we. Gode eyo: nimo:wo: mada nofolaki asuwa:ta:sen ko:lo:, boba Godemo:lo: so:mea:sen o:leaumbo:, go:no:no:lo: Godemo: dimia:lubi. Gio: mela:no:wo: o:silikiyo:, malilo: nafale dowaki, Gode elo: asulab aumbo: go:no:no: dimia:lubi. Man a:no: Godemo:lo: wabulu sa:lakilo: dimidan hendeleyo: o:m. ² Henfelo: man we o:lia:yo: mada ege dowo:so:bo. Gode eyo: gi asulo:wo: nodola:sa:ga:, ho:gi a:fa:la:doma:ki ta:ta:lubi. A:la:dimidalikiyo: Godeya:lo: asulab man a:no: giliyo: alobana asuluma:ib. Man a:no: nafa digalo:le dowaki, Godeyo: ko:lo: sagale alitakigab.

Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: disa:lakiyo:, bobayo: dimia:sen ko:lo:lab

³ Gode eyo: ne o:lia: ha:fo: disa:laki, enedo: iliga:felo: kalu nowo: ne da:feyo: ko:lo:, a:no: asulakiyo: gimo:wo: tambo a:la:so:lo:l. Giliyo: ge kaluwo: nafale a:la:bo: asula:so:bo. Godeya:lo: tilidabu ko:lo: gemo:lo: dimi a:na ilikiyo:, go:no:no: dinafa aloba:da:bi.

⁴ Niyo: da:fe sa:ma:nigo:l. Kaluwa: do:mo: amio: heb ko:li ko:lilo: a:lab kolo:, heb ko:li ko:lilo: a:ma: nanog enedo:wo: da:lab. ⁵ A:la:do: go: o:leaumbo:, tilidabu kaluka:isale nio: modo: ko:li ko:lilo: sab ko:sega, nio: Ya:su Kelisowa dowalikiyo:, do:mo:wo: imilise fa:la:dowaki, nio: ua kudu alifelo: ko:lo: nol o:lia:yo: mada ege doma:no: ko:lo:lab.

⁶ Gode eyo: nimo:wo: ha:fo:wo: alan disa:laki, nio: nanogo: dimidama:kiyo:, boba kelego: ko:li ko:lilo: a:no: nimo:wo: dimi. Ge Godeya: tolo: dinali sa:lan kalu doma:kiyo:, halaido:wo: gemo: dimilalega, gilo: Gode amilo: tilidabu a:naka ilikiyo:, nanogo: a:na dia:li ha:na:lubi. ⁷ Ge sa:s

kaluka:isale nolo: ko:lo: asuwa:fa:no:wo: gemo:wo: dimilalega, i a:no: asuwa:ta:lubi. Ge widan kalu doma:no: dimilalega, i a:no: wida:lubi. ⁸ Giyo: kaluka:isale nolba: asulo:wo: halalema:ki sa:ma:no:wo: dimilalega, asulo: ililo:wo: halalema:ki sa:la:lubi. Giyo: kelego:wo: aundo:ma dowo: kaluka:isalemo:lo: asuwa:fa:no:wo: dimilalega, gio: modo: dimia:lubi. Ge kalu nolo: ko:lo: tili dofo:liki bo:fo:lowan kalu doma:no: dimilalega, ge i a:no: dinafa bo:fo:lubi. Ge nolo: nofolakilo: tili doma:no: kalu doma:no:wo: dimilalega, ge i a:no: sagala:li tili dofo:lubi.

Kelisowa: mandeyo: we

⁹ Ge nol o:lia:lo: ha:fo: disa:lab man a:no: madaliyo: mo:dowaki, hendele ha:fo: disa:la:bi. Man mogago: a:no: mo:beaki, man nafa a:no: ko:lo: halale ta:li dofo:lubi. ¹⁰ Gegelebo: ha:fo:wo: disa:la:lubi. Giliyo: nolo: ko:lo: alan wabudaki sagale alita:lubi. ¹¹ Alana: nanogo: dimidakiyo:, gio: mo:beakiyo: bo:sula:so:bo. Mamaya: halaido: a:na dowakiyo:, nanog a:no: iligi dimida:lubi. ¹² Gio: Godeya:lo: dinali sio: a:no: hendele dimidama:ib a:la:bo: tilida:da:sa:ga: yasilakiyo:, gio: sagala:lubi. Hida:yo:wo: ge amio: fa:la:dowalikiyo:, ge ha:sa dowaki halale kagama. Godemo:wo: dulugu safo:ko: ha:na:lubi. ¹³ Keliso kaluka:isale kelego:lo:ma dowab i a:no: giliyo: asuwa:ta:bi. A:la:ta:ga: mageso: kaluka:isaleyo: yalega, tilidowa:bi.

¹⁴ Kaluwa:yo: gio: migi kudaki, hida:yo:wo: gimo: dimialikiyo:, i a:no: nafa doma:kiyo:, Godemo: dulugu sa:la:bi. I a:no: mogagima:kiyo: dulugu sa:la:so:bo. ¹⁵ Kaluka:isale sagalo:lo: dowab i o:lia:yo: sagalo: dowabi. Kaluka:isale nofolo:lo: dowab i o:lia: dowaki nofolo:wo: dia:bi. ¹⁶ Gegelebo: ego:le dowabi. Ge kailakiyo:, iwaluwo: dowaso:bo. Wilo:ma kalu o:lia: ege dowabi. Ge asulo:wo: di kalu a:la:bo: asula:so:bo.

¹⁷ Kalu abeyo: gimo:wo: mogago: nowo: dimidalega, giliyo: mada wa:lo: wa:dea:so:bo. Giliyo: kaluka:isale nolba: siwa:l amio: mano: mada nafale bo:ba:ki dinafa dowabi. ¹⁸ Giliyo: kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:sa dowabi. Iliyo: gimo:wo: gadio:wo: dowalega, go:no:no: tilidowaki imo:wo: gadio:wo: dowaso:bo. ¹⁹ Ni mili, mogago: gemo:lo: dimidab a:no: wa:lo: go:no:no: wa:dea:so:bo. Godeya: ene kulufa:yo:wa: ka wa:dema:ki ta:foma. Mo:wo: Godeya: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, "Wa:dema:no: man a:no: na:no: ko:lo:",

no: no: n dimidama: no: ” Kalu Alana: yo: a: la: sio:. ²⁰ Giliyo: mo: wa: deaki ko: sega,
 Gis kaluwo: maiyo: wo: alan dowalega, ma: no: wo: dimea: bi.
 E ho: no: maiyalega, ho: no: dimia: bi.
 Giliyo: a: la: dimidalikiyo:, ene hala dimido: a: no: dinafa fanda asula: sa: ga,
 gilo: man nafa dimidab a: ma: yo: e sendelo alifa: ib.
²¹ A: la: fo: ko: lo: man mogago: a: ma: yo: gio: tiniaki go: lula: ma: kiyo: ta: ta: so: bo. Ko: sega man mogago: a: no: gililo: man nafale dimidab a: ma: tininima: ki ta: ta: bi.

13

Gio: gamani kaluwa: ha: ga dowabi

¹ Gio: tambo gamani bo: fo: lowan kalu a: ma: ha: ga dowaki, ini towo: dinafa da: da: bi. I a: no: inin halaido: wa a: la: ta: ga: yo: mo: fa: la: dowo:. Gode eyo: i a: no: tambo da: fea: sa: ga: yo:, nanog a: no: imo: dima: ki ta: fo:. ² A: la: fo: ko: lo: kalu abeyo: gamani kaluwa: tolo: gola ba: dab a: ma: yo:, Godeya: lo: da: feyo: kalu i a: no: gola ba: dab. Giyo: a: la: dimida: lalega, falasila: ma: no: a: no: dia: ib. ³ Kaluka: isale man nafalelo: dimida: lab a: no: gamani kaluwo: mo: tagima: ib. Mogago: lo: dimida: lab i a: ma: yo: tagima: ib. Ge gamani kaluwo: mo: tagilaki ga: li mela: no: asulalega, ge mano: nafale dimida: lubi. A: la: galikiyo: iliyo: ge wabuluma: ib. ⁴ Gamani kalu iyo: Godeya: nanog dian kalu dowo: ko: lo: nanogo: ililo: dimidab a: ma: yo:, gio: nafa mesea: ki gab. Ko: sega ge man mogago: dimida: lalega, ge tagila: bi. Mo: wo: gamani kalu iliyo: ge falasila: ma: no: halaido: wo: da: lab. Iyo: Godeya: nanog dian kalu dowo: ko: lo:, kaluka: isaleyo: mogago: wo: dimida: lab amio: Gode e kulufa: ya: sen ko: lo:, ililo: mogago: dimida: lab a: no: wa: dema: kiyo:, gamani kalu iyo: a: na ta: felo:. ⁵ A: la: fo: ko: lo: gio: gamani kaluwa: ha: ga dowaki, ini to sa: labo: kudu ha: na: lubi. A: la: galega Godeya: lo: falasila: ma: no: us a: namio: gio: mo: tina: ib, a: la: ta: ga: gili asulo: wo: mo: sendelo alifa: ib. ⁶ A: la: do: dimidan a: na ilikiyo:, giyo: takis moleyo: dimia: sen. Mo: wo: gamani kalu iliyo: ili nanog dimida: lab amio:, iyo: Godeya: ene nanog dian kalu dofo: lab. ⁷ A: la: fo: ko: lo: gamani kalumo: lo: dimia: no: wo: dowa: lalega, a: no: dimia: bi. Takis a: no: dimia: no: wo: dowa: lalega dimia: bi. Wilo: dowab a: la: sa: ma: no: wo: dowa: lalega, kalu emo: wo: molo asula: bi. A: la: ta: ga: wi alan sa: ma: no: lo: dowab o: mo: wo:, e wabulu sa: la: lubi.

Kaluka: isale nol o: lia: yo: ha: fo: wo: disa: la: lubi

⁸ Gio: mewa:l dimia:no:wo: da:lalega, bo:bo:ge dimia:bi. Mewa:l dimia:no:wo: gio: kedefa:ib ko:sega, nol o:lia:lo: ha:fo: disa:lan a:no: mo:elema:ib. Kaluka:isale abeyo: nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:lalega, e ele saefa: a:no: tambo kudu ha:naki ilili alitakigab. ⁹ Godeya:lo: ele difa: a:ma:yo: a:la:sio:, “Uwo:wo: dimida:so:bo. Kalu nowo: sana sowa:so:bo. Afayo: dia:so:bo. Mesela:so:bo.” Ele a:no: a:la:ta:ga: ele nol o:lia:yo: Godeya: difa: ko:lo:, ele imilig wema:yo: ele nolo: tambo tininila:sa:ga:, kegene ta:li dofo:lab. “Gio: go:no:n asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulakiyo: ha:fo:wo: disa:la:lubi.” ¹⁰ Ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: iasi kaluka:isaleyo: mo:mogagila:ma:ib. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: ha:fo: disa:lan man o:lo: kudu ha:na:lab a:no:, ele difa: nolo: tambo eyo: kudu ha:nakigab.

¹¹ Gio: a:la:dimidama:kilo: so:lo:lo: mo:wo: we. O:g ho:lendo: ha:nab we gio: fanda asulo:. Godeya:lo: ni gasilia:no: ho:len a:no: ko:na:ma dowab ko:lo:, gi al-ifo:lab a:no: ko:lo: dasima:no: ho:lenu: o:g we. Nio: ho:gi tilida:dab amio:, ho:len a:no: ko:na: dowo:, ko:sega o:go: ma:uwa:ya dowab. ¹² Sololi we eda:ga: ha:naki, ho:lendeyo: ko:na:ma fa:la:doma:nigab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: sololiya: ene man dimida:sen a:no: ta:ta:sa:ga:, buban kelego: a:no: kagedelia:ga:lo: dowan aumbo:, ho:lenu: man nafa a:no: kagedelia:ga: mela:niki. ¹³ Nio: ho:lenu: dowaki, man digalo: ho:lenu:lo: a:na sia:mela:niki. Ko:sega man we mada edaki a:dimidaso:bo. Digalilan man ko:li ko:lilo: a:no: dimida:so:bo. Aluna: ho:no: na:sa:ga:yo: no:nola:so:bo. Uwo: dian man a:no: dimida:so:bo. Do:mo:wa: sagalaki, go:no:na:ma:la:yo: mo:tili dowan man a:no: dimida:so:bo. Gadiakiyo: kega:so:bo. Kelego: noma:lo: dia:no: a:la:ta:ga:yo: mesela:so:bo. ¹⁴ A:la:do: mo:dimidaki, Alan Ya:su Keliso eyo: gili mela:no:wo: go:lula:fo:li bo:fo:melea:ki ta:foma. A:la:ta:ga: do:mo:wa:lo: sagalan man mogago: a:no: kudu ha:na:no:wo: fogo: dimia:so:bo.

14

Gao noma: mano: aloba:da:so:bo

¹ Kaluka:isale tili dabuwo: halaido:lo:ma dowab a:no: iyo: tililia:ga:, sa:s usa tinda:bi. Kaluka:isale tilidabuwo: halaido:lo:ma dowab i o:lia:yo: gegelebo: towa: kegakiyo: e sasendea:so:bo. ² Kalu imilig nowo: ene tili dabuwo: halaido: iliki, ma:no:wo: tambo na:sen. Ko:sega kalu nowo: tili

dabuwo: halaido:lo:ma dowab a:no: e no: howo: mo:ma:no: a:la:liki eleyo: difa: ko:lo:lab. ³ Kalu ma:no:wo: tambolo: na:sen eyo: kalu no: holo: mo:nakilo: ele alifo:lab o:mo:wo: kele asulakiyo: mo:bea:so:bo. A:la:ta:ga: kalu no: holo: mo:nab eyo:, kalu ma:no:wo: tambolo: na:sen o:mo:wo: e hala dimidabo:lo:b a:la:bo: asulakiyo: aloba:da:so:bo. Mo:wo: Gode eyo: kalu a:no: o:li a:la:likiyo: hendele di ko:lo:lab. ⁴ Noma: nanog kalu a:no: giyo: ba:da:sa:ga: alobana sa:lalega, a:no: mogago:. Elo: bo:fo:lab kalu a:ma:yo: e o:li aloba:ma:ib. A:la:ta:ga: Kalu Alan eyo: nanog kalu a:no: halale alitaki asuwa:fa:ib ko:lo:, nanog elo: a:no: nafale dimida:mela:ib.

⁵ Tilidabu kalu nolba:yo: ho:len imilig nowo: mada alandeyo: o:m a:la:asulo: ko:sega, tilidabu kalu nolba:yo: ho:lenu: tambo ko:ngo:le ka a:lab a:la:asulab. Kalu tambowa:yo: enen asulo: amio: we digalo: a:la:bo: fanda asululia:ga: kudu ha:na:mela:niki. ⁶ Kalu abeyo: ho:len imilig we alan a:la:asulakilo: da:feab a:ma:yo: Alana: wiyo: ko:lo: wabudakigab. Kalu abeyo: no: howo: tambolo: nab a:ma:yo: Godemo: mada o:m a:la:dulugu sa:la:sa:ga:, Alana: wiyo: wabudaki na:sen. A:la:ta:ga: kalu abeyo: no: ho mo:ma:no: ele dia:ta:ga:lo: mo:nab a:ma:yo:lo: Godemo: mada o:m a:la:dulugu sa:la:sa:ga:, Alana: wiyo: wabudaki a:na dimida:sen. ⁷⁻⁸ Nio: henfelo: wena silikiyo:, mela:no: nililo: we nino:ma. Nili mela:no: wema:yo: Alano: wabuda:melea:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: ne ko:lo: sowab a:no:, nino:ma. A:ma:yo:lo: Alano: ko:lo: wabuda:melea:ki ta:fo:. A:la:fo:ko:lo: nio: o:silikiyo:lo:, sowalikiyo:lo:, nio: Kalu Alana: eno: ko:lo: a:lab. ⁹ Ya:su Keliso e sowa:sa:ga:lo: a:ma:la: dasi a:ma: mo:wo: we. Kaluka:isale o:sab welo:, sowo:wo:lo:, i a:ma: Kalu Alan dowaki go:. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: giyo: gao nowo: aloba:dakilo: dibibia:lab ko mo:wo: ha:? A:la:ta:ga: giyo: gao nowo: o:ngo:malo:ngo: a:la:do: asulab ko mo:wo: ha:? A:la:bo: dimida:so:bo mo:wo:, nio: tambo Godeya:lo: mo:walilima:no: a:namio: kagama:ib. ¹¹ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: a:lab.

Alan eyo: a:la:sio:, “Ne ko:ngo: mela:no: Gode ko:lo:, to nilo: we hendele ko:lo:lab.

Kaluka:isale tambo gulalu misa:fu alilaki ne wabudakiyo:,

ili mego:f a:ma:yo: Gode ne kalaba sa:ma:ib.”

¹² A:la:go:ko:lo: nio: tambo ina:li ina:lilo: amio: man ko:li ko:lilo: nililo: dimido: a:no: Godemo: fanda sa:ma:no:.

¹³ A:la:fo:ko:lo: niliyo: nao noma: man alobanama:no:wo: mada elema:niki. Gao nowo: ifikida:sa:ga: man mo-

gago: us a:na sulufo: timana:kiyo: dimida:so:bo. ¹⁴ Ne Alan Ya:suwa dowabikiyo:, eyo: nemo: wido: ko:lo:, niyo: a:la:fanda asulo:l. Ma:no: ko:li ko:lilo: da:lab we Godeya: siwa:l amio: imilig nowo: mogago:wo: aundo:ma dowo:. Ko:sega kaluka:isale abeyo: ma:no: we mogago:le a:la:tili asulalega, enedo: doba:da:yo:lo: mogago:le dowakigab. ¹⁵ Ma:no: ko:li nowo: gilo: nab a:ma:yo: gao nowo: kele asuluma:ki dimidalega, giyo: emo:wo: ha:fo:wo: mo:disa:lakigab. Gao a:no: gasiliakiyo:, Ya:su Keliso e sowo: ko:lo:, ma:no: gilo: nab a:ma: ilikiyo:, gao nowo: mogaima:no:wo: dimida:so:bo. ¹⁶ Kelego: gilo: nafa a:la:do: asulab a:no:, noma:yo: mogago:lo:b a:la:asuluma:no: dowo:lalega, giyo: a:no: dimida:so:bo. ¹⁷ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: ma:n o:lia: ho:n o:lia: nab a:no: wa:la:b kelego:wo: mada o:mba. Ko:sega man digalo:le dimidano:lo:, ha:sa downan mano:lo:, sagalo: downan mano:lo:, Mama Malilo: eya a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowo: a:no: wa:la:bdeyo: o:m. ¹⁸ Kaluka:isale abeyo: man a:no: ko:lo: kudu ha:nakilo: Ya:suwa: nanogdo: dia:lab a:no: Gode eyo: emo:wo: sagalaki, a:la:ta:ga: kaluka:isale nolba:yo: e nafale dowab a:la:asuluma:ib. ¹⁹ Ni amio: ha:sa doma:no: man a:no: fa:la:dowa:melea:kiyo:, nanogo: halaido: dimidama:niki. A:la:ta:ga: kaluka:isale noma: tilidabuwo: halale alitaki asuwa:ta:mela:niki.

²⁰ Gilo: ma:no: ma:no: asulab a:ma: ilikiyo:, Godeya:lo: nanog dimidalifa: a:no: mada mogaga:so:bo. Ma:no: we tambo nafale ko:sega, ma:no: gilo: nab a:ma:yo: kalu noma: tilidabuwo: sulufo: tina:no: dowo:lalega, gilo: dimidab a:no: mogago: ko:lo: gab. ²¹ No: ho nab o:lia: wain ho:n nab o:lia: a:la:ta:ga: man o:bo:ngo:wa:le kaluka:isale noma: tilidabuwo: mogagila:ma:no: dowo: a:no:, giliyo: mo:dimidalega, a:no: mada nafa. ²² Giyo: ma:no:wo: ma:no:wa:le, mo:ma:no: ele dia:fa:no:wa:le, asulo: a:no: kalu noma:no:ma. A:la:ba, a:la:do: tili asuluma:no: a:no: Gode o:lia: ge o:lia: ko:m. Kalu abeyo: kelego: nowo: nafalo:b a:la:tiliasula:sa:ga: eyo: a:no: dimidalikiyo:, ene asulo: amio: e kele asulo:wo: mo:dowalega, e sagalo: mesa:no: a:na dowakigab. ²³ Ko:sega kalu abeyo: asulo:wo: a:la: iliki nalega, e mogago: dimidab. Mo:wo: elo: dimido: a:no: ene tili dabu amio: mo:halale kagayab. Kelego:wo: tambo tili dabu a:na a:la:ta:ga:lo: mo:fa:la:dowa:lab a:no: mogago:.

15

Ya:suwa:lo: dimido: o:leau kudu ha:na:niki

¹ Tili dabuwo: halaido:lo: dowab niliyo:, kaluka:isale tilidabuwo: halaido:lo:ma dowab a:no: hida:yo:wa sulufo: tinalikiyo:, iyo: nofolaki gasilia:niki. Tili dabuwo: halaido:lo: dowab ninin ko: asula:so:bo. ² Niliyo: ina:lilo:wa:yo: ni-asi kalu nolo: nafa doma:kiyo:, iyo: asuwa:takiyo: halale alita:mela:niki. ³ Mo:wo: Ya:su Keliso eyo: enena:ma:la: ko: asuwa:fa:no:wo: mo:asulo:. Kelisowa: Godemo:lo: to sio: a:no: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “To gemo:lo: dio:ge sa:lab a:no: neya ga:lialitab.” ⁴ To tamin amilo: Godeya: bugo: amilo: sa:sa:lifa: a:no: tambo, nimo: widaki sa:sa:li alifa: ko:lo:lab. To a:ma:yo: ni asulo:wo: halaido:wo: dimiaki, nio: halale kagama:ki ta:fo:lab ko:lo:, Godeya:lo: nimo:lo: dimia:no: a:no: dimo:losa: a:la:liki yasila:melea:ki sa:sa:lilia:ga: difa: ko:lo:lab.

⁵ Asulo:lo: halale alitan man o:lia: halaido: kagama:no: man a:no:lia:yo: Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:. A:la:fo:ko:lo: niyo: Godemo: dulugu sa:lakiyo:, gio: Ya:su Keliso amio: kudu ha:na:sa:ga: asulo:wo: imilig dowaki, ha:sa doma:ki so:lo:l. ⁶ A:na ilikiyo: nio: tambowa:yo: asulo: imilig dowaki, Alan Ya:su Kelisowa: Iya Gode a:no: ko:lo: wabudakiyo: dulugu sa:la:mela:no:. ⁷ A:la:fo:ko:lo: Ya:su Keliso e gi o:lia:lo: sagala:liki ege dowab o:leaumbo:, gio: gegelebo:lo: sagala:liki ege dowabi. A:la:dimidalikiyo: Godeya: wi wabulu sa:ma:no:wo: a:na dia:ga: fa:la:doma:ib.

⁸ Godeya: ene towo: hendele sa:la:sen a:la:walama:kiyo:, Ya:su Keliso e Yuwa: madali nanogdo: dian kalu fa:la:dowo: Elo: dimido: a:ma:yo:, tamin amilo: Yuwa: ema:mu imo:lo: dinali sio: a:no: hendele ilili alifoma:ki go:. ⁹ A:la:ta:ga: elo: dimido: a:ma:yo: Yu kaluka:isalema iyo:lo: Godeya: nofolan man a:no: fanda asula:sa:ga:, Godeya: wiyo: wabulu sa:la:melea:ki dimido:. Godeya: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Yu kaluka:isalema iyo: ge fanda asuluma:ki, ne i o:lia: silikiyo:, gi wiyo: wabudaki sa:ma:no:.”

Gi wiyo: duludakiyo: gisalo:wo: mo:luma:no:.”

¹⁰ Godeya: bugo: heb no amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Yu kaluka:isalema gio:, Godeya: eno:le kaluka:isale o:lia: dowakiyo: sagalema.”

¹¹ A:la:ta:ga: to nowo: a:la:sa:sa:lo:,

“Yu kaluka:isalema giliyo: Alano: wabudaki sama.

Henfelo: kaluka:isale tambowa:yo: gisalo:wo: emo:wo: mo:luma:.”

¹² A:la:ta:ga: to nowo: Aisaya eyo: a:la:sio:,

Ya:si e so:lo:wa a:la:ta:ga:yo: misa: kalu nowo: fa:la:doma:ib.
 Yu kaluka:isalema a:no: tambo eyo: bo:fo:mela:ib.
 Misa: kalu a:ma:lo: i ko:lo: asuwa:fa:no: a:no: iliyo: bo:bo:losa:
 a:lakiyo: yasilima:ib.

¹³ Nililo: bo:bo:losa: a:lakilo: yasilo:l a:no:, Godeya: enen dimida:sen ko:lo:, gio: Gode eya tilida:dalikiyo:, sagalan o:lia: ha:sa downan o:lia:yo: gi amio: ilili alifoma:ki dulugu so:lo:l. A:la:ta:ga: gio: Godeya:lo: dimidama:no: a:no: ko:lo: yasilakiyo:, Mama Malilo:wa: ene halaido: a:ma: iliki, ha:sa dowakilo: sagalan a:no: gi amio: wa:lita:ga: ala handaloma:ki, dulugu so:lo:l.

Fo:l elo: Yu kaluma imo:lo: wido: a:no: ko:lo: malolo:wo: we

¹⁴ Nao nado i gio:, man nafaleyo: gi amio: wa:lifo:lab ko:m a:la:asulo:. A:la:ta:ga: gio: asugdo: dile ko:lo:, gegelebo: o:lika walama:ib, niyo: a:la:asulo: ¹⁵ Ko:sega to nilo: gimo:lo: sa:sa:lo: us wenamio:, to nolo: halaido: sa:sa:lo:. Gili asulo:wo: ko:lo: digidalitaki sa:sa:lo:l ko:lo: da:lab. Mo:wo: Gode eyo: ne o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:lakiyo:, nanog we nemo: dimidama:ki ta:fo:. ¹⁶ Eyo: ne Ya:su Kelisowa: ene nanog dian kalu doma:ki ta:fo: ko:lo:, ne Yu kaluka:isalema ilo:wa iliga:fo:. Gode eyo: ene to nafayo: Yu kaluka:isalema imo: walama:ki, ne a:na da:feyo: ko:lo:, ne bobalo: so:mea:sen kalu o:ngo: dowaki, kaluka:isale i a:no: Godemo:lo: boba so:mean kelego: o:leo:ngo: dimi. A:la:ta:ga: Gode eyo: boba a:no: sagala:li dima:kiyo:, Godeya: Mama a:ma:yo: iyo: malilo: ta:fo:. ¹⁷ Ne Ya:su Keliso o:lia: iliki, Godeya: ene nanog a:no: dimida:lo:l ko:lo:, ne mada sagalo:l. ¹⁸⁻¹⁹ Niyo: to nolo: mo:sa:ma:no: ko:sega, Ya:su Keliso elo: neya a:la:ta:ga:lo: dimido: a:no: ko:lo: kalaba sa:ma:no:. Nilo: man dimido:wo:lo:, nilo: to sio:wo:lo:, ele ba:ba:no: nilo: dimido:wo:lo:, molo ha:na:no: dimido:wo:lo:, Godeya: Mamaya: halaido:wo:lo:, kelego: tambo wena ilikiyo: Yu kaluka:isalema iyo: Godeyo: tilidabuma:kiyo:, Ya:su eyo: iyo: tililia: mio: ko:lo: so:lo:l. Niyo: Ya:lusalem a:na mo:mo:da widakiyo:, Ya:su Kelisowa: to nafayo: wida:i ha:na:la:ga:, Ililigom hen a:na edo:. ²⁰ Asulo: alan nilo:wo: we. Kaluka:isale Ya:suwa: wilo: semo: dabulo: sab a:namio:, ne ha:na:sa:ga: walama:no: asulab. A:la:do: dimidama:no:wo: mo:wo: we, niyo: aiko:wo: noma:lo: gegealifa: a:namio: ayo: mo:dia:no: asulab. ²¹ Ko:sega nilo: dimidama:no: a:no: Aisaya eyo: bugo: amio: a:la:sa:sa:li alifa: ko:lo:lab,
 “Kaluka:isale tamin amilo: imo:lo: mo:wido: a:no: wida:
 likiyo:, iyo: fanda ba:ba:ib.

Kaluka:isale tamin amilo: mo:dabu a:no: fanda asu-luma:ib.”

²² Niyo: nanog a:no: dimida:lo:l ko:lo:, ne gilo: amilo: mia:no: a:no: nanog wema: ka:lab.

Fo:l e Lom a:na ha:na:no: a:la:liki dimidaefa:

²³ Ko:sega o:go: hen nilo: sab wenamio: nanog nilo: dimidama:no:wo: aundo:ma dowab. A:la:ta:ga: donayo: modo: us a:namio: niyo: gi ko:lo: ba:ba:no:wo: mada alan asula:lo:l. ²⁴ A:la:fo:ko:lo: ne Seba:in ha:na:no: asu-lufo:liki dimidaefo:lo:l ko:lo:, a:na ha:nakiyo:, gilo: ami ko:le fa:la:doma:no:. Ho:len nolo: gi o:lia: sagala:liki dota:ga:yo:, Seba:indo: ha:na:no:wo: giliyo: ne asuwa:fa:ib. ²⁵ Ko:sega o:go: ne Ya:lusalem ko:le ho:no:l ko:lo:, tilidabu kaluka:isale a:namilo: sab a:no: asuwa:takiyo:, boba moleyo: imo: dia:ho:no:l. ²⁶ Tilidabu kaluka:isale Masedonia hen o:lia: Akaya hen o:lia: a:namilo: sab a:ma:yo: tilidabu kaluka:isale kelego:lo:ma Ya:lusalemdo: sab a:no: asuwa:foma:ki, mole nolo: kegeo:. ²⁷ Mole kegeo: a:no: inido: asulab au sagalaki kegeo: ko:sega, iliyo: mewa:lo: Yu kalumo:lo: hendele dugu mea:no:wo: da:lab. Yu kaluka:isaleya:yo: Yu kaluka:isalema ini mamayo: asuwa:foma:kiyo:, Godeya: ene to nafayo: imo:wo: dimiaki wido:. A:la:fo:ko:lo: o:go: Yu kaluka:isalema iliyo: mewa:l a:no: ko:lo: dimian aumbo:, henfelo: kelego: nafayo: Yu kaluka:isalemo: a:ma:la: iliga:tab. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: niyo: mole kegeo: a:no: imo:wo: dimita:ga: nanog a:no: eleta:ga:yo:, ne Seba:in ha:nakiyo: gio: a:na ba:ba:no:. ²⁹ Ne gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, Ya:su Keliso eyo: neya a:la:ta:ga:yo: gio: mada nafale mesea:ki ta:fa:ib a:la:asulo:

³⁰ Nao nado i, nili Alano: Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga: Mama Malilo:wa:yo: ene ha:fo: disa:lan man a:no: nimo:wo: dimi ko:lo:, niyo: gimo:wo: halaido: so:lo:l. Gode eyo: ne asuwa:foma:kiyo:, giliyo:lo: nilo: dulugu so:lo:l we aumbo:, ne Godemo: dulugu sa:la:lubi. ³¹ Gode o:lia: a:la:iyakilo: kalu Yudia hen amilo: sab a:ma:yo: ne mogagilabena:ki, dulugu sa:la:bi. A:la:ta:ga: Ya:lusalem ha:na:sa:ga: moleyo: tilidabu kaluka:isalemo: dimialikiyo:, sagala:li dima:ki dulugu sa:la:bi. ³² Ne Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, ne sagala:liki, gilo:wa mena:kiyo:, dulugu sa:la:lubi. A:la:ta:ga: ne gilo:wa ya:ga:yo:, nio: ua sagalaki silikiyo: ne halaido:wo: a:na a:dia:niki dulugu sa:la:lubi. ³³ Ha:salo: mesea:kilo: ta:tan Gode a:no: gi o:lia: dowa:biyo:. Hendele.

16

Sagalo: towo: saga:fo:

¹ Nili nado Fibi we, Senkilia amisa:na: sa:s us a:namilo: nanogdo: dia:sen ga nowo: e ko:lo:, giliyo: e hendele a:la:tili asula:bi. ² Keliso kaluka:isale nol tilidowakilo: man nafa dimidan aumbo:, Godeya: wi amio: ga welo: a:la:ka tilidowa:bi. Ga wema:yo: kaluka:isale nolo: modo: asuwa:taki, a:la:ta:ga: nelo: asuwa:ta:sen ko:lo:, elo: kelego: hebeda: dowab a:no: giliyo: emo:wo: dimia:bi.

³ Sagalo: to nilo: we Bisila o:lia: in Akwila o:lia:mo: sama:ki saga:to:l. A:la:yo:lo: Ya:su Kelisowa: ene nanogo: negele dimida:sen. ⁴ A:la:ma: ini mela:no:wo: ne amio: wala:ma:no: asulaki, ne a:na asuwa:ta:sen. A:la:fo:ko:lo: ne o:lia: Yu kaluka:isalema sa:s a:namilo: sab iliyo:lo: tambowa:yo: a:la:mo:wo: mada o:m a:la:bo: towo: saga:to:l.

⁵ Sagalo: to nilo: we tilidabu kaluka:isale ko:lo: a:la:ma: ayamilo: kegea:sen imo:wo:lo: saga:to:l.

Sagalo: to nilo: we ni mili Ebainetus emo:wo:lo: saga:to:l. A:sia hen a:namio: kalu taminde amilo: asulo:wo: nodola:sa:ga:lo: tilidabu fa:la:dowo:wo: e.

⁶ Malia eyo: gi asuwa:takiyo: nanogo: halaido: dimida:sen ko:lo:, sagalo: to nilo: we emo:wo:lo: saga:to:l.

⁷ Sagalo: to nilo: we Adonikus o:lia: Yunias o:lia:mo:wo:lo: saga:to:l. A:la:yo: ne so:lo: ko:lo:, tamina ne o:lia: dibolo ayamilo: seno: a:la: o:m. Ya:suwa: enedo: iliga:felo: kalu iliyo: a:la:yo:lo: asulaki wabulu sa:la:sen. Ne Kelisowo: semo:dowo: amio:, a:la: ko:le tilidabu.

⁸ Sagalo: to nilo: we Abilatus emo: saga:to:l. Na:no: Ya:su Kelisowa dowo: ko:lo: niyo: e mada alan asula:sen.

⁹ Ya:su amilo: ni kuduyakilo: nanogdo: dia:sen kalu Ulubanus o:lia: ni mili kalu Satakis o:lia:mo:wo:lo: sagalo: to nilo: we saga:to:l.

¹⁰ Sagalo: to nilo: we Abeles emo:wo: saga:to:l. E Ya:su Keliso amio: kudu ha:naki, halale kagafo:lab.

Sagalo: to nilo: we Alidobulusa: ene so:lo:mo:wo:lo: saga:to:l.

¹¹ Sagalo: to nilo: we na: so:lo: amilo: Ha:lodion emo:wo: saga:to:l.

Sagalo: to nilo: we Keliso kaluka:isale Nasisus ayamilo: sa:sen imo:wo:lo: saga:to:l.

¹² Alana: nanog halaido:lo: dia:sen ga a:la:, Tilifena o:lia: Tilifosa o:lia:mo:wo:lo: sagalo: to nilo: we saga:to:l.

A:la:ta:ga: ni milile Belsis, elo: Alana: ene nanogo: halaido: dimida:sen ko:lo:, sagalo: to nilo: we emo: saga:to:l.

- 13 Lufus e, Alana: wi amilo: man nafa dimidabikilo: da:feyo: kalu nowo: e. A:la:ta:ga: ene anowo:, ni no:wo: o:ngo: dowo: ko:lo:, sagalo: to nilo: we a:la:mo:wo:lo: saga:to:l.
- 14 Sagalo: to nilo: we Asikilituso:, Felegono:, Helmeso:, Batolobaso:, Helmaso:, a:la:ta:ga: Keliso kaluka:isale i o:lia:lo: sab o:mo:wo:lo: saga:to:l.
- 15 Filologuso:, Yuliayo:, Neleuso:, ene adowo:lo:, Olibaso: a:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale i o:lia:lo: sen tambomo:wo:lo: sagalo: to nilo: we saga:to:l.
- 16 Gao nol o:lia: sagale alitakiyo:, ebean aumbo: mimila:bi. A:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale tambo wilo: sab a:ma:yo: sagalo: towo: gimo:wo: saga:tab.
- 17 A:la:fo:ko:lo: niyo: to nowo: halale sa:ma:nigo:l. Tilidabu kaluka:isale nao nado gio:, kalu abeyo: asulo:wo: ko:li nowo: dowaki, sa:s usamio: aloba:ma:no:lo: asulab a:no: giliyo: dinafa ba:da:bi. Gio: to hendeleyo: di ko:lo:lab ko:sega, kalu i a:ma:yo: towo: hala widaki, kaluka:isaleyo: tog nowa hala tililia: ha:na:lab ko:lo:, gio: i o:lia:yo: ege dowo:so:bo.
- 18 Kalu i o:leo:ngo:ma:yo: Alan Ya:su Kelisowa:lo: asulo:wo: mo:kudu ha:naki, enedo: asulab au iliki dimida:lab. Iliyo: towo: ha:sa sa:laki, dikili sa:la:lab ko:lo:, kaluka:isale abeyo: towo: dinafalo: mo:aloba:dab a:no: iliyo: dikidaki, hala tililia: ha:na:lab.
- 19 Giliyo: Ya:suwa: towo: mada kudu ha:na:lab ko:lo:, man gililo: dimidan a:no: kaluka:isaleyo: tambo dabuli ko:lo:, ne sagalo:wo: gimo:wo: alan dofo:lo:l. Ko:sega nilo: asulo:wo: we. Gio: man nafale a:no: digale asululiaki, a:la:ta:ga: gio: man mogago: a:no:lia:yo: ga:li dowaki, ko:na: doma:ki asulo:l.
- 20 Ha:salo: downan Gode eyo: Sa:da:na:ya: halaido:wo: go:go:bilia mula:la:sa:ga:, e gili ha:ga amilo: dia:fa:no:wo: ko:na:ma ko:lo:lab.
- Nili Alan Ya:suwa: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowo:biyo:.
- 21 Ne o:lia:lo: nanogdo: dia:sen kalu Timoti eyo:lo: sagalo: towo: gimo: saga:tab. A:la:ta:ga: ne so:lo: Lusiuso:, Yesono:, a:la:ta:ga: Sosibada i wema:yo:lo: sagalo: towo: saga:tab.
- 22 Fo:l eyo: towo: sa:labiyo:, mo:fo:s we Ta:litius ni sa:sa:lo: ko:lo:, niyo:lo: sagalo: towo: gimo: saga:to:l.
- 23-24 Gaius eyo: ne tili dowo:sen, a:la:ta:ga: sa:s kaluka:isale nol wilo: sab a:no:lo: eyo: tili dowo:sen ko:lo: eyo:lo: sagalo: towo: gimo: saga:tab.

16:13: Mak 15.21   16:16: 1Kol 16.20, 1Bid 5.14   16:17: Madi 7.15, Tait 3.10

16:18: Fili 3.19, 2Bid 2.3   16:19: Lom 1.8, 1Kol 14.20   16:20: Mo:mo: 3.15

16:21: Ilig 16.1-2, 19.22, 20.4   16:23-24: Ilig 19.22, 1Kol 1.14

Elastus e amisa:n wenamilo: gamani molelo: bo:fo:lowano: e a:la:ta:ga: nili nao Kowatus a:la:ma:yo:lo: sagalo: towo: gimo:wo: saga:tab.*

²⁵ Niliyo: Godeya: wiyo: wabuluma:niki! To nafa nilo: wida:sen a:ma:yo: Ya:su Keliso e ko:lo: kalaba widaki go: ko:lo:, Godeya: towo: wida:lab a:na ilikiyo:, gili tilid-abuwo: halale alita:lab. Tamindeya a:la:ta:ga:lo: dowa:i mio: a:namio:, to a:no: wo:no:le delen. ²⁶ Ko:sega o:go: to a:no: kalaba fa:la:do alifa:. Gode ko:ngo: mela:no:lo: a:lab eyo: towo: sa:sa:lima:kiyo: halale sa:labiki, dinali sa:lan kalu iliyo: to a:no: a:na sa:sa:lo: ko:lo:, kaluka:isale henfelo: amilo: so:lo: ko:li ko:lilo: sab we tambo tilida:da:sa:ga: kudu hamana:ki, to a:no: kalaba wido:. ²⁷ Asulo: nafalelo: a:lab Gode imilig emo:wo: niliyo: Ya:su Kelisowa iliki wabudaki sa:la:mela:niki. Hendele.

---

* **16:23-24:** Asulo: kalu nolba:yo: Fo:l eyo: to nowo: a:kudu sa:sa:lo: a:la:asulo: Ko:sega asulo: kalu nolba:yo: to a:no: Fo:l elo: mo:sa:sa:lo: a:la:asulo: ko:lo: niliyo: to a:no: ha:g wena dia:to:l. To a:no: we “Alan Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:. Mada o:m.” **16:25:** Lom 1.5, A:fe 1.9, 3.5,9, Kolo 1.26

**Mo:fo:s Agel We Fo:l Eyo:
Kolin
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Fo:ldo: elen ho:len a:namio:, Kolin amisa:n alan a:no: Akaya hen, Gilig doba:da: elen. Fo:l eyo: Kolin amisa:n alan a:namio:, Ya:suwa: towo: a:na mo:mo:da widaki, sa:so: a:na mo:mo:do:. Ko:sega Fo:l e Kolin sa:so: ta:ta:sa:ga:, nanogo: A:fesa:s a:na dia:ni ho:no:go:lab amio:, hida:yo: nowo: Kolin sa:s us a:na fa:la:dowo:. A:la:gabiki Fo:l eyo: imo:wo: asulo: nafa dimiaki a:la:ta:ga:, hida:yo: ililo: diab a:no: ko:lo: digalakiyo:, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Fo:l eyo: to we sa:sa:lakiyo:, Keliso kaluka:isale ko:lo: Kolin sa:s a:namilo: sab a:no: tilidabu ililo: a:no: mogagabiki, e kele asulaki sa:sa:lo:. Ili sa:s us a:namio: hida:yo: da:lab. Kaluka:isale nolo: aloba:dab, nolo: uwo: dian man dimidab, nolo: Ya:su Asulo: ma:no:lo: nab amio: hala dimidab, a:la:ta:ga: Keliso kalu egelebo: mo:walila:lab. Hida:yo: a:no: sa:s usamio: alan fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: Fo:l eyo: iyo: digalema:ki towo: wido:. Eyo: ga dian man tog digalo: a:no: wido:, a:la:ta:ga: hida:yo: ko:lo: kalu Godeya: Mamaya:lo: mo:tililia: ha:na:lab ilo: amilo: fa:la:doma:nigab a:no:lo: wido:. Gulugululan man nafa a:no:lo:, Mama Malilo:wa: boba nafa ko:lo: Keliso kaluka:isalemo:lo: dimian a:no:lo: wido:. A:la:ta:ga: sowo: kaluwo: tambo a:ma:la: dasima:ika: a:la:likiyo: wido:.

Fo:l elo: to ko:lo: Kolin kaluka:isalemo:lo: wido: a:namio: imo:wo: hida:yo: dimiaki go:lo:b a:la:asulo:. Fo:l eyo: Godeya:lo: asulab au asuwa:takiyo:, kaluka:isalemo:wo: mada dinafa fanda sio:. A:la:ta:ga: heb 13 a:namio: Fo:l eyo: towo: a:la:sio:, nowo:mbo:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: boba wa:la:b ko:lo:, Godeya: ene kaluka:isalemo: dimia:sen.

1-2 Ne Fo:l, Godeya: ene asulo:wa: ilikiyo:, ne da:feyo: ko:lo:, ne Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Nili nao Sostenes naino: mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Gode amilo: tilidabu kaluka:isale Kolin amisa:n usamilo: sab gimo: a:na iliga:to:l. Gio: Godeya: eno:le dowasa:ga:, Ya:suwa dowakiyo: malilo:le doma:ki, Godeya: gio:lo: da:feyo:. A:la:ta:ga: kaluka:isale heno: tambo amilo: sab abeyo: ni Alan Ya:su Kelisowa: wi amilo: tilida:dab i a:no:, Gode eyo: iyo: malilo: ta:fo:. Ya:su e, ili Alano:lo:, a:la:ta:ga: nili Alano:lo: e.
3 A:la:fo:ko:lo: ha:fo: disa:ma:no: man o:lia: ha:sa downan man

o:lia:yo:, nili Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma:yo:
gimo: dimina:ki dulugu so:lo:l.

Godemo: mada o:m a:la:sio:

⁴ Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga:yo: Gode eyo: gi o:lia:yo: ha:fo:
disa: ko:lo:, niyo: ho:lenu: tambo gi asulakiyo: Godemo:wo:
mada o:m a:la: sa:la:lo:l. ⁵ Gio: Ya:su Keliso eya dowab amio:
kelego: nafaleyo: gimo: dimi ko:lo:, gio: asulo: nafale o:lia:
Godeya: to walama:no: asulo: a:no:lo: di ko:lo:lab. ⁶ Nililo:
Keliso ko:lo: gimo:lo: wido: a:no:, gi amio: hendele ege alilaki,
halaido: a:lab. ⁷ A:la:fo:ko:lo: gio: Alan Ya:su Keliso kalab
amilo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: yasila:lab amio:, Godeya:
Mama eyo: bobayo: gimo:wo: tambo dimia:lab ko:lo:, gi amio:
mo:kele doma:ib.

⁸ Ya:su eyo: gio: halale alita:i ha:na:la:ga:, henfelo: welo:
edaba ta:fa:ib. A:la:dimida:li ha:na:la:ga:yo:, Alan Ya:su Kelisowa:
ho:len a:namio: gi amio: hala dimido:wo: mo:ba:ba:ib.
⁹ Gode eyo: hendele dimida:sen ko:lo:, elo: sio: a:no: tambo
ilili alifa:ib. A:la:ta:ga: Gode imilise a:ma:yo: gio: ene so:wa
Alan Ya:su Keliso o:lia: doma:ki ho:ido:.

Tilidabu kaluka:isaleyo: ko:lilo: alobono:

¹⁰ Ni nao nado i, Alan Ya:su Kelisowa: wiya ilikiyo:, niyo:
towo: halaido: gimo: sa:ma:nigo:l. Keliso kaluka:isale nol
o:lia:yo: asulo: imilig dowaki, gi usamio: aloba:da:so:bo.
Gio: ua dowaki asulo:wo: imilise dowa:bi. ¹¹ Ni nao i,
Koloeya: ayamilo: sa:sen nolba:yo: nemo:wo: gio: gegelebo:
towa:yo: kega:laka: a:la:sio:. ¹² Niyo: gililo: to weaundo:
kegakilo: sa:lab a:no: ko:lo: so:lo:l. Kalu nolba: sa:lakiyo:
“Ne Fo:l kudu ho:no:l.” Nolba:yo:, “Ne Abolos kudu ho:no:l.”
Nolba:yo:, “Ne Bida kudu ho:no:l.” A:la:ta:ga: nolba:yo:, “Ne
Ya:su Keliso kudu ho:no:l” a:la:sa:la:lab. ¹³ A:la:do: alobana
sa:labko, Ya:su Kelisowo: usa aloba:daki auma:ib. Folo: gi
asuwa:taki i malana aluwa:le? A:la:ta:ga: gio: Fo:la: wiya
ho:na to:lolo: ko:lo: gaida:le? A:la:ba! ¹⁴ Gi us a:namio:
niyo: kalu a:la:, Kilisbus o:lia: Gaius o:lia: a:no:ko: ho:na
to:lolo:. Kaluka:isale nolo: niyo: ho:n amio: mo:to:lolo: ko:lo:
Godemo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. ¹⁵ A:la:go:ko:lo: kalu
noma:yo: ne Fo:la: wiya ho:n amio: a:na to:lolo: a:la:bo:
mo:sa:ma:ib. ¹⁶ A, hendele niyo: Stefanasa: eso:lo: a:no:lo:
ho:na to:lolo:. Ko:sega kalu nolo: niyo: ho:na to:lolo:
a:la:bo: mo:asulo:. ¹⁷ Mo:wo: kaluka:isale nolo: niyo: ho:na
to:lola:melea:ki, Ya:su Keliso eyo: ne a:na iliga:foma. Ko:sega
eyo: ne ene to nafa a:no: ko:lo: fanda wida:melea:ki iliga:fo:
Niyo: to nafayo: widakiyo:, asugdo: di o:ngo: dowakiyo:

towo: mo:wido:. Niyo: a:la:wida:li kibo:bowo: Ya:su Keliso ko:lo: i malan amilo: sowo: a:ma: halaido:wo: o:ngo:malo:ngo: domabe. ¹⁸ Kaluka:isale nolo: Ya:su e i malana sowo: a:la:bo: da:dakiyo:, no:nolo: to sa:lab a:la:asulab. Kaluka:isale i a:no: de hena sulufa: ha:nakigab. Ko:sega Godeya:lo: asuwa:takilo: gasilia:lab kaluka:isale niliyo:, Ya:su i malan amilo: sowo: a:no: Godeya: ene halaido: a:ma: go:. ¹⁹ Godeya: ene to sa:sa:lo: amio: a:la:sio:,

“Kaluka:isale abeyo: e kailaki asulo: nafaleyo: ne dilo:b a:la:asulalega, Gode eyo: iyo: asulo:wo: malo:ngo: ta:felema:ib.

Kaluka:isale abeyo: e asugdo: di a:la:asulalega, ililo: dimidama:no: asulab a:no: Gode eyo: ka:ma:ib.”

²⁰ A:la:fo:ko:lo: asugdo: di kaluka:isale i a:no: wagama:iba? Mo:sa:sa: elelo: asulo: kalu i o:mo:wo:lo: waga fa:la:doma:iba? A:la:ta:ga: henfelo: wenamilo: asulo:wo: nafa dia:sa:ga:lo: nenelakilo: saeta:lowan kalu i a:no:lo: wagama:nigaba:le? Asulo: nafayo: henfelo: amilo: di a:no: Gode eyo: no:nolo: alitaki o:ngo:malo:ngo: ta:felo: ko:lo:lab ²¹ Godeya: ene asulo: nafale a:ma: togo: we a:na dimidalia: difa:. Henfelo: kaluka:isaleya: ene asulo: a:na ilikiyo:, Godeyo: mada mo:fanda asululia:ib. Ko:sega kaluka:isale abeyo: nililo: to widab a:no: tilida:dalega, Gode eyo: i a:no: asuwa:taki gasilia:ib. To nililo: widab a:no: henfelo: kaluka:isaleya:yo: o:ngo:mal a:la:asulab. ²² Yu kaluka:isale iliyo: molo ha:na:no: ko:li ko:lilo: a:no: ba:ba:no: asulo:, a:la:ta:ga: Gilig kalu iliyo: asulo: nafa o:lia: asug nafa o:lia:yo: ko:lo: dia:no: kedo:. ²³ Ko:sega niliyo: Ya:su Keliso ko:lo: i malan amilo: sowo: a:no: wida:lo:l ko:lo:, Yu kaluka:isale iliyo: to a:no: mo:beaki mo:tilida:dab, a:la:ta:ga: Yu kaluka:isalema iliyo: a:no: madali to sa:lab a:la:asulo:. ²⁴ Godeya:lo: da:fea:sa:ga:lo: ho:leli kaluka:isale nio:, nolo: Yu kaluka:isale, nolo: Yu kaluka:isalema. Ko:sega nio: tambo to wido: we tilida:da:sa:ga:yo: a:la:asulo:, Keliso e Godeya: ene halaido:wo: o:m, a:la:ta:ga: asug nafaleyo: mo:wo: E. ²⁵ Henfelo: kaluwa:yo: Godeya: ene asulo: a:no: o:ngo:ma a:la:asula:sen. Ko:sega Godeya: ene asulo: a:ma:yo: henfelo: amilo: asugdo: di fa:la:dowab a:no: tininila: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: henfelo: kaluwa:yo: Godeya:lo: dimido: a:no: halaido:lo:ma a:la:asula:sen ko:sega, Godeya:lo: dimido: a:ma:yo: henfelo: kaluwa: halaido: a:no: tininila: ko:lo:lab.

²⁶ Ni nao nado i, Gode eyo: gio: o:ho:lema:no: amio:, gio: tamin amio: kalu o:bo:ngo: elena:le asuluma. Henfelo:

1:18: Lom 1.16   **1:19:** Ais 29.14   **1:20:** Job 12.17, Ais 19.12, 33.18, 44.25

1:21: Madi 11.25   **1:23:** Lom 9.32, 1Kol 2.14   **1:24:** Kolo 2.3   **1:25:** 2Kol 13.4   **1:26:** Madi 11.25, Ya:m 2.5

kaluwa: siwa:l amio:, gio: asulo:lo: di kaluwo: modo:lo: mo:elen. Gio: halaido:lo: bo:fo:lowan kaluwo: modo:lo: mo:dowo:. A:la:ta:ga: gio: wilo: di kaluwo: modo:lo: mo:fa:la:dowo:. ²⁷ Ko:sega Gode eyo: henfelo: wenamilo: asulo:lo: di kalu a:no: ko:lo: sendeloma:kiyo:, henfelo: kaluwa: siwa:l amilo: asulo:lo: mo:di kalu a:lab a:no: ko:lo: da:fe alita:sen. Gode eyo: henfelo: wenamilo: halaido:lo: bo:fo:lowan kalu a:no: sendeloma:kiyo:, halaido:lo:ma kalu a:no: ko:lo: da:fe alita:sen. ²⁸ Gode eyo: henfelo: wenamilo: wilo:ma kaluka:isale o:lia:, wa:feyo: kaluka:isale o:lia:, kaluka:isale o:ngo:malo: o:ngo: ba:dab a:no: ko:lo: dia:sen. Kaluka:isale i a:na a:la:ta:ga:yo:, Gode eyo: wilo: kalu a:no: sana to:lolaki, o:ngo:malo:ngo: ta:ta:sen. ²⁹ A:la:go:ko:lo: kaluka:isale imilig noma:yo: Godeya: siwa:l amio: enen wiyo: mo:wabulu sa:ma:ib. ³⁰ Gio: Ya:su Keliso amilo: dowab a:no:, Gode enen go:. Gode eyo: Ya:su Keliso e nili asulo: nafale mo:wo: e ta:fo:. Ya:su Keliso eyo: nio: Godeya: siwa:l amio: digalo: kalu doma:ki ta:fo:. Eyo: nio: Godeya: ene malilo: kaluka:isale doma:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: nio: man mogago: usamilo: eleno:, Ya:su Keliso e sili alifa:. ³¹ A:la:fo:ko:lo: Godeya: to amio: a:la:sa:sa:lo:, “Kalu abeyo: sagala:liki to sa:ma:no: asulab a:no:, Kalu Alana: wiyo: ko:lo: duludakiyo:, towo: sagala:liki sa:la:bi.”

2

Ya:su i malan amilo: alu a:no: ko:lo: fanda wido:

¹ Ni nao nado i, ne gilo:wa ya:sa:ga:yo:, Godeya: to hendele a:no: ko:lo: kalaba widakiyo:, niyo: asulo:lo: di kaluwa:lo: widan aumbo: mo:wido:. ² Mo:wo: ne gi o:lia: ilikiyo:, niyo: kelego: nolo: tambo ga:lilaki, Ya:su Keliso a:no:leko: asula:mela:no: dowab. Ya:su e ko:lo: i malan amilo: sowo: a:no:, ne mada asula:mela:no: dowab. ³ A:la:ta:ga: ne gilo: amilo: mio: ho:len a:namio:, halaido:lo:ma dowaki, kiyo: bibisoda:sa:ga: tagio: alan dowo:. ⁴ To nilo: sa:la:len o:lia: to nafa wida:len o:lia:, asulo:lo: di kaluwa:lo: widan aumbo: mo:wida:len. Niyo: to widakiyo:, Mamaya: ene halaido:wo: ko:lo: gimo:wo: fanda wida:len. ⁵ Nilo: a:la:do: wida:len a:no: mo:wo: we. Gili tilidabuwo: henfelo: kaluwa:lo: asulo: widab a:na tili asulabena:ki go:. Ko:sega gio: Godeya: ene halaido: imilise a:na tilidabuma:ki asulab.

Asulo: nafayo: Mamaya: dimian

⁶ Hendele, tilidabu kaluka:isale halaido:lo: dowab o:mo:wo:, niliyo: to halaido:wo: wida:sen. Ko:sega to halaido: a:no:, henfelo: kaluwa: asulo:wa a:la:ta:ga:yo:

mo:di. Henfelo: wema: misa: kalu a:na a:la:ta:ga:yo:lo: mo:di.
 Kalu i a:ma: halaido:wo: o:ngo:malo:ngo: doma: ha:na:lab.
⁷ Nililo: to halaido: wida:sen a:no: Godeya a:la:ta:ga: di.
 Godeya:lo: asulo: nafa dimidaefa: to a:no:, tamin amio:
 wo:no:le delen ko:lo:, kaluka:isaleyoy: mo:asulo:. Nio:lo:
 Godeya: ene malilo: nafa a:no: dia:ga: mesea:ki a:la:likiyo:,
 henfelo: we semo: dimido: iliki, a:na dinali saefa:. Ko:sega
 o:go: niliyo: asuluma:no: to nafa a:no: kalaba fanda wido:l.
⁸ Godeya: asulo: to nafa a:no: henfelo: amilo: misa: kalu i
 a:no: tambowo: mo:fanda ba:ba:. Iyo: to nafa a:no: asulo:
 kibo:bowo:, nili wabulun Ya:su e, i malan amio: mo:sana
 somabe. ⁹ To a:no: ko:lo: sa:lakiyo:, Godeya: ene bugo: amio:
 towo: a:la:sa:sa:lo:,

“Godelo: mada alan asulab kaluka:isale o:mo:lo:, Gode elo:
 kelego: nafa dimidama:no: a:la:likilo: dimidaefa: a:no:,
 kalu imilig noma:yo: siya:yo: mo:ba:ba: a:la:ta:ga:
 ka:la:na:yo:lo: mo:dabu.
 Kelego: a:no: kaluwa: asulo: amio:lo: mada
 mo:asulufolen.”

¹⁰ Tamin amio: Godeya:lo: dimidaefa: a:no: wo:no:le delen
 ko:sega, o:go: Mama eya a:la:ta:ga:yo: Gode eyo: nimo:wo:
 kalaba walalifa: ko:lo:lab. Mama Malilo: eyo: kelego:
 tambo dinafa fanda asululiaki, Godeya: ene asulo: us-
 amilo: wo:no:lolo: da:lab a:no:lo: e fanda asulo: ko:lo:lab.
¹¹ Kaluwa: asulo: usamilo: da:lab a:no: kalu noma:yo:
 mo:asulo: ko:sega, kalu a:ma: ene mamaya: asulufolab.
 A:la:do: gan aumbo: kalu imilig noma:yo: Godeya: asulo:wo:
 mada mo:asuluma:ib. Godeya: ene Mama a:ma: ene asu-
 lufolab. ¹² Niliyo: henfelo: wema: mama ko:lo: dima. Ko:sega
 niliyo: Godeya:lo: boba nimo:lo: madalilo: dimi a:no: dinafa
 fanda asuluma:kiyo:, Mama Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: mio:
 a:no: ko:lo: di. ¹³ Niliyo: boba dimi a:no: ko:lo: sa:lakiyo:,
 henfelo: kalu wema: asulo: a:na dia:sa:ga:yo: mo:sa:la:sen.
 Ko:sega Mama Malilo: a:ma:yo: nimo:wo: widabiki, niliyo:
 to hendele Mamaya:lo: a:no: ko:lo: wida:sen. ¹⁴ Kaluka:isale
 abeyo: Godeya: ene Mamayo: e amio: mo:dowo:lalega,
 Godeya: ene Mamaya: asulo: nafa ko:lo: yab a:no: mada
 mo:dia:ib. Iliyo: asulo: nafa a:no: madali to walab a:la:asulab.
 To a:no: Mama enenko: fanda widab ko:lo:, iliyo: mada
 mo:asuluma:ib. ¹⁵ Kaluka:isale abeyo: Godeya: ene Mamayo:
 e amio: dofo:lab a:ma:yo:, kelego: tambo o:li alobana asu-
 luma:ib. Ko:sega ililo: asulo: a:no: kaluka:isale nol, Godeya:
 Mamalo:ma dowab a:ma:yo: mada mo:alobana ba:ba:ib.
¹⁶ Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo:,

“Kalu imilig noma:yo: Kalu Alana: asulo:wo: mada mo:fanda asuluma:ib.

Kalu noma:yo: Kalu Alanbo:wo: mada mo:wala sa:ma:ib.”

Ko:sega Ya:su Kelisowa: asulo: a:no: ni amio: dowab.

3

Tilidabu kaluka:isaleyo: alobono:

¹ Ko:sega ni nao nado i, ne gi o:lia: silikiyo:, Mamalo: dowo: kalu o:mo:lo: wido: o:leaumbo: gimo:wo: a:la:bo: mo:wido: Kaluka:isale henfelo: wema: mando: kudu ha:na:lab o:mo:lo: widan au wido:. Ya:su Keliso amilo: tilidabu gililo:wo:, so:wa tuo:lun o:ngo: dofo:len. ² Gio: ma:no: halaido:wo: semo:ma:no: dowo:lo:biki, niyo: gimo:wo: bo ibo: ko:lo: dimi. Hendele o:go:lo: gio: ma:no: halaido:wo: semo:ma:no: dowo: ko:lo:lab. ³ Mo:wo: gio: go:no:n do:mo:wa:lo: asulab au o:kudu ha:na:lab. Gio: eteaki, gegelebo: towa:yo: kega:lab ko:lo:, man a:ma:yo: go:no:n do:mo:wa:lo: asulab a:no: kudu ha:na:lo:l a:la:li widakigab. Gio: henfelo: kaluka:isaleya:lo: man dimidan o:leau dimida:lab. ⁴ Gi us amio:, kalu noma: sa:lakiyo:, “Ne Fo:l kudu ho:no:l,” a:la:ta:ga: noma:yo:, “Ne Abolos kudu ho:no:l.” A:la:do: sa:la:lab a:ma:yo:, gio: henfelo:wa: man o:kudu ha:na:lo:l a:la:li widakigab.

⁵ Giliyo: dinafa asuluma. Abolos e o:ba? A:la:ta:ga: Fo:l elo: o:ba:le? Na:no: Godeya: nanog dian kalu ko:lo:, ene nanog a:no: dia:lab amio:, gio: tilidabuwo: a:na fa:la:dowo:. Alana:yo: emo:wo: nanogo: ko:li dimiaki, a:la:ta:ga: nemo:wo:lo: ko:li dima:ki dimi ko:lo:, na:no: nanog a:no:ko: dia:li sen. ⁶ Ne folo: gelo:, a:la:ta:ga: Abolos e egelo:wa ho:ndo: tula:sen. Ko:sega e fa:la:ma:no: a:no: Godeya: ene dimida:sen. ⁷ A:la:fo:ko:lo: elo: gelan kalu a:no: a:la:ta:ga: e gelo: amilo: ho:ndo: tula:sen kalu a:no:lo: a:ma: wiyoy: mo:sa:ma:ib. Ko:sega Gode, egelo:lo: fa:la:mena:kilo: dimidalitab a:no: alandeyo: o:m. ⁸ Kalu elo: gelab a:no: a:la:ta:ga:, kalu e gelo: amilo: ho:ndo: tulab a:no:lo:, a:la:ma:yo: nanogo: imilig ko dimidab. A:la:ta:ga: kalu a:la: o:mo:wo: wa:lo:, enedo: nanog dimido: o:leau ilili dimia:ib. ⁹ Godeya: ene nanog a:no: na:nbo: dimi ko:lo: nani dia:lo:l. Gio: Godeya: ene egelo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: gio: Godeya: ene a ko:lo: a:lab.

¹⁰ Gode eyo: nemo: ha:fo: disa:laki asulo:wo: dimi ko:lo:, ne alo: dian asulo:lo: di kalu o:ngo: fa:la:do alitabiki, niyo: aiko:wo: halaido: gelo:. A:la:ta:ga: aiko: nilo: gelo: wa:l

amio:, kalu noma:yo: ayo: a:na fa:la:do alitab. Ko:sega Godeya: nanogdo: dian kaluwo: tambo nanogo: a:na diakiyo: dinafa ba:da:liki dia:bi. ¹¹ Kalu noma:yo: aiko: gelo: a:no: dugula:sa:ga:yo:, ko:li nowo: mada mo:gema:ib. Aiko: halaido: ko:lo: o:ma gele alifa: a:no: Ya:su Keliso eneno: o:m. ¹² A:la:fo:ko:lo: kaluwa:yo: aiko: halaido: gelo: a:ma: wa:la diakiyo:, nolba:yo: kelego: nafale dia:sa:ga: dia:ib. Kelego: nafa a:no: go:lo:, silbayo:, u nafale a:no:ko: dia:ib. Ko:sega nolba:yo: i a dia:ib, gamba: a dia:ib, a:la:ta:ga: da:fa: buwa: dia:ib. ¹³ A:la:go:ko:lo: Godeya:lo: mo:walilabdo: ho:len a:namio:, kaluwa:lo: nanog dia:len a:no: tambo kalaba fa:la:doma:ib. Mo:wo: ho:len a:namio:, nanog o:bo:ngo: dia:lana:le, deya: da:fealikiyo:, nafa dilo:b a:la:bo: a:na fa:la:dowaliki ba:ba:ib. ¹⁴ Deya:lo: da:fe ba:dab a:namio:, de a:ma:yo: nanog elo: di a:no: mo:nalega, ene wa:lo: a:na dia:ib. ¹⁵ Ko:sega kalu abeyo: nanog elo: di a:no: ko:lo: deya:yo: tambo nalega, nanog elo: dia:len a:ma: wa:lo: sulu ha:na:ib. Ayo: deya: nab amilo: kalu sili handalowo: o:ngo: dowalikiyo:, ene nanog di a:no: tambo sulu ha:naliki, Gode eyo: kalu a:no: a:ma:la: gasilia:ib.

¹⁶ To we dinafa asuluma. Gio: tambo Godeya: ene a ko:lo: a:lab, a:la:ta:ga: Godeya: Mamayo: gi usami sab. ¹⁷ Kaluka:isale abeyo: Godeya: ene alo: mogagilab a:no:, Gode eyo: kalu a:no:lo: mogaila:ma:ib. Mo:wo: Godeya: ene a a:no: mada malilo:le, a:la:ta:ga: gio: tambo malilo: a a:no: ko:lo:lab.

¹⁸ Gio: ginina:ma:la:yo: dikidakiyo: halabo: asula:so:bo. Kalu abeyo: henfelo: kaluka:isale wema: siwa:l amio: ne asulo:wo: alan dilo:b a:la:asulalega, henfelo: kaluka:isale wema: siwa:l amio: ge no:nolo: kalu o:ngo: ko:le dowa:bi. A:la:galikiyo: Godeya: siwa:l amio: ge asulo:lo: di kalu hendeleyo: a:na fa:la:doma:ib. ¹⁹ Mo:wo: henfelo: kaluka:isale wema: asulo: alan di a:no:, Godeya: siwa:l amio: asulo: a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab. Godeya: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:li alifa:, “Henfelo: kalu wema:yo: ne asulo:wo: alan di a:la:asulalikiyo:, Gode eyo: ene asulo: amilo: dimidaefa: a:no: ka:ma:ib.” ²⁰ A:la:ta:ga: Godeya: bugo: amio: to nowo: a:la:sa:sa:li alifa:, “Henfelo: wenamio: asugdo: di kaluwa:lo: dimidama:no: asulo: a:no:, Alan eyo: asug ililo: a:no: fanda ba:da:sa:ga:yo:, o:ngo:malo:b a:la:asula:sen.”

²¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: kaluwa: wiyo: wabudakiyo: dulugu sa:la:so:bo. ²² Fo:l nelu:, Aboloso:lo:, Bidayo:lo:, Gode eyo: gio: asuwa:foma:ki, ni we tambo gilo:wa iliga:fo:. Gode eyo: henfelo: kelego: a:ma:yo: gio: nafale mesea:ki dimi. A:la:ta:ga:

gio: mela:no:lo: o:sabo:lo:, sowo:wo:lo:, o:gdo: dowa:labo:lo:,
 tif amilo: fa:la:doma:nigabo:lo:, gio: sagalo: nafa mesea:ki,
 gimo: dimi ko:lo: gilino:le a:lab. ²³ A:la:ta:ga: gio: tambo Ya:su
 Kelisowa:no:, a:la:ta:ga: Keliso e Godeya:no:.

4

Kelisowa: ene nanog dian kaluwo:

¹ A:la:fo:ko:lo: gili asulakiyo:, nio: Kelisowa: ene nanog
 dian kalulo:b a:la:asula:bi. A:la:ta:ga: Godeya: ene to
 ko:lo: tamin amilo: wo:no:lelo: delen a:no: niliyo: kalaba
 walama:ki ta:fo:. ² Nanogdo: dian kaluka:isale i a:ma:yo:,
 nanog dima:kilo: ilo: da:feyo: a:no: sagalema:ki, iyo: nanogo:
 halale dia:i ha:na:la:ga: ditandala:bi. ³ Giliyo: “Fo:l e
 nanogo: o:li diaba:le” a:la:liki aloba:dalega, ne mo:kele asu-
 luma:no:. A:la:ta:ga: nolba:yo: mo:walilo: amio:lo: man
 nilo:wo: aloba:dalega, ne mo:kele asuluma:no:. Hendele,
 ne no:no:n a:ma:la:yo: mo:aloba:da:sen. ⁴ Ne mogago:lo:
 mo:dimido: a:la:asulo:, ko:sega nilo: a:la:do: asulab a:ma:yo:
 ne digalo: kalu a:la:bo: mo:widab. Mo:wo: kalu Alana:yo:
 ne ko:lo: aloba:daki sa:ma:ib. ⁵ A:la:fo:ko:lo: mo:walilima:no:
 ho:lendeyo: o:semo:fa:la:dowo: wenamio:, giliyo: kalu nolo:
 aloba:da:so:bo. Kalu Alan mia:no: a:no: ko:lo: yasilima:niki.
 Elo: yabdo: ho:len a:namio:, sololi us amilo: wo:no:lelo:
 delen a:no: ho:lana dia:fa:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isaleya: asulo:
 usamilo: wo:no:lelo: delen a:no:lo: kalaba dia:fa:ib. Ho:len
 a:namio: nanogo: ina:li ina:lilo:wa:lo: dimida:len o:leaumbo:,
 Gode eyo: wa:lo: dimia:ib.

⁶ Ni nao nado i, niyo: Abolos na:na da:fe sa:lakiyo:,
 gimo:wo: sio:. Giliyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalumo:wo: waga
 asuluma:nigaba:le a:la:liki walama:ki sio:. Giliyo: na:no:
 asulakiyo:, Godeya: bugo: amilo: to sa:sa:lo: da:lab a:no:
 ta:ta:ga: hala ha:nabena:ki wido:l. Giliyo: a:la:gakiyo:, kalu
 nowo: duludaki, nowo: wa:la: sa:ndaki, a:la:bo: ga:so:bo. ⁷ Ge
 mada wilo: dowab a:la:bo: abe dimiabeyo:? Gililo: nanog
 dimidama:no: asulo: halaido: a:no: tambo, Godeya a:la:ta:ga:
 di ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: ge mo:di o:ngo: dowakilo:, go:no:n
 a:ma:la:lo: wi duludako: wangabi gaya?

⁸ Gili asulakiyo:, “Nio: kelego: nafale a:no: diakiyo:,
 nili tilidabuwo: mada halaido: dowab,” a:la:asulo: ko:sega
 a:la:do: mo:go: ko:lo:lab. Gili asulakiyo:, “Widan kaluwo:
 niliyo: tinia:sa:ga:, nio: misa: kalu alan o:ngo: kagayaki,
 kelego:wo: tambo nili bo:fo:lo:l,” a:la:asulab ko:sega, a:la:do:
 mo:dowo: ko:lo:lab. Tilidabu gililo:wo: mada halaido:
 anama:kiyo:, ne alan asulab. Ko:sega gili tilidabuwo: mada

halaido:le dowo: kibo:bowo:, gio: misa: kalu o:ngo: dowaliki, ni welo: misa: kalu domabe. ⁹ Ko:sega nio: misa: kalu o:ngo:wo: mo:dowo:l. Gode eyo: iliga:felo: kalu nio: tifdeya ta:tab. Niyo: da:fe sa:ma:nigo:l. Nio: kalu sana soma:nikilo: sendelia:ga:lo: ane o:ngo: dowab. Nio: sendelo alitakiyo:, henfelo: kaluka:isaleya: siwa:l amio:lo:, ma:mul kaluwa: siwa:l amio:lo:, nio: sanala:ma:no:wo: o:ngo: dowab. ¹⁰ Nio: Kelisowa dowab amio:, kaluka:isale nolba:yo: nio: no:nolo: kalu a:la:asulab. A:la:ta:ga: tilidabu gililo: a:na ilikiyo:, ginina:ma:la:yo: gio: o:ma asulo:lo: di a:la:asulo:. Kaluka:isale nolba:yo: nio: wilo:ma dowo: a:la:asulab. A:la:ta:ga: ginina:ma:la:yo: gio: wilo: kalu alan dowo: a:la:asulab. Kalu nolba:yo: nio: wa:feyo: kalu dowo: a:la:asulab ko:sega, ginina:ma:la:yo: gio: wabulun kalu dowo: a:la:asulab. Gili asulo: a:no: hala fa:la:dowab. ¹¹ Hendele, tamina a:la:ta:ga:lo: dowai mio: a:namio: nio: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: aundo:ma dowaki, maiyo:ka ta:sen. So:g nililo: ko:lo:wo: bidi alifelo: ko: kagedela:sen. Kalu nolba:yo: nio: mogagi yame tande:sen. A:la:ta:ga: nio: hendo:ma, mageso: o:ngo: sia:sen. ¹² Niliyo: nanogo: nini dagiya: halaido: dimida:sen. Kalu nolba:yo: nio: dio:ge sa:lab amio:, niliyo: iyo: asuwa:foma:ki, Godemo: dudugu sa:la:sen. Kalu nolba:yo: nio: migi kudaki, hida:yo:wo: dimiab amio:, niliyo: a:ma:la: towo: mo:sa:laki, hida:yo: ililo: dimiab a:no:ko: dia:sen. ¹³ A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: nio: sada:dab amio:, niliyo: imo:wo: to nafale a:sa:la:sen. Tamina a:la:ta:ga:lo: dowai mio: a:namio:, kaluka:isale tambowa: siwa:l amio: nio: kelego: heseyo: mogago: sandifo: o:ngo: dowaki, nio: o:ngo:malo:ngo: ta:ta:sen.

¹⁴ Niyo: mo:fo:s we gio: sendeloma:ki iliga:to:ba. Ko:sega gio: so:wale, nelo: alan asula:sen o:ngo: dowo: ko:lo:, niyo: hagugo: to we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l. ¹⁵ Gili tilid-abulo: tilidoma:no: kaluwo: daoseno: do:la:fo: o:ngo: dowo: kibo:bowo:, gili go:lo: modo:wo: mo:domabe. Niyo: to nafayo: gimo:wo: walama: mio: amio:, gio: Ya:su Kelisowa tilidabu a:na ilikiyo:, gili go:lo: imilig ne ko:lo: fa:la:dowo:. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: giliyo: man nilo: dimida:sen a:no: kudu ha:na:lubi. ¹⁷ Gio: a:la: dimida:melea:kiyo:, niyo: Timotiyo: gilo:wa iliga:to:l. Ni so:wa we niyo: mada alan asula:sen. E ho:lono: tambo Alana: nanogo: nafale dimida:sen ko:lo:, gilo:wa iliga:to:l. E gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, Ya:su Kelisowa tilida:da:sa:ga:lo: man nilo: dimida:sen a:no: gio: a:asuluma:kiyo:, Timoti eyo: gimo:wo: wida:mela:ib. Man a:la:do: dimida:mela:no: a:no: niyo: heno: tambo amio: tilid-

abu kaluka:isale tambomo:wo: wida:sen.

¹⁸ Gi nolba:yo: ne gilo: amio: mo:mia:nigab a:la:asulakiyo:, ginina:ma:la:yo: kaila:liki ta:sen. ¹⁹ Ko:sega Alana:yo: fogo: nemo:wo: dimialega, ne gilo: amio: bo:e mia:no:. A:la:ta:ga: ne ya:ga:yo:, kaluka:isale kaila:likilo: sab a:ma: ini towo: ne alobana ba:ba:no:. Ko:sega a:no: ko:mba. Niyo: halaido: ililo: di a:no: o:ba a:la:ta:ga: dia:le a:la:bo: hendele da:fe ba:ba:no:. ²⁰ Mo:wo: we, Godeya: enedo: bo:fo:mela:no: a:ma: ha:go: kaluka:isalemo: walama:kiyo:, to moso ko:lo: ililo: sa:lab a:ma:yo: mo:walama:ib. Godeya: ene halaido: i amilo: dowab a:ma:yo: kalaba walama:ib. ²¹ A:la:fo:ko:lo: niyo: gimo:wo: waga dimidama:ki asulaya? Niyo: biyo: ta:li siliki, gio: a:na digalema:ki asulaya? O: niyo: ha:fo: disa:lakilo: nofolan man a:na iliki, gimo:wo: ha:sa sa:ma: mena:ki asulaya?

5

Man mogago: gi sa:s us amilo: da:lab a:no: dila:bi

¹ Uwo: dian man mogago: nowo: sa:s gi usa fa:la:dowaka: a:la:liki, noma:yo: nemo:wo: sa:labi dabu. Uwo: dian man a:no: ha:la: kaluka:isale iliyo:lo: mo:dimidan a:no: ko:lo: fa:la:dowab. Man a:no: we, kalu noma:yo: iyaya: inga a:no: o:lia: alilab a:la:sa:labi dabu. ² A:la:ta:ga: ginina:ma:la:yo: wangabiki kailaya? A:la:bo: mo:gaki, gio: go:no:na:ma:la:yo: sendelowaki, kele asuluma:no:wo: o:li. A:la:ta:ga: man mogago: wengo:lo: dimidab kalu a:no: sa:s gililo: us a:namio: mo:ta:taki, ha:la:ya o:ta:ta:bi. ³ Hendele ne gi o:lia:yo: mo:so:l ko:sega, mama nilo:wo: gi o:lia: sab. A:la:ta:ga: ne gi o:lia: silikilo: dimidan o:leaumbo:, kalu a:la:do: gab a:ma: mano: niyo: aloba:da:sa:ga:, o:ma dinali saefa:. ⁴⁻⁵ A:la:fo:ko:lo: gio: Alan Ya:suwa: wi amio: kegeakiyo:, ni mamayo: a:la:ta:ga: Alan Ya:suwa: ene halaido:wo:lo: gi o:lia: doma:ib ko:lo:, uwo:lo: dian kalu a:no: Sa:da:na:ya: ene bo:fo:melea:ki, sa:s gi us amio: ta:ta:so:bo. A:la:dimidalikiyo:, Sa:da:na: eyo: ene do:mo:wo: mogaila:ma:ib, ko:sega tif amio: Alana: ene ho:lenu: fa:la:dowalikiyo:, kalu wema: mamayo: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:ib.

⁶ Kalu a:no: gi sa:s usamio: o:sab ko:lo:, gio: kailakiyo:, gini wi duludab a:no: mada mogago:. Niyo: bale sa:ma:nigo:l ko:lo: asuluma. Yis ha:lu a:no: falawaya dia:talega, falawa a:no: tambo anama:ib. Giliyo: man mogago: a:no: mo:dilalega, gi amio: ta:noma:ib. ⁷ Yu kaluka:isale iliyo: Tinio: Asulo: Ma:no: ho:lenu: fa:la:dowab amio:, yis kelego: a:no: ene ayamilo: tamin delenu: tambo dila:sen.

O:leaumbo: yis kelego: gi amio: da:lab a:no:lo: tambo dila:bi. A:la:dimidalega, gio: falawa ho:gi, yisdo: mo:difa: o:leo:ngo: doma:ib. A:la:do: so:lo:lo: mo:wo: we. Ya:su Keliso, e nililo: Tinio: Asulo: ma:no: nakilo: sibi ko:lo: so:no:wo: e. Nili mogago: ko:lo: hama:kiyo:, no: ko:lo: boba dimian o:leaumbo:, Ya:su e o:ma sa:nda:sa:ga: boba dimi ko:lo:lab. ⁸ A:la:fo:ko:lo: Yu kaluka:isaleya:yo: Tinio: Asulakilo: ma:no: na:sen o:leaumbo:, niliyo:lo: Godeya: mano: dinafa kudu ha:na:niki. Ililo: yis ko:lo: dila: o:leaumbo:, niliyo:lo: mogago: dimidan man a:no: dila:ma:niki. A:la:ta:ga: ililo: falawa yisdo:ma dowo:fa: ko:lo: moso na:len o:leaumbo:, niliyo:lo: man mogago: dimidan a:no: ni usamio: mo:wo:no:le dia:taki, to hendele a:no: ko:lo: digale kudu ha:na:niki.

⁹ Niyu: tamin amio: mo:fo:so: gemo: sa:sa:liga:takiyo:, kaluka:isale uwo: mando: dimida:lab o:lia:yo: uwayo: gasa dowo:so:boka: a:la:li sa:sa:liga:fo:. ¹⁰ Nilo: to sio: a:no: henfelo: kaluka:isale ha:la:ya ilikilo:, uwo: mando: dimida:labo:, mesela:labo:, afalo: dia:labo:, madali godemo:lo: wabulu sa:la:lab a:no:lia:yo: dowo:so:boka: a:la:likiyo: mo:sio:. Gio: kaluka:isale a:no: tambo gola ba:dai kibo:bowo:, henfelo: wenamio: ge o:ba domabeya:le? ¹¹ Ko:sega mo:fo:s nilo: sa:sa:lo: a:ma: mo:wo: we. Kaluka:isale abeyo: ne Ya:su amio: tilidabuka: a:la:sa:lab ko:sega, eyo: uwo: mano: dimida:laba:le, kalu nolba: kelego: da:lab a:no: mesela:laba:le, madali godemo: wabuda:laba:le, towo: sada:da:laba:le, aluna: ho:no: na:sa:ga: no:nola:laba:le, nolba: kelego:wo: afalebo: dia:laba:le, kalu a:no: giliyo: ele ba:dakiyo:, gio: kalu o:ngo: o:lia:yo: uwayo: mo:gasa dowaki, ma:no:wo: e o:lia:yo: na:so:bo.

¹²⁻¹³ Mo:tilidabu kaluka:isale ko:lo: ha:la: amilo: sab hono, ni aloba:ma:no:wo: mada mo:ililo:. Ha:la: kaluka:isale i a:no: Godeya: ene aloba:ma:ib. Ko:sega tilidabu kaluka:isale ilikilo: man dimidab a:no: ko:lo: aloba:ma:no:wo:, nanogo: gililo:wo: o:m. Godeya: bugo: amio: to sa:sa:lo:wo: a:la:da:lab, “Kalu mogago:lo: dimida:lab a:no: gi usamio: mo:doma:ki ha:la:ya ta:ta:bi.”

6

Keliso kaluka:isale gegelebo: mo:walila:so:bo

¹ Keliso kaluka:isale gio: gegelebo: kegaki aloba:ma:no:wo: dowalikiyo:, ha:la: kalulo: amilo: mo:walilima:no: tililia: ha:nab a:no: mo:ililo:. A:la:bo: mo:dimidaki, giliyo: sa:s usa digalalega a:no: o:li. ² Tif amio: Gode amilo: tilidabu niliyo: henfelo: kaluka:isaleya:lo: dimidan a:no: o:lika

aloba:ma:ib a:la:bo: gio: mo:asulaya? A:la:bo: giliyo: hendele dimidama:ib ko:lo:, to ha:lu ko:lo: gi usamilo: fa:la:dowab we, giliyo: mo:aloba:dab a:no:, asulo:wo: babale dowabiki gaya? ³ A:la:ta:ga: tif amio: ma:mula: kalu i a:no: giliyo: o:lika aloba:ma:ib a:labo: mo:asulaya? Niliyo: a:la:bo: o:li dimidama:no: da:lab ko:lo:, henfelo: amilo: ha:lu kelego: fa:la:dowab a:no: niliyo: tambowo: o:lika alobana sa:ma:no:.

⁴ A:la:fo:ko:lo: tilidabu kaluka:isale gi usamio: to kegaki, digalema:no:wo: dowab amio:, giliyo: to a:no: digalema:kiyo:, ha:la: kalu, sa:s us amilo: wilo: mo:da:lab o:mo:lo: dimiab ko mo:wo: ha:? ⁵ Niyo: to we gio: sendelo alitaki so:lo:l. Tilidabu kaluka:isale gi us a:namio: to kegaki aloba:ma:no: dowalikilo: asulo:lo: di kalu digalema:no: nowo: gi us amio: aundo:ma ko:lo:laba? ⁶ Ko:sega gio: gegelebo: mo:digalaki, ao noma:yo: ao nowo: ha:la: kalumo: alobanama:kiyo:, gamaniya:lo: mo:walila:sen a:na tililia:gane. A:la:do: gab a:no: mo:ililo:.

⁷ Sa:s gi us amio: ao a:la: nowo: ha:la:ya: siwa:la mo:walilima:no: kagayab a:ma:yo:, gio: Godeya:lo: asulab aumbo: mo:kudu ho:no:l a:la:widakigab. Gao noma:yo: gi asulo:lo: mogagab a:no: a:ma:la:bo: sa:la:so:bo. Gi kelego: gao noma:lo: afaledo: diab a:no: gio: kata:ta:bi.

⁸ Ko:sega giliyo: man nafa dimidama:no: da:lab a:no: mo:kudu ha:naki, gegelebo: kelego: noma:lo: da:lab a:no: gi susulu sa:la:la:lab a:la:ta:ga:, giliyo: man mogago:wo: dimida:lab. Man gililo: dimidab a:no: gaomo: dimida:laka:.

⁹⁻¹⁰ Kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab a:no: Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: mo:tina:ib a:la:bo: gio: mo:asulo:wo:? Man a:no: we, uwo:lo: dimida:labo:, madali godelo: wabuda:labo:, ga nowo: afa dia:labo:, da:lo: dimia:labo:, kelego: noma:no:lo: afalo: dia:labo:, mesela:labo:, aluna: ho:n na:likilo: no:nola:labo:, sada:da:labo:, noma: kelego:wo: dikidakilo: susulu dia:labo:, kaluka:isale i a:no: tambo Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen a:namio: mada mo:tina:ib.

¹¹ Tamin amio: kaluka:isale gi nolo: man a:no: dimida:i ya:len. Ko:sega Alan Ya:su Kelisowa: wiya, a:la:ta:ga: Mama Malilo: halaido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: mogago: a:no: hala:sa:ga:, kaluka:isale eno:le ta:takiyo:, i a:no: ene siwa:l amio: digalo: kaluka:isale a:la:bo: a:na sio:.

Gili do:mo:wo: Mama Malilo:wa: a

¹² Kalu nolba: sa:lakiyo:, “Niyo: kelego: tambowo: o:lika dimidama:no:” a:la:sa:la:sen. A:, a:no: hendele sa:lab ko:sega, kelego: nol gilo: dimidab a:ma:yo: ge mo:asuwa:fa:ib. “Kelego: tambowo: niyo: o:lika dimidama:no:,” ko:sega kelego: imilig noma:yo: ne tili dofo: melea:kiyo: mo:ta:fa:no:.

¹³ A:la:ta:ga: kalu nolba: bale sa:lakiyo:, “Ma:no: a:no: kufa:no:, a:la:ta:ga: kuf a:no: ma:no:wa:no:ka:” a:la:sa:ma:ib. Ko:sega Gode eyo: a:la: a:no: dila:ma:ib. Nili do:mo: we uwo: dia:melea:ki ta:foma. O:ngo:ma. Do:mo: nilo: we Kalu Alana: eno: ko:lo:, ene tili dofo:lab. ¹⁴ Godeya: ene halaido: a:ma:yo: Alan sowo: a:no: a:ma:la: a:dasi alifa: ko:lo:, nio:lo: eyo: a:ma:la: a:dasi alifa:ib. ¹⁵ Gio: to we asuluma. Gili do:mo: ko Ya:suwa: ene do:mo: heb ko:lo: a:lab. A:la:fo:ko:lo: niyo: Kelisowa: ene do:mo: heb we dia:sa:ga:, uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga o:lia:yo: gasa doma:no:wo: o:liya:le? A:la:bo: mada dimida:so:boka:! ¹⁶ Kalu abeyo: e uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga o:lia: ege dowalega, e ga a:no:lia:yo: do:mo: imilise dowab a:la:bo: gio: mo:asulaya? Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab, “A:la:yo: do:mo: imilise doma:ib.” ¹⁷ Ko:sega kalu abeyo: e Alan amilo: kudab a:no:, Alana: mama amio: imilise dowab. ¹⁸ Kaluka:isalelo: man mogago: nol dimidab a:no: do:mo: ha:la:ya dowab. Ko:sega kaluka:isale abeyo: e uwo:wo: dialega, ene do:mo: a:no: ko:lo: mogagilab. A:la:fo:ko:lo: gio: ho:lenu: tambowo: uwo: dian man a:no: gola ba:da:ga:, fa:s dimita:ga: ha:na:bi. ¹⁹⁻²⁰ Giliyo: to we asuluma. Do:mo: gililo:wo: Mama Malilo:wa: ayo: o:m. Gode eyo: Mama Malilo:wo: gimo: dimi ko:lo:, e gi usa a:lab. Gode eyo: su alan sila:sa:ga:, gio: a:na kilili ko:lo:, gili do:mo: ko gilino:ma. A:la:fo:ko:lo: gili do:mo:wa:lo: man dimidab a:ma:yo: Godeyo: ko:lo: wabuda:lubi.

7

Ga dian man

¹ O:go: niyo: gililo: mo:fo:s amilo: sa:sa:lo: a:no: ko:lo: a:ma:la: sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: e galo: mo:diab, a:no: nafa. ² Ko:sega uwo: dian man a:no: modo: fa:la:dowo: ko:lo:, kaluwa:yo: gayo: dia:b, a:la:ta:ga: gayo: kalulo:wa ha:na:b a:la:ma:no:wo: a:no: nafa. ³ Galeso: gio: ga: gayo: sagale alitaki, e o:lia: imilise dowa:bi. A:la:ta:ga:yo: ga gio:lo: kalu gilo:wo: sagale alitaki, e o:lia: imilise dowa:bi. ⁴ Mo:wo: ga gi do:mo:wo: ga:no:lema. Ge kalu wa:lo:wo:lo: a:lab. A:la:ta:ga: kalu gi do:mo: ko ga:no:lema. Ga: ga ya:lo:wo:lo: a:lab. ⁵ Kalu o:lia: ga o:lia: ga:go: tili alitab a:no:, gaino: do:mo:wo: ka:la:so:bo. Ga:go: Godemo: to sa:ma:no: a:lakiyo:, asulo:wo: imilise dia:taki, ho:lenu: abolda:su ele alitalega, a:no: o:li. Ko:sega eleta:ga:yo:, ga:g dowan au dowa:bi. Gio: a:la:bo: mo:dimidalega, gi do:mo:wa:lo: asulan a:no: mo:tili dowalikiyo:, Sa:da:na:yo: fog a:na tinda:ga:

6:13: 1Tes 4.3-5

6:14: Lom 8.11, 1Kol 15.20, 2Kol 4.14

6:15: A:fe 5.30

6:16: Madi 19.5

6:17: Yo:n 17.21-23, Lom 8.9-11

6:19-20: 1Kol 7.23, 1Bid

da:fema:ib. ⁶ Nilo: to sio: a:no:, gimo: ele dimiaki so:lo:ba. Ko:sega gio: ko:lo: asuwa:taki so:lo:l. ⁷ Ni asulo:wa:yo: ne ko:lo: galo: mo:diakilo: sa:le dowo: o:leaumbo:, kaluka:isale tambo o:leo:ngo: doma:ki asulo:l. Ko:sega Gode eyo: boba kelego:wo: kaluka:isale ina:li ina:lilo:mo: tambo dimi ko:lo:, noma:yo: boba ko:li diaki, a:la:ta:ga: noma:yo: boba ko:li di ko:lo:lab.

⁸ A:la:ta:ga: kalu sa:leyo:lo:, ga bolo: dowabo:lo:, a:la:ta:ga: ga sa:ba:lo: dowabo:lo: gio:, ne ga mo:diakilo: sa:le dowo:l wengo: dowalega nafa. ⁹ Ko:sega gini do:mo:wa:lo: asulab a:no: dinafalo: mo:tili doma:no: dowalega, gayo: diaki, kalu ha:naki a:lalikiyo: o:li ko:m. Uwo: dia:no: man a:no: alan asulabena:ki, gio: a:la:dimida:bi.

¹⁰⁻¹¹ Niyo: kalu gayo: o:ma di gimo:wo:lo:, a:la:ta:ga: ga kaluwo: o:ma ane gimo:wo:lo:, ele nowo: gimo: sa:ma:nigo:l. To we nino:ma, Alana: ene ele difa: ko:lo: so:lo:l. Ga gio:, kalu go:no:ndo:wo: ta:ta:so:bo. A:la:ta:ga: kalu gio:lo: ga go:no:ndo: di a:no: ta:ta:so:bo. Ko:sega gayo: kaluwo: ta:ta:ga: anelalega, e kalu ko:li nowo: mo:ha:naki ga:li kata:bi. E kaluwo: a:ha:na:no: asulalega, kalu tamin amilo: elo: dilo: a:na a:ma:la: ha:na:sa:ga:, asulo:wo: imilise in o:lia: a:dowa:bi.

¹² To nol we kaluka:isale nolbo:wo: sa:ma:nigo:l. To we Alana:yo: mo:sio: ko:sega, nilo: asulab a:no: ko:lo: so:lo:l. Tilidabu kalu abeyo: ga elo: a:no: mo:tilidabu dowo: ko:sega, ga a:no: ino: mo:ta:fo: ha:na:no: asulalega, kalu eyo: ga a:no: ta:ta:so:bo. ¹³ A:la:ta:ga: tilidabu ga abeyo: ino: mo:tilidabu ko:sega, in a:ma:yo: ingayo: mo:ta:fo: ha:na:no: asulalega, ga giyo: kalu a:no: ta:ta:so:bo. ¹⁴ Mo:wo: tilidabu ga a:na ilikiyo:, in ha:la: a:no:lo: Godeya: eno: dowab. A:la:ta:ga: tilidabu kalu a:na ilikiyo:, inga ha:la: a:no:lo: Godeya: eno: dowab. A:la:do: mo:go: kibo:bowo:, so:wa a:la:ma:lo: sa:la:li a:no: Godeya: eno:wo: mo:domabe. Ko:sega hendele Godeya: we a:la:dimido: ko:lo:, so:wa i a:no:lo: Godeya: eno: dowab. ¹⁵ Ko:sega ha:la: kalu a:ma:yo: inga Keliso dowo: a:no: mo:beaki ta:fa:no: asulalega, a:la:dimidama:ki kata:ta:bi. A:la:ta:ga: ha:la: ga a:no: in Keliso dowo: a:no: mo:beaki ta:fo: ha:na:no: asulalega, hamana:ki kata:ta:bi. O:leaumbo: fa:la:dowalikiyo:, Keliso a:ma:lo:wo: ga:li doma:ib. Mo:wo: Gode eyo: Keliso kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:sa mesea:ki da:feyo:. ¹⁶ Keliso ga gio:, ge kalu ha:la: a:lab a:no: gi mana ilikiyo:, Gode eyo: e asuwa:taki gasilia:iba:le, a:la:bo: ge babalab. A:la:ta:ga: Keliso kalu gio:lo:, ga: ga ha:la: a:lab

a:no: gi mana ilikiyo:, Gode eyo: e asuwa:taki gasilia:iba:le a:la:bo: gelo: babalab.

Gode eyo: ge o:bo:ngo: elena ho:ido:wa:le, a:naka dowai ha:na:lubi

¹⁷ Godeya:lo: gino: da:feyo: o:leau ka, dowai ha:na:lubi. Ge a:na doma:ki a:la:li, Gode eyo: ge ho:ido:. Ne sia:likiyo:, ele a:no: sa:s tambo amio: wida:sen. ¹⁸ Gode eyo: kalu nowo: e do:go:fo: hege gedee: elena ho:idalega, kalu a:no: a:ma:la:yo: mo:hege gedee: o:ngo: a:doma: ha:na:no:wo: asula:so:bo. A:la:ta:ga: Gode eyo: kalu nowo: do:go:fo: mo:gedee: elena ho:idalega, kalu a:no: do:go:fo: hege gedee:so:bo. ¹⁹ Do:go:fo: hege gedee: man a:no: o:ngo:mal ko:lo:lab. A:la:ta:ga: do:go:fo: mo:hege gedee: a:no:lo: o:ngo:mal ko:lo:lab. Godeya: ele difa: kudu ha:na:no:wo: mada alandeyo: o:m. ²⁰ Gode eyo: ge o:bo:ngo: elena ho:ido:wa:le, a:naka dowai ha:na:lubi. ²¹ Gode eyo: ge madali nanogdo: dian kalu elena ho:idalega, ge a:kele asula:so:bo. Ko:sega ge ga:li doma:no: fogo: ba:dalega, ge a:naka sili alifo: hamana. ²² Mo:wo: kaluka:isale abeyo: Gode eyo: ge madali nanogdo: dian kalu elen amilo: ho:ido: a:no:, o:go: ge Alana: eno: dowab ko:lo:, ge ga:li mesea:ki ta:fo:lab. O:leaumbo: kaluka:isale abeyo: Gode eyo: ge madali nanog dian kalulo: mo:elen amilo: ho:ido: a:no:, o:go: ge Ya:su Kelisowa: ene madali nanog dian kaluka:isale fa:la:dowab. ²³ Gode eyo: su alan sila:sa:ga:, gio: a:na kilili. A:la:fo:ko:lo: madali nanog dian kalu o:leaumbo:, ge henfelo: kaluwa:lo: asulakilo: sa:lab a:ma: ha:g amio: dowas:so:bo. ²⁴ A:la:fo:ko:lo: nao nado i, Gode eyo: ge o:bo:ngo: elena ho:ido:wa:le, a:na dowai ha:naki, Gode o:lia: dowabi.

Kalu galo: mo:di o:lia: ga kalulo: mo:ane a:no: ko:lo: sio:

²⁵ Niyo: galo: mo:di kalu o:lia: ga kalulo: mo:ane o:lia: a:no: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Niyo: Alana:lo: ele saefa: a:no: ko:lo: so:lo:ba. Ko:sega Gode eyo: ne nofolo alitakiyo:, ne to hendelelo: sa:lan kaluwo: fa:la:do alifa: ko:lo:, no:no:ndo: asulabo: ko:lo: sa:ma:nigo:l. ²⁶ O:g ho:len wenamio: hida:yo:wo: alan fa:la:dowab ko:lo:, gio: o:gdo: a:lab o:leau, a:naka doma. ²⁷ Ge gayo: dilalega, ga ta:fa:no:wo: asula:so:bo. Ge gayo: mo:dilalega, ga dia:no:wo: keda:so:bo. ²⁸ Ko:sega ge gayo: dialega, ga diab man a:no: mogago:wo: mo:dimidab. A:la:ta:ga: ga bolo: kalu ha:nab a:no:lo:, mogago:wo: mo:dimidab. Ko:sega galo: di kalu ilo: amio:, henfelo: wenamio: hida:yo: nolo: fa:la:doma:ib ko:lo:, gio: hida:yo: a:no: begele hamana:ki so:lo:l.

²⁹ Nao nado i, to nilo: sio: a:no: fanda sa:ma:nigo:l. Ho:len nilo: so:l we, elema:no:wo: ko:na:ma dowab ko:lo:, o:g wena a:la:ta:ga:yo: kalu galeso: gio:, ga sagalema:no: a:no:leko: dowas:so:bo. ³⁰ Nofolakilo: kaluka:isale kuo:ya:lab i a:no:, kuo:ya:lab us a:nakabiyo: dowas:so:bo. Kaluka:isale sagale alita:lab i a:no:, sagalo: us a:nakabiyo: dowas:so:bo. Kaluka:isale kelego: modo:lo: dia:lab i a:no:, kelego: a:no:leko: asula:so:bo. ³¹ Kaluka:isale henfelo: nanogdo: dimida:li ha:na:lab gi a:no:, nanog a:no: alandeyo: o:mo:lo:b a:la:asulakiyo: dia:li ha:na:lowa:so:bo. Mo:wo: ni ko:lo: henfelo: wenamilo: dowas:sen a:no: tambo ko:na:ma elema:no: ha:nab.

³² Niyo: henfelo: wenamilo: kele asulo: downan a:no: gio: ga:li doma:ki asulo:l. Galo: mo:di kalu a:ma:yo: Kalu Alano: sagalema:ki a:la:asulakiyo:, ene nanogde a:no:leko: diaki, halale kudu ha:na:lab. ³³ Ko:sega galeso: kalu a:ma:yo: in-gayo: sagalema:ki tilidowakiyo:, henfelo: nanog ko:li ko:lilo: dimida:i ha:na:mela:ib. ³⁴ Asulo: a:la: a:ma:yo:, kalu a:no: susuda:lab. Ga bolo: o:lia: ga bolo:yado a:ma:yo:, Kalu Alana: ene nanogde a:no:leko: diaki, halale kudu ha:na:lab. Ga a:ma:yo: ene do:mo: a:no:lo:, ene asulo: a:no:lo: Godeya: eno:le doma:ki asulab. Ko:sega ga kalulo: ane sab a:ma:yo:, ino: sagalema:ki a:la:asulakiyo:, henfelo: nanog weno: ko:lo: asulaki dimida:i ha:na:mela:ib. ³⁵ To nilo: so:lo:l we gio: dinafa mesea:ki asuwa:taki so:lo:l. Ele dia:ta kudu hamana:ki so:lo:ba. Gio: man digalo: kudu hamana:ki so:lo:l. Gio: asulo: a:la:yo: mo:dowaki, Alana: ene nanog a:no:leko: dimida:i hamana:ki so:lo:l.

³⁶ Kalu nowo: gayo: same ko:sega, a:la:yo: yasila:li ha:na:la:ga, kalu a:ma:yo: gayo: bo:e dia:no: asulalikiyo:, ga o:mo:wo: halayo: dimidama:no: dowalega, a:la:yo: dima:ki ta:ta:bi. A:no: o:li ko:lo: mogago:lo: mo:dimidab. ³⁷ Kalu nowo: e gayo: same ko:sega, ene do:mo:wa:lo: asulan a:no: o:li tili dofo:likiyo:, e asulo:wo: halaido: dowaki, ne gayo: mo:diaki, sa:le ka mela:no: eneno: a:la:asulalega, a:no:lo: o:li dimidab. ³⁸ A:la:fo:ko:lo: kalu a:ma:yo: ga same a:no: dialega, a:no: nafa. A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: ga same a:no: mo:dialega, o:lo: nafale dimidab.

³⁹ Gayo: ino: o:sab amio:, ga e ina oga:difo: mela:ib. Ko:sega ino: sowalega, ga e fage alifa: ko:lo:, kalu no amio: ga:li ha:na:ib. Ko:sega e Keliso kaluwa mada mesa:ni ha:na:bi. ⁴⁰ Ko:sega ga a:no: kalu no amio: mo:ha:nalega, ene sagalo:wo: mada alande doma:ib, niyo: a:la:asulab. Godeya: ene Mamayo: ne amio: dofo:liki a:na so:lo:l.

8

No: ho madali godemo:lo: dimiab a:no: ma:no:wa:le

¹ O:go: niyo: madali godemo:lo: boba dimiakilo: no: ho nab a:no: ko:lo: gimo: sa:ma:nigo:l. Kalu nolba: sa:lakiyo:, “Nio: tambo asulo:lo: di,” a:la:sio:. Asulo: a:ma: ilikiyo: enena:ma:la:yo: kailakigab. Ko:sega ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: Keliso kaluka:isale nio: halale alita:sen. ² Kaluka:isale abeyo: e asulo:wo: alan dilo:b a:la:asulalega, e asulo: hendeleyo: semo:di ko:lo:lab. ³ Ko:sega kaluka:isale Godelo: mada alan asulab a:no:, Gode eyo: iyo: dinafa fanda asulab.

⁴ A:la:fo:ko:lo: niyo: madali godemo:lo: boba dimiakilo: no: ho nab a:no: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Henfelo: wenamilo: madali gode a:lab i a:no: mela:no: hendeleyo: aundo:ma. Gode hendeleyo: mada imilise ko:lo:lab.

⁵ Henfelo: kaluka:isaleya:yo: “Ni alano: we” a:la:ta:ga: “Ni godeyo: weka:” a:la:liki sa:la:sen. Madali gode a:no: henfelo: wenamio:lo:, akin amio:lo: modo: a:lab. ⁶ Ko:sega, tilidabu kaluka:isale nililo:wo: Gode imilise, nili Do Alan a:no:ko: a:lab. Kelego: tambo we e fa:la:do alifa: ko:lo:, nio: eno:le dofo:lo:l. A:la:ta:ga: Kalu Alano: imilise, Ya:su Keliso e ko:lo: a:lab. Kelego: tambowo: eya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. Nio: eya a:la:ta:ga: mela:no:wo: di ko:lo: so:l.

⁷ Ko:sega Keliso kaluka:isale nolo: a:la:bo: mo:fanda asulab. Iyo: tamin amio: madali gode a:no: ho:leno: tambo wabuda:len ko:lo:, o:go: iyo: no: ho a:no: nakiyo:, hendele madali gode a:ma:no: a:la:asulab. Iyo: asulo:wo: a:la: dowaki, asulo: ililo:ma:yo: hala dimido:bo:lo:b a:la:asulaki sende-lowab. ⁸ Ma:no: nilo: nabo:lo:, nilo: mo:nabo:lo:, Godeya: siwa:l amio: o:ngo:malo:ngo: asulab. Ma:no: nab a:ma:yo: nio: nafayo: mo:ta:taki, a:la:ta:ga: mogago:leyo: mo:ta:fa:ib.

⁹ Ko:sega gio: dinafa! Go:no:ndo: asulab aumbo: o:li dimidama:ib ko:sega, Keliso kaluka:isaleyo: tilidabuwo: halaido:lo:ma dofo:lab i a:ma:yo:, gililo: ma:no: nab a:no: ba:da:sa:ga:yo: ifikidaki sulufo: tinabena:ki, man gililo: dimidab a:no: dinafa tilidowa:bi. ¹⁰ Kalu asulo:wo: a:la:lo: dowo: a:ma:yo:, fanda asululi kaluka:isale gio: madali godeya: aya ha:na:sa:ga:, no: howo: nalena ba:dalega, gilo: nab a:ma:yo: e susululia:ga:, no: ho madali godemo:lo: dimi a:no: elo: ma:ib. ¹¹ Gi gaowa: tilidabuwo: halaido:lo:ma elen a:no:, Ya:su Keliso e asuwa:taki sowo: ko:sega, asulo: alan gililo: a:ma:yo: gaowa: tilidabu a:no: gi mogagi alitab. ¹² Giliyo: gao gado a:ma: asulo: o:lia: tilidabu o:lia:yo: mogagilab ko:lo:, man gililo:

dimido: a:no: gaomo:wo: mogago: dimidab. A:la:ta:ga: Ya:su Keliso emo:wo:lo: mogago: dimidab. ¹³ A:la:fo:ko:lo: ma:no: nilo: nab a:ma:yo: nao nado ili tilidabuwo: mogaima:no: dowo:lalega, ne ma:no: a:no: mada mo:naki kata:fa:no:. Nao nado i a:no: mogago:wo: mo:dimidama:kiyo:, ne mo:ma:no:.

9

Iliga:felo: kaluwa: wa:l dia:no: to ko:lo: sio:

¹ Ne ga:li mesa:no: kalu nowo: ne, a:la:ta:ga: iliga:felo: kalu nowo: ne. Nili Alan Ya:suwo: niyo: ba:ba:. Nilo: Alana: nanog dimido: amilo: fo hedo:wo: gi o:m. ² Kalu nolba:yo: ne Alana: iliga:felo: kaluma a:la:asulab, ko:sega gi Keliso dowo: a:no: neya a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, ne iliga:felo: kalu hendeleka: a:lakiyo:, gili widab.

³ Kaluwa:lo: ne wa:la: sana sa:lab amio:, niyo: imo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sa:la:sen. ⁴ Nini nanog diab a:na ilikiyo:, ma:no:wo: o:lika dia:no:. ⁵ Godeya: ene nanog diakiyo:, iliga:felo: kaluwo:lo:, Ya:suwa: ene ao nolo:lo: a:la:ta:ga: Bida elo:, ini ingayo: Keliso dowo: ko:lo: tililia: siab o:leaumbo:, niliyo:lo: a:la:ka dimidama:no:. ⁶ Giliyo: kalu nolo: o:li tili dowab ko:sega, Banabas na:n tili doma:no:wo: nanogo: naina: dia:no:wa:le? ⁷ Ame kalu iyo: ma:no: ma:no:wo: mole enedo:ma:yo: mo:kilian. Kalu abeyo: elo: gelo: a:ma:yo:, hendeyo: dia:sa:ga: ma:ib. Kalu abeyo: kabo sibilo: bo:fo:len a:ma:yo:, bo ibo: gula:sa:ga:yo: hebo: ma:ib.

⁸ Niyo: kaluwa:lo: asulab a:no:ko: dia:sa:ga: so:lo:ba. Godeya: eleya:yo:lo: weno:ko: sa:lab. ⁹ Mo:sa:sa:lo: ele sa:sa:lo: amio: a:la:sio: ko:lo: da:lab, “Kaowa: giba:yo: da:si fo a:no: sebebo: hamana:ki wa:la: sa:nda:lab amio:, kaowa: mego:fo: kalita:so:bo.” To a:la:do: sio: a:no: Gode eyo: kao a:no:ko: asulaki sa:lakigaba? ¹⁰ Gode eyo: nio: hendele asulaki to a:no: a:na sio:wa:le? A: hendele towa:lo: sa:sa:lo: a:ma:yo: nio: ko:lo: asulaki sio:. Egelo: a:namio:, kaluka:isale nolo: hendelo: walila:lab amio:lo:, nolo: folo: tula:lab amio:lo:, hende a:no: ma:no:laki nanogo: a:na dimida:lab. ¹¹ Niliyo: man nafale mamaya:lo:wo: gi usamio: o:ma gele alifa: ko:lo:, giliyo: nili do:mo: asuwa:fa:no: kelego:wo:lo: nimo:wo: dimialega, nafaleyo: o:m. ¹² Widan kalu nol ko:lo: gililo: asuwa:ta:sen a:no: mada ego: ko:lo:, gililo: ni ko:lo: asuwa:fa:no: a:no:lo: mada nafale dowo: ko:lo:lab.

Ko:sega ni ko:lo: asuwa:fa:no: a:no:, niliyo: gimo:wo: mo:dibodo:l. Kaluka:isaleya:yo: Ya:su Kelisowa: to nafa

da:ba:no:wo: mo:kama:kiyo:, hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: niliyo: o:li dia:i mio. ¹³ Giliyo: to we asuluma. Godeya: malilo: ayamilo: kalu nanogdo: diab a:ma:yo:, ma:no:wo: malilo: a a:naka dia:ga: na:sen. A:la:ta:ga: bobalo: so:kugulu mean kalu i a:no:lo:, ho so:kugulu meakilo: heb dowab a:no: ili na:sen. ¹⁴ A:la:do: dimidan aumbo:, Alan Ya:su eyo: eleyo: a:la:saefa:. Kalu abeyo: Ya:suwa: to nafa ko:lo: kalab amilo: wida:sen i a:ma:yo:, kelego: ililo: dia:no: dowo: aumbo: to wida:lab a:na dia:ib.

¹⁵ Ko:sega to so:lo:l we, nio: kudu ha:nakiyo: mo:dimido:. A:la:ta:ga: o:go: giliyo: ne asuwa:foma:ki so:lo:ba. Gilo: asuwa:takilo: dimiab a:no: ne mada mo:dia:no: asulab. Ne sowai kibo:bowo: o:li. Niyo: gililo: asufa: a:no: diai kibo:bowo:, ni wiyo: mo:wabulu so:mo:lo. ¹⁶ Ko:sega Godeya: to nafa walama:no:wo: Alan eyo: nemo: mada dimidama:ki saefa: ko:lo:, niyo: nanog a:no: dimidakiyo:, no:no:n a:ma:la:yo: kailakiyo:, mo:duluba:no: dowo:. Niyo: nanog we ta:fa:no: dowo: kibo:bowo:, mogago:wo: neya fa:la:domabe. ¹⁷ Nanog nilo: dio:l we no:no:n asulo:wa: di kibo:bowo:, niyo: wa:lo: o:li dimo:lo. Ko:sega Godeya: enedo: da:fe saefa: a:na ilikiyo: ni di ko:lo:, nanog a:no:ko: madali dia:i ha:na:lo:l. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: nilo: wa:l dia:no:wo: o:bo:ngo: ko:lo: dia:iba? Nilo: Godeya: to nafa widab amilo: dia:no: dowo: a:no: kata:taki, niyo: madaliyo: ka walama:no: ko:lo:, a:na ilikiyo: ne sagalo: alan dio:l. Sagalo: a:no: nilo: wa:l dio: o:m.

¹⁹ Ne misa: kalu noma: ha:ga dowakiyo:, madali nanog dian kaluwo: mo:dowa:sen. Ko:sega kaluka:isale modo:wo: Ya:su amio: tili dabuma:ki, ne kaluka:isale i wema: ha:ga tambo dowaki, ini madali nanog dian kalu dofo:liki, i a:no: tililia: ha:na:lo:l. ²⁰ Yu kaluka:isaleyo: Ya:sulo:wa tililia: mia:nikiyo:, ne Yu o:lia: silikiyo:, nelo: i o:ngo: dowaki, ili man a:no: kudu ane. Niyo: Mo:sa:sa: ele difa: a:ma: ha:g amio: mo:dowo: ko:sega, elelo: kudu ha:na:sen kaluka:isaleyo: Ya:sulo:wa tililia: mia:nikiyo:, ne elelo: kudu ha:na:sen kaluka:isale i o:lia: siliki, nelo: ele a:no: kudu ha:na:sen. ²¹ A:la:do: go: aumbo:, Yu kaluka:isalemalo: Ya:sulo:wa tililia: mia:nikiyo:, ne i o:lia: silikiyo:, Mo:sa:sa: ele difa: o:lo: mo:kudu ha:naki, ili man dimidan au kudu ha:na:sen. A:la:fo: ko:sega niyo: Godeya: ele difa: a:no: ta:taki go:ma. Ne Ya:su Kelisowa: ene ele a:ma: ha:ga dowa:sen. ²² Keliso kaluka:isale asulo:wo: halaido:lo:ma dowab a:no:, ili tilid-abuwo: halalema:kiyo:, ne i o:lia: silikiyo:, man ililo: kudu ha:nab o:leaumbo:, nelo: kudu ha:na:sen. Niyo: Godeya: to nafa a:no: henfelo: kaluka:isale ko:li ko:lilo:wa ha:na:ga:

widakiyo;, ne ini man dimidan a:ma: ha:ga dowaki wida:sen. Kaluka:isale nolo: Gode eyo: asuwa:taki gasilima:kiyo;, niyo: to widakiyo: tog ko:li ko:lilo: kudu ha:naki wida:sen. ²³ Nilo: dimida:sen a:no: Ya:suwa: to nafa a:no: kaluka:isaleya: asulo: usamio: anayaki halaido: doma:ki dimido:. A:na ilikiyo;, kelego: nafale ko:lo: to a:na a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowa:lab a:no: nio: uwa sagalaki dia:no:.

²⁴ Kaluka:isale heyab amilo: dimidano: asuluma. Kaluwo: modo:wa: henema:ib ko:sega, wa:lo: kalu imilig tiniab a:ma: dia:ib. A:la:do: gan aumbo:, gio:lo: wa:lo: dia:niki, nanogo: halale dia:lubi. ²⁵ Kaluwo: henema:nikiyo;, asulo:wo: dinafa tili dota:ga:, halale dimidalian. Iliyo: kelegema:no: wa:l a:no: ko:lo: dia:no: a:laki dimida:sen. Ko:sega wa:l nililo: dia:no: a:no: mo:kelegema:ib, ko:ngo: mela:no: doma:ib. ²⁶ A:la:fo:ko:lo: niyo: Godeya: nanogo: dimidakiyo;, nelo: ha:na:no:leyo: ko:lo: tigini ba:da:ga: nai ha:na:lo:l. Kalu madali dedakilo: buban aumbo: niyo: mo:dimida:sen. ²⁷ Niyo: do:mo: nilo:wo: yame tandeki, no:no:ndo: asulab au kudu hamana:kiyo;, do:mo:wo: halaido: tili dowas:sen. Niyo: to nafayo: nolbo:lo: wida:li mio: a:namio: no:no:n ne wa:lo: mo:diabena:kiyo;, do:mo: nilo:wo: dinafa tili dowas:sen.

10

Nili ma:muwa:lo: dimido:wo: ko:lo: asuluma

¹ Ni nao nado i, gio: nili ma:muwa:lo: dimido: a:no: dinafa asuluma. Mo:sa:s eyo: nili ma:mu ilo: tililia: mio: amio:, iyo: tambo kola: ha:ga dofo: ha:na:len. A:la:ta:ga: iyo: tambo ho:n genelo: golo: us a:na ta:nowo:. ² Ni ko:lo: ho:n amilo: to:lolo: aumbo:, iyo:lo: tambo kola: usa to:lolaki, a:la:ta:ga: ho:n golo: us a:na to:lolo:. I a:no: Mo:sa:sa: ene e so:lo:l dowab a:la:liki to:lolo:. ³ Godeya: Mamaya:lo: ma:no: dimi a:no:ko: iyo: tambo mo:no:. ⁴ A:la:ta:ga: Mamaya:lo: ho:n dimi a:no:lo: ua mo:no:. Mamaya: u a:na a:la:ta:ga:lo: ho:n fa:la:dowab a:no: ko:lo: mo:no:. U egeledo: sia:len a:no:, Ya:su Keliso ene e ko:m. ⁵ Iliyo: a:la:dimida:len ko:sega, Gode eyo: kaluka:isale modo:mo:wo: mo:sagalo: ko:lo:, iyo: kalaleli hen a:naka sia:laba danelima:ki ta:fo:.

⁶ Kaluka:isale i a:ma:yo: man mogago: a:no: meselaki dimido: ko:lo:, nio:lo: a:la:bo: dimidabena:ki, i amilo: fa:la:dowo: a:ma:yo: nio: ko:lo: asulo:wo: dima:ki widakigab. ⁷ Ililo: dimido: aumbo: giliyo: madali godeyo: dimidakiyo: wabuda:so:bo. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Kaluka:isale iliyo: madali gode wabudakiyo:, ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: alan na:likiyo: ulu heyo:” a:la:sa:sa:lo:.
 8 Uwo: man ililo: dimido: o:leaumbo:, giliyo: dimida:so:bo. Kaluka:isale nolba:yo: a:la:dimida:len amio:, 23,000 a:la:fo: a:no: ho:len imilig a:naka danili. 9 Kaluka:isale nolba:lo: Ya:su Kelisowa: halaido:wo: waga a:laba:le a:lakilo: da:fe ba:ba: o:leaumbo: giliyo: dimida:so:bo. Iliyo: Keliso da:fe ba:dabikiyo:, sowa:ya:yo: ma:bulu ko:lo:, i a:no: danili. 10 A:la:ta:ga: ililo: Godemo:lo: mo:beo: to sio: o:leaumbo:, giliyo: sa:la:so:bo. Kaluka:isale nolba:yo: a:la:dimida:labikiyo:, ma:mula:kalu sowando: a:no: ya:sa:ga:, kaluka:isaleyo: yasala:.

11 I amilo: hida:yo: fa:la:dowo: a:no: nolba:yo: a:la: dimido:lo:b a:la:bo: molo asuluma:ki go:. Ho:len nilo: o:gdo: sab we elema:no:wo: ko:na:ma dowab ko:lo:, nimo:wo: hagugu salitakiyo:, dimido: a:no: kolo: sa:sa:li alifa:.
 12 A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: ne o:li halale kagafo:lo:l a:la:asulalega, ge sulufo: tinabena:ki, go:no:no: dinafa dowa:bi. 13 Da:feyo: ko:li ko:lilo: gelo: amilo: fa:la:dowa:lab ko, kaluka:isale nol amio:lo: ko:ngo: ka fa:la:dowa:sen. Ko:sega da:feyo:wo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, Godeya: enedo: dinali sio: a:no: asulufo:likiyo:, gilo: mo:tininima:no: dowo: a:no: gelo:wa fa:la:doma:kiyo: mo:ta:fa:ib. A:la:ta:ga: da:feyo:wo: fa:la:dowa:lab amio:, giyo: halale kagayaki tininima:kiyo:, Gode eneno: ge da:feyo: a:namilo: sili alita:ga:lo: ha:na:no:wo: gemo: walama:ib.

Madali gode o:lia:yo: gasa dowa:so:bo

14 A:la:ma:ib ko:lo:, ni milile gio: madali gode kudu ha:nakilo: gulugulula:sen a:no:lia:yo: ta:ta:ga:, ko:na: dage dowa:bi. 15 Gio:lo: asugdo: di ko:lo: to nilo: so:lo:l we ginino: dinafa alobana asula:bi. 16 Niliyo: Ya:su asulo: ma:no: nakiyo:, ho:no: Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga: nab amio:, Ya:suwa: ene ho:bo: a:na ilikiyo:, nio: e o:lia: gasalita. A:la:ta:ga: niliyo: ma:n dowo:fa: a:no: goda:sa:ga: nakiyo:, Ya:suwa: ene do:mo: a:ma: ilikiyo:, nio: e o:lia: gasalita. 17 Ma:n dowo:fa:yo: imilise dowo: ko:lo:, kaluka:isale modo: sab ni wema:yo: ma:no: imilise a:no:ko: nab amio:, nio: do:mo:wo: imilise dowo: ko:lo:lab. 18 Isolael kaluka:isaleya:lo: dimido: a:no: gio: asuluma. Iliyo: no: howo: Godemo: so:kugulu meaki, heb nol a:no: ua na:sen ko:lo:, man dimido: a:na ilikiyo:, ua imilise dowakiyo:, Godeyo: wabuda:sen. 19 To nilo: so:lo:l we ha:go: o:b so:lo:ba:le?

No: ho madali godemo:lo: dimian a:no: alan kelego:wo: weka: a:la:sa:laigaba:le? O:ngo:ma! Madali gode ko:lo: dede dimido: a:no: alan kelego:wo: weka: a:la:sa:laigaba:le? ²⁰ A:la:bo: mada mo:so:lo:l. Ko:sega niyo: a:la:so:lo:l. Ha:la: kaluka:isale madali godemo:lo: no: ho dimi a:no:, Gode Alanbo:wo: mo:dimiaki, mama mogago:mo: dimia:sen. A:la:fo:ko:lo: gio: mama mogago: o:lia: kudaki gasa doma:kiyo: mo:asulaki so:lo:l. ²¹ Ya:suwa:lo: go:fo: amilo: ho:n wasu o:lia: mama mogago:wa: go:fo: amilo: ho:n wasu o:lia: a:no: giliyo: a:la:kabiyo: mada mo:ma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale Ya:su asulakilo: ma:no: nab o:lia:, mama mogago:lo: duludakilo: ma:no: nab o:lia:yo:, a:la:ka nakiyo: uayo: mo:gasa doma:ib. ²² Niliyo: Alan e mo:bea:sa:ga: gadima:kiyo: mo:dimidama:niki. Halaido: nilido: wema:yo:, Alan elo:wo: tinio:wa:le? O:ngo:ma!

Godeya: wi alano: dulugu alitaki dimida:bi

²³ Niliyo: kelego: tambo o:li ka dimidama:no: a:lab ko:sega, kelego: nililo: dimidab nol a:ma:yo: nio: nafalelo: mo:ta:fa:ib. Niliyo: kelego: tambowo: o:li ka dimidama:no: a:lab ko:sega, kelego: nililo: dimidab nol a:ma:yo: nio: mo:asuwa:fa:ib. ²⁴ Niliyo: mada no:no:na:ma:la: ko: tilid-owaki asuwa:fa:nigo:l a:la:bo: asula:so:bo. Giliyo: nolo:lo: mada asulaki asuwa:ta:lubi. ²⁵ No: ho ko:li ko:lilo: magede amilo: gilo: di a:no: nakiyo:, Godeya: siwa:l amio: hala no:bo:lo:b a:la:bo: mo:kudu asulaki, ga:li na:bi. ²⁶ Mo:wo: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, "Henfelo: we o:lia: kelego: henfelo: a:namilo: da:labo: a:no: tambo Alana: eno:le ko:lo: da:lab" a:la:sio:.

²⁷ Mo:tili dabu kaluka:isale nolba:yo: ge ma:no: ma:mena:ki ho:idaliki ha:na:no: asula:sa:ga: a:na ha:nakiyo:, ma:no: o:bo:ngo:wa:le gemo: maiya:ki dimiab a:no: na:bi. Giyo: Godeya: siwa:l amio: hala no:ba:le a:la:bo: mo:kudu asulaki, ka na:bi. ²⁸ Ko:sega kaluka:isale noma:yo: gemo:wo: sa:laki, "No: ho we madali godemo: boba dimi" a:la:sa:lalega, no: ho a:no: ge hendele na:so:bo. Giyo: kalu a:no: asuwa:takiyo:, hala dimidabo:lo:b a:la:bo: e asulabena:ki, ge dabulo:biki na:so:bo. ²⁹ Go:no:ndo: hala dimido: a:no: ko:lo: so:lo:ba. Ko:sega kalu nolba:lo: ge hala dimidabo:lo:b a:la:do: kele asulab a:no: ko:lo: so:lo:l. Kalu noma:yo: hala dimidab a:labo: mo:kele asulalega, kelego: tambowo: ge o:li na:bi. No:no:n asulo:wa:yo: ga:li dimidama:no: dowo: ko:lo:, kalu noma: asulo:wa:lo: ka:lab a:no: wangabiki gaba:le? ³⁰ Niyo: ma:no: nakiyo:, Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:

nalega, kaluka:isale nolba:yo: ne hala dimidab a:la:bo: waga dimidabiki sada:daba:le?

³¹ A:la:go:ko:lo: ge ma:no: nab a:ma:yo:lo:, ho:n nab a:ma:yo:lo:, gi o:bo:ngo: kelego: dimidaba:le a:ma:yo: Godeya: wi alan a:no: ko:lo: dulugu alitaki dimida:bi. ³² Yu kaluka:isaleyo:lo:, Gilig kaluka:isaleyo:lo:, a:la:ta:ga: Gode amilo: tilidabu kaluka:isale a:no:lo:, giliyo: ini tilidabuwo: mogagima:kiyo: dimida:so:bo. ³³ Nilo: dimido: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: tambo sagalema:ki dimida:sen. Niyo: no:no: ko: sagalema:no: dimida:senba. Gode eyo: kaluka:isale modo:wo: a:ma:la: gasilima:kiyo:, niyo: i asuwa:taki nanogo: a:na dimida:sen ko:lo:, nilo: dimido: au, giliyo:lo: a:la:ka dimida:lubi.

11

¹ Ya:su Keliso elo: man dimida:sen au, niyo:lo: kudu ha:nakiyo: a:la:dimido: ko:lo:, man nilo: dimida:li kudu ho:no:l we au, giliyo:lo: a:la:kudu ha:naki dimida:lubi.

Godeya: sa:s usamilo: ego: doma:no: mano: we

² Ho:lenu: tambowo: giliyo: ne asulufo:ko: ha:na:likiyo:, to man nilo: gimo:lo: wido: a:no: asula:liki ta:li dofo:len ko:lo:, niyo: gili wiyo: duludaki, kaila: so:lo:l.

³ Gio: to we dinafa fanda asuluma:ki niyo: a:la:asulab. Kaluwo: tambowa: misa:yo: Ya:su Keliso e ko:lo: a:lab. Gaya: misa:yo: kalu ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Ya:su Kelisowa: enen misa:yo: Gode e ko:lo:lab. ⁴ Kalu abeyo: Godemo: to sa:laki, a:la:ta:ga: Godeya: towo: kalaba widakiyo:lo:, ene misa:yo: go:lufo:liki sa:lalega, kalu a:ma:yo: ene misa: Ya:su a:no: sendelo alitakigab. ⁵ Ga abeyo: Godemo: to sa:laki, a:la:ta:ga: Godeya: towo: kalaba widakiyo:, ene misa:yo: mo:go:lufo:liki sa:lalega, ene misa:yo: ko:lo: sendelo alitakigab. Ga a:ma:lo: dimidab a:no:, ene misa: fo:no: tambo hanula:fo:liki auma:ib.* ⁶ Gayo: ene misa:yo: mo:go:lufo:liki towo: a:na sa:lalega, ene misa: fo:no: abol gedela:ma:no:wo: o:li. Ko:sega gayo: ene misa: fo:no: abol gedeo:lalikiyo:lo:, hanula:lalikiyo:lo:, elo: dimido: man a:no: mada mo:ego: ko:lo:, e sendelowabena:ki, ene misa:yo: go:luma:ki asulab. ⁷ Gode eyo: kalu i a:na a:la:ta:ga:yo:, ene misido: o:lia: ene halaido: o:lia:yo: kalaba wida:sen. A:la:fo:ko:lo: kaluwa:yo: ene misa:yo: go:la:so:bo. Ko:sega kaluwa: halaido: a:no: gaya: wida:lab. ⁸ Gode eyo: kaluwo: gaya a:la:ta:ga:yo: mo:dimido:,

10:31: Kolo 3.17   **10:32:** Lom 14.13   **10:33:** 1Kol 9.20-22   **11:1:** 1Kol 4.16   **11:3:** Mo:mo: 3.16, A:fe 5.23   * **11:5:** Fo:l ho:len a:namio:, ga misa: fo:no: tambo hanulabdo: a:no:, e mada sendeloma:ki hanulan.   **11:7:** Mo:mo: 1.26-27   **11:8:** Mo:mo: 2.18-23

ko:sega gayo: kaluwa a:la:ta:ga: dimido:.⁹ A:la:ta:ga: Gode eyo: kalu dimido:wo:, gayo: ko:lo: asuwa:foma:ki dimido:ma. Ko:sega gayo: kalu asuwa:foma:ki dimido:.¹⁰ Mo:wo: a:na ilikiyo:, a:la:ta:ga: ma:mula: kalu a:na ilikiyo:lo:, ga e noma: ha:ga dowo: a:la:widakiyo:, ene misa:yo: mada go:la:bi.

¹¹ Ko:sega Alan amilo: so:lo: dowab a:namio:, gayo: ina:lilo: mo:doma:ib, a:la:ta:ga: kaluwo:lo: ina:liyo: mo:doma:ib.
¹² Mo:wo: Gode eyo: ga we kaluwa a:la:ta:ga:lo: dimido: o:leaumbo:, kaluwo: gaya: sa:la:lia: melea:ki ta:fo:. Ko:sega kelego: we tambo Godeya: enena a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:.
¹³ A:la:fo: ko:lo: to we ginino: dinafa alobana ba:da:bi. Ga iliyo: Godemo: dulugu sa:lakiyo:, misa: elo:wo: mo:go:lufo:liki sa:ma:no:wo: o:liya:le? ¹⁴ Asulo: ni us amilo: delen a:ma:yo: ninin mano: ko:lo: fanda widakigab. Kalu e misa: fo:no: sambo ta:fo:lalega, misa: fo:n sambo a:ma:yo: e mo:ego:, fo:fo:dolo: dowab. ¹⁵ Ko:sega ga eyamio: misa: fo:no: sambo ta:fo:lalega, ene misa: fo:n a:ma:yo: e amio: momado: nafale ta:fo:. A:ma: mo:wo: we. Gode eyo: misa: fo:n emo:lo: dimi a:ma:yo:, ene misa:yo: go:lu alitaki go:.
¹⁶ Kalu noma:yo: to wenamio: kegakiyo: mo:walilima:no:lalega, eyo: to we digale asuluma. Niyo:lo: a:la:ta:ga: Godeya: ene sa:s ko:li ko:lilo: a:ma:yo:lo:, Godeya: to widab amio: man nolo: mo:kudu ha:naki, man imilise weno:ko: kudu ha:na:sen.

Ya:su asulo: ma:no: nakilo: dimidan mano: we

¹⁷ Niyo: ele nolo: gimo:wo: wala sa:ma:nigo:l. Gio: sa:s amio: kegeakiyo:, man gililo: dimidan a:ma:yo:, gio: mo:asuwa:taki mogaila:sen ko:lo:, man gililo: dimido: a:no: nafa dimido: a:la:bo: mo:sa:ma:no:.
¹⁸ Nilo: tamin amilo: sa:ma:no:wo: we. Gio: sa:s ami kegeakiyo:, gegelebo: aloba:da:i aneka: a:la:bo: kalu noma:yo: nemo:wo: sa:labi dabu ko:lo:, to a:no: hendele a:la:asulo:l.
¹⁹ Gililo: aloba:dab a:ma:yo:, nanog nowo: fa:la:doma:ki gab. Aloba:dab a:ma:yo: Godeya:lo: asulab aumbo: abe kudu ha:naba:le a:la:likiyo:, gimo: walama:ki gab.
²⁰ Gio: ua kegene dofo:likiyo:, Ya:su asulo: ma:no: hendelelo: mo:diab.
²¹ Gio: ma:no: nakiyo:, noldo: mo:yasilaki, tamin doba:da: bo:bo:ge ha:na:ga: besa:gali na:sen. A:la:gab amio:, kalu nolo: ma:no:lo: mo:di ko:lo: maiyo: dowaki, a:la:ta:ga: nolo: aluna: ho:no: modo: naki no:nolab.
²² A:la:do: gait a:no: waga dimidaya? Gio: ma:no:lo: ma:no: ayo: aundo:ma ko:lo: gaba:le? Godeya: ene sa:s we o:ngo:mal a:la:asulakiyo:, gao mo:di a:no: sendelo alitaki gaya:le? Man gililo: dimidab ko niyo: waga sa:ma:no:wa:le? Niyo: gili wiyo: dulugu sama:ki gaya:le? Gio: nafa dimidab a:labo:, niyo: mada mo:sa:ma:no:.

23-24 Alan Ya:su amilo: to dia:sa:ga: gimo:lo: dimio:lo: we. Ya:sulo: teledowo: nulu a:namio: eyo: ma:n so:fa: nowo: dia:sa:ga:, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sa:ga:yo:, ma:n a:no: enedo: tili wida:sen kalumo: goloso:go:. A:no: dimiakiyo: a:la:sio:, “Ma:n we no:no:n do:mo:wo: o:m. Gi asuwa:foma:ki dimio:l ko:lo:, giliyo: ne asulakiyo:, a:la:dimida:lubi.” ²⁵ A:la:do: go: o:leaumbo:, ma:n a:no: na:sa:ga:yo:, kab amilo: wain ho:n wasu a:no: dia:ga: ta:li dowaki a:la:sio:, “Wain ho:n we no:no:n ho:bo: amilo: Godeya:lo: ho:gi dinali saefa:yo: we. Gio: ho:n we na:likiyo:, ne asulaki, a:la:ka dimida:li ha:na:lubi.” ²⁶ Ya:su e a:ma:la:yo: semo: yab amio:, gio: Ya:su asulo: ma:n o:lia: ho:n o:lia: na:likiyo:, giliyo: Ya:su elo: nagalo: dia:sa:ga:lo: sowo: a:no: ko:lo: kalaba wida:mela:ib.

²⁷ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Alana: ma:n o:lia: ho:n o:lia: nakiyo:, ene mano: mo:tili dowaki, o:ngo:malo:ngo: a:la:asula:li nalega, eyo: Alana: do:mo: o:lia: ho:bo: o:lia: a:no: wa:la: sa:ndaki, Ya:su e sowo: a:no: o:ngo:malo:ngo: ta:takigab. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: giliyo: ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: o:dia:nikiyo:, go:no:n asulo: ko:le aloba:da:bi. ²⁹ Kaluka:isale abeyo: Alana: ene do:mo:wo: dinafalo: mo:fanda asulaki, ma:n o:lia: ho:n o:lia:yo: ka dia:sa:ga: nalega, e hala dimidab ko:lo:, Gode eyo: e mo:walilima:ib. ³⁰ A:la:do: gab a:na ilikiyo:, kaluka:isale modo:wo: halaido:lo:ma dowaki, nolo: walaf diaki, a:la:ta:ga: nolo: sowo: ko:lo:lab. ³¹ Ko:sega nio: ma:no: o:dia:nikiyo:, ninin asulo: ko:le aloba:dalega, nio: Godeya:lo: mo:walilab a:ma: ha:g amio: mada mo:dowo: ko:lo:lab. ³² Nio: henfelo: kaluka:isale o:lia: gasalitaki mo:sulu hamana:kiyo:, Alan eyo: nili mano: aloba:da:sa:ga:, nimo:wo: man sa:laki, digale alita:lab.

³³ A:la:fo:ko:lo: ni nao nado i, gio: Alana: ma:n o:lia: ho:n o:lia: ma:niki ua kegeakiyo:, nolo: o:yasi dowabi. ³⁴ Ge maiyalega, aya na:sa:ga: ya:bi. A:la:dimida:lalega, gio: ualo: kegeab amio: Godeya:lo: mo:walilima:no: a:ma: ha:g amio: mo:doma:ib. A:la:ta:ga: to walama:no: nolo:, ne gilo:wa ya:sa:ga: a:na sa:ma:no:.

12

Mamaya: boba kelego: dimiabo: we

¹ Ni nao nado i, nol asuwa:foma:kiyo: Godeya: ene Mamaya:yo: gimo:wo: asulo: nafa halaido:wo: dimia:ib ko:lo:, gio: babalo: dowabena:ki, boba kelego: a:ma:lo: nanog dia:no:wo: gimo: walama:nigo:l. ² Gio: ha:la:ya elen amio:, tolo: mo:sa:lan gode a:no: ko:lo: wabulumaki, noma:yo:

gio: tog ko:li ko:lilo:wa hala tililia: ha:na:len. A:la:bo: gio: asulo: ko:m. ³ A:la:fo:ko:lo: gio: to we dinafa fanda asuluma. Kaluka:isale abeyo: Godeya: Mamaya:lo: tili dowab a:ma:yo:, “Ya:suwo: mogagila:ma” a:la:bo: mada mo:sa:ma:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: Mama Malilo:lo: mo:a:lab a:ma:yo:, “Ya:suwo: Kalu Alande” a:la:bo: mo:sa:ma:ib.

⁴ Boba kelego:wo: ko:li ko:lilo: da:lab, ko:sega Mama o:lo: dimia:sen a:no: imilig ko:lo:lab. ⁵ Godeya: nanog dimidama:no:wo: ko:li ko:lilo: da:lab ko:sega, nanog a:no: tambo Ya:su Alan imilig eneno: ko:lo:lab. ⁶ Nanog diab us a:namio: ko:li ko:lilo: dian ko:lo: da:lab, ko:sega nanog a:no: dima:kiyo:, Gode imilise eyo: asulo: nafa halaido:wo: imo:wo: tambo dimia:sen.

⁷ Kaluka:isale nolo: asuwa:ta: melea:kiyo:, Gode eyo: Mamaya: ene boba kelego:wo: tili dabu kaluka:isale ina:lilo:mo:wo: tambo dimia:sen. ⁸ Asug nafa dia:ga:lo: nolbo:lo: sa:ma:no: a:no: Godeya: ene Mamaya a:la:ta:ga: nolbo:wo: a:na dimia:lab. A:la:ta:ga: Godeya: asulo: nafa dia:sa:ga:lo: walama:no: a:no:, Godeya: ene Mama imilig a:na a:la:ta:ga: nolbo:wo: a:na dimia:lab. ⁹ Mama imilig a:na a:la:ta:ga:yo: tili dabu halaido:wo: kaluka:isale nolbo:wo: dimia:lab. A:la:ta:ga: Mama imilig a:na a:la:ta:ga:yo: kaluka:isale nolbo:wo: walaf dowabdo: falele alifa:no: a:no: ko:lo: dimia:lab. ¹⁰ Kaluka:isale nolbo:wo: molo ha:na:no: dimidama:ki dimia:lab. Kaluka:isale nolbo:wo: Godeya: towo: kalaba walama:ki dimia:lab. Kaluka:isale nolbo:wo: mama nafa o:lia: mama mogago: a:no: alobana asuluma:ki dimia:lab. Kaluka:isale nolbo:wo: to ko:li ko:lilo:wo: sa:ma:no: a:no: ko:lo: dimia:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolbo:wo: to ko:lilo: sa:lab a:ma: ha:gdo: nodo sa:ma:no: a:no: ko:lo: dimia:lab. ¹¹ Nanog ko:li ko:lilo: dimidama:kiyo:, Mama imilig eyo: halaido:wo: dimia:lab. A:la:ta:ga: Mama imilig a:ma:yo: enedo: asulab au da:fea:sa:ga:, kaluka:isale ina:li ina:lilo:mo: dimia:lab.

Do:mo: imilig amio: heb ko:li ko:lilo: da:lab

¹² Kaluwa: do:mo:wo: imilig, ko:sega e amio: heb modo:wo: us a:na a:lab. Heb a:no: ko:li ko:lilo: a:ma:yo: do:mo: imilise fa:la:do alifelo: ko:lo:lab. Ya:su Kelisowa: do:mo:wo: o:leo:ngo: ko:lo:lab. ¹³ Mama imilig a:ma:yo: tili dabu kaluka:isale nio: tambo ho:na to:lola:sa:ga:, nio: do:mo:wo: imilise doma:ki ta:fo:. Do:mo: us a:namio:, nolo: Yu kaluka:isale, nolo: Yu kaluka:isalema, nolo: madali nanog dian, nolo: noma:lo: mo:bo:fo:lowan. Ko:sega ho:n nalu aumbo:, Mama imilise a:no:ko: nio: tambomo: gulu mea:lab.

¹⁴ Ni do:mo: we heb imiliseya fa:la:dowo:ma. Ko:sega heb ko:li ko:lilo: kuda:sa:ga: do:mo:wo: a:na fa:la:do alifelo: ko:lo:lab. ¹⁵ Giba:yo: sa:lakiyo:, “Ne dagima ko:lo:, do:mo: hebo: nema” a:la:bo: sa:lalega, do:mo: heb a:namilo: a:lab a:no: mo:kelege dowaki, e do:mo: a:naka o:iliki sa:lab. ¹⁶ A:la:ta:ga: ka:la:na: sa:lakiyo:, “Sio: nema ko:lo:, do:mo: hebo: nema” a:la:sa:la:lalega, do:mo: heb a:namilo: a:lab a:no: mo:kelege dowaki, e a:naka o:iliki sa:la:lab. ¹⁷ Do:mo: we tambowo: si imilise ko: dowo: kibo:bowo:, to sio:wo: waga da:baba:ya:le? A:la:ta:ga: do:mo: we ka:la:n imilise ko: dowo: kibo:bowo:, muno: waga da:baba:ya:le? ¹⁸ Ko:sega do:mo: nilo:wo: o:leo:ngo:ma. Gode ene asulo:wa: iliki, heb ko:li ko:lilo: a:no: do:mo: usa kudu alifelo:. ¹⁹ Do:mo:wo: heb imilise ko: dowo: kibo:bowo:, do:mo:lo:ma domabe. ²⁰ Ko:sega o:leaumba. Do:mo: imilig a:lab wenamio: heb ko:li ko:lilo: kudu alifelo: ko:lo: a:lab.

²¹ Siya:yo: dagimo:wo:, “Ne gelo: mo:asulab. Nina:liyo: o:li doma:no:,” a:la:bo: mo:sa:ma:ib. A:la:ta:ga: misa:ya:yo:lo: gibmo:wo:, “Ne gelo: mo:asulab. Nanogo: nina:liyo: o:li dia:no:,” a:la:bo: mada mo:sa:ma:ib. ²² A:la:ba ko:sega do:mo: heb ko:li ko:lilo: nililo: we halaido:lo:ma dowab a:ma:yo:, nanog elo: dimidab a:no: halaido: dowab ko:lo:, kelego: a:no: aundo:malalega, do:mo: nafayo: mo:doma:ib ²³ Nili do:mo: heb nol we o:ngo:malo:b a:la:do: asulab a:no:, niliyo: dinafa tili downan. A:la:ta:ga: ni amilo: do:mo: heb sendeloma:no: dowo: a:no: hagulabolo: mo:ta:taki, dinafa momade alita:sen. ²⁴ Ko:sega do:mo: heb ego: ba:dab a:no:, kalaba ta:fo:. Gode eyo: do:mo: heb ni amilo: ko:li ko:lilo: a:no: kudu alifela:sa:ga: ta:takiyo:, do:mo: heb wilo:ma dowab a:no: Gode eyo: wilo: ta:fo:. ²⁵ Elo: dimido: a:no:, nili do:mo: wenamio: aloba:dabena:ki dimido:. Ko:sega do:mo:wo: heb ko:li ko:lilo: ni amilo: a:lab a:no: tambo ua imilo: tili doma:ki dimido:. ²⁶ Do:mo: heb imilig nowo: ko:lo: nagalo:wo: ba:dab a:namio:, do:mo: heb nol a:no:lo: tambo nagalo: a:no: ba:da:i ha:na:lab. Do:mo: heb imilig nowo: wilo: dowab a:namio:, do:mo: heb nol a:no:lo: tambo sagalo:wo: ua doma:ib.

²⁷ Gio: tambowo: Kelisowa: ene do:mo: ko:lo:, kaluka:isale gio: ina:li ina:lilo: amio: do:mo: heb nowo: ge ko:lo: a:lab. ²⁸ Gode eyo: sa:s us amilo: nanogo: dima:ki da:feakiyo:, iliga:felo: kalu i a:no: agelo: ko:lo: da:feyo:. A:la:ta:ga: Godeya: tolo: kalab amilo: widan kalu i a:no: andeb ko:lo: da:feyo:. Godeya: mando: wida:lab i a:no: asol ko:lo: da:feyo:. A:ma: fa:s amio:, molo ha:na:no:lo: dimidama:no:wo:. A:ma: fa:s amio: walafdo: falelema:no:wo:, a:la:ta:ga: noldo: asuwa:fa:no:wo:lo:, sa:sdo: bo:fo:mela:no:wo:lo:, a:la:ta:ga:

to ko:li ko:lilo: da:da:sa:ga:lo: sa:ma:no:wo:lo:, i a:no: ko:lo: da:feyo:. ²⁹ Sa:s us amio:, tili dabu kaluka:isale i a:no: tambo iliga:felo: kaluma. Iyo: tambowo: Godeya: tolo: kalab amilo: widano: o:mba. Iyo: tambowo: Godeya: mando: widano: o:mba. Iyo: tambowo: molo ha:na:no:lo: dimidano: o:mba. ³⁰ A:la:ta:ga: iyo: tambowo: walafdo: falele alitano: o:mba. Iyo: tambowo: to ko:li ko:lilo:lo: sa:lano: o:mba. A:la:ta:ga: iyo: tambowo: to ko:lilo: sa:lab a:ma: ha:gdo: nodo sa:lano: o:mba. ³¹ A:la:go:ko:lo: giliyo: nanog diakiyo:, boba kelego: taminde amilo: da:lab a:no: ne mada dia:no: a:la:asula:bi. Ko:sega man nafale imilig noma:yo: nolo: tininita:ga: iwalulo: da:lab a:no:, niyo: gimo: walama:nigo:l.

13

Kaluka:isale nol asulan man a:no: we

¹ Niyo: henfelo: kaluka:isaleya: to ko:li ko:lilo:wo: o:li ka sa:ma:no:, a:la:ta:ga: ma:mula: kaluwa: to a:no:lo: dia:sa:ga: o:li sa:ma:no: ko:sega, kaluka:isale nol asulano: aundo:malalega, ne belo madalilo: so:no:wo: o:ngo: dowab. ² Ne Godeya: towo: kalab amilo: walama:no: asulo: a:no: dia:sa:ga:yo:, kelego: wo:no:lelo: da:labo: fanda asululia:sa:ga:, ne mada asulo:wo: di ko:sega, nol asulano: ne amio: aundo:malalega, ne ba madali o:ngo:malo:ngo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: niyo: tili dabuwo: halaido: dowaki, misio:wo: o:li gigilima:no: dowo:, ko:sega nol asulano: ne amio: aundo:malalega, ne ba madali o:ngo:malo:ngo: dowab. ³ Kelego: nilo:wo: wa:feyo: kaluka:isale nolbo: tambo dimia:no: a:la:ta:ga: no:no:n do:mo:wo: kalu nolba:yo: deya so:fa:ki dimia:no: ko:sega, nol asulano: ne amio: aundo:malalega, man nilo: dimido: a:no: madali walab.

⁴ Kaluka:isale abeyo: nolo: asulo:ka: a:la:likilo: man elo: dimidano: we. Eyo: nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:laki, ha:sa yasi downan. E nol o:lia:yo: mo:etea:sen. E alano:lo:b a:la:asulakiyo:, enena:ma:la:yo: mo:kaila: sa:lan. ⁵ Eyo: nolo: mo:sendelo alita:sen. Eneko: doma:no: a:lakiyo: mo:asula:sen. E bo:ebo: mo:gadia:sen. Emo:lo: hala dimidab a:no: kabi a:laki ga:lila:sen. ⁶ Eyo: mogago: dimidab a:no: ba:da:ga:yo:, e mo:beakiyo: mo:sagala:sen. Digalo: man dimidab a:no: e sagala:sen. ⁷ Kaluka:isale noldo: asulan a:ma:yo: ene tili dabuwo: mo:ta:fo: ha:naki, Godeya:lo: dimidama:no: a:no: hendele dia:no: a:la:liki yasila:sen. Eyo: hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no: dia:i ha:nakiyo:, mo:ta:fo: ha:naki, halale kagafo: ko: ha:na:sen.

⁸ Nol asulan man a:no: ko:ngo: mela:no: doma:ib. Ko:sega Godeya: towo: kalab amilo: widan man a:no: elema:ib. To ko:li ko:lilo: da:da:sa:ga:lo: sa:lan a:no:lo: elema:ib. A:la:ta:ga: asulo:wo: alando: di a:no:lo: tambowo: kelege doma:ib. ⁹ O:g ho:len wenamio:, asulo: nililo: di a:no:, hebda:su di ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Godeya: towo: kalaba wida:likiyo:, hebda:su sa:la:lo:l. ¹⁰ Ko:sega ilili alita:ga: nafale ta:fa:no: ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, heb heb a:lo: nililo: o:gdo: dia:lo:l we kelege doma:ib. ¹¹ Ne so:wala:su silikiyo:, nilo: to sa:lano:lo:, ni asulo:wo:lo:, nilo: ba:dano:lo:, so:wagalina:lo: dimidan o:leau dimida:len. Ne analia:ga: kalu dowakiyo:, so:wagalina: man a:no: tambo ka ta:fo:. ¹² O:gdo: nilo: ba:dab a:no:, hewo: amilo: funa: ba:dan a:gaki, tambowo: mo:fanda bo:do:l. Ko:sega tif amio: nio: hendeleyo: si kudu ba:dakiya, fanda ba:ba:no:. O:go: nelo: asulo: a:no:, heb heb a:la: di ko:sega, Gode elo: ne ko:lo: fanda asululiab o:leumbo:, tif amio: niyo: kelego: tambowo: fanda asululia:no:.

¹³ A:la:fo:ko:lo: man otalen we ko:ngo: dofo: ha:na:mela:ib. Tili dabu mano:, hendele dia:no: yasilan mano:lo:, nol asulan man a:no:lo: dofo:mela:ib. Ko:sega nol asulan man a:no: wa:la:b dowaki, man nolo: a:ma: tinio: ko:lo:lab.

14

Mamaya: boba kelego: dimia:no: to nolo: we

¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: nol asulan man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi. A:la:ta:ga: Mamaya:lo: boba kelego: nimo:lo: dimiab a:no: dia:no: a:laki alan asula:bi. Boba kelego: imilise nowo:, Godeya: tolo: kalaba walama:no: a:no: ko:lo: dia:no:wo: mada alan asula:bi. ² Kaluka:isale abeyo: kaluwa:lo: mo:ele da:ba:no: to a:no: sa:lalega, kaluka:isalemo: dabuma:ki sa:laba. Eyo: Godemo: sa:lab. Mo:wo: kaluka:isaleyo: to a:no: mo:fanda asuluma:ib, ko:sega, eyo: Mamaya: halaido: a:na ilikiyo:, to wo:no:ledo: da:lab to a:no: ko:lo: tolab. ³ Ko:sega Godeya: tolo: kalaba walama:no: kalu a:ma:yo: kaluka:isalemo:wo: sa:la:lab. Ililo: to sa:lab a:ma:yo: kaluka:isaleyo: asuwa:taki, halaido: dimiaki, a:la:ta:ga: to a:ma:yo: iyo: nofolo: alita:lab. ⁴ Kaluka:isale abeyo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan tolo: sa:lab a:ma:yo:, eneno: ko:lo: halale alitakigab. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeya: tolo: kalab amilo: widab a:ma:yo:, sa:s kaluka:isaleyo: tambo asuwa:taki, ili tili dabuwo: ko:lo: halale alita:lab. ⁵ Kaluwa:lo: mo:ele da:dan to ko:lo: Mamaya:lo: dimiab a:no:, niyo: gio: tambo toma:ki asulab. Ko:sega gio: tambowa:yo: Godeya: towo: kalab amio:

walama:ki a:la:bo:, ne mada alan asulab. Mo:wo: man dimidan a:la: us wenamilo: wa:la:b da:labo: we, Godeya: tolo: kalab amilo: walama:no: man a:no: alandeyo: o:m. Ko:sega gio: kaluwa:lo: mo:ele da:dan to a:no: sa:lalikiyo:, to a:no:lo: nodoma:no: kalu nowo: dowalega, sa:s kaluka:isaleyo: o:li halale alifa:ib.

⁶ Nao nado i, ne gilo:wa ya:ga: to ko:li, gilo: mo:asulo: a:no: sa:lalega, gio: waga asufa:iba:le? A:la:do: mo:auma:ib. Ko:sega ne gilo:wa ya:ga:yo:, niyo: gimo:wo: to wo:no:lolo: deleno: kalaba sa:lab:le, o: asulo: nafa to dimiaba:le, o: Godeya: towo: kalaba widaba:le o: walama:no: to a:no: fanda widaba:le, a:la:bo: niyo: sa:lalega, a:ma:yo: gio: asuwa:fa:ib. ⁷ To we niyo: da:fe sa:ma:nigo:l. Dagiya:lo: dimido: kelego:, ulunayo:, gidayo:lo:, mela:no:lo:ma ko:sega, go:no:wo: doma:ib. Ko:sega a:la:ma: go:no: doma:kilo: ta:lian aumbo: mo:kudu ha:nalega, kaluka:isaleyo: gisalo: sa:lab a:no: dinafayo: mo:asuluma:ib. ⁸ A:la:ta:ga: olo bulu amilo: belo sa:ndab a:no: dinafalo: mo:folo ha:nalega, kaluka:isaleyo: mo:kegenema:ib. ⁹ Gi amio:lo: o:leau fa:la:doma:ib. Giliyo: kaluwa:lo: mo:ele da:ba:no: towo: sa:lalega, to ha:g gililo: sa:lab a:no: kaluka:isale nolo: mada mo:asuluma:ib. To gilo: a:no: madali walama:ib. ¹⁰ Henfelo: wenamio: to sa:lano: ko:li ko:lilo: da:lab, a:la:ta:ga: to us a:namio: mo:wo: da:lab. ¹¹ Ko:sega hen noma: to a:no: ne mo:asulalega, kalu to o:lo: sa:lab a:no:, niyo: e mageso: mio:lo:b a:la:asuluma:no:, a:la:ta:ga: eyo:lo: ne hen nowo: kalu a:la:asuluma:ib. ¹² Sa:s gi usamio:lo: o:leo:ngo: ka fa:la:doma:ib. A:la:fo:ko:lo: boba kelego: Mamaya:lo: dimian a:no: gio: dia:no:wo: alan asulab ko:lo:, sa:sdo: halale alitan boba kelego: a:no: ko:lo: dia:ga:, giliyo: nanogo: halaido: dia:lubi.

¹³ Mo:wo: a:na ilikiyo:, kaluka:isale abeyo: kalu mo:ele da:dan towo: sa:lalikiyo:, eyo: to a:ma: ha:go: nodo sa:ma:no: a:laki asulo:wo: halaido: dia:nikiyo:, Godemo: dulugu sa:la:bi. ¹⁴ Niyo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan to a:na iliki dulugu sa:lalega, ni mamaya:yo: dulugu sa:lab, ko:sega asug nilo:ma:yo: mo:fanda asulab. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: niyo: waga dimidama:no:wa:le? Ni mamaya:yo: dulugu sa:lalikiyo:, ni asuga:yo:lo: dulugu sa:ma:no:. Ni mamaya:yo: gisalo: mo:lalikiyo:, ni asuga:yo:lo: mo:luma:no:. ¹⁶ Gio: a:la:bo: mo:dimidalega, gi mamaya:yo: Godemo:wo: mada o:m a:la:dulugu sa:lab amio:, kaluka:isale nolba:yo: gi to sa:lab a:ma: ha:go: mo:asuluma:ib ko:lo:, iliyo: hendele sa:lab a:la:bo: mada mo:sa:ma:ib. ¹⁷ Giyo: to ko:li noma: iliki, Godemo:lo: dulugu sa:lab a:no:, go:no:no: mada o:m a:la:bo: nafale sa:ma:ib, ko:sega to sa:lab a:ma:yo: kaluka:isale nolo:

mada mo:asuwa:fa:ib. ¹⁸ Niyo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan towa a:la:ta:ga: sa:la:sen. Giliyo:lo: a:la:dimia:sen ko:sega niyo: ho:len modo:wa dimidakiyo:, gio: tininila:. A:la:fo:ko:lo: ne Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:sen. ¹⁹ Ko:sega tili dabu kaluka:isaleyo: gulugululakiyo:, niyo: to mano: abolda:su wido: amio:, kaluka:isaleyo: to a:no: fanda asulaki, iligi da:dalega, ne sagalo: doma:no:. Ko:sega ililo: mo:ele da:dan to a:ma: iliki, niyo: towo: sambo wida:li ha:nalega, ne mo:sagalema:no:.

²⁰ Nao nado i, gio: so:wagalina:lo: asulan aundo: dowab a:no: ka ta:foma. So:wa tuo:luna:lo: man mogago:wo: mo:dimidan o:leau, giliyo:lo: a:la:dimida:bi. Ko:sega asulo: gililo:wo:, kalu ko:go:dego:wa: man a:no: dia:sa:ga:, halale kagaya:bi. ²¹ Godeya: ene ele amio: a:la:sio: ko:lo: da:lab, “Kalu Alana: sa:lakiyo:, ‘Niyo: to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan kaluwa: mego:fa a:la:ta:ga:yo:,

Yu kaluka:isale no:no:n do:mo:wo: sa:ma:no: ko:sega, Iliyo: ni towo: mo:dinafa tili da:ba:ib.’”

²² A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale mo:tilidabu a:no: Godeya: halaido:wo: ele bo:ba:kiyo:, Godeya: Mama eyo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan towa: sama:ki boba dimi. Bo:ba a:no: tilidabu kaluka:isale i asuwa:foma:ki go:ma. Ko:sega tilidabu kaluka:isaleyo: Godeya: halaido:wo: bo:ba:kiyo:, Godeya: Mama eyo: Godeya: towo: kalaba walama:ki boba dimi.

²³ Tilidabu kaluka:isaleyo: sa:s aya kegea:sa:ga:, mo:ele da:dan to a:no: tambo tolak amio:, ha:la: kaluka:isaleya:le, mo:tilidabu kaluka:isaleya:le usa tinda:ga: da:dalega, iyo: i we mada no:nolakigab a:la:asuluma:ib. ²⁴ Ko:sega gio: tambo Godeya: towo: kalaba widab amio:, mo:tilidabu kaluka:isaleya:le, ha:la: kaluka:isaleya:le aya tinda:ga: da:dalega, to gilido: widab a:na ilikiyo:, iliyo: “Ne mogago: kalulo:b. Gode eyo: ne mo:walilima:ib,” a:la:bo: asuluma:ib.

²⁵ A:la:ta:ga: enen asulo: amilo: wo:no:lolo: deleno: tambo kalaba dia:taliki, e hena misa:fu alifo:likiyo:, Godeyo: wabulu sa:la:sa:ga:yo:, gimo:wo:, “Hendele, Godeyo: gi usamio: a:lalo:lo:b,” a:la:sa:ma:ib.

Godelo: wabudan man hendeleyo: we

²⁶ A:la:fo:ko:lo: nao nado i, gio: Godeyo: wabudaki ua kegeakiyo:, gio: waga dimidama:no:wo:? Gio: kegeakiyo:, nolo: gisalo: mo:luma:no: doma:ib. Nolo: to mando: walama:no: doma:ib. Nolo: Godeya: to emo:lo: kalab amilo: widabdo: sa:ma:no: doma:ib. Nolo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan tolo: sa:ma:no: doma:ib. A:la:ta:ga: nolo: to a:no:lo: nodo

sa:ma:no: doma:ib. Gililo: dimidab a:no: tambowa:yo:, sa:so: ko:lo: halale alifa:no: dimida:bi. ²⁷ Kaluka:isale nolba:yo: kaluwa:lo: mo:ele da:dan to sa:ma:no: dowalega, kalu a:la:ya:le, otalena:le a:ma: ka sa:ma:no: dowalega o:li. I a:no: uayo: sa:la:so:bo. Imilig noma: ko:le sa:la:sa:ga:yo:, noma:yo: a:na sa:la:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolo: ililo: to sio: a:no: fanda asuluma:kiyo:, noma:yo: ha:go: nodo sa:la:bi. ²⁸ To ko:lilo:lo: sa:lab o:lo: nodo sa:ma:no:wo: aundo:malalega, mo:ele da:dando: tola:lab kalu a:no: sa:s usamio: hela:ta:ga:, enena:ma:la: Godemo: sa:la:bi.

²⁹ Godeya: tolo: kalab amilo: walama:no:wo:, a:la:ya:le o: otalena:le a:ma: ka sama:ki ta:ta:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolo: to ililo: sa:lab a:no: da:da:likiyo: aloba:da:lubi. ³⁰ Ko:sega kaluwo: Godeya: towo: wida:lalikiyo:, Godeya: Mamayo: kalu da:da:lab nowo:mbo:wo: to ho:gi nowo: kalaba widalikiyo:, eyo: to a:no: walama:no: asulalega, kalu tamin amilo: wida:len a:no: ka:la:bi. ³¹ A:la:dimida:sa:ga:yo:, gio: ina:li ina:lila:bo: fogo: dimiaki, i a:no: tambo Godeya: towo: kalab amio: walama:ib ko:lo:, gio: tambo asulo:wo: diaki, tili dabuwo: halale alita:mela:ib. ³² Godeya: towo: kalab amilo: walama:no: kalu i a:ma:yo: uayo: tolabena:ki, eneno: o:lika tili doma:ib. ³³⁻³⁴ Gode eyo: kelego: dimidakiyo:, babale dofo:likilo: mo:dimida:lab. Kelego: tambowo: dinafa ha:sa dowa:melea:ki dimidali ta:lab.

Gode amilo: tili dabu kaluka:isaleya: sa:s ko:li ko:lilo: wenamilo: man dimidab aumbo:, ka:isale iyo: sa:s usamio: hela:ta:ga: siliki, towo: halale sa:la:so:bo. Eleya:lo: sio: aumbo:, iyo: ha:ga dowa:bi. ³⁵ Ga iyo: to nowo: mo:wo: fanda asuluma:no: dowalega, e aya ha:na:sa:ga: siliki, ene inbo: dabu ba:da:bi. Sa:s aya kegeakiyo: towo: gaya: halale sa:lalega mada mo:ililo:.

³⁶ Kolin kaluka:isale, Godeya: towo: gilo: ami ko:le tamin mo:mo:do:wa:le? Godeya: ene to a:no: imilise gimo: ka dimeya:le? A:la:baka:. ³⁷ Kalu abeyo: eneno:, “Ne Godeya: tolo: kalab amilo: widan kalu dowo:lo:b” a:la:asulaki, o: “Ne mamaya: bobayo: o:ma di” a:la:asulalega, nilo: to ko:lo: sa:sa:lo: we, eyo: Alana: elelo:b a:la:asulakiyo: kalaba sa:la:bi. ³⁸ Kaluka:isale abeyo: to welo: mo:iligi da:dab a:no:, to elo: sa:labo:lo: giliyo: iligibo: da:da:so:bo.

³⁹ A:la:fo:ko:lo: nao nado i, giliyo: Godeya: towo: kalab amilo: walama:no:wo: mada alan asula:bi. A:la:ta:ga: kaluwa:lo: mo:ele da:dan to sa:ma:no:wo: giliyo: ka:la:so:bo. ⁴⁰ Ko:sega sa:s amilo: gililo: kelego: dimidan a:no: tambo, giliyo: tog digalo: nafaleya kudu ha:naki dimida:lubi.

15

Ya:su e sowa:sa:ga: a:ma:la: dasi

¹ Nao nado i, Godeya: to nafa nilo: gimo:lo: wido: a:no:, o:go: niyo: wa:ka a:dinafa wala sa:ma:nigo:l. Giliyo: to a:no: tili da:da:ga:yo:, gio: o:go: halale kagafo:lab ko:lo: sa:ma:nigo:l.

² To nafa nilo: gimo:lo: wido: a:no:, giliyo: dinafa halale ta:li dofo:lalega, to a:ma: ilikiyo:, Gode eyo: gio: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:ib. Ko:sega giliyo: to a:no: dinafayo: mo:halale ta:li dofo:lenu:lalega, tilidabu gilo:wo: o:ngo:mal doma:ib.

³ Tamin amilo: to nilo: di a:no:, niyo: to a:no: gimo: wido:. To a:ma: ha:g sa:ma:no: alano: we, Godeya: bugo: amilo: saefa: o:leaumbo:, Ya:su Keliso e nili mogago:wa sowo:. ⁴ E sowabiki, daido:wa difa:. E ho:len asol a:namio:, mela:no:wo: dia:sa:ga: a:ma:la: dasili. Godeya: ene towa:lo: sa:sa:lo: o:leau fa:la:dowo:.

⁵ Ya:su e dasilia: ha:nakiyo:, Bidalo:wa handalota:ga:yo:, tif amio: enedo: tili wido: kalu kugula:fo:lo: sendo: a:na handalowo:.

⁶ A:ma: fa:s amio: elo: kudu ha:na:len kaluka:isaleyo: fudo: bi a:la:fo:lo: tinio: i a:ma:yo: ho:len imilig a:namio: Ya:suwo: uaka ba:ba:. Kaluka:isale i a:no:, modo: nolo: o:g wenamio: o:sab ko:sega a:la:seyo: dane ane.

⁷ A:la:ta:ga: Ya:su e Ya:ma:sdowa handalota:ga:yo:, iliga:felo: kalu ilo:wa tambo fa:la:dowo:.

⁸ A:la:ta:ga: nelo: amio: Ya:su e tifdeya handalowo:. Iliga:felo: kalu doma:no:wo: ne mo:ego: ko:sega, ne so:wa ko:lo: ho:lende amilo: mo:sa:la:li o:leaumbo:, tog nowa a:la:ta:ga: iliga:felo: kalu ta:fo:.

⁹ Iliga:felo: kalu nolo: wilo: dofo:lab ko:sega, ne ili ha:ga dowaki, tifdeyo: ne ko:lo: o:lo:l. Niyo: Godeya: ene sa:s kaluka:isale i a:no: ta:lia:sa:ga:, yame tandeki, hida:yo: ko:li ko:lilo: imo:wo: dimia:len ko:lo:, ne iliga:felo: kalu doma:no:wo: mo:ego:.

¹⁰ Ko:sega Godeya: nemo:lo: ha:fo: disa: a:ma: ilikiyo:, ne iliga:felo: kalu ta:fo: ko:lo: o:lo:l. Godeya: ene ha:fo: disa: a:ma:yo: madaliyo: mo:wala:, fowo: hedo:.

Nanog halaido: nilo: dimido: a:ma:yo:, iliga:felo: kalu nolba:lo: dimidab a:no: tinio:. Ko:sega nanog a:no: nina:li nino:ma. Godeya: nemo:lo: ha:fo: disa: a:na ilikiyo:, nanogo: dimido:.

¹¹ Ko:sega nanog a:no: ni dimido:lalikiyo:lo:, iliga:felo: kalu nolba:yo: dimido:lalikiyo:lo:, a:no: o:li. Niliyo: to nafa imilise a:no:ko: wida:sen ko:lo:, gio: to a:no: ko:lo: tilidabu.

Sowo: a:no: tif amio: a:ma:la: dasima:ib

¹² Niliyo: Ya:su Keliso e sowa:sa:ga: mela:no:wo: dia:sa:ga:, a:ma:la: dasilia:gane a:la:li wida:sen ko:lo:, gio: nolba:yo:

“Kaluka:isale sowo: a:no: a:ma:la:yo: mo:dasima:ib” a:la:do: sa:lab a:no: wangabi sa:laya? ¹³ Kalu sowo:wo: a:ma:la:yo: mo:dasilan kibo:bowo:, Gode eyo: Ya:suwo: a:ma:la:bo: mo:dasili alifabe. ¹⁴ A:la:ta:ga: Gode eyo: Ya:su Kelisowo: a:ma:la:yo: mo:dasili alifa: kibo:bowo:, to nililo: wida:lab a:no: o:ngo:mal a:la:ta:ga: tili dabu gilo:wo:lo: ba madali o:ngo: domabe. ¹⁵ O:leo:ngo: kibo:bowo:, niliyo: Godeya:lo: dimido: a:no: ko:lo: wido: amio:, nio: madali tolo: sa:lan kalu o:ngo: fa:la:domabe. Mo:wo: niliyo: Gode eyo: Ya:su Keliso e a:ma:la: a:dasi alifa: a:la:bo: fanda wida:sen. Ko:sega Gode eyo: Ya:suwo: a:ma:la:yo: mo:dasili alifa: kibo:bowo:, sowo:wo:lo: a:ma:la:yo: mo:dasilimabe. ¹⁶ Gode eyo: sowo: kaluka:isaleyo: mo:dasi alifa:no: kibo:bowo:, Ya:suwo:lo: a:ma:la:yo: mo:dasi alifabe. ¹⁷ Ya:su Keliso e Gode eyo: hendele a:ma:la:yo: mo:dasi alifa: kibo:bowo:, tili dabu gililo:wo: o:ngo:mal dowaki, gio: man mogago: a:naka o:dofo: ha:na:melebabe. ¹⁸ A:la:ta:ga: Keliso kaluka:isale Ya:su amilo: tili da:da:sa:ga:lo: dane ane a:no:lo: hendele sulu ane domabe. ¹⁹ Nio: Ya:su eyo: asuwa:taki, nafale mesea:ki ta:fa:ib a:la:li tilida:daki yasilo:l. Ko:sega niliyo: eyo: hene:lo: wenamilo: do:mo: wilo: ko asuwa:fa:ib a:la:li tili asulai kibo:bowo:, nimo:wo: mada alan nofolomabe.

²⁰ A:laba. Ko:sega Ya:su sowo: a:no: Gode eyo: hendele a:ma:la: dasi alifa:. Ya:su ko:lo: a:ma:la: dasi a:ma:yo:, Keliso kaluka:isale sowo: a:no: tif amio: a:ma:la: dasima:ib a:la:li widaki go:. Egelo: amilo: ho:gi hedo: o:leaumbo:, Gode eyo: taminde amilo: dasi alifa:yo: Ya:su e ko:lo:, tif amio: Keliso kaluka:isale sowo: a:no:lo: a:ma:la:yo: a:la:ka dasi alifa:ib. ²¹ Kalu imilig nowa a:la:ta:ga:yo: sowano: ko:lo: fa:la:do alifa:. O:leaumbo:, sowo: kaluka:isaleyo: mela:no:wo: a:ma:la: dia:sa:ga: dasi alifa:no: a:no:lo:, kalu imilig nowa a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:. ²² Kaluka:isaleyo: tambo Adama a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, iyo: tambo sowa:lab. O:leaumbo: kaluka:isale abeyo: Ya:su Kelisowa amilo: dowab i a:no: mela:no: mela:no:wo: dia:ib. ²³ Ko:sega dasi alifa:no: ho:len enedo:leyo: da:lab. Gode eyo: Ya:suwo: e ko:le tamindeya dasi alifa: a:la:ta:ga:, Ya:su e a:ma:la: yab amio:, Gode eyo: kaluka:isale Ya:suwa: eno:le dowo: a:no:lo: a:na dasi alifa:ib. ²⁴ A:ma: fa:s amio:, elema:no: ho:lendeyo: a:na fa:la:doma:ib. O:g a:namio:, Ya:su eyo: gamani misa: kaluwo:lo:, hene:lo: wenamilo: wi ko:li ko:lilo: amilo: halaido:lo: a:lab a:no: tambo, e buba:sa:ga: tiniakiyo:, ililo: halaido: bo:fo:len a:no: tambo iya Godemo: dimia:ib. ²⁵ Mo:wo: Ya:su e ene gis kalu tambowo: semo: wa:la: so:no: amio:, Ya:su e

misa: kalu alan dofo:mela:ib. ²⁶ Ya:su eyo: gis nol a:no: tambo tinia:sa:ga:yo:, eyo: sowan mano: tifa bidila:sa:ga: tininima:ib. ²⁷ Mo:wo: Gode ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Gode eyo: kelego: tambowo: Ya:sumo: bo:fo:melea:ki, e ha:ga difa:” A:la:fa:la:doma:kiyo: Godeya: ene saefa: ko:lo:, Gode eneno: Ya:suwa: ha:g amio: mo:a:lab a:la:bo: nio: fanda asulab. ²⁸ Gode eyo: kelego: tambowo: Ya:su Keli-somo: bo:fo:melea:ki ene dagiya dia:tab amio:, ene so:wa a:ma:yo: eneno: iya Godeya: ha:ga ta:fa:ib. Ta:tab a:na ilikiyo:, Gode e iwalu dowaki, kelego: tambowo: eneno: a:na bo:fo:mela:ib. ²⁹ Ko:sega sowo: kaluka:isale i a:no: a:ma:la:yo: mo:dasima:no: dowo: kibo:bowo:, kaluka:isale nolba:yo: sowo: kaluka:isale asuwa:takiyo:, ili wi amilo: ho:n amilo: to:lolan man a:no: mo:lo:ma domabe. A:la:ta:ga: sowo: kaluka:isale i a:no: a:ma:la:yo: mo:dasima:no: dowo: kibo:bowo:, sowo: kaluka:isale a:ma: wi amilo: ho:na to:lolan man a:ma:yo: mada mo:asuwa:fabe.

³⁰ A:la:ta:ga: iliga:felo: kalu niliyo: to nafa widakiyo:, ho:lono: tambo hida:yo: ko:li ko:lilo: odo: ba:da:li sia:len ko:lo:, sowo:wo: mo:dasima:no: dowo: kibo:bowo:, hida:yo: a:no: niliyo: mada mo:dimo:lo. ³¹ Ni nao nado i, nio: tambo nili Alan Ya:su Kelisowa dowakiyo:, ne gimo:wo: mada alan sagalab ko:lo:, to gimo:lo: sio: a:no: hendele so:lo:l. Ho:lono: tambo niyo: hida:yo: alan diakiyo: soma:no:wo: o:ngo: dowa:lab. ³² A:fesa:s amisa:n amio:, niyo: saila gasa o:ngo: dowab kalu mogago: i a:no:lia: bubo: ko:lo:, no:no:n asulo:wa: dimido: kibo:bowo:, nilo: dimido: a:ma:yo: ne mada mo:asuwa:fabe. Henfelo: kaluwa:lo: sa:lab we, “Nio: aliyo: soma:ib ko:lo:, o:go: ma:n o:lia: ho:n o:lia: alan naki sagalema:niki.” Nio: man ililo:wo: mo:kudu ha:na:no: ko:sega, kaluka:isale sowo: a:no: a:ma:la:yo: mo:dasima:no: kibo:bowo:, nio:lo: sagalema:no: man a:no:ko: kudu ho:no:bo:lo. ³³ Kalu a:la:do: asulab a:ma:yo: gio: dikidaki susululia:ga: hamana:kiyo: dowo:so:bo. Mo:wo: gio: mogago:lo: dimidab a:no:lia: ege dowalega, man nafa gililo: dimidan a:no: mogagila:ma:ib. ³⁴ A:la:fo:ko:lo: babaledo: asulab a:no: kata:ta:ga:, man digalo:le a:no: asulakiyo:, mogago: a:dimidama:no:wo: ta:foma. Kaluka:isale gio: nolo: Godeyo: mo:asulo: o:lab. Gio: ko:lo: sendelo alitaki, niyo: to we a:na so:lo:l.

Sowo: dasilab do:mo: a:no: ko:li doma:ib

³⁵ Ko:sega kalu noma:yo: a:la:dabu ba:dalikiyo:, “Sowa:lab we waga dasima:iba:le? A:la:ta:ga: a:dasilia:ga:yo: do:mo: ililo:wo: o:bo:ngo: doma:iba:le?” a:la:dabu ba:dab ko:lo:

sa:ma:nigo:l. ³⁶ Gio: hala asulaki dabu ba:dab. Giliyo: hen amilo: fo gelab a:no: mo:badalialega, mela:no:lo: mo:dia:ib. Fo a:no: tamin amio: badalia:sa:ga:yo:, musug ho:giyo: a:na fa:la:doma:ib. ³⁷ Giliyo: goani gelakiyo:, kelego: gilo: gelab a:no:, tif amilo: i fa:la:doma:no: o:ngo:lo: mo:gelo:. Us a:no:ko: gelan. ³⁸ Us gelo: amilo: kelego: fa:la:doma:no: a:no: Gode eyo: enedo: asulab au da:fe saefa:. Us ko:li ko:lilo: a:namio:, misido: ko:li ko:lilo: enedo:leyo: ko:lo: fa:la:doma:ib. ³⁹ Henfelo: wenamio: do:mo:wo: imilisema, ko:li ko:lilo: da:lab. Kaluwa: do:mo:wo: ko:li, a:la:ta:ga: no:ma: do:mo:wo:lo: ko:li. O:ba:yo:lo: ko:li, a:la:ta:ga: ka:yo:lo: ko:li ko:lo: a:lab. ⁴⁰ Akin halonamio: kelego: da:lab a:no:lo: do:mo:wo: ko:li ko:lilo: a:lab, a:la:ta:ga: henfelo: wenamio:lo: do:mo:wo: ko:li ko:lo: a:lab. Ko:sega kelego: akin amilo: da:lab a:ma: do:mo: amilo: momado:wo: nafale ko:li ko:lo:lab. A:la:ta:ga: henfelo: wema: do:mo: amilo: momado:wo: mada ko:li ko:lo: a:lab. ⁴¹ Ofa: fo:fo:lesodo: momado: enedo:leyo: ko:lo:lab. Eleya: ene fo:fo:lesodo: momado: elo:wo:lo: ko:li ko:lo: a:lab. Tamina:lo: momado:wo:lo: ko:li a:lab. A:la:ta:ga: tamin nol ko:li ko:lilo: a:ma: ene momado:wo: ko:li ko:lilo: a:lab.

⁴² A:la:do: go: o:leaumbo:, kaluka:isale sowo: a:no: a:ma:la: a:dasima:ib. Do:mo: hen amilo: dia:fa:nigab a:no:, hese ha:na:no: do:mo: dowo:. A:ma:la: dasima:no: do:mo: a:no:, mo:hese ha:na:no:, ko:ngo: halaido: mela:ib. ⁴³ Do:mo: hen amilo: dia:tan a:no:, mogago: ba:ba:no: dowo:. A:ma:la: dasima:no: do:mo: a:no:, wilo: di nafale doma:ib. Do:mo: hen amilo: dia:tan a:no:, halaido:lo:ma dowo:. A:ma:la: dasima:no: do:mo: a:no:, halaido:le doma:ib. ⁴⁴ Do:mo: hen amilo: dia:tan a:no:, hena:no: ko:lo: a:ma:la: henbo: dimiab. A:ma:la: dasima:no: do:mo: a:no:, mama eyo: mela:no: dimia:sen ko:lo: do:mo: a:no: Hebene eno:. Henfelo: do:mo: we a:lab ko:lo:, niliyo: Hebeneya: do:mo:leyo:lo: hendele a:lab a:la:asulo:. ⁴⁵ Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Tamin amilo: fa:la:dowo: kalu Adam e do:mo:wa: mela:no: a:no: ko:lo: dia:ga: sen.” Ko:sega a:ma: fa:s amio: kalu nowo: Adam o:ngo: ko:lo: mio:. Kalu a:no: Ya:su ko:lo:, e mela:no:lo: dimia:no: mama a:no: ko:lo: fa:la:dowo:. ⁴⁶ Mela:no: mama a:no: tamin amio: mo:fa:la:dowo:. Henfelo:wa: do:mo: ko:le fa:la:dowo:, a:la:ta:ga: mela:no: mama a:no: tifa fa:la:dowo:. ⁴⁷ Taminde amilo: kalu fa:la:dowo: a:no: hena a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:. Kalu tif amilo: mio: a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:. ⁴⁸ Henfelo: kaluka:isale i a:no: tambo, taminde amilo: fa:la:dowo: kalu o:leo:ngo: ko:lo:lab. Hebeneya:no: kaluka:isale i a:no:, tif amilo: Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: kalu o:ngo: ko:lo:lab. ⁴⁹ Nio: tambo henfelo: kalu misido:le o:ngo:

ko:lo: fa:la:dowo:. O:leaumbo:lo:, tif amio: nio: Hebene a:la:ta:ga:lo: mio: kalu misido:le o:ngo: ko:lo: fa:la:doma:ib.

⁵⁰ Nao nado i, niyo: gimo:wo: mada hendele fanda so:lo:l. Henfelo:wa: do:mo: o:lia: ho:bo: o:lia: we, Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen us a:namio: mada mo:tina:ib. A:la:ta:ga: nili do:mo: hese ha:na:no: wema:yo:, ko:ngo: mela:no:wo: mada mo:dia:ib. ⁵¹ Gio: dabuma. To wo:no:lelo: da:lab nowo: sa:ma:nigo:l. Nio: nolo: soma:ib, nolo: mo:soma:ib, ko:sega Gode eyo: nio: tambo mada nafale ko:li a:fa:la:do alifa:ib. ⁵² Edakiyo: belowo: sa:ndalikiyo:, wigibole a:naka si fo:n yabalan o:leau fa:la:doma:ib. Belowo: sa:ndalikiyo:, Gode eyo: dane ane kalu i a:no: dasilia:sa:ga:yo:, ko:ngo: mela:no: do:mo:wo: imo: dimia:ib. O:leaumbo: Gode eyo: nili do:mo: we tambo ko:li a:fa:la:do alifa:ib. ⁵³ Nili do:mo: hese ha:na:no: we ko:li nodola:sa:ga:, mo:hese ha:na:no: do:mo: fa:la:doma:ib. Soma:no: do:mo: nililo: we nodola:sa:ga:, ko:ngo: mela:no: dowai ha:na:no: do:mo: ta:fa:ib. ⁵⁴ Hesema:no: do:mo: nililo: we nodola:sa:ga:, nafale dowai ha:na:mela:ib. A:la:ta:ga: soma:no: do:mo: nililo: we nodola:sa:ga:, ko:ngo: mela:no: ho:gi nowa doma:ib. A:no: ko:lo: fa:la:dowalikiyo:, Godeya:lo: to sa:sa:lo: we hendele ilili alifa:ib. To a:ma:yo: a:la:sio:, “Gode eyo: sowana:lo: halaido: a:no: bidila:sa:ga:, sana to:lolaki tinio: ko:lo:lab.”

⁵⁵ “Sowan, giyo: bubo:wo: waga tininima:no:wo:?”

Gilo: olana: halaido:wo: ha:?”

⁵⁶ Soma:no:wa: ene olana: halaido: a:no:, man mogago:wo: o:m. A:la:ta:ga: ele a:ma:yo: nililo: man mogago: dimidab a:no: kalaba wida:sen ko:lo:, man mogago: a:ma: halaido:wa:yo: nio: mogagila:ma:no: dowalab. ⁵⁷ Ko:sega Alan Ya:su Keliso eyo: soma:no: a:no: o:ma tinio: ko:lo:, niliyo:lo: eya a:la:ta:ga:yo: bubo:wo: o:li tininima:ki ta:fo:. A:la:go:ko:lo: niliyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:ma:niki.

⁵⁸ A:la:fo:ko:lo: ni milile, tilidabu ginido: amio: mada dinafa halale kagama. Man ko:li ko:lilo: a:ma:yo: gio: kanilia:ga: ha:nabena:ki dinafa dowabi. Gio: Ya:suwa kuda:sa:ga:lo: nanog diab a:no:, ba madaliyo: mo:wala:ma:ib a:la:asulo: ko:lo:, giliyo: ho:lono: tambowo: Ya:su Alana: ene nanog a:no: iligi dia:i ha:nakiyo: halale dimida:lubi.

16

Ya:lusalem kaluka:isaleyo: asuwa:foma:ki, moleyo: kegea:bi

¹ Godeya:no: kaluka:isale Ya:lusalemndo: sab o:mo:lo: mole

kegea:sa:ga:lo: dimia:no: a:no: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Nilo: Gala-
sia sa:s kaluka:isalemo:lo: dimidama:kilo: saefa: o:leaumbo:,
giliyo:lo: a:la:ka dimida:lubi. ² Dom ho:lono: tambo amio:,
mole gilo: diab a:no: heb nolo: aloba:da:sa:ga:, kegene
dia:ta:lubi. A:la:bo: kegea:lono:lalega, nelo: fa:la:dowab
amio: gio: moleyo: mo:kelema:ib. ³ A:la:dimidakiyo:,
giliyo: kalu nolo: moleyo: Ya:lusalem dia: hamana:kiyo:
da:fea:bi. Ne fa:la:dowalikiyo:, ele ba:ba:no: mo:fo:so: nowo:
niyo: sa:la:sa:ga:yo:, kalu gililo: da:feyo: i a:no: Ya:lusalem
fa:la:dowakilo: walama:no:wo:, niyo: mo:fo:s a:no: imo:wo:
dimita:ga: iliga:fa:no:. ⁴ Nelo: ha:na:no: dowalega, iyo: ne
o:lia: ua ka ha:na:no:

Fo:l e Kolino: ha:na:no: a:la:saefa:

⁵ Ne Masedonia kaluka:isaleyo:lo: ba:ba:no: asulo:l ko:lo:,
ne Masedonia ko:le ha:na:sa:ga:yo:, gilo: amio: a:na mia:no:.
⁶ Ho:len nolo: ne ge o:lia: mesa:no: asulaki, ta:n amilo: ele
otaleno: a:na elema:iba:le da:fema:no: ko:lo:, ne gi o:lia:
sa:ga:, ta:fo: ha:nalikiyo:, ne hen o:bamida:ya:le ha:na:no:
a:namio:, giliyo: ne asuwa:taki, sagala:likiyo: iliga:fa:ib.
⁷ Ne ge o:lia:yo: ho:lono: abolda:su dota:ga: ha:na:no:ma.
Kalu Alana:yo: nemo:wo: fogo: dimialega, ne ge o:lia:yo:
ho:lono: modo: o:a:la:ga: ha:na:no: asulo:. ⁸ Ko:sega o:go:
ne A:fesa:s amisa:n wenaka o:dofola:ga:, Ba:ndiko:s ho:lono:
fa:la:dowalikiyo:, a:na dota:ga: mia:no:. ⁹ Mo:wo: Gode eyo:
ne wenamio: nanogo: alan dima:kiyo: togo: kolaefa:. Ko:sega
kaluka:isale modo: sab wema:yo:, nemo:wo: mo:beakiyo: gis
dimida:liki sab.

¹⁰ Timoti e gilo: amio: yalega, giliyo: emo:wo: sagalaki
tililia:bi. Ne ko:lo: Alana: nanog dia:i ha:na:lo:l we aumbo:,
Timoti elo: nanog a:no: dia:i ha:na:lab. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: kalu
noma:yo: e wa:la: sa:ndakiyo: mo:bea:so:bo. Ne Timoti
o:lia: tilidabu kalu nol o:lia:yo: nelo:wa fa:la:doma: mena:ki
yasilo:l ko:lo:, giliyo: e ha:fo: disa:lakiyo: sagala:sa:ga:, ha:sa
iliga:ta:bi.

¹² Nili nao Abolos elo:wo:lo: towo: sa:ma:nigo:l. Abolos e
ao nol o:lia: gilo:wa mena:kiyo:, niyo: emo:wo: towo: halaido:
sio:, ko:sega o:g mia:no:wo: e mo:beabiki ta:tab. Tif amio:
ho:len nowo: fogo: dowalikiyo: e mia:ib.

¹³ Keliso amilo: tilidabu man a:no: dinafa tilidowaki, halale
kagaya:bi. Gio: tagilakiyo: gigili kagaya:so:bo. ¹⁴ Nanog gililo:
dimidab a:no: tambo, nol o:lia:yo: ha:fo: disa:laki dimidama.

¹⁵⁻¹⁶ Giliyo: a:la:asulo:. Akaya hen a:namio:, kaluka:isaleyo:
mo:mo:dalo: tilidabu a:no:, Stefanasa: ene eso:lo: o:m.

A:la:ta:ga: iyo: Godeya:no: kaluka:isale nolo: asuwa:takiyo: halaido: nanog dia:sen. A:la:fo:ko:lo: niyo: gimo:wo: to we a:la: halale so:lo:l. Ni nao i gio:, kalu we o:ngo:ma: ha:ga dowaki, a:la:ta:ga: kaluka:isale i o:lia:lo: Godeya: nanogdo: dimida:lab a:no:lia:ma: ha:ga dowa:bi. ¹⁷ Stefanaso:, Fotunatuso:, Akaikuso: kalu otalen i we nelo:wa fa:la:dowo: amio:, ne mada sagalo:wo: alan dowo:. Gililo: mo:dimidama:no: dowo: aumbo: i a:ma: dimido:. ¹⁸ Iliyo: nemo:wo:lo: gimo:wo:lo: sagale alitaki, halale alifa:. A:la:go:ko:lo: giliyo: kalu a:la:do: dimidab a:ma: wiyo: dulugu alita:bi.

¹⁹ Sa:s kaluka:isale A:sia hen amilo: sab a:ma:yo: sagalo: towo: gimo: saga:to:l. Akwilayo:, Bisilayo:, a:la:ta:ga: ili ayamilo: sa:s kaluka:isale kegeo: i a:ma:yo:lo: gio: asulaki, Alana: wiya ilikiyo:, sagalo: towo: iliga:tab. ²⁰ Gao gado i wilo: sab tambowa:yo: sagalo: towo: gemo:wo: iliga:tab. Gao nol o:lia: sagale alitakilo: ebean aumbo: mimila:bi.

²¹ Ne Fo:l, sagalo: to heb we no:no:n dagileya: sa:sa:lo: ko:lo: iliga:to:l.*

²² Kaluka:isale abeyo: Alan Ya:su Keliso o:lia:yo: ha:fo:wo: mo:disa:lalega, kaluka:isale i o:lo: amio: Godeya: ene gadio: a:no: doma:ki so:lo:l. Kalu Alan, ge mena.

²³ Alan Ya:su Kelisowa: ene sagalakilo: ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

²⁴ Nio: tambo Ya:su Keliso amio: ege dowo: ko:lo:, nilo: ha:fo: disa:lan a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

16:19: Ilig 18.2,18,26 * **16:21:** Mo:fo:s we, Fo:l eneno: towo: sa:la:labikiyo:, Sostenes eyo: mo:fo:s amio: a:na sa:sa:lo:. Ko:sega to heb 21 imilig we, Fo:l ene dagileya: sa:sa:lo:. **16:22:** Gala 1.8-9, Kala 22.20

**Mo:fo:s Andeb We Fo:l Eyo:
Kolin
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Kolin sa:s us a:namio: hida:yo:wo: mada alan fa:la:dowabiki, Fo:l eyo: mo:fo:s andeb we ho:len a:na sa:sa:liga:fo:. Keliso kaluka:isale nolba:yo: to mogago:wo: Fo:lbo:wo: sio: ko:lo:, e kele asulo:wo: mada alan dowo:. Fo:l eyo: Kolin kaluka:isale o:lia:yo: towo: digala:sa:ga:, i o:lia:yo: wa:ka a:sagalema:no: a:laki, mo:fo:s andeb we eyo: a:na sa:sa:lo:.

Fo:l eyo: to mo:mo:da sa:lakiyo: a:la:sa:sa:lo:. Fo:l elo: tamin amilo: Kolin kaluka:isalemo:lo: to halaido: sio:wo:, a:la:ta:ga: elo: dimido:wo:lo: a:no: ko:lo: mada sio:. Eyo: to halaido: a:no: imo:wo: mo:sa:ma:no: asulo: ko:sega iyo: a:la:iyaki to mogago:wo: sio: ko:lo:, o:go: a:na ilikiyo: to halaido: we imo:wo: a:na sio:. A:la:ta:ga: iliyo: to we da:da:sa:ga: man a:no: digalalega, e a:namio: mada sagale alifa:ib.

Ho:len a:namio: Keliso kaluka:isale ko:lo: Yudia hen a:namilo: sen i a:namio: hida:yo:wo: alan fa:la:dowaki, wa:feyo: kalu o:ngo: elen. A:la:ta:ga: Fo:l eyo: moleyo: imo: dia:ha:na:niki kegeo:. A:la:fo:ko:lo: heb 8 o:lia: heb 9 a:namio:, Fo:l eyo: Kolin kaluka:isalemo:wo: nanog dimidama:no: a:namio: moleyo: to:loma:kiyo: kufa: us ililo:wo: digidalitaki sio:.

Fo:l eyo: mo:fo:s we edakiyo: a:la:sa:sa:lo:. Kolin sa:s us a:namio: madalilo: iliga:felo: kalu nolo: ya:sa:ga: a:na siliki, Fo:l e wiyo: ko:lo: sana to:lolakiyo:, iliga:felo: kalu hendeleyo: ika: a:la:sa:la:lab, a:la:ta:ga: Fo:l elo: iliga:felo: nanog dimido: a:no: wa:la: sa:ndaki sa:lab a:la:sa:sa:lo:.

¹ Ne Fo:l, Godeya: ene asulo:wa: ilikiyo:, ne da:feyo: ko:lo:, ne Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Ni nao Timoti naino: mo:fo:s we Kolin tilidabu kaluka:isale o:lia:, malilo: kaluka:isale Akaya hen amilo: sab gimo: sa:sa:liga:to:l. ² Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l.

Gode eyo: nio: nofolaki ha:nolo alita:sen

³ Niliyo: Do Godeyo: wabuluma:niki. Nili Alan Ya:su Kelisowa: ene iyayo: e ko:lo: dowo:. Nofolo alita:seno: mo:wo: e, a:la:ta:ga: hida:yab amilo: asuwa:ta:seno: e. ⁴ Hida:yo:wo:

nilo:wa fa:la:dowab amio:, eyo: nio: nofolaki, ha:nolo alita:sen ko:lo:, kaluka:isale nolo: hida:yo:wo: diab amio:, Gode elo: nio: asuwa:ta:sen o:leaumbo:, niliyo:lo: kalu nol a:no:lo: nofolakiyo:, ha:nolo alifa:no:. ⁵ Nagalo: Alan Ya:su Keliso elo: di a:no: ni amilo: wa:lita:ga: ililifo:lab o:leaumbo:, nio: Ya:su amio: ege dowalikiyo:, Godeya: ene nofolakilo: ha:nolo alita:sen man a:no:lo: ni amio: mada wa:lita:ga: ililifo:lab. ⁶ Iliga:felo: kalu nililo: hida:yo: dio:l a:ma:yo:, Kolin gi ko ha:sa mesea:ki gab, a:la:ta:ga: Gode eyo: gio: asuwa:taki a:ma:la: gasilima:ki gab. Gode eyo: nio: ha:sa mesa:no: ta:talikiyo:, gio:lo: ha:sa mesea:ki gab. A:la:ta:ga: ha:sa mesa:no: a:ma:yo: tilidabu gililo:wo: halale alita:lab ko:lo:, nililo: hida:yo: dia:i ha:na:lab o:leaumbo:, gio:lo: a:la:ka dia: ya:mela:ib. ⁷ Hida:yo: nililo: dio:l we, gio:lo: diab ko:lo:, ha:sa mesa:no: nililo: dio:l a:no:lo: gio:lo: diab. A:la:fo:ko:lo: tilidabu gililo: a:no: halale dowa:i ha:nab a:la:asulo:.

⁸ Nao nado i, hida:yo: alan nililo: A:sia hena silikilo: di a:no:, gio: fanda asuluma:ki sa:ma:nigo:l. Hida:yo: a:no: alan fa:la:dowaki, niliyo: mo:tiginima:no: dowo: ko:lo:, hida:yo: a:ma:yo: nio: sana to:lolaki, nio: soma:nigaba:le a:la:asulo: ko:sega mo:sowo:. ⁹ Hendele hida:yo: a:ma:yo: nio: sana soma:nigab a:la:asulo: ko:sega, ninin halaido: amio: mo:kagayaki, Godeya: ene halaido: a:na kagama:ki, hida:yo: a:no: a:na fa:la:dowo:. Mo:wo: ene halaido: a:ma: ilikiyo:, sowo: kaluwo: a:ma:la: a:dasi alita:sen. ¹⁰ Hida:yo: alan di a:namio: nio: sana soma:no: dowo:. Ko:sega Gode eyo: nio: ga:li sili alifa: ko:lo:, tif amio:lo: eyo: nio: ga:li mesea:ki, sili alifa:ib. Niliyo: to a:no: tili asulufo:liki halale kagafo:lo:l. ¹¹ Giliyo:lo: nio: asuwa:foma:ki, Godemo: dulugu sa:la:bi. A:la:dimidalikiyo:, kalu modo:wa:lo: dulugu sa:lab a:na ilikiyo:, Gode eyo: nio: asuwa:fa:ib ko:lo:, kaluka:isale iyo: asuwa:tab a:no: da:dakiyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:ma:ib.

Fo:l e ilo: amio: mo:ane ko:lo: sio:

¹² Ho:lenu: tambo nili mano: digalo: dimida:sen. Kaluka:isale nolbo:wo:lo:, gimo:wo:lo: man dimido: a:no: kalaba dia:taki, Godeya: siwa:l amio:lo: mada nafale dimido:. Nili asulo: amio: digalo: dimido:l a:la:asulo: ko:lo:, nio: mada sagalab. Niliyo: kaluwa:lo: asulo: a:no: ko:lo: kudu anema. Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: ko:lo: kudu ha:naki dimido:. ¹³⁻¹⁴ Niliyo: gimo:wo: mo:fo:so: sa:sa:lakiyo:, giliyo: dinafa agela:sa:ga:lo: fanda asuluma:no: dowo: a:no: ko:lo: sa:sa:lo:. Iliga:felo: kalu nililo: gimo:lo: tamin amilo:

dimida:len a:no: giliyo: heb heb a:la:asulo: ko:sega, tif amio: gio: tambo fanda asululima:ki asulab. A:la:dimida:lalikiyo:, nili Alan Ya:suwa: ho:len a:namio:, niliyo: gimo:lo: mada sagalab o:leaumbo:, giliyo:lo: nimo:wo: a:la: sagalema:ib. 15-16 Ne a:la:bo: mada fanda asulo: ko:lo:, ne gio: ba:ba:ni mia:no: a:la:asulaki dimidaefa:. Tamin amio: ne gili amisa:n ami ko:le mia:no:, a:la:ta:ga: Masedonia a:na ha:na:ga:yo:, a:ma:la: gilo:wa wa:ka mia:no: a:la: dimidaefa:. A:la:go: kibo:bowo:, gio: asufa:yo: a:la:yo: o:li dimabe. A:la:go:ko:lo: ne gilo:wa a:la:ga:yo:, ne Yudia ha:nalikiyo:, giliyo: ne sagale alita:ga: iliga:foma:ki a:la:asulaki dimidaefa:. 17 Nilo: dimidama:no: a:no: madali dimidaefa: a:la:bo: asula:so:bo. A:la:ta:ga: henfelo: kaluwa:lo: mo:ha:na:no: ilikilo: "A:, ne mia:no:" a:la:do: dikili sa:lan o:leaumbo:, mo:go:.

18 Gode eyo: to enedo:wo: ho:lenu: tambo kudu ha:na:sen ko:lo:, Godeya: enedo: dimidan o:leaumbo:, niliyo:lo: to ninindo:wo: kudu ha:nakiyo:, "A:" a:la:salalega, a:no: hendele dimidama:no:. Asulo: a:la: dowakiyo:, mo:sio:. 19 Ne, Saleso:, a:la:ta:ga: Timotiyo: niliyo: gimo:wo: Godeya: ene so:wa Ya:su Keliso a:no: ko:lo: wido:. Ya:su Keliso eyo: to a:la:yo: mo:sal:lan. Ho:lenu: tambo eyo: "A:" a:la:sal:lan. 20 Godeya:lo: "A:" a:la:likilo: dinali sa:la:i mio: a:no:, Ya:suwa:yo: tambo ilili alifa:. A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa a:la:ta:ga:yo:, niliyo: Godeyo: wabudakiyo:, "Hendele" a:la:so:lo:l. 21 Gode eyo: gi o:lia: ni o:lia:yo: Ya:suwa oga:di alitaki, halaido: melea:ki ta:fo:. Eyo: nio: eno:le a:la:liki da:fe alifa: ko:lo:lab. 22 Gode eyo: nio: eno:le a:la:likiyo:, ele ba:ba:no: nowo: ni amio: difa:. A:la:ta:ga: Gode eyo: ene dinali sio: a:no: hendele dimidama:ib a:la:tili asuluma:ki, ene Mamayo: nili kufa: usa mesea:ki ta:fo:.

23 Niyo: Godeya: siwa:l amio: gimo:wo: hendele so:lo:l. Gililo: hala dimido: a:no: ne digalema:ni mia:no: ko:sega, niyo: kele asulakilo: hida:yo: a:no: gimo:wo: mo:dia:fa:no: a:laki, Kolin amisa:n amio: bo:bo:gebo: mo:mio:. 24 Gini tilid-abuwa ilikiyo:, halale kagayab ko:lo:, niliyo: gili tilidabuwo: dibodai so:lo:lba. Gio: sagalo: mesea:ki, gi o:lia: nanogo: a:na dio:l.

2

1 A:la:fo:ko:lo: gio: wa:kabiyo: kele asulo:wo: dowabena:kiyo:, ne gilo: amio: mo:mia:no: a:la:asulo:. 2 Ne gilo:wa digalema:ni ya:sa:ga:yo:, hida:yo:wo: dimialega, giliyo: nemo:wo: kele asuluma:ib ko:lo:, nelo: sagale alifa:no: kalu nowo: aundo:ma doma:ib. 3 Gio: ne sagalema:ki dimido:

ko:sega, ne gilo:wa ya:sa:ga:yo:, gio: mogago: dimida:lana ba:dalega, ne mo:sagalema:ib ko:lo:, a:la:bo: dowabena:kiyo:, niyo: mo:fo:so: gilo: amio: tamina sa:sa:liga:fo:. Mo:wo: niyo: a:la:asulab, kelego: nelo: sagale alita:lab a:ma:yo:, gio:lo: imilise a:ma:ka sagale alita:lab. ⁴ Tamin amio: ne kufa: uso: sagalo:lo:ma kele asulo: o:lia: iliki, ya:la:likiyo: mo:fo:so: a:na sa:sa:lo:. Ko:sega niyo: mo:fo:s a:no: gili kufa: uso: hida:ma:ki sa:sa:lo:ma. Ne gi o:lia:yo: mada ha:fo:wo: disa:lo:b a:la:asuluma:ki sa:sa:liga:fo:.

Kaluwa: hala dimido: a:no: ga:lilema

⁵ Kaluwa:lo: hala dimido: a:namio: to halaido:wo: mo:sa:ma:no: asulo:. Ko:sega elo: dimida:sa:ga:lo: hida:yo: fa:la:do alifa: a:ma:yo:, hida:yo: a:no: imilig nemo: ka dimima. Hida:yo: a:no: gio:lo: tambomo: dimiab. ⁶ Gililo: falasilakilo: wa:l emo:lo: dimi a:no: o:li ko:m. ⁷ A:la:fo:ko:lo: eyo: alan kele asula:sa:ga: tilidabuwo: tambo ta:fo: ha:nabena:ki, giliyo: mogago: elo: dimido: a:no: ga:lila:sa:ga:, ene asulo:wo: halale alita:bi. ⁸ A:la:dimidalikiyo:, giliyo: ha:fo: disa:lan man a:no: emo:wo: wa:ka wida:bi. ⁹ Mo:fo:s nilo: tamin amilo: sa:sa:lo: a:no: gio: to nilo:wo: tambo kudu ha:naba:le a:la:liki da:fe ba:daki sa:sa:lo:. ¹⁰ Giliyo: kaluka:isale noma: mogago: dimido: a:no: ga:lila:lalega, niyo:lo: mogago: elo: a:no: ga:lilo:l. Ne gili wiya ilikiyo:, Ya:su Kelisowa: si wa:l amio: mogago: o:bo:ngo:wa:le dimido: a:no: ga:lilo:l. ¹¹ Nilo: a:la:do: dimida:sen a:ma: mo:wo: we. Sa:da:na: elo: man mogago: dimidama:kilo: dimidai ta:sen a:no: nio: asululi ko:lo:, eyo: nio: mo:tininima:kiyo:, niliyo: mogago: noma:lo:wo: ga:lilo:l.

Nio: Ya:suwa dowaki tininima:no:

¹² Ne Kelisowa: to nafa walama:ni ha:na:ga:, Toloas hen alan a:na fa:la:dowo: amio:, ne nanog dimidama:kiyo:, Alan eyo: togo: kolaefa:. ¹³ Ko:sega nao Taitus e misio: a:namio: mo:ba:dabikiyo:, ne kele asulo:wo: mada alan dowo: ko:lo:, niyo: Toloas kaluka:isalemo:wo: “gio: ta:biyo:” a:la:sa:la:sa:ga:yo:, ne Taitus kelema:ni Masedonia ane.

¹⁴ Ko:sega niyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. Mo:wo: Gode eyo: bubo:wo: tiniabiki, nio: Ya:su Keliso eya dowaki, kaluka:isale nolo: tinio: a:no: ba:da:sa:ga: sagalema:kiyo:, Gode e tamina a:la:ta:ga:, nio: tambo tililia:mio:.* Ya:suwa: ene nanogdo: dian kalu niya a:la:ta:ga:yo:, mun nafa ko:lo: fa:fa:sa: dia:ga:lo: heno: tambo ha:nab amilo: dabu

2:4: Ilig 20.31   **2:11:** Luk 22.31   **2:12:** Ilig 14.27, 1Kol 16.9   **2:13:**

Ilig 20.1   * **2:14:** Lom ame kaluwo: bubo:wo: tinia:sa:ga:yo: ini misa:na a:ma:la: ha:nakiyo:, kaluka:isaleya:yo: ili wiyo: wabuluma:kiyo:, kamowo: sa:la:i mio:. Kamolo: di kalu i a:no: tamita:ga: ha:nakiyo:, ini ami kalu o:lia: madali nanogdo: dimidama:kilo: tililia:mio: kaluka:isale a:no:lia:yo: tifa a:la:ta:ga: mio:.

o:leaumbo:, ene towo: sa:la:i ha:na:lab. ¹⁵ Keliso eneno: e Godemo:lo: boba dimi amio:, mun nafale Godelo: amilo: ha:na:lab a:no: ni ko:lo:lab. Mun nafa a:no:, kalu Hebenelo: ha:na:no: tog amilo: a:lab a:ma: migi amio:lo: da:da:lab, a:la:ta:ga: de amilo: ha:na:no: a:ma: migi amio:lo: da:da:lab. ¹⁶ Kalu o:ba:le soma:no: doba:da:lo: ha:nab a:ma:yo:, ni ko:lo: ba:dakiyo: soma:no:wa: ko:lo:n a:no: ko:lo: da:dab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: mela:no: doba:da:lo: ha:nab a:no:, mela:no:wa: mun nafa a:no: ko:lo: da:dab. Godeya: to nafa walama:no: we, mada halaido: ko:lo: abe dimidama:iba:le? ¹⁷ Mole dia:no: a:lakiyo:, kalu nolba:yo: Godeya: towo: ko:li ko:lilo: wida:lab ko:sega, niliyo: a:la:ba. Gode eyo: nio: nanog we dimidama:ki da:fea:sa:ga: iliga:fo: ko:lo:, nio: Ya:su Kelisowa ege dowaki, Godeya: ene siwa:l amio: ene towo: digalo:le wida:sen.

3

Godeya:lo: ho:gi dinali saefa: a:ma:no: nanog kalu

¹ Nililo: to so:lo:l we, giliyo: ninina:ma:la:yo: kailaki sa:lab a:la:asulaya? A:la:ba. Giliyo: man nilo: dimida:sen a:no: fanda bo:ba:kiyo:, mo:fo:s kalu nolba:lo: sa:sa:lan a:no:, niliyo: gimo: walama:nikilo: mo:dia:mio:. Kalu nolba:yo: mo:fo:s sa:sa:lo: o:leo:ngo:wo: dia:ya:ga: wida:sen, ko:sega niliyo: a:la:bo: mo:dimido:. A:la:ta:ga: nili wiyo: kalaba dia:foma:kilo: mo:fo:s nowo: gimo:wo: sa:sa:lima:kiyo: mo:dabu ba:ba:. ² Mo:wo: gio: nili mo:fo:s sa:sa:lo:wo: o:ngo: ko:lo:, mo:fo:s sa:sa:lo: agelan aumbo:, amisa:n kaluka:isale nolba:yo: gi ba:dakiyo:, nanog nililo: dimidan a:no: fanda asuluma:ib. Nililo: gi ko:lo: mada alan asulo: a:namio:, mo:fo:s sa:sa:lo: ko:lo: ta:li aumbo:, ho:lono: tambo gio: ni o:lia: o:lo:l.

³ Nili nanog dimido: a:na ilikiyo:, gili tilidabuwo: a:na fa:la:do alifa: ko:lo:, gio: Ya:su Kelisowa: ene mo:fo:s sa:sa:lo: o:ngo: ko:lo: kalaba da:lab. Mo:fo:s we ko:lo: sa:sa:lakiyo:, pena: sa:sa:lo:ma. Mela:no:lo: a:lab Godeya: ene Mama a:ma: sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: mo:fo:s a:no: uwa sa:sa:lo:ma. Kaluka:isaleya: kufa: usa sa:sa:li alifa: ko:lo:lab.

⁴ To wema: mo:wo: we. Niliyo: Godeya: siwa:l amio:, Ya:su Kelisowa: halaido: a:na ilikiyo:, nanogo: dimido: ko:lo:, Gode eyo: nanog enedo:wo: nafale fa:la:do alitab a:la:bo: nio: hendele a:la:asulaki halale kagayo:l. ⁵ Hendele ninina:ma:la:yo: nanog we mo:dia:no: dowo:, ko:lo:, nili dimido: a:la:bo: mada mo:sa:ma:no:. Halaido: nililo: we Godeya a:la:ta:ga: di. ⁶ Gode

eyo: nio: ene ho:gi dinali saefa: a:ma: nanog dian kaluka:isale doma:ki ta:fo:. Godeya:lo: tamin amilo: dinali saefa: a:no:, ele difa: a:ma: bo:fo:len. Ko:sega ho:gi dinali saefa: we, Godeya: Mamaya: bo:fo:lab. Ele difa: a:ma:yo: soma:no: doba:da: tililia: ha:na:lab. Ko:sega Mama a:ma:yo: kaluka:isalemo:wo: mela:no:wo: dimia:sen.

⁷ Asuluma. Gode eyo: ene eleyo: uwa sa:sa:la:sa:ga:yo:, Mo:sa:sbo: dimi ko:lo:, kaluka:isale ele a:no: mo:kudu ha:nalega, ele a:ma:yo: iyo: soma:no: toga tililia:gane. Gode eyo: eleyo: dia:tab amio:, ene halaido: fo:fo:lesodo: a:no: a:na fa:la:dowo:. O:g ho:len a:namio: Mo:sa:sa: ene wo:lokano: mada fo:fo:lesodo: ko:lo:, fo:fo:lesodo: a:no: tina:ga: ha:nab a:namio:lo:, Isolael kaluka:isale iyo: e mo:sikudu bo:fo:mela:no: dowo:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: ho:gi dinali saefa: ko:lo: Mamaya:lo: bo:fo:lab a:ma:yo:, tamin amilo: delen a:no: tininila:sa:ga:, mada halaido: fo:fo:lesodo: ko:lo:lab. ⁹ Godeya:lo: dinali saefa: mo:lulo: difa: a:ma:yo:, kaluka:isaleyo: falasilo:wo: dimia:sen ko:sega, Godeya: ene fo:fo:lesodo: halaido: a:no: a:namio: elen. Godeya:lo: ho:gi dinali sio: a:ma:yo:, nio: digale alita:li ha:na:lab ko:lo:, dinali sio: ho:gi a:namio:lo: ene fo:fo:lesodo: a:no: mada halaido:leko: dofo: ha:na:lab. ¹⁰ Ho:gi dinali saefa: a:namio: Godeya: halaido:wo: mada fo:fo:lesodaki bumale dowo: ko:lo:, tamin amilo: fo:fo:lesodo: elen a:no: halaido:lo:malo: o:ngo: ba:ba:. ¹¹ Tamin amilo: ele kudu ha:na:len man a:no: kelega:ga: ha:na:lab ko:sega, man a:no: Godeya: ene ho:len halaido: o:lia: mio:. A:la:ta:ga: nanog ho:gi mela:no:lo: dofo:mela:ib a:namio:lo: Godeya: ho:len halaido: a:no: mada alande fa:la:dowa:lab.

¹² Gode eyo: ene dinali sio: ho:gi a:no: nimo:wo: dimi ko:lo:, nio: mo:tagilaki, kalaba halale kagafo:lo:l. ¹³ Mo:sa:s eyo: ho:len fo:fo:lesodo: a:no: e wo:lokan amilo: dowo: a:no: o:tina:lab amio:, Isolael kaluwo: ba:dabena:kiyo:, ene wo:lokano: helebeso:ga: go:lu alifa:. Ko:sega niliyo: Mo:sa:s elo: dimido: o:leaumbo: mo:dimido:l. ¹⁴ Isolael kaluka:isale ili asulo:wo: ko:ndo:fe alifa: ko:lo:, o:g a:namio:lo: mo:luwo: dinali saefa: to a:no: agelab amio:, asulo: ililo:wo: go:lu alifa: ko:lo: babale dowa:lab. So:g i amilo: go:lufo:lab a:no: Ya:su Keliso eya tili da:daliki a:na dila:ma:ib. ¹⁵ Hendele, tamina a:la:ta:ga: o:g wenamio:lo:, Mo:sa:sa: ele sa:sa:lo: to a:no: agelab amio:, ili asulo:wo: go:lu alifa: ko:lo:, iyo: mo:fanda ba:ba:no: dowab. ¹⁶ Ko:sega kaluka:isaleyo: asulo:wo: nodola:sa:ga:, Alan eya tili da:dab amio:, Gode eyo: so:g go:lu alifa: a:no: dila:sen. ¹⁷ Niyoy: Alan a:la:bo:

so:lo:loga, Godeya: Mama ko:lo: sa:ma:no:. Godeya: Mamayo: kaluka:isale o:bameya:le dowalega, e ga:li sili alifa: ko:lo:lab. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: nili wo:lokan amilo: go:lu alifa: a:no: tambo dila: ko:lo:, Alana: ho:len fo:fo:lesodo: a:no: niya dowab amio:, nio: hewo: o:ngo: dowaki, ho:len a:no: noldo:wa so:so:lelia:ga: ha:na:lab. A:la:ta:ga: ho:len halaido: imilig a:no: Alana a:la:ta:ga: ya:ga:, ho:len a:ma:yo: nio: nodolalikiyo:, nio: Alana: ene misido: ko:ngo: ta:fela:i ha:na:lab. Alan e Mama ko:lo:, eyo: a:la:dimida:lab.

4

To nafa a:no: ho:len fo:fo:lesodo: o:ngo:

¹ Gode eyo: iliga:felo: kalu nio: nofolaki, nanog we nimo: dimi ko:lo:, nio: ene nanog a:no: dimidama:no:wo: mo:kitanema:no:. ² Niliyo: kaluka:isaleya:lo: sendeloma:no: man wo:no:lolo: dimida:lab a:no: ta:ta:ga: fa:s ta:fo:. Niliyo: madali dikidakiyo: towo: mo:sa:la:sen, a:la:ta:ga: Godeya: ene to mano: dikili widakiyo:, ko:liyo: mo:nodo sa:la:sen. Ko:sega niliyo: Godeya: to hendele a:no: kalaba wida:sen ko:lo:, kaluka:isaleya:yo: nili mano: kalaba fanda ba:da:sa:ga: alobanama:ki wido:l. A:la:ta:ga: asulo: ililo:ma:yo: niliyo: Godeya: siwa:l amio: man digalo: dimidab a:la:asuluma:ki wida:sen. ³ A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: Godeya: ene to nafa nililo: wido:l we mo:fanda asululiab a:no:, asulo: ililo:wo: helebeso:ga:lo: go:lu alifa: o:leo:ngo: ko:lo:lab. De hen amilo: ha:na:no: kaluka:isale i a:ma:lo: a:no:ko: go:lu alifa: ko:lo:lab. ⁴ Henfelo: wema: madali godeyo: Sa:da:na: e ko:lo:, kaluka:isaleyo: mo:tili dabuma:ki, eyo: asulo: ililo:wo: go:lu alitaki kalifela:lab. Ya:su Keliso e Godeya: ene misido:leyo: e ko:lo:, Ya:suwa: ene halaido: fo:fo:lesodo:, to nafaya a:la:ta:ga:lo: ho:lea:tab a:no:, iyo: ba:dabena:ki, Sa:da:na: eyo: ili asulo:wo: kalifela:lab. ⁵ Niliyo: Godeya: towo: widakiyo:, ninin wiyo: kailakiyo: mo:wida:sen. Nili Alano: Ya:su Keliso eka: a:la:liki wida:sen ko:lo:, nio: Ya:suwa: ha:ga dowaki, gili nanog dian kalu o:lo:l. ⁶ Gode eyo: sololi usamio: ho:lono: fa:la:doma a:la:likilo: sio: a:ma:yo:, nili asulo: usamio:lo: ho:wo: ho:le alita:sen. Nio: Ya:su Kelisowa: wo:lokanano: ko:lo: ba:dakiyo:, Godeya: ene halaido: fo:fo:lesodo: a:no: asuluma:ki go:.

⁷ Ho:len fo:fo:lesodo: to nafaya a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowo: a:no:, mada nafale dowo: ko:lo:, kelego: a:no: ni usa dofo:liki ho:lea:ta:lab. Ko:sega nio: go:fo: hen amilo: dimido: o:ngo: a:lab ko:lo:, kelego: nafale a:no: mogago: us

a:na a:lab. Halaido: we niya a:la:ta:ga:yo: mo:fa:la:dowo: Godelo:wa a:la:ta:ga: mio:lo:b a:la:asuluma:ki gab. ⁸ Hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: nilo:wa fa:la:dowa:lab ko:sega, hida:yo: a:ma:yo: nili halaido:wo: mo:sanala:sen. Nio: kele asu-lakiyo: babale dowa:lo:l ko:sega, nili asulo: a:no: tam-bowo: mo:mogagila:sen. ⁹ Gis kaluwa:yo: hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no: nimo: dimia:lab ko:sega, Gode eyo: nio: gola ba:dakiyo: mo:ta:ta:sen. Kalu nolba:yo: nio: hena sana to:lola:lab ko:sega, niyo: tambo mogagilakiyo: mo:sana sowo:. ¹⁰ Ya:suwa:lo: nagalo: dia:sa:ga:lo: sowo: o:leaumbo:, niliyo:lo: nagalo:wo: dia:i ha:na:lo:l. Dia:i ha:na:lo:l a:ma:yo:, Ya:suwa: mela:no:wo: ni amio: dowo:ka: a:la:liki widakigab. ¹¹ Kalu nolba:yo: Ya:suwo: sana sowo: ko:lo:, nio: o:silikilo: e nanog dimida:i ha:na:lab wenamio:, nio:lo: sana soma:no: dowab. A:la:dimidab amio: soma:no: do:mo: wema:yo: Ya:suwa: mela:no: a:no: kalaba widakigab. ¹² A:la:fo:ko:lo: iliga:felo: kalu niliyo: Ya:suwa: to nafayo: widab amio:, nio: sana soma:no: migi kudab ko:sega, nanog nililo: dimida:lo:l a:ma: ilikiyo:, gio: mela:no: mela:no:wo: dia:lab.

¹³ To we Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Ne Gode amio: tilidabu ko:lo:, to we a:na sio:,” a:la:sa:sa:lo:. Man elo: dimido: o:leaumbo:, niliyo:lo: Gode amio: tilidabu ko:lo:, ene towo: o:wida:lo:l. ¹⁴ Niliyo: a:la:asulab. Gode Ya:su Alando: a:ma:la: dasi alifa: a:ma:yo:, nio:lo: Ya:su o:lia: doma:ki dasi alita:sa:ga:yo:, gio:lo: nio:lo: elo:wa kagama:ki tililia: mia:ib. ¹⁵ Kelego: nilo: amilo: fa:la:dowa:lab a:ma:yo: gi ko:lo: asuwa:tagigab. Godeya: ha:fo: disa:lan man a:no: kaluka:isale modo: amio: golalikiyo:, iyo: Godeya tilida:ba:ib ko:lo:, mada o:m a:la:bo: alan sa:ma:ib. Mada o:m a:la:bo: towo: modo: sa:la:i ha:nalikiyo:, Godeya: wiyo: alan wabu-luma:ib.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: niliyo: ene nanog dia:no:wo: mo:kitanema:niki. Hendele nili do:mo:wo: mogaima:no: dowab ko:sega, ho:lenu: tambo Gode eyo: nili asulo: us amio: mela:no:wo: ho:gi a:dimia:lab. ¹⁷ Hida:yo: nililo: dia:i ha:na:lab we alandema, ho:len abolda:su doma:ib. Ko:sega hida:yo: nililo: diab a:ma:yo:, fo:fo:lesodo: halaido: ko:ngo: mela:no: a:no: niya doma:ki ta:tab. Fo:fo:lesodo: gesego: a:ma:yo: hida:yo: nililo: diab a:no: tambo tinio: ko:lo:lab. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: nili siya:lo: ba:dab kelego: a:no: mo:sikudu ba:daki, siya:lo: mo:ba:dan kelego: a:no: ko:lo: sikudu ba:ba:niki. Mo:wo: kelego: nili siya:lo: ba:dab we

ho:len abolda:su doma:ib. Ko:sega kelego: siya:lo: mo:bo:do:l
a:no: mela:no: mela:no: doma:ib.

5

Do:mo: ho:giyo: Hebene dia:no:

¹ Nili do:mo: o:gdo: a:lab we, helebeso:g a o:ngo: ko:lo:lab. Nili do:mo:wo: sowalikiyo:, helebeso:g a ko:lo: bidi ane o:ngo: dowab. Nio: helebeso:g a we ta:ta:ga: ha:nalikiyo:, nili mamayo: mela:no: ha:na:ga:, Hebene hen amilo: a ho:gi dimido: a:no: ko:lo: dia:ib. A a:no: kaluwa: dagiya:yo: mo:dimido:. Do:mo: ho:gi a:no: Godeya: dimido: ko:lo:, do:mo: a:no: ko:ngo: mela:no: mela:ib. ² A:la:fo:ko:lo: o:go: nio: nagalo: nea:liki asulakiyo:, “Ne henfelo: we ta:ta:ga:, Hebene ha:na:sa:ga:yo:, do:mo: ho:gi a:no: dimo:losa:” a:la:asulab. Do:mo: ho:gi dia:no: a:no:, Godeya: nimo:lo: helebeso:g ho:gi ko:lo: sa:ga:le alitan auma:ib. ³ Ni amio: so:g ho:gi a:no: sa:ga:le alitab amio:, nio: hagulabo dowo:wo: mo:ba:ba:ib. ⁴ Nio: helebeso:g a us wena o:so:l wenamio:, nagalo:wo: ba:da:likiyoy: nea:sen. Nio: hagulabowo: mo:doma:no: asulaki, Hebene helebeso:g ho:gi a:no: sa:ga:lema:no: asulab. A:la:do: gan aumbo:, soma:no: do:mo: nililo: we ta:ta:ga:, mela:no:lo: a:lab do:mo: a:no: ko:lo: dia:no: asulab. ⁵ Nio: do:mo: ho:gile a:no: dima:kiyo:, Gode eyo: nio: da:felia:sa:ga: a:na dimidaefa:. Gode eyo: nimo:wo: kelego: nafa a:no: hendele dimia:no:lo:b a:lakiyo:, Gode eyo: ene Mamayo: nimo: ko:le dimi.

⁶ Nio: a:no: asulakiyo:, ho:lono: tambo amio: halale kagafo:lo:l. Nio: henfelo: do:mo: we o:a:lab wenamio:, Alan Ya:su o:lia:yo: ene hen amio: mo: o:lo:l a:la:asulo:. ⁷ Kelego: nililo: dia:no:wo:, o:go: nili siya:yo: mo:ba:daki, tilidabuwa halale kagata:ga: ha:na:lo:l. ⁸ Kelego: we hendele fa:la:doma:ib a:la:bo: nio: fanda asululi ko:lo:, nio: do:mo: we ta:ta:sa:ga:, Alan Ya:su o:lia: mesa: ha:na:no: mada asulab. ⁹ Ko:sega nio: do:mo: o:lia: wena o:silikiyo:lo:, a:la:ta:ga: henfelo: do:mo: we ta:ta:ga: Alana: hena silikiyo:lo:, nililo: dimidama:no: wa:la:b kelego:wo: we. Niliyo: man Ya:suwa:lo: asulab a:no: ko:lo: dimida:mela:niki. ¹⁰ Mo:wo: Ya:su eyo: nili man dimidan a:no: alobanama:kiyo:, nio: tambo ene wo:lokana kagama:ib. Nio: do:mo: o:lia: ilikilo: man dimida:len a:no:, nafale dimida:lana:le, mogago: dimida:lana:le, aloba:da:sa:ga:, wa:lo: a:na dimia:ib.

Kaluka:isaleyo: Gode o:lia: ege doma:kiyo:, niliyo: nanogo: dimida:sen

¹¹ Nio: Godeyo: tagilaki, e ha:ga dowa:sen. A:la:fo:ko:lo: niliyo: kaluka:isaleya: asulo:wo: nodoma:ki halale wida:sen. Gode eyo: nio: kalu weo:ngo:lo:b a:la:bo: fanda asululi. A:la:ta:ga: giliyo:lo: nio: fanda asuluma:ki asulo:l.
¹² Nililo: to so:lo:l we, ninin a:ma:la: duludaki so:lo:lba. Widan kalu nolba:yo:, inina:ma:la:yo: aloba:daki, inin wiyo: kailaki duluda:sen ko:sega, inin asulo:wo: mo:alobana ba:da:sen. A:la:fo:ko:lo: giliyo: nio: kalu nafa a:la:bo: fanda asula:sa:ga: dofo:likiyo:, widan kalu nolbo:wo: man nililo: a:no: a:ma:la:yo: o:li sa:ma:ib. ¹³ Nili nanog dimidab we-namio:, no:nolo: dimidabo:lo:b giliyo: a:la:asulalega, nanog a:no: Godeya:no: ko:lo: diabo:lo:b a:la:asula:bi. Ko:sega giliyo: nili asulo:wo: digalo: iliki, nanogo: dimidabo:lo:b a:la:bo: asulalega, nanog a:ma:yo: gio: ko:lo: asuwa:taki dimidab. ¹⁴ Niliyo: a:la:asulo:. Hen nililo:wo: kalu imilig noma:yo: dia:sa:ga: sowo: ko:lo:, nio:lo: tambo e o:lia: sowo: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: nio: nanog dimidama:kiyo:, Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: nio: digidalita:lab.
¹⁵ Ya:su e kaluka:isaleyo: tambo asuwa:taki sowo:. Nio: ninina:ma:la:yo: sagalema:ki dimido:ma. Ko:sega niliyo: Ya:sumo: sagalaki kudu ha:na:melea:kiyo:, e a:na sowo:. A:la:ta:ga: e sowabikiyo:, Gode eyo: e a:ma:la: dasi alifa.
¹⁶ A:la:fo:ko:lo: niliyo: henfelo: kaluwa:lo: nol ko:lo: aloba:dan aumbo: wa:kabiyo: mo:aloba:ma:no:. Hendele tamin amio: niliyo: man a:no: ko:lo: kudu ha:naki, Ya:suwo: a:na alobo:no:. Ko:sega o:go: niliyo: a:la:bo: mo:dimidan.
¹⁷ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Ya:su amilo: ege dowab a:no: Gode eyo: e mada ho:gi ta:tab. Mela:no: mo:lulo: elen a:no: kelege dowaki, mela:no: ho:gile fa:la:dowab.
¹⁸ Kelego: nilo: amilo: fa:la:dowab a:no: tambo Godeya: ene dimidab. Tamin amio: nio: Gode o:lia: gis dia:len ko:sega, Ya:suwa:lo: nanog dimido: a:na ilikiyo:, nio: tililia:ga: Gode o:lia: ege doma:ki ta:fo:. A:la:ta:ga: kaluka:isale Gode o:lia:lo: gis dia:lab a:no:, Gode o:lia: ege doma:kilo: tililia: mia:no: nanog a:no: nimo: dimi. ¹⁹ To nililo: wida:lab a:no: we. Gode eyo: Ya:su elo: nanog dimido: a:na a:la:ta:ga:yo: henfelo: kaluka:isaleyo: e o:lia: ege doma:ki ta:fela:lab. Eyo: henfelo: kaluka:isaleya:lo: mogago: dimida:len a:no: mo:asula:len. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale o:lia:lo: egema:no: to walama:no: a:no: nimo: dimi. ²⁰ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: kaluka:isaleyo: ho:lema:kiyo:, eyo: niya a:la:ta:ga: sa:la:lab. Niliyo: Ya:suwa: ene mego:f dowaki, gimo:wo: a:la:so:lo:l, "Gio: gis dimidan man a:no: ta:ta:ga:, Gode

o:lia: ege doma.” ²¹ Keliso e mogago:wo: mo:dimidan ko:sega, nio: Ya:suwa dowaki, Godeya: siwa:l amio: digalo: kaluka:isale fa:la:doma:kiyo:, Gode eyo: nio: asuwa:taki, mogago: nililo:wo: Ya:suwa: wa:la difa:.

6

¹ Nio: nanogo: Gode o:lia: diakiyo:, towo: gimo:wo: halaido: a:la:so:lo:l, “Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: gio: di ko:lo:, kelego: nafale gilo: di a:no: walabena:ki halaido: dofo:lubi.”

² Godeya: ene bugo: amilo: sa:sa:lifa: da:labo: we, “Ho:lende a:namio:, gililo: ho:idab a:no: ne dabu.

A:la:ta:ga: gilo: a:ma:la:do: gasilia:no: ho:len a:namio:, niyo: gio: a:na asufa:.”

Gio: dabuma. Asuwa:fa:no: ho:lende a:no:, o:go: fa:la:dowab. A:la:ta:ga: gilo: a:ma:la:do: gasilia:no: ho:len a:no:lo: o:gdo: we. ³ Kalu imilig noma:yo: nili nanog di a:no: o:ngo:malo:ngo: ba:dabena:kiyo:, niliyo: halabo: mo:dimido:. ⁴ Man nafa nililo: dimida:sen a:ma:yo:, nio: Godeya: ene nanog dian kaluka:isale hendeleka: a:la:li widakigab. A:no: ko:lo: widakiyo:, man nililo: dimida:seno: we. Hida:yo: ko:li ko:lilo: nilo:wa fa:la:dowab amio:lo:, kalu nolba:yo: nimo:wo: mogago: dimida:lab amio:lo:, nio: halale kagayaki, Godeko: kudu ha:na:lo:l. ⁵ Kalu nolba:yo: nio: yame tandeeb amio:lo:, dibolowa to:lolab amio:lo:, a:la:ta:ga: gisa:yo: nio: sana soma:ni bana galia:tab amio:lo:, nio: halale kagaya:sen. Nio: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowab amio:lo:, mida:iyo:wo: mo:alilab amio:lo:, nanogo: tiniab amio:lo:, nio: halale kagayaki, nanogo: dimida:lo:l. ⁶ Nio: mano: malilo:le dimidakiyo:, asulo: nafaleyo: ko:lo: alobana ta:lia:sen. Nio: nol o:lia:yo: ha:sa dowaki, ha:fo: disa:lan. Nio: Mama Malilo:wa dowaki, nolo: mada alan asula:sen. ⁷ Niliyo: to hendeleyo: ko:lo: wida:sen. Godeya: ene halaido: a:na ilikiyo:, nio: nanogo: dimida:sen. Digalo: man a:no:, biyo: o:lia: ba:iso:bo o:lia: o:ngo: ko:lo:, nolo: nili dagi ililiba: ta:liaki, nolo: dagi fo:fo:doloba: ta:liakiyo:, nanogo: a:na dimida:sen. ⁸ Kalu nolba:yo: nili wiyo: duludalikiyo:lo:, nolba:yo: nio: sendelo alitalikiyo:lo:, nio: man digalo: kudu ha:na:sen. A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: niyo: sada:daki, nolba:yo: nio: man nafale dimidab a:la:sa:la:sen. Kalu nolba:yo: nio: madali tolo: sa:lan kalu a:la:sa:la:sen ko:sega, to hendelelo: sa:la:seno: ni we. ⁹ Kalu nolba:yo: nio: asulo: ko:sega, nolba:yo: nio: o:ngo:malo:ngo: ba:da:sen. Nio: soma:no: o:ngo: dowo: ko:sega nio: mela:no: o:so:l. Nio: digalakiyo: falasilo:wo: di ko:sega, nilo: mo:sana sowo:. ¹⁰ Nolba:yo: nio: kele asula:liki

hida:yo: sab a:la:asulo: ko:sega nio: sagalo: dowas:en.
 Nolba:yo: nio: wa:feyo: kalu a:lab a:la:asula:sen ko:sega,
 niliyo: nolbo:wo: kelego: nafaleyo: alan dima:ki asuwa:ta:sen.
 Nolba:yo: nio: kelego:lo:ma kalu a:lab a:la:asula:sen ko:sega,
 Godeya: ene kelego: nafale a:no: tambo ni amio: da:lab.

¹¹ Kolin kaluka:isale gimo:wo: niliyo: to nolo: wo:no:lebo:
 mo:dia:taki, kalab amio: sa:la:i ya:len. Niliyo: gio: mada
 alan asulo: ko:lo:lab. ¹² Nililo: gimo:lo: ha:fo: disa:ma:no:wo:
 mo:ko:lo: ko:lo:lab. Ko:sega giliyo: ni o:lia:yo: ha:fo:wo:
 mo:disa:ma:no: asulaki, ginin kafo:lab. ¹³ To nilo: so:lo:l we,
 no:no:n so:walemo:lo: sa:lan aumbo: gimo: so:lo:l. Nililo:
 gimo:lo: ha:fo: disa:lo:l o:leaumbo:, giliyo:lo: ni o:lia:yo:
 ha:fo:wo: a:la:disa:ma.

Nio: mela:no:lo: a:lab Godeya: ene a

¹⁴ Tilidabu kaluka:isale o:lia: ha:la: kaluka:isale o:lia:yo:
 imilo:ma ko:lo:, gio: uayo: gasa dowas:so:bo. Man digalo: o:lia:
 man mogago: o:lia:yo: uayo: mo:gasa down. Ho:len o:lia:
 sololi o:lia:yo: ida:nino: mada mo:doma:ib. ¹⁵ Ya:su Keliso
 o:lia: Sa:da:na: o:lia:yo: ege dowakiyo: mo:gasa down. Keliso
 kaluka:isale o:lia: ha:la: kaluka:isale o:lia:yo: asulo: imiliseyo:
 mada mo:doma:ib. ¹⁶ Godeya: malilo: a a:no:lia: madali gode
 a:no:lia:yo: ida:nino: mo:gasa down. Nio: mela:no:lo: a:lab
 Godeya: ene a ko:lo:lab. Godeya: ene tamina saetakiyo:
 a:la:sio;

“Ne i o:lia: siliki, i o:lia: sia:mela:no:.

Ne ili Gode doma:no:, a:la:ta:ga:
 iyo: kaluka:isale nino: doma:ib.”

¹⁷ A:la:ta:ga: Alan eyo: to nowo: a:la:sio;

“Gio: kaluka:isale a:no: ta:ta:ga,
 ko:na: dowabi.

Mogago:lo: da:lab a:namio: ani dowas:so:bo.

A:la:dimidalikiyo:, niyo: gio: a:na ho:lelia:sa:ga:
 tilidoma:no:.”

¹⁸ “Ne gili go:l doma:no: a:la:ta:ga;

gio: ni kalu so:wa o:lia: ka:isale so:wa o:lia: doma:ib.
 Halaido:lo: A:lab Gode niyo: a:la:so:lo:l.”

7

¹ Ni milile, niliyo: to dinali sio: a:no: o:ma di ko:m.
 A:la:go:ko:lo: nili do:mo: o:lia: mama o:lia:lo: mogago:
 doma:kilo: dimida:lab kelego: a:no: tambo dila:sa:ga:, nio:
 nafale doma:niki. Nio: tagilaki, Godeya: ha:ga dowakiyo:
 man malilo:le elo: a:no: ko:lo: kudu ha:na:niki.

Fo:l e sagalo:wo: alan dowo:

² Giliyo: ni o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:ma. Nio: nolbo:wo: halalo: mo:dimido:. Kaluka:isale nolo: mo:mogagi alifa:. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolo: dikidakiyo:, kelego: ililo:wo: mo:afale di. ³ Niyo: gililo: hala dimido: a:namio: mo:sasendeo:l. Niliyo: gio: mada alan asulo: a:la:bo: tamina sio:. Nio: o:silikiyo:lo:, sowalikiyo:lo:, gi o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:laki dowa:i ha:na:mela:no:. ⁴ Niyo: gio: kaluka:isale nafale a:la:asulaki, kaluka:isale nolba: siwa:l amio: gili wiyo: duluda:sen. Hida:yo: nolo: nelo: amilo: fa:la:dowab we-namio:, ne halale kagayo:l. Sagalo: nilo:wo: wa:lita:ga: ha:na:lab.

⁵ Nio: ya:sa:ga: Masedonia wena silikiyo:, nio: ha:salo: mo:dowo:. Hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: nilo: amio: fa:la:dowa:len. Gis kaluwa:yo: nio: alan dikidia:len. A:la:ta:ga: ne amio: kele asulo:wo:lo: alan dowaki, tagio: dowo:. ⁶ Ko:sega Gode eyo: kaluka:isale hida:yo:lo: a:lab a:no: ha:nolo alitaki, halale alita:sen. A:la:fo:ko:lo: Taituso: nilo: amilo: mio: a:ma: ilikiyo:, Gode eyo: nio: sagale alitaki, nio: ha:sa mesea:ki ta:fo:. ⁷ A:la:ta:ga: Taitus e nilo: amilo: mio: a:no: ko:mba. Gililo: emo:lo: ha:fo: disa: a:ma:yo:lo: ne sagale alitaki asufa:. Gililo: nemo:lo: dimido: a:no: ko:lo: nofola asulakiyo:, ne o:lia: ha:fo: a:disa:la:sa:ga:lo:, gio: ne kudu ha:na:no: asulab a:no:, Taitus eyo: nemo:wo: malolo: me ko:lo:, a:ma:yo:lo: ne sagale alifa:.

⁸ Mo:fo:s nilo: tamin amilo: sa:sa:liga:fo: a:ma:yo: gili asulo:wo: hidalifa: ko:sega, nilo: sa:sa:liga:fo: a:namio: niyo: o:li sa:sa:lo: a:la:asulo:l. Tamin amio: ne kele asulo: ko:sega hida:yo: gilo: amilo: fa:la:dowab a:no:, ho:lono: abolda:su dowo: ko:lo:, o:go: ne mo:kele asulab. ⁹ Hendele ne sagalo: dowo:. Sagalo: nilo: a:ma:yo: gililo: hida:yo: di a:namima. Ko:sega kele asulakilo: hida:yo: gililo: di a:ma:yo:, gili asulo:wo: a:ma:la: nodo alifa: ko:lo:, ne a:na sagalo:l. Hida:yo: gilo: di a:no:, Gode eyo: gimo:wo: dima:ki a:la:asulo: ko:lo:, to nililo: saga:fo: a:ma:yo: gio: mo:mogagila:. ¹⁰ Kele asulo: Godeya a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowab a:ma:yo:, gili asulo:wo: nodola:sa:ga: foga:le sama:ki ga:sen. A:la:ta:ga: asulo:wo: nodolab a:namio:, gio: a:ma:la: gasiliaki, ko:ngo: mela:no: dimiakigab. Kele asulo: o:leo:ngo:wo: nafa ko:lo:, gio: dia:no:wo: mo:bea:so:bo. Ko:sega henfelo: kaluwa:lo: kele asulo: a:ma:yo:, soma:no: fa:la:do alitakigab. ¹¹ Gio: dinafa asuluma. Kele asulakilo: hida:yo: gimo:lo: Godeya:lo: dimiab a:ma:yo:, man nafale ko:li ko:lilo: a:no: gi amio: fa:la:do alifa:. Man a:no: we. Man nafayo: gio: iligi dimidan.

Hala gililo: dimido: a:no: bo:e digalema:no: asulab. Hala dimidan a:no: mada mo:bea:lab. Gio: Godeyo: tagio: downan. Giliyo: ne o:lia: a:ege doma:no: asulab. Giliyo: to nililo: a:no: kudu ha:na:no: asulab. A:la:ta:ga: giliyo: kalu halalo: dimidab a:no: digalema:no: asulan. Hala dimido: a:no: digalab amio:, gio: halalo: mo:dimido:wo: o:ngo: ba:da:sen. ¹² Niyoy: mo:fo:s we sa:sa:lakiyo:, kaluwa: hala dimido: a:no: ko:lo: sio:ma. A:la:ta:ga: hida:yo:lo: di kaluka:isaleyo: asuwa:foma:ki sa:sa:lo:ma. Ko:sega gio: Godeya: siwa:l amio: ge nili mili hendele a:la:asuluma:ki a:na sa:sa:lo:. ¹³ A:la:fo:ko:lo: man gililo: dimido: a:ma:yo: nio: halale alitaki, ha:sa mesea:ki ta:fo: ko:lo: nio: sagalab.

Ko:sega we ko:mba. Giliyo: Taitusa: ene asulo:wo:lo: halale alifa: ko:lo:, elo: sagalaki, a:la:ta:ga: nio:lo: mada sagalo:wo: alan dowo:. ¹⁴ Tamin amio: niyo: man nafa gililo: a:no: Taitusbo:wo: sio: ko:lo:, man gililo: dimido: a:ma:yo: ne mo:sendelo alifa. Ho:lenu: tambowo: niliyo: gimo:wo: to hendeleyo: ko:lo: sa:la:sen. A:la:do: sa:la:sen o:leaumbo:, Taitusbo:lo: to sio: a:no:lo: hendele fa:la:dowo:. ¹⁵ Taitus e gilo:wa yab amio:, gio: e ha:ga dowaki, e dinafa tili dowo: ko:lo:, to elo: sa:labo: dinafa kudu ane. Taitus eyo: gililo: man dimidab a:no: a:asulakiyo:, gimo:wo: sagalaki, ha:fo:wo: alan disa:lab. ¹⁶ Niyoy: gio: mano: mada nafale dimidama:ib a:la:asulo: ko:lo:, ne mada sagalo:wo: alan dowo:.

8

Giliyo: Keliso gao nolo: asuwa:ta:bi

¹ Ni nao nado i, ha:fo: disa:lan man a:no: Masedonia sa:s kaluka:isaleya:lo: Godeya a:la:ta:ga:lo: di a:no: gimo: sa:ma:nigo:l. ² Hida:yo: alano: ilo:wa fa:la:dowa:labikiyo:, iyo: wa:feyo: kaluwo: o:ngo: dowo:. Ko:sega iyo: hida:yo: a:no: dia:likiyo:, sagalo:wo: alan dowaki, Keliso kaluka:isale Yudia hen amilo: sab i a:no: asuwa:takiyo:, iliyo: moleyo: modo: ko:lo: kegea:sa:ga: dimi. ³ Man ililo: dimido: a:no: ne ba:ba: ko:lo: fanda sa:ma:nigo:l. Ililo: mole da:lab a:no: aloba:da:sa:ga:, heb ililo: aumbo: da:fea:sa:ga: dimiaki, a:la:ta:ga: heb nolo:lo: a:bata:ga: dimi. Ililo: dimidama:no: a:no: noma:yo: mo:dibodaki, inido: asulab aumbo: dimi. ⁴ Masedonia kalu iliyo:, tilidabu kaluka:isale Yudialo: sab i a:no: asuwa:fa:no:wo: mada alan asulakiyo:, “Niliyo:lo: dimia:no:wo: o:liya:le” a:la:liki dabu ba:da:len. ⁵ Nili asulakiyo: iliyo: moleyo: dimia:ib a:la:asulo: ko:sega, dimian man nafa a:no: ili tinio: ko:lo:lab. Tamin amio: inin ko:le Alanbo: dimia:sa:ga:yo:, iyo: Godeya:lo: asulab au kudu

ha:naki, ni o:lia:yo:lo: ha:fo:wo: disa. ⁶ A:la:fo:ko:lo: niliyo: Taitus e a:ma:la: gilo:wa mena:kiyo: sio:. Taitus e tamina gilo:wa silikiyo:, dimia:no: mole gililo: a:no: e mo:mo:da kegeo:. O:go: Yudia kaluka:isale o:lia:lo: ha:fo: disa:ma:no: nanog elo: mo:mo:do: a:no: giliyo: kedefoma:kiyo:, niliyo: Taitus emo:wo: sio:. ⁷ Gio: kelego: tambo amio: man nafale dimida:sen. Gili tilidabuwo:lo:, to gililo: sa:lano:lo:, gili asulo:wo:lo:, man digalo: gililo: dimidama:no:wo:lo:, ni o:lia:lo: ha:fo: disa:lan a:no:lo: tambo giliyo: mada tinio: ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: gio: ha:fo: disa:lakiyo:, nanog we-namio:lo: giliyo: a:la:dimida:lubi.

⁸ Giliyo: mada a:la:dimida:bi a:la:bo: niyo: eleyo: gimo:wo: mo:saeto:l. Ko:sega gililo: ha:fo: disa:lan man a:no: hendelo:b a:la:likiyo:, niyo: alobana ba:ba:no: asulab ko:lo:, ha:fo: disa:lan man gililo:wo:lo: a:la:ta:ga: kalu nolba:lo:wo:lo: dinafa dibibia:sa:ga:, alobana ba:ba:no:. ⁹ Nili Alan Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa: man a:no: gio: asululi ko:lo:lab. E kelego:wo: modo: ko:sega, gi asuwa:takiyo: e wa:feyo: kalu o:ngo: fa:la:dowo:. E gi asuwa:takilo: wa:feyo: kalu dowo: a:ma:yo:, gio:lo: wilo: doma:ki go:. ¹⁰ Mole kegenema:no: nanogo: we, no:no:n asulo: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Dona ta:fo: hononamio:, nanog a:no: gili ko:le dimidama:no: asula:sa:ga:yo:, tamina gili mo:mo:do:. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: o:go: giliyo: nanog a:no: mada kedela:bi. Tamin amilo: gililo: sagala:likilo: mo:mo:da di o:leaumbo:, edakiyo:lo: a:la:ka sagala:li kedela:bi. Gililo: da:lab o:leaumbo: dimia:bi. ¹² Kalu abeyo: kelego:wo: Godemo:wo: mada dimia:no: asulalega, Gode eyo: a:no: ko:lo: ba:da:sa:ga: sagalema:ib. Ge moleyo: alan deliki dimialikiyo:lo:, ha:lu deliki dimialikiyo:lo:, Gode eyo: gemo:wo: sagalema:ib. ¹³⁻¹⁴ Giliyo: kaluka:isale nol asuwa:tab a:namio:, gio: hida:yo:wo: dima:ki so:lo:ba. O:go: gi amio: kelego:wo: modo: dowab a:namio:, iyo: a:na asuwa:foma. A:la:ta:ga: i amio: kelego:wo: modo: dowalega, gio:lo: a:na asuwa:fa:ib. A:la:dimida:lalikiyo:, gio: tambo imilo:le dofo:mela:ib. ¹⁵ Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab. “Kalu abeyo: modo:lo: kegeo: a:ma:yo: wala:ma:no: hebdo: mo:dowo:. A:la:ta:ga: kalu abeyo: ha:lula:sulo: kegeo: a:ma:yo:lo:, eyo: ma:no:wo: mo:kele dowo:.”

Fo:l eyo: kalu otaleno: Kolin a:na iliga:fo:

¹⁶ Gode eyo: Taitusa: asulo:wo: da:galifa: ko:lo:, nilo: gimo:lo: mada asuwa:fa:no: asulab o:leaumbo:, eyo: gio: asuwa:fa:no: asulab. A:la:fo:ko:lo: niyo: Godemo:wo: mada

o:m a:la:so:lo:l. ¹⁷ Niliyo: e a:ma:la: gilo:wa hamana:ki dabu ba:ba: amio:, eyo: o:lika: a:la:sio:. Hendele e nanog a:no: dimidama:no:wo: mada alan asulab ko:lo:, ene asulo: amio: e gilo:wa mia:no: asulufo:lab. ¹⁸ A:la:gabiki niliyo: ao nowo: e o:lia: hamana:ki iliga:to:l. Sa:so: tambo amio:, kalu a:no: Godeya: to nafa walama:no:wo: o:lilo:biki ba:ba: ¹⁹ A:la:ta:ga: a:no: ko:mba. Sa:s kaluka:isale wema:yo: kalu a:no: da:fea:sa:ga:, nio: mole a:no: Ya:lusalemo: dia:ha:nab amio: ni o:lia: hamana:ki da:feyo:. Ha:fo: disa:lan man nililo: diab wema:no:, Alana: wi a:no: ko:lo: dulugu alitaki a:la:ta:ga:, nio: nao nolo: asuwa:fa:no: asulab a:la:li widakigab. ²⁰ Nili mano: kalu nolba:yo: ba:da:ga:yo:, nio: sada:dabena:kiyo:, nio: mole alan we dia:ga: ha:na:no: a:namio:, kalu we o:lia: tililia: ha:na:no:. ²¹ Niliyo: man digalo: dimidama:no: asulo:l. Digalo: dimidama:no: a:no:, Alana: siwa:l amilo: ko:mba. Kaluka:isaleya: siwa:l amio:lo: mano: digalo: dimidama:no: asulab.

²² A:la:ta:ga: niliyo: nao nowo: a:la: o:lia: hamana:ki iliga:to:l. Niliyo: kalu we nanog ko:li ko:lilo:wa da:fe kedo: a:namio:, e ho:lono tambowo: sagala:liki, nanogo: dia:no: ba:ba:. Kalu we gio: moleyo: hendele kegenema:ib a:la:asulaki, e gilo: amilo: mia:no:wo: alan asulab. ²³ Taituso: no:no:n mili ko:lo:, gi asuwa:foma:kiyo:, e nanogo: ne o:lia:yo: dia:sen. Tilidabu kalu a:la: nililo: e o:lia:lo: hamana:kilo: iliga:fo: a:no:, sa:sa: da:fea:sa:ga: iliga:fo: ko:lo:, a:la:ma: nanog dimidab a:na ilikiyo:, Ya:su Kelisowa: wiyo: ko:lo: dulugu alitab. ²⁴ A:la:go:ko:lo: giliyo: man nafa dimido:lo:b a:la:bo:, sa:s kaluka:isaleyo: tambo asuluma:kiyo:, giliyo: kalu otalen wemo:wo: ha:fo:wo: disa:la:bi. A:la:galikiyo: nililo: gi wi ko:lo: dulugu sio: a:no:, iliyo:lo: hendelelo:b a:la:asuluma:ib.

9

Keliso kaluka:isale nolo: asuwa:fa:no: a:lakiyo:, moleyo: kegeo:

¹⁻² Gililo: Keliso kaluka:isale nolo: asuwa:takilo:, mole dimia:no: asulab a:no: ne asulo:. Niyo: gili wiyo: Masedonia kaluka:isaleya: siwa:l amio: wabulu sa:la:sen. Niyo: towo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluka:isale Akaya hen amilo: sab a:ma:yo: dona ta:fo: hononamio:, moleyo: iliga:fa:no: a:la:liki dimidaefa: ko:lo:lab,” a:la:sio:. Gililo: dimido: a:ma:yo: ili asulo:wo: digidalitabiki, iliyo:lo: mole dimia:no:wo: kedab. A:la:fo:ko:lo: Keliso kaluka:isale asuwa:takilo: boba kelego: dimia:no: a:no: gio: o:ma asulo: ko:lo:, niyo: wa:kabiyo:

sa:ma:no:wo: mo:ililo:. ³ Ko:sega gili wi ko:lo: dulugu sio: a:no: madali o:ngo: dowabena:kiyo:, niyo: nao otalen we gilo:wa iliga:to:l. Niyo: giliyo: mada dimia:ib a:la:sio: ko:lo:, hendele gio: dimidalia:ga: dimina:kiyo:, kalu otalen we gilo:wa iliga:to:l. ⁴ Niyo: Masedonia kalumo:wo: giliyo: moleyo: mada dimia:ib a:la:liki sio: ko:lo:, ne Masedonia kalu o:lia: gilo: amio: yakiyo:, gio: mo:dimidali elena ba:dalega, nio: sendelowaki, a:la:ta:ga: gio:lo: sendeloma:ib a:la:asulo:l. ⁵ A:la:fo:ko:lo: nao otalen we gio: boba kelego: dimia:no: sio: a:no: dimidalima:kiyo: tamina gilo:wa iliga:to:l. A:la:galikiyo: ho:lenu nelo: fa:la:dowab amio:, niyo: moleyo: mo:susi ha:iyo:l a:na ilikiyo:, gio: hendele dimia:no: dimidaefo:lenu:lo:b a:la:widaki gab.

Godemo:wo: sagala:li dimia:bi

⁶ Gio: to we dinafa asuluma. Kalu abeyo: eyo: ha:lula:su gelalega, ma:no:wo: ha:lula:su dia:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: eyo: alan gelalega, ma:no:wo: modo: dia:ib. ⁷ A:la:fo:ko:lo: ginin asulo:wa:yo: dinafa alobanalia:sa:ga:, kelego: dimia:no: asulab a:no: ko:lo: dimia:bi. Asulo: gilo:wo: hida:yo: ilikiyo: mada dimia:so:bo. A:la:ta:ga: kalu noma: diboda sa:labiki dimio:l a:la:asulakiyo: dimia:so:bo. A:la:do: asulakilo: dimiab a:no: nafayo: mo:doma:ib. Kaluka:isale abeyo: sagala:likilo: dimiab a:no: Godeyo: sagala:sen. ⁸ Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi amio: wa:li alifelema:ib. A:la:galikiyo: ho:lenu: tambo kelego: gilo: da:lab a:no: modo: dowaki, nanog nafa ko:li ko:lilo: a:no: dimidama:kiyo:, walele ane dowa:mela:ib. ⁹ Godeya: ene bugo: amio: kalu abeyo: Godelo: kudu ha:nab a:ma:lo: dimidama:ib a:no: ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sa:sa:lo:,

“Kaluwa:lo: fo fifan aumbo:, eyo: wa:feyo: kalumo:wo: kelego:wo: modo: dimia:sen.

Gode eyo: man digalo: elo: dimidan a:no:leko: asulufo: mela:ib.”

¹⁰ Gode eyo: elo: gelan kalumo:wo: uso: gelema:ki dimi ko:lo:, ma:no: ma:no: hendele a:no:lo: dimia:sen. A:la:dimida:sen ko:lo:, Gode imilise eyo: gimo:wo:lo: uso: gelema:kiyo: modo: dimia:ib ko:lo:, man digalo: gilo: a:ma: ilikiyo:, Gode eyo: fo hendeleyo: modo: heda:laliki a:na tula:mela:no: ta:fa:ib.

¹¹ Giliyo: ho:lenu: tambowo: kalu nolbo:wo: kelego:wo: sagala:liki dimina:kiyo:, Gode eyo: kelego: ko:li ko:lilo: a:no: gimo: dimia:ib. A:la:ta:ga: boba kelego: ko:lo: gililo: dimiab amilo: nililo: dia:ha:na:ga:lo: dimia:no: a:namio:, kaluka:isale modo: i a:ma:yo: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:ma:ib.

¹² A:la:fo:ko:lo: gililo: nanog dimido: a:ma:yo:, Godeya: ene kaluka:isale Ya:lusalemdo: sab a:no: ko:lo: asuwa:taki go:. A:la:ta:ga: iyo: kelego:wo: kele dowo:wo: mo:doma:ib ko:lo:, iliyo: Godemo:wo: mada o:m a:la: sa:la:melea:ki go:
¹³ Gio: Kelisowa: ene to nafa a:no: tilida:da:sa:ga: kudu ha:na:lab a:namio:, nanog nafa gililo: dimidab a:ma:yo:, tilidabu gililo: a:no: ko:lo: kalaba widaki gab. A:la:go:ko:lo: kaluka:isale nolba:yo: nanog gilo: a:no: nafale ba:dakiyo:, iliyo: Godeyo: ko:lo: wabuluma:ib. A:la:ta:ga: gililo: kelego: modo: ko:lo: imo:lo: dimiab a:no: a:la:ta:ga:, kaluka:isale nolbo:lo: dimiab a:no:lo:, iyo: ba:ba:ib ko:lo:, iliyo: Godeya: ene wiyo: wabudaki dulugu sa:ma:ib. ¹⁴ Godeya: ene ha:fo: disa:lan mano: gi amio: mada ililifo:labo:lo:b a:la:bo: iyo: asuluma:ib. A:la:fo:ko:lo: iliyo: gio: mada alan asulaki, gio: ha:sa mesea:ki, Godemo: dabu ba:daki, dulugu sa:la:mela:ib.
¹⁵ Godeya: boba kelego: nimo:lo: dimi a:no:, mada alan ko:lo: a:lab. Bo:ba a:no: ko:lo: digalelo: fanda sa:ma:no:wo: mo:ililo:. Niliyo: Godeya: ene boba dimi we mada o:m a:la:sa:la:mela:niki.

10

Fo:l eyo: kaluwa:lo: e sada:da:lab a:no: a:ma:la: sio:

¹ Kalu nolba:yo: towo: nelo: doba:da:yo: diga:li sa:lakiyo: a:la:sio:, “Fo:l e ni o:lia:lo: elen ho:len a:namio:, e enena:ma:la: ha:ga dowo:sen, ko:sega e ko:na: dowakiyo:, eyo: towo: nimo:wo: halaido: sio: ko:lo:lab.” Iliyo: a:la:sio: ko:sega, Ya:su e enena:ma:la: ha:ga dowakilo: ha:sa dowan o:leaumbo:, ne Ya:suwa: man a:na dowakiyo:, to we gimo:wo: sa:ma:nigo:l. ² Kalu nolba:yo: nio: henfelo: mano: kudu ha:naki, nanogo: a:na dimida:lab a:la:sa:la:lab ko:lo:, niyo: towo: i o:mo:wo: halaido: sa:ma:no:. Ko:sega ne gilo:wa yalikiyo:, to halaido: o:leo:ngo:wo: gimo:wo:lo: sa:labena:ki, dinafa dowo:bi. ³ Kalu ne o:lia:lo: eteab a:no: buban aumbo: dimida:lab. Nio: hendele henfelo: wena so:l, ko:sega henfelo: kaluwa:lo: kegakilo: buban o:leaumbo: nio: a:la:bo: mo:dimidan. ⁴ Buban kelego: ko:lo: nililo: ta:lisab we, henfelo: wenamilo: buban kelego: o:leo:ngo:ma. Buban kelego: wenamio:, Godeya: ene halaido:wo: a:lab ko:lo:, gis kaluwa: halaido: a:no: o:li bidila:ma:ib. ⁵ Kalu nolba:yo: towo: madali sa:lakiyo:, asulo: inido:wo: iwalu dia:taki kaila:sen. A:la:do: gab a:ma:yo: kaluka:isaleyo: Godeyo: mo:fanda asuluma:kiyo: togo: ili ka:la:lab. Ko:sega asulo: ililo:wo:, a:la:ta:ga: to mo:lilo: sa:lab a:no:lo: tambo niliyo: sana to:lolaki o:ngo:ma ta:ta:sen. A:la:ta:ga: gis kalu ko:lo:

dibolo amilo: to:lo alitan aumbo; niliyo: ili hala asulo: a:no: kalaba wido: ko:lo:, ili asulo:wo: nodola:sa:ga:, Keliso ko:lo: kudu hamana:ki ta:ta:sen. ⁶ Giliyo: Kelisowa: ene towo: tambo kudu ha:nalikiyo:, niliyo: kalu abeyo: a:la:iyaki, tolo: mo:kudu ha:na:lab a:no: tambo falasila:ma:no:

⁷ Giliyo: kelego: gililo: ba:dab a:no: mada dinafa aloba:da:bi. Kalu abeyo: e hendele Ya:suwa:no:le dowo:l a:la:asulalega, e to we dinafa fanda asuluma:ib. E Ya:suwa:no:le dowo: o:leaumbo;, nio:lo: Ya:suwa:no:le dowo:l. ⁸ Alan eyo: nio: nanog we dima:kiyo:, da:fea:sa:ga: wiyo: dimi ko:lo:, tilidabu gililo:wo: anama:kiyo: nanog a:no: nimo: dimi. Tilidabu gililo: a:no: mogagila:ma:ki dimima. A:la:fo:ko:lo: Gode elo: nimo:lo: wi dimi a:na ilikiyo:, niyo: mo:sendelowaki, sagala:liki maloloma:no:. ⁹ Ko:sega niyo: mo:fo:s we gio: tagi alitaki sa:sa:lo: a:la:bo: asula:so:bo. ¹⁰ Kalu nolba:yo: ne ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sio:, “Fo:la: mo:fo:s sa:sa:lo: a:namio:, towo: halaido: ko:li ko:lilo:wo: sa:sa:lifa: ko:lo: da:lab. Ko:sega eneno: nilo:wa mio: amio:, e halaido:lo:ma dowaki, to elo: wido: a:no: o:ngo:malo:ngo:, fa:fa:selabi dabu.” ¹¹ Kalu abeyo: to o:leo:ngo:lo: sa:lab i a:no: to we dinafa asuluma. Ne heno: ko:na: dowakilo: nilo: mo:fo:s amilo: gimo:lo: to halaido: sa:sa:liga:fo: o:leaumbo;, ne ya:ga: gi o:lia: dowakiyo:, o:leauka halaido: sa:ma:no:. ¹² Kalu i a:ma:yo: inin wiyo: kailaki dulugu sa:la:lab. Kalu i a:ma:yo: ne hendele tininila: kibo:bowo:, ne no:no:na:ma:la: kailakiyo:, ne i o:lia:yo: imilo:ka: a:la:bo: mo:so:mo:lo. Ko:sega kalu i a:ma:yo: a:la:bo: dimida:sen. Iliyo: ini mano: imilo:wa:le a:la:liki da:fe ba:da:lab. A:la:ta:ga: iliyo: egelebo: aloba:dakiyo:, mano: abe tiniaba:le a:la:likiyo:lo: da:fe keda:lab. Kalu abeyo: a:la:do: dimida:lab we asugdo:ma dowaki gab.

¹³ Godeya:lo: nanogo: nimo:lo: dimidama:kilo: difa: a:no:ko: sagala:liki maloloma:nigo:l. Ko:sega kalu nolbo:lo: dimidama:kilo: dimi a:no:, niliyo: sagala:liki mo:maloloma:no: dowo:. Nanogo: nililo: gi o:lia:lo: dimida:lo:l we, Godeya:lo: nimo:lo: nanog dimiyo: us a:na da:lab ko:lo:, a:no: malolo: meaki so:lo:l. ¹⁴ Nio: gilo: amio: ya:ga:yo: towo: mo:wido: kibo:bowo:, nio: sagala:likiyo: mo:so:mo:lo. Ko:sega tamin amio: nio: gilo: ami ko:le ya:ga:, Kelisowa: to nafa a:no: wido:. A:la:fo:ko:lo: nanog dio:l wenamio:lo: nio: sagala:liki malolo: mea:nigo:l. ¹⁵ Kalu nolba:lo: nanog dimido: a:namio: ni dimido: a:la:bo: mo:kailaki sa:lan. Godeya:lo: nanog nimo:lo: dimidama:kilo: dimi we, niliyo: digale dimidama:no: asulo:. Ko:sega asulo: nililo:wo: we. Gili tilidabuwo: alan fa:la:dowalikiyo:, nanog nililo: dio:l

we gi usamio:lo: alan fa:la:doma:ib. ¹⁶ A:la:ta:ga: niliyo: to nafayo: gili fa:s amilo: amisa:n kandayo: a:namio:lo: walama:ni ha:na:no:. Kalu nolo: hen a:namio: tamin amio: walama:ni ane kibo:bowo:, nanog a:na ilikiyo: nio: sagala:likiyo: mo:so:mo:lo. Ko:sega kalu nolo: towo: a:namio: mo:walama:ni ane ko:lo:, nio: a:na ha:nalega, niyo: nanog a:no: o:li sagala:li sa:ma:no:. ¹⁷ Ko:sega Godeya:lo: bugo: amilo: sa:sa:lo: o:leaumbo:, niliyo: a:la:dimidama:niki. Bugo: amio: a:la:sio: ko:lo: da:lab, “Kalu abeyo: ene wiyo: duludakilo: ka:ila:ma:no: asulab a:no:, Kalu Alana: wiyo: ko:lo: duludaki, nanog elo: dimido: a:no: nafale a:la:sama,” a:la:sa:sa:lo:. ¹⁸ Nio: asulo:. Kalu abeyo: enena:ma:la: sagalakilo: ene wilo: duludab a:no:, Godeya: siwa:l amio: kalu a:no: wilo:ma doma:ib. Ko:sega kalu o:ba:le Alan eyo: emo:lo: sagalakilo: e wilo: duludab a:no:, e hendele wiyo: doma:ib.

11

Fo:l o:lia: madali tolo: widan kalu o:lia: alobana ba:ba:

¹ Niyo: to we ko:lo: sa:lab amio:, giliyo: ne no:nolaki, no:no:n wi ko:lo: duludab a:la:asuluma:ib, ko:sega, niyo: towo: sama:ki ta:foma. ² Gio: ga bolo: kalulo: mo:ba:ba: o:ngo: dowo: ko:lo:, niyo: gio: Kelisomo: samefo:len. Gio: kalu gilo: same imilig a:ma:no: ko:lo:, gio: kalu nolo: mesela:sa:ga: kudu ha:nalega, Gode elo: mo:beakilo: gadima:ib aumbo:, niyo:lo: a:la:ka gadima:no:. ³ Ko:sega taminde amilo: sowa:ya:lo: safa: to sa:lakilo: If ko:lo: dikido: man o:leaumbo:, gilo: amio:lo: fa:la:doma:ib. A:la:gab amio: gili asulo:wo: no:nolo alitalikiyo:, malilo: man o:lia:, Keliso eko: asula:sen man a:no:lia:yo: gio: ta:fo: ha:na:ib ko:lo: ne tagilab. ⁴ Nelo: tagilabo: mo:wo: we. Kalu o:ba:le gilo: amilo: fa:la:dowab a:no: giliyo: e tililia:sa:ga: kudu ha:na:sen. Tamin amio: niliyo: gimo:wo: Ya:suwo: wido: ko:lo: gio: to a:na tilidabu. Ko:sega kalu nolo: gilo:wa ya:sa:ga:yo:, Ya:su ko:li nowo: widalega, giliyo: kalu a:ma: towo: tili da:daki kudu ha:na:ib. Tamin amio: gio: Godeya: Mamayo: di ko:sega, kalu nolo: gilo:wa ya:sa:ga:yo:, mama ko:li nowo: dima a:la:liki widalega, giliyo: to a:no: tili da:daki kudu ha:na:ib. A:la:ta:ga: tamin amio: gio: Godeya: to nafayo: da:da:sa:ga: tilidabu ko:sega, to ko:li nolo: a:da:dalega, gio: a:no:lo: tilida:ba:ib. ⁵ Madali tolo: wida:lab kalu i a:ma: enena:ma:la: asulakiyo:, “Iliga:felo: kalu alandeyo:, ni ko:lo: dowo:” a:la:asulo:. Ko:sega niyo: asulakiyo:, “Iliyo: ne mo:tinio: ko:lo:lab” a:la:asulo:. ⁶ Ne to man walama:no:wo: hida: dowab ko:sega, asulo: nilo: di we

kele dowo:wo: mada aundo:ma. Gio: asulo: nilo: a:no: fanda asululima:kiyo:, niliyo: gimo:wo: kalab amio: wida:li sia:len. ⁷ Niyo: Godeya: ene to nafa a:no: gimo:lo: wida:len amio:, ne mole ha:iyakiyo: mo:wida:len. Ne molelo: mo:diakilo: wida:len a:ma:yo:, no:no:n a:ma:la:yo: gili ha:ga dowaki, gio: ko:lo: dulugu alitaki go. Nilo: man dimido: a:no: giliyo: ne mogago: dimido: a:la:asulaya:le? ⁸ Ne gi asuwa:foma:kiyo:, sa:s nolba:yo: ne asuwa:tab amio:, niyo: moleyo: a:na dia:sen. A:la:go:ko:lo: ni man a:na ilikiyo:, kelego: ililo:wo: ni afale di o:leo:ngo: dowas:sen. ⁹ Ho:len ne gi o:lia:lo: elen a:namio:, ne kelego:wo: kele dowab amio:, niyo: gimo:wo: hida:yo:wo: mo:dimia:sen. Keliso kalu Masedonia a:la:ta:ga:lo: mio: i a:ma:yo:, ne asuwa:taki dimia:sen. A:la:dimida:likiyo:, niyo: hida:yo:wo: gimo:wo: mo:dimia:len. A:la:ta:ga: tif amio:lo: mo:dimia:mela:no:. ¹⁰ Ya:su Kelisowa: ene to hendeleyo: ne o:lia: a:lab ko:lo:, niyo: to hendeleyo: dinali saeto:l. Gimo: wida:likiyo: moleyo: mo:ha:iya:len ko:lo:, no:no: wiyo: dulugu sa:la:mela:no:. A:la:ta:ga: Akaya heno: tambo amio:, kalu in-ilig noma:yo: mada mo:ka:ma:ib. ¹¹ Nilo: a:la:do: dimido:wo: mo:wo: ha:? Niyo: gio: mada alano: mo:asulo: ko:lo: gaba:le? Niyo: gio: mada hendele alan asulo: a:la:bo:, Gode elo: asulo: ko:lo: a:lab.

¹² Kalu nolba:yo: nili wiyo: dia:ga: ha:ga dia:taki, inin wi wabuluma:no: dowakiyo:, kaluka:isaleya: siwa:l amio:, iyo: ni o:lia: da:feaki togo: kedab. Ko:sega ililo: dimidama:no: a:no: togo: ka:lakiyo:, man nilo: dimida:len a:no: a:la:ka dimida:i ha:na:mela:no:. ¹³ Mo:wo: kalu i we hendele iliga:felo: kaluma. Iyo: madali nanog dimidakilo: dikili sa:lan kaluwo: o:m. Nolba:yo: iyo: Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu hendeleyo: o:leo:ngo: bo:ba:kiyo:, iyo: da:feaki dede dimido:. ¹⁴ Ko:sega nio: man ililo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo: mo:iligima:no:. Mo:wo: Sa:da:na: e, Godeya: ene ma:mul kalu ho:len fo:fo:lesodo:wo: o:leo:ngo: fa:la:dowabo:lo:b a:la:bo:ba:kiyo:, dedaki dimida:lab. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: Sa:da:na:ya: ene nanog dian kalu iyo:, digalo: nanog dian kalu i o:leo:ngo: fa:la:doma:no: a:lakiyo:, dedakilo: dimidab a:namio:, gio: iliga:so:bo.

Fo:l e iliga:felo: kalu nanog dimidab amio:, hida:yo:wo: modo: dia:i ane

¹⁶ Niyo: to we gimo:wo: wa:ka sa:ma:nigo:l. Giliyo: ne no:nolaki babale sa:lab a:la:bo: asula:so:bo. Ko:sega giliyo: ne no:nolaki babale sa:lab a:la:asulalega, a:no:lo: o:li ko:m. Ko:sega giliyo: no:nolo: kaluwo: a:naka melea:kilo: ta:ta:sen o:leaumbo:, nelo: no:no:n wiyo: wabuluma:ki ka

ta:ta:bi. ¹⁷ To nilo: we, Kalu Alana:lo: asulab au so:lo:ba. Ne no:nolo: kaluwa:lo: to sa:lan a:gaki, no:no:n wiyo: a:na wabudaki so:lo:l. ¹⁸ Kalu nolo: henfelo: man a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo:, inin wiyo: ko:lo: wabuda:len. A:la:go:ko:lo: niyo:lo: no:no:n wiyo: wabuluma:no:. ¹⁹ Gili asulakiyo:, gio: asulo: nafaleyo: di a:la:asulab ko:sega, kalu no:nolakilo: to halalo: sa:lab i a:no: gili tilidowaki, i a:no: ko:lo: kudu ha:na:lab. ²⁰ Kalu i a:ma:yo: gio: madali nanog dima:ki dibodalikiyo:lo:, kelego: gililo:wo: ili tambo kedelalikiyo:lo:, gio: madali dikidaki afale dialikiyo:lo:, iyo: kalu alan a:laki kailalikiyo:lo:, iliyo: gili babowa yamelalikiyo:, giliyo: ililo: asulab o:leau ka dimidama:ki ta:ta:sen. ²¹ Ha:iyo:. Halaido: ililo: dowab a:no: ni amio: dowo: kibo:bowo:, ililo: dimidab o:leumbo:, niliyo:lo: o:li dimidamo:lo. Ko:sega ni amio: halaido: o:leo:ngo:wo: mada aundo:ma ko:lo: ne sendelowab.

Ko:sega kalu i wema:lo: inin wi ko:lo: wabudab o:leumbo:, niyo:lo: no:no:n wiyo: a:la:wabudaki sa:ma:nigo:l. Ne no:nolo: kalu a:la:do: sa:lab a:no: ko:lo: so:lo:l. ²² Madalilo: widan kalu iyo: Hibulu kaluwa:le? A:, iyo: Hibulu kalu a:la:ta:ga: nelo: Hibulu kalu. Iyo: Isolael kaluwa:le? A:, iyo: Isolael kalu. Nelo: Isolael kalu. Iyo: Ablahama: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio:wa:le? A:, nelo: Ablahama: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio:. ²³ Iyo: Kelisowa: ene nanogdo: dian kaluwa:le? A:, ko:sega ne Kelisowa: ene nanog dian kalu nafale dowaki, nanog ililo: dimida:lab a:no: ni tininila: ko:lo:lab. Ne no:nolo: kaluwa:lo: to sa:la:sen o:leo:ngo: so:lo:l. Nanog halaido: nilo: dia:len a:ma:yo:, iyo:lo: ni tininila: ko:lo:lab. Ho:len modo: ko:lo: ne dibolo amilo: disa:la:len a:namida:yo:, iyo: ni tinio:. Nolba:yo: ne alan yame tandea:labikiyo:, hida:yo: a:namilo: nilo: di a:ma:yo:, kalu i a:no: ni tinio:. Ho:lenu: modo: amio: ne ko:na:ma soma:no: dowo:. ²⁴ Yuda kalu iliyo: me olo: a:ma:lo: ne ko:lo: yamela:lowo:wo:, do:la:fo: otalen a:la:ta:ga: agado:la:fo: A:la:do: dimida:lowo: agelo:wo: ho:len bila:fo: fa:la:dowo:. ²⁵ Nolba:yo: ne ko:lo: biya:lo: yame tandea:lowo:wo:, ho:len otalen fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: ho:len imilig no amio: ne uwa: agodo:. Ho:n ko:su nelo: disa:fo: ha:nab amilo: mogaga:lowo:wo: otalen fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: nulu imilise, ho:len imilise a:la:fo:wo: ne so:lu ho:n wa:la ha:lelia: sia:len. ²⁶ Ho:lenu: tambo nelo: sia:lab amio:, hida:yo:wo: ko:li ko:lilo: ba:da:sen. Ho:n ta:nowa:i ha:na:lab amio:, hida:yo:wo: dia:sen. Afalo: dian kalu iliyo:, hida:yo:wo: dimia:sen. Niasi kalu iliyo: ne dikidiaki hida:yo:wo: dimia:sen. A:la:ta:ga: Yu kaluka:isalema iliyo:lo: ne dikidiaki

hida:yo:wo: dimia:sen. Ne amisa:n alan amio:lo:, kalulo:ma hen a:namio:lo: hida:yo:wo: ba:da:sen. Ne so:lu ho:n usa ha:nab amio:lo:, hida:yo:wo: dia:sen. A:la:ta:ga: madali Keliso dowo: iliyo:lo: nemo:wo: hida:yo:wo: dimia:sen. ²⁷ Ho:lenu: tambowo: niyo: nanogo: halaido: ko:li ko:lilo: diaki, nu-luwo:lo: dia:likiyo:, ne mo:alila:sen. A:la:ta:ga: ne ma:no: maiyo: o:lia: ho:n maiyo: o:lia:yo: alan dowa:sen. Ho:len nolo: hidab amio: ne hido: so:g ka:ma:no:wo: aundo:ma dowa:sen. ²⁸ Hida:yo: we ko:mba. Niyo: to nowo: a:sa:ma:nigo:l. Sa:so: tambowo: nafa mesea:kiyo:, niyo: waga tili doma:no:wa:le a:la:bo:, ho:lenu: tambowo: ne alan kele asula:sen. ²⁹ Keliso kaluka:isaleya: ini tilidabuwo: halaido:lo:ma dowab amio:, nelo: nofolaki, kele asula:sen. A:la:ta:ga: kalu noma:yo: Keliso kaluwo: susululia:sa:ga:, man mogago:wo: dimidab amio:, ne mo:beaki kulufa:ya:sen.

³⁰ No:no:n wi wabuluma:no:wo: mo:asulab ko:sega, kalu nolba:yo: ini wiyo: wabudab ko:lo:, niyo: to we sa:ma:nigo:l. Kelego: ne amilo: fa:la:dowab a:ma: sa:lakiyo:, ne amio: halaido:lo:malo:b a:la:widaki gab ko:lo:, ne halaido:lo:ma dowab a:ma: ilikiyo:, no:no:n wiyo: a:na wabuluma:no:. ³¹ Nili Alan Ya:suwa: iya Gode, E wilo: a:lab ko:lo:, niliyo: e wabuda:mela:no:. A:la:ta:ga: niyo: madali towo: mo:sa:lab a:la:bo:, Gode ene asulufo:lab. ³² Damaskas amisa:n a:namio:, amisa:ndo: bo:fo:lowan misa: kalu e, gamani misa: kalu alan Aletas e ha:ga dowo: ko:lo:, amisa:ndo: bo:fo:lowan kalu eyo: ne ta:lima:ki a:la:ta:ga:yo:, ame kaluwo: toga bo:fo:melea:ki ta:fo:. ³³ Ko:sega no:no:n miliya:yo: ne asa disa:la:sa:ga:yo:, amisa:n alan amilo: ilif tolo: ho: gulu a:nami hena to:lolo:. A:la:gabiki, gamani kalu iliyo: ne mo:ta:liabiki, ga:li ane.

12

Fo:l elo: ofo ba:ba: o:lia: e halaido:lo:ma dowo: o:lia:yo: kolo: sio:

¹ Man wema:yo: hendele mo:asuwa:fa:ib ko:sega, niyo: no:no:n wiyo: a:wabuluma:nigo:l. Alana: to ko:lo: wo:no:lolo: delen a:no: kalaba wido: o:lia:, ofolo: ba:dan man a:no:lia:yo: niyo: sa:ma:nigo:l. ² Ne asulo:, donayo: do: a:la:ta:ga: fa:la:da:ino: ta:ta:ga: mio: a:namio:, Keliso kalu nowo: * Gode eyo: kalu a:no: dia:sa:ga:, Hebene hen asol, Godelo: a:lab a:na dia:gane. E do:mo: o:lia: anelalikiyo:lo:, o: e do:mo:wo: ta:ta:ga: anelalikiyo:lo:, ne mo:asulab, ko:sega Gode e asulo: ko:lo:lab. ³⁻⁴ Kalu a:no: Gode eyo: ene

11:32: Ilig 9.23-25 * **12:2:** Fo:l eyo: ene wiyo: mo:duluba:no: asulakiyo:, kelego: e amilo: fa:la:dowo: a:no:, kalu noma:lo: dimido:wo: au bale sio:

sagalema:no: hen a:na tililia:gane, niyo: a:la:asulab. E do:mo:le a:laba:le, o: do:mo:wo: ta:fo:wa:le, ne mo:asulo: ko:sega Gode e asulo: ko:lo:lab. E a:na ha:na:sa:ga:yo:, to elo: dabu a:no: walama:no:wo: aundo:ma dowo: elena ba:ba:. A:la:ta:ga: to a:no: mo:sama:kiyo:, eleyo: difa:.
⁵ Niyo: kalu we o:ngo:ma: wiyo: o:li wabuluma:no:, ko:sega no:no:n wiyo: mo:wabudaki, ne amilo: halaido:lo:ma dowab a:no:leko: wabuluma:no:.
⁶ Hendele no:no:n wiyo: wabuluma:no: dowo: kibo:bowo:, to a:no: halabo: mo:so:mo:lo. Mo:wo: ha:, niyo: to hendeleyo: ko:lo: so:mo:lo. Ko:sega kalu noma:yo: wi alano: nemo: dimiabena:kiyo:, niyo: no:no:n wiyo: mo:wabuluma:no:. Iliyo: man nilo: dimidabo: ba:daki a:la:ta:ga: to man nilo: widabo: da:dakiyo:, man a:no: aloba:daki ne a:nami asuluma:ib.
⁷ Gode eyo: kelego: nemo:lo: kalab amilo: wido: a:no:, nafale dowaki, kelego: nowo: a:ma: tininila: ko:lo:lab. Ko:sega no:no:no: ne nafale a:la:asulaki, nolo: ni tinio: a:la: asulabena:kiyo:, Gode eyo: kelego: nowo:, ni do:mo: amilo: do:mo gulu alifa: o:ngo: ko:lo:, ne amio: fa:la:doma:ki ta:fo:. Kelego: a:no:, Sa:da:na:ya: iliga:felo: kalu o:ngo: dowaki, ne mogagila:ma:ki mio:.
⁸ Niyo: ho:len otalen a:namio:, kelego: a:no: dila:ma:kiyo:, Alanbo:wo: halaido: dulugu sio:.
⁹ Ko:sega eyo: nemo:wo: a:la:sio:, “Halaido: nilo:ma:yo: kaluka:isale halaido:lo:ma dowab a:no: mada ilili alita:sen. A:la:fo:ko:lo: nili ha:fo: disa:lan man a:no: gi ami ege alima:ib. Kaluka:isaleyo: halaido:lo:ma dowab amio:, halaido: nilo:wo: mada alan dowaki, ha:fo: disa:lan man nilo:ma:yo: gio: o:li ilili alifa:no:.” Alan eyo: a:la:sio:. A:la:fo:ko:lo: Kelisowa: ene halaido:wo: ne amio: doma:kiyo:, ne halaido:lo:ma dowab a:no: sagalaki kalaba sa:ma:no:.
¹⁰ A:la:go:ko:lo: Kelisowa: ene wiyo: duluguma:kiyo:, ne halaido:lo:ma dowab amio:lo:, kalu noma:yo: ne wa:la: sa:ndab amio:lo:, hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no: nelo:wa fa:la:dowab amio:lo:, kalu noma:yo: ne mogagilab amio:lo:, ne sagala:sen. Mo:wo: no:no:n ne halaido:lo:ma dowab amio:, ho:len a:namio: ne hendele halaido:wo: a:na dowa:sen.

Fo:l eyo: Kolin tilidabu kaluka:isale a:no: nafa mesea:ki asula:sen

¹¹ To nilo: so:lo:l we, ne no:nolo: kalu o:ngo: dofo:liki so:lo:l. Giliyo: nemo:lo: dimido: a:ma: ilikiyo: niyo: a:na so:lo:l. Giliyo: man nafa nilo:wo: o:li sahadaloma:no: dowo: ko:sega, giliyo: a:la:bo: mo:dimidaliki, to a:no: no:no:n sahadalowo:. Giliyo: kalu nolo:, iliga:felo: kalu alandeyo: o:m a:la:asulab. Hendele ne wilo:ma kalu, ko:sega nanog ililo: dimido:

a:ma:yo: nilo: dimida:sen a:no: mo:tinio: ko:lo:lab. ¹² Ne gi o:lia: elen amio:, hida:yo:wo: diaki halaido: kagatakiyo:, ele ba:ba:no: kelego:wo:lo:, nanog halaido:wo:lo:, molo ha:na:no: ko:li ko:lilo: a:no:lo: gimo:wo: wida:len. Gio: ne iliga:felo: kalu hendelo:b a:la:bo:ba:kiyo:, niyo: man a:no: ko:lo: wida:len. ¹³ Giliyo:, “Fo:l eyo: sa:s nolbo:wo: mada nafale asuwa:tab ko:sega nimo:wo: hebda:su asuwa:tab,” a:la:asulab. Hendele nilo: sa:s nol amilo: dimida:sen a:no:, niyo: gimo:wo:lo: man imilig a:no:ko: dimido:. Ko:sega kelego: imilise nowo: gilo: amio: niyo: mo:dimido:. Niyo: ma:no:lo: doba:da:lo: ne ko:lo: bo:fo:mela:no:wo: gimo:wo: moleyo: mo:ha:iyo:. A:no: ne hala go:wa:le? A:la:go:lalega giliyo: nilo: hala dimido: a:no: ga:lila:bi.

¹⁴ O:go: ne gilo: amio: asol mia:nigo:l ko:lo:, ho:len a:namio:lo: niyo: gimo:wo: moleyo: mo:ha:nima:no:. Mo:wo: niyo: gili kelego: dia:no:wo: mo:asulo:. Ne gi asuwa:fa:no: asulab. Gio: asulab, so:wa iliyo: iya ano o:lia:yo: mo:tilidoma:ib ko:sega, iya ano o:lia:ma:yo: so:wayo: ko:lo: tilidowa:sen. ¹⁵ Hendele, no:no:n kelego: da:lab a:no: tambo a:la:ta:ga:, no:no:n mela:no:wo:lo:, gio: ko:lo: asuwa:takiyo:, ne sagala:liki wala:ma:no:. A:la:go:ko:lo:, niyo: gimo:wo: ha:fo:wo: mada alan disa:lo:l. Ko:sega giliyo: nemo:wo: ha:fo:wo: mo:hagale disa:ma:iba:le? ¹⁶ Ne ko:lo: bo:fo:mela:no:wo: kelego: gililo:wo: mo:dia:sen. Giliyo: a:la:bo: asulo:. Ko:sega kalu nolba:yo: man nilo: a:no: ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Eyo: enena:ma:la: asuwa:foma:kiyo:, nimo:wo: do:lo:le sa:laki, dehege sa:lab.” ¹⁷ Iliyo: a:la:sio: ko:sega, niyo: kalu nolo: gilo:wa iliga:fo: a:namio:, kalu i a:ma:yo: ni wiya a:la:ta:ga:yo:, gio: mogagila:yo:? ¹⁸ Taituso: gilo:wa mena:kiyo:, niyo: emo:wo: halaido: sio: a:la:ta:ga: niyo: nao nowo: e o:lia: iliga:fo:. Ko:sega Taitus eyo: gio: dikida:sa:ga:yo: kelego: gililo:wo: dilo:bowo:? A:la:baka! Na:no: asulo: imilise dowa:sen. A:la:ta:ga: na:no: man imilise o:leo:ngo: ka kudu ha:na:sen.

¹⁹ Giliyo: a:la:asulab, “Fo:l eyo: nili siwa:l amio: digalo: doma:nikiyo:, emo:lo: diga:di sa:lab a:na ilikiyo:, eyo: towo: a:ma:la: nodo sa:la:lab.” Gio: a:la:bo: asula:so:bo. Nio: Kellisowa: ene nanog dian kalu dowo: ko:lo:, nanog nililo: dimida:sen a:no: Gode eyo: ba:da:sen. Ni mili, nililo: dimida:sen a:no: tambo, gio: ko:lo: halale alifoma:ki dimida:sen. ²⁰ Nelo: kele asulabo: we. Ne gilo: kona ya:ga:yo:, gio: kalu nilo: asulab o:leo:ngo:wo: mada mo:elena ba:ba:no:. A:la:ta:ga: giliyo: ne ba:dakiyo:, kalu gililo: ba:ba:no: asulo: o:leo:ngo:wo: mo:ba:ba:ib. Ne ya:sa:ga:yo: man we o:ngo:wo: gi usamio:

dowo: elena ba:ba:nigo:ba:le? Towa:lo: kegan mano:lo:, etean mano:lo:, gadian mano:lo:, kalu nowo:mbo:lo: mo:bean mano:lo:, madali yo:ido: to sa:lan mano:lo:, sada:dan mano:lo:, kailan mano:lo:, a:la:ta:ga: yo:le dowan man a:no: ko:lo: tambo ba:ba:nigo:ba:le? ²¹ Nelo: tagilabo: we. Ne wa:ka gilo:wa ya:ga:yo:, kaluka:isale modo: tamin amilo: man mogago: dimida:len a:no:, iyo: asulo: mo:nodolaki, o:dimida:lana ba:ba:no:. Iliyo: heyo: man ko:li ko:lilo: a:no:lo:, uwo: dian man a:no:lo:, a:la:ta:ga: digalilan man a:no:lo: o:dimida:lab ko:lo:, Gode eyo: mogago: gililo: dimida:lab a:no: nemo: widalikiyo:, ne sendeloma:no:.

13

Man mogago:wo: mo:dimidama:ki, hagugu sio:

¹ O:go: ne gilo: amio: asol mia:nigo:l. Godeya: ene to sa:sa:lo: a:namio: a:la:sio:, “Kalu a:la:ya:le o: otalena:ya:le kalu noma: mogago: dimido:wo: ba:ba:ka: a:la:sa:lalega, giliyo: to a:no: hendelelo:b a:la:asula:bi.” ² Ne gilo:wa andeb mio: amio:, ne gi o:lia: ilikiyo: kalu tamin amilo: mogago:lo: dimida:len imo:wo:lo:, kaluka:isale tambomo:wo:lo: hagugo:wo: sio:. A:la:ta:ga: o:go: ne ko:na: ilikiyo:lo:, niyo: gimo:wo: to imilise a:no:ko: wa:ka a:sa:sa:liga:to:l. To a:no: we. Ne wa:ka gilo: amio: yalikiyo:, kalu mogago:lo: dimida:len a:no: ga:li hamana:kiyo:, madalilo: mo:ta:fa:no:. Niyo: iyo: digalema:no:. ³ A:la:do: dimidama:no:wo: mo:wo: we. To nilo: wida:lo:l we Kelisowa: ene towo: hendele widaba:le a:la:bo: gio: kedab ko:lo:, gio: fanda asuluma:kiyo:, niyo: sa:ma:nigo:l. Keliso eyo: man gililo: a:no: ko:lo: digalakiyo:, e mo:bo:sulaki ene halaido:wo: gimo:wo: hendele walama:ib. ⁴ Hendele, tamin amio: e halaido:lo:ma dowabikiyo:, kalu nolba:yo: e i malan amio: a:na sana sowo:. Ko:sega o:go: Godeya: ene halaido: a:na ilikiyo:, e mela:no:wo: dia:sa:ga: a:lab. A:la:ta:ga: nio: eya dowab amio:, e ko:lo: halaido:lo:ma dowo: o:leaumbo:, nio:lo: o:leo:ngo: dowab. Ko:sega Godeya: ene halaido: a:na a:la:ta:ga:yo:, nio: Ya:su o:lia:yo: mela:no:wo: a:lab ko:lo:, niliyo: gio: asuwa:taki nanogo: dimidama:no:.

⁵ A:la:fo:ko:lo: giliyo: tili dabuwo: hendele a:laba:le a:la:bo: ginino: alobana boba. A:la:ta:ga: ginina:ma:la:yo: a:la:bo: da:fe kelema. Tilidabuwo: hendele a:labo:lalega, Ya:su Keliso e ge amio: a:lab a:la:asuluma. Ko:sega gio: tilidabuwo: da:fe ba:ba: amio: aundo:ma dowo:lalega, E gi o:lia:lo: mo:a:lab. ⁶ A:la:gabiki Gode eyo: niliyo: ene nanogo: hendele

dimidabo:lo:b a:la:bo: kalaba widab ko:lo:, giliyo: o:li asu-
 luma:ib. ⁷ Giliyo: to nililo:wo: gola ba:daki man mogago:wo:
 dimidabena:kiyo:, niliyo: gio: Godemo: asuwa:foma:ki du-
 lugu sa:la:sen. Nililo: asulab a:ma:yo:, nio: nanog nafale
 dimido:l a:la:widaki go:ma. Ko:sega niliyo: gio: man
 nafale dimidama:ki asulab. O:go: giliyo: a:la:dimidalega,
 nio: halaido:lo:malo: o:ngo: widakigab ko:sega a:no: o:li.
⁸ Giliyo: man digalo: a:no: o:ma dimida:leno:lalega, niliyo:
 wa:kabiyo: mo:digalema:no:. Nanog nililo: dimido:l a:ma:yo:,
 man digalo: a:no: ko:lo: fa:la:doma:ki ga:sen. ⁹ Tilidabu
 gililo:wo: halaido: dowab amio: nio: sagala:sen. A:la:ta:ga:
 nio: wilo:malo:ngo: dowalikiyo:, a:no:lo: o:li. Gili tilid-
 abuwo: halaido: fa:la:dowa:sa:ga:, ilili alifoma:kiyo:, niliyo:
 Godemo: dulugu sa:la:sen. ¹⁰ Gili tilidabuwo: halale al-
 ifoma:kiyo:, Alan eyo: nanog a:no: nemo: bo:fo:melea:ki
 da:feyo: ko:lo:, niyo: nanog a:no: dimidakiyo:, gili tilidabuwo:
 mo:bidila:ma:no:, analima:ki dimida:sen. A:la:fo:ko:lo: ho:len
 ne gilo: amilo: mia:no: a:namio:, niyo: to halaido:wo: gio:
 digalaki mo:sama:kiyo:, o:go: ne ko:na: ilikiyo:, niyo: to
 halaido: we gimo:wo: a:na sa:sa:laga:to:l.

Sagalo: towo: sio:

¹¹ Ni nao nado i, niyo: to we sa kedetakiyo:, gio: sagala:bi
 a:la:so:lo:l. Giliyo: ni towo: dinafa da:dakiyo:, gili tilidabuwo:
 mada halaido: doma:kiyo:, giliyo: migi kuda:bi. A:la:ta:ga:
 gio: tambo asulo:wo: imilise o:leo:ngo: mada dowakiyo:,
 gegelebo: ha:sa dowa:bi. A:la:galikiyo: Gode e gi o:lia:
 doma:ib. Gode a:no: ha:fo:lo: disa:lan a:la:ta:ga: ha:salo:
 dowano: o:m. ¹² Gao nol o:lia: sagale alitakiyo:, ebean
 aumbo: mimila:bi. ¹³ Godeya:no: kaluka:isale tambowa:yo:
 sagalo: towo: gimo: saga:tab. ¹⁴ Alan Ya:su Kelisowa: ene
 ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, Godeya: enedo: alan asulan
 man a:no:lo:, a:la:ta:ga: gio: uwa ege doma:kilo: ta:tan Mama
 Malilo: a:no:lo: gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Galasia
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Fo:l eyo: Ya:suwa: to nafa wida:li ha:nakiyo:, Galasia sa:so: a:na mo:mo:do:. Tif amio: Yu widan kalu nowo: a:na ha:na:sa:ga: a:widakiyo:, “Gio: Godeya: siwa:l amio: digalo: doma:nikiyo:, Mo:sa:sa: ele saefa: a:no: mada kudu ha:na:bi” a:la:wido:. Galasia tilidabu kaluka:isaleyo: halayo: mo:asuluma:ki, Fo:l eyo: iyo: asulo: dimiakiyo:, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Mo:fo:s us wenamio:, Fo:l eyo: sa:sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gio: Ya:su amilo: tilida:dab a:namio:, Godeya: si wa:l amio: digalo:le fa:la:doma:ib” a:la:sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: Fo:l e iliga:felo: kalu nowo: elo:b a:la:sama:kiyo:, imo:wo: mo:fo:so: a:la:sa:sa:lo:, “To we ni asulo: amilo:wo: ko:lo: sa:ma:nigo:ba. Ya:su Kelisowa:lo: nemo:lo: fanda wido: aumbo: gimo: so:lo:l” a:la:sa:sa:lo:.

Fo:l elo: to sa:sa:lo: nowo: we. Nio: Godeya: siwa:l amio: digalo:le doma:nikiyo:, nili tilidabu a:ma: ilikiyo:, digalo: fa:la:do alifa:ib. A:la:ta:ga: Ya:su eyo: nio: ga:li sili alita:sa:ga:yo:, ene Mama eyo: nio: tililia: ha:nabiki, nio: Godeya: enedo: asulab man a:no: ko:lo: kudu ha:na:sen.

¹ Ne Fo:l, iliga:felo: kalu nowo: ne. Ne nanog dima:kiyo:, kaluwa: halaido: a:ma: da:fea:sa:ga: iliga:foma. Ya:su Keliso o:lia: Do Gode, Ya:su sowo:lo: a:ma:la: dasi alifa: a:no:lia:ma:yo: ne ene nanog a:no: dima:ki da:fea:sa:ga: iliga:fo:. ² Mo:fo:s we ne o:lia: Keliso kaluka:isale wilo: sab niliyo: sa:sa:la:sa:ga:, sa:s tambo Galasia hen a:namilo: a:lab gimo: iliga:to:l.

³ Nili Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l. ⁴ Ya:su eyo: nili Do Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, nili mogago: dimido: a:no: hala:ma:ki, ene mela:no:wo: mo:kanulaki dimi. Nio: henfelo: man mogago: usamilo: a:lab a:no: sili alifoma:ki, Ya:su eyo: a:la:dimido:. ⁵ A:la:fo:ko:lo: niliyo: Godeya: wiyo: ho:lono: tambo wabuda:mela:no:. Hendele.

To nafa hendeyo: imilig ko:lo:lab

⁶ Amayo:! Kelisowa:lo: ha:fo: disa:lan man a:namio:, Gode eyo: kaluka:isale gio: eno:le doma:ki ho:ido: ko:sega, giliyo:

kalu gilo: ho:ido: a:no: bo:bo:ge gola ba:dakiyo:, to ko:li widab a:no: kudu ha:nait ko:lo: ne mada iligo:. ⁷To ko:li a:widab ko, to nafaleyo: o:mba. Kalu nolba:yo: Ya:suwa: to nafa a:no: ko:li nodo sa:lab ko:lo:, gio: babale asuluma:ki gab.

⁸Ko:sega tolo: widan kalu niya:le, ma:mula: kalu Hebene a:la:ta:ga:lo: yab a:ma:ya:le, to nafa ko:lo: nilo: tamin amilo: wido: a:no: nodola:sa:ga:, gimo:wo: to ko:li a:widalega, Gode eyo: kalu i a:no: wa:deaki, de hena mela:no: melea:ki asulab.

⁹To nafa a:no: niyo: sio: ko:lo: wa:ka sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: to nafa gililo: tamin amilo: tilidabu a:no: nodola:sa:ga:, gimo:wo: to ko:li a:widalega, Gode eyo: kalu a:no: wa:deaki de hena mela:no: mesea:ki asulab.

¹⁰To we niyo: widakiyo:, kaluka:isaleya:yo: nemo: sagalema:ki wido:lba. Gode eyo: nemo:wo: sagalema:ki wido:l. Niyo: kaluka:isale ko:lo: sagalema:ki widai kibo:bowo:, ne Kelisowa: nanogdo: dian kalu hendeleyo: mo:domo:lo.

Fo:l e iliga:felo: kalu doma:ki Godeya: ho:ido:

¹¹Ni nao nado i, gio: fanda asuluma:ki so:lo:l. Ya:suwa: to nafale ko:lo: nilo: wido: a:no: kaluwa: asulo:wa a:la:ta:ga: mio:ma. ¹²Niyo: to we nili ma:muwa: man a:namilo: mo:di a:la:ta:ga:, kalu nolba:yo:lo: nemo:wo: mo:wido:. O:ngo:ma. To nafa we Ya:su Kelisowo: nelo:wa fa:la:dowaki, nemo:wo: kalaba wido:.

¹³Yuwa: ele kudu ha:na:likilo: man nilo: dimidan a:no: gio: tamin amio: dabu. Niyo: Godeya: ene sa:s kaluka:isale o:mo:wo: hida:yo: ko:li ko:lilo: dimiaki, tambo yasa danela:ma:no: asulaki dimida:len. ¹⁴Nili ma:muwa: ele difa: a:no: ne mada halaido: kudu ha:na:len. Yuwa: ele man a:no: asululia:sa:ga: kudu ha:na:likiyo:, niasi kaluka:isale nolo: ne tinio: ko:lo: elen. ¹⁵⁻¹⁶Ko:sega, ne o:sa:la:lia:no: a:namio:, Gode eyo: nemo: ha:fo: disa:lakiyo:, ene nanog dima:ki da:feyo:.

A:la:ta:ga: niyo: to nafa Yu kaluka:isalema imo:wo: walama:kiyo:, Godeya: ene inso: Ya:suwo: nemo: wido:. Ho:len nemo:lo: wido: amio:, ne kalu no o:lia:yo: nenelema:nikiyo: mo:ane. ¹⁷Ho:len a:namio:, iliga:felo: kalu Godeya:lo: tamin amilo: da:feyo: a:no: Ya:lusalem elen ko:sega, niyo: iyo:lo: mo:ba:ba:ni ane. Ne Alabia hen a:naka tigrini ha:na:sa:ga:, tif amio: Damaskas amisa:na a:ma:la: mio:.

¹⁸Dona otaleno: ta:ta:ga:yo:, ne Bidayo: ba:ba:niki, Ya:lusalemo: a:na ane. Ne Bida o:lia:lo: seno:, ho:lenu: do: a:la:ta:ga: bila:fo: dowo:. ¹⁹Ne Ya:suwa: ene ao, Ya:mas:

¹⁸Dona otaleno: ta:ta:ga:yo:, ne Bidayo: ba:ba:niki, Ya:lusalemo: a:na ane. Ne Bida o:lia:lo: seno:, ho:lenu: do: a:la:ta:ga: bila:fo: dowo:. ¹⁹Ne Ya:suwa: ene ao, Ya:mas:

ko: ba:ba: ko:sega, iliga:felo: kalu nol a:no: mo:ba:ba:. ²⁰ To nilo: sa:sa:lo:l we hendele a:la:likiyo:, Godeya: siwa:la so:lo:l.

²¹ Ne Ya:lusalem a:na sa:ga:yo:, Silia hena a:la:ta:ga: Silisia hen a:namida: ane. ²² Ho:len a:namio:, sa:s kaluka:isale Yudia hen amilo: sab i a:ma:yo: ne semo: ba:ba: ko:lo:lab. ²³ Ko:sega iliyo: nilo: dimida:len a:no: malolabiki a:la:dabu, "Tamin amilo: Keliso kaluka:isale nilo: mogagila:sen kalu a:ma:yo:, Godeya: to elo: mogagila:sen a:no: o:go: e wida:lab" a:la:malolo: meabiki dabulo:bo. ²⁴ A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: nemo:lo: dimido: a:na ilikiyo:, iliyo: Godeyo: wabulu sio:.

2

Iliga:felo: kalu nolba:yo: Fo:l e o:lika: a:lakiyo: da:fe alifa:

¹ Donayo: do:la:ta:ga: fa:la:da:in a:no: ta:ta:ga:yo:, ne Ya:lusalemo: wa:ka ha:nakiyo:, Banabaso: ne o:lia: ane. A:la:ta:ga: Taituso:lo: tililia:gane. ² Gode eyo: ne Ya:lusalem a:ma:la: hamana:ki wido: ko:lo: ne a:na ane. Nilo: Yu kaluma o:lia:lo: nanog tamin amilo: dimido: o:lia: o:gdo: dimida:lo:l a:no:lia:yo: madali wala:ma:kiyo: mo:asulo:. A:la:go:ko:lo: ne a:na ha:na:sa:ga:yo:, sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu egelese silikiyo:, niyo: towo: Yu kaluka:isalema imo:lo: wido: a:no: misa: kaluwo: fanda asuluma:ki malolo: me. ³ Taitus ne o:lia:lo: mio: e Gilig kalu, ko:sega iliyo: to nilo: sio: a:no: da:da:sa:ga:yo:, e do:go:fo: hege gedema a:lakiyo: iliyo: mo:dibodo:. ⁴ Ko:sega kalu nolba:yo: Taituso: do:go:fo: hege gedema:ki asulo:. Kalu i a:no: tilidabu kalu hendelema. Iyo: nililo: nenelab us a:na ka:la:gedema:ni yakiyo:, nililo: Ya:su Keliso amilo: ga:lilo: dowab a:no: ko:lo:, bo:bo:le ba:ba:ni mio:. I a:ma:yo: nio: dibolo ta:fa:niki, Yuwa: ele ha:ga dowaki, madali nanogdo: dian kalu o:ngo: doma:ki asulo:. ⁵ Ko:sega niliyo: ililo: asulab a:no: mo:kudu ha:na:no: a:lakiyo:, to imilig gedea:taki, mo:kudu ane. To nafa hendele a:no: giya dofo:melea:kiyo:, niliyo: ililo: asulab a:ma: ha:g amio: mo:dowo:. ⁶ Ko:sega Ya:lusalem sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu i a:ma:yo:lo: to nilo: sio: a:no: moda:da:li silikiyo:, iliyo: towo: nemo:wo: mo:kudu sio:. Gode eyo: kaluwa:lo: do:mo: wa:l wenamilo: nili siya:lo: ba:dab a:no: mo:aloba:da:sen ko:lo:, niyo:lo: wilo: di kalulo:b a:la:bo: mo:molo asulo:l. ⁷ Sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu iliyo: to nowo: mo:kudu sa:lai ko:sega, ili asulakiyo:, Gode eyo: Bidayo: Yu kaluka:isalemo:lo: to walama:kilo: da:feyo: o:leaumbo:, nelo: Yu kaluka:isalema imo:wo: Ya:suwa: to nafa a:no: walama:ki da:feyo:lo:b a:la:bo: iliyo: asulo:. ⁸ Bidayo: Yu kaluka:isale us a:na nanogdo: dimidabikilo:,

Godeya:lo: e asufa: o:leaumbo:, nelo: Yu kaluka:isalema us a:na nanogo: dimida:likiyo:, Gode eyo: ne a:na asufa:.
 9 Sa:s amilo: misa: kalu sabo:, Ya:ma:so:, Bidayo:, Yo:no:, i a:no: ko:lo:lab ko:lo:, kalu otalen a:ma:yo: Gode eyo: ne o:lia:yo: ha:fo: disa:laki, nanog a:no: nemo: dimilo:b a:la:bo: ba:da:ga:yo:, nio: to imilise dia:taki, Banabas na:n o:lia:yo: dagiyo: ebeyo:. Na:no: Yu kaluka:isalema imo:wo:lo: wida:b, a:la:ta:ga: iliyo:lo: Yu kaluka:isalemo:wo:lo: wida:b a:la:ma:no: a:la:likiyo:, negelebo: towo: saefa:.
 10 Iliyo: na:nbo:wo: dabu ba:dakiyo:, Yu amilo: tilidabu kelego:lo:ma kaluka:isale a:no: ko:lo: asuwa:foma a:la:liki dabu ba:ba: A:la:ta:ga: to a:namio: nilo: tamin amilo: dimidama:no: asu-luliy: o:m.

Fo:l eyo: Bidamo:wo: towo: tigini sio:

11 Ko:sega tif amio:, Bidayo: Antio:g amisa:na fa:la:dowa:sa:ga: sabikiyo:, e halayo: dimido: ko:lo:, niyo: emo:wo: tigini sio:.
 12 Bida elo: hala dimido:wo: we. Bida e ho:gi fa:la:dowakiyo:, Yuma tilidabu kaluka:isale i o:lia:yo: ma:no:wo: uwa na:len. Ko:sega Yu kalu nol, Ya:ma:sa:lo: iliga:fo: a:no: fa:la:dowabikiyo:, Bida e Yuma kaluka:isale i o:lia:yo: mo:gasa dowaki, ma:no:wo: wa:kabiyo: mo:mo:no: Mo:wo: kalu nolba:lo: “kalu do:go:fo: mo:hege gedealega, e Kelisowo: mo:doma:ib” a:la:do: sa:lan a:no: asulaki, Bida e a:no: ko:lo: tagilaki elen.
 13 Bida eyo: digalo: dimidama:no:wo: asulufo:liki ko:sega, e kalu nol a:no: tagilaki, mano: ko:li dimido:. A:la:ta:ga: Yu tilidabu kaluka:isale Antio:gdo: san iliyo:lo: elo: man dimidab a:no:ko: kudu ane ko:lo:, man ililo: a:ma:yo: Banabas e sendelia:gane ko:lo: elo: a:la:ka dimido:.

14 Ne ba:ba: amio: ililo: dimido: a:no: to nafa hendele o:lia:yo: mo:imilo: dowo: a:la:asulab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale tambo dabuma:kiyo:, niyo: Bidamo:wo: tigini sa:laki a:la:sio:, “Ge Yu kalu, ko:sega Yuwa: eleyo: tambo mo:kudu ha:naki, Yu kaluma ili man o:leo:ngo: a:no: ge kudu ha:na:lab. A:la:go:ko:lo: gilo: Yu kaluka:isalema ko:lo: Yuwa: ele a:no: kudu hamana:kilo: dibodab ko, mo:wo: ha:?”

15 “Nili ma:mu iyo: Yu kalu ko:lo:, nio: sa:la:liab amio: Yu kalule dowo:. Yu kaluma i a:no: mogago:lo: dimidan kalu a:la:so:lo:l ko:lo:, nio: kalu i o:ngo:ma.
 16 Ko:sega niliyo: a:la:asulo:l. Kaluka:isale Mo:sa:sa: elelo: tambo kudu ha:na:lab a:no:, Gode eyo: ba:da:sa:ga:yo:, kalu we digalo: a:la:bo: mo:sa:lan. A:la:do: mo:auma:ib. Kaluka:isale abeyo: Ya:su Keliso amilo: tilida:dab a:no:, Gode eyo: e digalo: a:la:sa:ma:ib. Yu kalu, Ya:su amilo: tilidabu niliyo:

a:la: asulufo:lo:l. Hendele nio:lo: Gode eyo: digalo: kalu a:la:sama:kiyo:, Ya:su Keliso e amio: tilidabu. Elelo: kudu ha:nab a:namio: nio: digalo: fa:la:dowab a:la:bo: Gode eyo: mo:sa:ma:ib. Mo:wo: ele ko:lo: kudu ha:na:lab a:ma:yo: kalu imilig nowo: Godeya: siwa:l amio: digalo:wo: mada mo:ta:fa:ib.

¹⁷ “O:go: niliyo: Ya:su amilo: tilida:ba:no: man kudu ha:nab a:namio: Gode eyo: nio: digalo:le a:la:asulab. A:la:ta:ga: niliyo: tog a:na iliki ba:ba: amio:, nio:lo: mogago: kalule dowab a:la:asulo:. A:la:fo: ko:sega Kelisowa:yo: nio: mogago:wo: o:li ka dimidama:ki sa:laigaba:le? A:la:do: mo:auma:ib! ¹⁸ Tamin amilo: ele kudu ha:nan man ko:lo: ta:fo: a:no: niyo: wa:ka a:tili da:da:sa:ga: kudu ha:nalega, mogago: kaluwo: ne, a:la:liki widakigab. ¹⁹ Tamin amio: nelo: ele a:ma: ha:ga elen ko:sega a:namilo: eleno: ta:ta:ga: handalowo: amio:, ne Gode eno:le dowaki, e kudu ha:na:mela:no:. ²⁰ Ne Ya:su Keliso o:lia: i malana sowo: ko:lo:, mela:no: ho:gi di a:no: nino:ma. Ne amio: Keliso e mela:no: sab. A:la:fo:ko:lo: ne henfelo: wena silikiyo:, Godeya: ene So:waya tilida:da:sa:ga: ha:na:mela:no:. Mo:wo: eyo: ne mada alan asulakiyo: ene mela:no:wo: neya wala: ko:lo:lab. ²¹ Gode eyo: ne ha:fo: disa:lakiyo:, ne digalo: kalu a:la:sio: ko:lo:, ha:fo: disa:lan man a:no: ne o:ngo:malo:ngo: a:la:bo: mo:asuluma:no:. Kaluka:isale imilig nowo: ele mada kudu ha:na:lab a:namio:, Godeya: siwa:l amio: nafa digalo: ka dowan kibabeyo:, Ya:su Keliso sowo: a:no: o:ngo:malo:ngo: domabe.”

3

Tili dabu man o:lia: ele kudu ha:nan man o:lia: wido:

¹ Galasia kaluka:isale gio: asugdo:ma dowab! Niliyo: Ya:su Kelisowo: gimo:wo: kalaba wido: ko:lo:, e i malan amilo: alu a:no: go:no:n siya:lo: ba:ba:yo: o:ngo: dowo:. Ko:sega nolba:yo: dikili wido: ko:lo:, gio: no:nolo alifa: ko:lo:lab. ² Gimo:lo: dabu ba:ba:nigo:l we asuluma. Gio: ele kudu ane ami Godeya: Mamayo: a:na diya:le? O: gio: to nafa a:no: tilida:dab ami Godeya: Mamayo: a:na diya:le? ³ Gio: asugdo:ma dowab. Gio: mo:mo:dakiyo:, Mamaya: halaido:wa a:la:ta:ga: tilidabu ko:lo:, o:go: go:no:n halaido: a:ma:yo: o:li halale kagayalikiyo: egema:iba? ⁴ To nafa ko:lo: gililo: kudu ane amilo: hida:yo: dia:li ane a:no: madali wala:ya:le? Niyo: a:no: madalilo: mo:wala:ma:ki asulo:l. ⁵ Gode eyo: ene Mamayo: gimo:wo: dimiabikiyo:, Mama a:ma:yo: gi usamio: molo ha:na:no:wo: dimido:. Elo: dimido: a:no:, giyo: Yuwa:

ele a:no: ko:lo: kudu ha:nabiki go:wa:le? O:ngo:ma. Ginido: Ya:su Keliso amilo: tilidabu a:na go: ko:lo:lab.

⁶ Gio: Ablahamo: asuluma. Godeya: to sa:sa:lo: a:namio: a:la:sio:, “Ablaham e Gode amio: tilidabu ko:lo:, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:bo: a:na sio:.” ⁷ A:la:fo:ko:lo: gio: to we dinafa asuluma. Kaluka:isale abeyo: Gode amilo: tilida:dab a:no:, Ablahama: ene inso:le dowab. ⁸ Gode eyo: tif amio: Yu kaluka:isalema ini tilidabu amio: iyo: digalo: kalu a:la:sa:ma:no: a:lakiyo:, Gode eyo: tamina asula:sa:ga:yo:, Ablahambo:wo: a:la:dinali sio:, “Henfelo: amilo: so:lo: sab a:no: tambo geya a:la:ta:ga:yo:, halaido: nafale mesea:ki ta:fa:no:.” ⁹ A:la:fo:ko:lo: Ablaham e tilida:dabikilo: Gode eyo: e nafale mesea:ki ta:fo: o:leaumbo:, kaluka:isale abeyo: Gode amilo: tilida:dab a:no: Gode eyo: i a:no:lo: nafale mesea:ki ta:fa:ib.

¹⁰ Kaluka:isale abeyo:, Godeya: si wa:l amio: Mo:sa:sa: ele saefa:lo: kudu ha:nab a:namio:, iyo: digalo: doma:ib a:la:asulalega, Godeya: gadio: a:no: imo: dimia:no: a:la:liki dinali saefa: ko:lo:lab. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:li alifa: ko:lo: da:lab, “Kaluka:isale abeyo: ele ko:lo: bugo: amilo: sa:sa:lo: a:no: tambowo: mo:kudu ha:na:lalega, Godeya: gadio: a:no: imo: dimia:no: a:la:liki dinali saefa: ko:lo:lab.” ¹¹ Kalu nowo: ele kudu ane a:na ilikiyo:, Gode eyo: ge digalo:leka: a:la:bo: mada mo:sa:ma:ib. Mo:wo: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Kaluka:isale Godeya:lo: digalo: a:la:do: sa:lab a:no:, ene tilidabu a:ma:yo: ene mela:no:wo: dinafa tili dofo:mela:ib.” ¹² Elelo: kudu ha:nan man a:no: tilidabu man a:no:lia:yo: mo:imilo:. A:la:ba, Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab, “Kaluka:isale abeyo: Godeya: ele saefa:lo: tambolo: kudu ha:na:lab a:no: e mela:no:wo: dia:ib.” ¹³ Kaluka:isale nio: Godeya: eleyo: tambo mo:kudu ane ko:lo:, Godeya: gadio: a:no: nio: dia:no: elen ko:sega, gadio: a:no: Ya:su Keliso e diaki, nio: sili alifa:. Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “I malan amilo: alulab kalu a:no: Godeya: gadio: ha:g a:na dowab.” ¹⁴ Kelisowa:lo: dimido: a:ma:yo:, Godeya:lo: Ablahambo:lo: dinafa mesea:kilo: dinali sio: o:leaumbo:, Yu kaluka:isalema ilo: amio:lo: fa:la:doma:kiyo:, Ya:su e dimido:. A:la:ta:ga: nio: tilida:dabikiyo:, Mama Malilo: a:no: Godeya:lo: dimia:no: a:la:do: dinali sio: a:no: dima:kiyo:, e dimido:.

Ele difa: a:ma:yo: dinali sio: a:no: mo:dila:

15 Nao nado i, nili man dimidan a:na da:fe sa:ma:nigo:l. Kalu a:la: nowo: asulo: imilig dowaki, towo: dinali sae-talega, dinali saefa: a:no: imilig noma:yo: mo:wa:la: sa:ma:ib, a:la:ta:ga: to nowo: mo:ba:ma:ib. Godeya:lo: dinali saefa: a:no:lo: o:leo:ngo: ko:lo:lab. 16 Godeya:lo: dinali saefa: a:no: Ablaham o:lia: e ma:mu imilig o:lia:mo: sio:. Godeya: bugo: a:namilo: to sa:sa:lo: a:no: “e ma:mu i” a:la:bo: mo:sa:sa:lo:. “E ma:mu imilig” a:no: ko:lo: sa:sa:lo:. E ma:mu imilig a:la:do: sa:sa:lo: a:no: Keliso a:no: ko:lo: sio:. 17 To nilo: so:lo:l wema: ha:go: we. Tamin amio: Gode eyo: Ab-la-ham e o:lia:yo: towo: dinali saefa:. A:la:ta:ga: donayo: 430 a:la:fo:wo: ta:ta:ga:yo:, Gode eyo: Mo:sa:sbo:wo: eleyo: dimi. A:la:fo:ko:lo: ele a:ma:yo: Ablaham emo:lo: to saefa: a:no: mo:dilaki, dinali saefa: a:no: mada mo:ko:lo:. 18 Nio: ele kudu ha:nab a:nami Godeya:lo: boba kelego:wo: a:na dia:no: kibo:bowo:, nio: Godeya:lo: dinali sio: a:namio: mo:dimabe. Ko:sega Gode eyo: Ablaham e o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:laki dinali saefa: ko:lo:, boba kelego:wo: e a:na di.

19 A:la:fo:ko:lo: Mo:sa:s emo:lo: ele dimi a:no: mo:wo: ha:? Kaluka:isaleyo: mogago: dimidakilo: hala ha:na:len a:no: kalaba walama:ki, ele a:no: dinali sio: o:lia: gasalifa:. Ele a:no: dowai ya:la:ga:, Ablahama: e ma:mu imilig, Godeya:lo: tamin amilo: dinali sio: a:no: ko:lo: fa:la:dowabiki edo:. Ele a:no: Gode eyo: ma:mula: kalumo: a:la:ta:ga:yo: us kalu Mo:sa:s emo: dimi, ko:lo: Mo:sa:s e Godeyo: nol, kaluka:isaleyo: nol, a:lo: usa elen. 20 Usamilo: dowab kalu a:ma:yo:, kalu a:la: usa dowakilo: asuwa:tano: o:m. Ko:sega Godeyo: imilise e ko:lo:, eyo: Ablahambo: dinali sa:lakiyo:, ene ka sio:.

21 A:la:go:ko:lo: ele difa: a:ma:yo: dinali sio: o:lia:yo: giso: dowaba:le? A a:la:bo: mo:gab. Ele difa: a:ma:yo: ko:ngo: mela:no:le dimian kibabeyo:, kaluwo: ele kudu ha:nab a:namio:, Gode eyo: e digalo: kalu dowab a:la:bo: o:li sa:mabe.

22 Ko:sega Godeya: to sa:sa:lo: a:ma:yo: nimo:wo: a:la:sio:, “Henfelo: kaluka:isale tambowo: man mogago: a:ma: ha:ga iliki, dibolowa disa:fo:len.” A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Ya:su Keliso amilo: tilida:dab a:ma:yo:, Godeya:lo: tamin amilo: dinali sio: a:no: tilidabu enedo: a:na ilikiyo:, o:li dia:ib. 23 Keliso e amilo: tilida:ba:no: man a:no: kalab amio: o:fa:la:doma:no: a:lab a:namio:, ele a:ma:yo: nio: mela:sa:ga: dibolowa to:lo alifo:len. 24 A:la:fo:ko:lo: Keliso e o:mia:no: a:labikiyo:, ele a:ma:yo: nio: bo:fo:len. Nio: tilida:da:sa:ga: digalo: kalu doma:kiyo:, ele a:ma:yo: nio: tililia:ga: Ya:sulo:wa ta:fo:. 25 O:go: tilidabu man a:no: mio: ko:lo:, nio: eleya: ha:g amio: mo:doma:no:. Ele a:ma:yo: nio: mo:bo:fo:mela:ib.

Nio: Godeya: ene so:wale dowab

²⁶ Gio: tambo Ya:su Kelisowa tilidabu ko:lo:, Godeya: ene so:wale dowab. ²⁷ Gio: ho:n ami to:lolabikilo: Ya:su Kelisowa dowab a:ma:yo:, Kelisowa: helebeso:g ho:gi o:ngo:ma: mo-made alifa: ko:lo:lab. ²⁸ A:la:fo:ko:lo: Ya:su Keliso amilo: dowo: gi a:no:, tambowo: imilise ko:lo: a:lab. Yu kalu o:lia: Gilig kalu o:lia:yo: imilig dowo: ko:lo:lab. Da:ibo: kaluwo:lo:, ga:lilo: sab kaluwo:lo: imilig dowo: ko:lo:lab. Kaluwo:lo:, gayo:lo: imilig dowo: ko:lo:lab. ²⁹ Kelisowa: eno:le dowab gio:, Ablahama: ene so:wale dowo: ko:lo:, Godeya:lo: dinali sio: a:no: gio:lo: dia:ib.

4

¹ Gio: fanda asuluma:kiyo:, niyo: towo: da:fe sa:ma:nigo:l. So:wa wa:la:b a:no: iyayo: sowalikiyo:, hen o:lia: dabun o:lia:yo: e dia:ib. Ko:sega e so:wala:su elen ami iyayo: a:na sowalega, e hendele hendo: biso: doma:ib. Ko:sega kelego: elo: a:no: nolba: bo:fo:liki e madali nanog dian kalu o:ngo: elen. ² So:wa a:ma:lo: kelego: tambolo: bo:fo:mela:no: ho:len a:no: iyaya: da:feyo: ko:lo:, ho:len a:no: o:semo:fa:la:dowalikiyo:, so:wa a:no: elo: bo:fo:lab kalu a:ma: ha:ga mela:ib. ³ A:la:ta:ga: nio:lo: o:leo:ngo: elen. Tamin amio: nio: so:wa o:ngo: ilikiyo:, henfelo: wenamilo: mama ko:li ko:lilo:wa: halaido: ha:ga siliki, madali nanog dian kalu o:ngo: elen. ⁴ Ko:sega ho:lendeyo: fa:la:dowabikiyo:, Gode eyo: ene so:wayo: iliga:fo:. E gaya:yo: sa:la:lia:sa:ga:, Yuwa: ele difa: a:ma: ha:ga elen. ⁵ Nio: Godeya: ene So:wale doma:kiyo:, ene so:wayo: ya:sa:ga:, nio: ele ha:ga sen a:no: ga:li mesea:ki, e a:ma:la: kililia:sa:ga: ta:fo:. ⁶ O:go: nio: Godeya: ene so:wale dowo: a:no: ko:lo: widakiyo:, eyo: Ya:suwa: ene Mamayo: ni asulo: usa melea:ki iliga:fo:. Mama a:no: ni o:lia: silikiyo: “Do, Do,” a:la:bo: ho:le sa:la:lab. ⁷ A:la:go:ko:lo: o:go: gio: ele ha:ga iliki madali nanog dian kaluwo: mo:dowaki, Godeya: ene so:wale dowab. A:la:ta:ga: Godeya: so:wale dowab gi a:ma:yo:, iyaya: dabun kelego: a:no: hendele dia:ib.

Galasia kaluwo: towo: kudu ho:no:babese a:la:asulaki sio:

⁸ Tamin amio: gio: Godelo: mo:fanda asulo: amio:, madali gode ko:li ko:lilo: a:ma: ha:ga iliki, ini madali nanog dian kalu dofo:len. I a:no: gode hendelema. ⁹ Ko:sega o:go: gio: Godeyo: fanda ba:daki asulab. Ko:sega o:ngo:ma. Hendele, Gode eyo: gio: fanda ba:da:sa:ga: asulo:. Mama ko:li ko:lilo: henfelo: wenamilo: a:lab a:no: halaido:lo:ma dowab ko:lo:, gio: a:na

a:kudu ha:nab ko waga dimidaya? Gio: ene madali nanog dian kalu a:doma:no: asulaya? ¹⁰ Gililo: kudu ha:na:seno: we. Giliyo: Godeyo: sagalema:ki, ho:len alan nol ami gulugulakiyo:, imo a:no:lo:, ta:n a:no:lo:, a:la:ta:ga: dona ho:gi fa:la:dowab a:no: ko:lo: duludaki gulugulula:sen. ¹¹ Gililo: dimida:sen a:no: ne da:da:ga:yo:, nanog nilo:, gilo: amilo: dimido: a:no: madali walab a:la:asulakiyo:, ne kele asulo:wo: alan dowo:.

¹² Wai! Nao nado i, ne gilo:wa mio: amio:, Yuwa: eleyo: ta:ta:ga:, gi o:ngo: dowo: ko:lo:, o:go: gio:lo: ne dowo: o:ngo: doma:ki asulo:l. Giliyo: mogago: nowo: nemo:lo: mo:dimidale. ¹³ Gio: a:asuluma. Tamin amio: ne walaf delen ko:lo:, a:na ilikiyo: ne gilo:wa ya:sa:ga:, Godeya: to nafayo: gimo:wo: a:na wido:. ¹⁴ Ni do:mo:wo: halaido:lo:ma dowo: a:ma:yo: gimo:wo: hida:yo: dimi ko:sega, giliyo: ne dianilakiyo: mo:gola ba:ba:. A:la:ba. Godeya: ene ma:mula: kalu ko:lo: tilidoma:ib o:leaumbo:, giliyo: ne a:la:tili dowo:. Hendele gililo: Ya:su Keliso tilidoma:ib o:leaumbo:lo:, ne a:la:tili dowo:. ¹⁵ Ho:len a:namilo: sagalo: gilo: amilo: elen a:no:, o:go: o:ba aneyo:? Ho:len a:namio: giliyo: o:li dimidama:no: kibo:bowo:, go:no:n si ko dugulia:sa:ga:yo: nemo:wo: o:li dimibabe. Niyo: mada hende a:la:asulo:. ¹⁶ Ko:sega nilo: gimo:lo: to hendele wido:l wena ilikiyo:, o:go: giliyo: nemo:wo: mo:beaki, gis dowaba:le?

¹⁷ Widan kalu i wema:yo: gio: ililo: asulab au kudu mena:ki, nanogo: halaido: dimidaki ha:nola:lab. Ko:sega ililo: dimida:lab a:no: gio: ko:lo: asuwa:fa:no: a:la:liki ga:laba. Gio: ne o:lia:yo: miliyo: mo:doma:ki ka:laki susudab ko:lo:, gio: ililo: sa:lab a:no:ko: kudu hamana:ki gab. ¹⁸ Ne gi o:lia: a:lalikiyo:lo:, nelo:malamio:lo:, kalu noma:yo: man nafale dimidaki, gio: halale tili doma:no: a:laki dimidalega, man a:no: o:li nafaleyo: ko:m.

¹⁹ Ni so:wa gio:, gaya:lo: so:wa sa:la:lia:nikilo: nagalo: dian aumbo:, nelo: gi asulakiyo: nagalo:wo: a:la: dio:l. Nagalo: us wenamio: halaido: dia:i ha:na:la:ga:, gio: Keliso amio: mela:no:wo: dia:sa:ga: halaido: dowaliki ta:fa:no:. ²⁰ Ne gi o:lia: mesa:no:wo: mada alan asulo:l. Ne gi o:lia: kona siliki kibo:bowo:, gi asuwa:fa:no: togo: o:li alobana so:mo:lo. Ko:sega ne ko:na: siliki ko:lo: kele asulaki babalab.

Ha:ga o:lia: Sa:la o:lia:ma: so:wa

²¹ Kaluka:isale nolo: Mo:sa:sa: ele a:no: ko:lo: kudu ha:na:mela:no: asulab ko:lo:, kalu gi ko Mo:sa:sa: eleya:lo: sa:lab a:no: gio: fanda asululiya:le? ²² Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:. Ablaham eyo: kalu so:wayo: a:la: ko:lo: sa:la:li.

So:wa nowo: madali nanogdo: dian gaya: sa:la:li. So:wa nowo: ga ga:lilo: elen a:ma: sa:la:li. ²³ Madali nanogdo: dian gaya:lo: so:wa sa:la:li a:no: kaluwa:lo: asulab man a:na a:la:ta:ga: sa:la:li. Ko:sega ga:lilo: elen ga a:ma:lo: so:wa sa:la:li a:no:, Godeya: enedo: dinali sio: a:no: ko:lo: ilili alitaki sa:la:li. ²⁴ Ga a:la: wenamilo: bale so:lo:l a:no: we. Ga a:la: wenamio:, nio: Gode o:lia:lo: ege doma:no: a:la:likilo: tog a:la: a:no: ko:lo: bale sio:. Ga nowo: ene wiyo: Ha:ga. Sainai misio: amio: Godeya: ene eleyo: a:na saefa: ko:lo:, Ha:ga e Godeya:lo: a:namilo: saefa:yo: o:m. Ga a:ma:lo: so:wa sa:la:liab a:no: madali nanog dian kalu ta:fa:ib. ²⁵ Ha:ga e Alabia hen amilo: Sainai misio: o:leo:ngo: ka: a:la:liki bale sio:. Ha:ga o:lia: ene so:wa sa:la:li a:no: madali nanog dian kaluka:isale dowo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: o:gdo: Ya:lusalemdo: sab kaluka:isale iyo: eleyo: kudu ha:na:lab ko:lo:, Ha:ga o:ngo: ka dowaki, iyo:lo: madali nanog dian kaluka:isale fa:la:dowab. ²⁶ Ko:sega akin halonamilo: Ya:lusalem ho:gi a:lab a:no: Sa:la o:ngo: dowab. Ya:lusalem a:no:lia: Sa:la o:lia:yo: ga:li sen ko:lo:, Sa:la e Keliso kaluka:isale nili no:le ko:lo: dowab. ²⁷ Aisaya bugo: amio: a:la:sa:sa:lo: da:lab. “Faino dowo: ga ge sagalema.

So:wa sa:la:liakilo: nagalo:lo: mo:di ge, gulo: gulaki, sagala:li ho:lema.

Ga ina:lo: ta:fo: ge, so:wayo: modo:le sa:la:lakiyo:, ga indo:wa:lo: sa:la:la: a:no: gi tininila:ma:ib.”

²⁸ Godeya:lo: dinali sio: amilo: Aisa:g sa:la:li o:leaumbo:, gio:lo: Godeya:lo: dinali sio: a:namio: ene so:wale fa:la:dowab. ²⁹ Tamin amio: kaluwa:lo: asulab man a:na a:la:ta:ga:lo: so:wa sa:la:li a:ma:yo:, Mamaya: halaido: a:na ilikilo: so:wa sa:la:li o:mo:wo: hida:yo:wo: dimia:len. A:la:ta:ga: o:g wenamio:lo: man o:leo:ngo:ka dimidaki, elelo: kudu ha:na:sen kalu iliyo:, nimo:wo:lo: hida:yo:wo: dimia:lab.

³⁰ Ko:sega Godeya: bugo: a:namio: a:la:sa:sa:lo: da:lab. “Ga:lilo: sab gaya: so:wa a:no:, madali nanog dian gaya: inso: a:no:lia:yo: dabuno: mada mo:aloba:ma:ib ko:lo:, giyo: madali nanog dian ga o:lia: ene inso: o:lia:yo: ta:taki, o:luga:foma.” ³¹ A:la:fo:ko:lo: ni nao nado i, nio: madali nanogdo: dian gaya: so:wama. Nio: ga:lilo: sen ga a:ma: ene so:wale ko:lo: a:lab.

5

Keliso eyo: nio: ga:li mesea:ki ta:fo: ko:lo:lab

¹ Keliso eyo: nanogo: dia:sa:ga:, nio: ga:li mesea:ki ta:fo: A:la:fo:ko:lo: gio: mada halale kagayaki, ele kudu ha:na:no: man a:ma:yo: gio: wa:ka mele alitaki, madali nanog dian kalu o:ngo: dowabena:ki, dinafa dowabi.

² Ne Fo:l, niyo: gimo:wo: fanda sa:ma:nigo:l ko:lo:, to we dinafa dabuma! Giliyo: “ne do:go:fo: hege gedeab a:namio: Gode eyo: ne digalo: sa:ma:ib,” a:la:asulaki gedealega, Kelisowa:lo: nanog di a:no: o:ngo:malo:ngo: dowaki, ge mo:asuwa:fa:ib.

³ To we niyo: gimo:wo: wa:ka halale a:so:lo:l. Kalu abeyo: do:go:fo: hege gedema:no: man ko:lo: kudu ha:nab a:ma:yo:, Yuwa: ele nol a:no:lo: tambowo: kudu ha:na:melea:ki gab.

⁴ Kalu abeyo: Gode eyo: e digalo: a:la:bo:ba:ki, Yuwa: ele a:no: kudu ha:na:lalega, e Ya:su Keliso o:lia:lo: eleno: gedega:tab ko:m. Eyo: Godeya:lo: ha:fo: disa:ma:no: dowo: a:no: gola ba:dakigab.

⁵ Ya:su amilo: tilidabu kaluka:isale nio: Gode eyo: digalo: ta:foma:kiyo:, Mamaya: halaido:wa iliki, tilida:da:li yasiso:l.

⁶ Keliso amilo: dowab gio:, do:go:fo: hege gedeo:wa:le, mo:gedeo:wa:le, Godeya: siwa:l amio: o:ngo:ma dowab. Ya:su amilo: tilida:da:sa:ga:lo:, kaluka:isale nol o:lia:yo: gio: ha:fo: disa:lakilo: dowab a:no: Godeya: siwa:l amio: alandeyo: o:m.

⁷ Gio: tilida:da:sa:ga:, halale nai ha:na:len ko:sega, gio: to hendelelo: mo:kudu ane a:no: kalu abe anilia: ha:nabeyo:?

⁸ Asulo: gililo: ko:lo: sendelia: ha:nab a:no:, gelo: ho:leli Gode a:na a:la:ta:ga: mio:ma.

⁹ Ma:n halo:wo: dia:sa:ga: ma:n nafa o:lia: wo:gelalega, ma:n a:no: tambo halo: doma:ib. Ililo: to hala widab a:no:lo: o:leo:ngo: dowab.

¹⁰ Ko:sega nio: Ya:suwa oga:di dowo: ko:lo:, gio: tog no amio: mo:kudu ha:naki, to nilo: wido: a:no: ko:lo: kudu ha:na:ib a:la:tili asulo:l. Kalu abeyo: gimo:wo: towo: hala widaki, gili asulo:wo: yo:le alitab a:no:, e wa:lo: dia:ib.

¹¹ Ni nao nado i, niyo: ko:lo: do:go:fo: hege gedema a:la:liki wida:li kibo:bowo:, iliyo: nagalo: we nemo:lo: mo:dimibabe. Niyo: Ya:su Keliso ko:lo: i malan amilo: sowo: a:no: mo:wida:li kibo:bowo:, ili asulo:wo: mo:kulufa:mabe.

¹² Kalu gili asulo:lo: no:nolo: alitab a:no:, inino: do:go:fo: hege gedeakiyo:, uso:lo: tambo dugulalega, niyo: o:li a:la:asulo:l.

¹³ Nao nado i, Gode eyo: gio: ga:li mesea:ki da:fea:sa:ga: ta:fo: ko:lo:, gio: ele ha:g amio: mo:dowab. Ko:sega gio: ga:li dowo:l a:la:asulakiyo:, go:no:n do:mo:wa:lo: asulab a:no: kudu ha:nakiyo:, mogago:wo: dimida:so:bo. A:la:ba. Giliyo: nol o:lia:yo: ha:fo: disa:lakiyo: asuwa:ta:lubi.

¹⁴ Ele imilig wenamio:, ele difa: nolo: tambo kegenelia:sa:ga:, us a:na da:lab. Ele alande a:no: we “Gio: go:no:n asulan o:leaumbo:,

giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki ha:fo:wo: disa:la:bi.”
¹⁵ Ko:sega gegelebo: nol o:lia:yo: kegefo:ko: ha:na:lalega, di-
 nafa dowabi! Giliyo: a:la:dimidalega, tilidabu gililo: a:no:
 tambo mogagila:ma:ib.

Mamaya:lo: asulab au kudu ha:na:bi

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: niyo: to we a:la:so:lo:l. Mamaya:
 halaido: a:ma:yo: gio: tililia:ga: ha:na:melea:ki ta:foma.
 Gio: a:la:dimidalega, do:mo:wa:lo: meselan man a:no:
 mo:dimidama:ib. ¹⁷ Do:mo:wa:lo: meselan man a:ma:yo:,
 Mama Malilo:wa:lo: asulab a:no: ko:lo: sana to:lola:lab.
 A:la:ta:ga: Mamaya:lo: asulab a:ma:yo: do:mo:wa:lo: meselan
 man a:no: sana to:lola:lab. Gili asulo: usamio: man a:la:
 a:no: ko:lo: iliki, tadowo:laki buba:lab. A:la:gab amio:,
 gilo: dimidama:no: asulab a:no: mo:dimidama:no: dowab.
¹⁸ Ko:sega gio: Mama malilo: a:ma: tililia: hamana:ki ta:talega,
 ge ele a:ma: ha:g amio: mo:dowab.

¹⁹ Do:mo:wa:lo: meselan man a:no:, kalab amilo:
 fa:la:dowano: we. Uwo: diano:, no o:lia:lo: uwo: dia:no: mada
 alan asulano:, ²⁰ madali gode gulugululano:, fofa dimidano:,
 eteano:, mululo: to sa:lano:, kelego: noma:lo: da:lab asulano:,
 gadiano:, no:no:na:ma:la: asulano:, so:lo:wo: aloba:dakilo:
 ina:li ina:li a:la:do: dowano:, ²¹ meselano:, aluna: ho:n nakilo:
 no:nolano:, mogago:lo: dimidama:nikilo: kegea:lab mano:lo:,
 a:la:ta:ga: mogago: ko:li ko:lilo: nol a:no:lo: o:leo:ngo:ka
 dimida:labiki a:na so:lo:l. Nilo: tamin amilo: hagugo: to
 sio: o:leaumbo:, o:go: wa:ka a:so:lo:l. Kaluka:isale man ko:li
 ko:lilo:lo: dimida:lab a:no:, Godeya:lo: bo:fo:mela:nigab us
 a:namio: mo:tina:ib.

²² Ko:sega Godeya: Mamaya:lo: nio: ko:lo: tili dowakilo: fo
 helema:no:wo: we. Nolo: mada alan asulano:, sagalano:,
 ha:sa dowano:, ha:fa:nolo dowano:, ha:fo: disa:lano:,
 nolbo:wo: man nafale dimidano:, halale tili asula:sa:ga:lo:
 dimidano:, ²³ ha:nolo sa:lano:, a:la:ta:ga: go:no:na:ma:la:yo:
 dinafa tili dowano:. Gio: man a:no: ko:lo: kudu ha:nalega, ge
 ele imilig no:wo: mo:guma:ib. ²⁴ Ya:su Kelisowa:no: dowo:
 kaluka:isale a:ma:yo:, enedo: man mogago: ko:li ko:lilo:
 dimidama:no: asulan a:no: tambo i malana alu alitaki, sana
 SOWO:.

²⁵ Godeya: Mama a:ma:yo: mela:no:wo: nimo: dimi ko:lo:,
 nio: Mama elo: asulab au kudu ha:na:mela:niki. ²⁶ Nio:
 ninina:ma:la:yo: o:li a:la:bo: asula:so:bo. Nol o:lia:yo:
 babuma:kiyo: digene mea:so:bo. A:la:ta:ga: kalu nol o:lia:
 etekiyo: mulula:so:bo.

6

Kaluka:isale nolo: asuwa:ta:lubi

¹ Nao nado i, kalu imilig nowo: mogago:wa sulufo: tinalega, tilidabuwo: halaido:lo: o:a:lab giliyo:, kalu a:no: ha:sa gasili-aki, digale alita:bi. Giliyo: a:la:bo: dimidakiyo:, go:no:n gelo: da:feyo: a:namio: sulufo: tinabena:ki, dinafa halale dowo:bi. ² Gio: hida:yo:lo: diab amio:, gegelebo: nowo: asuwa:ta:bi. Man a:la:do: dimidab a:namio:, Kelisowa: ele saefa: a:no: mada ilili alifa:ib. ³ Kalu abeyo: e alan wilo:ka: a:la:sa:lab ko:sega, elo: to sa:lab o:lia: man dimidan o:lia: a:no: imilo:wo: mo:dowalega, enena:ma:la:yo: dikili sa:laki gab. ⁴ Nanog go:no:ndo: dimido: a:no: go:no:no: dinafa alobana ba:da:bi. Nanog go:no:ndo: dimido: a:no: nafa ba:dalega, go:no:no: sagala:bi. Ko:sega nanog kalu noma:lo: di a:no:, gilo: di a:no:lia:yo: da:feakiyo:, alobana ba:da:so:bo. ⁵ Kaluwo: tambo ina:li ina:lilo:wa:lo: nanog di a:no:, enedo:leko: dinafa tilidowaka bo:fo:lubi.

⁶ Tilidabu kaluka:isale giliyo: kelego: nafale da:labko, kalu gimo:lo: tolo: widab o:mo:wo:lo: aloba:da:sa:ga: dimia:bi. ⁷ Giliyo: ginina:ma:la:yo: dikida:so:bo. Godeyo: giliyo: mada mo:dikilima:ib. Giliyo: fo o:bo:ngo:wa:le egelo: amilo: gelab a:no:, a:ma: ene foleko: tuma:ib. ⁸ Kalu abeyo: ene do:mo:wa:lo: meselan man a:no: kudu ha:naki, man mogago: dimidalega, fo hedan aumbo: soma:no: ko:lo: dia:ib. Kalu abeyo: Mamaya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, man nafale dimidalega, fo hedan aumbo: Mama eya a:la:ta:ga:yo: ko:ngo: mela:no: dia:ib. ⁹ A:la:ma:no:lo:biki, nio: man nafa dimidaki, dinafa kudu ha:nakiyo:, mo:mo:bema:niki. Nio: bo:sulakiyo: mo:ta:talega, ho:lende a:no: fa:la:dowalikiyo:, fo a:no: nafale ililo: tuma:no:. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: fogdo: dowab ho:len wenamio:, niliyo: kaluka:isale tambomo:wo: man nafale dimidama:niki. A:la:ta:ga: Keliso kaluka:isale a:lab o:mo:wo:lo: man nafale mada dimidama:niki.

Mela:no:wo: ho:gilo: diab a:no: alandeyo: o:m

¹¹ Mo:fo:s we edakiyo:, no:no:n dagileya: sa:sa:lo: ko:lo:, gio: sa:sa:lo: toda: a:no: ba:dakiyo:, ni dagiya: sa:sa:lo:lo:b a:la:asula:bi. ¹² Kalu nolba:yo: wi alan dia:no: a:la:asulakiyo:, gio: do:go:fo: hege gedema:ki halaido: sa:la:lab. Yu kalu nolba:yo: imo:wo: hida:yo: dimiabena:kiyo:, iliyo: Keliso i malan amilo: sowo: a:no: mo:fanda widaki, do:go:fo: hege gedema a:lakiyo: halaido: sa:la:lab. ¹³ Kalu a:la:do: widab i a:no: do:go:fo: hege gedeo: ko:sega, ele a:no: tambowo:

mo:kudu ha:na:sen. Ko:sega iyo: wiyo: alan dia:no: a:lakiyo:, giyo:lo: do:go:fo: hege gedema:ki susiab.

¹⁴ Ko:sega niyo: ne no:no:na:ma:la: wi duludaki go:ba. Alan Ya:su Keliso ko:lo: i malan amilo: sowo: a:no: ne duludaki sa:ma:no:. Ya:su i malan amilo: sana sowo: a:ma:yo:, ne amilo: henfelo:wa: man dimidama:no: asulan a:no: sana sowo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isale henfelo: man welo: dimidab a:ma:yo: ne o:ngo:malo:ngo: ba:dab. ¹⁵ Kaluwo: do:go:fo: hege gedeo:lalikiyo:lo:, mo:hege gedeo:lalikiyo:lo: a:no: o:ngo:mal dowab. Ko:sega kaluwa: mela:no: ho:gilo: diab a:no: alandeyo: o:m. ¹⁶ Gode eyo: kaluka:isale man welo: kudu ha:na:lab i o:mo:wo: nofolo alitaki, ha:sa mesea:ki ta:fa:ib. Kaluka:isale i a:no: Godeya:no: kaluka:isale hendeleyo: o:m.

¹⁷ A:la:go:ko:lo: kalu i nol wema:yo: gili sa:so: aloba:dakiyo:, hida:yo: a:no: nemo:wo: wa:kabiyo: mo:dimina:ki asulo:l. Ni do:mo: amilo: imu wo:len wema: sa:lakiyo:, ne Ya:suwa: ene nanog dian kaluka: a:la:liki widakigab. ¹⁸ Ni nao nado i, nili Alan Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi mama o:lia: doma:ki, niyo: Godemo: dulugu so:lo:l. Hendele.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
A:fesa:s
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: Towo: We**

Fo:l elo: mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio: asulo:wo: wengo: iliki sa:sa:lo:. Gode eyo: henfelo: kelego: da:lab we tambo a:la:ta:ga: Hebenelo: kelego: da:lab a:no:lo: kegenelia:ga: dia:taki, Ya:su Keliso e ha:ga tambo difa:. A:la:fo:ko:lo: Keliso e kelego: tambo da:lab wema: misa: ko:lo: a:lab. (1.10) A:la:ta:ga: Gode eyo: tilidabu kaluka:isaleyo: tambo Kelisowa mada kuda:sa:ga: ha:fo: disa:laki, e o:lia: ko:ngo: mesea:ki ta:fo:. Fo:l eyo: mo:fo:s heb wenamio: a:la:sa:sa:lo:, Godeya: ene kanulo: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: Kelisowa tilida:dalikiyo:, i a:no: tambo ga:li mesea:ki sili alitaki, so:lo: imilise fa:la:doma:ib. Keliso elo: nanog dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: kaluka:isaleyo: a:ma:la: ene gasili. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale eno: a:la:liki da:fe alifa: a:no: tambo, ene Mama Malilo: a:no: imo: dimi. Mama e kaluka:isale o:lia: iliki, nafa kelego: enedo: dimidama:no: saefa: a:no: a:la:ka dimida:mela:ib. (1.14) A:la:ta:ga: to heb andeb a:na sa:sa:lakiyo:, Keliso kaluka:isaleyo: Ya:suwa kudo: ko:lo:, iyo: asulo:wo: imilise dowaki, Godeya: ene man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.

Kaluka:isaleyo: Kelisowa kudab a:namio:, iyo: so:lo: imilise dowab. A:la:ta:ga: Godeya: ene kaluka:isale a:no: do:mo: imilise fa:la:dowab ko:lo:, do:mo: a:ma: misa:yo: Ya:su. (4.1-16) Godeya: ene kaluka:isale i a:no: a imilise o:ngo: fa:la:dowab ko:lo:, Keliso e ili a kuan amilo: aiko: halaido: dowab. (2.19-22) A:la:ta:ga: Gode amilo: tilidabu kaluka:isale a:no: tambo ga o:ngo: ko:lo:, ili ino: Keliso ko:lo: a:lab. (5.22-32)

¹ Ne Fo:l, ne Godeya: enedo: asulab a:na ilikiyo:, Ya:su Kelisowa: enedo: iliga:felo: kalu nowo: ne ko:lo: fa:la:dowo:. Niyo: mo:fo:s we A:fesa:s amisa:n a:namilo: Godeya: ene kaluka:isale, Ya:su Keliso hendelelo: kudu ha:nab imo: sa:sa:liga:to:l. ² Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:salo: mesa:no: man a:no:lo:, gi o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l.

Ya:suwa:lo: nanog dimido: amio:, Gode eyo: kelego: nafa:leyo: nimo: dimi

³ Nili mama asuwa:takiyo:, Gode eyo: nio: Ya:su o:lia: kudu alitaki, Hebenelo: nafa kelego: da:lab a:no: tambo

nimo:wo: dimi. A:la:go:ko:lo: niliyo: Alan Ya:su Kelisowa: iya Godeya: wiyo: wabulu sa:la:mela:niki. ⁴⁻⁵ Taminde amio:, Gode eyo: henfelo: we o:semo: dimido: amio:, nio: Ya:su o:lia: doma:ki, Gode eyo: nio: a:na da:fe alifa:. Elo: dimido: a:ma:yo:, nio: Godeya: siwa:l amio: mogago:wo: mo:dimidaki, malilo: nafale doma:ki go:. Ho:len a:namio:, Gode eyo: nio: mada alan asulo: ko:lo:, Ya:su Kelisowa:lo: nanog dimidama:ib a:namio:, nio: ene so:wale doma:ki a:la:liki da:fe alifa:. Enedo: asulab au da:feyo: ko:lo: e mada sagalo:. ⁶ Gode eyo: nimo:wo: ha:fo:wo: mada alan disa:lakiyo: a:la:dimido: ko:lo:, niliyo: Gode a:no: wabuluma:niki. Eyo: ene so:wayo: alan asulo: ko:lo:, eya a:la:ta:ga:yo: Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: disa:lakiyo:, ego:le dofo:melea:kigab. ⁷ Nio: sili alifoma:kiyo:, Gode eyo: ene so:waya: ho:bo: tulo: a:na ilikiyo: nio: a:ma:la: kililia:sa:ga:yo:, nili mogago:wo: a:na hala:. Godeya:lo: dimido: a:ma:yo:, ene ha:fo: disa:lan man a:no: mada alan a:la:widakigab. ⁸ Gode eyo: ene ha:fo: disa:lan man a:no: nimo:wo: modo: ko:lo: dimi. A:la:ta:ga: asulo: nafa o:lia: dinafalo: mesa:no: asulan o:lia:yo: nimo: dimi. ⁹ Tamin amio: Gode eyo: Ya:suwa:lo: nafa dimidama:no: dimidali a:no: wo:no:le dia:fo:len ko:lo: o:go: kalaba wido:. A:la:do: dimidama:no: a:ma:yo: e sagale alitakigab. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: elo: dimadali ko:lo: deleno: we. Ho:lende a:no: fa:la:dowalikiyo:, Hebene kelego: o:lia: henfelo: kelego: o:lia:yo:, Ya:su Kelisowa: halaido: ha:ga tambo kegene doma:ki ta:fa:ib.

¹¹ Gode eyo: nio: Keliso o:lia: kudalikiyo:, ene so:walemo:lo: dabun dimia:ib a:no: nimo: dima:ki da:fe alifa:. Gode eyo: taminde amio: a:la:dimidalia:ga: difa:. A:la:ta:ga: kelego: a:no: tambo Godeya: enedo: fa:la:doma:kilo: asulab au kudu ha:naki fa:la:dowa:sen. ¹² A:la:fo:ko:lo: Yu kaluka:isale nio:, Keliso amio: ni ko:le tilidabu ko:lo:, Godeya:lo: a:la:do: dimido: a:no:, niliyo: ene wi alan a:no: ko:lo: wabuluma:niki go:. ¹³ A:la:ta:ga: Yu kaluka:isalema gio:lo: Godeya:lo: a:ma:la: gasili to hendele a:no: dabu ko:lo:, to nafa a:no: da:da:sa:ga:yo:, gio: Ya:suwa tilida:dab a:namio:, Gode eyo: enedo: dinali sio: a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo:, ene Mama Malilo: a:no: gimo: dimi. A:la:do: dimido: a:ma:yo:, gio: eno:leka: a:la:liki widaki go:. ¹⁴ Godeya: ene Mama ko:lo: ni amio: dowab a:ma:yo:, Godeya:lo: kelego: nafale ko:lo: ene so:walemo:lo: dimia:ib a:no: nio: hendele dia:ib a:la:widakigab. Ho:len a:namio: Gode eyo: nio: gasilia:sa:ga: sili alifa:ib, mo:wo: nio: Gode eno:le ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: Godeya: wi alan a:no: wabulu sa:la:mela:niki.

Fo:l eyo: A:fesa:s kaluka:isaleyo: asulo: nafayo: dima:ki, Godemo: dulugu sio:

¹⁵⁻¹⁶ A:la:fo:ko:lo: gililo: Ya:su Alan amilo: halale tilidabu a:no: a:la:ta:ga:, Keliso kaluka:isale nol o:lia:yo:lo: ha:fo: disa:la:sen man a:no:lo: ne dabu ko:lo:, niyo: ge asulakiyo: Godemo: mada o:m a:la:bo: sa:la:sen. Mada o:m a:la:likilo: dulugu sa:la:mela:no:wo: mo:edaki, gio: asulufo:likiyo: dulugu sa:la:lo:l. ¹⁷ Niyo: nili Do Gode Halaido:, Alan Ya:su Kelisowa: ene Gode o:mo:wo: dulugu sa:la:lo:l. Gode eneno: gimo:wo: fanda widaki, a:la:ta:ga: asulo: nafayo: dimina:ki, niyo: dulugu so:lo:l. A:la:galikiyo: gio: Godeyo: mada fanda asuluma:ib. ¹⁸ Godeya:lo: da:feyo: kaluka:isale a:namilo: dimidama:ib a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:bo:, gio: fanda ba:da:sa:ga: asuluma:ki, niyo: Godemo: dulugu so:lo:l. Kelego: nafale ko:lo: Godeya: ene so:walemo:lo: enedo: dimia:nigab a:no: gio: asulufo:melea:ki, dulugu so:lo:l.

¹⁹⁻²⁰ A:la:ta:ga: gio: Godeya: ene halaido: alan a:no:lo: asuluma:ki, Godemo: dulugu so:lo:l. Niliyo: halaido: a:no: ko:lo: da:fe ba:ba:no:wo: mo:ililo:. Ene halaido: a:ma:yo: tilidabu kaluka:isale nio: asuwa:ta:lab. A:la:ta:ga: Keliso e sowabiki, Godeya: halaido: alan a:ma:yo: e a:ma:la: a:dasi alita:sa:ga:yo:, e Hebene halonamio: Godeya: ene dagi ililiba mesea:ki ta:fo:. ²¹ Keliso e Hebene halona silikiyo:, ma:mula: kalu o:lia:, mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab a:no:lo: a:la:ta:ga: wilo: di a:no:lo:, tambo Ya:suwa: ha:ga ta:fo: ko:lo:, o:go:do: ta:i ha:nab wenamio:lo: tif amio:lo: ta:i ha:na:no: a:namio:lo:, E misa: siliki tambo bo:fo:mela:ib. ²²⁻²³ Gode eyo: kelego:wo: tambo dia:sa:ga:, Kelisowa: halaido: ha:ga dofo:melea:ki ta:takiyo:, e kelego: tambo amio: misa: dofo:melea:ki ta:fo:. A:la:do: dimido: a:ma:yo: enedo: tilidabu kaluka:isale a:no: ko:lo: asuwa:foma:ki go:. Kaluka:isale i a:no: sa:s enedo:wo: i o:m ko:lo:, iyo: Ya:su Kelisowa: ene do:mo:le dowo: ko:lo:lab. Eyo: sa:s amio: ene mela:no:wo: wa:li alita:ga:, kelego: tambowo: ilili alifa:

2

Gode eyo: sowo: kaluka:isale nio: Ya:su o:lia: a:ma:la: dasi alitaki mela:no:wo: dimi

¹ Tamin amio: gililo: mogago: dimida:len a:na ilikiyo:, gili mamayo: sofo:len. ² Ho:len a:namio:, gio: henfelo: mande we ko:lo: kudu ha:na:likiyo:, henfelo: welo: bo:fo:lowan mama mogago:wo:, Sa:da:na: e ko:lo: kudu ha:na:len. Kaluka:isale

1:17: Kolo 1.9   **1:19-20:** Kolo 1.11   **1:19-20:** Song 110.1, 2Kol 13.4, Kolo 2.12   **1:21:** Kolo 1.16, 2.10   **1:22-23:** Song 8.6   **1:22-23:** Lom 12.5, A:fe 4.10,15, Kolo 1.18   **2:1:** Kolo 1.21, 2.13   **2:2:** Kolo 3.7, Tait 3.3

Godelo: gola ba:dab a:no: Sa:da:na: e iya iliki, nanogo: dimida:lab. ³ Nio:lo: tamin amio: a:la: sen ko:lo:, nio: nili asulo:wa:lo: mogago: asulan a:no: kudu ha:nakiyo:, do:mo:wa:lo: asulab au dimida:len. A:la:fo:ko:lo: henfelo: kaluka:isale nol ko:lo: elen o:leaumbo:, nio:lo: Godeya: gadio: a:ma: ha:ga elen. ⁴⁻⁵ Ko:sega Godeya: ene nofolan mano: alan dowo: ko:lo:, ene ha:fo: disa:lan man nimo:lo: dimido: a:na ilikiyo:, ninido: mogago: dimida:len a:ma:yo: nili mamayo: sofo:labikiyo:, eyo: nimo:wo: ha:fo:wo: alan disa:laki, mela:no:wo: nimo: dimia:sa:ga:yo:, nio: Ya:su Keliso o:lia: mela:no: ta:fo:. ⁶ Gode eyo: nio: Ya:su Kelisowa kudu alifa: ko:lo:, nio: Hebene halonamio: Ya:su o:lia: siliki bo:fo:melea:ki, Gode eyo: Ya:su ko:lo: a:ma:la: a:dasi alifa: o:leaumbo:, nio:lo: a:ma:la: a:dasi alifa:. ⁷ Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: elema:no:wo: aundo:ma dowo: ko:lo:, Ya:suwa:lo: dimido: a:na ilikiyo:, man a:no: nimo:wo: wido:. Gode eyo: ene ha:fo: disa:lan man a:no: alan ko:lo:lab a:la:likiyo:, kaluka:isale nolbo:wo: tif amio: wida:li ha:na:melea:kiyo:, eyo: nio: a:ma:la: a:dasi alifa:. ⁸ Mo:wo: gio: Ya:su amio: tilida:dabikiyo:, Gode eyo: ene ha:fo: disa:lan man a:na ilikiyo:, gio: asuwa:taki a:ma:la: gasili. Gode eyo: gililo: man nafa dimido: a:no: ko:lo: ba:da:sa:ga: dimido:ma. Gode eyo: boba kelego: nafa a:no: madali gimo: dimi. ⁹ Nililo: nanog nafa dimido: a:ma: gasilima. A:la:fo:ko:lo: kalu imilig noma:yo: enena:ma:la:yo: mo:wabuluma:ib. ¹⁰ Nio: nanog nafale dimida:melea:kiyo:, Gode eyo: nio: Ya:su Kelisowa kudu alitaki, kaluka:isale nio: nafale dimida:sa:ga: ho:gi fa:la:doma:ki ta:fo:. Nanog nafa nililo: dimida:mela:no: a:no:, Gode eyo: tamina dimidalia:sa:ga: ta:fo:.

So:lo: a:la: gis elen a:no: Ya:su eyo: digale alitaki imilig ta:fo:

¹¹ Yu kaluka:isalema, gio: asuluma. Gilo: sa:la:li a:no: Yuwa: so:lo:wa sa:la:lima. Yu kalu iliyo: do:go:fo: hege gedea:sen ko:lo:, gio: “do:go:fo: mo:hege gedea:sen kalu” a:la:dio:ge sa:lakiyo:, gio: ha:la: kalu a:la:liki da:fe alifa:. Ili do:mo: amilo: man dimidalifa: a:na ilikiyo:, iyo: Godeya: eno:le kalu a:la:asula:lab. Ko:sega man a:no: ili do:mo: wa:l a:naka dimida:sen. ¹² Ho:len a:namio: gio: Ya:su Keliso o:lia:yo: alobanaga:ta:ga: sen a:la:bo: asuluma. Gio: Iso:laela: eso:lo:ma ko:lo:, Godeya:lo: Isolaelbo:lo: dinali sio: us a:namio: gio: mo:tiane. Gio:lo: henfelo: wena sen ko:sega, gio: Godelo:ma dowaki, kelego: nafayo: tifa dia:no: a:la:bo: mo:tili asula:len. ¹³ Gio: Gode o:lia:yo: ko:na: elen ko:sega, o:go:

Ya:su Kelisowa kuda:sa:ga; ene ho:bo: a:ma:yo: gio: tililia:ga; Godeya: aniba ta:fa:ni mio:.

¹⁴ Ya:su Keliso e nilo: ha:sa mesea:kilo: dimidan kaluwo: e ko:lo; Yu kalu o:lia: Yu kaluma i o:lia:yo: gis dofo:liki, gulusen a:no: e go:go:daki tofa:. Gis elen a:ma:yo: nol o:lia:yo: ilif gelo: o:ngo: iliki gulusen ko:sega, Ya:su e sowo: a:na ilikiyo:, ilif a:no: hugula:sa:ga; a:la:yo: imilig ta:fo:. ¹⁵ Mo:sa:sa: ele a:namio:, to nolo; “a:la:bo: dimida:bi” a:la:sio:, a:la:ta:ga: to nolo; “a:la:bo: dimida:so:bo” a:la:saefa: ko:lo; gis elen a:no: go:go:dema:kiyo:, ele a:ma: halaido: a:no: tambo Ya:su eyo: dila:. Elo: dimido: a:ma:yo:, so:lo: a:la: a:no: eya kudalikiyo:, so:lo: ho:gi imilig fa:la:doma:ki go:. ¹⁶ Ya:su i malan amilo: sowo: a:ma:yo: so:lo: a:la: a:no: so:lo: imilig ta:taki, iyo: tambo Gode o:lia: ege doma:ki ta:fo:. A:la:dimidabikiyo: a:la:ma:lo: gis dimida:len a:no: a:na dila:. ¹⁷ Ya:su E ya:sa:ga; ha:salo: mesa:no: man a:no: widaki, ha:la: kaluka:isale Gode o:lia: ko:na:lo: elen imo:wo:lo: a:la:ta:ga: Yu kaluka:isale Godeya: anib amilo: elen imo:wo:lo; ha:salo: mesa:no: man a:no: wido:. ¹⁸ Ya:suwa:lo: dimido: a:na ilikiyo; Yu kaluka:isale o:lia; Yu kaluka:isalema i o:lia:yo; nio: tambo Mama imilig a:na a:la:ta:ga:yo; Dolo: amilo: ha:na:no:wo: togo: kolaefa: ko:lo:lab.

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: o:go: Yu kaluka:isalema gio: mio: kaluwo: o:ngo:ma. Gio: Gode amilo: tilidabu kaluka:isale a:no:lia: uwa gasayakiyo; Godeya: eno:le dowaki, ene so:lo: doma:ni tiane. ²⁰ Godeya: ene so:lo: dowab gio; a alan o:ngo: di ko:lo:lab. Iliga:felo: kalu o:lia: Godeya:lo: tolo: dinali sa:lan kalu i a:no:lo; a a:ma: aiko: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Ya:su Keliso e, alo: halaido: ta:li mesa:no: aiko: alano: E. ²¹ Meya:lo: a mela:i ane o:leaumbo; Ya:suwa:yo: nio: tambo kegene mele alifa:. Alan eyo: a a:no: dia:i ha:na:la:ga; alan dowalikiyo; ene malilo: a fa:la:do alifa:. ²² A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:yo: gio:lo: ua kegene alitakiyo; gio: Godeya: ene a fa:la:doma:ki dimidali ta:lab ko:lo; Godeya: ene Mamayo: a us a:na sab.

3

Godeya:lo: dimidama:no: a:no: kalaba wido:

¹ Gode eyo: Yu kaluka:isalema gio: ene so:lo: usa doma:kiyo; togo: kolaefa: ko:lo; mo:wo: a:na ilikiyo; Fo:l niyo: Ya:su Kelisowa: to nafa a:no: gimo:wo: wida:len amio; ne dibolo aya to:lo alifo:len. ² Gode eyo: ne ha:fo: disa:lakiyo; gio: asuwa:foma:ki, ne ene nanog dian kalu doma:ki da:feyo:. Gio: tamin amio: to a:no: da:da:sa:ga: asululi ko:lo:lab.

³ Godeya:lo: dimidama:no: asulab a:no: tamin amio: wo:no:le delen ko:sega, to a:no: nemo:wo: kalaba wido:. To a:no: heb nolo: gimo:wo: o:ma sa:sa:lo:. ⁴ To wo:no:lolo: delen a:no: nemo:wo: kalaba widabiki asulo: ko:lo:, giliyo: to nilo: sa:sa:lo: a:no: agelalikiyo:, giliyo:lo: to a:no: o:li asuluma:ib. ⁵ Gode eyo: to wo:no:lolo: delen a:no: kaluka:isale tamin amilo: ta:i mio: i o:mo:wo: mo:wido:. Ko:sega o:g wenamio: Godeya: ene Mama a:ma: ilikiyo:, to a:no: iliga:felan kalu o:lia: Godeya: tolo: widan kaluka:isale o:lia:mo:wo: kalaba wido:. ⁶ Godeya: asulo: nafa wo:no:lolo: delen a:no: we. Ya:suwa: to nafa a:ma: ilikiyo:, Yu kaluka:isalema giliyo: ni Yu kaluka:isale o:lia: kudu alitaki, uwa do:mo: imilise dowo: ko:lo:, Godeya:lo: nimo:lo: dimia:no: dinali saefa: a:no: Ya:su Kelisowa dowalikiyo: nio: tambo imilo: dia:no:.

⁷ A:la:fo:ko:lo: to nafa a:no: walama:kiyo:, Gode eyo: nemo:wo: ha:fo: disa:lakiyo:, ne ene nanog dian kalu doma:ki da:feyo: ko:lo:, niyo: nanog a:no: dimidama:kiyo:, ene halaido: a:no: nemo: dimi. ⁸ Gode amilo: tilidabu kaluka:isale nol us a:namio:, ne wilo:ma tifa dowo: ko:sega, Gode eyo: nemo:wo: ha:fo: disa:laki, nanog a:no: nemo: dimi. Nanog a:no: we. Nafa kelego: nafale agelema:no:wo: mo:ililo: ko:lo: Ya:su amilo: wa:lifo:lab a:no: Yu kaluka:isalema imo:wo: kalaba walama:kiyo: nemo: dimi. ⁹ Henfelo: amilo: kelego: tambolo: fa:la:do alifa: Gode eyo:, ene asulo:wa:lo: nafa dimidama:no: dimidaefa: a:no: donayo: modo: amio: wo:no:le dia:fo:len. Ko:sega o:go: wo:no:lolo: delen a:no: kalaba fa:la:dowabikiyo:, kaluka:isale tambowa:yo: fanda asuluma:kiyo:, nanog a:no:lo: nemo: dimi. ¹⁰ Tamin amio: asulo: a:no: wo:no:le delen ko:sega, o:go: ene sa:s kaluka:isaleyo: fa:la:do alifa: ko:lo:, Godeya:lo: asulo: nafa ko:li ko:lilo: a:no: sa:s a:na a:la:ta:ga:yo:, ma:mula: kalu o:lia: Hebene amilo: mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab i o:mo:wo: kalaba walama:ki ta:fo:. ¹¹ Godeya:lo: dimido: a:no: taminde amio: dimidalia:ga: dia:fo:len ko:lo:, o:go: Ya:su Keliso nili kalu Alan eya a:la:ta:ga:yo: kalaba fa:la:do alifa:. ¹² Nio: Ya:suwa tilida:da:sa:ga: kudalikiyo:, eya a:la:ta:ga:yo: nio: mo:tagilaki, Godelo: amio: sagala:liki o:li ha:na:no:. ¹³ A:la:fo:ko:lo: gi asuwa:takilo: nilo: hida:yo: dio:l we giliyo: ba:da:sa:ga:, gio: tagilakiyo: tilidabuwo: taiyabena:ki halale dowa:bi. Mo:wo: hida:yo: nilo: dio:l a:ma:yo: Gode eyo: gio: halaido: nafale mesa:no: ta:foma:ki go:.

Fo:l eyo: A:fesa:s kaluka:isaleyo: halale alifoma:ki dulugu sio:

¹⁴ Godeya:lo: nafale dimidaefa: a:no: ko:lo: asulakiyo:, ne Do Godeya: ha:ga gulalu siliki e ko:lo: wabuda:mela:no:.
¹⁵ Hebenelo: so:lo: ko:li ko:lilo: sab o:lia:, henfelo: wilo: so:lo: ko:li ko:lilo: sab i o:lia:ma:, mo:wo: Gode e ko:lo:, eyo: inin wi hendeleyo: wikili alifa:.
¹⁶ Gode eyamio: kelego:wo: mada nafale modo: dowo: ko:lo:, Godeya: ene Mamayo: gili asulo: usamio: ililitaki, Godeya: ene halaido: a:ma:yo: gio: halale alifoma:ki dulugu so:lo:l.
¹⁷ A:la:dimidalikiyo: gililo: tilidabu a:na ilikiyo:, Keliso e gili asulo: usa dofo:melea:ki dulugu so:lo:l. I tef ko:lo: hena tefele ha:na:sa:ga:lo: halale kagayan aumbo:, gio: Godeya:lo: alan asulan man us a:na tina:ib ko:lo:, gio: halaido:le kagafo:mela:ib.
¹⁸⁻¹⁹ A:na halale kagayalikiyo:, gi o:lia: tilidabu kaluka:isale o:lia:yo: tambo halaido:wo: dia:sa:ga:, Ya:suwa:lo: alan asulan mano: weo:ngo:lo:b a:la:bo: gio: dinafa fanda asuluma:ki dulugu so:lo:l. Ya:suwa:lo: alan asulan man a:no: ololobo:lo:, alolobo:lo:, osolobo:lo:, andolobo:lo: aneyo:, mo:elema:no: dowaki, kaluwa:yo: mo:fanda asululia:no: dowo: ko:sega gio: asuluma:kiyo:, niyo: dulugu so:lo:l. Giliyo: a:la:bo: asulakiyo:, Godeya: ene man nafa a:no: gi amio: ililitaki wa:lifa:ib.

²⁰ Godeya: ene halaido: a:no: ni usamio: nanogo: halaido: dialikiyo:, halaido: a:ma:yo: nililo: dabu ba:dabo:lo:, a:la:ta:ga: nili asulo:wo:lo: tininita:ga:, mada alan nolo: a:dimida:sen.
²¹ A:la:fo:ko:lo: niliyo: Godeyo: wabuluma:niki. Kaluka:isale Ya:su Kelisowa kudakilo: ene sa:s dowab i a:ma:yo:, Godeya: wiyo: ho:lono: tambolo: ta:i ha:na:mela:no: a:namio:, dulugu sa:la:mela:niki. Hendele.

4

¹ Ne Kalu Alana: wiya iliki dibolo aya so:l ko:lo:, niyo: towo: halaido: gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gode eyo: gio: eno:le doma:ki ho:lelia:sa:ga: da:feyo: ko:lo:, giliyo: Godeya:lo: asulab o:leau, man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.
² Gode eyo: man gililo: kudu hamana:kilo: asulabo: we. Tilidabu kaluka:isale no o:lia:yo:, go:no:n ge ha:ga dowan, no o:lia:yo: ha:sa dowan, bo:ebo: mo:iligan, a:la:ta:ga: kalu abeyo: mo:ililo: dimidalega giliyo: emo:wo: mo:mo:beaki, ha:fo: disa:la:bi.
³ Godeya: Mama eyo: ha:sa dowan man a:ma: ilikiyo:, gio: uwa kegene alifa: ko:lo:, ho:lono: tambo uwalo: kegene alifa: a:no: halale kegene mesa:no: dimida:lubi.
⁴ Mo:wo: we, tilidabu kaluka:isale nio: do:mo:wo: imilise dowaki, a:la:ta:ga: Mama malilo: imilise a:no: ni amio: tambo dowo: ko:lo:lab. Gode eyo: gio: tambo eno:le doma:no: a:la:li ho:ido: ko:lo:, Godeya: kelego: nafale ko:lo: gio: uwa dia:no: a:la:liki tilida:da:sa:ga:lo:

yasilab a:no: imilo: dowo: ko:lo:lab. ⁵ Kalu Alano: imilise, a:la:ta:ga: tilidabuwo: imilise, a:la:ta:ga: ho:na to:lolan man a:no:lo: imilise dowo: ko:lo:lab. ⁶ Godeyo: imilig ko:lo:lab. Kaluka:isaleya: Iyayo: tambo e. Gode e iwalu iliki, nio: tambo bo:fo:lab. Eyo: kaluka:isale tambo i us a:na a:la:ta:ga:yo: nanogo: dimida:lab. A:la:ta:ga: e kaluka:isale usamio: tambo a:lab.

⁷ Ya:su Kelisowa:lo: boba kelego: nimo:lo: dimia:no: da:feyo: o:leaumbo:, Gode eyo: bo:ba kelego: ko:li ko:lilo:wo: nimo:wo: ina:li ina:lile dimia:i ane ko:lo:lab. ⁸ A:la:go:ko:lo: Godeya: ene bugo: amio: a:la:sio:,

“E iwalu halona ha:nakiyo:,

ene gis kalu modo: a:no: ta:lia:sa:ga:, dibolowa to:loma:ni tililia:gane.

A:la:ta:ga: boba kelego: nafayo: kaluka:isale enedo:mo: dimi.”

⁹ Eyo: a:la:sio: ko:lo:, “E iwalu halona ane” a:la:do: sa:lab a:no: mo:wo: ha:? A:la:do: sa:lab a:no:, tamin amio: e henfelo: amio: ololo ko:le tianeka: a:la:li widaki gab. ¹⁰ Kalu tamin amilo: ololodo: tiane a:no:, imilise eko: iwalu Hebene halona ane. Elo: dimido: a:no:, Hebene hen amio:lo: henfelo: wiyo:lo:, kelego:wo: tambo amio: ilili alitaki go.

¹¹ Kalu a:ma:lo: boba kelego: nimo:lo: dimiyo: we. Kalu nolo: iliga:felo: kalu doma:ki da:fe alifelo:. Kalu nolo: Godeya: towo: dinali sama:ki da:fe alifelo:. Kalu nolo: sia:likiyo: Ya:suwa: to nafa a:no: walama:ki da:fe alifelo:. Kalu nolo: tilidabu kaluka:isaleyo: tili dowaki, Godeya: towo: walama:ki da:fe alifelo:. ¹² Ya:su Kelisowa:lo: boba kelego: dimi a:ma:yo:, tilidabu kaluka:isale iliyo: Godeya: nanogo: nafa dimidama:kiyo: ego:le ilili alitaki go. A:la:galikiyo: Ya:su Kelisowa: ene do:mo:wo: anayaki, halaido: doma:ib.

¹³ Nanog nafa a:no: a:la:dimida:i ha:na:la:ga:yo:, nili tilidabu a:namio:lo:, a:la:ta:ga: nililo: Godeya: ene so:wa ko:lo: fanda asuluma:no: a:namio:lo:, nio: tambo asulo:wo: imilo:le doma:no:. Kalu so:wa ko:lo: analia:ga: kalu dowan aumbo:, nili tilidabuwo:lo: anayaki nafale doma:ib. A:la:ta:ga: Ya:su Keliso e ko:lo: ego:le dowo: o:leaumbo:, nio:lo: ene man a:no: imili alitalikiyo: a:na fa:la:doma:ib. ¹⁴ Nili tilidabuwo: anayab a:ma:yo:, nio: so:wagalin o:ngo:wo: mo:doma:ki gab. Nio: to ho:gi ko:lilo: nolo: da:dalikiyo:, nio: ho:n ko:su ko:lo: ho:n fa:sa: wa:l amilo: fufaya:lo: dia:sian aumbo: mo:doma:no:.

Madalilo: widan kalu nolba:yo: ya:sa:ga: dikidaki widalikiyo:, nio: tilida:dakiyo: mo:kudu ha:na:no:.

¹⁵ Niliyo: madali to widab a:no: mo:kuduha:naki, nao no

o:lia:yo: ha:fo: disa:laki to hendeleyo: ko:lo: sa:la:mela:niki. A:la:dimidalikiyo: nio: mada analiakiyo:, Ya:su Keliso o:ngo: dowa:mela:niki. Tilidabu kaluka:isale nio: ene do:mo: dowo: ko:lo:, nili misa:yo: Keliso e. ¹⁶ Eya a:la:ta:ga:yo: do:mo: heb ko:li ko:lilo: we tambo kudu alifelo: ko:lo:, nio: do:mo: amilo: momaya:lo: kowa:gi alifelo: o:ngo: dowab. A:la:ta:ga: do:mo: heb ko:li ko:lilo: a:ma:yo: nanog inido:leyo: dimidalikiyo:, nili do:mo:wo: analiakiyo:, negelebo: ha:fo: disa:laki halaido: doma:ib.

Nio: Kelisowa dowaki, man ho:giyo: dimidama:niki

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: niyo: to nowo: gimo:wo: sa:ma:nigo:l. Alana: wiya ilikiyo:, niyo: to we halale so:lo:l. Mo:tilidabu kaluka:isale ili asulo: a:no: babale dowab ko:lo:, giliyo: man ililo: dimidab aumbo: dimida:so:bo. ¹⁸ Ini asulo:wo: kaliaki ko:ndo:feleliab ko:lo:, asulo: ililo:wo: sololiya: go:lufo:liki, iyo: asugdo:ma dowab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale a:no: Godeya: mela:no: mela:no: a:no:lia:yo: mo:kudo: ko:lo:lab. ¹⁹ Kaluka:isale i amio: sendelowan mano: aundo:ma. A:la:ta:ga: iliyo: uwo: dian man a:no: dimidakiyo:, ho:lenu: tambo man mogago: ko:li ko:lilo: a:no:ko: dimida:melebo:losa: a:la:bo: asula:sen. ²⁰ Ko:sega gio: Keliso amilo: kudu ha:nan man a:no: gimo:lo: wido: a:namio:, gio: man a:no: ko:lo: dimidama:ki wido:ma. ²¹ Ya:sulo: doba:da:lo: gililo: dabu a:no: a:la:ta:ga:, gimo:lo: wido: asululi a:no:lo: to hendele ko:lo:, Ya:sulo:wa a:la:ta:ga:lo: mio:wo: o:m. ²² Gimo:lo: wido:wo: nolo: we. Helebeso:g mogago: ko:lo: dugulan o:leaumbo:, man gilo: amilo: tamin amilo: delen a:no: tambo dila:bi. Gio: mogago: dimidama:kilo: sendea:sen man a:ma:yo: gio: dikili alitakiyo:, mada mogagila:len. ²³ Ko:sega Gode eyo: asulo: gililo:wo: ho:gi a:nodo alifoma:ki ta:ta:bi. ²⁴ A:la:ta:ga: giliyo: helebeso:g ho:gi ko:lo: sa:ga:lan o:leaumbo:, man ho:gi Godeya:lo: dimidaefa: da:lab a:no: ko:lo: sa:ga:la:bi. Man ho:gi a:no: man Godeya: enedo:leyo: o:m ko:lo:, giliyo: man a:no: dialikiyo:, gio: digalo:le man o:lia:, malilo:le man a:no: ko:lo: kudu ha:na:ib.

²⁵ A:la:fo:ko:lo: giliyo: madalilo: to sa:ma:no: a:no: ka ta:ta:bi. Nio: do:mo: imilise dowo: ko:lo:, gegelebo: to hendeleyo: ko:lo: sa:la:lubi. ²⁶ Gi amio: kulufa:yo:wo: dowalikiyo:, giliyo: man mogago:wo: dimida:so:bo. Kulufa:yo:wo: gilo: amio: dowalega, ofo: semo: tiane amio:, kulufa:yo: gilo:wo: a:na eda:bi. ²⁷ Kulufa:yo: gililo:wo: mo:edalega, fogo: Sa:da:na:mo: dimiab kolo:, a:la:bo: dimida:so:bo. ²⁸ Gio: afayo: dia:lenolalega, wa:kabiyo: afayo: mo:diaki ginin

4:17: Lom 1.21, 1Bid 1.14

4:22: Lom 8.13, Kolo 3.9

4:23: Lom 12.2

4:24: Mo:mo: 1.26, Kolo 3.10

4:25: Sek 8.16, Kolo 3.8-9

4:26: Song 4.4,

dagiya:yo: nanogo: halaido: dimida:lubi. Gililo: nanog dimidab a:namio: fowo: modo: ko:lo: hedalikiyo:, kelego:lo:ma kaluka:isale nol sab a:no: o:li asuwa:fa:ib. ²⁹ Giliyo: kalu nolo: mogaila:ma:no: towo: sa:la:so:bo. A:la:ba. Giliyo: kaluka:isalelo: halale alifa:no: to a:no: ko:lo: sa:la:lubi. Kaluka:isale to o:lo: da:dab i a:no: ko:lo: asuwa:fa:nikiyo:, giliyo: towo: dinafa alobana sa:la:lubi. ³⁰ Giliyo: Godeya: ene Mama malilo: o:mo:wo: hida:ma:no:wo: dimida:so:bo. Gode eyo: gio: ene so:wale a:la:liki widakiyo:, ene Mamayo: gimo: dimi ko:lo:, ele ba:ba:no: ge amilo: difa: a:ma:yo: Gode eyo: ge hendele ga:li sili alifa:ib a:la:widaki go:. ³¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: nolbo:lo: kele asula:lowano:, kulufa:yano:, gadiano:, towa:lo: kegano:, sada:dano:, a:la:ta:ga: mo:bean man a:no:lo: tambo dila:bi. ³² A:la:ta:ga: gegelebo: nofolakiyo:, ha:fo:wo: disa:la:lubi. Gode eyo: mogago: gililo: dimido: a:no: Ya:suwa: wiya ilikilo: ga:lila: o:leaumbo:, giliyo:lo: nolba: mogago: dimido: a:no:lo: ga:lila:bi.

5

Ha:fo: disa:lan man us a:na dowa:lubi

¹ A:la:fo:ko:lo: niliyo: man digalo: Godeya:lo: dimida:sen a:no:ko: kudu ha:na:niki. Mo:wo: Gode eyo: nio: mada alan asulaki, nio: ene so:wale ta:fo:lab. ² Keliso eyo: nimo:wo: ha:fo:wo: disa:la:sa:ga:, ni asuwa:takiyo: mela:no: enedo:ko: wala:. Ene mela:no: a:no: mundo: nafale ko:lo: bo:ba so:mean aumbo: Godemo: dimi. O:leaumbo: niliyo:lo: nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:ma:niki. ³ Ko:sega uwo: di:ano:, mo:dimidan aundo: dimidan man ko:li ko:lilo: a:no:lo:, a:la:ta:ga: meselan man a:no:lo: gi amio: fa:la:dowabena:ki, ko:na: dowa:bi. Tilidabu kaluka:isale gio: man a:no:lia: anidoma:no:wo: mo:ililo:. ⁴ Giliyo: wa:sa:le sa:lan to o:lia:, madali to o:lia:, uwo: dia:nikilo: mesele sa:lan to o:lia:yo: mada sa:la:so:bo. To mogago: ko:li ko:lilo: a:no: giliyo: sa:ma:no:wo: mo:ililo: ko:lo:lab. A:la:bo: mo:dimidaki, giliyo: Godemo: mada o:m a:la:dulugu sa:la:lubi. ⁵ Giliyo: to we hendelelo:b a:la: asula:bi. Uwo:lo: dia:labo:, mo:dimidan aundo: dimian man ko:li ko:lilo: dimida:labo:, a:la:ta:ga: mesela:labo:, kaluka:isale man wengo:lo: kudu ha:na:lab i a:no:, Gode o:lia: Keliso o:lia:ma:lo: bo:fo:mela:no: man us a:namio: mada mo:tina:ib. Meselan man a:no: kaluka:isale madali godemo:lo: gulugululan man o:ngo: ko:lo: a:lab.

⁶ Kalu noma:yo: gio: madali to sa:lakiyo: dikidabena:ki dinafa dowa:bi. Mo:wo: kaluka:isale Godelo: mo:kudu

ha:na:lab i a:ma:yo:, man mogago: nilo: sa:la:i mio: a:no: dimida:lab ko:lo:, Godeya: gadio: a:no: kaluka:isale i o:mo:wo: doma:ib. ⁷ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale i a:no:lia:yo: gasa dowo:so:bo. ⁸ Tamin amio: gio: sololi usa elen ko:sega, o:go: gio: Kalu Alan o:lia: dowabiki, ho:lena a:lab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: ho:lena: so:waya:lo: ha:nan au ha:na:lubi. ⁹ A:la:do: so:lo:lo: mo:wo: we. Ho:lena: fo hedano: we, man nafayo:, man digalo:wo: a:la:ta:ga: to hende sa:lano:, fo a:no: ko:lo: hedan. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: giliyo: mano: dinafa alobana ba:da:sa:ga:yo:, Alando: sagalema:no: man a:no:leko: dimida:lubi. ¹¹ Sololiya: man a:ma:yo: fo nafayo: mo:hedan ko:lo:, gio: man a:no:lia:yo: uwayo: gasa dowo:so:bo. A:la:ba. Kalu nolba:yo: man a:no: hendele mogago:lo:b a:la:asuluma:ki, giliyo: ho:lena dia:ta:bi. ¹² Ililo: wo:no:lolo: dimidan man a:no: mada mogago: ko:lo:, nilo: a:sa:ma:no:wo: sendelowab. ¹³ Ko:sega ho:lena:yo: man wo:no:lolo: delendo:wa do:italikiyo:, kaluka:isaleya:yo: a:na fanda ba:ba:ib. ¹⁴ Mo:wo: kelego: ililo: fanda ba:dab a:no: tambo ho:len o:ngo: fa:la:doma:ib. A:la:fo:ko:lo: to wema:yo: a:la:sa:lab,

“Kalu alifo:lab ge sikagama.

Ge sowo: o:ngo: a:lab ko:lo:, ge dasima.

A:la:galikiyo: Ya:suwa: ene ho: nafayo: gelo:wa so:so:lema:ib.”

¹⁵ Gililo: man kudu ha:nab a:no: dinafa tilidowaki ha:na:lubi. Asugdo:ma kalu o:ngo:wo: mo:dowaki, asugdo: di kalu o:ngo: dowo:bi. ¹⁶ O:go: ho:lono: mogago: dowab ko:lo:, fogo: dowalikiyo: giliyo: ho:len a:no: mo:walaki nanogo: nafa dimida:lubi. ¹⁷ A:la:fo:ko:lo: no:nolo: asugdo:ma kalu o:ngo:wo: mo:dowaki, Alana:lo: asulab a:no: ko:lo: dinafa asula:bi. ¹⁸ Gio: wain ho:n nakiyo: dafola:so:bo. Man a:ma:yo: gio: mogagila:ma:ib. Ko:sega Godeya: Mamayo: gi amio: ilili alifoma:ki ta:ta:bi. ¹⁹ Giliyo: tilidabu kaluka:isale nol o:lia: tolakiyo:, Godeya: gisalo: bugo: amilo: to sio: a:no:lo:, gulugululakilo: gisalo: mo:lan to a:no:lo:, Mamaya: gisalo: gimo:lo: dimiab to a:no:lo: sa:la:lubi. A:la:ta:ga: giliyo: Alana: wiyo: wabudaki, asulo: usamilo: fa:la:dowab a:na a:la:ta:ga:yo:, gisalo:wo: halaido: mo:la:bi. ²⁰ Ho:lono: tambo amio: Alan Ya:su Kelisowa: wiya ilikiyo:, kelego: tambo amio: Do Godemo:wo: sagalaki, mada o:m a:la:sa:la:lubi.

India: ingalia:ma: man

21 Giliyo: Ya:su Kelisowo: mada alan asulo:ka: a:la:widakiyo:, tilidabu kaluka:isale nolba: ha:ga dowa:bi. 22 Ka:isale giliyo: Kalu Alana: ha:g amilo: dowab o:leau, kalu gililo:ma: ha:g amio:lo: a:la:ka dowa:bi. 23 Mo:wo: ha: Keliso e sa:sa: ene misa: a:lab o:leaumbo:, kaluwo: ene inga a:ma: misa: ko:lo:lab. Sa:s kaluka:isale iyo: Ya:suwa: ene do:mo: a:la:ta:ga:, ilo: a:ma:la: gasili kaluwo: Ya:su e. 24 Sa:s kaluka:isale ko:lo: Kelisowa: ene ha:g amilo: dowab o:leaumbo:, ka:isale gililo: man dimidan us a:namio:, kalu ginindo:ma: ha:ga dowa:bi.

25 Kelisowa:lo: sa:so: alan asula:sa:ga:lo: ene mela:no: wala: o:leaumbo:, kalu giliyo: ga: gayo: mada alan asulaki ha:fo:wo: disa:la:bi. 26 Kelisowa:lo: a:la:do: dimido: a:namio:, sa:s kaluka:isaleyo: malilo: dowaki eno:le fa:la:doma:ki ta:fo:. Ene to a:na ilikiyo:, iyo: ho:na: to:go:de alitakiyo:, go:go:do: fa:la:do alifa:. 27 Kelisowa:lo: dimido: a:ma:yo:, ene sa:s kaluka:isaleyo: ene siwa:l amio: gesego:le dowaki, eno:le doma:ki go:. A:la:ta:ga: do:mo: ililo: amilo: heyo:lo: bo:lo:wo:lo:, agogo:wo:lo:, a:la:ta:ga: dalagdo:wo:lo: aundo:ma ta:taki, iyo: malilo: dowaki, hala dimido: nowo: aundo:ma doma:ki go:. 28 A:la:dimido: ko:lo: kalu giliyo: go:no: do:mo: asulan o:leaumbo:, ga: gayo: a:la:ka alan asula:bi. Kalu abeyo: ene ingayo: mada alan asulab a:no: ene do:mo:wo:lo: mada alan asulo:ka: a:la:li widakigab. 29 Mo:wo: kalu tambowa:yo: inin do:mo:wo: mo:mo:bean. O:leaumbo: mo:auma:ib. Kalu tambowa:yo: do:mo: inido: o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:lakiyo:, ma:no:wo: meaki, dinafa tili-dowan. O:leaumbo: Keliso eyo:lo: sa:s kaluka:isalemo:wo: ha:fo: disa:laki, mada dinafa tilidowan. 30 Mo:wo: nio: tambo Kelisowa: ene do:mo: heb imilise ko:lo:lab. 31 Godeya: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, "kaluwa:yo: iya o:lia: ano o:lia:yo: ta:ta:ga:, ene inga o:lia: asulo: imilise dowaki, a:la:yo: do:mo: imilise doma:ib." 32 To sa:lab a:ma: ha:go: bowo: alan tiane ko:lo:, to nilo: so:lo:l a:no: Kelisowa: ene sa:s o:lia:lo: ualo: gasa doma:no: a:no: ko:lo: so:lo:l. 33 Ko:sega to a:ma:yo: gimo:wo:lo: a:la:ka sa:lakigab. Kalu giliyo: go:no:n asulan o:leaumbo:, ga: gayo:lo: a:la: alan asulaki, ha:fo:wo: disa:la:lubi. A:la:ta:ga: ka:isale giliyo:lo: ge kaluwo: alan a:la:asulaki, ho:leno: tambowo: mano: mada sagalema:no: dimida:lubi.

6

Fo:l eyo: so:wayo:, iyayo:, anowo: imo:wo: mano: wido:

5:21: 1Bid 5.5   5:22: Kolo 3.18, 1Bid 3.1   5:23: 1Kol 11.3, A:fe 1.22   5:25: Kolo 3.19, 1Bid 3.7   5:26: Tait 3.5   5:27: 2Kol 11.2, Kolo 1.22   5:31: Mo:mo: 2.24, Madi 19.5   5:32: Kala 19.7

¹ So:wale gio: Kalu Alan o:lia: kudo: ko:lo:, giliyo: go:l dia: go:lia:ma: towo: dinafa kudu ha:na:lubi. Man a:no: mada digalo: ko:lo:lab. ² Godeya: ele sa:sa:lo: a:namio: a:la:sio:, “Gio: go:lo: go:wo: alano: o:m a:la:asulaki, ili ha:ga dowa:lubi.” Gode eyo: ele sa:la:i mio: us a:namio:, ele wema: sa:lakiyo:, dinali sio: to o:lia: sio: ko:lo:, elo: a:la:do: dimido: a:no: ele wenami ko:le dimido:. ³ Dinali sio: to a:no: we. “Giyoy: a:la:dimidalega, ge sagalaki nafale mesa:ib, a:la:ta:ga: ge henfelo: wiyo: ho:lono: sambo o:mesa:ib.” ⁴ Iya i giliyo: kalu so:wa ka:isale so:wa ginido:wo: gadima:kiyo: dimida:so:bo. A:laba. Gili so:wa i a:no: anayab amio:, iliyo: Alana: ene mano: ko:lo: kudu hamana:kiyo:, giliyo: iyo: digalaki, Godeya: towo: imo:wo: wida:lubi.

Fo:l eyo: madali nanogdo: dian kalu o:lia: i o:lo: bo:fo:lowan kalu o:lia:mo:wo: mano: wido:

⁵ Madali nanogdo: dian kalu gio:, Kelisowa: ha:ga iliki, ene to ko:lo: kudu ha:nan aumbo:, giliyo: gilo: bo:fo:lowan kaluwa: ha:ga dowaki, ili towo: kudu ha:na:lubi. A:la:dimida:likiyo: gio: tagilaki nanog a:no: nafale fa:la:doma:ki halale dia:bi. ⁶ Giliyo: nanogo: halaido: dimidakiyo:, bo:fo:lowan kalu eyo: gelo: bo:fo:lab ho:len a:namio:, e sagale alifa:no: a:no:ko: asulakiyo:, nanogo: dimida:so:bo. Ko:sega giliyo: Kelisowa: ene nanog dian kalu a:la:asulaki, Godeya:lo: nimo: dimidama:kilo: asulab a:no: asulakiyo:, halale dimida:lubi. ⁷ Giliyo: nanog a:no: sagala:liki dia:lubi. Mo:wo: gio: kaluwa: nanog diaba. Kalu Alana: ene nanog ko:lo: diab. ⁸ A:la:ta:ga: to we asuluma. Kalu abeyo: nanog nafalelo: dimidab a:no:, Gode eyo: aloba:dalikiyo: wa:lo: enedo: man nafa dimida:len o:leau dia:ib. Madali nanogdo: dian kaluwa:le, enena:ma:la:lo: bo:fo:lowan kaluwa:le, iyo: tambo wa:lo: a:la:ka dia:ib. ⁹ A:la:ta:ga: bo:fo:lowan kalu giliyo:, go:no:n madali nanog dian kalumo:wo: man nafa a:no:ko: dimida:lubi. Giliyo: i a:no: tagi alita:so:bo. Gio: a:la:asuluma. Madali nanogdo: dian kalu ilo: bo:fo:lowan hendeleyo:lo:, gilo: bo:fo:lowan hendeleyo:lo:, tambolo: bo:fo:labo: Gode imilise E ko:lo: Hebene a:lab. Gode eyo: wilo: kalumo:wo:lo:, wilo:ma kalumo:wo:lo: man imilise a:naka iliki aloba:da:sen.

Godeya: ene buban kelego:wo: we

¹⁰ To we saebelakiyo: a:la: sa:ma:nigo:l. Gio: Kalu Alan o:lia: dowaki, halaido: enedo: a:no: dia:sa:ga:, e o:lia: halale kagaya:bi. ¹¹ Helebeso:g bubakilo: sa:ga:lan Godeya:lo:

gimo:lo: dimi a:no: giliyo: dinafa ka:la:bi. Giliyo: kalia:ga: dimadaliilikiyo:, Sa:da:na: eyo: gio: ko:li ko:lilo: dikilima:no: dowalikiyo:, gio: o:li halale kagama:ib. ¹² Mo:wo: nio: henfelo: kaluka:isale we o:lia: gis diaki bubalo:ba. Niliyo: mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab o:lia:, sololowo:lo: biso: halaido: i o:lia:, mama mogago: akin amilo: a:lab o:lia: gis diaki bubalo:l. ¹³ A:la:fo:ko:lo: giliyo: babuma:nikilo: sa:ga:lan so:g Godeya: enedo:le a:no: kagedelia:sa:ga: halale kagaya:bi. So:g a:no: kafo:len amio:, ho:len mogago: a:no: fa:la:dowalikiyo:, gio: halale kagafo:liki babuma:ib. Gio: bubai ha:na:la:ga: edakiyo:, halaido:ko: kagafo:mela:ib. ¹⁴ A:la:fo:ko:lo: gio: halaido: kagama:nikiyo:, to hendeleyo: yafu dia:ta:bi. A:la:ta:ga: man digalo: a:no: fo:g galama:ki sa:ga:la:bi. ¹⁵ Budi sa:ga:lan o:leaumbo:, to nafa ha:salo: doma:no: mando: fa:la:do alitan a:no: giliyo: walama:niki dimidalia:bi. ¹⁶ Ho:lono: tambowo: gili tilidabuwo:, bio:wo: o:ngo: ko:lo: halale ta:li dofo:lubi. A:la:galikiyo:, mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: da: inso: de wa:sowalo: dowo: a:no: gelo:wa sandilalikiyo:, giliyo: da: inso: a:no: ka:laliki, de a:no: dalifa:ib. ¹⁷ Giliyo: Gode elo: ni ko:lo: a:ma:la: gasili a:la:do: asuluma:no: a:no:, misa: amilo: go:fo:ki o:ngo: sa:ga:la:bi. A:la:ta:ga: Godeya: Mamaya: ene helebesi sambo a:no: ta:li dofo:lubi. Helebesi a:no: Godeya: towo: o:m. ¹⁸ Giliyo: a:la:dimidakiyo:, Godemo: dulugu sa:la:lubi. Ho:lono: tambowo: Godeya: ene Mamaya: halaido:wa dowaki, Godemo:wo: dulugu sa:la:lubi. A:la:ta:ga: gio: si kagafo:liki Godemo:wo: tilidabu kaluka:isale nolo: asuwa:foma:ki dabu ba:da:lubi. ¹⁹ A:la:ta:ga: nelo: asuwa:foma:ki, giliyo: Godemo:wo: we au dulugu sa:la:bi. Godeya: ene to a:no: ni mego:fa dia:talikiyo:, ne mo:tagilaki, ene to nafa wo:no:lelo: delen a:no: kalaba walama:ki, dulugu sa:la:bi. ²⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: to nafa a:no: niyo: walama:ki iliga:fo: ko:lo:, a:na ilikiyo: ne dibolo amio: a:na so:l. Niyo: to a:no: walama:no: dowo: ko:lo:, ne mo:tagilaki halale walama:kiyo: Godemo: dulugu sa:la:bi.

²¹ Tikikus e ene tilidabu a:na ilikiyo:, nili nao nowo: e, a:la:ta:ga: Kalu Alana: ene nanog dian kalu nafale nowo: e. A:la:fo:ko:lo: e gilo:wa yakiyo:, o:go: ne we au sabo:lo:b a:la:bo: a:la:ta:ga:, nanog nilo: dia:li ho:no:l a:no:lo: gio: asuluma:ki sa:ma:ib. ²² Hendele nilo: Tikikus e ko:lo: gilo: amilo: iliga:to:lo: mo:wo: we. Giliyo: nio: we au sabo:lo:b a:la:bo: asuluma:ki, a:la:ta:ga: gio:lo: halale alifoma:ki iliga:to:l.

²³ Niyo: Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma:yo: gio:

asuwa:foma:ki dulugu so:lo:l. Tilidabu nao nado gio:, ha:sa
dowan man a:no: gi amio: doma:ki dulugu so:lo:l. A:la:ta:ga:
gili tilidabuwa ilikiyo:, gegelebo: ha:fo: disa:ma:ki dulugu
so:lo:l. ²⁴ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Alan Ya:su Ke-
lisolo: mada alan asulan man a:no: mo:edakilo: kudufoko:
ha:na:lab gi o:mo:wo:, Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no:
gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Filibai
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Tamin amio: Fo:l eyo: Filibai amisa:na ha:na:sa:ga:yo:, Ya:suwa: to nafa widakiyo:, Filibai sa:so: a:na mo:mo:do:. (Iliga:felo: 16.8-15) Tif amio: Fo:l e hen nowa dibolowa sabikiyo:, Filibai tilidabu kaluka:isaleyo: moleyo: kegea:sa:ga:, Fo:lbo: boba iliga:fo:. Fo:l e a:no: dia:sa:ga:yo:, sagalo: towo: mo:fo:s wenamio: mada o:m a:la:bo: sa:sa:la:sa:ga:, Filibai tilidabu kaluka:isalemo:wo: iliga:fo:.

To nolo: mo:fo:s wenamilo: da:labo: we. Ya:su e enena:ma:la: ha:ga dowo: ko:lo: Filibai tilidabu kaluka:isaleyo: iyo:lo: ha:ga doma:ki, Ya:suwa: mano: kudu ha:nakiyo:, wa:l a:no: dia:niki nai ha:na:lubi a:la:sa:sa:lo:.

A:la:ta:ga: hida:yo: ko:li ko:lilo: ilo: amio: fa:la:doma:nigab amio:, iyo: Ya:suwa dowakiyo: sagala:liki mesea:ki, mo:fo:so: we a:na sa:sa:liga:fo:.

¹ Fo:l ne, a:la:ta:ga: Timoti na:no: Ya:su Kelisowa: ene nanogdo: dian kalu ko:lo:, naino: mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Filibai amisa:na iliga:to:l. Godeya:no: kaluka:isale Ya:su Keliso amilo: tilida:da:sa:ga:lo: sab gimo:wo:lo:, sa:sdo: bo:fo:lowan kaluka:isale gimo:wo:lo:, a:la:ta:ga: digo:n kaluka:isale gimo:wo:lo: tambo sa:sa:liga:to:l.

² Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l.

Fo:l eyo: Filibai kaluka:isaleyo: dulugu sio:

³ Niyo: gio: ko:lo: asula:likiyo:, ni Godemo:wo: mada o:m a:la:bo: ho:lono: tambo sa:la:lo:l. ⁴ Gode eyo: gio: tambo asuwa:foma:kiyo:, ne sagalo:wo: alan dofo:liki, a:na dulugu sa:la:lo:l. ⁵ Sagalo: alan a:no: mo:wo: we. Gio: to nafa a:no: ho:gi tilida:dakiyo: negele dowaki, nanogo: ua dimida:li mio:. A:la:ta:ga: o:g wenamio:lo: nanog a:no: ua o:dia:li ha:na:lo:l ko:lo:, ne mada sagalab. ⁶ Gode eyo: nanog nafa a:no: gi usamio: mo:mo:dalifa: ko:lo:, eyo: nanog a:no: dia:li ha:na:la:ga:, Ya:su Kelisowa: ene ho:lendo: fa:la:dowab a:nami kedefa:ib. Gode eyo: nanog a:no: dimidama:ib a:la:likiyo:, ne hendele tili asulo:l. ⁷ Niyo: gimo:lo: a:la:do: asulo:l a:no: mada nafale, mo:wo: ho:lono: tambowo: gio: ni

asulo: usa da:lab. Ne dibolo aya silikiyo:lo:, ne to nafa we hendele a:laki fanda wida:lo:likiyo:lo:, nio: tambo Godeya:lo: ha:fo: disa:lab us a:na dofo:liki, ene nanogo: ua dia:sen. ⁸ Ya:su Keliso elo: ha:fo: disa: a:ma:yo: ne digidalitabikiyo:, niyo: gi ko:lo: ba:ba:no:wo: mada alan asulo:l. A:no: hendele a:la:bo: Godeya: eneno: ba:da:sa:ga: asulo:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: niyo: gio: Godemo:wo: a:la:dulugu sa:la:lo:l. Gio: to hendele a:no: fanda asulaki, towo: dinafa aloba:ma:no:wo: alan doma:ki, a:la:ta:ga: ha:fo: disa:lan man a:no: gili mela:no: usamio: halaido: dowai ha:na:melea:ki, dulugu so:lo:l. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: a:no: fa:la:dowab amio:, gio: man digalo:wo: welo:b a:la:bo: alobana asuluma:ib. A:la:ta:ga: Ya:suwa: ene ho:lendo: fa:la:doma:nigab a:namio:, gio: halalo: mo:dimido:, malilo: elena ba:ba:ib. ¹¹ Ya:su Kelisowa: man digalo: a:no:, fo hedalu aumbo: gili mela:no: usamio: ililifoma:kiyo:, dulugu so:lo:l. Kaluka:isale nolba:yo: gi amilo: ilili alitab a:no: ba:dakiyo:, Godeyo: alanka: a:la:liki iwalu wabudakiyo: dulugu sa:ma:ib.

Ya:suwa: to nafa a:no: o:wida:li ha:na:lab

¹² Ni nao nado i, to we gio: fanda asuluma:ki asulab. Hida:yo: nelo: amilo: fa:la:dowa:i ya:lab wema:yo:, to nafa walama:no:wo: mo:ka:laki, walafo: ko: ha:na:melea:ki mada asuwa:takigab. ¹³ A:la:do: ga:iya:lab a:na ilikiyo:, Sisaya: ene da:la:di kaluwo: a:la:ta:ga: amisa:n kaluka:isale wenamilo: sab iliyo:lo:, ne Ya:su Kelisowa: ene nanog dian kalu ko:lo: dibolowa sab a:la:bo: tambo fanda asululiab. ¹⁴ A:la:ta:ga: ne ko:lo: dibolo amilo: sab wema:yo: tilidabu kalu nolo: halaido:wo: a:na di ko:lo:, iyo: mo:tagilaki, Godeya: to nafa a:no: halale wida:lab.

¹⁵⁻¹⁶ Hendele, kalu nolba:yo: ne asuwa:takiyo:, Kelisowa: to hendeleyo: ko:lo: wida:lab. Godeya: to nafa a:no: hendeleka: a:lakiyo: niyo: fanda walama:ki, ne dibolowa disa:lo:b a:la:bo: iliyo: asulab ko:lo:, iliyo: nemo:wo: ha:fo: disa:fo:likiyo:, Godeya: ene towo: wida:lab. Ko:sega kalu nolba:yo: ne wa:la: sa:ndakiyo:, Kelisowa: towo: a:na wida:lab. ¹⁷ Kalu i a:ma:yo: asulo:wo: digalo:lo: mo:iliki, inin wiyo: ko:lo: duludaki, Ya:suwa: to a:no: a:na wida:lab. Ne dibolowa sabiyo:, iliyo: hida:yo: nolo: nemo: a:dimia:no: asulakiyo: wida:lab. ¹⁸⁻¹⁹ Kalu nolo: asulo:wo: digalo: iliki widalikiyo:lo:, nolo: asulo:wo: mogago: iliki widalikiyo:lo:, man a:la: a:no: ne mo:kele asuluma:no:. Ililo: Ya:su ko:lo: wida:lab a:no: alandeyo: o:m ko:lo:, ne mada sagalo:wo: alan dowab.

Gililo: ne asuwa:foma:kilo: dulugu sa:la:sen a:no:lia:,
 Ya:su Kelisowa: ene Mamaya:lo: asuwa:tan a:no:lia:ma:yo:,
 ne nafaya sili handaloma:ki auma:ib. Ne a:no: asulo:
 ko:lo:, mada sagala:liki dia:mela:no:. ²⁰ Nilo: mada alan
 tili asulakilo: yasilo:lo: we. Ne Godeya: nanog diakiyo:,
 ne mo:sendeloma:no: asulo:l. O:g wenamio:lo: tif amio:lo:,
 ne mela:no: o:silikiyo:lo:, ne sowalikiyo:lo:, nilo: dimido:
 a:ma:yo: Kelisowa: wiyo: ko:lo: wabuluma:ki, ne halale
 kagama:no: asulo:l. ²¹ Niyo: a:la:asulab. Ne mela:no:
 o:silikiyo:, mela:no: mo:wo: Keliso e. A:la:ta:ga: ne
 sowalikiyo:lo:, kelego: nafaleyo: a:na mada fa:la:doma:ib.
²²⁻²³ Ne henfelo: wenamio: o:silikiyo:, Godeya: nanogo:
 dimidakiyo:, fo nafale fa:la:do alifa:no:. Ko:sega niyo:
 soma:no: tog amiya:le, mela:no: tog amiya:le, o:bamida:
 kudu ha:na:nigo:ba:le babalab ko:lo:, ne amio: asulo:wo:
 a:la: dowaki, tadowo:lab. Asulo: alan nilo: da:labo: we.
 Ne sowa:sa:ga: ha:nakiyo:, Keliso o:lia: doma:no: asulab.
 E o:lia: doma:no:wo: mada nafale a:lab ko:lo:, nolo: a:ma:
 tinio: ko:lo:lab. ²⁴ Ko:sega niyo: gi ko:lo: asuwa:ta:liki
 ha:na:melea:kiyo:, ne bo:ebo: mo:sowaki, mela:no:wo:
 o:dofolalega, a:no: o:li a:la:asulo:l. ²⁵ A:la:fo:ko:lo: no:no:n
 asulakiyo:, ne o:mesa:no: a:la:asulo:. Gili tilidabuwo: halaido:
 dowaki, a:la:ta:ga: gio: sagalo:wo: alan doma:kiyo:, ne gi
 o:lia: doma:nigo:l. ²⁶ Ne wa:ka gilo:wa ya:ga: dowalikiyo:,
 nanog nilo: dimido: a:na a:la:ta:ga:yo:, gio: Ya:su Kelisowa
 dowalikiyo: mada sagalema:ib.

²⁷ Gililo: wa:la:b dimidama:no:wo: we. Man gililo: dimi-
 dama:no: a:no:, Kelisowa: ene to nafa o:lia:yo: ego:le dowab
 a:no: ko:lo: kudu ha:na:bi. Giliyo: a:la:dimidalikiyo:, ne
 gilo:wa ya:sa:ga: ba:dalikiyo:lo:, ne mo:yalikiyo:lo:, gio: asulo:
 imilise dowaki, tilidabu gililo:wo: halale o:ta:lisab a:la:do:
 sa:lab a:no:ko: da:ba:no:. A:la:ta:ga: gio: ua gasa dowaki,
 kaluka:isaleyo: to nafa a:namio: tilidabuma:ki, wida:laka:
 a:la:do: sa:labo: da:ba:no:. ²⁸ Gio: gis kalu i a:no: ba:da:ga:yo:,
 mada mo:tagilaki halale kagama:ib ko:lo:, man gililo: dimi-
 idab a:ma:yo: imo: widakiyo:, Gode eyo: iyo: yasalaki, gio:
 a:ma:la: gasilia:ib a:la:liki widaki gab. ²⁹ Gode eyo: gio:
 Kelisowa:lo: tilidabu a:na doma:ki da:feyo:, ko:sega tilid-
 abu imilig ko:mba. Gio: Ya:suwa tilidabu amilo: hida:yo:
 dian a:no:lo: gio: dima:ki go:. ³⁰ Tamin amilo: hida:yo: ne
 amilo: fa:la:dowabikilo: gilo: ba:ba: a:no:, a:la:ta:ga: o:go:lo:
 ne amilo: o:fa:la:dowa:i ya:lab amilo: gilo: dabu a:no:, gio:lo:
 hida:yo:wo: o:leo:ngo:ka dia:i ha:na:lab.

2

Ge ha:ga dowaki, ha:fo:wo: disa:ma

1 Gio: Ya:su Keliso o:lia: dofo:lalikiyo:, eyo: halaido:wo: dimiakiyo: halale alita:sen. Eyo: gimo:wo: ha:fo: disa:lakiyo:, dinafa mesea:ki nofolo: alita:sen. Gio: asulo:wo: imilise dowaki, Godeya: Mama o:lia: ua dowa:sen. A:la:ta:ga: gio: kaluka:isale nolo: nofolakiyo: asuwa:ta:sen. ² Man a:no: gilo: amio: fa:la:dowo: ko:lo:, giliyo: man we ko:lo: kudu ha:na:lubi. Gio: asulo:wo: imilise dowabi. Nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:bi. Asugo: imilise dowaki, nanogo: a:na dia:bi. Gio: man a:no:ko: kudu ha:nalega, ne mada sagalema:no:. ³ Nanog dimidakiyo:, go:no:n geko: sagalema:no:wo: dimida:so:bo. Go:no:n wiyo: duludakiyo: kaila:so:bo. Go:no:n ge noma: ha:ga dowaki, nowo: alano:lo:b a:la:asula:bi. ⁴ A:la:ta:ga: go:no:n ko: asulakiyo:, sagalema:no: a:no: dimida:so:bo. Ko:sega gio: kalu noma:lo: asulabo: ba:da:sa:ga: dimida:lubi.

Ya:suwa: eneno: ha:ga dowakilo: man dimido:wo: we

⁵ Gili asulo:wo: Ya:su Kelisowa:lo: asulo: o:leo:ngo: ko:lo: dia:sa:ga:, kudu ha:na:lubi.

⁶ Ya:su Keliso e Gode.

Ko:sega e Gode ka elen a:no: mo:kanulu ta:liaki kata:fo:.

⁷ A:la:dimido: ko:lo:, e madali nanogdo: dian kalu o:ngo: dowakiyo:,

E kalule dowo:.

⁸ E kalule fa:la:dowa:sa:ga:yo:, enena:ma:la:yo: ha:ga dowaki, Godeya:lo: asulab a:no: ko:lo: kudu ha:na:la:ga:, a:na sowo:.

E i malan amio: a:na sowo:.

⁹ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: e wilo: doma:ki, iwalule dulugu alitakiyo:,

wilo: alan wikilan a:no: tambo tinia:sa:ga:, wiyo: nafale ko:lo: emo: dimi.

¹⁰ Ya:suwa: wi nafa a:no: da:dalikiyo:, Hebene halomilo: a:lab o:lia:, henfelo: amilo: a:lab o:lia:, dane ane hen amilo: a:lab o:lia: a:no:,

tambowa:yo: gulalu misa:fu alilaki, Ya:su e ko:lo: wabuluma:ib.

¹¹ A:la:ta:ga: Ya:su Keliso e Alanka: a:la:bo: iliyo: tambo sa:lakiyo:, Do Gode elo: wabuluma:ib.

Ho:wo: o:ngo: do:ita:bi

¹² A:la:fo:ko:lo: ne milile, ne gi o:lia: sab amio:, Godeya: towo: gio: tilida:da:sa:ga: kudu ha:na:sen ko:lo:, o:go: ne

gi o:lia:lo: mo:dowab amio:lo: ho:lono: tambo a:la:ka kudu ha:na:lubi. A:la:ta:ga: Gode eyo: gio: asuwa:takiyo: gasili ko:lo:, gio: Godeyo: tagilaki, nanog elo: dimido: a:no: ililima:no: a:laki, halaido: dia:i ha:na:lubi. ¹³ Mo:wo: Godeyo: gili asulo: usa iliki, nanogo: a:na dia:lab ko:lo:, eyo: gili asulo:wo: digidalitaki, man elo: asulab au kudu hamana:kiyo:, halaido:wo: gimo: dimia:lab.

¹⁴ Gio: nanogo: ko:li ko:lilo: diakiyo:, towa:lo: mo:beakilo: sa:labo:lo:, towa:lo: kegab a:no:lo: eletaki, nanogo: a:na dia:lubi. ¹⁵ Giliyo: a:la:dimidalikiyo:, nolba:yo: gio: halalo: mo:dimido: elena ba:dalikiyo:, gio: malilo: doma:ib. Gio: mo:gago:lolo: dimida:lab kaluka:isale us a:na ilikiyo:, ge Godeya: so:wale digalo: dowaki, ho:len do:itan aumbo:, man gilo: a:no: imo:wo: kalaba walama:ib. ¹⁶ Giliyo: Godeya: ene to mela:no:lo: a:lab a:no: kalab amio: halale wida:lalega, Kelisowa: ene ho:lono: a:na fa:la:dowalikiyo:, nanog nilo: dia:len a:no: madalilo: mo:wala:lono:lo:b a:la:asulakiyo: ne sagalema:no:. ¹⁷ Ge Ya:suwa tilida:da:sa:ga:lo: nanog dia:lab a:no: Godemo: boba dimian augab. Ne sowakiyo: ho:bo:wo: tulalega, ho:bo: nilo: a:no: wain ho:n o:ngo: ko:lo: boba gilo: dimi a:ma: wa:la tuma:ib. Niyo: a:no: ko:lo: asulakiyo:, sagalo:wo: alan dowaki ne gi o:lia:yo: sagalo:l. ¹⁸ O:leaumbo:, gio:lo: sagalo:wo: alan dowaki, giliyo: ne o:lia:yo:lo: sagala:bi.

Timoti eyo: Ya:suwa: nanog a:no: nafale dimida:lab

¹⁹ Alan Ya:su Kelisowa:yo: a:la:asulalega, nio: Timotiyo: gilo: amio: ko:na:ma iliga:fa:no: asulo:l. E gilo: amio: ya:sa:ga:, a:ma:la: yalikiyo:, gililo: man dimida:lab a:no: nemo:wo: malolo: mealikiyo:, nelo: a:na sagalema:no:. ²⁰ Kalu nol ne o:lia:lo: a:lab we, Timoti e o:ngo:wo: aundo:ma. Eyo: gimo: ha:fo: disa:lakiyo:, gi asuwa:fa:no:wo: alan asulo: ko:lo:lab. ²¹ Kalu nolba:yo: inido: sagalakilo: asulab man a:no:ko: dimidama:no: asulaki, Ya:su Kelisowa: ene nanog a:no: dimidama:no:wo: mo:beab. ²² Ko:sega niyo: to nafayo: wida:liki sia:lab amio:, so:waya:lo: iya ko:lo: asuwa:tan aumbo:, Timoti eyo: ne a:la: asuwa:ta:sen. Timoti e kalu weo:ngo:lo:b a:la:bo: gio: ba:ba:. ²³ A:la:fo:ko:lo: niyo: kelego: nelo: amilo: fa:la:doma:nigab a:no: dinafa fanda ba:da:sa:ga:yo:, o:g a:namio: Timotiyo: gilo: amio: a:na iliga:fa:no: asulo:l. ²⁴ A:la:ta:ga: Alana:yo: fogo: nemo:wo: dimia:nigab a:la:bo: ne tili asulab ko:lo:, no:no:n nelo: gilo: amio: bo:e mia:no:.

Fo:l eyo: Ebafolodaitaso: Filibai iliga:fa:ib

25 Tamin amio: ne asuwa:foma:kiyo;, giliyo: Ebafolodaitas e nelo:wa iliga:fo:. E ne o:lia: nanogo: dimidakiyo;, negele ilikilo: Ya:suwa: gis kalu o:lia:lo: buba:seno: nowo: e. Ko:sega o:go: niyo: nao Ebafolodaitas a:no: gilo:wa a:ma:la: iliga:fa:no: asulo:l. 26 Mo:wo: giliyo: e walaf dowo:ka: a:la:do: sio: a:no: dabu ko:lo:, e kele asula:sa:ga;, gio: bo:e ba:ba: mia:ib a:la:asulab. 27 Hendele, tamin amio: e walaf ba:lakiyo;, soma:no:wo: ko:na:ma dowo:. Ko:sega ne nofolo: alan nowo: a:diabena:kiyo;, Gode eyo: e o:lia: ne o:lia:yo: nofolo:sa:ga: asuwa:takiyo;, walaf a:no: e falele alifa:. 28 A:la:fo:ko:lo: niyo: e a:ma:la: gilo: amilo: bo:elo: iliga:fa:no:wo:, niyo: mada alan asulo:l. E gilo:wa fa:la:dowalikiyo;, gio: sagalakiyo;, ne amio:lo: kele asulo:wo: mo:doma:ib. 29-30 Gio: ko:na: dowaki ne mo:asuwa:fa:ib ko:lo:, giliyo: ne asuwa:foma:ki a:lakiyo;, Ebafolodaitas e nelo:wa iliga:fo:. E nelo:wa fa:la:dowa:sa:ga:yo: ene mela:no:wo: mo:kanulu ta:liaki, Kelisowa: nanog elo: di a:ma: ilikiyo;, e soma:no:wo: ko:na:ma dowo:. A:la:fo:ko:lo: gio: kalu we o:ngo:wo: wabudaki sa:la:bi. E gilo: amio: a:ma:la: fa:la:dowalikiyo;, gio: Alana: wiya dowakiyo: e sagala:liki tililia:bi.

3

Ya:su amilo: tilida:dab kaluka:isale a:no: digalo: doma:ib

1 To we saebelakiyo: a:la: sa:ma:nigo:l. Ni nao nado i, gio: Alan o:lia: ege dowaki sagala:bi. Tamin amilo: nilo: to sa:sa:lo: o:leaumbo;, o:go: niyo: mo:mo:beaki wa:ka a:sa:sa:lo:l. To wema:yo: gio: ko:lo: halale alifoma:ki sa:sa:liga:to:l.

2 Kalu nolo: dalale sia:liki widakiyo;, Godeya:no: kalu doma:nikiyo;, tamin amio: do:go:fo: hege gedema a:la:widab ko:lo:, gio: dinafa asula:bi. Kalu a:no: saila gasayo: o:ngo: dowaki, man mogago:le dimida:lab. 3 Ko:sega do:go:fo: hege gedeo: man hendeleyo: iyo: mo:fanda asulab. Nio: Mamaya: halaido:wa ilikiyo;, Godeyo: wabudaki Ya:suwa: wiyo: dulugu sa:la:sen ko:lo:, do:go:fo: hege gedeo:leyo: ni ko:m. Kaluwa: ene halaido:wa:lo: dimidab a:ma:yo: mo:asuwa:fa:ib, niliyo: a:la:tili asulo:. 4 Ko:sega kaluwa: ene halaido:wa:lo: dimidan a:ma:yo: o:li asuwa:tan kibo:bowo;, no:no:n ne mada o:li domo:lo. Mo:wo: kalu nolba:lo: Godeya: siwa:l amilo: digalo: doma:kilo: dimidan man a:no:, ni tambo dimidaki, iyo: ni tinio: ko:lo:lab. 5 Ne kalu we o:ngo:ka: a:la:likiyo: man nilo: dimida:leno: gimo: walama:nigo:l. Ne sa:la:lia:sa:ga:yo:, ho:len o fa:la:dowab amio:, do:go:fo: hege

gedeo:. Ne Isolael kalu. Ba:nsamena: ene so:lo:wo: ne. Ne Hibulu tolo: sa:lan kalule dowo:. A:la:ta:ga: ne Fa:lisi kalu ilikiyo:, Yuwa: mano: tambo niyo: mada dinafa kudu ha:na:len. ⁶ Niyo: Godeyo: sagalema:ki a:lakiyo:, nanogo: halaido: dimidaki, Keliso kaluka:isaleyo: a:na yasala:len. A:la:ta:ga: Gode eyo: ne digalo: kalu a:la:sama:kiyo:, ne ele imilig nowo: mo:o:go:saki, tambo kudu ane.

⁷ Nilo: so:lo:l a:ma:yo:, tamin amio: Godeya: siwa:l amio: alandeyo: o:m a:la:asula:len. Ko:sega Ya:su Kelisowa:lo: dimido: ba:ba: amio:, niyo: man a:no: tambo o:ngo:malo:ngo: asulab. ⁸ A:la:ta:ga: man dimido: a:no:leko: so:lo:ba. Kelego: nol da:lab welo: ni asulo: amio: tambo o:ngo:mal dowaki, niyo: Ya:su Keliso ko:lo: fanda asuluma:no: a:no: alande dowai ha:na:ga: ha:nakiyo:, kelego: nol a:no: e tininila: ko:lo:lab. Ne Kelisowa dowaki oga:dima:no: ko:lo:, kelego: nol a:no: ba madali wa o:ngo: dowabiki, niyo: tambo ka ta:to:l. ⁹ Ne Kelisowa: eno:le doma:no: asulo:l. No:no:n halaido:wa:lo: Yuwa: ele kudu ane a:namio:, digalo:wo: a:na a:la:ta:ga:yo: mo:fa:la:dowo:. Ko:sega ne Keliso e amio: tilidabu ko:lo:, Gode eyo: ne digalo: a:la:bo: a:na sio:. ¹⁰ Ya:su Kelisowo: a:la:ta:ga: elo: a:ma:la: dasi alifa: halaido: a:no:lo: ne fanda asululia:no: asulab. Ya:su elo: hida:yo: dia:li ha:na:la:ga:lo: sowo: o:leaumbo:, nelo: hida:yo: o:leo:ngo:ka dia:li ha:na:la:ga: soma:no: asulab. ¹¹ Niyo: a:la:dimida:i ha:na:la:ga: sowalikiyo:, Gode eyo: ne a:ma:la: dasi alifa:ib a:la:bo: niyo: tili asulufo:lo:l.

Halale nai ha:na:la:ga:, elema:no:wa fa:la:doma:ni hamana

¹² Ne Ya:su e o:ngo: doma:no:wo: semo: kedefo: ko:lo: o:lo:l. A:la:ta:ga: ne amio: man a:no: tambo ililo:ka: a:la:li so:lo:lba. Ko:sega Keliso eyo: ne dia:sa:ga:, eno:le ta:fo: ko:lo:, o:go: ne wa:l dia:no: nai ha:nakiyo:, o:disugula:i ha:na:lo:l. ¹³ Nao nado i, man a:no: ne amio: semo: egabiki, niyo: nanog wengo: dimido:l. Tamin amilo: man nilo: dimida:len a:no: tambo ga:lilakiyo:, tamin doba:da:lo: da:lab a:no: ko:lo: dia:no: a:laki, disugula:i ha:na:lo:l. ¹⁴ Niyo: Godeya:lo: da:fe sio: a:na fa:la:dowa:sa:ga:yo:, wa:l dia:no: a:lakiyo:, tigini nai ha:na:lo:l. Wa:l dia:no: a:la:do: sa:labo: we. Ne Ya:su Kelisowa dowab a:na ilikiyo:, Gode eyo: Hebeneyo: ne e o:lia: doma:ki ho:ido:.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale tilidabuwo: halaido:lo: dowo: nio:, asulo:wo: o:leo:ngo:ka dia:niki. Ko:sega gio: asulo:wo: ko:li dowalega, Gode eyo: gimo:wo: widalikiyo:, gio: o:li fanda

asuluma:ib. ¹⁶ Man nafa nililo: kudu ya:len a:no:, niliyo: halale ta:li dota:ga: kudu ha:na:niki.

¹⁷ Nao nado i, giliyo: man nafa nilo: dimida:i mio: a:no: asula:sa:ga:, gio: ua dowaki, kudu ha:na:bi. A:la:ta:ga: nilo: man nafa dimido: a:no: kalu nolba:lo: kudu ha:nab a:no: gio: ba:da:sa:ga:yo:, gio: i a:no: ko:lo: kudu ha:na:bi. ¹⁸ Kalu nolo: Ya:su Kelisowa: i malan o:lia:lo: gis dimidama:no:wo: a:laka: a:la:bo: tamin amio: gimo:wo: hagugo: towo: sa:la:len. A:la:ta:ga: o:go: niyo: ya:la:likiyo: to we gimo:wo: wa:ka a:so:lo:l. ¹⁹ Kalu i a:no: de hen amilo: ha:na:no: tog a:na kudu ha:na:lab. Gode ililo:wo: ini do:mo:wa:lo: asulakilo: meselan man a:no: ko:lo: dowab. Iliyo: sendeloma:no: man a:no: dimidakiyo:, sagalaki kaila:sen. A:la:ta:ga: kalu iliyo: henfelo: kelego: a:no:leyo: ko:lo: asula:lab. ²⁰ Ko:sega tilidabu kaluka:isale nili hendeyo: Hebene ko:lo:lab. Alan Ya:su Keliso e Hebene a:la:ta:ga: yakiyo:, nio: a:ma:la: gasilia:ib ko:lo:, nio: e mia:nigab a:no: ko:lo: sagala:liki yasiso:l. ²¹ Ya:su Keliso e amio: halaido:wo: alan dowo:, a:la:ta:ga: eyo: henfelo: kelego: we tambo bo:fo:lab. A:la:go:ko:lo: ene halaido: a:ma:yo: nili do:mo: halaido:lo:ma dowab we nodola:sa:ga:yo:, Ya:su Kelisowa: ene do:mo: malilo: nafale o:leo:ngo:le ta:fa:ib.

4

Asulo: nafa diaki, sagala:li mesa:niki

¹ A:la:fo:ko:lo: ni mili, gio: nilo: sio: o:leaumbo:, Alan o:lia: dowaki halaido: kagafo:lubi. Nanog nilo: dimido: a:ma: wa:lo: gi dowab ko:lo:, ne sagale alitab. Niyo: gimo:wo: ha:fo:wo: disa:lakiyo:, gio: wa:ka ba:ba:no: asulab.

² Ga a:la: Yuodia o:lia: Sitika: ga:gbo:wo: towo: halaido: sa:ma:nigo:l. Ga:go: Alan amio: tilidabulo:biki, gado ga:go: towa:lo: kega:lab a:no: digalela:sa:ga:, asulo:wo: imilise dowa:bi. ³ A:la:ta:ga: ne o:lia:lo: nanogo: halale dia:sen giliyo:, ga a:la: a:no: dinafa doma:ki asuwa:foma. A:la:do: so:lo:l we, ga a:la: we a:la:ta:ga: Kla:ma:no:lo:, nanog kalu ne o:lia:lo: dia:sen nol a:no:lo:, to nafayo: nolbo:wo: halaido: wida:liki sia:len. Wi ililo:wo: mela:no: bugo: amio: sa:sa:li alifa: ko:lo: a:lab.

⁴ Ho:lono: tambo Alan o:lia: ege dowakiyo: sagala:liki melea. Niyo: wa:ka a:so:lo:l. Gio: sagala:lubi. ⁵ Kaluka:isaleyo: tambo bo:ba:kiyo:, gio: nolbo:wo: ha:sa dowan man a:no: wida:lubi. Asuluma, Alan e ko:na:ma a:lab. ⁶ Gio: kele asulo:wo: dowa:so:bo. Kelego: o:bo:ngo:wa:le fa:la:dowalega,

Godemo: dulugu sa:laki, emo:wo: dabu ba:da:bi. Gio: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:laki, gililo: asulab a:no: asuwa:foma:ki ha:iya:bi. ⁷ Gio: a:la:bo: ko:lo: dimidalikiyo:, Godeya:lo: ha:sa dowan man a:no: gi o:lia: doma:ib. Gio: Ya:su Keliso o:lia: dowalikiyo:, ha:sa dowan man a:ma:yo: kaluwa:lo: asulo: a:no: tininila:sa:ga:, gili asulo:wo: tili dofo:liki bo:fo:mela:ib.

⁸ Ni nao nado i, to we sae ebelema:nikiyo: a:la:so:lo:l. Kelego: we asuluma. Man hendeleyo:, man kaluwa:lo: wabu-dano:lo:, man digalo:wo:lo:, man malilo:wo:lo:, kelego: nafaleyo:lo:, nafale dimidabo:lo:b a:la:do: asulan man a:no:lo:, i a:no: ko:lo: asula:lubi. ⁹ To nilo: tamin amilo: wido: a:no: giliyo: da:da:sa:ga: di ko:lo:lab, a:la:ta:ga: nilo: dimido:wo:lo: gio: ba:ba: ko:lo:, giliyo: man a:no: tambo kudu ha:naki, dimida:i ha:na:lubi. A:la:bo: dimidalikiyo:, ha:sa mesea:kilo: ta:tan Gode e, gi o:lia: doma:ib.

Fo:l eyo: mada o:m a:la:sio:

¹⁰ Tamin amilo: gililo: dimido: o:leaumbo:, o:go: giliyo: ne wa:ka asula:sa:ga: asuwa:tab ko:lo:, ne Alanbo:wo: mada sagalaki dulugu so:lo:l. Hendele, ho:len us a:namio:, giliyo: ne asula:len ko:sega asuwa:fa:no: togo: aundo:ma dowalen. ¹¹ Ne kelego:lo:ma dowabiki, a:na ha:iyaki so:lo:ba. Sagala:likilo: ha:sa doma:no: man a:no: ne asulo:wo: di ko:lo:, kelego: ko:li ko:lilo: neya fa:la:dowab amio:, ne o:lika dowasen. ¹² Kelego:lo:ma dowab ho:len a:no:lo:, kelego:wo: modo:lo: dowab ho:len a:no:lo: ne ba:da:i mio:. Ne ma:no:wo: modo: dowalikiyo:lo: a:la:ta:ga: maiyalikiyo:lo:, ne mo:kele asulaki, sagala:li dowasen. Ne kelego:lo:ma dowalikiyo:lo:, kelego:wo: modo: dowalikiyo:lo:, ne ho:len a:namio: o:li dowai ya:sen ko:lo: ne sagalab. ¹³ Keliso eyo: halaido:wo: nemo: dimi ko:lo:, niyo: halaido: elo: a:ma:yo: kelego: tambowo: o:li dimidama:no:.

¹⁴ Ko:sega ne hida:yo: diab amilo: gililo: ne ko:lo: asufa: a:no: mada nafayo: o:m. ¹⁵ A:la:ta:ga: ne Godeya: to nafa a:no: gimo:wo: ho:gi ya:ga: wida:la:ga:yo:, Masedonia hen a:no: ta:ta:ga: ane amio:, sa:s nolba:yo: ne mo:asuwa:tabe. Ko:sega gio: ne o:lia: dowakiyo:, moleyo: kegea:sa:ga: asuwa:tale. A:la:do: dimido: a:no: Filibai kaluka:isale gio: asulufo:lab. ¹⁶ A:la:ta:ga: ne Tesalonaika amisa:na sen amio:, giliyo: nemo:wo: moleyo: kegea:sa:ga: iliga:fela:sen. ¹⁷ Giliyo: niyo: kelego: we madali dia:nigab a:la:bo: asula:so:bo. A:la:ba. Boba dimiab amilo: wa:l nafa dian a:no: gini dima:ki go:l. ¹⁸ Gililo: Ebafolodaitas emo: dia: mena:kilo: boba kelego: ko:lo: iliga:fo: a:no: niyo: ililo:le di. A:la:ta:ga: heb nolo:lo:

a:dowo: ko:lo: ba:ba: Gililo: boba nafa dimi a:no: mundo: nafa Godemo:lo: boba dimi o:ngo: dowab ko:lo:, boba nafa wengo: dimiab a:ma:yo: Godeyo: mada sagale alita:sen. ¹⁹ Ni Gode e amio: kelego:wo: mada nafale ko:li ko:lilo: a:lab ko:lo:, gi amio: aundo:ma kelelowab a:no: Ya:su Kelisowa a:la:ta:ga:yo: ililo: dia:ib.

²⁰ Do Gode nililo:mo:wo: wi alan a:no: wabudaki, dulugu sa:la:liki ha:na:mela:nigo:l. Hendele.

²¹ Niyo: Ya:su Keliso amilo: tilidabu kaluka:isale gimo:wo: sagalo: towo: saga:to:l. A:la:ta:ga: gao i nol, ne o:lia:lo: so:l wema:yo:lo: gimo:wo: saga:tab. ²² Tilidabu kaluka:isale sab wema:yo:lo: a:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale Sisaya: ayamilo: nanogdo: dimida:likilo: sab iliyo:lo: tambo sagalo: towo: saga:tab.

²³ Alan Ya:su Kelisowa: ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:. Hendele.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Kolosi
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: Towo: We**

Kolosi amisa:n a:no: A:sia Maina hen a:na elen. Amisa:n a:no: A:fesa:s amisa:n o:lia:yo: ko:na:ma dowo:. Fo:l eyo: Kolosi sa:s a:no: mo: mo:mo:do:. Ko:sega Fo:l e A:fesa:s a:na ilikiyo:, eyo: kalu nolo: sa:s nanog dima:ki A:sia hen a:na iliga:felo: ko:lo:, kalu nolo: Kolosi amisa:n a:na ha:na:sa:ga:, sa:s nanogo: a:na dia:len.

Tif amio: madalilo: widan kalu nolo: Kolosi sa:s us a:na tinda:sa:ga:, tilidabu ililo:wo: no:nolo alitaki, hala wida:lab. Ililo: hala wida:lab ko:lo: sio: a:no: da:da:sa:ga:, Fo:l eyo: tilidabu ililo: a:no: ko:lo: halale alitakiyo: mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio: Fo:l eyo: a:la:wido:. Kelego: tambo da:lab wema: misa:yo: Keliso E ko:lo: a:lab. Keliso imilise eyo:sa nio: tambo a:ma:la: gasilia:ib, ko:lo: ni asuwa:fa:no: tog nolo: mada aundo:ma dowo: ko:lo:lab. Keliso eya ilikiyo:, Gode eyo: kelego: tambo we e fa:la:do alifa: A:la:ta:ga: Keliso elo: nanog dimido: a:namio:, Gode eyo: kelego: da:lab we tambo a:ma:la: ene dia:ib. Keliso e ni usa a:lab, a:la:ta:ga: nio: kaluka:isale ho:gi ta:taki, ene man a:no: ko:lo: kudu ha:na:melea:ki ta:fo:.

Fo:l eyo: mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:yo:, kalu a:la:, Tikikus o:lia: Onesimus o:lia:mo: dimi ko:lo:, a:la:ma:yo: dia:ha:na:sa:ga:, Kolosi kaluka:isalemo: dimi. A:la:ta:ga: Fo:l eyo: Onesimus welo: doba:da:yo: mo:fo:s nowo: ko:lo: sa:sa:la:sa:ga: Filemonbo:wo: iliga:fo:.

¹ Ne Fo:l, ne Godeya: enedo: asulab a:na ilikiyo:, Ya:su Kelisowa: enedo: iliga:felo: kalu nowo: ne ko:lo: fa:la:dowo:. Nao Timoti naino: mo:fo:s we sa:sa:lo:l.

² Naino: mo:fo:s we Godeya: ene malilo: kaluka:isale Kolosi amisa:n a:namilo: sab o:mo: sa:sa:liga:to:l. Gio: Keliso amio: tilida:da:sa:ga:lo:, ene nanogdo: dimida:labo: gi o:m.

Do Gode eyo: ene ha:fo: disa:lan man o:lia: ha:salo: mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: doma:ki, dulugu so:lo:l.

Kolosi kaluka:isaleyo: Ya:su amio: hendele tilidabu

³ Naino: Alan Ya:su Kelisowa: iya Godemo: dulugu sa:lakiyo:, ho:lenu: tambo gio: ko:lo: asulakiyo:, mada o:m a:la:sa:la:sen. ⁴ Mada o:m a:la:do: sa:la:seno: mo:wo:

we. Gililo: Ya:su Keliso amilo: tilidabu a:no:lia:, a:la:ta:ga:gililo: tilidabu kaluka:isale nol o:lia:lo: ha:fo: disa:la:lab a:no:lo: na:no: dabu. ⁵⁻⁶ Godeya: to nafa a:no: gilo:wa fa:la:dowabikiyo:, gio: to hendele a:no: da:da:sa:ga: a:na tilidabu. A:la:fo:ko:lo: kelego: nafa ko:lo: Godeya:lo: dimidalia:ga:lo: Hebenelo: dia:fo:lab a:no: giliyo: hendele dia:no: a:laki asula:sa:ga: ha:sa yasisab. A:la:do: gab a:na ilikiyo:, gili tilidabu o:lia: ha:fo: disa:lan man a:no:lia:yo: gili asulo: us amio: a:na fa:la:dowa:lab. Henfelo: we tambo amio: Godeya: to nafa a:no: fa:la:dowakiyo:, fowo: modo: heda:lab. Gio: Godeya: ha:fo: disa:lan man a:no: tamina da:da:sa:ga:lo: asululiab a:na a:la:ta:ga:yo:, fowo: gi amio:lo: heda:i ya:lab. ⁷ To nafa a:no: Ebafeles eyo: gimo:wo: wido: ko:lo:, gio: tambo asululi ko:lo:lab. Ebafeles e ni o:lia:lo: madali nanogdo: dian kalu imilig nowo: e ko:lo: niliyo: e alan asulo:. Eyo: nio:, asuwa:takiyo: Godeya: nanogo: hendele difo:ko: ha:na:lab. ⁸ Eyo: Godeya: Mamayo: giya dota:ga:lo: tilidabu kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:fo: disa:la:sen a:no: na:nbo:wo: malolomeabe.

Kolosi kaluka:isaleyo: halale alifoma:ki, dulugu sio:

⁹ A:la:go:ko:lo: ho:len gililo: man nafa dimidab a:la:do: dabulo: a:na a:la:ta:ga:yo:, naino: gio: asulaki, Godemo:wo: towo: safo:ko: ya:lo:l. Mama Malilo: eyo: asuluma:no: nafayo: gimo: dimiab amio:, Godeya: enedo: asulab a:no: gi amio: ililita:ga: asululima:ki dulugu sa:la:lo:l. ¹⁰ A:la:gab amio: gio: Alan elo: asulab o:leau kudu ha:na:liki, kelego:wo: tambo gililo: dimidab amio:, e sagalema:ki dimidama:no: da:lab. A:la:dimidalikiyo: giliyo: man nafa dimidaki, fowo: modo: heda:mela:ib, a:la:ta:ga: gio: Godeyo: fanda asululia:sa:ga:, ho:lenu: tambo gi amio: asulufo:ko: ha:na:mela:ib. ¹¹⁻¹² Godeya: ene halaido: malilo: a:ma:yo: gio: halale alitakiyo:, hida:yo: ko:li ko:lilo: yab a:no: ha:sa iliki halale dia:sa:ga:, mo:ta:taki ha:na:melea:kiyo:, naino: Godemo: dulugu sa:la:sen. A:la:gab amio: gio: sagala:sa:ga: Domo:wo: sagalo: to sa:ma:no:wo: o:li da:lab. Eyo: kelego: nafale ko:lo: kaluka:isale enedo:lema:no: a:la:likilo: dimidaefa: a:no: gio:lo: dima:ki ilili alifa:. Kaluka:isale Godeya: enedo:le a:no: ho:len nafale us a:na a:lab. ¹³ Nio: sololi halaido: a:ma: ha:ga a:labiki, Gode eyo: nio: a:ma:la: gasilia:sa:ga:, ene ha:fo:lo: disa: So:wa a:ma: bo:fo:liki, elo: a:lab a:na melea:ki ta:fo:. ¹⁴ So:wa a:na a:la:ta:ga:yo:, nio: sili alitaki, nili mogago:wo: tambo hala:sa:ga: ga:lila: ko:lo:lab.

Keliso e mada wa:la:bdeyo: E

1:5-6: A:fe 1.13, 1Bid 1.4   **1:7:** Kolo 4.12, File 1.23   **1:9:** A:fe 1.16-17
1:11-12: A:fe 1.19, 3.16   **1:11-12:** A:fe 1.11,18   **1:13:** Luk 22.53, A:fe 2.2
1:14: A:fe 1.7

15 Nio: Godeyo: mo:ba:ba:no: dowo: ko:sega Ya:su Keliso e Gode enen misido: o:ngo: fa:la:dowo:. Godeya: ene so:wa wa:la:bo: E ko:lo:, Godeya:lo: kelego: dimido: we tambo amio:, E misa: iliki bo:fo:lab. 16 So:wa a:na a:la:ta:ga:yo:, Gode eyo: kelego: tambowo: a:na fa:la:do alifa:. Hebene kelego:wo:lo:, henfelo: kelego:wo:lo:, kelego: nililo: bo:do:l welo:, kelego: nililo: mo:bo:do:l a:no:lo:, ma:mula: kalu o:lia:, mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab a:no:lia:yo: tambo eya a:la:ta:ga: fa:la:do alifa: ko:lo:, eno:le ko:lo:lab. 17 Kelego: tambowo: o:semo: fa:la:dowabikiyo:, E ko:le elen. Kelego: tambowo: ene digi ta:li dofo:likiyo:, ego:le ko:lo:lab. 18 Kaluka:isale e amilo: kudo: a:no: ene sa:s dowo: ko:lo: iyo: ene do:mo:le dowaki, ili misa:yo: E ko:lo:lab. Do:mo:wa: mela:no: mo:wo: E. E iwalulo: taminde doma:nikiyo:, sowa:sa:ga:lo: daido: amilo: a:ma:la: dasio: wa:la:bo: E. 19 Godeya: ene mela:no: o:lia: ene man o:lia: a:no:, e amilo: ilili alifo:lab o:leaumbo:, ene So:wa e amio:lo: tambo ilili alifoma:kiyo: sagala:li ta:fo:. 20 Gode eyo: ene So:wa a:na a:la:ta:ga:yo:, Hebene kelego: o:lia: henfelo: kelego: o:lia:yo: tambo e o:lia: ege doma:ki asulo: ko:lo:, Ya:su Kelisowa: ho:bo: ko:lo: i malan amilo: tulo: a:na ilikiyo:, Gode eyo: ni o:lia:yo: ha:fo:wo: a:na disa:.

21 Mo:luwo: giliyo: man mogago:le dimida:len ko:lo:, gio: Gode o:lia:yo: gis dia:liki, alobanala: elen. 22 Ko:sega Ya:su Keliso sowo: a:na ilikiyo:, gio: Gode o:lia: a:ege doma:ki dimido: ko:lo:lab. A:la:do: go: a:na ilikiyo:, gio: tililia:ga: ene siwa:la kagayalikiyo:, gio: malilo: dowaki, mogago: o:lia: hala dimidan o:lia: a:no: mada aundo:ma elena ba:ba:ib. 23 A:la:go: ko:sega gini tilidabu a:no: aiko: ko:lo: mada halale gelo: o:leo:ngo: dofo:lubi. Gio: to nafa ho:gi da:dakiyo: tilidabu ko:lo:, mela:no:wo: dia:nigo:l a:la:asulo: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: asulo: a:no: sulu ha:nabena:kiyo:, ta:li dofo: ha:na:lubi. To nafa a:no: henfelo: kaluka:isale tambomo:wo: wida:li ane ko:lo:, gio:lo: to a:no: dabu. A:la:ta:ga: Fo:l ne to a:ma: ene nanogdo: dian kalu fa:la:dowo:.

Fo:l eyo: Kolosi sa:s a:no: asufa:

24 O:go: gi asuwa:takilo: nagalo: dio:l we ne sagalo:l. Mo:wo: Ya:suwa:lo: nagalo: di a:no: semo: ilili alifa:. Sa:so: ene do:mo: ko:lo:, a:no: asuwa:foma:kiyo:, nagalo: heb o:dowab a:no: ni do:mo: wema: dio:l. 25 Gode eyo: ne sa:s usa nanog diaki, gi asuwa:foma:ki ene halaido:wa: da:feyo:. Gio: Godeya: towo: tambo da:da:sa:ga: asululima:kiyo:, ne a:na ta:fo:. 26 Mo:luwo: to a:no: wo:no:le delen ko:lo:, kaluka:isaleyo: ta:i

mio:lo: a:namio: tambo mo:asulo:. Ko:sega o:go: Gode eyo: kaluka:isale enedo:sma: siwa:l amio: kalaba fa:la:do alifa:.
²⁷ Gode eyo: to wo:no:lolo: delen a:no: widalikiyo:, kelego: nafale to us amilo: da:lab a:no:, Yu kaluka:isalema imo:wo: kalaba walama:no: asulabi wido:. To wo:no:le delen a:no: we. Ya:su Keliso e gi usa a:lab ko:lo:, gio: e o:lia: silikiyo:, Godeya:lo: dimia:no: dinali sio: a:no:, tambo hendele dia:ib.

²⁸ A:la:fo:ko:lo: niliyo: kaluka:isalemo:wo: Ya:su Keliso e ko:lo: fanda wida:lo:l. Niliyo: kaluka:isale i a:no: tambo, Kelisowa dowaki tilidabuwo: halaido: dowo: a:la:likiyo:, Godelo:wa tililia: mia:no: asulab ko:lo:, nio: asulo: nafale kudu ha:naki, imo:wo: hagugo: to sa:lakiyo:lo:, towo: halaido:wo:lo: wida:lo:l. ²⁹ A:no: fa:la:doma:kiyo:, Ya:su Kelisowa: ene halaido: ko:lo: nemo:lo: dimi a:na ilikiyo:, niyo: nanog halaido: we disugulaki dimida:lo:l.

2

¹ Niyo: tilidabu kaluka:isale misilo: mo:ba:dab a:no: ko:lo: asuwa:fa:no: a:lakiyo:, hogo: nanog dia:lo:l a:la:bo: gio: asuluma:ki asulab. Kaluka:isale nelo: mo:bo:do:l a:no: gio:lo:, tilidabu kaluka:isale Laodisia hen amilo: sab a:no:lo:, a:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale ne misilo: mo:ba:ba: a:no:lo:, niyo: a:la:ka asuwa:ta:sen. ² Nanog nilo: dimido:l wema:yo:, tilidabu gililo:wo: halaido: doma:ki go:. A:la:ta:ga: gio: tambo gegelebo: ha:fo:wo: disa:laki, ua gasa doma:ki go:. A:la:gabikiyo: gio: asulo: nafayo: dia:sa:ga:, Godeya: to wo:no:lolo: delen a:ma: ha:go: dinafa fanda asulualikiyo:, gili tilidabuwo: halaido: doma:ki asulo:l. To wo:no:lolo: delen a:ma: ha:go:, Ya:su Keliso we. ³ Asulo: nafale o:lia: asuluma:no: nafa o:lia:yo: tambo Keliso amio:, wa:lifo: ko:lo: a:lab. ⁴ Kalu noma:yo: to nafa ko:li nowo: gio: dikili sa:lab amio: tili da:dabena:ki, niyo: to we gimo:wo: a:na so:lo:l. ⁵ Mo:wo: ne gi o:lia:yo: mo:dofolo:l ko:sega, asulo: nilo:wo: gi o:lia: ua iliki, gio: Keliso amilo: tilida:dakilo: halale kagayab a:no:lia:, gegelelo: ege dowab a:no:lia:yo:, ne asulaki sagala:liki so:l.

Kaluwa: towo: mo:kudu ha:naki, Ya:su amio: mela:no:le dia:ib

⁶ Giliyo: Ya:su Kelisowo: gili Alande doma:kilo: ta:fo: o:leaumbo:, gio: ho:lono: tambo e o:lia: iliki ha:na:lubi. ⁷ Gio: i tef ko:lo: hen amilo: tiha:nan o:leaumbo:, E amio: a:la:kudaki bowo: tina:bi. A:la:ta:ga: a ko:lo: aiko: halaido: wa:l amilo: dian o:leaumbo: gili tilidabuwo: e wa:la dia:bi.

A:la:galikiyo;, nililo: gimo:lo: wido: o:leaumbo: gili tilid-abuwo: halale anayakiyo;, sagalo: towo: gi amio: wa:litakiyo: ala handaloma:ib.

⁸ Gio: dinafa dowa:bi. Kalu nolba:yo: dikili sa:lakiyo;, madali to ko:li ko:lilo: a:no: gimo:wo: walama:ib. To a:no: ema:muwa: asulo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowakiyo;, henfelo: wema: man delen a:no: ko:lo: kudu ha:nakigab. Ililo: to widab a:ma:yo: gio: dibolo amilo: to:lolo:wo: auma:ib ko:lo:, gio: to a:no: kudu ha:nabena:ki dinafa dowa:bi. To a:no: Keliso eya a:la:ta:ga:yo: mo:fa:la:dowab. ⁹ Keliso e kalu dofo:labi, kelego:wo: tambo Gode amilo: wa:lifo:lab a:no:, e amio:lo: wa:lifo: ko:lo: a:lab. ¹⁰ Gio: Ya:su eya kudufu:labikiyo;, eyo: gi amio: tambo ilili alifa:. Keliso e, mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab a:ma: misa:yo: E ko:lo:lab. ¹¹ Gio: eya kudabiki, eyo: gili do:go:fo: a:na hege gede alifa:. Elo: dimido: a:no: kaluwa:lo: do:go:f hege gedean o:mba. Keliso eyo: do:mo:wa:lo: asulakilo: mogago: dimida:len man a:no:, gio: ga:li mesea:ki sili alifa:. Kelisowa:lo: do:go:fo: hege gedean man hendeleyo: o:m. ¹² Gio: ho:n amilo: to:lolab a:namio;, Ya:su o:lia: hen daido:wa difa:. A:la:ta:ga: Ya:sulo: dasi alifa: Gode a:ma: ene halaido: a:namio;, gio: tilidabu ko:lo:, gio:lo: e o:lia: a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:lab. ¹³ Tamin amio: gili do:mo:wa:lo: asulakilo: mogago: dimida:len man a:no: semo: dila: amio;, gio: man mogago: dimida:liki sowo: o:ngo: elen. Ko:sega o:g a:namio: Gode eyo: nili mogago: dimida:len a:no: tambo hala:sa:ga: ga:lila: ko:lo:, nio: Keliso o:lia: a:ma:la: dasi alitakiyo;, mela:no: ta:fo:. ¹⁴ Ele difa: a:ma:yo: nio: mo:walila:sa:ga;, nililo: mogago: dimida:len a:no: kalaba dia:taki, nio: mewa:l ha:g a:na elen. Ko:sega Gode eyo: mewa:l a:no: i malana alu alitaki tambo dila:. ¹⁵ I malan a:na ilikiyo;, Gode eyo: mama ko:li ko:lilo: a:lab a:ma: ene halaido: a:no: o:ngo:malo:ngo: ta:fo: ko:lo:, iyo: tambo tiniakiyo;, kaluka:isaleya: siwa:l amio: sendeloma:ki ta:fo:.

Nio: Keliso o:lia: sowo: ko:lo: henfelo:wa: eleyo: mo:kudu ha:na:niki

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: ma:n ma:no: doba:da:yo:lo:, ho:n ma:no: doba:da:yo:lo:, ho:len alan amilo: gulugululan a:namida:yo:lo:, ele ho:gi amilo: gulugululan a:no:lo:, a:la:ta:ga: Ha:fo:lo: Dowan ho:len a:no:lo:, kalu nolba:lo: ele dia:tab a:namio;, iliyo: gio: mo:alobanama:ki dowa:bi. ¹⁷ Ele a:ma:yo: kelego: tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: mama dowan o:ngo: dedaki dimido:. Ko:sega hendele

2:9: Yo:n 1.14,16

2:10: A:fe 1.21-22

2:11: Lom 2.29

2:12: Lom 6.4

2:13: A:fe 2.1,4-5

2:14: A:fe 2.14-16, 1Bid 2.24

2:16: Lom 14.1-13

2:17:

a:no: Ya:su Keliso e ko:lo: a:lab. ¹⁸ Kalu nolba:yo: gilo:wa fa:la:dowakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Gio: go:no:n a:ma:la:yo: ha:ga dowaki, ma:mula: kalumo: gulugululaki wabuluma” a:la:sa:ma:ib. Iliyo: a:la:sa:ma:ib, “Niyo: Godeya a:la:ta:ga:yo: ho:le ba:ba: ko:lo: to nilo: wido:l we mada dinafa da:da:bi,” a:la:sa:ma:ib. Ko:sega giliyo: kalu o:ngo:ma:yo: gio: wa:la: sanama:kiyo: ta:ta:so:bo. Kalu i o:ngo:wo: inido: asulo:wa ilikiyo:, enena:ma:la:yo: madali kailakigab. ¹⁹ Kalu i a:no: misa: a:namio: mo:kudo: ko:lo: a:lab. Nili misa:yo: Ya:su Keliso E. Nili do:mo: amio: moma o:lia: kagoman o:lia:yo: tambo kudu alifelo: ko:lo:, nili misa: a:na a:la:ta:ga:yo: Gode eyo: nili do:mo: we halaido:wo: dimiab amio: tambo anama:ki ta:ta:sen.

²⁰ Gio: Keliso o:lia: sowabikiyo:, eyo: henfelo: man wema:yo: gio: mo:bo:fo:melea:ki sili alifa:. A:la:fo:ko:lo: gio: henfelo: man wema: ha:g amio: o:a:lab o:ngo: dowakilo: kudu ha:nab ko mo:wo: ha:? ²¹ Henfelo: wema: eleyo: we. Kelego: we gola:so:bo! A:no: na:so:bo! Kelego: nowo: ta:lia:so:bo! ²² Ele a:ma:yo: henfelo: kelego: bo:elo: mogaila:ma:no: a:namida: sa:laki difa:. Ele o:leo:ngo:wo: kaluwa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ²³ Ele o:leo:ngo:wo: kaluka:isaleya:yo: “We nafa, hendele asuwa:fa:nigabo:lo:b” a:la:asulo:. Kaluka:isale elelo: kudu ha:nab i a:ma:yo:, eleyo: tambo mada dinafa kudu ha:na:niki a:la:sa:la:sen. Inina:ma:la:yo: madali wa:la: sa:ndaki, eleyo: a:na difa:. A:la:ta:ga: ini do:mo:wo: ha:laido: bo:fo:melea:kiyo:, eleyo: ko:li ko:lilo: dila:. Ko:sega ele a:ma:yo: nili mogago: dimidama:no: asula:sen a:no: mada mo:ka:la:lab.

3

Man mo:luwo: a:no: ta:ta:sa:ga:, ho:gile dima

¹ Gode eyo: gio: Keliso e o:lia: a:ma:la: dasi alifa: ko:lo:, giliyo: kelego: Hebene halomilo: a:lab a:no:ko: mada alan asula:lubi. Iwalu halonamio: Keliso e misa: sili, Godeya: ene dagi ililiba sab. ² Henfelo: wenamilo: da:lab kelego: we mo:asulaki, iwalulo: da:lab kelego: halo ko:lo: mada asulufo:lubi. ³ Mo:wo: gio: sowo: ko:lo:, gi mela:no:le a:no: Kelisowa wo:no:le dia:fo:liki, Gode o:lia: dowo: ko:lo:lab. ⁴ Keliso e gili mela:no: mo:wo: E ko:lo:, E kalaba fa:la:dowalikiyo:, gio:lo: e o:lia: ene ho:len malilo: o:lia: kalaba fa:la:doma:ib.

⁵ A:la:go:ko:lo: gililo: man mogago: dimidama:no: asula:sen a:no: sana sowa:bi. Man a:no: we. Uwo: dian mano:,

heyo: mano:, do:mo:wa:lo: dimidama:no: asulan mano:, man mogago: dimidama:no: asulan mano:, meselan mano:, i a:no: o:m. Meselan man a:no: madali Godemo:lo: gulugululan o:ngo: ko:lo: a:lab. ⁶ Man dimidan a:na a:la:ta:ga:yo:, Godeya: gadio:wo: tima:nigab. ⁷ Tamin amio: gili mela:no:wo: a:na elen ko:lo:, giliyo: man a:no: dimidafo:ko: dowa:len. ⁸ A:la:dimida:len ko:sega, o:go: giliyo: man we o:ngo:wo: tambo dila:bi. Gadian mano:, kulufa:yan mano:, nowo:mbo:lo: mo:bean mano:, sada:dano:, a:la:ta:ga: wa:sa:le sa:lano:, tambo kata:ta:bi. ⁹⁻¹⁰ A:la:ta:ga: giliyo: gegelebo: madaliyo: dikili sa:la:so:bo. Mo:wo: gili mogago: dimidama:no: asula:sen man a:no: tambo dugula:sa:ga:, man ho:gile a:no: gi amio: kalifa:. Gode eyo: gio: ho:gi kaluka:isale fa:la:do alifa: ko:lo:, giliyo: e mada asulufo:liki, enen misido: o:ngo: fa:la:doma:ki, eyo: asulo:wo: gimo:wo: dimifo:ko: a:lab. ¹¹ Keliso eyo: nio: ho:gile fa:la:do alifa: ko:lo:, nio: tambo imilo: dowab. Yuda kaluka:isale o:lia: Gilig kaluka:isale o:lia: us amio: eleyo: aundo:ma. A:la:ta:ga: do:go:fo: hege gedee: kalu o:lia: mo:hege gedee: kalu o:lia:yo: ko:li a:la:bo: asula:so:bo. Ko:na: kaluwa:le, to ko:lilo:lo: sa:lan kaluwa:le, madalilo: nanog dian kaluwa:le, enena:ma:la:lo: bo:fo:lowan kaluwa:le, iyo: tambo imilo: dowab. Ko:sega alan kelego: a:no: mo:wo: Ya:su Keliso e ko:m, a:la:ta:ga: e ni usa tambo a:lab.

¹² Gode eyo: gi o:lia: ha:fo:wo: disa:la:sa:ga:, gio: malilo: kaluka:isale dowabiki, eno: a:la:liki da:feyo: ko:lo:, giliyo: mano: we o:ngo: dimida:lubi. Nofolano:, nowo:mbo:wo: man nafa dimidano:, go:no:n ge ha:ga dowano:, no o:lia:lo: ha:sa dowano: a:la:ta:ga: bo:ebo: mo:iligan mano:, gio: a:no: ko:lo: tambo kudu ha:na:lubi. ¹³ A:la:ta:ga: gio: gegelebo: mo:mo:beaki, kalu noma:lo: gemo:lo: hala dimidab a:no: ga:lila:lubi. Alan Keliso eyo: gili mogago:wo: hala:sa:ga:lo: ga:lila: o:leaumbo:, giliyo:lo: a:la: halaki ga:lila:bi. ¹⁴ A:la:ta:ga: wa:la:b kelego:wo: we. Giliyo: kalu nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:lubi. Man a:ma:yo: kaluka:isaleyo: ua kegene kudu alitaki, asulo: imilise doma:ki ta:ta:sen. ¹⁵ Gio: tambo Kelisowa: ene do:mo: heb ko:lo:, gegelebo: ha:sa doma:ki Gode eyo: gio: a:na ho:ido:. A:la:fo:ko:lo: Kelisowa: ene ha:sa dowan man a:ma:yo: gio: tambo bo:fo:melea:ki ta:ta:bi. A:la:ta:ga: giliyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:lubi. ¹⁶ Kelisowa: ene to a:no: gili asulo: usa amio: ililita:ga: doma:ki ta:foma. Gio: nowo:mbo:wo: widaki, a:la:ta:ga: gegelebo: digala:lubi. A:la:ta:ga: gio: Godemo:

3:8: A:fe 4.25-29, 5.4   **3:9-10:** A:fe 4.22,24,25   **3:11:** Gala 3.28   **3:12:** 1Bid 2.9   **3:13:** A:fe 4.2,32   **3:14:** Lom 13.8-10   **3:15:** 1Kol 12.27, A:fe 4.4, Fili 4.7   **3:16:** A:fe 5.19

sagalakiyo:, Godeya: gisalo: bugo: amilo: da:lab a:no:lo:, gulugululakilo: gisalo: mo:lan a:no:lo: mo:la:lubi. ¹⁷ Gili mego:fa: to sa:lakiyo:lo:, nanog dimidakiyo:lo:, kelego: gilo:lo: dimidama:no: a:no: tambo, Alan Ya:su Kelisowa: wiya dimida:lubi. A:la:ta:ga: ene wiya ilikiyo:, Do Godemo:wo: sagalaki, mada o:m a:la:sa:la:lubi.

Kaluka:isale no o:lia:yo: ege doma:no: mano: we

¹⁸ Ga indo: giliyo:, ge kaluwa: ha:ga dowa:bi. Kelisowa: siwa:l amilo: man nafa ko:lo: dimidama:no:wo: o:m.

¹⁹ Kalu galo: di giliyo:, ga: gayo: alan asulaki, ha:fo:wo: disa:la:bi. Ga: ga o:lia:yo: ha:sa dowaki diboda:so:bo.

²⁰ So:wale giliyo: go:l dia: go:lia:ma: towo: dinafa kudu ha:na:lubi. Man a:ma:yo: Alano: sagale alifa:ib.

²¹ Iya i giliyo:, go:no: so:wagalino: hida:yo:wo: dowabena:kiyo:, giliyo: mo:bema:no:wo: dimida:so:bo.

²² Madali nanog dian kalu giliyo: gelo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: to sa:labo: tambo dinafa kudu ha:na:lubi. Giliyo: nanogo: halaido: dimidakiyo:, bo:fo:lowan kalu eyo: gelo: bo:fo:lab ho:len a:namio:, e sagale alifa:no: a:no:ko: asulakiyo: nanog dimida:so:bo. Ko:sega elo:malamio:lo: gio: Gode Alano: tagilaki ha:ga dowakiyo:, ge nanogo: halaido: dia:lubi. ²³ Nanogo: tambo giliyo: dimidakiyo:, nanogo: halaido: diaki dimida:lubi. Giyo: ne henfelo: kaluwa: nanog dimido:l a:la:bo: mo:asulaki, Alan Ya:suwa: ene nanog dio:l a:la:asulaki dia:bi. ²⁴ Giliyo: a:la:asulo:, tif amio: Alan eyo: wa:l dimiakiyo:, kelego: nafaleyo: gemo: dimia:ib. Gio: Kelisowa: ene nanog dimida:lab ko:lo:, gi misa: kalu hendeleyo: e ko:m. ²⁵ Kalu abeyo: mogago:lo: dimida:lab a:no: ene mogago: dimido: a:ma: wa:lo: dia:ib. Gode eyo: kaluka:isale tambomo:wo: mano: imilo: a:la:ka aloba:da:sen.

4

¹ Madali nanogdo: dian kalu a:ma: misa: kalu gio:, gelo: bo:fo:mela:no: hendeleyo: Hebene a:lab a:la:asulakiyo:, go:no:n nanog dian kalu a:no: dinafa bo:fo:liki, imo:wo: man digalo:le dimida:lubi.

Godemo: dulugu sa:lakiyo:, mano: digalo: kudu ha:na:lubi

² Ho:lono: tambo giliyo: Godemo:lo: to sa:lan man a:no: halale kudu ha:naki dulugu sa:la:lubi. Giliyo: Godemo: to sa:lakiyo:, gili asulo:wo: mo:beo:lo:ma iliki, sagalaki dulugu sa:la:bi. ³ A:la:ta:ga: giliyo: Godemo: to sa:lakiyo:, niyo:lo: asuwa:foma:ki dulugu sa:la:bi. Niliyo: Kelisowa: ene to tamin

amilo: wo: no: lelo: delen a: no: kalab amilo: sa: ma: no: wo: togo: kolaefoma: kiyo:, dulugu sa: la: bi. Kalu nolba: yo: to a: no: da: ba: no: wo: mo: beakiyo: iliyo: ne dibolo wena to: lolo:. ⁴ To hendele da: lab a: no: niyo: fanda sama: ki Godemo: dulugu sa: la: bi. ⁵ Giyo: ha: la: kaluka: isale o: lia: dowakiyo:, asulo: gililo: wo: nafale asulaki, mano: digalo: le dimida: bi. Giliyo: kalu nolbo: lo: Godeya: man walama: no: a: no: ho: leno: tambo dimidalia: sa: ga: a: na wida: lubi. ⁶ Giliyo: kalu nol o: lia: yo: ha: fo: wo: disa: fo: liki towo: a: na sa: lakiyo:, kalu nolba: yo: sagala: likilo: da: ba: no: a: no: ko: lo: sa: la: lubi. A: la: galikiyo:, gilo: a: ma: la: to sa: ma: no: wo: nafale da: ba: no: a: no: ko: lo: o: li sa: ma: ib.

Sagalo: to sio:

⁷ Niyo: Tikikus e gilo: wa iliga: to: l ko: lo:, eyo: ne amilo: fa: la: dowo: a: no: gimo: wo: tambo malolomea: ib. Niliyo: nao e mada alan asulo:, a: la: ta: ga: e negele nanogo: imilika diaki, Alana: ene nanogo: nafale dia: sen. ⁸ E gilo: wa hamana: kilo: iliga: to: lo: mo: wo: we. Eyo: gili tilidabuwo: halale alifoma: ki, a: la: ta: ga: nio: a: la: sabo: lo: b a: la: bo: gio: asuluma: ki a: na iliga: to: l. ⁹ Niyo: Onesimus e Tikikus o: lia: gilo: wa iliga: to: l. Onesimus e gi o: lia: yo: amisa: no: imilise ko: lo:, e Keliso amio: kudu ha: na: sen ko: lo:, negelelo: ha: fo: disa: kaluwo: e. A: la: go: ko: lo: kalu a: la: wema: yo: kelego: wilo: fa: la: dowo: wo: gimo: wo: tambo malolomea: ib.

¹⁰ Alistakus e ne o: lia: dibolowa siliki, eyo: lo: gimo: wo: sagalo: towo: saga: tab. A: la: ta: ga: Banabasa: eneso: g Mak eyo: lo: gimo: wo: sagalo: towo: saga: tab. E gilo: amio: yalega, nilo: to gimo: lo: saga: fo: o: leau dimidaki, e dinafa sagala: liki tilidowa: bi.

¹¹ A: la: ta: ga: kalu nowo: Ya: su, ene wi nowo: Yastus, eyo: lo: gimo: wo: sagalo: towo: saga: tab. Ne o: lia: lo: Godeya: ene nanogdo: dia: sen kalu us wenamio:, kalu otalen a: no:, Yu kalu ko: lo:, Ya: su amilo: tilidabuwo: i o: m. Iliyo: ne asuwa: taki, halale alita: sen. ¹² Giasi kalu nowo: Ebafe las eyo: lo: gimo: wo: sagalo: towo: saga: tab. Gio: Gode elo: asulab au kudu ha: naki, kelego: wo: tambo fandalia: sa: ga: digalo: le iliki, tilidabuwo: halaido: le doma: kiyo:, Ebafe las eyo: ho: leno: tambo gio: Godemo: dulugu sa: la: lab. ¹³ Eyo: gio: lo: a: la: ta: ga: tilidabu kaluka: isale Laodisia o: lia: Hialabo: lis amisa: n a: namilo: sab a: no: lia: asuwa: ta: likiyo:, nanogo: halaido: dimida: lab. A: no: ne ba: ba: ko: lo: so: lo: l. ¹⁴ A: la: ta: ga: Demas o: lia:, mulumulo: lo: mean kalu, nili mili Luk e

4:5: A: fe 5.15-16

4:6: A: fe 4.29, 1Bid 3.15

4:7: A: fe 6.21

4:8: A: fe 6.22

4:9: File 1.10-12

4:10: Ilig 12.12, 13.13, 15.37-39, 2Tim 4.11

4:12: Kolo

o:lia:ma:yo: gimo:wo: sagalo: towo: saga:tab. ¹⁵ Giliyo: nao i Laodisialo: sab imo:wo: sagalo: towo: saga:tabeka: a:la: sa:la:biyo:. A:la:ta:ga: ga Nifa o:mo:wo:lo:, Keliso kaluka:isale e ayamilo: kegea:sen o:mo:wo:lo: niyo: sagalo: towo: saga:tabeka: a:la: sa:la:biyo:.

¹⁶ Giliyo: ni mo:fo:s sa:sa:lo: iliga:to:l ko: agela:sa:ga:yo:, Laodisia sa:s o:mo:wo:lo: agelema:ki iliga:ta:bi. A:la:ta:ga: mo:fo:s ko:lo: nilo: Laodisialo: iliga:to:l a:no: giliyo:lo: dia:sa:ga: agela:biyo:.

¹⁷ Giliyo: Akibus emo:wo: a:la:sa:la:bi, “Alan elo: nanog gemo:lo: dima:kilo: dimi a:no: mada ditandala:ma:no: asula:bi.”

¹⁸ Ne Fo:l, ni sagalo: to imilise we, no:no:n dagiya: sa:sa:liga:to:l. Giliyo: ne dibolowa o:sabo:lo:b a:la:asula:bi. Godeya: ene ha:fo: disa:lan a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s Agel We Fo:l Eyo:
Tesalonaika
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Fo:l eyo: mo:fo:s we tilidabu kaluka:isale Tesalonaika amisa:n a:namilo: sab o:mo: sa:sa:liga:fo:. Tesalonaika amisa:n a:no: Masedonia hen us a:na a:lab. Ho:len Fo:l eyo: Filibai amisa:no: ta:ta:sa:ga:, Tesalonaika ha:na:ga:yo:, sa:so: a:na mo:mo:do:. (Ilig:felo: 17.1-9) Fo:l eyo: to nafa a:no: Tesalonaika kaluka:isalemo: widabikiyo:, iliyoy: Fo:l elo: sa:lab a:no: kudu ha:nabiki, Yu kaluwo: ba:da:sa:ga: gadiaki, Folo: Tesalonaika heno: ta:ta:ga: ane.

Tif amio: Folo: Kolin amisa:n a:na ha:na:ga: sabikiyo:, egeledo: nanogdo: dian kalu Timoti a:no: Fo:ldo:wa ha:na:ga: fa:la:dowaki, hida:yo: Tesalonaika sa:s a:namilo: fa:la:dowab a:no: ko:lo: sio:.

Fo:l eyo: Timoti elo: to sa:lab a:no: da:da:sa:ga:yo:, Folo: Sales Timotiyo: iliyoy: tilidabu kaluka:isale Tesalonaika sa:s a:namilo: sab a:no: halale alitaki, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Tesalonaika tilidabu kaluka:isaleyo: man nafa kudu ha:nab a:no: da:da:sa:ga:, Fo:l e sagalo:wo: alan dowasa:ga:, a:na sa:sa:liga:fo:.

To nowo: we. Tesalonaika tilidabu kaluka:isale a:no: Ya:su Keliso a:ma:la:lo: mia:nigab a:no: dinafa fanda asuluma:ki, Fo:l eyo: mo:fo:s we imo:wo: a:na sa:sa:liga:fo:.

A:la:ta:ga: Tesalonaika kaluka:isaleya:lo: dabu ba:ba:dowo: a:no: nowo: we. Ya:suwo: a:ma:la:yo: semo: yalikiyo:, tilidabu kalu sowo: a:no: e a:ma:la: dasilia:ga: mela:no:wo: doma:iba:le? Nowo: we, Ya:su Kelisowo: ho:lono: iga:sa mia:iba? Ililo: dabu ba:ba: a:no: eyo: a:ma:la: fanda sa:laki, Ya:su e mia:no: yasi silikiyo: iyo: ha:sa siliki, tilidabuwa halale dofo:melea:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

¹ Fo:l ne, Saleso:, Timotiyo: niliyo: to we sa:sa:lakiyo:, Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: kaluka:isale, Tesalonaika sa:s usamilo: sab o:mo: sa:sa:liga:to:l. Godeya: ene ha:fo: disa:lan man o:lia: ha:sa mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: dofo:melea:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

² Ho:lono: tambo niliyo: gio: ko:lo: Godemo: dulugu sa:lakiyo:, mada o:m a:la:sa:la:sen. ³ Giliyo: tilida:da:ga: man nafale dimida:sen, a:la:ta:ga: nol o:lia:yo: ha:fo: disa:laki

iyō: asuwa:ta:sen, a:la:ta:ga: Ya:su Kelisowo: hendele a:ma:la:mia:nigab a:la:bo: giliyo: tilida:da:sa:ga: yasila:lab ko:lo: halale kagaya:sen. Niliyo: gililo: dimido: a:no: asula:liki, Do Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sen.

⁴⁻⁶ Godeya: to nafayo: gilo:wa fa:la:dowabikiyo:, to ina:li fa:la:dowo:ma. To a:no: niliyo: hendele tilida:da:sa:ga: halale widakiyo:, Godeya: ene halaido: o:lia: Mama Malilo: enedo: o:lia:yo: mio:. A:la:ta:ga: nio: gi o:lia: silikilo:, nililo: man nafale dimido: a:no: giliyo: asulufo:lab. Alan Ya:su o:lia: nililo: man nafale dimido: a:no:lia:yo: giliyo: kudu ane. Giliyo: hida:yo:wo: alan di ko:sega, Mama Malilo: a:ma: sagalo:wa ilikiyo:, ene to nafa a:no: sagala:liki dabu. Ni nao i, Gode eyo: gio: mada alan asula:sa:ga:, gio: eno:le doma:ki da:feyo: niliyo: a:la:asulo:. A:la:fo:ko:lo: niliyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:sen. ⁷ O:go: tilidabu kaluka:isale tambo Masedonia hen o:lia: Akaya hen a:namilo: sab a:ma:yo: gililo: man nafale dimido: a:no: asula:liki, iliyo:lo: kudu ha:nab. ⁸ A:la:dimida:i ha:nab ko:lo: Alana: towō: ge amilo: handalowab a:no: Masedonia hen o:lia: Akaya hen o:lia:ya ane ko:mba. Ko:sega gililo: Gode amilo: tilidabuka: a:la:do: sio: to a:no: hen nolo:lo: da:da:li ha:nab ko:lo:, niliyo: gililo: tilidabu a:no: ko:lo: a:sa:ma:no:wo: mo:ililo:. ⁹ Mo:wo: gililo: dimido: a:no: ko:lo: ililo: nemo:lo: malolo meo: we. Nio: gelo:wa fa:la:dowo: amio: tililiale. A:la:ta:ga: giliyo: madali godeyo: ta:ta:ga:, Gode mela:no:lelo: a:lab a:no: tilida:da:sa:ga:, ene nanogo: dimidale. ¹⁰ A:la:ta:ga: Godeya: ene So:wa ko:lo: a:ma:la: mia:no: a:no: giliyo: yasila:labeka: a:la:bo:, iliyo: nemo:wo: malolome ko:lo: so:lo:l. Godeya: ene So:wa Ya:su e sowa:sa:ga:yo:, a:ma:la: a:dasilia:ga: Hebene sab. A:la:ta:ga: nio: Godeya:lo: gadia:sa:ga:lo: wa:ldo: dimiab a:no: diabena:ki, Ya:suwa:yo: nio: a:ma:la: gasilia:sen.

2

Fo:l elo: Tesalonaikalo: dimido:wo: we

¹ Ni nao i, nio: gelo:wa ya:sa:ga: ilikilo: nanog dimido: a:no: mo:wala:. ² Gilō: amio: o:mia:no: amio:, nio: Filibai silikiyo:, kaluka:isaleya:lo: nimo:lo: dikidiakilo: dio:ge sio: a:no: gio: asulo:. Ko:sega nili Gode eyo: nio: asufa: ko:lo:, kalu nolba:yo: nimo:wo: giso: alan dowabikiyo:, nio: mo:tagilaki Godeya: to nafa a:no: gimo:wo: ka wida:len. ³ Niliyo: to widakiyo:, halayo: mo:widaki, asulo: nililo:wo: wo:no:le nowa dia:fo:likiyo: mo:wido:l. A:la:ta:ga: dikidakiyo:lo: mo:wido:l. ⁴ A:la:bo: mo:dimido:l. Godeya: to nafayo: sama:kiyo:, eyo: nio: dibebea:sa:ga: da:feyo: ko:lo:, niliyo: elo: asulo: o:leaumbo:

hendele wida:lo:l. Niliyo: kaluka:isaleyo: ko:lo: sagale alitaki wido:ma. Gode nili asulo:lo: dibebeakilo: bo:fo:lab a:no: ko:lo: sagale alita:sen. ⁵ Kelego: gililo: da:labko nili diano: a:lakiyo:, gimo:wo: madaliyo: mo:dikili sio:. A:la:ta:ga: kelego: gililo:wo: meselaki mo:susuluma: mio:. Man nililo: dimida:sen a:no: giliyo: asulab a:la:ta:ga:, Gode elo: mada asulufo:lab. ⁶⁻⁷ Giliyo:lo: a:la:ta:ga: kalu nolba:yo:lo: nio: ko:lo: wabulu sama:kiyo: mo:so:lo:l. Kelisowa:lo: iliga:felo: kaluwo: ni ko:lo:, giliyo: nio: tili doma:kiyo: o:li sa:ma:no: dowo: ko:sega, a:la:do: mo:gaki, gi o:lia: sen amio: nio: ha:sa siliki, anowa:lo: so:wagalin ko:lo: bo:fo:lowan o:ngo: dowa:sen. ⁸ Nio: gimo:wo: mada ha:fo:wo: disa: ko:lo:, Godeya: to nafayo: gimo: sa:ma:no:wo: sagalo:. A:la:ta:ga: niliyo: gimo:wo: mada alan asulakiyo:, ninin mela:no:wo: o:li wala:ma:no:. ⁹ Ni nao i, nililo: halaido: nanog dimido: a:no: gio: mada asulo: ko:lo:lab. Niliyo: Godeya: to nafa gimo:lo: wida:len amio:, nilo: tili doma:no:wo: gio: kele asula-bena:kiyo:, niliyo: ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: nanogo: dia:len.

¹⁰ Nio: tilidabu kaluka:isale gi o:lia: silikiyo:, nio: malilo: man o:lia: digalo: man o:lia: dimidaki, kalu nolba:yo: hala dimido: a:la:bo: mo:sama:ki dimida:sen. Gio:lo: Godeya:lo: man nilo: dimido: a:no: ba:da:sa:ga: asulo:. ¹¹ Iyaya:lo: ene so:wa asulakilo: tilidowan aumbo:, gio: ina:li ina:li a:la:do: nililo: bo:fo:len a:no: gio: asulo:. ¹² A:la:do: dimida:len a:namio:, giliyo: Godeya:lo: asulab man au dimidama:kiyo:, niliyo: gio: halale alitaki, nofolo: towo: sa:la:liki, towo: halaido: wida:len. Mo:wo: Godeya: ene ho: alan usa mesea:ki a:la:ta:ga:, Elo: bo:fo:lowan kaluka:isale o:lia: usa doma:ki, Gode Eyo: gio: ho:ida:lab.

¹³ Niliyo: Godeya: to wida:len amio:, gio: kaluwa: to sa:lab a:la:bo: mo:dabu ko:sega, Godeya: ene to hendele sa:labo:lo:b a:la: da:da:sa:ga: tilidabu ko:lo:, niliyo: Godemo:wo: mada o:m a:la:bo: wa:ka a:la:sa:la:len. A:la:fo:ko:lo: Godeya: to a:no:, tilidabu kaluka:isale gi usa dowaki, nanogo: diab. ¹⁴ Ni nao i, Keliso kaluka:isale Yudia hen amilo: sa:sen ilo: amilo: hida:yo: fa:la:dowo: aumbo:, giliyo:lo: o:leo:ngo: ka di. Yu kaluwa:lo: hida:yo: imo:lo: dimi o:leaumbo:, giasi kaluwa:yo: gimo:wo:lo: hida:yo:wo: a:la:dimi. ¹⁵⁻¹⁶ Ya:su Alan o:lia: Godeya: dinali sa:lan kalu nolo:lo: Yu kalu i a:ma:yo: sanala:. A:la:ta:ga: i a:ma:yo: nio:lo: o:lu ga:fela:sen. Niliyo: Yu kaluka:isalema a:no: wida:lab amio:, Gode eyo: iyo: gasili-abena:kiyo:, Yu kalu i a:ma:yo: nililo: sa:ma:no:wo: ka:ma:no: a:la:li kedo:. Ililo: a:la:do: dimido: a:ma:yo: Godeyo: ko:lo:

mo:be alifa:, a:la:ta:ga: iyo: kaluka:isale tambomo:wo: giso: alan dowa:sen. Inin mogago: dimida:len a:namio:, dibida:i ya:la:ga: wa:lita:b ko:lo:, Godeya:lo: gadio: wa:l a:no: inibo: o:go: dimiab ko:m.

Fo:l eyo: Tesalonaika kaluwo: wa:ka ba:ba:no: asulo:

¹⁷ Ni nao i, tamin amio: Yu kaluwa:lo: hida:yo: dimi a:namio:, na:no: do:mo:wa:yo: alobanaga:ta:ga: ane ko:sega, asulo:wo: imilise o:dofoli:kiyo:, gio: wa:ka galima:no: a:la:liki, niliyo: togo: mada keda:len. ¹⁸ Nio: gelo:wa mia:no: asulo: Fo:l ne gelo:wa mia:no: asulaki togo: keda:len ko:sega, Sa:da:na: eyo: nio: ka:la:lab.

¹⁹ Nili Alan Ya:su e yaliki, nio: e wo:lokana kagaya:likiyo:, nilo: halale kagama:no:wo:, a:la:ta:ga: nilo: sagale alifa:no:wo: o:ba:le? A:la:ta:ga: nilo: nanogo: dimida:sa:ga: tinio: a:la:likilo: emo:lo: boba walama:no:wo: o:ba? A:no: kaluka:isale gi o:m. ²⁰ Ni wabudakilo: sagale alita:b a:no:, mada hendeleyo: gi ko:lo: dowab.

3

Timoti e Tesalonaika iliga:fo:

¹⁻² Niliyo: gio: ba:ba:no: alan asula:li ha:na:la:ga:yo:, na:no: Atens amisa:n a:na siliki, Timotiyo: gilo:wa iliga:fa:no: a:la:liki nenela:sa:ga: saefa:. Nili nao Timoti, Gode o:lia: nanog diakilo:, Ya:su Kelisowa: to nafalo: wida:li sia:seno: nowo: e. A:la:fo:ko:lo: tilidabu gililo:wo: halale alitaki, gio: halaido: ha:na:melea:kiyo:, Timotiyo: gilo:wa iliga:fo:. ³ Hida:yo: gililo: diab koma:yo:, tilidabu gililo:wo: babalabena:ki, Timotiyo: gilo:wa iliga:fo:. Hida:yo: wengo:wo: Gode eyo: nimo: dima:ki da:feyo:lo:b a:la:bo: gio: asulo:. ⁴ Hendele, nio: gi o:lia: sen amio:, hida:yo:wo: nilo: amio: fa:la:doma:ib a:la:bo: gimo:wo: sa:la:len ko:lo: ninindo: sa:la:len aumbo: fa:la:dowab a:no: gio: asulab. ⁵ A:no: ko:lo: asulakiyo:, niyo: mo:yasilima:no: dowo:lo:biki, Timotiyo: gi tilidabuwo: fanda bo:ba:kiyo:, gelo:wa iliga:fo:ko. Ni asulakiyo:, Sa:da:na: e gilo:wa fa:la:dowa:sa:ga:, tilidabu gililo:wo: da:feyo:lalega, nilido: nanog di a:no: o:ngo:malo:ngo: fa:la:doma:iba:le, a:la:asulaki tagilo:.

To nafayo: Timoti eyo: a:ma:la:bo: dia:mio:

⁶ A:la:fo:ko:lo: Timoti e gilo: amilo: seno: ta:ta:ga:, o:go: nilo: wena fa:la:dowakiyo:, gilo: tilidabu o:lia: ha:fo: disa:la:sen man a:no:lia:yo: nimo:wo: mada towo: nafa ko:lo: malolo

meab. Giliyo: nio: asula:likiyo:, sagalo:wo: alan dowas:en ko:lo:, gio: misio: bo:bo:losa: a:la:do: nililo: asula:sen aumbo:, giliyo:lo: nio: bo:bo:losa: a:la:asula:senka: a:la:liki, Timoti eyo: nimo:wo: malolo meabe.

⁷ Ni nao i, niliyo: to a:no: dabu ko:lo: nio: nagalo: o:lia: hida:yo: alan o:lia:lo: ba:dab us a:namio:, tilidabu gililo:wo: halaido: a:lab koma:yo: nio: ko:lo: halale alitakigab. ⁸ Gio: Kalu Alan o:lia: oga:dita:ga: halaido: kagafo:lab ko:lo:, nio: o:go: mela:no:wo: nafale ko:lo: dio:l. ⁹ Giliyo: nio: mada alan sagale alifa: ko:lo:, niliyo: Godeyo: wabulu sa:lakilo: emo:wo: mada o:m a:la:sa:la:sen a:no: ko:mba. ¹⁰ Gio: wa:kabiyo: a:ba:ba:no: a:lakiyo:, gili tilidabuwo: a:halale alifoma:kiyo:, nuluwo:lo: ho:lenowo:lo: niliyo: Godemo:wo: towo: sa:la:len.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: o:go: gio: ba:ba: mia:no: a:la:likiyo:, Do Gode o:lia: nili Alan Ya:su o:lia:ma:yo: togo: dinafa walama:ki, niliyo: dulugu so:lo:l. ¹² Nililo: gimo:lo: ha:fo: disa:la:sen man a:no: ko:lo: anayab o:leaumbo:, gegelebo:lo: a:la:ta:ga: nol o:lia:lo: ha:fo: disa:lan man a:no:lo: wa:lita:ga: alalia:ga: hamana:ki, Godemo: dulugu so:lo:l. ¹³ A:la:fo:lalikiyo:, Gode eyo: asulo: gililo:wo: halale alita:len ko:lo:, Ya:su Alan o:lia: ene malilo: kaluka:isale tambo o:lia:lo: yab amio:, gio: hala dimido:wo: aundo:ma dowaki, malilo: elena bo:ba:ki, dulugu so:lo:l.

4

Godeya:lo: asulab man a:no: ko:lo: kudu hamana

¹ Ni nao i, to nolo: a:sa:ma:nigo:l. Godelo: sagalema:no: man a:no: giliyo: kudu hamana:ki, niliyo: tamin amio: gimo:wo: wido: ko:lo:, gio: kudu ha:na:lab. Ko:sega o:go: gio: man a:no: wa:ka halale a:kudu ha:na:melea:ki, Ya:su Alana: wi amio: niliyo: to a:no: wa:ka halale so:lo:l. ² Nilo: Ya:su Alana: wi amilo: to ko:lo: fanda wido: a:no: giliyo: asulo:. ³ Godeya:lo: asulab aumbo: we. Gio: Godeya: eno:le dowaki, digalo: dowabi. Gio: uwo:wo: dia:so:bo. ⁴ Gio: malilo: man o:lia: digalo: man a:no:lia:yo: kudu ha:naki, ginin asulo: a:no: tilidowa:bi. ⁵ Ha:la: kaluka:isaleya:lo: Godeyo: mo:asulaki, inido: uwo: dia:no: asulab aundo: kudu ha:na:sen o:leaumbo: giliyo: dimida:so:bo. ⁶ A:la:gakiyo:, giliyo: Keliso gao nowo:mbo:wo: mogago:wo: mo:dimidaki, a:la:ta:ga: inin ingayo: afa dia:so:bo. Kalu abeyo: man mogago:lo: dimidab a:no: Gode eyo: e falasila:ma:ib a:la:bo: niliyo: tamina hagugu sio:. ⁷ Mo:wo: Gode eyo: nio: man mogago: dimidama:ki ho:ido:ma. Eyo: nio: man digalo: kudu ha:na:sa:ga:, malilo:le

doma:ki ho:ido:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: kalu abeyo: to nilo: wido:l welo: gola ba:dab a:no:, kaluwa: towo: ko:lo: gola ba:daba. Malilo: Mama gimo:lo: dimia:sen Gode E ko:lo: gola ba:dab.

⁹ Gode eyo: gegeledo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: gin-inbo:wo: wido: ko:lo:, nio: to a:no: wa:ka sa:sa:lima:no:wo: aundo:ma. ¹⁰ Hendele, gio: Masedonia hen amilo: nao o:lia: nado o:lia: ko:lo: Keliso sab a:no: tambomo:wo: ha:fo:wo: disa:la:sen. Ko:sega ni nao i, gio: man a:no: wa:ka halale a:kudu ha:na:melea:kiyo:, niliyo: gimo:wo: halale so:lo:l. ¹¹ Gio: ha:salo: mesa:no: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:bi. Gio: kelego: noma:lo: dimidabo: mo:sa:laki, kelego: go:no:ndo:wo: dinafa tilidowa:bi. Gio: bo:sulakima, go:no:n dagiya: nanogo: dimida:bi. Nililo: tamin amilo: gimo:lo: sio: o:leaumbo: wa:ka a:so:lo:l. ¹² Gio: a:la:dimidalikiyo:, ha:la: kaluka:isaleya:yo: gililo: man dimido: a:no: ba:da:sa:ga:, ge hendele digalo: kalu a:la:asuluma:ib. A:la:ta:ga: gio: nowo:mbo: asuwa:foma:kiyo: mo:asuluma:ib.

Ya:su amilo: tilida:da:sa:ga:lo: sowo: kaluka:isale

¹³ Nao gio:, kaluka:isale sowab amio:, ha:la: kalu iliyo: misio: mo:ba:ba:no:lo:b a:lakiyo: nofolo:wo: alan dowo:sen ko:lo:, gio: a:la:bo: dimidabena:kiyo:, sowab kaluka:isale amilo: fa:la:doma:ibo:, gimo:wo: fanda sa:ma:nigo:l. ¹⁴ Nililo: tilidabuwo: we. Ya:suwo: sowa:sa:ga:yo:, a:dasilia:gane ko:lo:, kaluka:isale abeyo: eya tilida:da:sa:ga:lo: sowa:lab a:no:, Gode eyo: Ya:su o:lia: tililia: mia:ib. ¹⁵ Ya:su Alana:lo: to wido:wo: we, niliyo: gimo:wo: sa:ma:nigo:l. Alando: yab ho:len a:namio:, kaluka:isale ni mela:no:lo: o:sab we tamin amio: mo:ha:na:ib. Sowu: kaluka:isale i a:no: ko:le ha:na:ib. ¹⁶ Ya:su Alan e Hebene a:la:ta:ga: yakiyo:, eyo: towo: halale ho:idaki, ma:mul misa: kalu eyo:lo: towo: sa:laki, a:la:ta:ga: Godeya: belo a:no: folalikiyo:, Ya:suwo: a:na tima:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale e amilo: tilida:da:sa:ga:lo: sowo: i a:no:, ko:le dasilia:ga: ha:na:ib. ¹⁷ A:la:ta:ga:yo: Gode eyo: kaluka:isale mela:no:lo: o:lab nio:lo: dia:ga:, ni o:lia: sowo: dasilia:gane a:no:lia:yo: kola: usa kegea:sa:ga:, Alano: akin amio: ua galilia:ib. A:la:go:ko:lo: nio: Alan o:lia:yo: mela:no: mela:no: mela:ib. ¹⁸ A:la:dimidama:ib ko:lo:, to we gegelebo: asulo:wo: halaido: doma:ki sa:la:lubi.

5

Ya:su mia:nigab a:no: dimidalia:ga: yasilima:no:

¹ Nao i, gio: Ya:sulo: mia:no: ho:len o:lia: ofa:si o:lia:yo: a:na fa:la:doma:ika: a:la:bo: gimo:wo: mo:sa:sa:lima:no:

² Mo:wo: Alan e yakiyo;, afalo: dian kalu ko:lo: nululo: yan au mia:ib a:la:bo:, gio: o:ma asulufo:lab. ³ Kaluka:isaleya: sa:lakiyo:, “Nio: hida:yo:wo: aundo:ma, ga:li so:l,” a:la:sa:la:li sen amio:, ilo: mogagila:ma:no:wo: wigibole a:naka fa:la:dowaki iligila:ma:ib ko:lo:, ga alela:sen a:ma:lo: nagalo: fa:la:dowan au fa:la:doma:ib ko:lo:, kaluka:isale a:no: mada mo:yamisuluma:ib.

⁴ Ko:sega nao i, gio: sololiya saba ko:lo:, ho:len a:no: fa:la:dowalikiyo:, gio: afalo: dian kalu yab amilo: iligan aumbo: mo:iligima:ib. ⁵ Gio: tambo ho:lenu: so:wa ko:lo: ho:len usa a:lab. Nio: sololi o:lia: nulu o:lia:ma: so:wama. ⁶ A:la:fo:ko:lo: kalu nolo: ko:lo: alifo:lab o:leaumbo:, nio: mo:dimidama:niki. Ko:sega nio: sikaga siliki, ninina:ma:la:yo: tilidoma:niki. ⁷ Mo:wo: alilan o:lia: aluna: ho:no: nakilo: no:nolan man a:no:lia:yo:, nulu a:na dimidan. ⁸ Ko:sega nio: ho:lenu: so:wa ko:lo:, ninina:ma:la:yo: tilidoma:niki. Kaluwa:lo: bio: ta:lian aumbo:, niliyo: nol o:lia:yo: ha:fo: disa:laki, tilidabuwo: dinafa ta:lia:niki. A:la:ta:ga: Gode eyo: nio: hendele gasilia:ib ko:lo: niliyo: a:no: ko:lo: asula:liki yasilima:niki. Kaluwa: misa:yo: galalakilo: alo sa:ga:lan o:leaumbo:, niliyo: asulo: ko:lo: halale ta:lia:niki. ⁹ Gode eyo: nio: ene kulufa:yo:wa:lo: falasila:ma:no: a:no: dima:ki da:feyo:ma. Ko:sega Gode eyo: nio: gasiliakiyo:, Alan Ya:su Kelisowa a:la:ta:ga: ene mela:no:wo: nimo: dima:ki da:fe alifa:. ¹⁰ Nio: o:salikiyo:lo:, sowalikiyo:lo: Ya:su o:lia: mesea:kiyo:, Ya:su e ni asuwa:taki sowo:. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: gio: o:gdo: dimida:lab o:leaumbo:, gegelebo: asuwa:takiyo:, asulo:wo: halale alita:lubi.

Asuluma-no: to wido:

¹² Ni nao i, kaluka:isale gilo: halaido: asuwa:tab o:lia:, gili sa:s amilo: bo:fo:lowan o:lia:, gi ko:lo: hagugakilo: digalo: tolo: sa:la:lab i a:no:, giliyo: asulaki, a:ma: ha:ga dowabi. ¹³ Iliyo: nanog halaido: dimidabo:lo:b a:la:bo:, giliyo: dinafa asula:sa:ga:, imo:wo: ha:fo:wo: disa:lakiyo:, ili ha:ga mada dowabi. A:la:ta:ga: gio: gegelebo: ha:sa dowabi.

¹⁴ Ni nao i, gio: kaluka:isale bo:sulakilo: sab imo:wo: hagugo:wo: sa:la:bi. Kaluka:isale tagilakilo: sab i a:no: halale alitaki, towo: sa:la:lubi. Kaluka:isale halaido:lo: mo:sab a:no: asuwa:ta:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale tambomo:wo: ha:sa dowabi. ¹⁵ Kaluka:isale nolba:yo: man mogago:lo: dimidab o:mo:wo: wa:deabena:ki, gio: ka:la:lubi. Ho:lenu:

tambo gegelebo:lo:, ha:la: kalumo:wo:lo:, tambo ha:fo:wo: disa:la:lubi.

¹⁶⁻¹⁷ Gio: ho:lenu: tambo sagala:lubi. Godemo:lo: dulugu sa:la:i ha:na:mela:no:wo: eda:so:bo. ¹⁸ Gilo: amio: kelego: ko:li ko:lilo:wo: fa:la:dowalikiyo:, Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:lubi. Gio: Ya:su Kelisowa dowo: ko:lo:, Gode eyo: gio: man o:leo:ngo:wo: ko:lo: dimidama:ki asulab. ¹⁹ Mamaya:lo: nanog dimidama:no: a:no: de o:ngo: ko:lo: dalila:so:bo. ²⁰ Kaluka:isale abeyo: Godeya: wiya a:la:ta:ga: dinali sa:lalikiyo:, gio: to a:no: da:ba:no:wo: mo:bea:so:bo. ²¹⁻²² To sa:lab a:no: tambowo: aloba:da:sa:ga:, nafa dowab a:no: kudu ha:naki, man mogago: a:no: tambo tinia:li ha:na:lubi.

²³ Ha:salo: dowan Gode eyo: gio: malilo:le tambo ta:fo: melea:ki, dulugu so:lo:l. Gode eyo: gili mela:no: mama o:lia: asulo: o:lia:, a:la:ta:ga: do:mo: o:lia:ma:yo: man mogago:wo: mo:dimidama:ki ta:fo: ha:na:la:ga:, Alan Ya:su Kelisolo: yab amio:, hala dofo:lenu: mo:bo:ba:ki, dulugu so:lo:l. ²⁴ Gode gilo: da:fe alita:lab a:ma:yo:, ene dinali sio: a:no: hendele dimida:sen ko:lo: eyo: mada dimidama:ib.

²⁵ Ni nao i, giliyo: nio: Godemo: dulugu sa:la:biyo:. ²⁶ Gao nol o:lia: sagale alitakiyo:, ebean aumbo: mimila:bi.*

²⁷ Alana: wiya iliki, niyo: to halaido: we gimo: so:lo:l ko:lo:, giliyo: mo:fo:s sa:sa:lo: we, Keliso kaluka:isale tambomo:wo: agele mea:bi.

²⁸ Nili Alan, Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

5:16-17: Fili 4.4   **5:18:** A:fe 5.20   **5:19:** A:fe 4.30   **5:21-22:** 1Yo:n 4.1

5:23: 2Tes 3.3   **5:25:** Kolo 4.3, 2Tes 3.1   * **5:26:** Ili man amio:, Keliso ao nowo: galilia:ga: sagalakiyo:, gidan o:le a:gakiyo:, imilise mimilo:. A:la:ta:ga: adowo:lo: a:la:dimida:sen.

**Mo:fo:s Andeb We Fo:l Eyo:
Tesalonaika
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Tesalonaika sa:s kaluka:isale a:no: Ya:su Keliso a:ma:la:lo: mia:nigab a:no: dinafa mo:fanda asulo:. Kalu nolba: sa:lakiyo:, Ya:suwa: ho:lenu: fa:la:dowo: ko:m a:la:sa:labiki, Folo: Sales, Timoti iliyo: Tesalonaika kaluka:isale ililo: hala asulab a:no: ko:lo: digale fanda asuluma:ki sa:sa:lo:.

Fo:l e sa:lakiyo: Ya:sulo: mia:no: ho:lenu: semo:fa:la:dowo:ka: a:la:sio:. A:la:ta:ga: ho:lu: a:no: semo:fa:la:dowab amio:, elelo: gola ba:ba:no: kalu nowo: fa:la:dota:ga:, Ya:su Keliso o:lia: gis dia:ib.

Fo:l eyo: kaluka:isalemo: sa:lakiyo:, tilidabuwo: halale kagayaki, hida:yo: yab a:no: dima:ki sio:. A:la:ta:ga: inina:ma:la:yo: dinafa tilidoma:ki, a:la:ta:ga: nanog dia:no:wo: mo:bo:suluma:ki, a:la:ta:ga: kalu nol asuwa:foma:kiyo:, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Ili tilidabuwo: halaido: dowaki, mada o:m a:la:sio:

¹ Fo:l ne, Saleso:, Timotiyo: niliyo: to we sa:sa:lakiyo:, Do Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: kaluka:isale Tesalonaika sa:s usamilo: sab o:mo: sa:sa:liga:to:l. ² Gode o:lia: Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man o:lia: ha:sa mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: dofo:melea:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

³ Ni nao i, gili tilidabuwo: anayaki halaido: fa:la:ndab a:la:ta:ga: gegelebo: ha:fo: disa:lan man a:no:lo: gi usamio: alan dowa:i ha:nab ko:lo: niliyo: ho:lenu: tambo Godemo: mada o:m a:la:sa:la:mela:niki. A:la:do: dimida:mela:no:wo: mada nafayo: o:m. ⁴ Hida:yo: o:lia: nagalo: o:lia:yo: gilo:wa fa:la:dowa:lab amio:, gio: halale kagayaki, tilidabuwo: o:ta:li sen ko:lo: nio: sa:s nola ha:nakiyo:, gio: a:la:dimida:lab a:la:liki, gili wiyo: wabulu sa:la:lab.

⁵ Giliyo: a:la:dimido: ko:lo: Gode eyo: kaluka:isale digalo:le aloba:da:sen a:la:bo: fanda wida:lab. Gio: Godeya: enedo: bo:fo:lab usa silikiyo:, hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: dia:lab ko:lo:, gio: a:na mesa:no:wo: o:li ko:lo:lab a:la:liki wido:. ⁶ Gode eyo: digalo:le mo:walila:sen ko:lo:, kalu abeyo: gimo:lo: hida:yo:lo: dimia:lab o:mo:wo: Gode eyo: kalu a:no: wa:deaki hida:yo:wo: dimia:ib. ⁷ Hida:yo:lo: dia:lab gi a:no: a:la:ta:ga: nio:lo: Gode eyo: ha:salo: mesa:no:wo: ko:lo: dimia:ib. Ya:su

Alan e Hebene a:la:ta:ga: handalowakiyo;, ene ma:mula: kalu halaido: o:lia: de wa:sowa o:lia:lo: yab a:namio: ha:salo: mesa:no:wo: a:na dimia:ib. ⁸ Kaluka:isale abeyo: Godelo: mo:asula:sen a:no:lia: Ya:su Alana: to nafalo: mo:kudu ane a:no:lia:yo;, Eyo: a:na wa:deaki falasila:ma:ib. ⁹ Imo:lo: falasila:ma:no:wo: we. Iyo: Ya:su Alan o:lia: ene halaido: alan a:no:lia:ma: anib amio: mo:mesea:ki, ko:na:le ta:fa:ib. Gode eyo: iyo: mogagilaki, falasilo: a:naka dofo: ha:na:melea:ki ta:fa:ib. ¹⁰ Ya:su Alan elo: yab ho:len a:namio:, tilidabu kaluka:isale enedo: da:feyo: i a:ma:yo: Ya:su Alano: wabudakiyo;, molo asuluma:ib. Nililo: gimo:lo: wido: a:no: giliyo: tilidabu ko:lo: gio:lo: i o:lia: ua gasama:ib.

¹¹⁻¹² Nili Gode o:lia: Ya:su Keliso Alan o:lia:ma:yo: nio: kanulu alifa: ko:lo:, Ya:suwa:lo: mela:no: gilo: amilo: dimido: a:ma:yo: ene wiyo: ko:lo: wabudabikiyo;, Ya:su eyo: gili wiyo:lo: wabuluma:kiyo:, niliyo: ho:lono: tambo gio: Godemo: dulugu sa:la:sen. Godeya:lo: gimo:lo: man nafa dimidama:kilo: ho:ido: a:no: ililima:ki, dulugu sa:la:sen. A:la:ta:ga: man nafa gililo: dimidama:no: asulan a:no:lia:, Godeya tilida:da:sa:ga: ilikilo: nanog dimidama:no: a:no:lia:yo;, Godeya: ene halaido:wa:yo: gio: asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:sen.

2

Gode o:lia:lo: gisdo: dowa:seno: fa:la:doma:ib

¹ Ni nao i, Alan Ya:su Kelisowo: a:ma:la: mia:nigab a:namio:, nio: e o:lia:lo: gasayakilo: kegenema:no: a:no: ko:lo:, niyo: gimo:wo: sa:ma:nigo:l. ² Kalu Alana: ho:lono: o:ma fa:la:dowo: ko:m a:la:likiyo:, kalu nolba:yo: wida:laba:le, mo:dinali sa:la:labele, mo: mo:fo:so: nili iliga:fo:ka: a:la: sa:la:likilo: agelab a:no:, gio: dabulalega, iligakiyo: kele asula:so:bo.

³ Kalu nolba:yo: a:la:dinali sa:la:likiyo: gio: tilida:da:so:bo. Mo:wo: Alana: ho:lono: o:semo:fa:la:dowab amio: kaluka:isaleya:lo: Gode o:lia:lo: a:la:iyakilo: gola ba:ba:no: ho:len a:no: fa:la:doma:ib. Ho:len a:namio: ele saefa:lo: gola ba:ba:no: kalu imilig a:no: kalaba fa:la:doma:ib. Kalu a:no: deya: mogagila:ma:ki da:fe alifo:lab. ⁴ Kalu a:no: fa:la:dowalikiyo:, eyo: Gode o:lia: madali gode kaluka:isaleya:lo: wabulu sa:la:lab o:lia:mo:wo: gis dimidaki, enena:ma:la:yo: kailaki, nol a:no: wa:la: sa:ma:ib. A:la:ta:ga: eyo: Godeya: malilo: a usa ha:na:sa:ga: silikiyo:, “Godeleyo: neka:” a:la:sa:la:mela:ib.

⁵ Ne gi o:lia: silikiyo:, to a:no: wido: ko:lo: gio: ga:lila:ya:le?
⁶ Ele saefa:lo: gola ba:ba:no: kalu a:no: ho:lende imilaba kalaba fa:la:doma:kiyo:, o:go: e kafo:lab, a:la:bo: gio: asu:lab. ⁷⁻⁸ Henfelo: wenamio: a:la:iyan man a:no: nanogo: wo:no:lebo: dia:lab ko:sega, nolo: e ka:la:lab. Tif amio: kafo:lab a:no: Gode eyo: dila:ma:ib ko:lo:, ele saefa:lo: gola ba:ba:no: kalu a:no: kalab amio: a:na fa:la:doma:ib. E fa:la:dota:ga: a:lalikiyo:, Alan Ya:suwo: a:ma:la: ya:ga:yo:, ene meho: o:lia: ene ho:len halaido: so:so:idab o:lia:ma:yo: kalu a:no: sanala:ma:ib.

⁹ Kalu a:no:, Sa:da:na:ya: ene halaido: o:lia: fa:la:doma:ib ko:lo: halaido: a:no: widakiyo:, eyo: madali dikidaki, ele ba:ba:no: o:lia: molo ha:na:no: o:lia: ko:li ko:lilo: dimidama:ib. ¹⁰ Kaluka:isale mogagila:ma:no: doba:da:lo: ha:na:lab a:no: ko:lo: dikidaki, kalu a:ma:yo: man mogago: ko:li ko:lilo: dimidama:ib. Kaluka:isale i a:no: to hendeleyo: asuluma:no:wo: gola ba:dabiki, Gode eyo: iyo: mo:gasiliab ko:lo: iyo: mogagila:ma:no: doba:da: ha:na:lab. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale i a:no: madali to sa:lab a:no: hendele a:no:ko: tilidabuma:kiyo:, Gode eyo: iyo: a:naka ta:fa:ib. ¹² A:la:go:ko:lo: iyo: to hendele a:no: mo:tilida:daki, man mogago:le a:no: sagala:li dimida:i ha:na:laliki, Gode eyo: iyo: mo:walila:sa:ga: falasila:ma:ib.

Gode eyo: gio: mela:no: dima:ki da:feyo:

¹³ Ko:sega nao i, Gode eyo: gio: mada alan asulo: ko:lo: niliyo: gi a:no: asulakiyo:, Godemo:wo: mada o:m a:la:sa:la:mela:niki. Mo:wo: gio: to hendele a:no: tilida:dabiki, Godeya: Mamaya:yo: gio: malilo: melea:ki ta:takiyo:, Gode eyo: a:na a:ma:la: gasili ko:lo:, a:la:dimidama:no: a:laki, Godeya:lo: taminde amio: gi ko:lo: da:feyo:. ¹⁴ A:no: ko:lo: fa:la:doma:kiyo:, nio: to nafayo: gimo: wida:sa:ga:, Gode eyo: gio: a:na ho:ido:. A:la:ta:ga: Gode eyo: Alan Ya:su Keliso E wabudab o:leaumbo:, gili wiyo:lo: wabulu sama:ki, Gode eyo: gio: a:na ho:leli. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: ni nao i, nililo: towa:lo: wido: a:no:lo:, mo:fo:s tamin amilo: sa:sa:liga:fo: a:no:lo:, giliyo: mada dinafa tilida:da:sa:ga:, halale ta:li dofo:lubi.

¹⁶ Nili Alan Ya:su Keliso o:lia: Do Gode o:lia:ma:yo: nio: alan asula:sa:ga:, ene kanulo: a:ma:yo: nio: ha:sa dofo:melea:ki ta:takiyo:, tilidabu a:no: ko:lo: halale alitaki, sagala:li yasilima:ki ta:fo:. ¹⁷ Eyo: gili asulo:wo: halale alitakiyo:, to nafa gililo: sa:la:lab o:lia: man nafa dimida:lab a:no:lia:yo: ego:le mada doma:ki, niyo: gio: emo:wo: dulugu so:lo:l.

3

Gode eyo: asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:bi

¹ To nowo: edaki sa:ma:nigo:l. Nao i giliyo: nio: asuwa:foma:ki, Godemo: dulugu sa:la:lubi. Alana: to nafa a:no: hen we tambo amio: bo:bo:ge da:da:i ha:nakiyo:, gilo: sagala:likilo: dabu o:leau dabuma:ki, Godemo:wo: dulugu sa:la:lubi. ² A:la:ta:ga: kalu nolo: Alan amio: mo:tilidabu ko:lo: mogago:lo: dimida:lab kaluwa: dagi amilo: a:lab a:no: nio: ga:li mesea:ki, giliyo: Godemo: dulugu sa:la:lubi.

³ Ko:sega Alan e gio: mada mo:ga:lila:sen ko:lo:, gimo:wo: halaido: dimiaki, man mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na: a:ma:yo: mogagilabena:ki dinafa tilidoma:ib. ⁴ A:la:fo:ko:lo: gio: Alana tilida:daki, nililo: gimo:lo: sio: a:no: giliyo: dimida:lab ko:lo:, tifamio:lo: a:no:ko: dimida:li ha:na:mela:ib a:la:bo: nio: hendele tili asulo:. ⁵ Keliso elo: halale kagayab o:leau giliyo:lo: hida:yo: diab amio: halale kagama:no: man o:lia: Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no:lia:yo:, Alan eyo: gimo:wo: tili walama:ki, nio: Godemo: dulugu so:lo:l.

Bo:sulakiyo: sa:so:bo

⁶ Nao i, nili Alan Ya:su Kelisowa: wiya ilikiyo:, niliyo: halaido: we ko:lo: gimo: salito:l. Kalu abeyo: to nililo: widabikilo: gililo: dabu a:no: mo:kudu ha:naki, ba madali bo:sulakilo: sab i o:lia:yo: uayo: dowa:so:bo. ⁷⁻⁸ To a:no: ko:lo: fanda sa:ma:nigo:l. Nio: gi o:lia: silikilo: man dimida:len a:no: gio: asulo: ko:lo:, giliyo:lo: man o:leo:ngo: ka kudu ha:na:bi. Nio: gi o:lia: silikiyo: mo:bo:sulaki, ma:no:wo: ba madaliyo: mo:dia:sa:ga: na:sen. No:no:n moleya: kililia:sa:ga: na:sen. A:la:do: dimido: a:no:, ni tili doma:no:wo: gio: kele asula-bena:kiyo:, niliyo: ho:lenowo:lo: nuluwo:lo: nanogo: halaido: dimida:len. ⁹ Nio: gimo:wo: ma:no:wo: madali ka dimina a:la:sa:ma:no:wo: o:li ko:sega, a:la:bo: mo:dimidaki, man nafa tifamilo: gililo: kudu ha:nakilo: dimidama:no:, a:no: ko:lo: widaki go:. ¹⁰ Hendele, nio: gi o:lia: silikiyo:, ele we gimo:wo: wido:. “Kalu abeyo: nanogo: mo:dimidalega, e ma:no:wo: mo:ma:ib.”

¹¹ A:la:wido: ko:sega, o:go: gi us amio: nolo: bo:sulaki ba madali saka: a:la:dabu. Iyo: inin nanogo: mo:diaki, kalu nolba:lo: dimidab a:no: ko:lo: ka:ma:no: a:laki nenela:sen. ¹² Nio: Alan Ya:su Kelisowa: wi amio:, to halaido:wo: kalu i o:ngo:mo:wo: sa:ma:nigo:l. Gio: ma:no:wo: ma:nikiyo:, dinafa ha:sa siliki go:no:no: nanogo: dimida:lubi. ¹³ Ni nao i, gio: man digalo: dimidama:no:wo: mo:beakiyo: dowa:so:bo. ¹⁴ Kalu abeyo: to nililo: sa:sa:liga:fo: we mo:kudu ha:nalega, gio: kalu a:no: sahili alitakiyo: e sendeloma:ki, e o:lia:yo: dowa:so:bo. ¹⁵ Ko:sega kalu a:no: gi o:lia:yo: gis dowab

a:la:bo: asula:so:bo. Gili gaole o:ngo: dowab ko:lo:, giliyo: asulo: nafale dimiaki, emo:wo: hagugo: towo: sa:la:lubi.

Fo:l eyo: sagalo: towo: saga:fo:

¹⁶ Alan e, ha:salo: dowan mo:wo: e ko:lo:, ene ha:salo: dowan man a:no: ho:lono: tambo a:la:ta:ga: kelego: tambo fa:la:dowab a:namio:lo:, man a:no: gi o:lia: dofo:melea:ki so:lo:l. Alan e gio: tambo amio: dofo:mela:ib.

¹⁷ Ne Fo:l ko:lo:, sagalo: to we no:no:n dagileya: sa:sa:ido:. Mo:fo:s nilo: tambo sa:sa:lo: a:namio:, nino:lo:b a:la:bo:ba:kiyo:, niyo: a:la:dimida:sen.

¹⁸ Nili Alan, Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: tambo dowa:biyo:.

**Mo:fo:s Agel We Fo:l Eyo:
Timoti
Emo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Mo:fo:s we Fo:l eyo: Timoti emo: sa:sa:liga:fo:. Timoti e Keliso kaluwo: ho:gi dowakiyo:, Fo:l o:lia: nanog dia:li sia:len. (Iliga:felo: Kalu 16.1-3) Timoti e A:fesa:s sa:s a:na dowo: ko:lo:, Fo:l eyo: sa:s a:no: dinafa bo:fo:melea:ki, to we a:na sa:sa:liga:fo:.

Mo:fo:s us a:namio:, to otalen da:labiki sa:sa:lo:. Nowo:, ho:len a:namio: kalu nolba:yo: man ko:li ko:lilo: widakiyo: sa:s kaluka:isaleya: tilidabuwo: mogagilab ko:lo:, Timoti eyo: man a:no: dinafa bo:fo:melea:ki, to we hagugaki sa:sa:lo:.

Nowo: sa:sdo: dinafa bo:fo:mela:no: man a:no: ko:lo: wido:. A:la:ta:ga: sa:s amilo: misa: kaluka:isale dibebea:sa:ga: da:feakiyo:, man ililo: dimidama:no: a:no: ko:lo: wido:.

Nowo: Timoti e Ya:su Kelisowa: nanog dian kalu nafale doma:ki sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: sa:s kaluka:isaleyo: elo: tili dofo:likilo: bo:fo:mela:no: man a:no: ko:lo: sa:sa:lo:.

¹ Ne Fo:l, Ya:su Keliso elo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Gode nilo: asuwa:takilo: gasili a:no:lia:, nililo: tilida:da:sa:ga:lo: yasiso:l Ya:su Keliso, a:la:ma:yo: ne da:feyo:. ² Timoti, ge hendele tilidabu ko:lo: ni so:wale o:ngo: fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: niyo: mo:fo:s we gemo: sa:sa:liga:to:l. Do Gode o:lia: nili Misa: Ya:su Keliso o:lia:ma:yo: ini kanulo: o:lia: nofolan o:lia: ha:salo: mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: dofo:melea:ki, to we a:na sa:sa:lo:l.

To halabo: walama:ib a:la:liki hagugu sio:

³ Ne Masedonia hena ha:nakiyo:, ge A:fesa:s a:naka o:melea:ki, gemo:wo: towo: salifo:gane ko:lo: o:go: niyo: to a:no: wa:ka sa:ma:nigo:l. Ge A:fesa:s a:na silikiyo:, kalu nolba:lo: Godeya: man kaluka:isalemo:lo: hala wida:lab a:no: ta:foma:ki, giyo: towo: halaido: sa:la:lubi. ⁴ Iliyo: kandayo: malola:sen o:lia: e ma:mu i mio: agela:sen a:no:lia:yo: nenela:sa:ga: widalikiyo:, ho:lenu: wala:so:boka: a:la:liki, imo:wo: halale sa:la:lubi. Mo:wo: iyo: to a:no: ko:lo: malola:lalikiyo:, gadiaki kega:mela:ib ko:lo:, Godeya: nanog diab a:no: mo:asuwa:fa:ib. Kaluwa:lo: tilidabu a:ma: ilikiyo:, Godeya: ene nanogo: a:na fa:la:doma:ib. ⁵ Nilo: gemo:lo: dimidama:kilo: to so:lo:lo: we. Kaluka:isaleyo: egelebo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: wida:bi. Man a:no: fa:la:doma:kiyo:,

asulo:wo: go:go:do: dowa:sa:ga:, hala dimido:wo: mo:asulaki, a:la:ta:ga: tilidabu hendele dowalikiyo:, ha:fo: disa:lan man a:no:, a:na a:la:ta:ga: fa:la:doma:ib. ⁶ Kalu nolo: man wida:lab a:no: ta:fo: ha:nakiyo:, madali to sa:la:lab. ⁷ Iyo: Mo:sa:sa: elelo: widan kalu doma:no: asulaki wida:lab ko:sega, to inido: o:lia: to ililo: halale widab o:lia:yo: inino:lo: mo:wo: mo:fanda asulo:.

⁸ Ko:sega kaluka:isaleyo: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: digalo:le widalega, nio: ele a:no: nafa dowab a:la:asulo:l. ⁹⁻¹⁰ A:la:ta:ga: ele a:no:, digalo: kalu a:lab a:no: bo:fo:melea:kiyo:, mo:saefa: Ko:sega ele difa:lo: o:go:sa:lab kalu a:no:lia:yo:, a:la:iyabo:, Godeyo: gola ba:dabo:, mogago:lo: dimida:seno:, Godeya:lo: asulab aumbo: mo:kudu ha:na:sen a:no:, henfelo: mando: kudu ha:na:labo:, ene iya anolo: sana sowabo:, kalu noldo: sana sowa:labo:, uwo:lo: dia:labo:, da:lo: dimia:labo:, kalu nolo: afale tilili ha:na:sa:ga:lo: madali nanog dian kalu ta:felabo:, do:lo:le sa:lakilo: dikili sa:labo:, mo:walilab amio: towa:lo: a:la:sa:lano:, kaluka:isaleyo: man digalo:wo: mo:kudu ha:na:lab a:no:, ele saefa: we i a:ma:no: ko:lo: da:lab. ¹¹ Man digalo: a:no:, Godeya: to nafale a:no:lia:yo: imilo: dowo: ko:lo:, Godeya: to nafa a:no: nemo: walama:ki wido:. To nafa a:no:, kaluka:isaleya:lo: Gode Alan ko:lo: wabulu sa:la:lab a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowo:.

Gode eyo: Fo:l e nofolo: alifa: ko:lo: mada o:m a:la:sio:

¹² Nili Alan, Ya:su Kelisowa:yo: nemo:wo: halaido:wo: dimi ko:lo: niyo: emo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. Eyo: ne dibebesa:sa:ga:, niyo: nanog a:no: o:li ditandalema:ib a:la:asulaki, ene nanog dima:ki da:fe alifa: ko:lo:, niyo: emo:wo: mada o:m a:la:so:lo:l. ¹³ Tamin amio: Ya:suwa: wiyo: dio:ge sa:laki, e o:lia:yo: gis dowa:liki, e niyo: mogagila:len. Ko:sega ne e mo:fanda asulaki mo: tilidabu iliki, a:na dimido: ko:lo: eyo: ne nofolo: alifa:. ¹⁴ Nili Alan Ya:su Kelisowa:yo:, ene kanulan man a:no: ne amio: mada modo: ko:go:laki, ene tilidabu o:lia: ha:fo: disa:lan man a:no: nemo: dimi.

¹⁵ To we hendele sa:ma:nigo:l ko:lo: gio: tilida:da:bi. “Ya:su Kelisowo: mogago:lo: dimida:lab kaluka:isale a:no: ko:lo: gasilia:niki, henfelo: wena mio:,” niyo: a:la:sa:sa:lo:l. A:la:ta:ga: ne mada mogago:lelo: dimida:len kaluwo: ne. ¹⁶ Ko:sega Gode eyo: ne nofola:sa:ga:yo:, Ya:su Kelisowa:yo: ha:salo: doma:no: man a:no: nemo: ko:le wido: ko:lo:, kaluka:isaleyo: tambo a:no: asula:sa:ga:, iyo:lo: Ya:su Keliso amio: tilida:daki, ko:ngo: mela:no: dima:kiyo:, mogago:le kalu nemo: ko:le wido:. ¹⁷ Gode mada o:m, Ko:ngo: mela:no: misa:yo: E.

Mo:sowano: E.

Siya:lo: mo:ba:dano: E.

Godeyo: imilise E ko:lo: a:lab.

A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleya:yo: E mada nafale a:la:liki,

Ene wiyo: ho:lenu: tambo wabulu sa:la:i ha:na:mela:ib.

Hendele.

¹⁸ Ni so:wa Timoti, tamin amilo: sa:s misa: kaluwa:lo: gemo:lo: dinali sio: a:no:, niyo:lo: o:go: to o:ngo: ko: wala sa:ma:nigo:l. To a:no: ge asulufo:liki kudu ha:naki, ge halaledo: buban kaluwo: o:ngo: dota:ga:, nanogo: a:na halale dimida:bi. ¹⁹ Go:no:n tilidabuwo: halale ta:li siliki, man digalo: o:lia: man mogago: o:lia:yo: dinafa aloba:daki, nanogo: a:na dimida:bi. Mo:wo: kalu nolba:yo: a:la:bo: mo:dimido: ko:lo:, inin tilidabuwo: ho:n ko:su ko:lo: u nowa basayakilo: mogagan o:ngo: dowa:lab. ²⁰ Kalu a:la: nowo:, Himeneus o:lia: Alegsanda o:lia:yo: o:leo:ngo: ko:lo:, a:la:ma:yo: Godeya: wiyo: mo:mogagima:no: a:la:asulaki, niyo: a:la:yo: Sa:da:na:ya: dagiya difa:

2

Dulugu sa:ma:no: mano: wido:

¹ Tamin amio:, gio: Godemo: ko:le dulugu sa:la:lubi. Kaluka:isaleyo: tambo asuwa:takiyo: halale alifoma:ki, Godemo: to sa:la:bi. A:la:ta:ga: Godeya:lo: asuwa:ta:lab a:no:, mada o:m a:la:sa:la:bi. ² Giliyo: gamani misa: kalu o:lia: gamanilo: bo:fo:lowan kalu nolo:lo:, Godemo: dulugu sa:la:bi. Nililo: i ko:lo: dulugu sa:lab a:ma:yo: nio: sagala:liki ha:sa mesa:no: a:la:liki go:l. A:la:ta:ga: niliyo: Godeyo: ko:lo: wabuda:liki, elo: asulab au kudu ha:na:mela:no: a:la:liki go:l. ³ A:la:do: gab a:no: mada nafale ko:lo:, Gode nilo: gasili o:mo:wo: sagale alifa:ib. ⁴ Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isale tambo a:ma:la: gasilia:no: asulab. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: tambo to hendeleyo: mada tili asuluma:ki asulab. ⁵ Mo:wo: Godeyo: imilig ko:lo:lab, a:la:ta:ga: Gode o:lia: kaluka:isale o:lia: us amilo: a:lab kaluleyo:, Ya:su Keliso, imilig e ko:lo:lab. ⁶ Kaluka:isaleyo: tambo ga:li mesea:ki, su dimian aumbo: Ya:su eyo: eneno: boba dimi. Man a:no: ene ho:lendeya fa:la:dowaki, Gode eyo: kaluka:isaleyo: tambo a:ma:la: gasilia:no: a:la:li wido:. ⁷ A:la:fo:ko:lo: Godeya: to walama:kiyo:, ne Ya:suwa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne da:fea:sa:ga: ta:fo: ko:lo:, niyo: Yu kaluka:isalema sab o:mo:wo: tilidabu hendeleyo: walama:kilo: da:feyo: kaluwo: ne. Niyo: to we mo:dikidaki, hendele so:lo:l.

⁸ A:la:ta:ga: nilo: asulabo: we. Heno: tambo amio: kaluwo: ene dagiyo: dulugufo:liki, ene mela:no:wo: Godemo: dimia:sa:ga:, gadiano: aundo:ma a:la:ta:ga: to kegano: aundo:ma iliki, Godemo:wo: towo: a:na sa:la:lubi.

⁹ A:la:ta:ga: ka:isale iyo: so:go: sa:ga:lakiyo:, kalu meselema:kiyo: sa:ga:la:so:bo. Iyo: kaluwo: sendeakiyo: misa:fo:no: mela:so:bo, a:la:ta:ga: do:mo: amio: so:g mole alana:lo: dian o:lia: momadan kelego: ko:li ko:lilo: go:l amilo: dimido: o:leo:ngo: a:no: ka:la:so:bo. ¹⁰ Ko:sega ka:isale abeyo: ne Godeyo: ko:lo: wabuda:sen a:la:likiyo:, man nafale dimidab a:no:, momado: ililo:wo: o:m. ¹¹ Iyo: towo: mo:tolaki ha:ga iliki, Godeya: towo: a:na da:da:lubi. ¹² Ka:isale iliyo: kaluwo: wa:la: sanama:kiyo: mo:asulo:. A:la:ta:ga: iliyo: Godeya: towo: kalu siwa:l amio: mo:walama:ki asulo:l. Iyo: hela:ta:ga: mesea:ki asulab. ¹³ Mo:wo: Gode eyo: Adam e tamindeya dimida:sa:ga:yo:, Ifo: tifa dimido:.. ¹⁴ A:la:ta:ga: Adam eyo: dikili sio:wo: mo:tilidabu. If eyo: dikili sa:lab a:no: tilida:da:sa:ga:, ele difa:yo: e mogaso:.. ¹⁵ Ko:sega ka:isale iyo: so:wayo: o:li sa:la:lian ko:lo:, iyo: kelego:wo: tambo i amio: egaki, iyo: Ya:su amio: tilidabu iliki, kaluka:isale nolbo:wo: ha:fo: disa:laki, man digalo: kudu ha:na:lalega, Gode eyo: iyo: a:ma:la: gasilia:ib.

3

Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa: mano: we

¹ To we hendele sa:ma:nigo:l. Kalu abeyo: e sa:sdo: bo:fo:lowan kalu doma:no: asulalega, e nanog nafale a:no: ko:lo: dia:no: asulab. ² Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: man dimidano: we. Eyo: mano: digalo:le kudu ha:naki, kalu nolba:yo: e hala dimidab a:la:bo: mo:asula:sen. E gayo: imilig di. E ha:sa dowan. A:la:ta:ga: enena:ma:la:yo: dinafa tilidowan. E mageso: kaluwo: dinafa tilidowan. A:la:ta:ga: eyo: Godeya: mano: nafale widan. ³ E aluna: ho:n nakiyo:, mo:no:nolan kalu dowan. A:la:ta:ga: nol o:lia:yo: mo:buban. E ha:sa dowaki, towa:yo: mo:kegan. A:la:ta:ga: e moleyo: mo:meselan. ⁴ Kalu a:no: ene so:lo:wo: dinafa tilidowaki, elo: sa:lab aumbo: ene so:wayo: tilida:da:sa:ga: kudu hamana:ki, bo:fo:lowan. ⁵ Kalu abeyo: ene ga o:lia: ene so:wa o:lia:yo: dinafayo: mo:tilidowalega, eyo: Godeya: ene kaluka:isaleyo: waga tilidoma:iba:le?

⁶ Keliso ho:gi dowab a:no: sa:sdo: bo:fo:mela:no:wo: da:fea:so:bo. Mo:wo: enena:ma:la:yo: e nafale a:la:asulalikiyo:, Gode eyo: Sa:da:na: ko:lo: mo:walilo:wo:

aumbo;, e mo:walila:sa:ga: falasila:ma:ib. ⁷ A:la:ta:ga: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu eyo: ha:la: kaluka:isaleya: siwa:l amio: e digalo:le kalu a:la:do: sa:lab a:ma: downan. A:la:bo: mo:go:lalega, e sendelo alitaliki, Sa:da:na:ya: dafaya walama:ib.

Digo:na: mano: we

⁸ Nilo: tamin amilo: so:lo:l o:leau, digo:n iyo:lo: man nafale dimidaki, wiyo: nafa dia:no: a:la:ta:ga: mela:no: ko:lo:lab. Iliyo: towa:yo: mo:a:la:sa:lan. Iyo: aluna: ho:no: modo:wo: mo:na:sen a:la:ta:ga: iyo: moleyo: alan asulakiyo: kalu nolo: dikidakiyo: mo:afale dia:sen. ⁹ Asulo: ililo:wo: go:go:do: dowaki, tilidabu a:namio: to we hendelelo:b a:la:do: asu:lab a:no: iliyo: tili asula:sen. ¹⁰ Tamin amio: ili mano: alobana ba:ba: amio:, kalu nolba:yo: elo: hala dimido:wo: mo:sa:lalega, e digo:n nanogo: dimidama:ki ta:ta:bi.

¹¹ A:la:ta:ga: ga ililo:wo:lo:, mano: imilig o:leo:ngo:ka dowaki, iyo: man nafale dimidaki, wiyo: nafa dia:no: a:la:ta:ga: mela:no: ko:lo:lab. Iyo: nolo: mo:sada:dan. Ko:sega iyo: ha:sa dowaki, ini nanogo: tambo o:li tilidowa:sen o:leo:ngo:ma: doma:ib.

¹² Digo:n kalu e gayo: imilig dowaki, ene so:wa o:lia: so:lo: o:lia:yo: dinafalo: bo:fo:lab kalu a:ma: downan. ¹³ A:la:fo:ko:lo: sa:s nanogdo: diab kalu i a:no:, nanogo: nafale dialiki, ili wiyo: mada nafaleyo: a:na doma:ib. A:la:ta:ga: Ya:su Kelisowa tilidabu a:la:likilo: kalab amio: halale sa:ma:no: a:no: mo:tagima:ib.

Godeya: to mano: fanda wido:

¹⁴⁻¹⁵ Ne gelo: amio: bo:bo:ge mia:no: asulab ko:sega, ne bo:ebo: mo:yalega, giyo: Godeya: so:lo:wa:lo: man kudu ha:nan a:no: asuluma:ki, niyo: mo:fo:s we ko:le sa:sa:liga:to:l. Godeya: so:lo: a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Sa:so: Gode mela:no:lo: a:lab a:ma:no: ko:lo:, sa:s a:no: e aiko: o:ngo: iliki, to hendelelo: halale ta:lisabo: o:m.

¹⁶ Godeya: ene to mano: nimo:lo: kalab amilo: wido: a:no: mada alan fa:la:dowo: ko:lo:, to a:no: mada hendeleyo: ko:lo: dowo:. To a:no: we.

E kalule fa:la:dowabikiyo:,

kaluka:isaleya:yo: E ba:ba:.

Man elo:wo: digalo:le a:lab a:la:bo:

Godeya: Mamaya: wido:.

Ma:mula: kaluwa:yo:lo: E ba:ba:.

Widan kaluwa:yo: Ene mano:

so:lo: ko:li ko:lilo:mo:wo: wida:li ane ko:lo:,

henfelo: we tambo amio: kaluka:isale nolo:

E amio: tilidabu.
 Godeya: halaido:wo: Eya ilikiyo:,
 E Hebene tililia:gane.

4

Madali to widabo: hagugu sio:

¹ Godeya: Mamaya:yo: fanda widakilo: to sio:wo: we. Elema:no: ho:lenu: ko:na:ma dowalikiyo:, kalu nolo: ene tilidabuwo: ta:ta:ga:, mama mogago:wa:lo: yo:ido: to sa:lab a:no: ko:lo: tilida:da:sa:ga:, mama mogago:wa:lo: widab man a:no: ko:lo: kudu ha:na:ib. ² Man a:no: madalilo: dikidan kaluwa: wida:sen ko:lo:, ili asulo: nafalo: mia:sen a:no: sana sowo: o:ngo: dowakiyo:, we mogago: dimido: a:la:bo: mo:asulakigab. ³ Kalu i a:ma: widakiyo:, gayo: dia:so:bo a:la:ta:ga: ma:no: nolo: na:so:boka: a:la:liki wida:lab. Ko:sega Godeya:lo: ma:no: dimido: a:no:, kaluka:isale to hendelelo: asulakilo: tilida:dab a:ma:yo: mada o:m a:la:bo: sa:la:li maiya:ki, dimido:. ⁴ Godeya:lo: kelego: dimido:wo: tambo nafale ko:lo: gio: kelego: a:no: mada o:m a:la:sa:la:liki, kelego: imilig noma:yo: mo:ka:laki, tambowo: o:lika dia:ib. ⁵ Mo:wo: gililo: Godemo:lo: dulugu sio: o:lia: Godeya:lo: to sio: o:lia:ma:yo: ma:no: a:no: Godeya: siwa:l amio: o:lika maiya:ki ta:fo: ko:lo:lab.

⁶ Giyo: to nilo: sa:sa:lo: a:no: gao i nolbo:wo: dinafa widalega, ge Ya:su Kelisowa: nanogdo: dian kalu nafale dowakigab. A:la:dimidalikiyo:, nililo: tilidabuwa: man we o:lia: to nafa widab amilo: gilo: da:da:sa:ga:lo: kudu ane a:ma:yo:, ge halaido: dowakigab. ⁷ Giyo: kandayo: malola:sen, to ha:go: aundo:ma dowab a:no: kata:ta:bi. Ko:sega giyo: Godeya:lo: asulab au doma:nikiyo:, ho:lenu: tambo asulo:wo: diakiyo:, mano: da:fea:lubi. ⁸ Do:mo: ko:lo: halaido: doma:ki da:feakilo: dimidan a:ma:yo: ge ha:lu asuwa:fa:ib. Ko:sega, Godeya:lo: asulab au kudu ha:nab a:ma:yo:, ge alan asuwa:fa:ib. O:go: mela:no: nafale dimia:lab ko:lo:, tif amio: mela:no: mela:no:wo: nafale dimia:ib. ⁹ To a:no: hendele so:lo:l ko:lo:, gio: tilida:da:bi. ¹⁰ Mela:no: mela:no: a:no: ko:lo: dia:nikiyo:, nio: nanogo: halaido: dimida:len. Godeyo: kaluka:isale tambolo: o:li gasilia:ibo: e ko:lo: kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab a:no: eyo: mada gasilia:ib. A:la:fo:ko:lo: nio: ha:sa iliki, asulo:wo: tambo Gode mela:no:lo: a:lab emo: dimia:lo:l.

¹¹ To we giyo: kaluka:isale imo:wo: widakiyo:, iyo: mada kudu ha:na:melea:ki wida:lubi. ¹² Ge sa:lelo:biki, kaluka:isaleya:yo: ge wa:la: sa:ndabena:ki, ka:la:bi. Ko:sega

iyō: gi mano: kudu hamana:kiyo:, gilo: to sa:lano:lo:, man gilo: dimidano:lo:, gilo: ha:fo: disa:lano:lo:, gilo: tilidabuwo:lo:, a:la:ta:ga: gi asulo:wo: go:go:do: dowan a:no:lo:, iliyo: kudu mena:ki, giyo: digale dimida:lubi.

¹³ Ne o:semo: yalikiyo:, kaluka:isalemo:wo: Godeya: towo: agela: mea:bi. A:la:ta:ga: ho:leno: tambo ili kufa: uso: halale alitakiyo:, Godeya: mano: imo:wo: wida:lubi. ¹⁴ Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: gi misa: wa:la golofō:liki, ililo: dinali sa:lakilo: boba dimi a:no: ge di ko:lo:, o:go: giyo: gola ba:da:so:bo. ¹⁵ Kaluka:isale tambowa:yo: gi tilidabuwo: anayabo:lo:b a:la:asuluma:ki, ge to a:no: asula:likiyo:, nanog a:no: halale dimida:lubi. ¹⁶ Go:no:n man dimidan o:lia: to man wida:lab a:no:lia:yo: dinafa tilidowaki, ge man a:no:leko: kudu ha:na:lubi. Mo:wo: giyo: a:la:dimidalikiyo:, go:no:n gelo: a:la:ta:ga: kaluka:isale gi tolo: da:dab a:no:lo: tambo Gode eyo: gasilia:ib.

5

Tilidabu kaluka:isaleyo: dinafa tilidowa:bi

¹ To gilo:ma:yo: kalu ko:go:do: sab a:no: mo:wa:la:sa:ndaki, giyo: ha:sa iliki, go:lbo:lo: sa:lan au, iyō: halale doma:ki sa:la:bi. Kalu so:wa a:no:, gaomo:lo: sa:lan au, halale doma:ki sa:la:bi. ² Ka:isale ko:go:do: a:no:, go:mo:lo: sa:lan au, sa:la:bi. A:la:ta:ga: ka:isale so:wamo: sa:lakiyo:, ge malilo: iliki, gadomo:lo: sa:lan au, sa:la:bi. ³ Giliyo: ga sa:ba:lo: so:lo:lo:ma ina:lilo: sab a:no:, dinafa tilidowa:bi. ⁴ Ko:sega ga sa:ba:lo: abeyo:, ene so:wayo: sabo:lalega, o: ene unuwo: sabo:lalega, so:wa a:ma:lo:wo: ini tilidabuwo: ko:lo: kudu ha:naki, iliyo: ga sa:ba:lo: a:no: tili dowa:lubi. A:la:dimidalikiyo:, ini iya o:lia: ano o:lia:ma: nanog di amilo: wa:l dian aumbo:, i tili dowo: a:namilo: wa:l a:kililian augab ko:lo:, a:la:do: dimidab man a:no: Godeyo: ko:lo: sagale alitab. ⁵ Ga sa:ba:lo: e so:lo:lo:ma ina:lilo: sab a:ma:yo: ene asulo:wo: Godemo: dimifo:liki, ho:len o:lia: nulu o:lia:yo: Godemo:wo: asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:lab. ⁶ Ko:sega ga sa:ba:lo: abeyo: enena:ma:la:yo: sagalema:no: man ko:li ko:lilo: a:no:ko: dimida:lalega, e sowo: o:ngo: ilikigab. ⁷ Kaluka:isaleyo: hala dimidabena:kiyo:, giyo: to wido: a:no: imo:wo: dinafa sa:la:bi. ⁸ Ko:sega kalu abeyo: ene so:lo:leyo: a:la:ta:ga: a elo: ta:sen o:lia:yo: mo:tilidowalega, kalu we ene tilidabuwo: kata:taki, ene mano: mada mogago:le dowab. Ha:la: kaluwa:yo: man mogago:le wengo:wo: mo:dimida:sen.

⁹ Ga sa:ba:lo: sa:s bo:fo:melea:ki da:feakiyo:, ga sa:ba:lo: we o:ngo:ma:yo: o:li dia:bi. E donayo: 60 a:la:fo: gulula:sa:ga:,

ina: ha:ga iliki mo:ta:fo:gane a:no: ko:lo: o:li dia:bi. ¹⁰ Amisa:n kaluka:isaleya: siwa:l amio: ga sa:ba:lo: a:ma: mano: nafale dimidabilo: ba:ba: a:no: o:li dia:bi. Man nafa a:no: we. Ene so:wayo: dinafa bo:fo:lowan. Mageso: kaluka:isaleyo: eyo: tilidowa:sen. Keliso kaluka:isaleya: gib amio: hena:mu a:no: dinafa halita:sen. Hida:yo:lo: dowab amio: asuwa:ta:sen. A:la:ta:ga: man nafa ko:li ko:lilo: a:no: eyo: dimida:lowan. Ga a:no: o:li dia:bi.

¹¹⁻¹² Ko:sega ga nafa amilo: sa:ba:lab a:no: da:fea:so:bo. Mo:wo: e kaluwa: a:dima:ki asulakiyo:, asulo: a:ma:yo: Kelisowa: nanog dimidama:no: asulan a:no: a:ma: tinin:ima:ib. A:la:galikiyo:, ene dinali sio: a:no: ta:tab ko:lo:, Gode eyo: ga sa:ba:lo: a:no: mo:walilima:ib. ¹³ A:la:ta:ga: ga a:no: da:fealega, iyo: bo:sulaki, a nowa, a nowa a:la: sia:liki, ho:lono: wala:mela:ib. A:la:dimida:lalikiyo:, ililo: mo:sa:ma:no: dowo: towo: a:na sa:laki, madali yo:ido: towo: a:na sada:da:mela:ib.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: ga o:nafa amilo: sa:ba:lab a:no: e kaluwo: ha:na:sa:ga:, so:wayo: a:na sa:la:la:liki, ene so:lo: a:no: ko:lo: tilidowa:bi, a:la:likiyo: niyo: emo:wo: a:la:sio:. Iyo: a:la:dimidalikiyo:, nili gis kaluwa:yo: sendeloma:no: to a:no: nimo:wo: mo:sama:ki go:l. ¹⁵ Hendele. Ga sa:ba:lo: nolo: tog nafa a:no: o:ma ta:ta:ga:, Sa:da:na:yo: ko:lo: kudu ane ko:lo: a:lab.

¹⁶ Keliso ga dowab a:ma: ene so:lo: us amio: ga sa:ba:lo: nowo: dowalega, Keliso ga a:ma:yo: e dinafa bo:fo:lubi. A:la:galikiyo:, sa:s e hida:yo: alano: mo:diaki, ga sa:ba:lo: so:lo:lo:ma ina:lile dowab nol a:no: sa:s iliyo: e o:li bo:fo:mela:ib.

¹⁷ Giliyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu i a:no: wabudaki, mo:leyo: kililia:bi. Misa: kaluwa:lo: Godeya: mano: halale widakilo: wala sa:lab i a:no:, digalo:le kililia:bi. ¹⁸ Godeya: bugo: amio: towo: a:la:sio:, “Kaowa: giba:yo: da:si fo a:no: sebebo: hamana:ki wa:la: sa:nda:lab amio:, kaowa: mego:fo: kalita:so:bo.” A:la:ta:ga: to sa:lano: nowo: we, “Nanogdo: di kalu o:mo:wo:, wa:lo: kililia:ib.”

¹⁹ Sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: mogago: dimido: a:no:, kalu a:la:yo: o: otaleno:lo: to imiligo: mo:dowalega, to a:no: da:da:so:bo. ²⁰ Ko:sega kalu man mogago:lo: dimida:lab a:no:, kalu nolba: siwa:l amio: kalaba sa:laki, digala:bi. A:la:galikiyo:, kaluka:isale nolo: a:no: ba:dakiyo: tagima:ib.

²¹ Gode o:lia: Ya:su Keliso o:lia: ma:mula: kalu Godeya:lo: da:feyo: o:lia:ma: siwa:l amio:, giyo: to we kudu hamana:ki, niyo: gemo:wo: halale so:lo:l. A:no: ko:lo: dimidakiyo:, giyo:

kaluka:isale nolo: mo:wa:la:sa:ndaki, tambomo:wo: man imilo: ka dimida:bi. ²² Giyo: kalu imilig nowo: Godeya: nanog dima:ki da:feakiyo:, dagiyo: misa: wa:l amio: golakiyo:, bo:ebo: da:fea:so:bo. Kalu nolba:lo: man mogago: dimidab a:no:, ge i o:lia:yo: mo:gasa dowaki, mano: digalo:le kudu ha:na:bi. ²³ Ge walafo: modo: fa:la:dowo: ko:lo:, kufo: asuwa:foma:kiyo:, ge ho:ndeyo: nakiyo:, wain ho:n ha:luwo:lo: na:bi.

²⁴ Kalu nolba:yo: man mogago:wo: nolba: siwa:la dimida:len ko:lo:, kalu a:no: semo: mo:walilaki, mogago: dimido: a:ma:yo: kalaba dowo: ko:lo:lab. Ko:sega kalu nolo: man mogago: ililo: dimido:wo: wo:no:le da:lab ko:lo:, tif amio: kalaba fa:la:doma:ib. ²⁵ A:la:do: gan aumbo:, kaluka:isaleya:lo: man nafale dimida:lab nolo: kalaba dowo: ko:lo:, tambo ba:da:sen. A:la:ta:ga: man nafale dimida:lab nolo:lo: wo:no:le dimidab, ko:sega a:no:lo: kalaba fa:la:doma:ib.

6

¹ Keliso kaluka:isale abeyo: madali nanog dian kalu dowab a:ma:yo: inin bo:fo:lowan kaluwa: ha:g amio: ha:sa dowabi. A:la:galikiyo:, Godeya: wi o:lia: nililo: man ko:lo: wido: a:no:lia:yo: mo:mogagi sa:ma:ib. ² Madali nanog dian kalu, gili bo:fo:lowan kaluwo: Keliso dowo:lalega, e gao o:ngo: dowo: ko:lo:, gio: “e ha:g amio: mo:doma:no:” a:la:bo: asula:so:bo. A:la:do: mo:gakiyo:, gio: ini nanogo: mada nafa, halale dimida:bi. Mo:wo: kalu i o:mo:wo: Gode eyo: ha:fo:wo: disa:la:sen a:la:ta:ga:, nanog halaido: gililo: dimido: a:ma:yo:, Keliso kalu nolo: asuwa:fa:ib.

Mole alan asulan mano: hagugu sio:

To we kaluka:isalemo:wo: wida:bi. ³⁻⁵ Kalu abeyo: mano: ko:li ko:lilo: widaki, Alan Ya:su Kelisowa: to man digalo: widab a:no:lia:yo: mo:imilo: ko:lo: widalega, kalu i a:no: asugdo:ma iliki, inin wiyo: mada kailaki gab. Kalu i a:no: no:nolo: dofo:liki, to ililo: a:ma:yo: kegema:no:wo: ili mo:mo:da sa:la:mela:ib. To ililo: kego: a:ma:yo: man ko:lilo:wo: a:na mo:mo:dama:ib. Man a:no: we, meselano:, kaluka:isaleyo: aloba:dano:, mogagi sa:lakilo: sada:dano:, bulu kedakilo: mo:dimidab aundo: to sa:lano:, a:la:ta:ga: to ko:li ko:lilo: kegano: a:na fa:la:doma:ib. Kalu i wema: asulo:wo: mogagila:fo:liki, to hendeleyo: i amio: mo:a:lab. Iyo: Gode elo: asulab au doma:no: a:namio:, mole alan dia:no: togo: a:na dowab a:la:asulo:.

⁶ Ko:sega Gode elo: asulab au kudu ha:naki, ha:sa dowan man o:lia: sagalan man o:lia:yo: ge amio: ililo: aumbo: dowa-likiyo:, ge kelego: nafaleyo: di o:ngo: ko:lo:lab. ⁷ Nio: henfelo: wenamilo: sa:la:liab amio: kelego: imilig nowo: mo:dia: handalowo:. A:la:ta:ga: henfelo: we ta:fo: ha:nakiyo:, kelego: imilig nowo: mada mo:dia:ha:na:no:. ⁸ A:la:fo:ko:lo: ni amio: ma:n o:lia: so:g sa:ga:lan o:lia: a:no: o:li dowo:lalega, nio: o:li da:lab a:la:asuluma:niki. ⁹ Ko:sega, kalu abeyo: mole alando: dia:no: asulab i a:no:, man mogago: a:ma:yo: iyo: susululaliki, iyo: dafayo: o:ngo:wa walala:lab. Iyo: babale dowaki, kelego: nolo: modo: mesela:sen ko:lo:, man a:ma:yo: inina:ma:la: mogagilab. ¹⁰ Mole alando: dia:no: asulan a:no:, man mogago: ko:li ko:lilo: dimidama:no: a:ma: tefo: o:m. Kaluka:isale nolo: moleyo: mada alan asula:sa:ga:, ili tilidabuwo: gola dowaki, ha:na:no: ane ko:lo:, kalu i a:no: inina:ma:la:yo: da:ya:lo: olan o:ngo: ko:lo: hida:yo:wo: alan di.

Timoti e halaido: doma:ki, towo: sio:

¹¹ Ko:sega ge Godeya:no:le dowo: ko:lo:, mogago: ko:li ko:lilo: a:ma: anib amio: mo:ege dowakiyo:, man we ko:lo: kudu ha:na:bi. Digalo: mano:lo:, Gode elo: asulab au dimidano:lo:, tilidabu mano:lo:, ha:fo: disa:lan mano:lo:, halale kagama:no: mano:lo:, ha:sa dowan mano: we ko:lo:, ge a:no: kudu ha:na:lubi. ¹² Ya:suwa tilida:daki, nanogo: dimidakiyo:, giyo: halale nai ha:na:la:ga: tinia:bi. Tamin amio: ge kaluka:isaleya: siwa:la kagayaki, tilidabu gilo:wo: imo: wido: amio:, Gode eyo: ge mela:no: mela:no:wo: dima:ki ho:leli ko:lo:, ge o:go: a:no:ko: kudu ha:na:la:ga:, mela:no: mela:no: a:no: halale ta:lima. ¹³ Gode eyo: kelego: tambo mela:no:wo: dimiab a:la:ta:ga: Ya:su Kelisowo: Fondias Failata: siwa:la kagayakiyo:, ene tilidabuwo: kalaba fanda sio: ko:lo:, niyo: Gode o:lia: Ya:su o:lia:ma: siwa:l amio: ge to we kudu hamana:ki gemo: halale sa:ma:nigo:l. ¹⁴ Gemo:lo: wido: a:no: tambo dinafa kudu ha:na:la:ga:, Ya:su Keliso Alan elo: a:ma:la: mia:nigab a:no: ko:lo: yasila:likiyo:, digale kudu ha:na:lubi.

¹⁵ Gode eyo: enedo: ho:lende da:fe alifa: a:namio:, Eyo: Ya:suwo: a:ma:la: iliga:fa:ib.

Gode iwalulo:wo: ina:li e,
Kelego: tambowo: e bo:fo:lab.

Kalu Alana:, Alandeyo: E,
Misa: dowo:wa:, Misa: Alandeyo: E.

¹⁶ Gode imilig e mo:sowan.
Gode e ene ho:lena iliki,

kalu imilig nowo: e anib amio: mo:kagama: ha:na:ib.
 E kalu imilig noma:yo: mo:ba:dan ko:lo,
 tif amio:lo: e mo:ba:ba:ib.
 Niliyo: e ho:lono: tambo wabudaki,
 Ene halaido:wo: ko:ngo: mela:no: mela:no: doma:ib.
 Hendele o:m.

¹⁷ Henfelo: wenamio: moleyo: modo:lo: da:lab kalu a:no: mo:kaila:ma:ki, giyo: imo:wo: wida:bi. Ko:sega iyo: kelego: bo:bo:gelo: mogagima:no: a:namida:yo: mo:tili asulaki, Godeyo: ko:lo: tili asuluma:ki wida:bi. Mo:wo: Gode eyo: nio: sagalema:kiyo:, kelego: nafale ko:li ko:lilo: dimia:sen. ¹⁸ I amio: man nafaleyo: wa:litaki, iliyo: man nafale dimidan a:no: ko:lo: modo: dimida:melea:ki, giyo: wida:bi. Inin kelego:wo: mo:kanulu ta:liaki, nolbo:wo: sagala:liki dimia:melea:kiyo:, giyo: imo:wo: wida:bi. ¹⁹ Iliyo: a:la:dimidalikiyo:, a dia:nikilo: aiko: halaido: ko:lo: gelan aumbo:, man nafa dimidan a:no: tif amio:lo: kelego: fa:la:doma:ib a:no: ko:lo: dimidaitakigab. Iliyo: a:la:dimidalega, mela:no: hendele a:no: mela:no:le dia:ib.

²⁰ Timoti, ge Godeya:lo: to hendele gemo:lo: bo:fo:melea:kilo: dimi a:no: dinafa tili dowa:bi. Ge Godeya: toma, madali tolo: malola:sen a:no: ka ta:ta:bi. Kalu nolba:yo: to a:no: da:dakiyo:, “Hendele” a:la:asulab ko:sega, to a:no: hendelema ko:lo: da:da:so:bo. ²¹ Kalu nolba:yo: to a:no: tili asulakiyo:, tilidabu hendele a:no: iyo: ta:ta:ga: ha:nab ko:lo:, giyo: to a:no: da:da:so:bo.

Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s Andeb We Fo:l Eyo:
Timoti
Emo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Fo:l e dibolo aya silikiyo:, e soma:no:wo: ko:na:ma dowab a:la:asulo: ko:lo: mo:fo:s we Timotimo:wo: a:na sa:sa:lo:. Mo:fo:s sa:sa:lo: us a:namio: to nolo: da:lab. Nowo: hida:yo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowalikiyo:, Timoti e Ya:su Kelisowa ege dowaki, ene tilidabuwo: halaido: doma:kiyo:, hagugu sa:sa:lo:. To nowo: we, Timoti e Ya:suwa: to nafa a:no: dinafa halale wida:li ha:na:melea:ki, towo: a:na sa:sa:lo:. A:la:ta:ga:, to nowo: we. Ya:su Kelisowo: sagalema:kiyo:, Timoti eyo: nanogo: dinafa halale dima:ki sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: Folo: dibolo aya silikiyo:, nolo: e ta:ta:sa:ga: ha:nabikiyo:, e fo:fo:dolo: sen ko:lo:, Timotiyo: e ba:ba: mena:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:.

¹ Ne Fo:l, Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Kaluka:isaleyo: Ya:su amilo: tilida:dab o:mo:wo: mela:no:wo: dimia:no: a:la:liki, Godeya: dinali sio: ko:lo: ne to a:no: walama:ki, ne a:na da:fea:sa:ga: iliga:fo:. ² Timoti ge, ni so:wale o:ngo: dowo:. Mo:fo:s we gemo: iliga:to:l. Do Gode o:lia: nili Alan Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan mano:, nofolano: a:la:ta:ga: ha:sa dowano: gelo: dima:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

Ya:suwa: wi amio: mo:sende doma:ki, halale sio:

³ Ne ma:mu iya:lo: Gode kudu ha:na:sen aumbo:, niyo:lo: asugo: go:go:do: dowaki, Godeya: ene nanog dimida:likiyo:, ho:lenowo:lo: nuluwo:lo: niyo: ge asula:likiyo:, Godemo: mada o:m a:la:sa:la:sen. ⁴ Gilo: ya:lakilo: si ho:n ane a:no: ne asula:liki, ge galima:no:wo: alan asula:sen. Mo:wo: niyo: ge ba:dakiyo:, mada alan sagalema:no:. ⁵ A:la:ta:ga: gilo: tilidabu hendeleyo: ne asulakiyo:, tilidabu a:no: tamina gu Lois dia: go: Yunes dia: amio: elen ko:lo:, o:go: ge amio:lo: a:lab, niyo: a:la:asulo:l. ⁶ A:la:fo:ko:lo: ni dagiya: golab amio:, Gode eyo: boba kelego:wo: gemo: dimi ko:lo:, o:go: de ko:lo: dalifa:nigab amilo: folan aumbo:, boba kelego: a:no: digidalitakiyo:, ge nanogo: halale dimida:bi. ⁷ Gode eyo: tagilan man a:no: nimo:wo: mo:dimi ko:sega, nili mamayo: halaido: dowaki, ha:fo: disa:ma:no: man o:lia: nili asulo:wo: dinafa tilidoma:no: man o:lia:, a:no: nimo: dimi.

⁸ A:la:fo:ko:lo: gio: Alan Ya:suwa: wi ko:lo: wala sa:ma:no:wo: sendelowa:so:bo. A:la:ta:ga: Ya:suwa: wi amilo: dibolo to:lolo: kalu ne amio: ge sendelowa:so:bo. Ko:sega giyo: Godeya: halaido:wa dowakiyo:, nilo: to nafa wido: amilo: hida:yo: dio:l we aumbo: giyo:lo: dia:niki, ne kudu ya:bi. ⁹ Gode eyo: nio: a:ma:la: gasiliakiyo:, nio: mela:no: malilo:wa mesea:ki, da:fe alifa:. A:no: niliyo: elo: dimido: amima ko:sega, eyo: nimo:wo: ha:fo: disa:laki, enedo: asulab au da:feyo:. Henfelo: we o:fa:la:doma:no: amio:, Gode eyo: Ya:suwa:lo: dimidama:no: a:no: asula:sa:ga:, nimo:wo: ha:fo:wo: tamina disa:. ¹⁰ Ko:sega o:go: ha:fo: disa:lan a:no: fanda asuluma:kiyo:, nilo: gasilia:no:, Ya:su Keliso, e mio: ko:lo:, sowan man a:no: e bidilaki, to nafayo: nilo:wa dia:mio:. To nafa a:ma:yo: mela:no: mela:no: a:no: nimo: dima:ki, fanda wido:.

¹¹ To nafa a:no: wala sama:ki, Gode eyo: ne Ya:suwa:lo: iliga:felo: kaluwo: a:la:ta:ga: to nafalo: walama:no: kaluwo: ne da:feyo:. ¹² A:la:do: dimido: amio: ne o:go: hida:yo: ba:da:li so:l. Ko:sega ne mo:sendelowaki halale kagafo:lo:l. Mo:wo: kalu nilo: tilida:da:sa:ga:lo: o:lo:l we ne asulo: ko:lo:, nanog nemo:lo: dimi a:no: Ya:suwa: ene tili dofo: ha:na:la:ga:yo:, henfelo: welo: edab ami a:na ta:fa:ib, niyo: a:la:asulo:l. ¹³ Man digalo: ko:lo: nilo: gemo:lo: wido: a:no:, giyo: halale ta:li dofo:lubi. Ge Ya:su Kelisowa dowakiyo:, tilidabu man o:lia: ha:fo: disa:lan man a:no:lia:yo: kudu ha:na:lubi. ¹⁴ Godeya: Mamayo: ge o:lia: iliki asuwa:ta:lab ko:lo: to nafale ko:lo: gemo:lo: bo:fo:melea:kilo: dimi a:no:, giyo: dinafa bo:fo:lubi.

¹⁵ Kaluka:isaleyo: A:sia hen amilo: sa:sen i a:no:, Figelus o:lia: Hemogenes o:lia:, iyo: tambo ne ko:lo: gola ba:ba: a:no: giyo: asulufo:lab.

¹⁶ Ko:sega Ya:su eyo: Onesifolus o:lia: ene so:lo: o:lia:yo: nofolaki asuwa:foma:kiyo:, niyo: iyo: dulugu so:lo:l. Mo:wo:, eyo: ne ha:sa doma:kiyo: tamin amio: asufa: ko:lo:, ne dibolowa ane amio:, eyo: nemo:wo: mo:sendelo alifa:. ¹⁷ A:la:ta:ga: e Lom fa:la:dowakiyo:, ne mada keda:i ya:la:ga: nelo:wa fa:la:dowo:. ¹⁸ A:la:ta:ga: ne A:fesa:s sen amio:, elo: ko:li ko:lilo: asufa: a:no:, giyo: asulo: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: Ya:suwa:lo: mo:walilab ho:len a:namio:, e nofolo: ali-foma:kiyo:, niyo: Ya:sumo:wo: to so:lo:l.

2

Ya:suwa:lo: dimido: au, kudu hamana

¹ Ni so:wa Timoti, Ya:su Keliso elo: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: ge halale alifoma:ki doma. ² To nilo: kaluka:isaleya: siwa:l amilo: gimo:lo: wido: a:no:, giyo: digalo: kalu nolbo:wo: wida:bi. Kalu i a:ma:yo: gilo: widab a:no: da:da:sa:ga:yo: nolbo:wo: a:walama:ki, imo:wo: to man a:no: wida:bi. ³ Ge Ya:su Kelisowa: ene ame kalu nafale o:ngo: dowakiyo:, nilo: nanog hida:yo: dio:l we aumbo:, giyo:lo: hida:yo: a:no: ua dia:bi. ⁴ Ame kalu dowab a:ma:yo:, elo: bo:fo:lowan misa: kalu alan a:no: sagalema:kiyo:, e amisa:n amilo: nanog nolo: mo:diaki, nanog imilig a:naka halale doma:ib. ⁵ A:la: auma:ib ko:lo:, kalu nowo: heyab amio: wa:lo: dia:no: asulalega, eyo: heyab amilo: ele saefa: a:no: kudu ha:na:ib. Ko:sega eyo: ele saefa: a:no: mo:kudu ha:nalega, tiniab amio: wa:lo: mo:dia:ib. ⁶ A:la:ta:ga: elo: gelan kalu nanogdo: halale diab a:ma:yo:, fowo: tula:sa:ga:, hebo: eneno: tamina bo:e dia:ib. ⁷ Ge nilo: to so:lo:l we dinafa asula:bi. Mo:wo: Alan eyo: asulo: nafayo: gemo:wo: fanda walama:ib.

⁸⁻⁹ Ya:su Keliso e sowa:sa:ga:lo: a:dasili a:no:, Da:ibida: ema:mu ko:lo: e asula:bi. To nafa a:no: ni wida:len amio:, kalu nolba:yo: ne mogago: kalu o:ngo: ba:da:sa:ga:, hida:yo: nolo: nemo: dimiaki, ne sa:niya: mela:sa:ga:, dibolowa to:lolo:. Ko:sega Godeya: to nafa a:no: sa:niya:yo: mada mo:mele alifa:ib. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: Godeya: enedo: da:feyo: kaluka:isaleyo: a:ma:la: a:gasilima:kiyo:, hida:yo: ko:li ko:lilo: a:no: niyo: o:li dia:no:. Ya:su Kelisowa: wiya a:la:ta:ga:yo: Gode eyo: a:gasilia:ib ko:lo:, i a:no: Gode o:lia: mela:no: mela:no: mela:ib.

¹¹ To we hendele sa:ma:nigo:l.

Nio: Ya:su o:lia: sowo:lalega,

Nio: e o:lia:yo: mela:no: mesa:no:.

¹² Nio: hida:yo:wo: dia:li ha:nalega,

nio:lo: Ya:su o:lia: misa: kalu mesa:no:.

Nio: e gola ba:dalega,

Eyo: nio:lo: gola ba:ba:ib.

¹³ Nio: Ya:suwa:lo: asulab aumbo: mo:kudu ha:nalega,

Ya:su Eyo: ene to saefa:yo: ka kudu ha:na:ib. Mo:wo: enedo: man dimida:sen a:no: mada mo:ta:fa:ib.

Godeya: nanog dian kaluwa: man nafayo: we

¹⁴ Kaluka:isaleyo: to a:no: asulufo:melea:kiyo: wida:lubi. Iyo: to amio: egelebo: kegabena:ki, Godeya: siwa:l amio: giyo: hagugu sa:la:lubi. Mo:wo: to kegab a:ma:yo: mo:asuwa:talikiyo:, kalu da:da:likilo: sen a:no:

mogagila:ma:ib. ¹⁵ Gode eyo: ge nanog dian kalu nafale a:la:sama:kiyo:, giyo: ene nanog a:no: halale dia:bi. A:la:dimidalikiyo:, ge Godeya: towo: hende digalo:le widalikiyo: mo:sendeloma:ib. ¹⁶ Ge madali to ko:li ko:lilo:wo: nenelabdo: a:namio: uayo: gasa dowo:so:bo. Mo:wo: kaluka:isale to o:lo: sa:lab a:no: Godeyo: ta:ta:ga: ko:na: ha:na:ni ha:nab. ¹⁷⁻¹⁸ Iilo: to man sa:lab a:no:, wagegema: o:ngo: silikilo: nanala:liki ha:nano: a:ngab. Himeneus dia: Filetus dia:ma:yo: a:la:dimida:lab ko:lo:, iyo: to hendeleyo: ta:ta:ga: ha:nab. A:la:ma:yo: to wida:likiyo: a:la:sio:, “Nio: tamina a:ma:la: dasi ko:lo: tif amio: mada mo:dasima:no:” a:la:wida:lab amio:, a:la:ma:yo: kaluka:isale nolba:lo: tilidabu a:no: no:nolo: alifa:. ¹⁹ Ko:sega Gode eyo: ene sa:so: dima:kiyo:, aiko: halaido: gelo: ko:lo:, aiko: a:no: mada mo:hegema:ib. Aiko: a:namio: towo: a:la:sa:sa:lo:, “Kaluka:isale eneno:le a:lab a:no: Alan eyo: asulo:.” A:la:ta:ga: to nowo: we, “Kaluka:isale abeyo: Alana: wilo: dulugu sa:la:lab a:no:, mogago:wo: wa:kabiyo: dimida:so:bo.”

²⁰ A alan us amio: fafo o:lia: disi ko:li ko:lilo:wo: a:na da:lab. Nolo: hen o:lia: ma:na: ful o:lia: a:na dimido:, nolo: go:l o:lia: silba o:lia: a:na dimido:. Nolo: nanog nafale dimidama:no: difa: ko:sega, nolo: ba madali wa difa:. ²¹ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: ene mela:no: us amio: wa da:lab a:no: dilalega, e nafale fa:la:dowalikiyo:, nanog nafaleyo: o:li dimidama:ib. E malilo: fa:la:dowab ko:lo: Alana:yo: ene nanog nafayo: emo: dima:ki ta:fa:ib.

²² Uwo: dian man dimidama:no: asulan a:no: giyo: ta:fo: ha:na:bi. Ho:leno: tambo man digalo: o:lia: tilidabu man o:lia:, nowo: asulakilo: ha:fo: disa:lan mano: a:la:ta:ga: ha:salo: doma:no: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:bi. Kaluka:isale abeyo: asulo:wo: digalo:likilo: Godeya: wilo: dulugu sa:la:lab i a:no:lia: dowaki, man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi. ²³ Giyo: mo:lo:ma kabilo: towa:lo: kegakilo: to sa:lab a:no: tinia:sa:ga: ko:na: dowo:bi. Mo:wo: to a:la:do: sa:lab a:ma:yo: hida:yo: alano: fa:la:do alifa:ib, a:la:bo: giyo: asulab. ²⁴ Alana: ene nanog dian kaluka:isale a:ma:yo: towa:yo: kega:so:bo. Ko:sega ene mano: o:m. Eyo: kaluka:isale tambomo:wo: sagale alita:sen. Eyo: nolbo:wo: mo:mo:beaki ha:sa iliki, dinafa nafale walama:no: ko:lo: a:lab. ²⁵ Kaluka:isale i nolba:yo: e o:lia:yo: gis dimidalikiyo:, Godeya: ene nanog dian kaluwa:yo: imo:wo: ha:sa fanda wida:sen. Mo:wo: Gode eyo: kalu i o:mo:wo: fogo: o:li dimialikiyo:, iyo: asulo:wo: nodola:sa:ga:, to hendeleyo:

o:li fanda asuluma:ki a:laki, eyo: ha:sa dowaki wida:sen.
²⁶ Kaluka:isale i a:no: Sa:da:na:ya: dibolowa disa:fo:liki, elo:
 asulab au dimidama:ki ta:fo:len ko:sega, iyo: to hendele a:no:
 fanda ba:dabikiyo:, Sa:da:na:ya: dage amilo: walafo:len a:no:
 sili alifa:ib.

3

*Henfelo: we elema:nigalikiyo:, hida:yo:wo: modo:
 fa:la:doma:ib*

¹ Ho:len we elema:nigalikiyo:, man mogago:lo: dimida:lab
 a:ma:yo:, hida:yo:wo: modo: fa:la:do alifa:ib ko:lo: giyo: asu-
 lufo:lubi. ² Ho:len a:namio:, kaluka:isale inina:ma:la:yo: alan
 asulaki, moleyo: mada alan dia:no: asuluma:ib. Iyo: to
 sa:lakiyo: kailaki, nolo: wa:la: sa:ma:ib. So:waya:yo: iya o:lia:
 ano o:lia:mo:wo: a:la:iyakiyo:, kalu nolbo:wo: sagalakiyo:
 mada o:m a:la:bo: towo: mo:sa:ma:ib. Iyo: Godeya:lo:
 asulab aumbo: mo:kudu ha:na:ib. ³ Kaluka:isale iliyo:
 nol o:lia:yo: ha:fo:wo: mo:disa:ma:ib. Kalu nolba:lo: mo-
 gago: emo:lo: dimido: a:no: mo:ga:lila:ma:ib. Iliyo: nolo:lo:
 sada:ba:ib. Inin asulo:wo: mo:tilidoma:ib. Kalu nolo:
 mo:nofolakilo: nagalo: dimiab a:no: o:ligab a:la:asuluma:ib.
 A:la:ta:ga: iliyo: man nafa o:lia:yo: gis dia:ib. ⁴ Kaluka:isale
 iliyo: ene milileyo: ko:lo: teledoma:ib. A:la:ta:ga: iliyo:
 mo:dinafa asulaki, bo:bo:gedo: dimidama:no: a:no: ko:lo:
 asuluma:ib. Kailan mano: i amio: alan doma:ib. Hen-
 felo: wenamilo: sagalema:no: man a:no: kudu ha:naki, iliyo:
 Godeyo: mo:sagale alifa:ib. ⁵ Kaluka:isale iyo: do:mo:wa:
 Keliso dowaki, tilidabu hendeleyo: halaido:wo: aundo:ma.
 A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale i a:no:lia:yo: ko:na: dowaki, uayo:
 gasa dowa:so:bo.

⁶ Kalu i nolba:yo: so:lo: nolo: dikidakiyo:, ene a usa
 ha:na:sa:ga: silikiyo:, ga asugo: halaido:lo: mo:a:lab a:no: elo:
 asulo: o:leo:ngo: doma:ki, dikili sa:ma:ib. Ga i a:no: ene
 man mogago: dimida:len a:no: asulakiyo:, sendelowo: a:ma:
 e hida: alitalikiyo:, asulo: mogago: ko:li ko:lilo: a:ma:yo: e
 susululia:ga: sia:lab. ⁷ Ga i a:no: to man ho:gi widab a:no:
 mada sagala:li da:da:sen ko:sega, iyo: to hendeleyo: mo:fanda
 asula:sen. ⁸ Tamin amio: Yanes dia: Yambes dia:ma:lo:
 Mo:sa:s o:lia:lo: gis di o:leaumbo:, o:go: kalu i wema:yo:lo: to
 hendele o:lia:yo: gis diab. Inin asulo:wo: no:nolo:wo: a:gaki,
 iyo: o:ngo:mala tilidabu ko:lo:lab. ⁹ Ko:sega tamin amilo:
 kalu a:la:ma:lo: dimido: a:namilo: kalaba fa:la:dowo: aumbo:,
 iyo: no:nolaki dimido:lo:b a:la:bo: kalaba fa:la:dowalikiyo:,

kaluka:isale tambowa:yo: ba:ba:ib. A:la:fo:ko:lo: ililo: dimido: a:no: alano: mo:doma:ib.

Fo:l eyo: Timotimo:wo: hagugu sio:

¹⁰ Timoti ge, nilo: wida:seno:, ni mano:, nilo: man dimidan mo: a:no:lo:, nilo: tilidabuwo:, nilo: ha:sa down mano:, nilo: ha:fo: disa:ma:no: mano:, ne hida:yo: dia:ga:lo: ha:na:mela:no: man a:no: tambo, ge ba:da:sa:ga: asulo. ¹¹ A:la:ta:ga: Antio:g, Aikonium o:lia: Lista amisa:n a:namilo: hida:yo: ko:li ko:lilo: nelo: amilo: fa:la:dowo: a:no: ge asulo. Ko:sega Alana:yo: hida:yo: alan a:ma:yo: ne mogagilabena:ki, eyo: ne dinafa asuwa:ta:sen. ¹² Hendele, kaluka:isale abeyo: Ya:su Kelisowa tilida:da:sa:ga:lo:, Godeya: man digalo:lo: kudu ha:na:no: asulab o:mo:wo:, kaluka:isale nolba:yo: hida:yo: alano: dimia:mela:ib. ¹³ Ko:sega kalu mogago:le a:lab o:lia: dikili sa:lan kalu o:lia:ma:lo: man dimida:lab a:no: mada alan dowai ha:na:mela:ib. Iliyo: kalu nolo: dikidalikiyo:, nolba:yo: iyo:lo: dikida:mela:ib.

¹⁴ Ko:sega gemo:lo: to widabilo: tilidabu a:no:, ge kudu ha:na:lubi. Mo:wo: kaluka:isale gemo:lo: wido: a:no: ge o:li fanda asulo. ¹⁵ Ge so:wala:suwa a:la:ta:ga: mio: amio:, Godeya: to sa:sa:lo: a:no: ge fanda asululi ko:lo:lab. A:la:ta:ga: ge Ya:su Kelisowa tilida:dabikiyo:, Gode eyo: ge gasilima:ki, to a:ma:yo: asulo: nafayo: gemo:wo: o:li dimia:ib. ¹⁶ Godeya: to sa:sa:lo: a:no: tambo Godeya a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, to a:ma:yo: kaluka:isaleyo: asuwa:takiyo:, man mogago:wo: ele ba:da:b, a:la:ta:ga: hala dimido: a:no: digalela:b, a:la:ta:ga: iyo: man digalo: a:no: kudu hamana:ki, Godeya: to nafa a:ma:yo: wida:len. ¹⁷ Godeya: to a:ma:yo: a:la:dimida:lab ko:lo:, Godeya: ene nanogdo: dian kaluka:isale a:no: ego: dowaki, nanogo: nafale dimidama:kiyo:, Godeya: to sa:sa:lo: a:ma:yo: wida:lab.

4

¹ Ya:su Keliso e henfelo: welo: bo:fo:mela:nikilo: yab amio:, eyo: mela:no:lo: sab we o:lia: sowo: kaluka:isale o:lia:yo: aloba:ma:ib ko:lo:, Gode o:lia: Ya:su o:lia:yo: da:da:labiki, niyo: to we gemo: halale sa:ma:nigo:l. ² Godeya: towo: wida:lubi. Ho:lenu: tambo dimidalia:bi. Giyo: kaluka:isaleya:lo: hala dimido: a:no: digala:lubi. A:la:ta:ga: iyo: halale alita:lubi. A:la:dimidakiyo:, ge ha:sa ha:na:sa:ga: dinafa fanda wida:bi. ³ Tif amio: kaluka:isale iyo: to digalo: hendeleyo: mo:ege da:daki, ilo: iligi da:ba:no:lo: to ko:li nolo: walama:ki, widan kalu modo:wo: ho:le kegea:sa:ga:

a:na da:da:mela:ib. ⁴ A:la:dimidalikiyo:, iyo: to hendeleyo: gola ba:da:sa:ga:, kandayo: malolab a:no: ko:lo: tilida:daki kudu ha:na:ib. ⁵ Ko:sega kelego: tambowo: ge ha:sa iliki, aloba:da:bi. Hida:yo: ko:li ko:lilo: yab a:no: dia:i ha:na:bi. Kaluka:isalemo:wo: giyo: to nafayo: wida:bi. A:la:ta:ga: Godeya:lo: nanog gemo:lo: dimi a:no: tambo nafale dia:i ha:na:la:ga: kedela:bi.

⁶ Nilo: so:lo:l we mo:wo:, wa ho:no: boba meakilo: kolodan aumbo:,* mela:no: nilo:wo: a:la:koloda:i ha:nab ko:lo:, ne o:go: soma:no: ho:lono: ko:na:ma fa:la:dowab. ⁷ Ne buba:li ha:nakiyo:, mada odo: ba:da:i ya:la:ga: kagayo:. Godeya:lo: nemo:lo: dimidama:kilo: dimi a:no: niyo: dia:i ya:la:ga: kedeto:l. A:la:ta:ga: ne tilidabuwo: halale ta:li dota:ga: mio:.

⁸ A:la:fo:ko:lo: henfelo: welo: edab amio:, digalelo: aloba:ma:no: kalu, Alan a:ma:yo: ne man digalo: kudu ane a:na wikilakiyo:, boba kelego:wo: nemo:wo: dimia:ib. A:la:ta:ga: imilig neko: so:lo:ba, ko:sega kaluka:isale abeyo:, Ya:su a:ma:la:lo: mia:nigab a:no: sagala:likilo: yasilab o:mo:wo:lo: dimia:ib.

Fo:l eyo: Timotiyo: elo:wa mena:ki sio:

⁹ Ge nelo: amio: mia:nikiyo:, togo: bo:bo:ge keda:bi. ¹⁰ Mo:wo: Demas, e asulo:wo: henfelo: wena dia:fo:len ko:lo: ne ta:ta:ga:, Tesalonaika a:na ane. Kelesenas e Galasia hena ane a:la:ta:ga: Taitus e Dalamasia hena ane. ¹¹ Luk imilig e, ne o:lia: so:l.

Ne Godeya: nanog dimidab amio: Mak eyo: o:li asuwa:fa:ib ko:lo: ge yakiyo:, e tililia: ya:bi. ¹² Niyo: Tikikus e A:fesa:s iliga:fo:.

¹³ Ne Toloas amisa:na sen amio:, hido: so:go: Kabusdo:wa difa: ko:lo: ge yakiyo:, dia:ya:bi. A:la:ta:ga: no:no:n mo:fo:s bobodo: difa: a:no: dia:yakiyo:, no: do:go:f amilo: sa:sa:lo: a:no:lo: tambowo: mada dia:ya:bi.

¹⁴ Go:fo: ki amilo: nanogdo: dian kalu, Alegsanda eyo: nemo:wo: mogago: dimidaki ne mogagila: ko:lo: Alana:yo: elo: dimido: a:no: wa:lo: wa:dema:ib. ¹⁵ Kalu a:ma:yo: nili to mando: widab a:no:lia:yo: gis dowalab ko:lo:, gelo: eya ifikidabena:kiyo: dinafa dowab:bi.

¹⁶ Nelo: mo:mo:da mo:walilo: amio:, kalu nolba:yo: mo:asuwa:taki, iyo: tambo ne ta:fo:gane. Nemo:lo: ililo: dimido: a:no: Gode eyo: i a:no: mo:wa:dema:ki asulab. ¹⁷ Ko:sega Alan e ni aniba kagafo:liki nemo:wo: halaido:wo:

4:6: Fili 2.17 * **4:6:** Tamin amio: boba kelego: Godemo: so:mea:nikiyo:, ho:len nol amio: iliyo: wa ho:n a:no: boba wa:la tulan. Man a:no: ko:lo: asulaki bale sio: (Namba 15.1-12) **4:7:** 1Tim 6.12 **4:8:** 1Kol 9.24-25 **4:10:** Ilig 15.37-39, 2Kol 8.23, Kolo 4.14 **4:13:** Ilig 20.6 **4:14:** Ais 59.18, Lom 2.6

dimiabiki, Yu kaluka:isalema a:no: tambo Godeya: to nafayo: dabulima:ki, niyo: a:na wido:. A:la:ta:ga: ne sana soma:no: dowo: ko:sega, Gode eyo: ne a:ma:la: gasili ko:lo: ga:li ane. ¹⁸ Kaluwa:lo: man mogago: ko:li ko:lilo: nemo:lo: dimido: a:ma:yo: ne ta:lia:no: dowabikiyo:, Alana:yo: ne a:ma:la: gasilia:sa:ga:, enedo: bo:fo:likilo: mesa:no: hen, Hebenelo: a:lab a:na ta:fa:ni ha:na:ib. E wi wabudakiyo:, mela:no: mela:no: dowa:i ha:na:mela:ib. Hendele o:m.

¹⁹ Bisila o:lia: Akwila a:la:ta:ga: Onesifolus ene e so:lo: o:lia:mo:wo: sagalo: towo: sa:la:biyo:. ²⁰ Elastus e Kolin amisa:n a:naka ta:fo: mio:. A:la:ta:ga: Tolofimus e walaf ko:lo: niyo: e Miletus a:na ta:fo:. ²¹ Hido: ho:lono: o:fa:la:doma:nigab amio:, ge nelo:wa bo:e ya:bi. Yubulus o:lia: Budens o:lia: Linus o:lia: Kalodia o:lia: Keliso kaluka:isale tambo gimo:wo: sagalo: towo: iliga:to:l.

²² Alan e gi o:lia: iliki, Godeya: ha:fo: disalano: gi o:lia: dowa:biyo:.

Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Taitus
Emo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we

Mo:fo:s we Fo:l eyo: Taitusbo:wo: sa:sa:liga:fo:. Tamin amio: Fo:l o:lia: Taitus o:lia: ha:na:sa:ga:, ho:na:lo: hegefa: hen nowo: Kilit, a:la:yo: a:na ane. A:la:yo: to nafayo: wida:sa:ga:, Fo:l e hen nowa ha:nakiyo:, Taitus e Kilit sa:s ho:giyo: bo:fo:melea:ki, a:na ta:fo:. A:la:fo:ko:lo: Fo:l eyo: Taitusbo:wo: asulo:wo: dimiakiyo:, Kilit sa:so: halaido: doma:ki mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: us wenamio: to ha:g nolo: da:lab. Nowo: Taitus eyo: Keliso kaluka:isale ini mano: dibebesa:sa:ga:, sa:s misa: kaluka:isaleyo: da:fema:ki, Fo:l eyo: wido:. Nowo: Taitus e ko:go:do: kaluka:isale o:lia: kaluka:isale so:wa o:lia: a:la:ta:ga: madali nanogdo: dian kaluka:isale imo:wo: mano: walama:ki, Fo:l eyo: wido:. Nowo: Kilit Keliso kaluka:isaleyo: mano: nafale dimidaki, nolbo:wo: ha:fo: disa:laki towa:yo: mo:kegema:ki, Fo:l eyo: to we a:na sa:sa:liga:fo:.

¹ Ne Fo:l, Godeya: ene nanogdo: dian kalu nowo: ne. Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: da:fe alifelo: kaluka:isale nolba: tilidabu a:no: ko:lo: halale alitakiyo:, Godeya: to man hendele a:no: fanda asula: melea:kiyo:, ne nanog we dimidama:ki da:feyo:.

² A:la:go:ko:lo: tilidabu a:no:lia: asulo: a:no:lia:yo: dialikiyo:, iyo: mela:no: mela:no: sagala:liki yasilima:ib. Mo:wo: Gode e mo:dikili sa:lan ko:lo:, eyo: taminde amio: gio: mela:no: mela:no:wo: dia:ib a:la:liki saefa:. ³ A:la:saefa: ko:lo: ho:lendeyo: fa:la:dowabiki, Gode eyo: ene to a:no: kalaba fa:la:do alifa:. To a:no: kalaba fa:la:doma:kiyo:, Gode nilo: gasili a:ma:yo: to a:no: nolbo:wo: walama:kiyo:, nemo: dimi.

⁴ Taitus, na:no: tilidabuwo: imilig dowo: ko:lo:, ge no:no:n so:wale dowabikiyo:, niyo: mo:fo:s we gemo: sa:sa:liga:to:l. Ha:fo: disa:lan mano: a:la:ta:ga: ha:sa downan man a:no: ge o:lia: melea:ki, niyo: Do Gode o:lia: nilo: a:ma:la: gasili Ya:su Keliso o:lia:mo:wo: dulugu so:lo:l.

Sa:s amilo: misa: kaluwa: man dibebeakilo: da:feano: we

⁵ Niyo: ge Kilit ho:na:lo: hegefa: hen a:namilo: ta:fo:wo: mo:wo: we. Nanogo: mo:kedefo: a:no: gi dimidaki a:la:ta:ga: Kilit amisa:no: tambo amio: nilo: gemo:lo: sio: aumbo:, sa:sdo:

bo:fo:lowan kaluwo: da:fema:ki, a:na ta:fo. ⁶ Giyo: sa:s amilo: misa: kaluwo: da:fema:nikiyo:, kalu we o:ngo: ko:lo: da:fea:bi. Eyo: man digalo:le kudu ha:naki, kalu nolba:yo: e hala dimidab a:la:bo: mo:asula:sen. E gayo: imilig di. A:la:ta:ga: kalu ene so:wagalin a:no: Kelisowa tilida:da:sa:ga:, kaluka:isaleya: siwa:l amio: iyo: mo:a:la:iyaki, iya o:lia: ano o:lia:ma: towo: kudu ha:na:sen a:no: ko:lo: da:fea:bi. ⁷ Sa:sdo: bo:fo:lowan kalu iyo:, Godeya: ene nanog bo:fo:lowa:sen ko:lo: giliyo: kalu we o:ngo: ko:lo: da:fea:bi. Eyo: man digalo:le kudu ha:naki, kalu nolba:yo: e hala dimidab a:la:bo: mo:asula:sen. A:la:ta:ga: e kalu alan a:lakiyo:, kaluka:isaleyo: mo:wa:la:sa:ndan. E bo:ebo: mo:gadian. E aluna: ho:no: no:noloma:no:wo: mo:nan. A:la:ta:ga: nol o:lia:yo: mo:buban. E mole alan dia:no:wo: mo:meselan.

⁸ Man o:leo:ngo:wo: mo:dimidaki, e mageso: kaluwo: dinafa tilidowan. E man nafale dimidama:no: asulan. E asulo:wo: nafale kudu ha:nan. Ene man digalo:le, Godeya:lo: asulab a:no:lo: kudu ha:na:sen. Ene asulo:wo: dinafa tilidowan. ⁹ To hendele emo:lo: wido: a:no:, eyo: dinafa halale ta:li silikiyo:, kaluka:isale nolba: tilidabuwo: halaido: doma:ki man a:no: wida:sen. A:la:ta:ga: Godeya: tolo: gola ba:da:sen kaluka:isale i a:no: to we hendelelo:b a:la:bo: fanda asuluma:ki, man a:no: eyo: wida:sen.

¹⁰ Mo:wo: Kilit sa:s us a:namio:, tolo: sanditan man o:lia:, madali tolo: sa:lan man o:lia:, dikili sa:lan man a:no:lia:yo: kaluka:isaleyo: modo: ko:lo: kudu ha:na:lab. A:la:ta:ga: kalu nolba:yo: Yuma Keliso kaluka:isale a:no: Yuwa: eleyo: ko:lo: o:kudu hamana:kilo: diboda:sen iliyo:lo: man a:no: alan dimida:lab. ¹¹ Iliyo: mole afale dia:no: a:la:liki, nililo: mo:dimidan man a:no: wida:lab ko:lo:, kaluka:isale nol o:lia: ini so:lo: o:lia:yo: asulo:wo: no:nolo alitakiyo:, ili tilidabuwo: ka ta:tab. A:la:fo:ko:lo: iliyo: to man a:no: wa:kabiyo: widabena:ki ka:la:bi.

¹² Tamin amio: asulo:lo: di kalu nowo: Kilit hen a:na ilikiyo:, towo: a:la:sa:sa:lo:, “Kilit kaluka:isaleyo: madali towo: sa:la:sen. Iyo: saila gasayo: o:ngo: dowo:sen. Iyo: bo:sulakiyo:, ma:no:wo: besagali na:sen.” ¹³⁻¹⁴ To we mada hendele sa:sa:lo:. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale ili tilidabu a:no: halaido: doma:ki, a:la:ta:ga: iliyo: Yuwa: kandayo: malolab a:namida:yo: mo:iligi dabuma:ki, a:la:ta:ga: to hendelelo: mo:kudu ha:nab kaluwa:lo: ele difa: a:no:, mo:kudu hamana:kiyo:, giyo: halale sa:laki, i a:no: digalaki wida:bi. ¹⁵ Kaluka:isale abeyo: Godeya: siwa:l amio: asugo: go:go:do:lo: a:lab i a:namio:, kelego:wo: tambo nafale dowo:. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Ya:suwo: mo:tilida:dakilo:,

asulo:wo: mogago: a:lab i amio:, kelego:wo: tambo mogago:le dowab. Kalu i a:no: ili asulo:wa:lo: nafale aloba:dan a:no: mogagila: ko:lo:lab. ¹⁶ Iliyo: “Ne Godeyo: mada asulo:” a:la:sa:la:lab ko:sega, ililo: man dimidab a:ma:yo:, iyo: Godeyo: mo:ba:dan a:la: widakigab. A:la:fo:ko:lo: Godeyo: kalu o:mo:wo: mada mogago:le ba:da:sa:ga: mo:beab. Iyo: Godeya:lo: sio: aumbo: mo:kudu ha:nakiyo:, i a:ma:yo: man nafa dimidama:no:wo: mo:ililo:.

2

Ko:go:do: kaluka:isalemo:lo: to wido:wo: we

¹ Taitus giyo: to man widakiyo:, to hendele o:lia:lo: ililo: dowab a:no: ko:lo: wida:bi. ² Kalu ko:go:do:le sab o:mo:wo: a:la:wida:bi. “Kalu ko:go:do: gio: mo:no:nolo dowaki, asulo: nafaleyo: ko:lo: kudu ha:na:lubi. Giliyo: mano: nafale dimidaki, go:no:n a:ma:la:yo: tili dowa:lubi. Tilidabu mano:, ha:fo: disa:lan mano:, a:la:ta:ga: hida:yo: fa:la:dowalikilo: halale kagama:no: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.” Giyo: imo:wo: a:la:wida:bi. ³ Taitus giyo:, ka:isale ko:go:do: sab imo:wo: towo: a:la:wida:bi. “Ka:isale ko:go:do: giliyo: Godeya:lo: asulab au dimidakiyo:, nolo: sada:da:so:bo. Aluna: ho:n nab a:ma:yo: gili asulo:wo: mo:tilidoma:ki ta:ta:bi. Man digalo: mesa:no: a:no: ko:lo: wida:li ha:na:bi.” ⁴⁻⁵ Giyo: a:la:widalikiyo:, ka:isale ko:go:do: iliyo:lo: ka:isale kalu ho:gilo: ane imo:wo:lo: a:la:wida:bi. Kalu gilo: o:lia:so:wa gilo: o:lia:mo:wo: ha:fo:wo: disa:la:lubi. A:la:ta:ga: gio: asulo: nafale kudu ha:naki, malilo: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi. Gio: kalu go:ndo:ma: ha:ga dowaki, ginin so:lo:wo: dinafa bo:fo:lubi. A:la:ta:ga: gio: nowo:mbo:wo:lo: sagale alita:bi. Kaluka:isale nolba:yo: Godeya: to nafa a:no: dio:ge sa:labena:kiyo:, ka:isale i a:no: man we ko:lo: kudu hamana:ki wida:bi.

Kalu so:wamo:lo: to wido:wo: we

⁶ A:la:ta:ga: kalu so:wa iliyo: asulo: nafaleyo: kudu hamana:ki, iyo: halale alita:bi. ⁷ Iliyo: man gilo:wo: ba:da:sa:ga: kudu mena:ki, giyo: kelego: tambo dimidakiyo:, mano: nafale dimida:bi. Giyo: mano: widakiyo:, man digalo:le kudu ha:naki, a:la:ta:ga: to gilo: sa:lab a:no: hendele a:la:asuluma:ki wida:bi. ⁸ Giyo: to man widakiyo:, to nafale digalo: a:no:ko: sa:la:lubi. A:la:dimidalikiyo:, nililo: mogago: dimido: imilig nowo: gis kaluwa:yo: mo:ba:ba: ko:lo:, to sa:ma:no:wo: aundo:ma dowaki, iyo: sendeloma:ib.

Madali nanogdo: dian kaluka:isalemo:lo: to wido:wo: we

9-10 Giyo: madali nanogdo: dian kaluka:isalemo:wo: a:la:wida:bi. “Nanog dian kaluka:isale gio:, kelego: tambo amio: gilo: bo:fo:lowan kaluwa: ha:ga iliki, towo: a:ma:la:bo: sa:la:so:bo. Bo:fo:lowan kaluwo: sagale alita:bi. A:la:ta:ga: bo:fo:lowan kaluwa: kelego:wo: afalebo: dia:so:bo. Ko:sega gilo: bo:fo:lowan kaluwa:yo: gio: tili asuluma:kiyo:, giliyo: ho:lenu: tambo man digalo: a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.” Iliyo: a:la:dimidalikiyo:, kaluka:isale nolba:yo: ililo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, Godeya:lo: ni ko:lo: gasili to wida:lab a:no: hendelelo:b a:la:bo: asulakiyo:, to a:no: iyo:lo: kudu ha:na:no: asuluma:ib.

Ya:su mia:no: yasilakiyo:, man nafale dimida:bi.

¹¹ Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: kaluka:isaleyo: o:lika gasilia:ib ko:lo:, man a:no: kaluka:isale tambolo: amio: kalaba fa:la:dowo:. ¹² Godeya:lo: mo:asulab a:no:lia: do:mo:wa:lo: asulan man a:no:lia:yo: kata:foma:kiyo:, Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: nimo:wo: wida:lab. Man a:no: ta:takiyo:, nio: henfelo: wena silikiyo:, asulo: nafalelo: kudu ha:na:sen man o:lia:, digalo: doma:no: man o:lia:, Godeya:lo: asulab au doma:no: man o:lia:yo: kudu hamana:ki, widab. ¹³ Nilo: gasilia:no: Gode Alan o:lia: Ya:su Keliso elo: a:ma:la:do: mia:nigab ho:len alan a:no:, nio: sagala:li yasila:likiyo:, man a:no: ko:lo: dimida:mela:niki. ¹⁴ Nio: man mogago: dimida:len amio: a:ma:la: gasiliaki, a:la:ta:ga: nili asulo:wo: malilo: doma:kiyo:, Ya:su Keliso eyo: ene mela:no:wo: a:na wala:. A:la:go:ko:lo: kaluka:isale nio: eno:le doma:ki, a:la:ta:ga: mano: nafale dimidama:no: mada asuluma:kiyo:, Ya:suwa:yo: a:na dimido:.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: giyo: to a:no: wida:lubi. Giyo: towo: halaido: widakiyo:, kaluka:isaleya: tilidabu a:no: halale alitakiyo:, mogago: dimido: a:no: digala:lubi. Kaluka:isale nolba:yo: ge wa:la: sa:ndabena:ki, ge halaido: dowa:bi.

3

Man nafale dimida:bi

¹ Taitus giyo: Kilit Keliso kaluka:isalemo: a:widakiyo:, iliyo: gamani misa: kalu o:lia: amisa:na: misa: kalu o:lia:ma: ha:ga dowaki, ililo: to sa:lab a:no: kudu hamana:ki wida:bi. Kaluka:isaleyo: ho:lenu: tambo man nafa dimidaki kudu hamana:ki wida:bi. ² Kaluka:isale iliyo: nolo: mo:sada:daki, ha:sa doma:ki wida:bi. Wi enedo:wo: mo:wabudaki, kaluka:isale tambomo:wo: ege doma:ki wida:bi.

³ Nio:lo: tamin amio: babale dowaki a:la:iyakiyo: mo:kudu ha:na:sen. A:la:ta:ga: man ko:li ko:lilo:, nili do:mo:wa:lo: asulan o:lia: nili sagalakilo: dimida:sen a:no:lia:ma:yo:, nio: dikidabikiyo:, meya:lo: melo: o:ngo: a:ma: susululia:ga: ha:na:len. Nio: ho:lono: tambo man mogago: dimida:likiyo:, nol o:lia:yo: etea:liki mo:bea:sen. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolba:yo: nimo:wo: kulufa:yab amio:, niliyo:lo: imo:wo: kulufa:ya:sen. ⁴⁻⁵ Ko:sega nilo: gasili Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: disa:laki, sagale alita:sen ko:lo: nio: a:ma:la: gasili. Nio: man digalo:le dimida:lana gasilima. Ko:sega Gode eyo: nio: nofolo alitaki, gasili ko:lo:, ene Mama a:ma: halaido:wa: ilikiyo:, nio: to:go:de alifa: ko:lo:, nio: ho:gi a:sa:la:liaki, mela:no: ho:giyo: dimi. ⁶ Nilo: gasili, Ya:su Keliso eya ilikiyo:, Gode eyo: Ene Mama Malilo: a:no: boba dimiaki, niya ko:go:lu alifelo:. ⁷ Elo: dimido:wo: mo:wo: we. Godeya: ene kanulo: a:ma:yo: nio: ene siwa:l amio: digalo:le ta:fo: ko:lo:, a:na ilikiyo:, nio: ene so:wale ta:taki, mela:no: mela:no:wo: mada dia:no: a:la:asulaki yasiso:l. ⁸ To a:no: hendele so:lo:l. Kaluka:isale Gode amilo: tilidabu i a:ma:yo: man nafa halale dimidama:no:wo:, tamindeyo: welo:b a:la:asuluma:ki, giyo: to a:no: halale wida:bi. Nilo: to wido:l we nafale ko:lo:, to wema:yo: tambo asuwa:fa:ib. ⁹ Ko:sega giyo: mo:lo:ma kabilo: towa:lo: kegab a:no:lia:, ge ma:mu i mio: agela:sen a:no:lia:, Mo:sa:sa: ele saefa: amilo: to kegab a:no:lia:, towa:lo: kegab a:no: tambo ta:ta:ga:, a:le dowa:bi. Mo:wo: towa:lo: kegab a:ma:yo: fo nafayo: mo:helema:ib. ¹⁰ Sa:s us amio:, kaluka:isale imilig noma:yo: towa: kegakiyo: aloba:ma:no: to sa:lalega, giyo: hagugo:wo: sa:la:bi. A:la:ta:ga: emo:wo: hagugo: towo: wa:ka sio: amio: mo:da:dalega, gio: kalu a:no: fa:s dimia:bi. ¹¹ Kalu o:ngo:wo: e asulo: nafaleyo: ta:taki, man mogago:le dimida:lab ko:lo:, ene mogago: dimido: a:ma:yo: e mo:walila:la:ga: ta:li ko:lo:lab, a:la:bo: ge asulo:.

¹² Niyo: kalu imilig nowo:, Ateamas eya:le, Tikikus eya:le gelo:wa iliga:fa:no:. Ta:n ho:len amio: ne Nikobolis amisa:n a:na mesa:no: asulo: ko:lo:, kalu a:no: gelo:wa fa:la:dowa:sa:ga:yo:, ge ne a:na galima:ni bo:bo:ge ya:bi. ¹³ Abolos o:lia: gamani elelo: asulo: kalu, Senas o:lia:yo: ha:na:nigalikiyo:, a:la:yo: kelego:lo:ma dowabena:ki, giyo: mada asuwa:ta:bi. ¹⁴ A:la:ta:ga: Kilit Keliso kaluka:isaleya:yo: kelego:lo:ma kaluka:isaleyo: halale asuwa:ta: melea:ki asulo:l. Iliyo: a:la:dimidalikiyo:, fowo: nafa hedaki, ho:lono: tambo amio: kelego:wo: o:li doma:ib.

3:3: 1Kol 6.9-11, A:fe 2.1-2, 5.8   **3:4-5:** 2Tim 1.9, Hibu 10.22   **3:6:** Ilig 2.17-18   **3:9:** 2Tim 2.14,16   **3:10:** Madi 18.15-17   **3:12:** A:fe 6.21-22, Kolo 4.7-8   **3:13:** Ilig 18.24, 1Kol 3.5-6   **3:14:** A:fe 4.28

¹⁵ Kaluka:isale tambo ne o:lia:lo: sab wema:yo: gimo:wo: sagalo: towo: iliga:tab. A:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale, ne mili ko:lo: gi o:lia:lo: sab nol o:mo:wo:lo: sagalo: towo: sa:la:biyo:.

Godeya: ha:fo: disalano: gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s We Fo:l Eyo:
Filemon
Emo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: towo: we**

Mo:fo:s we Fo:l eyo: Keliso kalu nowo: Filemon emo: sa:sa:liga:fo:. Filemona: ene madali nanogdo: dian kalu nowo:, Onesimus e tamin amio: Filemono: ta:ta:ga: nai ane. E nai ha:na:ga:, amisa:n nowa elena, Fo:l e o:lia: dibolo aya galili. Onesimus e Fo:l o:lia: silikiyo:, e Keliso dota:ga:, Folo: a:na asuwa:ta:len.

Fo:l e dibolowa silikiyo:, mo:fo:s we Filemonbo: sa:sa:liga:fo:. Filemon eyo: Onesimuso: a:ma:la: dia:sa:ga:, ha:fo: disa:laki, aole o:ngo: doma:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:.

¹⁻² Fo:l, ne Ya:su Kelisowa: wiya a:la:ta:ga:lo: dibolo amilo: so:l ne o:lia: nao Timoti naino: sagalo: towo: gemo: sa:sa:liga:to:l.

To we nili mili nafa nanogo: negelelo: dia:seno:, Filemon, ge o:lia: nado Abia o:lia: negelelo: nanogo: halaido:lo: dia:seno: Akibus o:lia: Keliso kaluka:isale gi ayamilo: Godeya: mando: da:ba: ya:lab o:lia:mo:wo:, mo:fo:s we gimo: sa:sa:liga:to:l.

³ Do Gode o:lia: nili Alan Ya:su Keliso o:lia:ma:yo: ini ha:fo: disa:lan man o:lia: ha:salo: mesa:no: man a:no:lia:yo: gi o:lia: dofo:melea:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

Filemon elo: man nafale dimido:wo: we

⁴⁻⁵ Gilo: Ya:su Alan amilo: tilidabu a:no:lia:, Godeya: ene malilo: kaluka:isalemo:lo: ha:fo: disa: man a:no:lia:yo: ne da:da:sen ko:lo:, niyo: nili Godemo: dulugu sa:la:likiyo:, ge asulufo:liki mada o:m a:la:sa:la:sen. ⁶ Gilo: tilidabu a:no: nolbo:wo: wida:lalikiyo:, giyo: Ya:su Kelisowa dowab amilo: kelego: nafale nimo:lo: dimi a:no: go:no:no: fanda asululima:ki, niyo: ge Godemo: dulugu so:lo:l. ⁷ Ni nao, giyo: Keliso kaluka:isale nolo: sagale alifela:sen ko:lo:, gilo: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: ne ko:lo: halale alitaki, sagale alifa:

Onesimuso: asuwa:foma:ki, Filemonbo: sio:

⁸ A:la:fo:ko:lo: Filemon, gilo: dimidama:no:wo: nowo: da:lab ko:lo:, giyo: dimidama:ki, Ya:suwa:lo: iliga:felo: kalu niyo: to halaido:wo: gemo:wo: o:li sa:ma:no:. ⁹ Ko:sega Keliso kaluka:isalemo:lo: ha:fo: disa:la:sen man gilo:wo: ne

asulo: ko:lo: to halaido:wo: gemo:wo: mo:sa:laki, go:no:n asulo:wa: dimidama:ki, asulo:l. Ne anaso:le dowakiyo:, Ya:su Kelisowa: wiya a:la:ta:ga: dibolowa so:l. ¹⁰ Ne dibolo ayamilo: so:l wenamio:, Onesimuso: Keliso dowabikiyo:, e ni so:wa o:ngo: fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: giyo: Onesimus e o:lia:yo: ha:fo: disa:ma:kiyo:, gemo: dabu bo:do:l. ¹¹ Tamin amio: Onesimus* eyo: ge mo:asuwa:ta:sen ko:sega o:go: eyo: na:no: o:li asuwa:fa:ib. ¹² Ne Onesimus o:lia:yo: asulo:wo: imilig dowaki, e o:lia: ha:fo: disa:lakiyo:, niyo: e gelo:wa a:ma:la: iliga:to:l. ¹³ Niyo: e mo:hamana:kiyo: ka:la:sa:ga:, ne o:lia: dowai kibo:bowo:, ne Ya:suwa: to nafaya a:la:ta:ga:lo: dibolowa so:l wenamio:, gilo: asuwa:tan aumbo:, eyo: ne o:li asuwa:ta:liki melebabe. ¹⁴ Niyo: a:la:asulo: ko:sega, na:no: towo: semo:saefa: amio:, a:la:bo: mo:dimidama:no:. Mo:wo: gilo: ne asuwa:fa:no:wo:, niyo: mo:dibodama:no:, go:no:n asulo:wa a:la:ta:ga: dimidama:ki asulab. ¹⁵ Ge o:lia: Onesimus o:lia:yo: ho:len abol no amio:lo: aloba:da:sa:ga: ane a:no: mo:wo: ha:? Ga:gdo: alobono: a:ma:yo:, e gelo:wa a:ma:la: ya:sa:ga:yo:, ge o:lia:yo: mela:no: mela:no: dofo: melea:ki go:wa:le? ¹⁶ Onesimus e gelo:wa a:ma:la: fa:la:dowalikiyo:, e gi madali nanogdo: dian kalu dowaki, giyo: e madali nanogdo: dian kalule a:dowab a:la:bo: asula:so:bo. Niyo: Onesimuso: mada asulab ko:sega, e gi nanog dialikiyo:, Alana: wi amio: e gaoleyo: o:ngo: dowaliki, giyo: e mada alan asuluma:ib.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: giyo: ne gi milile a:la:asulalega, Onesimus e gelo:wa fa:la:dowalikiyo:, giyo: ne yab amilo: sagalo: dowas:sen o:leaumbo:, emo:wo:lo: a:la:ka sagala:bi. ¹⁸ Onesimus eyo: gemo:wo: halabo: dimido:lalikiyo:, wa:lo: dimia:no:wo: dowo:lalega, gemo:wo: wa:lo: no:no:n dugumia:no: ko:lo: nemo: sa:la:bi. ¹⁹ Ne Fo:l, to we no:no:n dagileya: sa:sa:lo:l, “Wa:l a:no: niyo: hendele gemo:wo: dugumia:no:” a:la:li sa:sa:lo:. Ko:sega ge to we asuluma. Gilo: mela:no: ho:gi di a:namio:, nemo:lo: wa:l mea:no:wo: da:lab. ²⁰ Na:no: Keliso amio: naole dowo: ko:lo:, giyo: man nafa we nemo:wo: dimidama:ki asulab. Kelisowa: man nafa gilo: dimidama:no: a:ma:yo:, ni asulo:wo: sagale alifa:ib.

²¹ Nilo: gemo:lo: dabu bo:do:l we, giyo: hendele dimidakiyo:, man nafa nolo:lo: a:dimidama:ib a:la:asulaki, mo:fo:s we gemo:wo: a:na sa:sa:lo:l. ²² A:la:ta:ga: nowo: we. Gilo: Godemo:lo: dulugu sa:la:len aumbo: dimidaliki, ne gelo: amio: ko:na:ma mia:no: a:la:asulab ko:lo: giyo: uwo:b nowo: nino: ta:fo:lubi.

1:10: 1Kol 4.15, Kolo 4.9 * **1:11:** Onesimus a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, asuwa:ta:sen. **1:16:** 1Tim 6.2 **1:22:** Fili 1.25, 2.24

Giyo: ne gelo:wa mena:ki Godemo: dulugu sa:la:len ko:lo;
ne gelo: amio: ko:na:ma mia:no: a:la:asulo: ko:lo:, giyo: uwo:b
nowo: nino: ta:fo:lubi.

Sagalo: towo: saga:fo:

²³ Ya:su Kelisowa: wiya a:la:ta:ga:lo: dibolo amilo: sab
nowo: Ebafeles, e ne o:lia: wena siliki, eyo: sagalo: towo:
gemo: saga:tab. ²⁴ A:la:ta:ga: negelelo: nanog dian kalu nolo:
Mak, Alistakus, Demas o:lia: Luk iliyo:lo: mada o:m a:la:bo:
saga:tab.

²⁵ Alan Ya:su Kelisowa: ha:fo: disa:lan man a:no: gi mama
o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s We
Hibulu
Kaluka:isalemo: Sa:sa:liga:fo:
Asuluma:no: Towo: We**

Hibulu bugo: we kalu abe sa:sa:lo:wa:le, nio: babalab. Kalu nolba: asulakiyo:, Fo:la: sa:sa:lo:wa:le, nolba:yo: Banabasa:le, nolba:yo: Abolo:sa:le, a:la:asulab. Ko:sega bugo: welo: sa:sa:lo:wo: mo:fanda sio: ko:lo: a:lab. Lom ame kaluwo: ya:sa:ga: Ya:lusalemo: mogagilaki, Keliso kaluka:isaleyo: hida:yo:wo: dimiabikiyo:, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:. Ya:suwo: sowa:sa:ga:yo: donayo: do:la:lowo:wo: fa:la:da:in a:la:fo: (40) o:leo:ngo: dowa:sena, hida:yo: we a:na fa:la:dowo:. A:la:gabiki mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Hibulu Keliso kaluka:isale ko:lo: kalu nolba:lo: wa:la: sa:ndakilo: hida:yo: dimiab a:namio:, tilidabu ililo:wo: sulufa:no: dowabiki, asuwa:foma:ki iliga:fo:. Mo:fo:s sa:sa:lo: a:namio: tilidabu ililo: a:no: ko:lo: halale alitakiyo:, Gode elo: Ya:su Keliso amilo: kaluka:isale asuwa:takilo: nanog alan dimido: a:no: ko:lo: sio:. A:la:ta:ga: Keliso eyo: Godeya: ene man hendeleyo: ko:lo: nimo: kalaba wido:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio: nimo:wo: to otaleno: mada dinafa fanda sa:ma:nigab. To agelo: we, Ya:su Keliso e Godeya: ene so:wa hendele ko:lo: a:lab. Keliso e henfelo: wena mio: amio:, eyo: hida:yo:wo: alan dia:li ha:na:la:ga:yo:, nagalo:wo: alan ba:ba:. A:la:do: dimido: a:ma:yo: Gode eyo: kaluka:isalelo: asuwa:fa:no:wo: kalu hendeleyo: e ko:lo: kalaba fa:la:dowab a:la:liki widaki go: (2.10.) A:la:go:ko:lo: Ya:su eyo: dinali sa:lan kaluwo:lo:, ma:mula: kaluwo:lo:, a:la:ta:ga: Mo:sa:so:lo: e mada tinio: ko:lo: a:lab.

To andebo: we, Gode eyo: so:wa Ya:suwo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu alan ho:lono: tambo dofo:melea:ki da:feyo:. Yuda hen a:namilo: bobalo: so:mea:sen kalu i a:no: e mada tininila:sa:ga: ilili alifa: ko:lo: a:lab.

To asolo: we, Ya:suwo: Hebene hen a:nami bobalo: so:mea:sen misa: kalu alan ilikiyo:, kaluka:isale e amilo: tilida:dabo: tambo a:ma:la:yo: o:li gasilia:ib. Tamin amio: Hibulu kaluka:isale iliyo: Mo:sa:sa: ele kudu ha:nakiyo:, mogago: dimido: a:no: hama:kiyo:, no:wo: sa:nda:sa:ga: so:kugulu mia:sen. Ko:sega man ililo: dimida:len a:no: Ya:su Keliso elo: nanog dimidama:nigab a:no: ko:lo: dede dimidaki go:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wema:yo: kaluka:isaleya: tilidabuwo: ko:lo: halale alitaki go:. Mo:luwo: Isolael hen a:namio: kaluka:isale nolo: tilidabu amio: mada halaido: kagayo:.

Hida:yo: ko:li ko:lilo:wo: ilo: amio: fa:la:dowo:, ko:sega tilid-abuwo: halale ta:li dofo:ko: aneyo: ilo: sowaba edo:. Man ililo: dimida:len a:no: asulakiyo:, niliyo:lo: Ya:su e ko:lo: sikudu ba:da:sa:ga:, man elo: a:no: ko:lo: kudu ha:na:niki. A:la:ta:ga: hida:yo: nilo: amilo: fa:la:dowab a:no: disugu-lufo:ko: ha:na:mela:niki.

Godeya: So:waya: tinio: ko:lo:lab

¹ Mo:luwo: ho:lenu: tambo Gode eyo: nili ma:mu imo: to sa:ma:nikiyo:, togo: ko:li ko:lilo: a:na iliki, dinali sa:lan kalu a:na a:la:ta:ga: sa:la:len. ² Ko:sega o:g ho:len elema:no:lo: dowab wenamio:, Gode eyo: ene So:waya a:la:ta:ga:yo:, towo: nimo:wo: a:na sa:la:li mio:. Gode eyo: kelego:wo: tambo ene so:wa wemo: bo:fo:melea:ki da:fe alifa:. A:la:ta:ga: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: Gode eyo: dimidakiyo:, ene So:waya: dagiya a:la:ta:ga: dimido:. ³ Godeya: ho:len malilo: nafa a:no: ene So:wa a:na a:la:ta:ga: so:so:lelia:ga: handalowa:sen ko:lo:lab. A:la:ta:ga: So:wa a:no: Godeyo: o:ngo:le a:lab. To halaido: enedo: a:ma:yo: kelego:wo: tambo halale alifo:lab. Ene mela:no:wo: wala:takiyo:, kaluka:isaleya: mogago:wo: e hala:sa:ga: malilo: ta:ta:ga:yo:, e wabulun dowaki Gode Iwalulo: A:lab a:ma: dagi ililiba mesa:ni ane. ⁴ So:wa a:ma:yo: ma:mula: kaluwo: mada tinio:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: wi emo:lo: dimi a:ma:yo: ma:mula: kaluwa: wiyo: tinio: ko:lo:lab. ⁵ To we Gode eyo: ene So:wamo:wo: a:la:sio:,

“Ge ni So:wa dowab.

O:go: ne gi go:l dowo:l.”

A:la:ta:ga: to nowo: we,

“Ne ene iya doma:no:, a:la:ta:ga:

E ni So:wa doma:ib.”

Ko:sega Gode eyo: ma:mula: kalu imilig nowo:mbo:wo: towo: a:la:bo: mo:sio:. ⁶ Gode eyo: kalu so:wa wa:la:b a:no: henfelo: wena tililia: yakiyo: a:la:sio:,

“Ma:mula: kalu nilo: gio: tambo gulalu siliki, emo: wabulu sama.”

⁷ Gode eyo: ma:mula: kalu ko:lo: doma:no:wo: a:la:sio:,

“Niyo: no:no:n ma:mula: kalu i a:no: fa:fa:s o:ngo: ta:takiyo:, No:no:n nanogdo: dian kalu i a:no: de wa:sowa o:ngo: ta:felo:.”

⁸ Ko:sega Gode eyo: ene So:wamo:wo: a:la:sio:,

“Gode, ge misa: dowo: ko:lo:, gilo: bo:fo:lab a:no: ko:ngo: mela:ib.

Man nafa digalo: gilo: a:na ilikiyo;, kaluka:isale
go:no:ndo: a:no: a:ma: bo:fo:mela:ib.

⁹ Ge man digalo:wo: ko:lo: asulaki, man mogago:wo: mada
mo:bea:sen.

A:la:fo:ko:lo: gi Gode niyo: ge da:feaki, wa ho:n ko:lo: tulu
alifa: a:na ilikiyo;,

ge sagalo:le dowaki, go:no:n miliyo: tambo gi
tininila:sa:ga;, iwalu ta:fo:.”

¹⁰ Gode eyo: wa:ka ene So:wa o:mo:wo: a:la:sio;,

“Alan, taminde amio: henfelo: we gi dimido: ko:lo;,

Kelego: akin amilo: da:lab a:no:lo: gi dagiya: dimido:.

¹¹ Akin o:lia: henfelo: o:lia:yo: kelegema:ib ko:sega, ge ko:ngo:
mela:ib.

Kelego: a:la: a:no: helebeso:g mo:luwo: ko:lo: fefe
ha:nakilo: salibido: o:ngo: doma:ib.

¹² Giyo: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: so:g ko:lo: kambolan
auma:ib.

Kelego: a:la: a:no: helebeso:g ko:lo: ko:li a:ta:tan aumbo:
o:li dimidama:ib.

Ko:sega ge dowo: ko:ngo: dofo:mela:ib.

A:la:ta:ga: ho:lenu: tambo ge mela:no: mela:ib.”

¹³ Gode eyo: ene So:wamo:wo: towo: a:la:sio;,

“Niyo: gis kalu gilo:wo: gi ha:g amio: semo: difa: a:namio;,
ge ni dagi ililiba siliki, ne o:lia: bo:fo:lubi.”

Gode eyo: to wengo:wo: ma:mula: kalu imilig nowo:mbo:wo:
mo:sio:.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: ma:mula: kalu iyo: o:ba:le? Iyo:
mama ko:lo;, Godeya: nanogdo: dia:seno: o:m. Gode
eyo: kaluka:isale enedo: a:ma:la: gasilia:no: a:no: ko:lo:
asuwa:foma:ki iliga:ta:sen.

2

Nilo: asuwa:takilo: gasili a:no: dinafa asula:bi

¹ Godeya: so:wa a:ma:yo: wi alano: E di ko:lo;, to tamin
amilo: nililo: da:da:ga:lo: di a:no: niliyo: dinafa halale ta:liaki,

dinafa asula:lubi. A:la:bo: mo:dinafa asula:lalega, tog hen-
dele a:no: hala ha:na:la:ga: kana ga:fa:ib.

² Godeya: eleyo: difa: ko:lo: ma:mula: kaluwa a:la:ta:ga:lo: ni ma:mumo:lo:
sio: a:no: halaido:le dofo:lab. Kaluka:isale ele difa: a:no:

mo:kudu ha:na:len a:no:lia: o:go:sa:len a:no:lia:mo:wo;, Gode
eyo: inido: man dimida:len a:ma: ilikiyo;, wa:deaki falasilo:.

³ Gode eyo: nio: asuwa:taki gasilia:no: a:la:likiyo;, tog ho:gi
nafa nowo: dimida:sa:ga;, nimo:wo: salifa:.

A:la:fo:ko:lo: niliyo: to salifa: a:no: gola ba:daki fa:s dimialega, Godeya:
gadio: a:no: mada mo:begele alifo: ha:na:ib. Nilo: gasilia:no:

tog ho:gi a:no;, Ya:su Alan eyo: tamin amio: fanda wido: ko:lo;, kalu to elo:lo: dabu a:ma:yo:lo: nimo:wo: to imilig a:no:ko: wido:. ⁴ Nio: to a:no: dinafa halale tilidabuma:kiyo:, Gode eyo: molo ha:na:no:wo:lo:, ele ba:ba:no:wo:lo:, a:la:ta:ga: modakiyo: nanog halaido: ko:li ko:lilo:wo: dimido:. A:la:ta:ga: Gode eyo: enedo: asulab au kudu ha:naki, Mamaya: boba kelego: a:no: kaluka:isale imo:wo: dimea:i ane.

Nilo: gasili kalu wa:la:bo: Ya:su E

⁵ Niliyo: henfelo: ho:gi fa:la:doma:ib a:no: nenelo:l ko:lo;, hen a:no: Gode eyo: ma:mula: kalumo: bo:fo:melea:kiyo: mo:ta:fo:. ⁶ Godeya: ene bugo: amio: kalu imilig noma:yo: a:la:sio;

“Henfelo: kaluka:isale iyo: wilo:ma ko:lo;, giyo: iyo: waga ba:da:sa:ga: asulaya?

Iyo: ho:lenu: tambo gilo: bo:fo:lab we mo:wo: ha:?

⁷ Ho:lenu: abolda:su a:namio:, giyo: i a:no: ma:mula: kalu a:ma: ha:ga ta:fo:lab.

A:la:ta:ga: giyo: iyo: dulugu alitakiyo:, wi alan wabulun a:no: imo: dimi.

⁸ Kelego: tambo go:no:ndo: dimido: a:no: kaluka:isalemo: bo:fo:melea:ki, ili ha:ga ta:fo:.”

Kelego:wo: tambo ili ha:ga ta:fo: a:la:do: sa:lab a:namio;, kelego: imili nowo: ha:la: amio: mo:ta:fo: ko:lo:lab. Ko:sega o:go: kelego:wo: tambo kaluka:isaleya: ha:ga ta:fo:liki bo:fo:lab a:la:bo: mo:bo:do:l.

⁹ Ko:sega niliyo: Ya:su ko: bo:do:l. Gode eyo: ho:len abolda:su a:namio;, Ya:suwa: wi a:no: ma:mula: kaluwa: wi ha:g a:na ta:fo:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kanulo: man a:na ilikiyo:, Ya:su e kaluka:isaleya: heno: e diaki, nagalo:wo: odo: sia:i ha:na:la:ga: sowo:. A:la:fo:ko:lo: o:go: Gode eyo: e iwo: ta:taki, wi alano: emo: dimi ko:lo:lab.

¹⁰ Henfelo: wenamilo: kelego: we tambo Godeya: ene dimido: ko:lo;, mo:wo: Gode e. Gode eyo: nagalo:wo: Ya:su emo: dia:i hamana:ki ta:takiyo;, kaluka:isale nilo: gasiliakilo: tililia:ga: mia:no:wo:, Ya:su e amio: mada ego:le ko:lo: ta:fo:. Elo: a:la:do: dimido: a:ma:yo:, kaluka:isale modo: i a:ma:yo: ene ho:len malilo: nafale a:no: ko:lo: diaki, wi alan dima:ki go:. A:la:ta:ga: Godeya:lo: dimido: a:no: mano: nafale dimidaki go:. ¹¹ Kaluka:isale malilo:lo: ta:felan kalu Ya:su e o:lia:, malilo:lo: dowab kaluka:isale i a:no:lia:yo:, so:lo: imilise dowab. A:la:fo:ko:lo: Ya:su eyo: mo:sendelowaki, imo:wo: “nao, nado” a:la:sa:la:lab. ¹² Ya:su eyo: Godemo: a:la:sio;, “Niyo: gi wi alano: nao o:lia: nado o:lia:mo:wo: kalaba fanda sa:ma:no:.”

Iyo: kegea:sa:ga: gulugululalikiyo:, niyo: gi wiyo: dudu-dakiyo: gisalo:wo: mo:luma:no:.”

¹³ A:la:ta:ga: to nowo: a:la:sio:,
“Tilidabu nilo:wo: Gode eya dia:fa:no:.”

A:la:ta:ga: eyo: to nowo: wa:ka a:sio:,
“Asuluma. So:wagalin Godeya:lo: nemo:lo: dimi i a:no:lia:so:l.”

¹⁴ So:wagalin a:la:do: Aisaya elo: sio: a:no: henfelo: do:mo: o:lia: ho:bo: o:lia:lo: a:labo: o:m. A:la:fo:ko:lo: Ya:su elo: henfelo: kalu i o:ngo: dowo:. Ya:su e sowo: a:ma: ilikiyo:, kalulo: soma:no: halaido:lo: ta:lisen Sa:da:na: e a:na mo:gagilaki bidila:. ¹⁵ A:la:do: dimido: a:namio:, kaluka:isale ho:lenu: tambo soma:no:wo: tagila:likilo: dibolo amio:lo: to:lo alifo:len a:no: Ya:su e sili alifa:. ¹⁶ Ya:su elo: nanog dimido: a:no: ma:mula: kalu a:no: ko:lo: asuwa:takiyo: mada mo:dimido:. Eyo: Ablahama: ema:mu i a:no: ko:lo: asuwa:taki dimido:. ¹⁷ Ya:su eyo: nio: nofola:sa:ga:, Godeya:lo: asulab a:no: kudu ha:nakiyo:, nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:ki, Ya:su e kalu do:mo:le dowa:sa:ga: fa:la:dowaki, ene ao i ni weo:ngo:le dowo:. A:la: fa:la:dowalikiyo:, Gode eyo: kaluka:isaleya:lo: mogago: dimida:sen a:no: hala:sa:ga: ga:lila:ma:ki, Ya:su e Godemo: boba dimi. ¹⁸ Hida:yo: o:lia: da:feyo: o:lia:yo: Ya:su amio: fa:la:dowabikiyo:, eyo: di ko:lo:, o:go: da:feyo:wo: kaluka:isale ilo:wa fa:la:dowalikiyo:, eyo: iyo: o:li asuwa:fa:ib.

3

Ya:su eyo: Mo:sa:so: tinio: ko:lo:lab

¹ Ni mili, Gode eyo: gio: ho:ida:sa:ga: malilo: doma:ki da:fe alifa: ko:lo:, gio: Ya:suwo: fanda asuluma. Godeya:lo: iliga:fo: kaluwo: Ya:su e, a:la:ta:ga: bobalo: so:mea:sen misa: kaluwo:lo: Ya:su eko: dowo: ko:lo:, niliyo: e tilida:da:ga:yo:, kalab amio: wida:lo:l. ² Mo:sa:s eyo: Godeya: ene ayo: * dinafa bo:fo:likilo: Godeya: towo: kudu ane o:leaumbo:, Ya:su eyo: elo: iliga:fo: Gode a:ma: asulo:wo: mada kudu ane. ³⁻⁴ Henfelo: wenamio: ayo: tambo kaluwa: dialifelo: ko:lo:lab. Ko:sega henfelo: wenamilo: kelego: tambolo: dimido: a:no: Gode e dimido: ko:lo:, biso:wo: e. Kalu noma:yo: ayo: nafale dialitalikiyo:, kaluka:isale nolba:yo: a a:no: mo:wabulu sa:laki, alo: di kalu a:no: ko:lo: iwalu dia:taki wabulu sa:ma:ib. A:la:do: gab o:leaumbo:, Mo:sa:s elo: wi alan di a:no:, Ya:suwa: ene wi alan a:ma: tinio: ko:lo:lab. ⁵ Godeya: a us a:na iliki, Mo:sa:s e nanog dian

2:13: Ais 8.17-18   **2:14:** 1Yo:n 3.8, Kala 12.10   **3:1:** Nam 12.7, Hibu 4.14,

7.26   * **3:2:** Godeya: a a:la:do: sa:lab a:no:, Isolael kaluka:isale Godeya: enedo:le a:no: ko:lo: bale sio:.   **3:5:** Nam 12.7, Lo 18.15-19

kalu dofo:likiyo:, to sio:wo: kudu ha:naki nanog a:no: hen-
dele dinafa bo:fo:len. A:la:dimidab amio:, to Godeya:lo: tif
amilo: sa:ma:no: a:no: nanog elo: dimida:len a:ma:yo: kalaba
wido:. ⁶ Ko:sega Ya:su Keliso e, Godeya: so:wa ko:lo:, Godeya:
ene alo: biso: kaluwo: e dowaki, iya Godeya:lo: asulab au
kudu ha:na:len. A:la:ta:ga: nili tilidabu a:namio: halale
kagayakiyo:, Gode eyo: nio: asuwa:fa:ib a:la:tili asula:sa:ga:
sagala:liki yasisalega, nio: Godeya: ene a dowab.

Mo:tilida:dalega ha:sayo: mo:mesa:ib

⁷ A:la:fo:ko:lo: Godeya: Mamaya:lo: to sio: a:no: nio:
da:ba:niki. Eyo: a:la:sio:,

“O:go: gio: Godeya: towo: da:dakiyo:,

⁸⁻⁹ gili asulo: nodoma:no:wo: halaido: dowakiyo:, gola
ba:da:so:bo!

Mo:luwo: Isolael kaluka:isale ililo: ne gola ba:dakilo:
a:la:iyo: o:leaumbo:, giliyo: dimida:so:bo.

Iyo: kalaleli hena ha:nakiyo:, iliyo: ne a:da:fe ba:ba:.

Dona do:la:fo: fa:la:da:in us a:namio: molo ha:na:no:wo: nilo:
dimido: a:no: iyo: ba:da:sen ko:sega mo:tilidabu.

¹⁰ A:la:fo:ko:lo: niyo: kalu i o:mo:wo: kulufa:yakiyo: a:la:sio:,
‘Ho:lenu: tambo ini asulo:wo: hala kudu ha:naki,
man nilo:wo: iyo: babale dowab.’

¹¹ A:la:fo:ko:lo: ne gadia:sa:ga: imo:wo: towo: saetakiyo:
a:la:sio:,

‘Ha:salo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa: a:namio:, iyo:
mada mo:tima:ib.’” Godeya: Mama eyo: a:la:sio:.

¹² Ne mili, gio: dinafa bo:fo:melea! Asulo: mogago: gilo:
a:ma: ilikiyo:, tilidabu gilo:wo: ta:ta:ga:, mela:no:lo: a:lab
Gode o:mo:wo: fa:s dimiabena:ki dinafa dowa:bi. ¹³ Gio: man
mogago: a:ma:yo: dikilima:ki ta:talega, giliyo: Godemo:wo:
mo:bema:ib ko:lo:, a:la:bo: fa:la:dowabena:kiyo:, ho:lenu:
tambowo: giliyo: nolba: asulo:wo: digidalitakiyo: halale
alita:lubi. Ho:lenu: tambowo: niliyo: “o:g” a:la:sa:la:sen
ko:lo:, ho:lenu: tambowo: niliyo: nolo: asuwa:ta:lubi. ¹⁴ Nio:
ho:gi da:dakiyo: tilidabuwo: halaido: dowo: ko:lo:, niliyo:
tilidabu a:naka halale kudu ha:na:la:ga: sowaki edalega, nio:
Ya:su e o:lia: ege dowo: a:la:widakigab. ¹⁵ Godeya: bugo:
amio: a:la:sa:sa:lo:,

“O:go: gio: ene towo: da:dakiyo:,

gili asulo: nodoma:no:wo: halaido: dowakiyo:, gola
ba:da:so:bo!

Mo:luwo: Isolael kaluka:isale ililo: ne gola ba:dakilo:
a:la:iyo: o:leaumbo:, giliyo: dimida:so:bo.”

¹⁶ Kaluka:isale Godeya: to sa:labo: da:da:sa:ga: a:la:iyakilo:

sandifo: a:no:, kaluka:isale o:ba:le? Mo:sa:s elo: Isibo: ta:ta:ga:lo: tililia: mio: kaluka:isale tambo a:ma: dimido:.
 17 Dona do:la:fo: fa:la:da:in us a:namio: Gode eyo:, o:bmo: gadio:wo:? Eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:len o:mo: gadio:. E gadia:sa:ga:, iyo: kalaleli hen a:na sia:lana sowo: ko:lo:, do:mo: ililo:wo: a:naka ta:fo:. 18 A:la:ta:ga: Gode eyo: ene ha:salo: doma:no: hen a:namio: mo:mia:ib a:labo: o:bmo: saefa:yo:? Kaluka:isale elo: to sa:labo: da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab i o:mo: saefa:. 19 A:la:fo:ko:lo: nio: a:la:asulo: Kaluka:isale i we Godeya: towo: mo:tilidabu ko:lo:, dimido: a:na ilikiyo: iyo: Godeya: ene ha:salo: mesa:no: hen a:namio: mo:tiha:na:no: dowo:.

4

Ha:salo: doma:no: ho:len nowo: a:lab

1 Gode eyo: nio: ha:salo: doma:no: a:namio: tina:ib a:la:bo: saefa: ko:lo:, dinali sio: a:no: o:go: o:lab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale gi usamio: nolo: ha:salo: doma:no: a:namio: mo:tinando: a:la:bo:, nio: tagila:li mesa:niki. 2 Gode elo: Isolael kaluka:isalemo:lo: to saefa: o:leaumbo:, Godeya: to nafayo: nimo:wo:lo: wido:. Ko:sega iyo: to a:no: da:daki hendeleyo: mo:tilidabu ko:lo:, to a:ma:yo: iyo: mo:asufa:.

3 Kaluka:isale nio: e amilo: tilidabu a:no:, Godeya: ene ha:salo: doma:no: a:na ti ha:na:lo:l. Ko:sega Gode eyo: mo:tilidabu kaluka:isale a:no: ko:lo: sa:laki sio:,

“Ne gadia:sa:ga: imo:wo: towo: saetakiyo: a:la:sio:,

‘Ha:fo:lo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa: a:namio:, iyo: mada mo:tima:ib.’”

Ko:sega Gode eyo: taminde amio: henfelo: we dimida:sa:ga: ta:takiyo:, eneno: ha:fo: dowo:. 4 Godeya: ene bugo: amio: ho:len dom a:no: ko:lo: sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gode e, ene nanogo: dia:i ya:la:ga: eletakiyo:, ha:salo: doma:no: ho:len dom a:namio: e ha:fo:wo: a:na dowo:.” 5 A:la:ta:ga: to heb nililo: o:ma agelo: a:namio: a:la:sio:,

“Ha:salo: mesa:no: hen nilo: dimidaefa: a:namio:, iyo: mada mo:tima:ib.”

6 Godeya: to nafalo: tamin amilo: di kaluka:isale i a:no: gola dowaki mo:kudu ane ko:lo:, iyo: ha:salo: doma:no: hen a:namio: mo:tiane. Ko:sega kaluka:isaleyo: ha:salo: doma:no: hen a:na ti hamana:kiyo:, fogo: o:dimifo:lab. 7 A:la:fo:ko:lo: donayo: modo:wo: ta:takiyo:, Gode eyo: ha:salo: doma:no: a:namilo: tina:no:wo: ho:leno: nowo: a:da:fe alifa:. Ho:len a:ma: wiyo: “O:g we.” Gode eyo: to a:no: Da:ibida: mego:fa a:la:ta:ga: sio: ko:lo: sa:sa:lo:,

“O:go: gio: ene towo: da:dakiyo:,
gili asulo: nodoma:no:wo: halaido: dowakiyo:, gola
ba:da:so:bo!”

⁸ Yosua eyo: Isolael kaluka:isaleyo: Ka:ina:n hen a:namilo:
tililia:ga: tiane a:namio:, ha:salo: doma:no:leyo: ko:lo: dimi
kibo:bowo:, Gode eyo: ha:salo: doma:no: ho:len nowo:
wa:kabiyo: mo:dinali sa:mabe. ⁹ A:la:go:ko:lo: nili ha:fo:lo:
doma:no: ho:len nowo: o:a:lab. Gode elo: ho:len dom
amilo: ha:fo:lo: dowo: o:leauma:nigab. ¹⁰ Gode e nanogo:
dia:la:ga:lo: ha:fo: dowo: o:leaumbo:, kaluka:isale abeyo:
Godeya: ha:salo: doma:no: a:na ti ha:nalikiyo:, iyo:lo: ini
nanogo: edakiyo: ha:fo: doma:ib. ¹¹ A:la:fo:ko:lo: Godeya:
ha:salo: doma:no: hen a:na tina:nikiyo:, mada halalelia:ga: ti
ha:na:niki. Mo:wo: gio: Isolael kaluka:isale ililo: a:la:iyakilo:
mo:kudu ane o:leau kudu ha:na:lalega, gio:lo: sulufo: tina:ib.

¹² Godeya: towo: mela:no: a:lab ko:lo:, nanogo: halaido:
dimida:lab. To a:no: helebesi a:la: mio: o:ngo: dowo: ko:lo:,
helebesi mio: a:no: towa:yo: tinio:. Helebesi a:ma:lo: ki
kagoman o:lia: kima o:lia:lo: alobanale o:leaumbo:, Godeya:
to a:ma:yo: nili mama o:lia: asulo: o:lia:ma: usa olalikiyo:
gedea:i tina:ga: alobanala:sen. A:la:ta:ga: nili asulo: us
amilo: wo:no:le delen a:no: aloba:da:sa:ga: kalaba dia:ta:sen.
¹³ Kelego: Gode elo: dimido: a:no: ene siwa:l amio: imilig
nowo: wo:no:lebo: mo:doma:ib. Kelego:wo: tambo Godeya:
siwa:l amio: kalaba fagelia:ga: dia:fo:lab. Nililo: dimida:len
a:no: tambo emo: sa:ma:no: ko:lo: eyo: nio: mo:walilima:ib.

Ya:su e nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu alano: e

¹⁴ Nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu alandeyo: a:lab.
Godeya: ene so:wa Ya:su, Hebenelo: tinini ha:na:sa:ga:lo:
sabo: e ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: to nililo: tilidabu a:no: ha-
lale ta:li siliki kagafo: mela:niki. ¹⁵ Da:feyo: ko:li ko:lilo:
o:gdo: nilo: amilo: fa:la:dowab a:no:, elo: amio: tamina
fa:la:dowo:. Ko:sega eyo: mogago: imilig nowo: aundo:
mo:dimido:. Nio: o:leo:ngo:ma, ko:sega nio: halaido:lo:ma
dowaki, hala ha:na:lab a:namio:, nili bobalo: so:mea:sen
misa: kalu eyo: nio: asulufo:liki nofolalab. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo:
nio: Godeyo: mo:tagilaki, elo:wa ha:na:niki. Nio: elo:wa
fa:la:dowalikiyo:, eyo: nio: nofolakiyo:, ha:fo: disa:ma:ib.
A:la:ta:ga: nio: hida:yo: diab amio:, eyo: o:li asuwa:fa:ib ko:lo:
tagila:likiyo: ha:na:so:bo.

5

¹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu fa:la:doma:nikilo: man
dimidano: we. Gode eyo: kalu imilig nowo: da:fea:sa:ga:, ene

siwa:l amio: us kalu doma:ki ta:fo:. Eyo: bobayo: Godemo: dimia:sen a:la:ta:ga: kaluwa:lo: mogago: dimido: a:no: ko:lo: su dimiaki, no:wo: Godemo: so:mea:sen. ² Kaluka:isale iyo: babale dowaki, hala ha:na:lab amio:, bobalo: so:mea:sen kalu eyo: i a:no: nofolakiyo: ha:sa dowas:sen. Mo:wo: elo: halaido:lo:ma dowaki, hala ha:na:sen. ³ A:la:go:ko:lo: kaluka:isaleya: mogago: hama:kilo: sulo: dimiab a:namio:, mogago: enedo: dimido: a:no:lo: hama:ki dimia:sen. ⁴ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu a:no: wi alan dowo: ko:sega kalu nowo: wi alan a:no: dia:no: enena:ma:la:yo: mo:da:fema:ib. Godeya:lo: tamin amilo: A:lon ko:lo: ho:lelia:sa:ga:lo: da:feyo: o:leaumbo:, Gode eyo: iyo:lo: a:la:ho:lelia:sa:ga: da:fea:i mio:. ⁵ A:la:do: go: aumbo:, Keliso eyo: enena:ma:la:yo: bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:no: a:lakiyo:, ene wi duludakiyo: mo:da:feyo:. Ko:sega Gode eyo: Ya:su da:feakiyo:, emo:wo: a:la:sio:,

“Ge na: so:wa dowab.

O:go: ne gi go:l dowo:l.”

⁶ A:la:ta:ga: to sa:sa:lo: no amio: Gode eyo: a:la:sio: ko:lo: sa:sa:lo: da:lab.

“Ma:kisedeg elo: nanog di o:leaumbo: gi diaki,

Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib.”

⁷ Ya:su e henfelo: wena ilikiyo:, e mo:soma:no: a:lakiyo: Gode eyo: o:li asuwa:fa:ib a:la:asulo: ko:lo:, eyo: Gode emo:wo: dulugu sa:lakiyo:, si ho:n o:lia: iliki halale ya:lo:. Ya:su e ha:ga dowaki, Godeyo: wabuda:len ko:lo:, Gode eyo: Ya:suwa:lo: dabu ba:dab a:no: dabu. ⁸ Ya:su e Godeya: so:wa ko:sega, nagalo: hida:yo: elo: di a:ma: ilikiyo:, Gode kudu ha:nan man a:no: e a:na fanda asululi.

⁹ Man elo: dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: e ilili alitaki ego:le ta:ta:ga:yo:, kaluka:isale e tolo: kudu ha:nab a:no: gasil-iakilo: ko:ngo: mela:no:wo: mo:wo: e ko:lo: ta:fo:. ¹⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: Ya:su e bobalo: so:mea:sen misa: kalu, Ma:kisedeg elo: nanog di o:leau da:feyo:.

To hendeleya timana:ki, halale sio:

¹¹ Ya:su e Ma:kisedeg o:ngo: dowo: a:la:likiyo:, to nolo: sa:ma:no:wo: o:a:lab ko:sega, gio: mo:iligi da:da:lab ko:lo:, niyo: to nolo: gimo:wo: fanda walama:no:wo: halaido:.

¹² Gio: Kelisowo: mo:lu dowo: ko:lo:, giliyo: kalu nolbo:wo: Godeya: to mano: o:li walama:no: dowo: ko:sega, Godeya: to man ho:gi di a:no: nolba:yo: gimo:wo: wa:ka a:walama:no:

dowo:lo:b. Gio: so:wa tuo:lun o:ngo: dowakiyo:, ma:n halaido:wo: mo:naki, bo ibko: na:lab. ¹³ Kaluka:isale abeyo: bolo: na:lab a:no: so:wa tuo:lun o:ngo: o:iliki, man digalo: dimidama:no:wo: e babale dowo: ko:lo:lab. ¹⁴ Ko:sega kalu analia:sa:ga:lo: asululiab a:no:, ma:n halaido:wo: a:ma: nan. Inino: man nafa o:lia: mogago: o:lia:yo: ho:lono: tambo aloba:da:likilo: dinafa asululiabo: o:m.

6

¹⁻² Kaluka:isale Kelisowo: ho:gi dowab amilo: to man wida:lab a:no: dia:ta:ga:, nili tilidabuwo: halaido: doma:ki nio: asulo: nolo: dia:ni ha:na:niki. Kaluka:isale Kelisowo: ho:gi dowab o:mo:lo: to man widano: we. Man mogago:wa:lo: soma:no: doba:da:lo: tililia: ha:nan a:no: ta:ta:ga:, Gode amilo: nodoma:no: man a:no:lo:, Gode amilo: tilida:ba:no: man widab a:no:lo:, ho:na to:lolakilo: dimidan man widab a:no:lo:, kaluwa: do:mo: amilo: dagi dia:takilo: dulugu sa:lan man widab a:no:lo:, kalu sowo:lo: dasi alifelema:no: man widab a:no:lo:, Godeya:lo: kaluka:isale mo:walila:sa:ga:lo: ko:ngo: mela:no: falasila:ma:ib man widab a:no:lia:yo:, Keliso ho:gi dowab o:mo:lo: wida:labo: o:m. Niliyo: to man widab a:no: dia:sa:ga:, to halaido: nol a:na doma: tina:niki. ³ Gode eyo: nio: mo:ka:laki fogo: dimialega, nio: asulo: nolo: wa:ka dia:liki ha:na:no:.

⁴⁻⁵ Kaluka:isale tilida:da:sa:ga:lo: dowo: a:no: Godeyo: ta:ta:sa:ga: ha:la:ya ha:nalega, a:ma:la: a:nodoma:kilo: tililia: mia:no:wo: togo: aundo:ma doma:ib. Kaluka:isale i a:no: asulo:wo: kolaetabikiyo: ho:lona elen. Iyo: Godeya:lo: ha:fo:lo: disa:lan man a:no: fanda asululiakiyo:, Godeya: Mama o:lia: dowo:. Godeya: to nafa amilo: nudo: a:no: ba:ba:, a:la:ta:ga: Godeya: halaido: tif amilo: kalaba fa:la:doma:ib a:no:lo: iyo: o:ma ba:ba:. ⁶ Ko:sega kaluka:isale i a:no: a:ma:la: tililia:ga:lo: mia:no:wo: tog nowo: aundo:ma. Iliyo: Godeya: So:wayo: gola ba:ba: a:ma: ilikiyo:, e wa:ka i malana alu alitaki, sendelo alifa:yo: a:nga:lab.

⁷ To a:no: niyo: da:fe sa:ma:nigo:l. Hen no amio: ho:no: tinda:sa:ga: fowo: nafale heda:laliki, hendo: biso: a:ma:yo: ma:no:wo: nafale dia:ib ko:lo:, Gode eyo: hen a:no: nafale mesea:ki, halale alifa:ib. ⁸ Ko:sega hen no amio:, kis o:lia: bilis mogago: o:lia: a:no:ko: fa:la:ne. Hen a:no: wilo:ma dowaki, Godeya: ene gadio: alan us a:na tina:no:wo: mada ko:na:ma a:lab. A:la:ta:ga: edakiyo:, hen a:no: deya gili alifa:ib.

⁹ Ne milile, niliyo: hagugo: to we gimo:wo: halaido: so:lo:l ko:sega, gio: kalu o:leo:ngo:wo: mo:doma:ib a:la:tiliasulo:l. Gode eyo: gi asuwa:taki gasili ko:lo:, gio: nafale mesa:no:

dia:ib. ¹⁰ Gode e man digalo:le dimidan ko:lo:, eyo: man nafa gilo: tamin amilo: dimida:len a:no: mo:ga:lila:ma:ib. A:la:ta:ga: gio: Gode o:lia:yo: ha:fo: disa: a:lalikiyo:, enedo: tilidabu kaluka:isale nolo: asuwa:ta:i ha:na:lab a:no:lo: mo:ga:lila:ma:ib. ¹¹ Niliyo: gio: man a:no: ko:lo: halale dimida:i ha:na:melea:ki asulo:l. A:la:dimida:lalikiyo:, kelego: gilo: tili asula:sa:ga:lo: yasisab a:no: hendele fa:la:doma:ib. ¹² Gio: tilidabuwo: mo:beakiyo: bo:sula:so:bo! Kaluka:isale tilida:da:sa:ga: hida:yo:wo: dia: ha:na:la:ga:lo: ha:sa yasila:lab i a:no:, enedo: dinali sio: a:no: tambo dia:ib ko:lo:, gio: mano: imiliga:lo: ko:ngo: dowa:bi.

Godeya:lo: dinali sio: a:no: hendele tilida:ba:niki

¹³ Gode eyo: Ablaham o:lia: dinali saefa:nikiyo:, Godelo: tinio: kalu imilig nowo: aundo:ma dowo: ko:lo:, ene to a:no: halale alifoma:kiyo:, ene wiya iliki saefa:. ¹⁴ Gode eyo: dinali saetakiyo:, “Niyo: gemo: mada sagale alitakiyo:, gilo: so:wa sa:la:la:i ha:na:lab a:no: modo:le fa:la:doma:ki ta:fa:no:” a:la:sio:. ¹⁵ Ablaham e kelego: a:no: fa:la:doma:ki, ha:sa yasila:i ha:na:la:ga:, dinali sio:wo: a:na di.

¹⁶ Niliyo: ninindo: dinali sio: a:no: halale alifoma:ki, nilo: tinio: kalu noma: wiya iliki saefa:no:. Niliyo: a:la:dimidalikiyo:, kaluka:isale tambowa:yo: kalu wilo: a:no: tili asulaki, towo: wa:kabiyo: mo:sa:ma:ib. ¹⁷ Gode elo: man dimidan a:no: ko:li nowo: mo:dimidama:ib ko:lo:, ko:ngo: mela:no: dowa:i ha:na:mela:ib. To a:no: Gode elo: kelego:lo: dimia:no: dinali sio: kaluka:isale i o:mo:wo: asuluma:ki fanda widakiyo:, dinali saefa: a:no: ene wiya ilikiyo: halaido:le saefa:. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: nio: bo:fo:melea:ki, nio: elo:wa ane ko:lo:, kelego: a:la: noma:yo: nio: halale alitab. To a:la: a:namio: Gode eyo: mo:dikili sa:laki, asulo: elo:wo: mada mo:nodoma:ib. To nowo: enedo: dinali saefa:yo: o:m. Nowo: ene wi amilo: halale sio:wo: o:m. A:la:go:ko:lo: kelego: a:ma:yo: nililo: tili asulakilo: yasila:lo:l a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:liki halale alitakigab. ¹⁹ Nililo: tili asulakilo: yasiso:l a:ma:yo: nili asulo:wo: kowa:g o:ngo:ma: tili ta:li dofo:lab. Nili tilidabu a:no: Godeya: aya tina:sa:ga:yo:, helebeso:ga:lo: galalifa: us a:na tina:sen. ²⁰ A:la:do: dimida:sen o:leaumbo:, Ya:su eyo:lo: nio: asuwa:takiyo:, e tamina Godelo: sab us a:na tigrini ane ko:lo:lab. A:la:dimidab amio: Ya:su eyo: Ma:kisedeg elo: nanog di o:leo:ngo: diaki, bobalo: so:mea:sen misa: kalu ko:ngo: mela:no:le a:lab.

7

Ma:kisedeg e bobalo: so:mea:sen kalu dowo:

¹ Ma:kisedeg e Salem hen a:ma: misa: kalu alano: e a:la:ta:ga:, Gode Iwalulo: A:lab a:ma: ene bobalo: so:mea:sen kaluwo: e. Ablaham eyo: misa: kalu nol o:lia:lo: bubo:wo: tinia:sa:ga: a:ma:la: ya:len amio:, Ma:kisedeg eyo: Ablahamo: a:na gidaki, Ablaham e halaido: mesea:ki dulugu sio:. ² Eyo: a:la:dimidabikiyo:, Ablaham eyo: bubo:wo: tinia:sa:ga:lo: kelego: di a:no: do:la:fo: aloba:da:sa:ga:, do: imilig alobanaefa: a:no: Ma:kisedeg emo: dimi. Ma:kisedeg a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Man digalo:wa: misa: kalu alan.” A:la:ta:ga: Salem hena: misa: kalu alan a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “Ha:salo: mesa:no:wa: misa: kalu alan.” ³ Godeya: to sa:sa:lo: a:namio:, Ma:kisedeg ene iyayo:, anowo:, ema:mu i mo:mio:wo:lo: mo:sa:sa:lo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: elo: sa:la:li ho:len o:lia: elo: sowo: ho:len o:lia:yo: mo:sa:sa:li alifa:. E Godeya: So:wayo: o:ngo: dowaki, bobalo: so:mea:sen kalu mela:no: dofo:lab.

⁴ Giliyo: Ma:kisedeg e wiyo: alano:lo:b a:la:asuluma. Nili ma:mu Ablaham eyo:, Ma:kisedega: wiyo: alan dowo: a:la:li widaki, elo: bubo:wo: tinia:sa:ga:lo: kelego: dia:mio: a:no: do: imiligo: Ma:kisedeg emo: dimi. ⁵ A:la:ta:ga: tif amio: Libai e Ablahama: eso:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, Mo:sa:sa: ele difa: a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo:, Libaiya: e so:lo: amilo: kalu nolo:, bobalo: so:mea:sen kalu doma:ki da:feyo:. So:mea:sen kalu i a:no: Isolael kaluka:isaleya: ili ao i ko:sega, Isolael kaluka:isale iliyo: kelego: do: imilig alobanaefa: a:no: so:mea:sen kalu imo: dimia:sen. ⁶ Ma:kisedeg e Libaiya: ene eso:lo:ma ko:sega, Ablahama: ene kelego: do: imilig alobanaefa: a:no: Ma:kisedeg e di. A:la:ta:ga: Godeya:lo: dinali saefa: a:no: Ablaham eyo: o:ma di ko:sega, Ma:kisedeg eyo: Ablahamo: nafale mesea:ki dulugu sio:. ⁷ Kalu abeyo: kalu nolo: halaido: mesea:ki dulugu sa:lab a:no: alandeyo: o:m. A:la:ta:ga: elo: dulugu sa:lab a:no: e ha:g amilo: dowo:wo: o:m. Kaluka:isaleya:yo: tambowo: a:la:asulo:. ⁸ Libaiya: eso:lo: amilo: kelego: do: imilig alobanaefa:lo: dia:sen a:no:, henfelo: kalu ko:lo: iyo: sowa:lab. Ko:sega Godeya: ene bugo: amio: Ma:kisedeg e mela:no: mela:no: sab a:la:sa:sa:lifa: da:lab ko:lo:, kalu nolo: e tinio: ko:lo:lab. ⁹⁻¹⁰ Niliyo: we aumbo: o:li asuluma:no:. Libaiya: so:lo: iyo: kelego: do: imilig alobanaetab a:no: dia:len. Tamin amio: Ablaham eyo: Ma:kisedego: galilia:sa:ga:, boba kelego:lo:

dimi a:namio:, Libai elo:mala dimido:. Ko:sega Libai e Ablahama: ene ho:bo: a:na a:lab ko:lo:, Ablaham eyo: dimiabiyo:, Libai eyo:lo: dimi ko:lo:lab.

Ya:su e Ma:kisedeg o:ngo: dowo:

¹¹ Mo:luwo: Gode eyo:, Libaiya: so:lo: a:ma:lo: bobalo: so:mea:no: nanog a:no: asulakiyo:, eleyo: kaluka:isalemo: dimi. Nanog ililo: dimida:len a:ma:yo: mogago: hama:no:wo: tambo ilili alifa: kibo:bowo:, bobalo: so:mea:sen kalu ko:li nowo: mo:mebabe. Ko:sega kalu ho:gi mio: a:no: A:lona: so:lo:wa a:la:ta:ga: mio:ma. E Ma:kisedega: so:lo: o:leo:ngo: ko:li fa:la:dowo:. ¹² Gode eyo: bobalo: so:mea:sen kalu tamin amilo: elen i a:no: ta:taki, ho:gi ko:li nowo: da:feakiyo:, eleyo:lo: ho:gi dia:ta:sen. ¹³⁻¹⁴ Bobalo: so:mea:sen kalu ho:gi so:lo:l we, Alan Ya:su e ko:lo: so:lo:l. E Libaiya: so:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:ma. E Yudaya: ene eso:lo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:sega, Yudaya: eso:lo: a:ma:yo: Godemo:lo: bobalo: so:mea:sen u dibido: a:namio: nanogo: mo:dia:sen. Mo:wo: Mo:sa:s eyo: ele dia:takiyo:, Yudaya: eso:lo:wo: nanogo: hen a:na dia:melea:kiyo: mo:saefa:. ¹⁵ A:la:ta:ga: o:go: bobalo: so:mea:sen kalu ho:gi nowo:, Ma:kisedeg o:leo:ngo: ko:lo: fa:la:dowabi bo:do:l ko:lo:, to nilo: sio: we o:go: kalaba fa:la:dowab ko:lo: gio: o:li asuluma:ib. ¹⁶ Mo:sa:sa: ele difa: a:namio: bobalo: so:mea:sen nanog a:no: Libaiya: eso:lo: a:ma: ka dia:li ya:sen. Ko:sega Ya:su elo: boba so:meakilo: nanog di a:no:, Mo:sa:sa: ele difa: a:na a:la:ta:ga:yo: mo:di. Ya:su e ko:ngo: mela:no: dowo: ko:lo:, halaido: enedo: a:na ilikiyo: nanogo: a:na di.

¹⁷ Godeya: ene bugo: amio: E ko:lo: fanda sa:laki a:la:sio:, “Ma:kisedeg elo: nanog di o:leaumbo: gi diaki,

Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib.”

¹⁸ Mo:lulo: ele difa: a:ma:yo:, kaluka:isaleyo: digalo:wo: mo:fa:la:do alifa: ko:lo:, ele a:no: o:ngo:malo:ngo: dowabiki, Gode eyo: ha:la:ya ta:fo:. ¹⁹ Mo:wo: ele a:ma:yo: kaluka:isaleyo:lo:, kelego: imilig nowo:lo: digalo: nafalelo: mo:ta:fa:no: dowo:. A:la:fo:ko:lo: nio: Godeya: aniba ege dofo: ha:na:melea:ki, Gode eyo: tog ho:gi nowo: fadaefa:. Tog ho:gi a:ma:yo: tamin amilo: elen tog a:no: tinio: ko:lo:lab.

²⁰ A:la:ta:ga: Gode eyo: tog a:no: kolaefa:nikiyo:, to enedo: a:no: halale alitakiyo:, halaido: dinali sio:. Mo:luwo: so:mea:sen kalu nowo: nanog dima:ki da:feakiyo:, towa:yo: halale alitakiyo: a:la:bo: mo:dinali saeta:i mio:. ²¹ Ko:sega

Gode eyo: Ya:su e bobalo: so:mea:sen kalu da:fe alitakiyo:, enedo: dinali sio: a:no: halale alitaki, ene wi amio: a:la:saefa:.
 “Ne Alan, niyo: towo: halaido: saeto:l ko:lo:, asulo: ko:li no:wo: mada mo:doma:no:.

‘Ge bobalo: so:mea:sen kalu ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib.’”

²² Nio: Godeya dowaki ege mesa:no: a:la:likilo: Godeya:lo: dinali sio: a:ma:yo: tog tamin amilo: delen a:no: tinio: ko:lo:lab. Dinali sio: a:no: asula:likilo: ele ba:da:mela:no:wo: Ya:su o:m. ²³ So:mea:sen kalu mo:lulo: elen a:no: sowab amio: noma: dia:li a:la:li ya:len ko:lo:, nanog a:no: kalu modo:wa: dia:i mio:. ²⁴ Ko:sega Ya:su e ko:ngo: mela:no: mela:ib ko:lo:, bobalo: so:mea:sen nanog elo: di a:no: mo:edaki, ko:ngo: mela:no: dowai ha:na:mela:ib. ²⁵ A:la:ma:no: da:fe alifa: ko:lo:, Ya:su e ni asuwa:foma:kiyo:, ko:ngo: mela:no: iliki Godemo: dulugu sa:la:lab. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: Ya:su eya a:la:ta:ga: Godelo: amilo: yab a:no:, Ya:su eyo: o:li asuwa:taki hendele gasilia:lab ko:lo:, i a:no:lo: mela:no: mela:no: mela:ib.

²⁶ So:mea:sen misa: kalu o:leo:ngo:wo: hendele ni o:lia:yo: ege dowab. E malilo: dowo: ko:lo:, e amio: mogago:wo: aundo:ma. E go:go:do:le dowo: ko:lo:, mogago:lo: dimida:sen kalu o:lia:yo: alobanaga:ta:ga: ko:na: a:lab. A:la:ta:ga: Gode eyo: e Hebene iwalu dulugu alita:ga: ta:fo:lab. ²⁷ Ya:su e so:mea:sen misa: kalu nol o:ngo:ma. Iliyo: ho:lenu: tambo bobayo: so:mea:sen. Tamin amio: mogago: enedo:wa ilikiyo:, boba enedo: ko:le dimia:sa:ga:yo:, a:ma: fa:s amio: kaluka:isaleya:lo: mogago: dimido: a:na iliki, boba nowo: a:na dimia:sen. Ko:sega Ya:su eyo: a:la:do: mo:dimido:. Eyo: ho:len imilig amio: eneko: dimi ko:lo:, nanog elo: dimido: a:ma:yo: ho:lenu: ta:i mio:wo:lo:, dowai ha:na:no:wo:lo: halaido:ko: dofo: ha:na:mela:ib. ²⁸ Mo:sa:sa: ele difa: a:ma:yo:, henfelo: kalu halaido:lo:ma dowai lab i a:no: bobalo: so:mea:sen misa: kalu doma:ki da:fea:sen. Ko:sega ele difa: a:ma: fa:s amio:, Godeya: ene wiya ilikiyo:, to enedo:wo: halaido: doma:ki a:na saefa: ko:lo:, to saefa: a:ma:yo: ene so:wayo: bobalo: so:mea:sen kalu ta:fo:. A:la:ta:ga: so:wa a:no: ego: nafale dowaki, nanog a:no: ko:lo: dimida:i ha:na:mela:ib.

8

Kaluka:isaleyo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi a:no: we

¹ To nililo: sio: a:ma: ha:go: we. Nili bobalo: so:mea:sen kalu alandeyo: nowo: a:lab ko:lo:, e Hebene ha:na:sa:ga:yo:, wabulun dowaki Iwalulo: A:lab Gode a:ma: dagi ililiba asifo:lab. ² Eyo: Galala: Mada Malilo:le us a:namio: nanogo: dimida:lab. Galala: a:no: Godeya: Malilo: a usa a:lab ko:sega, a a:no: kaluwa: dimido:ma. Godeya: ene dimido: ko:lo:, Ya:su e nanogo: a:na dimida:lab.

³ Bobalo: so:mea:sen misa: kaluwa: nanog a:no: we. Iyo: tambo Godemo:wo: boba kelego:wo: dimiaki, a:la:ta:ga: no:wo:lo: so:mea:sen. Ililo: dimido: o:leaumbo: nili bobalo: so:mea:sen misa: kalu Ya:su eyo:lo: Godemo:lo: boba kelego: dimia:no:wo: da:lab. ⁴ Ya:su e henfelo: kalule kibo:bowo:, e bobalo: so:mea:sen nanog a:no: mo:dimidamabe. Mo:wo: Mo:sa:sa: ele a:ma:lo: saefa: o:leaumbo:, bobalo: so:mea:mela:no: kalu nolo: o:ma da:fe alifelo: ko:lo: elen. ⁵ Kalu i a:ma:yo: henfelo: wenamio: Godeya: ene Malilo: a a:nami dia:len. Ko:sega a a:no:, Godeya: ene Malilo: a, Hebenelo: a:lab misido: a:no: ko:lo: dede dimido:. Mo:sa:s eyo: Godeya: Malilo: ayo: so:ga: dima:kiyo:, Gode eyo: emo:wo: widakiyo: a:la:sio:, “Na:no: misio:wa dowakilo: gemo:lo: wido: o:leaumbo: giyo: dede dimida:bi.” ⁶ Ko:sega nanogo: Ya:suwa:lo: dimida:lab a:no: nafale fa:la:dowaki, nanog bobalo: so:mea:sen kaluwa:lo: tamin amilo: dimido: a:no: a:ma: tinio: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi a:namio: Ya:su e us kalu alan dowo: ko:lo:, tog ho:gi a:ma:yo: tog mo:lulo: ya:len a:no: tinio: ko:lo:lab. Mo:wo: tog ho:gi a:ma:lo: dinali sa:lab a:ma:yo:, dinali sio: mo:lulo: elen a:no: tinio:.

⁷ Kaluka:isaleyo: Gode o:lia: ege doma:no: a:la:likilo: tog mo:lulo: delen a:no: o:li dowo: kibo:bowo:, Gode eyo: tog ho:gi nowo: mo:fadamabe. ⁸ Ko:sega Gode eyo: kelego: nolo: mo:ego:le dowo: a:no: ba:da:sa:ga:, kaluka:isalemo:wo: a:la:dinali saefa:

“Alan eyo: a:la:sio:, Ho:len nowo: fa:la:dowalikiyo:, niyo: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi nowo: dimidama:nigo:l.

To saeto:l a:no: Isolael kaluka:isale o:lia: Yuda kaluka:isale o:lia:mo: saetakigo:l.

⁹ Tog ho:gi we, tog tamin amilo: ini ema:mui o:lia:mo:lo: saefa: o:leo:ngo:ma.

Tamin amio: kaluka:isale i a:no: Isib hen a:na a:la:ta:ga: dagi nilo:ma: sili alita:sa:ga: tililia:mio: ko:lo: a:na saefa:.

Ko:sega to nilo: saefa: a:no: iyo: mo:kudu ane ko:lo:, niyo:lo: imo:wo: fa:s dimi.

- 10 Tog ho:gi dia:takiyo;, nilo: Isolael kaluka:isale o:lia:lo: to saefa:nigo:lo: a:no: we.
 Ele nilo:wo: iyo: asuluma:ki, inin asulo:wa sa:sa:li alifa:no:
 Iliyo: ele a:no: kudu hamana:kiyo;, inin himuwa dia:fa:no:.
 Ili Godeyo: ne doma:no: a:la:ta:ga:
 Iyo: kaluka:isale nino: doma:ib.
 11 Iliyo: ne asulaki, wilo: di kalu o:lia: wa:feyo: kalu o:lia:ma:yo:
 tambo ne mada fanda asuluma:ib.
 Iyo: o:ma asulufo:lab ko:lo:, kalu noma:yo: ene so:lo: o:lia: mili kalu o:lia:mo:wo:
 ‘Giyō: Godeyo: asuluma’ a:la:bo: wa:kabiyo: mo:wida:mela:ib.
 12 Ililo: mogago: dimida:len a:no: halaki ga:lila:ma:no: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:asuluma:no:,” Gode eyo: a:la:sio:
 13 Gode eyo: tog we “ho:gi” a:la:wikili alitakiyo:, tog mo:lulo: delen a:no: nanogdo:ma dowab a:la:widakigab. Tog a:no: halaido:lo:ma dowaki, kelegema:nigab.

9

Malilo: Ayo: henfelo: wena di

¹ Kaluka:isaleyo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog mo:luwo: elen a:namio:, henfelo: wenamio: malilo: ayo: delen, a:la:ta:ga: gulugululakilo: dimidan eleyo:lo: delen. ² Iliyo: Godeya: malilo: ayo: helebeso:ga: di alifa:. A a:namio: a:la: galala: Galala: tamin amilo: a:no: Galala: Malilo: a:la:wikilo:. Galala: us a:namio: asondo: do:itakilo: ta:li mesa:no:wo: delen, a:la:ta:ga: ma:ndo: dia:ta:sen i fofodo:wo:lo: a:na delen. A:la:ta:ga: Godemo:lo: dimian ma:n so:fa:yo:lo: a:na delen. ³ A us a:namio: helebeso:go: dehedakilo: galala: no:wo: dowo: ko:lo:, a:no: Galala: Mada Malilo:le a:la:wikilo:. ⁴ Galala: Mada Malilo:le us a:namio: kelego: nolo: delen. Mun nafa fa:la:doma:kilo: so:kugulu so:da:sen i fofodo: a:no:, go:la: tambo oga:di alifa: ko:lo: a:na delen. A:la:ta:ga: nowo: i bokisi ko:lo: delen. Kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog a:no: asula:mela:no:wo: i bokisi a:no: ko:lo: delen. Bokisi a:no:lo: go:la:yo: tambo oga:di alifa:. I bokisi us a:namio: kelego: otalen ko:lo: da:lab. Fafogo:l amilo: dimido: a:namio: manayo: a:na difa: ko:lo: da:lab. A:la:ta:ga: A:lona: ene ido:mo: howo:wo: tamin amilo: fa:la:dowo: a:no:lo: usa da:lab. A:la:ta:ga: u amilo: ele saetakilo: tolo: sa:sa:lo: a:la: a:no:lo: a:na da:lab. ⁵ I

fofodo: wa:l a:namio: ka:lub* o:leo:ngo: misido: a:la: nowo: momadela:sa:ga: ta:fo:lab. Kelego: a:la: a:ma:yo: Godeya: ene halaido: fo:fo:lesodo: a:no: ko:lo: wida:melea:ki ta:fo:lab. A:la:ma: a:ful a:ma:yo: i fofodo: wa:l a:na ha:gulufo:lab ko:lo:, a:ful ha:g a:namio: kaluka:isaleya: mogago: dimido: a:no: halaki ga:lila:melea:kiyo:, ho:bo:wo: a:na tulu alifela:sen. Ko:sega o:g wenamio: towo: tambowo: mo:dinafa fanda sa:ma:no:

⁶ Kelego: a:no: tambo a:la:dimidalifela:sa:ga: ta:fo:len ko:lo:, ho:lono: tambo amio: bobalo: so:mea:sen kalu iyo: galala: tamin amilo: a:na tina:sa:ga:, nanogo: ko:li ko:lilo: dimida:sen. ⁷ Ko:sega Galala: Mada Malilo:le us a:namio:, bobalo: so:mea:sen misa: kalu imilig a:no:ko: tina:sen. Dona imilig a:namio: ho:lono: imiliga nanogo: a:na dia:ni tina:sen. No: ho:bo:wo: aundo:malamio:, us amio: mo:tina:sen. Mogago: enedo: dimido: a:no:lia: kaluka:isaleya:lo: mogago:wo: mo:asulakilo: dimida:len a:no:lia:yo: hala:ma:ki, ho:bo:wo: dia:sa:ga: Godemo: dimia:ni tina:sen. ⁸ Ililo: dimida:len a:na ilikiyo:, Godeya: Mama eyo: nimo:lo: wido:wo: we. Godeya: Malilo: a a:no: o:dialifo:liki nanogo: dia:lab amio:, Galala: Mada Malilo:le us amilo: tina:no: tog a:no: semo: kolaefa: ko:lo:lab. ⁹ Man ililo: kudu ane a:no: o:gdo: wenamio: nimo: fanda asuluma:ki widaki go:. Man a:no: kudu ha:nakiyo:, iliyo: boba kelego: o:lia: no: ho:bo: o:lia:yo: Godemo:lo: dimia:len a:namio:, man a:ma:yo: ili asulo: a:no: mo:hala: ko:lo:, go:go:do: nafaleyo: mo:ta:fo:. ¹⁰ Man a:no: henfelo: do:mo:wa:no: ko:lo: dimida:len. Ele ko:li ko:lilo:, ma:no:lo:, ho:no:lo:, hala dimido: ko:li ko:lilo: to:go:dema:no: a:no:lo: dimida:len ko:sega, Gode eyo: kelego: tambo nafale dimidama:no:wo: tog ho:gi a:no: dia:tab amio:, tamin amilo: tog delen a:no: a:na ta:fo:.

Ya:suwa: ho:bo: a:ma:yo: nili mogago:wo: hala:lab

¹¹ Ko:sega Gode elo: tog ho:gi nafalelo: dia:tab a:namio:, Ya:su Keliso e, bobalo: so:mea:sen misa: kalu fa:la:dowo:. E nanog a:no: diakiyo:, Godeya: ene Malilo: a, Hebenelo: a:lab us a:na tiane. A Ya:sulo: tiane a:no: kaluwa: dagiya:lo: mo:dimido: ko:lo:, a a:no: henfelo: wema:no:ma. A a:ma:yo: Malilo: a tamin amilo: dimido: a:no: tinio: ko:lo:lab. ¹² Ya:suwo: a a:na tiha:nakiyo:, goudi ho:bo: o:lia: kao kalofo ho:bo: o:lia: a:no: ko:lo: dia:ga: tianema. E Galala: Mada Malilo:le us a:namio: ho:len imilise a:na tinakiyo:, nili mogago: dimida:sen a:ma: su silimeakiyo:, ene ho:bo:ko: dia:ga: dimi. Elo: dimido: a:namio:, nio:

* 9:5: Ka:lub a:la:do: sa:lab a:no:, ma:mula: kalu o:ngo: dowo: ko:sega, ka:lub a:no: a:fuldo: dowaki, nanogo: ko:li dimida:ma:no: dowo: ko:lo: ta:fo:. 9:6: Nam 18.2-6 9:7: Wkp 16.2-34 9:9: Hibu 10.1-2

mela:no: mela:no:wo: dimita:ga: ta:fo: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:dimidama:ib. ¹³ Man tamin amilo: dimida:len a:namio:, goudi ho:bo: o:lia: kao de ho:bo: o:lia:, kao mala ko:lo: so:fa: go:m a:no:lia: dia:sa:ga:, kaluka:isale inina tambo fifi alitab amio:, henfelo: do:mo: ililo:wo: Godeya: si wa:l amio: nafaleyo: o:ngo: ta:fo:. ¹⁴ A:la:dimida:len ko:sega Kelisowa: ho:bo: a:ma:yo: no: ho:bo: a:no: mada tinio:lo:b a:la:asulo:l. E amio: hala dimido: nowo: mada aundo:ma. Ko:ngo: mela:no: Mama a:ma: halaido: a:na ilikiyo:, Ya:su eyo: mela:no: enedo: a:no: Godemo: boba dimi ko:lo:, ene ho:bo: a:ma:yo: nilido: asulano: tambo to:go:de alifela:lab. A:la:fo:ko:lo: niliyo: ele kudu ha:nakilo: soma:no:lo: doba:da:lo: tililia:ga: ha:na:sen man a:no: ta:takiyo:, Gode mela:no: a:lab a:ma: nanogo: hendele dimidama:ki ta:fo:.

¹⁵ A:la:fo:ko:lo: nio: Gode o:lia:lo: ege doma:no: tog ho:gi a:namio:, Ya:su e, us kalu dowo: ko:lo:lab. Kaluka:isale Godeya:lo: ho:leli a:no: ko:ngo: nafale mesa:no:, Godeya:lo: dinali sio: a:no: ko:lo: dima:kiyo:, Ya:su e sowakilo: su silime a:ma:yo: nio: a:ma:la: kilili. Eyo: a:la:dimidakiyo:, nio: ele a:ma: ha:ga ilikilo: mogago: dimida:len a:no: ga:li mesea:ki ta:fo:. ¹⁶ Kaluwo: semo:sowo: ilikiyo:, ene dabuno:, kalu abe dia:iba:le a:la:liki dinali saetaki sa:sa:lifa: ko:lo:, kalu a:no: mo:sowo: o:a:lab amio:, to saetakilo: sa:sa:lo: a:no: madali o:dia:fo:mela:ib. ¹⁷ Mo:wo: kaluwo: sowab a:namio:, to saetakilo: sa:sa:lo: a:no: nanogo: a:na dia:ib. Kalu a:no: o:salikiyo:, to sa:sa:lo: a:no: nanogo: aundo:ma dowab. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: tog mo:luwo: kaluka:isalelo: Gode o:lia:lo: ege dowa:sen a:no: kolama:nikiyo:, Mo:sa:s eyo: no: ho:bo: a:na ilikiyo:, togo: kolaefa:. ¹⁹ Tamin amio: Mo:sa:s eyo: Godeya:lo: ele difa: a:no: tambo kaluka:isalemo:wo: agele mea:sa:ga:yo:, eyo: kao ho:bo: o:lia: goudi ho:bo: o:lia: a:no: ho:n o:lia: wo:gela:sa:ga:, sibi fo:n genelo: nolo: dia:sa:ga:, hisob i a:na melo: ko:lo:, ho:bo:wa degelelia:sa:ga:yo:, bugo: o:lia: kaluka:isale o:lia:ma: wa:la fuga a:la:li ane. ²⁰ Mo:sa:s eyo: dimidakiyo: a:la:sio:, “Gode eyo: nio: ele saefa: we kudu hamana:ki dimi ko:lo:, to a:no: halaido: saetakiyo:, ho:bo: wema: mulu alito:l” a:la:sio:. ²¹ A:la:do: fuga a:la:li ane o:leaumbo:, eyo: Godeya: malilo: a o:lia:, Godeya: wi duludakilo: dian kelego: a:namio:lo: ho:bo: a:ma: tambo fuga alifela:li ane. ²² Godeya:lo: Mo:sa:sbo:lo: ele difa: a:ma:yo: a:la:sio:, “Kelego:wo: tambo Godeya: siwa:l amio: malilo: fa:la:do alifoma:kiyo:, ho:bo: a:ma: dimidaliki, malilo:wo: a:na fa:la:doma:ib.” Ho:bo:wo: mo:tulalega, mogago: dimido: a:no: ko:lo: halakiyo: mo:ga:lila:sen.

²³ Henfelo: wenami kelego: malilo: ayamilo: da:lab a:no; kelego: Hebenelo: a:lab a:no: ko:lo: da:feaki dede difa: ko:lo; henfelo: kelego: a:no: no: ho:bo: a:ma: ilikiyo; Godeya: siwa:l amio: malilo: ta:felo:. Ko:sega kelego: Hebenelo: da:lab a:no: no: ho:bo: a:ma:yo: mo:mulu alifelo:. Kelego: a:no; ho:bo: nafale noma; no: ho:bo:lo: tinio: a:ma: ilikiyo: malilo: ta:felo:. ²⁴ Ya:su e, henfelo: wenamilo: Malilo: a us a:namio: mo:tiane. Henfelo: amilo: a a:no; Hebenelo: a:lab a:no: ko:lo: dedaki di. A:la:fo:ko:lo: Ya:su e Hebeneka tiginii ha:na:sa:ga; o:go: nio: ko:lo: asuwa:ta:liki, Godeya: anibdeya sab. ²⁵ Henfelo: wenamio: bobalo: so:mea:sen misa: kalu iyo: donayo: tambo amio: Galala: Mada Malilo:le us a:na wa:ka wa:ka a:la:tina:sen. A:la:ta:ga: iyo: ini ho:bo:leyo: mo:dia:ga: tina:sen. Ko:sega Ya:su eyo: wa:ka wa:ka a:la:bo: mo:dimido:. ²⁶ Ya:su eyo: henfelo: wenamilo: bobalo: so:mea:sen kaluwa:lo: dimida:sen o:leau dimido: kibo:bowo; Ya:su e henfelo: welo: ho:gi dimido: a:na a:la:ta:ga; nagalo:wo: dia:li ya:melebabe. Ko:sega e a:la:do: mo:dimido:. Elema:no: ho:len dowab wenamio; Ya:su e ho:len imilig a:naka fa:la:dowaki, ene ho:bo: tulo: a:ma: iliki, man mogago:wo: tambo dila:. ²⁷ Kaluka:isaleyo: we au sowa:lab. E ho:len imilise noamio: sowa:sa:ga; mo:walilima:no:wa kagama:ib. ²⁸ O:leauumbo: ho:len imilise amio; Keliso eyo: kaluka:isale tambowa: mogago: dilaki, ene do:mo:ko: dimi. A:la:ta:ga: e andeb fa:la:dowakiyo; mogago:wo: mo:dila:ma:ni mia:ib. Eyo: kaluka:isale elo: yasila:len a:no: tambo a:ma:la: gasiliaki, mela:no: dimia:ni mia:ib.

10

Ya:suwa:lo: boba dimi a:no: dowai ha:na:mela:ib

¹ Nio: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: ba:dakiyo; kelego: nafa tif amilo: dia:no: a:no: ka misili ba:ba. Ele difa: a:no: mama dede dimido: o:ngo: elen. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleyo: ele ha:ga iliki, ili mogago: dimido: a:no: hama:kiyo; donayo: tambo amio: no: ho:bo:wo: Godemo:wo: wa:ka wa:ka a:la:dimia:len. Ko:sega kaluka:isaleyo: Godeyo: wabudakilo: elo: amilo: ya:lab a:no; no: ho:bo: dimia:lab a:ma:yo: iyo: malilo: nafaleyo: mada mo:ta:ta:sen. ² Ililo: no: ho:bo: imilise dimi a:ma:yo: iyo: malilo: nafale tambo ta:fo: kibo:bowo; ililo: mogago: dimida:len a:no: wa:kabiyo: mo:asulaki, no: ho:bo: dimia:no:wo: elemabe. ³⁻⁴ Ko:sega o:ngo:ma. Kaowa: ho:bo: o:lia: goudiya: ho:bo: o:lia:ma:yo: mogago:wo: mada

mo:halama:ib. A:la:fo:ko:lo: donayo: tambo amio: ili mogago:wo: hama:kiyo:, no: ho:bo:wo: dimia:len ko:lo:, iliyo: a:la:dimida:likiyo: mogago: enedo:wo: wa:ka asula:len.

⁵ A:la:fo:ko:lo: Keliso e henfelo: wena mia:nikiyo: Godemo:wo: a:la:sio:,

“Giyo: boba kelego: o:lia: no: ho:bo: so:mea:sen a:no:lia:yo: mo:asulab ko:sega,

Giyo: do:mo: nilo:wo: dimidaefa:.

⁶ Mogago: hama:kilo: boba gemo:lo: dimia:sen o:lia:

no: so:da:sa:ga:lo: dimia:sen a:ma:yo: ge mo:sagale alifa:.”

⁷ A:la:ta:ga:yo:, to nowo: a:la:sio:, “Ni Gode, tamina gi bugo: amio: niyo: a:la:dimidama:ib a:la:do: sa:sa:lifa: o:leaumbo:,

o:go: ne gilo: asulo: au dimidama:ni, ya:ga: so:l.”

⁸ Tamin amio: Ya:su eyo: Godemo:wo: a:la:sio:, “Giyo: boba kelego: o:lia: no: ho:bo: so:mea:sen a:no:lia:yo: mo:asulab. A:la:ta:ga: mogago: hama:kilo: boba gemo:lo: dimia:sen o:lia: no: so:da:sa:ga:lo: dimia:sen a:ma:yo: ge mo:sagale alifa:.”

Ko:sega ele difa: a:ma: sa:lakiyo:, boba kelego: a:no: dimia:bi a:la:saefa:.⁹ A:la:ta:ga:yo:, Ya:su eyo: to nowo: a:la:sio:, “Ne gilo: asulab au dimidama:ni, ya:ga: so:l.” A:la:go:ko:lo: Gode eyo: tog tamin amilo: elen a:no: ta:taki, mogago:lo: hama:no: tog ho:gi nowo: difa: ko:lo:lab.¹⁰ Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, Ya:su Keliso eyo: ene do:mo:wo: Godemo: boba dimi. Elo: dimido: a:ma: ilikiyo:, nio: nafa malilo: ta:fo:lab. Ya:su elo: ho:len imilise amilo: dimido: a:ma:yo:, ho:lenu: ta:imio:wo:lo:, dowai ha:na:no:wo:lo: halaido: dofo:lab.

¹¹ Bobalo: so:mea:sen kalu iliyo: ho:lenu: tambo nanogo: dimida:likiyo:, no: ho:bo:wo: Godemo: wa:ka wa:ka a:la:dimia:lab. Ko:sega no: ho:bo: a:ma:yo: man mogago: a:no: mada mo:dila:lab.¹² Ko:sega Keliso e nili mogago:wo: hama:kiyo:, ho:len imiliseya ene do:mo:wo: boba dimi ko:lo:, boba dimiab a:ma:yo: dowai ha:na:mela:ib. Eyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, e ha:na:sa:ga: Godeya: ene dagi ililiba asifo:lab.¹³ Ya:suwo: a:na silikiyo:, gis kalu elo:wo: tambo Gode eyo: e ha:g ami dia:foma:ki, e yasisab.¹⁴ Mo:wo: elo: ho:len imilig amilo: boba dimi a:ma: ilikiyo:, kaluka:isaleyo: Godeya: siwa:l amio: digalo: nafale ta:fo: ko:lo:, i a:no: ko:ngo: ka mela:ib. Gode elo: malilo: kaluka:isale ta:fo:labo: i o:m.

¹⁵ To a:no: hendele a:la:bo: fanda widakiyo:, Mama Malilo: a:ma:yo:lo: towa:yo: a:la:sio:,

¹⁶ “O:g ho:len a:namio:, tog ho:gi dia:takiyo:, niyo: kaluka:isale o:lia:lo: to saefa:nigo:l a:no: we.

Ele nilo:wo: iyo: asuluma:ki, inin asulo:wa sa:sa:li alifa:no:.

Iliyo: ele a:no: kudu hamana:kiyo:, inin himuwa dia:fa:no:.” Alan eyo: a:la:sio:.

¹⁷ Eyo: to heb nowo: kudu sa:lakiyo: a:la:sio:,

“Iilo: mogago: ko:li ko:lilo: dimida:len o:lia: ele o:go:sa:len o:lia:yo: ga:lilaki wa:kabiyo: mo:asuluma:no:.” Mama Malilo: eyo: a:la:sio:.

¹⁸ Gode eyo: man mogago:wo: hala:sa:ga: ga:lila: amio:, mogago: hama:kilo: boba wa:kabilo: a:dimia:no:wo: mada aundo:ma doma:ib.

Niliyo: hendele tilida:da:sa:ga:, Gode aniba doma:niki

¹⁹ A:la:fo:ko:lo: ni nao nado i, Ya:suwa: ho:bo: a:na ilikiyo:, nio: Galala: Mada Malilo:le a:namio: mo:tagilaki tigrini ha:na:no:. ²⁰ Tamin amio: Godelo:wa tinakiyo:, so:g dehedo: a:na a:la:ta:ga: tina:sen ko:sega, o:go: so:g dehedo: a:no: Ya:suwa: ene do:mo:wo: o:m. A:la:fo:ko:lo: nio: Godelo:wa tina:nikiyo:, mela:no:lo: a:lab tog ho:gi a:no: Ya:suwa: ene kolaefa:. ²¹ A:la:ta:ga: ni amio: bobalo: so:mea:sen kalu alandeyo: a:lab ko:lo:, eyo: Godeya: ene kaluka:isaleyo: bo:fo:lab. ²² Nio: mogago: dimido: a:la:asulakilo: sendelowan a:no: Ya:suwa: ho:bo: a:ma: tula:sa:ga: halifa:. A:la:ta:ga: nili do:mo:wo: tambo ho:n go:go:do:le a:ma: to:go:de alifa: ko:lo:lab. A:la:go:ko:lo: no:no:n tilidabu a:ma:yo: nanogo: diab a:la:asulakiyo:, asulo: nililo: a:namio: dikidan mano: mo:dowaki, nio: tigrini ha:na:ga:, Godeya: anibdeya kagama:niki. ²³ Niliyo: Gode elo: dinali sio: a:no: hendele dimidama:ib a:la:tili asulo:l ko:lo:, nililo: dia:no: yasilo:l a:no:, asulo: a:la:yo: mo:dowaki, a:na halale kagama:niki. ²⁴ Niliyo: kaluka:isale nolo: ko:lo: asulakiyo:, nio: ha:fo:wo: disa:laki a:la:ta:ga: man nafa dimidama:nikiyo:, negelebo: widaki asulo:wo: digidalita: mela:no:. ²⁵ Tilidabu kaluka:isale nolo: ualo: mo:kegene dowa:sen aumbo:, giliyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Ya:sulo: mia:no: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:dowab ko:lo:, nio: negelebo: kegene dowaki, asulo:wo: halale alita:mela:niki.

Niliyo: Godeya: So:wayo: fa:so: dimia:so:bo

²⁶ Nio: to man hendeleyo: fanda asululia:sa:ga:yo:, man mogago:wo: asulo: ko: iliki dimidafo:ko: ha:na:lalega, mogago: hama:kilo: boba dimia:no:wo: aundo:ma ko:lo:lab. ²⁷ Kaluka:isale i a:no: Gode o:lia:yo: gis dowab ko:lo:, Godeya:lo: mo:walilima:nigab a:no: a:la:ta:ga: de halaido:wa:lo: ma:nigab a:no: ko:lo: tagilaki yasi mesa:ib.

28 Kalu noma:yo: Mo:sa:sa: ele difa: a:no: gedee: ko:lo: mo:walilab amio:, kalu a:la:ya:le otalena:le iyo: towo: imilig dowaki fanda sa:lalega, kalu a:no: mo:nofolaki sana sowa:sen. 29 Kalu abeyo: Ya:suwa tilida:da:sa:ga: a:ma:la: nodolaki, Ya:suwa: wilo: wa:la: sa:ndab a:no: o:bo:ngo: dia:iba:le? E wa:deakilo: falasila:ma:ib a:no: mada alande doma:ib. Dinali saefa: ho:bo: a:ma:yo: kalu a:no: malilo: ta:fo: ko:sega, eyo: ho:bo: a:no: o:ngo:malo:ngo: ta:fo:. Eyo: ha:fo:lo: disa:lan Mamamo:wo: dio:ge sio:. 30 Godeya: ene bugo: amio: a:la:sio:, “A:ma:la:lo: wa:dema:no:wo: na:no:. No:no:no: falasilakiyo: wa:lo: dimia:no:.” A:la:ta:ga: eyo: to nowo: a:la:sio:, “Alan eyo: kaluka:isale enedo:wo: mo:walilaki aloba:ma:ib.” To welo: sio: Gode a:no: niliyo: o:li fanda asulo: ko:lo:lab. 31 Hendele, mela:no:lo: a:lab Gode eyo: gio: wa:dema:niki ta:lialega, gio: tagio: mada alan dowabi.

32 Gio: tamina Ya:suwa tilida:da:sa:ga:, hida:yo: diakilo: odo: si a:namio:, gio: mo:gigidaki halale kagayo: ko:lo:, a:no: a:asuluma. 33 Ho:len nol amio:, kalu nolba:yo: gio: siwa:la dio:ge sa:laki dikidia:len. A:la:ta:ga: ho:len nol amio:, gimo:lo: dimido: o:leaumbo: nolbo:wo:lo: dimiab amio:, gio: ha:na:ga: i o:lia: dowaki, hida:yo: a:no: ua di. 34 Kaluka:isale nolo: dibolowa to:lolab amio:, giliyo: i a:no: nofolaki asufa. A:la:ta:ga: nolba:yo: gio: tagi alitaki, kelego: gililo: delen a:no: iliyo: madali diab amio:, gio: sagalaki ka dima:ki ta:tale. Mo:wo: kelego: nafale gililo: Hebene amilo: da:lab a:ma:yo: ililo: diab a:no: tinio: ko:lo:, kelego: gililo: a:no: mela:no: mela:ib a:la:bo: gio: fanda asulaki, ka ta:fo:. 35 A:la:fo:ko:lo: gio: asulo: a:la:yo: mo:dowaki, gililo: tili asulab a:no: ta:ta:ga:yo: ha:na:so:bo. A:la:dimidalikiyo: Gode eyo: gimo:lo: wa:l dimia:no:wo: alan ko:lo: da:lab. 36 Gio: tilida:daki, mada halale kagama. A:la:dimidalikiyo:, gio: Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:la:ga:, elo: dinali sio: a:no: hendele a:na dia:ib. 37 Gode eyo: ene bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:,

“Ho:len abol dowab a:namio:, nilo: dinali sio: kalu mia:no: a:no: ko:na:ma mia:nigab. E mo:yasi dowai mia:ib.”

38 “Digalo: kalu nino: dowab a:no: ene tilidabu a:ma:yo: ene mela:no:wo: dinafa tili dofo:mela:ib.

Ko:sega e a:ma:la: gigili kagayalega, kalu o:mo:wo: niyo: mo:sagalema:no:.”

39 Ko:sega nio: kaluka:isale a:ma:la: gigili kagayakilo: sulu ha:na:lab o:mba. Nio: tilida:dabikilo:, gasilia:ga:lo: mela:no:lo: ta:fo:labo: o:m.

11

Tilidabuwa: mano: we

¹ Tilidabuwa: mano: we. Kelego: nililo: dimo:losa: a:la:likilo: yasilo:l a:no: hendele dia:no: a:la:asulo:. A:la:ta:ga: nililo: mo:ba:ba: a:no:, hendele a:lab a:la:asulo:. ² Nili ma:mui ta:i mio: a:no:, enen tilidabu a:na iliki, Gode eyo: imo:wo: sagalakiyo: wabulun ta:felo:. ³ Godeya:lo: to sio: a:ma:yo: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: tambo fa:la:do alifa:. Gode eyo: kelego: nililo: mo:ele ba:ba:no: dowo: a:na ilikiyo:, kelego: nililo: o:gdo: bo:do:l we a:na dimido:. Ninindo: tilidabu wema: ilikiyo:, to a:no: ko:lo: fanda asulo:l.

⁴ Ene tilidabu a:na ilikiyo:, A:ibol eyo: bobayo: Godemo: dimi ko:lo:, boba nafale elo: dimiab a:ma:yo: Ka:in elo: boba dimi a:no: elo:ma: tinio:. Tilidabu enedo: a:na ilikiyo:, Gode eyo: ene boba dimiab a:no: sagalo: ba:daki, A:ibol e ko:lo: wabudaki, digalo: kalu a:la:sio:. A:la:ta:ga: A:ibol e sowo: ko:sega, ene tilidabu a:ma:yo: o:go: nimo:wo: o:wida:lab.

⁵ Ene tilidabu a:na ilikiyo:, Inog e sowabena:ki, Gode eyo: e tililia:gane. Kalu nolba:yo: e kedo: ko:sega mo:ba:ba:, mo:wo: Gode eyo: e tililia:gane. E henfelo:wa silikiyo:, eyo: Godemo:wo: sagale alitabiki, Gode eyo: e wabulu sio:. ⁶ A:la:go:ko:lo: kalu nowo: tilidabulo:malalega, eyo: Godeyo: mo:sagale alifa:ib. Kaluka:isale abeyo: e Godelo:wa mia:nikiyo:, Gode e mela:no: a:lab a:la:tili asula:sa:ga: mia:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: Godelo: keda:i yab o:mo:wo: wa:lo: dimia:ib a:la:tili asulalega, e Gode anib amio: o:li mia:ib.

⁷ Noaya: ene tilidabu a:na ilikiyo:, elo: misilo: mo:ba:ba: a:no: Gode eyo: emo:wo: hagugu sa:labiki, Noa e Gode a:no: modaki tilidabu ko:lo:, ene ga o:lia: so:wa o:lia:yo: ho:na:yo: mo:yasala:ma:ki, ho:n ko:suwo: a:na dimido:. Noaya: ene tili dabu a:ma: iliki, henfelo: kaluka:isaleya:lo: man moga:go: dimida:len a:no: kalaba wido:. Noa eyo: Godeyo: tilida:dabiki, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:sa:lakiyo:, digalo: man a:ma: wa:l dia:no: a:no: emo: dimi.

⁸ Ablahama: ene tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e hen ho:gi nowo:, tif amilo: e dia:ib a:la:do: dinali sio: a:na hamana:ki ho:idabikiyo:, Ablaham e da:da:sa:ga: kudu ane. Ablaham e hen a:no: a:na a:lab a:la:bo: mo:asulo: ko:sega, e a:naka ha:na:ni ane. ⁹⁻¹⁰ Enedo: tilidabu a:ma: ilikiyo:, e tunufo: ha:na:ga:, dinali sio: hen a:na silikiyo:, mio: kalu o:ngo: sen. Ablaham e a:na silikiyo:, so:g a dia:li sia:len. Mo:wo: e amisa:n ho:gi ko:ngo: mela:ib a:no: dia:no: a:laki yasilo:.

Gode eyo: amisa:n a:no: ko:lo: fa:la:doma:no:wo: sa:no: e wo:ta:sa:ga: dimido:. Dinali sio: elo: di a:no:, ene so:wa Aisa:g o:lia: Ya:kob o:lia:ma: di ko:lo:, a:la:yo:lo: so:g a dia:li sia:len.

¹¹ Sa:la elo: tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: so:walo: sa:la:lian as a:no: kolaetaki, halaido:wo: dimi. E faino dowo: ko:sega, e “Gode nemo:lo: dinali sio: a:ma:yo: hendele dimidama:ib” a:la:tili asulo: ko:lo:, e anaso: ulula:lia:sa:ga: so:wayo: a:na di.* ¹² A:la:go:ko:lo: Ablahama: ene ho:bo:wo: halaido:lo:ma dowo: ko:sega, kalu imilig wena a:la:ta:ga:yo: ema:mu iyo: modo: fa:la:dowo:. E ma:mu i a:no: tamin gelo: o:ngo: dowaki, sa:mu ko:lo: mo:agelema:no: dowo: o:ngo: fa:la:dowo:.

¹³ Kaluka:isale i a:no: tili dabu inido: a:naka tambo a:la:ga: sowo:. Iyo: henfelo: wena sen amio:, Godeya:lo: dinali sio: a:no: mo:di. Iliyo: ko:na:ka kagafo:liki, tif amilo: fa:la:doma:no:wo: ba:da:ga: sagalo:. A:la:ta:ga: iliyo: a:la:sio:, “Nio: henfelo: wenamio: mageso: mio: kalu o:ngo: sen.”

¹⁴ Kaluka:isale abeyo: to o:leo:ngo:lo: sa:lab a:ma:yo: ene amisa:n enedo:leya ha:na:no: kedol a:la:widakigab. ¹⁵ Iyo: ini amisa:n ta:fo: mio: a:no: a:asulai kibo:bowo:, iyo: o:li a:ma:la: ho:no:babe. ¹⁶ A, a:la:ba. I a:no: hen ko:li nowo: mada dia:no: asulo:. Hen a:no: Hebene a:lab ko:lo:, hen ililo: ta:fo: mio: a:no: hen nafale wema: tinio:. Gode eyo: amisa:n nowo: ilino: dimidaefa: ko:lo:, iliyo: “Ge ni Gode” a:la:do: sa:lab a:namio:, Gode e mo:sendelowo:.

¹⁷⁻¹⁸ Ablahama: ene tili dabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e da:fe ba:dabiki, Aisa:go: Godemo: boba dimi. Tamin amio: Gode eyo: Ablahambo:wo: a:la:sio:, “Aisa:g eya a:la:ta:ga:yo: gi so:lo:wo: a:na fa:la:doma:ib.” Ablaham e dinali sio: a:no: di ko:sega, eyo: ene kalu so:wa imilig a:no: Godemo: boba dimiaki, sana mea:no: dowo:. ¹⁹ Ablaham eyo: a:la:asulo:, “So:wa we sowalikiyo:, Gode eyo: a:ma:la:yo: o:li dasi alifa:ib” a:la:asulo:. Hendele, Aisa:g e sowo: o:ngo: ko:lo:, Ablaham eyo: e a:ma:la: di.

²⁰ Aisa:ga: ene tilidabu a:na ilikiyo:, Ya:kob o:lia: Iso: o:lia:yo: tif amio: nafale mesea:ki, towo: dulugu salifa:.

²¹ Ya:koba: ene tilidabu a:na iliki, e soma:no: dowakiyo: Yosa:ba: ene so:wa a:la: a:no: nafale mesea:ki, towo: dulugu

---

11:11: Mo:mo: 18.11-14, 21.2, Lom 4.19 * **11:11:** Asulo: kalu nolba:yo: Gilig to sa:lab wema:yo: to ha:g ko:li nowo: da:lab a:la:asulo:. To a:ma: ha:go: we. “Sa:la e faino ga dowabiki, Ablaham e ko:go:do: ulula:lilab amio:, ene tilidabu a:na ilikiyo:, Gode eyo: e so:walo: iya doma:ki ta:fo:. Mo:wo: Godeya:lo: dinali sio: a:no: Ablaham eyo: hendele dimidama:ib a:la:tili asulo:.” **11:12:** Mo:mo: 15.5, 22.17 **11:13:** Mo:mo: 23.4, 1Sto 29.15, Song 39.12, 1Bid 2.11 **11:17-18:** Mo:mo: 21.12, 22.1-14 **11:19:** Lom 4.17 **11:20:** Mo:mo: 27.27-29,39-40 **11:21:** Mo:mo: 47.31-48.20

salifa. A:la:ta:ga: e ido:mo: ta:li dota:ga: wa:sesefo:liki, Godeyo: wabulu sio:.

²² Yosa:ba: ene tilidabu a:na iliki, e soma:no: ilikiyo: a:la:sio:, “Tif amio: Isolael kaluka:isaleyo: Isib we ta:ta:ga: ha:na:ib.” A:la:ta:ga: iyo: ha:nakiyo: ene kiyoy: dia:hamana:ki wala sio:.

²³ Mo:sa:sa: ene iya o:lia: ano o:lia:ma: tili dabu a:na ilikiyo:, misa: kaluwa: ele difa: a:no: o:go:sema:no:wo: mo:tagilaki, ene so:wayoy: wo:no:le dia:fa:ni ane. So:wa a:no: mada gesego:, madali so:wamalo:ngo: ba:ba: ko:lo:, a:la:ma:yo: ele otaleno: so:wa a:no: wo:no:le ta:fo:len.

²⁴ Mo:sa:sa: ene tilidabu a:na ilikiyo:, e analia:ga:yo:, e misa: kaluwa: ida:ya: inso: a:la:sama:kiyo: mo:asulo:.

²⁵ Mo:wo: e man mogago:wa: sagalo: dia:no: a:no: ho:len abolda:su a:namio: dia:no:wo: mo:beaki ta:fo:. Isib kalu iliyo: Isolael kaluka:isaleyo: dikidia:lab ko:lo:, Mo:sa:s elo: iasi o:lia: dowaki, nagalo:wo: dia:no: asulo:.

²⁶ Mo:sa:s eyo: a:la:asulaki, Isib hen amilo: kelego: nafale dia:no: a:no:, Kelisowa:† wi amilo: sendelowo: dia:no: a:ma: tinio: ko:lo:lab a:la:asulo: Mo:wo: e tif amilo: wa:l nafa dia:no: a:no: asulaki go:.

²⁷ Ene tilidabu a:na ilikiyo:, e Isib misa: kaluwa: gadio: alan a:no: mo:tagilaki, Isibo: ta:fo:gane. Kaluka:isale nili siya:yo: Godeyo: mo:ba:dan ko:sega, Mo:sa:s e Godeyo: ba:da:lowan o:ngo: dowakiyo:, e halaido: dota:ga: ane.

²⁸ Mo:sa:sa: ene tilidabu a:na ilikiyo:, sagalakilo: Tinio: Asulo: Ma:no: man a:no: e tamina mo:mo:do:. Sowando: dimian ma:mula: kalu a:ma:yo: ini so:wa wa:la:bo: mo:yasala:ma:kiyo:, Mo:sa:s eyo: kaluka:isalemo:wo: no: ho:bo: a:no: ayamilo: tog a:na mulu alifela:bi a:la:sio:.

²⁹ Isolael kaluka:isaleya:lo: tilidabu a:ma: iliki, so:lu ho:n genelo: a:no: usa alobanala:tabiki, iyo: hen kalaleli fa:la:dowab a:na tiane. Iyo: ta:nota:ga: ane ko:sega, i ane o:leau Isib kalu iyo:lo: kudulia:ga: tinabiki, i a:no: tambo kanda sowo:.

³⁰ Ili tilidabu a:na ilikiyo:, Isolael kaluka:isaleyo: Ya:liko amisa:n alan a:no: ho:len dom a:la:fo: a:namio: hegela:sa:ga: dowabiki, Ya:liko amisa:n amilo: uwa:lo: tolo: alan a:no: enen asulo: huguali.

³¹ Uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga Lehab, ene tilidabu a:na ilikiyo:, Isolael kalu a:la: o:lusendo: mio: a:no: sagala:liki, dinafa tili dowo: ko:lo:, Godeya: tolo: gola ba:da:sen kaluka:isale i a:no: yasalab amio:, e mo:sana sowo:.

11:22: Mo:mo: 50.24-25, Kis 13.19   **11:23:** Kis 1.22, 2.2   † **11:26:** Keliso a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: “Godeya:lo: Da:feyo: kalu.” Mo:sa:s e Isolael kaluka:isale o:lia: dowaki sendelowo:wo: dialikiyo:, e Godeya:lo: Da:feyo: kalu a:ma: wiya dowaki dimido: ko:lo: sa:lab.   **11:28:** Kis 12.21-30   **11:29:** Kis 14.21-31   **11:30:** Jos 6.12-21   **11:31:** Jos 2.1-21, 6.21-25, Ya:m 2.25

³² To heb nol a:no: waga fanda sa:ma:no:wa:le? Gideon:, Balago:, Samsono:, Ya:btayo:, Da:ibido:, Samuelo:, a:la:ta:ga:dinali sa:lan kaluwo:lo:, ililo: dimida:len a:no: gimo: malolo: mea:no: asulab ko:sega ho:lono: aundo:ma. ³³ Ini tili dabu a:na ilikiyo:, amisa:n nol o:lia: bubaki tinio:, a:la:ta:ga: nolba:yo: kaluka:isaleya: man dimidan a:no: digale aloba:da:likiyo:, mogago: dimido: a:namio: suwo: sila:sen. Nolba:yo: Godeya:lo: imo:lo: dinali sio: a:no: ko:lo: dia:sen. Laion eyo: nolo: mo:sanama:kiyo:, Gode eyo: mego:fo: kalifa: ³⁴ Tilidabu inido:ma:yo: de wa:sowaya: halaido: ofo: a:no: tinio:. Helebesiya:yo: iyo: sana soma:no: dowo: ko:sega ga:li ane. Nolo: ki taiyakilo: dowab i a:no: Gode eyo: halale alifa:. A:la:ta:ga: nolba:yo: halale kagayaki bubo: amio:, gis kaluwo: tagilaki dalale ane. ³⁵ Ka:isale nolo: ini tilidabu a:na ilikiyo:, ene so:lo: sowab a:no: a:ma:la: dasi alita:ga: inibo: dimi. Kaluka:isale nolo: tilidabuwo: ta:foma:kiyo:, gis kaluwa:yo: dikidiaki yame tandeo: ko:sega, iyo: sili alita:ga:lo: ga:li ka ha:na:no:wo: mo:asulo:. Mo:wo: iyo: a:ma:la: dasilaki ko:ngo: mela:no: dia:no: a:no: ko:lo: asulaki, a:na kagayo:. ³⁶ Nolo: gisa:yo: dio:ge sa:laki, meya: yame tandeo:. Nolo: sa:niya: mela:sa:ga:, dibolowa to:lo alifelo:. ³⁷ Nolo: soma:ki uwa: agodo:. Nolo: usa gegedela:. Nolo: helebe siya: yasala:. Nolo: dalalelia:ga: ha:na:siakiyo:, sibi o:lia: goudi o:lia:ma: do:go:fo: ko:lo: kagedo:. I a:no: kelego:lo:ma wilo:ma dowo:. Nolba:yo: iyo: dikidiaki, nagalo:wo: dimi. ³⁸ Iyo: misio: hen o:lia: kalaleli hen a:namida: dalalelia: sia:la:ga:, sowa alu o:lia: hen alu o:lia: a:na alila:li sen. Henfelo: we mogago: dowo: ko:lo:, kaluka:isale nafale i a:no: wena mesa:no:wo: mo:ililo:.

³⁹ Kaluka:isale i a:no: tambo Gode amio: tilidabu ko:lo:, Gode eyo: i a:no: wilo: di a:la:liki wabulun ta:felo:. Ko:sega i a:no: Gode elo: imo:lo: dinali sio: a:no: o:semo: di ko:lo: elen. ⁴⁰ Iyo: tamin amilo: mo:di a:no: mo:wo: we. Gode eyo: nio: tambo digalo: nafale doma:ki tog ho:gi nowo: dimidaefa:. Tog a:ma:yo: tog tamin amilo: elen a:no: tinio: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Gode eyo: iyo: tamin amio: mo:hamana:ki asulaki, i a:no:lo: nio:lo: ua digalo:le ta:fa:no: asulaki go:.

12

Nio: Ya:suwo: ko:lo: ba:da:ga: kudu ha:na:niki

¹ Tilidabu kaluka:isale modo: tamin amilo: elen a:no: iyo: iwa dibido: o:ngo:ma: hegea:fo:liki, tilidabu man a:no:

11:32: Het 6.11-8.32, 4.6-5.31, 11.1-12.7, 13.2-16.31, 1Sam 1.1-1Kin 2.11

11:33: Dan 6.1-27 **11:34:** Dan 3.23-27 **11:35:** 1Kin 17.17-24, 2Kin 4.25-37

11:36: 1Kin 22.26-27, Jer 20.2, 37.15, 38.6 **11:37:** 2Sto 24.21 **12:1:** 1Kol 9.24-25

nimo: wida:lab. A:la:fo:ko:lo: nilo: nai ha:na:no: tog amilo: ka:la:lab a:no:lia:, man mogago: ni amilo: ta:li dosdo: a:lab a:no:lia:yo: gegedela:sa:ga: ta:fa:niki. Godeya:lo: tog nilino: da:fefa: a:namio:, nio: halalelia:sa:ga: nai ha:na:niki. ² Nio: nai ha:na:likiyo:, nili siyo: Ya:suwo: ko:lo: si kudu bo:fo:liki nai ha:na:niki. Ya:su e nili tilidabu wema: mo:wo: e ko:lo: a:lab, a:la:ta:ga: nili tilidabuwo: mada ilili alitaki, nafalelo: ta:fa:lano: e. Ya:su elo: sendelowo: dia:nigab a:no: eyo: o:ngo:malo:ngo: ba:daki, tif amilo: sagalo: dia:no: a:no:leko: asulakiyo:, e nagalo:wo: odo: ba:da:i ha:na:la:ga:, i malana sowo:. Eyo: a:la:dimida:sa:ga:yo:, e ha:na:sa:ga: Godeya: ene dagi ililiba asifo:lab. ³ Ya:suwa:lo: dimido: a:no: ko:lo: asuluma. Mogago: kalu iliyo: Ya:sumo:wo: hida:yo: nagalo:wo: dimiabiki, Ya:su e mo:ta:taki halale kagayo:. Gio: tilida:da:sa:ga: ha:na:ga: ha:nakiyo:, bo:eyaki ta:tabena:ki, Ya:suwo: dinafa fanda asula:lubi. ⁴ Hendele gio: man mogago: o:lia: buba:li ha:na:lab ko:sega, gi amio: ho:bo:wo: semo:mio: ko:lo:lab.

Do Gode eyo: nio: digala:lab

⁵ Godeya: ene to sa:sa:lo: a:namio:, gi ko:lo: halale alitakiyo: ene so:wale a:la:sio: ko:lo:lab ko:sega, gio: to a:no: ga:lila: fo:laba:le? To a:no: a:la:sio:,

“Ni so:wa gio:, Alan eyo: gimo:wo: mano: sa:lalikiyo:, o:ngo:malo:ngo:wo: asula:so:bo.

Gode Alan eyo: gio: digalalikiyo:, mo:beakiyo: ta:fo: ha:na:so:bo.

⁶ Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isale elo: mada alan asulab o:mo:wo:, mano: sa:ma:ib.

A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isaleyo: e dia:sa:ga:lo: ‘na: so:walo:b’ a:la:do: sa:lab a:no:, eyo: digalaki sa:ma:ib.”

⁷ Gode eyo: gio: digalalikiyo:, gio: mo:iligaki, halale kagaya:bi. Gode eyo: ge digalalega, ge ene so:wale a:la:li widakigab. Mo:wo: henfelo: wenamio:, iya a:ma:yo: ene so:waleyo: tambo digala:sen. ⁸ O:leaumbo: Gode eyo:lo: ene so:wale dowab a:no: tambo digala:sen ko:lo:, ge mo:digalalega, Godeya: ene so:walema, gio: uwo: so:wa o:ngo: ko:lo: gab.

⁹ To nowo: we ko:lo: asuluma. Henfelo: wenamio: nili dowa:yo: digalab amio:, niliyo: e ha:ga dowaki, ene wiyo: wabuda:sen. O:leaumbo: niliyo: Do Hebenelo: a:lab a:ma: ene ha:ga dowaki, mada kudu ha:na:mela:niki. A:la:galikiyo: nio: mela:no: mela:no: mela:ib. ¹⁰ Ho:len abolda:su wenamio:, do i henfelo: wenamilo:ma:yo: inido: asulab au kudu ha:naki nio: digala:sen. Ko:sega nio: Gode malilo: enen o:ngo: doma:ki, eyo: nio: asuwa:taki digala:lab. ¹¹ Nio: digalab

amio:, nagalo:wo: bo:do:l ko:lo: mo:sagalema:no:. Ko:sega nio: digalab amio: kudu ha:na:no: man a:no: asulalikiyo:, digalab a:ma: fowo: helema:ib ko:lo:, nio: man digalo: dimidaki ha:sa mesa:no:.

¹² Gio: halaido:lo:ma dowo: ko:lo:, gili dagiyo: sondofa:le hesedab a:no:lia: gido:fo:wo: bibisodab a:no:lia:yo: halaido:wo: diaki alu wa:la:ma. ¹³ Tog gilo: ha:na:no: a:no: digale fadama. A:la:dimidalikiyo: giligisen kaluka:isale i a:no: mo:mogagilaki, falele alifa:ib.

Nio: Godeyo: gola ba:dabena:ki hagugu sio:

¹⁴ Gio: kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:sa doma:nikiyo:, halale asulaki keda:bi. A:la:ta:ga: gio: malilo: doma:nikiyo:, nanogo: halaido: dia:bi. Kaluka:isale abeyo: malilo:lo: mo:dowab a:no:, e Alano: mo:ba:ba:ib. ¹⁵ Kaluka:isale nol a:no: Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: mo:diabena:ki, dinafa tili dowabi. Kaluka:isale gi usamio: fo halan o:leo:ngo: dowabena:ki, dinafa tili dowabi. Fo halan a:no: giya dowalega, hida:yo:wo: alan dowaki, kaluka:isale gio:lo:, nolo:lo: Godeya: siwa:l amio: heyo: mogago: doma:ib. ¹⁶ Kaluka:isale nolo: uwo: dian man a:no: dimidabena:ki, dinafa tili dowabi. Iso: e Godeya: kelego: nafa a:no: o:ngo:malo:ngo: ba:ba: ko:lo:, giliyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Iso: eyo: ma:nda:su a:no: alan asulaki, ene wi nafa wa:la:b di a:no: a:ma: kililiaki wala:. ¹⁷ Iso: elo: dimido: man a:no: gio: asulo:. Wi elo: a:no: ma:no:wa kililia:sa:ga:, iyaya:yo: e nafa mesea:kiyo:, dulugu sama:ki asulo: ko:sega, iyaya:yo: e gola ba:ba:. Eyo: iyamo:wo: ya:laki susi ha:iyo: ko:sega, asulo: ho:gi nowo: a:dia:no:wo:, fogo: aundo:ma dowo:.

Isolael kaluka:isale ko:lo: Godelo: amilo: ane o:leo:ngo:ma, nilo: Gode anib amilo: ha:na:no: tog ho:gi nowo: a:lab

¹⁸ Gio: Godelo:wa yalikiyo:, hen gi siya:lo: ba:da:sa:ga:lo: dagiya:lo: goma:no: a:no: mo:fa:la:dowo:. Mo:luwo: Isolael kaluka:isale iyo: Sainai misio: aniba fa:la:dowakiyo:, kelego: fa:la:dowab a:no: ini siya:yo: ba:ba:. De alan wa:sowala:lab a:no:lia:, sololi a:no:lo:, tagima:no: kelego: a:no:lo:, fufa alano:lo: ba:ba:. ¹⁹ A:la:ta:ga: iyo: olo bulu amilo: folo: a:no: da:da:sa:ga:yo:, Godeya: towo:lo: a:na dabu. To a:no: dabu amio:, iyo: tagi alan dowaki, Mo:sa:sbo:wo: a:la:sio:, “Gode eyo: nimo:wo: wa:kabiyo: towo: sa:labena:ki, ge towo: sama” a:la:sio:. ²⁰ Iliyo: to a:no: ko:lo: sio:wo: mo:wo: we. Tamin amio: Gode eyo: imo:wo: a:la:sio:, “Kaluwa:le, no:wa:le misio: a:no: golalega, giliyo: e uwa: agodaki sanala:bi.” A:la:sio:

ko:lo: to a:no: kudu ha:na:no:wo: mada halaido:lo:biki iyo: tagi dowo:. ²¹ Sainai misio: amilo: fa:la:dosotab a:ma:yo: kaluka:isaleyoy: tambo tagi alitabiki, Mo:sa:s eyo:lo: a:la:sio:, “Ne tagio: alan dowaki, kiyo: bibisodab.”

²² Gio: Sainai misio: a:namio: mo:ane ko:sega, gio: Saion misio:, Hebenelo: a:lab a:na mio:. Ya:lusalem amisa:n, Mela:no:lo: A:lab Godeya: enedo:leyo: o:m. Amisa:n a:namio:, ma:mula: kaluwo: daosen daosen a:la:lowo:wo: modo: ko:lo: sagala:liki kegenefo:lenu, gio: a:na fa:la:dowo:. ²³ Tilidabu kaluka:isaleyoy: Godeya: ene wa:la:b so:wa ko:lo:, ili wiyo: Hebeneyo: o:ma sa:sa:li alifa:. Ilido: kegeab a:namio: gio:lo: mio:. Henfelo: kaluka:isale tambolo: mo:walilima:no: Gode, elo:wa mio:. Godeya:lo: digalo: kaluka:isale nafalelo: ta:fo: a:ma: Mamalo:wa, gio: a:na fa:la:dowo:. ²⁴ A:la:ta:ga: Gode amilo: ege doma:no: tog ho:gi a:ma: us kaluwo: Ya:su ko:lo:, gio: elo:wa mio:. Godeya:lo: to dinali sio:wo: halale alifoma:kiyo: Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma: fuga a:la:alifa: ko:lo:, gio: elo:wa mio:. Ho:bo: a:no: Ya:suwa: eneno: o:m ko:lo:, Ya:suwa: ho:bo:wa:lo: to sa:lab a:ma:yo:, A:ibola: ho:bo:wa:lo: to sio: a:no: e tinio: ko:lo:lab.*

²⁵ Gio: dinafa dowabi. Godeya:lo: to sa:labo: gola ba:da:so:bo. Mo:sa:s e henfelo: wena silikiyo:, eya a:la:ta:ga:yo:, hagugo: to sio:wo: fa:la:dowo: ko:sega, kaluka:isaleyoy: to a:no: gola ba:ba: ko:lo:, iyo: Godeya: gadio: a:ma:yo: sili alita:ga:yo:, mo:begele alifo:gane. A:la:go:ko:lo: niliyo: Hebene a:la:ta:ga:lo: to sa:lab a:no: gola ba:dalega, nio:lo: mada mo:sili alita:ga: ha:na:ib. ²⁶ Gode eyo: towo: Sainai misio:wa sio: a:namio:, ene to a:ma:yo: henfelo:wo: ida:lo:. Ko:sega o:go: eyo: a:la:dinali safo:lab, “Niyo: ho:len no amio: henfelo: we nowo: wa:ka ida:li alifa:no: ko:sega, henfelo: imilig yo:mba. Henfelo: o:lia: akin o:lia: tambo ida:li alifa:no:.” ²⁷ Nowo: wa:ka ida:li alifa:no: a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Kelego: ko:li ko:lilo: Godeya: enedo: dimido: da:lab we ida:lalikiyo:, tambo dila:ma:ib. Ko:sega kelego: mo:ida:lema:no: dowo: a:no:ko: dofo:mela:ib.

²⁸ Godeya:lo: bo:fo:mela:no: hen nililo: dio:l we halaido: ko:lo: mo:ida:lema:ib. A:la:fo:ko:lo: niliyo: sagalaki, mada o:m a:la:sa:ma:niki. A:la:ta:ga: niliyo: e tagila:sa:ga: ha:ga dowakiyo:, elo: asulab au dimidaki, Godeyo: wabulu sa:ma:niki. ²⁹ Mo:wo: Gode nilido: a:no: de wa:sowa halaido: ko:lo:, kelego: mogago:wo: tambo ma:ib.

12:21: Lo 9.19   **12:24:** Mo:mo: 4.10, Hibu 8.6   * **12:24:** A:ibola: ho:bo: a:no: Godelo:wa fa:la:dowakiyo:, “Wa:dema” a:la:sio:. Ko:sega Ya:suwa: ho:bo: a:ma:yo: “Wa:deso:bo” a:la:sa:lakiyo:, nili mogago:wo: hala:sa:ga:, ga:li mesea:ki ta:fo:.   **12:25:** Hibu 2.1-3, 10.26-29   **12:26:** Hag 2.6   **12:29:** Lo 4.24, 9.3

13

Godeyo: sagalema:kilo: man dimidano: we

¹ Keliso kaluka:isale gio: gao nol o:lia:yo: mada alan asulaki ha:fo:wo: disa:la:lubi. ² Mageso: kalu yab amilo: tili dowan man a:no: ta:ta:so:bo. Kalu nolba:yo: a:la:dimidaki, mageso: kalule ko:lo: tili dowo:l a:la:asulo: ko:sega a:la:ba. Kalu i a:ma:yo: ma:mula: kalu ko:lo: tili dowo:. ³ Tilidabu kaluka:isale dibolo amilo: sab i a:no:, giliyo: dinafa asuluma. Ge i o:lia: dibolowa so:l a:la:asulaki, i a:no: mada nofoloma. A:la:ta:ga: Keliso kaluka:isaleyo: dikidiab amilo: hida:yo: diab a:no: giliyo: asuluma. Nagalo: ililo: diab a:no: gelo: dio:l a:la:asulaki nofolabi.

⁴ Ga dinafalo: diab a:no: man nafaleyo: o:m ko:lo:, ga:go: do:mo: imilise dowabi. Mo:wo: Gode alan eyo: kaluka:isale abeyo: ga afa diab o:lia:, uwo:lo: diab o:lia:yo:, mo:walila:sa:ga: falasila:ma:ib. ⁵ Moleyo: alano: mada asula:so:bo. Kelego: ge amilo: da:lab a:no: o:li ko:m a:la:asulaki sagala:liki, dowabi. Mo:wo: Gode eyo: a:la:sio:, “Ne gi o:lia: dofo: ha:na:mela:no:.

Ge gina:li doma:kiyo:lo:, mada mo:ta:fa:no:.”

⁶ A:la:fo:ko:lo: nio: asula:sa:ga: halale kagayakiyo: a:la:sa:ma:no:, “Kalu Alan e, nelo: asuwa:ta:labo: o:m ko:lo:, ne mo:tagima:no:.

Kaluwa:yo: ne mo:goma:ib.”

⁷ Gili sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu iliyo: Godeya: towo: gimo: wido: ko:lo:, giliyo: kalu i a:no: asula:bi. Ililo: man dimida:sen o:lia:, ililo: dimidan a:ma: fo a:no:lia:yo: asulaki, giliyo:lo: ililo: tilidabu o:leau kudu ha:na:bi. ⁸ Ya:su Keliso e tamin amio: eleno:lo:, o:go:do: a:labo:lo:, a:la:ta:ga: tif amio:lo: ene mano: imilo: ko:ngo: dofo:mela:ib. ⁹ To ko:li ko:lilo: wida:lab a:ma:yo: gio: susululia:ga: hala kudu hamana:kiyo: ta:ta:so:bo. Godeya: ha:fo: disa:lan man a:ma:yo: gio: halale alita:sa:ga: bo:fo:melea:ki dowabi. Ma:no: ko:li ko:lilo: alele nakilo: kudu ha:na:lab man a:ma:yo: iyo: mo:asufa: ko:lo:, gio:lo: halaido: doma:kiyo: mo:ta:fa:ib. ¹⁰ Nili mogago: hama:kiyo:, Ya:suwa:yo: ene do:mo:ko: boba dimi ko:lo:, kelego: nafale elo: dimido: amilo: fa:la:dowo: a:no: niliyo: dio:l. Ko:sega kalu abeyo: tog mo:lulo: delen a:na kudu ha:nakiyo: no:lo: so:mea:sen i a:ma:yo:, kelego: nafale nililo: diab a:no: iyo: mo:dia:ib.

¹¹ Bobalo: so:mea:sen misa: kalu eyo: mogago:wo: dila:ma:ki, no: ho:bo: a:no: dia:sa:ga: Godemo: dimia:niki,

Galala: Malilo:le us a:na dia: tina:sen. Ko:sega no: hende a:no: amisa:n ha:la:ya dia:ha:na:sa:ga:, deya gida:sen. ¹² A:la:do: go: o:leaumbo:, Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma:yo: kaluka:isaleyo: malilo: ta:fa:nikiyo:, e amisa:n ha:la:ya tilili ha:na:sa:ga:, nagalo:wo: a:na di. ¹³ A:la:fo:ko:lo: nio:lo: e o:lia: amisa:n ha:la:ya ha:na:sa:ga:, sendelowo: elo: di o:leau dia:niki. ¹⁴ Mo:wo: henfelo: wenamio:, nio: amisa:n hendele ko:ngo: mela:no: a:no: niliyo: aundo:ma. Ko:sega amisa:n tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: dia:no:wo:, nio: bulu meselo:wo: alan dowo:l.

¹⁵ Ya:su eyo: tog ho:gi nililo:wo: e kolaefa: ko:lo:, bobayo: Godemo:lo: so:mea:sen o:leaumbo:, niliyo: Gode e ko:lo: wabudaki dulugu sa:la:mela:no:. Nili mego:fa:yo: ene wiyo: ko:lo: dulugu sa:la:mela:niki. ¹⁶ Giliyo: man nafale dimidaki, kelego: gilo: da:lab a:no: aloba:da:sa:ga: nolbo:lo: dimia:no:wo: ga:lila:so:bo. Mo:wo: Godemo:lo: boba dimia:lab man wema:yo: E ko:lo: sagale alitakigab. ¹⁷ Ginin sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu i a:ma: ha:ga dowaki, ililo: to sa:labo: kudu ha:na:lubi. Iliyo: nanog inido: dimida:len a:no: tif amio: Godemo:wo: walama:ib ko:lo:, iliyo: gio: dinafa bo:fo:lab. Gio: to ililo: sa:labo: kudu ha:nalega, i a:no: nanogo: sagala:liki dimidama:ib. Iyo: nanog dimidama:no:wo: mo:beabena:kiyo:, giliyo: hida:yo:wo: dimia:so:bo. Mo:wo: iyo: asulo:wo: hida:ya:liki tilidowalega, gio: mo:asuwa:fa:ib.

¹⁸ Gode eyo: ne asuwa:foma:ki, dulugu sa:la:lubi. Ne man digalo: dimida:mela:no: asulo:l ko:lo:, no:no:n asulakiyo:, ne Godeya: siwa:l amio: digalo: dowo:l a:la:asulab. ¹⁹ Niyo: gimo:wo: halaido: so:lo:l. Ne gilo: amio: bo:bo:ge mena:kiyo:, giliyo: ne Godemo: sa:la:lubi.

²⁰⁻²¹ Gode eyo: sibilo: bo:fo:lowan kalu alan Ya:su e a:ma:la: dasi alifa:. Gode eyo: ni o:lia: ege doma:niki, tog ho:giyo: kolaefa: ko:lo:, tog a:no: mela:no: mela:no: mela:ib. Nili Alan Ya:suwa: ene ho:bo: a:ma:yo: Godeya:lo: dinali saefa: a:no: ko:lo: halale alifa:. Ha:salo: doma:no: Gode eyo: man nafayo: nilo: amio: fa:la:doma:kiyo: dulugu so:lo:l. Nimo:wo: a:la:dimidalitalega, niliyo: Ya:su eya a:la:ta:ga:yo: Godeya:lo: asulab aumbo: o:li dimidama:no:. A:la:ta:ga: Ya:suwa: ene wiyo: iwalule dofo: ha:na:mela:ib. Mada o:m.

Edaki sio:

²² Nao nado i, gio: halale alitakiyo:, niyo: tola:su we gimo: sa:sa:liga:to:l ko:lo:, to we gio: da:da:sa:ga: dinafa dia:bi.

²³ Nili nao Timoti e dibolo amilo: seno: sili alifa: ko:lo:, niyo: to

we gio: asuluma:ki so:lo:l. E bo:bo:ge nelo:wa fa:la:dowalega,
na:no: gilo: amio: a:na mia:no:. ²⁴ Niyo: sagalo: towo: gili
sa:sdo: bo:fo:lowan misa: kalu i o:lia: Godeya:no: kaluka:isale
tambomo:wo: saga:to:l. Keliso kaluka:isale Itali a:la:ta:ga:lo:
mio: i a:ma:yo:lo: sagalo: towo: gimo:wo: saga:tab.

²⁵ Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: gi o:lia: dowa:biyo:.

**Mo:fo:s We
Ya:ma:s
E Sa:sa:lo:
Asulumano: towo: we**

Mo:fo:s we Ya:suwa: ene ao nowo:, Ya:ma:s ko:lo: e sa:sa:lo:.
Ya:su e henfelo: amio: sia:len amio:, ene ao iya:yo: e
mo:tilida:daki, emo:wo: dio:ge sa:la:sen. Ko:sega tif amio:
Ya:ma:s e tilida:da:sa:ga:, sa:s bo:fo:lowan kalu alan nowo: e
ko:lo: fa:la:dowo:.

Mo:fo:s we Ya:ma:s, e sa:sa:la:sa:ga:, tilidabu kaluka:isale
ko:li ko:lilo: sab o:mo: iliga:felo:. Mo:fo:s elo: sa:sa:lo: we-
namio:, to alande Ya:ma:s elo: wido:wo: we.

Keliso kaluka:isale ni amio: hida:yo: ko:li ko:lilo:
fa:la:dowalikiyo:, tilidabu nilido:wo: halaido: doma:ki
sa:sa:lo:.

A:la:ta:ga: kelego:lo:ma kalu o:lia: kelego: modo:lo: da:lab
kalu o:lia:yo: a:la: a:no: ida:nika tilidoma:ki sa:sa:lo:. Nowo:
dinafa tilidowaki, nowo: dianila:so:bo. Niliyo: kelego:lo:ma
kaluka:isale a:no: asuwa:talega, nili tilidabu a:no: hendele
a:la:bo: kalaba widakigab.

Nio: mego:fo: dinafa tilidowakiyo:, Godeya:lo: asulab au
dimidaki, e ha:ga doma:ki, sa:sa:lo:. Ya:ma:s eyo: henfelo:
wema: man o:lia: Godeya: ene man o:lia:yo: alobana bo:ba:ki,
fanda wido:.

Ya:ma:s eyo: mo:fo:s we halaido: sa:sa:lakiyo: a:la:sio:,
kalu abeyo: Ya:su amilo: tilida:dab a:no: e madalileyo:
mo:doma:no: a:la:baka:. Kalu a:ma:yo: kaluka:isale
nolbo:wo: man nafa dimidab a:ma: ilikiyo:, enen tilidabu
a:no: halaido:ka: a:la:liki widab.

Mo:fo:s Ya:ma:sa: sa:sa:lo:

¹ Ne Ya:ma:s, Gode o:lia: Ya:su Keliso Alan o:lia:ma: ene
madali nanogdo: dian kaluwo: ne. Niyo: mo:fo:s we, Keliso
kaluka:isaleyo: so:lo: kugula:fo:* alobanaga:ta:ga:lo: hen no
amilo: mesa:ni ane gimo:wo: sagalo: towo: sa:sa:liga:to:l.

Da:fe ba:dab a:ma:yo: niyo: halale alitab

²⁻³ Ni nao i, da:feyo: ko:li ko:lilo: ko:lo: gilo: amilo:
fa:la:dowab a:ma:yo:, gili tilidabu a:no: anayaki, gio: halaido:
kagama:kigab. A:la:bo: gio: asulufo:lab ko:lo:, da:fe ba:ba:
ko:li ko:lilo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, gio: sagala:bi. ⁴ Gio:

1:1: Madi 13.55, Ilig 15.13, Gala 1.19, 1Bid 1.1 * **1:1:** Ya:ma:s eyo: "so:lo:
kugula:fo:" a:la:do: sio: a:no:, e Godeya: iasi kaluka:isale a:no: tambowo: ko:lo:
sio: **1:2-3:** Lom 5.3-5 **1:2-3:** 1Bid 1.7

halaido: kagata:ga: ha:na:lalikiyo:, gili tilidabuwo: ilili alifa:ib ko:lo:, hida:yo: a:no: giliyo: dia:li ha:na:lubi.

⁵ Gi amio: kalu imilise nowo: asugo: nafayo: e amio: aundo:ma dowalega, kalu a:no: Godemo: dulugu sa:la:bi. Mo:wo: Gode Eyo: mo:gadi sa:laki, sagala:liki modo: a:dimia:sen ko:lo:, kalu abeyo: dabu ba:dalikiyo:, eyo: hendele dia:ib. ⁶ Ko:sega Godemo: dabu ba:dakiyo:, Gode eyo: nemo:wo: hendele dimia:ib a:la:tili asulaki dulugu sa:la:bi. Asulo:wo: a:la: ilikiyo:, dulugu sa:la:so:bo. Mo:wo: kalu asulo:wo: a:la: a:lab a:no:, i hido: ko:lo: fufaya: ba:lab amilo: dia:siano: a:ga:lab. ⁷ Kalu o:leo:ngo: ilikiyo:, Alan Eyo: kelego: nowo: kalu emo:wo: dimia:nigab a:la:bo: asula:so:bo. ⁸ Kalu a:no: asulo:wo: a:la: dowakiyo:, elo: man a:dimidama:no:wo: babale doma:ib.

Kalu kelego: aundo:ma o:lia: kelego: modo: o:lia:

⁹ Keliso kaluka:isale kelego:lo:ma dowab a:no: sagala:bi, mo:wo: Godeya: siwa:l amio: iyo: wabulun kaluka:isale dowab. ¹⁰ Ko:sega kaluka:isale kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no: sagala:bi, mo:wo: Gode eyo: i a:no: ha:ga doma:ki ta:fo:lab. Mamo ko:lo: bo:e udu ha:nan aumbo:, kaluka:isale i a:no:lo: a:la: kelegema:ib. ¹¹ Hendele, ofo: halaido: ta:ndab amio:, mamo momado: nafa a:no: onaliaki, udufo: tinan. O:leaumbo:, kaluka:isale kelego:wo: modo:lo: delen a:no:lo:, ene nanog a:no: dia:li ha:na:lalikiyo:, elo: a:la: kelegema:ib.

Kalulo: da:fe ba:ba:no: to

¹² Kaluka:isale da:feyo:wo: ba:da:sa:ga:lo:, Godeya: wi amilo: halale kagayab a:no:, Gode eyo: i a:no: sagale alifa:ib. Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isale elo: alan asulab o:mo:wo: wa:lo: dimia:no: a:la:dinali sio: ko:lo:, da:fe ba:ba: amio: iyo: halaido: kagayalikiyo:, Gode eyo: wa:lo: dimiakiyo:, mela:no: mela:no: dimia:ib.

¹³ Kelego: imilig noma:yo: Godeyo: mogago: dimidama:kiyo: mo:sendea:sen. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isaleyo: mogago: dimidama:kiyo:, mo:dikida:sen. A:la:fo:ko:lo: gio: man mogago: dimidama:no:wo: asulalikiyo:, “A:no: Gode eyo: ne mogago:wo: dimidama:ki sendeab” a:la:bo: sa:la:so:bo. ¹⁴ Ko:sega mogago: dimidama:kilo: dikili ba:dano: we. Kaluka:isaleya: asulo: us amilo: meselan delen a:ma: sendelia:ga: oga:di alita:sen. ¹⁵ A:la:ta:ga: meselan a:ma: fowo:, man mogago: dimidama:no: a:no: ko:lo: helema:ib. A:la:fo:ko:lo: man mogago:wo: dimida:i ha:na:la:ga: alan dowaliki fo hedakiyo:, man mogago: a:ma:yo: sowano: ko:lo: fa:la:do alifa:ib.

¹⁶ A:la:fo:ko:lo: ni milile, gio: halalo: asulo: a:no: kudu ha:na:so:bo. ¹⁷ Boba kelego: nafale nilido: diab a:no: tambo Godelo:wa a:la:ta:ga: yan. Gode eyo: akin amilo: ho:len da:lab a:no: tambo eya a:la:ta:ga: fa:la:do alifa:. Akin amilo: ho:len a:lab a:no: nodola:sa:ga:, sololi fa:la:dowa:sen. Ko:sega Gode eneno: e mela:no: ko:ngo: a:lab. ¹⁸ Gode eyo: enedo: asulab au dimidakiyo:, nio: mela:no:wo: dima:ki, to hendele enedo:ma:sio: ko:lo:, nio: ene so:wale dowab. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kelego: tambolo: dimidalifa: a:lab us a:namio:, nio: wa:la:b ko:lo: ta:fo:.

Towo: da:da:sa:ga:, kudu ha:na:bi

¹⁹ Ni milile, giliyo: to we asula:bi. Gio: tambo kalu nolba:lo: to sa:labo: dinafa da:da:sa:ga:, a:ma:la:bo: ha:sa sa:la:bi. A:la:ta:ga: bo:bo:gebo: gadia:so:bo. ²⁰ Mo:wo: kaluwa:yo: gadialikiyo:, man digalo:wo: Godeya:lo: asulab aumbo: mo:dimida:sen. ²¹ A:la:fo:ko:lo: gio: man mogago: dimidan o:lia: mogago: asulo: usamilo: fa:la:dowa:lab a:no:lia:yo: ga:lilaki dila:bi. Dila:sa:ga:yo: gio: Godeya: ha:ga iliki, Godeya: ene to gili kufa: usamilo: dia:tab a:no: dinafa tilida:da:bi. To halaido: a:ma:yo: gio: o:li gasilia:ib.

²² Giliyo: towo: ba madali da:dalega, ginin a:ma:la: dikidab ko:lo: a:la:bo: dimida:so:bo. Gio: da:da:sa:ga:, dinafa kudu ha:na:lubi. ²³⁻²⁴ Kalu abeyo: Godeya: towo: da:da:sa:ga:lo: mo:kudu ha:nab a:no:, kalu ene wo:lokano: hewo: amilo: ba:ba: o:leo:ngo: dowab. Kalu a:no: ene wo:lokano: hewo:wa ba:da:sa:ga: ha:nakiyo:, wigibo a:naka ga:lila:sen. ²⁵ Ko:sega Godeya: ele saefa: to a:no: nafale da:lab a:ma:yo: nio: ga:li mesea:ki ta:fo: ko:lo:, kalu abeyo: to a:no: dinafa asulufo:likiyo:, to elo: da:dab a:no: mo:ga:lilaki, eyo: kudu ha:na:lalega, Gode eyo: e asuwa:taki, elo: dimido: a:no: nafale a:ta:fa:ib.

²⁶ Kalu abeyo: “Ne Gode hendeleyo: ko:lo: kudu ha:na:sen” a:la:asula:li ko:sega, ene mego:fo: dinafayo: mo:tili dowalega, e enena:ma:la: dikidab ko:lo: ene tilidabu a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab. ²⁷ Do Godeya: siwa:l amio:, tilidabuwo: digalo: dowakilo: man hendele dimidama:no:wo: we. Ga sa:ba:lo: o:lia: dabuso: so:wa o:lia:yo: hida:yo: diab amio: dinafa tilidowan. A:la:ta:ga: henfelo: man ko:li ko:lilo: wema:yo: eyamio: heyo:wo: mo:doma:ki, ga:li sa:sen.

2

Gio: nolo: gola ba:dakiyo:, dianila:so:bo

¹ Ni mili, gio: Alan Ya:su Keliso malilo: e amio: tilidabu ko:lo:, kaluka:isale nolo: nafale a:la: aloba:dakiyo:, giliyo: nolo: dianila:so:bo. ²⁻⁴ Gio: tolo: wida:sen aya kegeakiyo:, kelego: modo:lo: da:lab kalu nowo:, helebeso:go: o:lia: mo:mado:wo: nafale kagedela:sa:ga: mesa:ni mio:. A:la:ta:ga: kelego:lo:ma kalu nowo: helebeso:go: heyo: kata:ga: mesa:ni mio: ko:lo:, giyo: wabulun kaluwo: dinafa tilidowaki, “ge uwo:b nafa wena mesea” a:laki, ko:sega kelego:lo:ma kalu o:mo:wo: “ge fa:s doba:da: mesa: hamana” mo: “ge ha:la:ya kagafo:melea” a:la:sa:lalega, go:no:n kele asulo: mogago: a:ma: ilikiyo:, kaluwo: a:na aloba:dakigab.

⁵ Ni milile, gio: dabuma. Henfelo: wenamio: kelego:lo:ma kaluka:isale a:lab a:no: ini tilidabuwo: alan doma:ki, Gode eyo: iyo: da:feyo:. A:la:ta:ga: tamin amio: Gode eyo: “kalu abeyo: ne alan asulalega, amisa:n nilo: bo:fo:lab a:namio: tina:ib” a:la:dinali sio: ko:lo:, o:go: kelego:lo:ma kaluka:isale i wema: ti hamana:ki, Godeya: da:feyo: ko:lo:lab. ⁶⁻⁷ Ko:sega gililo: man dimidab a:ma:yo:, kelego:lo:ma kalu a:no: dianilakigab. Gio: asula:bi. Gio: abe wa:la: sa:ndano:? Gio: abe mo:walilano:? A:la:ta:ga: Ya:suwa: wi nafa gililo: di a:no: abe dio:ge sa:la:lano:? Kelego: modo:lo: da:lab kalu iliyo: a:la:dimida:sen.

⁸ Godeya: to sa:sa:lo: amio:, nili misa: kalu Gode elo: ele difa: a:ma:yo: a:la:sio: “Gio: go:no:n asulan o:leaumbo:, giasi kaluka:isale nolo:lo: a:la:asulaki ha:fo:wo: disa:la:bi.” A:la:sio: ko:lo: giliyo: ele a:no: hendele kudu ha:nalega, gio: digalo: dowab. ⁹ Ko:sega giyo: kaluka:isale nolo: ha:fo: disa:laki, nolo: dianilalega, Godeya: ele saefa:yo: gi o:go:saki, ge mogago: dowab. ¹⁰ Mo:wo: kalu imilig noma:yo: Godeya: ele saefa:yo: tambo kudu ha:naki, ele imilise nowo: o:go:salega, kalu a:no: ele saefa: a:no: tambo o:go:sano: a:ngab. ¹¹ A:la:do: sio:wo: mo:wo: we. Gode imilise eyo: ele a:la: we e saefa:. Nowo: “gayo: afa dia:so:bo.” Nowo: “kalu nowo: sana sowa:so:bo,” a:la:bo: E saefa: ko:lo:, kalu abeyo: gayo: mo:afa diaki, kaluwo: sana sowalega, kalu a:no: Godeya: ele saefa:lo: o:go:san kalu dowab.

¹² Tif amio: nio: Godeya: aloba:dalikiyo:, ga:li mesea:kilo: fase alifa: ele a:ma:yo: nio: aloba:ma:ib. Gio: a:no: ko:lo: asulufo:likiyo:, ho:leno: tambo gili man dimidan o:lia: to sa:lan o:lia:yo: dinafa tilidowa:bi. ¹³ Mo:wo: kalu abeyo: kalu nolo: mo:nofola:lalega, tif amio: Gode eyo: kalu emo:wo:lo: mo:nofolaki, halaido: mo:walilima:ib. Ko:sega kalu abeyo:

2:1: Ilig 10.34, Ya:m 2.9   **2:5:** 1Kol 1.26-28   **2:8:** Madi 19.19, Gala 5.14
2:9: Lo 1.17   **2:10:** Wkp 19.37, Nam 20.7-12,24, Madi 5.19   **2:11:** Kis 20.13-14, Lom 13.9   **2:12:** Gala 6.2, Ya:m 1.25, 1Bid 2.16   **2:13:** Madi 5.7, 18.32-35

nolo: nofolo: alita:seno:lalega, mo:walilab a:namio: e ga:li doma:ib.

Tilidabu o:lia: man dimidan o:lia: aloba:dan

¹⁴ Ni mili gio:, kalu abeyo: “Ne Keliso amio: tili do:do:lka:” a:la:sa:la:li ko:sega, eyo: man nafayo: mo:dimida:seno:lalega, tilidabu o:leo:ngo:ma:yo: kalu a:no: o:li asuwa:fa:iba:le? Tilidabu a:ma:yo: kaluka:isaleyo: mada mo:gasilia:ib. ¹⁵⁻¹⁶ Keliso kaluka:isale abeyo: tilidabu kaluka:isale nowo: ma:no: o:lia: so:g o:lia:yo: aundo:ma ba:da:sa:ga:yo:, “Ha:iyo:, Gode eyo: so:g o:lia: ma:n o:lia:yo: gemo:wo: dimia:ib ko:lo: ge ha:sa ta:bi” a:la:bo: nofolo: towo: sa:laki ko:sega, kalu a:no: mo:asuwa:talega, eyo: kalu o:mo:wo: man nafayo: mo:dimidab. To elo: sa:lab a:ma:yo: e waga asuwa:fa:iba? ¹⁷ A:la:go:ko:lo: tilidabu mosowo: e amio: a:lab ko:sega man nafa dimidano: e amio: mo:fa:la:dowalega, tilidabu elo: a:no: sowo: ko:lo:lab.

¹⁸ Ko:sega kalu noma: sa:lakiyo:, “Kaluka:isale nolo: tilidabuwo: a:lab. A:la:ta:ga: nolo: man nafa dimidano: a:lab” a:la:sa:ma:ib. Ko:sega niyo: a:ma:la:bo: a:la:sa:ma:no:, “Ge man nafa dimidano: aundo:malalega, tilidabu gilo:wo: waga walama:no:wo:? Ko:sega man nafa ko:lo: nilo: dimidab a:ma:yo:, tilidabu nilo:wo: ko:lo: widakigab” a:la:sa:ma:no:. ¹⁹ Godeyo: imilig ko:lo: a:lab a:la:bo: giyo: tilida:dab. A:no: nafa ko:sega, mama mogago: iyo:lo: a:la:ka tili asulakiyo:, iyo: tagilaki bibisoda:lab.

²⁰ Ge babale dowab ko:lo:, ge fanda asuluma:ki walama:nigo:l. Tilidabu moso iliki man nafayo: aundo:malalega, tilidabu a:no: hendele o:ngo:malo:ngo: dowab. ²¹ Nili ma:mu Ablaham e asuluma. Ene so:wa Aisa:go: u dibido: wa:la dia:ta:ga:, Godemo: dimi ko:lo: Gode eyo: elo: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, e mada digalo: kalu a:la:sio:. ²² Ene tilidabu o:lia: man elo: dimido: o:lia:yo: ida:ni gasayabiki, elo: dimido: a:ma:yo: ene tilidabuwo: a:na ilili alifa:. ²³ Tamin amio: Godeya: bugo: amio: a:la:sa:sa:lo:, “Ablaham e Godeya:lo: to sa:lab a:no: hendele tilida:dabiki, Gode eyo: e digalo: kalu a:la:bo: a:na saefa:.” A:la:sa:sa:lo: ko:lo: Ablaham eyo: ene so:wayo: dimiab amio:, to a:no: ilili alifa:. A:la:ta:ga: Godeya: sa:lakiyo:, “Ablaham we no:no:n milile dowab” a:la:sio:. ²⁴ Gio: asuluma. Tilidabu moso dowab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, Gode eyo: ge digalo: kalu a:la:bo: mo:sa:ma:ib. Tilidabu o:lia: man nafale dimidab o:lia: gasayalikiyo:, Gode eyo: ge digalo: a:la:bo: a:na saefa:ib.

²⁵ O:leaumbo: uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga, Lehab eyo: o:lusendo: mio: kalu a:la: nowo: e bo:fo:la:ga:, gis kaluwa:yo: mo:sanama:ki, kalu a:la: a:no: tog nowa iliga:fo: ko:lo:, elo: dimido: a:no: ba:da:sa:ga:, Gode eyo: Lehab e digalo: ka:isale a:la:saefa: ²⁶ A:la:ta:ga: kalu mamalo:ma dowab a:no: e sowo: ko:lo:, e sowo: o:leaumbo: kaluwo: tilidabu mosowo: dowaki, man nafa dimidano: aundo:malalega, kalu a:ma: tilidabuwo: sowo: ko:lo:lab.

3

Mego:fo: tilidowa:bi

¹ Ni mili gio:, Godeya: tolo: widan kaluwo: modo: doma:no:wo: asula:so:bo. Mo:wo: tif amio: Gode eyo: widan kalu nio: mada halaido: mo:walilima:ib. ² Nio: tambowa:yo: mogago:wo: dimida:lowan. Ko:sega, kalu imilise nowo: to sa:lakiyo: dinafa tilidowaki, halayo: mo:sa:lalega, e mada digalo: kalu dowab ko:lo:, ene do:mo:wa:lo: man dimidan a:no:lo: tambo o:li tilidoma:ib.

³ Ho:so: nilido: asulab au toga hamana:kiyo:, go:fo: ki ha:lu nowo: ho:s a:ma: mego:fa disalita:ga:, susululab amio:, ho:so: nodola:sa:ga:, kaluwa:lo: asulab au ha:na:sen. Ho:sa: ene do:mo: alan a:no: ko:lo: go:fo: ki ha:lu a:ma: tililia: ha:nan. ⁴ A:la:ta:ga: ho:n ko:su ko:lo: so:lu ho:n wa:l amilo: ha:nano: asuluma. Ho:n ko:suwo: alan badio: kelego: ko:lo: fufa alana: anilia:ga: ha:na:sen. Ko:sega kelego: ha:lu, ho:n ko:suwo: hamana:kilo: dehegan a:ma:yo: ho:n ko:su alan a:no: nodola:sa:ga:, ho:n ko:sulo: biso:wa:lo: asulab au ha:na:sen. ⁵ O:leaumbo:, kaluwa: do:mo: amio:, eano: ha:lula:su ko:lo:lab, ko:sega to sa:lakiyo:, enena:ma:la:yo: kailakiyo:, towo: alan sa:la:sen.

Nio: asuluma:niki. De ka:si ha:lula:su a:ma:yo: hena: usa ti alilab amio:, hen a:namilo: i a:no: tambo deya: tandalema:ib.

⁶ Eano: de o:ngo: dowo:. De a:no: de hena a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo:, de a:ma:yo: kaluwa: mela:no:wo: tambo mogaga:i ha:nab ko:lo:, nililo: a: tilidoma:no:wo: halaido:. To nililo: sa:lab a:ma:yo:, mogago: ko:li ko:lilo: nili asulo: us amilo: delen a:no: ko:lo: widakigab. To sa:lab a:ma:yo: nili asulo:wo: tambo heyo: dowa:lab.

⁷⁻⁸ No: ko:li ko:lilo:wo:, ka:yo:lo:, o:ba:yo:lo:, kaluwa:yo: fofakiyo: dinafa tilidoma:no:wo: o:li ko:sega, kaluka:isale imilig noma:yo: eano: mo:tilidoma:ib. Ean a:ma:yo: mogago: alan dimida:i ha:na:lalikiyo:, kisa:wa:l a:ma:lo: kaluwo: oma:nikilo: dimidalian a:ngab.

⁹ Nili mego:f amio: ean a:ma:yo: nili Do Gode Alana: wiyo: dulugu sa:la:sen. A:la:ta:ga: Godeya:lo: kaluka:isale ene misido: o:ngo: dimido: a:lab a:no: mogagima:kiyo: tola:sen. ¹⁰ Ean nililo:wo: to sa:lakiyo:, to nafayo:lo:, to mogago:wo:lo:, mego:f imilig a:naka sahandalowa:lab. Ni mili, nio: man we o:ngo: dimidama:no:wo: mo:ililo:. ¹¹⁻¹² Alona: i amio: ukayo: hedano:? Bosala: me amio: alono: hedano:?* A:la:bo: mo:gan. Ni mili, ho:n nafa o:lia: ho:n o:to: o:lia:yo:, ho:n si imilig amio: fa:la:dowano:? Ho:n si mogago: a:namio:, ho:n nafayo: mada mo:fa:la:doma:ib.

Asulo: nafayo: Godelo:wa a:la:ta:ga: yan

¹³ Gi usamio: kaluka:isale nolo: man nafa o:lia: mogago: o:lia:yo: dinafa fanda asululi a:no: a:laba? Nolo: a:labo:lalega, e nolba: ha:ga dowakilo:, ene man digalo:le dimida:lab a:ma:yo:, asulo: elo: di a:no: ko:lo: walama:ib. ¹⁴ Ko:sega gili asulo: usamio: etean man o:lia: wa:la sa:ndan man o:lia:yo: dowalega, man a:no: diga:daki, go:no:n wi a:no: duludakiyo: dikida:so:bo. ¹⁵ Mo:wo: man a:no: Hebene a:la:ta:ga: mio:ma. Man a:no: henfelo: wema:no: ko:lo:, kaluwa: asulo: us a:naka fa:la:dowa:lab. Ene iyayo: Sa:da:na:. ¹⁶ Etean man o:lia: enena:ma:la:lo: asulan man o:lia:yo: kaluka:isale us amio: dowalega, a:la:iyan man o:lia: man mogago: ko:li ko:lilo: nolo: a:na dofo:lab.

¹⁷ Ko:sega asulo: nafa ko:lo: Hebene halona a:la:ta:ga:lo: mio: a:no: tambo go:go:do: malilo:le dowo:. Kaluka:isale asulo: nafa o:lo: di a:ma: mano: we. Ha:sa dowas:en, ha:fa:nolo dowas:en, kalu noma: ha:ga dowas:en, nowo: nofolas:en, a:la:ta:ga: man nafa dimida:mela:no:wo: alan dowas:en. Kaluka:isale nolo: nafale a:la: aloba:dakiyo:, nolo: mo:dianila:sen. A:la:ta:ga: kalu nolo: mo:dikili sa:la:sen. ¹⁸ Kaluka:isale abeyo: nolo: ha:sa mesea:ki, ha:fo: disa:lakilo: man nafa dimidab a:ma:yo: ha:fo: disa:lan man a:no: e gelan a:ngab. A:la:fo:ko:lo: tif amio: hende hedan aumbo:, man digalo:le a:no: ko:lo: fa:la:doma:ib.

4

Gio: Godeya: ha:ga dowabi

¹ Gi usamilo: towa:lo: halaido: kega:lab a:no:, o:ba a:la:ta:ga: fa:la:dowaba? Mogago: ko:li ko:lilo: kele asulo: a:no:, gili asulo: usamio: tadowo:labiki, a:na fa:la:dowa:lab. ² Giliyo: kelego: nolo: alan asula:sa:ga: mo:dialikiyo:, kalu nowo: sana soma:no: asulan. Giliyo: kelego: nolo: mesela:sa:ga:

* **3:11-12:** Ya:ma:s eyo: uka fo o:lia: bosala: me o:lia: a:namio: mo:sa:laki, o:lif o:lia: waina: me o:lia: a:na da:fe sio. **3:18:** Madi 5.9, Hibu 12.11 **4:1:** Lom 7.23

mo:dialikiyo;, towa:yo: kegaki buban. Giliyo: Godemo:wo: mo:dabu ba:ba: ko:lo:, kelego: gililo: asulab a:no: mo:dia:sen. ³ Giliyo: Godemo: dabu ba:dab amio;, gililo: ha:iyab a:no: mo:dia:sen. Mo:wo: giliyo: hala asulaki, ginina:ma:la:lo: sagalema:no: a:no: ko:lo: dabu ba:dabiki, Gode eyo: gimo:wo: mo:dimia:sen.

⁴ Gayo: kaluwo: ha:na:sa:ga: ino: ta:takilo: uwo: dia:li sian o:leaumbo: gili dimida:lab. Kalu abeyo: henfelo: mano: mada alan asula:lab a:no:, e Gode o:lia:yo: gis dimida:lab, a:la:bo: gio: mo:asulaya? Hendele, kalu abeyo: henfelo: man we o:lia: ege dowalega, e Gode o:lia: gis diab. ⁵ Godeya: bugo: us amilo: sa:sa:lo:wo: a:la:sio:; “Gode eyo: nili mamayo: ho:lenu: tambo enedo: asulab au kudu ya:melea:kiyo:, alan asulab.” To a:la:do: sio: a:no: Gode eyo: o:ngo:malo:ngo: sa:sa:lo:ma.

⁶ Ko:sega Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: alan disa:laki, nio: asuwa:ta:lab. A:la:ga:lab ko:lo: Godeya: ene to sa:sa:lo: a:ma:yo: a:la:sio:; “Gode eyo: kalu abeyo: enena:ma:la:lo: kaila:lab a:no:lia:yo: gis dowab.

Ko:sega eyo: kaluka:isale abeyo: inina:ma:la:yo: ha:g amilo: dowab i a:no:lia:yo: ha:fo: disa:laki, nafale mesea:ki ta:ta:sen.”

⁷ A:la:fo:ko:lo: gio: Godeya:lo: asulab au dimidaki, e ha:ga dowa:bi. Gio: halale kagayaki, Sa:da:na: e gola ba:da:bi. A:la:dimidalikiyo;, Sa:da:na: eyo: ge ta:ta:ga:, e nai ha:na:ib.

⁸ Gio: Godeya: anibdeya ha:na:bi. A:la:dimidalikiyo:, Gode elo: gi o:lia: anibdeya doma: mia:ib. Man mogago:lo: dimida:lab kalu gio:, dagi heyo: to:go:dan o:leaumbo:, gio: mogago: dimida:sen a:no: tambo ta:ta:bi. A:la:ta:ga: asulo:wo: a:la:lo: a:lab gio:, mogago: asulan a:no: kata:taki, kufa: uso: malilo: dowa:bi. ⁹ Gililo: hala dimida:sen a:no: asulakiyo:, nofolaki ya:la:lubi. Gio: sagala:likilo: o:ga:lab a:no: nodola:sa:ga:, kele asulakiyo: ya:la:lubi.

¹⁰ Gio: wilo:malo:ngo: dowaki, Alana: ha:ga dowa:bi. A:la:dimidalikiyo:, Gode eyo: gio: iwalu dulugu alifa:ib.

Gao noma:lo: dimidabo: aloba:da:so:bo

¹¹ Ni milile, giliyo: gegelebo: nolo: sada:da:so:bo. Kalu abeyo: ao noma: man dimidabo: alobana ba:daki sada:dalega, kalu a:ma:yo: Godeya:lo: ele difa: a:no: alobana ba:daki, o:ngo:malo:ngo: dowakigab. Giyo: a:la:dimidalega, ge ele a:ma: ha:g amio: mo:dowaki, ge mo:walilan kalu o:ngo: fa:la:dowab. ¹² Eleyo: Gode imilise ene saefa:. A:la:ta:ga: kaluka:isalelo: mo:walila:sen a:no: Gode imilise

e ko:lo:lab. Kaluka:isale nolo: a:gasiliaki, nolo: yasalaki, a:la:do: dimidama:no: a:no: Gode e amio: halaido:wo: a:lab. A:la:fo:ko:lo: kalu nolo: gilo: aloba:da:labko, ge mada o:bo:ngo:wo:?

Kailan mano: ta:ta:bi

¹³ Kalu abeyo: enena:ma:la: kailakiyo:, “Aliyo: ne amisa:n nowa ha:na:ga:, dona imilise nowo: a:na siliki nanog dia:likiyo:, moleyo: alan dia:no:” a:la:do: sa:la:sen gio:, ni to we dabuma. ¹⁴ Hendele, gio: alilo: fa:la:doma:nigab ko mo:asulo: ko:lo:lab. Gi amilo: mela:no: da:lab ko, ma:no: ufa: amilo: ho fa:la:dowa:sa:ga:lo: bo:e kelegelian o:ngo: ko:lo:lab. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: giliyo: a:la:bo: mo:sa:laki, we au sa:la:bi. “Kalu Alana:yo: a:la:dimidama:ki asulalega, ne o:silikiyo:, nanog nol we o:dimida:mela:no:” giliyo: a:la:sa:la:bi. ¹⁶ Ko:sega gio: go:no:na:ma:la: kailaki, go:no:n wiyo: duluda:sen. Go:no:ndo: kailan man a:no: mada mogago:le ko:lo:lab.

¹⁷ A:la:fo:ko:lo: kalu abeyo: man nafale dimidama:no: a:no: e asulo: ko:sega mo:dimidalega, kalu a:no: mogago:le dimidab.

5

Kelego: modo:lo: da:lab kalumo:wo: hagugu sio:

¹ Kelego: modo:lo: da:lab kalu gio: dinafa dabuma. Gi amio: hida:yo: alano: fa:la:doma:nigab ko:lo:, gio: modaki ya:la:lubi. ² Kelego: nafa gililo:wo: abula:sa:ga:, gegede ane ko:m. A:la:ta:ga: helebeso:g nafale gililo: da:lab ko walibiaya: tandala:. ³ Gili moleyo:, go:l o:lia: silba o:lia:yo: wameleli ko:m. Gode eyo: gio: mo:walilab amio:, wamelo: a:ma:yo: gililo: hala dimidan a:no: kalaba walama:ib ko:lo:, wamelo: a:ma:yo: gi do:mo: ko, deya:lo: nan auma:ib. Ho:len we elema:nigab ko:sega giliyo: kelego: modo:wo: ka kegenela:li ha:na:lab. ⁴ Dabuma! Giliyo: egelo: amilo: nanogdo: dian kalu iyo: moleyo: mo:kilili ko:lo:, mole mo:kililiakilo: ta:li a:ma:yo:, gililo: hala dimido: a:no: ko:lo: kalaba widaki ho:idab. A:la:ta:ga: gili nanogdo: dian kaluwa:lo: ya:la:lab a:no:, Alan Halaido:lelo: A:lab eyo: o:ma dabu.

⁵ Gio: henfelo: wena silikiyo:, kelego:wo: gililo: asulab au kegene dila:likiyo:, ho:lono: tambo ginina:ma:la:yo: sagala:sen. Kabowo: toda:liliab amilo: sa:mba:ni ha:nab o:leaumbo:, gio:lo: Godeya:lo: mo:walilima:no: ho:len a:na fa:la:doma:ni ha:nab. ⁶ Giliyo: kaluka:isale halalo: mo:dimido: nolo: mo:walila:sa:ga: sana sowa:sen. A:la:ta:ga: gililo: dimidab a:namio: iliyo: mo:galala:sen.

Hida:yo:wo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo; ha:sa siliki, halaido: dowa:bi

⁷ A:la:fo:ko:lo: ni mili, gio: Alando: mia:nigab a:no: ha:sa iliki yasila:lubi. Gio: asuluma, egelo:lo: biso:wa:yo: fowo: gela:sa:ga:yo:, ho:n tima:no: a:no: ko:lo: ha:sa iliki yasila:sen. A:la:ta:ga: fo tuma:no: ho:len a:no:lo: yasila:likiyo:, e ha:sa sen. ⁸ O:leaumbo:, Alando: mia:nigab a:no: ko:na:ma dowab ko:lo:, gio:lo: halaido: dowaki, ha:sa iliki yasila:lubi. ⁹ Ni mili, giliyo: gao nowo:mbo:wo: mo:beakiyo: sada:da:so:bo. Mo:wo: giliyo: a:la:dimidalega, Gode eyo: gio: mo:walilima:ib. Bo:ba! Mo:walilima:no:lo: kalu a:no: toga: meya kagafo:lab ko:lo:, mo:walilima:no: ho:lenu: ko:na:ma fa:la:dowab.

¹⁰ Ni mili, Godeya: dinali sa:lan kalu iyo:, Alana: wiya a:la:ta:ga: widab amio: hida:yo:wo: dia:li ha:na:lalikiyo:, halaido: dowaki, ha:sa elen. Gio: ililo: dimido: o:leau, ha:sa iliki kudu ha:na:bi. ¹¹ Hida:yo:lo: dia:i ha:na:len kaluka:isale a:no: wabulun dowab a:la:bo: nio: asulo:. Yo:b e amio: hida:yo:wo: fa:la:dowabikiyo:, e halaido: kagafo:liki ha:sa elen ko:lo:, tif amio: Alana:yo: e sagale alitaki ilili alifa:. Malolo: a:no: gio: da:da:len ko:lo: asulo:. Hendele, Alan eyo: nofolakilo: asuwa:tan man a:no:, e amio: wa:lifo:.

¹² Ni mili, to wa:la:b da:labo: ko:lo: sa:ma:nigo:l. Giliyo: elela: sa:lan aumbo:, Hebene wi amiya:le, henfelo: wi amiya:le, mo: wi no amiya:le a:la:bo: mada sa:la:so:bo. Gode eyo: gio: mo:walilabena:ki, a:la:bo: sa:la:so:bo. A:la:fo:ko:lo: giliyo: dinali sa:lakiyo:, “A:” a:la:ka sa:la:bi, mo: “A” a:la:ka sa:la:bi.

Godemo:lo: dulugu sa:lab a:no: halaido:wo: a:lab

¹³ Kaluka:isale gi usamio: nowo: hida:yo:wo: dowalikiyo:, e Godemo: dulugu sa:la:bi. Kaluka:isale gi usamio: nowo: sagalalikiyo:, e Godeya: wiyo: duludaki, sagalo: gisalo:wo: sa:la:bi. ¹⁴ Kaluka:isale gi usamio: nowo: walafo: dowalikiyo:, eyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kaluwo: elo:wa mena:ki ho:ida:bi. Iliyo: wa ho:no: e wa:la tulaki, Alana: wi amio: Godemo: dulugu sama:ki, ho:ida:bi. ¹⁵ A:la:dimidalikiyo:, ililo: tilida:da:sa:ga:lo: dulugu sio: a:ma:yo:, walaf kalu a:no: ko:lo: falele alitabiki, Alana:yo: e a:ma:la: dasi alifa:ib. A:la:ta:ga: kalu a:ma:yo: mogago:wo: dimido:lalega, Gode eyo: mogago: a:no: halaliki ga:lila:ma:ib. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: gio: falele alifoma:kiyo:, gililo: mogago: dimido: a:no: gegelebo: foga:le sa:la:sa:ga:yo:, giliyo: gegelebo: nowo: Godemo: dulugu sa:la:lubi. Kalu Gode amilo: tilida:da:sa:ga:lo: digalo:

5:7: Lo 11.14, Jer 5.24

5:8: Lom 13.11-12, 1Bid 4.7

5:11: Kis 34.6, Job

1.21-22, 2.10, Song 103.8

5:12: Madi 5.34-37

5:14: Mak 6.13

5:15: Madi

17.18-20

dowab a:ma:lo: dulugu sa:lab a:no:, halaido:wo: a:lab ko:lo:,
elo: dulugu sa:lab a:no: hendele asuwa:ta:sen.

¹⁷ Elaiya e ni o:ngo: ko:lo:, eyo: ho:no: mo:timena:ki,
Godemo:wo: halaido: dulugu sio: ko:lo:, dona otalen
a:la:ta:ga: ele do:go:fela:fo: us a:namio: ho:no: mo:tia:.

¹⁸ A:la:ta:ga: Elaiya eyo: ho:no: a:timena:kiyo:, Godemo:
wa:ka dulugu sa:labiki, ho:no: akin halona a:la:ta:ga:
tindabiki, egelo:wo: a:na fa:la:ne.

¹⁹⁻²⁰ Ni mili, gi us amio: kalu imilig nowo: Godeya: to
hendele a:no: kata:ta:ga: ha:nabiki, kalu noma:yo: e a:ma:la:
tililia: mio:lalega, kalu a:ma:yo:, to we asuluma. Kalu abeyo:,
ao nowo: mogago:lo: dimida:li ha:na:len ko:lo: a:ma:la:
tililia: mio: a:ma:yo:, kalu soma:no:lo: doba:da:lo: ha:na:len
o:mo:wo: mela:no:wo: a:ma:la: dimi. A:la:go:ko:lo: mogago:
ko:li ko:lilo: dimida:li mio: a:no: Godeyo: mo:bo:ba:ki, go:lu
alifa:.

**Mo:fo:s Agel We
Bida
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we**

Bida elo: mo:fo:s sa:sa:lo: we Keliso kaluka:isale A:sia Maina hen a:na ha:na:ga:lo: tai ane o:mo: sa:sa:liga:fo:. Bida eyo: imo:wo: a:la:sio:, gio: “Godeya: enedo: da:feyo: kaluka:isale” ko:lo:, gio: hendele Godeya: eno:le ko:lo:lab. Bida eyo: mo:fo:s we tilidabu kaluka:isale hida:ya:lo: diab a:no: ko:lo: halale alitaki sa:sa:lo:. Eyo: a:la:sio:, Keliso kaluka:isale giliyo: Ya:su Kelisowa: malolo: to nafa a:no: wa:ka asula:bi. Ya:su e sowo: ko:lo: a:ma:la: dasi, a:la:ta:ga: e a:ma:la: mia:no:ka: a:la:bo: saefa: ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: gio: e a:ma:la:lo: mia:no: dinali sio: a:no: asulufo:liki yasi sa:bi.

Keliso kaluka:isaleyo: ho:lenu: tambo hida:yo:wo: dia:i ha:na:lab. Ko:sega hida:yo: dia:lab a:ma:yo: tilidabu ililo:wo: halaido: anama:ki gab. A:la:fo:ko:lo: iliyo: tilidabuwo: halale ta:li dofo:ko: ha:na:la:ga:yo:, Ya:su elo: a:ma:la: fa:la:dowab ho:len a:namio:, wa:lo: nafale ko:lo: dia:ib.

¹ Ne Bida, Ya:su Kelisowa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne. Niyo: mo:fo:s we Godeya:lo: da:feyo: kaluka:isale gimo: sa:sa:liga:to:l. Gio: mageso: kalu o:ngo: ha:na:ga:, hen ko:li ko:lilo: amio:lo: sab gimo:lo: sa:sa:liga:to:lo: we. Fontus heno:, Galasia heno:, Kabadosia heno:, A:sia heno: a:la:ta:ga: Bitinia hen amilo: sab gimo: iliga:to:l.

² Gio: eno:le doma:kiyo:, taminde amio: Do Godeya: ene asulo:wa:yo: da:fe alifa:. Gode eyo: Mama Malilo:wa a:la:ta:ga:yo: gio: malilo:le doma:ki ta:fo:. Godeya:lo: gi ko:lo: da:fe alifa: a:ma:yo:, gio: Ya:su Kelisowa: ha:ga dowaki kudu hamana:ki go:. A:la:ta:ga: Ya:su Kelisowa: ho:bo: a:ma: halaki, gio: Godeya: ene siwa:l amio: go:go:do:le doma:ki da:fe alifa:.

A:la:fo:ko:lo: niyo: Do Godeya: a:ma: ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, ha:sa mesa:no: man a:no:lo: gi amio: mada fa:la:dowa:i ha:na:melea:ki dulugu so:lo:l.

Kelego: nafaleyo: hendele dia:no: a:la:asulaki yasiso:l

³ Niliyo: Godeya: ene wiyo: wabuluma:niki. Nili Alan Ya:su Kelisowa: iyayo: o:m a:la:ta:ga: Ya:suwa: ene Godeyo: o:m. Eyo: nio: alan nofolakiyo: Ya:su Keliso ko:lo: dali alifa: a:no: a:dasi alifa: ko:lo:, a:la:do: dimido: a:namio: nio: mela:no: ho:giyo: dima:ki ta:fo:. Nio: mela:no: ho:gi a:na dowakiyo:, kelego: nafale Godeya:lo: ene so:walemo:

dimia: no: a: no: nio: lo: hendele dia: no: a: la: asulufo: liki yasiso: l. ⁴ Kelego: nafale a: no: ko: ngo: mela: ib. A: no: mo: fefe: ha: na: ib a: la: ta: ga: kelego: noma: yo: mada mo: mogagila: ma: ib. Hebene a: namio: kelego: nafale a: no: ginin dima: ki, Godeya: enen dimidalia: ga: dia: fo: lab. ⁵ Tilidabu gilido: a: na a: la: ta: ga: yo:, Godeya: ene halaido: a: ma: yo: gio: nafale mesea: ki bo: fo: lowa: sen. A: la: ga: i ha: na: la: ga:, ho: len welo: edab a: namio:, gio: enedo: gasili kaluka: isale hendeleka: a: la: bo: kalaba walama: ib. ⁶ Gio: nilo: to sio: a: no: ko: lo: asulakiyo: mada sagalema. Ko: sega gio: ho: len abolda: su o: g wenamio:, da: feyo: ko: li ko: lilo: a: no: gilo: amio: mada fa: la: dowaki, kele asulo: wo: dimiab. ⁷ Da: feyo: gi amilo: fa: la: dowab a: ma: yo: tilidabu gilo: a: no: hendele dowab a: la: li widaki gab. Kaluwa: yo: u go: lo: mada nafale doma: kiyo: deya so: fa: ib. A: la: ta: ga: go: lde fa: la: dowab a: no: tif amio: lo: kelege doma: ib. Ko: sega gililo: Ya: su amilo: tilidabu a: ma: yo: u go: l a: no: tinio: ko: lo: lab. Hida: yo: wo: de o: ngo: gilo: wa fa: la: dowab amio:, gilo: halale kagayab a: ma: yo: tilidabu gililo: wo: hendele a: la: li widaki gab. A: la: galiki Ya: su Kelisowo: kalaba handalowakiyo:, Gode eyo: gi wiyo: iwalu wabudaki dulugu alifa: ib. ⁸ Gio: Ya: suwo: mo: ba: ba: ko: sega, gio: e asulakiyo:, e o: lia: yo: ha: fo: wo: disa: la: lab. O: go: gio: e mo: ba: dab ko: sega, e amio: tilida: daki, sagalo: wo: mada alan dowab. Sagalo: a: ma: yo: sagalan nolo: tininilab. A: la: fo: ko: lo: sagalo: we a: la: dowab a: la: likilo: fanda sa: ma: no: wo: halaido: dowo: ko: lo: lab. ⁹ Gilo: o: gdo: sagalo: dowab a: no: mo: wo: we. Gio: Keliso eyamio: tili da: dab a: na ilikiyo: Gode eyo: gio: asuwa: taki a: ma: la: gasiliab.

¹⁰ Tamin amio: Godeya: tolo: dinali sa: lan kalu iliyo: Godeya: lo: kelego: nafale gimo: lo: dimidama: no: a: no: ko: lo: dinali sio:. Iliyo: Godeya: lo: ni ko: lo: a: ma: la: lo: a: gasilia: no: to sio: a: no: mo: wo: dinafa kedo:. ¹¹ Kelisowa: ene Mamayo: dinali sa: lan kalu iya dowakiyo:, Mama a: ma: yo: towo: kalaba sa: laki, Keliso e nagalo: wo: dia: sa: ga:, tif amio: kelego: halaido: nafale nolo: fa: la: doma: ib a: no: ko: lo: kalaba fanda sio:. A: la: fo: ko: lo: dinali sa: lan kalu iliyo: to a: ma: ha: go: kedakiyo:, kelego: a: no: ho: lendeyo: iga: sa fa: la: doma: iba: le a: la: ta: ga: man o: bo: ngo: fa: la: doma: nigaba: le a: la: liki kedo:. ¹² Ko: sega Gode eyo: imo: wo: a: la: wido:. To ililo: dinali sio: a: ma: yo:, inino: ko: lo: asuwa: foma: ki sio: ma. Gio: ko: lo: asuwa: foma: kiyo:, iyo: Godeya: ene nanog dimidakiyo: to a: no: a: na kalaba wido:. A: la: ta: ga: o: go: to a: no: gilo: wa

fa:la:dowo:. Gode eyo: ene Mama Malilo:wo: Hebene a:la:ta:ga: iliga:takiyo:, Mamaya: ene halaido: a:na ilikiyo:, kalu nolba:yo: to nafa a:no: gimo:wo: wida:len. Gode ene to nafa a:no: ma:mula: kalu iliyo:lo: fanda ba:ba:no:wo: mada alan asulab.

Gode eyo: nio: malilo: doma:ki ho:ido:

¹³ A:la:fo:ko:lo: ho:lenu: tambowo: asulo: gililo:wo: dimidalia:sa:ga:, nafalelo: mesa:no: asulo: a:na dowabi. Gio: e amio: halaido: tilida:daki, Gode elo: kelego: nafale ko:lo: Ya:suwo: kalaba fa:la:dowalikilo: gimo:lo: dimidama:nigab a:no: ko:lo: yasila:lubi. ¹⁴ Gio: mada so:wagalina:lo: to sa:labo: dinafa da:dakilo: dowab au dowabi. Tamin amio: gio: asulo:lo:ma ilikiyo:, man mogago: dimidama:no: meselan ko:li ko:lilo: kudu ha:na:len. Ko:sega o:go: gio: man mogago: we o:ngo:wo: wa:kabiyo: a:dimida:so:bo. ¹⁵ Gilo: ho:ido: Gode a:no: mada malilo: nafale dowo: aumbo: gio:lo: malilo: dowaki, gililo: man dimidan a:no: tambo nafale dowabi. ¹⁶ Mo:wo: Godeya: ene bugo: amio: towo: a:la:sa:sa:lo:, “Ne mada malilo: nafale dowo: ko:lo:, gio:lo: mada malilo: nafale dowabi.”

¹⁷ Giliyo: dulugu sa:lakiyo: Do Gode a:la:sa:la:sen ko:lo:, do a:ma:yo: nio: wilo: dowaba:le wilo:ma dowaba:le a:la:bo: mo:aloba:daki, man nililo: dimidabo: ba:da:sa:ga:, nio: ina:li ina:li a:la:bo: a:na aloba:da:sen. A:la:fo:ko:lo: gio: ho:lenu: tambo henfelo: wena silikiyo:, henfelo: we hendele nilino:ma a:la:asulakiyo:, gio: Godeyo: tagilaki, e ha:ga mada dowabi. ¹⁸ Gi ma:mu ima:lo: man mo:lo:ma ko:lo: kudu ya:len a:no: gimo:wo: dimi ko:lo:, giliyo:lo: dimida:i ya:len. Man a:ma:yo: gio: galo alifo:len ko:sega, gio: ga:li doma:kiyo:, Gode eyo: gio: kililia:sa:ga: sili alifa. Elo: gi ko:lo: kilili kelego: a:no: gio: asulo: ko:lo:lab. Gi a:no: ko:lo: kililiakiyo:, mogagan kelego: go:l o:lia: silba o:lia:ma: kililima. ¹⁹ Gio: Kelisowa: ene ho:bo: nafale a:ma: kilili ko:lo:lab. Sibi inso: ko:lo: imu wo:lendo:ma, do:mo:wo: nafale dowo: a:ma: ho:bo: ko:lo: boba so:mea:sen aumbo:, Kelisowa: ene ho:bo: a:no: boba dimi ko:lo:lab. ²⁰ Gode eyo: henfelo: we semo: dimido: amio:, henfelo: kaluka:isaleyoy: a:ma:la: kililima:kiyo:, Keliso e ko:lo: da:fe alifa. A:la:ta:ga: o:g elema:no:lo: ho:len wenamio:, Gode eyo: gio: asuwa:foma:kiyo:, e kalaba fa:la:do alifa. ²¹ Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga:yo: gio: Gode e amio: a:na tilidabu. Gode eyo: Ya:su e a:ma:la: dasi alitakiyo:, wi alan nafaleyo: emo: dimi. A:la:go:ko:lo: gio: Gode e amio: a:na tilida:da:lab

a:la:ta:ga:, kelego: elo: dimidama:no: dinali sio: a:no: ko:lo: yasila:likiyo: gili asulo:wo: eya dia:fo:lab.

²² Gililo: to hendele kudu ya:lab a:ma:yo:, gili asulo:wo: go:go:do:le fa:la:do alifa:. A:la:fo:ko:lo: giliyo: tilidabu kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:fo:wo: o:li disa:ma:ib. A:la:gab ko:lo: o:go: gio: asulo:wo: imilise dowaki, gegelebo: ha:fo:wo: mada alan disa:la:lubi.

²³ Mo:wo: gio: ho:gi a:sa:la:liab amio:, Gode eyo: mela:no:wo: ho:gi dimi. Mela:no: gililo: diab we, kaluwa: ho:bo:wa a:la:ta:ga:lo: sa:la:lian o:ngo:ma. Mela:no: a:no: sowa:labo: o:m. Ko:sega Godeya: ene to a:no: ko:ngo: mela:no: dofo:lab. Mela:no: gililo: diab we, Godeya: ene to a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowab ko:lo:, mela:no: a:no:lo: ko:ngo: mela:no: dofo: ha:na:mela:ib. ²⁴ Mo:wo:

“Henfelo: kaluka:isaleyo: mamo i o:ngo: ko:lo: a:lab, a:la:ta:ga:

wi alan ililo:wo: mamo hedo: o:ngo: dofo:lab.

Mamo i a:no: olaliab amio:,

mamo hedo: a:no:lo: udufo: tina:sen.

²⁵ Ko:sega Alana: ene towo: ho:lenu tambo ko:ngo: mela:no: mela:ib.”

Alana: ene to a:no:, to nafale ko:lo: gimo:lo: wida:seno: o:m.

2

Mela:no:lo: a:lab u nafaleyo: Alan e

¹ A:la:fo:ko:lo: giliyo: man mogago:wo: tambo dimida:so:bo. Madali to sa:lano:lo:, dikili sa:lano:lo:, nowo:mbo:lo: kele asulakilo: gadiano:lo:, a:la:ta:ga: sada:dan man a:no:lo: tambo giliyo: dimida:so:bo. ²⁻³ Alana:lo: gimo:lo: man nafale dimida:sen a:no: gio: o:ma asululia:ga: dofo:lab. A:la:fo:ko:lo: so:wa tuo:lun a:ma:lo: bo ma:no: alan asula:sen o:leaumbo:, gili mama anama:kilo: bo ib nafa ma:no:wo: giliyo:lo: mada alan asula:bi. Giliyo: bo ib a:no: ko:lo: na:lalikiyo:, gili mamayo: anayaliki, Gode eyo: gio: a:ma:la: gasilia:ib.

⁴ Mela:no:lo: a:lab u nafaleyo: Alan e ko:lo:, gio: elo:wa mena. Kaluka:isale iliyo: e mo:beaki mogago: ta:fo: ko:sega, Gode eyo: e mada nafale ba:da:sa:ga:, u a:no: eno:le a:lakiyo: da:fe alifa:. ⁵ Gio:lo: u mela:no:lo: a:lab o:leo:ngo: dowab ko:lo:, Gode eyo: giya a:la:ta:ga:yo: ene Mamalo: doma:no: a ko:lo: di alita:lab. Gio: bobalo: so:mea:sen kalu malilo: dowakiyo:, mela:no: mama gilo: a:no: Godemo: boba dimina:kiyo:, eyo: a:la:dimida:sa:ga: dialifa:la:lab. Gio: Ya:su Kelisowa dowab ko:lo:, bo:ba gililo: dimiab a:no: Gode e

1:22: Yo:n 13.34, Lom 12.10   **1:24:** Ais 40.6-8   **2:1:** A:fe 4.22, Ya:m 1.21

2:2-3: Song 34.8   **2:5:** A:fe 2.21-22, Kala 1.6

sagalaki diab. ⁶ Mo:wo: Gode eyo: ene bugo: amio: towo: a:la:sio: da:lab,

“Dabuma! Niyo: a halaido:lo: ta:li dofo:mela:no: u nafa nowo: da:fea:sa:ga: ta:fo:lo:l.

U nafale halaido: a:no: niyo: hen misio: Saion a:na dia:to:l.

Kaluka:isale abeyo: e amilo: tilida:dab i a:no: mada mo:sendeloma:ib.”

⁷ A:la:fo:ko:lo: tilidabu kaluka:isale dowab giliyo: u we mada nafale dowab a:la:asulo: ko:lo:lab. Ko:sega kaluka:isale mo:tilida:dab i a:no: we o:ngo: dowab,

“U alo: dian ililo: mo:beakilo: sandifo: a:no:, o:go: ayo: halaido: dofo:melea:kilo: u wa:la:b ko:lo: fa:la:dowo:wo: o:m.”

⁸ “U a:ma:yo: kaluka:isale nolo: eya ifikalima:ki dofo:lab, a:la:ta:ga:

u a:ma:yo: kaluka:isale nolo: sulufo: tina:melea:ki dofo:lab.”

Iliyo: Godeya: towo: gola ba:ba: ko:lo:, iyo: a:na ifikidakiyo: sulufo: tina:lab. Gode eyo: iyo: a:la:dimidama:ib a:la:likiyo: towo: tamina saefa:.

⁹ Ko:sega tilidabu kaluka:isale gio:, Gode eyo: gio: ene so:lo:le doma:ki da:fe alitaki ta:fo:. Misa: Kalu Alana: ene bobalo: so:mea:no: kaluka:isale a:no: gi ko:lo: dowab. Gode eyo: kaluka:isale gio: malilo: nafale doma:ki da:feyo:. Kaluka:isale gi a:no: Godeya: eno:le dowab. Gio: sololi usa a:labiki, Gode eyo: gio: ho:lelia:sa:ga: ene ho:len nafale a:na doma:ki ta:fo: ko:lo:, elo: man nafale gimo:lo: dimido: a:no: giliyo: tambo kalaba sama:ki go:. ¹⁰ Tamin amio: gio: Godeya: ene so:lo:leyo: mo:elen. Ko:sega o:go: gio: Godeya: eno:le dowab. Tamin amio: gio: Godeya: ene kanulo: usamio: mo:elen ko:sega, o:go: Gode eyo: gio: ene kanulo: usa ta:fo:lab.

Henfelo: wena silikiyo:, man digalo: kudu ha:na:lubi

¹¹ Ne milile, henfelo: wenamio: gio: mio: kalu o:ngo: ilikiyo:, mageso: kalu o:ngo: sia:lab. Gio: o:leo:ngo: a:lab ko:lo: niyo: gimo:wo: hagugo: towo: a:la:so:lo:l. Henfelo: do:mo: wema:lo: man mogago: dimidama:no: asulan a:ma:yo: gili mama o:lia:yo: alan buba:lab ko:lo:, gio: man dimidan a:no: ta:ta:ga: fa:s dimia:bi. ¹² Gio: ha:la: kalu o:lia: sab ko:lo:, man gililo: dimida:lab a:no: mada nafale dimida:lubi. Giliyo: a:la:dimidalikiyo:, iliyo: gio: mogago:wo: dimidab a:la:diga:li sa:lalega, iyo: man nafa gililo: dimido: a:no: fanda ba:ba:ib

ko:lo:, tif amio: Gode eyo: kaluka:isaleyo: ba:ba:ni kalaba fa:la:dowalikiyo:, iliyo: e ko:lo: wabulu sa:ma:ib.

¹³ Gio: Alan Ya:su e ko:lo: asulakiyo:, gamani kalu ko:li ko:lilo:wa: ha:ga dowaki, ini towo: kudu ha:na:lubi. Gamani misa: kalu alan e wa:la:b dofo:lab ko:lo:, gio: to elo: a:no: mada kudu ha:na:bi. ¹⁴ A:la:ta:ga: gamani misa: kalu a:ma:yo: gamanilo: bo:fo:mela:no: kalu nolo: da:fe alifelo: ko:lo:, giliyo: ililo: to sa:lab a:no:lo: kudu ha:na:lubi. Kalu i a:ma:yo:, kaluka:isale man mogago:lo: dimidab a:no: mo:walilaki falasila:melea:ki, a:la:ta:ga: kaluka:isale man nafalo: dimidab a:no: wabulu sa:la:melea:ki da:fe alifa:. ¹⁵ Godeya:lo: asulabo: we. Man nafa gililo: dimida:lab a:ma:yo:, asugdo:ma kaluwa:lo: gimo:lo: diga:li sa:lab a:no: a:ma:la:bo: mo:sama:ki gab. A:la:fo:ko:lo: gio: gamani bo:fo:lowan kaluwa: ha:ga dowabi. ¹⁶ Gio: ga:li mesea:kilo: sili alifa: kaluka:isale ko:lo:lab ko:sega, “Ne sili alifa: ga:li so:bo:lo:b” a:la:asulakiyo:, mogago: a:dimidama:no:wo: asula:so:bo. A:la:ba. Gio: ga:li sili alifa: kaluka:isale dowakiyo:, gio: Godeya: ene madali nanogdo: dian kaluka:isale o:ngo: dowabi. ¹⁷ Gio: kaluka:isale tambo o:lia:yo: ha:sa dowaki, ili ha:ga dowalubi. Giliyo: tilidabu kaluka:isalemo:wo: ha:fo:wo: disa:laki, alan asula:bi. Gio: Godeyo: tagilaki, e ko:lo: wabudaki sa:la:lubi. A:la:ta:ga: gio: gamani misa: kalu alan a:no:lia:yo: ha:sa dowaki ha:ga dowalubi.

¹⁸ Madali nanogdo: dian kaluka:isale gimo:wo: a:la:so:lo:l. Gio: gelo: bo:fo:lab kalu a:ma: ha:ga dowaki, elo: to sa:lab a:no: dinafa kudu ha:na:bi. Bo:fo:lab kalu abeyo: gi o:lia:lo: ha:sa dowakilo:, nafale dimidab a:no:leko: so:lo:lba. Bo:fo:lab kalu abeyo: gio: halaido: bo:fo:likilo: mogago:lo: dimida:lab i a:ma: ha:ga dowalubi. ¹⁹ Giyo: man halayo: mo:dimido: a:namio:, bo:fo:lowan kalu gilo:ma:yo: hida:yo: nagalo:wo: gemo: madali dimialega, gi asulo:wo: Godemo: tililia: ha:na:melea:ki ta:taki, nagalo: a:no: dia:i ha:na:lubi. A:la:dimidalega Gode eyo: man dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo:, gio: sagale alifa:ib. ²⁰ Mo:wo: giyo: man mogago:wo: dimidalega, gelo: bo:fo:lab kaluwa:yo: ge o:li yamela:ma:ib. Eyo: ge sa:ndalikiyo: ge ha:sa dowaki, hida:yo: a:no: dia:i ha:na:lalega, “Ne hida:yo: we ha:sa elena dio:l ko:lo: ne kalu nafale,” a:la:bo: asula:so:bo. Mo:wo: hida:yo: a:no: go:no:ndo: dimido: a:na iliki diab. Ko:sega giyo: man nafale dimido: amio:, ge nagalo:wo: madali dia:sa:ga: ge ha:sa dofo:liki hida:yo: a:no: dia:i ha:na:lalega, Gode eyo: gilo: man nafa dimidab a:no: ba:da:sa:ga:yo: sagale alifa:ib. ²¹ Gode eyo: gio:

man nafa a:no: ko:lo: kudu hamana:ki a:na ho:ido:. Mo:wo: Keliso e gi asuwa:takiyo:, nagalo:wo: e dia:i ane. Gio: elo: dimido: o:leau kudu mena:kiyo:, eyo: man we gimo:wo: a:na wido:.

²² “Eyo: mogago:wo: mada mo:dimido:,

a:la:ta:ga: madali to nowo: eyo: mada mo:sio:.”

²³ Kaluka:isale iliyo: emo:wo: dio:ge sa:labikiyo:, eyo: wa:lo: mo:dio:ge sio:. E nagalo: diakiyo:, eyo: tagima:no: towo: imo:wo: mo:sio:. Ko:sega Ya:su eyo: eneno: Godeya: dagiya difa:. Mo:wo: Gode eyo: kaluka:isaleyo: tambo digale mo:walila:sen. ²⁴ Keliso e i malana sowaki, mogago: nililo:wo: do:mo: elo:ma: dia:i ha:na:la:ga: sowo:. Elo: dimido: a:ma:yo:, nio: man mogago:wo: mo:kudu hamana:ki go:. Nio: man digalo: a:no:leko: kudu ha:na:melea:ki, eyo: a:la:dimidalifa:. Elo: nagalo: alan di a:ma:yo: gio: ko:lo: falele alitaki go:. ²⁵ Mo:wo: gio: sibi ko:lo: togo: halalo: ha:na:len o:ngo: elen. Ko:sega o:go: gio: Ya:sulo:wa a:ma:la: mio: ko:lo:, e sibilo: bo:fo:lowan kalu, a:la:ta:ga: gili mama a:no:lo: dinafalo: bo:fo:lowan kaluwo: e ko:lo:lab.

3

Galeso: man

¹⁻² To halomilo: sio: o:leaumbo:, ga indo: gio:lo:, ge kaluwa: ha:ga mada dowa:lubi. Kalu gilo:wo: Godeya: ene towo: ko:lo: mo:kudu ha:nalega, ga gio: ge kaluwa: ha:ga dowa:bi. A:la:galikiyo: giyo: towo: mo:sa:lab ko:sega, gilo: Gode tag-ilakilo: ha:ga dowan man o:lia:, gi man digalo: dimida:lab a:no:lia: ba:da:sa:ga:yo:, ili asulo:wo: gilo: man dimidab a:ma: nodo alifa:ib. ³ Gio: ga nafale doma:nikiyo:, gi do:mo: ha:la: amilo: momadan o:mba. Ge gesegema:kilo: misa: fo:n melano:, go:la:lo: momadakilo: kagedano:, a:la:ta:ga: so:g nafale ka:lan a:ma:yo: ge ga nafale doma:ibo: o:mba. ⁴ Ko:sega gio: mada gesego:le fa:la:doma:kiyo:, gi asulo: usamilo: da:lab a:no: asula:sa:ga: dinafalema. Ha:salo: mesa:no: man o:lia:, ha:fa:nolo doma:no: man a:no:lia:ma:yo: gio: gesego:le fa:la:do alifa:ib ko:lo:, gesego: a:no: mada mo:kelegema:ib. A:la:ta:ga: man wengo:wo: Godeya: siwa:l amio: mada nafale ko:lo:lab. ⁵ Giliyo: a:la:do: dimidama:no:wo: mo:wo: we. Tamin amilo: tilidabu ka:isale a:ma:lo: dimida:lano: we. Iliyo: Godeya: to sio: a:no: hendele fa:la:doma:ib a:la:li tilida:dakiyo:, ini e kaluwa: ha:ga dowa:sen. Man a:ma: ilikiyo:, inino: nafale momade alitaki gesego: fa:la:do alifelo:. ⁶ A:la:do: go: o:leaumbo:, Sa:la

eyo: Ablahama: towo: kudu ha:nakiyo;, inbo:wo: kalu alan a:la:sio:. A:la:go:ko:lo: gio: kelego: imilig nowo: mo:tagilaki man nafale dimidalega, gio: Selaya: ene ida:la:la:le ko:lo:lab.

⁷ A:la:do: go: o:leaumbo;, galeso: giliyo:lo: ga gililo:wo: dinafa asulaki, i o:lia:yo: ha:salo: mesa:no: a:no: ko:lo: dowabi. Ga ili do:mo:wo: halaido:lo:ma ko:lo:, kalu giliyo: iyo: asuwa:taki, dinafa tilidowa:bi. Mo:wo: Godeya: ene so:walemo:lo: mela:no: dimia:ib a:no: iyo:lo: dia:ib. Godemo:lo: gililo: dulugu sa:ma:no:wo: ka:labena:kiyo;, giliyo: man a:no: ko:lo: kudu ha:na:lubi.

Nafa dimido: amilo: hida:yo: fa:la:dowab a:no: dia:ha:na:lubi

⁸ To a:no: edakiyo;, tilidabu kaluka:isale gio: tambo asulo:wo: imilig dowabi. Gegelebo: nolo: nofolabi. Gaole asulan aumbo;, nolo:lo: mada alan asulabi. Nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:bi. A:la:ta:ga: go:no:n asulo:wo: sana to:lota:ga;, ge ha:ga dowabi. ⁹ Kalu abeyo: gimo:wo: mogago:wo: dimidalega, giliyo: wa:lo: wa:dea:so:bo. Iliyo: ge dio:ge sa:lalega, giliyo: a:ma:la:bo: dio:ge sa:la:so:bo. A:la:ba. Gililo: a:ma:la: to sa:ma:ibo: we. I a:no: nafale doma:kiyo;, Godemo: dulugu sa:la:bi. Godeya:lo: gi ko:lo: ho:ido:wo: a:la:dimidama:ki go:. Giliyo: a:la:dimidalikiyo;, Godeya: ene so:walemo:lo: nafale mesa:no: tif amilo: dimia:ib a:no: gimo:wo:lo: dimia:ib. ¹⁰ Mo:wo: Godeya: towa:yo: a:la:sa:sa:lo:;

Kaluka:isale abeyo: e mela:no:wo: nafa doma:no: asulaki, a:la:ta:ga:

e mada sagalo:le doma:no: asula:lab a:ma:yo:, to mogago:wo: mo:sa:laki, a:la:ta:ga:

madali towo:lo: dikili sa:la:so:bo.

¹¹ Eyo: man mogago:mo:wo: fa:s dimiaki, man nafaleyo: ko:lo: kudu ha:na:lubi.

Eyo: kaluka:isale nol o:lia:yo: asulo:wo: imilise domo:losa: a:laki keda:sa:ga;

Tog a:na fa:la:dowakiyo;, halale kudu ha:na:lubi.

¹² Mo:wo: Alan eyo: digalo: kaluka:isale i a:no: dinafa bo:fo:likiyo;,

ililo: to dulugu sa:lab a:no: da:da:sen.

Ko:sega Alan eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab o:mo:wo: mo:bea:sen.

¹³ Giliyo: man nafaleyo: halale kudu ha:na:lalega, kalu noma:lo: gi ko:lo: mogagila:ma:no:wo: tog do:ma doma:ib.

¹⁴ Ko:sega giliyo: man nafale dimido: ami, nolba:yo: nagalo: hida:yo:wo: gimo:wo: dimialega, Gode eyo: gi a:no:

sagale alitakiyo: asuwa:fa:ib. Kaluka:isale i a:ma:yo: gio: tagima:kiyo: towo: sa:lalikiyo:, kele asulakiyo: tagila:so:bo. ¹⁵ Gio: tagio: mo:dowaki, Keliso esa gili Kalu Alan a:la:bo: wabulu sa:lakiyo:, asulo: gililo:wa halale dia:ta:bi. Kaluka:isale nolba:yo: gemo:wo: dabu ba:daki, “Gio: Gode amilo: tilida:dakilo: yasilab ko mo:wo: o:ba?” a:la:bo: gimo:wo: dabu ba:ba:ib ko:lo:, gililo: a:ma:la: to sa:ma:no:wo: dimidalia:bi. Ko:sega giliyo: a:ma:la: to sa:lakiyo:, ha:fa:nolo dofo:liki ha:sa sama. ¹⁶ Ho:lono: tambo gi asulakiyo:, “man we digalo: dimido:l” a:la:do: asulab a:no:leko: kudu ha:na:bi. A:la:do: dimidab a:namio: kalu nolba:yo: gimo:wo: diga:li sa:lalega, dikidian kalu i a:ma:yo: gili man nafa Kelisowa: wiya ilikilo: dimidab a:no: ba:dakiyo:, inin ko: a:sendeloma:ib. ¹⁷ Gode eyo: nio: man nafa dimido: ami hida:yo:wo: dima:ki asulalega, a:no: o:li. Ko:sega hida:yo: diab a:no: nililo: man mogago: dimido: a:na a:la:ta:ga: di-alega, a:no: mo:ililo:.

¹⁸ A:ma: mo:wo: we. Giliyo: Keliso e asuluma. E mada digalo: kalu ko:sega, mogago:lo: dimida:sen kaluwa: heno: e diaki, mogago: ililo: a:ma: ilikiyo:, nagalo:wo: e odo: si. E ho:len imilig amilo: sowo: a:na ilikiyo:, ili mogago:wo: tambo e dilaki ilili alifa: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:soma:ib. Elo: hida:yo: dia:li ha:na:lab a:ma:yo: nio: tililia: ha:na:ga: Godelo:wa ta:taki go:. Henfelo: kaluwa:yo: ene do:mo:wo: sanala: ko:sega, Gode eyo: ene mela:no: mama a:no: mela:no:wo: a:dimi ko:lo:lab. ¹⁹ E mama mela:no: ilikiyo:, dibolo hen amilo: sowo: mamalo: sab a:namio: ha:na:sa:ga:, towo: imo:wo: a:na wido:. ²⁰ Mama i a:no:, Noa ho:len amilo: Godeya: ene tolo: gola ba:ba:yo: o:m. Noa elo: ho:n ko:sulo: dimida:i ha:na:len amio:, Gode e ha:sa iliki, eyo: kaluka:isale i a:no: bo:ebo: mo:wa:deaki o:yasila:len. A:la:ta:ga: ho:n ko:su us a:namio: kaluka:isale modo:ma, Noaya: ene eso:lo: ola:fo: a:no:leko: tiane. Ho:n galu mio: a:ma:yo:, ho:n ko:suwo: ha:lelia:ga: fa:la: ane ko:lo:, ho:n a:na a:la:ta:ga:yo: Noaya: eso:lo:le a:no:ko: ga:li sili handalowo:. ²¹ Ilo: amilo: fa:la:dowo: a:ma:yo:, ho:n amilo: to:lolan man nililo: o:go:do: kudu ha:na:lab a:no: ko:lo: da:feyo:. Mo:wo: ho:n amilo: to:lolab a:ma:yo: nio: mo:soma:ki asuwa:takigab. Ho:n amilo: to:lolan man a:ma:yo: do:mo: wa:l amilo: heyo: a:no: ko:lo: dilaki gaba. Gode eyo: Ya:su Keliso sowo: a:dasi alifa: a:na ilikiyo:, Gode eyo: nio: digalo: kalu da:feyo: ko:lo:, nio: Godeya: siwa:l amio: o:ma digalo: dowo: a:la:asuluma:kiyo:, ho:n amilo: to:lolab a:ma:yo: widaki gab. ²² Ya:su e a:ma:la: dasila:sa:ga:yo:, Hebene ane ko:lo:, o:go: e Godeya: ene

dagi ililiba siliki, ma:mula: kalu i o:lia:, a:la:ta:ga: mama ko:li ko:lilo: halaido:lo: a:lab a:no: tambo e ha:ga dia:taki, e bo:fo:lab.

4

Niliyo: henfelo:wa: mano: ta:taki, tog ho:giya ha:na:niki

¹ Keliso eyo: Godeya: asulo: au kudu ha:nakiyo:, ene do:mo: amio: nagalo: diakiyo: odo: si ko:lo:, giliyo:lo: elo: asulo: o:leau a:la:asulaki, halale ta:li dowa:bi. Mo:wo: kaluka:isale abeyo: nagalo:wo: ene do:mo:wa dia:likilo: ha:na:lab a:ma:yo:, man mogago: a:dimidama:no:wo: edo:l a:la:widaki gab.

² A:la:go:ko:lo: e do:mo: o:lia:lo: o:a:lab ho:len a:namio:, ene do:mo:wa:lo: meselan man a:no: mo:kudu ha:na:no: asulaki, e Godeya:lo: asulab a:no: ko:lo: mada kudu ha:na:ib.

³ Tamin amio: giliyo: ha:la: kaluka:isaleya:lo: man dimidama:no: asulab o:leumbo: dimida:i mio:. Man a:no: we. Digalilan mano:lo:, inido: bulu meselan mano:lo:, no:nolo: mano:lo:, mogago: dimidama:nikilo: aluna: ho:n ma:no: kegean mano:lo:, a:la:ta:ga: Godeya: ele difa: gedeakilo:, madali godemo:lo: gulugulula:ma:no: man a:no: o:m. ⁴ Ha:la: kaluka:isale iliyo: man mogago: wengo:wo: modo: dimida:i ha:na:lab ko:lo:, gio: i o:lia:yo: mo:gasa dowalikiyo:, iyo: wangabi gaba:le a:la:asulakiyo:, gimo:wo: dio:ge sa:la:lab.

⁵ Ko:sega Alana:lo: aloba:dab ho:len a:namio:, kaluka:isale man mogago: inido: dimida:len a:ma:yo: Godeya: siwa:l amio: kalaba sa:ma:ib. Aloba:dan kalu eyo: kalu mela:no:lo: o:a:lab o:lia: sowo: kalu o:lia:ma: man ko:lo: aloba:ma:no:wo: e dimidalia:ga: a:lab. ⁶ Eyo: aloba:ma:no:wo: dimidaefa: ko:lo:, mo:wo: a:na ilikiyo:, tilidabu kaluka:isale dane ane i a:no: semo:sowo: amio:, Ya:suwa: to nafa a:no: imo:wo: wida:len. Ini do:mo:lo: doba:da:yo:, mogago:wa: wa:l diakiyo:, ini do:mo:wo: sowa:len. Ko:sega ili mela:no: mama a:no:, Gode mela:no:le a:lab o:leo:ngo: dota:ga: ha:na:mela:ib.

⁷ Kelego: tambolo: elema:no: ho:lono: ko:na:ma dowab. A:la:fo:ko:lo: go:no:n man o:lia: asulo: o:lia:yo: tili dowa:lubi. A:la:ga:lalikiyo: gililo: dulugu sa:la:lab a:no: o:li doma:ib.

⁸ Wa:la:b kelego: da:labo: we. Giliyo: gegelebo: ha:fo:wo: mada disa:la:lubi. Giliyo: nolbo:lo: ha:fo: disa:lab a:namio:, mogago: ililo: gimo:lo: modo: dimido: a:no: halaki gab.

⁹ Tilidabu kaluka:isale i nolo: gi o:lia: mela:ni yalikiyo:, giliyo: mo:beo:lo:ma dowaki, iyo: dinafa tilidowa:bi. ¹⁰ Gode eyo: gio: tambo mada kanulu alitakiyo:, boba kelego: enedo: ko:li ko:lilo:wo: ina:li ina:lilo:mo: dimi ko:lo:lab. A:la:fo:ko:lo: giliyo: boba kelego: gimo:lo: dimi a:no: ene wiya iliki dinafa

bo:fo:liki, kaluka:isale nolo: a:na tilidowaki asuwa:ta:lubi.
 11 Kaluka:isale abeyo: tolo: walama:no: dowab a:ma:yo:
 Godeya: ene toleyo: ko:lo: dinafa wida:bi. Kaluka:isale abeyo:
 kalu noldo: asuwa:fa:no: dowab a:ma:yo:, Godeya: halaido:
 emo:lo: dimia:lab a:na iliki, nolbo:wo: a:na asuwa:ta:lubi.
 Giliyo: a:la:dimida:lalikiyo: Ya:su Keliso eya a:la:ta:ga: Gode
 e wiyo: alan dia:ib. Ya:su Keliso ene halaido: o:lia: ene wi
 alan o:lia:yo: ko:ngo: mela:no: mela:no: mela:ib. Hendeleyo:
 o:m.

Keliso kaluka:isaleyo: hida:yo:wo: dia:ib

12 Ni milile, gi tilidabuwo: da:feakiyo:, hida:yo: nowo: deyo:
 o:ngo: ko:lo: gilo:wa fa:la:dowalikiyo:, gio: iliga:so:bo. Giliyo:
 kelego: we mada ko:li ko:lo: fa:la:dowab a:la:bo: asula:so:bo.
 13 Da:feab a:namio: Keliso elo: nagalo: di o:leaumbo:, gio:
 e o:lia: dowaki hida:yo:wo: diab ko:lo:, gio: mada sagala:bi.
 Kelisowa: ene wi alano: kalab amilo: fa:la:dowab ho:len
 a:namio:, hida:yo: o:gdo: diab a:ma:yo: gio: sagalo:wo: mada
 alan doma:ki gab. 14 Kelisowa: ene wiya elen amio:, nolba:yo:
 gimo:wo: diga:li sa:lalega, gio: sagala:bi. Mo:wo: a:la:do:
 dimidab a:no:, Godeya: ene Mamayo: ge amio: dofo:laka:
 a:la: widakigab. A:la:ta:ga: Mama a:no: wi alan halaido:wo:
 a:lab. 15 Kalu abeyo: sana sowan mano:, afa dian mano:,
 mogago: dimida:sen mano:, eteab mano:, o:lo: dimida:lab
 a:no: wa:deakiyo:, hida:yo:wo: dia:ib. I a:no: wiyo: mogago:
 dia:ib ko:sega, Godeya: wiyo: gi amio: da:lab ko:lo:, giliyo:
 man o:leo:ngo:wo: dimida:so:bo. 16 Ko:sega kaluka:isale
 abeyo: Kelisowa: wiya dofo:len ami hida:yo: a:namilo: diab
 a:no: mada sendelowa:so:bo. Kelisowa: wi elo: di a:na
 ilikiyo:, e sagalaki Godeya: ene wiyo: a:na wabulu sa:ma:ib.
 17 Mo:wo: Gode elo: kaluka:isale mo:walilima:no: ho:lenu:
 o:ma fa:la:dowab ko:lo:, eyo: kaluka:isale enedo:le a:no: ko:le
 mo:walila:lab. Gode eyo: ni ko:le mo:walilaki, hida:yo:
 alan dimialega, wai, kaluka:isale Godeya: ene to nafalo:
 gola ba:da:len a:no: tif amilo: mo:walilab a:namio:, imo:leyo:
 waga ebelema:nigaba:le? 18 Godeya: ene bugo: amio: towo:
 a:la:sa:sa:lo: ko:lo: da:lab,
 Gode eyo: digalo: kaluka:isale ko:lo: gasilia:no:wo:lo: mada
 halaido: dowo: ko:lo:,
 kaluka:isale Godeyo: gola ba:dakilo: man mogago:lo:
 dimida:len i amio: waga fa:la:doma:nigaba:le?

19 A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Godeya:lo: asulab au
 iliki hida:yo:wo: a:na dia: ha:na:len a:ma:yo:, eneno: Godeya:
 ene dagiya dia:takiyo:, man nafale a:no: ko:lo: dimida:li

ha:na:lubi. Gode eyo: nio: dimido: ko:lo:, eyo: nio: dinafa tili dowa:i ha:na:mela:ib.

5

Sa:sdo: bo:fo:lowana: mano: we

¹ Niyo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu gimo:wo: towo: sa:ma:nigo:l. Nelo: sa:sdo: bo:fo:lowan kalu nowo: ne ko:lo:, Keliso e nagalo:wo: diabikiyo: ne ba:ba: ko:lo: so:lo:l. A:la:ta:ga: Kelisowa: ene wi alan halaido: a:no: kalab amilo: fa:la:dowab ho:len a:namio:, nelo: e o:lia: dowaki nafale mesa:no:. A:la:fo:ko:lo: niyo: bo:fo:lowan kalu gio: digidalitakiyo: nanogo: a:la: dima:ki asulo:. ² Gode eyo: tilidabu kaluka:isale enedo: a:no: gimo: bo:fo:melea:ki dimi ko:lo:, sibilo: bo:fo:lowan kaluwa:lo: ene sibi bo:fo:lab o:leaumbo:, giliyo:lo: kaluka:isale Godeya:lo: gimo:lo: dimi ko dinafa mada tilidowa:bi. Nanog a:no: nolba:yo: gemo:wo: dima:ki dibodalikiyo:, ge mo:bealega, dia:so:bo. Ge Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo:, nanog a:no: sagala:liki dimida:lubi. A:la:ta:ga: gio: nanog a:no: ko:lo: dimidakiyo:, wa:lo: dia:no: a:lakiyo: dimida:so:bo. Giliyo: nanog a:no: dimidamo:losa: a:la: bulu meselaki dimida:lubi. ³ Gio: kalu alano: o:ngo: dowakiyo:, kaluka:isale Godeya:lo: gimo: tili dofo:melea:kilo: ta:fo: a:no: giliyo: wa:la: sa:nda:so:bo. Iyo: ge kudu mena:kiyo:, man nafale gilo: a:no: imo: wida:lubi. ⁴ Giliyo: a:la:dimidalega, sibilo: bo:fo:lowan kalu wa:la:b a:no: kalaba fa:la:dowalikiyo:, wa:lo: mada nafale dia:ib ko:lo:, wa:l dia:no: a:ma:yo: gi wiyo: alan fa:la:doma:ki gab. A:la:ta:ga: gi wi alan a:no: mo:mogaima:no:, ko:ngo: mela:no: mela:ib.

⁵ Kalu so:wa giliyo: ko:go:dego: kalu a:ma: ha:ga dowa:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale gio: tambo ginina:ma:la:lo: ha:g amilo: doma:no: man a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo:, gegelebo: nolba: ha:ga dowa:lubi. Mo:wo:

“Gode eyo: kaluka:isale abeyo: ini wiyo: iwalu duludaki kaila:lab a:no:lia:yo: gis dowab.

Ko:sega Gode eyo: kalu abeyo: inina:ma:la:yo: ha:g amilo: dowab i a:no:lia:yo: ha:fo: disa:laki nafale mesea:ki ta:ta:sen.”

⁶ Gode e mada halaido: dowaki, gio: dinafa bo:fo:lab. A:la:fo:ko:lo: Gode eyo: ho:len eno:le a:namio: gio: wabuluma:ki, go:no:na:ma:la:yo: ha:ga dowaki, gio: Godeya: ha:ga dowa:lubi. ⁷ Gode eyo: gio: kanulaki tilidowa:sen ko:lo:, gililo: hida:yo: kele asulo:wo: tambo Godeya: ene dagiya dia:ta:lubi.

⁸ Gio: dimidalia:ga:, bo:fo:liki yasi doma. Gi o:lia:lo: gisdo: dimida:lab Sa:da:na: e, saila gasaya:lo: hoda:yakilo: sia:lowan o:ngo: ko:lo:, ho:lenu: tambo kaluka:isaleyo: sa:nda:sa:ga: ma:no: a:la:likiyo:, togo: halaido: keda:li sia:lab. ⁹ Ko:sega gio: tilidabu a:na halale kagayaki, e gola ba:da:bi. Giliyo: to we asuluma. Gode amilo: tilidabu kaluka:isale henfelo: wenamilo: tai: ane a:no: tambo, hida:yo: nagalo:wo: gililo: dia:lab o:leo:ngo:ka dia:lab.

¹⁰ Gili tilidabu a:no: halale dowaki mo:sulufo: tina:melea:kiyo:, Gode eyo: gimo:wo: nofolakiyo:, mada asuwa:ta:sen. Gode eyo: gio: Kelisowa dowaki, ko:ngo: mela:no: doma:ki ho:ido:. Ho:len abolda:su amio: gio: hida:yo:wo: dia:ib ko:sega, tif amio: Gode eyo: gio: asuwa:taki, ga:li mesea:ki ta:fa:ib. Gili asulo: o:lia: tilidabu o:lia:yo: halale alifa:ib. A:la:ta:ga: gio: ho:lenu: tambo halaido: kagafo:melea:ki ta:fa:ib. ¹¹ Godeya: ene halaido:wo: ko:ngo: mela:no: mela:no: mela:ib. Hendeleyo: o:m.

Sagalo: towo: sio:

¹² Sales eyo: ne asuwa:takiyo:, mo:fo:s abolda:su we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l. Niyo: e nili naole ba:ba:. Mo:fo:s wenamio:, gio: halaido: doma:ki sa:sa:liga:to:l. A:la:ta:ga: mo:fo:s wema: usamio:, Godeya: ene ha:fo: disa:lan man a:no: kalaba wido: ko:lo:, to a:no: hendeleka: a:la:liki sa:sa:liga:to:l. Giliyo: ha:fo: disa:lan man a:no: ko:lo: asula:likiyo:, halaido: dowa:lubi. ¹³ Kaluka:isale Babilon sa:s amilo: a:lab a:no:, Gode elo: gi o:lia: da:fe alifa:yo: o:m ko:lo:, iliyo: gimo:wo: sagalo: towo: saga:tab. A:la:ta:ga: ni so:wa Mak eyo:lo: gimo:wo: sagalo: towo: saga:tab. ¹⁴ Gao nol o:lia: sagale alitakilo: ebean aumbo: mimila:bi. Gio: Kelisowa dowakiyo:, ha:sa dowa:biyo:.

Mo:fo:s Andeb We Bida E Sa:sa:lo:

Asuluma:no: towo: we

Mo:fo:s andeb we Bida e sa:sa:lo:. Ya:suwa:lo: tili wido: kalu kugula:fo: a:no: nowo: Bida e ko:lo:, e sana soma:no: ho:lenu: ko:na:ma dofo:liki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:.

Bida elo: mo:fo:s wenamilo: to alan sio:wo: we. Nowo: Keliso kaluka:isale ili tilidabuwo: halaido: doma:ki sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: nowo:, madali tolo: widan kaluwo: fa:la:doma:ib a:la:liki hagugu sio: ko:lo:, kaluka:isale abeyo: Gode o:lia:yo: yo:le dowa:lalega, iyo: mo:walilima:ib a:la:sio:. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: Ya:su a:ma:la: mia:no: a:no: dimidalia:sa:ga: yasi mesea:ki, Bida eyo: to we a:na sa:sa:lo:.

¹ Ne Saimon Bida, Ya:su Kelisowa: ene madali nanogdo: dian kaluwo: ne a:la:ta:ga: enedo: iliga:felo: kaluwo: nowo: ne. Ya:su Keliso e nili Gode a:la:ta:ga: nilo: asuwa:takilo: gasiliyo: e ko:lo:, man digalo:le enedo: a:ma: ilikiyo:, tilidabuwo: nimo: dimi. A:la:fo:ko:lo: niyo: mo:fo:s we kaluka:isale tilidabuwo: nililo: we o:ngo: a:lab o:mo: sa:sa:liga:to:l. ² Gio: Gode o:lia: Alan Ya:su o:lia: a:no: o:ma asululi ko:lo:, asulo: a:na ilikiyo:, a:la:ma: ha:fo: disa:lan man o:lia: ha:fa:nolo dowan man a:no:lia:yo: gi amio: anayaki ililima:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

Gio: Godeya: eno:le ko:lo: man nafayo: kudu ha:na:lubi

³ Gode eyo: nio: ene ho:len fo:fo:lesodo:wo: a:la:ta:ga: ene man nafale us a:na doma: mena:ki ho:ido:. Niliyo: e hendele fanda asululiab a:na ilikiyo:, Godeya: ene halaido: a:no: nimo:wo: dimi. Niliyo: mela:no:wo: dia:sa:ga:, Godeya: enedo: asulab man a:no: ko:lo: kudu ha:na:melea:ki, halaido: a:no: a:na dimi ko:lo:lab. ⁴ Ene fo:fo:lesodo: a:no:lia: man nafale enedo: o:lia: a:na dowabiki, Gode eyo: enedo: dinali sio:wo: nimo:wo: a:na dimi. Dinali sio: a:no: mada nafale a:la:ta:ga: alandeyo: o:m. Henfelo: wenamio: do:mo:wa:lo: asulan man a:ma:yo: nio: mogagila:ma:no: dowo: ko:sega, nio: us a:namilo: eleno: sili alifa:. Dinali sio: i a:ma:yo:, Godeya: ene mandeyo: ni usa fa:la:dowa:melea:ki ta:taki go:.

⁵ Gio: a:la:fa:la:doma:kiyo:, tilidabu gililo: a:lab a:namio: man nafa we ko:lo: halaido: dimidaki a:gasalita:bi. Gililo: tilidabu a:namio:, man nafaleyo:lo: a:na gasalita:bi. Man nafale dimidakiyo:, gio: asulo: nafale a:no: ko:lo: asula:bi.

⁶ Gio: asulo: nafale a:no: ko:lo: asulakiyo:, go:no:na:ma:la:yo:

tilidowa:bi. Gio: go:no:na:ma:la:yo: tilidowakiyo;, gio: hida:yo: a:namio: halale kagaya:bi. Gio: halale kagayakiyo;, gio: man Godeya:lo: asulab au kudu ha:na:bi. ⁷ Gio: man Godeya:lo: asulab au kudu ha:nakiyo;, gio: Keliso kaluka:isale nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:bi. A:la:ta:ga: gio: a:no: ko:lo: kudu ha:nakiyo;, kaluka:isale tambo nol o:lia:yo:lo: ha:fo:wo: disa:la:bi.

⁸ Man a:no: gi amio: dofo:liki anayalega, gililo: Alan Ya:su Keliso asululiab a:no: madaliyo: mo:dowaki, fowo: modo: helema:ib. ⁹ Ko:sega tilidabu kaluka:isale abeyo: man we o:ngo:wo: i amio: aundo:malalega, iyo: siyo: ko:n o:ngo: dowaki, ko:na:lo:wo: mo:ba:dab. Gode eyo: mogago: ililo: dimido: a:no: o:ma halitaki, go:go:do: ta:fo: ko:sega, kaluka:isale i a:ma:yo: a:no: ga:lila:.

¹⁰ Ne milile, Gode eyo: gio: o:ma ho:ida:sa:ga:, kaluka:isale enedo:leyo: da:fe alifa: ko:m ko:lo:, giliyo: a:no: ko:lo: kalaba widakiyo;, man nafayo: halaido: dimida:lubi. Gio: man a:no: kudu ha:nalega, gio: mada mo:sulufu: tina:ib. ¹¹ Man a:no: ko:lo: dimida:lab a:na ilikiyo;, nili Alan Ya:su Keliso enedo: bo:fo:mela:no: hen a:namio:, eyo: gimo:wo: alan sagalakiyo;, “Gilo:wo: dimidaefo:len ko:lo: us wena timina” a:la:sa:ma:ib. Ya:su eyo: nio: a:ma:la: gasili ko:lo:, nio: e o:lia: ko:ngo: mela:no: mela:ib.

Godeya: towo: mo:ga:lilaki, dinafa asula:bi

¹² A:la:fo:ko:lo: to nilo: so:lo:l we gio: o:ma asululi ko:lo:, to hendele gililo: di a:namio:, gio: halale kagafo:lab ko:sega, nio: gimo:wo: to a:no: wa:ka asuluma:ki wida:mela:no:. ¹³ Gio: to a:no: mo:ga:lilaki wa:ka asula:melea:kiyo;, ne henfelo: wena o:silikiyo;, gimo:wo: to a:no: wida:mela:no:. Nilo: a:la:do: dimido:l we digalo:. ¹⁴ Mo:wo: nelo: soma:no: ho:lono: Alan Ya:su Keliso eyo: no:no:nbo:wo: wido: ko:lo:, ne ko:na:ma soma:no: a:la:bo: no:no: asulo:l. ¹⁵ Ne sowa:sa:ga:lo: dowab a:namio:, giliyo: to a:no: o:asula: melea:kiyo;, o:go: niyo: gimo:wo: halaido: wido:l.

¹⁶ To a:no: ko:lo: gililo: o:asula:mela:no:wo: mo:wo: we. Niliyo: Alan Ya:su Kelisowo: ene halaido: o:lia: e a:ma:la: mia:no: a:no:lia:yo: gimo:wo: wido:. Ko:sega a:no: ko:lo: widakiyo;, henfelo: kaluwa:lo: asulo: ko:li ko:lilo: fa:la:dowakilo: kandayo: malolan aumbo: ko:lo: wido:ba. Ya:suwa: halaido: o:lia: ene wi alan a:no:lia:yo: nili siya: ba:ba: ko:lo: wido:. ¹⁷⁻¹⁸ Nio: Ya:su o:lia: Godeya: ene hen misio: a:na elen amio:, Iya Gode eyo: Ya:suwo: iwalu duludaki wabulu sio:. To nowo: Gode Alan fo:fo:lesodo: elo: a:lab a:na a:la:ta:ga: sa:lakiyo;, “We no:no: so:wale ko:lo:, niyo: e mada

alan asulab.” Nio: Ya:su o:lia: elen ko:lo:, to Hebenelo: a:la:ta:ga:lo: sa:lab a:no: nio:lo: dabu.

¹⁹ Dinali sa:lan kaluwa:lo: to sio: a:no: hendele fa:la:dowo: ko:lo:, to a:no:lo: niliyo: ta:li so:l. To a:no: nafa ho: ko:lo: sololi us a:namilo: ho:lea:tab o:ngo: dowo:. To a:ma:yo: gio: dinafa doma:ki ta:fa:ib ko:lo:, giliyo: to a:no: mada asulufo:ko: ha:na:lubi. Giliyo: to a:no: asulufo:ko: ha:na:la:ga:, kea:fo ho:libidalikiyo: Belemuwo: fa:la:dowaliki, gililo: asulufo:len a:no: a:na elema:ib. Ho:len a:namio: Ya:su e giya dowaki, gio: kelego: tambo fanda asululima:ki ta:fa:ib. ²⁰ Ko:sega to sa:ma:nigo:l we tamindeyo: o:m ko:lo:, gio: to we mada asuluma. Godeya:lo: dinali sio: to a:no: kaluwa: ene halaido:wa: iliki aloba:dalikiyo:, ha:go: mo:fanda asuluma:ib. ²¹ Mo:wo: Godeya: bugo: amilo: dinali sio: to a:no:, dinali sa:lan kaluwa: ene asulo:wa a:la:ta:ga:yo: mada mo:fa:la:dowo:. Ko:sega Godeya: Mamaya:yo: kaluwa: ene asulo:wo: tililia: ha:nabiki, iliyo: Godeya: to we a:na sa:sa:lo:.

2

Madali tolo: widan kaluwo: gio: dinafa bo:fo:lubi

¹ Tamin amio: Isolael kaluka:isale ilo: sen us a:namio:, madalilo: dinali sa:lan kaluwo: elen ko:lo:, o:go:lo: gi us amio: madali tolo: walama:no:wo: doma:ib. Iyo: gilo: a:lab a:na wo:no:le dofo:liki, tilidabu gililo:wo: mogagima:kiyo:, iliyo: man ko:li ko:lilo: inido: asulo: a:no: madali gimo: walama:ib. Nili misa: kalu Ya:su eyo:, iyo: a:ma:la: kilil-iaki sowo: ko:sega, kalu i wema:yo: e gola ba:daki, fa:s dimia:sen. A:la:do: dimidab a:na ilikiyo:, Gode eyo: iyo: bo:e falasila:ma:ib. ² Tilidabu kaluka:isale modo:wo: sendeloma:no: uwo: dian man ililo: widab a:no: kudu ha:na:ib ko:lo:, tilidabu kaluka:isale ililo: man mogago: dimidama:ib a:no: ha:la: kaluka:isaleyo: ba:da:sa:ga:, to hendelelo: kudu ha:nan man a:no: ko:lo: dio:ge sa:ma:ib. ³ Kalu i wema:yo: moleyo: ge amilo: da:labo: mesela:sa:ga: susudakiyo:, inin asulo:wa:yo: madali to nolo: malolaki gimo: walama:ib. Tamin amio: Gode eyo: iyo: mo:walila:sa:ga:, wa:dema:no:wo: da:fe alifa:. A:la:ta:ga: wa:dema:no: a:no: o:yasisab ko:lo:, ilo: mogagila:ma:no: ho:len a:no: fa:la:doma:no:wo: ko:na:ma dowab.

⁴ Gode eyo: madali tolo: widan kalu i a:no: hendele wa:dema:ib a:la:bo: giliyo: o:li asuluma:ib. Mo:wo: ma:mula: kalu nolo: yo:le dowabikiyo:, Gode eyo: iyo: ga:li mesea:kiyo: mo:ta:fo:. Ko:sega Gode eyo: iyo: de hena iliga:taki, mo:walilima:no: ho:len a:no: yasilakiyo:, sa:niya:

galola:sa:ga:yo: sololi hen a:na ta:fo:lab. ⁵ A:la:ta:ga: Noa elo: elen ho:len a:namio:, Gode eyo: mogago:lo: dimida:len kaluka:isale i a:no:lo: ga:li hamana:kiyo: mo:ta:fo:. Gode eyo: kaluka:isale i a:no: ho:na: yasala:ma:ki ta:fo:. Ko:sega man digalo:lo: wida:len kalu Noa, e o:lia: ene so:lo: doma:la:fo: o:lia:yo:, Gode eyo: asuwa:taki wo:no:le ta:fo:. ⁶ A:la:ta:ga: Gode eyo: hen a:la: Sodom o:lia: Gomola o:lia:yo: falasilaki, deya: nakiyo: go:mde ta:fo:. Gode eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:len o:mo:lo: dimido: a:no:, tif amilo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:lab nol a:ma:yo: Gode eyo: imo:wo:lo: a:la:dimidama:nigabo:lo:b a:la:bo: asuluma:kiyo: hagugaki dimido:. ⁷ Ko:sega Lod e digalo: kalu ko:lo:, e uwo: man, ko:li ko:lilo:lo: dimida:lab us a:na ilikiyo:, kele asula:len ko:lo:, Gode eyo: e asuwa:taki, ga:li hamana:ki ta:fo:. ⁸ Lod e ho:lono: tambo mogago: kalu i o:lia: ilikiyo:, man mogago: ililo: dimida:lab a:no: ba:da:len a:la:ta:ga:, to mogago: ililo: sa:la:lab a:no:lo: e da:da:len. Lod e digalo: kalu ko:lo: e kele asulaki mada hida:ya:len. ⁹ A:la:go:ko:lo: gio: dinafa asuluma. Gode eyo: digalo: kaluka:isaleyo: hida:yo: us amilo: dowab a:no: asuwa:taki, ga:li mesea:kilo: ta:fa:no:wo: e asulo: ko:lo:lab. A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale mogago:lo: dimida:len o:mo:lo: falasilakilo: dimia:i a:la:li ha:na:sa:ga:lo:, mo:walilima:no: ho:len a:no: ilili alifa:no:wo:, Gode e asulo: ko:lo:lab. ¹⁰ Mogago:lo: dimida:lab kaluka:isale us a:namio:, do:mo:wa:lo: mogago: dimidama:no: asulab aundo: dimida:sen o:lia: misa: kalu o:lia:lo: a:la:iyaki, yo:le dowas:en i o:mo:wo: Gode eyo: halaido: falasila:ma:ib.

Madali tolo: widan kalu i a:no: kailaki, kalu nolba: ha:g amio: mo:dowa:sen ko:lo:, iliyo: mama halaido:lo: a:lab o:mo:wo: o:ngo:malo: a:gaki, dio:ge sa:ma:no:wo: mo:tagila:sen. ¹¹ Iliyo: a:la:dimida:sen ko:sega, madali tolo: widan kalu ili halaido: a:no:, halaido: alan ma:mula: kalu i a:ma:lo:ma: tinio:. Ko:sega ma:mula: kalu iliyo: mogago: towo: mama halaido:lo: a:lab o:mo:wo: Alana: siwa:l amio: mo:dio:ge sa:la:sen. ¹² Ko:sega madali tolo: widan kalu i wema:yo: kelego: ilo: mo:fanda asululiab a:no: dio:ge sa:la:sen. No: hena: usamilo: san a:ma:yo: asulo: enedo:wo: mo:aloba:daki, man enedo:le a:no:ko: kudu ha:na:lab. Kalu i a:ma:yo:lo: no:wa: man o:leo:ngo: dimida:lab. Iyo: henfelo: wena sa:la:lima:kilo: ta:fo: a:ma: mo:wo: we. No: ta:la:iyo: ko:lo: ta:lia:sa:ga:lo: sa:ndan o:leaumbo:, Gode eyo: kalu i a:no:lo: a:la: yasala:ma:ib. ¹³ Iliyo: kalu nolbo:wo: man mogago: dimida:lab ko:lo:, iyo: a:ma: wa:lo: mogago: o:leo:ngo: ka dia:ib. Iyo: mo:sendelowaki, man mogago: ko:li ko:lilo:wo:

ho:lena dimidama:no: asula:sen. Gio: ua kegea:sa:ga: ma:no: na:sen amio:, iliyo: yo:ido: man dimidakiyo:, kegeo: wema: wiyo: ili mogagilaliki, gio: sendelo alita:sen. ¹⁴ Iliyo: ho:lenu: tambo gayo: mesela:li sinagea:likiyo:, uwo: dia:no:wo: mada alan asula:sen. Iyo: mogago: dimidama:no: asulo: a:no: mo:edaki, dimida:mela:no: asula:sen. Iliyo: kaluka:isale tilid-abuwo: halaido:lo: mo:dowab a:no: susululia:ga:, mogago: dimidama:ki ta:ta:sen. Meselan man a:no: inin asulo: amio: wa:lifo:. A:la:fo:ko:lo: iyo: Godeya: gadio: ha:g a:na dowab. ¹⁵ Iliyo: tog digalo:wo: kata:ta:ga:, hala ane. Iyo: Beowa: inso: Balam elo: dimido: a:no: ko:lo: kudu ane. Balam eyo: man mogago: elo: dimido: a:namio: wa:lo: e moleya: kililima:kiyo: alan asulo:. ¹⁶ Ko:sega Balam e hala dimidab a:la:likiyo:, donkiya: emo: gadi sio:. Donkiyo: kaluwa: toleyo: mo:sa:la:sen ko:sega, Balam elo: asugdo:ma dowakilo: hala dimidama:no: dowab a:no: ka:laki, Gode eyo: donkimo:wo: towo: sama:ki ta:fo:.

¹⁷ Madali tolo: widan kalu i a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab. Iyo: ho:n si ko:lo: dalili o:ngo:, a:la:ta:ga: kol ko:lo: fufa yakilo: dia:gane o:ngo: dowo:. Gode eyo: ilo: mesa:no: heno: sololi alan a:no: ko:lo: dimidaifo:lab. ¹⁸ Mo:wo: to ililo: widab a:no: dabu amio: nafale dabu ko:sega, to ha:g a:no: o:ngo:malo:ngo: dowab. Ho:gi tilidabu kaluka:isale i a:no:, tamin amio: halalo: dimida:sen kalu o:lia: sen, ko:sega iyo: sili handalota:ga: yab amio:, madali tolo: widan kalu iliyo: uwo: dian man a:no: nafaleka: a:la:liki dikili sa:lakiyo:, kaluka:isale i a:no: mogago:wo: a:dimidama:ki sendeakiyo:, susulu sa:la:la:sen. ¹⁹ Kalu i a:ma: sa:lakiyo:, “Gio: mada o:li ga:li mesa:ib” a:la:dinali sio:. Ko:sega kalu i a:no: ga:lilo: mo:siliki, man mogago: inido: dimida:lab a:ma:yo: iyo: di-bolowa disa: ko:lo:lab. Mo:wo: man o:bo:ngo:ma:ya:le kalu bo:fo:likilo: tililia: ha:na:lab a:ma:yo:, kalu a:no: dibolowa disa:fo:lab. ²⁰ Kalu abeyo: Alan Ya:su Keliso, nilo: gasili a:no: fanda asululiabiyo:, iyo: henfelo: man mogago: a:namilo: eleno: sili alifa:. Ko:sega kalu i a:no: man mogago:wo: wa:ka a:dimidama:no: ha:nalega, iyo: dafa amilo: walalano: a:ngab ko:lo:, man a:ma:yo: iyo: halaido: bo:fo:lab. Tamin amio: kalu i a:no: mogago: elen ko:sega, o:go: mada mogago:le a:lab.

²¹ Iyo: Godeya: to man hendeleyo: mo:asulo: kibo:bowo:, iyo: hida:yo: alano: mo:domabe. Ko:sega iyo: to nafa iliga:felo: kaluwa:lo: wido: a:no: asululia:sa:ga:yo:, o:go: iyo: fa:s dimia:sa:ga:, a:ma:la: ha:la:ya ane ko:lo:, Gode eyo: iyo: mada halaido: wa:dema:ib. ²² Man ililo: dimidab a:ma:yo: kaluwa:lo: to sa:la:sen we hendele a:la:widakigab.

Gasaya: ene isa:i fa:lo:wa a:ma:la: ha:na:sa:ga: na:sen.
 A:la:ta:ga: kabowo: ho:no: mulula:sa:ga:yo:,
 a:ma:la: isigo:wa muluma:ni ha:na:sen.

3

Alan Ya:suwo: a:ma:la: mia:ib

¹⁻² Ne milile, niyo: mo:fo:s andeb we gimo: sa:sa:liga:to:l.
 Mo:fo:s a:la: nilo: sa:sa:lo: a:ma:yo:, gi asulo:wo: digidali-
 foma:ki sa:sa:lo:. Malilo: dinali sa:lan kaluwa:lo: mo:lulo:
 to wido: a:no:lia:, Alan Ya:suwa:lo: ele saefa: ko:lo: iliga:felo:
 kaluwa:lo: gimo:lo: to wido: a:no:lia:yo:, to a:la: a:no: giliyo:
 wa:ka a:asuluma:kiyo:, mo:fo:s a:la: we a:na sa:sa:lo:.

³ Ko:sega to imilig we mada tamin a:la: asulufo:lubi.
 O:g ho:len elema:no:lo: dowab wenamio:, kalu nolo:
 fa:la:losoda:likiyo:, iliyo: inin asulo: mogago: a:no: kudu
 ha:nakiyo:, dio:ge sa:la:mela:ib. ⁴ Iliyo: a:la:dio:ge sa:lakiyo:,
 “Ya:su a:ma:la:do: mia:no: dinali sio: a:no: mo:yabo:lo:b!
 Nili ma:mu iyo: danelia:i mio:wo:, o:g ho:len wenamio:lo:
 kelego:wo: tambo tamin amilo: fa:la:dowakilo: fa:la:dowo:
 o:leo:ngo:ka a:lab. Gode elo: taminde amilo: kelego:
 tambo ho:gilo: dimido: a:na a:la:ta:ga:lo: mio:wo:, kelego:
 we tambo ko:ngo: a:lab.” ⁵ Ililo: dio:ge sio: a:no:, iliyo:
 Godeya: halaido:wo: ga:lilaki sio:. Tamin amio: Godeya:
 ene to a:ma:yo: akino: a:na fa:la:do alifa:, a:la:ta:ga: ene to
 a:ma:yo:, henfelo: we ho:n a:na a:la:ta:ga: fa:la:do alitabiki,
 ho:n o:lia: henfelo: o:lia:yo: a:na alobanala. ⁶ A:la:ta:ga: tif
 amio:, Gode eyo: wa:ka sa:labikiyo:, ho:no: alan galulia:ga:
 fa:la:ndaki, kaluka:isaleyo: tambo yasala. ⁷ A:la:ta:ga:
 Godeya: ene to a:ma:yo:, hen o:lia: akin o:lia: o:gdo: a:lab
 we yasila:i ha:na:la:ga:, Godeya:lo: mo:walilab ho:len a:na
 elema:ki, dinali salifo:lab. Ho:len a:namio:, henfelo: we
 deya: nalikiyo:, Godeya:lo: asulab aundo: mo:dimida:sen
 kaluka:isale i a:no:lo: a:na yasala:ma:ib.

⁸ Ko:sega ni milile, to imilig we mada ga:lila:so:bo.
 Godeya: asulo: amio:, ho:len imilig a:no: 1,000 dona o:leo:ngo:
 ko:lo:lab. A:la:ta:ga: 1,000 dona a:no: ho:len imilise o:leo:ngo:
 ko:lo:lab. ⁹ Kalu nolba: sa:lakiyo:, “Godeya: enedo: dinali
 sio: a:no: fa:la:doma:kiyo:, e mo:beaki, ha:sa dimida:sen.”
 Iliyo: a:la:asulo: ko:sega, hendele Gode e ha:sa iliki, gio:
 ko:lo: yasisab. Eyo: kaluka:isale imilig nowo: de hena
 hamana:kiyo: mo:asulaki, iyo: tambo mogago: dimida:len
 a:no: kata:ta:sa:ga:, asugo: nodoma:ki asula:lab. ¹⁰ Ko:sega

3:1-2: Yud 1.17   **3:3:** 1Tim 4.1, Yud 1.18   **3:4:** Madi 24.48   **3:5:** Mo:mo:
 1.6-9   **3:6:** Mo:mo: 7.11, 2Bid 2.5   **3:8:** Song 90.4   **3:9:** Hab 2.3, 1Tim 2.4
3:10: Madi 24.29,35, Luk 12.39, 1Tes 5.2

Alana: ho:len a:no: afalo: dian kalu yan o:leau mia:ib. Ho:len a:namio: fowo: alan dowakiyo:, akin a:no: kelege dowaki, kelego: akin a:namilo: da:lab a:no: tambo deya: naki, ma:ga:le ha:na:ib. A:la:ta:ga: henfelo: we o:lia:, kelego: a:namilo: elen a:no: tambo kelege doma:ib.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: gio: dinafa bo:ba. Kelego: we tambo a:la: kelege doma:ib ko:lo:, kaluka:isale gio: Godeya: eno:le doma:ki, go:no:no: Godemo: dimiaki, man enedo:wo: kudu ha:na:bi. ¹² A:la:dimidalikiyo:, ge Godeya: ho:len a:no: yasilakiyo:, ho:len a:no: bo:bo:ge fa:la:domabesa: a:la:li yasila:i ha:na:bi. Ho:len a:namio: Alan eyo: akin a:namilo: a:lab a:no: tambo deya: nalikiyo:, de ofo: halaido: a:ma:yo: kelego:wo: tambo ma:ga:lema:ib. ¹³ Ko:sega nio: Godeya:lo: akin o:lia: henfelo: o:lia:yo: ho:gi dimidama:no: a:la:do: dinali sio: a:no: ko:lo: asulaki yasiso:l. Man digalo:lolo: dimida:mela:no: heno: o:m.

Dinafa bo:fo:liki Alano: yasila: melea

¹⁴ Ne milile, a:la:do: fa:la:doma:nigab a:no: gio: yasila:lab ko:lo:, Gode e ya:ga: ba:ba: amio:, gio: malilo: dowaki, mo:gago: dimido: imilig nowo: ge amio: aundo:ma bo:ba:ki, a:la:ta:ga: ge e o:lia: ege dofo:lono:lo:b a:la:bo:ba:kiyo:, giliyo: o:go: nanogo: halale dimida:lubi.

¹⁵ Giliyo: Kalu Alan e ha:sa ilikilo: yasisab a:no: asulakiyo:, eyo: gio: asuwa:taki a:ma:la: gasilia:no: a:la:liki yasilaki gabo:lo:b a:la:asula:bi. To imilise a:no:ko:, nao Fo:l eyo: Godeya:lo: asulo: nafale emo:lo: dimi a:no: dia:sa:ga:, eyo: mo:fo:so: gimo: sa:sa:liga:fo:. ¹⁶ Mo:fo:s tambo elo: sa:sa:lo: a:namio:, to a:no:ko: sio: ko:sega, mo:fo:s elo: sa:sa:lo: nolo: fanda asuluma:no:wo: halaido: dowo:. Kalu nolo: asulo: nafaleyo: mo:dowaki, tilidabu enedo:wo: halaido:lo:ma dowab i a:ma:yo: Godeya: bugo: amilo: to nol da:lab a:no: ha:go: ko:li a:nodo sa:lab o:leumbo:, to welo: a:la: a:nodo sa:la:lab ko:lo:, a:na ilikiyo: enena:ma:la: mogagilaki gab.

¹⁷ Ne milile, hagugo: to nilo: sio: a:no: gio: o:ma fanda asululi ko:lo:, man mogago:lo: dimida:len kaluwa:yo: gio: hala tililia: ha:nalikiyo:, tilidabu halaido: gililo:wo: sulufo: tinabena:kiyo:, gio: dinafa bo:fo:lubi. ¹⁸ Nilo: gasili Alan Ya:su Kelisowa: ene ha:fo: disa:lan man o:lia:, ene asulo: nafale o:lia:yo: gili mela:no: usamio: alan dowa:i hamana:ki ta:ta:bi. O:g wena a:la:ta:ga: dowa:i ha:na:mela:no: a:namio:lo:, Ya:su Kelisowo: wabudaki, ene wiyo: dulugu sa:la:li ha:na:lubi. Hendele.

**Mo:fo:s Agel We
Yo:n
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we**

Kalu bugo:lo: sa:sa:lo: we, Yo:n. E Ya:suwa:lo: tili wido: kalu kugula:fo:wo: nowo: e. E ko:go:do: ulula:liabiki, mo:fo:s we tilidabu kaluka:isalemo:wo: agelema:ki, sa:sa:lo:.

Mo:fo:s sa:sa:lo: wenamio:, asulo:wo: a:la: da:labiki, asulo: dima:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:. To nowo: we, nio: Gode o:lia: ene inso: Ya:su Keliso o:lia:yo: ha:fo: disa:la:sa:ga: asulo:wo: imilise doma:ki, a:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isalemo: ha:fo: disa:ma:ki, to we Yo:na:yo: a:na sa:sa:lo:. To andebo: we, kaluka:isaleyo: kaluwa:lo: madali godeya: man walasa:lakiyo: wida:lab a:namio: mo:tilidabuma:ki, a:la:ta:ga: to we a:na alobana wido:. Kalu a:ma: sa:lakiyo:, “Godeya: ene So:wa Ya:su a:no:, kalu ni o:ngo:wo: mo:fa:la:dowan” a:la:sio:. To we hala sa:labiki, Yo:n eyo: da:da:sa:ga:, kaluka:isaleyo: to wenamio: mo:kudu hamana:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:.

To Mela:no: a:no: kalaba fa:la:dowo:

¹ To mela:no:lo: a:lab a:no: taminde amio: elen ko:lo: niliyo: dabu. A:la:ta:ga: ninin siya: ba:da:sa:ga:, nili dagiya:yo: golo:. To a:namio: mela:no:wo: a:lab ko:lo:, to weko: niliyo: gimo:wo: walama:nigo:l. ² Mela:no: a:no: kalule fa:la:dota:ga: a:lab a:no: ninin ba:da:sa:ga:, mela:no: mela:no: we gimo:wo: a:na walaso:lo:l. Tamin amio: e iya o:lia: elen ko:lo:, o:go: nilo: amio: kalaba fa:la:dowo:. ³ Gio: ni o:lia: ege doma:ki, nililo: ba:ba: o:lia: nililo: dabu a:no:lia:yo: gimo:wo:lo: a:na walaso:lo:l. A:la:ta:ga: nio: Gode o:lia: Inso:, Ya:su Keliso o:lia:yo: ege dowa:sen. ⁴ A:la:fo:ko:lo: sagalo: nililo:wo: alan doma:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:.

Nio: Godeya: ho:lana doma:niki

⁵ To we Ya:suwa:yo: malolabikiyo:, nio: dabu ko:lo: gimo:wo: a:na sa:ma:nigo:l. Gode e ho:len nafa malilo: ko:lo: mogago: imilig nowo: e amio: mada aundo:ma. ⁶ Niliyo: to sa:lakiyo:, “Ne Gode o:lia: ha:fo:wo: disa:” a:la:sa:laki ko:sega, nio: mogago:wo: dimida:liki, sololi o:ngo:wa sia:lalega, to nililo: sio: a:ma:yo: ninino: madalilo: sa:lan kalu dowab. A:la:fo:ko:lo: Godeya: to man hendeleyo: niliyo: mo:kudu ha:na:lab. ⁷ Ko:sega Gode e, man nafale dimida:liki,

malilo: ho:lana a:lab ko:lo:, nio: e dowo: o:leo:ngo: dowalega, negelebo: ege doma:ib. A:la:ta:ga: Godeya: ene So:wa Ya:suwa: ho:bo: a:ma:yo: nili mogago: dimido: a:no: halaliki, nio: malilo: doma:ib. ⁸ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo:, “Ne mogago:wo: aundo:ma” a:la:sa:lalega, enena:ma:la:yo: e mogago:lo: mo:dimidan a:la:do:lo:le sa:lakigab ko:lo:, Godeya: to hendeleyo: e amio: mo:da:lab. ⁹ Nililo: mogago: dimido: a:no: foga:le sa:lalega, Gode eyo: enedo: to saefa: o:leaumbo: dimidama:ib. A:la:ta:ga: Gode eyo: man nafa digalo: dimidaki, nili mogago: dimido: a:no: hala:sa:ga: ga:lilaliki, nio: malilo: ta:fa:ib. ¹⁰ Kaluka:isale abeyo:, “Ne mogago:wo: mo:dimidan” a:la:sa:lalega, to a:la:do: sa:lab a:ma:yo: Godeyo: madali tolo: sa:lan kalu a:la:li sa:laki gab. A:la:fo:ko:lo: Godeya: to man a:no: kalu a:ma: asulo: usamio: mo:da:lab.

2

Nilo: asufa:yo:, Ya:su

¹ Ni so:wa i, gio: mogago:wo: dimidabena:ki, niyo: to we gimo: sa:sa:liga:to:l. Kalu imilig noma:yo: ko:lo: mogago:wo: dimidalega, nilo: asuwa:fa:no: kalu nowo: a:lab. Ya:su Keliso, e mada digalo: kalu ko:lo: nilo: asuwa:foma:kilo:, Iyamo:lo: tolo: sa:la:seno: e. ² Mogago: nililo:wo: dila:ma:ki, ene mela:no:wo: walaki sowo:. Elo: nanog di a:ma:yo: niko: asufa:ma, eyo: henfelo: amilo: kaluka:isale sab a:no:lo: tambo asuwa:taki go:

³ Nio: Godeya: to saefa:yo: kudu ha:na:lalega, nio: Godeyo: hendele asululi a:la:asulo:l. ⁴ Kaluka:isale abeyo: Godeya:lo: to saefa: a:no: mo:kudu ha:naki, “Ne Godeyo: hendele asulo:” a:la:sa:lalega, kaluka:isale a:no: e madali tolo: sa:lan kalu dowab. A:la:fo:ko:lo: Godeya: to hendeleyo: e amio: mo:da:lab. ⁵⁻⁶ Ko:sega kalu abeyo: Godeya: to saefa:yo: kudu ha:na:lalega, Godeya:lo: asulan man a:no: e amio: mada ililo:. Kaluka:isale abeyo: “Ne Gode o:lia:yo: asulo:wo: imilise dowo:l,” a:la:sa:lalega, e Ya:suwa:lo: man dimido: o:leau dimida:i ha:na:lubi. Kaluka:isale a:la:do: dimidab a:ma:yo:, Gode elo: ha:fo: disa:lan man a:no: i usamio: halaido:ko: dofo:mela:ib.

⁷ Ne mili, Godeya:lo: to saefa: ko:lo: nilo: gimo:lo: sa:sa:lo:l we, ho:gima. To saefa: we, gio: ho:gi mo:mo:da tilida:dakilo: dabu a:no:ko: wa:ka gimo: so:lo:l.* ⁸ Ko:sega to we ho:gi

1:8: Song 32.5, Sndn 28.13   **2:1:** Hibu 7.25-26   **2:2:** Yo:n 1.29, Kolo 1.20, 1Yo:n 4.10   **2:5-6:** Yo:n 14.21,23   **2:7:** Yo:n 13.34, 2Yo:n 1.5-6   * **2:7:** To ho:gi saefa: we, tamin amio: Ya:suwa:yo: enedo: tili widan kalumo:wo: sio: Yo:n 13.34,35 a:namio: agelema.   **2:8:** Yo:n 1.9, Lom 13.12

a:la:do: so:lo:lo: we. Man Ya:suwa:lo: dimido: o:lia: gililo: dimidab o:lia: a:no: ba:da:sa:ga:, to saefa: a:no: hendelelo:b a:la:asuluma:ki so:lo:l. Mo:wo: man mogago: dimidan a:no: sololi o:ngo: ko:lo: ha:na:ga: ha:nabiki, ho:lendeyo: tindaki so:so:idab.

⁹ Kalu abeyo:, “Ne ho:lena dofo:lo:l,” a:la:sa:la:liki ko:sega eyo: tilidabu kalu nowo:mbo:wo: kele asulaki mo:bea:lalega, e sololi a:naka o:ilikigab. ¹⁰ Kalu abeyo: ao nowo:mbo:wo: ha:fo:wo: disa:lalega, e ho:lena dowab ko:lo: ho:len a:ma:yo: e mo:hala hamana:ki, dinafa walama:ib. ¹¹ Ko:sega kaluka:isale abeyo: tilidabu kalu nolbo:wo: kele asulaki mo:bea:lalega, e sololi a:naka iliki ko:lo: e do:bugu sia:likigab.

Kalu a:no: siyo: ko:n o:ngo: dowo: ko:lo:, e tog a:na kudu ho:non:l a:la:bo: mo:dinafa asulab.

¹² So:wa gio:, Ya:suwa:lo: dimido: a:ma: wiya ilikiyo: Gode eyo: gili mogago:wo: ga:lila: ko:lo:,
to we gimo:wo: a:na sa:sa:lo:l.

¹³ Ko:go:do: kaluka:isale giliyo:, kalu taminde amilo: dowai mio: ko:lo: a:lab a:no:, gio: digale asululi ko:lo:lab.
A:la:fo:ko:lo: to we gimo:wo: a:na sa:sa:lo:l.

Kaluka:isale asugo: ho:gi nodola:sa:ga:lo: tilidabu gi a:ma:yo:, mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na: e tinio: ko:lo: a:labiki,
to we gimo:wo: a:na sa:sa:lo:l.

Ni so:wa i, Do Gode eyo: gio: digale fanda asululi ko:lo:,
to we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l.

¹⁴ Ko:go:do: giliyo:, kalu taminde amilo: dowai mio: ko:lo: a:lab a:no:, gio: digale asululi ko:lo:lab.
A:la:fo:ko:lo: to we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l.

Kaluka:isale asugo: ho:gi nodola:sa:ga:lo: tilidabu gi amio:, halaido:wo: da:lab a:la:ta:ga:, Godeya: mano: gili asulo: usamio: delen ko:lo:, mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na: e gili tinio:
A:la:fo:ko:lo: to we niyo: gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l.

Gio: henfelo: mano: asula:so:bo

¹⁵ Gio: henfelo: man we a:la:ta:ga: kelego: mogago: da:lab we asula:so:bo. Kaluka:isale abeyo: henfelo: man a:no: asula:lalega, Do Gode asulan man a:no: e amio: aundo:mo: da:lab. ¹⁶ Mo:wo: henfelo: wilo: man dimidano: we. Ini do:mo: sagalema:no: asulan o:lia:, siya: ba:da:sa:ga: meselan o:lia: kailan o:lia: a:no:, henfelo: wema: man. Man we Do

Godelo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:ma. Man a:no: henfelo: we-namilo: deleno: o:m. ¹⁷ Henfelo: we o:lia: man mogago: dimidan a:no:lia:yo: tambo kelega:ga: ha:nab ko:sega, kaluka:isale Godeya: to saefa:lo: kudu ha:na:lab a:no: mela:no: mela:no: mela:ib.

Ya:su o:lia: gisdo: dia:no:wo: fa:la:dowabi hagugu sio:

¹⁸ Ni so:wa i, henfelo: we elema:no:wo: ko:na:ma dowab. Ya:su Keliso o:lia:lo: gisdo: dia:lab kalu a:no: fa:la:doma:nigab a:la:do: sio: a:no: gio: tamina dabu. A:la:ta:ga: o:go: Ya:su Keliso o:lia:lo: gisdo: dia:lab kalu modo:wo: o:ma fa:la:dowa:sa:ga: a:lab. A:la:fo:ko:lo: nio: a:no: ba:da:ga:yo:, henfelo: we ko:na:ma elema:nigab a:la:bo: nio: asulab. ¹⁹ Kalu i a:no: tamin amio: ni o:lia: a:la:ga:lo:, asulo: ililo:wo: ni o:lia:yo: imiligo: mo:dowabikilo: ta:fo:gane a:no: nilino:ma. Iyo: nilino: kibo:bowo:, ni o:lia:ka o:domabe. Ko:sega iliyo: nio: ta:fo:gane ko:lo: iyo: hendele nilino:ma a:la:asulo:. ²⁰ Ko:sega gio: o:ngo:ma. Ya:suwa:yo: Godeya: Mamayo: gimo: dimi ko:lo: gio: to hendeleyo: tambo asululi ko:lo:lab. ²¹ Nilo: gimo:lo: mo:fo:s sa:sa:liga:to:l we, gio: to hendeleyo: mo:asulo: a:la:likima. Gio: to hendeleyo: asulo: ko:lo:labiki, niyo: mo:fo:s we gimo:wo: a:na sa:sa:liga:to:l. Mo:wo: to hendele us amio: madali towo: mo:alab. ²² Kalu abeyo: to sa:lakiyo:, “Ya:su e, kaluka:isaleyo: tambo gasilima:kilo: Godeya:lo: da:feyo: kaluwo:, emaka:” a:la:sa:la:lalega, kalu a:no: e madali tolo: sa:lano: o:m. A:la:do: sa:lab a:ma:yo:, Do Gode o:lia: Inso: Ya:su o:lia:mo:wo: gola ba:daki, kalu a:ma:yo: Ya:su Keliso o:lia: gis diab. ²³ Kalu abeyo: Inso:mo:wo: gola ba:dalega, Iya Gode o:lia:yo: mo:dowo: ko:lo: gab. Kalu abeyo: Inso: Ya:su amio: tilidabu a:la:likilo: sa:lab a:no:, Iya Gode amio: e dowakigab. ²⁴ Tamin amilo: to gililo: dabu a:no:, gili asulo: amio: dinafa halale asulufo:lubi. To a:no: gili asulo: usamio: asulufo:lalega, Do Gode o:lia: Inso: Ya:su o:lia:yo: ho:lono: tambo gi o:lia: doma:ib. ²⁵ Tamin amio: Ya:suwa:yo: dinali sa:lakiyo:, “mela:no: mela:no: a:no: gimo: dimio:l” a:la:sio:.

²⁶ Kalu nolba:yo: gio: hala tililia: ha:nab ko:lo: a:no: hagugaki to we gimo:wo: sa:sa:liga:to:l. ²⁷ Ko:sega gio: Godeya: Mamayo: Ya:suwa a:la:ta:ga: di ko:lo:, e gi o:lia: a:lab. A:la:fo:ko:lo: kalu nolba:yo: gimo:wo: a:walama:ki, a:la:bo: mo:asuluma:ib. Mo:wo: Godeya: Mama a:ma:yo: kelego:wo: tambo ami gimo:wo: wida:lab ko:lo:, Godeya: Mama a:ma:yo: towo: halayo: mo:widaki, to hendeleyo: ko:lo:

wida:lab. A:la:fo:ko:lo: gio: Mama elo: widab au, Ya:su e o:lia: kegene dowabi.

Nio: Godeya: so:wa

²⁸ Ni so:wa i, gio: Godeya oga:dita:ga: dofo:melea. A:la:dimidalega, Ya:su Kelisowo: a:ma:la: yalikiyo:, nio: mo:sendelowaki, halaido: kagama:ib. ²⁹ Ya:su Kelisowa: mano: digalo: a:la:bo: giliyo: asulo: ko:lo:, kaluka:isale mano: digalo:lo: dimida:lab i a:no:, Godeya: so:wa dowaka: a:la:bo:, giliyo: asuluma:ib.

3

¹ Wai! Gode eyo: nio: mada alan asulo: ko:lo: nio: ene so:waka: a:la:safo:lab. A:la:go:ko:lo: nio: hendele Godeya: so:wa ko:lo:lab. Henfelo: kaluka:isaleyo: Do Godeyo: mo:fanda asulo: ko:lo:, iliyo: nio:lo: mo:fanda asulab. ² Ne mili, nio: o:go: Godeya: so:wa dowab. Gode eyo: tif amio: nio: we o:ngo: doma:ib a:la:likiyo:, kalab amio: o:semo:wido:. Ko:sega Ya:suwo: kalaba fa:la:dowalikiyo:, e wengo:lo:b a:la:bo: hendele misio: ba:ba:ib ko:lo:, nio: e o:ngo:ka doma:ib. ³ Kaluka:isale abeyo: kelego: a:no: hendele fa:la:domabesa: a:la:likilo: yasila:lab a:ma:yo:, ene asulo: amio: mogago: a:dimidama:no:wo: eleta:ga:, e Ya:su o:ngo: go:go:do: dowo: ko:lo:lab.

⁴ Mogago: dimidan man o:lia: Godeya:lo: to saefa: ko:lo: o:go:sab man a:no:lia:yo: imilo: dowo:. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isaleya:lo: man mogago: dimida:lab a:ma:yo:, Godeya:lo: to saefa: a:no: o:go:sa:lab. ⁵ Ya:su eyo: nili mogago: dimida:sen a:no: dila:ma:no: mio: a:la:bo: nio: asulo:. Mogago: imilise nowo: e amio: aundo:ma. ⁶ Kalu abeyo: Ya:su e o:lia:lo: dowab a:ma:yo: mogago:wo: mo:dimida:lab. A:la:ta:ga: kalu abeyo: man mogago:lo: dimida:lab a:ma:yo:, ene asulo: amio: Ya:suwo: mo:ba:daki, e mo:fanda asulab.

⁷ Ni so:wa i, kalu imilig noma:yo: gio: dikili sa:labena:ki, gio: dinafa yasi dowabi! Ya:su Keliso e digalo: ko:lo:, kaluka:isale abeyo: man digalo:lo: dimida:lab a:no:, e hendele digalo:, Ya:su e o:ngo: dowab. ⁸ Sa:da:na:yo: tamina a:la:ta:ga: o:go:lo:, mogago:wo: dimida:i ya:lab ko:lo:, kaluka:isale abeyo: man mogago:lo: dimida:lab a:no:, e Sa:da:na: a:no: ilikigab. Godeya: ene So:wayo: Sa:da:na:ya:lo: nanogo: dimida:i ha:na:lab a:no: ko:lo: bidila:ma:ni mio:. ⁹ Kalu abeyo: Godeya: so:wa dowab a:no:, Godeya: mela:no:wo: eya dowo: ko:lo:, man mogago:wo: mo:dimida:sen. E Godeya: so:wa ko:lo:, mogago:wo:

mada mo:dimida:mela:ib. ¹⁰ Ge Godeya: ene So:wa o:lia: Sa:da:na:ya: inso: o:lia: a:la:do: ele ba:ba:no:wo: we. Kaluka:isale abeyo: man digalo:lo: mo:dimida:lab a:no:, e Godeya: so:wama. A:la:ta:ga: tilidabu kaluka:isale nowo:mbo:wo:lo: ha:fo:wo: mo:disa:lab a:no:lo:, e Godeya: so:wama.

Tilidabu kalu nowo:mbo:wo: ha:fo:wo: disa:la:bi

¹¹ Nio: nol o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:lubi a:la:do: wido: a:no: gio: tamina dabu. ¹² A:la:fo:ko:lo: nio: Ka:in e o:ngo:wo: dowa:so:bo. E mogago:lelo: dimida:sen Sa:da:na:ya: inso: o:ngo: ko:lo: ene aowo: so:no:. Elo: so:no:wo: mo:wo: we. Ka:in e man mogago: dimida:len. A:ibol e man digalo: dimida:len ko:lo:, Ka:ina:yo: ene aowo: a:na sana sowo:. ¹³ Henfelo: kaluka:isaleya:yo: tilidabu kaluka:isale gimo:wo: kele asula:saga: mo:bealikiyo:, gio: iliga:so:bo. ¹⁴ Tamin amio: nio: soma:no:lo: doba:da: elen ko:sega nio: a:no: o:ma tiginita:ga:, mela:no: usa fa:la:dofolo:l. Niliyo: a:la:asulo: mo:wo: niliyo: tilidabu kaluka:isale no o:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:sen. Kalu abeyo: nowo:mbo:wo: ha:fo:wo: mo:disa:lalega, e soma:no:lo: doba:da: a:lab. ¹⁵ Kalu abeyo: ene ao nowo:mbo:wo: kele asulakilo: mo:bea:lab a:ma:yo:, kalu sana sowano: o:ngo: dowab. A:la:ta:ga: kalu sana sowan a:ma:yo:, Godeya: mela:no: mela:no:wo: e amio: mo:dofolikigab, a:la:bo: gio: asulo:.*

¹⁶ Ya:suwa:yo: ni asulakilo:, ene mela:no: wala: a:ma:yo: ao nowo:lia:lo: ha:fo: disa:lan man a:no: ko:lo: wido:. A:la:fo:ko:lo: niliyo:lo: nao nowo: asulakiyo:, nili mela:no:wo:lo: a:la:wala:ma:niki. ¹⁷ Kaluka:isale abeyo: e kelego:wo: o:li deliki, tilidabu kaluka:isale kelego:lo:ma a:no: ba:da:saga: mo:nofolalega, Godeya: ha:fo: disa:lan man a:no: e amio: aundo:ma. ¹⁸ Ni so:wa i, giliyo: to mosowa:yo: ha:fo:wo: disa: a:la:bo: mego:fa:yo: madaliyo: sa:la:so:bo. Ko:sega kalu nowo:mbo:wo: hendele nofolakiyo:, gio: ha:fo: disa:laki to sio: aumbo:, nanogo: hendele dagiya:yo: dimida:bi.

¹⁹⁻²⁰ Niliyo: a:la:dimidalikiyo:, nio: Godeya: eno: a:la:bo: asulo: ko:lo:, nio: Godeya: siwa:la ilikiyo:, nio: mo:sendelowaki ha:saka doma:no:. Mo:wo: Godeya: ene asulo: nafale a:ma:yo: nili asulo:wo: tininila:saga:, kelego: tambowo: e asululi ko:lo:lab. ²¹⁻²² Ne mili, asulo: ninido:ma:yo: mo:sendelo alitalega, nio: Godeya: siwa:l

3:11: Yo:n 13.34   **3:12:** Mo:mo: 4.8   **3:13:** Yo:n 5.18-19   **3:14:** Yo:n

5.24   **3:15:** Kala 21.8   * **3:15:** Kalu nowo:mbo:lo: mo:bea:lab o:lia: kalu sana sowab o:lia: man dimidan a:la: a:no: Godeya: siwa:l amio: imilise o:ngo: ko:lo: ba:dab.   **3:16:** Yo:n 13.1, Gala 1.4   **3:17:** Lo 15.7   **3:18:** Ya:m 2.15-16

3:21-22: Hibu 4.16

amio: tagio: mo:dowaki, Godemo:lo: dabu ba:dab a:ma:yo: hendele dimia:ib. Mo:wo: nio: Godeya:lo: to saefa: a:no: kudu ha:naki, man elo: asulab aumbo: dimida:i ya:len. ²³ Godeya: to saefa:yo: we. Nio: ene So:wa, Ya:su Kelisowa tilida:da:sa:ga:, kalu nowo:mbo:wo: ha:fo:wo: disa:la:bi. Elo: tamin amilo: to saefa:yo: o:m ko:lo: kudu ha:na:bi. ²⁴ Kaluka:isale abeyo: elo: to saefa:yo: kudu ha:nab a:no:, e Godeya dowab ko:lo: Gode elo: kalu a:no:lia:yo: dowab. Godeyo: ni o:lia: a:lab a:la:bo: nio: asuluma:ki, Godeya: Mama nimo:lo: dimi a:ma:yo: nimo:wo: wida:lab.

4

To widabo: alobana ba:da:bi

¹ Ne mili, madalilo: dinali sa:lan kaluwo: modo: ko:lo: henfelo: amio: dalale siliki mano: wida:lab. A:la:go:ko:lo: kalu nolba:yo: gimo:wo: mano: widakiyo:, “Godeya: Mamayo: ne amio: dowo:” a:la:likilo: widab a:no: tilida:da:so:bo. Ko:sega e Godeya: Mamaleya: sa:laba:le a:la:likiyo:, giliyo: alobana ba:da:bi. ² To we Godeya: Mamaleya: gab a:la:do: alobana asuluma:no:wo: we. Kalu abeyo: “Ya:su Keliso e hende kalule mio:” a:la:sa:lalega, Godeya: Mamayo: kalu e amio: dowo: ko:lo:lab. ³ Ko:sega kalu abeyo: “Ya:su e kalulema” a:la:sa:lalega, kalu a:namio: Godeya: Mamayo: aundo:ma ko:lo:, e Ya:su Keliso o:lia:yo: gis diakigab. Man a:no: fa:la:doma:ib a:la:likilo: sio:wo: gio: tamin amio: da:da:len ko:lo: o:go: o:ma henfelo: wena fa:la:dota:ga: a:lab.

⁴ Ni so:wa i, gio: Godeya: eno: dowo: ko:lo: giliyo: madalilo: dinali sa:lan kalu a:no: o:lika tininima:ib. Mo:wo: Gode gi o:lia:lo: a:lab a:no: e halaido: ko:lo:, Sa:da:na: henfelo: wilo: a:lab a:no: Godeya: tinio:. ⁵ Kalu i a:no: henfelo: wena a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. A:la:fo:ko:lo: ililo: man wida:lab a:no: henfelo: wilo: dimidan mano: o:m. Henfelo: kaluka:isaleyo: ililo: man widab a:no: tilida:da:lab. ⁶ Ko:sega nio: Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:lo:, kalu abeyo: Godelo: alan asulo: i a:ma:yo: nililo: to widabo: tilida:da:lab. Kalu abeyo: Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: mo:mio: a:ma:yo: nililo: to widabo: mo:tilida:da:lab. A:la:ga:lab ko:lo: Godeya: Mamaya: to hendele o:lia: madali tolo: sa:lan mama a:no:lia:yo:, niliyo: dinafa alobana ba:da:sa:ga: asuluma:no:.

Ha:fo:lo: disa:lan man a:no: mo:wo: Gode E

⁷ Ne mili, negelebo: ha:fo:wo: disa:ma:niki. A:la:do: so:lo:lo: mo:wo: we. Ha:fo: disa:lan man a:no: Godelo:wa a:la:ta:ga:

mio:. Kalu nolbo:wo: ha:fo:lo: disa:lab a:no:, kaluka:isale i a:no: tambo Godeya: so:wa ko:lo:, iliyo: Godeyo: asulo: ko:lo:lab. ⁸ Kalu nol o:lia:lo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: mo:wo: Gode e. A:la:fo:ko:lo: kalu nol o:lia:yo: ha:fo:wo: mo:disa:lab a:no:, eyo: Godeyo: mo:asulo: ko:lo:lab. ⁹ Gode eyo: ni o:lia: ha:fo:wo: disa: a:lakilo: nimo:lo: wido:wo: we. Ya:suwa:lo: nanog dimido: a:namio:, nio: mela:no:wo: eya dima:ki, Gode eyo: ene Inso: imiligo: henfelo: wena iliga:fo:. ¹⁰ Hendele ha:fo:wo: disa: a:lakilo: dimidano: we. Godemo:wo: nili ko:le ha:fo: disa:ma. Ko:sega Gode eyo: nimo:wo: mada ha:fo: disa:lakiyo:, ene So:waya:yo: nili mogago:wo: dila:ma:ki iliga:fo:.

¹¹ Ne mili, Gode eyo: ni o:lia: ha:fo: disa: ko:lo:, niliyo:lo: negelebo: ha:fo:wo: a:la:disa:ma:niki. ¹² Kaluka:isale imilig noma:yo: Godeyo: misio: mada mo:ba:ba:. Ko:sega niliyo: nolbo:wo: ha:fo:wo: disa:lalega, Godeyo: ni usa dofo:liki, Gode elo: ha:fo: disa:lan man a:no: ni usamio: halaido:ko: dofo:mela:ib.

¹³ Gode e ni o:lia: dowab a:la:ta:ga: nio:lo: Gode o:lia: dofo:lo:l. Niliyo: a:la:do: asulo:l we, Gode eyo: ene Mamayo: nimo: dimi. ¹⁴ Gode eyo: ene So:wayo: henfelo: kaluka:isale Sa:da:na: elo: amilo: ane a:no: a:ma:la: gasilima:ki iliga:fo: ko:lo:, a:no: niliyo: ba:da:sa:ga:, nolbo:wo: kalaba wida:lo:l. ¹⁵ Kaluka:isale abeyo: Ya:su e, hendele Godeya: So:wa a:la:do: kalab amilo: sa:lab a:no:, Godeyo: e o:lia: dowab a:la:ta:ga:, kalu a:no: Gode o:lia: dowab. ¹⁶ Gode eyo: nimo:wo: ha:fo: disa: a:la:bo:, nio: hendele asula:sa:ga: tilidabu. Kaluka:isale nol o:lia:lo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: mo:wo: Gode e. A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: nolbo:wo: ha:fo: disa:lab a:no:, e Gode o:lia: dofo:lab ko:lo:, Gode elo: e amio: dofo:lab. ¹⁷ A:la:do: gab a:namio:, Gode elo: ha:fo: disa:lan man a:no: ni amio: halaido:ko: dofo:lab. Nio: hen wena o:silikiyo:, nio: Ya:su o:ngo: dofo:lo:l. A:la:fo:ko:lo: Godeya:lo: kaluka:isalelo: mo:walilima:no: ho:len a:no: fa:la:doma:nigab a:namio:, nio: halaido: kagayaki mo:tagima:no:. ¹⁸ Godeya:lo: ha:fo:lo: disa:lab kalu a:no: e mo:tagilan. Mo:wo: Gode elo: ha:fo: disa:lan man a:no: e amilo: halaido: dofo:lab a:ma:yo: tagilan e amilo: delen a:no: dila:. Kalulo: tagilab a:ma: ha:go: we. Kaluwa: mogago: dimidab amilo: wa:l mia:ib a:no: ko:lo: asulaki tagilab. Kalu abeyo: e amio: tagio: dowab a:no:, Gode elo: ha:fo: disa:lan man a:no: e amio: halaido:wo: mo:dofoligigab. ¹⁹ Gode eyo: nimo:wo: ha:fo:wo: tamina disa: ko:lo:, niliyo: ha:fo:wo: disa:la:mela:no:. ²⁰ Kaluka:isale abeyo: “Ne Godemo:wo: ha:fo: disa:” a:la:sa:laki ko:sega,

ene ao ado nowo:mbo:wo: kele asula:sa:ga: mo:bea:lalega, e madali dikili sa:la:lab. Mo:wo: eyo: ao ado iyo: ba:da:likiyo: ha:fo:wo: mo:disa:lab. A:la:ga:lab ko:lo: eyo: Gode misilo: mo:ba:dan o:mo:wo: ha:fo:wo: mada mo:disa:ma:ib. ²¹ Gode elo: nimo:lo: to saefa:yo: we. Kalu abeyo: Godemo:lo: ha:fo:lo: disa:lab a:ma:yo:, ene ao nolbo:wo:lo: ha:fo:wo: a:la:ka disa:la:bi.

5

Tilidabu kaluka:isaleya:yo: henfelo: mano: tinio:

¹ Kaluka:isale abeyo:, Ya:su e Godeya:lo: da:feyo: a:la:likilo: tilida:dab a:no:, e Godeya: so:wa. Kalu abeyo: Domo:lo: ha:fo: disa:lab a:ma:yo:, ene so:wa nolbo:wo:lo: ha:fo:wo: disa:lab. ² Nio: Godemo:wo: ha:fo: disa:lakiyo:, ene to saefa:yo: kudu ha:nalega, man nilido: dimidab a:ma:yo:, niliyo: Godeya: so:wa nolbo:wo: mada hendele ha:fo:wo: disa: a:la:widakigab. ³ Nio: Godeya: to saefa:yo: kudu ha:nab a:namio:, nio: Godemo:wo: ha:fo: disa:lakigab. A:la:ta:ga: to elo: saefa: a:no: ko:lo: kudu ha:na:no:wo: halaido:ma. ⁴ Mo:wo: Godeya: ene so:wale dowab a:ma:yo: henfelo: man we tininilab. Nililo: Ya:su Kelisowa tilida:dab a:ma:yo:, henfelo: mano: tininilab. ⁵ Henfelo: man we, kalu o:bo:ngo:ma: tiniano:? Kaluka:isale abeyo: Ya:su e Godeya: So:wa a:la:do: tili asulab a:ma:yo:, henfelo: amilo: man mogago: ko:lilo: da:lab we eka tininilab.

⁶ Ya:su Keliso e Hebene a:la:ta:ga: henfelo: wilo: mio: a:no: hendele a:la:likiyo:, ho:n o:lia: ho:bo: o:lia:ma: wido:. Ho:n a:ma:ka wido:ma. Ho:n o:lia: ho:bo: o:lia: a:la:ma: wido:.* Godeya: Mamayo: to hendeleyo: e ko:lo:, eyo: Ya:suwo: ko:lo: fanda wida:sen. ⁷ Ya:su e Godeya: So:waleka: a:la:likiyo: kelego: otalen wema: widab. ⁸ Mamayo:, ho:no:, ho:bo:wo: kelego: otalen a:ma:yo:, nimo:wo: asulo:wo: imilise wida:lab. ⁹ Kaluwa: siya: ba:ba: ko:lo: towa:lo: sa:lab a:no:, niliyo: tili da:da:sen. Ko:sega Godeya:lo: to sa:lab a:ma:yo: henfelo: kaluwa:lo: to sa:lab a:no: tininilab ko:lo:, nio: to a:no: mada tilida:ba:no: dowo:. Mo:wo: e Gode ko:lo: to elo: sa:lab a:no: ene So:wayo: ko:lo: fanda sio:. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale abeyo: Godeya: So:wa amilo: tilida:dab i a:namio:, Godeya: towo: hendeleka: a:la:likiyo: ili asulo: amio: ti ali ko:lo:lab. Ko:sega kaluka:isale abeyo: Godeyo: mo:tilida:dab a:ma:yo:, Godeya: ene So:wayo: welo:b a:la:likiyo: Godeya: to a:no:

4:21: Mak 12.29-31   **5:1:** 1Yo:n 4.15   **5:3:** Yo:n 14.15,23-24   **5:6:**

Yo:n 1.29-34   * **5:6:** Ya:suwo: henfelo: wilo: mio: amio:, e ho:n amio: to:lolo: a:la:ta:ga: ene ho:bo:wo: i malana tula:sa:ga: sowo:. A:la:fo:ko:lo: kelego: a:la: a:ma:yo: Ya:su e Hebene a:la:ta:ga: mio:ka: a:la:liki widaki go:.   **5:8:** Yo:n 15.26

5:9: Yo:n 5.32-37   **5:10:** Yo:n 5.36-40

mo:tilida:dab ko:lo:, kaluka:isale a:ma:yo: Godeyo: madali tolo: sa:lan a:lakigab. ¹¹ Godeya:lo: nimo:lo: to sio:wo: we. Gode eyo: nimo:wo: mela:no: mela:no:wo: dimi. A:la:ta:ga: mela:no: mela:no: a:no: ene So:waleya dowo: ko:lo:lab. ¹² Kaluka:isale abeyo: Inso:le amilo: dowab a:ma:yo: mela:no: mela:no:wo: ta:li sab. Kaluka:isale abeyo: Inso:le amilo: mo:dowab a:ma:yo: mela:no: mela:no:wo: mo:ta:li sab.

Nio: mela:no:wo: di a:la:asuluma:niki

¹³ Giliyo: mela:no: mela:no:wo: o:ma di a:la:asuluma:ki, Godeya: So:wa amilo: tilidabu kaluka:isale gimo:wo: to we a:na sa:sa:lo:. ¹⁴ Nili asulo:wo: Godeya:lo: o:ngo: dowaki, kelego: nolo: dabu ba:dalega, eyo: da:da:sa:ga: hendele dimidama:ib ko:lo:, nio: Godeya: siwa:l amio: tagio: mo:dowaki, e aniba doma:no:. ¹⁵ A:la:fo:ko:lo: nililo: dulugu sa:lab a:no: Gode eyo: hendele da:dab a:la:bo: niliyo: asulo: ko:lo:, emo:lo: dulugu sa:lab a:no: niliyo: o:ma dio:l a:la:asulab.

¹⁶ Gio: tilidabu kaluka:isale noma:lo: mogago: dimidab a:no: ba:da:sa:ga:, mogago: a:ma:yo: e soma:no: doba:da:lo: tililia: ha:na:no:wo: mo:dowo:lalega, giliyo: e asuwa:foma:kiyo: Godemo: dulugu sa:la:bi. A:la:galikiyo: Gode eyo: kalu mogago:lo: dimido: o:mo:wo: mela:no:wo: dimia:ib. Man mogago: nol soma:no:lo: doba:da:lo: tililia: ha:nan a:no: da:lab, ko:sega giliyo: Godemo:wo: a:no: ko:lo: dulugu sama a:la:li so:lo:ba. ¹⁷ Godeya: siwa:l amio: digalo:wo: mo:ba:dab a:no: man mogago:wo: o:m. A:la:ta:ga: mogago: nolo: soma:no: doba:da:lo: mo:tililia: ha:nan ko:lo: da:lab.

¹⁸ Kaluka:isale Godeya: mela:no:lo: dimi a:ma:yo:, mogago:wo: mo:dimida:mela:ib. Kaluka:isale a:no:, Godeya: ene So:wa Ya:suwa:yo: dinafa bo:fo:laliki, mogago:lalo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: iyo: mo:goma:ib. ¹⁹ Nio: Godeya: eneno:, a:la:ta:ga: henfelo: we tambo mogago:lalo: dimida:sen Sa:da:na: eyo: bo:fo:lab, a:la:bo: nio: asulo:. ²⁰ Niliyo: Gode hendele a:no: fanda asuluma:kiyo:, Godeya: ene So:wayo: ya:sa:ga:, nimo:wo: asulo: nafayo: dimi. Nio: a:no: asulakiyo:, Godeya: ene So:wa o:lia: ege dofo:lo:l ko:lo: Gode hendele e o:lia:yo:lo: ege dofo:lo:l. E Gode hendele a:la:ta:ga: mela:no: mela:no: mo:wo: e. ²¹ Ni so:wa i, madali gode amio: ege dowabena:ki, gio: dinafa dowa:biyo:!

Mo:fo:s Andeb We Yo:n E Sa:sa:lo: Asuluma:no: towo: we

Mo:fo:s andeb we Yo:n eyo: misa: ka:isale o:lia: ene so:wa i o:lia:mo: sa:sa:liga:fo:. Baibo:l amilo: asulo: di kalu nol a:ma:yo: a:la:asulaki, mo:fo:s we sa:s misa: kalu o:lia: tilidabu kaluka:isale a:namilo: sab o:lia:mo: sa:sa:liga:fo: a:la:asulo: Mo:fo:s sa:sa:lo: us wenamilo:, to alan sio:wo: a:la: ko:lo: da:lab. Agelo: we, kaluka:isale egelebo: ha:fo:wo: disa:ma:ki, sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: to andebo:, madalilo: tolo: widan kalu o:lia: man ililo: widab a:no: dinafa alobana bo:ba:ki, mo:fo:s we a:na sa:sa:lo:.

¹ Misa: kalu sa:s amilo: dowo:wo: ne ko:lo:, mo:fo:s we Godeya:lo: da:feyo: ka:isale gi o:lia: gini so:wagalin o:lia:mo: sa:sa:liga:to:l. Niyo: gimo:wo: mada hendele ha:fo:wo: disa: ko:lo: o:lo:l. A:la:ta:ga: kaluka:isale to hendelelo: asulab a:ma:yo:lo: gimo:wo: ha:fo:wo: disa:la:lab.* ² Mo:wo: to hendele a:no: nio: o:lia: dofo:liki, mela:no: mela:no: mela:ib. ³ Niliyo: to hendeleyo: kudu ha:naki, nolo: mada alan asu: lalikiyo:, Gode o:lia: ene Inso:, Ya:su Keliso o:lia:ma: ha:fo: disa:lan man o:lia: nofolan man o:lia:, ha:sa mesa:no: man o:lia: a:no:, ni o:lia: doma:ki dulugu so:lo:l.

⁴ So:wagalin gilo:wo: Godeya:lo: to sio: aumbo:, to hende: leyo: kudu ha:nab a:la:do: sio:wo: ne da:da:ga: mada sagalo:.

⁵ Ka:isale gimo:wo: to nowo: sa:ma:nigo:l. To we ho:gi ko:lo: sa:ma:nigo:ba. Tamin amilo: to saefa: gilo: dabu a:no: ko:lo: so:lo:l. A:la:fo:ko:lo: giliyo: nowo:lia:yo: ha:fo:wo: disa:la:bi.

⁶ Ha:fo: disa:lan man a:ma: ha:go: we. Nio: Godeya:lo: to saefa: a:no: kudu ha:na:labo: o:m. To tamin amilo: gilo: dabu a:no: we. Giliyo: nowo:mbo:wo: ha:fo: disa:ma:no: man a:no: ko:lo: kudu ha:naki dowa:bi.

⁷ Madali tolo: widan kaluwo: henfelo: amio: o:go: modo: ko:lo: dalale sa:lab. Kalu i a:ma:yo: Ya:su Kelisowo: hen: felo: amio: kaluleyo: mo:fa:la:dowo: a:la:liki tilida:da:saga widab. Kalu i a:no: dikili sa:la:liki, Ya:su o:lia: gis dia:lab. ⁸ A:la:fo:ko:lo: nililo: nanog di a:no: walabena:ki, go:no:na:ma:la:yo: dinafa asula:bi! Ko:sega gilo: nanog di ililib aumbo: go:no:no: tambo dia:niki, dinafa bo:fo:lubi.

---

* **1:1:** Ka:isale a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we. Sa:s imilig nowo: o:m. A:la:ta:ga: so:wagalin a:la:do: sa:lab a:no:, tilidabu kaluka:isale sa:s a:namilo: sab a:no: ko:lo: sio:. **1:4:** 3Yo:n 1.3 **1:5:** 1Yo:n 2.7 **1:7:** 1Yo:n 4.1-3

⁹ Kalu abeyo: Ya:su Kelisowa:lo: to wido: o:leaumbo: hen-deleyo: mo:ta:li siliki, eyo: ko:li nowo: ko:lo: a:widalega, kalu a:no: Gode o:lia:yo: mo:ege dofo:lab. Ko:sega kalu abeyo: Godeya: mano: tilida:da:i ha:na:lab a:no: Do Gode o:lia: Inso: Ya:su o:lia:yo: e o:lia: ege dofo:lab. ¹⁰ Kalu abeyo: gilo:wa fa:la:dowakiyo:, to nafa o:leo:ngo:wo: mo:widalega, giliyo: kalu o:ngo:wo: migi widaki, ayamio: tililia: ha:na:so:bo. ¹¹ Kalu abeyo: madali widan kalumo: sagalab a:no: ene man mogago: a:no: gi asuwa:tab ko:lo:, ge e o:lia: mogago:wo: dimidab.

¹² A:la:fo:ko:lo: niyo: to modo: nolo: gimo: sa:ma:no: asulo:l ko:sega, niyo: mo:fo:s amio: mo:sa:sa:liga:fa:no: asulo:l. Nio: negele silikiyo: sagalo: doma:niki, ne kona ya:ga: migi kudu tola:ma:no: asulo:l. ¹³ Godeya:lo: da:feyo: ka:isale a:ma: inso:wa:yo: sagalo: towo: gimo: sa:sa:liga:tab.

**Mo:fo:s Asol We
Yo:n
E Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we**

To we Yo:n e sa:sa:la:sa:ga:, sa:sdo: bo:fo:lowan kalu nowo:, ene wiyo: Gaius, emo: iliga:fo:. Gaius eyo: Keliso kaluka:isale nolo: asuwa:ta:sen ko:lo:, Yo:n eyo: Gaius emo:wo: sagalaki, mo:fo:s we a:na sa:sa:liga:fo:. A:la:ta:ga: Diotefa:s ene man dimidab a:no: Gaius e mo:kudu hamana:ki, Yo:n eyo: hagugo: to a:no: emo: sa:sa:liga:fo:.

¹ Misa: kalu sa:s amilo: dowo:wo: ne ko:lo:, niyo: mo:fo:s we ne milile Gaius gemo: sa:sa:lo:l. Niyo: gemo:wo: ha:fo:wo: hendele disa:.

² Ne milile, ge Gode o:lia:lo: ege dowo: o:leaumbo:, Gode eyo: ge asuwa:talikiyo:, gi do:mo:wo: halaido: doma:ki, niyo: ge Godemo: dulugu so:lo:l. ³ Keliso kalu i nolo: nelo:wa fa:la:dota:ga:, nemo: sa:lakiyo:, gio: to hendeleyo: halaido: tilida:daki, to hendele a:no: ko:lo: kudu ha:na:lab, a:la:bo: nemo:wo: sio: ko:lo: ne mada sagalo:. ⁴ Ni so:wa iyo: to hendeleyo: kudu ha:nab a:la:do: sio: a:no: ne da:dakiyo:, mada alan sagala:sen. Sagalo: nilo: wema:yo:, sagalan nolo: a:ma: tininila:.

⁵ Ni mili, giyo: mageso: tilidabu kaluka:isaleyo: tili dofo:lalikiyo:, Godeya: to nafa a:no: hendele kudu ha:na:lab. Kaluka:isale nolo: ge tamin amio: mo:ba:ba: ko:sega, giyo: iyo: tili dofo:lab. ⁶ Mageso: kalu i a:no: a:ma:la: ya:sa:ga:yo:, gilo: ha:fo: disa:la:sen man a:no: iliyo: sa:s kaluka:isale nolbo:wo: malolo: me. Mageso: nolo: gelo: amio: wa:ka ya:sa:ga: a:ma:la: ha:nab amio:, gio: Godelo: sagalema:no: man o:ngo: dimidaki, iyo: asuwa:ta:bi. ⁷ Mo:wo: iyo: Ya:suwa: wiya iliki walama:ni ha:na:sa:ga:yo:, ha:la: kaluka:isale iya a:la:ta:ga:yo: kelego: nowo: mo:dia:sen. ⁸ A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale o:leo:ngo:mo:wo: niliyo: asuwa:fa:niki. A:la:dimidalikiyo:, iliyo: to hendele widalikiyo:, nio: ua iliki dimidama:no:.

⁹ Niyo: to nolo: mo:fo:sa sa:sa:la:sa:ga:, sa:s kaluka:isalemo:wo: iliga:fo:. Ko:sega Diotefa:s, e sa:s usamilo: misa: kalu doma:no: asulaki kailakiyo:, nililo: to sio: a:no: eyo: mo:da:dab. ¹⁰ A:la:fo:ko:lo: ne gilo:wa yakiyo:, elo: ni sada:dakilo: sa:la:sen a:no: kalaba sa:ma:no:. Man mogago: elo: dimida:seno: imilig ko:mba. Keliso mageso: kalu nol

elo: amilo: yab a:no:, eyo: mo:tili doma:no: asulo:. A:la:ta:ga:, Keliso kalu nolba:yo: mageso: a:no: tilidoma:no: asulabikiyo:, eyo: iyo: ka:la:sa:ga:, Keliso a:no: sa:s usamio: dowabena:ki o:luga:fela:sen.

¹¹ Ni milile, giyo: man mogago:wo: kudu ha:na:so:bo. Ko:sega man nafale dimida:bi. Kalu abeyo: man digalo:lo: dimida:lab a:no:, Gode Eno:. Kalu abeyo: man mogago:lo: dimida:lab a:no:, e Godeyo: mo:asulo:. ¹² Demitius elo: dimidan a:no: nafa dimida:len a:la:liki tambowa:yo: sa:la:sen. A:la:ta:ga: Godeya:lo: to hendele a:ma:yo:lo: imilab. Nio: hendele sa:labo:lo:b a:la:bo: giliyo: asulab ko:lo:, niliyo:lo: elo: dimido: a:no: nafale a:la:asulaki sio:.

¹³ Niyo: towo: modo: ko:lo: gimo: sa:ma:no: asulo:l ko:sega, niyo: mo:fo:s amio: mo:sa:sa:lima:no:. ¹⁴ Ne gilo: amio: ko:na:ma mia:no: asulo: ko:lo: ne yakiyo:, gio: o:lia: migi kudu sa:ma:no:.

¹⁵ Giyo: ha:sa ta:biyo:. Gi mili wilo: sab wema:yo: sagalo: towo: gimo: saga:tab. A:la:ta:ga: ni sagalo: towo: ne mili konamilo: sab imo:wo: tambo sa:la:biyo:.

Mo:fo:s We Yud E Sa:sa:lo: Asuluma:no: towo: we

Mo:fo:s we Yud e sa:sa:lo: ko:lo:, e Ya:suwa: ao nowo: e. To elo: mo:fo:s amilo: sa:sa:lo: we, Bida elo: mo:fo:s andeb sa:sa:lo:, heb 2 a:no:lia:yo: to nolo: imilo: ko:lo:lab.

Yud elo: mo:fo:s wenamilo: to alan sio:wo: we. Keliso kaluka:isaleyo: ini tilidabuwo: halaido: doma:ki sio:. Kalu nolo: mogago:wo: dimidaki, Gode o:lia: yo:le dowa:sen ko:lo: iyo: sa:s usamio: o:ma tinda:sa:ga:, madali towo: wida:lab. A:la:fo:ko:lo: Keliso kaluka:isaleyo: ililo: man widab a:no: kudu ha:nabena:ki, hagugu sio:.

¹ Ne Yud, Ya:su Kelisowa: ene nanogdo: dian kaluwo: nowo: ne. A:la:ta:ga: Ya:ma:sa: aowo: ne. Niyo: mo:fo:s we Godeya:lo: ho:ida:sa:ga:lo: da:feyo: kaluka:isale gimo: sa:sa:liga:to:l. Do Gode eyo: gio: mada alan asulaki, Ya:su Keliso eyo: gio: bo:fo:lowa:sen. ²Godeya:lo: nofola:sen mano:, ha:fa:nolo dowan mano:, a:la:ta:ga: ha:fo: disa:la:sen man a:no:lia:yo: gi amio: ililita:ga: anama:ki, Godemo: dulugu so:lo:l.

Gode eyo: madali tolo: wida:labo: falasila:ma:ib

³ Ne milile, Gode eyo: nio: tambo a:ma:la: gasilima:kilo: dimido: a:no: gimo:wo: mo:fo:so: tamina sa:sa:lima:no: asulo: Ko:sega o:go: niyo: to nowo: halale a:sa:sa:lima:no: asulo: To gililo: tilidabu a:no: Gode eyo: tilidabu kaluka:isalemo: dimi ko:lo:, to a:no: ko:liyo: mo:dowaki, ko:ngo: mela:ib. Ko:sega kalu nolba:yo: to a:no: nodoma:no: dowo: ko:lo: gili asulo:wo: halale alitaki, to a:no: dinafa bo:fo:melea:ki, to we a:na sa:sa:lo:l. ⁴ Mo:wo: Godeya:lo: asulab aundo: mo:kudu ha:na:sen kalu nolo:, gi o:lia: gasama:niki wo:no:le mio:. Ili sa:lakiyo:, “Gode eyo: nio: alan asulakiyo: ha:fo:wo: disa:la:sen ko:lo:, niliyo: uwo: dian man ko:li ko:lilo: a:no: o:li dimida:mela:niki” a:la:wido:. Kalu i wema:yo: nili Alan Misa: kalu, Ya:su Kelisowo: gola ba:daki, fa:s dimia:sen. Ililo: hala dimida:sen a:no: falasila:ma:no: a:la:likiyo: Godeya: bugo: amio: mo:lu sa:sa:li alifa:.

⁵ Kelego: gilo: tamin amilo: asululi a:no: niyo: gimo:wo: a:asuluma:ki sa:ma:nigo:l. Alan eyo: Isolael kaluka:isale enedo: a:no: asuwa:takiyo:, Isib hen amilo: seno: tililia:ga:, ha:la:ya handalota:ga: ane. Ko:sega tif amio: kaluka:isale

e amilo: mo:tilidabu a:no: yasala:. ⁶ A:la:ta:ga: to we asu-luma. Gode eyo: ma:mula: kalu imo:wo: nanog inido:leyo: dimi ko:sega, nolo: yo:le dowaki, nanog imo:lo: dimi a:no: ta:ta:ga: ane. A:la:go:ko:lo: Gode eyo: iyo: sa:niya: mela:sa:ga:, sololi hen a:na mela:no: melea:ki disa: ko:lo:, iyo: ho:len alan Godeya: enedo: mo:walilima:nigab a:no: ko:lo: yasila:lab. ⁷ A:la:do: go: o:leaumbo:, Sodom, Gomola amisa:n o:lia:yo: a:la:ta:ga: amisa:n nol anib amilo: kandayo: a:no: asuluma. Kaluka:isale i a:no: uwo: diaki, a:la:ta:ga: uwo:wo: mo:dimidan aumbo:lo: dimida:len. Kaluka:isale nolo: Godeya:lo: falasila:ma:no: a:no: asulufo:melea:kiyo:, Gode eyo: amisa:n kaluka:isale i a:no: falasilaki, de hen mela:no: mela:no:lo: a:lab a:na ta:fo:.

⁸ A:la:do: go: o:leaumbo:, kalu gilo: sab usamilo: wo:no:ledo: mio: i a:no:lo:, inido: ofolab a:na ilikiyo:, ini do:mo:wa:yo: man mogago:le dimida:sen. Iyo: a:la:iyaki, yo:le dowa:sen. A:la:ta:ga: iliyo: ma:mula: kalu halaido:lo: a:lab o:mo:wo: dio:ge sa:la:sen. ⁹ Ko:sega tamin amio: ma:mula: kaluwa: misa: Maiko:l eyo: Mo:sa:sa: do:mo:wo: tadowo:laki, Sa:da:na: o:lia: towa:yo: kegab amio:, Maiko:l eyo: Sa:da:na: emo:wo:, “Ge mogago: dimidab” a:la:bo: mo:gadi sio:. Ko:sega Maiko:l eyo: a:la:sio:, “Alan, eyo: gemo:wo: towo: halaido: sa:ma:ib” a:la:ka sio:.

¹⁰ Ko:sega kalu i wema:yo: kelego: ilo: mo:fanda asululiyab a:no: dio:ge sa:la:sen. Kalu i wema:yo: asulo:wo: no: hena: usamilo: sab o:leo:ngo: dowaki, inin do:mo:wa:lo: kudu ha:na:no:ko: fanda asulab. A:la:ta:ga: man a:ma:yo: inino: mada hendele mogagila:. ¹¹ Wai! Kalu i we-namio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:ib. Mo:wo: iyo: Ka:ina: mano: kudu ha:nabo:lo:ka:. A:la:ta:ga: Balam elo: hala dimido: o:leaumbo:, iliyo:lo: moleyo: alan dia:no: mesela:sen. A:la:ta:ga: Kola eyo: Mo:sa:s o:lia:yo: a:la:iya:sa:ga:, e a:na sowo: ko:lo:, kalu i wema:yo:lo: Gode o:lia:yo: a:la:iyab ko:lo: iyo: soma:ib.

¹² Gio: Ya:suwa:lo: ha:fo: disa:la:sen man a:no: asulaki, ma:no:wo: ma:ni kegea:likiyo:, kalu i we na:bo amilo: do:mo o:ngo: dowaki, iliyo: man gililo: dimidab a:no: mo:molo asulaki, gio: o:li mogagila:ma:ib. Iliyo: ini ko: asula:sen. Kol ko:lo: ho:no: mo:tindakilo: fufaya:lo: tabelia:gane o:leaumbo:, iyo:lo: inin nanog hendeleyo: mo:dimido: ko:lo:, o:ngo:malo:ngo: dowab. A:la:ta:ga: iyo: i ko:lo: folo: helema:no: ho:len amilo: mo:hedan o:ngo: dowo:. Iyo: mada sowo:le ko:lo:lab ko:lo:, i a:no: biso:wa:yo:

1:6: 2Bid 2.4   **1:7:** Mo:mo: 19.1-25, 2Bid 2.6,10   **1:9:** Dan 10.13,21, 12.1, Sek 3.2, 2Bid 2.11, Kala 12.7   **1:10:** 2Bid 2.12   **1:11:** Mo:mo: 4.7-8, Nam 16.1-35, 2Bid 2.15, 1Yo:n 3.12   **1:12:** 2Bid 2.13,17

duda:sa:ga: sandifo: ko:lo:, mada olaliaki, sowo:le ko:lo:lab.
 13 Kalu iyo: so:lu ho:n ko:lo: ene asulo: sa:sa:yakilo: gul-
 ulia:yab o:ngo: dowaki, sendeloma:no: man ililo:wo: ho:n
 tuba:s ko:lo: dibida:sen o:ngo: dowo:. Iyo: akin amilo: tamin
 mo:gelakilo: babale sia:sen o:ngo: dowo:. Gode eyo: hen sololi
 nowo: iyo: a:na mela:no: melea:ki dimidaefa.

14-15 Inog eyo: kalu i we ko:lo: sa:lakiyo:, tamina dinali
 sio:. Inog e, Adama: e so:lo:wa a:la:ta:ga:lo: agelo:wo: domo: e
 ko:lo: fa:la:dowo:. Inog eyo: dinali sa:lakiyo: a:la:sio:, “Bo:ba!
 Alan e ene ma:mula: kalu modo: daosen a:la:fo: o:lia: yakiyo:,
 kaluka:isaleyo: tambo mo:walilima:ni yab. Godeya:lo: asu-
 lab aundo: mo:kudu ha:na:sen kaluka:isale ililo: mogago:
 ko:li ko:lilo: dimida:len a:no: tambo aloba:daki falasila:ma:ib.
 A:la:ta:ga: to mogago: ko:li ko:lilo: ililo: emo:lo: sa:la:len
 a:no:lo: tambo Alan eyo: aloba:daki, wa:dema:ni yab” Inog
 eyo: a:la:dinali sio:. 16 Kalu i wema:yo: nolbo:wo: mo:beaki,
 diga:lila:sen. Inin do:mo:wa:lo: sagalema:no: man a:no:
 ko:lo: kudu ha:na:sen. Iyo: kailaki, inin wiyo: duluda:sen.
 A:la:ta:ga: iyo: enedo: asulab a:no: ko:lo: dia:no: a:lakiyo:, kalu
 nolbo:wo: safa: to sa:lakiyo:, ha:nolo sa:la:sen.

Ginin tilidabuwo: halaido: dowa:bi

17 Tamin amio: nili Alan Ya:su Keliso elo: iliga:felo: kalu
 iliyo:, kelego: tif amilo: o:fa:la:doma:no: a:no: towo: dinali
 saefa: ko:lo:, ni milile gio: to a:no: wa:ka asula:bi. 18 Iliyo:
 gimo: sa:lakiyo:, “Elema:no: ho:lenu: fa:la:dowalikiyo:, dio:ge
 sa:ma:no: kaluwo: a:na fa:la:doma:ib ko:lo:, iliyo: Godeya:lo:
 asulab aundo: mo:kudu ha:naki, asulo: mogago: inido: a:no:
 ko:lo: kudu ha:na:ib.” Iliga:felo: kalu iliyo: towo: a:la:saefa:
 ko:lo: giliyo: asula:bi. 19 Gio: gegelebo: mo:ege doma:kiyo:,
 kalu i wema:yo: gio: digene meab amio: aloba:da:sen.
 A:la:ta:ga: iyo: henfelo: mande a:no: kudu ha:na:sen ko:lo:,
 Godeya: Mama Malilo:wo: i o:lia:yo: mo:dowa:sen.

20 Ko:sega ni milile, a halaido: dian o:leaumbo:, tilid-
 abu malilo: gililo:wo: halaido: doma:ki, dia:li ha:na:lubi.
 Giliyo: Godeya: Mamaya:lo: asulab au kudu ha:naki dulugu
 sa:la:lubi. 21 Godeya:lo: ha:fo: disa:lan man us a:na dowa:bi.
 Alan Ya:su Keliso eyo: gio: nofolaki, mela:no: mela:no:wo:
 dimia:ib ko:lo:, a:no: asulakiyo: yasila:lubi. 22 Giliyo:
 kaluka:isale tilidabuwo: halaido:lo:ma dowab a:no: nofolaki,
 ha:sa tililia:bi. 23 A:la:ta:ga: kaluka:isale nolo: o:ma de hena
 ane o:ngo: dowab ko:lo:, giliyo: i a:no: bo:bo:ge a:ma:la: gasil-
 ima. A:la:ta:ga: helebeso:g heyab amilo: kaluwa:lo: mo:beab
 o:leaumbo:, giliyo: kaluka:isale nolo: tagilaki, man mogago:

ilido: dimida:sen a:no: mo:beakiyo: ko:na: dowa:bi. Ko:sega giliyo: kaluka:isale i ko: nofolaki asuwa:ta:lubi.

Godeya: wiyo: dulugu so:lo:l

²⁴ Gio: sulufu: ti ha:nabena:kiyo:, Gode eyo: gio: o:li bo:fo:lowa:sen. Eyo: gililo: hala dimido: a:no: hala:sa:ga:yo:, gio: digalo: kalu dowabiki, ene ho:len alan malilo: us a:na tililia: yab amio:, gio: sagala:liki kagama:ib ko:lo:, ene wiyo: dulugu sa:ma:niki. ²⁵ Godeyo: imilise e ko:lo: a:lab. Nili Alan Ya:su Kelisowa:lo: nanog dimido: a:na ilikiyo:, Gode eyo: nio: a:ma:la: gasili. E misa: kalu alan wa:la:bo: e ko:lo:, ene wiyo: mada iwalu da:lab. Halaido:leyo: eyamio: tambo a:lab ko:lo:, nio: tambo e ha:ga doma:no: ko:lo:lab. Taminde amio: e ko:ngo: elen, a:la:ta:ga: o:go:lo: e ko:ngo: a:lab, a:la:ta:ga: tif amio:lo: e ko:ngo: dowa:i ha:na:mela:ib. Mada hendele.

**Ya:suwa: Eнено: Yo:nbo:wo: Fanda
Widabikiyo:,
Kalaba To
We A:na Sa:sa:lo:
Asuluma:no: towo: we**

Bugo: we Yo:n e sa:sa:lo:. O:g ho:len a:namio:, Keliso kaluka:isaleyo: hida:yo: nagalo: alan diab ko:lo:, Yo:n eyo: ili tilidabuwo: halaido: doma:ki, to we a:na sa:sa:lo:. A:la:ta:ga: Gode eyo: kelego: tif amilo: fa:la:doma:no: a:no: Yo:nbo: wido: ko:lo:, Yo:n eyo: Keliso kaluka:isalemo:wo: fanda widakiyo:, bugo: we a:na sa:sa:lo:. Ya:su Keliso e ili misa: alandeyo: e ko:lo:, iliyo: e amio: mada halale tilidabuma:ki sa:sa:lo:.

Bugo: amilo: sa:sa:lo: wema:yo:, Keliso kaluka:isaleyo: halale alitaki, hida:yo: alan fa:la:dowab amio: iyo: tininima:ki sa:sa:lo:. Bugo: wema:lo: bale sio: modo: ko:li ko:lilo: da:fe sio: a:no:, tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: sa:sa:lo:.

Bugo: wema:lo: to alande ko:lo: sio:wo: we. Ya:su Kelisowo: alandeyo: e ko:lo:, halaido: elo:ma:yo: Gode o:lia:lo: gisdo: diab kalu a:no: tambo sana to:loma:ib. Ya:su Keliso E nanogo: dia:i ha:na:la:ga: ditandalab amio:, Gode eyo: kaluka:isale Ya:su amilo: halale dowai ha:na:la:ga:lo: tilidabuwo: mo:ta:tab o:mo:wo: mewa:lo: dimia:ib. Kaluka:isale i a:no: Gode o:lia: dowaliki, iyo: nagalo:wo: mo:ba:daki nafale mesa:ib. Mo:wo: Gode eyo: kelego:wo: tambo ho:gi nafale a:ta:fa:ib.

¹ Kalaba to we wo:no:le delen ko:lo:, tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: Ya:su Keliso eyo: ene nanogdo: dian kalumo: walama:ki, Gode eyo: emo: wido:. A:la:ta:ga: to a:no: walama:kiyo: Ya:su eyo: ma:mul kalu nowo: ene nanogdo: dian kalu Yo:nbo: walama:ki iliga:fo:. ² Yo:n elo: ho:le ba:ba: a:no: tambo hendeleka: a:la:liki widakiyo:, Godeya: to o:lia: Ya:su Kelisowa:lo: to wido: o:lia: a:no: ko:lo: sio:. ³ Kelego: welo: fa:la:doma:no: ho:len a:no: ko:na:ma dowo: ko:lo:, kaluka:isale abeyo: dinali sio: to sa:sa:lo: welo: agelakilo: kudu ha:nab a:no: Gode eyo: iyo: nafale mesea:ki ta:fa:ib.

⁴⁻⁵ Ne Yo:n ko:lo:, niyo: to we A:sia us amilo: sa:s dom a:la:fo: a:lab o:mo:wo: sa:sa:liga:felo:.

Gode e tamin amio: elen. O:go:lo: e mela:no: a:lab, a:la:ta:ga: tif amio: e mia:ib. Ene kanulan man o:lia: ha:sa dowan man o:lia:yo: gio: dima:ki dulugu so:lo:l. A:la:ta:ga: Ya:su o:lia: mama nafa dom a:la:fo: o:lia:ma: kanulan man

o:lia: ha:sa downan man a:no:lia:yo: gio: dima:ki dulugu so:lo:l. Ya:su Kelisowo: e Godeya: to hendelelo: sa:lano: e. Sowa:sa:ga:lo: a:ma:la:lo: dasilan a:no: Ya:su e ko:le dimido:. A:la:ta:ga: henfelo: wenamilo: misa: alan dosdo: a:labdo: bo:fo:lab alandeyo: Ya:su e.

Ya:su eyo: kaluka:isale nimo:wo: ha:fo: disa:laki, e sowakilo: ho:bo: ko:lo: tulo: a:ma:yo: nili mogago:wo: hala:sa:ga: ga:li mesea:ki ta:fo:. ⁶ A:la:ta:ga: eyo: nio: so:lo: imilise ta:ta:ga:yo:, nio: ene bobalo: so:mea:sen kalu dowaki, Iya Godeya: nanog dimidama:ki ta:fo:. Ya:su Kelisowa: ene halaido: o:lia: ene ho:len fo:fo:lesodo: o:lia: a:na dowaki, e ko:ngo: mela:no: mela:no: mela:ib. Hendele o:m.

⁷ Dabuma. Ya:su e kola: wa:l amilo: yab a:no:,

kaluka:isaleyo: tambo ini siya:yo: ba:ba:ib.

A:la:ta:ga:, elo: so:no: kalu i a:ma:yo:lo: ba:ba:ib.

Henfelo: kaluka:isaleyo: tambo Ya:su e ba:dakiyo: ya:foloma:ib.

A:la:bo: hendele fa:la:doma:ib. Hendele o:m.

⁸ Gode Alan eyo: a:la:sio:, “Tamindeyo: ne, a:la:ta:ga: tifo: ne. Ne tamin amio: elen, o:go:lo: mela:no: o:lo:l, a:la:ta:ga: tif amio: ne mia:no:. No:no:n ne amio: halaido:leyo: mada alan ko:lo:lab.”

Yo:n eyo: Ya:suwo: ho:le ba:ba:

⁹ Ne Yo:n, gi gaowo: ne. Nio: Ya:suwa: ha:ga dowaki, hida:yo:wo: dia:li ha:na:la:ga: halale kagayo:l. Ne Godeya: towo: widaki a:la:ta:ga: Ya:su amio: tilidabuka: a:la:li wida:len amio:, ne ta:lia:sa:ga: ho:na:lo: hegefa: hen Batamos a:na to:loma:ni mio: ko:lo: so:l. ¹⁰ Ho:len dom a:namio:, Godeya: Mamayo: ne amio: dowabikiyo:, ni fa:s amio: towo: halale sa:lakiyo:, belo so:no: o:ngo: ko:lo: dabu.

¹¹ A:na sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gilo: ba:dab a:no: mo:fo:s amio: sa:sa:la:sa:ga:, sa:s dom a:la:fo: a:na iliga:foma. A:fesa:smo:, Semenamo:, Begamumo:, Taiatailamo:, Sadismo:, Filado:fiamo:, a:la:ta:ga: Laodisiamo: a:ma:no: sa:sa:lima.”

¹²⁻¹³ To a:no: sa:labi, ne nodola:sa:ga: nemo:lo: tolo: sa:lab a:namida: ba:ba: amio:, nafa dom a:la:fo: go:l amilo: dimido: a:no: ko:lo: elena ba:ba:. Nafa dom a:la:fo: us a:namio: kalule o:ngo: kagafo:labi ba:ba:. E helebeso:g samboka tigili sa:ga:la:sa:ga:, wa:l amio: bul go:l amilo: dimido: a:no: ko:lo: kafo:labi ba:ba:. ¹⁴ Ene misa: o:lia: misa: fo:no: mada kol ho:lo: o:ngo:, a:la:ta:ga: si elo:wo: de wa:sowayo: o:ngo: ko:lo: ba:ba:. ¹⁵ Gib elo:wo: mada malilo: fo:fo:lesodo:,

go:fo: ki ko:lo: de amilo: so:da:sa:ga:lo: malilo: ta:fo: o:ngo: ba:ba:. A:la:ta:ga: to elo: tola:yo:, ho:nsa gu amilo: fodo: o:ngo: dabu. ¹⁶ Ene dagi ililib amio: tamin dom a:la:fo: ko:lo: ta:li dofo:labi ba:ba:. A:la:ta:ga: ene mego:f amio: helebesi sambo nodowo:lo: miya:b, nodowo:lo: miya:b o:ngo: ko:lo: handalowabiki ba:ba:. A:la:ta:ga: e wo:lokan a:no: fo:fo:lesodaki, of yan o:ngo: ba:ba:.

¹⁷ Niyo: e ba:da:sa:ga:yo:, e gido:fo:lo:wa sulufo: tindaki, sowo: kalu o:ngo: dowabiyo:, eyo: ene dagi ililibo: ni wa:la dia:fo:liki a:la:sio:, “Ge tagila:so:bo. Tamindeyo: ne, a:la:ta:ga: tifo:lo: ne. ¹⁸ Ne ko:ngo: ka mela:no:wo: ne. Ne sowa:sa:ga: a:ma:la: a:dasilia:ga: mela:no: mela:no: ko:ngo: so:l. Dane ane hen a:no: ni bo:fo:lo:l, a:la:ta:ga: sowo:lo: dasima:kilo: mela:no:lo: a:dimia:no: halaido:wo: ne.

¹⁹ “A:la:ma:ika:ya, o:gdo: gilo: ba:dab a:no: sa:sa:laki, o:gdo: fa:la:dowab o:lia: tif amilo: fa:la:doma:ib a:no:lia:yo: giyo: sa:sa:lima. ²⁰ Ni dagi ililib amilo: tamin dom a:la:fo: ba:ba: a:no:lia:, nafa dom a:la:fo: go:l amilo: dimido: ba:ba: a:no:lia:yo:, to wo:no:lelo: delen a:ma: ha:go: we. Tamin dom a:la:fo: a:ma: ha:go: we. Sa:s dom a:la:fo: o:lo: bo:fo:lowan ma:mula: kalu dom a:la:fo: a:no: ko:lo: da:feaki sio:. Nafa dom a:la:fo: a:no:, sa:s dom a:la:fo: a:no: ko:lo: da:feaki sio:.”

2

A:fesa:sbo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

¹ “Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga: A:fesa:s sa:s amilo: ma:mul kalu sab emo: iliga:foma.

Niyo: tamin dom a:la:fo:wo: dagi ililiba ta:li siliki, nafa dom a:la:fo: go:l amilo: dimido: da:lab us a:na sia:seno: ne ko:lo:, niyo: to we gemo: saga:to:l. ² Niyo: man gililo: dimida:seno: a:la:ta:ga: nanog halaido: gililo: dimida:seno:lo:, a:la:ta:ga: hida:yo:lo: diab amilo: mo:gigili kagayakilo: man gililo: dimidan a:no:lo:, niyo: asulo:. Gio: mogago: kaluwo: gola ba:da:sa:ga: fogo: mo:dimia:sen. Kalu nolo: ‘Ya:suwa:lo: iliga:felo: kalu nowo: ne’ a:la:do: dikili sa:lab a:no: gio: alobana ba:da:sa:ga:, iyo: hendelema a:la:bo: gio: fanda ba:ba:. ³ Gio: ni wiyo: nafa doma:kiyo:, hida:yo:lo: diab amio: mo:gigili kagayaki, halaido: dowa:sen. A:la:ta:ga: gio: ne mo:gola ba:daki, halale kudu ha:nakiyo:, tilidabuwo: mo:ta:fo:gane. A:la:do: dimido: a:no: niyo: asulo:.

⁴ Ko:sega gimo:lo: a:sa:ma:no: da:labo: we. Gio: ho:gi tilida:dakiyo:, ne mada alan asulale, ko:sega o:go: gililo:

ha:fo: disa:lan man a:no: tiane ko:lo:lab. ⁵ Gio: tamin amilo: elen a:no: a:ma:la: a:asuluma. Gio: nodola:sa:ga:, tamin amilo: gi elen o:leau dowa:bi. Gio: mo:nodolalega, ne gelo:wa ya:sa:ga: nafa ge amilo: da:lab a:no: a:ma:la: dila:ma:no:. ⁶ Ko:sega man nafa gilo: dimida:seno: we. Nikolasdo kudu ha:nab kaluwa:lo: man dimidab a:no: gio: mada mo:bea:sen. Man a:no: nelo: mada mo:beo:l.

⁷ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma. Kalu abeyo: e da:feab amio: buba:i ha:na:la:ga: tinialega, niyo: e mela:no:lo: dimia:sen i, Hebenelo: Godeya: ene egelo: amilo: i fo a:lab a:no: emo: tula:sa:ga: maiya:ki ta:fa:no:.”

Semenamo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

⁸ “Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga: Semenasa:s amilo: ma:mul kalu sab emo: iliga:foma.

Tamindeyo: ne, a:la:ta:ga: tifo: ne. Ne sowa:sa:ga: a:dasila:sa:ga:lo: mela:no:lo: a:labo: ne ko:lo:, niyo: to we gemo: saga:to:l. ⁹ Niyo: gi hida:yo: dia:lab a:no:, kelego:lo:ma dowab a:no:lo: ne asulo:. Ko:sega Ya:suwa: wi amio: ge mada wilo: ko:lo: a:lab. Kalu nolba:lo: gimo:lo: sada:da:likilo: sia:lab a:no: ne asulo:. Kalu a:no: ‘ne Yu kalu’ a:la:sa:la:lab* ko:sega iyo: Yu kaluma, iyo: Sa:da:na:ya: e so:lo:wo: o:m. ¹⁰ Gio: odo: siakilo: hida:yo: dia:nigab a:no: kele asulakiyo: tagila:so:bo. Gi da:feakiyo:, dibolo aya to:loma:ki, Sa:da:na: eyo: kalu nolo: ta:fa:ib ko:lo:, gio: a:na silikiyo: ho:lono: do:la:fo: a:namio: hida:yo: diaki mesa:ib. Gili tilidabuwo: halale kagafo:liki, tilidabu a:na iliki soma:no: a:la:asulalega, tilidabu a:naka halale o:kagafomelea. A:la:galikiyo: niyo: ge ko:ngo: mela:no:wo: dimia:no:.

¹¹ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma. Kalu abeyo: e bubo:wo: tiniab a:no: soma:no: andeb a:ma:yo: e mo:mogaima:ib.”

Begamumo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

¹² “Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Begamum sa:s amilo: ma:mul kalu sab emo: iliga:foma.

Helebesi sambo nodowo:lo: miya:b, nodowo:lo: miya:b a:lo: a:no: ni ta:li so:l ko:lo:, niyo: to we gemo: saga:to:l.

¹³ Niyo: hen gelo: sab a:no: asulo:. Amisa:n a:no: Sa:da:na: eyo: halaido: bo:fo:lab. Ko:sega gio: ni wi amio: tilida:da:sa:ga:, halale ta:li dofo:liki kagafo:lab. Sa:da:na: elo: bo:fo:lab hen a:namio:, tamin amio: Antibaso: nili

2:5: Kala 3.3   2:7: Mo:mo: 2.9, Kala 22.2,19   2:9: 2Kol 11.14-15, Kala

3.9 * 2:9: “Ne Yu kalu” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “ne Godeya:no: kalu.”

2:10: 2Tim 4.8, Ya:m 1.12   2:11: Kala 20.14, 21.8

mando: wida:sen e ta:lia:sa:ga; amisa:n gilo: a:na sana sowabikiyo;, giliyo: ne mo:gola ba:daki kudu ha:na:len.

¹⁴ Ko:sega gimo:lo: to nol a:sa:ma:no: da:labo: we. Gio: nolo: Balam elo: wido: a:no: ko:lo: kudu ha:na:lab. Mo:luwo: Balam eyo: asulo:wo: Balagmo: dimiabiki, Balag eyo: Isolael kaluka:isaleyo: man mogago: dimidama:kiyo: sendeyo: ko:lo:, iyo: madali godemo:lo: ma:no: boba dimia:lab a:no: mo:no: a:la:ta:ga: uwo: dian man a:no:lo: dimido: ¹⁵ A:la:ta:ga: gio: nolo: Nikolasa:lo: wido: a:no: tilida:da:sa:ga: halale ta:li dofo:lab. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: gili asulo:wo: nodoma. Gio: a:la:bo: mo:galega, ne gilo: amio: mo:amalela: a:naka ya:ga;, gi o:lia: ka bubakiyo;, ni mego:f amilo: handalowab helebesi sambo wema: babuma:no:. Helebe a:ma: ha:go: Godeya: ene towo: ko:lo: sio:.

¹⁷ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio:, Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma. Kalu abeyo: e bubo:wo: tiniab a:no:, niyo: Godeya: ma:no: wo:no:lelo: da:lab a:no: emo: dimia:no:.[†] A:la:ta:ga: niyo: kalu o:mo:wo: u ho:lo: amilo: wi ho:gilo: sa:sa:lo: a:no: dimia:no:. Kalu nolo: wi sa:sa:lo: a:no: mo:asuluma:ib. Kalu u a:no:lo: diab a:ma: ene asuluma:ib.”

Taiatailamo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

¹⁸ “Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga: Taiataila sa:s amilo: ma:mul kalu sab emo: iliga:foma.

Godeya: ene So:wayo: ne ko:lo:, ni siyo: de wa:sowa alan o:ngo: a:la:ta:ga: ni gido:fo:wo: mada malilo: fo:fo:lesodo;, go:fo: ki ko:lo: de amilo: so:da:sa:ga:lo:, malilo: ta:fo: o:ngo:. Niyo: to we gemo: saga:to:l. ¹⁹ Man gililo: dimida:sen a:no:lo:, gili ha:fo: disa:lan man a:no:lo:, gili tilidabuwo:lo:, gililo: nol asuwa:takilo: dimidan man a:no:lo:, a:la:ta:ga: hida:yo:lo: diab amilo: mo:gigili kagayakilo: man gililo: dimidan a:no: tambo ne asulo:. Tamin amio: gio: man nafa dimido: ko:lo:, o:go: gio: man nafale nolo: a:dimida:lab.

²⁰ Ko:sega gimo:lo: to nol a:sa:ma:no: da:labo: we. Ga nowo: Ya:sa:ba:l gegele ege dofo:liki, e hamana a:la:bo: giliyo: mo:sa:lab. Eyo: ne dinali sa:lan gaka: a:la:liki sio:. Ko:sega no:no:n nanogdo: dian kaluka:isaleyo: eyo: dikili sa:la widakiyo:, iyo: madali godemo:lo: ma:no: boba dimia:lab a:no: maiya:ki, a:la:ta:ga: uwo:wo: a:na dima:ki wido:. ²¹ Niyo: elo: uwo: dian man a:no: foga:le sama:ki fogo: dimi, ko:sega eyo: mada mo:ta:fa:no: a:la:liki

2:14: Nam 22.1–25.3, 31.16, 2Bid 2.15   **2:17:** Kis 16.4,14–15,33–34, Ais 62.2, Yo:n 6.48–50   † **2:17:** Ma:n a:la:do: sa:lab a:no:, tamin amilo: Isolael kaluka:isalelo: kalaleli hena ha:nakilo: mo:no: a:no: ko:lo: sio:. A:la:ta:ga: tif amio: tilidabu kaluka:isaleyo: hida:yo:lo: dowab amio:, Gode eyo: wa:ka asuwa:fa:ib.
2:18: Kala 1.14–15   **2:20:** 1Kin 16.31, 2Kin 9.22

mo:beab. ²² A:la:gab ko:lo: niyo: walaf mogago:wo: ga emo:wo: dimia:no:. A:la:ta:ga: e o:lia:lo: uwo: dia:len kaluka:isale a:no: mo:nodolaki mo:ta:talega, i a:no: niyo: falasila:ma:no: ko:lo: nagalo:wo: alan ba:ba:ib. ²³ Niyo: kaluka:isale elo: kudu ha:nab a:no: soma:ki yasala:ma:no:. Kaluka:isaleya: asulo:wo: ba:da:sa:ga:lo: aloba:dano: ne ko:lo:, go:no:ndo: man dimido: aumbo:, niyo: wa:lo: ko:ngo: dimia:no:. Sa:s kaluka:isale iliyo: a:la:asuluma:ib. ²⁴ O:go: kaluka:isale nol ko:lo: Taiataila a:namilo: sab gimo:wo:lo: a:la:so:lo:l. Giliyo: man ga elo: wido: a:no: mo:kudu ha:naki, Sa:da:na:ya:lo: to wo:no:le sa:lab man a:no: gio: mo:asululi ko:lo:, ele difa: nowo: a:kudu hamana:kiyo: gimo:wo: mo:sa:ma:no:. ²⁵ Ko:sega o:g wena a:la:ta:ga: ho:len nelo: mia:no: a:namio:, gimo:lo: wido: a:no: tilida:da:sa:ga: halale ta:li dofo:lubi.

²⁶ Kalu abeyo: e bubo:wo: tinia:sa:ga: nilo: asulab aundo: dimida:i aneyo: elema:no: ho:lendo: a:na fa:la:dowalega, niyo: kalu emo:wo: halaido: dimiakiyo: henfelo: kaluka:isale nolo: emo: bo:fo:melea:ki ta:fa:no:. ²⁷ 'Eyo: kaluka:isaleyo: mo:nofolaki halaido:le bo:fo:likiyo:, ma hen ko:lo: sanditab amilo: mula: ane o:leau bo:fo:mela:ib.' Dowa:lo: nolo: nemo: bo:fo:melea:kilo: da:feyo: o:leauumbo:, kalu i o:mo:wo:lo: da:fema:no:. ²⁸ A:la:ta:ga: niyo: tamin kea:fo ho:idab amilo: Belemu gelan a:no:lo: emo: dimia:no:‡ ²⁹ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma."

3

Sadismo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

¹ "Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga:, Sadis sa:s amilo: ma:mul kalu sab emo: iliga:foma.

Godeya: nanogdo: dia:sen mama dom a:la:fo: a:no:lia:, tamin dom a:la:fo: a:no:lia:lo: bo:fo:lowano: ne ko:lo:, niyo: to we gemo: saga:to:l. Man gilo: dimida:seno: ne asulo:. Kaluka:isale nolba:yo: gio: mela:no:wo: o:lab a:la:asulab ko:sega, gio: sowo: o:ngo: ko:lo:lab. ² Dasima! Man nafa dimidan gilo:wo: mo:sowo: o:lab a:no: halale alifoma. Mo:wo: ni Godeya: siwa:l amio: nanog gilo: dimido: a:no: mo:ililo: ko:lo:lab, niyo: a:la:asulo:.

³ A:la:fo:ko:lo: tamin amilo: gilo: da:da:sa:ga:lo: tilidabu

2:23: Song 7.9, Jer 17.10, Kala 20.12-13   **2:25:** Kala 3.11   **2:26:** Song 2.8-9
2:28: Kala 22.16   ‡ **2:28:** Tamin we ene wiyo: Benus, a:la:do: sio: a:no:, Kaluli towa:yo: "Belemu" a:la:do: sa:lan o:m. Benus a:no: madali gode ililo:wo: o:m ko:lo:, gode ilido: a:ma:yo: asuwa:taliki, ili tininima:no: a:la:do: tili asula:seno: o:m.   **3:1:** Kala 1.4,16   **3:3:** Madi 24.43-44, 1Tes 5.2, Kala 2.5, 16.15

a:no: wa:ka a:asula:sa:ga:, kudu ha:naki asulo:wo: nodoma. Ko:sega gio: mo:iligi dasilalega, ne afalo: dian kalu wo:no:lelo: yan o:leau mia:no: ko:lo:, gelo: amilo: mia:no: ho:len a:no: gio: mo:asulufo:lana fa:la:doma:no:. ⁴ Sadis sa:s us a:namio: kaluka:isale nolba:yo: ene helebeso:go: mo:hene alifa: ko:lo: a:lab. Man ililo:wo: o:li ego: dowo: ko:lo:, iyo: helebeso:g ho:lo: a:no: sa:ga:lala:sa:ga:, ne o:lia: ha:na:mela:no:. ⁵ Kaluka:isale abeyo: bubo: a:no: tinialega, iyo:lo: helebeso:g ho:lo:, ililo: sa:ga:lo: o:ngo:ka sa:ga:lala:ma:ib. A:la:ta:ga: niyo: kalu a:ma: wi ko:lo: mela:no: bugo: amilo: sa:sa:lo: da:lab a:no: mo:halaki, ni do o:lia: ene ma:mula: kalu o:lia:mo:wo:, ‘kaluka:isale i we nelo: kudu ya:leno: weka:’ a:la:liki kalaba sa:ma:no:. ⁶ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma.”

Filado:fiamo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

⁷ “Mo:fo:s we sa:sa:lala:sa:ga: Filado:fia sa:s amilo: ma:mul kalu sab o:mo: iliga:foma.

Malilo:wo: ne a:la:ta:ga: hendeleyo: ne ko:lo:, misa: kalu Da:ibida:lo: henfelo: bo:fo:len o:leaumbo:, niyo:lo: o:li bo:fo:mela:no:. Tog nilo: kolaetab a:no: kalu noma:yo: mo:uluduma:ib. Tog nilo: uludo: a:no: kalu noma:yo: mo:kolama:ib. Niyo: to we gemo: saga:to:l. ⁸ Man gilo: dimida:sen a:no: ne asulo:. Gio: wilo:ma kaluka:isale elen ko:sega, gio: to man nilo:wo: kudu ha:naki, ni wiyo: mo:gola ba:ba:. Bo:ba! Niyo: togo: gimo:wo: kolalita:ga: ta:fo: ko:lo:, noma:yo: mada mo:ka:ma:ib. ⁹ Kaluka:isale nolba:yo: ‘ne Yu kalu’ a:la:asula:liki sa:la:lab ko:sega, iyo: Yu kaluma.* Iyo: Sa:da:na:ya: e so:lo:wo: o:m ko:lo:, niyo: kaluka:isale i a:no: gili gido:fo:lo: a:na gulalu mesea:ki ta:fa:no:. A:la:galikiyo: niyo: gio: mada alan asulo:lo:b a:la:bo:, iliyo: a:na asuluma:ib. ¹⁰ Gio: nilo: to sio: aumbo: dinafa kudu ha:naki, hida:yo: dia:likiyo: halale kagaya:sen ko:lo:, henfelo: kaluka:isaleyo: tambo hida:yo:wo: alan fa:la:dowakilo: da:fema:nigab a:namio:, niyo: gio: asuwa:takiyo: tili doma:no:.

¹¹ Ne ko:na:ma mia:nigo:l. Gilo: tinialikilo: wa:l dia:no: a:no: noma:yo: afale asuliabena:ki, gilo: tilidabu ko dinafa halale ta:li dofo:lubi. ¹² A:la:fo:ko:lo: kaluka:isale bubo:lo: tiniab a:no:, ni Godeya: a amilo: aiko: o:ngo: doma:ki ta:fa:no: ko:lo:, iyo: a a:no: mo:ta:fo: ha:naki, Gode o:lia:

3:4: Yud 1.23   **3:5:** Kis 32.32-33, Madi 10.32, Luk 12.8   **3:7:** Ais 22.22

3:8: 1Kol 16.9   **3:9:** Ais 45.14, 49.23, 60.14, Kala 2.9   * **3:9:** “Ne Yu kalu” a:la:do: sa:lab a:ma: ha:go: we, “ne Godeya:no: kalu.”   **3:10:** Luk 21.19, 2Tim 2.12   **3:12:** Ais 62.2, 65.15, Kala 14.1, 21.2

mela:ib. Niyo: i amio: ni Godeya: wiyo: a:la:ta:ga; ni Godeya: ene amisa:n wiyo:lo: ili do:mo:wa sa:sa:li alifa:no. Amisa:n a:no: Godelo:wa Hebene a:la:ta:ga: tima:nigab ko:lo:, a:ma: wiyo: Ya:lusalem Ho:gi. A:la:ta:ga: ni wi ho:gi a:no:lo: ili do:mo: amio: sa:sa:li alifa:no. ¹³ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: Mamaya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma.”

Laodisiamo:wo: mo:fo:so: iliga:fo:

¹⁴ “Mo:fo:s we sa:sa:la:sa:ga: Laodisia sa:s amilo: ma:mul kalu sab o:mo: iliga:foma.

To hendelelo: sa:lano: ne, a:la:ta:ga: Godeya: man digalo:lo: wida:seno: ne ko:lo:, niyo: to we gemo: saga:to:l. Henfelo: amilo: Godeya:lo: kelego: dimido: we tambo neya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. ¹⁵ Niyo: man gililo: dimida:seno: asulo:l. Gio: ofo:leyo: mo:alab a:la:ta:ga: hido:leyo:lo: mo:alab. Niyo: gio: tog imilig nowo: ko:lo: mada kudu hamana:ki asulab. ¹⁶ Ko:sega gio: a:la:bo: mo:dimidaki, us a:naka o:a:lab ko:lo:, niyo: gio: gola ba:ba:no:. ¹⁷ Gili sa:lakiyo:, ‘Ne kelego:wo: modo: ko:lo: o:li so:l. Ne kelego:wo: kelelowo:wo: aundo:ma’ a:la:asulab ko:sega, go:no:no: ge mo:dinafa fanda ba:dab. Hendele gi asulo:wo: hida:lia:ga:, wa:feyo: kalu, siyo: ko:n o:ngo: dowab. A:la:ta:ga: ge kelego:lo:ma, hagulabo o:ngo: ko:lo:lab. ¹⁸ A:la:fo:ko:lo: niyo: ge to we asulo:wo: dima:ki sa:ma:nigo:l. Ge wilo: doma:no: asulalega, nilo: go:l ko:lo: so:da:sa:ga:lo: malilo: ta:fo: a:no: kililia:bi. A:la:ta:ga: ge hagulabo dowakilo: sendelowab a:no: ko:lo: go:luma:nikiyo:, helebeso:g ho:lo: nafa a:no: ge nelo:wa kililia:ni ya:bi. A:la:ta:ga: si ko:n ko wa:ka a:ba:ba:nikiyo:, si mulumulo: nilo: da:lab we kililia:bi. †

¹⁹ Kaluka:isale nelo: mada asulab a:no: niyo: towa:yo: halale sa:lakiyo: digala:sen. A:la:fo:ko:lo: go:no:na:ma:la: halaidakiyo:, man mogago: dimidano: ta:ta:ga:, asulo: gilo:wo: nodola:ma. ²⁰ Dabuma! Ne toga kagafo:liki, togo: godogodo a:la:lo:l. Kaluka:isale abeyo: to nilo:wo: da:da:ga: togo: kolalialega, ne elo:wa tina:ga:, e o:lia: siliki ma:no:wo: negele ma:no:.

²¹ Kaluka:isale bubo:lo: tiniab a:no:, ne misa: kalulo: mesa:no: fofodo: wa:la halaido: silikilo: bo:fo:lab a:namio:, i a:no:lo: ne o:lia: siliki bo:fo:melea:ki ta:fa:no:. Ne tamin amio: bubo:wo: tinia:sa:ga: ha:na:ga:yo:, Dowa: ene misa:

3:15: Lom 12.11   **3:17:** Luk 12.21, 1Kol 4.8   **3:18:** Ais 55.1   † **3:18:** Kaluka:isale i we, henfelo: kelego:wo: modo: da:lab. Ko:sega kelego: a:ma:yo: iyo: mo:asuwa:fa:ib ko:lo:, Ya:sulo:wa yalega, hendele a:na asuwa:fa:ib.   **3:19:** 1Kol 11.32, Hibu 12.6, Kala 2.5   **3:20:** Yo:n 14.23

kalulo: mesa:no: fofodo: a:namio: ne e o:lia: siliki, ha-laido: bo:fo:len o:leaumbo:, kalu i a:no:lo: ne o:lia: siliki bo:fo:mela:no:. ²² Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: Ma-maya:lo: sa:sbo:lo: to sa:lab a:no: dinafa dabuma.”

4

Hebene amio: wabudaki dulugu sa:la:len

¹ A:ma: fa:s amio: ni milif doba:da:yo: tog Hebenelo: ha:nab a:no: kolaefo:lana ba:ba:. To nilo: tamin amilo: dabu a:no: wa:ka sa:labi dabu. To a:no: belo so:no: o:ngo: dowakiyo: a:la:sio:, “Ge wena fa:la: mena. Niyo: gemo:wo: wema: fa:s amilo: fa:la:doma:nigabo: walama:nigo:l.” ² Wigibole a:naka Mamayo: neya iliki ba:ba: amio:, misa: kalulo: mesa:no: i fofodo: malilo: a:no: ba:da:ga:yo:, kalu nowo: a:na sena ba:ba:. ³ A:la:ta:ga: kalu a:namilo: sen a:no: fo:fo:lesodakiyo:, ho:lono: imo:lo: o:lia: genelo: o:lia: u yasba o:lia: konilian o:lia: o:ngo:ma:lo: fo:fo:lesodano: a:ngabi ba:ba:. Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:no: sowa:silo: ko:lo: fo:fo:lesodo: a:ma: hegefa:ya ba:ba:. ⁴ A:la:ta:ga: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: anib a:namio:, fofodo: do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in a:no: a:na hegefo:len. Ko:go:do: kalu do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in a:no: helebeso:g ho:lo: sa:ga:lala:sa:ga:, ili misa: amio: misa: kaluwa:lo: sa:ga:lan go:l amilo: dimido: a:no:lo: sa:ga:la:sa:ga:, misa: kalulo: mesa:no: fofodo: wa:l a:na sen. ⁵ I fofodo:lo:wa wabelego: tili tandeki, gun bosolakiyo:, fowo: alan dowo:. Fofodo: a:ma: milif amio: asono: dom a:la:fo: do:ifa:labi ba:ba: a:no: mama nafa dom a:la:fo: a:no: ko:lo: da:feyo:. ⁶ A:la:ta:ga: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:ma: milif amio: kelego: nowo: ho:n mogan o:ngo: golo: ko:lo:, ma:feyo:lo:ma imilo: golofa:. Ho:n a:no: go:go:do: ka tigini ba:dan o:ngo: ba:ba:. Mela:no:lo: a:lab fa:la:da:ino: i fofodo: aniba kaga dosdofolab. Mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:no:, milif amio:lo:, fa:s amio:lo:, siyo: modo: dowo:. ⁷ Mela:no:lo: a:lab agel a:no: no: laion o:ngo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: mela:no:lo: a:lab andeb a:no: kao de o:ngo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: mela:no:lo: a:lab asol a:no: kalu wo:lokan o:ngo: ko:lo: a:lab. A:la:ta:ga: mela:no:lo: a:lab fa:la:lamel a:no: o:ba: usulage dalolia:ga:lo: ha:nan o:ngo: ko:lo: a:lab. ⁸ Mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:ma:yo: a:fulo: do:go:fela:fowo: tambo dowo:. A:la:ta:ga: ili a:ful ha:g o:lia: do:mo: o:lia: amio:, siyo: tambo dosdofoliki, ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo:, to sa:la:likiyo: mo:bululaki a:la:sio:,

“E Kalu Alan, Gode halaido:leyo: e ko:lo: a:lab.

E malilo;, malilo;, nafale.

Tamin amio: e elen ko:lo: o:go:lo: e mela:no: a:lab a:la:ta:ga:
tif amio: e mia:ib.”

⁹ Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: kalu sab a:no: mela:no:
mela:no: ko:ngo: a:lab. A:la:ta:ga: mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in
a:ma:yo: emo:wo: mada o:m a:la:sa:laki, ene wiyo: wabudaki,
dulugu sa:la:sen. ¹⁰ Iliyo: a:la:dimida:lab amio:, misa: kalulo:
mesa:no: fofodo: wa:l amilo: sab o:mo:wo: ko:go:do: kalu
do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in i a:ma:yo: gulalu asitaki
misa:fu fufudakiyo;, wabulu sa:la:sen. Kalu a:no: e mela:no:
mela:no: a:lab. Iliyo: misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lan
a:no: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: milifa dila:liki, dulugu
sa:lakiyo: a:la:sio;,

¹¹ “Ni Gode Alan, ge wilo: kalu ko:lo;,
halaido:wo: ge amio: alan a:labiki,
gi wiyo: niliyo: duludaki, wabulu so:lo:l.

Henfelo: kelego: we tambo gi dimido:.

Gilo: asulab o:leau kudu ha:naki,
kelego: we tambo a:na fa:la:dowa:sa:ga;, o:go: dowo: ko:
ha:na:lab.”

5

Sibi inso:wa:yo: mo:fo:s sa:sa:lo:wo: di

¹ Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: sab a:ma: dagi
ililib amio;, mo:fo:s sa:sa:lo: kambolo: nowo: ta:lisabi ba:ba:.
Mo:fo:s a:no: nodowo:lo: sa:sa:la:b nodowo:lo: sa:sa:la:b a:lo:
ko:lo;, i mag dom a:la:fo:wa: oga:di alifa:. ² Ne a:na
ba:ba: amio;, ma:mul kalu halaido: a:ma:yo: towo: ha-
lale sa:lakiyo: a:la:dabu ba:ba;, “Mo:fo:s we fagela:sa:ga;, i
maga:lo: oga:do: a:no: ta:ga:ma:ibo;, Godeya: siwa:la amio:
kalu abe fagema:no: ililo:wa:le?” ³ A:la:liki dabu ba:ba:
ko:sega, Hebenelo: a:lab a:ma:yo:lo: henfelo: wema:yo:lo;,
hen ha:g amilo:ma:yo:lo;, kalu imili noma:yo: mo:fo:s kam-
bolo: a:no: fagela:sa:ga:lo: agelema:no:wo: mada aundo:ma.

⁴ Mo:fo:s kambolo: a:no: fagela:sa:ga:lo: agelema:no: kalu
ililo: imilig nowo: aundo:ma dowo: ko:lo;, ne mada ya:la:lo:.

⁵ Ko:sega ko:go:do: kalu noma:yo: nemo:wo: a:la:sio;, “Ge
ya:la:lowa:so:bo. Bo:ba! Kalu nowo: Yudaya: ene so:lo:
amio;, Da:ibida: eso:lo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo: ko:lo: a:lab.
Kalu a:ma: ene halaido:wo: laiona:lo: o:ngo: dowaki, e tinio:
ko:lo:lab. Eyo: mo:fo:so: a:na fagela:sa:ga;, i mag dom
a:la:fo:wa:lo: oga:do: a:no: o:lika ta:ga:ma:ib.”

⁶ A:la:tabiki niyo: Sibi inso: nowo;, tamin amilo: sana
sowo: o:ngo: ba:ba:. E misa: kalulo: mesa:no: fofodo: anib

a:na kagayabiyo;, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:ino: a:la:ta:ga: ko:go:do: kalu do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in i a:ma:yo: e hegea:folabi ba:ba. E amio: beso: dom a:la:fo:, siyo:lo: dom a:la:fo: dowo:. Si dom a:la:fo: ko:lo: bale sio: a:no:, Godeya: mama dom a:la:fo: henfelo: we tambo amilo: iliga:felo: a:no: ko:lo: sio:. ⁷ E ya:ga:yo:, misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: sen a:ma: dagi ililib amilo: mo:fo:s ta:lisen a:no: e di. ⁸ Sibi inso:wo: mo:fo:s kambolo: a:no: dia:ga: kagayabikiyo;, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:ino: a:la:ta:ga: ko:go:do: kalu do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in a:no: e milif doba:da: a:na gulalu asitaki misa:fu fufudo:. I a:ma:yo: gida o:lia: go:l amilo: fafo sigo: a:no:lia:yo: tambo ta:li dos-dofoliki, fafo usamio: mun nafalo: downan kelego:wo: a:na da:lab. Mun nafalo: downan kelego: ko:lo: bale sio: a:no:, tilidabu kaluka:isale ililo: dulugu sa:la:sen a:no: ko:lo: sio:.

⁹ A:la:ta:ga:yo: iliyo: gisalo: ho:gi nowo: molakiyo: a:la:sio:,

“Ge mada ililo:le ko:lo:,

mo:fo:s kambolo: a:no: giyo: o:li dia:ga: fagema:ib.

Mo:wo: kalu noma:yo: ge sana sowo: a:namio:,

henfelo: kaluka:isaleya:lo: nagalo: wa:l dia:no: a:no: gi diaki iyo: Godeya:no: kaluka:isale ta:fo:.

Kaluka:isale i a:no:, henfelo: ko:li ko:lilo: amilo: san o:lia:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan o:lia:, so:lo: mio: ko:li ko:lilo:wo: tambo a:na a:la:ta:ga: mio:.

¹⁰ Giyo: kaluka:isale i a:no: bobalo: so:mea:sen kalu doma:ki da:feyo: ko:lo:,

iyo: misa: dowaki Godeya: nanogo: dimidama:ki ta:fo:.

A:la:ta:ga: iliyo: henfelo: kaluka:isaleyo: tambo halaido: bo:fo:mela:ib.”

¹¹ Ne a:bo:do:l a:la:fo:wo: ma:mula: kalu modo: a:ma: towo: dabu. Ma:mula: kalu, daoseno: modo: modo:, agelema:no:wo: babale dowo: a:no:, misa: kalulo: mesa:no: fofodo:lo:wa hegea:fo:liki, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:no: a:la:ta:ga:, ko:go:do: do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in a:no:lo: ta:fo:liki, ma:mula: kalu modo: a:ma: tambo hegefa:. ¹² I a:ma:yo: hegea:fo:liki, gisalo:wo: halale molakiyo: a:la:sio:

“Sibi inso: tamin amilo: sana sowo: a:no: wilo: di ko:lo:,

e halaido:wo: alan a:lab.

E asulo:lo: di.

E kelego: tambolo: biso:.

Ami e halale kagaya:sen.

E kamolo: di ko:lo:

ene wiyo: duludaki,

wabulu sa:la:mela:no:.”

¹³ A:la:gabikiyo: Hebenelo: mela:no:lo: a:lab a:ma:yo:, henfelo: amilo: a:lab a:ma:yo:lo:, hen ha:g amilo: a:lab a:ma:yo:lo:, so:lu ho:n usamilo: a:lab a:ma:yo:lo:, iliyo: tambo gisalo:wo: a:la:mo:labi dabu.

“Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: sab o:lia: sibi inso: o:lia:mo:wo:,

wabulu sa:laki, wiyo: dulugu sa:la:mela:no:.

A:la: a:no: malilo: nafale dowaki,

halaido:wo: alan a:lab.

Nio: ko:ngo: mela:no: dowakiyo:,

a:no:ko: sa:la:mela:no:.”

¹⁴ Gisalo:wo: a:la: mo:la:la:ga:yo:, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:ma: sa:lakiyo:, “Mada hendele o:m.” A:la:ta:ga: ko:go:do: kalu i a:ma:yo: gulalu asitaki misa:fu fufudakiyo:, a:la:mo:wo: wabulu sio:.

6

Mo:fo:s amilo: i maga:lo: oga:do: doma:la:fo: a:no: fagela:i ane

¹ Sibi inso:wa:yo: mo:fo:s sa:sa:lo: kambolo: amilo: dom a:la:fo: oga:do: a:no: dia:sa:ga:, oga:do: wa:l amilo: a:no: fagelabi ba:ba:. Eyo: fagea:tabikiyo:, mela:no:lo: a:lab agel a:ma:yo:, towo: gun guwano: a:gaki halaido: sa:lakiyo:, “Ge wena mena.” ² Niyo: a:na bo:fo:len amio:, ne ho:s ho:lo:wo: a:na ba:ba:. Kalu ho:s wa:l amilo: sen a:ma:yo: da:ifa:yo: dagiya ta:li dofo:liki, misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lano: emo:wo: dimi. E kamolo: di kalu ko:lo:, e bubo:wo: tinin:ima:niki, e ho:s wa:la asita:ga: ha:na:ni ane.

³ A:la:ta:ga:yo: sibi inso:wa:yo: mo:fo:s kambolo: us amilo: andeb oga:do: a:no: fagelabiyo:, mela:no:lo: a:lab andeb a:ma: sa:lakiyo:, “Ge wena mena” ⁴ A:la:sa:labiki ho:s genelo:le nowo: a:na handalowo:. Kalu ho:s wa:la asita:ga:lo: yab o:mo:wo: halaido:wo: dimi. Henfelo: kaluka:isaleyo: ha:salo: mesa:no: man a:no: a:ma:la: diaki, egelebo: bubakiyo: yasala:ma:ki, halaido:wo: e di. A:la:ta:ga: noma:yo: helebesi sambo alan nowo: emo: dimi ko:lo: ta:lisen ba:ba:.

⁵ A:la:ta:ga:yo: sibi inso:wa:yo: mo:fo:s kambolo: us amilo: asol oga:do: a:no: fagelabiyo:, mela:no:lo: a:lab asol a:ma: sa:lakiyo:, “Ge wena mena” A:la:sa:labiki ho:s heyo: nowo: a:na handalowo:. Kalu ho:s wa:la asita:ga:lo: yab a:ma:yo:, hida:yo:lo: da:fea:sa:ga:lo: aloba:dan kelego: a:no: e dagiya dia:mio:. ⁶ A:la:ta:ga: to nowo: mela:no: fa:la:da:indo: a:lab us a:na a:la:ta:ga: sahandalowakiyo: a:la:sio:, “Maiyo:wo: alan doma:nigab. Ho:len imilig amio: nanogo: halaido: dim:ida:sa:ga:yo:, nanog di a:no: ko:lo: kililiakiyo:, ma:n usda:su

ko:lo: halo: mia:ib. A:la:ta:ga: ho:len imilig no amio: nanogo: halaido: dimida:sa:ga:yo:, nanogo: di a:no: ko:lo: kililiakiyo:, da:si tagu meab a:no: ko:lo: dia:ib. A:la:go:ko:lo: giliyo: o:lif amilo: wa ho:n a:no:lia: wain ho:n o:lia:yo: wala:so:bo.”

⁷ A:la:ta:ga:yo: sibi inso:wa:yo: mo:fo:s kambolo: us amilo: fa:la:lamel oga:do: a:no: fagelabiyo:, mela:no:lo: a:lab fa:la:lamel a:ma: sa:lakiyo:, “Ge wena mena.” ⁸ Niyoy: no:no:n milifdo: wena ba:ba: amio: ho:s hona: misido: nowo: a:na handalowo:. Kalu ho:s wa:la asita:ga:lo: yab a:ma: wiyoy: “Sowan.” A:la:ta:ga: “Dane Aneyoy:” e fa:sa kudulia:ga: mio:. Gode eyoy: Sowan o:lia: Dane Ane o:lia:mo:wo: halaido:wo: dimiaki, henfelo: kaluka:isaleyo: tambo usamilo: fa:la:da:in agelo: a:namio:, heb otaleno: ka ta:taki, imilida:lo:wo: sana soma:ki, halaido:wo: dimi. Kaluka:isale nolo: helebesi sambo a:ma: oma:ib. Nolo: ma:no: ma:no:wo: aundo:ma dowaki soma:ib. Nolo: walaf alan diaki soma:ib. A:la:ta:ga: nolo: henfelo: amilo: no: alan a:ma: yasala:ma:ib.

⁹⁻¹⁰ A:la:ta:ga:yo: sibi inso:wa:yo: mo:fo:s kambolo: us amilo: bi oga:do: a:no: fagelabiyo:, tilidabu kaluwa: mama nolo: Godemo: bobalo: so:mea:sen mu gulu anib a:na kegeabiki ba:ba:. Kaluka:isale i a:ma:yo: ini tilidabu o:lia:, Godeya: to o:lia:yo: wida:lana sana sowo: ko:lo:, iliyo: ogolo ho:le sa:laki a:la:sio:, “Misa: Alan, ge hendele a:la:ta:ga: ge malilo: ko:lo:, giyo: henfelo: kaluka:isaleyo: aloba:da:sa:ga:yo:, nilo: yasala: a:no: wa:dema:no: ho:lenu: o:biba:s ko:lo: yasilima:nigaya?” ¹¹ A:la:dabu ba:dabiki, imo:wo: helebeso:g ho:lo: sambo a:no: dimita:ga:yo: a:la:sio:, “Gio: ha:lu o:bo:fo:lubi. Gegelelo: nanogdo: dia:sen kalu nolo:lo: yasala:la:ga:, agelo: a:no: ililitaliki, Gode eyoy: a:na wa:dema:ib.”

¹² Ne a:na bo:fo:len amio: sibi inso:wa:yo: mo:fo:s kambolo: us amilo: do:go:fe oga:do: a:no: fagelabiyo:, hiniyo: alan tilabi ba:ba:. A:la:gab amio: ofo: heyoy: fa:la:dowaki, sololi fa:la:dowo:. A:la:ta:ga: eleyo:lo: genelo: ho:bo: o:ngo: fa:la:dowo:. ¹³ Tamin akin amilo: gego: a:no: dogaselia:ga:lo: henfelo: wenamilo: tindab a:no:, fufaya:lo: folab amilo: alona: fo:s ko:lo: tutufo: tindan o:leau go:. ¹⁴ Akino: kambolo:lia:ga: kelege dowaki, hen misio: o:lia: hen ho:na:lo: hegefa: o:lia:yo: tambo gigililia:gane.

¹⁵ A:la:gabikiyo: henfelo: amilo: misa: kalu seno:lo:, wilo: kaluwo:lo:, da:la:di bo:fo:lowan misa: kaluwo:lo:, kalu kelego:wo: modo:lo: da:lab a:no:lo:, halaido: kaluwo:lo:, da:ibo: kaluwo:lo: a:la:ta:ga: kaluka:isale nolo:lo: tambo

6:8: Jer 15.1-3, Ese 5.12,17, 14.21   **6:11:** Kala 7.9,13, 19.14   **6:12:** Madi 24.29, Ilig 2.20, Kala 8.12, 11.13, 16.18   **6:13:** Ais 34.4   **6:14:** Kala 16.20
6:15: Ais 2.10,19,21

dalalelia:ga;, nolo: hen aluwa, nolo: misio: amilo: u ha:ga wo:no:le mesa:ni ane. ¹⁶ Iliyo: hen misio: o:lia: u o:lia:mo: ho:le sa:lakiyo: a:la:sio:, “Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: sab o:lia: sibi inso: o:lia:ma:lo: gadio: a:no: nio: ba:dabena:kiyo:, nio: go:lu alitaki gio: nili wa:la tinda:ga: diga:dilema. ¹⁷ Mo:wo: a:la:ma:lo: gadiakilo: wa:dema:no: ho:lenu: fa:la:dowab ko:lo: kaluka:isaleyo: tambo yasala:ma:ib.”

7

Godeya: kaluka:isaleyo: eno: a:la:liki da:feyo:

¹ A:ma: fa:s amio:, ma:mula: kalu fa:la:da:in nowo:, kuan fa:la:da:in henfelo: amilo: a:na kagafo:lenu ba:ba:. Iliyo: fufayo: fa:la:da:in henfelo: wilo: mia:no: a:no: ta:li dofo:labiki, henfelo: amio:lo:, so:lu ho:n amio:lo:, i amio:lo: fufayo: folakiyo: ba:labena:ki, fufayo: ta:li. ² Henfelo: o:lia: so:lu ho:n o:lia:yo: mogagila:ma:kiyo:, ma:mula: kalu fa:la:da:in i o:mo:wo: halaido:wo: dimi. A:la:ta:ga: Gode mela:no:lo: a:lab eyo: kaluka:isaleyo: eno:le a:la:da:fema:no: ko:lo:, ma:mul kalu nowo: ofdo: yan doba:da: fa:la:dota:ga: yakiyo:, ele ba:ba:no: kelego: dia:fa:no: a:no: dia:yabiki ba:ba:. Eyo: ma:mula: kalu fa:la:da:in o:mo:wo: halale ho:le sa:laki a:la:sio:, ³ “Niliyo: Godeya: eno:lo:b a:la:likilo: ele ba:ba:no: sa:sa:lo: a:no:, ene nanog dian kalu ili wo:lokan amio: semo: sa:sa:li alifa: amio:, henfelo:wo:lo:, so:lu ho:no:lo:, iyo:lo: o:se mogagila:so:bo.” ⁴ A:la:fo:ko:lo: Godeya: eno: a:la:likilo: da:feyo: agelo:wo: nelo: dabu ko:lo:, Isolael so:lo: ko:li ko:lilo: amilo: kaluka:isale a:no: ko:lo: agelo:wo: 144,000 dowo:

⁵ Yudaya: e so:lo: amio: 12,000 kaluka:isale a:no: eno:le a:la:liki da:feyo:.

Lubena: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Gada: e so:lo: amio:lo: 12,000,

⁶ Asela: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Nabtaliya: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Manasaya: e so:lo: amio:lo: 12,000,

⁷ Simeona: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Libaiya: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Isakaya: e so:lo: amio:lo: 12,000,

⁸ Sebuluna: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Yosa:ba: e so:lo: amio:lo: 12,000,

Ba:nsamena: e so:lo: amio:lo: 12,000.

Kaluka:isale mada modo:wo: Gode Alano: dulugu sio:

⁹ A:ma: fa:s amio:, kaluka:isaleyo: agelema:no: babale dowo: a:no: ko:lo: ba:ba:. Kaluka:isale kegeo: a:no:, hen ko:li ko:lilo: tambo amio:lo:, so:lo: tambo ko:li ko:lilo: mio: amio:lo:, kaluka:isale ko:li ko:lilo: tambo amio:lo:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lano: tambo amio:lo: kegea:sa:ga:, misa: kalulo: mesa:no: fofodo: o:lia: sibi inso: o:lia:ma: milifa kagayabi ba:ba:. Kaluka:isale i a:no: helebeso:go: sambo ho:lo:wa: tigili sa:ga:lela:sa:ga:, faselayo: ta:li dosdofoli:ki wagelo: ¹⁰ Iliyo: halale ho:le sa:lakiyo:,

“Nili Gode misa: kaluwa:lo: fofodo: amilo: sab o:lia:, ene Sibi Inso: o:lia:ma:yo:

nio: hida:yo: sab amilo: gasiliyo: o:m.”

¹¹ Ma:mula: kalu iyo: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:no: hegea:fo:liki, ko:go:do: kaluwo:lo:, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:no:lo: usa ta:taki, iyo: tambo a:na elena ba:ba:. I a:no: tambo misa: kalulo: mesa:no: fofodo:lo: doba:da: gulalu asita:ga:, misa:yo: hena kudufoli:ki, Godeyo: wabulu sa:lakiyo: a:la:sio:.

¹² “Hendele o:m.

Wiso: mada o:m.

Gi halaido:wo: alan a:lab.

Ge asulo:lo: di.

Ami ge halale kagaya:sen.

Ge malilo: nafale ko:lo:,

gi wiyo: duludaki,

wabulu sa:la:mela:no:.

Nili Gode, ge ko:ngo: mela:no: dofo:lab.

Hendeleyo: o:m!”

¹³ A:la:ta:ga:, ko:go:do: kalu noma:yo: nemo:wo: a:la:dabu ba:ba:, “Helebeso:g sambo ho:lo:wa:lo: sa:ga:lela:sa:ga:lo: kagafo:lab i a:no: o:ba? I a:no: o:ba a:la:ta:ga: mio:wo:?”

¹⁴ Niyo: a:ma:la: sa:lakiyo:, “Kalu alan, go:no:n ge asulo:.” A:la:so:lo:likiyo: ko:go:do: kalu a:ma:yo: nemo:wo: a:la:sio:.” “Kaluka:isale i we hida:yo: ko:li ko:lilo:lo: fa:la:dowab ho:len a:namio:, hogo: ba:da:la:ga:lo: tilidabuwo: mo:ta:fo:ganeyo: i o:m. Ini helebeso:g sambo tigili sa:ga:lela: a:no: Sibi Inso:wa: ho:bo:wa heyo: ko:lo:, so:g inido: a:no: ho:lo: fa:la:dowo:.”

¹⁵ “A:la:go:ko:lo: i wema:yo: Godelo: mesa:no: fofodo: milifa kagafo:likiyo:,

ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: Godeya: malilo: a a:na iliki ene nanog diakiyo:, Godeya: wiyo: dulugu sa:la:lab.

A:la:ta:ga: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:namilo: sab a:ma:yo: iyo: dinafa tilidowaki, bo:fo:mela:ib.

¹⁶ Tif amio: iyo: ma:n maiyo:wo: wa:kabiyo: mo:doma:ib.

Iyo: ho:n ma:no: maiyo:wo:lo: mo:doma:ib.

A:la:ta:ga: of halaido: ta:ndab a:ma:yo: iyo: mo:so:fa:ib,
 a:la:ta:ga:
 kelego: ofo: noma:yo: iliyo: mo:mogaima:ib.
 17 Mo:wo: Sibi inso: i fofodo: wa:l amilo: sab a:ma:yo:, iyo:
 dinafa tili dowaki,
 kaluwa:lo: sibi ko:lo: bo:fo:lowan auma:ib.
 Iyo: mela:no:lo: dimia:sen ho:n si a:no: maiya:ki,
 eyo: a:na tililia: ha:na:ib.
 A:la:ta:ga: Gode eyo: ililo: hida:yo: dia:len a:no: dilaliki, ili si
 ho:n ya:lenu: elema:ib.”

8

I maga:lo: oga:do: dom a:no: fagela:

1 Sibi Inso: eyo: i maga:lo: oga:do: dom a:no: fage-
 labikiyo:, Hebene amio: ofa:si heb a:namio: hela:taki to:lo:ma
 dowo:. 2 Ma:mula: kalu dom a:la:fo: ko:lo: Godeya: anib
 amilo: dowa:sen i o:mo:wo: belolo: foma:no: olo bulu dom
 a:la:fo:wo: imo:wo: dimilo:bi ba:ba:

3 Ma:mul kalu nowo: mun nafalo: fo:fo:lan fafo go:l amilo:
 dimido: a:no: ta:li dofo: ya:ga:, bobalo: so:mea:sen mu gulu
 anib a:na kagayo:. Godelo: mesa:no: fofodo: milif a:namio:
 Godemo: bobalo: so:mea:sen go:l amilo: mu guluwo: a:na
 elen ko:lo:, eyo: mun nafalo: dowan kelego: a:no:lia:, tilidabu
 kaluka:isale ililo: dulugu sa:la:sen a:no:lia:yo: gasalita:ga:,
 Godemo:wo: a:na so:mena:ki dimi. 4 A:la:gabiki tilidabu
 kalu ililo: dulugu sa:lan a:no:lia: so:kugulu meab amilo:
 mun nafa a:no:lia:yo: ma:mula: kaluwa: dagiya a:la:ta:ga:
 Godelo:wa fa:la: ane. 5 Ma:mul kalu a:ma:yo: mun nafa
 kelego:lo: fo:fo:lan fafo a:no: dia:sa:ga:yo:, bobalo: so:mea:sen
 mu gulu a:namilo: deseg a:no: fo:fo:la:sa:ga:, henfelo:wa
 kolodo to:lolo:. A:la:gabikiyo: wabelego: tili tandeaki, gun
 bosolakiyo:, fowo: alan dowa:sa:ga:, hiniyo: alan tilo:.

Olo bulu dom a:la:fo:wo: folo:

6 A:la:ta:ga: ma:mula: kalu dom a:la:fo: a:ma:yo: belolo:
 foma:no: olo bulu dom a:la:fo: a:no: ta:li siliki, foma:no:
 a:la:ta:ga: dimidali.

7 Ma:mul kalu agel a:ma:yo: olo buluwo: folabikiyo:, ais
 o:lia: de o:lia: ho:bo: o:lia:yo: wo:gela:sa:ga:, henfelo:wa san-
 difo:. Henfelo:wo: otalen aloba:da:sa:ga:, heb asol a:namio:
 henfelo:wo:lo:, iyo:lo:, kelego: henfelo: amilo: fa:la:ndan
 a:no:lo: tambo deya: mo:no:.

8-9 Ma:mul kalu andeb a:ma:yo: olo buluwo: folabikiyo:
 misio: alan amilo: de wa:sowalo: dowo: o:ngo:wo:,

noma:yo: so:lu ho:na sanditabiki, ti ali. So:lu ho:no: otalen aloba:da:sa:ga:, heb asol a:namio:, ho:no: ho:bo: fa:la:dowakiyo:, mela:no:lo: a:lab kelego: a:namilo: sen a:no: sowaki, ho:n ko:su a:namilo: delen a:no:lia:yo:lo: mogagila:.

¹⁰ Ma:mul kalu asol a:ma:yo: olo buluwo: folabikiyo:, tamin alan nowo:, gele amilo: de wa:sowa alan o:ngo: ko:lo: do:lia:ga:, akina a:la:ta:ga: dugulia: tia:. Henfelo: we otalen aloba:da:sa:ga:, heb asol a:namio: tamino: a:na ti ha:naki, tamin a:no: ho:n alan o:lia: ho:n si o:lia: a:namilo: da:lab us a:na ti ali. ¹¹ Tamin a:no: wiyo: Halo:. Hen asol alobanaefa: amilo: ho:n a:namilo: a:lab a:no: halo: fa:la:dowo: ko:lo:, ho:n halo: a:no: kaluka:isaleya: nabikiyo:, modo: ko:lo: sowo:.

¹² Ma:mul kalu fa:la:lamel a:ma:yo: olo buluwo: folabikiyo:, ofo:lo:, eleyo:lo:, tamino:lo: otalen alobanaefa: a:namio:, heb asol a:na yamilabikiyo:, a:no: tambo sololi. A:la:fo:ko:lo: ho:len o:lia: nulu o:lia: asol alobanaefa: a:no: sololiaki ho:lendo:ma dowo:.

¹³ Ne a:no: ko:lo: bo:fo:len amio:, usulage nowo: akin halona ha:lelia: sia:likiyo:, halale ho:le sa:laki, “Wai, Wai, Wai. Ma:mula: kalu otaleno: olo buluwo: semo:folo: a:ma:yo: olo bulu a:no: folalikiyo:, kaluka:isaleyo: tambo henfelo: amilo: sab a:namio: hida:yo:wo: alan fa:la:doma:nigab.”

9

¹ Ma:mul kalu bi a:ma:yo: ene olo buluwo: folabikiyo:, niyo: tamin nowo: akin halona a:la:ta:ga:lo: henfelo:wa su-lufo: tia: a:no: ko:lo: ba:ba:. Hen alu alan gululia: tiane dondo:ma a:no: ko:lo: bo:fo:melea:ki, halaido:wo: emo:wo: dimi. ² Eyo: hen alu alan a:no: kolaetabikiyo:, de ho:mo:no:, a nab amilo: fa:la:dowan o:leau handalowakiyo:, akina ba:laki ofo: sololi. ³ Maifo:wo: de ho:mo:ndo: a:lab a:na handalowo: ko:lo: tinda:ga:, henfelo:wo: tambo ilili alifa:. Imo:wo: ha-laido:wo: dimiakiyo:, ma:ilaganaya: halaido: o:ngo: ko:lo: dimi. ⁴ Dimiakiyo:, maifo: o:mo:wo: a:la:sio:, “Henfelo: amilo: fuguso:, iyo:, egele:wo: mogagila:so:bo. Kaluka:isale Godeya: eno:lolo:b a:la:do: ele ba:ba:no:wo: wo:lokan amio: mo:sa:sali alifa: a:no: falasilakiyo:, nagalo:wo: imo: ka dimia:bi. ⁵ Giliyo: kaluka:isale i o:mo:wo: ele bila:fo: usamio: nagalo:wo: dimina:ki ta:fo: ko:sega, iyo: sana sowa:so:bo.” A:la:sio: ko:lo: kaluka:isaleyo: maifo: a:ma:lo: ma:bulab a:ma:yo:, ma:ilaganaya:lo: ma:bulu amilo: nagalan o:ngo: fa:la:dowo:.

⁶ Ho:len a:namio: kaluka:isaleyo: mada soma:no: a:la:liki togo: kelema:ib ko:sega soma:no: a:no: mo:galima:ib. Iliyo:

soma:no: a:no: mada alan asuluma:ib, ko:sega soma:no: a:no: ko:na: nai ha:na:ib.

⁷ Maifo: a:no: ho:s ko:lo: babuma: ha:na:nikilo: dimidali o:ngo: ba:ba: A:la:ta:ga: ili misa: amio:, misa: kaluwa:lo: sa:ga:lan go:l amilo: dimido: o:leo:ngo: a:no: sa:ga:la:sa:ga: a:labikiyo:, ili wo:lokano: kalu misido: o:ngo: ba:ba:. ⁸ Ili misa: fo:no:, gaya: misa: fo:n o:ngo: a:la:ta:ga: ili beso: laiona: bes o:ngo:. ⁹ Bio:wo: o:ngo: go:fo: ki amilo: dimido: a:no: ili fo:g amio: kagedela: A:la:ta:ga: maifo: a:fula:lo: fodo:wo: fowo: alan dowo: ko:lo:, fo a:no: ho:so: modo: ko:lo: babuma:no: dalaidakilo: fodo:wo: o:ngo: dabu. ¹⁰ Maifo: a:namio: ka:kiyo: ma:ilagana amilo: dowo: o:ngo: ko:lo:, ili waf a:ma:yo: ele bila:fo: us a:namio: kaluka:isalemo:wo: nagalo:wo: dimia:mela:ib. ¹¹ A:la:ta:ga: hen alu alan gululia: tiane dondo:ma o:lo: bo:fo:lowan ma:mul kalu a:no:, maifo: ili misa:yo: e. Ma:mul kalu a:ma: wiyo: Hibulu to sa:lakiyo: Abadon a:la:sa:lan. A:la:ta:ga: Gilig to sa:lakiyo: Abolian* a:la:sa:la:sen.

¹² A:la:fo:ko:lo: hida:yo: agel a:no: ba:da:la:ga: ko:m a:la:takiyo:, hida:yo: a:la: nowo: tif amio: o:fa:la:doma:ib.

¹³ Ma:mul kalu do:go:fe a:ma:yo: ene olo buluwo: fo:labikiyo:, ne to nowo: bes fa:la:da:indo: a:lab, a:na sa:labi dabu. Godeya: milif doba:da:lo: bobalo: so:mea:sen mu gulu go:l amilo: dimido: a:ma: kuan fa:la:da:in a:namio:, bes fa:la:da:ino: a:na dowo: ko:lo:, towo: a:na sa handalowo:.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: to a:no: ma:mul kalu do:go:fe olo bululo: ta:lisab o:mo:wo: a:la:sio:, "Ma:mula: kalu fa:la:da:in ko:lo: ho:n alan Yufuletis amilo: melealifa: a:no: hamana:ki fage ga:foma." ¹⁵ Tamin amio: Gode eyo: ma:mula: kalu fa:la:da:in i a:no: dimidaita:ga: ta:fo:len ko:lo:, iyo: donayo:, eleyo:, ho:lono:, ofa:si a:ma:lo:leko: fa:la:doma:ki yasila:len. O:g ho:len a:namio: i a:no: sili alita:ga: ha:nakiyo:, henfelo: amilo: kaluka:isale sen a:no: otalen alobanala: ko:lo:, heb a:la:yo: ka ta:taki, heb imilig a:no: yasala:ma:ki sili alifa:.

¹⁶ A:la:ta:ga: kalu ko:lo: ho:s wa:la asita:ga:lo: babuma: ha:nab a:no: agelo:wo: 200 milia:n dowo:. Kalu noma:yo: agelo: a:no: nemo: sa:labi dabu.

¹⁷ Ne ho:le ba:dakiyo:, kalu ho:s wa:la asita:ga:lo: ha:nab i a:ma:yo: fo:g amilo: ko:lo:wo: go:fo: ki genelo: o:lia: ho:mo:solo: o:lia: wanalo: o:lia:ma: momadela: ko:lo: ba:ba: A:la:ta:ga: ho:s a:ma: misa:yo: laiona: misa:yo: o:ngo: dowo:. De ho:mo:no:, de wa:sowayo:, u wanalo: hudakilo: ko:lo:n mogago: a:no:lia:yo: mego:f a:na handalowo:. ¹⁸ Henfelo: amilo: kaluka:isale sen a:no: otalen alobanala: ko:lo:, heb

9:7: Joel 2.4   9:8: Joel 1.6   9:9: Joel 2.5   * 9:11: Abolian a:la:do: sio: a:no: a:ma: ha:go: we, kelego: tambolo: mogagilan kalu.

a:la:yo: ka ta:taki, heb imilig a:no:, hida:yo: otalen a:ma: yasala:. Hida:yo: otalen a:no:, de ho:mo:no:, de wa:sowayo:, u wanalo: hudakilo: ko:lo:n mogago: a:no: ho:sa: mego:f amilo: fa:la:dowab a:ma: go:. ¹⁹ Ho:s a:ma: ini halaido:wo: ili mego:f o:lia: waf o:lia: a:na dowo:. Ho:s a:ma: waf amio:, kisa:wa:la: misa: o:ngo: dowo: ko:lo:, kaluka:isaleyo: a:ma: ola:sen.

²⁰ A:la:fo: ko:sega kaluka:isaleyo: hida:yo: diab a:ma:lo: mo:yasala: a:no: mogago: inin dagiya:lo: dimido: a:no: mo:foga:le sio:. Iyo: mama mogago:wo: wabulu sa:la:liki, madali gode go:lo:, silbayo:, bolonso:, uwo:, i amilo: momado: a:no: mo:ta:taki, wabulu sa:la:lab. Madali gode i a:no: mo:ba:da:sen a:la:ta:ga:, mo:da:da:sen a:la:ta:ga: mo:sia:sen. ²¹ Ililo: kalu sana sowano:, fofa mogago: dimidano:, uwo: diano: a:la:ta:ga: afa dian man a:no: ta:takiyo: mo:foga:le sio:.

10

Yo:n eyo: mo:fo:s sa:sa:lo: kombo: ha:luwo: mo:no:

¹ Ne ho:le bo:fo:likiyo:, ma:mul kalu halaido:lo: di nowo: Hebene a:la:ta:ga: tindabi ba:ba:. Eyo: iwa ho:lo: a:no: helebeso:g ka:lan au ko:lo:. A:la:ta:ga: sowa:silo:wo: e misa: wa:ldo: a:na hegefa:. Misido: elo:wo: of ko:lo: so:so:ido: o:ngo: dowo: a:la:ta:ga:, gido:fo: a:la: elo:wo: de wa:sowa alano: o:ngo: ko:lo: ba:ba:. ²⁻³ Mo:fo:s sa:sa:lo: kambolo: ha:lu nowo: ene dagi wa:la fagea:fo:lab. Gib ililibo: eyo: so:lu ho:na wa:la:laki, gib fo:fo:dolobo: henfelo:wa wa:la:folikiyo:, elo: halale sa:lakilo: ho:ido: a:no: no: laiona:lo: go:mulan o:ngo: ko:lo: dabu. Eyo: ho:idabikiyo:, emo:lo: a:ma:la: sa:lalu aumbo: guno: dom a:la:fo: guiyo:. ⁴ Gun dom a:la:fo: a:no: guiya:sa:ga: edakiyo:, guna:lo: to sio: a:no: niyo: sa:sa:lima:no: dowo:sen amio:, to nowo: Hebene a:la:ta:ga: nemo: sa:lakiyo:, “Gun dom a:la:fo:wa:lo: sa:lab ko, giyo: wo:no:le asulo:wa dia:takiyo:, sa:sa:la:so:bo.”

⁵⁻⁶ A:la:ta:ga:yo: ma:mul kalu ko:lo: gib nowo: so:lu ho:na, nowo: henfelo:wa a:la:ta:ga:lo: kagafo:len a:ma:yo:, ene dagi ililibo: Hebenelo: doba:da: dulugufu:liki, eyo: Godeya: wi amio: eleyo: dia:taki dinali sio:. Gode a:ma:yo: mela:no: mela:no: a:lab, a:la:ta:ga: akin o:lia: kelego: a:namilo: da:lab a:no:lo:, henfelo: o:lia: kelego: a:namilo: da:lab a:no:lo:, so:lu ho:n o:lia: kelego: a:namilo: da:lab a:no:lo: tambo enen dimido: ko:lo:, ma:mul kalu eyo: Ene wiya iliki dinali sae:takiyo: a:la:sio:. “Ho:lono: fa:la:dowab ko:lo:, Gode eyo: mo:yasilaki dimidama:nigab. ⁷ Godeya:lo: dimidama:no: wo:no:lolo: asulufu:lab a:no:, eyo: hendele dimidama:no:ka:

a:la:likiyo:, ene nanog dia:likilo: dinali sa:lan kalu imo:wo: tamina saefa: ko:lo:, o:go: ma:mul kalu dom a:ma:yo: olo bulu amio: semo:folo: o:a:laba, kelego: a:no: tambo fa:la:doma:nigab.” Ma:mul kalu eyo: a:la:saefa:.

⁸ A:la:tabiki towo: Hebene a:la:ta:ga:lo: tamin amilo: nelo: dabu a:no: wa:ka a:sa:lakiyo: a:la:sio:. “Ge ha:na:sa:ga:yo:, ma:mul kaluwa:lo: gib nowo: so:lu ho:na, nowo: henfelo:wa a:la:ta:ga:lo: kagafo:lab a:ma: dagi amilo: mo:fo:s kambolo: fagefa: da:lab a:no: dia:ni hamana.” ⁹ A:la:sa:labiki ne

ma:mul kalulo:wa ha:na:ga:, mo:fo:s kambolo: ha:lu fagefa: ta:lisab a:no: nemo: dimina:ki dabu ba:ba: ko:lo:, eyo: nemo:wo: a:ma:la:bo: a:la:sio:, “Mo:fo:s kambolo: we giyo: dia:sa:ga: maiya. Giyo: nalikiyo:, mego:f amio: kola: ho:na:lo: nudan auma:ib, ko:sega kuf amio: imoloma:ib”

¹⁰ A:la:sa:labiki, mo:fo:s sa:sa:lo: kambolo: ha:luwo:, ma:mul kaluwa: dagi wa:l amilo: fagea:fo:len a:no: niyo: dia:ga: mo:no:. Ni mego:f amio: kola: ho:na:lo: nudan o:ngo: dowo: ko:sega, kufa: usamio: imolo:wo: alan dowo:.

¹¹ A:la:fo:ko:lo: to nowo: nemo:wo: a:la:sio:, “Kelego: tif amilo: fa:la:doma:nigab a:no: giyo: wa:ka wida:li ha:nakiyo:, kaluka:isale henfelo: amilo: ko:li ko:lilo: sab a:no:lia:, so:lo: ko:li ko:lilo: sab a:no:lo:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan a:no:lo:, misa: kalu i a:no:lia: tambo ilo: amilo: fa:la:doma:nigab a:no: wida:li hamana” a:la:sio:.

11

Godeya: dinali sa:lan kalu a:la:yo: mio:

¹ Gode eyo: da:fema:no: kelego: nowo: nemo:wo: dimiakiyo: a:la:sio:, “Ge ha:na:sa:ga: ni malilo: a a:no:lo:, bobalo: so:mea:no: mu gulu a:no:lo: da:fea:bi. A:la:ta:ga: kaluka:isale a:namilo: dulugu sa:la:sen a:no:lo: agela:bi.

² Giyo: da:feakiyo:, ni malilo: a amilo: isagen a:no: da:fea:so:bo. Mo:wo: isagen a:no: ha:la: kaluka:isalemo: dimi. Iyo: ele do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: a:la: us a:namio:, ni amisa:n malilo: a:no: wa:la: sa:ndaki, mogagila:ma:ib.

³ A:la:gakiyo: ni tolo: sa:lan kalu a:la:yo: nofolo:wo: alano:lo:b a:la:bo:ba:kiyo:, nofolo: so:go: ka:la:sa:ga:, towo: sa:la:likiyo:, ho:lono: 1,260 a:la:fo: a:ma: us a:namio: ni towo: sa:la:melea:ki halaido: ta:fa:no:.” Gode eyo: a:la:sio:.

⁴ Godeya: tolo: sa:lan kalu a:la: a:no:, nafa a:la: o:lia: o:lif i a:la: a:no: henfelo: amilo: kalu Alana: anib amilo: kagafo:len a:no: ko:lo: da:feaki sio:. ⁵ Kalu imilig noma:yo: a:la: a:no: mogagila:ma:no: dowalega, deyo: mego:f a:la:ma:lo: a:na

handalowaki, de a:ma:yo: ma:ib. Kalu abeyo: a:la: o:lia:lo: gisdo: diab a:no: tambo i a:no:lo: a:la:soma:ib. ⁶ Kalu a:la: we Godeya: tolo: sa:la:likilo: sia:mela:no: ho:len a:namio:, akina a:la:ta:ga:yo: ho:no: mo:timena:kilo: kalitan a:no: a:la: amio: halaido:wo: a:lab. A:la:ta:ga: ho:no: tambo ho:bo: fa:la:doma:kilo: dimidama:no: a:no:lia:, henfelo: kaluka:isalemo:lo: hida:yo: ko:li ko:lilo: dimia:no: a:no:lo:, a:la: amio: halaido:wo: a:lab. A:la:ma:lo: asulab au hida:yo: a:no: wa:ka wa:ka a:dimia:liki a:la:ma:no:wo: halaido: a:lab.

⁷ A:la:ma:yo: Godeya: to sa:la:leno: edalikiyo:, no: mogago: ko:lo: hen alu dondo:ma a:namilo: fa:la:dowo: a:ma:yo: a:la: o:lia: bubakiyo:, no: mogago:* e tiniaki a:la:yo: sanala:ma:ib. ⁸ A:la:ma: do:mo: a:no: amisa:n alan us a:namilo: ha:na:sen tog a:naka ta:fo:mela:ib. Amisa:n alan a:namio:, tamin amio: Kalu Alan a:la:ma:lo:wo: a:na alu alifa:. A:la:ta:ga: amisa:n a:no: ko:lo: bale sa:lakiyo:, wiyo: nowo: Sodom, nowo: Isib a:la:sio: ⁹ Ho:len otalen a:la:ta:ga: ho:len heb us a:namio:, kaluka:isaleyo: henfelo: ko:li ko:lilo: amilo: san o:lia:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan o:lia:, so:lo: mio: ko:li ko:lilo:wo: tambo do:mo: a:no: dalima:no:wo: ka:la:sa:ga:, a:no:ko: ba:da:mela:ib. ¹⁰ A:la:do: gab a:namio: henfelo: kaluka:isaleya:yo: mada o:li go: a:lakiyo:, iyo: sagalaki, egelebo: boba kelego: nolo: dimia:li ha:na:ib. Mo:wo: dinali sa:lan kalu a:la:ma:yo: henfelo: wilo: sen kaluka:isalemo:wo: hida:yo:wo: alan dimia:len.

¹¹ Ko:sega ho:len otalen a:la:ta:ga: ho:len heb a:no: ta:ta:ga:yo:, Gode eyo: mela:no:lo: dimia:sen meho: a:no: a:la:mo: dimiabiki, a:la: a:no: a:dasilia:ga: kagayabikiyo:, kaluka:isale iliyo: a:la: a:no: ko:lo: ba:daki iligakiyo:, tagio: alan doma:ib. ¹² A:la:tabikiyo: a:la:mo:wo: to nowo: Hebene a:la:ta:ga: halale ho:le sa:lakiyo: a:la:sio:, "Wena mena." A:la:sa:lakiyo: kalu a:la: a:no: ene gis kaluwo: bo:fo:labiki, kola: go:lulia:ga: Hebene a:na dia:ha:na:ib. ¹³ Wigibole a:naka, hiniyo: alan tilakiyo:, amisa:n usamilo: ayo: do:la:fo: dialifelo: us a:namio:, imilida:lo:wo: dugu ha:na:sio:. Hini tilo: a:namio: kaluka:isaleyo: daoseno: dom a:la:fo: a:no: tambo yasala:. A:la:gabikiyo: mo:sowo: kaluka:isale i a:no: tagilaki, Gode Hebenelo: a:lab a:no: ko:lo: wabulu sio:.

¹⁴ A:la:fo:ko:lo: hida:yo: andeb a:no: ba:da:la:ga: ko:m a:la:takiyo:, hida:yo: asol a:no: ko:na:ma fa:la:doma:nigab.

Olo bulu dom a:no: folo:

11:6: Kis 7.17-20, 1Sam 4.8, 1Kin 17.1   **11:7:** Dan 7.21, Kala 12.17, 13.7, 17.8   * **11:7:** No: mogago: we, mama mogago: nowo: Sa:da:na:ya: ene halaido: dia:sa:ga:yo:, nanogo: halaido: dimidama:ib. E no: mogago: misido: o:ngo: fa:la:doma:ib.   **11:8:** Luk 13.34   **11:11:** Ese 37.5,10   **11:12:** 2Kin 2.11   **11:13:** Kala 6.12, 16.18   **11:14:** Kala 9.12

15 Ma:mul kalu dom a:ma:yo: ene olo buluwo: folabikiyo:,
 Hebene a:namio: to nolo: halale sa:lakiyo:,
 “Ni Gode Alan o:lia: enedo: Da:feyo: Kalu o:lia:yo:
 o:go: henfelo: wilo: misa: silikilo: bo:fo:mela:no:wo:,
 ho:lendeyo: fa:la:dowab ko:lo,
 a:la:ma:yo: henfelo: kaluka:isaleyo: bo:fo:liki, mela:no:
 mela:no: mela:ib.”

16 A:la:ta:ga: ko:go:do: kalu do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga: fa:la:da:in
 ko:lo: Godeya: milif amio: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: wa:l
 amilo: sen i a:no: gulalu asitaki, misa:fu fufudakiyo:, Godeya:
 wiyo: wabulu sa:la:sen. 17 A:no: ko:lo: wabulu sa:lakiyo:
 a:la:sio:,

“Wiso: mada o:m. Gode Alan ge mada halaido:le.

Tamin amio: ge elen. O:go:lo: ge a:lab.

Ge go:no:n halaido:wa kagayaki,

henfelo: we tambo o:go:lo: gi mo:mo:da bo:fo:lab ko:lo:
 mada o:m.

18 Henfelo: kaluka:isaleya:yo: gemo:wo: kulufa:yo:wo: alan
 dowo: ko:sega,
 gadiakilo: kulufa:yo: gilo: a:no: walama:no: ho:lenu:
 fa:la:dowab.

Sowo: kaluka:isaleyo: tambo aloba:daki dibebema:no:
 ho:lenu: fa:la:dowab.

Go:no:n nanog dia:likilo: gi tolo: sa:lan kalu o:lia:,

go:no:n tilidabu kaluka:isale o:lia:,

gi wiyo: molo asula:sen kaluka:isale o:lia:mo:wo:,

wa:l dimia:no: ho:lenu: fa:la:dowab.

Wabulun kaluwo:lo:, wilo:ma kalu o:mo:wo:lo: dimia:ib.

A:la:ta:ga: kaluwa:lo: henfelo: kaluka:isale nolo: yasa
 danela:lab a:no: tambo wa:deaki falasila:ma:no:
 ho:lenu:lo: fa:la:dowab.”

19 A:la:sa:labikiyo: Godeya: malilo: a Hebenelo: elen a:no:
 togo: kolaetabiki ba:ba: amio:, i bokisi Gode o:lia:lo: to saefa:
 a:no: ene malilo: a us a:na delena ba:ba:. A:na ba:ba:
 amio:, wabelego: tili tandeaki, gun bosolakiyo:, fowo: alan
 dowa:sa:ga:, hini silakiyo, ais hido: alan o:lia: tia:

12

Ga o:lia: Sa:da:na: o:lia:yo: ho:le ba:ba:

1 Ne a:la: bo:fo:len amio: kelego: alan nowo: ele
 ba:ba:no:wo: Hebene a:namio: fa:la:dowabiki ba:ba:. Ga
 nowo: handalowakiyo:, ga a:ma:yo: helebeso:go: of o:ngo:
 ka:la:b a:la:ta:ga:, eleyo: ga a:ma: gido:fo: ha:ga delenu: o:ngo:
 ba:ba:. A:la:ta:ga: misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lan
 o:leaumbo:, tamin kugula:fo:wo: ga a:ma: misa:ya gego:

o:ngo: ba:ba:. ² Ga a:no: so:wa sen ko:lo:, sa:la:lia:no: ya:laki ho:ido:. ³ A:la:do: gab a:namio:, ele ba:ba:no: kelego: nowo: Hebene a:na fa:la:dowo:. Sowa: genelo: alan badio: handalowakiyo:, misa:yo: dom a:la:fo:, a:la:ta:ga: beso: do:la:fo: dowo:. A:la:ta:ga: misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lan a:no: dom a:la:fo:wo: sowa: a:ma: misa:ya sa:ga:lala:lo:bi ba:ba:. ⁴ Ene waf a:ma:yo: gigililia:ga:, tamin nolo: ololo to:lolo:. Akin halomilo: tamin eleno: otalen aloba:da:sa:ga:, heb a:la:yo: kata:taki, heb imilig nowo: waf a:ma:yo: gigililia:ga: henfelo:wa to:lolo:. Ga a:ma:yo: so:wayo: sa:la:lia:nigab ko:lo:, sowa: mogago: a:ma:yo: so:wa a:no: sa:la:lialikiyo:, e sana ma:no: a:la:liki, ga a:ma: milifa yasi dofo:lab. ⁵ A:la:fo:ko:lo: ga a:ma:yo: kalu so:wayo: sa:la:liabikiyo:, noma:yo: bo:e talulia:sa:ga:, Godelo:wa, a:la:ta:ga: ene misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:na ta:fa:ni ane. Tif amio: so:wa a:ma:yo: henfelo: kaluka:isaleyo: mo:nofolaki mada halaido: bo:fo:mela:ib. ⁶ A:la:gabikiyo: ga a:no: nai ha:na:sa:ga: kalaleli hen a:namio:, Godeya:lo: dimidaefa: hen nowa mesa:ni ane. Ga a:no: ho:lono: 1,260 a:la:fo:wo: a:na siliki bo:fo:melea:ki, Gode eyo: hen a:no: a:na dimidaefa:

⁷ Hebene hen amio: bubo:wo: alan fa:la:dowo:. Maiko:l o:lia: ene ma:mula: kalu o:lia:ma:yo: sowa: genelo: a:no:lia: ene ma:mula: kalu mogago: a:no:lia:yo: bubo:. A:la:ta:ga: iliyo:lo: a:ma:la: bubo:. ⁸⁻⁹ Sowa: mogago: a:no: taminde amilo: elen a:ma: wiyo: Sa:da:na:, a:la:ta:ga: wi nowo: “Sada:dan Kalu.” Eyo: henfelo: kaluka:isale tambowo: tog-bala tililia: ha:nakiyo: dikili sa:la:sen. Ilo: bubo: a:namio:, sowa: o:lia: ene ma:mula: kalu mogago: o:lia:ma:yo: mo:tinio: ko:lo:, iliyo: Hebene a:namio: mo:mesea:ki o:lusanalia:ga:, henfelo:wa to:lolo:

¹⁰ A:la:go:ko:lo: ne to nowo: Hebene a:na halale sa:labiki dabu,

“Godeya:lo: a:ma:la: gasilia:no: o:lia:,
 ene halaido: o:lia:
 elo: bo:fo:mela:no: a:no: a:la:ta:ga:
 Kelisowa:lo: halaido: bo:fo:mela:no: a:no:
 o:go: fa:la:dowaki, ilili alitab.

Tamin amio: Sa:da:na: eyo: Godeya: siwa:l amio: nu-luwo:lo:, ho:lenowo:lo: tilidabu kaluka:isalemo:wo: towo: diga:li sa:la:sen ko:sega,
 o:go: e o:lulia:ga: sana to:lolo:.

¹¹ Tilidabu kaluka:isale iliyo: sibi inso:wa: ho:bo: o:lia: to man ililo: wida:sen a:no:lia:ma:yo:

Sa:da:na:yo: tinio: ko:lo: a:lab.

Iliyo: inin mela:no:wo: mo:kanulu ta:liaki, soma:no:wa kagayo:.

¹² A:la:fo:ko:lo: Hebenelo: kaluka:isale sab gio: sagalema.

Ko:sega henfelo: o:lia: so:lu ho:n o:lia: gilo: amio: hida:yo:wo: alan fa:la:dowo: ko:lo: nofolab.

Mo:wo: Sa:da:na: e gilo: amio: o:ma tia: ko:lo: a:lab.

Elo: bo:fo:mela:no: ho:lenu: abolda:su dowab a:la:asulakiyo:, e kulufa:yo:wo: alan dowo:.”

¹³ Sowa: mogago: a:ma:yo: e o:ma henfelo:wa o:lu to:lolo: a:la: asula:sa:ga:yo:, eyo: kalu so:walo: sa:la:li ga a:no: kudu:lia:ga: o:lulia:gane. ¹⁴ Ga a:no: dalolia:sa:ga:yo:, kalaleli hen ko:lo: dimidaefa: a:nami hamana:kiyo:, usulage a:ful o:ngo: a:la:yo: ga o:mo: dimi. Sowa: a:ma:yo: e sa:ma:no: dowabiyo:, ga a:no: sili alitaki, a:na dalolia:ga:yo:, don-ayo: otalen a:la:ta:ga: heb a:namio: kalaleli hena siliki bo:fo:melea:ki ta:fo:.

¹⁵ Ga a:no: ho:n dia: a:ma: ma:lilia:ga: hamana:kiyo:, sowa: mogago: a:ma:yo: e mego:f amio: ho:n modo:wa: fololola:len. ¹⁶ Ko:sega henfelo: a:ma:yo: ga a:no: mada asuwa:takiyo:, heno: mego:f o:ngo: kolaeta:ga:, sowa: mogago:wa:lo: ho:n fololola:lab amilo: dia: alan mio: a:no:, e mo:no:.

¹⁷ A:la:gabikiyo: sowa: mogago: a:ma:yo: gamo:wo: kulufa:yaki gadio:wo: alan dowasa:ga:yo:, sowa: mogago: a:ma:yo: ga a:ma:lo: so:wa nol sa:la:la:li ha:na:lab a:no:lia:yo: gis diaki babuma:ni ane. So:wa sa:la:la:i ane a:ma:yo: Godeya: ele difa:yo: kudu ha:na:len. A:la:ta:ga: iliyo: Ya:suwa: to hendeleyo: tilida:da:sa:ga: wida:len. ¹⁸ A:la:go:ko:lo: sowa: mogago: e so:lu ho:n sa: wa:l ami kagafo:lab.

13

No: mogago:wo: so:lu ho:na fa:la:dowo:

¹ No: mogago: a:no: so:lu ho:n a:na a:la:ta:ga: fa:la:dowabi ba:ba:. No: a:ma:yo: misa:yo: dom a:la:fo: a:la:ta:ga: beso: do: a:la:fo: dowo:. A:la:ta:ga: bes do:la:fo: a:namio:, misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lan a:no: tambo sa:ga:le alifelo:.

A:la:ta:ga: ene misa: dom a:la:fo: a:namio:, wiyo: ko:li ko:lilo: sa:sa:lo: ko:lo:, wi sa:sa:lo: a:ma:yo: Godeya: wiyo: ko:lo: dio:ge sio:.

² No mogago: a:no: busi alano: o:ngo:. Ene gesen amio: ifi mio:wo: no: bea o:ngo:, a:la:ta:ga: ene mego:fo: no: laion o:ngo: ba:ba:. No: mogago: eyo: halaido: bo:fo:melea:ki, sowa: mogago: a:ma:yo:, ene misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:no:lia:, ene halaido: alan o:lia:yo: emo: dimi. ³ No: mogago: a:ma: misa: imilig no amio:, e soma:no:le

halaido: yamila: o:ngo: ba:ba:, ko:sega ogen a:no: o:ma imu fo:wa ba:ba:. Henfelo: kaluka:isale tambolo: yamila: ko:lo:, imu fo a:no: ba:dakiyo: iyo: molo asulaki, e kudu ane.
⁴ Sowa: mogago: a:ma:yo: no: mogago: a:ma: bo:fo:melea:ki halaido:wo: dimi ko:lo:, kaluka:isaleyo: tambo sowa: mogago: a:no: ko:lo: wabudaki dulugu sio:. A:la:ta:ga: iliyo: no: mogago: a:no:lo: a:na dulugu sa:lakiyo: a:la:sio:, “Kalu wengo:wo: o:b doma:iba:le? E o:lia:yo: abe babuma:iba:le?”

⁵ No: mogago: a:ma: ene wiyo: duludaki, Godeyo: dio:ge sa:la:melea:kiyo: fogo: dimi ko:lo:, eyo: ele do:la:fo: fa:la:da:in a:la:ta:ga: a:la: a:namio:, halaido: bo:fo:melea:ki da:fe alifa:.

⁶ No: mogago: a:ma:yo: a:na mo:mo:da tolakiyo:, Godeyo: dio:ge sio:. Godeya: wiyo:lo:, hen elo: a:lab a:no:lo:, kalu Hebenelo: sab a:no:lo: tambo mogagi sa:laki dio:ge sio:.

⁷ A:la:ta:ga:yo: no: mogago: a:ma:yo: Gode amilo: tilidabu kaluka:isale sab a:no:lia: bubakiyo:, e tininima:ki halaido:wo: dimi. Eyo: so:lo: mio: ko:li ko:lilo: sab o:lia:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan a:no:lo:, a:la:ta:ga: henfelo: amilo: amisa:n kaluka:isale ko:li ko:lilo: sab a:no:lo: halaido: bo:fo:melea:ki ta:fo:.

⁸ Henfelo: kaluka:isale tambowa:yo: no: mogago:wo: wabudaki, dulugu sa:la:mela:ib. Ko:sega Godeya:lo: henfelo: we o:dimidama:no: amilo: kaluka:isale wilo: mela:no: bugo: amilo: sa:sa:lo: i a:ma:yo:, no: mogago:wo: mo:wabulu sa:ma:ib. Bugo: a:no: sibi inso: sana sowo: ko:lo: mela:no:lo: sab a:ma:no:.

⁹ Kaluka:isale ka:la:ndo: a:lab gio: dabuma.

¹⁰ Kalu nolo: dibolowa to:loma:no: da:feyo:lalega,

hendele e dibolowa to:loma:ib.

Kalu nolo: helebesi sambowa: oma:no: da:feyo:lalega,

hendele e helebesi sambo a:ma: oma:ib.

Gode amilo: tilidabu kaluka:isale gio: da:feyo: hida:yo: a:no: dia:i ha:na:likiyo:, tilidabu a:naka halale kagafo: ha:na:lubi.

No: mogago: nowo: henfelo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowo:

¹¹ A:la:ta:ga:yo: ne no: mogago: nowo: henfelo:wa a:la:ta:ga: fa:la:dowabi ba:ba:. No: a:ma:yo: bes ha:lu a:la:yo:, sibi inso:wa:lo:wo: o:ngo: ko:sega, to elo: tola:yo: sowa: mogago:wa: to o:ngo: dowo:.

¹² No: mogago: andeb wema:yo:, no: mogago: tamin amilo: fa:la:dowo: a:ma: halaido:wo: dia:sa:ga:, ene ha:ga dowakiyo:, kaluka:isale henfelo: a:namilo: sab a:no:, no: mogago: tamin amilo: yamila: ko:lo: imulula:fo:lab o:mo:wo: wabulu sama:ki dibodo:.

¹³ A:la:dimidakiyo:, eyo: molo ha:na:no:wo: alan ko:lo: wida:len. Kaluka:isale iyo: bo:ba:kiyo:, Hebene a:la:ta:ga:

henfelo:wa deyo: timena:ki, eyo: dimido:. ¹⁴ No: mogago: tamin amilo: a:ma: wiya iliki, eyo: molo ha:na:no:wo: dimidama:ki emo:wo: fogo: dimiabiki, eyo: Gode amilo: mo:tilidabu kaluka:isale a:no: dikida:len. A:la:fo:ko:lo: eyo: no: mogago: tamin amilo: helebesi sambowa: yamila: ko:sega o:sab a:ma: misido:wo: dimida:sa:ga: wabulu sama:ki, kaluka:isaleyo: dibodakiyo: sio:. ¹⁵ Misido:wo: dimida:sa:ga:yo:, no: mogago: andeb a:ma:yo: misido: momado: o:mo:wo: meho:wo: folo alifoma:ki, fogo: dimi. A:la:ta:ga: misido: a:ma: ene towa:yo: a:la:saefa:, “Nemo:lo: mo:wabulu sa:lab kaluka:isale a:no: sanala:bi” a:la:saefa:. ¹⁶ No: mogago: andeb a:ma:yo: kaluka:isale alano:lo:, kelego:lo:malo:, wilo:wo:lo:, da:ibo: so:wayo:lo:, a:la:ta:ga: ga:lilo: sabo:lo:, ili do:mo: amio: ele ba:ba:no:wo: sa:sa:lima:ki dibodo:. Kaluka:isaleya: wo:lokan amiya:le, dagi ililiba amiya:le dilalega o:li ko:m. ¹⁷ Kaluka:isale abeyo: ele ba:ba:no: a:no: ene do:mo: amio: mo:sa:sa:li alifa:lalega, kelego: elo:wo: mo:kililia:ib, a:la:ta:ga: nolba:lo: kililiab a:namio:lo:, eyo: mo:kililia:ib. Ele ba:ba:no: sa:sa:lo: a:no:, no: mogago: a:ma: wilalikiyo:lo: mo: ene namba agelo:wo: mo:lalikiyo:lo: a:no: o:li ko:m. ¹⁸ To nilo: so:lo:l we, dinafa aloba:da:sa:ga: asuluma. Kalu abeyo: e asulo:wo: nafalelalega, no: mogago: wema: namba agelo: a:no: dinafa alobana ba:da:bi. Namba agelo: a:no:, kalu a:ma:lo:wo: o:m. Namba agelo:wo: we, 666.

14

Sibi inso:wa: kaluka:isaleyo: gisalo:wo: mo:lo:

¹ Ne ho:le ba:dakiyo:, ne milif doba:da:yo: sibi inso: o:lia: kaluka:isale agelo:wo: 144 daosen a:no:lia:yo: Saion misio:wa kagafo:labiki ba:ba:. Kaluka:isale i a:ma: wo:lokan amio: sibi inso:wa: wi o:lia:, iyaya: wi o:lia:yo: sa:sa:li alifelo: ko:lo: kagayo:. ² To ko:lo: Hebenelo: tola:len a:no: ne dabu. To a:no: ho:n fo o:lia: gun guiyen o:lia: o:leo:ngo: dabu. Ne da:dakiyo:, gida modo: sa:nda:lab amilo: go:no: nafa o:ngo: dabu. ³ Kaluka:isale nolba:yo: misa: kalulo: mesa:no: malilo: fofodo: o:lia:, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in o:lia:, ko:go:do: kalu o:lia: i a:ma: milifa kagafo:liki, gisalo: ho:giyo: a:na mo:lo:. Kalu nolba:yo: gisalo: a:no: mo:asululia:ib, ko:sega henfelo: us a:namio: 144 daosen kaluka:isaleya:lo:, ini su sima:no:wo: Ya:suwa:lo: kilili i a:ma:yo: gisalo: ho:giyo: mo:lo:. ⁴ Kaluka:isale i a:no: uwo: dian o:leaumbo:,* madali

13:16: Kala 14.9-11, 16.2, 20.4   **14:2:** Kala 1.15, 19.6   **14:3:** Ais 42.10, Kala 5.9, 7.4   * **14:4:** Uwo: dian man a:la:do: sa:lab a:no:, kaluka:isaleyo: Godeyo: kata:taki, madali gode kudu ha:nab a:no: ko:lo: bale sio:.

godeyo: mo:kudu ha:naki, malilo: go:go:do:le elen. Iyo: sibi inso:lo: sia:lab amilo:, kudu ha:na:seno: o:m. Gode eyo: henfelo: kaluka:isale usamilo: sab a:no: nolo: da:fea:sa:ga:lo: a:ma:la: kililiakilo: diyo: i o:m ko:lo:, i a:no: Gode o:lia: sibi inso: o:lia: a:la:ma:no:le. I a:no:, egelo: amilo: ho:gi hedo: o:leaumbo: Godemo:lo: boba dimiyo: o:m. ⁵ I a:no: madali towo: mo:dikili sa:lan, a:la:ta:ga: i amio:lo: hala dimido:wo: mada aundo:mo: dowo:.

Ma:mula: kalu otaleno: towo: wido:

⁶ Ne ho:le ba:dakiyo:, ma:mul kalu nowo: akina dalolia:ga: sia:labiki ba:ba. Ma:mul kalu a:ma:yo: kaluka:isale so:lo: mio: ko:li ko:lilo:wo:lo:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lano:lo:, henfelo: ko:li ko:lilo: amilo: sano:lo:, kaluka:isale tambo henfelo: amilo: sab o:mo:wo:lo: to nafa mela:no: mela:no:lo: a:lab a:no: wala sa:ma:ni ha:na:lab. ⁷ Eyo: halale sa:laki a:la:sio:, “Godeya:lo: kaluka:isaleyo: mo:walila:sa:ga: falasila:ma:no: ho:leno: fa:la:dowab ko:lo:, gio: e tagilaki, ene wiyo: wabulu sama. Akino:lo: henfelo:wo:lo: so:lu ho:no: a:la:ta:ga: ho:n si a:lab a:no:lo: Godeya: ene tambo dimido: ko:lo: e wabuluma.”

⁸ Ma:mul kalu andeb a:no: tamin amilo: mio: a:no: ko:lo: kudu yakiyo: a:la:sio:, “Babilon amisa:n alan a:no: mada dugu alilaki, bidi ane. Babilon iyo: uwo: dian ga o:ngo: dowo:. Ga a:ma:yo: kaluwo: no:noloma:kiyo: wain ho:no: dimia:sa:ga:, iyo: e o:lia: uwo: dima:ki sendea:len. Babilon iliyo: kaluka:isale henfelo: tambo amilo: sab we, man mogago: ililo: dimidan a:no: ko:lo: dimidama:ki sendea:len ko:lo:, Gode eyo: Babilon amisa:n a:no: bidila:.”

⁹⁻¹⁰ Ma:mul kalu asol a:no: ma:mul kalu a:la: tamin amilo: mio: a:no: ko:lo: kudu yakiyo:, towo: a:la:sio:, “Kalu abeyo: no: mogago:wa:lo: ene misido: momado: a:no:lo: wabudaki, o:lo: ele ba:ba:no:wo: wo:lokan amiya:le, dagi amiya:le, difa: a:lalega, Godeya: kulufa:yo:lo: ilili alitab a:no: dia:ib. Godeya: kulufa:yo: a:no: mada halaido: dowaki, i amio: kulufa:yo: a:no: tambo ilili alifa:ib. Sibi inso: o:lia: ene ma:mula: kalu malilo: o:lia:ma: si wa:l amio: kalu a:no: nagalo: diakiyo:, de o:lia: u wanalo: hudakilo: ko:lo:n mogago: o:lia:ma:yo: nagalo:wo: alan dimia:ib. ¹¹ Kalumo:lo: nagalo: dimiakilo: de ho:mo:n fa:la:dowab a:no:, ko:ngo: mela:no: fa:la:dofomela:ib. Kaluka:isale no: mogago: o:lia:, ene misido: momado: o:lia:lo: wabuda:len a:no:, a:la:ta:ga: ene ele ba:ba:no:lo: di a:no:lo:, ho:lenowo:lo:, nuluwo:lo: iyo: nagalo: dia:likiyo:, ga:lilo: mo:mesa:ib. ¹² To nilo: so:lo:l we asuluma. Kaluka:isale Godeya: ele difa:lo: kudu ha:nakilo:,

14:8: Ais 21.9, Jer 51.7-8, Kala 17.2, 18.2,3   **14:9-10:** Kala 13.12-17   **14:9-10:** Mo:mo: 19.24, Song 75.8, Ais 51.17,22, Jer 25.15-16, Ese 38.22, Kala 16.19, 20.10
14:11: Ais 34.10   **14:12:** Kala 13.10

Ya:su amilo: tilida:da:i ha:na:lab i a:no:, halale kagafo:liki, hida:yo:wo: dia:li ha:na:lubi.”

¹³ A:la:ta:ga:yo: ne to nowo: Hebene a:la:ta:ga: sa:labi dabu. “To we sa:sa:lima. O:g wena a:la:ta:ga: tif amio:lo:, kaluka:isale Alana tilida:da:sa:ga: elen amilo: soma:nigab a:no: Gode eyo: iyo: sagale alita:mela:ib.” A:la:sa:labiki Mamaya:yo: a:la:sio:, “Hendele. Iyo: nanogo: odo: sia:la:ga: yab ko:lo:, man nafale inido: dimida:len a:ma: wa:l diakiyo:, ha:fo: mesa:ib.”

Gode eyo: henfelo: kaluka:isaleyo: falasilo:

¹⁴ Ne ho:le ba:dakiyo:, kol ho:lo:wo: ni milif doba:da: elena ba:ba:. Kola: wa:l amio: kalule o:ngo: sab, a:la:ta:ga: ene misa: amio: misa: kaluwa:lo: sa:ga:lan go:l amilo: dimido: a:no: sa:ga:la:b a:la:ta:ga:, salebe kowagelo: a:no: dagi amio: ta:li dofo:labi ba:ba:. ¹⁵ Ma:mul kalu nowo: Godeya: malilo: aya a:la:ta:ga: handalowakiyo:, kola: wa:l amilo: kalu sab o:mo:wo: towo: halale sa:lakiyo:, “Henfelo: amilo: fowo: geneli ko:lo: tuma:no: ho:leno: dowab ko:lo:, ge salebe kowagelo:wo: dia:sa:ga: gegedema” a:la:sio:. ¹⁶ A:la:fo:ko:lo: kalu kola: wa:l amilo: sen a:ma:yo: ene salebe kowagelo: a:no: dia:sa:ga:, henfelo:wa mumagolaki gegedelia:ga: dia:taki, henfelo: amilo: fo gen a:no: tambo kegenelia:ga: difa:.

¹⁷ A:la:ta:ga: ma:mul kalu nowo: Godeya: malilo: aya a:la:ta:ga: handalowakiyo:, eyo:lo: salebe kowagelo:wo: dia:ga: handalowo:. ¹⁸ A:ma: fa:s amio:, ma:mul kalu nowo: delo: biso: a:no: bobalo: so:mea:sen mu gululo: a:na handalowakiyo:, ma:mul kalu, salebe kowagelo:lo: ta:li sab o:mo:wo: ho:le sa:lakiyo: a:la:sio:. “Henfelo: amio: wain i fo a:no: geneli a:lab ko:lo:, ge salebe kowagelo: a:no: dia:ga:, fowo: gedea:sa:ga: tambo kegene dia:foma.”

¹⁹ A:la:sa:labiki, ma:mul kaluwa:yo: salebe kowagelo: a:no: dia:ga: mumagolaki, wain fo a:no: kegenelia:ga:, wain fo basian aumbo:, kaluka:isaleyo: Godeya: kulufa:yo:wa: wa:la: sanama:ki, wain folo: basian hen a:na to:lolo:. ²⁰ Amisa:n ha:la: amilo: waindo: digibasiasen a:na wa:la: sa:ndabikiyo:, ho:bo:wo: modo: ko:lo: handalowakiyo:, imilo:wo: kaluwa: kade ha:gdo: a:no: imilo: ko:lo:, ho:bo:wo: ilo: a:la:ta:ga: ane a:no: agelo:wo: 300 kilomita o:ngo: dowo:.

15

Ma:mula: kaluwa:yo: hida:yo: alan dom a:la:fo:wo: dia:mio:

¹ Ne Hebeneyo: ba:ba: amio:, ele ba:ba:no: alan ko:li nowo: fa:la:dowabikiyo: iligo:. Ma:mula: kalu dom a:la:fo: a:ma:yo:

hida:yo: nagalo: alan dom a:la:fo: a:no: dia:ga: handalowabi
 ba:ba: Hida:yo: alan dom a:la:fo: a:ma:yo:, Godeya: gadio:
 a:no: ilili alitaki elema:ib. Mo:wo: Gode elo: gadio:wo: a:na
 ilili alifa:ib. ² A:la:ta:ga: ne a:ba:ba: amio:, ho:n mogano:
 ma:feyo:lo:ma, hewo: o:ngo: ko:lo: de wa:sowa o:lia: elena
 ba:ba: Ho:n golo: anib amio: niyo: kaluka:isale nolo: ka-
 gafo:lana ba:ba: Kaluka:isale i a:ma:yo: no: mogago: o:lia:
 ene misido: momado: o:lia:mo:lo: mo:wabulu sa:laki, ene
 wilo: mo:diyo: o:m. Iyo: Godeya:lo: gida dimi a:no: ta:li
 dosdofoli:ki, gisalo:wo: a:na mo:lo:. ³ Gisalo: ililo: mo:lo: a:no:,
 Godeya: ene nanogdo: dian kalu Mo:sa:sa: ene gisalo: a:no:
 mo:laki, a:la:ta:ga: Sibi inso:wa: gisalo: a:no:lo: mo:lo:. Iliyo:
 gisalo: a:no: molakiyo: a:la:sio:,

“Gode Alan, ge mada halaido:le.

Nanog gilo: dimido: a:no: mada nafale, molo ha:na:no:
 dimido:.

Henfelo: we tambowa: Misa: alano: ge.

Man gilo:wo: mada digalo:le, a:la:ta:ga: hendele ko:lo:lab.

⁴ Kalu Alan, imilig ge malilo: ko:lo:, kaluka:isaleyoy: tambo ge
 tagilakiyo:,
 gi wiyo: dulugu sa:la:sen.

Digalo: man gilo: dimida:sen a:no: kalaba fa:la:do alifa:yo:
 ba:ba: ko:lo:,

henfelo: kaluka:isaleyoy: tambo gelo:wa ya:ga:, gemo:
 wabulu sa:ma:ib.”

⁵ A:ma: fa:s amio: niyo: Hebene ko:lo: ba:dakiyo:, Godeya:
 malilo: a, helebeso:ga:lo: di a:no: * kolaefo:lana ba:ba:.

⁶ Ma:mula: kalu dom a:la:fo: a:ma:yo: hida:yo: alan dom
 a:la:fo: a:no: dia:ga:, malilo: aya a:la:ta:ga: fa:la:dowo:. I
 a:no: helebeso:go: mada nafale fo:fo:lesodo: sa:ga:laki, bul
 go:l amilo: dimido: a:no:lo: ko:lo:wa ba:ba: ⁷ A:la:ta:ga:
 mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in a:namilo: a:lab imili noma:yo:
 ma:mula: kalu dom a:la:fo: imo:wo: go:l amilo: fafo dimido:
 a:no: dimi. Fafu us a:namio:, Gode mela:no: mela:no:lo:
 a:lab a:ma: kulufa:yo:wo: wa:lifo:. ⁸ Godeya: halaido: o:lia:
 ene malilo: nafale a:no:lia:yo: widakiyo:, de ho:mo:n modo:
 a:no: malilo: a us a:namio: wa:lifo: ko:lo:, kaluwo: a:na ti
 ha:na:no:wo: mo:dowo:. A:la:fo:ko:lo: mo:ti ha:nakilo: eleno:,
 ma:mula: kalu dom a:la:fo: a:ma:lo: hida:yo: dom a:la:fo: a:no:
 ilili alita:ga: kedetaliki, a:na tina:no: doma:ib.

15:3: Kis 15.1, Song 139.14, 145.17   **15:4:** Song 86.9, Jer 10.6-7   **15:5:**

Kis 38.21   * **15:5:** Mo:sa:s ho:len a:namio:, Yu kaluka:isale iliyo: helebeso:g
 a dia:li mio: ko:lo:, Gode e a:na dowas:en. A:la:ta:ga: kaluka:isale iliyo: bobayo:
 so:mea:liki, a:na gulugulula:sen. Yo:n eyo: ho:le ba:dakiyo:, a a:no: Hebene
 a:labiki ba:ba: **15:8:** 1Kin 8.10-11, 2Sto 5.13-14, Ais 6.4

16

Godeya: kulufa:yo: fafo amilo: fo:fo:lo: domo: we

1 To nowo: Godeya: malilo: aya a:la:ta:ga: ma:mula: kalu dom a:la:fo:mo: halale sa:labiki dabu, “Godeya: kulufa:yo: ko:lo: fafo dom a:la:fo: amilo: fo:fo:lo: a:no: gio: dia:ha:na:ga: henfelo:wa kolodoma.”² A:la:sa:labiki ma:mul kalu agel a:ma:yo: fafo elo:wo: dia:ha:na:sa:ga: hena kolodo to:lolo:. Kolodo: to:lolabiki, kaluka:isale no: mogago: elo: ele ba:ba:no:lo: di a:no:lia: e misido: momado:lo: wabulu sa:la:sen a:namio: ogen halaido: a:no: iya kandayaki, nagalo: alan dowo:.

³ Ma:mul kalu andeb a:ma:yo: fafo elo:wo: so:lu ho:na kolodabiyo:, so:lu ho:n a:no: ho:bo: dowo:sa:ga:, kalu sowo:wa: ho:bo: ko:lo: kandali o:ngo: dowo:.. A:la:gabiyo: ho:na: us amilo: mela:no:lo: sen a:no: tambo sowo:.

⁴ Ma:mul kalu asol a:ma:yo: fafo elo:wo: ho:n o:lia: ho:n si o:lia:ya kolodabiyo:, tambo ho:bo: fa:la:dowo:..⁵ A:la:gabiki niyo: ho:ndo: bo:fo:lowan ma:mul kalu a:ma:yo: a:la:sa:labi dabu,

“Ge Malilo:. Tamin amio: ge elen a:la:ta:ga: o:go:lo: ge a:lab.

Gilo: aloba:da:sa:ga:lo: wa:deab a:no: digalo:le.

⁶ Kalu i wema:yo: dinali sa:lan kalu o:lia:, ge amilo: tilid-abu kaluka:isale o:lia:yo: sa:ndabikiyo:, ho:bo:wo: tulo: ko:lo:,

o:go: Gode giyo: i a:no: digalo:le wa:deakiyo:, ho:bo: a:no: imo: maiya:ki dimi.”

⁷ A:la:ta:ga: to nowo: bobalo: so:mea:sen mu gululo:wa a:la:ta:ga: sa:labi dabu.

“Hendele, Gode Alan Halaido:lo: a:labo: ge ko:lo:,

gilo: mo:walila:sa:ga:lo: wa:deab man a:no: mada digalo:le gab.”

⁸ Ma:mul kalu fa:la:lamel a:ma:yo: fafo elo:wo: ofa kolodabikiyo:, ofo: de o:ngo: fa:la:dowaki halaido: ta:ndakiyo:, kaluka:isaleyo: deya:lo: mo:no: o:ngo: dowo:..⁹ Hida:yo: alan we, Gode eyo: bo:fo:len ko:lo:, kaluka:isaleyo: ofa:yo: de o:ngo:ma: so:dabikiyo:, iliyo: Godeyo: wa:sa:le sio:.. Ko:sega iliyo: Godemo:wo: mo:foga:le sa:laki, a:la:ta:ga: e wiyo: mo:dulugu sio:.

¹⁰ Ma:mul kalu bi a:ma:yo: fafo elo:wo: no: mogago:wa: misa: kalulo: sa:sen fofodo: wa:l a:na kolodabiki, elo: bo:fo:len hen a:namio: sololi fa:la:dowo:.. Kaluka:isale a:namilo: sen a:no: nagalo:wo: alan diakiyo:, eano: inin gegede mo:no:..¹¹ I amilo: nagalo: alan diab o:lia: ogen

16:2: Kis 9.10, Kala 13.12-17   16:3: Kis 7.17-21   16:7: Song 19.9, Kala 15.3

16:9: Kala 9.20-21   16:10: Kis 10.22, Ais 8.21-22

fa:la:dowab a:no: ba:dakiyo;, Hebenelo: Gode sab o:mo:wo: wa:sa:le sio:. Ko:sega ililo: dimida:sen a:no: ko:lo: foga:le sa:ma:no:wo: mo:asulo:.

¹² Ma:mula: kalu do:go:fe a:ma:yo: fafo elo:wo: ho:n alan Yufuletis a:namio: kolodo:. Misa: kalu, ofdo: yando: doba:da:lo: mia:no:wo: a:ma: togo: dimidalima:ki, ho:n a:no: tambo kalaleli.

¹³ A:la:ta:ga: niyo: a:na bo:fo:len amio: mama mogago: otaleno;, wa:la:no: o:ngo: ko:lo: fa:la:dowabi ba:ba:. Iyo: sowa: mogago: o:lia: no: mogago: o:lia:, a:la:ta:ga: madalilo: dinali sa:lan kalu o:lia:ma: mego:fa fa:la:dowo:.

¹⁴ Mama mogago: se otalen a:ma:yo: molo ha:na:no: dimidakiyo;, henfelo: amilo: misa: kalu i a:no: tambolo:wa ane. Gode Alana:lo: mo:walilima:no: ho:len a:namio:, bubo:wo: alan fa:la:doma:no: ko:lo:, ame kaluwo: tambo kegenema:ki, mama mogago: a:ma:yo: misa: kalulo:wa sa:ma:ni ane.

¹⁵ Ko:sega iyo: elo: mia:no: ho:leno: mo:asuluma:ib a:lakiyo;, Ya:su eyo: a:la:sio:, “Dabuma! Ne afalo: dian kalu o:ngo: ko:lo: mia:nigo:l. Kaluka:isale abeyo: sikaga siliki, helebeso:go: dimidalia:ga:lo: yasilab a:no: gio: hagula-bowo: mo:ha:naki mo:sendeloma:ib. Gi a:no: sagale alifa:ib” a:la:sio:.

¹⁶ A:la:ta:ga: mama mogago: a:ma:yo: misa: kalu a:no: tambo kegenelia: ha:na:ga:, Hibulu towo: Amagedon a:la:do: sa:lab hen a:na kegeo:.

¹⁷ Ma:mul kalu dom a:ma:yo: fafo elo:wo: akina kolodabiki, to nowo: Godeya: malilo: ayamilo: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:na a:la:ta:ga: halale sa:laki a:la:sio:, “Edaka:!”

¹⁸ A:la:sa:labikiyo: wabelego: tili tandeaki, gun bosolakiyo;, fowo: alan dowa:sa:ga:, hiniyo: alan tilo:. Hini a:no: mada alan tilo: ko:lo:, kaluka:isale henfelo: wenamilo: tamin amilo: sen a:ma:yo: dimido: wengo:wo: mada mo:ba:ba:.

¹⁹ Hini alan a:ma:yo: Babilon amisa:n alan a:no: otalen alobanalia: difa:. A:la:ta:ga: henfelo: amilo: amisa:n ko:li ko:lilo: delen a:no: mada bidila:. Gode eyo: Babilon amisa:n alan a:ma:lo: man mogago: dimido: a:no: asulakiyo;, eyo: kulufa:yo: elo:wo: aluna: ho:n o:ngo: ko:lo: go:fo: amilo: wasulia:ga: wa:lifo: a:no: imo: maiya:ki dimi. A:la:go:ko:lo: iyo: Godeya: kulufa:yo:wo: ba:dab.

²⁰ A:la:gabikiyo: ho:na:lo: hegefa: hen a:no: ho:bo:le ha:naki, hen misio: a:no:lo: kelege dowo:.

²¹ Akin halona a:la:ta:ga:yo: ais hido: alan a:no: henfelo: wena tia:. Ais a:ma: hida:yo:wo: 45 kilo: o:ngo: ko:lo: dowo:. Ais a:no: kaluka:isale wa:la ti alilabikiyo;, iyo: nagalo:wo: mada alan diakiyo;, Godeyo: wa:sa:le sio:.

16:12: Ais 11.15   **16:14:** Kala 19.19   **16:15:** Madi 24.43-44, Kala 3.3

16:16: Sek 12.11   **16:18:** Kala 4.5, 8.5   **16:19:** Kala 14.10   **16:20:** Kala

6.14   **16:21:** Kis 9.23-24, Kala 11.19

17

Uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga a:ma: ha:go: fanda sio:

¹ Ma:mula: kalu dom a:la:fo: fafolo: koloda:len a:no: imilig nowo: nelo:wa ya:ga:yo: a:la:sio:. “Ho:ndo: sagalifelo: amilo: amisa:n alan a:no:, uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga* o:ngo: sab ko:lo:, Gode elo: e mo:walilaki falasila:ma:no: a:no: gelo: walama:nigo:l ko:lo: ge ba:ba:ni mena. ² Henfelo: wema: misa: kaluwa:yo: ga a:no:lia: uwo: dia:len. A:la:ta:ga: henfelo: kaluka:isaleya:lo: aluna: ho:n na:sen o:leaumbo:, ga a:ma: man mogago: a:no: kudu ha:nakiyo:, sagala:liki dimida:len ko:lo:, iyo: no:nolo: dowo:.”

³ A:la:ta:ga:yo: ne Mama iliki ho:le ba:da:len ko:lo:, ma:mul kaluwa:yo: ne tililia:ga: kalaleli hen a:na ane. Niyo: hen a:na ba:ba: amio:, ga nowo: no: mogago: genelo: wa:la sabiki ba:ba:. Godelo: dio:gakilo: wi ko:li ko:lilo:wo: no: wa:la sa:sa:li alifelo:, a:la:ta:ga: ene misa:yo: dom a:la:fo:, beso: do:la:fo: ko:lo: ba:ba:. ⁴ Ga a:no: helebeso:go: ho:mo:solo: o:lia: genelo: o:lia:ya dimido: a:no: tigili sa:ga:lo:. A:la:ta:ga: helebeso:g elo: ko:lo: a:no: go:l o:lia: u nafaya momado: ko:lo: bumale bido: ba:ba:. Eyo: go:fo: go:l amilo: dimido: a:namio:, elo: uwo: dian man a:no:lia: man mogago: dimida:sen ko:li ko:lilo: a:no:lia: wasulia:ga:, e dagi amio: ta:lisen ba:ba:. ⁵ A:la:fo:ko:lo: ene wo:lokan amio: wiyo: bale sa:lakiyo: a:la:sa:sa:lo:,

Ne Babilon alano: ne.

Uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga o:lia:,

henfelo: wenamilo: man mogago:lolo: dimidan o:lia:ma:
anowo: ne.

⁶ Gode amilo: tilidabu kaluka:isale, Ya:sulo: kudu ha:na:la:ga:lo: sana sowo: i a:no: ga a:ma:yo: sagala:li asulakiyo:, ho:bo: ililo: a:no: wain ho:n o:leau na:sa:ga: no:nolo:.

Niyo: ga a:no: ba:da:ga:yo: mada iligaki kele asulo:.

⁷ A:la:gabikiyo: ma:mul kalu a:ma:yo: nemo:wo: a:la:sio:, “Ge waga molo asulaya? No: mogago: misa: dom a:la:fo:, beso: do:la:fo: a:no:lia:, ga no: wa:l amilo: sab a:no:lia:ma: ha:go: wo:no:le delen ko:lo: niyo: gemo: fanda sa:ma:nigo:l.

⁸ No: mogago: gelo: ba:ba: a:no: tamin amio: mela:no: elen ko:sega, o:go: e mela:no:wo: aundo:ma. E hen alu dondo:ma a:namilo: tiane a:no: amalela:maka a:fa:la:dowalikiyo:, e sanalema:no:lo: doba:da: ha:na:ib. Gode eyo: henfelo: we

17:1: Jer 51.12-13 * **17:1:** Uwo: diakilo: molelo: dia:sen ga a:la:do: sa:lab a:no: man mogago: ko:li ko:lilo: a:no: ko:lo: bale sio:. Kaluwa: ene ingayo: kata:takilo: uwo: dian ga o:lia:lo: alilan o:leaumbo:, kaluka:isale iliyoy: Gode hendele a:no: gola ba:daki, madali godeyo: ko:lo: kudu ha:na:lab. **17:2:** Ais 23.17, Jer 51.7, Kala 14.8 **17:3:** Kala 13.1 **17:4:** Jer 51.7, Kala 18.16 **17:6:** Kala 18.24, 19.2 **17:7:** Kala 13.1 **17:8:** Dan 12.1, Kala 11.7, 13.7

o:dimidama:no: ilikiyo:, kaluka:isale nol ili wiyo: mela:no: bugo: amilo: mo:sa:sa:lo: i a:ma:yo: no: mogago: a:no: iligi ba:da:sa:ga: molo asuluma:ib. Mo:wo: no: a:no: tamin amio: mela:no: elen. O:go: e mela:no:lo: aundo:ma, ko:sega tif amio: e a:ma:la: fa:la:doma:ib.

⁹ “To nilo: so:lo:l we, dinafa aloba:da:sa:ga:, asuluma. Misa: dom a:la:fo: a:no:, hen misio: dom a:la:fo: a:no:, ga a:namilo: sab a:no: ko:lo: balesio:. ¹⁰ A:la:ta:ga: misa: dom a:la:fo: a:ma: ha:g nowo: we. Henfelo: amilo: misa: kalu dom a:la:fo: a:no: ko:lo: bale sio:. Misa: kalu bila:fo: nol a:no: o:ma kata:fo:. A:la:ta:ga: nowo: o:go: o:a:lab, a:la:ta:ga: dom imili nowo: o:semo:fa:la:dowo:. Ko:sega dom a:no: fa:la:dowalikiyo:, e ho:len abolda:su bo:fo:mela:ib. ¹¹ No: mogago: tamin amilo: eleno:, a:la:ta:ga: o:go: mo:a:lab a:no: misa: kalu owo: e. Misa: kalu doma:la:fo: us a:namilo: elen nowo: e, ko:sega e sanalema:no:lo: doba:da: ha:na:ib.

¹² “Bes do:la:fo: gilo: ba:ba: a:no:, misa: kalu do:la:fo: nol a:no:, heno: ililo: semo:bo:fo:lab a:no: ko:lo: bale sio:. Ko:sega iyo: no: mogago: o:lia: ua dowakiyo:, ofa:si imiliseya bo:fo:mela:ib. ¹³ Kalu do:la:fo: a:no: asulo: imilise dowakiyo:, halaido: ililo:wo: no: mogago: emo: dimiaki, iyo: e ha:ga doma:ib. ¹⁴ Iliyo: Sibi inso: o:lia:yo: giso: alan diaki babuma:ib. Ko:sega bubo: a:no: Sibi inso: a:ma: tinin:ima:ib. Mo:wo: kalu alana: Alano: e. Misa: kaluwa: misa:yo: e. A:la:ta:ga: Sibi inso:wa:lo: ho:ida:sa:ga: da:feabikilo:, elo: kudu ha:na:len kaluka:isale i a:no: e o:lia: dowaki tinin:ima:ib.” Ma:mul kalu eyo: a:la:sio:.

¹⁵ A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa:yo: nemo:wo: a:la:sio:, “Uwo: diakilo: molelo: dia:sen galo: sen a:namilo: ho:n sagalifelo: gelo: ba:ba: a:ma: ha:go: we. So:lo: mio: ko:li ko:lilo:wo: a:la:ta:ga:, henfelo: amilo: amisa:n ko:li ko:lilo:wo: a:la:ta:ga:, to ko:li ko:lilo:lo: sa:lan kaluka:isale modo: sab a:no: ko:lo: bale sio:. ¹⁶ No: mogago: o:lia: bes do:la:fo: ko:lo: gilo: ba:ba: a:ma:yo: uwo: dian ga o:mo:wo: mo:beaki gadima:ib ko:lo:, iliyo: ga a:ma: kelego: da:lab a:no: tambo dia:sa:ga:, e hagulabo ta:takiyo:, ho: elo:wo: na:sa:ga:, ki elo:wo: deya gilima:ib. ¹⁷ Ililo: dimidama:no: asulo: a:no: Gode eyo: ili asulo:wa disalifa: ko:lo:, iyo: asulo:wo: imilig dowaki, no: mogago: e bo:fo:melea:kiyo:, halaido: ililo:wo: emo: dimia:ib. A:la:ta:ga: iliyo: a:la:dimida:i ha:na:la:ga:, Godeya: enedo: dinali sio: a:no: tambo ililitaliki, a:na elema:ib. ¹⁸ Ga gilo: ba:ba: a:no:, amisa:n alan henfelo: welo: misa: kaluwa:lo: bo:fo:lab a:no: ko:lo: bale sio:.”

18

Babilon amisa:no: bidila:

¹ A:ma: fa:s amio: ma:mul kalu nowo: Hebene a:la:ta:ga: tindabi ba:ba:. E halaido:wo: alan di ko:lo: ho:wo: eya a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowab a:ma:yo: henfelo: we ho:lelia:ga: difa:.
² Eyo: towo: halale ho:le sa:lakiyo: a:la:sio:,

“Babilon amisa:n alan a:no: mada bidila:

O:go: amisa:n a:no: hungo: hen dowaki,

mama mogago: ko:li ko:lilo: a:ma: dia:sa:ga: sab.

A:la:ta:ga: o:ba: mogago:le ko:li ko:lilo: a:no:lo: a:na sab.

³ Babilon kaluka:isale man mogago: ililo: dimida:len a:no:, henfelo: kaluka:isale tambowa:yo: sagala:liki, man a:no: ko:lo: kudu ha:na:len.

Henfelo: amilo: misa: kalu dowo: a:no: tambowo: ga we o:lia: uwo: dia:len.

A:la:ta:ga: henfelo: amilo: kelego: kilikiakilo: molelo: dian kalu i a:ma:yo:, man mogago: ko:li ko:lilo: elo: mo:sendelowakilo: dimida:len a:namio:, moleyo: modo: ko:lo: dia:len.” Ma:mul kalu eyo: a:la:sio:.

⁴ A:la:ta:ga: niyo: Gode eyo: Hebene halonamio: to nowo: sa:labi dabu.

“Kaluka:isale nilo: gio: amisa:n we ta:ta:ga:, handaloma!

Ililo: mogago: ko:li ko:lilo: dimidan a:namio: gio:lo: diabena:ki mena.

Ililo: falasilaki wa:lido: dimiab amio: gio:lo: diabena:ki mena.

⁵ Mo:wo: ililo: mogago: dimido: a:no: dibida:i fa:la:nda:ga:, Hebeneyo: golo: ko:lo:lab.

Hala dimido: ililo: a:no: Gode eyo: tambo asulufo:lab.

⁶ Ilido: nolbo:lo: dimi o:leaumbo:, giliyo:lo: imo:wo:lo: ko:ngo: dimia:bi.

Ililo: dimido: a:no: wa:lo: a:dimiakiyo:, ko:ngo: nowo: a:ba:la:sa:ga: dimia:bi.

Ililo: man mogago: nolbo:lo: dimida:len a:no: aluna: ho:n, go:fo: amilo: wasu o:leo:ngo: ko:lo:, giliyo: go:fo: a:la: nowo: a:balita:ga:, imo: maiya:ki a:ma:la: dimia:bi.

⁷ Ga a:ma:yo: ene wiyo: wabulu sa:laki, ene do:mo:wo: sagale alifa: ko:lo:, giliyo: a:no: aloba:da:sa:ga:yo:, emo:wo: hida:yo: o:lia: nofolo o:lia:yo: ko:ngo: a:ma:la: dimia:bi.

Enena:ma:la:yo: o:lile a:la:asulaki, kailakiyo: a:la:sio:,

‘Misa: ga alano: ne ko:lo: ni bo:fo:liki so:l.

Ne ga sa:ba:lo: o:ngo:ma ko:lo:, nofolan man a:no: ne amio: mada mo:doma:ib.’

18:2: Ais 13.21, 34.11-14, Jer 50.39, Kala 14.8

2Kol 6.17 18:5: Mo:mo: 18.20-21, Jer 51.9

2Tes 1.6 18:7: Ais 47.7-9

18:4: Ais 48.20, Jer 50.8, 51.6,45,

18:6: Song 137.8, Jer 50.15,29,

⁸ Ga a:ma:yo: a:la:asulo: ko:lo:, hida:yo: alan ko:li ko:lilo: we ho:len imilig no amio: elo:wa fa:la:doma:ib.

Soma:no: o:lia: ya:lima:no:wo:lo: a:la:ta:ga: maiyo: alano:lo: elo: amio: fa:la:doma:ib.

Gode Alan galo: mo:walilima:nigab a:no: halaido:le a:lab ko:lo:, ga a:no: deya: tambo ma:ib.

⁹ “Henfelo: amilo: misa: kalu iliyo: ga we o:lia: egele sagala:li silikiyo:, e o:lia: uwo: dia:len ko:lo:, iliyo: e deya: nakilo: de ho:mo:n fa:la:dowab a:no: ba:dakiyo:, ga a:no: sowab a:laki, nofolakiyo: ya:lima:ib. ¹⁰ Iliyo: ga a:ma:lo: nagalo: diab a:no: ba:da:sa:ga: tagilakiyo:, iyo: ko:na: kagafo:liki, sa ya:lakiyo: a:la:sa:ma:ib,

“Wai! Wai, amisa:n alan.

Ai Babilon, ge amisa:n halaido: wilo: elen ko:sega o:go: ge ofa:si imiliga bidila:’ Iliyo: a:la:sa:la:liki sa ya:lima:ib.

¹¹ “Henfelo: amilo: kelego: kililiakilo: molelo: dian kalu i a:ma:yo:, amisa:n a:no: kelego: ko:li ko:lilo: wa:kabiyo: mo:kililia:nigabo:lo:b a:la:asulaki, sa ya:lima:ib. ¹² Amisa:n a:namilo: ililo: kelego: kililia:leno: we. Go:l, silba, u nafayo:, helebeso:g momado: nafa ko:li ko:lilo:, nowo: genelo:, nowo: ho:mo:solo:, nowo: taiyo: abeyo: a:no:, a:la:ta:ga: i mundo: nafayo: o:lia:, kelego: ko:li ko:lilo: no alana: bes a:namio:lo: dimido: o:lia:, i ko:li ko:lilo:lo:, go:fo: ki ko:li ko:lilo:lo:, u nafa amilo: kelego: ko:li ko:lilo: a:no: dimida:sa:ga: kililia:len. ¹³ A:la:ta:ga: kelego: nolo:lo: kililia:leno: we. Nudo: nafa kelego: o:lia:, mun nafalo: dowan kelego: o:lia:, wain ho:no:lo:, o:lif ho:no:lo:, wa ho:no:lo:, da:si witdo:lo:, kaowo:lo:, sibiyo:lo:, ho:so:lo:, ho:s i fofodo:lo: dia:ha:nano:lo:, madali nanogdo: dian kaluka:isaleyo:lo:, kelego: a:no: tambo amisa:n a:namio: wa:kabiyo: mo:kililia: mela:no:.

¹⁴ “Kalu nolba:yo: imo:wo: a:la:sa:ma:ib, ‘Kelego: gililo: meselakilo: dia:len a:no: kelege dowo: ko:lo:lab. Mole alan gilo: delen o:lia:, nafa kelego: delen a:no:lia:yo: kelege dowo: ko:lo:, wa:kabiyo: mo:dia:ib.’ ¹⁵ Babilon amisa:n a:namilo: kelego: kililiakilo: mole alando: dia:len kalu i a:ma:yo:, ga a:no: nagalo: diab a:no: ba:da:ga: tagilakiyo:, ko:na: kagafo:liki, sa ya:lima:ib. ¹⁶ A:na sa ya:fodakiyo: a:la:sa:ma:ib, “Wai! Wai, amisa:n alano:

Gio: momadakiyo:, helebeso:g nafale ho:mo:solo: o:lia: genelo: o:lia: sa:ga:la:len.

A:la:ta:ga: go:l o:lia: u nafale o:lia: biki o:lia:ma: momada:len.

17 Ko:sega ofa:si imilig a:naka, mole alan wilo: di a:no: bidi alilaki, kelege dowo:.'

"A:la:ta:ga: ho:n ko:sulo: biso: kaluwo:lo:, mageso: kaluka:isale ko:su amilo: ha:na:sen a:no:lo:, ho:n ko:su amilo: nanogdo: dia:sen kaluwo:lo:, so:lu ho:n amilo: mole nanogdo: dian a:no:lo: tambo, ko:na: kagafo:lana ba:ba:ib.

18 I a:ma:yo: ga a:no: deya: nakilo: de ho:mo:n fa:la:dowab a:no: ba:da:ga:yo:, a:la:sa:ma:ib 'Amisa:n alan wema:yo:, amisa:n nolo: e mada tinio: ko:lo: elen.' 19 Iliyo: mada nofolakiyo:, hena:mu ko:lo: inin misa: wa:la fugala:sa:ga:, ya:lakiyo: a:la:sa:ma:ib,

"Wai! Wai, amisa:n alan.

Amisa:n wema:yo: moleyo: alan dowakiyo:, ho:n ko:su so:lu ho:n amilo: sia:lowan o:lo: biso: i a:ma:yo:lo: moleyo: alan dima:ki ta:fo:.

Ofa:si imilig a:naka, amisa:n alan a:no: bidi ane.

20 Hebenelo: sab gio: mada sagalema.

Dinali sa:lan kaluwo:lo:, iliga:felo: kaluwo:lo:, tilidabu kaluka:isale gio:lo: mada sagalema.

Mo:wo: Gode alan a:ma:yo: ga a:no: mo:walila:sa:ga:, ga a:ma:lo: man gimo:lo: dimida:len aumbo: wa:de alifa:.'

21 A:la:ta:ga: ma:mul kalu halaido: noma:yo: u gumisio: alan badio: a:no: dia:sa:ga:, so:lu ho:na to:lolakiyo: a:la:sio:,

"U ko:lo: ho:n amilo: sanditab o:leaumbo:, Babilon amisa:n alan a:no: mada halaido: bidila:ma:ib ko:lo:, kaluka:isaleyo: wa:kabiyo: mo:ba:ba:ib.

22 Babilon gilo: gida sa:ndan o:lia:, gisalo: mo:lan o:lia:, uluna folan o:lia:, olo bulu folan o:lia:yo:, geya a:la:ta:ga:yo: wa:kabiyo: mo:fa:la:doma:ib.

Nanog dian kaluwo: amisa:n gilo: amio: nanogo: wa:kabiyo: mo:dimidama:ib.

Ma:n beseab amilo: go: a:lan o:leaumbo:, ge amio: mo:fa:la:dowa:mela:ib.

23 Nafa gio: amilo: do:itan a:no: wa:kabiyo: mo:do:ifa:ib.

Ga tili alitakilo: sagalo: to sa:lan a:no: ge amio: mo:fa:la:doma:ib.

Tamin amio:, go:no:n kelego: kililiakilo: molelo: dian kalu iyo: kalu alan wilo: di dowa:sen.

A:la:ta:ga: fofa gilo: dimido: a:ma:yo:, henfelo: kaluka:isaleyo: hala togbala tililia:gane.

24 Giyo: Godeya: dinali sa:lan kalu o:lia: e amilo: tilidabu kaluka:isale o:lia: henfelo: kaluka:isale nolo:lo: sana sowo: ko:lo:,

Gode eyo: ili ho:bo:wo: gi amisa:n a:na tulo: elena ba:ba:
ko:lo: ge a:na wa:dema:ib.”

19

¹ A:la:ta:ga:yo: ne Hebene halonamio: modo: ko:lo: kegeak-
ilo: halale tolano: o:ngo: ko:lo: dabu. Iliyo: a:la:sa:labi dabu.

“Yawe ene wiyo: dulugu sama! * ”

Nili Gode wema:yo: nio: a:ma:la: di.

E wilo: alan a:la:ta:ga: halaido:lo: di.

² Elo: mo:walila:sa:ga:lo: wa:deab a:no: mada digalo:le gab
ko:lo:,

niliyo: e wabulu so:lo:l.

Babilon kaluka:isale ili man mogago: dimidan a:ma:yo: hen-
felo: kaluka:isale a:no:lo: man mogago: dimidama:ki,
sendelia:ga: ta:fo:.

Iliyo: Godeya: ene nanogdo: dian kaluka:isaleyo:
yasala:len ko:lo:, Gode eyo: iyo: mo:walila:sa:ga: wa:de
alifa:.”

³ A:la:ta:ga: iliyo: wa:ka halale sa:laki a:la:sio:,

“Yawe ene wiyo: dulugu sama!

Babilon e deya: so:dabilo: de ho:mo:n e amilo: fa:la:dowa:lab
a:no: mela:no: mela:no:le mela:nigab.”

⁴ Iliyo: a:la:sa:la:sa:ga:, Gode e misa: kalulo: mesa:no: fo-
fodo: a:na sab ko:lo:, ko:go:do: kalu do:la:fo: a:la: a:la:ta:ga:
fa:la:da:in a:no:lia:, mela:no:lo: a:lab fa:la:da:in o:lia:ma:yo:
Godeyo: wabudaki, e milifa gulalu asitaki misa:fu fufu-
dakiyo: a:la:sio:,

“Mada hendele o:m. Yawe ene wiyo: dulugu sama!”

Sibi inso: a:ma: ga tililiaki ma:no:wo: ma:ib

⁵ A:la:ta:ga: to nowo: misa: kalulo: mesa:no: fofodo:lo: a:na
a:la:ta:ga: handalowakiyo: a:la:sio:,

“Kalu wilo:wo:lo:, kalu wilo:malo:lo:,

Ene nanog dian kaluka:isaleyo:lo:, a:la:ta:ga: Godelo:
tagilab kaluka:isale a:no: tambo,

Giliyo: Godeya: ene wiyo: ko:lo: dulugu sama!”

⁶ A:no: ko:lo: dabu amio:, kalu modo: kegeo: a:ma:lo: to
sio:wo:, ho:nsa gu amilo: fodo: o:ngo: fa:la:dowakiyo:, gun
guiyan a:gaki ho:le sa:laki a:la:sio:

“Nili Alan Gode Halaido:le eyo: henfelo: kaluka:isaleyo:
tambo e bo:fo:lab ko:lo:,

Yawe ene wiyo: dulugu sama!

⁷ Nio: sagalo: dowaki, ha:sa mesa:niki.

* **19:1:** To we Hibulu to sa:laki, “Hala:luya” a:la:sa:sa:lo:, ko:lo: a:ma: ha:go: we,
Yawe e dulugu sama. Yawe a:la:do: sa:lab a:no: Godeya: ene wileyo: o:m. **19:2:**
Lo 32.43, Kala 6.10 **19:6:** Kala 14.2 **19:7:** Ais 61.10, Kala 21.2

Ene wiyo: wabuluma.

Mo:wo: Sibi inso:wa: ga tililia:no:wo: o:ma mio:.

A:la:ta:ga: ene gayo:† momadelia:ga: a:lab.

⁸ Helebeso:g nafa, ho:lo: fo:fo:lesodo: a:no: emo: kama:ki dimi.”

Helebeso:g nafa a:no: man digalo: nafale ko:lo: tilidabu kaluka:isale i a:ma:lo: dimida:leno: o:m.

⁹ Ne a:no: ko:lo: da:da:len amio:, ma:mul kaluwa:yo:, “To we sa:sa:lima” a:la:sio:. “Sibi inso:wa: galo: silialitab amilo: ma:no:lo: ma:no: mena:kilo: ho:ido: a:no:, Gode eyo: gio: sagale alifa:ib.” A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa: a:kudu sa:lakiyo:, “To we mada hendele Godelo:wa a:la:ta:ga: mio: ko:lo: so:lo:l.”

¹⁰ A:la:sa:labiki, niyo: e wabuluma:niki, e gibdo:wa gulalu asi ko:sega, e sa:lakiyo:, “A, gio: nemo:wo: wabulu sa:la:so:bo. Ge o:lia: gado nado o:lia:ma:yo: to hendele Ya:suwa:lo: kalab amilo: wido: a:no: tili asulo: ko:lo:lab. Godeya: nanog dian kalu gi o:ngo:wo: nowo: ne. Godeya: wiyo: imiliko: wabulu sama! Mo:wo: Ya:suwa:lo: to hendele kalab amilo: wido: a:ma:yo:, kalu nolba:yo: Godeya: to walama:no:wo: halaido:wo: dimiakigab.”

Kaluwo: ho:s ho:lo: wa:la asita:ga: bubo:

¹¹ Hebeneyo: kolaetabiki ba:ba: amio:, ho:s ho:lo: nowo: a:na ba:ba:. Kalu ho:s wa:l amilo: sab a:ma: wi nowo: we, Tilidabuwo: Mo:ta:ta:sen. A:la:ta:ga: wi nowo: we, Hendele. Eyo: digalo:le mo:walila:sen, a:la:ta:ga: e gis o:lia: bubakiyo:, man digalo:le kudu ha:naki bubas:en. ¹² Ene siyo: de wa:sowa alan o:ngo: dowo: ko:lo:, misa: kaluwa:lo: misa: amilo: sa:ga:lan a:no: ene misa: amio: modo: sa:ga:le alifelo:. Wi nowo: e amio: sa:sa:lilia:ga: delen a:no: nolo: mo:asulaki, ina:li e asulo:. ¹³ Helebeso:g sambo ho:bo: amilo: to:lolo: a:no: e tigili sa:ga:lo: ko:lo:, ene wiyo: nowo:, Godeya: To. ¹⁴ Ame kalu Hebenelo: sen i a:no: helebeso:g nafa, ho:lo: fo:fo:lesodo: a:no: ko:lo: sa:ga:lela:sa:ga:, ho:s ho:lo: wa:la kandaya:sa:ga:, e ko:lo: kudu ane. ¹⁵ Kalu a:ma: mego:f amio: helebesi sambo miyo:‡ ko:lo: handalowa:sa:ga:yo:, helebesi a:ma:yo: henfelo: kaluka:isale o:lia: bubalikiyo: tiginima:ib. Eyo: kaluka:isaleyo: mo:nofolaki, halaido: bo:fo:mela:ib. Wain fo ib a:no: fa:la:doma:kilo: basian aumbo:, eyo: Gode halaido:le a:ma: gadio: alan a:no: kalaba fa:la:doma:ki walama:ib.

† 19:7: Sibi Inso:wa: ga a:la:do: sa:lab a:no: tilidabu kaluka:isale a:no: ko:lo: sio:.

19:9: Madi 22.2 19:10: Ilig 10.25-26, Kala 22.8-9 19:11: Song 96.13, Ais 11.4, Kala 1.5, 6.2 19:12: Dan 10.6, Kala 1.14, 2.17 19:13: Ais 63.1-3, Yo:n 1.1,14 19:15: Song 2.9, Kala 1.16, 14.20 ‡ 19:15: Helebesi sambo ko:lo: mego:f amilo: fa:la:dowo: a:no:, Ya:suwa: ene to ko:lo: bale sio:. Kalaba 2.16 a:na bo:ba.

¹⁶ Ene wi nowo: ene fe o:lia:, helebeso:g sambo ko:lo: a:ma:wa:l amio:lo: a:la:sa:sa:lo:,

MISA: KALUWA: MISA:YO: E, A:LA:TA:GA:

KALU ALANA: ALANO: E.

¹⁷ A:la:ta:ga: niyo: ba:ba: amio:, ma:mul kalu nowo: of a:na kagafo:liki, o:ba: ko:lo: akin amilo: ha:lelia: sia:lab o:mo: tambo halale sa:lakiyo: a:la:sio:, “Gio: Godeya:lo: ma:n alando: ma:no: a:namio: kegenema:ni mena. ¹⁸ Gio: misa: kaluwa: howo:lo:, da:la:di bo:fo:lowan kaluwo:lo:, halaido: kaluwo:lo:, ho:s a:no:lo:, kalu ho:s wa:l amilo: asita:ga:lo: ha:nab a:no:lo:, kalu wilo: a:lab o:lia: wilo:malo:lo:, madali nanogdo: dian kalu o:lia:, kalu ga:lilo: a:lab a:no:lo:, henfelo: kaluka:isale i a:ma: howo: tambo ma:ni mena.” Ma:mul kaluwa:yo: a:la:sio:.

¹⁹ A:ma: fa:s amio: ne ba:ba:yo:, no: mogago:wo:, a:la:ta:ga: henfelo: wema: misa: kalu iyo:, a:la:ta:ga: ini ame kaluwo: tambo kegea:sa:ga:, kalu ho:s wa:l amilo: sab a:no:lia: ene ame kalu o:lia: babuma:niki kegeo:. ²⁰ Ko:sega iyo: bubakiyo:, no: mogago: a:no:lia: madalilo: dinali sa:lan kalu o:lia: a:no: ta:lia:sa:ga:, a:la:yo: mela:no:wo: o:lab a:naka, u wanalo: hudakilo: wa:sowala:lab de hen a:na to:lolo:. Tamin amio: kaluka:isale nolo: no: moga:go:wa: ele ba:ba:no:wo: dia:ga:, e misido: momado: a:no: wabulu sa:la:sen ko:lo:, iliyo: diki-dakiyo:, madalilo: dinali sa:lan kalu eyo:, no: mogago: a:ma: wiya ilikiyo:, molo ha:na:no: nolo: a:na dimido:. ²¹ A:la:ta:ga: kalu ho:s wa:l amilo: sen a:ma: mego:f amilo: helebesi sambo miyo: a:ma:yo: no mogago:wa: ame kalu a:no: tambo yasala: ko:lo:, o:ba: i a:no: tambo ya:ga:, ame kaluwa: howo: besagali mo:no:.

20

Dona daosen a:namio: Sa:da:na:yo: ta:li sab

¹ A:la:ta:ga: niyo: ho:le ba:ba: amio:, ma:mul kalu nowo: Hebene halona a:la:ta:ga: tindabiki ba:ba:. Hen alu alan gululia: tiane dondo:ma a:no: ko:lo: bo:fo:mela:no:wo:, halaido:wo: e amio: dowo: ko:lo:, e dagi amio: sa:ni alano: dia:mio:. ²⁻³ Eyo: sowa: mogago: a:no: halale ta:lia:sa:ga: sa:niya: melealifa:. Sowa: mogago: a:no: taminde amio: elen, a:ma: wiyo: Sa:da:na:, a:la:ta:ga: wi nowo: “Sada:dan Kalu.” Henfelo: kaluka:isaleyo: wa:kabiyo: mo:dikilima:kiyo:, e mela:sa:ga:, hen alu dondo:ma a:na talulia:ga: to:lolo: ko:lo:, e donayo: daosen a:la:fo: a:no: a:na mesea:ki, uludu alifa:. Dona daosen a:no: kedetalikiyo:, Sa:da:na: e ho:lenu: abolda:su doma:kiyo:, a:silialifa:ib.

⁴ Misa: kalulo: mesa:no: fofodo: nolo: niyo: ba:ba: amio:, kaluka:isalelo: mo:walilima:no: halaido:lo: di kalu a:no: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: wa:l a:na sena ba:ba:. A:la:ta:ga: kaluka:isale nolo: tamin amio: no: mogago: o:lia:, ene misido: momado: a:no:lia:yo: mo:wabulu sa:la:len. Ili wo:lokan amio:lo:, a:la:ta:ga: dagi amio:lo: no: mogago:wa: wi sa:sa:lo:wo: mo:di. Iliyo: Godeya: towo: ta:li siliki, Ya:su amilo: tilidabu a:no: kalaba wida:len amio:, nolba:yo: iyo: kola:fo gegedela:sa:ga: sana sowo: ko:lo:, niyo: i a:ma: ma-mayo: a:na ba:ba:. A:la:go:ko:lo: mama i a:no: mela:no:wo: a:dia:sa:ga:yo:, dona daosen imilig nowo: Keliso o:lia: misa: siliki bo:fo:mela:ib. ⁵⁻⁶ Gode elo: kaluka:isale taminde amilo: a:ma:la: dasi alifa: a:no: i we ko:lo:, iyo: sagale alitaki, malilo: ta:fo:. Soma:no: andeb a:ma: halaido:wa:yo: iyo: mo:mogaima:ib. Iyo: Gode o:lia: Keliso o:lia:ma: bobalo: so:mea:sen kalu dowaki, dona daosen imilig no amio: Keliso o:lia: misa: siliki bo:fo:mela:ib. Dona daosen a:no: edalikiyo:, sowo: kaluka:isale nolo: tambo a:naka dasilia:ib.

Sa:da:na:yo: de hena to:lo alifa:

⁷ Dona daosen a:no: edalikiyo:, Sa:da:na:yo: dibolo amilo: to:lofo:len a:no: sili alifa:ib. ⁸ Eyo: henfelo: kaluka:isaleyo: dikidakiyo:, henfelo: amilo: so:lo: ko:li ko:lilo: kuan fa:la:da:in a:namilo: kandayo: a:no: ene ame kalu doma:ki, kegene alifa:ib. So:lo: a:ma: wiyo: nowo: Gog, nowo: Megog a:la:ta:ga: ene ame kaluka:isale ko:lo: agelo:wo: sa:yo: o:ngo: doma:ib. ⁹ Gis kaluka:isale iyo: kegenelia:ga: yakiyo:, tilidabu kaluka:isale i o:lia: Godeya: enedo: asula:sen amisa:n a:no:lia:yo: banagalia:fa:ib. Ko:sega Hebene halona a:la:ta:ga:yo: deyo: halaido: tinda:ga: i a:no: deya: ma:ib. ¹⁰ A:la:galikiyo: ilo: dikido: kalu Sa:da:na: e, u wanalo: hudak-ilo: wa:sowala:lab de hen a:na melea:ki, Gode eyo: talulia:ga: a:na to:lolo:. Tamin amio: no: mogago: o:lia: madalilo: dinali sa:lan kalu o:lia:yo: a:na to:lolo: ko:lo:, iyo: tambo a:na ilikiyo:, nagalo:wo: mada halaido: ba:daki, ho:lenowo:lo: nuluwo:lo: a:naka dofo:mela:no: mela:ib.

Gode eyo: sowo: kaluka:isaleyo: mo:walilima:ib

¹¹ A:la:ta:ga: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: ho:lo: alan nowo: niyo: ba:ba: amio:, kalu nowo: a:na sena ba:ba:. A:la:gabikiyo: henfelo: o:lia: akin o:lia:yo: elo: elen a:no: ta:taki, tambo kelege dowo: ko:lo: wa:kabiyo: mo:ba:ba:. ¹² Sowo: kaluka:isaleyo:, wilo:wo:lo:, wilo:malo:lo: tambo, misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:ma: milifa kagafo:lana

ba:ba: Sowo: kaluka:isale ililo: man dimida:len a:no: bugo: nol amio: sa:sa:lifa: ko:lo:, bugo: nol a:no: kolaefo:labiki, mela:no: bugo: a:no:lo: a:na fagelia:ga: difa: A:la:fo:ko:lo: bugo: amilo: sa:sa:lifa: a:no: ba:da:liki, iyo: a:na mo:walilab. ¹³ Sowo: kalu i a:no:, so:lu ho:n amilo: sen o:lia:, daido: hen amilo: sen o:lia:, dane ane hen a:namilo: sen o:lia:yo: tambo ya:sia:sa:ga: sen ko:lo:, inido: dimido: man a:na ilikiyo:, ina:li ina:li a:la:mo:walilo:. ¹⁴ A:la:ta:ga:yo: sowan man o:lia:, dane ane hen a:no:lia:yo: delo: wa:sowala:lab hen a:na to:lolo:. De hen a:no: soma:no: andebo: o:m. ¹⁵ A:la:ta:ga: kaluka:isale abeyo: ene wiyo: mela:no: bugo: amio: mo:sa:sa:li alifa: a:no:, kaluka:isale a:no: delo: wa:sowala:lab hen a:na to:lolo:.

21

Henfelo: o:lia: akin o:lia: ho:giyo: ba:ba:

¹ A:la:ta:ga: niyo: ho:le ba:ba: amio:, henfelo: ho:gi o:lia: akin ho:gi o:lia:yo: ba:ba:. Mo:wo: henfelo: o:lia: akin o:lia: tamin amilo: elen a:no: kelege dowo:. A:la:ta:ga: so:lu ho:no:lo: aundo:ma dowo:. ² Niyo: ba:ba: amio:, amisa:n malilo:wo: Hebene Godelo:wa a:la:ta:ga: tindabiki ba:ba:. Ya:lusalem amisa:n ho:gi a:no: ga ko:lo: nafale momadelia:ga:lo: inbo:lo: tili alifa:nikilo: dimidali o:ngo: mio:. ³ A:la:ta:ga: to nolo: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:na a:la:ta:ga: halale sa:lakiyo: a:la:sio:, “O:go: Godelo: dowas:en hen a:no: kaluka:isale o:lia: dowab. Godeyo: i o:lia: ua siliki, kaluka:isale i a:no: eno:le doma:ib. Hendele, Gode eneno: i o:lia: dowaliki, Godeyo: ilino:le doma:ib. ⁴ Gode eyo: ililo: hida:yo: dia:len a:no: dilalikiyo:, ili si ho:n ya:lenu: elema:ib. Iyo: wa:kabiyo: mo:soma:ib, mo:kele asuluma:ib, mo:ya:lima:ib, a:la:ta:ga: nagalo:wo: mo:dia:ib. Man mo:lulo: elen a:no: o:ma ane ko:m.” ⁵ A:la:ta:ga: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: amilo: sab a:ma: sa:lakiyo:, “Bo:ba! Niyo: o:go: kelego:wo: tambo ho:gi a:ta:to:l.” A:la:ta:ga: e sa:lakiyo:, “To nilo: gemo:lo: sio: a:no: mada hendele tilida:ba:no: dowo: ko:lo:, giyo: sa:sa:lima” a:la:sio:. ⁶ A:la:ta:ga: eyo: nemo:wo: a:la:sa:labe, “Kelego: tambowo: fa:la:do alifa: ko:m. Tamindeyo: ne, a:la:ta:ga: tifo: ne. Mo:mo:do:wo:lo: ne, a:la:ta:ga: elema:no:wo:lo: ne. Niyo: mela:no:lo: dimia:sen ho:n si a:no: kaluka:isale ho:ndo: maiyab i o:mo: maiya:ki madali dimia:no:. ⁷ Kaluka:isale abeyo: tilidabuwo: halale ta:lisa:ga:lo: tiniab o:mo:wo:, nilo: dinali sio: a:no: tambo

20:13: Lom 2.6, 1Bid 1.17, Kala 2.23, 22.12 **21:1:** Ais 65.17, 2Bid 3.13 **21:2:** Ais 52.1, 61.10, Hibu 11.16, 12.22, Kala 3.12 **21:3:** Wkp 26.11-12, Ese 37.27, Sek 2.10, 2Kol 6.16 **21:4:** Ais 35.10, 65.19, Kala 7.17 **21:5:** 2Kol 5.17 **21:6:** Ais 55.1, Jer 2.13, Yo:n 7.37, Kala 1.8,17, 22.17 **21:7:** 2Sam 7.14, 1Sto 17.13, Song 89.26-27

imo: dimia:no. Ne Gode ilino:le doma:no: a:ta:ta:ga; iyo:lo: ni so:wale doma:ib. ⁸ Ko:sega kaluka:isale abeyo: tagilaki halaido:lo: mo:kagaya:sen a:no:lia, mo:tilidabu kaluka:isaleyolo:, asulo:wo: mogago:lelo: dowabo:, kaluka:isalelo: sana sowa:labo:, uwo:lo: dia:labo:, fofalo: dimida:labo:, madali godelo: wabulu sa:la:labo: a:la:ta:ga: madalilo: dikida:labo:, niyo: i a:no: tambo falasilaki, u wanalo: hudo:lo: wa:sowala:lab de hen a:na to:loma:no:. We soma:no: andebo: o:m.”

Ya:lusalem amisa:no: ho:gi ba:ba:

⁹ Ma:mula: kalu dom a:la:fo: fafo amilo: hida:yo: alan dom a:la:fo:lo: ta:li sa:sen us a:namio:, imilig nowo: nelo:wa ya:ga: a:la:sio:, “Sibi inso:wa: ga dia:no: a:no: niyo: gemo: walama:nigo:l ko:lo: ba:ba:ni mena.” ¹⁰ A:la:sa:la:sa:ga:yo: ne Mama iliki ho:le ba:da:len amio:, ma:mul kaluwa:yo: ne tililia:ga: misio: alan iwo:lo: a:na kagayo:. Eyo: Ya:lusalem amisa:n malilo: a:no: Hebene Godelo:wa a:la:ta:ga:lo: tindab a:no: nemo: bo:ba:ki wido:. ¹¹ Godeya: ene ho:len malilo: fo:fo:lesodo: a:no:, amisa:n a:na a:la:ta:ga: ho:lelia:ga: dia:takiyo:, ho: a:no: mada ko:li, u nafale ko:lo: fo:fo:lesodo:wo: o:ngo: fa:la:dowo:. ¹² Amisa:n a:namilo: ilif tolo:wo: iwalu fa:la: ane ko:lo: togo: kugula:fo: gulu. A:la:ta:ga: ma:mula: kalu kugula:fo: a:no: tog gulu anib a:na imilida:la: bo:fo:melea:ki ta:fela:i ane. Isolael so:lo: kugula:fo: a:ma: wiyo: toga: meya sa:sali alifelo:. ¹³ Ilif tolo: amio:, ofdo: yan doba:da:yo: togo: otalen ko:lo: gulu. A:la:ta:ga: ofdo: tinan doba:da:yo:lo: togo: otalen ko:lo: gulu. O:fo:f nodo amio:, togo: otalen nowo: a:na gulu, a:la:ta:ga: o:fo:f nodo amio:lo:, togo: otalen gulu. ¹⁴ Amisa:n a:ma: ilif tolo: a:no: uwa: dimido: ko:lo: ilifa: mo:wo: halalema:ki, u alan badio: kugula:fo:wo: a:na ta:fela:i ha:nakiyo:, ilifo: a:ma: wa:la tola:i ane. U alan a:namio:, Sibi inso:wa:lo: iliga:felo: kalu kugula:fo: a:ma: wiyo: a:na sa:sali alifelo:.

¹⁵ Ma:mul kalu nemo:lo: tolo: sa:la:len a:ma:yo: amisa:n o:lia: ilif tolo: a:no:lia:, tog o:lia:yo: da:fema:niki, ibu go:l amilo: dimido: a:no: ta:lisen. ¹⁶ Amisa:n a:no: kuan fa:la:da:in elen ko:lo:, da:feyo: a:ma:lo:wo: osolobo:lo: andolobo:lo:, imilo: elena ba:ba:. Ma:mul kaluwa:yo: ene ibu go:l amilo: dimido: a:ma: da:feyo: amio:, osolobo:lo: andolobo:lo: agelo: a:no: 12,000 stadia* fa:la:dowo:. ¹⁷ Ilif alolodo: tolo: a:no: ko:lo: elo: da:feyo: agelo:wo: 144 kubit† a:la:fo: fa:la:dowo:.

21:8: Madi 25.41, Kala 20.15, 22.15   **21:10:** Ese 40.2   **21:11:** Ais 60.1-2,19

21:12: Ese 48.30-35   **21:15:** Ese 40.3, Kala 11.1   * **21:16:** “Stadia” a:la:do: sa:lab to a:no: inido: da:fema:no: a:no: ko:lo: sio:. Nili da:feab amilo: 2,200 kilomita fa:la:dowo:. † **21:17:** Da:feyo: we, 66 mitayo: o:m.

Ma:mul kaluwa:yo: agelakiyo:, nili henfelo: kaluwa:lo: agelan au ka agelo. ¹⁸ Amisa:na ilif tolo: a:no: u nafale yasba a:ma: tolo:. A:la:ta:ga: amisa:n a:no: go:la: dimida:i ane ko:lo:, go:lde a:no: ho:n go:go:do:le o:ngo: dowo:. ¹⁹ Ilif tolo: a:ma: mo: amio: mole alana:lo: kililia:sen u nafale ko:li ko:lilo: a:ma: momadaki, wa:la dila:i ane. U agel a:no: yasba, u andebo: safaya, u asolo: aget, u fa:la:lamelo: emelal. ²⁰ U biyo: sadonikis, U do:go:feyo: konilian, u domo: kilisolait, u owo: belil, u agado:wo: tobas, u do: a:no: kilisobeles, u keleno: haiasen, a:la:ta:ga: u kuguwo: ametis. ²¹ Tog ifa: kugula:fo: a:no: u nowo: biki o:ngo:ma: dimido:. Tog imilise nowo: u alan imilise noma: ka dimidali ta:liki, a:la:i ane. A:la:ta:ga: tog alan kalulo: ha:na:seno: go:lde a:ma: ka fela:i ane ko:lo:, ho:n go:go:do:le o:ngo: dowo:.

²² A:la:go:ko:lo: amisa:n a:namio: niyo: Godeya: malilo: ayo: mo:ba:ba:. Mo:wo: alan Gode halaido:le o:lia: Sibi inso: o:lia:yo: a:na elen ko:lo:, a:la:yo: gulugulula:sen a dowo:. ²³ Amisa:n us a:namio: Godeya: ho:len fo:fo:lesodo: a:ma:yo: ho:wo: dimiakiyo:, Sibi inso:wo: nafa do:ifa:yo: o:ngo: ka dowo: ko:lo:, amisa:n us a:namio: of o:lia: ele o:lia:ma: nanogo: aundo:ma dowo:. ²⁴ Henfelo: kaluka:isaleyo: tambo amisa:n amilo: ho:len us a:na ha:na:mela:ib. A:la:ta:ga: Godeyo: wabudakiyo:, henfelo: wema: misa: kalu iliyo: nafale momadeliaki, kelego: nafale ililo: a:no: amisa:n us a:na dia: tima:ib. ²⁵ Amisa:n a:namio: sololiyo: aundo:ma doma:ib ko:lo:, ho:len imilig noamio: togo: mada mo:asifa:ib. ²⁶ A:la:ta:ga: Godeyo: wabudakiyo:, henfelo: kaluka:isale iyo: nafale momadeliaki, kelego: nafale ililo: a:no: amisa:n us a:na dia: tima:ib. ²⁷ Kelego: mogago: imilise nowo: amisa:n us amio: mo:tima:ib. A:la:ta:ga: kaluka:isaleyo: man mogago:lolo: dimida:len o:lia: dikili sa:la:len kalu o:lia:yo: amisa:n a:namio: mo:tina:ib. Ko:sega kaluka:isale ili wiyo: Sibi inso:wa: mela:no: bugo: amilo: sa:sa:li alifa: da:lab a:ma: ka tina:ib.

22

Mela:no: ho:n

¹ A:la:ta:ga: ma:mul kalu a:ma:yo: mela:no: ho:no: nemo: widabiki ba:ba: amio:, ho:n a:no: go:go:do:le ko:lo:, Gode o:lia: Sibi inso: o:lia:ma: misa: kalulo: mesa:no: fofodo:lo: a:na a:la:ta:ga: handalowabi ba:ba:. ² Ho:n a:no: ha:nakiyo:, amisa:na: tog alan ha:na:sen us a:na ane. Ho:n anib amio:, mela:no:lo: dimia:sen i a:no: nowo: nodowa, nowo:

nodowa, a:la:fo:lab. I a:no: dona imilig us a:namio: fowo: ho:len kugula:fo: a:nami hedaki, ele tambo amio: heda:lab. A:la:ta:ga: i fo:s a:ma:yo: henfelo: kaluka:isaleyo: falele alifelema:no: ta:fo:. ³ A:la:ta:ga: kelego: Godeya:lo: mogailakilo: gadi sio: a:no: amisa:n us a:namio: mo:doma:ib. Gode o:lia: Sibi inso: o:lia:ma: misa: kalulo: mesa:no: fofodo: a:no: amisa:n us a:na dowaki, ene nanogdo: dian kaluka:isale i a:ma:yo: e ko:lo: dulugu sa:la:mela:ib. ⁴ Iliyo: Godeyo: misio: ba:dakiyo:, ene wiyo: ili wo:lokana sa:sa:li alifa:ib. ⁵ A:la:ta:ga: a:namio: nuluwo: aundo:ma dowaki, of o:lia: nafa o:lia:ma: ho:wo: nanogo: aundo:ma doma:ib. Mo:wo: Gode Alan E ho:lenko: dofo:mela:ib. A:la:ta:ga: iyo: misa: kalu dowaki mela:no: mela:ib.

⁶ A:la:fo:ko:lo: ma:mul kalu eyo: nemo: sa:lakiyo:, “To we mada hendele tilida:ba:no: dowo: ko:lo:lab. Mo:wo: Gode Alan eyo: ene Mamayo: enedo: dinali sa:lan kalumo:wo: dimia:sen ko:lo:, Gode imilise eka ene ma:mul kaluwo: iliga:taki, kelego: ko:na:malo: fa:la:doma:nigab a:no: ko:lo: ene nanogdo: dian kaluka:isalemo: walama:ki iliga:fo:.”

Ya:suwo: mia:nigab

⁷ Ya:suwa: sa:lakiyo:, “Dabuma. Ne ko:na:ma mia:nigo:l. Kaluka:isale dinali sa:lan kaluwa:lo: to bugo: wema: usamilo: sa:sa:lo:lo: kudu ha:na:lab a:no:, gio: sagale alifa:ib” a:la:sio:.

⁸ Ne Yo:n. To we sa:labikiyo: ni dabu, a:la:ta:ga: kelego: we widabikilo: ba:ba:yo: ne. Niyo: towo: da:daki, kelego: a:no: ba:da:sa:ga:yo:, ma:mul kalu kelego: nemo:lo: wida:len a:no:, niyo: e ko:lo: wabuluma:no: a:la:liki, e gido:fo: anib a:na gulalu asi. ⁹ Ko:sega ma:mul kaluwa:yo: nemo: sa:lakiyo:, “Giyo: a:la:bo: dimida:so:bo. Godeya: ene nanogdo: dian kalu nowo: ne. Ge o:lia: dinali sa:lan kalu gao nol o:lia:, a:la:ta:ga: bugo: wema: usamilo: to sa:sa:lo:lo: kudu ha:na:lab kaluka:isale a:no:lia:yo:, nio: tambo Godeya: ene nanogdo: dian kaluwo: dowo: ko:lo:, giyo: Godeko: wabuluma!”

¹⁰ A:la:ta:ga: ma:mul kaluwa:yo: nemo: a:sa:lakiyo:, “Bugo: wenamilo: dinali sio: to a:no:, giyo: wo:no:lebo: dia: ta:so:bo. Mo:wo: kelego: ko:li ko:lilo: fa:la:doma:no: a:no: ko:na:ma dowab. ¹¹ Kalu abeyo: man mogago:lelo: dimida:lab a:no:, e mogago:le ko: dimidama:ki ta:ta:bi. Kalu abeyo: asulo:wo: mogago:lelo: dowab a:no:, e mogago:le a:no:ko: dimida:mela:ib. A:la:ta:ga: kalu abeyo: man digalo:lelo: dimida:lab a:no:, e digalo:le a:no:ko: dimida:mela:ib. Kalu abeyo: malilo:lo: dowab a:no:, e malilo:le a:no:ko: dofo:mela:ib.”

¹² A:la:ta:ga: Ya:su eyo: a:la:sio:, “Dabuma! Ne ko:na:ma

mia:nigo:l. Ne yakiyo:, gimo:wo: wa:lo: dimiakiyo:, kaluka:isale inido: man dimida:len aumbo:, niyo: wa:lo: ina:lile dimia:no:. ¹³ Tamindeyo: ne, a:la:ta:ga: tifo:lo: ne. Mo:mo:do:wo:lo: ne, a:la:ta:ga: elema:no:wo:lo: ne.”

¹⁴ Kaluka:isale helebeso:gdo: to:go:do: a:no: niyo: gio: sagale alifa:no:. Gio: amisa:n amilo: tog alan us a:na tina:sa:ga:, mela:no:lo: dimia:sen i fo a:no: o:li ka tula:sa:ga: ma:ib. ¹⁵ Kalu fofalo: dimida:labo:, uwo:lo: dia:labo:, kalulo: sana sowa:labo:, madali godelo: wabulu sa:la:labo:, madali dikili sa:lakilo: man a:no:lo: asula:sa:ga:lo: kudu ha:na:lab i a:no:lo: tambo gasayo: o:ngo: dowo: ko:lo:, iyo: amisa:n us a:namio: mo:tinaki, ha:la:ya mesa:ib.

¹⁶ “Ne Ya:su, niyo: to we sa:s kaluka:isale gimo: sama:ki, ninin ma:mul kaluwo: gilo:wa iliga:fo:. Ne Da:ibida: eso:lo:wa a:la:ta:ga:lo: fa:la:dowo:wo: ne. A:la:ta:ga: ne Belemu kea:folo:wo: ne.”

¹⁷ Godeya: Mama o:lia: Sibi inso:wa: ene ga o:lia:ma: sa:lakiyo:, “Mena!” Kaluka:isale abeyo: to welo: tilida:dab a:ma:yo:lo:, “Mena!” a:la:sama. Kaluka:isale abeyo: ho:n maiyo:lo: dowab gio: mena. Kaluka:isale abeyo: mela:no: ho:ndo: asulab gio: madali dima.

¹⁸ Kaluka:isale dinali sio: to welo: dabu a:no:, niyo: hagugo: to we gimo:wo: a:la:so:lo:l, “Kaluka:isale abeyo: to wenamio: to nowo: wa:l amio: a:balitalega, hida:yo: bugo: wema:lo: wala sio: a:no: Gode eyo: emo: dima:ki ta:fa:ib. ¹⁹ Kaluka:isale abeyo: to wenamilo: sio: a:no: nolo: dilalega, Gode eyo: mela:no: i fo emo:lo: dimia:no: dowo: a:no: a:ma:la: asulia:ib.” A:la:ta:ga: Gode eyo: kaluka:isale i a:no: amisa:n malilo: us a:namio: mo:timana:ki ka:ma:ib.

²⁰ Kalu to we hendeleka: a:la:likilo: kalab amilo: wida:len a:ma: sa:lakiyo:, “A: ne ko:na:ma mia:nigo:l.”

Hendele! Ya:su Alan ge mena. ²¹ Ya:su Alana: ene kanulan man a:no: Godeya: ene kaluka:isale gi o:lia: dowa:biyo:. Hendeleyo: o:m.